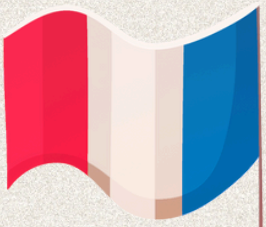
11. INTERNATIONAL PARIS SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES CONGRESS

FEBRUARY 5-9 2025 -PARIS

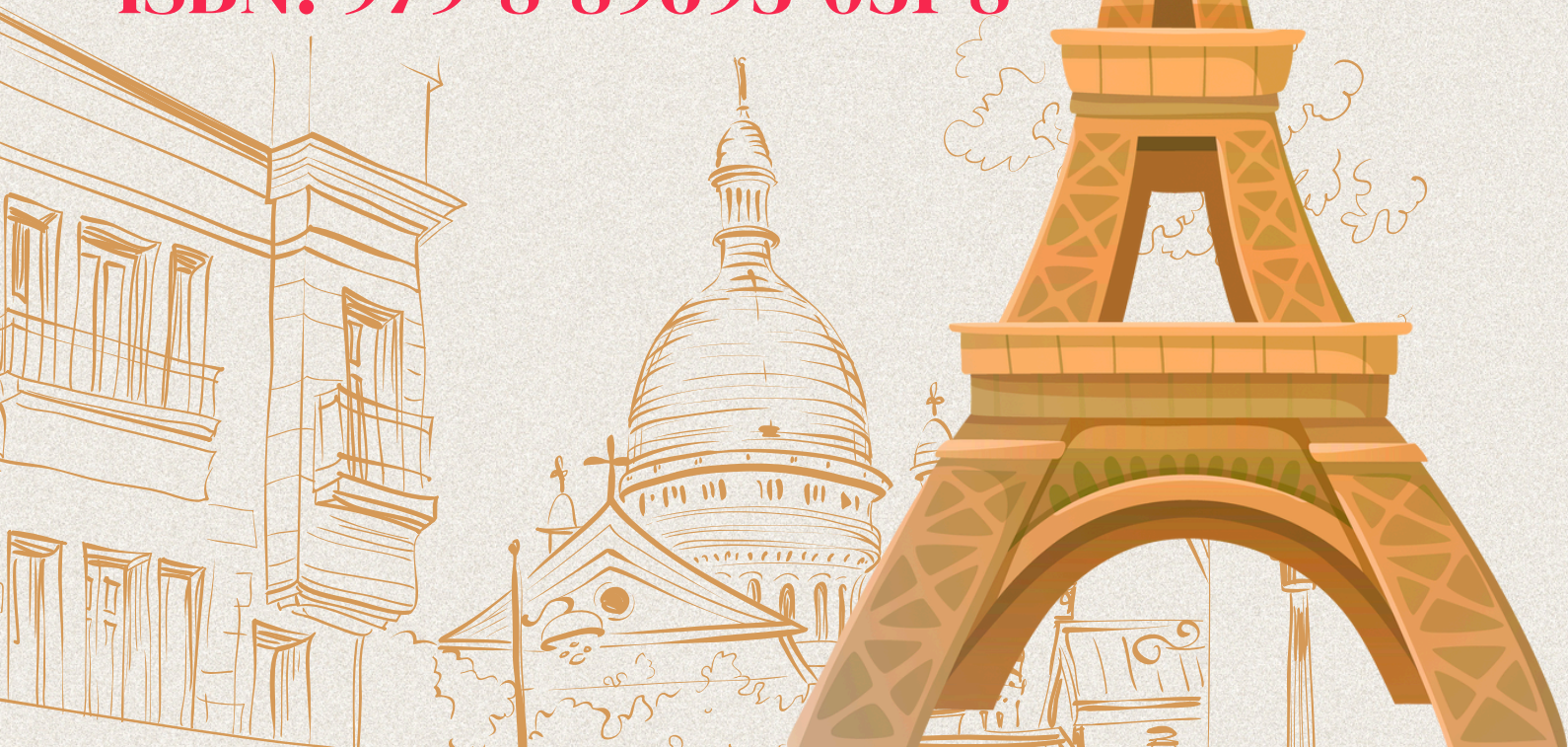

EDITORS

Prof. Dr. Baran ARSLAN

Prof. Dr. Zeliha YAZICI

ISBN: 979-8-89695-031-8

11th INTERNATIONAL PARIS CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

February 5-9, 2025 -Paris, FRANCE

28.02.2025

Liberty Publishing House

Water Street Corridor New York, NY 10038

www.libertyacademicbooks.com

+1 (314) 597-0372

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE REPRODUCED IN ANY FORM, BY PHOTOCOPYING OR BY ANY ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS, INCLUDING INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT PERMISSION IN WRITING FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER AND THE PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2025

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed. The derivative works do not need to be licensed on the same terms.

adopted by Mariam Rasulan

PROCEEDINGS BOOK

ISBN: 979-8-89695-031-8

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

11th INTERNATIONAL PARIS CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

DATE AND PLACE

February 5-9, 2025 -Paris, France

ORGANIZATION

IKSAD INSTITUTE

EDITORS

Prof. Dr. Baran ARSLAN

Prof. Dr. Zeliha YAZICI

COORDINATOR

Samet KUŞKIRAN

PARTICIPANTS COUNTRY (15 countries)

TÜRKİYE, INDIA, ALGERIA, IRAN, TRNC, ALBANIA, PAKISTAN, ROMANIA, SERBIA, BOSNIA AND HERCEGOVINA, ECUADOR, LEBANON, CANADA, IRELAND, BELGIUM

Total Accepted Article: 138

Total Rejected Papers: 36

Accepted Article (Türkiye): 61

Accepted Article (Other Countries): 77

ISBN: 979-8-89695-031-8

February 5-9, 2025
Paris, FRANCE

28.02.2025

REF: Akademik Teşvik

İlgili makama;

11. Uluslararası Paris Sosyal Ve Beşeri Bilimler Kongresi, 5-9 Şubat 2025 tarihleri arasında Paris, Fransa'da 15 farklı ülkenin (Türkiye 61 bildiri- Diğer ülkeler 77 bildiri) akademisyen/araştırmacılarının katılımıyla gerçekleşmiştir

Kongre 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz edilir,

Saygılarımla

Dr. Petra Pelletier
University of Paris
Head of Conference

Evrak Tarih ve Sayısı: 24.12.2024-400473

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı
Akademik Personel Şube Müdürlüğü

Sayı : E-90966674-903.07-400118 23.12.2024
Konu : Görevlendirme

SAĞLIK HİZMETLERİ MESLEK YÜKSEKOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 20.12.2024 tarihli ve 399860 sayılı yazı,

İlgi yazı ile, Yüksekokulunuz Dr.Öğr.Üyesi kadrosunda görev yapan Doç.Dr. Hüseyin ERİŞ'in, 05-09 Şubat 2025 tarihleri arasında yapılacak olan 11. Uluslararası Paris Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi'nde akademisyen temsilci olarak görevlendirilmesi talep edilmektedir.

Adı geçenin belirtilen tarihler arasında 11. Uluslararası Paris Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi'nde akademisyen temsilci olarak yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilmesi Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet Tahir GÜLLÜOĞLU
Rektör

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :*BSE6U2Y6EF* Pin Kodu :48862

Belge Takip Adresi :
https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?eD=BSE6U2Y6EF&eS=40011
8

Adres:Harran Üniversitesi Rektörlüğü Yenişehir Yerleşkesi 63300 Haliliye/Şanlıurfa
Telefon:0414 318 3091 - 3092 - 3094 Faks:0414 318 3193
e-Posta:akademiksube@harran.edu.tr Web:http://personel.harran.edu.tr/
Kep Adresi:harranuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mahmut KAN
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 3183000-3094

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

İKSAD ENSTİTÜSÜ
Çankaya – Ankara
06-146-071

Konu : Kongre Düzenlenmesi
Sayı : BSE-2 6 Ağustos 2024

İLGİLİ KURUMA

İçişileri Bakanlığı tarafından tahsis edilen 06-146-071 tescil kodu ile Tüzel Kişiliğe sahip olan İKSAD Enstitüsü 5253 sayılı kanuna uygun olarak "Bilimsel araştırmalar ve akademik çalışmalar" alanında ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyetlerini yürütmektedir.

Kurumumuzun Yönetim Kurulu 6 Ağustos 2024 tarihinde saat 10.30'da "Bilimsel Diplomasi Projesi" görüşmeleri ile "Bilimsel Kongreler Düzenlenmesi" gündemleri ile toplanmış ve alınan (2 numaralı) karara istinaden aşağıda detayları yazılı olan bilimsel etkinliğin düzenlenmesine ve etkinliğe ilişkin resmi görevlendirme konusunda karar vermiştir.

Bilgi ve gereğini rica ederim

Dr. Kaldygul ADİLBEKOVA
Genel Sekreter

Etkinlik Adı: 11. Uluslararası
Paris Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi
Etkinlik Tarihi ve Yeri: 5-9 Şubat 2025, Paris

DÜZENLEME KURULU
Doç. Dr. Hüseyin ERİŞ, Harran Üniversitesi
Prof. Petra Pelletier – Paris Üniversitesi
Dr. Violla MAKHZOUM - Saint Joseph Üniversitesi
Dr. Kaldygul ADILBEKOVA - İksad Institute
Dr. Elvan CAFEROV – ADPU

Etkinlik linki: www.iksadparis.org/social

MEMBERS OF THE ORGANIZING COMMITTEE

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ERİŞ
Harran University
(PRESIDENT OF CONGRESS)

Prof. Petra Pelletier
University of Paris

Dr. Violla MAKHZOUM
Saint Joseph University

Dr. Kaldygul ADILBEKOVA
İksad Institute

Dr. Elvan CAFEROV
ADPU

SCIENTIFIC AND ADVISORY BOARD

Prof. Anderi JEAN
Gas Petrolium University of Romania

Prof. Franck AMOUSSOU
Université d'Abomey- Calavi

Prof. Jean Tata TOSSOU
Université d'Abomey- Calavi

Prof. Salih ÖZTÜRK
Tekirdağ Namık Kemal University

Prof. Usman Ghani, PhD
Institute of Management Sciences Peshawar, Pakistan

Prof. Katarzyna Czech, PhD
Warsaw University of Life Sciences, Poland

Prof. Yuriy Danko, PhD
Sumy National Agrarian University, Ukraine

Prof. Olena Melnyk, PhD
Sumy National Agrarian University, Ukraine

Prof. Michal Wojtaszek, PhD
Warsaw University of Life Sciences, Poland

Prof. Maral Jamalova, PhD
Szent İstvan University, Hungary

Prof. Nicholas Imbeah, PhD
Takoradi Technical University, Ghana

Prof. Harshavardhan Reddy Kummitha, PhD
Budapest Business School, Hungary

Prof. Giscard Assoumou Ella
University of Toulon, France

Prof. Jean Philippe Praene
University of La Réunion

Prof. Violla MAKHZOUM
Saint Joseph University

Prof. Hemantkumar P. Bulsara
S. V. National Institute of Technology (NIT)

Prof. Yurii LATYSH
Taras Shevchenko State University

Prof. Andrea Lucchesi
Sao Paulo University

Prof. Ansi Rezeda SAFIULLINA
Kazan Federal University

Prof. Cynthia CORREA
Sao Paulo University

Prof. Ruslan ABDULLAYEV
Azerbaijan National Academy of Sciences

Prof. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economic University

Prof. Dmitriy VASILYEV
Russian Academy of Entrepreneurship

Prof. Dinarakhan TURSUNALIEVA
Rasulbekov Kyrgyz Economic University

Prof. Nagbdu KAMAROVA
Yessenov University

Prof. Mykola VASKIV
Kyiv National University of Culture and Arts

Prof. Rimma PARDABAYEVA
Ufa State University

Assoc. Prof. H.Burçin HENDEN ŞOLT
Zonguldak Bulent Ecevit University

Dr. Elvan CAFEROV
Azerbaijan State Pedagogy University

Dr. Aygün MEHERREMOVA
Baku State University

Dinh Tran Ngoc Huy
SOM, Asian Institute of Technology, Thailand - International University of Japan

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

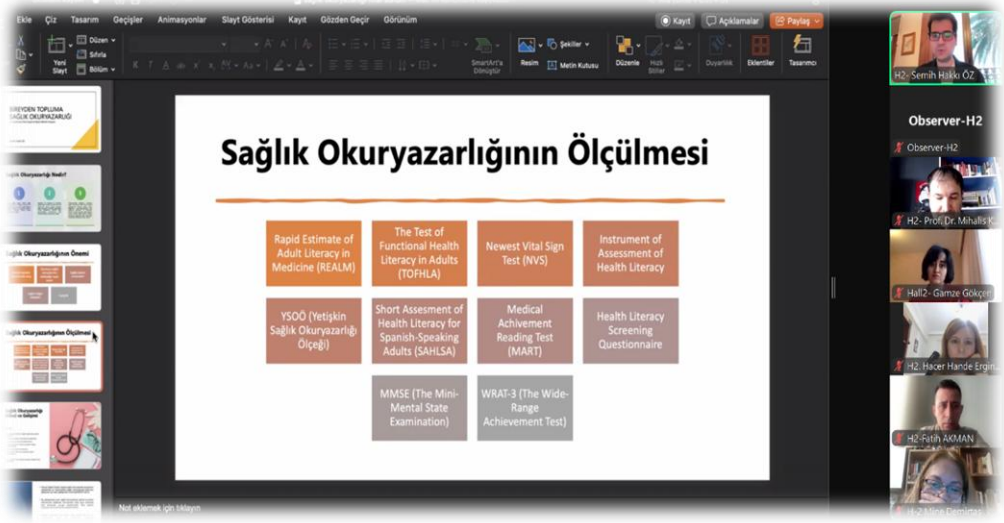
PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

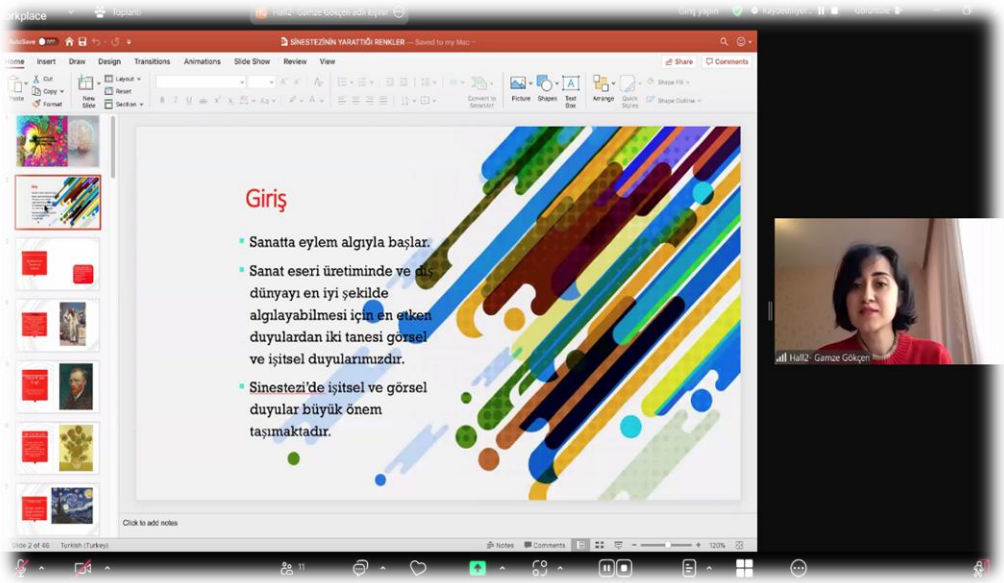

PHOTO GALLERY

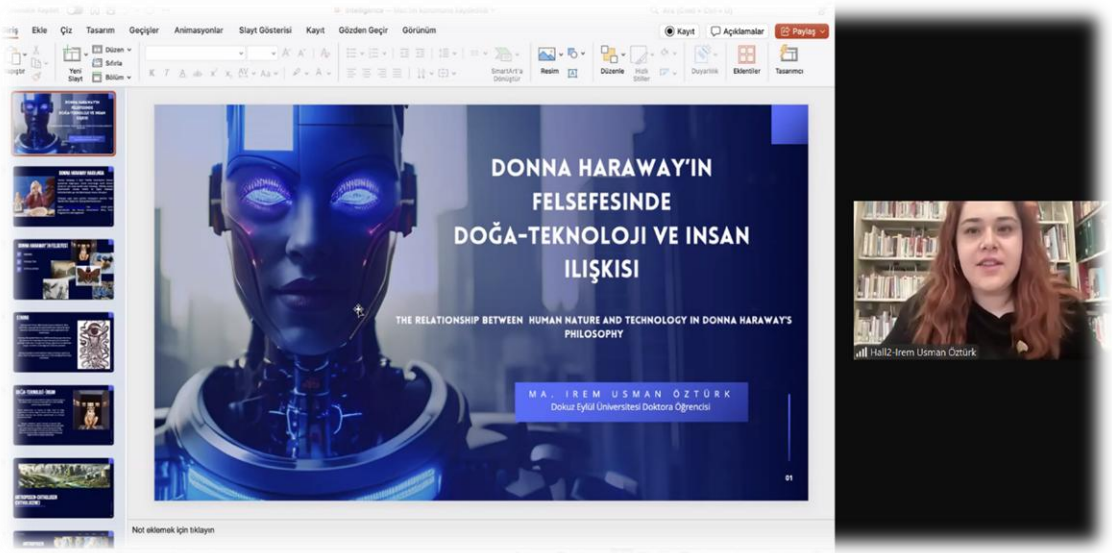
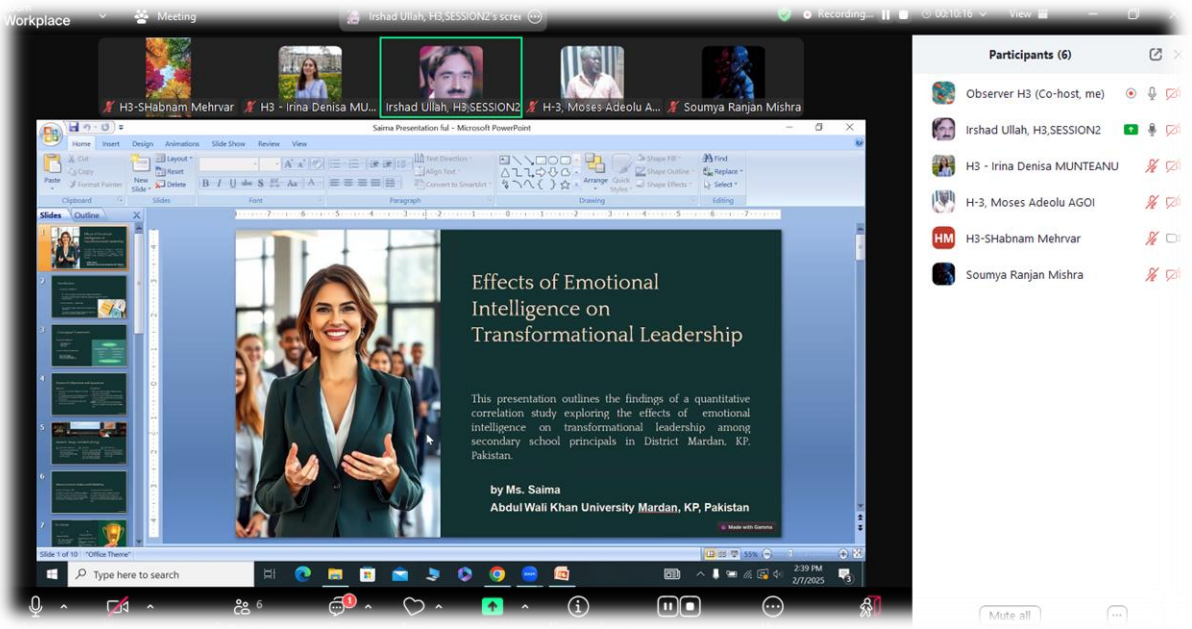

PHOTO GALLERY

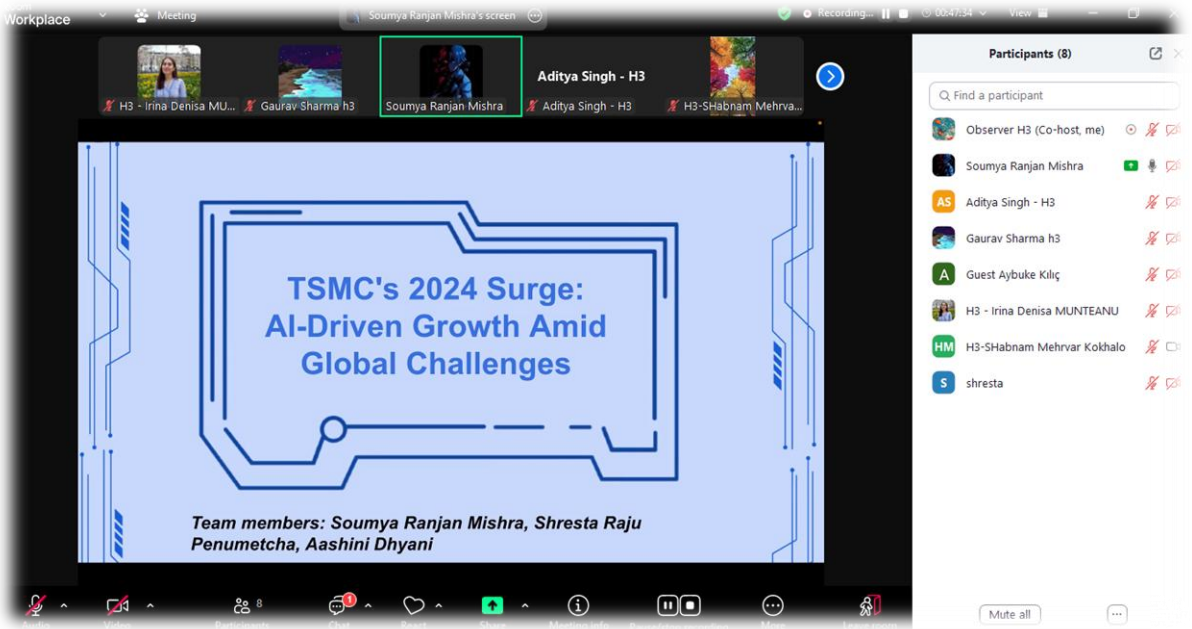
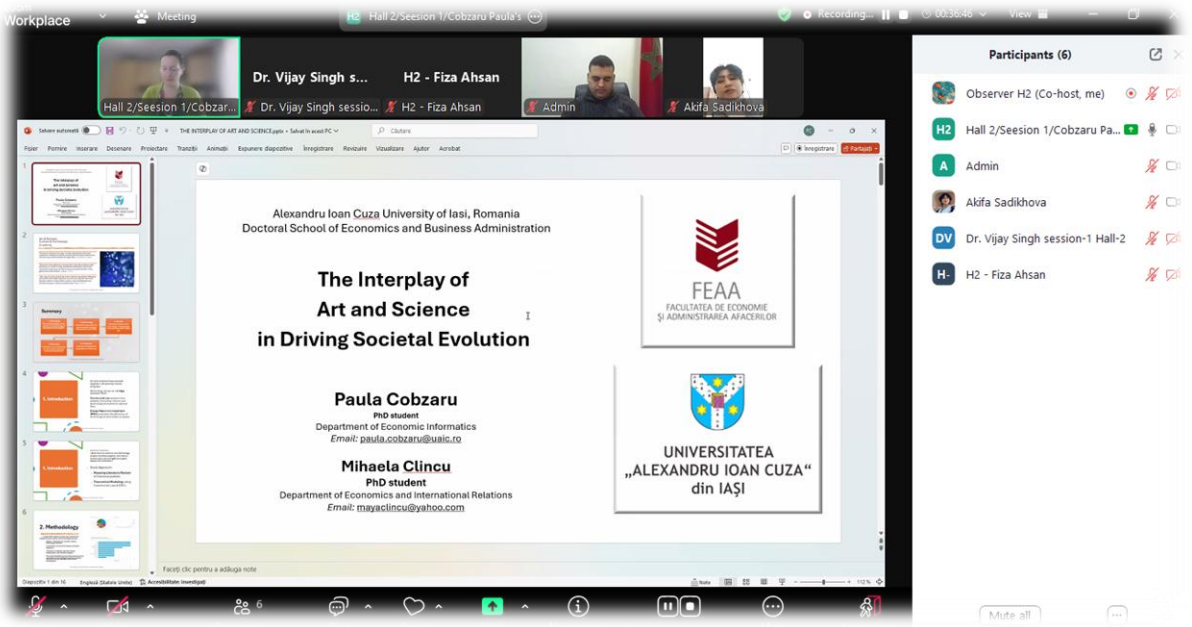

PHOTO GALLERY

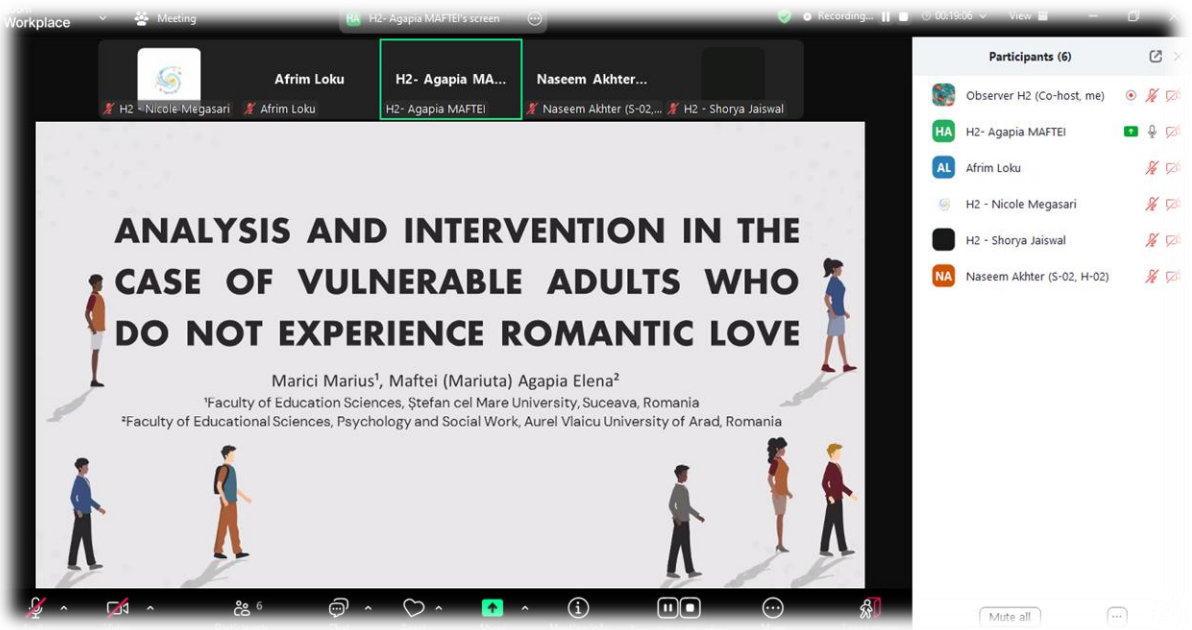
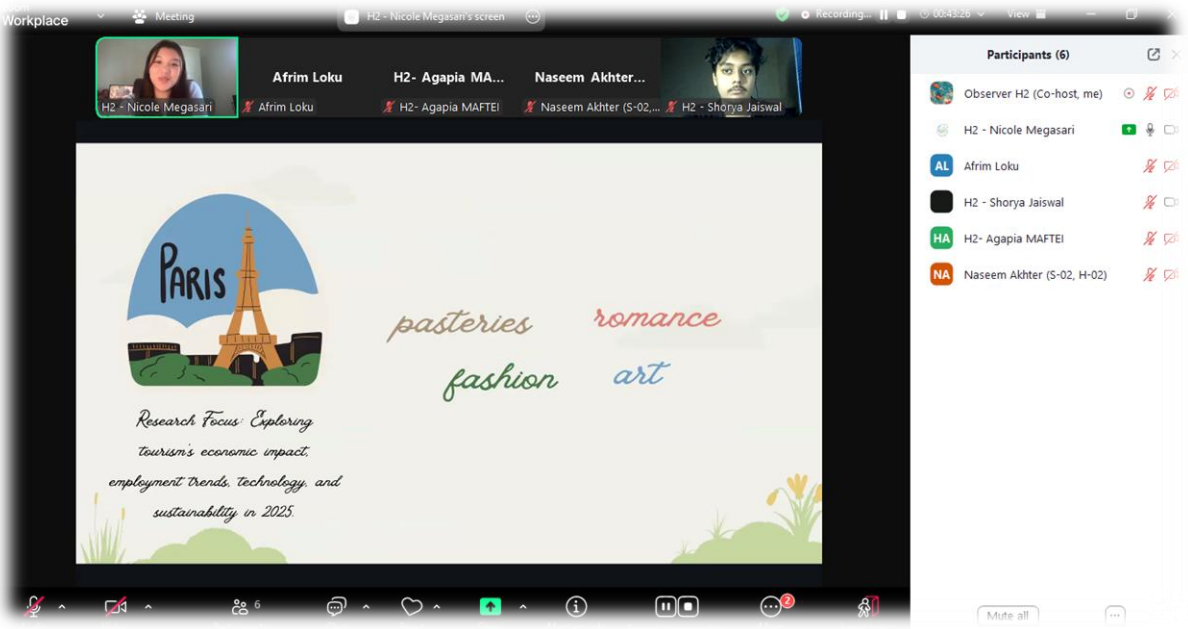

PHOTO GALLERY

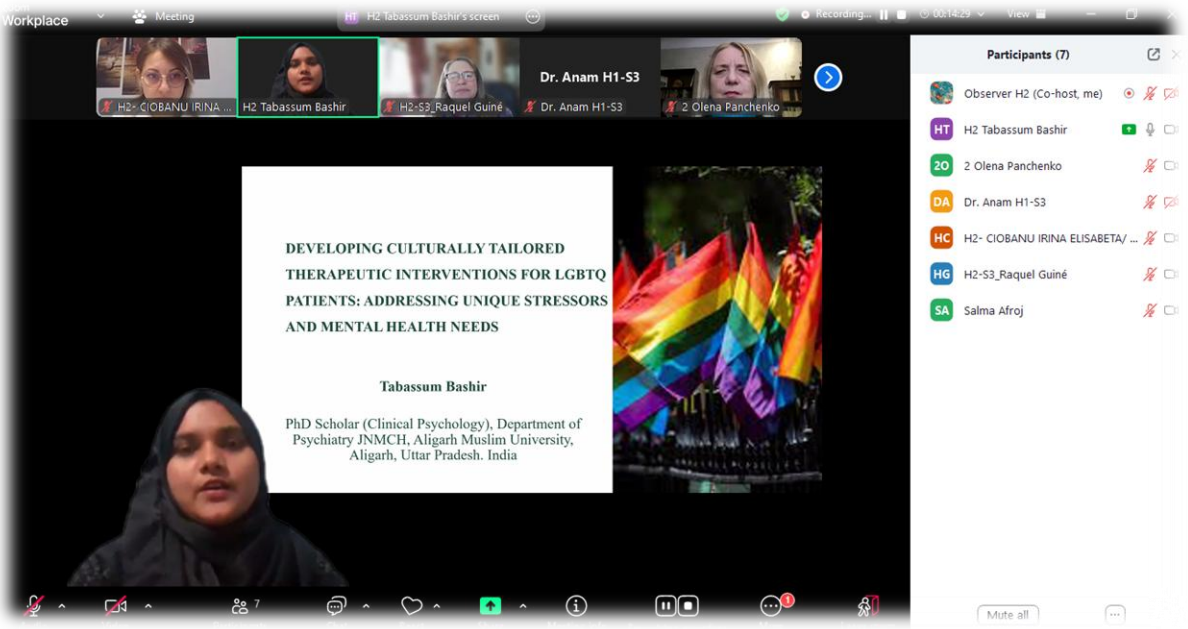

PHOTO GALLERY

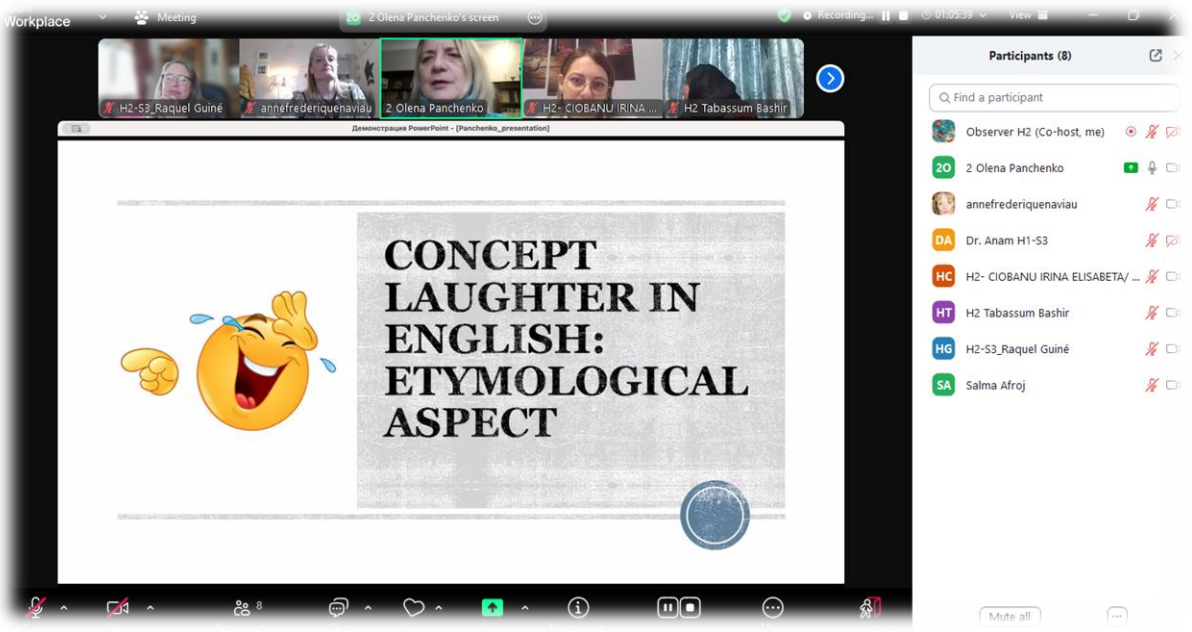
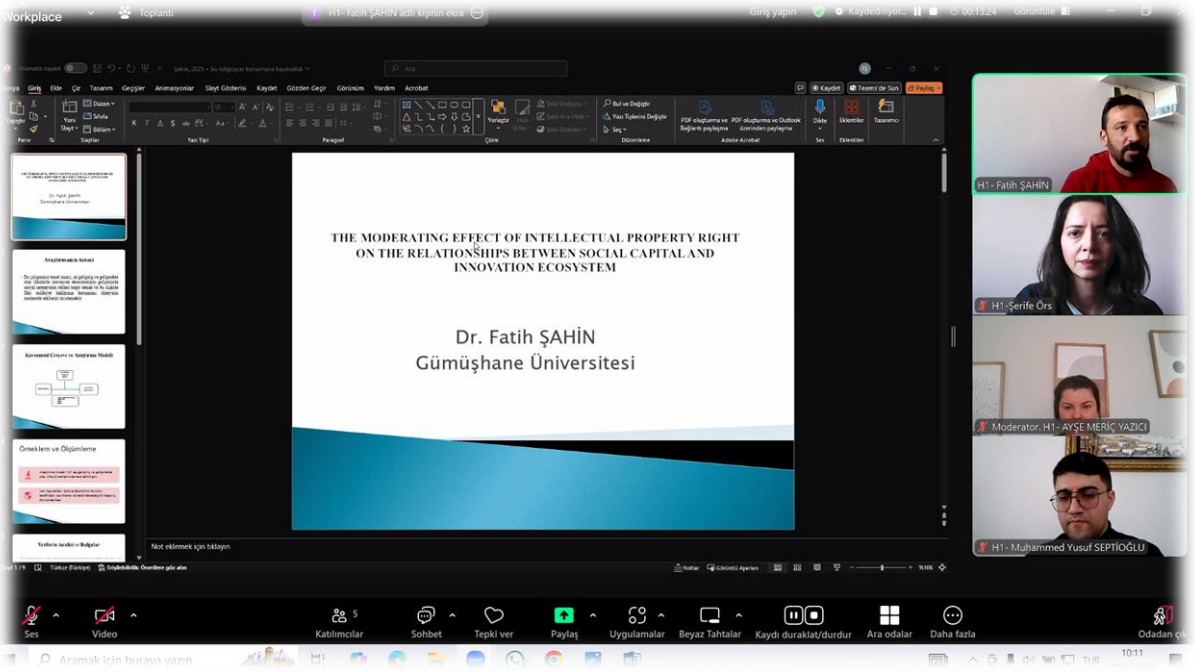

PHOTO GALLERY

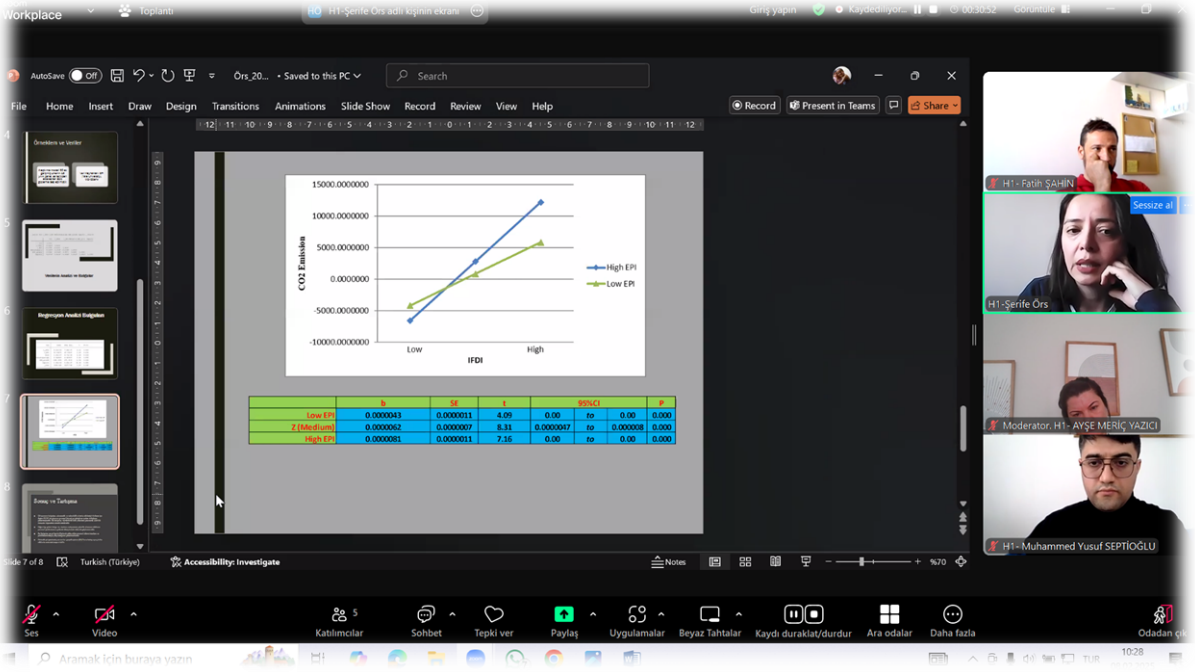

PHOTO GALLERY

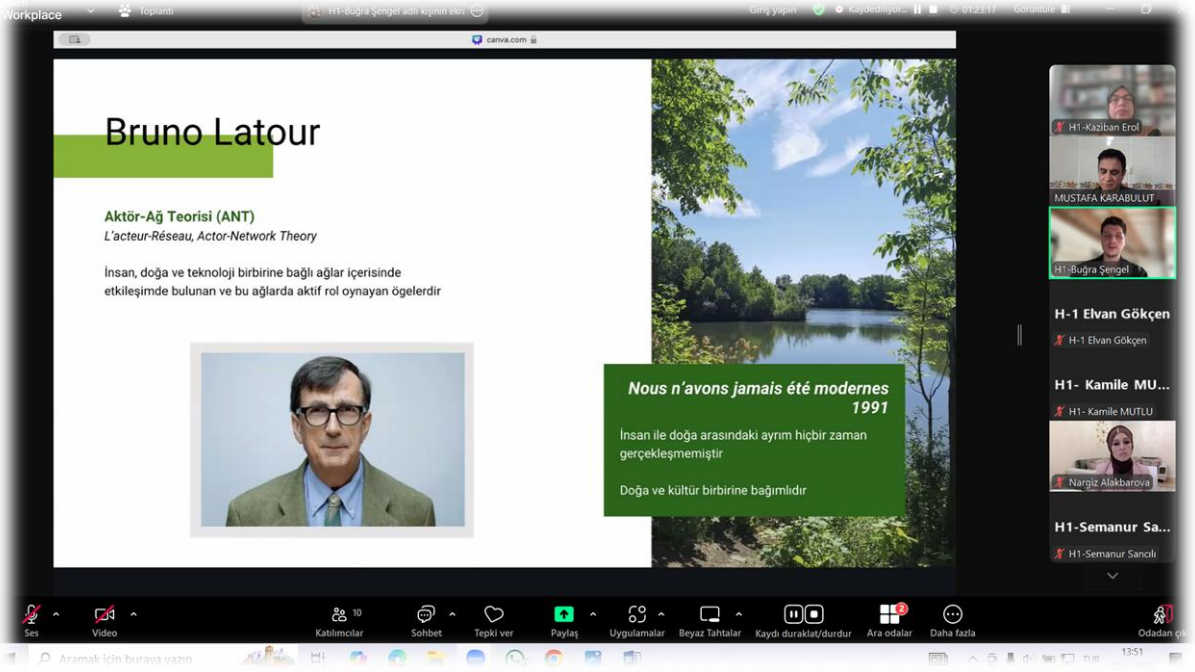

PHOTO GALLERY

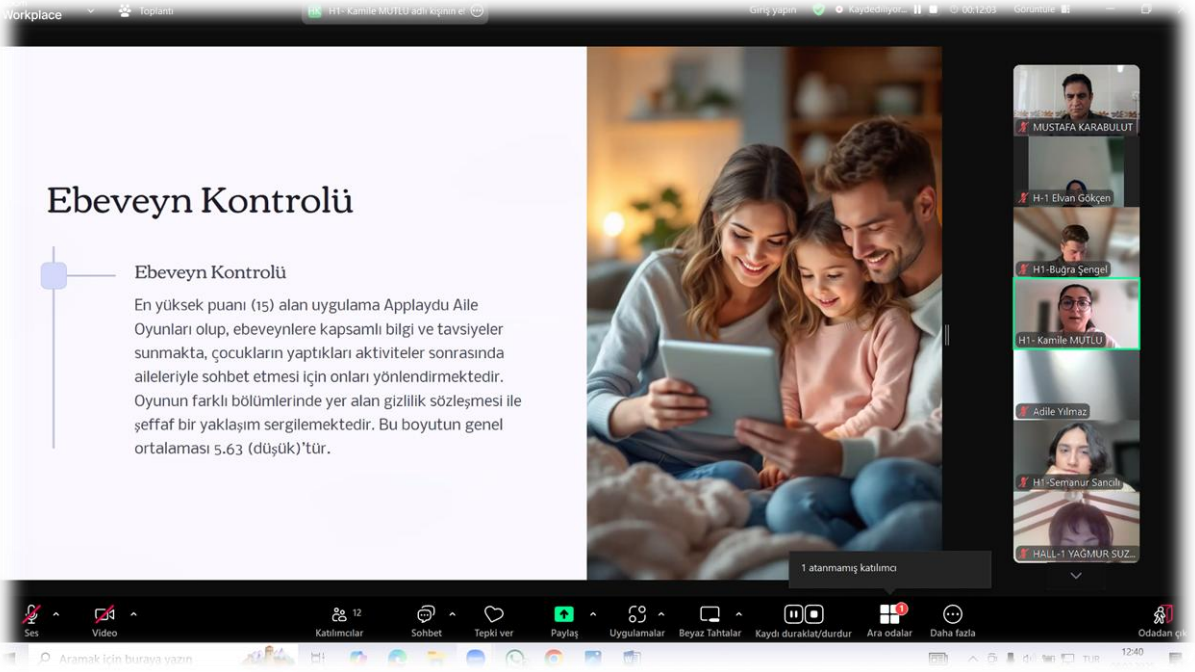
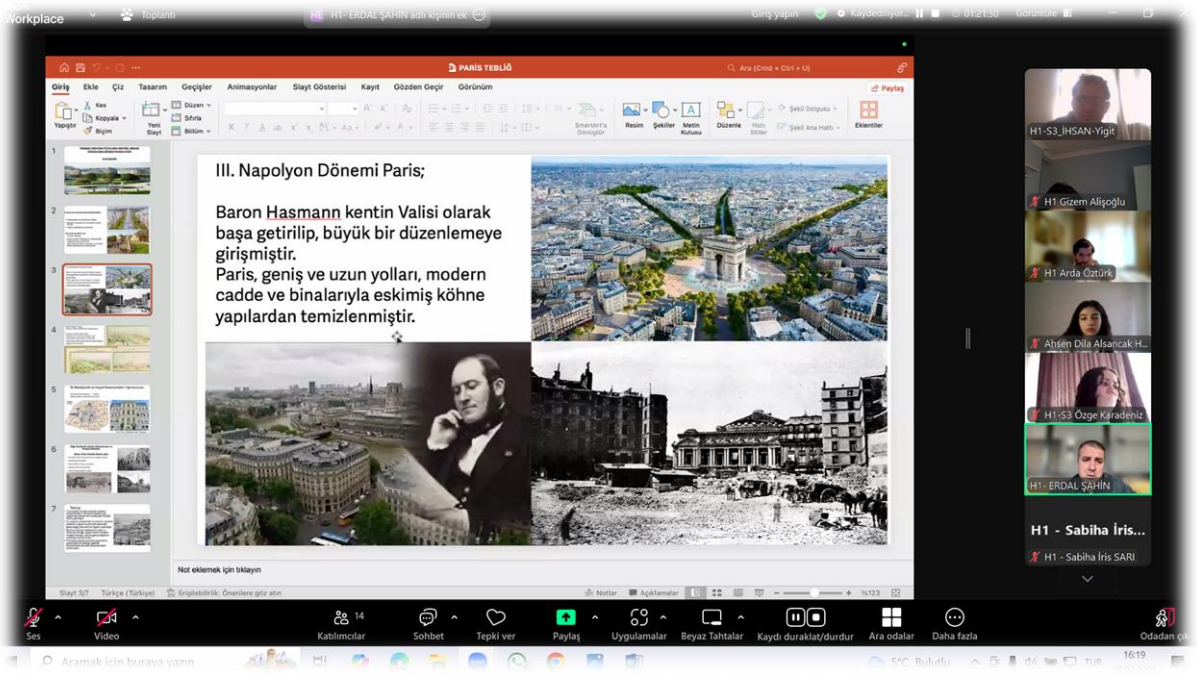

PHOTO GALLERY

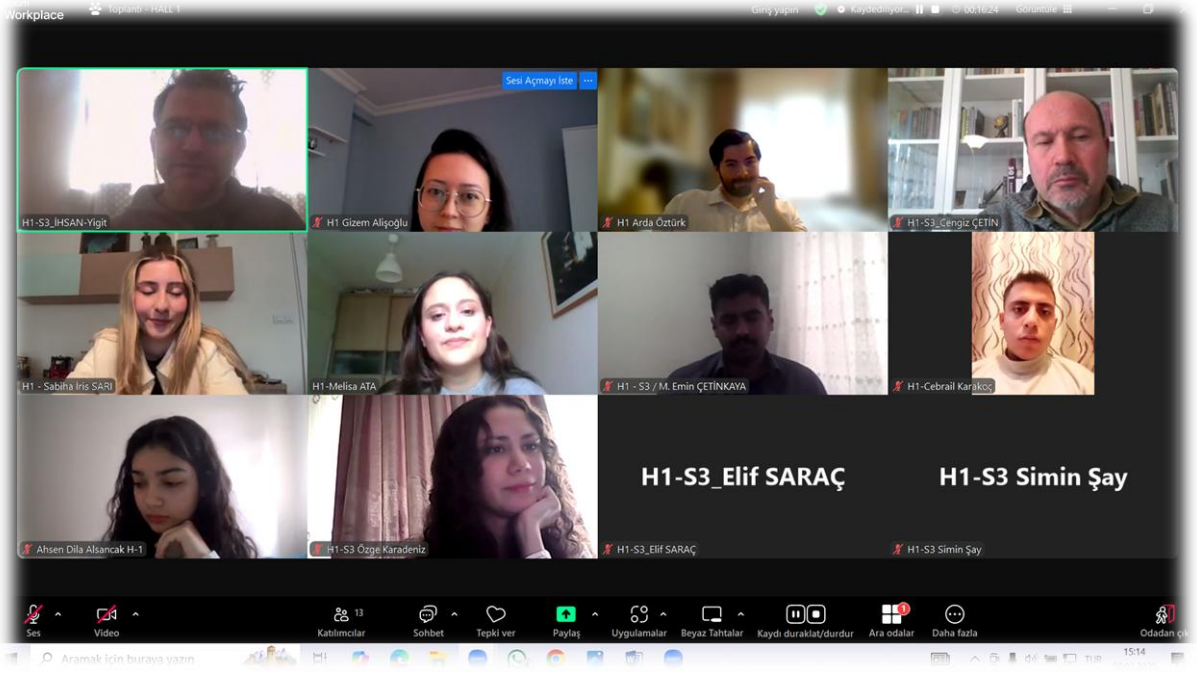
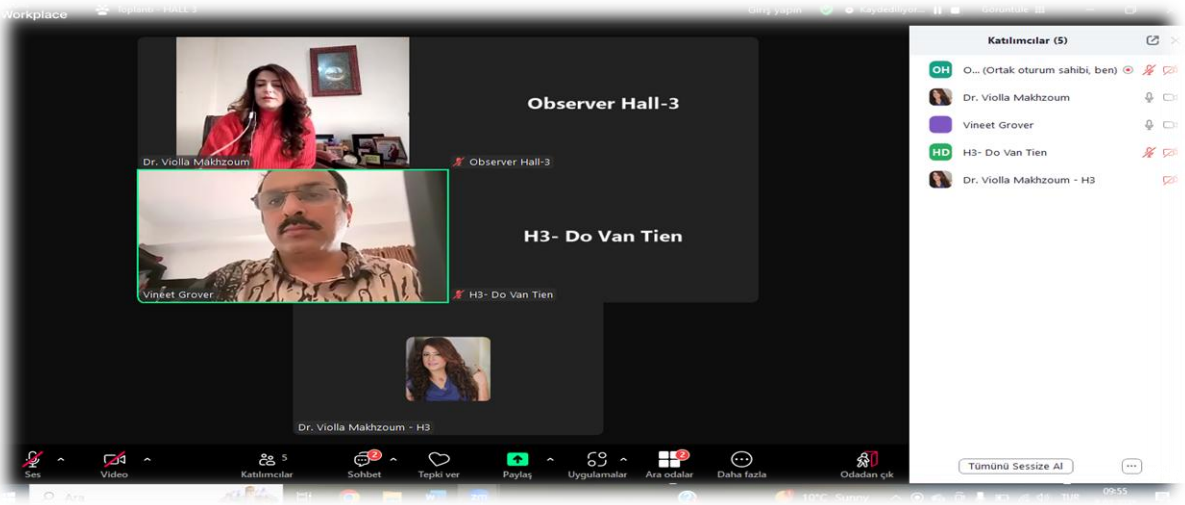
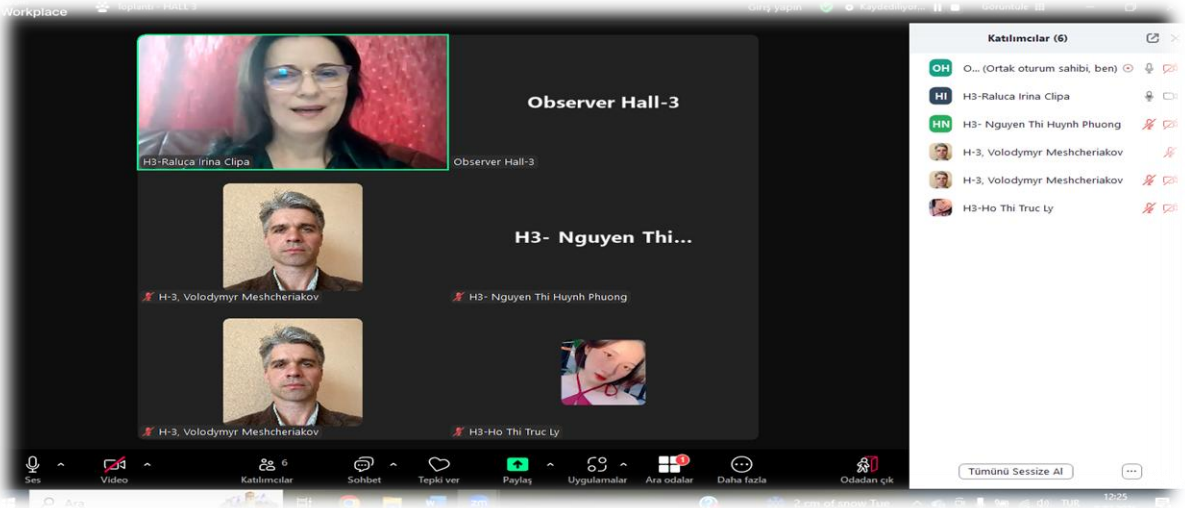
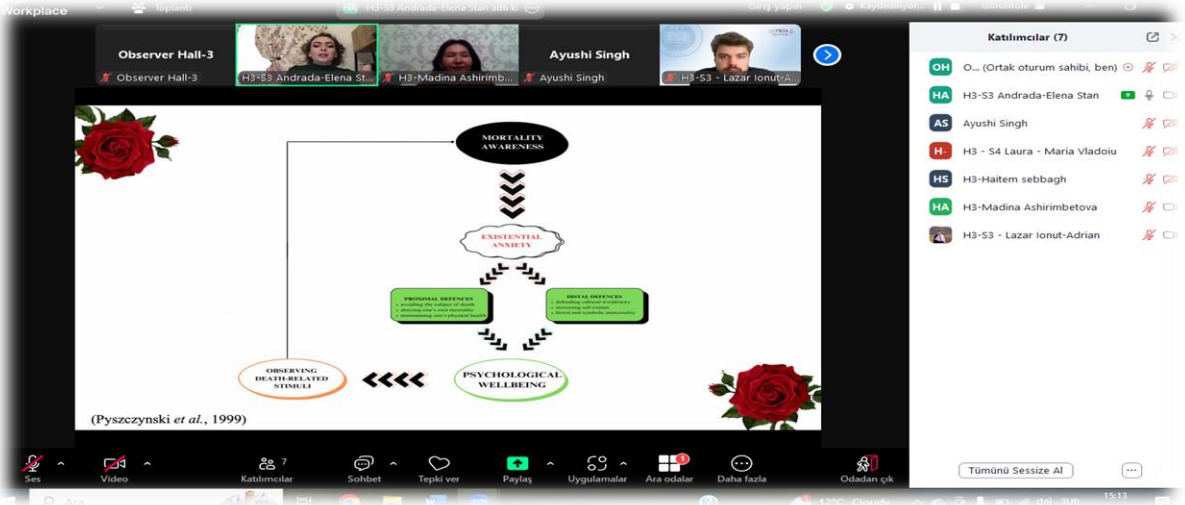

PHOTO GALLERY

11th INTERNATIONAL PARIS CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

February 5-9, 2025 -Paris, FRANCE

CONGRESS PROGRAM

Meeting ID: 829 5595 6031
Zoom Passcode: 070809

https://us02web.zoom.us/j/82955956031?pwd=WIJpty2rF7PmFOzvIKQBR1MGAyhO2Z.1

Participant Countries (15)

Türkiye, India, Algeria, Iran, TRNC, Albania, Pakistan, Romania, Serbia, Bosnia and Hercegovina, Ecuador, Lebanon, Canada, Ireland, Belgium

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için https://zoom.us/join sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler - TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğini kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir.
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır.

Important, Please Read Carefully

- To be able to attend a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

***

Zoom'a giriş yapmadan önce lütfen örnekteki gibi salon numaranızı, adınızı ve soyadınızı belirtiniz
Before you login to Zoom please indicate your hall number, name and surname

exp. H-5, Radmila Janičić

FACE TO FACE PRESENTATIONS

06.02.2025 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME

13 00 : 14 30

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Baran ARSLAN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Baran ARSLAN Res. Assist. Ebru TANRIKULU Gamze KAYA	Harran University TÜRKİYE	THE MEDIATING ROLE OF CYBERLOAFING BEHAVIOR IN THE EFFECT OF GLASS CEILING SYNDROME ON ONLINE COMPULSIVE BUYING BEHAVIOR OF FEMALE HOTEL EMPLOYEES
Dr. Elif AYDIN YAZICI Neslihan KELEŞ	Trabzon University TÜRKİYE	INFOGRAPHIC AS A DIGITAL TOOL TO PROMOTE EFL LEARNERS' WELL-BEING AFTERMNATH A NATIONAL DISASTER: A CASE OF TÜRKİYE
Zeynep ASLANCAN	Ostim Technical University TÜRKİYE	DISPUTE RESOLUTION IN INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS: THE ROLE OF ARBITRATION AND COMMERCIAL ENTERPRISES
Nihan Sümeyye GÜNDOĞDU Nihan KONAK Hüseyin TAŞ Res. Assist. Gülşah ÜNER	Kocaeli University TÜRKİYE	RETHINKING THE BUILDINGS THAT CONTRIBUTED TO THE MODERNIZATION PROCESS OF TURKEY THROUGH CULTURAL HERITAGE AND PRESERVATION: ERENDEMİR MANSION
Res. Assist. Gülşah ÜNER Nihan KONAK Hüseyin TAŞ Nihan Sümeyye GÜNDOĞDU	Istanbul Atlas University TÜRKİYE Kocaeli University TÜRKİYE	READING FUTURE SPACES THROUGH CINEMA AND ARCHITECTURE: BACK TO THE FUTURE
Assist. Prof. Dr. Sevda BORA ÇINAR	Akdeniz University TÜRKİYE	THE NECESSITY OF SHIFTING WOMEN'S LIBERATION FROM COLLECTIVE TO INDIVIDUAL SOLUTIONS: AN ANALYSIS OF VIRGINIA WOOLF'S A ROOM OF ONE'S OWN
Assist. Prof. Dr. Sevda BORA ÇINAR	Akdeniz University TÜRKİYE	THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL DECISION-MAKING: RETHINKING THE DUTY OF CARE IN THE DIGITAL ERA
Assoc. Prof. Dr. Nihat DURMAZ	Selçuk University TÜRKİYE	ANXIETY AND LEAP OF FAITH: A RELATIONSHIP IN THE EXISTENTIAL TRADITION
Res. Assist. Deniz KILIÇ Res. Assist. Cansu KAYGISIZ Assoc. Prof. Dr. Gökhan UYANIK	Kastamonu University TÜRKİYE	INVESTIGATION OF HIGH-ORDER THINKING SKILLS OF TEACHER CANDIDATES

FACE TO FACE PRESENTATIONS

06.02.2025 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME

14 30 : 16 00

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Zeliha YAZICI

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Tayfun KARA	Kahramanmaraş Sütçü İmam University TÜRKİYE	INVESTIGATION OF SPORTS RECREATION AREAS IN TERMS OF TOURISM RECREATION (KAHRAMANMARAŞ PROVINCE EXAMPLE)
Lect. Hasan GEZER Dr. Tayfun KARA	Kahramanmaraş Sütçü İmam University TÜRKİYE	HISTORICAL SUMMARY OF TRADITIONAL SPORTS IN KAHRAMANMARAŞ
Dr. Yasemin YAZICI	Erciyes University TÜRKİYE	THE ROLE OF FREEDOM (自由) AND SELF-GOVERNANCE (自主) IN MEIJI JAPAN
Assist. Prof. Dr. Reyhan BAHAR Assoc. Prof. Dr. Asiye ASLAN	Bandırma Onyedi Eylül University TÜRKİYE	REVIEW OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS OF TURKEY'S MOST VALUABLE BANKING BRANDS WITH CONTENT ANALYSIS
Dr. Güliz DOĞAN	Erciyes University TÜRKİYE	ANALYSING OF SENRYŪ (JAPANESE HUMOROUS) POEMS ON THE THEME OF "WILL (遺言/YUIGON)" WITH TEXT MINING METHOD
Bilgehan YÜREKLİ Prof. Dr. Zeliha YAZICI	Ministry of National Education Fethiye Zübeyde Hanım Kindergarten, Muğla TÜRKİYE Akdeniz University TÜRKİYE	THE TRANSFORMATION OF CHILDREN'S GAMES IN YÖRÜK CULTURE
Hande GÜNEŞ	Sakarya Applied Science University TÜRKİYE	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN INCOME LEVELS AND MATERIALISTIC TENDENCIES: A STUDY IN TURKEY
Hande GÜNEŞ	Sakarya Applied Science University TÜRKİYE	INVESTIGATION OF INSTAGRAM USAGE HABITS OF GENERATION Z AND GENDER-BASED DIFFERENCES
Prof. Dr. Zeliha YAZICI	Akdeniz University TÜRKİYE	FATHERHOOD ROLE IN TURKISH CULTURE

ONLINE PRESENTATIONS

07.02.2025 / HALL-2 / SESSION-1

PARIS LOCA L TIME	ANKARA LOCAL TIME
08 00 : 10 00	10 00 : 12 00

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Mihalis KUYUCU

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Semih Hakkı ÖZ	*Ankara University TÜRKİYE*	THE IMPORTANCE OF HEALTH LITERACY FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY
Lect. Dr. Hacer Hande ERGİN ÇAĞATAY	*Bitlis Eren University TÜRKİYE*	COMMUNICATION AND SOCIAL MEDIA USE IN TOURISM
Prof. Dr. Mine DEMİRTAŞ Dr. Nevzer Sebla YAVAŞ	*İstanbul Beykent University TÜRKİYE* *NSD Law İstanbul TÜRKİYE*	THE BLACK SEA STEAMER AS THE FIRST INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS PRACTICE IN TURKEY
Utku AYDIN Prof. Dr. Hasan Hüseyin SAYAN	*Gazi University TÜRKİYE*	ANALYSIS OF VISUAL DATA ON SOCIAL MEDIA WITHIN THE SCOPE OF GDPR AND KVKK
Fatih AKMAN	*Independent Researcher Samsun TÜRKİYE*	THE EVOLUTION OF DIGITAL MUSIC: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SOCIAL MEDIA IN THE MUSIC INDUSTRY
Gamze GÖKÇEN	*Yeditepe University TÜRKİYE*	SYNESTHESIA AND ART
Prof. Dr. Mihalis KUYUCU	İstanbul Galata University TÜRKİYE	DIGITAL VIDEO PUBLISHING AND SOCIAL MEDIA: THE PRESENT AND FUTURE OF VIDEO PUBLISHING ON SOCIAL MEDIA
Özgür YAZICI Assoc. Prof. Dr Özlem Çapan ÖZEREN	*İstanbul Arel University TÜRKİYE*	THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE IDENTITY DEVELOPMENT AND SOCIAL ACCEPTANCE OF LGBT+ INDIVIDUALS
Melisa ÖZDEMİR Assoc. Prof. Dr. Nurten ELKİN	*İstanbul Gelişim University TÜRKİYE*	AN INVESTIGATION OF VISUAL SPATIAL PERCEPTION AND MATHEMATICAL ATTITUDES OF 11-14 YEAR OLD CHILDREN WITH SPECIFIC LEARNING DISABILITIES AND TYPICAL DEVELOPMENT

ONLINE PRESENTATIONS

07.02.2025 / HALL-3 / SESSION-1

PARIS LOCA L TIME	ANKARA LOCAL TIME
08 00 : 10 00	10 00 : 12 00

HEAD OF SESSION: Prof. Snježana Đokić

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Sintayehu Ermias Lolemo Dr. Hemal B. Pandya	*Gujarat University INDIA*	EXPLORING THE IMPACT OF E-SERVICE QUALITY AND DIGITAL BRAND IMAGE ON CUSTOMER E-LOYALTY IN THE COMMERCIAL BANK OF ETHIOPIA: THE MEDIATING ROLE OF CUSTOMER E-SATISFACTION
Assist. Prof. Dr. Desta Temotewos Tumoro Prof. Dr. Hemal Pandya	*Wachemo University INDIA* *Gujarat University INDIA*	TAX REVENUE AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL DRIVERS IN ETHIOPIA: THE MEDIATION ROLE OF TAX COMPLIANCE (EVIDENCE FROM HOSSANA CITY, CENTRAL ETHIOPIA REGION)
Maribel Caicedo	*Latin American Faculty of Social Sciences, Department of Development, Environment and Territory ECUADOR*	POVERTY AS A DETERMINANT OF DOMESTIC FIREWOOD CONSUMPTION AND ITS EFFECT ON THE FORESTS OF ECUADOR
Prof. Snježana Đokić Assist. Prof. Srđan Jovanović	*ITS College SERBIA* *Independent University BOSNIA AND HERCEGOVINA*	THE STARTING POINTS OF MARKETING ORGANIZATIONS IN THE REAL FUNCTIONING OF THE ECONOMY OF COUNTRIES THAT ARE INVOLVED IN TRANSITION PROCESSES
Assist. Prof. Srđan Jovanović Prof. Snježana Đokić	*Independent University BOSNIA AND HERCEGOVINA* *ITS College SERBIA*	MARKETING MANAGEMENT PROCESS OBSERVED WITHIN THE FRAMEWORK OF TRANSITION ECONOMICS
Elena Bănică	*Institute of National Economy, National Institute of Statistics ROMANIA*	ROMANIA'S TRADE CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: A FOCUS ON EXPORT PATTERNS AND FOREIGN CAPITAL
Leonard Boduri Fabian Pjetri Eralda Shore/Noçka	*European University ALBANIA* *Metropolitan University ALBANIA* *Agricultural University ALBANIA*	THE IMPACT OF MACROECONOMIC VARIABLES ON AVERAGE WAGES: EVIDENCE FROM 1999-2023
Ionut-Adrian LAZAR Gabriela-Mihaela MURESAN	*Babes-Bolyai University ROMANIA*	THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL MANIPULATION AND THE BANKRUPTCY RISK OF A COMPANY

ONLINE PRESENTATIONS

07.02.2025 / HALL-2 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
10 30 : 12 30	12 30 : 14 30

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Fatih KOÇ Assist. Prof. Dr. Banu HAS	*İstanbul Okan University TÜRKİYE*	INCOME DISTRIBUTION DYNAMICS UNDER THE LENS OF R&D TAX INCENTIVES
Assist. Prof. Dr. Murat BAYRAKTAR	*İstanbul Esenyurt University TÜRKİYE*	THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL REMITTANCES AND POVERTY REDUCTION
Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER	*Bandırma Onyedi Eylül University TÜRKİYE*	DOMESTIC DEBTS BY INSTRUMENTS AND WEIGHTED MATURITY EFFECTS OF DOMESTIC BORROWING IN TÜRKİYE
Exp. Pdr. Kübra DEMİR AYTEKİN Ali AYTEKİN	*Düzce University TÜRKİYE* *Gaziantep University TÜRKİYE*	THE SOCIOECONOMIC AND SOCIOCULTURAL IMPACTS OF SYRIAN MIGRANTS IN TURKEY
Assist. Prof. Dr. Pelin Vildan KOKCU DELİKAYA	*Ankara Yıldırım Beyazıt University TÜRKİYE*	A GLANCE ON GENERAL TRENDS IN PUBLIC EXPENDITURES: A COMPARATIVE STUDY ON ENGLAND, AUSTRALIA, NORWAY AND TURKEY
Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER Assoc. Prof. Dr. Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI	*İzmir Demokrasi University TÜRKİYE*	EVALUATIONS ON INVESTMENT ENVIRONMENT AND DIRECT CAPITAL MOVEMENTS FROM BRICS AND TÜRKİYE PERSPECTIVE
Assoc. Prof. Dr. Çağatay TUNÇSİPER Assoc. Prof. Dr. Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI	*Ege University TÜRKİYE* *İzmir Demokrasi University TÜRKİYE*	BRICS SHARE IN WORLD TRADE AND EVALUATION OF TRADE RELATIONS WITH TURKEY

ONLINE PRESENTATIONS

07.02.2025 / HALL-3 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
10 30 : 12 30	12 30 : 14 30

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Anca Bejenaru

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Ouafa OUARNIKI	*Ziane Achour University ALGERIA*	BARRIERS TO ESP IMPLEMENTATION: EXPLORING THE DISCONNECT DESPITE DECADES OF DEVELOPMENT
Fatemeh Eghbal Mehran Abass Eghbal Mehran	*Bu Ali Sina University of Hamadan IRAN*	KNOWLEDGE MANAGEMENT THEORIES AND MODELS
KLEADA AGASI	*Aleksander Moisiu University ALBANIA*	DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS BY CREATING A QUALITY CULTURE OF THINKING IN LEARNING CLASSES
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO Solomon Abraham UKPANAH Oluwanifemi Opeyemi AGOI	*Lagos State University NIGERIA* *Obafemi Awolowo University NIGERIA*	LEVERAGING THE POTENCY OF CHATPDF ON STUDENTS' LEARNING AND ACADEMIC DEVELOPMENT: IMPLICATION FOR EDUCATIONAL MANAGEMENT
Assoc. Prof. Anca Bejenaru	*Lucian Blaga University ROMANIA*	CHILDREN'S NARRATIVES ABOUT THEIR EXPERIENCES IN THE CARE SYSTEM AND THROUGHOUT THE ADOPTION PROCESS
Adil Ali Irshad Ullah	*Abdul Wali Khan University PAKISTAN*	PERCEPTION OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS REGARDING TEACHER CONTENT KNOWLEDGE AT SECONDARY LEVEL
Irina-Denisa Munteanu	*Bucharest Academy of Economic ROMANIA*	EXPLORING THE LINK BETWEEN EDUCATION AND DIGITIZATION IN ROMANIA THROUGH SPATIAL PANEL MODEL ANALYSIS
Renu Yadav Dr. Saurabh Kishor	*Independent Researcher INDIA*	IMPACT OF FAMILY STRUCTURE ON YOUTH DEVELOPMENT
AKOH, Jimmy	*Lead City University NIGERIA*	RESEARCHING THE ENVIRONMENT FOR ACTION TROUGH THEATRE: ANALYSIS OF LEAD CITY UNIVERSITY 2023 AND 2024 APPLIED THEATRE EXPERIMENTS
Amit Joshi Vineet Grover	GMIS, Jakarta, INDONESIA	EMPLOYING CHATGPT: IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE A BENEFIT OR THREAT TO INTERNATIONAL SCHOOLS?
Amit Joshi Soumya Ranjan Mishra	GMIS, Jakarta, INDONESIA	TSMC'S 2024 SURGE: AI-DRİVEN GROWTH AMİD GLOBAL CHALLENGES

ONLINE PRESENTATIONS

07.02.2025 / HALL-2 / SESSION-3

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
13 00 : 15 00	15 00 : 17 00

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Ayhan AKSAKALLI

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Hibatuallah Bensaid	*Ibn Haldun University TÜRKİYE*	DIALECTICS OF FAITH AND GLOBAL GOVERNANCE: THE VISION OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION
Assoc. Prof. Dr. Ayhan AKSAKALLI	*Bayburt University TÜRKİYE*	SCIENTIFIC ANTI-REALISM AND HYPERNOMINALISM- A PHILOSOPHICAL DEBATE
İrem USMAN ÖZTÜRK	*Dokuz Eylül University TÜRKİYE*	THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN NATURE AND TECHNOLOGY IN DONNA HARAWAY'S PHILOSOPHY
Res. Assist. Rumeysa Hatice ULUDOĞAN	*Gümüşhane University TÜRKİYE*	THE NEXUS OF RELIGIOUS EDUCATION AND SECURITY: INSIGHTS FROM SECURITIZATION THEORY
Dr. Kemal BOZKAYA	*İstanbul University TÜRKİYE*	POLITICAL HEGEMONY'S SEIZURE OF FREEDOM: SUBJECT, DISCOURSE, AND POWER RELATIONS IN THE PROCESS EVOLVING FROM WITTGENSTEIN'S LANGUAGE GAMES TO FOUCAULT'S TRUTH GAMES
Res. Assist. Ayşenur Tuba ULUDOĞAN	*Pamukkale University TÜRKİYE*	MIGRATION (HIJRA) IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND MASS MOVEMENT THEORIES

ONLINE PRESENTATIONS

07.02.2025 / HALL-3 / SESSION-3

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
13 00 : 15 00	15 00 : 17 00

HEAD OF SESSION: Lect. Dr. Gabriela Mihaela MUREȘAN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Mohsen Mohammadi Khyareh	*Gonbad Kavous University IRAN*	RISK ANALYSIS AND ECONOMIC GROWTH: ANALYZING THE ROLE OF QUALITY CONTROL AND RELIABILITY IN EMERGING MARKETS
Kumar, Vijay	*Manav Rachna International Institute of Research INDIA*	SELECTION OF PROPERTY USING SOFT COMPUTING TECHNIQUES
Abdulgaffar Muhammad Odiase Bernard O Maryam Isyaku Anthony Kolade Adesugba Anthony Unyime Abasido	*Ahmadu Bello University NIGERIA* *Benin University NIGERIA* *Bayero University NIGERIA* *Ahmadu Bello University NIGERIA* *Federal Polytechnic NIGERIA*	COMPARATIVE ANALYSIS OF MILITARY EXPENDITURE TRENDS AMONG GLOBAL POWERS AND NIGERIA: HISTORICAL INSIGHTS AND ECONOMIC IMPLICATIONS
Gabriela Mihaela MUREȘAN Ana-Maria COLȚA	*Babes Bolyai University ROMANIA*	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF UNCERTAINTY RISK IN FINANCE
Dr. Faiz Muhammad Shaikh Rasool Bux Junejo Muhammad Zafar Wassan Dr. Liaquat Bhutto Syed Mujeeb Hyder Shah Syed Mehtab Ali Shah	*Larkano University PAKISTAN* *Director Agri.Extension-Government of Sindh PAKISTAN* *Conservator Forest PAKISTAN* *Director Agriculture Research PAKISTAN* *Independent Researcher CANADA* *Progressive Grower-Saleh Pat PAKISTAN*	IMPACT OF CLIMATE CHANGE RELATED SHIFTS IN THE AGRICULTURAL SYSTEM SPECIAL FOOD SECURITY AND LIVELIHOOD OF THE FARMING COMMUNITY IN KASHMORE AND KHANDHKOT SINDH-PAKISTAN
Dr. Faiz Muhammad Shaikh Muhammad Zafar Wassan Dr. Mazharuddin Keerio Rasool Bux Junejo	*Larkano University PAKISTAN* *Conservator Forest PAKISTAN* *Wheat Research Centre Sakrand PAKISTAN* *Extension-Government of Sindh PAKISTAN*	IMPACT OF COMPOST FERTILIZER ON YIELD PERFORMANCE OF CHICKPEA IN SEHWAN SHARIF SINDH-PAKISTAN
Dr. Shabbir Ahmed Ali Sheikh Hamna Jamal Muneeb Ahmed M. Maria Murtaza Manahil Nadeem Ameera Shabbir Ifrah Shabir	*Independent Researcher PAKISTAN*	KNOWLEDGE, ATTITUDES & PERCEPTIONS TOWARDS PREMENSTRUAL SYNDROME AMONGST THE LOW SOCIOECONOMIC SCHOOL-GOING ADOLESCENT GIRLS IN KARACHI, PAKISTAN

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-1 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
08 00 : 10 00	10 00 : 12 00

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI	*İstanbul Gelişim University TÜRKİYE*	FROM BIOLOGY TO BUSINESS: MANAGEMENT PRINCIPLES OF HERDING
Dr. Fatih ŞAHİN	*Gümüşhane University TÜRKİYE*	THE MODERATING EFFECT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT ON THE RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL CAPITAL AND INNOVATION ECOSYSTEM
Dr. Şerife ÖRS	*Gümüşhane University TÜRKİYE*	THE MODERATING EFFECT OF ENVIRONMENTAL PERFORMANCE ON THE THE RELATIONSHIP BETWEEEN INWARD FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND CO2 EMISSIONS: THE CASE OF LEAST DEVELOPED ECONOMIES
M. Yusuf SEPTİOĞLU Assoc. Prof. Dr. Atilla YÜCEL	*Fırat University TÜRKİYE*	ENTREPRENEURSHIP AND THE METAVERSE

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-2 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
08 00 : 10 00	10 00 : 12 00

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Paula COBZARU

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ainur MUKASHEVA Laura MURATOVA Saltanat IMANGALIYEVA Anar KABOSHEVA	*Atyrau University named after K.Dosmukhamedov KAZAKHSTAN*	ADDRESSING NON-EQUIVALENTS IN LEGAL TERMINOLOGY: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH
Assoc. Prof. Dr. Paula COBZARU	*Alexandru Ioana Cuza University ROMANIA*	THE EVOLUTION OF DIGITAL ECONOMIES THROUGH THE LENS OF CONSTRUCTAL LAW
Assoc. Prof. Dr. Paula COBZARU Mihaela CLINCU	*Alexandru Ioana Cuza University ROMANIA*	THE INTERPLAY OF ART AND SCIENCE IN DRIVING SOCIETAL EVOLUTION
Prof. Chahid SLIMANI Mohamed KHIBABI	*Sidi Mohamed Ben Abdellah University MOROCCO*	RURAL CRIME IN MOROCCO: CONTROL AND PREVENTION STRATEGIES
Dr. Vijay Singh Dr. Aastha Agnihotri Dr. Sapna Devi	*Himachal Pradesh University INDIA*	GENDER AND TRIBAL RIGHTS: PROMOTING EQUITY IN MARGINALIZED COMMUNITIES
Milad Yusefi Nasrullah Rastegar-Pouyani Rasoul Karamiani	*Razi University IRAN*	SYSTEMATICS AND DISTRIBUTION OF THE GENUS LAUDAKIA GRAY, 1845 (SAURIA: AGAMIDAE)
Fiza Ahsan Dr. Tarun Kaushik	*Sharda University INDIA*	UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-3 / SESSION-1

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
08 00 : 10 00	10 00 : 12 00

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Violla Makzhoum

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Shrikant S. Karanjkar Aditya Rajiv Kadam Sayali Shankar Dhumale Priyanka Mallappa Koti Satyajit Sunil Kamble	*Rajarambapu Institute of Technology INDIA*	IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON BUYING BEHAVIOR OF SMARTPHONES PRODUCT CUSTOMERS
Shrikant S. Karanjkar Snehal Ramesh Patil Rutuja Ravsaheb Patil Rutuja Ramesh Yadav Smita Mahaveer Burase Nikhil Sanjay Patil	*Rajarambapu Institute of Technology INDIA*	PROBLEMS FACED BY THE GRADUATE STUDENTS WHO CAME TO INSTITUTE THROUGH LOCAL TRANSPORT FACILITIES
Assoc. Prof. Dr. Violla Makzhoum	*Modern University for Business and Science (MUBS) LEBANON*	DIGITAL REPUTATION AS A STRATEGIC TOOL TO ENHANCE JOB MARKET ENTRY OPPORTUNITIES: AN ANALYTICAL STUDY
Lect. Florentina Popa	*Danubius University of Galati ROMANIA*	THE ROLE OF PUBLIC RELATIONS IN SOLVING INTERNAL CRISES IN THE ORGANIZATION
Dr. Nguyen Thi Be Ba Do Van Tien Nguyen Hong Chieu	*Can Tho University VIETNAM* *Independent Researcher VIETNAM*	FACTORS AFFECTING DOMESTIC TOURISTS' SATISFACTION WITH TOURISM IN HON SON, KIEN HAI DISTRICT, KIEN GIANG PROVINCE
Dr. Nguyen Thi Be Ba Do Van Tien Trieu Thi Thuy Duy	*Can Tho University VIETNAM* *Independent Researcher VIETNAM*	SOLUTIONS TO DEVELOP TOURISM AT SILK ROLL ESTABLISHMENTS IN VINH THANH DISTRICT, CAN THO CITY
Amit Joshi VINEET GROVER	*Independent Researcher INDONESIA*	THE AIRASIA-VISTARA MERGER: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF MARKET IMPACT AND COMPETITIVE DYNAMICS

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-1 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
10 30 : 12 30	12 30 : 14 30

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Mustafa KARABULUT

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Kamile MUTLU Res. Assist. Semanur SANCILI Res. Assist. Esra Gamze UĞUR EKŞİ	*Anadolu University TÜRKİYE* *Marmara University TÜRKİYE* *Yıldız Technical University TÜRKİYE*	EVALUATION OF MOBILE APPLICATIONS PREPARED FOR EARLY CHILDHOOD ACCORDING TO EVALUATION TOOL FOR EDUCATIONAL APPS (E.T.E.A.)
Assoc. Prof. Dr. Yağmur Suzan SÖNMEZ	*Girne Amerikan University TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS*	EVALUATION OF MASTER'S THESES WRITTEN ON BIOLOGY EDUCATION IN SECONDARY EDUCATION
Dr. Elvan GÖKÇEN	*İzmir Demokrasi University TÜRKİYE*	ENHANCING CRITICAL THINKING AND DIGITAL LITERACY: THE ROLE OF CHATGPT IN COMBATING MISINFORMATION AND PROMOTING INFORMED DIGITAL COMPETENCE
Assist. Prof. Dr. Adile YILMAZ	*Akdeniz University TÜRKİYE*	AĞVA EPIC A HEROIC SONG
Prof. Dr. Mustafa KARABULUT	*Adıyaman University TÜRKİYE*	TRAGIC SITUATION IN CAHİT SITKI TARANCI'S POEM "YALNIZLIK"
Prof. Dr. Mustafa KARABULUT	*Adıyaman University TÜRKİYE*	MODERNISM IN RASİM ÖZDENÖREN'S STORIES
Res. Assist. Buğra ŞENGEL	*Ankara Hacı Bayram Veli University TÜRKİYE*	FROM ECOPOETICS TO ECOCRITICISM: CONSTRUCTING FRENCH ECOCRITICISM
Kaziban EROL Assoc. Prof. Dr. Fatma KARAMAN	*Fırat University TÜRKİYE*	REVIEW OF STUDIES ON THE EFFECT OF CREATIVE DRAMA ON FOREIGN LANGUAGE LEARNING
Batura Aliyeva	*Azerbaijan National Academy of Sciences Institute of Linguistics named after I. Nasimi AZERBAIJAN*	CONCEPTUAL FEATURES OF THE VARIABILITY OF AFFIXAL MORPHEMS
Nargiz ALAKBAROVA	*Azerbaijan National Academy of Sciences AZERBAIJAN*	THE IMPORTANCE OF STATISTICAL METHODS IN MODERN LINGUISTICS
Medya METE Ayşe ELKOCA Duygu AYAR	Gaziantep Islamic Science and Technology University TÜRKİYE	EFFECT OF PERMANENT CLOCK APPLICATION ON SUCCESS
Assoc. Prof. Dr. Fatma KARASU Assoc. Prof. Dr. Filiz POLAT	Kahramanmaraş Sütçü İmam University TÜRKİYE Osmaniye Korkut Ata University TÜRKİYE	NURSING APPROACHES IN PREVENTING CYBER BULLYING IN ADOLESCENTS

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-2 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
$10^{30} : 12^{30}$	$12^{30} : 14^{30}$

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Elizabeth FARRELL

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Naseem Akhter	*Shaheed Benazir Bhutto Women University PAKISTAN*	SUFISM AND SPIRITUAL, SOCIAL, AND POLITICAL REFORMATION IN THE LIGHT OF SIRAH OF THE PROPHET MUHAMMAD (PBUH)
Assoc. Prof. Dr. Naseem Akhter	*Shaheed Benazir Bhutto Women University PAKISTAN*	THE ROLE OF CIVIL SOCIETY AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN PROMOTING PEACEFUL COEXISTENCE (A RESEARCH REVIEW)
Assoc. Prof. Dr. Naseem Akhter	*Shaheed Benazir Bhutto Women University PAKISTAN*	MUHAMMAD (PBUH): A MODEL FOR RESOLVING NATIONAL ISSUES AND EXEMPLARY LEADERSHIP
C. Dinu Assist. Prof. Dr. J. Jayashankar	*DC School of Management and Technology INDIA*	THE ROLE OF MANAGEMENT IN ACHIEVING THE UNITED NATIONS' SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDGS)
Assist. Prof. Dr. Safar Hayati	*University of Tabriz IRAN*	INTERACTION OF WOMEN AND URBAN SPACE (AN IMAGE OF THE PRESENCE OF WOMEN IN THE URBAN SPACE)
Naveen A. Pillai	*Sharda University INDIA*	INDIA'S JOURNEY TOWARDS BECOMING A GLOBAL CENTER FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION: A JOURNEY AHEAD
Assist. Prof. Dr. Elizabeth FARRELL	*Concordia University of Edmonton CANADA*	COMPENSATION SYSTEMS CHANGES AS A RESULT OF COVID-19's IMPACTS ON THE EDUCATION SYSTEM

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-3 / SESSION-2

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
10 30 : 12 30	12 30 : 14 30

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Raluca Irina CLIPA

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Anida Jagodić	*Tuzla University BOSNIA AND HERCEGOVINA*	BEHAVIORAL ACCOUNTING IN THE DECISION-MAKING FUNCTION IN ACCOUNTING AND AUDITING PROCESSES
Assoc. Prof. Dr. Flavian CLIPA Prof. Dr. Raluca Irina CLIPA	*Ion Ionescu de la Brad University of Life Sciences ROMANIA* *Alexandru Ioan Cuza University ROMANIA*	CONSIDERATIONS REGARDING THE PERFORMANCE AUDIT OF SPV WITH INTERNATIONAL FUNDING
Shorya Jaiswal Nicole Megasari	*Gandhi Memorial Intercontinental School INDONESIA* *Sinarmas World Academy INDONESIA*	THE ROLE OF TOURISM IN FRANCE'S ECONOMY IN 2025
Volodymyr MESHCHERIAKOV Maria KALINICHENKO	*State Biotechnological University UKRAINE*	APPLICATION OF ECONOMIC ANALYTICS METHODS AT THE CURRENT STAGE OF ECONOMIC DEVELOPMENT
Divya Krupa Neelam M. Rose Saroj Yadav	*CCS Haryana Agricultural University INDIA*	ENHANCING THE APPEAL AND CONSUMER ACCEPTANCE OF UPPADA SILK SARIS
Andra Elena Badescu	*EMBASSY OF ROMANIA IN PORTUGAL, Office of Commercial and Economic Promotion Lisbon PORTUGAL*	EXPORT AND MARKETING PLAN FOR PORTUGAL
Nadire Loku Prof. Asoc. Dr. Afrim LOKU	*College of Business KOSOVO* *University of Applied Sciences in Ferizaj KOSOVO*	YOUTH EMPLOYMENT AND MIGRATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN KOSOVO
Andra Elena Badescu	*EMBASSY OF ROMANIA IN PORTUGAL, Office of Commercial and Economic Promotion Lisbon PORTUGAL*	STRATEGY AND ORGANIZATION DESIGN CASE OF UNILEVER
M.A. Nguyen Thi Huynh Phuong Ho Thi Truc Ly	*Hue University VIETNAM* *Can Tho University VIETNAM*	ASSESSMENT OF AGRITOURISM RESOURCES IN LONG XUYEN CITY, AN GIANG PROVINCE

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-1 / SESSION-3

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
13 00 : 15 00	15 00 : 17 00

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. İhsan YİĞİT

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Melisa ATA Sabiha İris SARI	*Altınbaş University TÜRKİYE* *Işık University TÜRKİYE*	A REVIEW ON HUMOR IN ROMANTIC RELATIONSHIPS
Arda ÖZTÜRK	*Altınbaş University TÜRKİYE*	PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF DIVORCE ON CHILDREN IN DIFFERENT DEVELOPMENTAL PERIODS AND THE IMPORTANCE OF SUPPORT: SYSTEMATIC REVIEW STUDY
Mehmet Emin ÇETİNKAYA Ahsen Dila ALSANCAK Cebrail KARAKOÇ	*Dicle University TÜRKİYE*	THE TENDENCY OF LAW SCHOOL STUDENTS IN CAREER CHOICE AND CAREER PLANNING, DİCLE UNIVERSITY FACULTY OF LAW EXAMPLE
Gizem ALİŞOĞLU Assoc. Prof. Dr. Rıfat Gökhan KOÇYİĞİT	*Mimar Sinan Fine Arts University TÜRKİYE*	EVALUATION OF THE USE OF ISTANBUL BEACHES IN TERMS OF PUBLIC INTEREST WITHIN THE SCOPE OF THE PRINCIPLES OF EQUAL AND FREE USE OF COASTAL AREAS
Assoc. Prof. Dr. İhsan YİĞİT	*Marmara University TÜRKİYE*	RESEARCH THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON PSYCHOLOGICAL TRUST: EVIDENCE FROM TURKEY
Dr. Osman Erdal ŞAHİN	*Mus Alparslan University TÜRKİYE*	FRENCH INFLUENCE ON URBAN SPATIAL ARRANGEMENTS IN THE LAST CENTURY OF THE OTTOMAN PERIOD
Prof. Dr. Cengiz ÇETİN Dr. Elif SARAÇ Dr. Simin ŞAY Özge KARADENİZ	*Ankara University TÜRKİYE*	AN IMPORTANT STOP IN THE LIFE OF COLLECTION OBJECTS: CONDITION SURVEY
Dr. Bengü Berrak ÖZKUL Assoc. Prof. Dr. Sümeyra AKKAYA	*İnönü University TÜRKİYE*	PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON THE COLLABORATION OF TEACHERS AND FORENSIC MEDICINE SPECIALISTS IN THE PREVENTION OF PEER BULLYING

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-2 / SESSION-3

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
13 00 : 15 00	15 00 : 17 00

HEAD OF SESSION: Lect. Dr. Anam Afzal

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Tabassum Bashir Kalim Ahmad Khan Dr. Deoshree Akhouri Salma Afroj	*Aligarh Muslim University INDIA* *Ujjain Law College INDIA*	EMBRACING OPTIMISM: EXPLORING POST-TRAUMATIC GROWTH AND HOW INDIVIDUALS OVERCOME AND THRIVE AFTER AMPUTATION
Tabassum Bashir Kalim Ahmad Khan Dr. Deoshree Akhouri Salma Afroj	*Aligarh Muslim University INDIA* *Ujjain Law College INDIA*	DEVELOPING CULTURALLY TAILORED THERAPEUTIC INTERVENTIONS FOR LGBTQ PATIENTS: ADDRESSING UNIQUE STRESSORS AND MENTAL HEALTH NEEDS
Ciobanu Ioan Iulian Ciobanu Irina Elisabeta Prof. Dr. Remus RUNCAN	*Aurel Vlaicu University ROMANIA*	THE EMOTIONAL IMPACT OF DIVORCE ON CHILDREN IN A SINGLE-PARENT FAMILY
Naviaux AF. Adeel Ur Rahim M. Jegathesan T. Janne P.	*College of Psychiatrists of Ireland and Health Service Executive (HSE) IRELAND* *Catholic University BELGIUM*	NEW DATA ON SUICIDE PACT: TILL DEATH DO US PART...
MS. Saim Dr. Maksal Minaz Irshad Ullah	*Abdul Wali Khan University PAKISTAN*	EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP
Assist. Prof. Dr. Asma Seemi Malik Lect. Dr. Anam Afzal Assist. Prof. Dr. Amjad Mahmood	*Lahore College for Women University PAKISTAN* *Women University PAKISTAN* *Punjab College of Information Technology PAKISTAN*	UNVEILING THE PSYCHOSOCIAL AND CULTURAL EXPERIENCES OF WOMEN VICTIMS OF ACID ATTACKS IN PAKISTANI SOCIETY
Olena Panchenko	*Oles Honchar Dnipro National University UKRAINE*	CONCEPT LAUGHTER IN ENGLISH: ETYMOLOGICAL ASPECT
Salma Afroj Dr. Pallav Vishnu Tabassum Bashir	*Aligarh Muslim University INDIA*	DECODING HUMOR IN THE BIG BANG THEORY: A PRAGMATIC PERSPECTIVE
Raquel GUINÉ Sofia FLORENÇA	*Polytechnic University PORTUGAL*	HEALTHY EATING – A CASE STUDY INVOLVING PARTICIPANTS FROM DIFFERENT COUNTRIES
V.Bindu K.R.Padma K.R.Don	*Women's University INDIA* *Bharath University INDIA*	EVALUATING NATURAL COMPOUNDS FOR DIABETES AND OBESITY MANAGEMENT: AN IN-SILICO PREDICTION AND MULTI-LIGAND MOLECULAR DOCKING APPROACH

ONLINE PRESENTATIONS

08.02.2025 / HALL-3 / SESSION-3

PARIS LOCAL TIME	ANKARA LOCAL TIME
13 00 : 15 00	15 00 : 17 00

HEAD OF SESSION: Andrada-Elena Stan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Madina ASHIRIMBETOVA	*SDU University KAZAKHSTAN*	CUMMINS' QUADRANTS IN THE PROCESS OF COGNITIVE COMPETENCE DEVELOPMENT
AANCHAL MALIK Dr. Narendra	*Galgotias University INDIA* *Sharda University INDIA*	SCIENCE BASED VICTIM REHABILITATION PROGRAMS AND THEIR INTEGRATION INTO CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS
Andrada-Elena Stan Camelia Popa	*School of Advanced Studies of the Romanian Academy ROMANIA* *Institute of Philosophy and Psychology ROMANIA*	THE RELEVANCE OF DEATH ANXIETY IN CLINICAL RESEARCH AND PRACTICE
Laura-Maria Vlădoiu Camelia Popa	*School of Advanced Studies of the Romanian Academy ROMANIA* *Institute of Philosophy and Psychology ROMANIA*	CROSS-DISCIPLINARY INSIGHTS AND INTERVENTIONS IN PERFORMANCE ANXIETY
Marici Marius Maftei (Mariuta) Agapia Elena	*Stefan cel Mare University ROMANIA* *Aurel Vlaicu University ROMANIA*	ANALYSIS AND INTERVENTION IN THE CASE OF VULNERABLE ADULTS WHO DO NOT EXPERIENCE ROMANTIC LOVE
Ayushi Singh	*Sharda University INDIA*	SPACE DEBRIS AND INTERNATIONAL SPACE LAW
Ionut-Adrian LAZAR Andreea-Roxana DANCI Gabriela-Mihaela MURESAN	*Babes-Bolyai University ROMANIA*	FINANCIAL EKG OF AN ENTITY. BEHAVIOR AND PERFORMANCE UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY
Andreea-Roxana DANCI Ionut-Adrian LAZAR Gabriela-Mihaela MURESAN	*Babes-Bolyai University ROMANIA*	THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL MANIPULATION AND THE BANKRUPTCY RISK OF A COMPANY

CONTENTS

AUTHOR	TITLE	No
Baran ARSLAN Ebru TANRIKULU Gamze KAYA	THE MEDIATING ROLE OF CYBERLOAFING BEHAVIOR IN THE EFFECT OF GLASS CEILING SYNDROME ON ONLINE COMPULSIVE BUYING BEHAVIOR OF FEMALE HOTEL EMPLOYEES	1
Elif AYDIN YAZICI Neslihan KELEŞ	INFOGRAPHIC AS A DIGITAL TOOL TO PROMOTE EFL LEARNERS' WELL-BEING AFTERMNATH A NATIONAL DISASTER: A CASE OF TÜRKİYE	14
Zeynep Aslancan	DISPUTE RESOLUTION IN INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS: THE ROLE OF ARBITRATION AND COMMERCIAL ENTERPRISES	15
Nihan Sümeyye GÜNDOĞDU Nihan KONAK Hüseyin TAŞ Gülşah ÜNER	RETHINKING THE BUILDINGS THAT CONTRIBUTED TO THE MODERNIZATION PROCESS OF TURKEY THROUGH CULTURAL HERITAGE AND PRESERVATION: ERENDEMİR MANSION	25
Gülşah ÜNER Nihan KONAK Hüseyin TAŞ Nihan Sümeyye GÜNDOĞDU	READING FUTURE SPACES THROUGH CINEMA AND ARCHITECTURE: BACK TO THE FUTURE	36
Sevda BORA ÇINAR	THE NECESSITY OF SHIFTING WOMEN'S LIBERATION FROM COLLECTIVE TO INDIVIDUAL SOLUTIONS: AN ANALYSIS OF VIRGINIA WOOLF'S A ROOM OF ONE'S OWN	47
Sevda BORA ÇINAR	THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL DECISION-MAKING: RETHINKING THE DUTY OF CARE IN THE DIGITAL ERA	56
Nihat DURMAZ	ANXIETY AND LEAP OF FAITH: A RELATIONSHIP IN THE EXISTENTIAL TRADITION	58
Deniz KILIÇ Cansu KAYGISIZ Gökhan UYANIK	INVESTIGATION OF HIGH-ORDER THINKING SKILLS OF TEACHER CANDIDATES	68
Tayfun KARA	TURIZM REKREASYONU AÇISINDAN SPORTIF REKREASYON ALANLARIN İNCELENMESI (KAHRAMANMARAŞ ILI ÖRNEĞI)	69
Hasan GEZER Tayfun KARA	HITORICAL SUMMARY OF TRADITIONAL SPORTS IN KAHRAMANMARAŞ	77
Yasemin YAZICI	THE ROLE OF FREEDOM (自由) AND SELF GOVERNANCE (自主) IN MEIJI JAPAN	85
Reyhan BAHAR Asiye ASLAN	REVIEW OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS OF TURKEY'S MOST VALUABLE BANKING BRANDS WITH CONTENT ANALYSIS	92
Guliz DOGAN	ANALYSING OF SENRYŪ (JAPANESE HUMOROUS) POEMS ON THE THEME OF "WILL (遺言/YUIGON)" WITH TEXT MINING METHOD	101
Bilgehan YÜREKLİ Zeliha YAZICI	THE TRANSFORMATION OF CHILDREN'S GAMES IN YÖRÜK CULTURE	111

Hande GÜNEŞ	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN INCOME LEVELS AND MATERIALISTIC TENDENCIES: A STUDY IN TURKEY	112
Hande GÜNEŞ	INVESTIGATION OF INSTAGRAM USAGE HABITS OF GENERATION Z AND GENDER-BASED DIFFERENCES	119
Zeliha YAZICI	FATHERHOOD ROLE IN TURKISH CULTURE	128
Andra Elena Badescu	STRATEGY AND ORGANIZATION DESIGN CASE OF UNILEVER	136
Shrikant S. Karanjkar Aditya Rajiv Kadam Sayali Shankar Dhumale Priyanka Mallappa Koti Satyajit Sunil Kamble	IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON BUYING BEHAVIOR OF SMARTPHONES PRODUCT CUSTOMERS	139
Shrikant S. Karanjkar Aditya Rajiv Kadam Sayali Shankar Dhumale Priyanka Mallappa Koti Satyajit Sunil Kamble	PROBLEMS FACED BY THE GRADUATE STUDENTS WHO CAME TO INSTITUTE THROUGH LOCAL TRANSPORT FACILITIES	147
Gizem ALİŞOĞLU Rıfat Gökhan KOÇYİĞİT	EVALUATION OF THE USE OF ISTANBUL BEACHES IN TERMS OF PUBLIC INTEREST WITHIN THE SCOPE OF THE PRINCIPLES OF EQUAL AND FREE USE OF COASTAL AREAS	154
Kashmore and Khandhkot Faiz Muhammad Shaikh Rasool Bux Junejo Muhammad Zafar Wassan Liaquat Bhutto Syed Mujeeb Hyder Shah Syed Mehtab Ali Shah	IMPACT OF CLIMATE CHANGE RELATED SHIFTS IN THE AGRICULTURAL SYSTEM SPECIAL FOOD SECURITY AND LIVELIHOOD OF THE FARMING COMMUNITY IN	155
Faiz Muhammad Shaikh Muhammad Zafar Wassan Mazharuddin Keerio Rasool Bux Junejo	IMPACT OF COMPOST FERTILIZER ON YIELD PERFORMANCE OF CHICKPEA IN SEHWAN SHARIF SINDH-PAKISTAN	157
Adile YILMAZ	AĞVA EPIC A HEROIC SONG	158
Andreea-Roxana DANCI Ionut-Adrian LAZAR Gabriela-Mihaela MURESAN	THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL MANIPULATION AND THE BANKRUPTCY RISK OF A COMPANY	159
Naveen A. Pillai	INDIA'S JOURNEY TOWARDS BECOMING A GLOBAL CENTER FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION: A JOURNEY AHEAD	160
Ionut-Adrian LAZAR Andreea-Roxana DANCI Gabriela-Mihaela MURESAN	THE FINANCIAL EKG OF AN ENTITY. BEHAVIOR AND PERFORMANCE UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY	161
Hacer Hande ERGİN ÇAĞATAY	COMMUNICATION AND SOCIAL MEDIA USE IN TOURISM	163
Utku AYDIN Hasan Hüseyin SAYAN	ANALYSIS OF VISUAL DATA ON SOCIAL MEDIA WITHIN THE SCOPE OF GDPR AND KVKK	165
Murat BAYRAKTAR	THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL REMITTANCES AND POVERTY REDUCTION	166
Safar Hayati	INTERACTION OF WOMEN AND URBAN SPACE (AN IMAGE OF THE PRESENCE OF WOMEN IN THE URBAN SPACE)	167
Flavian CLIPA Raluca Irina CLIPA	CONSIDERATIONS REGARDING THE PERFORMANCE AUDIT OF SPV WITH INTERNATIONAL FUNDING	168

Mehmet Emin ÇETİNKAYA Ahsen Dila ALSANCAK Cebrail KARAKOÇ	THE TENDENCY OF LAW SCHOOL STUDENTS IN CAREER CHOICE AND CAREER PLANNING, DICLE UNIVERSITY FACULTY OF LAW EXAMPLE	169
Marici Marius Maftei (Mariuta) Agapia Elena	ANALYSIS AND INTERVENTION IN THE CASE OF VULNERABLE ADULTS WHO DO NOT EXPERIENCE ROMANTIC LOVE	171
Milad Yusefi Nasrullah Rastegar-Pouyani Rasoul Karamiani	SYSTEMATICS AND DISTRIBUTION OF THE GENUS LAUDAKIA GRAY, 1845 (SAURIA: AGAMIDAE)	172
Desta Temotewos Tumoro Hemal Pandya	TAX REVENUE AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL DRIVERS IN ETHIOPIA: THE MEDIATION ROLE OF TAX COMPLIANCE (EVIDENCE FROM HOSSANA CITY, CENTRAL ETHIOPIA REGION)	173
Akhter Naseem	SUFISM AND SPIRITUAL, SOCIAL, AND POLITICAL REFORMATION IN THE LIGHT OF SIRAH OF THE PROPHET MUHAMMAD (PBUH)	174
Akhter Naseem	THE ROLE OF CIVIL SOCIETY AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN PROMOTING PEACEFUL COEXISTENCE (A RESEARCH REVIEW)	175
Akhter Naseem	MUHAMMAD (PBUH): A MODEL FOR RESOLVING NATIONAL ISSUES AND EXEMPLARY LEADERSHIP	176
Violla Makzhoum	DIGITAL REPUTATION AS A STRATEGIC TOOL TO ENHANCE JOB MARKET ENTRY OPPORTUNITIES: AN ANALYTICAL STUDY	177
Asma Seemi Malik Anam Afzal Amjad Mahmood	UNVEILING THE PSYCHOSOCIAL AND CULTURAL EXPERIENCES OF WOMEN VICTIMS OF ACID ATTACKS IN PAKISTANI SOCIETY	178
Anca Bejenaru	CHILDREN'S NARRATIVES ABOUT THEIR EXPERIENCES IN THE CARE SYSTEM AND THROUGHOUT THE ADOPTION PROCESS	179
Ayşenur Tuba ULUDOĞAN	MIGRATION (HIJRA) IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND MASS MOVEMENT THEORIES	180
C. Dinu Jayashankar.J	THE ROLE OF MANAGEMENT IN ACHIEVING THE UNITED NATIONS' SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDGS)	182
Sintayehu Ermias Lolemo Hemal B. Pandya	EXPLORING THE IMPACT OF E-SERVICE QUALITY AND DIGITAL BRAND IMAGE ON CUSTOMER E-LOYALTY IN THE COMMERCIAL BANK OF ETHIOPIA: THE MEDIATING ROLE OF CUSTOMER E-SATISFACTION	183
AKOH, Jimmy	RESEARCHING THE ENVIRONMENT FOR ACTION TROUGH THEATRE: ANALYSIS OF LEAD CITY UNIVERSITY 2023 AND 2024 APPLIED THEATRE EXPERIMENTS	184
Shabbir Ahmed Ali Sheikh Hamna Jamal Muneeb Ahmed M Maria Murtaza Manahil Nadeem Ameera Shabbir Ifrah Shabir	KNOWLEDGE, ATTITUDES & PERCEPTIONS TOWARDS PREMENSTRUAL SYNDROME AMONGST THE LOW SOCIOECONOMIC SCHOOL-GOING ADOLESCENT GIRLS IN KARACHI, PAKISTAN	185
Pelin Vildan KOKCU DELİKAYA	A GLANCE ON GENERAL TRENDS IN PUBLIC EXPENDITURES: A COMPARATIVE STUDY ON ENGLAND, AUSTRALIA, NORWAY AND TURKEY	186

Hibatuallah Bensaid	DIALECTICS OF FAITH AND GLOBAL GOVERNANCE: THE VISION OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION	188
Şerife ÖRS	THE MODERATING EFFECT OF ENVIRONMENTAL PERFORMANCE ON THE THE RELATIONSHIP BETWEEEN INWARD FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND CO2 EMISSIONS: THE CASE OF LEAST DEVELOPED ECONOMIES	189
Shorya Jaiswal	THE ROLE OF TOURISM IN FRANCE'S ECONOMY IN 2025	190
Elena Bănică	ROMANIA'S TRADE CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: A FOCUS ON EXPORT PATTERNS AND FOREIGN CAPITAL	191
Fatih ŞAHİN	THE MODERATING EFFECT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT ON THE RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL CAPITAL AND INNOVATION ECOSYSTEM	192
Irina-Denisa Munteanu	EXPLORING THE LINK BETWEEN EDUCATION AND DIGITIZATION IN ROMANIA THROUGH SPATIAL PANEL MODEL ANALYSIS	193
Kumar, Vijay	SELECTION OF PROPERTY USING SOFT COMPUTING TECHNIQUES	194
Mag. oec. Anida Jagodić	BEHAVIORAL ACCOUNTING IN THE DECISION-MAKING FUNCTION IN ACCOUNTING AND AUDITING PROCESSES	195
AMIT JOSHI SOUMYA RANJAN MISHRA	TSMC'S 2024 SURGE: AI-DRIVEN GROWTH AMID GLOBAL CHALLENGES	196
AMIT JOSHI VINEET GROVER	THE AIRASIA-VISTARA MERGER: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF MARKET IMPACT AND COMPETITIVE DYNAMICS	198
Adil Ali Irshad Ullah	PERCEPTION OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS REGARDING TEACHER CONTENT KNOWLEDGE AT SECONDARY LEVEL	200
Kübra DEMİR AYTEKİN Ali AYTEKİN	THE SOCIOECONOMIC AND SOCIOCULTURAL IMPACTS OF SYRIAN MIGRANTS IN TURKEY	201
Batura Aliyeva	CONCEPTUAL FEATURES OF THE VARIABILITY OF AFFIXAL MORPHEMS	202
Cengiz ÇETİN Elif SARAÇ Simin ŞAY Özge KARADENİZ	AN IMPORTANT STOP IN THE LIFE OF COLLECTION OBJECTS: CONDITION SURVEY	203
Melisa ATA Sabiha İris SARI	A REVIEW ON HUMOR IN ROMANTIC RELATIONSHIPS	214
Gabriela Mihaela MUREȘAN Ana-Maria COLȚA	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF UNCERTAINTY RISK IN FINANCE	216
Kamile MUTLU Semanur SANCILI Esra Gamze UĞUR EKŞİ	EVALUATION OF MOBILE APPLICATIONS PREPARED FOR EARLY CHILDHOOD ACCORDING TO EVALUATION TOOL FOR EDUCATIONAL APPS (E.T.E.A.)	217
Çağatay TUNCSİPER Dilek SUREKCI YAMACLI	BRICS SHARE IN WORLD TRADE AND EVALUATION OF TRADE RELATIONS WITH TURKEY	218
Ciobanu Ioan Iulian Ciobanu Irina Elisabeta Remus RUNCAN	THE EMOTIONAL IMPACT OF DIVORCE ON CHILDREN IN A SINGLE-PARENT FAMILY SOCIAL WORK RESEARCHER CIOBANU IOAN IULIAN	225

Fiza Ahsan Tarun Kaushik	UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA	226
Fatih KOÇ Banu HAS	INCOME DISTRIBUTION DYNAMICS UNDER THE LENS OF R&D TAX INCENTIVES	235
Abdulgaffar Muhammad Odiase Bernard O Maryam Isyaku Anthony Kolade Adesugba Anthony Unyime Abasido	COMPARATIVE ANALYSIS OF MILITARY EXPENDITURE TRENDS AMONG GLOBAL POWERS AND NIGERIA: HISTORICAL INSIGHTS AND ECONOMIC IMPLICATIONS	236
Fatih AKMAN	THE EVOLUTION OF DIGITAL MUSIC: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SOCIAL MEDIA IN THE MUSIC INDUSTRY	249
Elizabeth FARRELL	COMPENSATION SYSTEMS CHANGES AS A RESULT OF COVID-19'S IMPACTS ON THE EDUCATION SYSTEM	270
Elvan GÖKÇEN	ENHANCING CRITICAL THINKING AND DIGITAL LITERACY: THE ROLE OF CHATGPT IN COMBATING MISINFORMATION AND PROMOTING INFORMED DIGITAL COMPETENCE	271
Divya Krupa Neelam M. Rose Saroj Yadav	ENHANCING THE APPEAL AND CONSUMER ACCEPTANCE OF UPPADA SILK SARIS	282
O. Erdal ŞAHİN	FRENCH INFLUENCE ON URBAN SPATIAL ARRANGEMENTS IN THE LAST CENTURY OF THE OTTOMAN PERIOD	283
Andra Elena Badescu	EXPORT AND MARKETING PLAN FOR PORTUGAL	285
Ayşe Meriç YAZICI	FROM BIOLOGY TO BUSINESS: MANAGEMENT PRINCIPLES OF HERDING	293
Buğra ŞENGEL	FROM ECOPOETICS TO ECOCRITICISM: CONSTRUCTING FRENCH ECOCRITICISM	294
Madina ASHIRIMBETOVA	CUMMINS' QUADRANTS IN THE PROCESS OF COGNITIVE COMPETENCE DEVELOPMENT	296
Raquel GUINÉ Sofia FLORENÇA	HEALTHY EATING – A CASE STUDY INVOLVING PARTICIPANTS FROM DIFFERENT COUNTRIES	301
Ainur MUKASHEVA Laura MURATOVA Saltanat IMANGALIYEVA Anar KABOSHEVA	ADDRESSING NON-EQUIVALENTS IN LEGAL TERMINOLOGY: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH	308
Volodymyr MESHCHERIAKOV Maria KALINICHENKO	APPLICATION OF ECONOMIC ANALYTICS METHODS AT THE CURRENT STAGE OF ECONOMIC DEVELOPMENT	315
Nguyen Thi Be Ba Do Van Tien Nguyen Hong Chieu	FACTORS AFFECTING DOMESTIC TOURISTS' SATISFACTION WITH TOURISM IN HON SON, KIEN HAI DISTRICT, KIEN GIANG PROVINCE	329
Nguyen Thi Be Ba Do Van Tien Trieu Thi Thuy Duy	SOLUTIONS TO DEVELOP TOURISM AT SILK ROLL ESTABLISHMENTS IN VINH THANH DISTRICT, CAN THO CITY	337
Nguyen Thi Huynh Phuong Ho Thi Truc Ly	ASSESSMENT OF AGRITOURISM RESOURCES: A CASE STUDY IN LONG XUYEN, AN GIANG PROVINCE, VIETNAM	344
Vijay Singh Aastha Agnihotri Sapna Devi	GENDER AND TRIBAL RIGHTS: PROMOTING EQUITY IN MARGINALIZED COMMUNITIES	351

V.Bindu K.R.Padma K.R.Don	EVALUATING NATURAL COMPOUNDS FOR DIABETES AND OBESITY MANAGEMENT: AN IN-SILICO PREDICTION AND MULTI-LIGAND MOLECULAR DOCKING APPROACH	352
Ihsan YIGIT	RESEARCH THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON PSYCHOLOGICAL TRUST: EVIDENCE FROM TURKEY	354
Renu Yadav Saurabh Kishor	IMPACT OF FAMILY STRUCTURE ON YOUTH DEVELOPMENT	365
Ouafa OUARNIKI	BARRIERS TO ESP IMPLEMENTATION: EXPLORING THE DISCONNECT DESPITE DECADES OF DEVELOPMENT	366
İREM USMAN ÖZTÜRK	THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN NATURE AND TECHNOLOGY IN DONNA HARAWAY'S PHILOSOPHY	367
Kleada Agasi	DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS BY CREATING A QUALITY CULTURE OF THINKING IN LEARNING CLASSES	374
Yağmur Suzan SÖNMEZ	EVALUATION OF MASTER'S THESES WRITTEN ON BIOLOGY EDUCATION IN SECONDARY EDUCATION	382
AYHAN AKSAKALLI	SCIENTIFIC ANTI-REALISM AND HYPERNOMINALISM- A PHILOSOPHICAL DEBATE	384
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO Solomon Abraham UKPANAH OluwanifemiOpeyemi AGOI	LEVERAGING THE POTENCY OF CHATPDF ON STUDENTS' LEARNING AND ACADEMIC DEVELOPMENT: IMPLICATION FOR EDUCATIONAL MANAGEMENT	397
Tabassum Bashir Kalim Ahmad Khan Deoshree Akhouri Salma Afroj	DEVELOPING CULTURALLY TAILORED THERAPEUTIC INTERVENTIONS FOR LGBTQ PATIENTS: ADDRESSING UNIQUE STRESSORS AND MENTAL HEALTH NEEDS	404
Mohamed KHIBABI	RURAL CRIME IN MOROCCO: CONTROL AND PREVENTION STRATEGIES	406
Muhammed Yusuf SEPTİOĞLU Atilla YÜCEL	ENTREPRENEURSHIP AND THE METAVERSE	412
Srđan Jovanović Snježana Đokić	MARKETING MANAGEMENT PROCESS OBSERVED WITHIN THE FRAMEWORK OF TRANSITION ECONOMICS	427
Srđan Jovanović Snježana Đokić	THE STARTING POINTS OF MARKETING ORGANIZATIONS IN THE REAL FUNCTIONING OF THE ECONOMY OF COUNTRIES THAT ARE INVOLVED IN TRANSITION PROCESSES	433
Melisa ÖZDEMİR Nurten ELKİN	AN INVESTIGATION OF VISUAL SPATIAL PERCEPTION AND MATHEMATICAL ATTITUDES OF 11-14 YEAR OLD CHILDREN WITH SPECIFIC LEARNING DISABILITIES AND TYPICAL DEVELOPMENT	438
Mihalis KUYUCU	DIGITAL VIDEO PUBLISHING AND SOCIAL MEDIA: THE PRESENT AND FUTURE OF VIDEO PUBLISHING ON SOCIAL MEDIA	454
Mohsen Mohammadi Khyareh	RISK ANALYSIS AND ECONOMIC GROWTH: ANALYZING THE ROLE OF QUALITY CONTROL AND RELIABILITY IN EMERGING MARKETS	468

Bengü Berrak ÖZKUL Sümeyra AKKAYA	PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON THE COLLABORATION OF TEACHERS AND FORENSIC MEDICINE SPECIALISTS IN THE PREVENTION OF PEER BULLYING	474
Olena Panchenko	CONCEPT LAUGHTER IN ENGLISH: ETYMOLOGICAL ASPECT	475
Nadire Loku Afrim Loku	YOUTH EMPLOYMENT AND MIGRATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN KOSOVO	476
Mine DEMİRTAŞ Nevzer Sebla YAVAŞ	THE BLACK SEA STEAMER AS THE FIRST INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS PRACTICE IN TURKEY	482
AANCHAL MALIK Narendra	SCIENCE BASED VICTIM REHABILITATION PROGRAMS AND THEIR INTEGRATION INTO CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS	484
Ayushi Singh	SPACE DEBRIS AND INTERNATIONAL SPACE LAW	485
Gamze Gökçen	SYNESTHESIA AND ART	492
Bedriye TUNCSIPER Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI	EVALUATIONS ON INVESTMENT ENVIRONMENT AND DIRECT CAPITAL MOVEMENTS FROM BRICS AND TÜRKİYE PERSPECTIVE	493
ÖZGÜR YAZICI Özlem ÇAPAN ÖZEREN	THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE IDENTITY DEVELOPMENT AND SOCIAL ACCEPTANCE OF LGBTI+ INDIVIDUALS	500
Arda ÖZTÜRK	PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF DIVORCE ON CHILDREN IN DIFFERENT DEVELOPMENTAL PERIODS AND THE IMPORTANCE OF SUPPORT: SYSTEMATIC REVIEW STUDY	514
Rumeysa Hatice ULUDOĞAN	THE NEXUS OF RELIGIOUS EDUCATION AND SECURITY: INSIGHTS FROM SECURITIZATION THEORY	516
Saim Maksal Minaz Irshad Ullah	EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP	523
Salma Afroj Pallav Vishnu Tabassum Bashir	DECODING HUMOR IN THE BIG BANG THEORY: A PRAGMATIC PERSPECTIVE	524
Naviaux Anne-Frederique Adeel Ur Rahim Muhammad Jegathesan Thatsinee Janne Pascal	NEW DATA ON SUICIDE PACT: TILL DEATH DO US PART…	525
Tabassum Bashir Kalim Ahmad Khan Deoshree Akhouri Salma Afroj	EMBRACING OPTIMISM: EXPLORING POST-TRAUMATIC GROWTH AND HOW INDIVIDUALS OVERCOME AND THRIVE AFTER AMPUTATION	526
Ahmet Niyazi ÖZKER	DOMESTIC DEBTS BY INSTRUMENTS AND WEIGHTED MATURITY EFFECTS OF DOMESTIC BORROWING IN TÜRKİYE	527
Maribel Caicedo	POVERTY AS A DETERMINANT OF DOMESTIC FIREWOOD CONSUMPTION AND ITS EFFECT ON THE FORESTS OF ECUADOR	528
Mustafa KARABULUT	TRAGIC SITUATION IN CAHİT SITKI TARANCI'S POEM "YALNIZLIK"	539
Mustafa KARABULUT	MODERNISM IN RASİM ÖZDENÖREN'S STORIES	546

Paula COBZARU	THE EVOLUTION OF DIGITAL ECONOMIES THROUGH THE LENS OF CONSTRUCTAL LAW	554
Fatemeh Eghbal Mehran Abass Eghbal Mehran	KNOWLEDGE MANAGEMENT THEORIES AND MODELS	555
Leonard Boduri Fabian Pjetri Eralda Shore/Noçka	THE IMPACT OF MACROECONOMIC VARIABLES ON AVERAGE WAGES: EVIDENCE FROM 1999-2023	566
Semih Hakkı ÖZ	THE IMPORTANCE OF HEALTH LITERACY FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY	583
Nargiz ALAKBAROVA	THE IMPORTANCE OF STATISTICAL METHODS IN MODERN LINGUISTICS	585
Paula COBZARU Mihaela CLINCU	THE INTERPLAY OF ART AND SCIENCE IN DRIVING SOCIETAL EVOLUTION	590
Andrada-Elena Stan Camelia Popa	THE RELEVANCE OF DEATH ANXIETY IN CLINICAL RESEARCH AND PRACTICE	591
Senior Lecturer Florentina Popa	THE ROLE OF PUBLIC RELATIONS IN SOLVING INTERNAL CRISES IN THE ORGANIZATION	592
Kemal BOZKAYA	POLITICAL HEGEMONY'S SEIZURE OF FREEDOM: SUBJECT, DISCOURSE, AND POWER RELATIONS IN THE PROCESS EVOLVING FROM WITTGENSTEIN'S LANGUAGE GAMES TO FOUCAULT'S TRUTH GAMES	593
Kaziban EROL Fatma KARAMAN	REVIEW OF STUDIES ON THE EFFECT OF CREATIVE DRAMA ON FOREIGN LANGUAGE LEARNING	603
Medya METE Ayşe ELKOCA Duygu AYAR	EFFECT OF PERMANENT CLOCK APPLICATION ON SUCCESS	614
Fatma KARASU Filiz POLAT	NURSING APPROACHES IN PREVENTING CYBER BULLYING IN ADOLESCENTS	619
Amit Joshi Vineet Grover	EMPLOYING CHATGPT: IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE A BENEFIT OR THREAT TO INTERNATIONAL SCHOOLS?	627

THE MEDIATING ROLE OF CYBERLOAFING BEHAVIOR IN THE EFFECT OF GLASS CEILING SYNDROME ON ONLINE COMPULSIVE BUYING BEHAVIOR OF FEMALE HOTEL EMPLOYEES

Prof. Dr. Baran ARSLAN
Harran University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Sanliurfa, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7582-749X

Research Assistant Dr. Ebru TANRIKULU
Harran University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Sanliurfa, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8586-0186

PhD Candidate Gamze KAYA
Mersin University Institute of Social Science, Department of Tourism Management, Mersin, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7634-3101

ABSTRACT

Studies in the literature support the idea that individuals exposed to the glass ceiling syndrome, which is defined as an invisible barrier that prevents women and minority groups from advancing in business life, are psychologically affected. It is assumed that this concept may have an impact on online compulsive purchasing behavior, which is one of the types of irrational purchasing that develops due to psychology. The study on whether cyberloafing behavior has a mediating role in the effect between the two variables is undoubtedly important in terms of filling the gap in this field in the literature. Based on all these points, the aim of this study is to determine whether cyberloafing behavior has a mediating role in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive purchasing behaviors of women working in hotels operating in Mersin. The survey prepared in accordance with the purpose of the research was applied to 384 female hotel employees on a voluntary basis. As a result of the analyses conducted to determine the normality of the distribution of the data collected in the study, it was concluded that the data were normally distributed for all three variables. The reliability of the scales used in the study was calculated with Cronbach Alpha and it was determined that all three scales were reliable. Regression analysis was conducted to determine the mediating role of cyberloafing behavior in the effect of the participants' exposure to glass ceiling syndrome on online compulsive purchasing behavior. Pearson Correlation analysis was conducted to reveal the relationship between all three variables. As a result of the Regression analysis, it was concluded that cyberloafing behavior has a partial mediating role in the effect of exposure to glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior. As a result of the Pearson correlation analysis was conducted to reveal the relationship between all three variables. it was concluded that there is a positive and high level relationship between exposure to glass ceiling syndrome and online compulsive buying behavior. It was also determined that there is a positive and medium relationship between glass ceiling syndrome and cyberloafing behavior and between online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior. The fact that the rate of female managers has not increased in the tourism industry, which is labor intensive and increasingly based on female employment, shows that the glass ceiling problem continues. In other words, the fact that women are not in senior positions relative to the increase in the number of female employees in the industry proves that the problem

continues. So, the study on whether there is a mediating role of cyberloafing behavior in the effect between the two variables determined as glass ceiling syndrome and online compulsive buying behavior is undoubtedly important in terms of filling the gap in the literature in this field.
Keywords: Glass ceiling syndrome, online compulsive buying behavior, cyberloafing behavior.

INTRODUCTION

It is stated that with the introduction of the Internet into our lives, online shopping has proliferated and revolutionized the strategies of many business operators (Bucko, Kakalejčík, & Ferencová, 2018). Especially after the COVID-19 pandemic, which has affected the whole world, online shopping has become indispensable (Moon, Choe & Song, 2021). Compulsive buying behavior, which is expressed as an excessive and repetitive purchasing behavior in order to fill the gaps in life as a result of negative emotions, can be stated as one of them (Faber & O'guinn, 1992). On the other hand, the glass ceiling syndrome, which is known as the invisible barriers faced by women and minority groups in their careers, is thought to be increasing day by day and may affect individuals' purchasing behaviors (Kulik & Rae, 2019; Arslan, Tanrıkulu & Aksöz, 2022, Durrani et al., 2022; Müller, Joshi & Thomas, 2022). In this context, the purpose of this study is to determine whether the situations that arise as a result of the glass ceiling syndrome affect compulsive buying behavior.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Glass Ceiling Syndrome

It is stated that the concept of “glass ceiling”, which is seen as an obstacle to the promotion of women to senior management positions, emerged in a report published by Hymowitz and Schellhardt with the Wall Street Journal in the mid-1980s edilmektedir (Hymowitz & Schellhardt, 1986; Lahiri, Sarkar & Bhargava, 2022: 2). On the other hand, this concept, which is thought to have emerged in the US in the 1970s, is defined as invisible artificial barriers arising from behavioral and organizational biases that prevent women from advancing without seeing their achievements (Wirth, 2001: 1). According to another definition, the glass ceiling represents the culmination of various factors operating at the societal, individual, organizational and policy levels that prevent or restrict the promotion of women to senior management positions (Taparia & Lenka, 2022: 373). In this context, it is difficult for women to rise to the top of any management hierarchy or to reach higher salary levels. The concept is not limited to explaining barriers to the advancement of women, but can also be used to explain barriers to the advancement of racial or ethnic minorities and men who face difficulties in advancement (Zeng, 2011: 313; Lockwood, 2004: 1). In this study, the glass ceiling will be discussed within the scope of the difficulties experienced by women working in hotel businesses.

It is stated that women and men managers do not have the same conditions for promotion to senior positions and that women face much greater problems. In this context, women may need different strategies than men to succeed and overcome obstacles. In fact, women who have risen to a certain point may believe that there will be obstacles in front of them when they expect an important promotion and perhaps not apply for senior management positions, which may reduce their chances of being promoted (Akpinar-Sposito, 2013: 489-491). In a 2019 study, the proportion of all senior roles for women globally was only 29% (Grant Thorton, 2019: 2). These difficulties in front of their careers, low salaries, exclusion, lack of self-confidence, self-doubt, etc. reveal the problems women face (Kee, 2006; Hornberger, 2024: 5)

Online Compulsive Buying Behavior

There are two important names at the origin of the concept of compulsive buying. These are Emil Kraepelin (1915) and Eugen Bleuler (1924). This concept was first defined as “oniomani” and was considered as a behavioral control disorder, meaning “excessive and uncontrolled buying

behavior". This concept, which was considered as a clinical case, started to enter the marketing literature in 1980. The first study to mention the concept was conducted by Faber, O'Guinn and Krych in 1987 (Moon et al., 2015: 121). Compulsive buying can involve consequences such as anxiety, frustration, excessive debt, individual feelings of loss of control and family conflict. Addictive or excessive behaviors are also considered forms of compulsive consumption (O'Guinn & Faber, 1989: 147).

As it is known, with the increase in internet usage, many people prefer to buy online and compulsive buyers often shop through online channels (Wang & Yang, 2008: 694). Moreover, it is stated that the tendency for compulsive buying may increase even more through the internet (Pahlevan Sharif & Yeoh, 2018: 312).

In addition to all these, as a result of negative emotions or feelings, repetitive, excessive and uncontrolled purchases in order to compensate for the gaps in life can be defined as compulsive buying behavior (Faber & O'guinn, 1992; Johnson & Attmann, 2009). In this context, it is stated that people can control negativities such as stress, anxiety and boredom through purchasing and relax mentally (Moon et al., 2015: 122). It is stated that compulsive buying behavior is distinguished from other buying behaviors by a strong and irresistible urge to buy (Owusu et al., 2023: 199). Driven by this impulse, the person exhibits repetitive behaviors that will ultimately cause self-harm (Black, 2007: 148). In other words, it is seen that this purchasing behavior has harmful consequences in psychological, social and financial dimensions and constitutes a significant problem (Dittmar, 2005: 467; Grougiou, Moschis & Kapoutsis, 2015: 278).

Cyberloafing

In recent years, the use of information and communication technology has increased both in daily life and in the workplace. With the rise in technology usage, the issue of employees using technology for non-work-related purposes in the workplace has also come to the forefront. In the literature, this phenomenon has been conceptualized as "cyberslacking," "cyberdeviance," "cyberloafing," or "cyberbludging. In other words, cyberloafing refers to employees using web applications during work hours for purposes unrelated to business objectives (Yıldız, Yıldız & Ateş, 2015: 57). Similarly, cyberloafing is defined as the use of the internet by employees or students for non-work or non-academic purposes (Lim, 2002). With the widespread use of digital technologies, cyberloafing has been considered a problem that negatively affects productivity in workplaces and educational settings. Studies have shown that employees may spend up to 60% of their working hours engaging in non-work-related online activities (Vitak et al., 2011). This situation leads to productivity loss for employers and increases the risk of academic failure for students.

However, some studies suggest that cyberloafing can help employees relax mentally and promote creativity (Andreassen et al., 2014). It has been noted that short online breaks reduce burnout and enable individuals to return to their tasks with higher motivation. Nevertheless, the relationship between cyberloafing and productivity varies depending on individual factors and organizational policies. Therefore, instead of completely restricting internet use, employers and educators are advised to guide and regulate it in a controlled and conscious manner.

Managing or preventing cyberloafing requires strong organizational policies and individual awareness. For instance, implementing flexible working hours and allowing short digital breaks can enhance employees' focus and reduce uncontrolled cyberloafing tendencies (Corgnet, Hernán-González & Rassenti, 2015). Additionally, work environments designed according to cognitive ergonomics principles and digital attention management training can help individuals develop more conscious internet usage habits. In educational institutions, integrating digital tools into the curriculum can support students' learning processes while reducing unnecessary internet use (Koay, 2018). Therefore, rather than perceiving cyberloafing as an entirely negative phenomenon, it can be seen as a tool that, when managed effectively, enhances productivity.

The Relationship Between Glass Ceiling Syndrome And Compulsive Buying Behavior

Women, who are known to be in the disadvantaged group with the problems they face in the social sphere, face many difficulties based on their gender. It is also a matter of curiosity how women, whose difficulties increase day by day, struggle with these difficulties. Female individuals may turn to compulsive buying behavior in order to overcome gender inequalities, difficulties in their professional lives, disappointments and many other situations (Arslan, Tanrıkulu & Aksöz, 2022: 869).

As it is known, glass ceiling syndrome can cause low salaries, exclusion, lack of self-confidence, self-doubt, etc. in women (Kee, 2006; Hornberger, 2024: 5). It is thought that these problems will cause some effects on consumer behavior and that the stress and obstacles experienced can be eliminated by shopping. In other words, it is a matter of curiosity whether women exhibit compulsive buying behavior as a way of coping with stress, frustration and emotional burdens in their lives as a result of glass ceiling syndrome.

In addition to all these, studies in the literature suggest that there may be a relationship between compulsive buying behavior and glass ceiling syndrome. It is thought that there is a relationship between life satisfaction and compulsive buying; therefore, it can be stated that a relationship can be established between dissatisfaction experienced as a result of the glass ceiling and compulsive buying behavior. It is also stated that individuals may turn to shopping behavior in order to get away from problems quickly and to eliminate negative emotions (Durrani et al., 2022; Müller, Joshi & Thomas, 2022).

The Relationship Between the Glass Ceiling Syndrome and Cyberloafing Behavior

The glass ceiling syndrome refers to the invisible barriers that prevent certain groups, particularly female employees, from advancing to upper-level positions in their careers (Morrison, White & Van Velsor, 1987). These barriers, which stem from systemic discrimination, biases, and structural inequalities within organizations, can limit individuals' career development (Cotter et al., 2001). The career uncertainty and lack of motivation caused by the glass ceiling can reduce job satisfaction and lead employees to seek alternative coping mechanisms (Elacqua et al., 2009). In this context, cyberloafing may emerge as a strategy to alleviate the psychological pressure and job dissatisfaction caused by the glass ceiling. Research suggests that employees' perceptions of workplace injustice can increase cyberloafing behaviors (Lim, 2002). Particularly in cases where promotion opportunities are limited and employees encounter obstacles in achieving their career goals, the use of the internet for non-work-related purposes may function as an escape mechanism (Koay, 2018).

However, the relationship between cyberloafing and the glass ceiling syndrome varies depending on individual and organizational factors. For instance, organizational support and inclusive human resources policies can help employees overcome career barriers, thereby reducing the tendency to engage in cyberloafing (Corgnet, Hernán-González & Rassenti, 2015). Additionally, increasing employees' access to professional development opportunities and implementing fair promotion systems can enhance job satisfaction and decrease non-work-related online activities (Vitak et al., 2011). However, this process is also influenced by factors such as individual personality traits, coping mechanisms for stress, and organizational culture. Therefore, to fully understand the impact of the glass ceiling syndrome on cyberloafing behaviors, more comprehensive studies at both individual and institutional levels are needed.

The Relationship Between Online Compulsive Buying Behavior and Cyberloafing Behavior

Online compulsive buying behavior is defined as an impulse control disorder in which individuals engage in uncontrolled and unnecessary online shopping (Dittmar, 2005). This behavior is rooted in psychological factors, emotional regulation strategies, and the convenience offered by digital environments (Ridgway, Kukar-Kinney & Monroe, 2008). Similarly, cyberloafing refers to individuals spending time on non-work-related online activities instead of

fulfilling their professional or academic responsibilities (Lim, 2002). The literature suggests that stress, job dissatisfaction, and lack of focus can increase both compulsive buying behavior and the tendency to cyberloaf (Andreassen et al., 2014). Employees or students may turn to compulsive buying as a coping mechanism for workplace or academic stress, which, in turn, can also trigger cyberloafing behavior. Factors such as boredom in the workplace, lack of motivation, or a low perception of organizational justice can lead individuals to seek psychological satisfaction through online shopping (LaRose & Eastin, 2002).

On the other hand, cyberloafing can function as a digital escape mechanism for individuals, and during this process, frequent visits to online shopping platforms may further reinforce compulsive buying tendencies (Koay, 2018). Unplanned internet browsing during work hours or class sessions can direct individuals toward e-commerce websites, potentially leading to uncontrolled spending over time (Turel & Serenko, 2012). However, individual self-regulation skills and organizational policies play a crucial role in determining the strength of the relationship between these two behaviors. Specifically, establishing internet usage policies in the workplace and providing employees with digital attention management training can be effective in reducing both cyberloafing and compulsive buying behavior (Vitak et al., 2011). Future research should explore in greater detail the psychological and environmental factors that influence individuals' digital behaviors, offering a deeper understanding of the interaction between these two phenomena.

METHODOLOGY

Purpose of the Study

The purpose of this study is to determine whether there is a mediating role of cyberloafing behavior in the effect of exposure to glass ceiling syndrome on online compulsive buying behaviors of women working in hotels operating in Mersin.

Sampling Process

The main population of the study consists of women working in hotels operating in Mersin. Due to ethical reasons such as “time, cost and obsolescence of data”, sampling was used and the sample size was determined as 384 with “95% reliability and (-/+)5% sampling error” considering the number of women working in hotels operating in Mersin (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004). The data were collected by convenience sampling method and questionnaire method. The face-to-face questionnaires were applied to 391 individuals on a voluntary basis between 01.08.2024 and 31.12.2024.

Data Collection Method and Tool

The questionnaire prepared for the research consists of four sections. The first section includes the 7-item online compulsive buying behavior scale used in the study titled “Materialism and brand resonance as drivers of online compulsive buying behavior” by Türkyılmaz, Kocamaz and Uslu (2016). The second section includes the 38-item glass ceiling syndrome scale used in the study titled “Career barriers in female managers: an applied research on glass ceiling syndrome” by Karaca (2007). The third section includes the 14-item cyberloafing behavior scale used in the study titled “Personal internet and technology use in the workplace: cyberloafing” by Örücü and Yıldız (2014). In the last part of the questionnaire, there are 5 questions to determine the demographic characteristics of the participants. Scale questions are in 5-point Likert type.

Research Model and Hypotheses

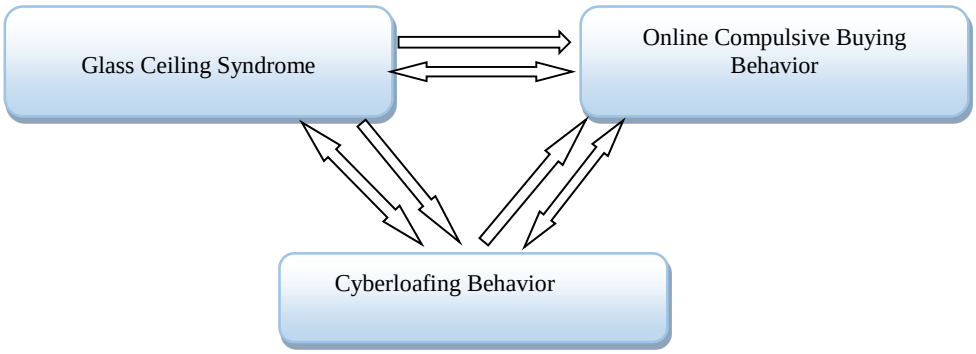

Figure 1: Research Model

The hypotheses of the research are as follows:

H1: There is a significant effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin.

H2: There is a significant effect of glass ceiling syndrome on cyberloafing behavior of women working in hotels operating in Mersin.

H3: There is a significant effect of cyberloafing behavior of women working in hotels operating in Mersin on online compulsive buying behavior.

H4: There is a mediating role of cyberloafing behavior on the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin.

H5: There is a significant relationship between glass ceiling syndrome, online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior of women working in hotels operating in Mersin.

Methods Used

The reliability of the scales used in the study was evaluated by calculating Cronbach Alpha. Regression analysis was conducted to determine the mediating role of cyberloafing behavior in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior and correlation analysis was conducted to reveal the relationship between all three variables.

Data Analysis and Findings of the Study

Reliability Analysis

The Cronbach's Alpha reliability coefficient of the scale is evaluated as "if $0.00 \leq \alpha < 0.40$, the scale is not reliable, if $0.40 \leq \alpha < 0.60$, the scale is low reliable, if $0.60 \leq \alpha < 0.80$, the scale is highly reliable and if $0.80 \leq \alpha < 1.00$, the scale is highly reliable" (Can, 2022, p. 396).

Table 1: Results of Reliability Analysis

Factor Name	Cronbach's Alpha	Number of Items
Glass Ceiling Syndrome	.801	38
Online Compulsive Buying	.879	7
Cyberloafing Behavior	.812	14

In Table 1, the reliability of the three scales in the study is evaluated with Cronbach's Alpha reliability coefficients. The Cronbach's Alpha (α) value of the scale for determining the level of exposure to glass ceiling syndrome was 0.801, the Cronbach's Alpha (α) value of the scale measuring online compulsive buying behavior was 0.879, and the Cronbach's Alpha (α) value of the scale measuring cyberloafing behavior was 0.812. When the Cronbach's Alpha reliability coefficients of all three scales were evaluated, it was determined that they were highly reliable.

Demographic Findings

The demographic distribution of the individuals participating in the study is presented in **Table**

Table 2: Frequency Distributions for Demographic Factors

Marital Status	**N**	%
Married	129	33,0
Single	262	67,0
Total	391	100
Age	**N**	%
18-28	146	37,3
29-38	140	35,8
39-48	75	19,2
49-58	30	7,7
Total	391	100
Monthly Income	**N**	%
Less than 20000 TL	204	52,2
20001-30000 TL	116	29,7
30001-40000 TL	43	11,0
40001-50000 TL	15	3,8
More than 50001 TL	13	3,3
Total	391	100
Education Status	**N**	%
High School and Below	189	48,4
Associate Degree	101	25,8
License	101	25,8
Total	391	100
Duration of your employment in the sector	**N**	%
1-3 year/s	260	66,5
4-6 years	15	3,8
7-9 years	43	11,0
10-12 years	43	11,0
12 years and above	130	7,7
Total	391	100

Testing Hypotheses

H1: The glass ceiling syndrome experienced by women working in hotels operating in Mersin has a significant effect on online compulsive buying behavior.

Table 3: Regression Analysis Result to Determine the Effect of Glass Ceiling Syndrome on Online Compulsive Buying Behavior

Dependent Variable: Online Compulsive Buying Behavior	**Non-Standard Coefficients**		**Standard Coefficients**		
	B	Std. Hata	Beta	**T**	**Sig.**
(Constant)	1,361	,349		3,893	,000
Glass Ceiling Syndrome	,446	,124	,180	3,600	,000

R:0,180 R2:0,032 Adjusted R2:0,030 F:12,958 p:0,000

As a result of the regression analysis conducted to determine how the glass ceiling syndrome variable, which is thought to have an effect on online compulsive buying behavior, affects online compulsive buying behavior, it was revealed that there was a significant relationship (R=0.180, R2=0.032) between both variables (F=12.958, p=.000<.05). The glass ceiling syndrome variable explains 3.2% of the change in online compulsive buying behavior and

considering the significance tests of the regression coefficient, it is concluded that the glass ceiling syndrome variable has a significant effect on the online compulsive buying variable (p=.000<.05). Hypothesis H1 was supported.

H2: There is a significant effect of glass ceiling syndrome on cyberloafing behavior of women working in hotels operating in Mersin.

Table 4: Regression Analysis Result to Determine the Effect of Glass Ceiling Syndrome on Cyberloafing Behavior

Dependent Variable: Cyberloafing Behavior	**Non-Standard Coefficients**		**Standard Coefficients**		
	B	Std. Hata	Beta	**T**	**Sig.**
(Constant)	4,192	,209		20,070	,000
Glass Ceiling Syndrome	,287	,074	,193	3,876	,000

R:0,193 R2:0,037 Adjusted R2:0,035 F:15,027 p:0,000

As a result of the regression analysis conducted to determine how the glass ceiling syndrome variable, which is thought to have an effect on cyberloafing behavior, affects cyberloafing behavior, glass ceiling syndrome exhibited a significant relationship (R=0.193, R2=0.037) with cyberloafing behavior (F=15.027, p=.000<.05). Glass ceiling syndrome explains 3.7% of the variation in cyberloafing behavior and when the significance tests of the regression coefficient are considered, it is concluded that the glass ceiling syndrome variable has a significant effect on the cyberloafing variable (p=.000<.05). H2 hypothesis was supported.

H3: There is a significant effect of cyberloafing behaviors on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin.

Table 5: Regression Analysis Result to Determine the Effect of Cyberloafing Behavior on Online Compulsive Buying Behavior

Dependent Variable: Online Compulsive Buying Behavior	**Non-Standard Coefficients**		**Standard Coefficients**		
	B	Std. Hata	Beta	**T**	**Sig.**
(Constant)	2,035	,290		7,027	,000
Cyberloafing Behavior	,168	,084	,101	2,001	,046

R:0,101 R2:0,010 Adjusted R2:0,008 F:4,003 p:0,046

As a result of the regression analysis conducted to determine how the cyberloafing behavior variable, which is thought to have an effect on online compulsive buying behavior, affects online compulsive buying behavior, it was revealed that there was a significant relationship (R=0.101, R2=0.010) between both variables (F=4.003, p=.046<.05). The cyberloafing behavior variable explains 1% of the change in online compulsive buying behavior and considering the significance tests of the regression coefficient, it is concluded that the cyberloafing behavior variable (p=.046<.05) has a significant effect on the online compulsive buying behavior variable. Hypothesis H3 was supported.

H4: Cyberloafing behavior has a mediating role in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin.

Table 6: Regression Analysis Result to Determine the Mediating Role of Cyberloafing Behavior in the Effect of Glass Ceiling Syndrome on Online Compulsive Buying Behavior

Dependent Variable: Online Compulsive Buying Behavior	**Non-Standard Coefficients**		**Standard Coefficients**		
	B	Std. Hata	Beta	**T**	**Sig.**
(Constant)	,376	,494		,760	,448
Glass Ceiling Syndrome	,514	,125	,207	4,102	,000
Cyberloafing Behavior	,235	,084	,141	2,794	,005

R:0,227 R2:0,051 Adjusted R2:0,046 F:10,495 p:0,000

Regression analysis was conducted to determine the mediating role of cyberloafing behavior in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin. The B value obtained as a result of the regression analysis in **Table 6** increased from ,180 to ,207 at the level of glass ceiling syndrome. While the R2 value was 0.032 at the level of glass ceiling syndrome in **Table 3**, this value increased to 0.051 in **Table 6**. Since the P value maintains its significance with the inclusion of cyberloafing behavior in the analysis, H4 hypothesis is supported since it is concluded that cyberloafing behavior has a partial mediating role in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior..

H5: There is a significant relationship between glass ceiling syndrome, online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior experienced by women working in hotels operating in Mersin.

Table 7: Pearson Correlation Analysis Result to Determine the Relationship between Glass Ceiling Syndrome, Online Purchasing Behavior and Cyberloafing Behavior

			Glass Ceiling Syndrome	**Online Buying Behavior**	**Cyberloafing Behavior**
Pearson Correlation	**Glass Ceiling Syndrome**	Correlation Coefficient®	1,000	,780**	,593**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,000
		N	391	391	391
	Online Buying Behavior	Correlation Coefficient®	,780**	1,000	,501**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,000
		N	391	391	391
	Cyberloafing Behavior	Correlation Coefficient®	,593 **	,501**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,000	.
		N	391	391	391

** The correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

The correlation coefficient (r) obtained as a result of Pearson correlation analysis to determine the relationship between glass ceiling syndrome, online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior that women working in hotels operating in Mersin were exposed to was found to be,780 for glass ceiling syndrome and online compulsive buying behavior, ,593 for glass ceiling syndrome and cyberloafing behavior, and,501 for online buying behavior and cyberloafing behavior, respectively. The correlation coefficient (r/rho) can be interpreted as “a very weak relationship between 0.00-0.25, a weak relationship between 0.26-0.49, a moderate

relationship between 0.50-0.69, a strong relationship between 0.70-0.89 and a very strong relationship between 0.90-1.00" (Sungur, 2010, pp.115-116). It has been determined that there is a positive and strong relationship between glass ceiling syndrome and online compulsive buying behavior. In addition, a positive and moderate relationship was found between glass ceiling syndrome and cyberloafing behavior and between online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior. Hypothesis H5 was supported.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The purpose of this study is to determine whether there is a mediating role of cyberloafing behavior in the effect of exposure to glass ceiling syndrome on online compulsive buying behaviors of women working in hotels operating in Mersin.

The main population of the study consists of women working in hotels operating in Mersin. Due to ethical reasons such as time, cost and obsolescence of data, sampling was used. Data were collected by convenience sampling method and questionnaire method. Face-to-face questionnaires were applied to 391 individuals on a voluntary basis.

The reliability of the scale used in the study was evaluated by calculating Cronbach Alpha. When the Cronbach Alpha reliability coefficients of all three scales were evaluated, it was determined that they were highly reliable.

A four-stage regression analysis was conducted to determine the mediating role of cyberloafing behavior in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin. In the first stage, as a result of the regression analysis conducted to determine how the glass ceiling syndrome variable, which is thought to have an effect on online compulsive buying behavior, affects online compulsive buying behavior, it was concluded that the glass ceiling syndrome variable has a significant effect on the online compulsive buying variable. In the second stage, as a result of the regression analysis conducted to determine how the glass ceiling syndrome variable, which is thought to have an effect on cyberloafing behavior, affects cyberloafing behavior, it was concluded that the glass ceiling syndrome variable has a significant effect on the cyberloafing variable. In the third stage, as a result of the regression analysis conducted to determine how the cyberloafing behavior variable, which is thought to have an effect on online compulsive buying behavior, affects online compulsive buying behavior, it was concluded that the cyberloafing behavior variable has a significant effect on the online compulsive buying behavior variable. In the fourth stage, the impact of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior of women working in hotels operating in Mersin was analyzed.

Pearson Correlation analysis was conducted to determine the relationship between glass ceiling syndrome, online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior experienced by women working in hotels operating in Mersin. As a result of the analysis, it was determined that there is a positive and strong relationship between glass ceiling syndrome and online compulsive buying behavior. In addition, there is a positive and moderate relationship between glass ceiling syndrome and cyberloafing behavior and between online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior.

The limitations of the study are that convenience sampling method was used as one of the sampling methods and questionnaire method was used as the primary data collection method. Another limitation is that the study was conducted on hotel employees who are thought to have more glass ceiling syndrome and cyberloafing behavior. It is important to repeat future studies with different sample groups in order to generalize the results of this study. In addition, this study examined glass ceiling syndrome, online compulsive buying behavior and cyberloafing behavior together. It is also important to evaluate these three variables with different concepts in future studies.

As a result of the literature search, the fact that there is no study examining the mediating role of

cyberloafing behavior in the effect of glass ceiling syndrome on online compulsive buying behavior in both national and international literature reveals the originality of the study.
The scientific contribution of the research is that as a result of this study, managers in all sectors where glass ceiling syndrome, cyberloafing behavior and online compulsive buying behaviors are important will be guided in the strategies they will determine on the subject and academicians who are related to the subject will be guided in their academic studies.

REFERENCES

Akpinar-Sposito, C. (2013). Career barriers for women executives and the Glass Ceiling Syndrome: the case study comparison between French and Turkish women executives. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 75, 488-497.
Andreassen, C. S., Torsheim, T., & Pallesen, S. (2014). Predictors of cyberloafing: A study on the role of personality and the work environment. Computers in Human Behavior, 34, 140-147.
Arslan, B., Tanrıkulu, E. & Aksöz, F. (2022). The Effect of Women's Social Burnout Levels on Irrational Buying Behaviors, Third Sector Social Economic Review, 57(2), 868-894.
Aysuna Türkyılmaz, C., Kocamaz, İ.,ve Uslu, A. (2016). Materialism and brand resonance as drivers of online compulsive buying behavior. International Journal of Social Science, 43(2), 91-107.
Black, D. W. (2007). A review of compulsive buying disorder. World Psychiatry, 6(1), 14.
Bucko, J., Kakalejčík, L., & Ferencová, M. (2018). Online shopping: Factors that affect consumer purchasing behaviour. Cogent Business & Management, 5(1), 1-15.
Can, A. (2022). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. Pegem Akademi, Ankara.
Corgnet, B., Hernán-González, R., & Rassenti, S. (2015). Peer pressure and moral hazard in teams: Experimental evidence. Review of Behavioral Economics, 2(4), 397-419.
Cotter, D. A., Hermsen, J. M., Ovadia, S., & Vanneman, R. (2001). The glass ceiling effect. Social Forces, 80(2), 655-681.
Dittmar, H. (2005). Compulsive buying–a growing concern? An examination of gender, age, and endorsement of materialistic values as predictors. British journal of psychology, 96(4), 467-491.
Dittmar, H. (2005). Compulsive buying–a growing concern? An examination of gender, age, and endorsement of materialistic values as predictors. British Journal of Psychology, 96(4), 467-491.
Durrani, A., Rehman, M., Hanif, R., Malik, A., Rafique, M., & Mazhar, A. F. (2022). Impact of Online Shopping Addiction on Compulsive Buying Behaviour and Life Satisfaction among University Students. ASEAN Journal of Psychiatry, 23(9).
Elacqua, T. C., Beehr, T. A., Hansen, C. P., & Webster, J. (2009). Managers' beliefs about the glass ceiling: Interpersonal and organizational factors. Psychology of Women Quarterly, 33(3), 285-294.
Faber, R. J., & O'guinn, T. C. (1992). A clinical screener for compulsive buying. Journal of consumer Research, 19(3), 459-469.
Faber, R. J., O'Guinn, T. C., & Krych, R. (1987). Compulsive consumption.Advances in consumer research, 14(1), 132-135.
Grant Thorton (2019), "Women in business: building a blueprint for action", available at: https://www.grantthornton.global/globalassets/global-insights–-do-not-edit/2019/women-in-business/gtilwib-report_grant-thornton-spreads-low-res.pdf (accessed 23 December 2024).
Grougiou, V., Moschis, G., & Kapoutsis, I. (2015). Compulsive buying: the role of earlier-in-life events and experiences. Journal of Consumer Marketing, 32(4), 278-289.
Hornberger, H. (2024). Women in Business Marketing: An Analysis of the Glass Ceiling. (Honors Theses) ABD: Western Michigan University.
Hymowitz, C., & Schellhardt, T. D. (1986). The glass ceiling. The Wall Street Journal, 24(1).

Johnson, T., & Attmann, J. (2009). Compulsive buying in a product specific context: clothing. Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal, 13(3), 394-405.
Karaca, A. (2007). Kadın yöneticilerde kariyer engelleri: cam tavan sendromu üzerine uygulamalı bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Kee, H. J. (2006). Glass ceiling or sticky floor? Exploring the Australian gender pay gap. Economic Record, 82(259), 408-427.
Koay, K. Y. (2018). Workplace internet leisure and work engagement: The moderating roles of job resources and job demands. Internet Research, 28(5), 1228-1244.
Kulik, C. T., & Rae, B. (2019). The glass ceiling in organizations. In Oxford Research Encyclopedia of Business and Management.
Lahiri, M. M., Sarkar, S., & Bhargava, M. (2022). A brief history of glass ceiling the past present & the future. Academy of Marketing Studies Journal, 26(6).
LaRose, R., & Eastin, M. S. (2002). Is online buying out of control? Electronic commerce and consumer self-regulation. Journal of Broadcasting & Electronic Media, 46(4), 549-564.
Lockwood, N. (2004). The glass ceiling: Domestic and international perspectives (pp. 1-10). Alexandria, VA: Society for Human Resource Management.1-14.
Moon, J., Choe, Y., & Song, H. (2021). Determinants of consumers' online/offline shopping behaviours during the COVID-19 pandemic. International journal of environmental research and public health, 18(4), 1593.
Moon, M. A., Pakistan, P. S. S. I., Rasool, H., Pakistan, P., & Attiq, S. (2015). Personality and irregular buying behavior: adaptation and validation of core self evaluation personality trait model in consumer impulsive and compulsive buying behavior. Journal of Marketing and Consumer Research, 15.
Morrison, A. M., White, R. P., & Van Velsor, E. (1987). Breaking the glass ceiling: Can women reach the top of America's largest corporations? Reading, MA: Addison-Wesley.
Müller, A., Joshi, M., & Thomas, T. A. (2022). Excessive shopping on the internet: Recent trends in compulsive buying-shopping disorder. Current Opinion in Behavioral Sciences, 44, 1-7.
O'Guinn, T. C., & Faber, R. J. (1989). Compulsive buying: A phenomenological exploration. Journal of consumer research, 16(2), 147-157.
Owusu, G. M. Y., Amoah Bekoe, R., Arthur, M., & Koomson, T. A. A. (2023). Antecedents and consequences of compulsive buying behaviour: the moderating effect of financial management. Journal of Business and Socio-economic Development, 3(3), 197-213.
Örücü, E., ve Yıldız, H. (2014). İşyerinde kişisel internet ve teknoloji kullanımı: sanal kaytarma. Ege Academic Review, 14(1), 99-114.
Pahlevan Sharif, S., & Yeoh, K. K. (2018). Excessive social networking sites use and online compulsive buying in young adults: the mediating role of money attitude. Young Consumers, 19(3), 310-327.
Ridgway, N. M., Kukar-Kinney, M., & Monroe, K. B. (2008). An expanded conceptualization and a new measure of compulsive buying. Journal of Consumer Research, 35(4), 622-639.
Sungur, O. (2010). Korelasyon analizi. (Ed. Ş. Kalaycı) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri.(5. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. şti.
Taparia, M., & Lenka, U. (2022). An integrated conceptual framework of the glass ceiling effect. Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance, 9(3), 372-400.
Turel, O., & Serenko, A. (2012). The benefits and dangers of enjoyment with social networking websites. European Journal of Information Systems, 21(5), 512-528.
Vitak, J., Crouse, J., & LaRose, R. (2011). Personal internet use at work: Understanding cyberslacking. Computers in Human Behavior, 27(5), 1751-1759.
Wang, C. C., & Yang, H. W. (2008). Passion for online shopping: The influence of personality and compulsive buying. Social Behavior and Personality: an international journal, 36(5), 693-

706.
Wirth, L. (2001). Breaking through the Glass Ceiling: Women in Management. ILO Bureau for Gender Equality. Geneva.
Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık, Ankara.
Yıldız, H., Yıldız, B., & Ateş, H. (2015). Sanal kaytarma davranışlarının sergirilmesinde örgütsel adalet algısının rolü var mıdır?. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 10(2).
Zeng, Z. (2011). The myth of the glass ceiling: Evidence from a stock-flow analysis of authority attainment. Social Science Research, 40(1), 312-325.

INFOGRAPHIC AS A DIGITAL TOOL TO PROMOTE EFL LEARNERS' WELL-BEING AFTERMNATH A NATIONAL DISASTER: A CASE OF TÜRKİYE

Dr. Elif AYDIN YAZICI
Trabzon University, School of Foreign Languages, Trabzon, Türkiye
https://orcid.org/0000-0001-6634-1025

Neslihan KELEŞ
Trabzon University, School of Foreign Languages, Trabzon, Türkiye
https://orcid.org/0000-0002-7614-9317

Abstract
Recent national and global issues such as pandemic, earthquakes, wars and migrations have revealed the importance of cultivating both teachers' and students' well-being for a sustainable education. Bearing the concept of well-being in mind, the present study mainly aims to support tertiary level EFL students emotionally and cognitively after a devastating earthquake which hit Turkey in 2023 and caused a national mourning. More specifically, it investigates the role of creating infographics in language learning and promoting learners' well-being. As a theoretical framework, the study adopts Seligman's (2011) PERMA model of well-being with its five elements: positive emotions, engagement, relationships, meaning, and accomplishment. By following a qualitative research design, the study employs semi-structured interviews and reflection journals including some guided questions concerning students' emotional and learning experiences. The research was conducted on 32 pre-service teachers studying in Maths Teaching department at a state university within the compulsory English course. In pairs, the students were assigned to prepare an infographic using one of online digital tools to illustrate the disaster period. The findings revealed that creating infographic scaffolded students' ideation process for writing activities and helped them overcome cognitive and affective constraints. The students reported that by discussing the earthquake with these digital posters also enabled them to normalize the disaster period. Additionally, the journals showed infographics created an awareness among these prospect teachers in bringing about social justice and developing their social responsibility.
Key Words: well-being, digital tools, EFL learning

DISPUTE RESOLUTION IN INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS: THE ROLE OF ARBITRATION AND COMMERCIAL ENTERPRISES

Zeynep Aslancan
Social Sciences University of Ankara,
Institute of Social Sciences, Department of Private Law, Ankara, Turkey

ABSTRACT
Globalization has intensified cross-border transactions, making dispute resolution in international commercial contracts increasingly critical. Arbitration has emerged as a preferred method due to its neutrality, flexibility, and enforceability. This study explores the role of commercial enterprises in shaping arbitration processes, including drafting arbitration clauses, selecting arbitral institutions, and utilizing expedited procedures to achieve cost-effective outcomes.
The research employs a comparative analysis of international arbitration rules, such as the **UNCITRAL Arbitration Rules** and **ICC Arbitration Rules**, alongside case studies of recent arbitration disputes involving commercial enterprises. The enforcement of arbitral awards under the **New York Convention** is also examined to highlight jurisdictional challenges.
Preliminary findings indicate that commercial enterprises actively customize arbitration clauses to align with their strategic needs, specifying key elements like governing law and procedural rules. The rise of expedited arbitration reflects a shift toward faster, cost-efficient dispute resolution. However, challenges persist, including transparency concerns and inconsistencies in enforcement across jurisdictions.
The study concludes that arbitration remains a vital mechanism for resolving international commercial disputes, with enterprises playing a proactive role in enhancing arbitration practices. To address existing challenges, greater collaboration between enterprises and arbitral institutions is essential. This would promote harmonization, procedural fairness, and sustainability, ensuring arbitration's continued relevance in international commerce.
Key Words: Arbitration; International Commercial Contracts; Dispute Resolution; Commercial Enterprises.

INTRODUCTION
With the development of the technology and other developments, people have started to interact each other and each other's economical integration. Addition to this, globalization has given a chance to the countiries to channel each other's economic, culture and whole technological developments (Yusuf & Tedjosaputro, 2017). In face of growing globalization, there is a witnessing a swift growth in national economy and commerce among the countiries, and also cross-border movement of services, goods, capitals and technology (Deese, 2012). In the era of globalization, relationships between nations demand strong international economic connections. These solid economic ties play a very important role in driving the growth and advancement of the global economy.
The field of international economics is essential for supporting the global economy by ensuring market openness for the exchange of goods, financial flows, and the advancement of science and technology (Hutabarat, 1991). To fulfill the aforementioned conditions, legal certainty and mutual understanding must be established through a framework known as an International Contract. A contract is an agreement agreed upon by two or more parties that is legally

enforceable and it must clearly include specific terms and information that create binding obligations for all parties involved (Legal Information Institute, n.d.).
International commercial contracts are vital for regulating cross-border trade and business activities. These contracts serve as legally binding agreements among parties from varieties jurisdictions, ensuring clarity and predictability in their transactions (D.H. Weberman, n.d.). With these developments, resolving disputes arising from international commercial contracts has become a critical aspect of maintaining global economic stability. Arbitration has arosed as a favored method for dispute resolution because of its unique advantages, such as neutrality, flexibility, and the ability to conduct arbitral awards across multiple jurisdictions (Born, 2014; Lew, Mistelis, & Kröll, 2003). UNCITRAL and ICC Arbitration Rules are one of the methods of resolving disputes through arbitration. When these two are compared, there can be seen some differences between them. In addition to them, New York Convention also appears to have been applied to sample cases. Commercial enterprises have crucial part of the role to shape the arbitration practices.
This study targets to explore the evolving role of commercial enterprises in shaping arbitration practices. It examines how enterprises actively influence arbitration processes through the drafting of arbitration clauses, the selection of arbitral institutions, and the adoption of expedited procedures. Furthermore, the study analyzes the implementation of arbitral awards under the New York Convention (1958).

METHODOLOGY

This study employs a comparative analysis of international arbitration rules, focusing on the UNCITRAL Arbitration Rules and ICC Arbitration Rules. There are many differences between UNCITRAL and ICC Arbitration Rules on international commercial contracts. Procedural differences, cost considerations, flexibility and enforceablity can be given as a sample diffrences when examining international commercial contracts (Born, 2021; ICC, 2021). Case studies of recent arbitration disputes involving commercial enterprises are analyzed to identify trends and challenges in arbitration practices (Kroll, 2007). To analyse the diversities between the arbitration rules in question, after making a literature review UNCITRAL and ICC Arbitration Rules have been compared to find a result. In addition to these, sample cases which comprimes conflicts on international contracts/ international commercial contracts to resolve with dispute resolution have been detected and under the UNCITRAL and ICC Arbitration Rules, these cases have been examined involving commercial enterprises (Kroll, 2007). To comprehend and integrate with work, the New York Convention was examined for the implementation of arbitral awards. Therefore, implementation and recognition of arbitral awards under the New York Convention are analyzed by exploring pertinent case law and academic research.

ANALYSIS

The Term of International Commercial Contract

International commercial contracts are fundamental element in facilitating cross-border trade and business transactions. These contracts are defined as legally binding agreements among parties from various countries, which determine the rights and obligations of the parties (Born, 2021). According to Schwenzer, Hachem, and Kee (2012), international commercial contracts play a crucial role in providing certainty and predictability in international trade, providing a common framework that governing different legal systems.
One of the legal transactions is a contract in which two parties express their mutual will and agree on it, and it is clear that one of the most important elements of making a valid contract is mutual and compatible declarations of intent (Dönmez, 2021). When looked at the Turkish legal system, it can be seen that the element of foreignness is not recognized in Private International Law (Doğan, n.d.). Hovewer, If the contract includes a foreign element, the parties may determine a

foreign law by agreement (Doğan, n.d.).
To qualify as an international commercial contract, certain conditions must be met. The **UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts** suggest that the defining criteria for internationality include the involvement of parties whose places of business are located in different countries (UNIDROIT, 2004).

The **United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)** emphasizes that when signing a contract, the fact that the parties have workplaces in different states shows that the contract is accepted internationally (UNCITRAL, 2010). This ensures the application of uniform rules planned to reduce barriers in international trade (United Nations Commission on International Trade Law, n.d.). In this context, the term "commercial" pertains to agreements predominantly made for business purposes, excluding consumer transactions that fall under specific regulatory protections. The **UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration** provides a broad interpretation of commercial relationships, encompassing all agreements of a trade-related nature, whether privity of contract or non-contractual, such as distribution agreements, trade financing, and joint ventures (UNCITRAL, 2010).
Most international commercial contracts include arbitration clauses to resolve disputes effectively and neutrally. According to Born (2014), arbitration is preferred in international contracts due to its flexibility, confidentiality, and enforceability under the New York Convention (1958).

The Term Arbitration
Arbitration is outside of classical dispute resolution methods that may arise from many different elements, such as contracts between the parties through arbitrators, rather than state courts, with the aim of providing a final and binding resolution (Born, 2021). For a dispute to be arbitrable, it must rely on a mutual contract established between the parties, recognized under the domestic laws of the relevant states, or governed by the legal framework of another jurisdiction chosen by the parties (Born, 2021).
As a term of the arbitration, it can be said that briefly, arbitration is the one of the alternative dispute resolution way, after the prolongation of judicial processes, most of the parties demand to solve their problems or conflicts such as among the contractual provisions applying in an alternative way (Redfern & Hunter, 2021 ; Moses, 2020). Contrast to court ruling, arbitration may lead to a binding resolution, where the decision is legally enforceable and must be followed by the parties (binding arbitration), or to a non-binding resolution, where the decision serves as a recommendation that the parties have the discretion to either accept or reject (non-binding arbitration) (The Legal Youngster, n.d.).

Comparative Analysis of Arbitration Rules
There are many preferred alternative dispute resolution methods to resolve disputes arising in international commercial contracts, and arbitration is one of them (Born, 2021). Two of the most prominent arbitration frameworks are the rules created by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and the International Chamber of Commerce (ICC). While both frameworks aim to facilitate fair and efficient dispute resolution in international commercial contaracts, their suitability depends on the specific needs and priorities of the contracting parties (Born, 2021; ICC, 2021; UNCITRAL, 2013). Hovewer, when these arrbitration rules examined, it can be found some differences among them related to commercial contracts.

The UNCITRAL Arbitration Rules and ICC Arbitration Rules are two of the most commonly

used frameworks for international arbitration. The UNCITRAL Rules are known for their neutrality and adaptability, making them suitable for ad hoc arbitration proceedings. In contrast, the ICC Rules provide a more structured framework, with institutional oversight ensuring procedural consistency and transparency (Born, 2014; Craig, Park, & Paulsson, 2000).

The UNCITRAL Arbitration Rules were established to provide parties choosing ad hoc arbitration with the ability to conduct proceedings based on internationally recognized standards, avoiding reliance on domestic arbitration laws (Karademir, 2013). The parties who signed a contract between each other can choose the arbitration rules to impose a provision on the contract, or they can choose which arbitration rules will apply in the event of a dispute by entering into a completely new arbitration agreement.

Under the ICC Arbitration Rules is a structured process overseen by a neutral arbitral tribunal, designed to deliver binding decisions that can be applicable under national arbitration laws and cross-border agreements, including the 1958 New York Convention (International Chamber of Commerce, n.d.). UNCITRAL Arbitration Rules give the parties full authority over the procedure and the arbitrators the authority to determine their own fees, which is one of the reasons for applying to institutional arbitration instead of ad-hoc arbitration for commercial disputes and disputes arising from commercial contracts (Karademir, 2013). Therefore, in some cases the parties would like to be applied the institutional arbitration rules such as ICC Arbitration Rules instead of others.

Institutional Framework vs. Ad Hoc Arbitration

When applied to international commercial contracts, the institutional structure of these rules becomes a critical consideration. Parties may resort to institutional (permanent) arbitration or ad-hoc (temporary) arbitration to resolve their dispute within the scope of voluntary arbitration (Karademir, 2013). As mentioned above, since ICC Arbitration is an institutional arbitration, this arbitration institution appears to be more chosen and trusted (Moses, 2020). The ICC Arbitration Rules are carried under the International Court of Arbitration, offering well-organized and supervised framework that ensures consistency and reliability.

For international contracts involving complex and high-stakes transactions, this level of oversight can be essential in managing cross-border disputes effectively (ICC, 2021). UNCITRAL Arbitration Rules is implemented by the United Nations International Trade Law commission. Conversely, the UNCITRAL Arbitration Rules are designed for ad hoc arbitration, granting contracting parties significant autonomy in adopting the arbitration process. When the parties decide to go to arbitration after a dispute regarding a commercial contract arises, ad-hoc arbitration is seen to be preferred because it provides more flexibility and space to the parties (Karademir, 2013). This flexibility can be advantageous for parties seeking cost-effective and customized solutions, particularly in less complex transactions (UNCITRAL, 2013). As a result, both the ICC and UNCITRAL Arbitration Rules can be applied on the disputes related to international commercial contaracts.

Procedural Differences in Commercial Contexts

Just to explain briefly, the procedural differences between these frameworks are particularly relevant for international contracts. The ICC rules mandate examination of the arbitral award by the ICC Court, ensuring high-quality and enforceable decisions, which is critical for cross-border enforcement in commercial disputes (ICC, 2021). In contrast, the UNCITRAL rules prioritize arbitrators' independence, allowing for expedited proceedings in cases where parties seek swift resolutions. For multi-party or multi-contract disputes, the ICC rules offer more detailed provisions, which may better address the complexities of international commercial contracts (Redfern & Hunter, 2021).

Cost Considerations in Commercial Arbitration

As it is known, although a trial fee is paid in state trials, a certain arbitration fee is also paid in case of arbitration (Zuckerman, 2007). However, there is no certain and applied in all arbitration institutions fee, it varies from arbitral institutions to arbitral institutions and institutional arbitration to ad-hoc arbitration. Cost implications are another significant factor for parties to international contracts. Both the ICC and UNCITRAL Arbitration Rules provide frameworks that address cost management, though they differ significantly in their approaches and implementation.

Under the ICC Rules, arbitration costs are highly structured and include administrative fees, arbitrators' fees, and expenses, all of which are governed by a standardized fee schedule (ICC,2021). This provides predictability as the ICC Court, as an institutional arbitration, determines the costs according to the amount of the dispute in question and the circumstances of the specific caseIn addition, the ICC Rules empower courts to make allowance for the parties' conduct when deciding on the allocation of costs in arbitration proceedings, this regulation encourages more efficient and cost-sustainable conduct of arbitration proceedings (Hayden, Muniz and Hanessian, 2012).

In contrast, the UNCITRAL Rules have a more flexible approach as they are designed for ad hoc arbitrations. The arbitrator fees and other administrative costs to be determined under these rules are discussed directly by the parties or decided by the appointing authority (UNCITRAL, 2013). While this provides parties with flexibility to tailor costs to the specifics of their dispute, it can create greater variability and less predictability than the ICC framework. The UNCITRAL Rules, revised in 2010, introduced provisions requiring arbitration fees and expenses to be reasonable and justified by the complexity and value of the dispute. This regulation reflects growing concerns about cost-effectiveness in arbitration processes (Hayden, Muniz and Hanessian, 2012).

The ICC's standard fee structure, which includes administrative costs, provides predictability and transparency for companies managing international commercial transactions, allowing parties to determine their financial obligations in advance (ICC, 2021). In contrast, the UNCITRAL Rules offer parties the flexibility to negotiate arbitrator fees and administrative arrangements. While this may provide cost advantages for smaller contracts, it can create uncertainty for parties by limiting predictability in large and complex disputes (UNCITRAL, 2013).

Ultimately, the way parties manage their arbitration costs depends on their choice between the ICC and UNCITRAL Arbitration Rules. The ICC's institutional structure and standardized pricing system may be advantageous to parties who want predictable costs and a controlled process. Conversely, the flexibility provided by the UNCITRAL Rules may be a more suitable option for those seeking greater autonomy and adaptability, as it allows the parties to resolve the arbitration process according to the needs of the concrete case.

Flexibility and Enforceability

The ad hoc nature of the UNCITRAL rules has ensured that they have a flexible structure, which gives the parties some freedom in understanding. However, this flexibility may create difficulties in ensuring procedural unity, especially when disputes arise between parties from different legal systems. On the other hand, the ICC's emphasis on auditing and procedural consistency increases the enforceability of awards under international treaties such as the New York Convention, making it a more robust option for contracts with significant cross-border elements. (Born, 2021).

Consequently, as part of international commercial contracts, the choice between UNCITRAL and ICC arbitration rules depends on the specific priorities of the parties. The UNCITRAL rules' flexibility and cost-effectiveness make them suitable for contracts with simpler structures or where parties seek autonomy. In contrast, the ICC rules' institutional backing and procedural rigor are advantageous for complex, high-value, and multi-jurisdictional contracts. A clear

understanding of these frameworks enables contracting parties to align their arbitration clause with their commercial objectives.

Case Studies of Arbitration Disputes

When searched the case studies according with the commercial enterprises and contracts, there can be found variety of cases. It appears that many of these have been resolved through arbitration, commercial enterprises involved in the solution process. When examined the case studies , it appears that case studies reveal that commercial enterprises increasingly customize arbitration clauses to address specific needs (Born, 2021). An example of this can be given as follows.

Fiona Trust & Holding Corp v. Privalov (2007): The Fiona Trust & Holding Corp v. Privalov case presents a pivotal example of the interplay between arbitration agreements and commercial enterprises, offering significant insights into the scope and enforceability of arbitration clauses in international commercial disputes. The case arose out of a series of charterparty agreements between Sovcomflot, a Russian state-owned shipping company, and Premium Nafta Products Ltd., among other parties. Allegations of bribery were made against the charterers, with Sovcomflot claiming that the contracts were procured through fraudulent conduct. The central legal issue was whether disputes regarding the validity of the underlying contracts, including claims of bribery, could be resolved through arbitration or required adjudication by national courts.

The primary issue before the House of Lords was whether the arbitration clause encompassed disputes about the validity of the contracts themselves, including allegations of bribery. Sovcomflot argued that the arbitration agreement could not apply, as the contracts were allegedly void due to fraudulent inducement.

The House of Lords upheld the decision of the Court of Appeal, emphasizing the broad scope of arbitration clauses. Lord Hoffmann, delivering the leading judgment, highlighted that arbitration is fundamentally consensual, and the purpose of an arbitration clause is to provide a neutral and efficient mechanism for resolving disputes arising out of a contractual relationship. He stated:

“The construction of an arbitration clause should give effect, as far as the language used by the parties permits, to the commercial purpose of the agreement.”

The court ruled that arbitration provisions should be interpreted broadly and include disputes regarding the validity of the underlying contract, unless otherwise expressly stated. This reflects the commercial rationale that parties, as rational businesspersons, are unlikely to intend fragmented dispute resolution processes—some before arbitrators and others before courts.

Implications for Commercial Enterprises:

Broad Interpretation of Arbitration Clauses: The ruling in Fiona Trust underscores that arbitration clauses in commercial agreements should be interpreted broadly, encompassing disputes relating to both the validity and performance of the contract. This interpretation aligns with the principle that rational business parties intend for a single forum to handle all disputes arising from their relationship (Kroll, 2007).

Preservation of Party Autonomy: By affirming the separability doctrine, the decision reinforces party autonomy, enabling businesses to resolve disputes efficiently and confidentially through their chosen arbitral forum, even in cases involving allegations such as bribery (Kroll, 2007).

Minimizing Jurisdictional Fragmentation: The judgment reduces the risk of fragmented proceedings by ensuring disputes are resolved in a unified forum. This approach mitigates jurisdictional conflicts and promotes consistency in dispute resolution (Kroll, 2007).

Enhancing Certainty and Predictability: The case highlights the importance of drafting clear and comprehensive arbitration clauses in commercial agreements to avoid jurisdictional challenges and ensure predictable outcomes in dispute resolution (Kroll, 2007).
As a conclusion, the Fiona Trust decision represents a pivotal moment in arbitration law, particularly for commercial enterprises. It reinforces the principle that arbitration clauses should fulfill their commercial purpose and promotes arbitration as an effective mechanism for resolving complex international disputes (Kroll, 2007).

Enforcement of Arbitral Awards

The New York Convention, 1958, is one of the most important international regulations that ensure the cross-border enforceability of arbitration awards. The Convention, which has been accepted and approved by more than 170 states parties, provides legal predictability in the resolution of international commercial disputes by establishing a common legal framework for the recognition of arbitration awards and enforcement of them (van den Berg, 2003).
Basic Provisions and Legal Framework
Article III of the Convention requires the contracting states to recognize and enforce arbitration awards according to the procedures and principles determined in their domestic law. It also stipulates that arbitration awards "may not be subject to more onerous conditions than domestic court decisions" (van den Berg, 2003). However, Article V of the Convention enables state courts to refuse to recognize arbitration awards under certain conditions. These situations are as follows:
The arbitration agreement is invalid or was drafted in a manner contrary to the relevant law (Article V(1)(a)).

A party's failure to receive sufficient notice of the arbitration process or its right to self-defense is violated (Article V(1)(b)).

The arbitration tribunal exceeds its authority and goes beyond the scope of the arbitration agreement (Article V(1)(c)).

The arbitration proceedings are not conducted properly or the arbitration tribunal is constituted in a manner contrary to the parties' agreement (Article V(1)(d)).

The arbitration award is set aside or suspended (by the court of the country where the arbitration award was made) (Article V(1)(e)).

The subject matter of the dispute is not arbitrable or the award is contrary to public policy (Article V(2)) (Zaheeruddin, 2023).

Challenges in Judicial Interpretation and Application

Article V(1)(e) of the Convention contains a provision regarding annulled arbitration awards, and although the courts are under the obligation to enforce arbitration awards, the authority to waive enforcement of annulled awards is granted under this provision. However, some states prefer to adopt a pro-arbitration approach, recognizing arbitral awards regardless of the country in which they were annulled. In countries such as France, the United States and the Netherlands, The annulment decision must be given if it is not contrary to the law or public order, in which case the annulled arbitration decision is allowed to be enforced (Zaheeruddin, 2023).
For example, in the case of Société Hilmarton v. OTV (1994), the French Court of Cassation ruled that an arbitration award was annulled in the country where it was made, but that it retained its international arbitration status (Zaheeruddin, 2023).

FINDINGS

Preliminary findings indicate that commercial enterprises have a role in shaping the arbitration process. They has an crucial role in the preparation of arbitration clauses for commercial contracts, the applicable law, procedural rules and special provisions regarding the place of arbitration. The fact that arbitration procedures are faster than the judicial process and that arbitration costs are more effective than litigation costs has caused arbitration to be preferred and to rise (Fouchard et al., 1999; Born, 2014).

The structures of the ICC and the UNCITRAL demonstrate fundamental differences that significantly influence their applicability in international arbitration.

The **ICC**, as an institutional arbitration framework, operates under the administration of its International Court of Arbitration. This court oversees all arbitration proceedings conducted under the ICC Rules, providing a structured and supervised environment. The review of arbitration awards by the ICC Court is an important feature that ensures that awards meet procedural and substantive standards before they are finally handed down (Born, 2021). Additionally, the ICC Rules cater extensively to complex disputes, including provisions for multi-party and multi-contract arbitrations, making it a preferred choice for sophisticated commercial disputes (Hayden, Muniz & Hanessian, 2012).

In contrast, **UNCITRAL** offers a framework for ad hoc arbitration, emphasizing flexibility and party autonomy. UNCITRAL Arbitration Rules are not tied to any specific institution, allowing the litigation process to meet the specific needs of the parties. This flexibility is especially advantageous in disputes where parties prefer minimal external supervision. However, it also places greater responsibility on the parties to manage procedural aspects, which can lead to variability in cost and efficiency (UNICTRAL, 2013). The revised UNCITRAL Arbitration Rules of 2010 introduced mechanisms to enhance efficiency, such as appointing authorities and provisions for expedited arbitration, reflecting an evolution toward addressing the demands of modern arbitration practices (Hayden, Muniz & Hanessian, 2012).

The structural differences noted between the ICC and UNCITRAL highlight the importance of taking into account the specific needs of the parties in determining the arbitration framework. The ICC's institutional oversight provides consistency and predictability, while UNCITRAL's flexibility offers adaptability for less complex disputes.

DISCUSSION

The application of arbitration, unlike classical judicial remedy in international commercial contracts reveals some of its advantages. The fact that arbitration is impartial and applicable to the parties has positioned it as a reliable alternative to litigation in international disputes, especially under the 1958 New York Convention (Van den Berg, 2003). The role of commercial enterprises in shaping arbitration practices further emphasizes the adaptability of arbitration to fulfill the needs of international commercial transactions and businesses.

Key findings demonstrate that commercial enterprises actively influence the arbitration process by drafting bespoke arbitration clauses. These clauses often specify the governing law, procedural rules, and even the selection of arbitral institutions such as the ICC or ad hoc procedures under UNCITRAL rules (Born, 2021; Hayden, Muniz & Hanessian, 2012). This level of customization highlights the proactive role businesses play in ensuring efficiency and predictability in resolving disputes.

Moreover, the rise of expedited arbitration procedures, as observed in the revised ICC and UNCITRAL rules, reflects a broader shift toward cost-effective and time-efficient dispute resolution methods (Hayden, Muniz & Hanessian, 2012; ICC, 2021). However, transparency concerns and jurisdictional inconsistencies remain significant barriers, particularly in the enforcement phase. These challenges are exacerbated by the diverse legal systems across jurisdictions, which can lead to fragmented outcomes (Redfern & Hunter, 2021).

The case of **Fiona Trust & Holding Corp v. Privalov (2007)** further illustrates the evolving jurisprudence on arbitration. By emphasizing the broad interpretation of arbitration clauses and affirming their separability, the decision reinforces party autonomy and ensures that disputes are resolved within a unified framework (Kroll, 2007). This principle aligns with the further afield objectives of harmonizing international arbitration practices and reducing jurisdictional conflicts.

CONCLUSION

Arbitration continues to play a critical role in resolving conflicts arising from international commercial contracts. Its adaptability, enforceability, and ability to accommodate the needs of commercial enterprises make it an indispensable mechanism in global trade. However, addressing persistent challenges such as transparency concerns and inconsistent enforcement remains essential for ensuring arbitration's long-term relevance.

Collaboration between arbitration institutions and businesses is essential to resolve disputes and overcome obstacles. Businesses should interact with arbitration institutions, whether they are ICC or UNCITRAL arbitration institutions, to promote procedural compliance in this regard, and these arbitration institutions should continue to develop rules to meet the demands of international trade and international commercial contracts (Moses, 2020). Such efforts will not only enhances the efficiency of arbitration but also strengthens trust and confidence in its processes.

Consequently, arbitration's ability to adapt to the complexities of international trade, combined with the involvement of business enterprises, both maintains and strengthens its status as a cornerstone of international dispute resolution. By strengthening cooperation, identifying and addressing existing gaps, and adjusting rules to suit the times, arbitration can continue to be a credible and effective mechanism for resolving disputes arising from international commercial contracts.

REFERENCES

Born, G. B. (2014). International Commercial Arbitration. Kluwer Law International.

Born, G. B. (2021). International Commercial Arbitration (3rd ed.). Kluwer Law International.

Craig, W. L., Park, W. W., & Paulsson, J. (2000). International Chamber of Commerce Arbitration (3rd ed.). Oxford University Press.

Deese, David A. Globalization: Causes and Effects. AshGate, Boston. 2012.

Doğan, D. R. (n.d.). Yabancı unsurlu sözleşmelerde hukuk seçimi. Özgün Law Firm. Retrieved January 27, 2025, from https://www.ozgunlaw.com/makaleler/yabanci-unsurlu-sozlesmelerde-hukuk-secimi-694

Dönmez F. E. (2021). Uluslararası Ticari Sözleşmelerin Hazırlanması ve Uyuşmazlık Çözüm Yolları. Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetimi Bilimleri Dergisi, 2(1) 1-24.

Fiona Trust & Holding Corp v. Privalov, [2007] UKHL 40. (2007). Retrieved January 27, 2025, from https://www.trans-lex.org/312142/_/fiona-trust-holding-corp-v-privalov-%5B2007%5D-ukhl-40/

Fouchard, P., Gaillard, E., & Goldman, B. (1999). On International Commercial Arbitration. Kluwer Law International.

Gaillard, E., & Savage, J. (1999). Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration. Kluwer Law International.

Hayden, D. J., Muniz, J. T. de P., & Hanessian, G. (2012). The new ICC and UNCITRAL rules: Focus on cost-effectiveness and multiparty disputes. The Arbitration Review of the Americas 2012. Baker McKenzie LLP. Retrieved from https://globalarbitrationreview.com/review/the-arbitration-review-of-the-americas/2012/article/the-new-icc-and-uncitral-rules-focus-cost-effectiveness-and-multiparty-disputes

Hutabarat, Roselyne. Transaksi Ekspor Impor. Erlangga, Jakarta. 1991.

International Chamber of Commerce. (n.d.). 2021 Arbitration Rules and 2014 Mediation Rules. Retrieved from https://iccwbo.org/news-publications/arbitration-adr-rules-and-tools/arbitration-rules-and-mediation-rules
International Chamber of Commerce (ICC). (2021). Arbitration Rules. Retrieved from https://iccwbo.org
Karademir, E. (2013). Milletlerarası kurumsal tahkim merkezlerinin bir karşılaştırması. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 32(2), 73-104.
Kroll, S. (2007). Separability Revisited: Arbitration Clauses and Bribery. Journal of International Arbitration, 24(5), 467–487. https://kluwerlawonline.com
Legal Information Institute. (n.d.). Contract. Cornell Law School. Retrieved January 27, 2025, from https://www.law.cornell.edu/wex/contract
Lew, J. D. M., Mistelis, L. A., & Kröll, S. M. (2003). Comparative International Commercial Arbitration. Kluwer Law International.
Moses, M. L. (2020). The role of institutions in international arbitration. Journal of International Arbitration, 37(2), 123–145. https://doi.org/[insert DOI]
Redfern, A., & Hunter, M. (2015). Law and Practice of International Commercial Arbitration (6th ed.). Oxford University Press.
Redfern, A., & Hunter, M. (2021). Law and Practice of International Commercial Arbitration (6th ed.). Sweet & Maxwell.
Schwenzer, I., Hachem, P., & Kee, C. (2012). Global Sales and Contract Law. Oxford University Press.
The Legal Youngster. (n.d.). Implementing ADR strategies in corporate disputes: Case studies and best practices. Retrieved January 23, 2025, from **https://www.thelegalyoungster.com/alternate-dispute-resolution/implementing-adr-strategies-in-corporate-disputes-case-studies-and-best-practices/**https://uncitral.un.org
UNCITRAL. (2010). United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). Retrieved from https://uncitral.un.org.
UNCITRAL. (2021). United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). Retrieved from https://uncitral.un.org.
United Nations. (1958). Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York Convention). Retrieved from https://www.newyorkconvention.org.
United Nations Commission on International Trade Law. (n.d.). United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna, 1980) (CISG). Retrieved from https://uncitral.un.org/en/texts/salegoods/conventions/sale_of_goods/cisg
United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). (2013). UNCITRAL Arbitration Rules (as revised in 2010). Retrieved from
Van den Berg, A. J. (1981). The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation. Kluwer Law International.
Van den Berg, A. J. (2003). The New York Convention of 1958: An overview. Yearbook: Commercial Arbitration, XXVIII(2003), 1-21. Retrieved from https://www.trans-lex.org/312142/.
Weberman, D. H. (n.d.). Key considerations for drafting international contracts. Retrieved January 27, 2025, from https://www.dhweberman.com/post/key-considerations-for-drafting-international-contracts-e5241
Zaheeruddin, M. (2023). Recognition and enforcement of annulled arbitral awards under the New York Convention 1958. International Journal of Professional Business Review, 8(7), 1-21. https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i7.2637
Zuckerman, S. C. (2007). Comparing cost in arbitration & litigation. Dispute Resolution Journal, 62(2), 42–47.
175

RETHINKING THE BUILDINGS THAT CONTRIBUTED TO THE MODERNIZATION PROCESS OF TURKEY THROUGH CULTURAL HERITAGE AND PRESERVATION: ERENDEMİR MANSION

Nihan Sümeyye GÜNDOĞDU
Istanbul Atlas University, Vocational School, Interior Design Program, İstanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6890-7130

Nihan KONAK
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6867-8158

Hüseyin TAŞ
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-6186-7287

Gülşah ÜNER
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8039-3024

ABSTRACT

Introduction and Purpose: The preservation of buildings of historical and cultural value and their inclusion in social life is a very important issue for the maintenance of local architectural identity. The buildings built during the modernization process of Turkey and still standing today provide important clues to understand the traces of 20th century architecture and to evaluate the design approach of the period. This study focuses on the Erendemir Mansion, one of the most important buildings built during Turkey's modernization process, which combines traditional Turkish architecture with modern elements. The mansion is also an important architectural work that has gained cultural value as a venue for Turkish cinema. The aim of the study is to introduce this building as both an architectural and cultural example and to emphasize the importance of preserving a building that contributed to the modernization process of the country.

Materials and Methods: The study was initiated on the basis of a literature review, written and visual sources about the building were examined and analyzed. The views of the building in different periods were documented with visuals, and an interview with the property owners was accessed and the information obtained was evaluated. Readings on the relationship between Turkey's modernization process and architecture constitute the theoretical framework of the study.

Results: Erendemir Mansion is a prominent example of the preservation and reinterpretation of local architectural identity by blending the values of traditional Turkish coastal architecture with modern architecture. The preservation of the mansion bears an important responsibility not only architecturally, but also as a cultural value, and has a critical importance in leaving an important trace of the modernization process of Turkish architecture and passing it on to future generations.

Discussion and Conclusion: Erendemir Mansion is an important building built during the modernization process of Turkey, blending traditional Turkish architecture with modern elements. In this context, the preservation of the building is important not only architecturally but also

culturally and historically. This building, which reflects the understanding of Turkish architecture, the socio-cultural dynamics of the period, and the effects of the modernization process, gains value as a symbol that bridges the past and the present.
Key Words: Modern Architecture; Turkish Architecture; Cultural Heritage; Conservation; Erendemir Mansion.

INTRODUCTION

Every building is an architectural product designed for specific needs; it is an indicator that reflects the social, cultural and architectural characteristics of the period in which it was built. The preservation of buildings of historical and cultural value and their inclusion in social life is an extremely important issue for the sustainability of local architectural identity. This process is not limited to the physical preservation of buildings, but also includes the need to integrate them into social life and make them functional in harmony with modern society.

The 20th century witnessed significant social, cultural and architectural changes within Turkey's modernization process. During this process, many buildings were constructed starting in the 1920s. The buildings that are still standing today provide important clues to understand the traces of 20th century architecture and to evaluate the design approach of that period. In order to understand the reflection of modern thought systems on architecture; it is necessary to analyze, document and add these buildings to the literature.

Turkey's modernization process hosted significant social, cultural and architectural changes. Among the buildings constructed during this period, there are unique examples where both modern thought systems and local cultural values come together. The change in Turkish architecture under the influence of the modernization process became evident with the modernization of traditional buildings. This transformation was fed by factors such as urbanization, industrialization and social change, and at the same time, as a reflection of modernism, a mixed architectural language emerged, combining traditional structures with modern elements. In this context, Erendemir Mansion is both an important example of cultural heritage that contributed to Turkish cinema as a venue and one of the rare buildings that embody the architectural understanding of this period.

This study focuses on the Erendemir Mansion, which was built as an important part of Turkey's modernization process and combines traditional Turkish architecture with modern elements. It aims to examine the architectural features of the mansion in detail and to open a discussion on the importance of preserving the building as a cultural asset. Erendemir Mansion is not only an architecturally significant building, but also a cultural heritage. Reflecting the social and cultural dynamics of the period in which the mansion was built, its structure blends the traditional Turkish lifestyle with a modern perspective. With this feature; it can be said that the building has become a symbol that embodies the cultural and aesthetic understanding of the period, beyond being just a residence. The aim of this study is to examine the architectural features of the Erendemir Mansion in detail and to emphasize how important it is to preserve the building not only as a building but also as a cultural heritage. The architectural design, the materials used, aesthetics and functionality of the building will be discussed in parallel with the modernization process of the period. In addition, the role of the preservation of this building in the preservation of social memory and cultural identity will be emphasized, and the question of how traditional buildings can survive in the modern world will be discussed.

Various obstacles can be encountered in the preservation of historical buildings that contribute to cultural heritage. Discussing the possible difficulties that may be experienced during the process and finding solutions to them constitute one of the important pillars of conservation studies.Structural changes under the influence of the modernization process may pose a threat to buildings that have been destroyed or functionally transformed over time. At this point, Erendemir Mansion is an important example of how a traditional building can be transformed to meet modern needs.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Cultural Heritage and Conservation Approaches

Culture is the whole of all material and spiritual values created in the process of historical and social development and the tools used in creating and transmitting them to the next generations, showing the extent of human dominance over the natural and social environment (URL-1). The lifestyles, beliefs, artistic, scientific and technological developments of societies are the basic elements that shape their culture (Çağlayan, Kutlu, Çekinmez, 2020). Culture and human beings are always in a mutual relationship. Every human and human community creates its own culture, passes it on to future generations and thus shapes the life that will continue after it. The elements of culture that every society puts forward constitute the common heritage of humanity. All tangible or intangible products and remains that human beings have managed to transfer to the present day with thousands of years of experience are called "cultural heritage" and cultural heritage can be defined as "contemporary use of the past", although it has a very wide scope (Konak, 2019). The concept of cultural heritage is well recognized and universally used by historians, archaeologists, anthropologists and other researchers of human life, past and present (Prott and O'Kefee, 1992). After a long period of accumulation, all cultural values emerged as a result of human creativity and interactions between societies and passed down from generation to generation constitute cultural heritage (Beyhan, 2015). While knowledge, folklore and traditions constitute the intangible aspect of cultural heritage; documents, works of art, ancient objects, manuscripts and photographs constitute tangible cultural heritage collections (Dişli, 2024).

Cultural heritage has an international dimension and value rather than being a country-specific concept (Batmaz & Biçici, 2021). UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), which was established to introduce cultural and natural sites with universal values, which are accepted as the common heritage of all humanity, to the world, to create an awareness of protecting this universal heritage in society, and to ensure the necessary cooperation for the survival of cultural and natural values that have deteriorated and disappeared for various reasons, used the concept of "cultural heritage" for the first time in the 1972 "Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" (Konak, 2019). There are different classifications of heritage and cultural heritage concepts in the literature, and the constructed buildings are included in these classifications as 'immovable tangible assets'. In this context, it is seen that the discipline of architecture has been an important source of cultural heritage throughout history. The basic field of architecture has continued as one of the important tools that carry cultural heritage to the future, just like the fields of literature, art and education.

The concept of "conservation" is used in our language to cover all of the English terms "conservation", "preservation" and "protection". In his thesis, Inan, quoting Burder, explains these terms as follows: "conservation" refers to practices that include records of a building's past and conservation measures to prevent its decay, destruction, misuse and abandonment; 'preservation' refers to leaving a historically inherited building or natural resource unchanged in its present form and supporting the existing form, integrity, material and structural integrity of the building and the existing structure and unintentional shell of its surroundings; "protection" is the impact on a property for the purpose of defense or protection against deterioration or loss in the physical conditions of a property, or the protection and improvement of the property against damage and loss. " (İnan, 2013). The concept of conservation has found a place in many different studies in the literature and has been expressed with different definitions. Hasol, in his Dictionary of Architecture, defines conservation as "Taking the necessary measures for the preservation, repair and maintenance of buildings, natural values or parts of cities that have historical or artistic value in order to ensure their survival" (Hasol, 2005). In the Law on the Protection of Cultural and Natural Assets, it is explained as follows: "Conservation and protection; conservation, maintenance, repair, restoration, restoration, function change operations in immovable cultural assets; conservation, maintenance, repair and restoration works in movable cultural assets." When the different definitions of the concept are

examined, it is seen that a number of titles have emerged regarding conservation techniques: Consolidation, renovation, integration, cleaning, transportation and reconstruction are the main conservation techniques.

When the concept of 'conservation' is analyzed within the discipline of architecture, it is seen that there have been two important changes throughout the process in terms of the perception of the concept and the actions related to conservation. The first of these is related to the scale and size of the item to be conserved. While at first the perception of protecting a monument or a building was dominant, over time the scale has expanded with changes such as the creation of a protected area or the protection of a region. The second change has been the following: At first, 'protecting' was equated with 'keeping it as it is' and intervention in the structure/region to be protected was avoided. Over time, this attitude has changed and it has been accepted as an acceptable move to make some changes on the protected building in order to perpetuate conservation. Another important issue in architectural conservation is the stage of determining which building is worth preserving. At this point, rather than the idea that only the old should be preserved, remnants of the ancient period, buildings with high architectural value, buildings that have become symbols of states, religious temples, and buildings that have value in the eyes of society are examples of architecture that stand out in terms of protection.

Modernization and Architecture

The transition from traditional to modern Turkish architecture was accompanied by a radical transformation. The buildings constructed during this period, while adopting modern design principles, reinterpreted elements of traditional Turkish architecture and blended these two approaches. The modernization process in Turkey started with the Tanzimat Edict of 1839 and continued with the Reform Edict of 1856, the First Constitutional Monarchy of 1876, the Second Constitutional Monarchy of 1908, the proclamation of the Republic in 1923, the Early Republic in 1930 and the transition to multi-party life in 1950 (Başkan, 2016). The 1930s, referred to as the Early Republican period, is the construction process of the new Turkish society shaped by the Republican ideology. In this period, the city and society were introduced to the concept of “modern” and the effects of modernization were reflected in architecture. In order to understand the changes brought about by the Republican ideology, it is important to examine the origins and development of the concept of modern (Memiş & Belir, 2023). Aslanoğlu (1988) states that modern is contemporary, new and independent of the past, while Heynen (1999) explains the concept of modern on three levels: “present” in the Middle Ages, ‘new’ as the opposite of old, and ‘instant’ and temporary in the 19th century. Tekeli (2009), on the other hand, states that modern means advanced and civilized, adapting to the innovations of the age.

Before the Republic, modernization was mostly limited to material life and technology, while Ottoman bourgeoisie and statesmen tended to preserve their traditional identities. The absence of a distinct bourgeois class in the transition to the Republic led to the lack of social structures that would enable the spread of modernization. A class based on large landowners did not develop in the Ottoman Empire, and the bureaucracy gained power through its position in the state. While modernization in the West was based on the liberation of the individual through the use of reason, it was politically oriented in the Ottoman and Republican periods. The lack of sufficient capital accumulation and the fact that trade was largely in the hands of non-Muslims led to the necessity of creating a local industrialist class by the state. Yusuf Akçura emphasized that the modern state should be based on the bourgeoisie and considered the formation of the Turkish bourgeoisie as the beginning of the national awakening. In the last period of the Ottoman Empire, non-Muslims represented the bourgeoisie, albeit to a lesser extent, and this class established close relations with Westerners and engaged in trade, especially in Istanbul. As a result, spatial changes in accordance with western life patterns were observed in the capital (Görgülü, 2012).

Modern architecture refers to the buildings that emerged in the late 19th and early 20th centuries, which share common characteristics in terms of form and thought, and the movements behind them.

Although the starting point is uncertain, engineering structures (exhibition halls, train stations, bridges, etc.) are seen as the first examples of modern architecture. Modern architecture is based on ethical, technical and aesthetic principles. Opposing the 19th century's selective-historicalist approaches, it aimed to develop an architectural language in accordance with the requirements of the age. The principle of "honesty" dictated that the building should reflect contemporary technology and functionality. Modern architects saw it as an ethical responsibility to integrate technology into architecture, which is why the history of modern architecture is often shaped around the adaptation of technical innovations to architecture. Names such as Sullivan, Gropius and Le Corbusier played an important role in this process. (Özyalvaç, 2013).

Political, social and cultural transformations in the Ottoman Empire after the Second Constitutional Monarchy were also effective in the field of architecture (Bozdoğan, 2001). Between 1908 and 1918, the First National Style emerged, reflecting the ideological orientation of the Ottoman Empire, and ornamental elements of classical Ottoman architecture were combined with modern construction techniques. This process continued with efforts to create a national identity after the proclamation of the republic. Until the 1930s, the First National Architectural Style and the International Style were used together. This modern architecture, which emphasized functionality, was based on the principle of low cost, low labor and high efficiency. In line with the modernization moves of the Republic, architecture was shaped as a reflection of Kemalist ideology and modern buildings were built in many cities, especially in Ankara (Nartkaya and Tektaş, 2018).

With the proclamation of the Republic (1923), Ankara became the capital, which accelerated attempts to create a modern city. Although Ottoman architects were initially utilized, the Incentive-Industry Law enacted in 1927 enabled foreign experts to be brought in and Turkish youth were sent abroad for education. In this period, modern architecture came to the forefront and architects such as Swiss Ernst Egli and German Clemens Holzmeister designed important buildings. Egli's Musiki Muallim Mektebi is an example of modern architecture with its simple façade and high columns, while the Ankara Exhibition House designed by Şevki Balmumcu reflects the characteristic forms of the period with its horizontal block and tower combination.While the Bauhaus school increased its influence in the 1930s, Turkish architects also joined the modernism movement. Seyfi Arkan, Arif Hikmet Holtay and Zeki Sayar were among the pioneers of modern architecture in Turkey. Seyfi Arkan, in particular, became one of the prominent names by designing residences for Atatürk. Among the architectural features of the period; terrace roofs, simple surfaces, geometric forms and plans free of ornamentation stand out. In 1928, Hermann Jansen's winning of the Ankara Master Plan competition accelerated the process of modern urbanization. This change, which started with public buildings, is reflected in private buildings in time. As a result, the architecture of the Early Republican period was shaped in line with the ideology of modernization, and a contemporary architectural identity was created with the contributions of foreign and Turkish architects (Memiş and Belir, 2023). In this period, modern designs were used as a tool reflecting the new identity of Turkish society, and innovations were realized in cities and public buildings in line with the contemporary architectural understanding. In this context, the modernization of traditional Turkish buildings such as mansions has been one of the important examples of this transition. Especially in the early years of the Republic, mansions, while bearing the traces of traditional Turkish architecture, started to gain a new identity reflecting the social and cultural transformation of the period under the influence of the modernization process.

During the Ottoman Empire, mansions initially emerged as elegant structures built only on the Bosphorus. From the 17th century onwards, mansions spread rapidly on the Bosphorus; they were shaped with wooden materials and traditional Ottoman plans, but after the 18th century, changes were observed in their designs with the influence of the West. Traditional mansion plans were transformed with innovations such as round and oval forms and mobility in facades. This building tradition, which started on the Bosphorus, spread to other districts of Istanbul and different parts of the Ottoman Empire in the 19th century. This spread was parallel to the changes in the social and

economic structure of the Ottoman Empire. While the mansions show a similar style in each region with their large splayed forms and wide facades, they gained originality according to local conditions. In the late 19th century, with the influence of Western styles, mansions adopted new styles such as Baroque, Ampir and Neo-Classical and became an indicator of social status. In this period, mansions were no longer just summer residences, but were also used as elite living spaces. The spread of mansions expanded from the Bosphorus to different parts of Istanbul and gained an important place in Ottoman residential architecture (Selçuk, 2019).

ERENDEMIR MANSION

The Erendemir Mansion, which constitutes the subject of the study, was built in 1963 under the name "Necmi Şahin Mansion". Although it is known to have been designed by the famous architect Yılmaz Şanlı, there is an alternative view that names Enver Tokay as the architectural designer. Located in the Bayramoğlu neighborhood of the Darıca district of Kocaeli province, the mansion is especially known for hosting various films in Turkish cinema. In 1977, the movie "İstasyon" starring Cüneyt Arkın and Hülya Koçyiğit and in 1980, the movie "Kır Gönlunun Zincirini" starring Orhan Gencebay and Müjde Ar were shot here. It has also recently been used as the main location for the digital platform series "Yeşilçam" starring Çağatay Ulusoy.

Figure 1, 2: Coastal view of Erendemir Mansion on the left and facade views of the mansion on the right (URL-2).

Figure 3, 4, 5: Erendemir Mansion and its relationship with the sea (URL-2).

The mansion has 1000 m² gross and 900 m² net usage area and is a two-storey building. It has nine rooms and two large halls. The building has its own private bay, breakwater and boathouse. The mansion is located on the seafront and has large terraces, suites, a large garden, beach and an 80 m² guest lounge with fireplace, dining and relaxation room. There is a stone oven and barbecue areas in

the garden, which makes the building very suitable for social and recreational use.

Figure 6, 7, 8: Visuals from the garden and terrace of Erendemir Mansion (URL-2).

Reinforced concrete system was used in the construction of the mansion; natural materials such as onyx marble niches, stone and wood were preferred in the interior. The interior design includes unique details such as natural ventilation systems, pyramid chimney form, ramps and bridges. The warm colors such as green, orange and red used in the interior design soften the cold air of the exterior, creating a more intimate and warm environment. Its architectural highlights can be listed as follows:

Ventilation System: There are ducts in each room of the building to provide natural ventilation.
Washbasin in Bedrooms: As one of the design features seen in traditional Turkish houses, washbasins are designed inside the wardrobes in the bedrooms.
Onyx Marble Niche: The onyx marble niche in the kitchen, used as a glass shelf, adds a stylish detail to the structure. This niche stands out as an original element in kitchen design.
Sliding Glass Windows: Sliding glass windows are installed in the kitchen to provide easy service to the living room. This draws attention as a functional design.
Pyramid Shaped Chimney and Fireplaces: The chimney of the building is designed in the shape of a pyramid and offers an aesthetic appearance together with the fireplaces inside.
Interior Ramp and Bridge: There are ramps and bridges in the interior to ease user circulation. These building elements provide a user-friendly circulation in large interior volumes.
Pyramid Shaped Chimney and Fireplaces: The chimney of the building is designed in the shape of a pyramid and offers an aesthetic appearance together with the fireplaces inside.
Interior Ramp and Bridge: There are ramps and bridges in the interior to ease user circulation. These building elements provide a user-friendly circulation in large interior volumes.

Figure 9, 10, 11: Examples from the interior of Erendemir Mansion, vivid colors used (Serkan Ennaç, 2024).

Figure 12, 13, 14: Examples from the interior of Erendemir Mansion, marble fireplace and stone wall (Serkan Ennaç, 2024).

Reflecting the architect's functional and aesthetically-oriented approach, the combination of traditional Turkish architecture and modern elements in the building design draws attention. This situation constitutes an important example in terms of preserving and reinterpreting the local architectural identity of the mansion. Since the use of the mansion has been shaped in harmony with modernized living habits over time; it has been a part of not only physical but also social transformation. In this context, the mansion, designed in accordance with the changes in the urbanization process of Turkish society, is directly related to the social and cultural dynamics of the period.

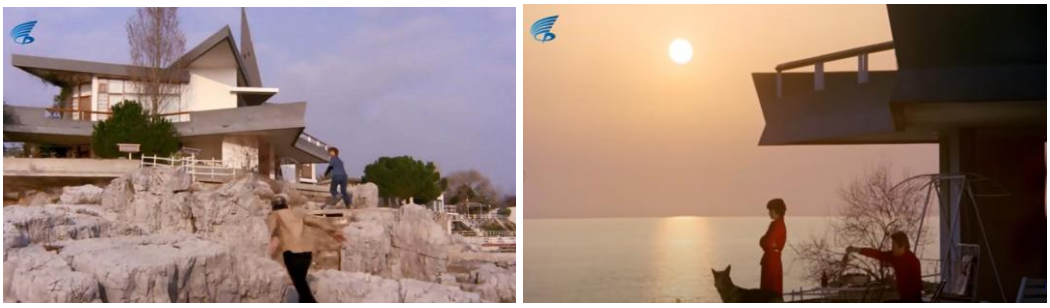

Figure 15, 16: Erendemir Mansion in movie stills (URL-2).

Erendemir Mansion is worth preserving not only architecturally but also as a building of cultural value. Especially the fact that it was the set for important productions of Turkish cinema reinforces the importance of the building in terms of cultural heritage. It has also contributed to the history and social structure of the Bayramoğlu region.
Since 1963, the building has been owned by various families, and today it is used as private property and protected by the Erendemir Family. This is a positive development in terms of sustaining the heritage of the building and demonstrates the fact that examples of modern architecture should be preserved. The preservation of the mansion carries an important responsibility not only structurally but also as a cultural value. Its continued preservation is critical in order to leave an important trace of the modernization process of Turkish architecture and to be passed on to future generations.

METHODOLOGY

The problem of the study was formed on the basis of the protection of buildings with cultural heritage value and was determined as the necessity to protect buildings that are the architectural products of Turkey's modernization process. After the main problem was identified, a literature review was conducted, starting with survey research, one of the quantitative research techniques. Written and visual sources about Erendemir Mansion were examined and analyzed. All the information obtained about the identity, history, architectural and technical features of the mansion and its cultural value and significance was compiled and compiled into a text that will introduce the building and emphasize its cultural heritage value. The present and past views of the building have been documented with visuals, and visuals that refer to what is described in the text have been selected and added to the text. In addition to the systematic literature review; an interview with the current owners of the mansion was accessed and the information disclosed in this interview was utilized. As the theoretical framework of the text, the relationship between Turkey's modernization process and architecture and cultural heritage have been determined, and a wide range of readings have been made on these areas from different sources.

CONCLUSION AND DISCUSSION

Built on the Bayramoğlu coast of Kocaeli province in 1963 under the name “Necmi Şahin Mansion”, today known as “Erendemir Mansion” and the subject of this study, the mansion structure has gained an important place in Turkey's coastal residential architecture in terms of both aesthetics and functionality. Designed by architect Yılmaz Sanlı, the mansion has unique architectural details with its seafront location, private bay, breakwater and boathouse, and reflects the concept of 'luxury housing'. Along with many films such as 1977's “İstasyon” and 1980's “Kır Gönlunun Zincirini”, it has recently hosted the series “Yeşilçam”. The fact that it has been used as a shooting location for many productions in the Turkish cinema and TV series sector adds a cultural value to the building, while its architectural features reflect the architectural understanding of modernizing Turkey.

The onyx marble niche, natural stones and wooden details used in the interior of the mansion built with reinforced concrete construction system offer an original design that combines aesthetics and functionality. Details such as natural ventilation systems, pyramid-shaped chimney structure, built-in closet sinks in the bedrooms and ramps in the interior are examples of a modern and user-oriented approach in terms of architecture. The unique design elements draw attention with their blend of both local architectural identity and the innovations brought by modernization.

The current owners of the building, the Erendemir Family, continue to protect and preserve the building and continue to claim it as their private property. As in the case of the Erendemir Mansion, the preservation of buildings of historical value plays a critical role in transferring the cultural heritage of society to future generations. The protection and preservation of historical buildings keeps the cultural identity and memory of a society alive and connects people to their roots. Historic buildings under protection carry high aesthetic and artistic value; they are open sources that present the prominent features of the architecture, technological conditions, construction techniques and material information of the period in which they were built. Although the Erendemir Mansion is an example of a private property, conservation efforts can also reveal buildings with tourism value. This contributes to the local economy and increases the value of the area where the building is located. At the same time, taking a building under protection instead of building a new one means ensuring sustainability in architecture and taking care of resource consumption.

Erendemir Mansion is a functional and aesthetically exemplary building that represents the combination of local and international architectural values in Turkey's modernization process. These features, which it carries in terms of both architectural and cultural history, reveal the necessity of preserving the mansion and transferring it to future generations. The architectural and cultural reconsideration and preservation of the building offers an important opportunity to establish a dialog on the history of Turkish architecture.

REFERENCES

Aslanoğlu, İ., 1988. The Definition and Limits of Modernism and Different Attitudes in Early Twentieth Century Architecture. Journal of METU Faculty of Architecture, 8(1), 59-66. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1988/cilt08/sayi_1/59-66.pdf

Başkan, S., 2016. TURKISH MODERNIZATION AND 'NATIONAL ARCHITECTURE' OF THE EARLY REPUBLICAN PERIOD. Electronic Turkish Studies, 11(13).

Bozdoğan, S., 2001. Modernism and Nation Building. Istanbul:: Metis Publications.

Çağlayan, E., Kutlu, Ş., & Çekinmez, Ş., 2022. Bibliometric analysis of graduate theses on cultural heritage transfer. International Journal of Social Sciences and Education Research, 8(2), 155-164. https://doi.org/10.24289/ijsser.1081173

Dişli, M., (2024). Cultural Heritage Collections as Data, PhD Thesis, Hacettepe University Institute of Social Sciences, Ankara.

Görgülü, T., 2012. “Modernization” and multi-storey dwellings in Turkey. City Thinking Center, 93.

Hasol, D., 2005. Encyclopedic Dictionary of Architecture. Istanbul: YEM Publication.

Heynen, H., 1999. Architecture and modernity. A critique, (p 79).

Inan, Z., 2013. Spatial Problems in the Conversion of Historic Buildings that Have Lost Their Functions into Office Buildings. Master's Thesis, T.C. Haliç University Institute of Science and Technology, Istanbul.

Konak, N., 2019. Interior Space Analysis of SEKA Paper Museum, an Industrial Heritage within the Scope of Refunctioning. Master's Thesis. Kocaeli University Institute of Social Sciences, Kocaeli.

Memiş, S., & Belir, Ö., 2023. The effects of the Republican modernization process on architecture: Izmit halkevi. PLANARCH-Design and Planning Research, 7(1), 43-50.

Prott LV, O'Keefe PJ. 'Cultural Heritage' or 'Cultural Property'? International Journal of Cultural Property. 1992;1(2):307-320.
Nartkaya, E., & Tektaş, E., 2018. SEARCH FOR IDENTITY IN THE RESIDENTIAL BUILDINGS OF SAFRANBOLU IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD. Dicle University I. International Architecture Symposium, 111. Diyarbakır, Turkey
Özyalvaç, A. N., 2013. The concept of modernity in architecture and Turkey. FSM Journal of Humanities and Social Sciences, (1), 294-306.
Selçuk, Ş., 2019. A study on istanbul Bosphorus mansions that changed function. Master's Thesis. Institute of Social Sciences.
Tekeli, İ., 2009. Modernism, modernity and Turkey's urban planning history (Vol. 8). History Foundation Yurt Publications.
Yücel Batmaz, N., & Biçici, G., 2021. A Field Study on the Protection of Tangible Cultural Heritage in Turkey: Kırıkkale-Delice Example. International Academy of Management Journal, 4(1), 97-110. https://doi.org/10.33712/mana.827589
URL-1: https://sozluk.gov.tr/?q=k%C3%BClt%C3%BCr&aranan=
URL-2: https://www.herumutortakarar.com/necmi-sahin-yalisi/

READING FUTURE SPACES THROUGH CINEMA AND ARCHITECTURE: BACK TO THE FUTURE

Gülşah ÜNER
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8039-3024

Nihan KONAK
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6867-8158

Hüseyin TAŞ
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-6186-7287

Nihan Sümeyye GÜNDOĞDU
Kocaeli University, Faculty of Architectural and Design, Department of Architecture, Kocaeli, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6890-7130

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Architecture has interacted with many branches of art and science from past to present. Architecture, which has an important place in art fields such as painting, music, sculpture, literature and cinema, has inspired many creative productions. Especially the relationship between cinema and interior design has been researched more in recent years, and the innovative spaces created by science fiction films have brought a new dimension to interior design. Within the scope of the study, the second movie of the Back to the Future series directed by Robert Zemeckis was selected and analyzed from a critical perspective. The interiors in the movie will be analyzed in order to show that the predictions of the period about the future have not yet been fully realized.

Materials and Methods: The qualitative research method was used in the study, which is based on the general survey model. The main sources of architecture and cinema, which constitute the scope of the study, were accessed and the main skeleton of the study was formed through the sources. Many articles, books, theses, dissertations, symposium proceedings, websites and visual materials were utilized to support the skeleton.

Results: Fantastic science fiction movies such as Back to the Future create a utopian world by changing reality, which gives people the opportunity to escape from the monotony of the known real world. For this reason, surrealist films, in which there are no rules of physics and the concepts of time and space are used in very different ways, attract attention because they open the doors of different worlds to the audience, as in other art branches. The spaces presented by these films shed light on future space designs by revealing a vision of how technology and design will evolve.

Discussion and Conclusion: Looking at the relationship between cinema and architecture; it is seen that the structures and spaces imagined in the past have a place in today's designs, and the structures imagined now are transferred to people through cinema. The spaces in the movie offer

an imaginative perspective on the interior designs of the future and give an important idea of how designs will evolve over time. As technology develops faster and innovative designs come to the agenda, these spaces may become more real in the future.
Key Words: Cinema; Architecture; Science Fiction Films; Future Space; Back to the Future.

INTRODUCTION

It is known that architecture has interacted with many branches of science and art in the historical process. When these associations are examined, it is seen that the most recent and best one is cinema, which is the seventh art (Ertem, 2010). In recent years, this relationship has become a subject that has been studied a lot in the fields of both architecture and cinema. When it comes to the relationship between architecture and cinema, the factors that bring these two branches of art together, cause them to be influenced by each other and use each other should come to mind. This unity has an important position for the self-development of both architecture and cinema. By determining the factors that cause the interaction between architecture and cinema, it can be emphasized in which ways this interaction takes place, how architecture benefits or should benefit from this interaction, and how architecture should approach these factors that establish the bond between architecture and cinema (Öztürk, 2012). When we look at the relationship between architecture and cinema, it is seen that common techniques and concepts are used. It is seen that the common techniques used in both art branches are concepts such as editing, framing, light and space. The relationship between architecture and cinema has been in a continuous development and change with the advancement of technology. The science fiction film genre, which is the most affected by technology, was selected within the scope of the study.

The study examines the approaches of science fiction cinema to the future and deals with the second series of the 1985 film Back to the Future, one of its important works. In the movie, by traveling from 1985 to 2015 with a time machine, places belonging to 2015 were fictionalized within the framework of the plot with characters belonging to 1985. Within the scope of the study, it is aimed to examine the interior spaces and equipment of 2015, which were constructed in 1985, in comparison with today's 2015. As a result of the comparison, determinations are made about the concept of future space and interior design of science fiction cinema with time travel fiction. To what extent do the future spaces envisioned by the movie overlap with today's realities? Do elements such as hoverboards, digital interactive screens and time travel in the movie exist in the real interiors of 2015? A comparison is made through these questions and the differences between the fictional spaces of the time travel theme and the evolving designs of the real world are revealed. The study discusses how the spaces of the future presented in the film are shaped in the light of design and technological developments, and how ideas about the interiors of the future can influence today's design approaches.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Cinema and Architecture

The relationship between cinema and architecture, which started with the invention of cinema, has developed in different ways until today and turned into a tight bond. Both branches of art have been influenced by each other and used each other. This interaction is not only the effect of cinema on architecture, but has developed in two directions and has manifested itself in different ways from the beginning of cinema to the present day. The intensive use of architecture by cinema has, as a natural consequence, brought about the feedback of architecture in different dimensions. For this reason, it can be said that every movie contains information that will contribute to architecture both visually and intellectually, and creates a basis for discussion on both the design and perception of space (Beşgen & Köseoğlu, 2019). Neumann (1999) evaluated the relationship between architecture and cinema mostly through the reproduction of architectural space in cinema and summarized this relationship in three steps. These are a plane that reflects

and interprets contemporary developments, a testing ground for creative visions, and a new approach that provides a different perspective on architectural practices and art products. The disciplines of Architecture and Cinema share the conceptual unity of "space-time". In this context, it is necessary to examine the concepts in order to better understand the depth of the interaction between architecture and cinema.

Concepts of Space and Time in Cinema

Architecture is our primary means of relating ourselves to space and time and giving these dimensions a human dimension (Pallasmaa, 2018). The strongest connection that architecture has with the art of cinema is through space. Cinema and architecture use and develop space in relation to each other. Cinema uses and reinterprets the spaces of architecture in various ways. Architecture, which feeds cinema spatially, receives feedbacks and interacts with the architectural space through the interpretations of cinema. Unlike the discipline of architecture, cinema uses space as a tool to convey its scenario. The relationship between space and cinema stems from the fact that cinema cannot construct events and characters independent of space. Space has become a tool that reflects events, narrates human life, depicts social life and experiences, shows the social class of the individual, and offers alternative living situations by taking place like an actor in cinema. Within the framework of the relationship between architecture and cinema, it is said that cinema, like architecture, has a meaning that overlaps with the concept of living space because of its spatial and temporal structure, space design processes overlap, and cinema space, like architectural space, embodies existential, perceptual and mental spaces (Üner ve Erdoğan, 2021; İğdeli, 2013).

Architectural spaces are used as real spaces in movies or as virtual spaces created as a result of redesigning on sets. Tanyeli says that this association is in 3 directions. The first is that cinema creates an architectural environment that is not built, not used in the plane of reality and not real. The second is that cinema redesigns real architectural spaces in its own imagination. The third is that cinema takes the architect and the art of architecture as a personality within its own event fiction (Ertem, 2010). According to Gibson; "Virtual space is defined as a simulated state of the real space, a different likeness, reflection; a space created with different elements and with its own perception". Three-dimensional images animated in a virtual environment, some of which are shown to people as "real world" with the help of devices; artificial reality is defined as virtual space. The user, who is included in this environment by using special devices, starts to perceive what they see as real and becomes unable to distinguish the real from the virtual (Ayvaz, 2007). If we explain the second situation, where cinema redesigns real architectural spaces in its own virtual world; cinema gives architects a new and critical perspective by questioning and questioning the existing architecture that is reproduced. In addition, science fiction films, which are fictionalized by making use of existing architecture, also show different usage options that may occur as the buildings transform in the face of different situations that may occur in the future (İğdeli, 2013). Finally, cinema focuses on the architect and the art of architecture as a person within its own event fiction (Üner, 2019).

In cinema, time is a fundamental factor that allows fiction to be constructed. Causes and effects are crucial to narratives, but they happen in time. Even the simplest form of fiction is largely based on the organization of temporal relations. Cinematographic fiction is based on different forms of temporal organization. Deleuze says that cinema is a tool for perceiving time. According to him, the simultaneous experience of past, present and future times is conveyed through cinema in parallel to the argument of the succession of moments that occur due to the movement of time. Cinema contains the types of time related to real time, filmic time and the duration of the film. Real time (physical time) is a non-relative, objective and measurable type of time. While filmic time is the type of time created by the film that is narrated in the film, the time called the duration of the film refers to the physical length of the film (Erdoğan & Yıldız, 2018).

Science Fiction Movies in Cinema

Film genres in cinema are named according to the subjects they deal with; horror, action, comedy, western, science fiction, drama, documentary, etc. Within the scope of the study, "science fiction" film genre is discussed. In this context, science fiction, as defined by Amis (1960), is a narrative prose genre that deals with situations that do not exist in the world we know, but are based on real or imagined innovations in science and technology. According to Van Shaik (1999), science fiction is a vision of the future imagined by a singular vision. It is possible to define science fiction in many different ways. But as long as we keep the name, it makes sense to insist on its relation to science as a means of understanding oneself and one's environment through observation, hypothesis and experimentation. Based on scientific rationalism, the linearity of time and the inevitability of historical change, science fiction generates critical future scenarios rooted in the present. In other words, science fiction is essentially an experimental art of alienation in which the assumption is that certain things (at least one thing) specific to the present will radically change in the future. The science fiction artist tries to hypothetically show the predicted results of these discussions by moving the social, ideological and ethical scientific debates of his/her era to another time and physical framework (Bektaş Ek, 2017).
Science fiction in cinema, on the other hand, can be counted among innovative films in terms of presenting non-existent spaces or processing advanced technology. Innovative films, thanks to their style and form, can offer audiences better life imaginations, as well as critical thoughts about the present or philosophical enlightenment about human existence. There is potentially a utopian dimension in films that can enable audiences to transcend the limits of their current lives and times to envision new ways of seeing, living and being. Idealized visions of a better world in films can present ideological halos. When these views are critically deciphered, they can shed light on the ideological problematics and struggles of their time (Kellner, 2011). The development of technology leads to an increase in the experiences of human beings and the innovations they have knowledge about, and thus it is seen that science fiction can produce new stories for itself. Because with the data obtained, the next possible ones are considered and the subject of the science fiction text is developed (Özbanazı, 2004).

BACK TO THE FUTURE FİLM ANALİZİ

Back to the Future II (1989) is a cult science fiction film directed by Robert Zemeckis that deals with the theme of time travel. The film is the second part of the Back to the Future trilogy and tells the story of Marty McFly and Dr. Emmett Brown, the main characters from 1985, who travel to 2015 with a time machine. The film also follows Marty and Dr. Brown as they travel back to 1955 to correct the changes in the timeline, while Marty's son McFly attempts to sabotage his family's future. Arriving in 2015, Dr. Brown renders Jennifer unconscious and explains to her that she should not learn too much about future events. At the same time, Marty shifts places to prevent his future son Marty Jr. from being involved in a crime. This is followed by a hoverboard chase, which leads to the rescue of Marty's children. Marty plans to make big profits in the past by taking the sports results he has achieved here. However, Dr. Brown warns Marty against taking personal advantage of time travel. In the movie, the elderly Biff Tannen steals a time machine to return to 1955 and give almanacs (books) to his youth. This action reshapes the past, creating an alternate 1985; Biff becomes a powerful businessman in Hill Valley and causes massive corruption in society. Dr. Brown and Marty travel back to 1955 to correct the changes in the past. Following Biff, Marty retrieves the almanacs and cancels the changes to the timeline. However, the DeLorean is struck by lightning and Dr. Brown is transported to 1885. The film ends with a letter from Dr. Brown back in 1885, and Marty returns to 1955 to prepare for his future journey. This film further deepens the concept of time travel and adopts a structure that questions the relationship between past, present and future. Within the scope of this study, the future predictions presented in the movie Back to the Future II are analyzed, and the predictions for the year 2015, which are evaluated from the perspective of the period in which they were

made, are interpreted by comparing them with today's reality.

Table 1. Cafe Scene.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Furniture Design	The use of futuristic furniture with pop-art designs such as chairs, metallic and shiny surfaces	Use of Pop-Art and Retro Futuristic space designs in cafes and restaurants

Nowadays (2015 and beyond), minimalist and nature-oriented tendencies are generally at the forefront in interior design. Natural materials, simple colors and functional designs have become a more common choice. However, some spaces still use neon colors and retro-futuristic details. Especially in cafes and restaurants, nostalgic designs inspired by the past attract attention. Therefore, although the predictions in the movie have not been fully realized, some futuristic elements continue to be integrated into modern designs from time to time.

Table 2. Cafe Scene.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Furniture Design	Replacing the waiters working in cafes and restaurants with digital screens descending from the ceiling into the space	Kiosks and digital menus are used, but there is no use of screens descending from the ceiling to the space

In the movie frame, the waiter working in cafes and restaurants is replaced by a ceiling-mounted screen. This screen welcomes customers, welcomes them and gives them the menu by voice. With this system, the service process is digitalized and spatial use is optimized. In addition, this approach, which eliminates the need for waiters, is supported by furniture design and spatial arrangements, and the service experience is transformed into a technology-oriented solution.

Table 3. Cafe Scene.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Furniture Design	Ordering while exercising in cafes and restaurants	Co-operation of cafe-restaurants with the sports center is not available in 2015.

In the frame, a cafe-restaurant concept is presented where one can order food by doing sports. In the film, the bicycle integrated into the seating unit of the café is combined with a system used in the dining area inside the space. This design reflects a perspective that imagines the interactive and multifunctional spaces of the future. However, such a system does not yet exist today. The concept of a cafe-restaurant where you can order food while exercising has not yet become a reality. Although some fitness centers and cafés have combined sports and food consumption, such integrated designs have not yet become widespread and remain a practice that is not in widespread use. People are still practicing two different activities - exercising and eating - in separate spaces. Therefore, the prediction of the future in the movie has not yet been realized in practice.

Table 4. Cafe Scene.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Furniture Design	Presenting the orders placed on digital screens to the customer through the furniture assemblies designed	Digital screens are used, but orders are not placed through a designed furniture arrangement

A system design is envisaged in which the order is placed on the screens inside the café and the order comes out of the furniture right in front of it. In the movie, when the customer says “I want a Coke”, the desired drink comes out of the table and is delivered to the user. This gives an idea of how interactive and automated future spaces will be. Today, however, this kind of technology has not yet fully entered our lives. Although ordering systems on screens are used in some cafes and restaurants, automation such as orders coming out of the furniture is not yet possible. Today, orders are taken from digital menus and self-service kiosks, but direct order delivery from tables or seats is not yet common. Therefore, the prediction in the movie has not yet come true.

Table 5. Cafe Scene.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Furniture Design	Incorporating High-tech designs into Pop-Art space design	Traditional system doors are used in kitchen designs

In the vision of the future in the film, the back and front of the space features colorful and vibrant Pop-Art style designs, while the area behind the counter is completely high-tech and has no cabinet system. However, today, even though similar colorful and vibrant Pop-Art designs are used in the spaces, the cabinet systems behind the counter are traditionally designed with cabinets with doors.

Table 6. Home Scane.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Smart Home Technology	Use of fingerprint reading system on venue doors	Use of smart locks or biometric verification systems

In the movie frame, the doors of the venue are opened with a fingerprint. In 2015, however, such technologies are still emerging systems and biometric verification is mostly used in phones and some security systems. Today (2025), biometric verification and smart lock systems have become more widespread and accessible, but they are still not as fully deployed in all aspects of daily life as envisioned in 1989.

Tablo 7. Home Scane.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Smart Home Technology	Automatically turning on the lights when the person enters the space	There are similar situations in smart home systems, but they can be turned on with the help of a device, not automatically.

The house seen in the movie frame has a smart system. The lights turn on automatically when residents enter the house. These systems became more common after 2015. Today, with smart home technologies, homeowners can control lights, heating systems and security cameras. In addition, lights can be left on or programmed when no one is home, especially for security purposes. This shows that the future in the movie takes place in the not too distant future, but some technologies have evolved in different ways.

Table 8. Home Scane.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Smart Home Technology	There is no door lock and handle on the venue doors, the door is opened with a fingerprint system	Traditional systems continue to be widely used for space doors

In the future vision of 1989 in the movie, door locks and handles are not used. Instead, a fingerprint unlocking system is seen. However, as of 2015, traditional door lock and handle systems are still widely used. In outdoor areas, smart locks that can be opened with a fingerprint are becoming increasingly preferred. But indoors, especially in homes, traditional door locks and handles are still in use. This shows that although technology is rapidly entering our homes, it has not completely replaced traditional systems.

Table 9. Home Scane.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Smart Home Technology	The smart curtain system on the window acts as a screen and can be controlled with the remote control. To close the curtain, it is necessary to pull it up using a physical movement	Projection screen systems are included in smart home systems, but this system is mostly opened and closed manually or with motorized systems

In 2015, auto-opening of screens is often used in home theater systems or smart home projects, but it is not common in all areas. In particular, systems such as projection screens often have automatic opening systems powered by electric motors. In homes or offices, screens can often be switched on and off via remote control or smart home systems, but this has not become the standard technology in all areas. Automatic switching on and off of screens has started to appear as part of smart home technologies used in the home.

Table 10. Home Scane.

MOVIE SCREEN	TYPE	MOVIE FUTURE FORESIGHT (1989)	ACTUAL SITUATION (2015)
	Smart Home Technology	In the kitchen area there is a vertical orchard on the dining table, which is operated by voice command	There is no system that serves fruit with voice command in kitchen spaces

In the movie, there is a system located vertically above the dining table in the kitchen and operated by voice command. When “fruit” is said, this system descends with a device hanging from the ceiling. However, in 2015, although some smart devices (e.g. Alexa and Google Assistant) can be controlled by voice commands, an automatic orchard system that descends directly from the ceiling is not seen in everyday life. Today, traditional storage methods are preferred for fruit storage and presentation,

METHODOLOGY

Qualitative research methods and techniques were used in the study based on the general survey model. The main sources of architecture and cinema, which constitute the scope of the study, were accessed and the main skeleton of the study was formed through these sources. Then, in order to support the skeleton created, many articles, books, thesis studies, symposium proceedings, web pages and visual materials have been utilized without disrupting the integrity of the subject in a wide range by including all kinds of opinions and comments

CONCLUSION AND DISCUSSION

Within the scope of the study, the future spaces of 2015 in the movie Back to the Future II are depicted based on the technological and social vision of the period. The predictions of these spaces for the year 2015, which was fictionalized in 1989, are based on both the popular cultural understanding of the period and the predictions of the public about the future. The interiors in the film present various assumptions about what everyday life might be like in the future, shaped by elements such as flying vehicles, holographic interactions, digital technologies and domestic automation.

While some of the technological and spatial designs in the film's vision have partially materialized today, others remain unrealized. Smart home systems, doors that can be opened with biometric verification, digitally controlled lighting and television systems have become commonplace. However, it is also observed that these technologies are still evolving as of 2015 and have not fully reached the level envisioned in the movie.

While discussing interior designs shaped by technological and social developments, the movie's predictions about the future offer important clues about how some concepts that have been realized today and some that have not yet been realized will affect future space designs. Although the technologies envisioned in the 1989 movie Back to the Future II, such as smart home systems, door opening with biometric verification, and digitally controlled lights, have become applicable to a certain extent in today's world, further integration and progress is expected. For example, smart home systems and digitally controlled devices may become more efficient and user-friendly, leading to more widespread use in the future. Although elements such as waiterless systems, automated ordering and robotic services in the café environments in the film have been implemented to a limited extent, thanks to developing artificial intelligence and robotics technologies, such designs may become more active and widespread in the future.

In addition, the modular and smart furniture designs envisioned in the film offer solutions that will make daily life more flexible and user-friendly. In particular, modular kitchens, flexible usage areas and sustainable living solutions will optimize space design and make daily life more efficient with environmentally friendly products. Designs such as ordering food by doing sports may become popular with the increase in the understanding of health-oriented life, and space designs that encourage sports and active life.

Visions of the future, such as the automated food service systems in the film and food delivery systems integrated with mobile technologies, combined with technological advances, especially smart kitchens and digital menus, could accelerate the proliferation of automation and robotic services. This could become part of automated food sourcing and service, not only in restaurants and cafes, but also in homes.

In conclusion, the futuristic designs envisioned in Back to the Future II offer important clues about how technological developments and the evolving needs of societies will transform the design of space. The realization of these predictions will enable the creation of more efficient, user-friendly and environmentally sensitive living spaces with smarter, flexible, digitalized and sustainable solutions in future space design. This process will lead to the proliferation of a more dynamic and innovative design approach in which human and space interaction and social needs interact directly.

REFERENCES

Ayvaz, A. (2007). Investigation of How Children Design Spaces in Virtual Environments. Department of Architecture Master's Thesis, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, Istanbul.

Bektaş Ek, E. H. (2017). An Overview of Science Fiction Films in terms of the Relationship between Cinema and Architecture. Journal of Architecture and Life, 2(2), 201-218.

Beşgen, A., Köseoğlu, Ş. (2019). Touching a Space in the Cinema-Architecture Interface: Sine-Design Workshop. SineFilozofi Journal, Özey Issue, 26-52.

Erdoğan, E., Yıldız, Z. (2018). Reading the Paradoxical Relationship Between the Concepts of Time and Space through the Movie "Cloud Atlas". METU JFA, 35(1), 1-25.

Ertem, Ü. (2010). An Examination of the Interaction between Cinema and Architecture through Sample Noir Films. Department of Architecture Master's Thesis, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, Istanbul.

İğdeli, K. B. (2013). The Relationship between Architecture and Science Fiction Cinema through the Concept of Home. Department of Architecture Master's Thesis, Gazi University, Institute of Science and Technology, Ankara.

Kellner, D. (2013). Cinema Wars, 1st Edition, Trans. Güral Koca, Metis Publishing, Istanbul.

Neumann, D. (1999). (Ed.) Film Architecture: Set Designs From Metropolis to Blade Runner, pp.33-38, Prestel Verlag, Munich, London, New York.

Özbanazı, O. (2004). Cinematic Reality Created with Visual Effects in Contemporary Hollywood Science Fiction Cinema. Radio Television Cinema Department Master's Thesis, Ankara University Institute of Social Sciences, Ankara.

Öztürk, B. (2012). Investigation of Space Design in Cinema: The Case of Science Fiction Cinema. Interior Architecture Department Master's Thesis, Maltepe University, Institute of Science and Technology, Istanbul.

Pallasmaa, J. (2018). Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular. (Translated by Aziz Ufuk Kılıç). Istanbul: Yem Publication.

Üner, G. (2019). Reading the Concepts of Simultaneous Motion and Reality Bending through the Doctor Strange Movie. Department of Interior Architecture and Environmental Design Master's Thesis, Selçuk University, Institute of Social Sciences, Konya.

Üner, G., Erdoğan, E. (2021). Reading the Simultaneous Motion and Reality Bending Concepts through Doctor Strange. CINEJ CINEMA JOURNAL, no.2, pp.1-38.

THE NECESSITY OF SHIFTING WOMEN'S LIBERATION FROM COLLECTIVE TO INDIVIDUAL SOLUTIONS: AN ANALYSIS OF VIRGINIA WOOLF'S A ROOM OF ONE'S OWN

KADIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KOLEKTİF ÇÖZÜMLERDEN BİREYSEL ÇÖZÜMLERE EVRİLMESİ GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: VİRGİNİA WOOLF'UN KENDİNE AİT BİR ODA ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

Assist. Prof. Dr. Sevda BORA ÇINAR
Akdeniz University, Faculty of Law, Department of Commercial Law, Antalya, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/000-0002-1425-8227

ABSTRACT

This study analyses Virginia Woolf's A Room of One's Own to explore the persistent barriers to women's intellectual and economic independence. Woolf's argument for financial autonomy and private space as prerequisites for creativity serves as a foundation to critique modern collective approaches to women's liberation. The paper advocates for a shift toward individualized solutions, emphasizing structural changes that prioritize personal empowerment. The analysis highlights the relevance of Woolf's vision in addressing contemporary challenges, such as economic inequality and systemic sexism, to achieve genuine gender equality.

Virginia Woolf's A Room of One's Own underscores two essential elements for women's creative freedom: financial independence and private space. Despite progress in gender equality, these fundamental needs remain unmet for many. This study examines Woolf's insights, critiquing the limitations of collective solutions and proposing individualized approaches to address the unique challenges women face. The aim is to advocate for economic empowerment and structural reforms that enhance women's autonomy and security.

A qualitative analysis of Woolf's text was conducted, supplemented by secondary literature on gender studies and contemporary data on economic disparities. Comparative analysis was used to evaluate the effectiveness of collective versus individual strategies for women's liberation. Statistical evidence on gender inequality contextualized Woolf's arguments within modern societal frameworks. The findings reveal that collective movements, while impactful, often fail to address individual needs. Woolf's emphasis on financial autonomy and personal space remains a critical framework for tackling modern gender inequalities. Economic empowerment is identified as a key factor in dismantling systemic barriers.

Woolf's vision offers a timeless guide for fostering gender equality. Individualized solutions, focusing on economic independence and personal agency, are essential to complement collective efforts. Societies must prioritize these principles to create inclusive environments that nurture individual potential and collective progress.

Keywords: Virginia Woolf, gender equality, financial independence, individual solutions, systemic barriers.

ÖZET

Bu çalışmada, Virginia Woolf'un Kendine Ait Bir Oda adlı eseri, kadınların entelektüel ve ekonomik bağımsızlıklarının önündeki kalıcı engelleri keşfetmek amacıyla inceleme konusu edilmektedir. Nitekim Woolf'un yaratıcılığın önkoşulları olarak finansal özerklik ve özel alan argümanı, kadınların özgürleşmesine yönelik modern kolektif yaklaşımları eleştirmek için güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Çalışmada, kişisel güçlenmeye öncelik veren yapısal değişiklikler vurgulanarak bireyselleştirilmiş çözümlere yönelmek gerektiği savunulmakta, Woolf'un

vizyonunun, ekonomik eşitsizlik ve sistemik cinsiyetçilik gibi çağdaş zorlukları ele alarak gerçek bir toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak için uygunluğu incelenmektedir.
Virginia Woolf'un Kendine Ait Bir Oda'sı kadınların yaratıcı özgürlüğü için iki temel unsurun altını çizmektedir: finansal bağımsızlık ve özel alan. Toplumsal cinsiyet eşitliğinde kaydedilen ilerlemeye rağmen, bu temel ihtiyaçlar pek çok kadın için karşılanmamış durumdadır. Bu çalışma, Woolf'un görüşlerini inceleyerek kolektif çözümlerin sınırlarını eleştirmekte ve kadınların karşılaştığı benzersiz zorlukları ele almak için bireyselleştirilmiş yaklaşımlar önermektedir. Amaç, kadınların özerkliğini ve güvenliğini artıran ekonomik güçlendirme ve yapısal reformların savunuculuğunu yapmaktır.
Woolf'un metninin nitel bir analizi yapılmış, toplumsal cinsiyet çalışmalarına ilişkin ikincil literatür ve ekonomik eşitsizliklere ilişkin güncel verilerle desteklenmiştir. Karşılaştırmalı analiz, kadınların özgürleşmesi için kolektif ve bireysel stratejilerin etkinliğini değerlendirmek için kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin istatistiksel kanıtlar, Woolf'un argümanlarını modern toplumsal çerçeveler içinde bağlamsallaştırmıştır. Bulgular, kolektif hareketlerin etkili olmakla birlikte çoğu zaman bireysel ihtiyaçlara cevap vermekte başarısız olduğunu ortaya koymaktadır. Woolf'un mali özerklik ve kişisel alana yaptığı vurgu, modern toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadelede kritik bir çerçeve ortaya koymaya devam etmektedir. Ekonomik güçlenme, sistemik engellerin ortadan kaldırılmasında kilit bir faktör olarak tanımlanmaktadır.
Woolf'un vizyonu, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için zamansız bir rehber sunmaktadır. Ekonomik bağımsızlık ve kişisel eylemliliğe odaklanan bireyselleştirilmiş çözümler, kolektif çabaları tamamlamak için gereklidir. Toplumlar, bireysel potansiyeli ve kolektif ilerlemeyi besleyen kapsayıcı ortamlar yaratmak için bu ilkelere öncelik vermelidir.
Anahtar Kelimeler: Virginia Woolf, toplumsal cinsiyet eşitliği, finansal bağımsızlık, bireysel çözümler, sistemik engeller.

GİRİŞ

“Ticaret hukuku ve bilişim hukuku alanlarında çalışan bir kadın hukukçu olarak, bilişim sistemlerinde kadına yönelik algoritmik önyargılar (Bora Çınar, 2022), şirket yönetim kurullarında kadın temsili (Bora Çınar, 2023a), iş hayatında kadını çevreleyen camdan engeller (Bora Çınar, 2023b), ticaret hukuku mevzuatındaki cinsiyetçi söylemler (Bora Çınar, 2023c; Bora Çınar, 2024) gibi çalıştığım ve çalışmayı sürdürdüğüm konularla ilgili bir yazı yazmam bekleniyordu muhtemelen. Fakat ben size bir kadının yönetim kurulunda bir koltuğu neden hakkettiğinden, karar mekanizmalarında kadın temsilinin engellenmesinin küresel kalkınma hedeflerine ulaşma noktasında ülkenin refahı ve kalkınması bakımından nasıl tehlikeli bir alışkanlık olduğundan ya da bilişim sistemlerindeki kadına yönelik önyargıların uygulamadaki aksaklık ve hukuka aykırılıkları daha hızlı ve takip edilemez hale getirme riski taşıdığından söz etmeyeceğim. Bunun yerine Virginia Woolf’un yaptığı gibi yapacak ve öncelikle bir kadının kendine ait bir odası ve ekonomik gücü olması gerektiğini hatırlatacağım.”

Bu giriş, Woolf’un “Kendine Ait Bir Oda” adlı eserinin açılışının günümüze uyarlanmış halini ihtiva etmektedir (Woolf, 1992). Görülmektedir ki yıllar öncesinde Woolf’un dile getirdiği neredeyse tüm toplumsal cinsiyet kalıpları ve engeller yerinde durduğu gibi günümüz itibariyle eski sorunların üzerine eklenen pek çok toplumsal kırılmayla, kadının durumu daha da ağırlaşmış ve odağına kadının kurtuluşunu alan pek çok kolektif hareket, söylem, yöntem ve yaklaşım, mevcut sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Bugün hâlâ Woolf'un işaret ettiği asgari gereklilikleri tam anlamıyla sağlayamamış, kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesi, toplumun tüm alanlarında kadınların kendilerine ait yalnızca bir oda değil evler, işyerleri, bahçeler, sokaklar, şirketler, karakollar, mahkemeler, meclisler ihtiyacı içerisinde olduklarını gözler önüne serdiği gibi, cinsiyet üstü bir yaklaşımla toplumu oluşturan her bireyin kendilerine/kendilerini ait hissedecekleri ortak bir dünya inşa etmenin gerekliliğini hatırlatmaktadır.

VİRGİNİA WOOLF'UN KENDİNE AİT BİR ODA ADLI KİTABININ İNCELENMESİ

Virginia Woolf, Kendine Ait Bir Oda adlı eserinde, kendisinden kadın ve edebiyat hakkında bir konuşma yapılması istendiğinde bunu yapmak yerine yazı yazmak isteyen bir kadının parası ve kendine ait bir odası olması gerektiğinden söz etmeyi tercih etmiştir (Woolf, 1992). Böylelikle, bu asgari gereklilikler sağlanmadan hiçbir kadının edebiyat alanında özgürce ve yaratıcı bir şekilde katkılar sunmasının beklenemeyeceğini anlatmak istemiştir. Bu sonuca nasıl vardığını açıklamak için ise bir eserin ortaya çıkmasını sağlayan tüm süreci göz önüne alarak kadınların ne tür engeller ve imkansızlıklarla boğuşmak zorunda olduğunu bir kadın deneyimi ile paylaşma yolunu seçmiştir. Woolf, kitabı boyunca, özgürce düşünmek, araştırmak ve yazmak isteyen bir kadının önündeki engelleri gözler önüne sermiş, bunların üstesinden gelmedikçe hiçbir kadının yazar olma mücadelesi veremeyeceğini ve ancak yine de tüm engellere rağmen kadınların yazmasının yalnızca kadınlar için değil tüm toplum için ne kadar önemli bir uğraş olduğunu hatırlatıp durmuştur (Woolf, 1992). Nitekim kadınlar hakkında yazılmış eserler incelendiğinde, kadının cinselliği, sağlığı, hakları, hamileliği, emeği, estetiği ve daha pek çok yönü, yine çoğunlukla erkek yazarlar tarafından yoğun şekilde inceleme konusu edilmişken, erkekler hakkında ve özellikle kadınlar tarafından yazılmış eserlerin nadirliği Woolf'un dikkatini çekmiştir (Woolf, 1992). Ona göre kadınlar hakkında bilimsel, felsefi ve edebi eserler ortaya koyanların "kadın olmamak" dışında pek ortak yönleri bulunmadığı gibi bu fikir mesaisinin çıktılarının oldukça zıt uçlarda kadını betimlemelerine de şaşırmamak gerekmektedir (Woolf, 1992). Kadın olmakla ilgili bilgi birikiminde kadınların söz sahibi kılınmaması, kadına yönelik çarpık, taraflı ve yer yer aşağılayıcı cinsiyet kalıplarının oluşmasını hızlandırmış ve bu toplumsal cinsiyet kalıpları kültür halini alarak eşitsizlikleri yeniden üretmeyi sürdürmüştür. Gerçekten de erkeklerin hakimiyetindeki yalnızca düşünsel alanlar değil, mahkemeler, devletler, şirketler, ibadethaneler ve spor alanları bile erkeklerin zihniyetiyle kadını anlatmakta, yargılamakta, yönetmekte, engellemekte ve şekillendirmektedir (Woolf, 1992). Oysaki Woolf'a göre, kadının düşünsel derinliği pek çok noktada erkeklerden ayrılmaktadır. Nitekim bir kadın, kadın olduğu için girilmesinin engellendiği görkemli bir fakülte binasına baktığında öncesinde içinde hayvanların debelendiği bataklık bir alan olduğunu, inşa aşamasında hayvanların sırtında taşınan taşlarla duvarların dizildiğini, işçilerin yaşlı elleriyle ne kadar büyük emek göstermiş ve ne kadar küçük kazançlar elde etmiş olabileceklerini, bu uzun ve maliyetli inşa sürecinde önce din tüccarlığı sonrasında bilim tüccarlığı yapılarak durmaksızın bu yapıya bütçe aktarıldığını, nihayetinde bataklıktaki hayvanların yerini kitaplıklar ve gözlemevleri almış olduğunu düşünebilmektedir (Woolf, 1992). Benzer şekilde yazarların davet edildiği bir yemek söz konusu olduğunda kimse yemekler üzerinde düşünme gereği duymazken, bir kadın bakış açısıyla yemeklerin detaylıca betimi başta olmak üzere bu yemeğin malzemelerinin alınması aşamasındaki pazarlıklardan, sunumunda çalışanlar ve yemeği yiyenler arasındaki keskin sınıf ayrımının haksızlığına kadar pek çok konu üzerinde düşünmektedir (Woolf, 1992). Kaldı ki kadın olduğu için beslenme bakımından bile pek çok imkândan mahrum kalınabildiğini ortaya koyan Woolf, düşünsel bir eser için öncesinde iyi beslenmek gerektiğinin önemini dahi "Kişi iyi bir yemek yememişse, iyi düşünüp, iyi sevip, iyi uyuyamaz." sözleriyle vurgulamaktadır (Woolf, 1992). Elbette ki beslenme kalitesini belirleyen yegâne unsur ekonomik yeterliliklerdir. Kadınlar sistematik olarak ekonomik bakımdan zayıf bırakılmışlardır. Nitekim Woolf'a göre, kadınların pek çok sosyal hakkı hayata geçirmek üzere birleşmeyi başarsalar bile mali noktada yeterli desteği alamamalarının gerisinde, kadınların kadınlara bıraktığı büyük bir miras olmaması, benzer şekilde kadınların ekonomik özgürlükleri ve birikimleri olmadığı gibi bir annenin kızına, bir babanın oğluna bıraktığına benzer büyük miraslar bırakamaması, cinsiyetler arası ekonomik esaretin ve ekonomik gücün itinayla aktarılması ve bu zincirin kırılamamış olması yatmaktadır (Woolf, 1992). Bu kısır döngüde eğitim hakkının engellenmesi, mülkiyet başta olmak üzere çalışma özgürlüğü, miras hakkı gibi pek çok ekonomik konuda kadının engellenmiş olmasının payı oldukça büyüktür. Nitekim 2022 yılı itibariyle Türkiye'de kadınların %5,7'si okuma yazma

bilmemekteyken, istihdam oranı da %30,4 düzeyinde kalmaktadır (TÜİK, 2022a; TÜİK, 2022b). Dolayısıyla kadının eşitliğinin en önemli adımlarından biri ekonomik özgürlük ve kadının ticaret alanında işçi olmaktan çıkarak girişimci, lider ve yönetici pozisyonlarında en başarılı iş insanları listelerinde yer alarak başta kız çocukları olmak üzere kendinden sonra gelecek olan hem cinslerine mali destekte bulunacak ekonomik gücü elde etmeyi başarmasında yatmaktadır. Nitekim kadın sivil toplum kuruluşlarının çeşitli burs, proje ve yatırımlarla cinsiyet eşitliğine katkı sunacak adımlar atması bu sayede mümkün olabilmekte ve çoğu düşünce uygulamaya geçirilerek hızlı adımlar atılması sağlanabilmektedir. Ancak hem iş hayatında başarılı olmak hem kadınların ilerlemesine destek olmaya imkân verecek bir servet biriktirmek ve hem de bunu yaparken "anne olmak", çocuklar doğurup onları büyütmek için ayrı bir mesai harcamak oldukça zordur. Nitekim Woolf da servet biriktirmediği için eleştirdiği büyükanne ve annelerin on üç çocuk doğurmuş bir kadın olarak ticarete zaman ayırmalarının imkansızlığını ve kaldı ki yasaların da kadına mülkiyet hakkı tanımayan cinsiyetçi yapıda olduğunu vurgulamaktadır (Woolf, 1992). Kaldı ki çocuk sahibi olmak başlı başına yalnızca iş hayatından değil sosyal hayattan da izole olmaya yol açacak şekilde, bebeğin bakımı ve korunmasında toplumsal ve hukuki olarak asıl sorumluluğu anneye yüklemekte, kutsallık ve mecburiyet ekseninde karmaşık duygularla kadının eşitlik mücadelesindeki en büyük engeli kendi bedeni haline getirildiği gibi (Beauvoir, 1970; MacKinnon, 2003) çocuğun bakım ve korunması için yine toplumsal baskılar ve hukuki yetersizlikler sebebiyle kadın kendi can güvenliği ve özgürlük hakkından da feragat etmeye zorlanabilmektedir. Öyle ki sığınma evlerine çocuğuyla birlikte kabul edilmeyen pek çok kadının çocuklarını bırakamamaları sebebiyle şiddete razı oldukları bilinmektedir (Tok, 2018). Çocuklar, sosyal hizmet kuruluşlarına teslim edilmekte, 18 yaşından küçük kız çocuklarının anneleriyle birlikte kalmalarına izin verilirken, 12 yaşından büyük erkek çocuğu ya da engelli çocuğu olanlar için pek çok prosedür tamamlandıktan sonra kira ve geçimleri karşılanmak suretiyle bağımsız bir evde kalmaları imkânı sunulabilmektedir (Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik m. 13). Bu imkânın istisna olmaktan çıkıp sürecin olağan yaklaşımı haline gelmesi gerekmektedir. Bunun yanında iş yaşamında kadınlara özgülenen alanların temizlik, yemek, çocuk bakımı, eğitim, hasta bakıcılık gibi ev içinde ücretsiz olarak eş ve çocuklara sunulan hizmetin dışarıdakilere ve bu sefer ücretli olmakla birlikte oldukça düşük ücretler ve güvencesiz iş koşullarıyla sunulması da ayrı bir sorundur (MacKinnon, 2003). Ve elbette ev içindeki ücretsiz işçiliğin getirdiği yükümlülükler de aynen devam etmekte, kadın hem evde hem dışarıda ve genellikle emeği gereken saygı ve değeri görmeksizin var olma mücadelesi vermeye zorlanmaktadır (MacKinnon, 2003; Davidoff, 2002). Kadın emeği hakkettiği ekonomik değere kavuştuğunda, normalleştirilmiş tüm bedensel ve zihinsel fedakarlıkların karşılığı para ile ödendiğinde işlerin değişeceğini düşünmek mümkündür. Woolf'a göre de para, karşılığı ödenmediği sürece saçma görünen şeylere değer kazandırma gücüne sahiptir (Woolf, 1992). Nitekim gerçekten de tarih, kadın işi olarak görülüp küçümsenen pek çok uğraşın ekonomik bir değerle ölçülmeye başlandığında kadınların elinden alınıp erkeklere özgülendiği örneklerle doludur. Dolayısıyla kadının ekonomik özgürlüğü çalışmak kadar çalışmama hakkını da içinde barındıran, sevmediği işlerde çalışmamak, sevmediği kişilerle evlenmemek, sevmediği bir yaşam tarzını sürdürmemek ve özünde insan olarak herhangi bir kategoriye sokulmaksızın kimse tarafından rahatsız edilmemek, engellenmemek ve zarar görmemek şeklinde bir özgürlüğü içinde barındırmaktadır. Woolf'a göre kadınların kendine ait bir odası ve geçinmesine yetecek bir geliri olursa, kadının evlilik baskısına direnme, bir eşin ekonomik desteğine muhtaç olmamanın verdiği özgüvenle dilediği zaman evlenme ya da boşanma, kendine ait özel bir alanı olduğu için dilediğince çocuk sahibi olma ya da olmama şeklinde doğal olan tüm insani kararları özgürce vermesi mümkün olacaktır. Dolayısıyla kadın, kendini dilerse edebiyata adayabileceği gibi kendini gerçekleştirmek adına düşünme, üretme, karar verme, vazgeçme, kabul etme, reddetme şeklinde kendi denetiminde bir yaşam inşa edebilecektir.

KADIN KURTULUŞUNUN KOLEKTİF ÇÖZÜMLERDEN BİREYSEL ÇÖZÜMLERE EVRİLMESİ GEREKLİLİĞİ

1930'lu yıllar bakımından oldukça iddialı ve feminist bir söylem olarak kabul edilen "kendine ait bir oda" ve geçinmeye yeterli bir gelir hayali, kendi kurgusal çerçevesinde dahi kadının özgürce yaşamasını ve hayatının kontrolünü eline almasını sağlamaya yetmeyeceği gibi temel hedefi de tam olarak bunu sağlamak değildir. Kendine ait bir ev yerine bir oda hayali kurmak, kendi içinde eril bir otoriteye bağlı olan küçük bir özgürlük alanı temennisidir. Kendine ait bir odası olan kadın, netice itibariyle başkasına ait olan ve dolayısıyla bu kişilerin otoritesi altında olan bir yapı içerisinde kalmayı sürdürmektedir. Bir bakıma toplumsal cinsiyet kalıplarıyla örülen ve hapishane halini alan toplum mimarisinden çıkmak, kurtulmak yerine kendine ait tek kişilik bir hücre hayali kurmaktadır. Kaldı ki Woolf'un kendine ait odası aynı zamanda anahtarının da sadece kendisinde olduğu, kilitlenebilir bir kapıya sahip bir odadır. Bu temenni, Woolf'un üvey kardeşleri tarafından istismara uğradığı ve çocukluk travmaları sebebiyle intihara sürüklendiği iddialarıyla birlikte değerlendirildiğinde, bir kadının sadece kitap yazabilmesi için değil bedensel ve ruhsal bütünlüğünü koruması ve güvenliğini sağlaması için de kendine ait "güvenli" bir oda hayaline tutulmasının ne derece dehşet verici bir çaresizlik olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığın koruması için her bakımdan güvenliğin sağlandığı ve her bireye özgü kendine ait bir alan ihtiyacını en temel insan hakkı olarak değerlendirmek gerektiği açıktır. Ancak toplumun yapı taşı olarak vurgulanan aile yapısından başlamak üzere her bireyin kendi güvenli alanını oluşturması yönünde bir bilinç ve kültür geliştirilemediği gibi yurtlardan hastanelere kadar pek çok yerde birbirini tanımayan yabancı kişiler kitlesel çözümlerle bir arada aynı odalarda tutulmakta, birlikte yaşamaya zorlanmakta ve bunun her bakımdan doğal ve olağan karşılanması yoluna gidilmektedir. Ancak kanaatimizce bu tür kolektif yaklaşım ve alışkanlıkların, kişilerin mahremiyet, güvenlik, özgürlük ve bireysel güvenli alan ihtiyaçları çerçevesinde yeniden ele alınması gerekmektedir. Elbette ki eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerin sunumunda kitlesel yaklaşımın hâkim olmasının, ailelerin mahremiyet hakkı çerçevesinde denetimsiz ve kapalı kutular olarak tasarlanmasının ve bu yapılardaki bireylerin bir bakıma birbirlerinin insafına terk edilmesinin altında asıl olarak ekonomik sebepler yatmaktadır. Nitekim ancak ekonomik gücü olan bir devlet, bireysel kullanıma özgülenmiş tek kişilik odaları olan çocuk esirgeme kurumları, öğrenci yurtları, hasta odaları ve ceza evi hücreleri inşa edebileceği gibi ancak ekonomik gücü olan bireyler kendileri ve hukuken sorumluluklarını taşıdıkları kişiler için benzer şekilde bireysel çözümler yoluna başvurabilmektedir. Elbette bu ekonomik güç öncesinde veya sonrasında kaliteli bir eğitimi de gerekli kıldığından, kişisel alanlara saygılı bir toplum yapısının oluşmasına elverişli bireysel ve kolektif bilincin de yükseltilmesi şarttır (Fine, 2011; Bora Çınar, 2024). Dolayısıyla çoğu insan odaklı alanda kitlesel sunulan ürün, hizmet ve çözümler en isabetlisi bu olduğu için değil maliyeti daha düşük olduğu ve bireylerin de bu yönde özel alan taleplerinde bulunabileceği zihinsel olgunluk ve farkındalık düzeyi oluşamadığı için kolektif paketler halinde tasarlanmaktadır.

Bir kadın yazar olarak Woolf, edebiyat alanında kadın yazarların etkileyici bir roman yazmasının yollarının değil okuma yazma öğrenmesinin engellenmesi, kendine ait düşünecek özel bir alandan mahrum olması, bu alanı sağlayacak ve koruyacak ekonomik bir gücü olmaması gibi daha hayati ve sorunun kökleri olan konuların tartışılması gerektiğini haklı olarak ortaya koymuştur. Kadın ve edebiyat konusunda konuşurken okuma yazma bilmek ön koşulu neyi ifade ediyorsa, kadın ve hukuk konusunda konuşurken de ne yazık ki hayatta olmak ön koşulu aynı şeyi ifade etmektedir. Gerçekten de bir kadının kariyerinde ilerlemesinin, şirket yönetim kurulu başkanı koltuğunda oturmasının, haklarını kullanmasının ve dahi cinsiyet ayrımcılığına uğrayarak engellenmesinin ön koşulu "hayatta olmasıdır". Kadınların, sistematik olarak ve politik söylemlerle meşrulaştırılarak, en yakınları tarafından ve kendilerini en güvende hissetmeleri gereken evlerinde öldürüldüğü bir atmosferde kadın ve hukuk konusunda her ne

konuşulmak istenirse istensin söze kadınların hayatta olması gerektiği ve hukukun bu ön koşulu sağlamakta yetersiz kaldığı gerçeğiyle başlanması gerekmektedir. Kadınlar sistematik olarak öldürülmekte, hukuki süreç etkin yürütülmemekte, önleyici mekanizmalar etkin işletilememekte, bir bireyin toplum içerisinde yer almasının temel sebebi olan ve toplumsal sözleşme teorisine kadar dayandırılabilecek güvenlik ve koruma taahhüdü yetkili mercilerce yerine getirilememektedir.

Günümüzde kendine ait bir evi, mesleği ve ekonomik gücü olan kadınlar için dahi bu çekirdek eşitlik anahtarı çoğu kadının bırakın kendini gerçekleştirme hedefine ulaştırmayı hayatta kalmayı başarmasına bile yetememektedir. 2023 yılı itibariyle kadınların %43,6'sı yaşadığı çevrede gece yalnız yürürken, %16,7'si ise kendi evlerinde yalnızken tedirgin hissetmektedir (TUİK, 2023). Kadınları güvende hissettirmeyen ve hayatta kalmalarını temin edemeyen bir hukuksuzluk sisteminde kadınların "yaşama"sının yolları neler olabilir? Kadınların kendilerine ait yollar, bahçeler, parklar, dükkanlar, şirketler, hastaneler, karakollar, adliyeler inşa etmesi gerekmektedir belki de. Sosyal alanda kadının görünür, korunur, anlaşılır, desteklenir ve engellenemez oluşunun acil bir yol haritasına ihtiyaç bulunmaktadır. Kadınların korunma talebini reddeden, istismara uğrayan çocukları şüpheli ailelerine teslim eden, şiddete uğrayanların şikayetlerini etkili soruşturmayan, koruma ve güvenlik tedbirlerini gereği gibi yerine getirmeyen, içinde yaşadığı toplumun kadına yönelik sistematik bir nefret ve öfkeyle bilinçli bir şekilde yönlendirildiğini görmezden gelen ve bu politikaya engel olamayanlar yalnızca erkekler değil aynı zamanda kadınlardır da. Kadın-erkek elbirliğiyle inşa edilen şiddet ve sömürü sarmalından kadın kimliğini kurtarmak, korumak ve layık olduğu eşit konuma getirmek için kaç kritik hukuki dönemeç es geçildi saymak zordur. Taraf olmaktan vazgeçilen, askıya alınan ya da uygulanmayan sözleşmelerle desteklenen ve kadını değil aileyi önceleyen tutum ve davranışlarla şekillenen çarpık mevzuat neticesinde aile kavramı içinde eriyen kadın kimliğini görünür kılmak daha da zorlaşmaktadır (MacKinnon, 2003).

Uzun süredir erkeklere özgülenen savaş, güvenlik, savunma gibi alanlar ve altyapı, inşaat, maden arama gibi riskli ve ömrü tüketen emek yoğun faaliyetler düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyet kalıpları yalnızca kadınları değil erkekleri de sömürmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kalıpları üzerine inşa edilen sosyal yapıların yoğun olduğu toplumlarda, hayat yalnızca kadınlar bakımından değil erkekler bakımından da oldukça zor ve mücadelelerle doludur (MacKinnon, 2003). Bu sebeple her iki cinsiyet için de eşitliği sağlayacak ve güçlendirecek olgu, özgüvenli bireyler yetiştirmek, cinsiyet üstü ve insan odaklı yaklaşımı güçlendirerek toplumsal cinsiyet kalıplarını ortadan kaldırmayı başarmaktır. Hızla tırmanışa geçen aile içi şiddet, ensest, kayıp, şüpheli ölüm ve intiharlar artık toplu yaklaşımların değil bireysel yaklaşım ve kurtuluşların önemini anlamak gerektiği yönünde birer uyarı sinyalleridir. Toplumu, aileyi, bir grubu korumakla bu yapılar içinde yer alan bireyi ve bazen de bu yapılara karşı korumak, bambaşka yaklaşımlardır ve farklı dinamiklere sahiptir. Dolayısıyla bir toplulukta yer alsın almasın her bir bireyin bireysel olarak korunması gerekmektedir ve hastalıklı zihinlerle çarpık algılarla inşa edilmiş ve birer suç örgütlerine dönüştürülmüş yapıları korumak yerine bu tür yozlaşmış yapılardan kadını, erkeği, çocukları, hayvanları ve doğayı korumak gerekmektedir. Dolayısıyla kadını bir topluluğun üyesi olduğu/olacağı/olması gerektiği için değil birey olarak tanımak, korumak ve ele almak gerekmektedir. Benzer şekilde kadın haklarını hayata geçirme, koruma ve geliştirmenin yol ve yöntemlerinin de bireysel çözümlerle inşa edilmesi, kadınları cinsiyet odaklı bir grubun birer üyesi olarak ele alıp toplu olarak koruma altına almaya çalışma alışkanlığından vazgeçilmesi gerekmektedir. Nitekim hukukla inşa edilen ve kadına yönelik şiddetle mücadelenin yapısal çözümlerinden biri olarak sunulan kadın sığınma evlerinde, kadınlar kendilerine ait olmayan ve anahtarı da başkalarında olan evlere sığınmak zorunda bırakılmakta ve çoğu zaman birbirlerine karşı da güvensizlik ve tehdit kaynağı olabilecek yabancı insanlarla bir arada bulunmaya zorlanmaktadır. Nitekim kadın sığınma evlerinde şiddete uğrayan kadınlar yanında cezaevinden yeni çıkan kadınlar, madde bağımlıları, bulaşıcı hastalığı olanlar ve akıl

sağlığı bozulmuş olan kişiler de kalabilmektedir. Her ne kadar Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelikte bir odada en fazla iki kadının kalması, ortak banyo ve tuvaletlerin en fazla üç kadın tarafından kullanılması, odalarda koğuş mantığıyla ranza sisteminin tercih edilmemesi gibi fiziki standartlar tavsiye olarak sunulmuş olsa da toplu çözüm alanlarının fiziki yetersizliği normalleştirilmiş durumdadır. Dolayısıyla şiddet başta olmak üzere psikolojik olarak zarar veren ve mahrem tutulan olayların emniyet birimleri, ŞÖNİM çalışanları ve kadın sığınma evleri idaresi ve evde kalanlar olmak üzere kamuya açılması, mağdur kişilerin sosyalleşmeye zorlanması ve bunun yanında pek çok şiddet ve sömürü hikayesinin iç içe geçmesiyle alışılmış çevreden çıkıp kaotik ve kalabalık bir ortama "sığınma"nın verdiği çaresizlik ve zayıflık hissi kadını güçlendirmekten oldukça uzaktır (Yalçın, 2021; Erim & Yücens, 2016). Sonuç olarak diledikleri zaman girip çıkamadıkları ve diledikleri kişilerle bir arada ya da ayrı duramadıkları bu evlerde yaşama haklarının korunmasının karşılığı olarak pek çok özgürlüklerini askıya almaları gereken bu kadınlar bir bakıma suçlular yerine mağdurların hapsedilmesi gibi çarpık bir zihniyetle toplumdan izole olmaya zorlanmaktadır. Yapılması gereken şiddetin kaynağı olan bireyin uzaklaştırılması, kadın ve çocukların alıştıkları düzenin bozulmamasına özen gösterilerek, bulundukları çevre, okul ve evlerinden ayrılmaya zorlanarak ek travmalar yaşamalarına engel olunmasıdır (Şahin &Ermiş, 2029). Nitekim kadınlar, çocuklarıyla beraber bir sığınma evinde "hayatta kalmak" değil, kendilerine ait bir evde ve geçimlerini sağlayacak bir meslek edinerek kendilerine, çocuklarına ve hayatlarına sahip çıkıp "yaşamak" idealine tutunmaktadır (Yalçın, 2021). Fakat uygulama o kadar tersyüz edilmektedir ki kadın sığınma evlerinde kaldıkları ve ayrıca kimlikleri karartılarak yaşamaları gerektiği için binlerce kadın en temel vatandaşlık hak ve yükümlülüklerinden biri olan seçme ve seçilme haklarını dahi kullanamamaktadır (Tokyay, 2029). Dolayısıyla şiddet gören ve şiddet tehdidi altında yaşamaya zorlanan pek çok kadının iradesi TBMM'ye yansıtılamamakta, kadın siyaseten de yok sayılmakta, bir evden kurtarılmasının yolu başka bir eve hapsedilmesi olarak görülmektedir. Oysaki, Woolf'un da açıkça vurguladığı üzere, bir kadının kadın olduğu için bir yere alınmamasından çok daha kötüsü, kadın olduğu için bir yere kapatılmış olmasıdır (Woolf, 1992). Yapılan bir araştırmada kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe kadın sığınma evlerinde kalma tercihlerinin ters yönlü etkilendiği, genellikle eğitim düzeyi düşük kadınların toplu çözüm mekanizmalarına razı olduğu ve benzer şekilde psikolojik olarak da depresyon düzeylerinin eğitimli ve sığınma evinde kalmayan kadınlara göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Şahin &Ermiş, 2019). Dolayısıyla her kronik sorunda olduğu gibi kadının kurtuluşu ve geleceğini tayin etme özgür iradesinin güçlenmesinin yegâne yolu da yine eğitimden geçmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Woolf'a göre, çocuk odalarından gelin odalarına sürüklenen, çocukken çocukları olan ve onları her bakımdan yetiştirme sorumluluğu yüklenenlerin kendilerini tanıyıp keşfedebileceği, hayat ve varoluş üzerine felsefi düşüncelere dalabileceği sadece kendileri olabileceği kendilerine ait bir odası, bu odada geçimlerini idame ettirecekleri bir gelirleri yani kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir fırsatları hiçbir zaman olamamıştır. Kanaatimizce bu görmezden geliniş sadece kadınlar bakımından değil toplumun her bir üyesi bakımından geçerlidir. Dolayısıyla toplum, eli hiç boyaya değmemiş olağanüstü ressamlarla, hiç kalem tutmamış yetenekli yazarlarla, okuma yazma öğrenememiş üstün zekalı bilim insanlarıyla, yani hiçbir zaman potansiyellerini ortaya çıkarma fırsatı bulamamış değerlerle doludur. Ve şüphesiz ki bu şanssız insanların büyük bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. İşte bu sebeple toplumun refahı ve küresel kalkınma hedeflerine ulaşılmasının yegâne yollarından biri toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve her alanda fırsat eşitliğinin hayata geçirilmesidir. İnsanların kadın ve erkek olarak iki keskin kategoriye ayrılması ve bu doğrultuda eğitilerek sınırlandırılması ve potansiyellerinin açığa çıkarılmasının engellenmesi alışkanlığından ivedilikle vazgeçilmelidir (Fine, 2011). Kadın ve erkeğin eşit olmasından kasıt cinsiyetsizlik ve beraberinde gelen tek tipli cinsiyet kalıbı değil

tam aksine birey odaklı çeşitliliğin kabul edilmesidir. Nitekim Woolf da benzer şekilde "kadınlar erkekler gibi yazıp erkekler gibi yaşar ya da erkeklere benzerse, çok yazık olur, çünkü dünyanın büyüklüğü ve çeşitliliği göz önüne alındığında, iki cins bile yetersiz kalırken, yalnızca bir tanesi ile nasıl idare ederiz?" sözleriyle çeşitliliğin önemini vurgulamaktadır (Woolf, 1992). Gelecek bu kabulle birlikte "insan hakları" denince akla sadece erkekleri getiren o geçmiş alışkanlıkları terk edecek, insan olarak kabul görülmemenin dolaylı bir tezahürü olan kadın hakları mücadelesi, olması gerektiği gibi insan hakları çerçevesinde tüm cinsiyetlerin ortak mücadelesine dönüşebilecektir. Nihayetinde kadın hakları olarak savunulan eşit işe eşit ücret, eğitimde fırsat eşitliği, ticaret, politika gibi karar mekanizmalarında eşit temsil imkânı, şiddete uğramamak, zorla evlendirilmemek, tecavüze uğramamak, öldürülmemek gibi talepleri içeren ve eğitim hakkı, şiddetten uzak bir hayat yaşama hakkı, adil ve eşit ücret hakkı, mülkiyet sahibi olma hakkı, ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı gibi hak ve özgürlükler, kadınlar "kadın" oldukları için değil "insan" oldukları için zaten sahip oldukları ancak kadın oldukları için sistematik bir şekilde kullanmaları engellenen temel insan haklarıdır. Dolayısıyla Montaigne'nin şu sözleri kadın ve toplum ilişkisinin özeti mahiyetindedir: "Benim bütün çabam kimseye muhtaç olmadan yaşamaktır. İnsanlar hiçbir şeyimi almazlarsa, bana çok şey vermiş olurlar. Hiçbir kötülük etmezlerse, yeterince iyilik yapmış sayılırlar." Toplumsal kalkınmanın önündeki en büyük engel, kadınların yalnızca kadın oldukları için temel insan haklarından yoksun bırakıldığı mevcut düzendir. Bu toplumsal yapıyı derhal dönüştürmek ve tüm bireylerin doğuştan hak ettikleri fırsat eşitliğini sağlamak hepimizin görevidir. Nitekim ancak bu temel hakların her bir bireye eşit bir biçimde sunulduğu toplumlarda, yüksek refah düzeyine ve gerçek adalete ulaşmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Beauvoir, S. (1970). The Second Sex. Alfred A. Knopf.

Bora Çınar, S. (2022). İlk Kadın Lilith'den Robot Sophia'ya Değişmeyen Kadın Mücadelesi: Teknoloji Çağında Kadın Olmak ve Kadın Olmaya Dair Özelliklerin Korunması. Kadın Hakları Sempozyumu, Ankara, Türkiye, 09 Mart 2022, 241-266.

Bora Çınar, S. (2023a). Cinsiyet Eşitliği, Çeşitlilik, Kapsayıcılık ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Şirket Yönetim Kurullarında Kadın Temsili. Uluslararası Disiplinlerarası Bilimde Kadın Kongresi "Çeşitlilik, Kariyer, Disiplinlerarasılık", Sivas, Türkiye, 13 - 14 Ocak 2023, 205-214.

Bora Çınar, S. (2023b). Vasıf Öngören'in "Asiye Nasıl Kurtulur?" Oyunu İzdüşümünde "Kadın" Ticaretinden "Kadının" Ticaretine Giden Sürecin Hukuk, Ticaret ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde İncelenmesi. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 9(2), 269-320.

Bora Çınar, S. (2023c). Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) m 2/f Işığında 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'ndaki Cinsiyetçi İfadelerin Değiştirilmesi Gerekliliği Üzerine Bir Değerlendirme. İstanbul Hukuk Mecmuası, 81(2), 349-376.

Bora Çınar, S. (2024). Eşitsizlikleri Sürdüren ve Yeniden Üreten Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Mevzuattaki Yansımaları: "Türk Ticaret Kanunu Değişecek Mi? 'Adam' Değil 'İnsan'. Kadın Hukukçular Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Kazanımları ve Güncel Sorunları Tartışıyor, Ece Göztepe ve Zülfiye Yılmaz (ed.), On İki Levha Yayıncılık, 137-146.

Davidoff, L. (2002). Feminist tarih yazımında sınıf ve cinsiyet. Zerrin Ateşer & Selda Somuncuoğlu (çev.), İletişim Yayınları.

Erim B. R., & Yücens, B. (2016). Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Sığınma Evleri. AKTD. 25(4), 536-549. doi:10.17827/aktd.253564.

Fine, C. (2011). Toplumsal cinsiyet yanılsaması. Kıvanç Tanrıyar (çev.), Sel Yayıncılık.

MacKinnon, C. A. (2003). Feminist bir devlet kuramına doğru. Türkan Yöney & Sabir Yücesoy (çev.), Metis Yayınları.

Şahin, M., & Ermiş, E. (2019). Kadın Sığınma Evinde Kalan ve Kalmayan Kadınlarda Benlik Saygısı, Depresyon Düzeyi ve Psikosomatik Belirtiler. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6(11), 81-110.
TÜİK (2022a). Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı.
TÜİK (2022b). Hanehalkı İşgücü Araştırması.
TÜİK (2023). Yaşam Memnuniyeti Araştırması.
Tok, H. (2018). Sığınmaevi deneyimini yaşayan kadınlar yaşadıklarını anlattı. Evrensel.net, 3 Şubat 2018, Erişim adresi https://www.evrensel.net/haber/344799/siginmaevi-deneyimini-yasayan-kadinlar-yasadiklarini-anlatti Son Erişim 28 Ocak 2025.
Tokyay, M. (2019). Sığınma evlerindeki kadınlar son beş seçimde oy kullanamadı. tr.euronews.com, 12 Şubat 2019, Erişim adresi https://tr.euronews.com/2019/02/12/yerel-secimlerde-siginma-evlerindeki-kadinin-adi-yok Son Erişim 28 Ocak 2025.
Woolf, V. (1992). Kendine Ait Bir Oda, çev. Suğra Öncü, Gözden Geçirilmiş Beşinci Baskı, Afa Yayıncılık.
Yalçın, M. (2021). Kadın Sığınma Evi Hizmetlerinin Hizmet Alanlar ve Hizmet Sunanlar Açısından Değerlendirilmesi: Ankara Örneği. Adam Academy Journal of Social Sciences, 11(1), 255-282. https://doi.org/10.31679/adamakademi.800454.

THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL DECISION-MAKING: RETHINKING THE DUTY OF CARE IN THE DIGITAL ERA

YAPAY ZEKÂNIN TİCARİ KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ENTEGRASYONU: DİJİTAL ÇAĞDA ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Assist. Prof. Dr. Sevda BORA ÇINAR
Akdeniz University, Faculty of Law, Department of Commercial Law, Antalya, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/000-0002-1425-8227

ABSTRACT

Introduction and Purpose: This study explores the evolving scope of the duty of care (basiretli davranma yükümlülüğü) in commercial law amidst the growing integration of artificial intelligence (AI) systems into business decision-making processes. As AI technologies become indispensable for managing risks and enhancing efficiency, their adoption by merchants is no longer optional but a necessity. This research investigates whether the utilization of AI should be considered a legal and ethical obligation under the duty of care, particularly in light of digital transformation.

Materials and Methods: This study employs doctrinal legal analysis and interdisciplinary research, examining the Turkish Commercial Code, AI ethics literature, and global legal frameworks. Comparative analysis contextualizes the implications of AI in business decision-making, emphasizing its alignment with the duty of care in commercial law.

Results: The analysis reveals that AI systems significantly contribute to reducing commercial risks, improving decision accuracy, and increasing competitiveness. However, their integration raises new legal and ethical questions, including the potential liability of merchants who fail to adopt such technologies. The study highlights how courts and regulatory frameworks are beginning to address these challenges by redefining the expectations placed on merchants and their adherence to the duty of care.

Discussion and Conclusion: The findings underscore that the duty of care in commercial law must evolve to encompass the responsible use of AI technologies. Merchants who neglect to integrate AI may not only face competitive disadvantages but also legal repercussions. This shift demands a balance between embracing technological advancements and maintaining ethical and legal standards. The study concludes that redefining the duty of care in the context of AI adoption is critical for ensuring sustainable and equitable commercial practices.

Key Words: Artificial Intelligence, Duty of Care, Commercial Law, Digital Transformation, Ethical Obligations.

ÖZET

Giriş ve Amaç: Bu çalışma, yapay zekâ (YZ) sistemlerinin ticari karar alma süreçlerine giderek daha fazla entegre edildiği bir ortamda, ticaret hukukunda özen yükümlülüğünün (basiretli davranma yükümlülüğü) gelişen kapsamını araştırmaktadır. YZ teknolojileri riskleri yönetmek ve verimliliği artırmak için vazgeçilmez hale geldikçe, tacirler tarafından benimsenmesi artık isteğe bağlı değil, bir zorunluluktur. Bu araştırma, özellikle dijital dönüşüm ışığında, YZ kullanımının özen yükümlülüğü kapsamında yasal ve etik bir yükümlülük olarak kabul edilip edilmeyeceğini araştırmaktadır.

Materyaller and Yöntemler: Bu çalışmada, Türk Ticaret Kanunu, YZ etik literatürü ve küresel yasal çerçeveleri incelenerek doktriner yasal analiz ve disiplinler arası araştırma yöntemleri

kullanılmaktadır. Karşılaştırmalı analiz, YZ'nin ticari karar verme sürecindeki etkilerini bağlamsallaştırmakta ve ticaret hukukundaki özen yükümlülüğü ile uyumunu vurgulamaktadır.
Sonuçlar: Analiz, yapay zekâ sistemlerinin ticari risklerin azaltılmasına, karar doğruluğunun iyileştirilmesine ve rekabet gücünün artırılmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, entegrasyonları, bu tür teknolojileri benimsemeyen tacirlerin potansiyel sorumluluğu da dahil olmak üzere yeni yasal ve etik soruları gündeme getirmektedir. Çalışma, mahkemelerin ve düzenleyici çerçevelerin, tacirlerden beklentileri ve özen yükümlülüğüne bağlılıklarını yeniden tanımlayarak bu zorlukları nasıl ele almaya başladığını vurgulamaktadır.
Tartışma ve Sonuç: Bulgular, ticaret hukukundaki özen yükümlülüğünün, YZ teknolojilerinin sorumlu kullanımını kapsayacak şekilde gelişmesi gerektiğinin altını çizmektedir. YZ'yi entegre etmeyi ihmal eden tacirler yalnızca rekabet dezavantajlarıyla değil, aynı zamanda yasal yansımalarla da karşı karşıya kalabilirler. Bu değişim, teknolojik gelişmeleri kucaklamak ile etik ve yasal standartları korumak arasında bir denge gerektirmektedir. Çalışma, YZ'nin benimsenmesi bağlamında özen yükümlülüğünün yeniden tanımlanmasının sürdürülebilir ve adil ticari uygulamaların sağlanması için kritik öneme sahip olduğu sonucuna varmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Özen Yükümlülüğü, Ticaret Hukuku, Dijital Dönüşüm, Etik Yükümlülükler.

ANXIETY AND LEAP OF FAITH: A RELATIONSHIP IN THE EXISTENTIAL TRADITION

KAYGI VE İNANÇ SIÇRAYIŞI: VAROLUŞÇU GELENEKTEKİ İLİŞKİ

Nihat DURMAZ
Selçuk University, Faculty of Letters, Department of Philosophy/ Konya/Turkiye, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9633-2282

ÖZET
Bu bildiri, varoluşçu felsefede kaygı ve inanç sıçraması kavramları arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Özellikle Søren Kierkegaard'ın düşüncelerine odaklanarak, kaygının bireyin varoluşsal özgürlüğü ve sınırsız olasılıklarıyla yüzleşmesi sırasında ortaya çıkan temel bir ruh hali olduğu vurgulanmıştır. Kaygı, bireyin hem kendi sınırlılığını hem de özgürlüğünü idrak etmesiyle varoluşsal bir gerilim yaratır. Bu gerilim, bireyi belirsizlik içinde anlam arayışına sürükler. Kierkegaard'a göre, inanç sıçraması (leap of faith), kaygının yol açtığı belirsizliği aşmanın ve nihai bir güven bulmanın yöntemidir. Bu sıçrama, akıl ve rasyonel düşüncenin sınırlarını kabul ederek, mutlak bir anlam kaynağına (örneğin Tanrı'ya) yönelir. Kaygı, sıçramayı mümkün kılan bir başlangıç noktasıdır; birey, kaygı sayesinde kendi sınırlılıklarını fark eder ve bu sınırları aşmak için bir sıçrayış yapar. Varoluşçu felsefenin modern yorumları (Heidegger ve Sartre gibi) ise kaygıyı, bireyin özgürlükle ve nihai anlam arayışıyla yüzleşmesinin bir göstergesi olarak ele alır. Ancak bu düşünürler, Kierkegaard'ın inanç sıçraması kavramını reddeder ve bireyin kendi anlamını yaratması gerektiğini savunur. Bu bildiri, kaygının bireysel özgürlüğün bir ifadesi olarak nasıl inanç sıçramasına zemin hazırladığını ve bu ilişkinin varoluşçu düşüncenin temel meselelerinden biri olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Kaygı ve inanç sıçraması, insanın anlam arayışındaki en derin varoluşsal dinamikleri temsil etmektedir.
Anahtar Kelimeler: Varoluşçuluk; Kaygı; İnanç sıçrayışı; Belirsizlik.

ABSTRACT
This paper examines the relationship between anxiety and the leap of faith within existential philosophy. Focusing particularly on Søren Kierkegaard's thought, it highlights anxiety as a fundamental state of mind that emerges when an individual confronts their existential freedom and the infinite possibilities of existence. Anxiety generates a tension as the individual becomes aware of both their limitations and their freedom, propelling them into a search for meaning amidst uncertainty. According to Kierkegaard, the leap of faith represents a way to transcend the ambiguity caused by anxiety and to find ultimate security. This leap involves accepting the limits of reason and rational thought, directing oneself toward an ultimate source of meaning (e.g., God). Anxiety serves as the starting point for the leap; it allows the individual to recognize their limitations and seek to overcome them through a transformative act of faith. Modern interpretations of existentialism, such as those by Heidegger and Sartre, frame anxiety as a reflection of the individual's confrontation with freedom and the quest for meaning. However, these thinkers reject Kierkegaard's concept of the leap of faith, arguing instead that individuals must create their own meaning without relying on transcendental sources. This paper aims to demonstrate how anxiety, as an expression of individual freedom, paves the way for the leap of faith and how this relationship constitutes a central concern in existential thought. Anxiety and the leap of faith together represent the deepest existential dynamics in humanity's search for meaning.
Keywords: Existentialism; Anxiety; Leap of faith; Uncertainty.

GİRİŞ

Varoluşçuluk, bireyin varoluşunun anlamını ve beraberinde getirdiği sorumluluğu merkeze alan bir felsefi yaklaşımdır. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında etkili olan bu akım, insanın özünü belirleyen şeyin, kendi özgür iradesiyle yaptığı seçimler ve hayata geçirdiği eylemler olduğunu vurgular. Bu bakış açısı, bireyin özgürlük, sorumluluk ve kaçınılmaz olarak karşılaştığı kaygı gibi kavramlarla yüzleşmesini gerektirir. Varoluşçuluk felsefesinin kökenleri, on dokuzuncu yüzyılın önemli düşünürleri olan Søren Kierkegaard ve Friedrich Nietzsche'ye kadar uzanmaktadır. Kierkegaard, bireyin Tanrı ile olan ilişkisini vurgulayarak gerçek anlamda otantik bir yaşam sürme gerekliliğini öne sürerken, Nietzsche geleneksel değerleri sorgulayarak insanın kendi değerlerini kendi belirlemesi gerektiğini savunmuştur. Jean-Paul Sartre ve Martin Heidegger gibi filozoflar ise yirminci yüzyılda, bu temel düşünceleri daha da derinleştirerek varoluşçuluğu sistematik bir felsefi akım haline getirmişlerdir.

Varoluşçuluğun temel ilkelerinden biri, varoluşun özden önce geldiği fikridir. Sartre'a göre insan, dünyaya önceden belirlenmiş bir özle gelmez; tam tersine, kendi seçimleri ve eylemleriyle kendini şekillendirir. Bu perspektiften bakıldığında, birey mutlak bir özgürlüğe sahiptir ve bu özgürlük, hayatının sorumluluğunu üstlenmeyi gerektirir. Ancak bu özgürlük, aynı zamanda bir tür kaygıyı (Angst) da beraberinde getirir; çünkü insanın yaptığı seçimler yalnızca kendisini değil, tüm insanlık için bir örnek oluşturur. Heidegger ise "Dasein" (varolmak) kavramıyla insanın varoluşunu, ölüm bilinci ve "fırlatılmışlık" gibi temalar aracılığıyla inceler, insanın dünya içindeki konumunu ve anlam arayışını derinlemesine sorgular. Varoluşçuluk, bireyin kişisel sorumluluğunu ve otantik bir yaşam sürme gerekliliğini vurgulamanın yanı sıra, yaşamdaki anlamsızlık ve yabancılaşma gibi temaları da ele alır. Camus, insanın anlam arayışının, evrenin sessiz ve kayıtsız kalışıyla çatışması sonucu absürd bir durum ortaya çıktığını savunur. Ancak bu absürd gerçeği kabullenmek ve buna rağmen yaşamaya devam etmek, insanın özgürlüğünün ve direnişinin bir ifadesidir. Varoluşçuluğun ahlaki ve politik boyutları da önemlidir. Simone de Beauvoir, varoluşçu felsefeyi feminist bir perspektifle birleştirerek, kadının toplumda özgürleşmesi gerektiğini savunmuştur. Sartre ise insanın eylemlerinin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk taşıdığını vurgulayarak, varoluşçuluğu insancıl bir felsefe olarak yorumlamıştır. Bu bağlamda, varoluşçuluk yalnızca bireysel varoluşu değil, insanın toplum içindeki rolünü ve etik sorumluluklarını da ele alan kapsamlı bir düşünce sistemidir.

Kaygı

Kaygı, insanın varoluşsal ve bilişsel süreçleriyle sıkı bir şekilde ilişkilendirilen, derin ve çok boyutlu bir olgudur. Günlük konuşmada genellikle endişe, korku ve huzursuzluk gibi duygularla ilişkilendirilen bu kavram, felsefi ve akademik alanlarda daha geniş ve karmaşık bir anlam taşır. Türkçe'de ise "kaygı" kelimesi, zihinsel bir huzursuzluk ve belirsizlik durumuna işaret eder (TDK, 1998: 1248). Günümüzde "kaygı" kelimesi, felsefi ve psikolojik bağlamlarda geniş bir anlam yelpazesine sahip olup bireyin geleceğe yönelik belirsizliklere karşı hissettiği içsel tepkiyi ifade eder. Bu bağlamda kaygı, sadece günlük endişelerle sınırlı değildir, aynı zamanda insanın varoluşsal sorgulamaları ve bilişsel süreçlerinin önemli bir parçası olarak kabul edilir.

Felsefi bağlamda kaygı, felsefi düşüncede insanın varoluşsal durumuyla ilişkili temel bir deneyim olarak ele alınmış ve zaman içinde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Antik Yunan'dan modern varoluşçuluğa kadar kaygının doğası, kökeni ve işlevi üzerine çeşitli düşünceler geliştirilmiştir. Kaygı, özellikle insanın ölüm, özgürlük, anlam arayışı ve bilinmezlik karşısında yaşadığı derin bir varoluşsal duygu olarak değerlendirilmiştir (Aho, 2023).

Felsefi bağlamda kaygıya dair ilk sistemli düşünceler Antik Yunan'da ortaya çıkmıştır. Platon ve Aristoteles kaygıyı doğrudan ele almamış olsalar da insanın ruh hali ve zihinsel durumları üzerine düşünmüşlerdir. Platon, insanın ruhunun akıl, arzu ve öfke olmak üzere üç parçadan oluştuğunu öne sürerken, aklın hâkim olmadığı durumlarda bireyin içsel bir huzursuzluk

yaşayabileceğini belirtmiştir (Platon, 2022: 580d-581a). Aristoteles ise kaygıyı doğrudan incelemese de insanın mutluluk (eudaimonia) arayışı içinde çeşitli duygusal durumlar yaşadığını ve bunun etik bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Aristoteles, 1999). Stoacılar, kaygıyı bilgelikle aşılabilecek bir duygu olarak görmüşlerdir. Epiktetos ve Marcus Aurelius gibi Stoacı düşünürler, insanın kaygılarının büyük ölçüde dışsal olaylara verdiği yanlış tepkilerden kaynaklandığını savunarak, kaygının ancak zihinsel bir disiplin ve kaderin kabulü ile aşılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, insan yalnızca kendi kontrol edebileceği şeylere odaklanmalı ve dışsal faktörlerin yarattığı kaygıyı içsel bir denge ile yönetmelidir (Aurelius, 2019; Epiktetos, 1989).

Orta Çağ'da kaygı kavramı, büyük ölçüde dini düşünceler çerçevesinde ele alınmıştır. Hristiyan felsefesi, özellikle Aziz Augustinus ve Aziz Anselmus gibi düşünürler aracılığıyla, insanın Tanrı karşısındaki konumu ve günah kavramı ile bağlantılı bir kaygı anlayışı geliştirmiştir. Augustinus, insanın Tanrı'dan uzaklaştığında içsel bir huzursuzluk ve kaygı yaşadığını, ancak Tanrı'ya yönelerek bu huzursuzluğun aşılabileceğini savunmuştur (Augustinus, 2007: 221). Orta Çağ düşüncesinde kaygı, bireyin ilahi kurtuluşu sorgulaması ve ölüm sonrası hayat hakkındaki belirsizliklerden doğan bir duygu olarak görülmüştür.

Kaygının felsefi bir kavram olarak sistemli bir şekilde ele alınması, özellikle modern dönemde Søren Kierkegaard ile başlamıştır. Kierkegaard, kaygıyı insanın özgürlüğünün farkına varmasıyla ortaya çıkan varoluşsal bir duygu olarak tanımlar. Ona göre, insanın kendi seçimlerinden ve sorumluluğundan kaçamaması, bireyi kaçınılmaz olarak kaygıya sürükler. Kierkegaard, kaygının aslında bireyin gelişimi için önemli bir itici güç olduğunu ve insanın manevi olarak olgunlaşmasını sağlayabileceğini öne sürer (Taşdelen, 2016: 70). Martin Heidegger, kaygıyı (Angst) varoluşsal bir deneyim olarak ele alarak, insanın dünya içindeki varlığına dair temel bir farkındalık yaşadığında kaygının kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Heidegger'e göre, insanlar gündelik hayatın sıradanlığı içinde varoluşlarının farkına varmaktan kaçınırlar, ancak kaygı onları bu yüzleşmeye zorlayan bir deneyimdir. Kaygı, bireyin kendi ölümlülüğünü ve özgürlüğünü fark etmesini sağlar ve böylece otantik bir yaşam sürmesine olanak tanır (MacIntyre, 2001: 35). Jean-Paul Sartre ise kaygıyı, insanın özgürlüğüyle doğrudan ilişkilendirir. Ona göre, insanın dünyaya önceden belirlenmiş bir özü olmadan fırlatılmış olması, bireyi mutlak özgürlükle baş başa bırakır. Ancak bu özgürlük, aynı zamanda insanın tüm seçimlerinden sorumlu olmasını gerektirir ve bu durum kaçınılmaz bir kaygı yaratır. Sartre'a göre, birey özgürlüğünü reddettiğinde "kötü niyet" (mauvaise foi) içinde yaşamaya başlar ve kaygıyı bastırarak kendi varoluşunu inkâr eder (Durmaz, 2021).

Kierkegaard ve Kaygı

Kierkegaard, kaygıyı insanın varoluşsal durumunun kaçınılmaz bir sonucu olarak ele almış ve bu kavramı özgürlük, inanç ve etik kararlarla ilişkilendirmiştir. Ona göre kaygı, yalnızca olumsuz bir duygu değil, aynı zamanda bireyin gelişimini sağlayan bir itici güçtür. Kierkegaard'ın kaygı kavramına yaklaşımı, onun genel felsefi çerçevesi içinde, özellikle bireyin Tanrı ile ilişkisi ve etik sorumluluğu bağlamında değerlendirilmelidir.

Kierkegaard, Kaygı Kavramı (Begrebet Angest, 1844) adlı eserinde kaygıyı insanın özgürlükle karşı karşıya kaldığında yaşadığı derin bir varoluşsal huzursuzluk olarak tanımlar. Ona göre insan, hayvanlardan farklı olarak, kendi varlığının farkında olan bir bilinç taşır ve bu bilinç ona seçim yapma sorumluluğunu yükler. Seçim yapma özgürlüğü, bireyin kendini oluşturmasını sağlar, ancak aynı zamanda bireyi kaygıya sürükler. Kaygı, belirsiz bir korkudur. Korku, belirli bir nesneye veya tehdide yöneliktir, ancak kaygı belirli bir nesneye sahip değildir; kaygı, insanın kendi varlığına ve gelecekteki olanaklarına ilişkin duyduğu endişeden doğar. İnsan, özgürlüğünün farkına vardığında, sayısız olasılık arasında seçim yapma zorunluluğuyla karşılaşır. Bu durum, bireyin yanlış yapma ihtimalini de beraberinde getirir ve bu noktada kaygı devreye girer. Kierkegaard, bu özgürlüğün ve seçim yapma zorunluluğunun yarattığı kaygıyı "hiçlik karşısındaki baş dönmesi" olarak tanımlar. İnsan, uçurumun kenarında duruyormuş gibi

hisseder; aşağı atlama imkânına sahip olduğunu bilir ama aynı zamanda bu seçimin geri dönüşü olmayacağını da fark eder. İşte bu bilinç, kaygıyı doğuran temel unsurdur (Kierkegaard, 2013: 56).

Kierkegaard, kaygıyı yalnızca bireysel özgürlükle değil, aynı zamanda Hristiyanlıkta "ilk günah" olarak adlandırılan olayla da ilişkilendirir. Kaygı Kavramı eserinde Adem'in cennette işlediği günahı, insanın özgürlükle tanıştığı ilk an olarak yorumlar. Tanrı, Âdem'e "iyi ve kötü bilgisi ağacının meyvesini yememesi" gerektiğini söylediğinde Âdem bu yasağa karşı duyarsız değildir, ancak aynı zamanda özgürdür ve bu yasağı ihlal edebileceğini bilir. Bu bilinç, Kierkegaard'a göre kaygının doğduğu andır. Adem'in günahı, Kierkegaard açısından ahlaki bir hatadan çok varoluşsal bir dönüm noktasıdır. Âdem, yasağı çiğneme olasılığı ile yüzleştiğinde kaygı duymaya başlar. Fakat bu kaygı, onun kendi özgürlüğünü fark etmesini sağlar. Böylece, kaygı insanın kendi varoluşunun bilincine varmasının temel dinamiği haline gelir. Günahın kökeni rasyonel bir karar vermekten çok, kaygının içinde gizlidir. İnsan, özgürlüğünü keşfettiğinde, aynı zamanda yanlış yapma ve günah işleme olasılığı ile karşı karşıya gelir. Bu da insanın sürekli bir kaygı içinde yaşamasına neden olur (Kierkegaard, 2013: 22-25).

Kierkegaard'ın felsefesinde kaygı, insanın gelişimi açısından merkezi bir rol oynar. Ona göre birey, hayatını üç farklı aşamada yaşayabilir: estetik aşama, etik aşama ve dini aşamadır. Bu aşamalar, kaygının bireyin yaşamına nasıl yön verdiğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Estetik aşamada birey, haz peşinde koşar ve kaygıyı bastırmaya çalışır. Kendi varoluşuna ve özgürlüğüne dair derin bir sorgulama yapmak yerine, yüzeysel hazlarla tatmin olmayı tercih eder. Bu aşamada birey, kaygısını eğlence, sanat, romantik ilişkiler gibi unsurlar aracılığıyla unutmaya çalışır. Ancak Kierkegaard'a göre bu, kaçınılmaz olarak bir "boşluk hissine" yol açar. Kişi, hayatında bir anlam eksikliği hissetmeye başladığında, estetik aşamanın yetersiz olduğunu fark eder ve etik aşamaya geçiş yapar. Etik aşamada birey, kendi varoluşsal sorumluluğunu kabul etmeye başlar. Artık haz odaklı bir yaşam yerine, ahlaki değerler çerçevesinde hareket etmeyi amaçlar. Ancak bu aşamada da birey, ahlaki kararlarının yüküyle karşı karşıya kalır ve daha derin bir kaygı hisseder. Kaygı burada bireyi daha bilinçli bir yaşam sürmeye yönlendirir. Ancak Kierkegaard'a göre bu aşama da yeterli değildir, çünkü insan yalnızca kendi ahlaki gücüyle tam bir huzura ulaşamaz (Kierkegaard, 2020: 30-33).

Son aşama olan dini aşama, bireyin kaygısını Tanrı'ya teslim ederek gerçek anlamda özgürlüğe ulaşmasını temsil eder. Kierkegaard'a göre, insanın kaygıyı aşabilmesi için Tanrı'ya inanması gerekir. Bu aşama, bireyin rasyonel olarak açıklayamadığı bir "inanç sıçraması" yapmasını gerektirir. Örneğin, Korku ve Titreme adlı eserinde Hz. İbrahim'in Tanrı'nın buyruğuna kayıtsız şartsız teslim olması, bu inanç sıçramasının bir örneği olarak ele alınır. Dini aşamaya ulaşan birey, kaygısını yok etmek yerine onu dönüştürmeyi öğrenir. Kierkegaard'a göre, kaygı insanın kaçması gereken bir duygu değil, bilakis anlam arayışının bir parçasıdır. Kaygıyı bastırmak yerine onunla yüzleşmek, bireyin otantik bir varoluşa ulaşmasını sağlar (Kierkegaard, 2022: 75).

O halde Kierkegaard için kaygı, insanın varoluşsal durumunun temel bir özelliğidir. Özgürlüğün ve seçim yapma zorunluluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkar ve insanın gelişim sürecinde önemli bir rol oynar. Birey, kaygıyı bastırmaya çalışmak yerine onunla yüzleşmeli ve onu varoluşunu daha bilinçli bir şekilde şekillendirmek için kullanmalıdır. Kaygı, insanın kaçınması gereken bir düşman değil, aksine içsel dönüşüm için bir fırsattır. Kierkegaard'ın düşüncesinde kaygı, bireyin kendi varoluşunu anlamasına, etik sorumluluklarını keşfetmesine ve nihayetinde Tanrı ile derin bir bağ kurmasına olanak tanır. Bu yüzden kaygı, sadece bir endişe hali değil, aynı zamanda insanın kendini gerçekleştirme sürecinde vazgeçilmez bir unsurdur.

Heidegger ve Kaygı

Martin Heidegger, yirminci yüzyıl felsefesinin en etkili figürlerinden biri olarak, varoluşu anlamaya yönelik yeni bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Onun en önemli eseri Varlık ve Zaman (Sein und Zeit, 1927), insanın dünyadaki varoluşunu analiz ederken kaygıyı (Angst) temel bir fenomen olarak ele alır. Heidegger'e göre kaygı, insanın varoluşunun özünü anlaması

için kaçınılmaz bir deneyimdir. Kaygı, bireyin gündelik hayatta saklandığı yüzeysel anlamlardan sıyrılarak, kendi varlığının ve ölümlülüğünün farkına varmasını sağlayan bir duygudur.

Heidegger için kaygı, sadece psikolojik bir duygu değil, insanın varoluşuna dair temel bir açıklık yaratan bir fenomendir. Bireyin kaygıyı deneyimlemesi, onun sıradan varoluşundan koparak kendi öz varlığıyla yüzleşmesini sağlar. Gündelik yaşamda insanlar genellikle das Man (herkes veya onlar anlamına gelir) adını verdiği anonim kolektif içinde varlıklarını sürdürürler. Bu durumda birey, kendi varoluşunu tam anlamıyla sorgulamaz ve toplumun dayattığı normlar içinde bir tür sahte güvenlik hissiyle yaşar. Ancak kaygı anlarında bu sahte güvenlik ortadan kalkar. Heidegger, kaygının insanı dünyadaki varlığının anlamını sorgulamaya yönlendirdiğini söyler. Kaygı, bireyin alışılmış düşünce kalıplarını ve gündelik yaşamın sıradanlığını aşarak, kendi varoluşuna ilişkin daha derin bir farkındalık kazanmasına olanak tanır. Bu yönüyle kaygı, bir tür "uyanış" işlevi görür (Heidegger, 2006: 210-211).

Heidegger'e göre kaygı, bireyi hiçlikle karşı karşıya getirir. Gündelik yaşamda insan, nesnelerle ve diğer insanlarla ilişkisi üzerinden anlam üretir. Ancak kaygı, insanın bu anlam sistemlerinin geçiciliğini fark etmesine neden olur. Bu, bireyin dünyaya ilişkin olanaklarının bir anda çöktüğü ve boşluk hissi yaşadığı bir durumdur. Heidegger bu durumu şöyle açıklar: Kaygı sırasında dünya, kişinin alışık olduğu anlam ve pratiklerden sıyrılır. Birey, dünyayı artık önceki anlamıyla kavrayamaz ve varoluşunun "hiçlik" ile kuşatıldığını hisseder. Ancak bu hiçlik, bir nihilizm hali değildir; aksine, bireyin kendi özgürlüğünü ve varoluşsal olanaklarını fark etmesini sağlayan bir açıklık durumudur. Hiçlikle yüzleşmek, insanın kendi varoluşunu bilinçli bir şekilde yönlendirmesine imkân tanır (Heidegger, 2006: 197-198).

Heidegger, kaygıyı bireyin otantik (özgün) varoluşa ulaşmasının bir yolu olarak görür. İnsanlar genellikle gündelik hayatta das Man içinde kaybolurlar; yani başkalarının değerlerini ve normlarını sorgulamadan kabul ederler. Bu süreçte birey, kendine ait bir yaşam sürmekten çok, başkalarının ona biçtiği rolleri benimser. Ancak kaygı, bireyin bu edilgen varoluştan sıyrılıp kendi özünü keşfetmesini sağlar. Kaygı anlarında, birey kendisine dayatılan kimliklerden ve değerlerden uzaklaşarak, kendi varlığının temel sorumluluğunu üstlenmeye başlar. Heidegger bu süreci varlığa doğru açılma olarak tanımlar. Kaygı, bireyin başkalarının beklentileri doğrultusunda yaşamak yerine, kendi varoluşsal olanaklarını değerlendirmesine ve özgün seçimler yapmasına yardımcı olur.

Heidegger'in kaygı kavramı, ölüm bilinciyle de yakından ilişkilidir. Ona göre insanın varoluşu, ölümüyle sınırlıdır ve bu sınır, bireyin varoluşunu anlamlandırma biçimini belirler. İnsan, genellikle ölümü uzak bir ihtimal olarak görerek, gündelik yaşamın içine gömülür. Ancak kaygı, bireyin kendi ölümlülüğünü fark etmesini sağlar ve bu farkındalık, onun daha bilinçli seçimler yapmasına olanak tanır. Ölüm, Heidegger için varoluşun en kişisel deneyimidir. Hiç kimse başkası adına ölemez; bu nedenle ölüm, bireyin en özgün ve kaçınılmaz gerçeğidir. Kaygı, bireyin kendi ölümlülüğünü kabul ederek, sahte bir güvenlik içinde yaşamaktan vazgeçmesini ve varoluşunu daha otantik bir şekilde gerçekleştirmesini teşvik eder. Heidegger, bu durumu ölüme doğru varoluş (Sein-zum-Tode) olarak adlandırır (Heidegger, 2006: 317-318).

Heidegger'e göre kaygının aşılması, onun bastırılması veya yok edilmesi anlamına gelmez. Aksine, bireyin kaygıyı kabul ederek, onun sağladığı farkındalığı kullanması gerekir. Kaygı, insanın kendi varoluşunu anlamlandırması için bir araçtır ve bu nedenle olumlu bir işlevi vardır. Birey, kaygıyı bastırmak yerine onun açığa çıkardığı varoluşsal olanakları değerlendirmelidir. Kaygıyı kabul eden birey, artık edilgen bir şekilde toplumun beklentilerine göre hareket etmez; bunun yerine, kendi varoluşunu bilinçli ve özgün bir şekilde inşa eder. Heidegger'in felsefesinde, bu tür bir varoluş, bireyin hem özgürlüğünü hem de sorumluluğunu kabul ettiği bir yaşam biçimini ifade eder.

O halde Heidegger için kaygı, insan varoluşunun temel bir unsurudur ve bireyin kendini anlamasının anahtarlarından biridir. Kaygı, insanı gündelik hayatın sıradanlığından ve edilgenliğinden çıkararak, kendi varoluşsal durumuyla yüzleşmeye zorlar. Bu yüzleşme, bireyin

ölümlülüğünü, özgürlüğünü ve kendi varoluşuna dair sorumluluğunu fark etmesini sağlar. Kaygıyı deneyimleyen birey, artık toplumun dayattığı roller içinde kaybolmaz, kendi varoluşsal olanaklarını keşfetmeye başlar. Heidegger'in kaygı kavramı, bireyin dünyaya fırlatılmış bir varlık olduğunu ve kendi varoluşunu bilinçli bir şekilde inşa etmekle yükümlü olduğunu ortaya koyar. Sonuç olarak, kaygı, bireyin kendi varoluşunu keşfetmesini ve daha otantik bir yaşam sürmesini sağlayan temel bir varoluşsal deneyimdir.

Sartre ve Kaygı

Jean-Paul Sartre, yirminci yüzyılın en önemli filozoflarından biri olarak, varoluşçuluk felsefesiyle tanınır. Sartre'ın felsefesinde insanın varoluşu, özgürlüğü ve kaygı (angst) gibi kavramlar önemli bir yer tutar. Sartre'ın kaygı anlayışı, onun insanın özgürlüğüyle ilgili temel düşüncelerinden beslenir ve bu kavram, onun varoluşçuluğunun merkezine yerleşir. Sartre'a göre insan, doğası gereği özgürdür, ancak bu özgürlük, büyük bir sorumluluk ve kaygı ile birlikte gelir. Kaygı, bu özgürlüğün yükü ve insanın dünyada kendi varlığını anlamlandırma çabasıyla doğrudan ilişkilidir. Sartre'ın felsefesinde, insanın varoluşu önceden belirlenmiş bir anlam taşımaz. "Varoluş önce gelir, özne sonra gelir" düşüncesi, Sartre'ın varoluşçuluk anlayışının temelini oluşturur. Bu, insanların doğuştan belirli bir amaca veya özelliğe sahip olmadıkları, aksine kendi varlıklarını inşa etmeleri gerektiği anlamına gelir. Bu özgürlük, başlangıçta cezbedici gibi görünse de insanı derin bir kaygıya sürükler. Sartre'a göre özgürlük, seçim yapma gücünü içerdiği için insanı bir anlamda yalnızlaştırır ve bu da kaygıya yol açar (Sartre, 1985: 61-62).

Kaygı, Sartre'ın düşüncesinde, bireyin kendini dünyada yalnız ve sorumsuz hissettiği bir durum olarak tanımlanabilir. Bu kaygı, bireyin kendi varlığını ve anlamını oluştururken karşılaştığı zorluklarla ilgilidir. İnsan, her seçiminde tüm insanlık adına bir seçim yapıyormuş gibi hisseder. Çünkü Sartre, her bireyin sadece kendisi için değil, tüm insanlık için de sorumlu olduğunu savunur. Bu nedenle kaygı, insanın bu sorumluluğu taşıma zorunluluğundan kaynaklanır. Kaygının Sartre'ın düşüncesindeki en önemli özelliklerinden biri, bu kaygının dışsal bir tehditten değil, bireyin içsel bir durumu olmasından kaynaklanmasıdır. Yani, kaygı sadece dış dünyadan gelen tehlikelerle ilgili değildir. İnsan, kendi özgürlüğünden dolayı kaygı duyar; çünkü her an seçim yapmak zorundadır ve bu seçimler, insanın kim olduğunu belirler. Sartre, kaygıyı bir tür "varoluşsal kaygı" olarak tanımlar. Bu kaygı, insanın kendini dünyada bulduğu yeri ve varlığını anlamlandırma çabasıdır (Sartre, 1985: 67-69).

Özgürlük, aynı zamanda Sartre'ın kaygıyı anlamlandırmasında kritik bir rol oynar. İnsan özgürdür, ancak bu özgürlük, bir yük taşır. Çünkü özgür olmak, seçim yapma sorumluluğunu üstlenmek anlamına gelir. Sartre'a göre, insan bir seçim yaptığında, o seçimi yapma gücünü elinde tutarken, aynı zamanda tüm insanlık adına bir seçim yapıyormuş gibi hisseder. Bu da büyük bir kaygıya yol açar. Birey, her bir eyleminde tüm insanlık adına bir model oluşturur, çünkü insanın her hareketi ve kararı, insanın özgürlüğünü ve sorumluluğunu temsil eder. Sartre, kaygının bireyi yalnızlaştıran bir unsur olduğunu da belirtir. İnsan, özgürlüğünün farkına vardıkça, toplumdan ve diğer insanlardan farklılaşmaya başlar. Diğer insanların bakış açıları ve toplumun normları, bireyin özgürlüğünü kısıtlayan unsurlar haline gelir. İnsan, bu toplumsal baskılardan sıyrılmaya çalışırken, yalnızlık ve kaygı ile karşılaşır. Sartre'ın kaygıyı anlatırken kullandığı "çöküş" ve "çaresizlik" kavramları da bu yalnızlık duygusunun bir yansımasıdır. İnsan, her seçiminde yalnızdır, çünkü kendi varlığını ve kimliğini sadece kendisi oluşturabilir (Sartre, 2011: 364-366).

Sartre'ın kaygıya dair yaklaşımı, aynı zamanda onun "bulantı" kavramıyla da ilişkilidir. Sartre, "bulantı"yı, insanın dünyaya ve kendine yabancılaşmasının bir sonucu olarak tanımlar. Bu yabancılaşma, bireyin dünyada anlamsızlık ve boşluk hissetmesine neden olur. Bulantı, kişinin kendi varlığına duyduğu kaygının dışavurumudur. Birey, dünyaya bakarken, her şeyin gelip geçici olduğunu ve hiçbir şeyin kalıcı anlam taşımadığını fark eder. Bu farkındalık, insanı derin bir kaygıya sürükler. Sartre'a göre, bu kaygı, insanın özgürlüğünün ve sorumluluğunun bir

sonucu olarak ortaya çıkar. Sartre'ın kaygıyı açıklarken en çok üzerinde durduğu noktalardan biri, bireyin kendi varoluşunu anlamlandırma çabasıdır. İnsan, dünyada yalnızdır ve kendi kimliğini başkalarından bağımsız olarak inşa etmelidir. Ancak bu süreç, kaygı yaratıcıdır çünkü insan, başkalarının beklentilerinden, toplumsal normlardan ve geçmişten bağımsız olarak kendi seçimlerini yapmalıdır. Bu özgürlük, insanı bazen güvensizlik ve kaygı içinde bırakır (Sartre, 2011: 463-465).

Öyleyse Sartre'ın kaygı anlayışı, onun özgürlük, sorumluluk ve yalnızlık gibi temel felsefi kavramlarıyla iç içe geçmiş bir olgudur. Kaygı, sadece bir psikolojik durumdan çok, insanın varoluşsal bir gerçeği olarak Sartre'ın felsefesinde yer alır. Bu kaygı, insanın özgürlüğü ve bu özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumlulukla doğrudan ilişkilidir. Sartre, kaygıyı insanın varlığını anlamlandırma çabası olarak görür ve bu çaba, insanın kendisini dünyada bulma sürecinde karşılaştığı temel bir sorundur. Kaygı, insanın özgürlüğünün bir bedeli olarak, onun dünyadaki yerini ve anlamını sorgulamasına yol açar. Bu nedenle kaygı, Sartre'ın varoluşçuluğunun merkezi bir öğesi olarak, insanın özgürlükle birlikte taşıdığı bir yük ve aynı zamanda bir fırsattır.

İnanç Sıçraması

Varoluşçuluk felsefesinde "inanç sıçraması" kavramı, özellikle Kierkegaard tarafından geliştirilmiş ve daha sonra varoluşçu düşüncenin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kierkegaard, insanın rasyonel düşünceyle Tanrı'ya veya mutlak hakikate ulaşamayacağını savunarak, bireyin ancak radikal ve kişisel bir sıçramayla inanca varabileceğini öne sürer. Bu sıçrama, aklın sınırlarını aşarak bireyin öznel bir kararla hakikati benimsemesini ifade eder. İnanç sıçraması, özellikle modern varoluşçuların sorguladığı ya da farklı perspektiflerden ele aldığı bir kavramdır. Kierkegaard bu fikri ortaya atarken, bireyin varoluşsal kaygı ve çaresizlik içinde kaldığında rasyonel bir temel arayışına girdiğini, ancak nihayetinde mutlak hakikate ulaşmak için aklı terk ederek bir sıçrama yapması gerektiğini savunur. Çünkü insanın rasyonel düşüncesi, Tanrı'nın varlığını ya da nihai hakikati kesin bir biçimde kavramaya yetmez.

Kierkegaard, insan varoluşunun gelişimini üç temel aşamaya ayırarak inceler: estetik, etik ve dini aşamalardır. Bunlardan ilki olan estetik aşama, bireyin hayatı yüzeysel bir haz arayışı içinde yaşadığı ve derin varoluşsal meselelerden kaçındığı dönemdir. Bu aşamada birey, anlam ve hakikat gibi sorularla doğrudan yüzleşmez; bunun yerine, hayatı sanatsal, duygusal ve hedonistik tatminler yoluyla yaşamayı tercih eder. Kierkegaard'a göre estetik aşamada kalan birey, kendisini neşe ve güzellikle oyalamaya çalışsa da eninde sonunda bir boşluk ve anlamsızlık duygusuyla karşılaşır. Bu aşamadaki birey, genellikle hayatı bir sanat eseri gibi yaşamaya çalışır; entelektüel ve sanatsal ilgilere yönelebilir, estetik deneyimleri (sanat, edebiyat, müzik) ön plana koyabilir veya sadece fiziksel ve duygusal tatmin peşinde koşabilir. Kierkegaard bu aşamayı tanımlarken özellikle romantizm, melankoli ve ironi kavramlarına vurgu yapar.

Estetik aşamadaki birey, yaşamın anlamını dünyevi zevklerde bulmaya çalışır. Bu zevkler fiziksel hazlar, sanatsal deneyimler veya duygusal tatminler olabilir. Ancak bu birey, tatminin geçici olduğunu fark ettikçe daha büyük hazlar aramaya başlar ve sürekli bir tatminsizlik içinde kalır. Kierkegaard'a göre, estetik aşamadaki birey başlangıçta yaşamdan keyif alıyor gibi görünse de zamanla hazların geçici olduğunu ve varoluşsal bir boşluk içinde bulunduğunu fark eder. Başlangıçta kaçındığı varoluşsal sorular, onun peşini bırakmaz ve melankoliye yol açar. Kierkegaard, bu durumu Shakespeare'in Hamlet karakteriyle açıklar. Hamlet, dünya karşısında melankolik bir şüphe içindedir; haz peşinde koşsa da derin bir varoluşsal kaygıdan kaçamaz. Estetik aşamadaki birey, anlamsızlıkla karşılaştığında genellikle ironiyi bir savunma mekanizması olarak kullanır. Kierkegaard için ironi, bireyin dünyayı ve kendisini ciddiye almaktan kaçındığı, her şeyi bir oyun gibi gördüğü bir durumdur. Bu birey, gerçeği tam olarak reddetmez ama ona bağlanmaz da ciddiyetsiz ve kayıtsız bir tavır sergiler (Kierkegaard, 2020: 543-546).

Etik aşamaya geçiş, bireyin estetik aşamanın yüzeyselliğini ve tatminsizliğini fark etmesiyle

başlar. Estetik aşamadaki birey, hayatı haz ve güzellik üzerine kurarken, zamanla bunun geçici olduğunu ve varoluşsal bir boşluk yarattığını fark eder. Bu farkındalık, bireyi varoluşsal bir umutsuzluk içine sürükler. Kierkegaard'a göre, kişi bu umutsuzluğu hissettiğinde ya bu duygudan kaçmaya çalışarak nihilizme yönelir ya da daha bilinçli bir varoluş biçimi olan etik aşamaya geçiş yapar. Etik aşamaya geçmek, bireyin artık yüzeysel ve bencil bir yaşam sürmek yerine, ahlaki değerler doğrultusunda sorumluluk alması anlamına gelir. Bu noktada birey, ahlaki seçim yapma zorunluluğu ile yüzleşir. Kierkegaard için seçim, bireyin varoluşunun en temel unsurlarından biridir. Kişi ya etik bir yaşam sürmeyi seçerek daha derin ve anlamlı bir hayat inşa edecek ya da estetik aşamada kalıp içsel bir çöküş yaşayacaktır (Kierkegaard, 2020: 725-727).

Etik aşama, bireyin içsel bir dönüşüm yaşamasıyla mümkündür ve birkaç temel bileşene dayanır: Estetik aşamadaki birey, yüzeysel zevkler ve kaçışlarla hayatını şekillendirirken, etik aşamadaki birey kendisini ve eylemlerinin sonuçlarını ciddiye alır. Bu aşamada kişi, sadece kendi arzularına ve zevklerine göre değil, aynı zamanda diğer insanlara ve topluma karşı sorumluluk alarak hareket eder. Kierkegaard, bu bilinç düzeyine ulaşmayı "kendine gelmek" olarak tanımlar. Daha sonra Kierkegaard, insan varoluşunun temelinde seçim yapma özgürlüğünün bulunduğunu savunur. Ancak bu özgürlük, bir yük de getirir. Etik aşamadaki birey, sürekli olarak ahlaki seçimler yapmak zorundadır. Bu seçimler, bireyin kim olduğunu ve nasıl bir yaşam sürdüreceğini belirler. Kierkegaard, insanın kendi kimliğini yaratırken yaptığı seçimlerin, onun sahici bir benlik inşa etmesini sağladığını savunur. Etik aşama, bireyin kendi eksiklikleriyle yüzleştiği ve bunları aşmaya çalıştığı bir süreçtir. İnsan, doğal olarak bencil ve zayıf yönlere sahiptir. Etik aşamadaki birey, kendi içsel çatışmalarını kabul eder ve ahlaki olarak daha iyi bir insan olmak için mücadele eder. Bu mücadele, kişinin kendisini sürekli olarak aşmasını gerektirir. Kierkegaard, etik aşamadaki bireyin, yalnızca kişisel arzularını değil, evrensel ahlaki yasaları da dikkate alarak hareket ettiğini belirtir. Bu, bireyin yalnızca kendi mutluluğunu değil, toplumun ve insanlığın genel iyiliğini de gözetmesi anlamına gelir (Kierkegaard, 2013: 14-15).

Dini aşama, bireyin nihai varoluşsal gerçeğiyle yüzleştiği ve kendisini tamamen Tanrı'ya teslim ettiği son aşamadır. Bu aşamada birey, ahlaki çabalarının yetersiz olduğunu ve insan aklının mutlak hakikati kavramakta sınırlı kaldığını fark eder. Etik aşamada sorumluluk bilinciyle hareket eden birey, eninde sonunda insanın eksikliğini ve kendi çabalarıyla kurtuluşa erişemeyeceğini anlar. İşte bu noktada, Kierkegaard'a göre, birey ya umutsuzluğa sürüklenir ya da **inanç sıçraması** yaparak dini aşamaya geçer. Dini aşama, insanın varoluşunun anlamını yalnızca rasyonel ya da ahlaki yollarla değil, Tanrı'yla kişisel ve doğrudan bir ilişki kurarak bulduğu bir süreçtir. Kierkegaard için din, geleneksel bir inanç sistemi ya da kurumsal bir yapı değil, bireyin varoluşunu tam anlamıyla yaşayabilmesi için gereklilik arz eden kişisel bir bağdır. Dini aşamaya geçen birey, yalnızca ahlaki doğrulara uymaya çalışmakla kalmaz, aynı zamanda kendi benliğini ve varoluşunu Tanrı'nın önünde samimi bir şekilde ortaya koyarak, radikal bir teslimiyet içinde yaşar (Kierkegaard, 2013: 103-105).

Bu aşama, akıl yürütme veya etik ilkeler aracılığıyla ulaşılabilecek bir nokta değildir. İnsan aklı, mutlak hakikate ulaşmakta yetersizdir; bu nedenle bireyin **inanç sıçraması** (leap of faith) yapması gerekir. İnanç sıçraması, bireyin mantıksal çelişkiler ve belirsizlikler içinde bile Tanrı'ya güvenmeyi seçmesi anlamına gelir. Kierkegaard'a göre, gerçek din, rasyonel kesinlik arayışını bırakıp belirsizliğin içinde bir güven duygusuyla var olmaktır. Kierkegaard, bu aşamayı anlatırken İbrahim'in Tanrı'ya olan bağlılığını örnek gösterir. Korku ve Titreme adlı eserinde İbrahim'in oğlu İshak'ı Tanrı'ya kurban etmek için nasıl bir sınavdan geçtiğini anlatır. İbrahim'in içinde bulunduğu durum, etik açıdan çözülemez bir çelişkidir: Bir baba olarak oğlunu öldürmesi ahlaken kabul edilemezdir; ancak Tanrı'nın emrine uymak da mutlak bir teslimiyet gerektirir. Bu durum, bireyin etik çerçevenin ötesine geçmesi ve yalnızca inançla hareket etmesi gerektiğini gösterir. İbrahim, Tanrı'ya olan inancı nedeniyle etik çelişkiye rağmen teslimiyet gösterir ve Kierkegaard'a göre, bu durum dini aşamanın en önemli örneğidir.

Dini aşamada birey, akıl yoluyla çözemediği varoluşsal belirsizlikleri kabul eder ve Tanrı'nın önünde "birey olarak" yaşamaya başlar. Kierkegaard'a göre, gerçek anlamda dindar olmak, geleneksel dinî ritüellere uymaktan ibaret değildir; aksine, insanın kendi varoluşuyla tamamen yüzleşmesi ve Tanrı'ya mutlak bir güvenle bağlanmasıdır. Bu bağlamda, dini aşama, yalnızca kurallara uymak ya da ahlaki bir yaşam sürmekle sınırlı kalmaz; bireyin Tanrı'yla doğrudan bir varoluşsal ilişki kurmasını gerektirir. Ancak bu tamamlanış, bireyin tüm sorularına kesin cevaplar bulduğu bir huzur hali değildir. Aksine, inanç sürekli olarak sınanan, belirsizlikler içinde gelişen ve bireyin tam anlamıyla içselleştirmesi gereken bir varoluş biçimidir. Dini aşamada yaşamak, kesinlik arayışını bırakmak ve bilinmezlik içinde Tanrı'ya güvenerek ilerlemek anlamına gelir. Bu nedenle, Kierkegaard'a göre gerçek iman, rasyonel argümanlara dayanmaz; tam tersine, mantıksal belirsizlikler içinde bile Tanrı'ya güvenmeyi gerektirir (Kierkegaard, 2022: 14-16).

Heidegger ise varoluşsal krizlerden çıkış için böyle bir aşkın çözüme başvurmaz. Ona göre, insanın en büyük problemi, varlığın anlamını unutmuş olması ve kendisini gündelik yaşamın sıradanlığına kaptırarak otantik olmayan bir varoluşa sürüklenmesidir. Bu bağlamda, Heidegger'in felsefesinde inanç sıçraması gibi keskin bir dönüşüm yerine, varoluşsal farkındalığın artmasıyla otantik bir yaşama geçiş söz konusudur. Yani birey, Tanrı'ya yönelerek anlam bulmak yerine, kendi varoluşunu daha derin bir şekilde kavrayarak bu anlamı keşfetmelidir. Bu farkındalık, Kierkegaard'ın inanç sıçramasına benzer şekilde bireyin varoluşsal kaygıyla yüzleşmesini ve kendisini tamamen açığa çıkarmasını gerektirir. Ancak Heidegger'de bu süreç, Tanrı'ya yönelmeyle değil, varlığın anlamını sorgulamayla gerçekleşir.

Heidegger, Tanrı kavramını doğrudan reddetmez; ancak onun felsefesi, Tanrı'nın varlığına dair herhangi bir metafiziksel argüman sunmak yerine, varlığın anlamını sorgulamaya odaklanır. Bu, Sartre'ın Tanrı'nın yokluğu üzerinden geliştirdiği radikal özgürlük anlayışından farklıdır. Heidegger, varoluşu anlamak için dini bir temele ihtiyaç duymadığını, aksine insanın kendi varlık deneyimini doğrudan araştırması gerektiğini savunur. Bu noktada, Heidegger'in Batı metafiziğine yönelik eleştirisi, Kierkegaard'ın inanç sıçramasını da dolaylı olarak içerir. Ona göre, Batı düşüncesi Platon'dan beri varlığı unutmuş ve onun yerine çeşitli metafiziksel sistemler kurmuştur. Tanrı da bu metafizik sistemlerin bir parçası olarak görülmüş ve insanın varoluşsal sorularını doğrudan ele almasını engellemiştir. Heidegger için gerçek mesele, Tanrı'nın var olup olmadığı değil, insanın varlıkla olan ilişkisinin nasıl kurulduğudur.

Sartre, varoluşçuluk felsefesini ateist bir temelde ele alarak Kierkegaard'ın inanç sıçraması kavramına karşı eleştirel bir tutum sergilemiştir. Sartre insanın hiçbir dışsal otoriteye, özellikle de Tanrı'ya sığınmadan kendi anlamını kendisinin yaratması gerektiğini savunur. Ona göre varoluşun temel özelliği, insanın tamamen özgür olmasıdır. Bu özgürlük, insanın kendi varlığını ve değerlerini kendi başına belirlemesini zorunlu kılar. Tanrı'nın olmadığı bir dünyada insan, kendi anlamını yaratmak zorundadır ve bu süreçte herhangi bir aşkın otoriteye başvurmak bir kaçış anlamına gelir. İnanç sıçraması, Sartre'a göre bireyin özgürlüğünden kaçınmasının bir yolu olarak görülür; çünkü bu sıçrama, insanın kendi varoluşsal sorumluluğunu üstlenmek yerine, bu sorumluluğu Tanrı gibi aşkın bir varlığa devretmesini ifade eder.

Sartre'a göre Tanrı'ya sığınmak, insanın kendi varoluşunun sorumluluğunu almaktan kaçınması anlamına gelir ve Sartre bunu kötü niyet (mauvaise foi) olarak adlandırır. Kötü niyet, bireyin özgürlüğünü reddederek dışsal bir otoriteye boyun eğmesiyle ortaya çıkar. Örneğin, Kierkegaard'a göre inanç sıçraması, insanın etik ve rasyonel sınırlarını aşarak Tanrı'ya teslim olmasıdır; ancak Sartre için bu, bireyin sahici benliğini reddetmesi ve özgürlüğünden kaçması anlamına gelir. Sartre'a göre, insan kendisini herhangi bir aşkın varlığa bağladığında, kendi özgürlüğünü inkâr etmekte ve kendi varoluşsal sorumluluğunu Tanrı gibi dışsal bir faktöre yüklemektedir. Bu noktada Sartre, insanın kendi varlığını şekillendiren tek otorite olduğunu ve herhangi bir dışsal gücün veya metafiziksel varlığın insanın anlam arayışında belirleyici olamayacağını savunur. İnsan önce var olur, sonra kendi özünü yaratır. Bu, Sartre'ın

ünlü "varoluş özden önce gelir" ilkesiyle özetlenir. Kierkegaard için birey, etik ve varoluşsal krizlerin çözümünü Tanrı'ya yönelerek bulabilirken, Sartre için insan tamamen kendi başınadır ve kendi özünü kendi özgür seçimleriyle oluşturmalıdır (Sartre, 2011: 125-129).

SONUÇ

Varoluşçu felsefe, insanın dünya içindeki konumunu ve varoluşsal deneyimlerini anlamlandırmaya çalışırken, kaygı ve inanç sıçraması kavramlarını temel meselelerden biri olarak ele alır. Kaygı, bireyin kendi varlığını sorgulamasına ve dünyadaki yerini keşfetmesine yol açan bir duygu olarak ortaya çıkar. Kierkegaard, bu kaygıyı insanın Tanrı'ya yönelmesini sağlayan bir araç olarak görürken, Sartre ve Heidegger gibi düşünürler, kaygıyı bireyin özgürlüğü ve otantik varoluşu için bir fırsat olarak değerlendirir. İnanç sıçraması kavramı, Kierkegaard'ın insanın aklın sınırlarını aşarak mutlak bir güvenle Tanrı'ya yönelmesi gerektiği fikrine dayanır. Ona göre, birey etik yaşamın ötesine geçerek ancak dini bir sıçramayla hakikate ulaşabilir. Ancak, Sartre ve Heidegger gibi varoluşçular, insanın anlam arayışında dışsal bir otoriteye sığınmasını reddeder ve bireyin kendi varoluşunun sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini savunur. Sartre, inanç sıçramasını insanın kendi özgürlüğünden kaçışı olarak değerlendirirken, Heidegger bireyin varlığını anlamlandırmak için metafiziksel bir sıçramaya ihtiyaç duymadığını, aksine kaygı ve ölüm bilinciyle yüzleşerek otantik bir yaşam sürmesi gerektiğini ileri sürer.

O halde varoluşçu felsefenin temelinde, insanın kendi varoluşsal krizleriyle yüzleşmesi ve anlamını kendi içinde bulması gerektiği düşüncesi yer alır. Kaygı, bu sürecin kaçınılmaz bir parçası olup, bireyi ya bir inanç sıçramasına ya da kendi özgürlüğünü kabul etmeye yönlendirir. Hangi yol seçilirse seçilsin, varoluşçuluk insanın kendisini olduğu gibi kabul etmesini, sahici bir yaşam sürmesini ve kendi varoluşuna dair sorumluluk almasını vurgular.

KAYNAKÇA

Aho, K. (2023). Existentialism. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), The Stanford encyclopedia of philosophy (Summer 2023 Edition). Stanford University.
Aristoteles. (1999). Eudemos'a etik (S. Babür, Çev.). Dost Yayınları.
Augustinus. (2007). İtiraflar (D. Pamir, Çev.). Kaknüs Yayınları.
Aurelius, M. (2019). Kendime düşünceler (E. Ceren, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
Durmaz, N. (2023). Varoluşçu etik. In Ş. Aslan & D. A. Ulutaş (Eds.), Evrensel değerler bağlamında etik (pp. 137-162). Eğitim Yayınevi.
Epiktetos. (1989). Düşünceler ve sohbetler (B. Toprak, Çev.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Heidegger, M. (2006). Varlık ve zaman (K. H. Ökten, Çev.). Agora Kitaplığı.
Kierkegaard, S. (2013). Kaygı kavramı (T. Dursun, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
Kierkegaard, S. (2020). Ya ya da (N. Beier, Çev.). Alfa Yayıncılık.
Kierkegaard, S. (2022). Korku ve titreme (İ. Kapaklıkaya, Çev.). Ketebe Yayınları.
MacIntyre, A. (2001). Varoluşçuluk (H. Hünler, Çev.). Paradigma Yayıncılık.
Platon. (2022). Devlet (F. Akdemir, Çev.). Say Yayınları.
Sartre, J.-P. (1985). Varoluşçuluk (A. Bezirci, Çev.). Say Yayınları.
Sartre, J.-P. (2011). Varlık ve hiçlik (T. Ilgaz & G. Çankaya Eksen, Çev.). İthaki Yayınları.
Taşdelen, V. (2016). Kierkegaard psikolojisi: Kaygı. Özne, (25), 65-74.

INVESTIGATION OF HIGH-ORDER THINKING SKILLS OF TEACHER CANDIDATES

Deniz KILIÇ
Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Primary School Education, Kastamonu, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-0026-0861

Cansu KAYGISIZ
Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Math Education, Kastamonu, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-8528-1615

Gökhan UYANIK
Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Primary School Education, Kastamonu, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5653-6475

ABSTRACT

Introduction and Purpose: In this study, the Turkish form of the Higher-order Thinking Skills Assessment Scale developed by Zhou vd. (2023) was used. The Turkish form of the scale was adapted in 2024 by Abdulkadir KURT et al. The aim of the study is to examine the Higher-order thinking skills of teacher candidates in terms of various variables. These variables are the gender, age, class level and license section of the teacher candidates.

Materials and Methods: The study used the Higher-order Thinking Skills Assessment Scale, adapted by Abdulkadir KURT et al. The scale is a 5-item scale of 45-itre likert type. The screening model, which is one of the quantitative research methods, was used in the research. The universe of the research is composed of students from Kastamonu University faculty of education. The sample of the study was 250 people.

Results: Analysis of the research will be done with SPSS program. T-test for binary variables, one-way variance analysis (ANOVA) for more than two variables will be used. As a result of the analyzes, it is examined whether the high-order thinking skills of the teacher candidates show significant differences in terms of gender, age, class level and undergraduate department variables.

Discussion and Conclusion: As a result of the analysis conducted with the SPSS program, it will be reached to the results of whether the high-order thinking skills of teacher candidates differ significantly in terms of gender, age, class level and undergraduate department variables. And these results will be discussed and recommendations for gaps in the literature will be made.

Key Words: Thinking Skills; Teacher; Teacher Candidates

TURIZM REKREASYONU AÇISINDAN SPORTIF REKREASYON ALANLARIN İNCELENMESI (KAHRAMANMARAŞ ILI ÖRNEĞI)

INVESTIGATION OF SPORTS RECREATION AREAS IN TERMS OF TOURISM RECREATION (KAHRAMANMARAŞ PROVINCE EXAMPLE)

Tayfun KARA
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Kahramanmaraş, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-9987-2930

Özet
Bu çalışmadaki amacımız, Kahramanmaraş İlinin 6 Şubat Depremleri Sonrası ildeki mevcut ve yenilenen Sportif/ Rekreatif Turizm alanların potansiyeli, tanıtımını ve yapısını ele almaktadır. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak nitel ve gözlem tekniklerin yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Swot analizi yapılarak güçlü ve zayıf yönleri ele alınmıştır.
Çalışma, Kahramanmaraş il sınırları içinde yer alan ve bünyesinde turizm amaçlı Sportif rekreasyon etkinliklerinin bulunduğu alanlar yer almıştır. İlin Sportif/Rekreasyon alan ve çeşitliliğin çeşitli yaş ve cinsiyet gurupları için nitel ve nicel yönden uygun olduğu, deprem sonrası zarar gören alanların birçoğunun hızlıca yenilendiği görülmektedir. İlin Sportif/ Rekreatif Turistik alanların verimli kullanılması adına görüş ve önerilerde bulunulmuştur.
Anahtar Sözcük: Kahramanmaraş, Turizm Rekreasyonu, Sportif Rekreasyon, Spor Yönetimi

Abstract
Our aim in this study is to address the potential, promotion and structure of the existing and renewed Sport/Recreative Tourism areas in Kahramanmaraş Province after the February 6 Earthquakes. Qualitative and observation techniques were used as data collection methods in the study. The study addressed the strengths and weaknesses by performing SWOT analysis. The study included areas within the borders of Kahramanmaraş province that have sport recreation activities for tourism purposes. It is seen that the sport/recreation area and diversity of the province are qualitatively and quantitatively suitable for various age and gender groups, and many of the areas damaged after the earthquake were quickly renewed. Opinions and suggestions were made for the efficient use of the sport/recreational tourist areas of the province.
Key Word: Kahramanmaraş, Tourism Recreation, Sports Recreation, Sports Management

Giriş
Turizm, ülkemizde, ulusal gelire değer katan ve dış para kazandıran en önemli gelir kaynaklarından biri olan ekonomik sektörlerdendir. Doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mirası nedeniyle yurtiçi ve yurtdışı seyahat hareketleri her geçen yıl artan turistik faaliyetlerdir. Turizm, insanların beklenti ve ihtiyaçları ile yaşam biçimlerine ilişkin değişimlerle sürekli ve orantılı olarak değişen ve gelişen bir sektör olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün tanımı (UNWTO, 2020) turizmi "ziyaretçiler tarafından gerçekleştirilen tüm faaliyetler" olarak belirtirken, Türk Dil Kurumu'nu göre turizm (TDK, 2020) "dinlenmek, eğlenmek, görmek, tanışmak vb. amaçlarla yapılan seyahat" veya "bir ülke veya bölgede turist ağırlamak amacıyla yapılan ekonomik, kültürel, teknik faaliyetler ve müdahaleler" olarak tanımlanmaktadır. Rekreasyonel turizm terimi son yıllarda en yeni kavramlardan biri olarak duyulmaya başlandığından, ülkemizde turizm potansiyellerinin değerlendirilmesi için bakir bir toprak gibi görünmektedir. Çevre kirliliği, hızlı kentleşme ve bireylerin tekdüze yaşamları, rekreasyon terimiyle bu olumsuz sonuçların azaltılmasına katkıda bulunan bireysel yıpranma ve

yıpranma etkilerini ortadan kaldırır. Karaküçük (2008) Rekreasyon, bireysel veya grupla yapılan serbest zaman içerisinde, çalışma saatlerinden veya zorunlu ihtiyaçlardan ayrı, gönüllü ve herhangi bir zorlama olmaksızın yapılan, kronik iş, sıradan ve düzenli yaşam ve ekolojik etkilerle bozulan fiziksel ve ruhsal sağlığı korumak ve elde etmek için gerçekleştirilen ve eğlence yoluyla kişisel zevki amaçlayan etkinlikler olarak tanımlamıştır. Bireyin "aktif boş zaman" konusundaki bakış açısına gelince, "bireyler" sağlıklı bir yaşamı, serbest zamanlarında rekreasyonel etkinliklere katılan ve fiziksel, bilişsel ve sosyal yönlerin gelişimini destekleyen işlerle meşgul olan kişilerin zihinsel ve fiziksel durumunun korunması, geliştirilmesi ve sosyalleşmesini tanımlamaktadır. Bu nedenle "serbest zaman" bilincinin artırılması, toplum düzeyindeki plan ve proje yelpazesinin genişletilerek dinlenme ve eğlence ortamları dahil olmak üzere rekreasyonel faaliyetlerin yapılabileceği tüm faaliyet alanlarına uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Rekreasyon hizmeti alanındaki kuruluşlar, bireyleri rekreasyonel faaliyetlere katılmaya teşvik etmelidir. Sportif rekreasyon sağlık ve keyif amaçlı yapılan faaliyetlerdir. Bu bakımdan rekreasyon, turizmle doğrudan ilişkili bir alandır. Sezgin'in (1995) yaptığı tanımlamada turizm, "tüketicilerin belirli bir süre için ikamet ettikleri yerin dışında tatil, dinlenme, eğlence, kültürel veya benzeri amaçlarla yaptıkları seyahat ve geçici konaklama hareketleri" olarak tanımlanmaktadır. Bu tür faaliyetler hiçbir şekilde sınırlandırılmamış olsa da en belirgin olanları aile ziyaretleri, dinlenme ve eğlenme, gezi, merak, macera arayışı, kültürel, dinsel, sağlık, sportif, doğa, ekolojik ve ayrıca kongre ve toplantılara katılım olarak belirlenmiştir (Aktaş, 2002). Bireylerin seyahat etmeye başlamasıyla birlikte ekonomik ve sosyal gelişmeyle doğrudan ilişkili bir endüstri yavaş yavaş gelişmiştir. Zamanla turizm, üretim araçları ve tüketim araçlarının kendi endüstrisini geliştiren kitlesel bir olgu haline gelmiştir. Bu alan, turizm literatüründeki en yaygın ifadelerden biri olarak da nispeten bilinir (Altınöz, 2010). Leberman ve Mason'a (2002) göre, rekreasyonel turizm, talebi doğuran gelişen insan nüfusunun aşamalarına, talebin sonucu oluşan arzlara ve bu talebi karşılayacak arz kapasitesine göre ayrılabilir. Rekreasyonel turizmde hem doğal hem de maddi unsurlar girdi olarak kullanılır. Rekreasyonel işletmeler gibi turizm sektöründe, çeşitlendirme kısmi bir temelde kurulur. Turizm potansiyeline sahip ülkeler arasında Türkiye, coğrafi konumu, zengin tarihi geçmişi ve kültürel mirası, genç, iyi eğitimli ve yoğun nüfusu ve büyüyen ekonomisi ile dünyada dinamik bir ülke olarak yer almaktadır.

Kahramanmaraş genel olarak Türkiye'de doğal güzellikleri ile birçok alana ve bireye hitap edebilecek turizm alanlarına sahiptir. Kahramanmaraş'ın mevcut potansiyelinin geliştirilmesi için en umut verici turizm türlerinden biri rekreasyonel turizmdir. Bu nedenle çalışma, turizmin çeşitlendirilmesi içinde "rekreasyonel turizmi" ortaya koymaktadır. Rekreasyonel turizm ürünlerinin arz ve talep potansiyelleri, ürün çeşitlendirme kapsamı açısından analiz edilmekte ve buna göre sektörün güçlü ve zayıf yönleri belirlenmektedir

Bu çalışma da araştırma yöntemi, sahada yapılan gözlemlere dayanmaktadır Araştırmanın konusunu gözden geçirilmiş, ilk olarak alanı ve konuyla ilgili kaynaklar incelemiştir. Bu bağlamda, konumuzla ilgili olan bu kaynakların ulusal ve uluslararası düzeyde birçok bilim-yüksek lisans ve doktora tezi, kitap, makale ve diğer yayınları kapsayan bölümlerini araştırmış ve incelemiştir.

Doğa Yürüyüşleri (Trekking)

Kahramanmaraş ilinde zengin doğal çeşitliliği nedeniyle dağ ve doğa yürüyüşleri, trekking, kaya, kaya tırmanışı ve altı doğa turları yapılabilmektedir. Bisiklet parkuru olarak tanımlanabilecek çok uygun rotalar arasında Göksun-Geben-Çokak- Andırın, Andırın-Başkonuş-Kahramanmaraş, Elbistan-Ekinözü-Hacınınoğlu-Ilıca, Ilıca-Suçatı-Bulutoğlu-Kahramanmaraş yer almaktadır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2016 yılında doğa yürüyüşü rotası oluşturmuştur. Şehrin hemen batısındaki Kılavuzlu mesire alanından başlayan bu rota, su sporları merkezine kadar uzanmakta, geri dönmekte, tekrar Kılavuzlu mesire alanında son bulmakta olup toplam uzunluğu yaklaşık 6-7 km'dir. Bu alanı çevreleyen eğim ve manzara, her yaştan insanın rahatlıkla

katılabileceği özel bir parkuru turistik açıdan cazip hale getirmektedir. Bu kapsamda yürüyüş yapmak ve doğada çeşitli aktivitelere katılmak insan sağlığı açısından katkı sağlamaktadır. Kılavuzlu Barajı ile Menzelet Barajı arasındaki yaklaşık 6-7 km uzunluğundaki bölüm, düzenli patika yolunu takip ederek her yaş grubunun rahatça yürüyebileceği şekildedir.İlçe merkezine yakın olması, piknik alanları ve içme suyunun bulunduğu başlangıç ve bitiş noktalarına kolay ulaşım avantajına dönüşmektedir.

Kızılçam ormanlarından baraja kadar, küçük derelerin hemen üzerinden harika bir şekilde görülebilmekte olup, yolun eğimi ve yüzeyi göz önüne alındığında her yaştan bireyler için ideal durumdadır. Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri zaman zaman yürüyüş ve etkinlik düzenlemektedir. Yerel basında da yer alan bu etkinliklere katılan kişiler her yıl artarak devam etmektedir. Ayrıca doğa yürüyüşleri için; Tabiat parkları dışında Körsulu vadisinde Ayşepınarı-Karbasan arası, Ceyhan vadisinde Türkmenler-Hacınınoğlu arası, Ilıca-Suçatı arası, Engizek dağ zirveleri, Yavşan tabiat parkı çevresi, Düldül dağı çevresi, Ahırdağı çevresi doğa yürüyüş parkurları olarak önerilmektedir. Ayrıca Alikayası ve Döngel çevresinde farklı zorluk derecelerinde kaya tırmanışı yapılabilecek alanlar da bulunmaktadır. Ancak bu rotalar orta ve yüksek zorluk dereceli parkurlardır. Bu bakımdan daha çok doğa eğitimlerine, üniversite gruplarına, doğa derneklerine ve profesyonel sporculara yöneliktir. Güredil Kalesi, Ceyhan Nehri kıyısında Menzelet Barajı ve Alikayası'nın hemen karşısında yer almaktadır .Alikayası ile Güredil Kalesi arasında yapılacak asma köprüden Kahramanmaraş ve bölge turizmi önemli ölçüde yararlanacaktır. Özellikle Alikayası 'nda yapılan Cam Seyir Terası ilgi çekici manzarasını Güredil Kalesi ve Menzelet baraj gölü manzarasıyla birlikte değerlendirmelidir. Böylece nispeten eşsiz bir doğal manzara oluşmuş olacaktır. Gerekli tanıtımlar yapılırsa Alikayası'ndan Güredil Kalesi'ne kadar asma köprü ile doğa ve macera parkuruna dönüşecek alanda, yurtdışından çok sayıda macera tutkununun ilgi odağı olacağı, muhteşem bir doğa turizmi ortamı oluşacaktır.

Dağcılık ve Dağ Bisikletçiliği

Tırmanış, dağ yürüyüşü ve kampçılık gibi dağcılık içerisinde yer alan bir doğa sporudur. Günümüzde dağcılık ulusal ve uluslararası öneme sahip bir spordur. Kaya tırmanışı ve Dağcılık bölgede Rekreasyon turizminin konusudur. Kahramanmaraş'ta kaya tırmanışının yapılabileceği birçok alan bulunmaktadır. Türkiye'de kaya tırmanışı ve dağcılık yapmak için en fazla potansiyele sahip illerden biri de Kahramanmaraş'tır. Burada yapılan tanıtım çok az olduğu için bu potansiyel hayata geçirilememektedir. Kahramanmaraş ilindeki STK'lar ve dernekler bu kapsamda bazı çalışmalar yapmış olsalar da kaya tırmanışı konusunda şu anki durum istenilen seviyeden uzaktır. Kahramanmaraş'ta kaya tırmanışı için uygun alanlar şunlardır; Alikayası, Güredin Kalesi, Döngel Mağaraları, Düldül Dağı, Başkonuş çevresi, Çukurhisar çevresi, Fırnız Vadisi, Kısık Vadisi, Hançer Vadisi, Göksun Değirmendere gibi yerler uygun alanlardır. Bu yerlerin bazılarında zaman zaman bu tür etkinlikler düzenlenmektedir. Kahramanmaraş'ın yüksek potansiyele sahip olduğu bir diğer alan ise bisiklet ve dağ bisikletidir. Bu alanda Kahramanmaraş Bisikletçiler Derneği ve Kahramanmaraş Bisiklet Taşımacılığı Sistemi (KSÜBİS) adlı Bisikletçiler Dernekleri faaliyet göstermektedir. Bunların dışında Kahramanmaraş'ta bisiklete uygun yerlerde farklı bisiklet grupları ve bireysel sporcular faaliyetlerini sürdürmektedirler.Bunun dışında özellikle Onikişubat ilçesi sınırları içerisinde çok sayıda doğal yürüyüş yolu bulunmaktadır. Bu yollar genelde ormanların içinden geçerek oldukça bakir alanlara doğru gitmektedir. Bunlardan en önemlileri; Elancık-Ağyar-Uludaz güzergahı (yaklaşık 7 km), Kümperli-Tetirilik-Uludaz güzergahı (2,5 km), Yavşan-Kemal'in Yaylası-Uludaz güzergahı (6 km), Dağobaşı-Recep'in YaylasıUludaz güzergahı (6 km), Yavşan-Çatalkaya güzergahı (5,5 km) Gölpınar-Loğlu-Çimen Dağ güzergahı (6,5 km), Dağobaşı-Loğlu-Çimendağı güzergahı (2,5 km), Gıcılı-Mahraz-Düldül Dağı güzergahı (3,7 km), BunsuzDüldül güzergahı (3,5 km), Bunsuz-Mavi Göl Şelalesi güzergahı (1 km), Kargı-Bük Çayı-Mavi Göl Şelalesi güzergahı (4,7 km), Kargı-Doğutepe-Çatalçam güzergahı (4,3 km) (Bayhan, 2018: 29)

Menzelet Barajı çevresi Sır Barajı çevresi, Kılavuzlu Barajı çevresi Kazma Bağları, Avşar köyü çevresi Kapıçam ve Kısık Vadisi Çukurhisar köyü Mushin Yazıcıoğlu parkı Elbistan Pınarbaşı Türkoğlu'na ait köyler Yeşilyöre ile Kapıçam-Narlı ve çevre köyleri: hepsi yol ve dağ bisikletçileri için uygun alanlara sahiptir. Bu ilçelerde bisiklet yolu yapımına uygun alanlar bulunmaktadır ancak bisikletçilerin çoğunluğu merkez ilçelerde yoğunlaştığı için bu alanlar pek kullanılmamaktadır. Ayrıca Onikişubat Belediyesi sınırları içerisinde Avşar köyü civarında Kılavuzlu sulama kanalı boyunca uzanan bir alanda 15 km'lik yürüyüş ve bisiklet yolu oluşturulmuştur. Bu yoldan profesyonel bisikletçiler kadar vatandaşlarda faydalanmaktadır

Yamaç Paraşütü

Ülkemizde yamaç paraşütü, özellikle 1980'li yıllardan sonra hava sporlarına ilgi duyan kişiler tarafından ortaya atılan bir tür doğa ve uçak sporudur. Serbest paraşütlerle yamaç aşağı koşmaya ve göğe yükselmeye izin veren ekstrem bir spordur. Sivil havacılık mevzuatına göre bu, ÇHHA (çok hafif uçak) olarak sınıflandırılır. Bu kapsamda en hafif ve en taşınabilir uçaklar belirlendiğinden, yamaç paraşütü yine yol olmayan yüksek alanlardan kalkış yapılarak yapılabilir. Özel bir kalkış ve iniş pistinde yapılması gerekmez. Bu özelliği ile önemli bir turizm altyapısı ve masrafı oluşturmaz. Yamaç paraşütü ile kişi, hava akımlarının oluşturduğu doğal kalkış kuvvetlerini kullanarak saatlerce havada kalabilir. Hatta düşük basınçlı alanlarda yükselen hava hareketlerini kullanarak bulutlara kadar yükselebilir ve kilometrelerce yol kat edebilir. Dünyanın en popüler ve en hızlı büyüyen havacılık sporudur. Bu özelliği sayesinde Kahramanmaraş'ta gelişen bir spor olmaya başlamıştır. Özellikle Ahir Dağı'ndan havalanan paraşütçüler neredeyse her günün ilk baharlarında ve yaz aylarında bunları görebilecekler. Yamaç paraşütü faaliyetleri ise Kahramanmaraş Dağcılık Arama Kurtarma Radyo ve Radyo Amatörleri Derneği (KADAK) çatısı altında yapılmaktadır. İlk etapta Türk Hava Kurumu (THK) ve Kahramanmaraş Sivil Havacılık Derneği tarafından kolları sıvanan yamaç paraşütü kalkış alanında incelemelere başlanmıştır. Bu incelemelerden biri sonrasında uçuşa elverişli Altınova köyü istikametine uygun bir sıçrayış tespit edilerek gerçekleştirilebilir ve ilk uçuş alanı belirlenmiştir. Bu spor 2016 yılında Kahramanmaraş ilinde 3 ayrı alanda yapılmaya başlanmıştır. Pistlerden biri Malik Ejder Türbesi, Kumaşır Gölü'nün güneyinde, Ümit Tepe'de 750 metre yükseklikte, diğeri Ahır Dağı zirvesinin güneyinde, üçüncüsü ise Pazarcık ilçesine bağlı Narlı yerleşiminin güneydoğusundaki Kardelen Tepesi'ndedir Özellikle Ahır Dağı'ndan havalanan paraşütçülerin neredeyse her gün görebileceği bir imkan oluşturmuştur.

Su Sporları Turizm Alanları

İklim ve arazi şekillerindeki çeşitlilik nedeniyle Kahramanmaraş ili su bakımından oldukça zengindir. Ceyhan Nehri'nin ana giriş havzası toplamı 863 hm³/yıl, Göksun Deresi 412 hm³/yıl, Aksu Deresi 1.027 hm³/yıl, Körsulu Deresi 137 hm³/yıl, Kesiş Deresi 405 hm³/yıl; ve diğer tüm küçük kollar 1.869 hm³/yıl'dır. İl toplam su potansiyeli 5.158,5 hm³/yıl olup bunun 343,5 hm³/yıl'lık kısmı yeraltı sularından kaynaklanmaktadır (DSİ, 2011). İlin jeotermal alanları Kahramanmaraş ili merkez ilçesine bağlı Ilıca beldesindeki Zeytun ve bugün Sır Barajı yapıldıktan sonra rezervuar altında bulunan ve sondaj faaliyetleri ile kaynakları bulunan Döngele jeotermal alanlarıdır. Bu ilçede içme suyu olarak şifalı su kaynakları mevcuttur. Oldukça fazla potansiyelin bulunduğu akarsu ve barajlarda çeşitli su sporları faaliyetleri yapılmaktadır. Ayrıca sağlık turizminde önemli bir bölümü sıcak su kaynakları ve termal su kaynaklarının yoğunluğu mevcuttur. Kahramanmaraş ilinin iklimi, yağış şekli ve havzalardaki topoğrafyaya bağlı ani yükselmeler, akarsuların getirdiği su hacmi ve rejimlerindeki farklılıkların nedenidir. Karasal iklimin belirgin olduğu bölgelerde en fazla akım ilkbahar aylarında (Nisan) görülür. En az akımlar ise genellikle kış aylarındadır; bazı kaynaklarda ise Ekim ayında olduğu belirtilmektedir. Kahramanmaraş'ta 1969 ve 1980 yıllarında sel felaketleri yaşanmıştır. Taşkın sorunlarıyla başa çıkmaya yönelik her türlü kalkınma çabasında, alanı boşaltan akarsulardaki en fazla akımlar ve

bunların frekansları dikkate alınmalıdır. Kahramanmaraş İlindeki Doğal Göller Kahramanmaraş ilinde üç adet doğal göl bulunmaktadır. Bunlar Türkoğlu ilçesinde bulunan Gavur Gölü, merkez ilçede bulunan Kumaşır Gölü ve Elbistan ilçesinde bulunan Izgın Gölü'dür. Türkoğlu ilçesindeki Gavur Gölü'nün yüzey alanı yaklaşık 0,76 km2'dir. Aynı durum merkez kesimde bulunan Kumaşır Gölü için de geçerlidir, yüzey alanı yaklaşık 0,09 km2'dir. Tamamı bataklıktır. Ayrıca Ahır dağlarında mevsimsel olarak Evri Gölü ve büyük ölçüde kurumuş Bağlama Gölü dışında tektono-karstik özellikte Karagöl ve Küçük Göl bulunmaktadır. İlde toplam on iki göl bulunmaktadır, bunlar: Düzbağ, Kamışcık, Kemal, Esence, Büyükyapalak, Çardak, Kızıliniş, İncecik, Zorkun, Merk, Meydan ve Sarsap gölleridir. Kahramanmaraş ilinde sulama göllerinin oluştuğu 5 adet baraj bulunmaktadır. İldeki barajların adları Kartalkaya, Sır, Menzelet, Adatepe, Ayvalı ve Kılavuzlu'dur. Bunlardan Kartalkaya, Kılavuz ve Ayvalı sulama suyunun yanı sıra içme suyu temini amacına hizmet ederken, Adatepe sadece sulama suyu sağlamakta, Menzelet ve Sır barajında ise enerji üretmektedir. Kahramanmaraş ili ve çevresinde bulunan barajların çokluğu göz önüne alındığında, barajlar rekreasyonel aktivite potansiyeli açısından değerlendirilebilir ve rüzgar sörfü, su kayağı, kürek, yelken gibi su sporları açısından oldukça uygundur.

Menzelet Barajı

Ceyhan Nehri Barajı sulama suyu ve enerji kullanımı için inşa edilmiştir. Menzelet Barajı 1980-1989 yılları arasında inşa edilmiştir. Baraj üzerinde piknik ve seyir alanı, ayrıca tur tekneleri için iskele bulunmaktadır. 19 Mayıs 2018 tarihi itibariyle iskeleler inşa edilmiş olup, daha önce rekreasyon amaçlı kurulan Menzelet rekreasyon alanında kurulan iskelelerden tekne turları yapılmaktadır. Menzelet Su Sporları Merkezi'nde çeşitli ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlenmektedir. Kılavuzlu Barajı'nın Menzelet Barajı'na bağlantısını sağlayacak yol orman içerisinden yapılmıştır. Bu nedenle Menzelet Barajı'na ulaşmak için iki farklı alternatif yol bulunmaktadır. Mayıs 2010'da Menzelet Baraj Gölü'nde düzenlenen Offshore Türkiye Şampiyonası. Dünya Motornautics Federasyonu ve İstanbul Offshore Kulübü tarafından ortaklaşa düzenlenen Dünya Offshore Şampiyonası eleme turları burada yapılmıştır. Bu mücadeleler, ilin tanıtımını yükseltmek için ülke çapında canlı olarak yayınlanmıştır. Bu faaliyetlerin artarak devam edebilmesi için yerel yöneticilerin ve sivil toplum örgütlerinin daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Kılavuzlu Barajının Yeri Sır ve Menzelet barajları Kahramanmaraş şehir merkezinin kuzeybatısındadır. İkisi de şehir merkezine çok yakındır. Bu iki barajdan şehir merkezine en yakın olanı Kılavuzlu Barajı'dır. İnşa edilecek barajlar arasında sonuncusu Kılavuzlu Barajı'dır. Şehir merkezine yakınlığı ve uygunluğu, barajın değerlendirilmesi için bu alanın turizm ve rekreasyon amaçlı kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Kahramanmaraş'ta su sporları vardır, son yıllarda genel olarak ilgi artmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kılavuzlu Barajı'nda kano gibi spor aktiviteleri için altyapı tesisleri inşa ettirmiştir. Yarışlarda, birçok ülkenin katılımıyla yaygın olarak yarışmalar düzenlenmiştir. 2017' yılında Kılavuzlu Su Sporları Merkezi'nde kano ve su scooter yarışları ve fly-board gösterileri yapılmıştır. Bu alanlarda eğitim ve tanıtım faaliyetleri devam etmektedir. Özel kuruluşlar ve ulusal kurumların ilgi ve işbirlikleriyle çok daha iyi noktalara gelebilecektir. Ayrıca, uluslararası ve ulusal düzeyde çeşitli Sportif organizasyonlarının burada yapılması için çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Kampçılık ve Karavan Turizmi

Doğal güzellikleri, tabiatı, baraj gölleri, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile Kahramanmaraş yemyeşil bir il olarak tanımlanmaktadır. Bol oksijenli havası, yemyeşil ormanlarıyla birlikte ruhu arındırma özelliğine sahiptir. Topraklarının çoğunda karla kaplı dağlar, insanların kış sporları yapmak için mükemmel alanlar sunmaktadır. Hem denizde hem de karada en ideal oranlarda öne çıkacak turizm türü kamp ve karavan turizmi olacaktır. Kamp ve karavan turizminin oldukça

gelişebileceği bir nokta ise Yavşan Yaylası Tabiat Parkı'dır. Genellikle geniş bir alana yayılmaktadır. Ekoturizm, özellikle kamp ve karavan turizmi açısından vazgeçilmez bir zenginlik oluşturmaktadır. Ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı gençlik kamp alanlarının bulunduğu Döngel'de bir diğer ilgi alanı da kampçılık alanıdır. Yavşan Yaylası Tabiat Parkı ulusal ve uluslararası koruma alanıdır. Halk dinlenme, eğlenme ve bilgi edinme alanları, kısacası biyolojik çeşitlilik, doğal miras, kültürel miras, doğal, toprak, su ve havadır. Çevre eğitimi ve rekreasyonel amaçlar. Doğası gereği potansiyel doğa turizminin önemli merkezi olan Yavşan Yaylası aslında önemli bir merkez haline getirilmelidir, bu potansiyel turizm amacına hizmet etmede kazanacağı iyi bir altyapı planlaması ile bu alanda giriş kapısı yönetim-idare, açık spor alanı, otopark alanı, doğal yürüyüş parkuru, çadır karavan alanı, bungalov evler, günübirlik piknik ünitesi, alışveriş ünitesi, tuvalet, büfe, çocuk oyun bahçeleri mevcuttur.
Yavşan Yaylası'ndaki turistik aktiviteler arasında yürüyüş ve sırt çantalı geziler, at binme, doğa gezileri, bakir orman gezileri, foto safarileri, kırsal miras gezileri, doğa eğitim programları, ekolojik eğitim programları, kampçılık, bilimsel turizm, aile/yerel turistler, ilgi çekici manzaralar (jeoturizm), yayla gezileri, köy ortamında konaklama, çiftlik turizmi ve köy ürünlerinin satın alınabileceği yerler de mevcuttur. Başkonuş, Kahramanmaraş-Andırın il yolu üzerinde yer almaktadır. Etrafı ormanlarla çevrili ovası ve Yenicekale'ye hakimdir. Şehir merkezine uzaklığı 55 km'dir. Coğrafi konumu deniz seviyesinden 1785 metre yüksekliktedir. Başkonuş'ta orman dinlenme tesisi de bulunmaktadır. Yoğun çam ormanlarının sınırları içinde yer alan Başkonuş'ta yaban hayvanlarının yaşamasının yanı sıra kaynak suları da tespit edilmiştir. Andırın-Kahramanmaraş yolu üzerinde bulunan Başkonuş orman dinlenme tesislerinde elektrik, telefon, yol ve çevre düzenlemesi mevcuttur. Bunların hepsi tamamlanmış olup orman idaresine ait kulüp, lokanta vb. konaklama sosyal tesisleri bulunmaktadır. (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011:153).

Kış Turizmi ve Rekreasyon Alanı

Ülkemizde turizmin 12 aya ve tüm bölgelere yayılması için ciddi çalışmalar yapılmaktadır. 2000'li yılların başında üç aylık kış döneminde (Aralık-Ocak-Şubat) 2,7 milyon ziyaretçi ağırlanırken, bu sayı 2018 yılı itibarıyla 5 milyon turiste ulaşmıştır. Kış turizminde İsviçre, Avusturya ve Fransa ile kıyasıya rekabet eden Türkiye, kış sezonu için vazgeçilmez kayak merkezleri konusunda da ciddi ilerleme kaydetmiştir. 2018 yılı itibarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı kayak merkezi sayısı 30'u geçmiştir. Turizm işletme belgesi olmayıp farklı idareler tarafından kayak merkezi olarak kullanılanlar da hesaba katıldığında sayıları 50'ye yaklaşmaktadır. 2015 yılında Türkiye'de düzenlenen olimpiyatlar Türkiye'ye olan ilgiyi artırmıştır. Sonraki yıllarda Türkiye uluslararası çapta birçok organizasyona ev sahipliği yapmaya devam etmiştir. Türkiye genelinde birçok kış turizm merkezi bulunmaktadır. Bazıları tam donanımlı turizm merkezleridir. Ülkemizdeki önemli kayak merkezleri, Bolu'da bulunan Kartalkaya ,Çankırı'da bulunan Ilgaz, Elazığ'da bulunan Hazar Baba,Erzurum'da bulunan Palandöken ,Gümüşhane'de bulunan Zigana, Bingöl'de bulunan Yolçatı, Isparta'da bulunan, Kocaeli'nde bulunan Kartepe, Bayburt'ta bulunan Kop Dağı, Bolu'da bulunan Gerede Esentepe Arkut Dağı, Kars'ta bulunan Sarıkamış, Akdağ Yaylası kış turizm merkezilerdir.

Yedikuyular Kayak Merkezi ve Rekreasyon Alanı

Yedikuyular şehir merkezine 13 km uzaklıkta, Ahir Dağı'nın doğu yamacında 1850-2033 rakım arasında bir konumdadır. İl genelinde kayak sporu, kar festivalleri ve rekreatif eğlenceler düzenlenmektedir. Yedikuyular Kayak Merkezi Projesi kapsamındaki pist dışında, teleferik hatları, telesiyejler ve yaz-kış kullanılabilen trekking off-road parkurları inşa edilmiştir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yedikuyular kayak ve dinlenme tesisi, Dünya Kayak Federasyonu'nun belirlediği kriterlere uygun olarak kayak merkezlerinin rüzgar ve kar analizleri yapılarak inşa edilmiştir. Yedikuyular'da kayak pistleri dışında, Kahramanmaraş dışındaki il ve

ilçelerden gelen turistlerin de bu olanaklardan yararlanabileceği, yaz-kış yararlanabileceği alanlar mevcuttur. 250 dönümlük rekreasyon alanı tahsis edilmiş olup, içerisinde off-road, trekking parkurları gibi birçok aktivite yapılabilmektedir. 2019 yılı Ocak ayında özellikle Adana, Hatay, Gaziantep ve Osmaniye'den yaklaşık 150 bin kişi Yedikuyular kış turizm merkezini ziyaret etmiştir. Bölgede az sayıda Bungalov evler mevcuttur. Turistlerin konaklayabileceği alanlar ise çoğunlukla şehir merkezindedir. Dolayısıyla turistler ya günübirlik gelmektedir. Ya da şehir merkezine 15 km uzaklıkta olduğu için gelip şehir merkezindeki otellerde konaklamaktadırlar. Deprem sonrasında şehirdeki konaklama ihtiyacı bu dönem için ciddi sorun olmakla birlikte yapımı devam eden otel vb alanlar mevcuttur. Yedikuyular Bölgesinin tanıtımı ulusal ve yerel anlamda iyi yapılmalıdır. İlin her yerinde, el değmemiş doğaya sahip zengin orman alanları, yaylalar, maden suları, kaplıcalar, göller, nehirler ve bol miktarda yaşamla dolu akarsular, turizmde başka faaliyetlere yer açmaktadır. Genel olarak, alternatif turizm faaliyetlerine katılanların çoğu finansal olarak daha güçlüdür.

Tartışma:

Günümüzde sosyal bilimler çalışmalarında sıklıkla kullanılan bu yöntem, ilk olarak 1960'lı yıllarda Harvard Üniversitesi'ndeki Learned, Christensen, Andrews ve Guth profesörleri tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra 1970'li yıllar boyunca amaçları planlamaya başlamış ve uygulama kapsamını genişletmiştir. SWOT Analizi; bir bölgedeki mevcut iç ve dış faktörlerin etkilerini ortaya çıkarmak ve güçlü ve fırsat alanlarını belirlemek, tehdit ve zayıflıkları en aza indirmek için tasarlanmış temel amaçlı bir analizdir. SWOT analiz tekniği, bir ülke içindeki bir bölge veya alanda turizm politikaları belirlenirken de kullanılmaktadır. Bir ülkenin turizm potansiyelinin güçlü ve zayıf yönlerini içeren iç faktörleri ve fırsat ve tehditlerini içeren dış faktörleri ortaya koymaktadır (Yücenur, 2010:932). SWOT analizi, araştırılan alanın turizm üzerindeki güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkaracak; böylece hedeflerine yönelik uygun strateji kolayca belirlenecektir. Daha sonra uygulamasıyla turizm fırsatlarının her an değerlendirilmesini, hataların görülmesini ve düzeltilmesini sağlayan bir araç olacaktır.

Bu aynı zamanda modern dünyada belirli sınırları olan turizm yerlerinin düzenlenmesinde ve turizm politikalarının belirlenmesinde ve turizm örgütleri ve işletmelerinin yönetim kapsamında önemli bir yer tutan yöntemlerden biridir. Bazı kaynaklara göre SWOT analizi bir durum analizi olarak kabul edilmektedir.

Güçlü Yönler (G): Kahramanmaraş ili üzerine yapılan bu araştırmanın içeriğinde yapılan yukarıdaki analiz ve sentezlere dayanarak, SWOT analizi uygulanarak incelenen alanın güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve güçlü yönleri ortaya çıkarılmıştır.

SWOT analizi

Güçlü Yönleri:

-Doğal güzellikleri bakımından oldukça zengin olan Kahramanmaraş çeşitli turizm rekreasyon alanlarına sahip olmaktadır.

-iklim yapısının uygunluğu nedeniyle çeşitli aktiviteler yapılabilmektedir.

-Yerel Yönetimler tarafından Turizm alanları desteklenmektedir.

- Her yaş grubuna uygun rekreatif alanlar bulunmaktadır.

- Ekonomik anlamda uygun bir şehirdir.

-Şehirde bulunan iki adet üniversitenin ürettiği projeler fayda sağlamaktadır.

Zayıf Yönleri:

-6 Şubat depremleri sonrası toparlanma süreci devam etmektedir.

-Rekreasyon alanların çoğunun şehir merkezinin dışında olması nedeniyle ulaşım Problemleri oluşabilmektedir.

-Şehir dışından gelen turistler için Konaklama sorunu mevcuttur.

-Tanıtım ve reklam çalışmaları yetersizdir.

-Turizm sektöründe çalışan personellere daha iyi eğitim verilmelidir.

Turizm Rekreasyonu açısından Sportif Rekreasyon alanların incelenmesi konusunda Kahramanmaraş İli incelemesinde Bölgede Sportif Rekreasyon alanlarının sayısının oldukça fazla olduğu görülmüştür. Mevcut alanlarının bir kısmı iyi derecede işletilirken bir kısmının yeterince aktif olamadığı görülmüştür. Sportif Rekreasyon açısından değerlendirildiğinde yaş grubu olarak genelde orta yaş gurubunu kapsadığı için mevcut alanlar düzenlenirken bunlara dikkat edilmesi uygun olacaktır. Doğa Sporları bakımından bölgenin durumu göz önüne alınarak çeşitlendirilmelidir. Tanıtım ve reklam çalışmaları arttırılmalıdır. Bölge halkı başta olmak üzere rekreasyon ve turizm bilinci geliştirilmelidir. Spor Bilimleri Fakültesi ve Turizm fakültesinden mezun olan öğrencilerin alan istihdamında daha aktif olmaları gerekmektedir.
Bu Çalışma aşamasında yapılan literatür çalışmalarında konu ile ilgili çalışmaların az olduğu gürülmüş mevcut çalışmanın Kahramanmaraş iline ve alan çalışanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA:

Aktaş A. (2002). Turizm İşletmeciliği ve Yönetimi. Antalya: Azim Matbaa.
Altınöz, H. (2010). Türkiye'de Turizmin Çeşitlendirilmesi Kapsamında Gençlik Turizmi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
Karaküçük, S. (2008). Rekreasyon Serbest zamanları Değerlendirme. Ankara: Gazi Kitabevi, 6. Baskı.
Sezgin O.M. (1995). Genel Turizm. Ankara: Tütibay.
Türk Dil Kurumu-TDK (2020) Genel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/
United Nations World Tourism Organization-UNWTO (2020). Glossary of Tourism Terms. https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf#page=21
YÜCENUR, G. N., DEMİREL,N.Ç., 2010. Türkiye Ekonomisinde Stratejik Politika Seçimi için SWOT Analizi İle Entegre Edilmiş Bulanık AHP/ Bulanık ANP, Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi, Sayı: 28, s. 227, Ankara.
http://kahramanmaras.bel.tr/
http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr
https://www.kahramanmaras.gov.tr/

KAHRAMANMARAŞ'TA GELENEKSEL SPORLARIN TARİHSEL ÖZETİ

HITORICAL SUMMARY OF TRADITIONAL SPORTS IN KAHRAMANMARAŞ

Hasan GEZER
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Sports Sciences, Kahramanmaraş, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-6271-7109

Tayfun KARA
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Sports Sciences, Kahramanmaraş, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-9987-2930

ÖZET
Bu çalışma Türklerin geleneksel sporlarının Kahramanmaraş ilindeki genel yapısını incelemektedir. Çalışma nitel bir çalışma olmakla birlikte geniş bir literatür çalışması taranarak hazırlanmıştır. Gerek geleneksel sporlara gerekse tarihsel ve kültürel değerleri tanıtması bakımından alanca öncü çalışmalardan bir tanesidir. Kahramanmaraş'taki geleneksel sporlar, bölgenin kültürel mirasının dokusuna işleyen derin köklere sahiptir. Güreş, okçuluk ve cirit gibi bu sporlar yalnızca fiziksel aktiviteler değil, yüzyıllar öncesine dayanan tarihi ve kültürel öneme sahiptir [1]. Örneğin güreş, salt rekabeti aşan, gücü, onuru ve toplum ruhunu simgeleyen kutlanan bir uygulamadır. Benzer şekilde, okçuluk ve cirit, hem dövüş sanatları hem de toplumsal eğlenceler olarak hizmet ederek bölgenin tarihi anlatılarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu sporların kültürel önemi, Kahramanmaraş halkı arasında bir kimlik ve süreklilik duygusunu teşvik ederek sosyal uyuma katkıda bulunma biçimlerine yansır. Bu geleneksel sporlar nesilden nesile aktarılırken, bölgenin eşsiz kültürel değerlerini ve tarihi anılarını korurlar.
Anahtar kelimeler: Geleneksel Spor, Kahramanmaraş,Tarih

Abstract
This study examines the general structure of traditional Turkish sports in Kahramanmaraş province. Although the study is a qualitative study, it has been prepared by reviewing a wide literature review. It is one of the pioneering studies in the field in terms of introducing both traditional sports and historical and cultural values. Traditional sports in Kahramanmaraş have deep roots that penetrate into the fabric of the cultural heritage of the region. These sports, such as wrestling, archery and javelin, are not only physical activities but also have historical and cultural significance dating back centuries [1]. For example, wrestling is a celebrated practice that transcends mere competition and symbolizes power, honor and community spirit. Similarly, archery and javelin are an integral part of the historical narratives of the region, serving both as martial arts and social entertainment. The cultural importance of these sports is reflected in the way they contribute to social harmony by promoting a sense of identity and continuity among the people of Kahramanmaraş. As these traditional sports are passed down from generation to generation, they preserve the unique cultural values and historical memories of the region.
Key words: Traditional Sports, Kahramanmaraş, History

Giriş:
Yüzyıllar boyunca, Kahramanmaraş'ın geleneksel sporları değişen sosyal ve tarihi bağlamlara yanıt olarak evrimleşmiştir. Bu sporlar, temel değerlerini korurken, çağdaş toplumdaki alakalarını garantileyerek modern etkilere uyum sağlamıştır [2]. Evrim, bu sporların hem

geçmişten hem de günümüzden unsurları nasıl entegre ettiği ve yerel toplulukla yankı uyandıran benzersiz bir karışım yarattığında görülebilir. Örneğin, bir zamanlar kabile yaşamının önemli bir parçası olan at yarışı, modern spor uygulamalarını benimserken kültürel özünü koruyan popüler bir rekabetçi spora dönüştü. Bu evrim, geleneklerin statik olmadığı, ancak sürekli olarak yeni etkiler ve fikirler tarafından yeniden tanımlandığı ve yeniden şekillendirildiği Kahramanmaraş kültürünün dinamik doğasını yansıtır.Tarihsel olayların Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların gelişimi ve uygulaması üzerinde derin bir etkisi olmuştur. Savaşlar, göçler ve kültürel değişimlerin hepsi izlerini bırakarak bu sporların nasıl gerçekleştirildiğini ve algılandığını etkilemiştir [3]. Örneğin, farklı kültürlerle etkileşim ve ulusal hareketlerin etkisi, yerel spor manzarasını zenginleştirmiş, geleneksel değerleri güçlendirirken yeni teknikler ve stiller getirmiştir. Bu tarihi etkiler, genellikle çeşitli kültürel unsurların ve tarihi anlatıların bir karışımını yansıtan geleneksel spor festivallerinin düzenlenme biçiminde belirgindir. Bu sporlar değişen tarihsel koşullara uyum sağlamaya devam ederken, Kahramanmaraş'ın kültürel mirasının dayanıklılığının ve uyum yeteneğinin yaşayan tanıkları olarak hizmet vermektedir.

Kahramanmaraş'ta Popüler Geleneksel Sporlar

Derin tarihi kökleri olan okçuluk, Kahramanmaraş'ta en çok değer verilen geleneksel sporlardan biridir. Bu spor yüzyıllardır yapılmaktadır ve kültürel ifade ve toplum bağlarının önemli bir parçası olarak hizmet vermektedir. Şehir, Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonu [4] gibi yerel ve ulusal kuruluşlar tarafından desteklenen çeşitli okçuluk kulüplerine ve yarışmalarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu girişimler, okçuluk sanatını korumayı ve tanıtmayı, hem bölgesel hem de ulusal mirastaki önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. ŞEHİR Okçuluk Spor Kulübü gibi tesisler, meraklılara eğitim ve kaynaklar sağlayarak geleneğin gelişmeye devam etmesini sağlamaktadır [5]. Ayrıca, depremden etkilenen sporcular da dahil olmak üzere çeşitli katılımcıları dahil etmek için özel programlar düzenlenerek bu sporun kapsayıcı doğası vurgulanmaktadır [6]. Güreş, özellikle Karakucak olarak bilinen geleneksel form, Kahramanmaraş'ın spor kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bölgede önemli bir etkinlik olan 26. Geleneksel Karakucak Güreş Festivali, sporun kalıcı popülaritesini ve kültürel önemini vurgulamaktadır [7]. Festival, kültürel mirası koruma aracı olarak güreşe yönelik güçlü yerel desteği yansıtarak Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenmektedir. Türk Geleneksel Güreş Federasyonu da sporun tanıtımında önemli bir rol oynayarak şehrin kimliğinin canlı bir parçası olmasını sağlamaktadır [8]. Her yıl Zafer Günü'nde kutlanan Hartlap güreş festivali gibi etkinlikler, toplulukları bir araya getirerek bu asırlık spor aracılığıyla gurur ve birlik duygusu yaratmaktadır [9]. Bu festivaller yalnızca güreş geleneğini onurlandırmakla kalmayıp aynı zamanda genç nesilleri de dahil ederek sporun devamlılığını sağlamayı amaçlamaktadır. Kahramanmaraş'taki bir diğer geleneksel spor olan cirit atma, atletizmi kültürel önemle birleştirir. Spor genellikle atletlerin at sırtındayken hem cirit atma hem de cirit tutma becerilerini sergiledikleri kar gibi benzersiz ortamlarda gerçekleştirilir [10]. Bu dinamik spor, yerel sporcuların yeteneklerini sergilemek için sergiler ve yarışmalar düzenleyen Kahramanmaraş Binicilik Spor Kulübü gibi yerel kulüpler tarafından desteklenmektedir [11]. Yarışmalar, katılımcıların hızını ve hassasiyetini test etmek için tasarlanmıştır ve etkinlikler genellikle birden fazla binici ve at takımıyla başlar [12]. Cirit atma, yalnızca sporcuların fiziksel yeteneklerini vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda bölgenin zengin binicilik geleneklerinin bir kanıtı olarak da hizmet eder. Kahramanmaraş, bu etkinlikler aracılığıyla hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin ilgisini çekerek benzersiz spor mirasını kutlamaya ve sürdürmeye devam ediyor.

Geleneksel Sporlar ve Şenlikler

Kahramanmaraş'taki yerel festivallerde geleneksel sporların rolü hem önemli hem de çok yönlüdür. Bu festivaller yalnızca kültürel kutlama aracı olarak değil aynı zamanda turizm sektörünün önemli bir bileşeni olarak da hizmet eder [13]. Ceviz Festivali ve Elma Festivali gibi

etkinlikler, bölgenin dört bir yanından ve ötesinden ziyaretçileri çeken geleneksel sporları öne çıkarır [14]. Bu festivallerin temaları genellikle yerel kültürün korunması etrafında döner ve bu sporların kültürel mirasın yaşayan örnekleri olarak önemini vurgular [15]. Bu toplantılar, topluluğun yerel gelenekte derin kökleri olan güreş ve okçuluk gibi etkinlikler aracılığıyla miraslarıyla etkileşime girmesi için bir platform sağlar [16]. Geleneksel sporları birleştirerek, Kahramanmaraş'taki festivaller, eğlence ve kültürel eğitimin benzersiz bir karışımını sunarak, topluluğun geçmişiyle bağlarını güçlendirirken aynı zamanda bölgesel turizmi teşvik eder.

Mevsimsel spor etkinlikleri, Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların ve oyunlarının canlılığını korumasına yardımcı olur. Örneğin Atatürk Parkı'nda düzenlenen Çocuk Oyunları Kültür ve Spor Etkinlikleri Projesi kapsamında geleneksel çocuk oyunları düzenlendi [17]. Bu tür etkinliklerde çocukların ve gençlerin geleneksel sporlarla tanışması sağlanırken aynı zamanda fiziksel aktivitelere katılmaları teşvik ediliyor. Ayrıca, geleneksel sporların modern çeşitleri, örneğin paintball ve oryantiring gibi bölgedeki spor çeşitliliğine katkıda bulunur [18]. Bu etkinlikler, mevsimsel olarak düzenlenerek yerel halkın spor yeteneklerinin desteklenmesi ve farklı yaş gruplarının sunulmasını arttırır. Böylece, geleneksel sporlar, Kahramanmaraş'ta sadece geçmişin bir parçası değil, aynı zamanda bugünün aktif bir parçası olarak yaşamaktadır.

Toplumun sunulması, Kahramanmaraş'taki geleneksel sporların sürdürülebilirliği için esastır ve bu katılım, yerel yönetimlerin ve organizasyonların desteğiyle daha da güçlenir. Örneğin şehirdeki faaliyetlerin %70.1'i belediyeler tarafından daha etkili bir şekilde organize edilmektedir [13]. Bu durumda, halkın spor etkinliklerinin devamını arttırırken, geleneksel sporların modern toplumda yer bulmasına da olanak tanır. Ayrıca geleneksel sporların sosyal ve kültürel yaşamın üzerindeki etkisi, toplumun bu etkinliklerine olan ilgisini canlı tutar [2]. Toplumun geniş bir şekilde yayılması, geleneksel sporların gelecekte de canlı kalmasını sağlar ve bu sporların sadece bir eğlence aracı değil, aynı zamanda bir kimlik ve yardımlaşma sembolü olarak kabul edilmesine yol açar.

Eğitim ve Beceri Geliştirme

Kahramanmaraş'taki geleneksel koçluk yöntemleri, geleneksel sporları koruma ve tanıtmada önemli bir rol oynar. Bu yöntemler, becerilerin uygulamalı pratik ve kişisel etkileşim yoluyla aktarıldığı mentor ve çırak arasındaki yakın ilişkiye odaklanır. Bu yaklaşım, yalnızca otantik tekniklerin korunmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu sporlarla ilişkili kültürel mirası da güçlendirir. Örneğin, bölgede öne çıkan geleneksel bir spor olan güreş, nesiller boyunca geliştirilen tekniklerin ve stratejilerin nüanslı bir şekilde aktarılmasına olanak tanıdığı için bu koçluk stilinden önemli ölçüde yararlanır [16]. Kişisel mentorluğa vurgu, güçlü ve yetenekli bir sporcunun gelişimi için önemli olan derin bir saygı ve bağlılık duygusunu besler.

Kahramanmaraş'taki geleneksel sporların temel taşı olan kuşaklar arası beceri aktarımı, değerli tekniklerin ve kültürel bilginin çağlar boyunca aktarılmasını sağlar. Bu süreç, yaşlı nesillerin genç nesillere sadece okçuluk, cirit ve güreş gibi sporlar için gereken fiziksel becerileri değil, aynı zamanda bu faaliyetlerin temelinde yatan değerleri ve etiği de öğretmesini içerir. Bu tür etkileşimler genellikle, yaşlıların bilgeliğinin hikaye anlatımı ve gösteri yoluyla aktarıldığı gayriresmi ortamlarda gerçekleşir. Bu beceri transferi yöntemi, genç katılımcıların bir kimlik ve aidiyet duygusu geliştirmesine yardımcı olduğu için geleneksel sporların sürekliliğini ve canlılığını korumak için hayati önem taşır. Ayrıca, atletik uygulamalarının tarihi önemini ve kültürel zenginliğini takdir etmelerini teşvik ederek miraslarına daha derin bir bağ kurmalarını sağlar [1].

Kahramanmaraş'taki kurumlar ve atölyeler, geleneksel spor becerilerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için temel platformlar olarak hizmet eder. Bu kuruluşlar, bireylerin deneyimli uygulayıcıların rehberliğinde yeteneklerini öğrenebilecekleri ve geliştirebilecekleri yapılandırılmış ortamlar sağlar. Atölyeler genellikle belirli sporlara veya tekniklere odaklanarak katılımcılara yoğun eğitim seanslarına katılma fırsatı sunar. Bu tür programlar, beceri geliştirme

ve geleneksel sporları daha geniş bir kitleye tanıtma açısından çok önemlidir. Ek olarak, geleneksel ve modern eğitim yaklaşımları arasındaki boşluğu kapatmaya yardımcı olur, özgünlüğü korurken performansı artırmak için çağdaş yöntemleri entegre eder [19]. Kaynaklara ve uzmanlığa erişim sağlayarak, bu kurumlar bölgedeki geleneksel sporların sürdürülebilirliğine ve büyümesine önemli ölçüde katkıda bulunur.

Geleneksel Sporlarda Kullanılan Ekipman ve Kıyafetler

Kahramanmaraş'taki geleneksel sporlar, bölgenin kültürel mirasına derinden kök salmıştır ve her spor nesillerdir kullanılan belirli ekipmanları gerektirir. Örneğin güreş, güreşçiler için olmazsa olmaz bir deri pantolon türü olan "kispet" gibi özel ekipmanlar gerektiren bölgede önemli bir geleneksel spordur. Bu ekipman parçası yalnızca işlevsel bir amaca hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda sporun tarihi ve kültürel önemini de sembolize eder [20]. Benzer şekilde okçuluk, performansı artırmak için yüzyıllar boyunca rafine edilmiş yerel malzemelerden yapılan el yapımı yaylar ve oklar kullanmayı içerir. Başka bir geleneksel spor olan cirit, doğruluk ve mesafeyi sağlamak için hassasiyetle hazırlanmış mızraklar kullanır. Kahramanmaraş'ta bu geleneksel malzemelerin kullanılmaya devam edilmesi, mirasa duyulan derin saygıyı sergilerken aynı zamanda modern taleplere de uyum sağlar.

Kahramanmaraş'ta geleneksel sporlar sırasında giyilen kıyafetler yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda kültürel öneme de sahiptir. Örneğin şalvar güreşinde kullanılan kıyafetler, bölgenin zengin tarihi dokusunu yansıtan İslam öncesi Türk gelenekleriyle doğrudan bir bağlantıdır [20]. Bu giysiler, nesiller boyunca aktarılan kültürel estetiği korurken sporun fiziksel taleplerini karşılamak için özel olarak tasarlanmıştır. Geleneksel sporlarda kıyafetlerin önemi, salt işlevselliğin ötesine uzanır; geçmişe somut bir bağlantı, Kahramanmaraş'ın değer verdiği kültürel mirasın görsel bir temsili olarak hizmet eder. Dahası, bu kıyafetler genellikle halk danslarıyla birlikte sergilenir ve kültürel anlatıdaki rollerini daha da vurgular [21].

Son yıllarda, Kahramanmaraş'ta geleneksel sporlarda kullanılan ekipman ve kıyafetlerde dikkate değer yenilikler ve uyarlamalar olmuştur. Bölge modernliği benimserken, spor kulüpleri ve kurumları sporcuların performansını ve güvenliğini artırmak için çağdaş malzemeler ve tasarımlar kullanmaktadır. Örneğin, keçi kılı gibi geleneksel malzemeler hala saygı görürken, daha fazla dayanıklılık ve esneklik sunan sentetik liflerin dahil edilmesine doğru kademeli bir geçiş var [22]. Bu uyarlamalar yalnızca atletik performansı iyileştirmekle ilgili değil, aynı zamanda bu geleneksel sporları daha genç nesiller ve daha geniş kitleler için daha erişilebilir hale getirmekle ilgilidir. Gelenekle yeniliği dengeleyerek Kahramanmaraş, zengin spor mirasının günümüzün sürekli gelişen dünyasında canlı ve alakalı kalmasını sağlar.

Geleneksel Sporlar ve Cinsiyet Rolleri

Kahramanmaraş bölgesinde, geleneksel sporlar tarihsel olarak cinsiyete özgü roller merceğinden algılanmıştır ve bu da genellikle katılım seviyelerini ve erkekler ve kadınlar için uygun görülen spor türlerini dikte etmiştir. Güreş ve okçuluk gibi birçok geleneksel sporda, çoğunlukla bu sporları erkeklikle ilişkilendiren kültürel normlar ve beklentiler nedeniyle erkekler ağırlıklı olarak katılımcı olmuştur [23]. Ancak son yıllarda, artan kadın katılımının bu uzun süredir devam eden gelenekleri sorgulamasıyla kademeli bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim hem toplumsal dönüşümler hem de sporlarda kapsayıcılığı teşvik etmeyi amaçlayan hedefli girişimler tarafından kolaylaştırılmıştır. Özellikle Kahramanmaraş Karakucak Güreş Festivalleri gibi etkinlikler, kadın sporcuların varlığını ve katkılarını vurgulamaya başlamış ve geleneksel sporlarda daha eşitlikçi katılıma doğru ilerici bir değişim göstermiştir [13].

Tarihsel olarak, geleneksel sporlardaki katı cinsiyet rolleri, özellikle Kahramanmaraş bağlamında önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu değişimler, Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyet döneminde devam eden modernizasyon çabaları da dahil olmak üzere daha geniş toplumsal değişimlere kadar izlenebilir [24]. Bu süre zarfında, eğitim ve sosyal sistemlerin yeniden

düzenlenmesi, sporlara katılımları da dahil olmak üzere kadınların rollerini yeniden tanımlamada önemli bir rol oynadı. Engeller aşınmaya başladıkça, kadınlar okçuluk ve cirit gibi daha önce erkeklerin egemen olduğu sporlara katılma fırsatları buldular. Bu evrim, cinsiyet rollerine meydan okuma ve onları yeniden tanımlama yönündeki daha geniş bir eğilimi yansıtarak spor katılımında daha fazla özgürlük ve çeşitliliğe olanak tanır. Kadınların bu alanlara dahil edilmesi, yalnızca geleneksel sporların kültürel dokusunu zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda sporda cinsiyet eşitliğine doğru devam eden yolculuğun bir kanıtı olarak da hizmet eder [25].

Çağdaş Kahramanmaraş'ta, geleneksel sporlardaki cinsiyet rollerinin dinamikleri, hem küresel eğilimlerden hem de yerel girişimlerden etkilenerek gelişmeye devam ediyor. Günümüzde, çeşitli cinsiyet kimliklerini barındıran ve her alanda katılımı teşvik eden kapsayıcı bir spor ortamının oluşturulmasının önemi giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu çağdaş bakış açısı, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenenler gibi geleneksel spor etkinliklerine katılan kadınların sayısının artmasıyla da yansıtılmaktadır [16]. Sporlarda daha dengeli bir temsil yaratma çabaları hem politika değişiklikleri hem de toplumsal savunuculukla desteklenmiş ve cinsiyet rollerinin daha akışkan ve daha az kısıtlayıcı olduğu bir ortama yol açmıştır. Sonuç olarak, geleneksel sporlar, kapsayıcılığı ve çeşitliliği önemseyen modern bir cinsiyet dinamikleri anlayışını yansıtan, stereotiplere meydan okumak ve eşitliği teşvik etmek için bir platform haline gelmektedir [23].

Geleneksel Sporların Yerel Ekonomiye Etkisi

Kahramanmaraş'taki geleneksel sporlar, bölgenin turizmine önemli ölçüde katkıda bulunarak, bölgenin eşsiz kültürel ve atletik mirasını deneyimlemek isteyen ziyaretçileri çekmektedir. Bölge, kültürel dokusuna derinlemesine yerleşmiş güreş, okçuluk ve cirit gibi geleneksel sporlarıyla ünlüdür [1]. Doğanın ve sporların zengin olanaklarına rağmen, bölge daha geniş bir kitleyi çekme potansiyelini engelleyen yetersiz spor turizmi altyapısıyla mücadele etmektedir [1]. Bu spor etkinlikleri yalnızca yakın bölgelerden seyirci çekmekle kalmayıp, aynı zamanda bu geleneksel gösterilere tanıklık etmek isteyen uluslararası turistleri de cezbetmektedir. Bu ziyaretçi akını, konaklama, yemek ve diğer turizmle ilgili hizmetlere olan talebi artırarak yerel ekonomiyi canlandırmakta ve böylece topluma hayati bir gelir sağlamaktadır.

Kahramanmaraş'taki yerel işletmeler, bölgede düzenlenen spor etkinliklerinden büyük ölçüde yararlanmaktadır. Ceviz Festivali ve Geleneksel Boyalı Mahallesi Kısa Şalvar Güreşi Festivali gibi geleneksel spor festivalleri, satıcılar ve zanaatkarlara ürünlerini daha geniş bir kitleye sergilemeleri için fırsatlar sunar [14]. Bu etkinlikler, yerel girişimcilerin hem yerel halkla hem de turistlerle etkileşim kurmasını sağlayarak satışları artırır ve Kahramanmaraş'ın benzersiz kültürel kimliğini tanıtır. Bu festivallerin varlığı, işletmelerin artan yaya trafiği ve tüketici harcamalarıyla geliştiği canlı bir ekonomik ortam yaratır. Dahası, yerel işletmeler ve etkinlik organizatörleri arasındaki ortaklıklar, sponsorluk anlaşmalarına ve işbirlikçi pazarlama çabalarına yol açarak bu geleneksel spor etkinliklerinin ekonomik etkisini daha da artırabilir.

Kahramanmaraş'ta geleneksel spor etkinliklerine ev sahipliği yapmak, yerel halk için çok sayıda istihdam fırsatı da yaratır. Etkinlik planlamasından misafirperverlik hizmetlerine kadar, bu faaliyetler turistlerin ve katılımcıların ihtiyaçlarını karşılayan işler yaratır. Turizm endüstrisi, özellikle ilk yatırım aşamalarında, artan talebi karşılamak için konaklama kapasiteleri genişletildikçe inşaat sektörü istihdamına önemli ölçüde katkıda bulunur [26]. Ek olarak, bu etkinlikler etkinlik koordinatörleri, güvenlik personeli ve hizmet personeli gibi çeşitli roller gerektirir ve bunlar toplu olarak bölgedeki işsizlik oranlarını azaltmaya yardımcı olur. Sonuç olarak, yerel iş gücü hem etkinlikler sırasında kısa vadeli istihdamdan hem de büyüyen turizm sektöründeki potansiyel uzun vadeli rollerden faydalanır.

Geleneksel Sporların Korunması ve Teşviki

Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların korunması ve tanıtımı yerel hükümet ve kuruluşlar tarafından önemli ölçüde desteklenmiştir. TÜBİTAK tarafından onaylanan ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen "Uluslararası Geleneksel ve Olimpik Güreş Sempozyumu ve Oyunları" gibi girişimler, bu kültürel uygulamaları teşvik etme taahhüdünü göstermektedir [16]. Bu etkinlik yalnızca geleneksel güreşi sergilemekle kalmaz, aynı zamanda katılımcıları ve seyircileri farklı geçmişlere çekerek kültürel değişim ve eğitim için bir platform görevi görür. Bu tür çabalar, geleneksel sporların toplum bağlarını güçlendirme ve kültürel mirası korumadaki önemini vurgular. Yerel yetkililer bu etkinlikleri düzenleyerek yalnızca kültürel geleneklerin devamını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bölgenin kültürel bir merkez olarak kimliğine ve çekiciliğine de katkıda bulunurlar.

Eğitim, okulların ve eğitim kurumlarının bu etkinlikleri müfredatlarına entegre etmesiyle geleneksel sporların korunmasında önemli bir rol oynar. Çalışmalar, beden eğitimi derslerinde geleneksel sporlar aracılığıyla öğrenmenin, öğrencilerin kültürel miraslarına olan takdirlerini artırırken fiziksel zindeliği ve takım çalışmasını teşvik ettiğini göstermiştir [27]. Okullar, bu sporları eğitim programlarına dahil ederek genç nesilde bir gurur ve devamlılık duygusu aşılamaya yardımcı olur. Bu yaklaşım, yalnızca kültürel kimliğe dair daha derin bir anlayışı teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda geleneksel sporların toplum yaşamının ayrılmaz bir parçası olmasını da sağlar. Eğitim yoluyla, genç bireyler bu gelenekleri ileriye taşımak için gerekli bilgi ve becerilerle donatılır ve gelecek nesiller için hayatta kalmaları sağlanır.

Bu çabalara rağmen, Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların korunması çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Birincil engellerden biri, genellikle dikkati ve kaynakları kültürel girişimlerden uzaklaştıran tatil turizmi tarafından kültürel turizmin gölgelenmesidir [28]. Daha ticarileştirilmiş, modern eğlence biçimlerine olan tercih, geleneksel sporlara olan ilgi ve katılımın azalmasına yol açabilir. Dahası, yetersiz spor turizmi altyapısı sorunu daha da kötüleştirerek bu faaliyetlerin daha geniş kitlelere ulaşma ve hak ettikleri tanınırlığı kazanma potansiyelini sınırlar [1]. Bu zorlukların üstesinden gelmek için, hem kültürel hem de tatil turizminin tanıtımını dengelemek, geleneksel sporların devam eden varlıkları ve büyümeleri için gerekli desteği ve ilgiyi almasını sağlamak esastır.

Geleneksel Sporların Modern Uyarlamaları

Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların modern sporlarla bütünleştirilmesi, aktif yaşam tarzlarını teşvik ederken kültürel mirası korumak için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Güreş, okçuluk ve cirit gibi geleneksel sporlar, bölgenin tarihi ve kültüründe derin köklere sahiptir ve toplumsal değerleri yansıtan semboller ve kodlar taşır [29]. Bu sporları çağdaş spor etkinliklerine dahil ederek, yerel organizasyonlar daha fazla ilgi ve katılımı teşvik edebilir. Bu bütünleştirme, yalnızca bu geleneksel sporları korumaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda çeşitli atletik disiplinleri tanıtarak modern spor manzarasını da zenginleştirir. Dahası, geleneksel ve modern sporları birleştirmek, hem yerel halk hem de turistler dahil olmak üzere daha geniş bir kitleyi çekebilir ve böylece bölgenin spor turizmi potansiyelini artırabilir [1]. Eski ve yeninin kaynaşması, çeşitliliği ve yeniliği kutlayan canlı bir spor sahnesi yaratır.

Teknolojinin ve medyanın Kahramanmaraş'taki geleneksel sporlar üzerindeki etkisi yeterince vurgulanamaz. Dijital platformların ve sosyal medyanın ortaya çıkışı, bu sporların halk tarafından nasıl algılandığı ve etkileşime girildiği konusunda devrim yarattı. Örneğin, spor eğitiminde dijital ve dijital olmayan teknolojinin kullanımının öğrenci gelişimini olumlu yönde etkilediği gösterilmiştir [30]. Teknolojiden yararlanılarak, geleneksel sporlar daha geniş bir kitleye ulaşabilir ve bu da dünyanın dört bir yanındaki meraklıların bilgiye erişmesini, etkinlikleri izlemesini ve sanal olarak katılımını kolaylaştırır. Bu dijital varlık, yalnızca bu sporların korunmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda teknoloji odaklı deneyimlere daha yatkın olan genç nesiller için onları canlandırır. Geleneksel spor etkinliklerinin medya kapsamı da bu

faaliyetlerin profilini yükseltmede önemli bir rol oynar ve modern bir bağlamda gelişmek için ihtiyaç duydukları tanınmayı ve desteği almalarını sağlar.
Kahramanmaraş'tan geleneksel sporları küresel bir kitleye ulaştırmada uluslararası tanıtım ve yarışmalar hayati öneme sahiptir. Kar Voleybolu Avrupa Turnuvası ve Uluslararası Geleneksel ve Olimpik Güreş Sempozyumu ve Oyunları gibi etkinlikler, bölgenin zengin spor mirasını uluslararası bir sahnede sergileme taahhüdünü vurgular [1][16]. Bu yarışmalar yalnızca yerel sporcuların becerilerini sergilemeleri için platformlar olarak hizmet etmekle kalmıyor, aynı zamanda uluslararası katılımcıları ve seyircileri çekerek kültürler arası alışverişi ve anlayışı teşvik ediyor. Kahramanmaraş, bu tür etkinliklere ev sahipliği yaparak, geleneksel ve modern sporların benzersiz karışımına dikkat çekerek küresel spor arenasında önemli bir oyuncu olarak konumlanabilir. Bu yarışmalar aracılığıyla kazanılan uluslararası görünürlük, geleneksel sporların sürdürülebilirliğini ve büyümesini sağlamaya yardımcı olurken, aynı zamanda bölgenin kültürel ve ekonomik kalkınmasına da katkıda bulunuyor.

Kahramanmaraş'ta Geleneksel Sporların Gelecek Beklentileri

Güreş, okçuluk ve cirit gibi geleneksel sporların zengin dokusuyla Kahramanmaraş, küresel tanınırlık için önemli bir potansiyele sahiptir. Su ve kış sporları için ideal olan bölgenin doğal manzaraları, bu geleneksel aktiviteleri uluslararası alanda tanıtmak için mükemmel bir zemin sağlar [1]. Ancak, yeterli spor turizmi altyapısının olmaması kritik bir zorluk olmaya devam etmektedir. Bu potansiyeli açığa çıkarmak için, çabalar bu sporların küresel farkındalığını ve takdirini artırmaya yönlendirilmelidir. Daha önce Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen "Uluslararası Geleneksel Oyunlar ve Spor Sempozyumu" gibi uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmak, bu çabada önemli bir basamak taşı görevi görebilir [31]. Bu tür girişimler yalnızca bölgenin kültürel mirasını vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda kültürler arası alışverişlere ve artan turizme kapılar açarak geleneksel sporların hak ettikleri küresel tanınırlığı kazanmasının önünü açar.
Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların canlılığını ve sürekliliğini sağlamak için sağlam gençlik programları geliştirmek esastır. Yaz spor okulları aracılığıyla genç demografiyi dahil etmek ve hem ulusal hem de uluslararası yarışmalar düzenlemek, bu sporlara köklü bir takdir ve katılımı teşvik edebilir [32]. Bölgede başarıyla uygulanan Geleneksel Çocuk Oyunları Kültürü ve Spor Aktiviteleri Projesi gibi programlar, hedeflenen girişimlerin potansiyel etkisini göstermektedir [33]. Bu programlar yalnızca genç sporcuların becerilerini ve ilgi alanlarını geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda geleneksel sporları korumak ve tanıtmak için kritik bir strateji görevi görür. Bu faaliyetleri eğitim çerçevesine ve toplum etkinliklerine entegre ederek Kahramanmaraş, kültürel spor mirasının mirasını ileriye taşıma konusunda tutkulu yeni bir sporcu nesli yetiştirebilir.
Kahramanmaraş'ta geleneksel sporların sürdürülebilirliği için stratejik planlama çok önemlidir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı, geçmişteki zorlukları ele almayı ve spor girişimlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için vatandaş geri bildirimlerini dahil etmeyi amaçlayan kapsamlı bir yol haritasıdır [34]. Bu plan, Olimpik yüzme havuzları gibi gerekli altyapının inşasını ve spor turizmini ve geleneksel sporları sistematik olarak teşvik etmek için bir Spor Ana Planının geliştirilmesini vurgulamaktadır [32]. Kahramanmaraş, bu stratejileri daha geniş turizm ve kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirerek, geleneksel spor sahnesinin devam eden büyümesini ve evrimini destekleyen sürdürülebilir bir çerçeve yaratabilir. Bu bütünsel yaklaşım, yalnızca kültürel uygulamaların korunmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bunları ekonomik kalkınma ve toplum katılımı için bir katalizör olarak da kullanır.
Kahramanmaraş'ta geleneksel sporlar, köklü bir tarihe ve zengin bir kültürel mirasa sahip olup, sadece yerel varlığın bir parçası değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yaşamın da önemli bir bileşenidir. Okçuluk, güreş ve cirit atma gibi sporların yanı sıra, bu etkinliklerin yerel festivallerdeki rolü ve toplumsal katılımını artırma potansiyelini, geleneksel sporların toplumsal

bütünleşme üzerinde gösterilerin gözler önüne sermektedir. Eğitim ve beceri geliştirme seçenekleri, geleneksel koçluk yöntemleri ile genç nesillere aktarılırken, kadın ve bölgedeki spordaki yerler ve cinsiyet rollerindeki değişimler, bu sporların evrimine ve modernleştirilmesine dönüştürülme mevcuttur. Yerel ekonomi üzerindeki olumlu etkiler, turizm ve istihdam fırsatları ile desteklenirken, koruma ve teşvik destekleri, bu değerli depolamanın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, Kahramanmaraş'taki geleneksel sporlar, çağdaş dinamiklerle entegrasyon süreci, hem yerel hem de uluslararası düzeyde tanınan potansiyele sahip, yeniden oluşturma planlarıyla desteklenerek sürdürülebilir bir gele

KAYNAKLAR

www.dergipark.org.tr/en/download/article-file/3878760
www.sehrimkahramanmaras.com
www.researchgate.net
www. kahramanmaras.gsb.gov.tr
www.instagram.com/sehirgelenekselokculuk/?hl=tr
www.marasok.com/
www.kahramanmaras.gsb.gov.tr
www. kahramanmaras.gsb.gov.tr
www.havadismaras.com
www.haber46.com.tr/atli-cirit-icin-atlar-sahaya-suruldu
www.gazetecin.com
www.tgasdf.gov.tr/atli-binicilik/
www.dergipark.org.tr/en/download/article-file/1543294
www.Festival ve Yerel Etkinlikler kahramanmaras.ktb.gov.tr
www.dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/69365/870937
www.kahramanmaras.bel.tr
www.kahramanmaras.gsb.gov.tr
www. tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Ealvar_g%C3%BCre%C5%9Fi
www.kahramanmaras.ktb.gov.tr
www.m.belediyehaberleri.com.tr
www.dergipark.org.tr/tr/download/article-file/187295
www.spor.ksu.edu.tr
www.suraakademi.org.tr
www.dogaka.gov.tr
www.dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4030070
www.dergipark.org.tr/en/download/article-file/2377654
www.alparslan.edu.tr/geleneksel-spor-oyunlari.pdf
dergipark.org.tr/tr/pub/adujss/issue/86431/1479629
www.en.marastaedebiyat.com
www.sp.gov.tr
www.marastaedebiyat.com
www.kahramanmaras.bel.tr

THE ROLE OF FREEDOM (自由) AND SELF GOVERNANCE (自主) IN MEIJI JAPAN

Res. Assist. Dr. Yasemin YAZICI
Erciyes University, Faculty of Letters, Department of Japanese Language and Literature
ORCID: 0000-0002-3110-8300

ABSTRACT

The Meiji Period (1868-1912) was a time when the concepts of freedom (自由) and autonomy (自主) gained significance in Japan's process of modernization and Westernization, both in social and political life. This study examines the origins of these two concepts, their impact on society, and their roles in the formation of modern Japan. Additionally, the political concept map of the Meiji Period has been explored by looking at how these concepts were discussed within ideologies such as liberalism, nationalism, conservatism, and ideas such as the general will and self-determination.

With the Meiji Restoration, Western liberal ideas paved the way for the definition of freedom and individual rights. 自由 (freedom) refers to the rights and freedom of movement of individuals, while the Freedom and Human Rights Movement brought these demands to a political level. 自主 (autonomy) represents the capacity of individuals and communities to govern themselves. These two concepts sought to strike a balance between individual freedom and social responsibility. Moreover, the usage of these concepts reflects the influence of liberal thought advocating individual freedom and the notion of positive freedom.

In conclusion, 自由 and 自主 were fundamental concepts that played a key role in transforming the social and political structure of the Meiji Period and contributed significantly to Japan's modernization. Furthermore, it has been observed that these two concepts, which evolved around the 自 (onozukara) kanji, are interdependent. Notably, the understanding of autonomy (自主) among liberal thinkers of the Meiji period suggests that freedom (自由) could not be realized without it. Additionally, it has been determined that, unlike their usage in the West, these concepts in Meiji Japan were shaped under strict state control.

Keywords: Meiji Period, freedom, 自由, autonomy, 自主, concept analysis method.

INTRODUCTION

The Meiji Era symbolizes Japan's transition from a feudal structure to the establishment of a modern nation-state. During this transformation process, a synthesis of modern Western modernization ideas and traditional Japanese values took place. During the Meiji reforms, the concepts of freedom (自由, jiyū) and self-governance (自主, jishu) played a critical role both in the recognition of individual rights and in ensuring national independence. Yazıcı states that the Meiji-era political thinker Nakae Chōmin used these concepts in the sense of "freedom, independence, being conscious of the right to freedom both as a people and as sovereigns, and not separating the sovereign from the people" (Yazıcı, 2022: 257). In this study, the origins of these two concepts, their reflection in social and political reforms in Meiji Japan, and the role they played in the modernization process have been analyzed.

A literature review highlights the work of Tadashi Aruga (Aruga, 1999), which examines how Western political concepts such as equality, rights, and freedom were incorporated into the Japanese language. This research is particularly important for our study as it focuses on the use of the concept of freedom (自由, jiyū). Similarly, Hane's work (Hane, 1963), which discusses these concepts in the context of nationalism and liberalism, is among the key studies on how Meiji intellectuals understood

and used Western political ideas. In another study, Hane (1969) examines the extent to which Japanese intellectuals were influenced by liberal thought in England. Another study on the concept of "jiyū" is Yoshino's work (1993), in which the author discusses the concept of freedom during the Meiji period, particularly through the newspaper Tōyō Jiyū Shinbun, in the context of natural rights. Racel (Racel, 2011) also focuses on the analysis of concepts in his study on Meiji intellectuals' understanding of East and West, providing insight into political thought during the Meiji period. Masaaki's study (Masaaki, 1958) examines the intellectual structure of the Meiji period, including a section on the Freedom and People's Rights Movement, where debates on freedom and independence are analyzed in detail. Howland's study (Howland, 2001) focuses on the translation issues of Western political terminology into the Japanese language, particularly in terms of concepts such as freedom and sovereignty. These works are significant for our study as they focus on political modernization during the Meiji period through key ideological concepts borrowed from the West.

In this context, the main research questions of our study are as follows: With the Meiji Restoration, Japan transformed from a feudal order into a centralized nation-state. How were Western-derived concepts such as freedom and self-governance adapted to Japanese society during this process? Did the Meiji reforms genuinely increase individual freedoms and local governance autonomy, or did they remain limited under state control? Our main problem is to what extent the Meiji reforms contributed to the understanding of freedom and self-governance. Accordingly, the purpose of this study is to understand how the terms Jiyū (自由) and Jishu (自主), influenced by Western thought and incorporated into the Japanese political modernization program, were used in Japanese politics and language, and to what extent their meaning aligned with their Western counterparts.

METHODOLOGY

This study employs critical evaluation and concept analysis methods. The reason for choosing these methods is to focus on the gaps in the existing literature. In particular, by examining the kanji "自 (ji, onozukara)", which is used in Japanese to indicate "self," this study enables an analysis of the political concept map of the Meiji period and reveals its differences from Western usage. The key features provided by the critical evaluation method include identifying differences in existing knowledge on the subject, synthesizing sources that reveal limitations and gaps, and conducting analyses that demonstrate the broader relevance of the research (Jesson, Lacey, 2006: 140). Concept analysis is defined as "a process that provides information to investigate, clarify, validate, define a concept, and differentiate it from similar concepts" (Çıtak, Uysal, 2012: 4). In this study, through this method, the focus has been placed on the concepts of Jiyū (自由) and Jishu (自主) in the Meiji period, analyzing their usage and the ideologies associated with them. This method, which focuses on aspects such as the definition of a concept, its use in the literature, and other concepts shaped around it (Şener, Çetinkaya, 2016: 127), is applied in disciplines such as health sciences and social sciences.

DISCUSSION

Origins And Evolutıon Of The Concept Of Freedom (自由) In The Meiji Period

The Turkish Language Association (TDK) defines freedom as "the state of thinking or acting without any restriction or compulsion, not being bound by any condition; liberty" and "a state in which a person makes decisions based on their own will and thoughts, independent of external influences; freedom, independence."[1] The idea of freedom, which is linked to individualism in liberalism, is referred to by Rousseau as "Man is born free, yet everywhere he is in chains," highlighting natural freedom (Yazıcı, 2022: 149). The concept of jiyū was introduced to Japan during the Meiji period through Western ideas of liberty.

In terms of Confucian influence, Japan traditionally prioritized collective harmony (wa 和) and

[1] https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 12. 02. 2025).

social order over individual freedom. Particularly in the second half of the 19th century, Japanese intellectuals who studied Western liberal thought introduced concepts such as freedom, individual rights, and constitutional government to Japan. The works of Western thinkers such as Mill and Rousseau had a significant impact during the Meiji period. Their definitions of freedom advocated a constitutional order that limited the power of the state while ensuring individual rights.

Studies on the origins of the concept of freedom in Japan indicate that this term appeared in early Chinese texts, where it was used in the sense of "acting at will, arbitrarily." In Japan, during the Nara-Heian periods (710-1185), the concept had a similar meaning derived from Chinese sources. However, in the Bakumatsu-Meiji periods (1853-1912), the term jiyū was used as a translation for the English word "liberty." Noriho Urabe, in discussing the concept of freedom (自由) in the Japanese Constitution, refers to Fukuzawa Yukichi's Seiyō Jijō (西洋事情), highlighting that in Japanese etymology, this term carried the meaning of "selfishness," making it inconsistent with its Western counterpart (Yazıcı, 2022: 153).

Similar concerns were expressed by other scholars such as Aruga (Aruga, 1999: 1414), who noted that Fukuzawa was cautious in using jiyū due to its potential misinterpretation. Kim (Kim, 1973: 155) states that the term was defined as "doing something as one pleases" in an English-Japanese dictionary compiled by Hori Tatsunosuki in 1862. Horie argues that deficiencies in political terminology studies are reflected in the jiyū concept as well, as the idea of individual freedom (kojin jiyū) was associated with "selfishness" in Japanese society (Horie, 2010: 90). In the work titled "Jiyū no ri (自由之理), written by Mori Arinori, one of the pioneers of Western thought in Japan and a translation of Mill's work On Liberty, the author clearly used the word"liberty" as a counterpart.[2]

Meiji thinker Nakae Chōmin placed freedom at the center of his political thought, advocating not only for the use of the jiyū concept but also for its practical implementation. Previous inferences made about Chōmin's understanding of freedom are that the thinker's freedom should not only be realized by using the concept of jiyū but also in practice, and that the restrictability of freedom is in line with the liberal view. (Yazıcı, 2022: 158). He emphasized the necessity of political participation for freedom to be realized, a belief reflected in his newspaper Tōyō Jiyū Shinbun and the Liberal Party (Jiyūtō). The manifesto of his newspaper states:

"Freedom is inherent in human nature, and preserving it is the highest path for humanity. The freedom of our countrymen is in their nature, and expanding this freedom to be recognized worldwide is our duty" (Yoshino, 1993: 114).

It is known that this perspective continued in the founding manifesto of the Liberal Party (Jiyūtō) (Chōmin, 1984: 57).

During the Meiji Era, the term "jiyū 自由" encompassed rights such as freedom of thought, expression, religion, and the press. However, due to Japan's social and cultural structure, this understanding of freedom was limited by social harmony and state interests rather than individualism. Articles 27, 28, and 29 of the 1889 Meiji Constitution stated that freedoms related to the press, expression, and property could only be exercised in a way that did not disrupt public order and peace.

"Article 27. The right of property of every Japanese subject shall remain inviolate. Measures necessary to be taken for the public benefit shall be any provided for by law.
Article 28. Japanese subjects shall, within limits not prejudicial to peace and order, and not antagonistic to their duties as subjects, enjoy freedom of religious belief.
Article 29. Japanese subjects shall, within the limits of law, enjoy the liberty of speech, writing, publication, public meetings, and associations."[3]

Thus, the state was able to restrict freedoms in line with its modernization and social stability goals. During this period, a political movement called **Jiyū Minken Undō (Freedom and People's Rights**

[2] https://dl.ndl.go.jp/pid/783198/1/12 Erişim tarihi: 12. 02. 2025.
[3] https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c02.html Erişim tarihi: 12. 02. 2025.

Movement) emerged, demanding broader freedoms and constitutional governance. Having entered the international arena with the start of the Meiji Era, Japan first established the Meiji government as a step toward political modernization. The Freedom and People's Rights Movement arose in response to the system's perceived drift toward enlightened despotism and directly sought structural political change. The three main principles of this movement were the establishment of a parliament, the reduction of land taxes, and the abolition of unequal treaties (Gotō, 1972: 3). Additionally, the movement aimed to establish constitutionalism, though the transition to constitutionalism was not solely defined by this movement. Intellectuals such as Fukuzawa Yukichi laid the ideological foundations of the movement and advocated for adapting Western-style liberalism to Japan. Furthermore, the works of thinkers such as Mill, Rousseau, and Spencer were translated into Japanese within the framework of this movement. However, by the late 1880s, the movement weakened due to government repression.

The Meaning of the Concept of Autonomy – Self Governance (自主) and National Independence

The Individual and National Dimensions of Jishu

The concept of jishu refers to an individual's ability to manage their life independently while also reflecting Japan's aspiration to maintain its national independence against Western colonial policies. As discussed earlier in the context of freedom, some argue that the term jishu began to be used as an alternative to jiyū, since the latter carried a negative connotation of "selfishness" (Horie, 2010: 91). On this subject, Kim (2019: 155) states that Fukuzawa preferred the term jishu **(自主)** in his work Seiyō Jijō due to semantic ambiguity.

At the individual level, the concept of jishu aimed to develop individuals' ability to make decisions independently, particularly through educational reforms. The **1872 Education Decree** mandated basic education for all individuals to cultivate citizens capable of independent thinking in the modernization process.[4]

At the national level, jishu represented Japan's efforts to maintain its political and economic independence against Western imperialism. One of the main goals of the Meiji Restoration was to secure this independence through diplomatic and military reforms, ensuring Japan's equal status with Western nations.

Nakae Chōmin emphasized not only the concept of freedom but also the awareness of political participation. He believed that public engagement in political decision-making would reinforce the consciousness of freedom. Viewing self-governance as a prerequisite for freedom and progress, Chōmin highlighted the unifying aspect of this concept for the Japanese people. He also founded a newspaper (Tōyō Jiyū Shinbun), which he described as a commitment to the people's freedom and self-governance rights (Yazıcı, 2002: 156-157, 262). In this context, it is evident that jiyū (自由) and jishu (自主) are interrelated concepts in Nakae Chōmin's political thought.

[4] https://www.jica.go.jp/Resource/dsp-chair/english/chair/modernization/ku57pq00002mpdct-att/modernization_chapter_05.pdf Erişim tarihi: 12. 02. 2025.

The concept of jishu was also reflected in the restructuring of local administrations. The 1888 City and Town Administration Law (Shisei Chōsonsei 市制町村制) granted limited autonomy to local administrative units (Ueko, 2011), enabling people to address local issues more effectively. However, this autonomy remained under the supervision of the central government. While the Meiji government adopted the concepts of freedom and self-governance as tools for modernization, it defined their boundaries according to state interests. The state continued to restrict individual freedoms and local self-governance in the name of public order and national unity. For example, press freedom and political gatherings frequently faced censorship and repression.

CONCLUSION

During the Meiji Era, the concepts of jiyū (自由) and jishu (自主) played a crucial role in Japan's modernization process. Inspired by Western thought, these concepts became the foundation of individual rights, educational reforms, and national independence policies. However, their implementation differed from Western applications due to Japan's cultural and political structure. The definitions and socio-political implications of these two concepts can be briefly summarized in the table below:

Concept	Definition	Social Reflection	Political Reflection
Jiyū (自由)	Individual freedoms and rights	Education, freedom of the press, social movements	Democracy, rule of law, constitutional rights
Jishu (自主)	Self-governance and independence	Community self-management, economic independence	National sovereignty, military and economic independence policies

Table 1: Differences Between Jiyū (自由) and Jishu (自主)

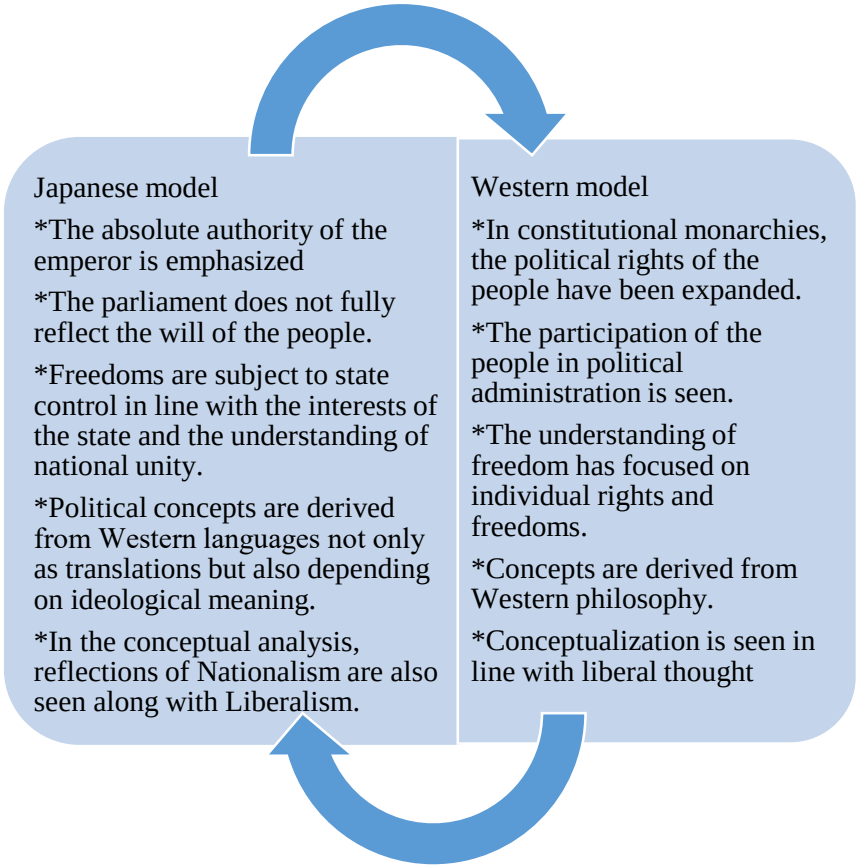
By analyzing these concepts, we can observe that Meiji intellectuals considered self-governance a fundamental condition for freedom. Examining the meaning of the kanji character **自 (onozukara)**, we find meanings such as "natural, self-, autonomous." The use of this character in various terms reflects a positive concept of freedom that emphasizes individual independence and autonomy, while also incorporating elements of liberal thought centered on rights and freedoms. At this point, when we analyze the concepts used around the term "自", we can comment that the concept map was created within the framework of an ideology, not because of the language structure of Japanese. The following conceptual framework, based on the **自** character, maps key terms used in Meiji-era political terminology:

自 (onozukara) – self, autonomous	
自由 – jiyū	Freedom, liberty
自主 – jishu	Independence, autonomy, self-reliance
自立 – jiritsu	Independence, self-reliance
自然権 – shizenken	Natural rights
自治 – jichi	Self-government, autonomy
自由主義 – jiyū shugi	Liberalism
自由権 – jiyūken	Civil liberties
自尊 – jison	Self-respect, esteem

Through a critical evaluation, our findings indicate that while these two concepts were central to the modernization process, they were shaped under strict state control. The **1889 Meiji Constitution**, for instance, explicitly stated that individual freedoms must align with state interests

and legal frameworks. Furthermore, the government's harsh suppression of opposition, censorship of the press, and closure of dissenting newspapers reflected the state's tight control.
Although the principle of equal citizenship was embraced, the discourse on freedom primarily appealed to the upper and middle classes, with broader society receiving limited direct benefits from these reforms. Similarly, self-governance was not envisioned as full public participation in decision-making but rather as individuals assuming responsibilities within the state-defined boundaries. The primary goal was not individual freedom but Japan's national independence against Western imperialism. This ideological framework also reflects elements of nationalism.

Through a critical evaluation, our findings indicate that while these two concepts were central to the modernization process, they were shaped under strict state control. The 1889 Meiji Constitution, for instance, explicitly stated that individual freedoms must align with state interests and legal frameworks. Furthermore, the government's harsh suppression of opposition, censorship of the press, and closure of dissenting newspapers reflected the state's tight control. This is also one of the answers to our main questions.
Although the principle of equal citizenship was embraced, the discourse on freedom primarily appealed to the upper and middle classes, with broader society receiving limited direct benefits from these reforms. Similarly, self-governance was not envisioned as full public participation in decision-making but rather as individuals assuming responsibilities within the state-defined boundaries. The main view for this concept has emerged as the protection of public order and national unity. The primary goal was not individual freedom but Japan's national independence against Western imperialism. This ideological framework also reflects elements of nationalism. Therefore, it is understood that both concepts were used differently in Meiji Period political thought than in the West. These differences are briefly stated below:

Finally, while these concepts diverged from their Western meanings, they laid a critical foundation for Japan's gradual evolution into a more democratic and rights-based system in later years.

REFERENCES

Aruga, T. (1999). The Declaration of Independence in Japan: Translation and Transplantation, 1854–1997. The Journal of American History, 85(4), 1409-1431.
Chōmin, N. (1984), Nakae Chōmin Zenshū 12 (yayınlayan Midorikawa Tōru), Japan: Iwanami Shoten.
Çıtak, E. A., & Uysal, G. (2012). Kavram Analizi: Eleştirel düşünme. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 9(3), 3-9.
Gotō, Y. (1972). Jiyū Minken. Chūōkōronsha, Tokyo.
Hane, M. (1963). Nationalism and the Decline of Liberalism in Meiji Japan. Studies on Asia, 1(4), 69-80.
Hane, M. (1969). The Sources of English Liberal Concepts in Early Meiji Japan. Monumenta Nipponica, 24(3), 259-272.
Horie, Y. (2010). The Roots of Japanese Legal Terminology. Comparative Legilinguistics, 4(1), 81-92.
Howland, D. (2001). Translating Liberty in Nineteenth-century Japan. Journal of the History of Ideas, 62(1), 161-181.
Jesson, J. K. & Lacey, F. M. (2006). How to Do (or Not to Do) a Critical Literature review. Pharmacy education, 6(2), 139-148.
Kim, C. Y. (1973). The Modern Transformation of Korean Political Thinking: Revisiting the Political. Comparative Studies in Society and History, 15, 199-226.
Masaaki, K. (1958), Japanese Culture in the Meiji Era Vol VIII Thought, (çev. David Abosch) Tokyo: Pan-Pasific Press.
Racel, M. N. (2011). Finding their Place in the World: Meiji Intellectuals and the Japanese Construction of an East-West Binary, 1868-1912.
Şener, E. & Çetinkaya, F. F. (2016). Güç Bağımlılığı: Bir Kavram Analizi. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(2), 125-137.
Ueko, A. (2011). Shisei Chōsonsei seitei 1881-1908 nen. Jichitai Kokusaikakyōkai: Seisaku kenkyū daigakuin daigaku hikaku chihō jichikenkyū sentā.
Yazıcı, Y. (2022). Nakae Chōmın'ın Eserlerinde Asya Algısı ve Pan-Asyacılık. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Yoshino T. (1993). Jiyū wa Tensei-nari, Nihon Keizai Shinbun-sha, Tokyo.
https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 12. 02. 2025).
https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c02.html (Erişim tarihi: 12. 02. 2025).
https://dl.ndl.go.jp/pid/783198/1/12 (Erişim tarihi: 12. 02. 2025).
https://www.jica.go.jp/Resource/dsp-chair/english/chair/modernization/ku57pq00002mpdct-att/modernization_chapter_05.pdf (Erişim tarihi: 12. 02. 2025).

TÜRKİYE'NİN EN DEĞERLİ BANKA MARKALARININ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNİN İÇERİK ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

REVIEW OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS OF TURKEY'S MOST VALUABLE BANKING BRANDS WITH CONTENT ANALYSIS

Reyhan BAHAR
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Balıkesir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5872-6275

Asiye ASLAN
Bandırma Onyedi Eylül Universitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, Balikesir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1173-5008

ÖZET
Günümüz iş dünyasında kurumsal sosyal sorumluluk hem bir etik sorumluluk olarak hem de markaların prestij kazanma ve müşteri sadakati oluşturma aracı olarak büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, markaların kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin topluma sunduğu mesajların doğru bir şekilde iletilmesi kritik bir faktör haline gelmiştir. Bu çalışma, Brand Finance araştırma şirketinin 2024 verilerine göre Türkiye'nin en değerli 20 markası arasından bankacılık sektöründe yer alan markaların kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin içerik analizi yöntemini kullanarak, bu projelerin iletişim stratejilerini ve toplumsal etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Örneklemde yer alan markaların internet sitelerinde yer verdikleri kurumsal sosyal sorumluk projeleri çalışmada belirlenen çevresel, kültürel, eğitim ve sağlık kategorileri bakımından içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma kapsamında seçilen markaların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini içeren duyuru ve kampanya materyalleri sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. İçerik analizi yöntemiyle, bu projelerin ne tür toplumsal ve çevresel hedeflere hizmet ettiği, hangi öğelerin kullanıldığı ve marka imajına nasıl etki ettiği gibi unsurlar değerlendirilmiştir. Markaların kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde genellikle çevresel sürdürülebilirlik, eğitim, sağlık ve sosyal eşitlik gibi konulara odaklandıkları görülmüştür. Çalışmanın sonucunda markaların farklı kategorilerde kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, markaların KSS projelerinde kullandıkları iletişim stratejilerinin, toplumsal algı ve marka değerine önemli ölçüde etki ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, markaların kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin yalnızca toplumsal fayda sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda hedef kitlelerinin değerleri ve beklentileriyle uyumlu bir biçimde tasarlanmasının, projenin başarısını artıracağı sonucuna varılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İçerik Analizi, Marka Değeri, Marka İletişim Stratejileri.

ABSTRACT
In today's business world, social corporate responsibility is not only an ethical responsibility but also a means of gaining prestige for brands and building customer loyalty. In this context, the accurate communication of the comprehensive presentation of brands' corporate social responsibility projects has become a critical factor. This study continues to examine these investment communication strategies and social activities by using the content analysis of the corporate social responsibility projects of brands in the banking sector in Turkey's 20 most valuable markets according to the

research company Brand Finance by 2024. The content analysis was conducted in terms of social, interest, cultural, education and health categories, where the corporate social responsibility projects of the brands in the sample were recorded on their websites. The number of announcements and campaigns containing corporate social responsibility activities of the selected brands within the scope of the research was systematically analyzed. With the content analysis method, elements such as what kind of social and intensive goals these activities serve, and how they affect the image of which business and brand were evaluated. It is seen that brands generally focus on issues such as sustainability, education, health and social freedom in their corporate social responsibility projects. As a result of the study, it is seen that brands show corporate social responsibility activities in different categories. The study emphasizes that the communication links changed in the CSR projects of brands significantly affect social perception and brands. In addition, it is ensured that the corporate social responsibility projects of brands are not only shown with social benefit but also designed in a way that is compatible with the values and dimensions of their target audiences, and that efficiency is increased.
Keywords: Corporate Social Responsibility, Content Analysis, Brand Value, Brand Communication Strategies

GİRİŞ

Günümüzde işletme başarısı, yalnızca sahiplerinin veya ortaklarının kâr elde etme amacına hizmet etmekle sınırlı kalmayıp, faaliyetlerini sürdürdüğü çevredeki tüm paydaşların beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığıyla da değerlendirilmektedir. İşletmelerin, çalışanlar, hissedarlar, müşteriler, tedarikçiler, rakipler, devlet ve toplum gibi çeşitli paydaş gruplarına karşı yerine getirmeleri gereken sorumluluklar bulunmaktadır. Toplum, işletmelerin yalnızca kaliteli ürün ve hizmet sunmalarını değil, aynı zamanda toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmalarını ve toplumsal fayda sağlamalarını da beklemektedir. Bu beklentilere cevap veremeyen işletmelerin uzun vadede varlıklarını sürdürmesi zorlaşır. Kısa vadede sadece ekonomik kazanç peşinde koşan işletmeler, toplumun desteğinden mahrum kaldığında başarısız olurlar. Bu nedenle, işletmelerin yalnızca ekonomik değil, sosyal değer yaratma sorumluluğu da vardır (Turpçu, 2021).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, zamanla hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve bireysel tüketiciler gibi birçok paydaş tarafından desteklenerek iş dünyasında kabul gören bir anlayış haline gelmiştir (Marom, 2017). İşletmeler, toplum içinde faaliyet gösteren ekonomik varlıklar olmanın ötesinde, aynı zamanda sosyal sorumluluklarını da yerine getiren sosyal varlıklardır (Yönet, 2005). Günümüzde toplum, işletmelerin ürettikleri ürünler ve sundukları hizmetlerin yanı sıra, toplumsal sorumluluklarını ve duyarlılıklarını da önemli bir ölçüt olarak değerlendirirler. İşletmelerin topluma karşı üstlendikleri sorumluluklar, toplumun işletmeler hakkındaki görüşlerini belirleyen temel faktörlerden biridir (Bakırtaş ve Erdoğan, 2010).

Uzun vadeli çıkarların, kısa vadeli kazançlardan daha öncelikli tutulması gerektiği bu anlayışta, işletmelerin sosyal sorumluluklarının kapsamı ve sınırlarının belirlenmesi önemli bir konu teşkil etmektedir (Akyıldız, 2007). Literatürde, toplum nezdinde meşruiyet kazanmak, marka imajı ve itibarı oluşturmak, paydaşlarla daha güçlü ilişkiler kurmak, çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlamak, sosyal sermaye oluşturmak gibi unsurlar, işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk üstlenme motivasyonlarını oluşturan başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır (Magnanelli ve Izzo, 2017).

Bu çalışmada, Brand Finance araştırma şirketinin 2024 verilerine göre Türkiye'nin en değerli 20 markası arasından bankacılık sektöründe yer alan markaların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde hangi konular üzerine yoğunlaştıkları ve bu çalışmaları ne yönde gerçekleştiklerini ortaya koymak amaçlanıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

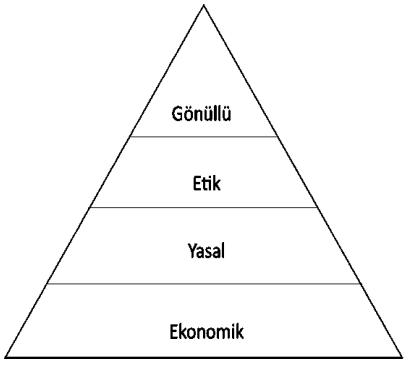
Kurumsal sosyal sorumluluk, 1930'lu yıllardan itibaren gündeme gelmeye başlamış ve ilk kez

Wendell Wilkie tarafından ortaya konmuştur. Bununla birlikte, bu alandaki ilk kapsamlı çalışmalardan biri olarak 1953 yılında Howard R. Bowen'in "İş Adamının Sosyal Sorumlulukları" (Social Responsibilities of the Businessman) adlı kitabı yayınlanmıştır. 1950'lerin ortalarında, işletmelerin toplumsal sorumlulukları üzerine tartışmalar artmış ve genişlemiştir. Sosyal sorumluluğun tanımına dair ortak bir görüş olmasa da 1960 yılında Keith Davis, iş adamlarının kararlarını ve eylemlerini yalnızca ekonomik veya teknik kaygılarla değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk anlayışlarıyla da şekillendirdiklerini belirtmiştir (Carroll, 1979). Milton Friedman ise 1962'de, sosyal sorumluluğun artık zorunlu bir güç haline geldiğini ifade etmiştir. Friedman'a göre, şirket yöneticileri ve hissedarlarının yalnızca kar elde etmeleri değil, aynı zamanda topluma hizmet eden sosyal sorumluluk faaliyetlerine de yönelmeleri gerekmektedir (Friedman, 1962). İşletmelerde sosyal sorumluluk kavramı, Endüstri Devrimi sonrasında kitlesel üretimin etkilerinin 1950'li yıllardan itibaren daha belirgin hale gelmesiyle birlikte daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Torlak, 2007).

Carroll, sosyal sorumluluğu dört farklı boyutta ele almış ve işletmelerin sosyal sorumluluğunu, "Bir dönemde toplumun, şirketlerden beklediği ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumlulukların tümünü" kapsayan bir kavram olarak tanımlamıştır (Carroll, 1979). Dört ana boyuttan oluşan kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin toplum ve çevreyle uyumlu bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlamayı amaçlar (Maignan ve Ferrell, 2000). Bu boyutlar aşağıdaki gibidir:

Ekonomik Sorumluluk
Yasal Sorumluluk
Etik Sorumluluk
Gönüllü Sorumluluk

Bu boyutlar, işletmelerin yalnızca ekonomik başarıyı değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel etkilerini de göz önünde bulundurmalarını ve toplumsal değerlerle uyum içinde hareket etmelerini hedefler. Bu anlamda işletmeler, yalnızca finansal başarılarıyla değil, toplum ve çevre üzerindeki etkileriyle de değerlendirilir. Carroll (1991), kurumsal sosyal sorumluluğun dört temel boyutunu "İşletmelerin Sorumluluğu Piramidi" başlığı altında ele almıştır (Carroll, 1991).

Şekil 1. Carroll'un İşletmelerin Sorumluluğu Piramidi
Kaynak: Carroll, 1991

Ekonomik Sorumluluk Boyutu: İşletmelerin ekonomik sorumlulukları, yalnızca kendi ekonomik büyümelerini sürdürmelerini değil, aynı zamanda toplumun ekonomik ihtiyaçlarını karşılamalarını da gerektirir. Bu sorumluluk, işletmelerin kâr elde etme çabalarına paralel olarak, istihdam yaratma, ekonomik büyümeye katkı sağlama ve tedarik zincirlerini kullanarak yerel işletmelere destek olma yükümlülüğünü içermektedir (Maignan ve Ferrell, 2000).

Carroll (1991), ekonomik sorumlulukları, işletmelerin kârlarını artırma, rekabet avantajını sürdürme ve verimliliği maksimum seviyeye çıkarma gibi unsurlarla tanımlar. Bu sorumluluklar, işletmenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve finansal başarıyı elde etmek için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, işletmelerin yeni kaynaklar keşfetmeleri, teknolojik yenilikleri desteklemeleri ve çevreye duyarlı çözümler üretmeleri de ekonomik sorumluluklar arasında yer alır (Karataş, 2017). Ekonomik sorumluluklar, işletmelerin etkin bir şekilde faaliyet göstermelerini ve topluma katkı sağlamalarını

içermektedir. Hissedarların kârını artırmak, çalışanlara iyi iş fırsatları sunmak ve müşterilere kaliteli hizmetler sunmak gibi hedefler, işletmelerin toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik sağlama amacına hizmet etmektedir. Verimsiz bir işletmenin ayakta kalması zor olacağı için, finansal yenilikler yapmak ve kaynakları etkin bir şekilde kullanmak bu sorumluluğun yerine getirilmesinin yollarıdır (Decker ve Sale, 2009; Özkol vd., 2005).

Yasal Sorumluluk Boyutu: İşletmelerin ekonomik faaliyetlerini yasal çerçeveye uygun bir şekilde yürütmesi, yasal sorumluluklarının temelini oluşturur (Maignan ve Ferrell, 2000). Yasal sorumluluk, işletmelerin faaliyetlerini yalnızca ticari hedefler doğrultusunda değil, aynı zamanda geçerli kanunlara ve toplumsal yarara uygun olarak sürdürmelerini gerektirmektedir (Decker ve Sale, 2009). İşletmeler, faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki yasal düzenlemelere uymak zorundadırlar. Bu, vergi yasalarına riayet etmeyi, işçi haklarını korumayı ve çevresel düzenlemelere uymayı içermektedir (Özkol vd., 2005). Yasal sorumluluk, sadece ekonomik kazanç sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda hukukun ve toplumun sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı da gerektirmektedir. Bu anlamda, yasal sorumluluk, işletmelerin etik ve toplumsal sorumluluklarının ötesinde, yerine getirmeleri gereken temel bir sorumluluktur (Çelik, 2013).

Etik Sorumluluklar Boyutu: Etik sorumluluklar, bir işletmenin yalnızca yasal düzenlemelere değil, aynı zamanda toplumun ahlaki ve etik beklentilerine uygun davranmasını ifade eder. Bu sorumluluklar, işletmelerin faaliyetleri sırasında toplumun değerlerine ve normlarına saygı göstermelerini gerektirir. Yasal yükümlülüklerin ötesinde, etik sorumluluklar, toplumsal kabul görmüş doğru ve adil davranışları içermektedir. Bu, işletmelerin, çalışanlar, tüketiciler, hissedarlar ve çevre gibi paydaşların haklarına ve adalet anlayışlarına saygı göstererek faaliyet göstermelerini ifade etmektedir (Özdemir, 2009; Carroll, 1991).

Etik sorumluluklar, işletmelerin sadece kar elde etme amacını gütmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumun refahına katkıda bulunma sorumluluğunu da içerir. Bu sorumluluklar, işletmelerin toplumun ahlaki değerlerine duyarlı olmalarını ve değişen toplumsal normlara uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Etik davranışlar, yasal düzenlemelere ve toplumsal beklentilere uygun şekilde, işletmelerin uzun vadeli başarılarını ve itibarlarını korumaları için kritik bir öneme sahiptir (Carroll, 1991).

Etik sorumluluklar, genellikle yazılı olmayan toplumsal kuralları kapsamaktadır ve bu kurallar zamanla toplumsal değerlerin değişimine bağlı olarak evrimleşmektedir. Örneğin, çevrecilik, insan hakları ve tüketici hakları gibi hareketler, toplumsal değerlerdeki değişimle başlar ve sonunda yasalara dönüşebilir. Bu bağlamda, işletmeler sadece yasal yükümlülüklerine uymakla kalmayıp, toplumun değişen beklentilerini ve etik normlarını da göz önünde bulundurmalıdır (Carroll, 1991).

Gönüllü Sorumluluklar Boyutu: Gönüllü sorumluluklar, işletmelerin toplumun yasal beklentilerinin ve etik yükümlülüklerinin ötesinde, kendi isteğiyle ve toplumun ya da paydaşların talepleri doğrultusunda yerine getirdiği faaliyetlerdir. Bu sorumluluklar, işletmelerin zorunlu kılınmadığı, ancak toplumsal fayda sağlamak amacıyla gönüllü olarak gerçekleştirdikleri eylemleri kapsamaktadır. Gönüllü sorumluluklar, hukuki düzenlemelerle belirlenmemiş ve genellikle toplumun belirli bir talebine dayanmayan davranışları içermektedir. Örneğin, kurumsal sosyal sorumluluk projeleri, hayır kurumlarına yapılan bağışlar, sanatı desteklemek veya çevresel sürdürülebilirlik çalışmalarına katılım gibi faaliyetler gönüllü sorumluluk örnekleri arasında yer almaktadır (Carroll, 1991; Maignan ve Ferrell, 2000). Gönüllü sorumluluklar, işletmelerin ekonomik, yasal ve etik yükümlülüklerinin ötesinde, paydaşlarına isteğe bağlı olarak sunduğu hizmetlerdir. Bunlar, çalışan eğitimi, vakıflara yapılan bağışlar, israfı önleme, eğitim ve sanata destek gibi faaliyetleri içermektedir (Tonus, 2018).

YÖNTEM

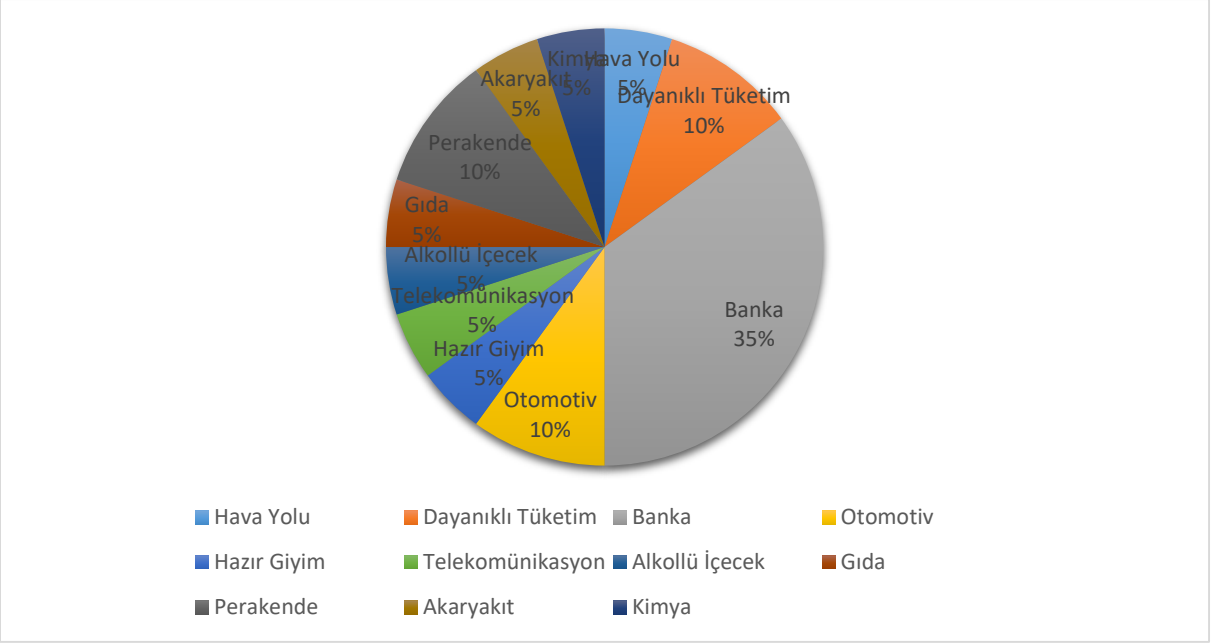
Bu çalışmada, Brand Finance araştırma şirketinin 2024 verilerine göre Türkiye'nin en değerli 20 markası arasından bankacılık sektöründe yer alan markaların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde hangi konular üzerine yoğunlaştıkları ve bu çalışmaları ne yönde gerçekleştiklerini

ortaya koymak amaçlanmıştır. Brand Finance araştırma şirketinin 2024 yılında yaptığı çalışmaya göre belirlenen Türkiye'nin en değerli 20 markası arasında yer alan 7 banka markası çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları bir markanın tüketici nezdinde güven kazanmasına, sadakat oluşturmasına ve uzun vadede sürdürülebilir bir marka değeri inşa etmesine yardımcı olmaktadır. Markaların sosyal sorumluluk projeleri yürütmeleri yalnızca toplumsal fayda sağlamanın ötesinde, rekabet avantajı oluşturma ve marka değerini arttırma adına kritik bir stratejidir (Sen ve Bhattacharya, 2001; Kramerve Porter, 2006). Bu nedenle çalışmanın örneklemi marka değeri en yüksek markalar arasından seçilmiştir. Zaman kısıtı ve en sık tekrar eden sektör olması sebebiyle bankacılık sektöründe yer alan markalar ele alınmıştır. Örneklemi oluşturan bankaların internet sitelerinde ve kurumsal sosyal sorumluluk raporlarında yer alan bilgiler incelenerek elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, toplanan verileri tanımlamaya, sınıflandırmaya, gruplandırmaya ve bu verilerden elde edilen sonuçları yorumlayarak objektif sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).
Aşağıda yer alan Tablo 1'de araştırmanın anakütlesini oluşturan markların listesi ve Şekil 2'de markaların sektörel dağılımları verilmiştir. Tablo 1'de **Brand Finance'ın araştırmasına göre Türkiye'nin en değerli ilk 20 markası ve 2024 yılı marka değerleri görülmektedir. Bu listede iş koluna göre en sık tekrar eden sektör bankacılık olduğundan çalışmanın örneklemini listede yer alan bankalar oluşturmaktadır.**

Tablo 1. Brand Finance'ın Araştırması Türkiye'nin En Değerli İlk 20 Markası ve 2024 Yılı Marka Değerleri

Sıralama	Marka	İş Kolu	Marka Değeri (milyon $)
1	THY	Hava Yolu	1.985
2	Arçelik	Dayanıklı Tüketim	1.265
3	Vestel	Dayanıklı Tüketim	917
4	İş Bankası	Banka	859
5	Garanti BBVA	Banka	831
6	Ford Otosan	Otomotiv	816
7	Ziraat Bankası	Banka	665
8	Yapı Kredi	Banka	596
9	LC Waikiki	Hazır Giyim	542
10	Akbank	Banka	532
11	Turkcell	Telekomünikasyon	314
12	Vakıfbank	Banka	290
13	Halkbank	Banka	281
14	Anadolu Efes	Alkollü İçecek	277
15	Ülker	Gıda	242
16	BİM	Perakende	235
17	Petrol Ofisi	Akaryakıt	221
18	Migros	Perakende	195
19	Şişecam	Kimya	186
20	TOGG	Otomotiv	182

Kaynak: İlgüner, 2024

Şekil 2. Markaların Sektörel Dağılımı (Grafik yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2'ye bakıldığında **Brand Finance'ın araştırmasına göre 2024 yılında belirlenen Türkiye'nin en değerli ilk 20 markasının sektörel dağılımı görülmektedir. Buna göre listede yer alan markaların %35 ile en çok bankacılık sektöründe yer alan markalardan oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada listedeki banka markaları örneklem olarak seçilmiştir.**

BULGULAR

İlk olarak örneklemde yer alan markaların internet siteleri incelenmiştir ve internet sitelerinde kurumsal sosyal sorumluluk ile ilgili bir sekmeleri olup olmadığına bakılmıştır. Buna ilişkin sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Markaların İnternet Sitelerinde Sosyal Sorumluluk Sekmesine Yer Vermelerine İlişkin Dağılımları

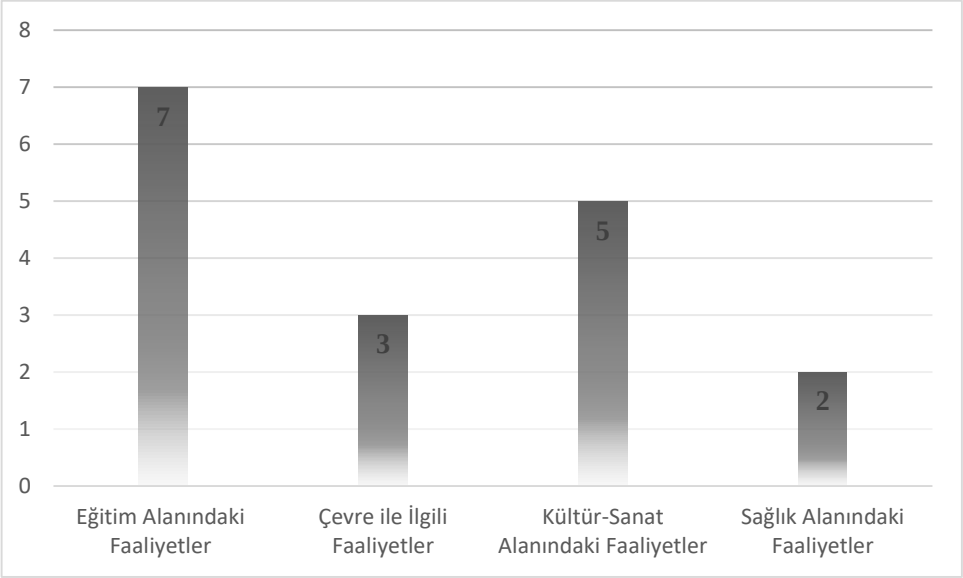
Marka	**Kurumsal Sosyal Sorumluluk Sekmesi**
İş Bankası	✓
Garanti BBVA	
Ziraat Bankası	
Yapı Kredi	✓
Akbank	
Vakıfbank	✓
Halkbank	

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmaya konu olan bankaların 3 tanesinin internet sitelerinde kurumsal sosyal sorumluluk sekmesine yer verdikleri; diğer 4 bankanın ise kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarını bir sekme altında toplamak yerine faaliyetlerini rapor olarak yayınladıkları, bankamız veya yatırımcılarla ilişkiler sekmesi altında yer verdikleri görülmüştür.

Tablo 3. Markaların Sosyal Sorumluluk Faaliyet Türlerine Göre Dağılımları

Marka	Eğitim Alanındaki Faaliyetler	Çevre ile İlgili Faaliyetler	Kültür-Sanat Alanındaki Faaliyetler	Sağlık Alanındaki Faaliyetler
İş Bankası	✓	✓	✓	
Garanti BBVA	✓			✓
Ziraat Bankası	✓		✓	
Yapı Kredi	✓	✓	✓	
Akbank	✓			✓
Vakıfbank	✓		✓	
Halkbank	✓	✓	✓	

Çalışmada öncelikle örneklemde yer alan tüm bankaların kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları incelenmiştir ve elde edilen verilere göre çalışmalar dört temel kategoride toplanmıştır. Buna göre bankların kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarını eğitim, çevre, kültür-sanat ve sağlık kategorilerinde gerçekleştirdiği görülmüştür. Tablo 3'e bakıldığında İş Bankası, Yapı Kredi ve Halkbank'ın eğitim, çevre ve kültür-sanat alanında faaliyetlerde bulunduğu, Garanti BBVA ile Akbank'ın eğitim ve sağlık alanında faaliyetlerde bulunduğu, Ziraat Bankası ve Vakıfbank'ın ise eğitim ve kültür-sanat alanında faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.

Şekil 3. Markların Yoğunlaştıkları Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri

Şekil 3'te örneklemde yer alan bankaların genel olarak hangi faaliyetlerde yoğunlaştıklarına ilişkin dağılım gösterilmiştir. Buna göre örneklemde yer alan bankaların tamamının eğitim alanındaki sosyal sorumluluk faaliyetlerine, 5 tanesinin kültür-sanat alanındaki faaliyetlere, 3 tanesinin çevre ile ilgili faaliyetlere, 2 tanesinin ise sağlık alanındaki faaliyetlere yoğunlaştıkları söylenebilir.

Tablo 5. Markaların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Yüzdesel Dağılımı

Toplam Marka Sayısı (7)	**Eğitim Alanındaki Faaliyetler**	**Çevre ile İlgili Faaliyetler**	**Kültür-Sanat Alanındaki Faaliyetler**	**Sağlık Alanındaki Faaliyetler**
Marka Sayısı	7	3	5	2
%	100	43	71	29

Tablo 5'te ise örneklemde yer alan bankaların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin yüzdesel dağılımı verilmiştir. Buna göre, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde en çok yoğunlaşılan alanın %100 ile eğitim olduğu, en az yoğunlaşılan alanın ise %29 ile sağlık alanı olduğu ortaya konmuştur.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Küreselleşmenin etkisiyle çevre kirliliği, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı, işsizlik, yoksulluk, cinsiyet eşitliği, kadın, çocuk ve hayvan hakları, eğitim ve sağlık gibi toplumsal meseleler, işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetlerinin önemini artırmıştır. İşletmelerin, faaliyet gösterdikleri çevrede yer alan farklı paydaş gruplarına (çalışanlar, hissedarlar, müşteriler, tedarikçiler, rakipler, devlet, toplum) ve çevreye karşı çeşitli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi, işletmelere pek çok avantaj sunmaktadır. Örneğin, nitelikli iş gücünü cezbetme, müşteri sadakati oluşturma, iyi bir şirket imajı kazanma, rekabet avantajı elde etme, maliyetleri düşürme ve finansal başarı sağlama gibi faydalar sağlayabilir. Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri, işletmelerin kârlılığı ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle işletmelerin sosyal sorumluluk projelerini stratejik planlamalarına dahil etmeleri ve bu alanda duyarlı olmaları önemlidir. Toplumsal sorunlara duyarlı işletmelerin, toplumla ilişkileri daha güçlü olur ve toplum tarafından daha kolay kabul edilirler.

Bu çalışmada, Brand Finance araştırma şirketinin 2024 yılında yaptığı çalışmaya göre belirlenen Türkiye'nin en değerli 20 markası arasında yer alan 7 banka markasının internet siteleri ve internet sitelerinde yer verdikleri ilgili dökümanları incelenerek kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri hangi alanlarda gerçekleştirdikleri ve bu faaliyetleri ne kadar görünür kıldıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmaların bulgularına bakıldığında bankaların tamamının kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri yürüttüğü ancak bunu görünür kılmada internet sitelerini yeterince kullanmadıkları görülmüştür.

KAYNAKLAR

Akyıldız, M. (2007). Sosyal Sorumluluk ve Ahlaki Yaklaşımlar Çerçevesinde Pazarlamanın Sürdürülebilir Gelişmedeki Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 18-43.

Bakırtaş, H. & Erdoğan, B.Z. (2010). İşletmelerde Sosyal Sorumluluk: Oteller Üzerine Bir İnceleme, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 5(1), 97-110.

Carroll, Achie B. (1979). "A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance", Academy of Management Review, 4(4): 497-505.

Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. Business Horizons, 34(4), 39-48.

Çelik, Y. (2013). Çalışanların işletmenin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik algısı ile iş tatmini arasındaki ilişki ve bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Decker, S., ve Sale, C. (2010). An analysis of corporate social responsibility, trust and reputation in the banking profession. Professionals' perspectives of corporate social responsibility, 135-156.

Friedman, Milton (1962). Capitalism and Freedom. The University of Chicago Press
İlgüner, M. Türkiye 125 2024, Erişim adresi https://brandirectory.com/reports/turkey. Son Erişim 02 Ocak 2025.
Karataş, E. (2017). Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk algılarının örgütsel bağlılıklarına olan etkisine yönelik bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
Kramer, M. R., & Porter, M. E. (2006). Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility. Harvard business review, 84(12), 78-92.
Magnanellı, B.S. & Izzo, M.F. (2017). Corporate Social Performance and Cost of Debt: the relationship, Social Responsibility Journal, 13(2), 250-265.
Maignan, I. ve Ferrell, O. C. (2000). Measuring corporate citizenship in two countries: The case of the United States and France. Journal Of Business Ethics, 23, 283-297.
Marom, S. (2017). Social responsibility and crowdfunding businesses: a measurement development study, Social Responsibility Journal, 13(2), 235-249.
Özdemir, H. (2009). Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Marka İmajına Etkisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(15), 57-72.
Özkol, E., Çelik, M., & Gönen, S. (2005). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve muhasebenin sosyal sorumluluğu. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (27), 134-145.
Sen, S., & Bhattacharya, C. B. (2001). Does doing good always lead to doing better? Consumer reactions to corporate social responsibility. Journal of marketing Research, 38(2), 225-243.
Tonus, H.Z. (2018). Yönetimde Güncel Yaklaşımlar, Eskişehir: Açıköğretim Yayınları.
Torlak, Ö. (2007). Pazarlama Ahlakı: Sosyal Sorumluluklar Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışlarının Analizi, (4. Baskı). İstanbul: Beta.
Turpçu, Y. (2021). İşletme Misyonunun Sosyal Sorumluluk Açısından İncelenmesi: Bist 30 Endeksi Üzerine Bir İçerik Analizi. Journal of Academic Value Studies, 7(4), 469-491.
Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ANALYSING OF SENRYŪ (JAPANESE HUMOROUS) POEMS ON THE THEME OF "WILL (遺言/YUIGON)" WITH TEXT MINING METHOD

Res. Asst. Dr. Guliz DOGAN
Erciyes University, Faculty of Letters, Deartment of Japanese Language and Literature
ORCID : 0000-0002-2638-9830

ABSTRACT
Humor is a concept that we often encounter in our daily lives. It is necessary to get away from the difficulties and stress encountered in life. In the Japanese short poem senryūs, written in 5-7-5 syllables, the events in human life are dealt with in terms of humor or dark humor. People who read the poems share the same feeling, which shows that this genre of poetry is still popular today. In this study, the senryūs of the "Will Senryū (遺言川柳/Yuigon senryū)" competition organized by The Nippon Foundation (日本財団/Nippon Zaidan) between the years of 2016-2024 will be analyzed with text mining method. This poetry contest is open to people who writes amateurly Japanese humorous poetry senryū in Japan. The word of "Will" is described as what a person leaves to their family and relatives after death and wants them to be done. Although these poems contain pessimism in terms of subject which are about death and dying, the characteristic of the senryū poetry genre contains elements of humor or black humor. In the study, it was aimed to reveal how the subject of "will" which was considered as pessimistic topic was handled in the poems.
As a result of the analysis, the words of "will, writing, father, inheritance, donation, wife, thanks" were determined as most frequently used words in the "Will Senryū (遺言川柳/Yuigon senryū) poems. In addition, it was seen that the poems were generally written by men and were related to their wives' desire for inheritance.
Keywords: Senryū, Japanese Short Poem, Humor, Will, Text Mining

INTRODUCTION
Senryū is a Japanese short poetry genre which is written in 5-7-5 syllables and contains humor or satire. Senryū is defined in デジタル大辞泉(Dejitaru Daijisen)[5] Dictionary as "It is a genre of zappai (雑排)and dates back to the middle of the Edo period. It is a 17-character short poem with an independent, and is named after the first generation of poetry judge (点者/tenja), who was a representative of this poem. There are no restrictions such as season words (季語/kigo) or punctuation words (切字/kireji), and it is characterized by the use of informal (conversational) language to depict the subtleties of life, the state of the world, and customs in a humorous and satirical manner."
Karai Senryū (柄井川柳) (1718-1790) is the first poet in the literature that named a genre of poetry in Japanese literature. He used the the word of "Senryū/川柳" as pseudonym and this genre of poetry named after him.
Thanks to the use of pseudonyms, poets express their humor and satire elements through poems without hesitation.
There are many studies on the Japanese short poem senryūs to date. These studies are in the form of poetry competitions held in Japan and the analysis of these works.

[5]デジタル大辞泉*(Dejitaru Daijisen)* electronic dictionary.https://www.weblio.jp/ (02.10.2025)

In Japan, each year there are so many senryū poetry competitions held on various topics. The most widely known of these is the サラッと一句!私の川柳コンクール(Saratto ikku! Watashi no senryū konkūru). Anyone can participate in this contest online from the Dai-ichi Life Insurance Company's website when it announced. The topics are varied, such as family life, business life, trending events, etc.

There is the another competition which is called シルバー川柳 (Silver Senryū) poetry competition, which was first organized in 2001 by 全国有料老人ホーム協会 (Zenkoku yūryō rōjin hōmu kyōkai), which deals with old age and hardships of being old age in a humorous language.

There are many studies on senryū poetry. For example, Ito has numerous studies in which he analyzes the use of words in senryū poems and related topics in the poems. Ito (2014), analyzed Salaryman senryū (サラリーマン川柳), Funeral Senryū (お葬式川柳) in 2016, Otaku senryū オタク川柳 in 2017, Homeless Senryū (ホームレス川柳) in 2019.

There are a few studies about Japanese humorous poetry which is called senryū in Türkiye also. Doğan (2022) analyzed the corona virus effect seen in Japanese short poem senryūs and titled "Reflection of corona virus perception in Japanese short poem senryū -through the salaryman senryū poems". Doğan (2022), studied "Rhetorical analysis of Salaryman Senryūs in the context of family relations" in doctorate thesis. But, there isn't any study on the theme of "will" senryūs, which is the subject of this study. It is thought that this study will contribute to the literary field.

The senryū poetry contest, which is discussed in this study, is 遺言川柳 (Yuigon senryū). It means **"will"** in English. This competition is still going on today in Japan. The Nippon Foundation (日本財団) has designated 5th January as **"Will/Testament Day"** to raise awareness and the importance of a **will** that connects one's will to the future at the end of one's life.

The word of "will" is described in Cambridge dictionary as "a legal document that gives instructions about what should happen to your money and possessions after you die".[6] In the other English dictionary Oxford Learner's Dictionary is defined as. "a legal document that says what is to happen to somebody's money and property after they die".

In Japanese, it is expressed by the word Yuigon (遺言). This word is used in 和英英和辞典[7] as "one's [a] will; one's last [dying] words". In this study, the best 101 poems announced on the official website of The Nippon Foundation[8] (日本財団) between 2016-2024 are compiled. These poems are all from amateur poets. They are analyzed by text mining method. The themes in the poems are determined and the subject of "will" is analyzed through examples of poems related to these themes. Due to the limitation, not all poems could be included in this study. The works are given in the form of Japanese writing, transcription and English translation. In addition, in the parenthesis the pseudonym (nickname), age, city, profession, and written year of the poems are given in Japanese.

METHODOLOGY

The senryū poems collected in this study are analyzed by text mining method. This method aims to obtain meaningful data by processing the big datas. In this study, the Japanese KHCoder text mining software is used. This text mining software was developed by Japanese Koichi Higuchi. The reason to choose this software is that poems are written in Japanese, and it supports the Japanese language also.

With the text mining method, datas can be analyzed entirely. The most common words used in the works can be identified and co-occurance network can be obtained. So, it aims to get a whole

[6] https://dictionary.cambridge.org/ (02.10.2025)
[7] Japanese- English, English- Japanese Dictionary.
[8] The Official website is https://xn--u9jv32nhwwqof.jp/ (02.10.2025).

picture from the datas.

ANALYSING OF THE SENRYŪS (JAPANESE HUMOROUS POEMS)

This section includes poems and analyses of them. The most 10 (ten) frequently words are given in the table below.

	Japanese word (transcription)	Meaning	Number in poems
1	遺言 (yuigon)+ ゆいごん(yuigon)+ユイゴン (yuigon)	will	46+6+1=**53**
2	書く(kaku)	write	**26**
3	父 (chichi)	father	**11**
4	遺贈 (izō)	bequeath	**8**
5	寄付(kifu)	donation	**7**
6	愛 (ai)	love	**5**
7	妻 (tsuma)	wife	**5**
8	知る (shiru)	know	**5**
9	母 (haha)	mother	**5**
10	遺産 (isan)	heritage	**4**

Table 1: List of the 10 (ten) most frequent words

When the poems in this study are examined, the co-occurance network is determined as follows.

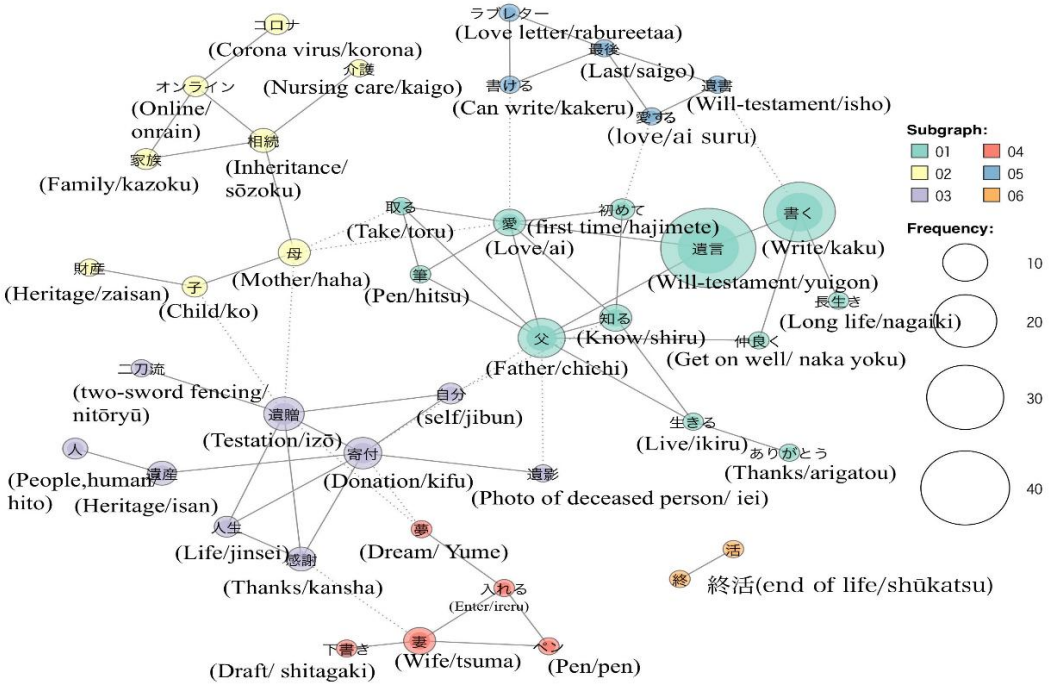

Figure 1: Co-occurrance network of frequently occurring words

In the poems, it is seen that words such as **"will, inheritance, property, thanking, gratitude, long life, end of life, photo of the deceased, donating, living, long life, love"** are mentioned. Apart from the subject of the **"will",** there are also words related to the family members. These words are; "**father, mother, wife, child**."

USING THE WORD OF "WILL" IN POEMS

The word **"will"** is used 46 times as 遺言(yuigon) in kanji (漢字), it is 6 times asゆいごん (yuigon) in hiragana (平仮名) and 1 time asユイゴン (yuigon) in katakana (カタカナ) writing

system. Totally it took place **53** times in the poems. This shows that the word **"will"** is mentioned in almost over the half of the poems.
It is seen in the following poems that it is difficult to decide and write a will. Writing a will is postponed because thinking as could be written later and no one knows when their life end.

運転を やめたら次は 遺言書 Unten o yametara tsugi wa yuigonsho
If I stop driving, the next step is to write a will (猫背/60代/千葉県)
In Japan, there are elderly people who stop driving because of the high probability of accidents in later ages. In this poem, poet decides to write his will after he/she stops driving.

〆切が あれば書きます 遺言書 Shimekiri ga areba kakimasu yuigonsho
If there is a deadline, I will write the will. (ハルル/70代/東京都)
People always tend to finish the things just before the deadline. When it comes to writing a will, there is no deadline because it is not known when life will end. Therefore, it is stated that the writing of a will should be postponed.

遺言書 そのうちよりも 今のうち Yuigonsho sono uchi yori mo imano uchi
Will: Now is the time, rather than later (蒼介さん/46歳/愛知県,2022)

今日は書く 明日は書こうと 遺言書 Kyō wa kaku ashita wa kakou to yuigonsho
I'll write it today, I'll write it tomorrow, my will (ツトムさん 73歳 無職, 2019

遺言書 一日延ばしで 認知症 Yuigonsho ichinichinobashi de ninshishō
Will, postponed for one day become dementia (鶴の長命さん/70代/東京都,2023)
In the two poems above, it is mentioned that the writing of a will is postponed. But, it is recommended to write it now. In the above-mentioned work, it is seen that various diseases occur with old age. Therefore, it is stated in the work that the writing of a will should not be delayed even for a day.

無効かな 涙で滲む 遺言書 Mukō ka na namida de nijimu yuigonsho
Is this will invalid? It's blurred with tears (ドロシーさん/48歳/東京都,2022)
It is an emotional poem. While writing, it is mentioned that the paper is wet with tears thinking about his family and his life before.

ゆいごんは 残る家族の 羅針盤 Yuigon wa nokoru kazoku no rashinban
Yuigon is the compass of the remaining family (しーしー/50代/千葉県)
It is a poem about how the will serves as a compass for the family left behind. It is written what the remaining family should do.
遺言書 書いたら見えた したい事 Yuigonsho kaitara mieta shitai koto
When I wrote the will, I saw what I wanted to do. (∠ニモさん/34歳/北海道,2022)
遺言状 書けば長生き したくなり Yuigonjō kakeba nagaiki shitaku nari
Writing a will makes you want to live longer. (貧乏徳利/50代/愛知県, 2024)
While writing a will, it gives a chance to aware that what they cannot do up to now in terms of making them think about their whole life. That's why they want to live longer to accomplish the things they can't do.
遺言を 書いたはいいが どこいった Yuigon o kaita wa īga doko itta
I wrote my will, but where did it go? (ごんぬさん 19歳／岡山県,2021)
It is important to write a will and leave it behind. However, as in every family, the place where

important documents are placed is always forgotten or there is a possibility that the document will be lost. In this work, it is emphasized that it is not only important to write a will, but also to keep the will.

遺言を 書いて自分の 本音知る Yuigon o kaite jibun no hon'ne shiru
Write a will and find out your true feelings (ひよどりさん　66歳　主婦,2018)
It is understood that when writing a will, the person also understands true feelings due to the fact that she confronts himself.

遺産分け ケンカするなら 寄付するぞ Isan wake kenka surunara kifu suru zo
If you fight over dividing the inheritance, I'll donate it (髙木 直子さん　77歳　無職,2018)
Disputes or problems about inheritance sharing exist in almost every family. In this work, the family member is uneasy about the sharing of the inheritance he will leave and expresses that if you are going to fight, I will donate my inheritance.

THE THEME OF "LOVE" AND "GRATITUDE" IN THE POEMS

In the works below, the person who wrote the will has a harsh and strict character throughout his life. However, people who write a will or read the will feel love afterwards. This issue is also stated as a feeling that is realized late. The person who wrote the will is depicted as mostly the father. The father cannot show that his love while he is alive. However, it is evident from the handwriting or expressions in his will.

遺言で 初めて知った 深い愛 Yuigon de hajimete shitta fukai ai
In the will, I learned for the first time a deep love (わさもん/70代/熊本県)

遺言に無口な父のこころ知る Yuigon ni mukuchi na chichi no kokoro shiru
In his will, I understand the heart of my silent father (西みなみさん　60歳　主婦, 2018)

ゆいごんで 初めて知った 親心 Yuigon de hajimete shitta oyagokoro
I learned parental love for the first time in the will (シャイン・マスカットさん　62歳　主婦, 2018)
In the poems above, the father is depicted as a person who cannot show his love in the family. It is stated that the family members who read the will noticed the father's love. Although the father was a harsh and strict character throughout his life, he felt the need to express his love while writing his will. But this means too late to how the love for the family members.

恋文に 似た感ありき 遺言状 Koibumi ni nita kan ariki yuigonjō
A will that feels like a love letter (恋文子さん　52歳／愛知県,2021)

ゆいごんは 最後に書ける ラブレター Yuigon wa saigo ni kakeru raburetā
Yuigon is the last love letter I can write (さごじょうさん　34歳,2016)

遺言書　返事不要の　ラブレター

Yuigonsho henji fuyō no raburetā
The will, a love letter that no need to be answered(風来坊/70代/宮城県)
The poet describes the **"will**" as a (one-side) love letter to which there is no need to respond. Therefore, love can be expressed comfortably.

愛してる 初めて言えた 遺言書 Aishiteru hajimete ieta yuigonsho
I love you, the first time I could say in the will (く～さん/40代/千葉県,2023)

人生の 感謝のしるし 遺贈寄付 Jinsei no kansha no shirushi izōkifu

Life's signs of gratitude bequest and donations (アオキテラヒさん　57歳／埼玉県,2021)

筆圧に 確かに籠る 父の愛 Hitsuatsu ni tashika ni komoru chichi no ai
The pressure of the pen truly conveys the love of a father (もりそう/30代/香川県)
Being able to feel the pressure of the pen is a emotional saying. Anyone can feel his father's unspoken love more deeply. It can be shown as the latest form of saying that your love through the will.

遺言を 書いたつもりが 感謝状 Yuigon o kaita tsumori ga kansha-jō
I thought I wrote a will, but it is a thanks letter (犬さん/50代/埼玉県)

20000日 歩んだ妻へ 感謝状 20000-Nichi ayunda tsuma e kansha-jō
A letter of thanks to my wife who walked for 20,000 days (逆ペリカンさん　38歳,2020)
The above 20000 days correspond to 54 years. Here he thanks for the 54 years he spent with his wife.
タイトルは 遺言じゃなく 感謝状 Taitoru wa yuigon janaku kansha-jō
The title is not a will but a thanks letter (さっぱりさん　76歳,2020)

あれこれと 書いたがつまり ありがとう Arekore to kaitaga tsumari arigatō
I wrote this and that, but in short, thank you (やまともさん　35歳　その他, 2019)

行間に 介護のお礼 にじみ出る Gyōkan ni kaigo no orei nijimideru
Between the lines, gratitude for the caregiver oozes out (きつねダンサーさん/50代/大阪府,2023)
ありがとう あなたとだから 生きられた Arigatō anata todakara ikirareta
Thank you, I was able to live thanks to you (Maiさん/30代/佐賀県,2023)
In the poems above, the will is expressed as a certificate of thanks. Although a lot is mentioned when writing a will, it briefly shows a sense of thanks and gratitude. The feeling of gratitude that is neglected or cannot be expressed is included in the will. Sometimes, although it is not possible to thank directly in the will, it is seen that this feeling is expressed between the lines.

THE THEME OF FAMILY IN THE POEMS
In this section, the poems are related to the family members and will. The words are seen mother, father, child and wife.

お金より 相続したい 母の味 Okane yori sōzoku shitai haha no aji
I want to inherit my mother's taste rather than money (みらいくん/70代/佐賀県)

遺言に 母のレシピも 書いてあり　Yuigon ni haha no reshipi mo kaite ari
The will also includes mother's recipes. (よし得さん　75歳　無職2017)
It is noted that the taste of the mother is even more valuable in the life more than money. So, in this poem the family member prefers to have a taste of mother. Adding to this poem, it is seen that the poem about the mother's taste and recipe is included in the will. It is emphasized that the recipes and taste mother has are important for the child.

遺言に 父の取り説 母の愛 Yuigon ni chichi no tori-setsu haha no ai
In the will, my father's explanation, mother's love (こうちゃんママ/40代/福岡県)
This wife must know a lot of switches that control her husband's mood. One can see that they have been close to each other for many years.

遺言の父の癖字が愛おしい Yuigon no chichi no kuse ji ga itooshī
The father's handwriting of the will is lovely (イナバウアーの白兎さん　67歳　無職, 2018)
It is stated that the handwriting written by the father in his will is cute and lovely.

子を思う 母のメモあり 小引き出し Ko o omou haha no memo ari ko hikidashi
Thinking of the child, with a mother's note, a small drawer (すみれさん/70歳/愛知県,2022)
It is always stated that there is no memory left by the parents as a testamentary format, and sometimes the note that the mother writes for her child and puts in the small drawer is also seen as a will.

ゆいごんの 向こうに父の 生真面目さ Yuigon no mukō ni chichi no kimajime-sa
The other side of the will, father's seriousness (かずちゃんさん/60代/兵庫県)

遺言書 読めば親父の 声がする Yuigonsho yomeba oyaji no koe ga suru
When I read the will, I hear my father's voice (MSさん　61歳／千葉県, 2021)
In the poems above, the child feels the seriousness of his father even while reading the will as if in front of him. In another poem child hears his father's voice while reading the will. This poem is also very emotional.

財産は お前たちだと 子を泣かせ Zaisan wa omaetachida to ko o nakase
The property is you, make the child cry (みかどさん　66歳　無職,)

幸せを 子孫に分ける 遺言書 Shiawase o shison ni wakeru yuigonsho
A will to share happiness with descendants (章香堂さん/60代/富山県,2023)
In the works mentioned above, it is handled in a humorous way that he does not have any assets, saying that you are my inheritance, and that he makes children cry. In his will, he divides the happiness among his children and grandchildren.

訂正印 だらけの父の 遺言書 Teiseiin darake no chichi no yuigonsho
My father's will, full of correction stamps (永井径さん　56歳／福島県, 2021)
In Japan, a specially designed seal is used instead of a signature in official documents. In this poem, it is understood that the father thought in great detail while writing his will and made a lot of corrections in the will he wrote. It is stated that in order for the arrangement to be valid, he stamped next to each mistake and the will was full of seals. This poem also gives information about the father's indecision and character.
In the works below, it is seen that the wife is eager to get a share of the inheritance. It is seen that she does not like the will written by her husband and prepared a will as a draft for him to rewrite it.

書き終えて 妻に赤ペン 入れられる Kaki oete tsuma ni aka pen irerareru
After I finish writing, my wife marks it with a red pen (さごじょうさん　37歳　公務員, 2019)
His wife does not like the will written by her husband. She takes the red pen in her hand and

corrects the will written by her husband in her own way.

下書きを 妻に見つかり 書き直す Shitagaki o tsuma ni mitsukari kakinaosu
His wife found the draft and he rewrote it (本間奏さん　56歳　フリーランス・自営業,2018)
The wife, who finds the draft written by her husband, tells her husband how to write it. He then re-arranges the will.
こう書けと 妻に下書き 渡される Kō kake to tsuma ni shitagaki watasareru
Write like this, my wife gives me a draft (あーさままさん59歳　無職,2017)
The wife hands the draft of the will to her husband to write. Therefore, she wants to her husband to share the inheritance in the way she wants.
あわてずに ゆっくり来いと 妻に宛　Awatezu ni yukkuri koi to tsuma ni ate
"Don't rush, come slowly," he told his wife (茶唄鼓／ちゃかどんさん　65歳　その他, 2018)

POPULER TOPICS OF THE WRITTEN YEARS OF POEMS
There are works related to popular events that occurred during the periods in which the poems are written. Artificial intelligence (AI) has been quite popular all over the world recently. The poems below are about artificial intelligence.
AIじゃ 書けない愛の 遺言書　AI ja kakenai ai no yuigonsho
A will of love that cannot be written by AI (リンさん　44歳／滋賀県, 2021)

A I に 自分で書けと 叱られる　AI ni jibun de kake to shikarareru
I am scolded by AI to write the will myself (風まかせさん/60代/群馬県,2023)
When the poet consults artificial intelligence about writing a will, he is scolded for writing it himself. It is a funny poem that reflects the characteristics of the period in a humorous way.
The word 二刀流 (nitōryū) seen in the poems below is the popular word for 2021. The long form of the word is リアル二刀流 (real two-way player), which is based on the excellent play of 大谷翔平 (Shōhei Ōtani) who is a baseball player in Japan. 二刀流 (nitōryū) means two-sword style but in 2021 with the 大谷翔平 (Ōtani Shōhei) means someone who is successfull at two different things at the same time.

献体と 遺贈わたしも 二刀流 Kentai to izō watashi mo nitōryū
Body donation and bequest I also two-sword style (ぼたん/40代/北海道)

遺言書 借金貯金 二刀流　Yuigonsho shakkin chokin nitōryū
Will, debt and savings, two-sword style (カワサンさん/71歳/大阪府,2022)
Since the year in which the above-mentioned works were written dates back to 2022, it is understood that the word 二刀流 (nitōryū) is used as a popular word.
相続の 家族会議も オンライン　Sōzoku no kazoku kaigi mo onrain
Family meetings regarding inheritance also held online (もえぴーの夫さん　60歳／東京都,2021)
あの世とも出来たらいいね オンライン　Anoyo-tomo dekitara ī ne onrain
It would be nice to be able to connect with the afterlife online (ホタルさん　68歳／自営業,2021)
. コロナ禍で 遺言までも オンライン　Koronaka de yuigon made mo onrain

In the Corona disaster, even the will is online (岳司さん　76歳,2020)

遺言は 争族予防 ワクチンだ　Yuigon wa sōzoku yobō wakuchinda
The will is a vaccine to prevent family conflict (あっちゃんさん　70歳, 2020)

きっかけは コロナ・台風・大地震 Kikkake wa korona taifū daijishin
The trigger was the coronavirus, typhoons, and big earthquakes (ガイアさん　61歳,2020)
The works above in 2020 and beyond are related to the corona virus. Between these years, the corona virus has been widespread all over the world and has negatively affected daily life. The words "get vaccinated" and "online" are also associated with this virus. At the time of the coronavirus, work or meetings took place online. In the works here, it is stated that it may be good for the meeting about the will to be online or to have the opportunity to meet online after death.

CONCLUSION

When the poems related to the will are analyzed, it is determined that the word “will” is seen more than half of the poems. Although the topic of will is a pessimistic issue as it is related to death, the family and inheritance left behind, It is dealt with in a humorous way in the poems.
The writing of will is considered a difficult task. It seems that the will must be written as soon as possible. If it is postponed, various diseases can be arise. It is stated in the poems that the will may not be written due to dementia, forgetfulness, etc.
In addition, a will is also defined as a one-sided love letter or thank you letter. It is often repeated that the person who wrote the will has the opportunity to thank first and last time in the will.
Another theme is seen in poems are about family members. There are words such as father, wife, child, grandson. Mother is depicted as an important role for mother taste and recipes are important for the child.When the poems related to the wife are analyzed, it is understood that wife is enthusiastic about inheritance of her husband. It is seen that the wife who reads the will makes corrections or writes the draft of will and gives it to her husband. The father is depicted as harsh and strict character. Unfortunately father can not say “lovely word” to his wife or family members while alive. The family members can understood from the will that the love of their father. Besides this, father wants all family members get on well with each other and don’t want them to make argument about the inheritance. He also emphasizes his children that to take care of well his wife .
Important popular words or events of the period are also reflected in the poems. For example, the poems written during the Corona disease, the subject of will is associated with the words Corona, vaccine and online. This shows that the poets follow the trends in Japan and reflects them into the Japanese humorous short poem senryūs.

REFERENCES

Doğan, G. (2022). Korona Virüs Algisinin Japon Kisa Şiiri Senryūlardaki Yansıması-Beyaz Yakalı Senryū Eserleri Üzerinden. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (53), 81-101.
Doğan, G. (2022). Aile ilişkileri bağlamında beyaz yakalı senryū'larının retorik açıdan incelenmesi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi
Ito, T. (2016). The Characteristics of Vocabulary Expression and Imagined Scenery in" Salaryman Senryū". The Japanese Language Association of Korea, (49), 91-108.

Ito, T. Shiro S. (2014). “Shirubā Senryū Ni Miru Nihon No Kōrei-Sha No Shinshō Fūkei” Nihon Kenkyū, Kankoku gaikokugodai gakkō Nihon kenkyūjo, pp. 181 - 204.

Ito, T. (2016), “Osōshiki senryū ni miru goi hyōgen to Shinshō Fūkei no ichidanmen”, Ilbon-yeongu, (81),201-224.
Ito, T. (2019), “Hōmuresu senryū ni miru goi hyōgen to Shinshō Fūkei no ichidanmen”, Nihongo Nihonbungaku Kenkyū 108, 129-149.
Higuchi, K., 2004, “Quantitative Analysis of Textual Data: Differentiation and Coordination of Two Approaches”, Sociological Theory and Methods, 19(1): 101-15 (Written in Japanese).
Higuchi, K., 2014, Quantitative Text Analysis for Social Researchers:A Contribution to Content Analysis,Nakani Publishing: Kyoto, Japan (Written in Japanese).
https://dictionary.cambridge.org/ (02.10.2025)
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/ (02.10.2025)
https://ejje.weblio.jp/ (02.10.2025)
https://xn--u9jv32nhwwqof.jp/ (02.10.2025)
https://fujisaya.com/english-conversation/twowayplayer/ (02.10.2025)

THE TRANSFORMATION OF CHILDREN'S GAMES IN YÖRÜK CULTURE

Bilgehan YÜREKLİ

Ministry of National Education Fethiye Zübeyde Hanım Kindergarten, Muğla, Turkey

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-6720-0535

Zeliha YAZICI

Akdeniz University, Faculty of Education, Department of Preschool Education, Antalya, Turkey

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3640-5846

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Anatolia possesses a rich and profound cultural heritage through the numerous civilizations over thousands of years it hosted. As semi-nomadic or nomadic Turkish communities, the Yörüks form an essential part of both the historical and cultural mosaic of Anatolia. They have traditionally inhabited rural and mountainous regions, embodying a lifestyle that reflects social solidarity and harmony with nature. This traditional way of life is an integral component of Anatolian culture. However, the processes of modernization and urbanization have significantly impacted the lifestyle of Yörük communities, with many families transitioning to a sedentary way of life due to socio-economic changes. The shift to a sedentary lifestyle has heightened the risk of traditional games being lost. These traditional games, which involve running, jumping, and leaping, not only support children's adoption of an active lifestyle but also provide a healthy outlet for competitive emotions. Nevertheless, the growing allure of mobile and computer games has led to the gradual disappearance of traditional children's games. Traditional games, however, play a crucial role in transmitting the core values and practices of Yörük culture across generations. This study aims to examine traditional children's games passed down through generations in Yörük culture.

Materials and Methods: A phenomenological design, within the framework of qualitative research methods, was employed in the study. The research included 42 participants from three generational cohorts: Baby Boomers (1946–1964), Generation Y (1981–1996), and Generation Alpha (born after 2010). In-depth interviews were conducted to gain a detailed understanding of participants' experiences with games. Audio recordings of the individual interviews were transcribed into text, and the data were analyzed using content analysis.

Results: The findings revealed that 35 games were played by the Baby Boomer generation, 34 by Generation Y, and 13 by Generation Alpha. Nine games were transmitted from the Baby Boomer generation to Generation Y, while eight games were carried over from Generation Y to Generation Alpha. Only two games were identified as common across all three generations.

Discussion and Conclusion: The results of the study indicate a decline in the intergenerational transmission of traditional children's games.

Key Words: children's games intergenerational transmission, cultural heritage.

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN INCOME LEVELS AND MATERIALISTIC TENDENCIES: A STUDY IN TURKEY

Dr. Öğretim Üyesi Hande GÜNEŞ
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Kaynarca Seyfettin Selim Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0003-0925-005X

ABSTRACT
This study examines whether individuals' materialistic tendencies differ based on their income levels. Materialism is considered within the framework of the importance individuals place on material possessions and their perceived impact on happiness, success, and identity (Belk, 1984; Richins ve Dawson, 1992). The literature presents mixed findings regarding the relationship between income and materialism. While some studies suggest that materialistic tendencies are independent of income levels (Cleveland et al., 2009; Ger ve Belk, 1996), others indicate that individuals with lower incomes are more prone to materialism (Chaplin et al., 2014; Dittmar, 2008).
In this study, data were collected from 217 participants residing in Sakarya, Turkey, using a survey method, and materialistic tendencies were measured with the scale developed by Richins and Dawson (1992). An ANOVA test was conducted to analyze differences among income groups. The findings indicate that there is no significant difference in materialistic tendencies among low-, middle-, and high-income groups ($F= 1.426$, $p > 0.05$). This result aligns with studies suggesting that materialism is not solely determined by income level (Kim et al., 2017; Ponchio ve Aranha, 2008).
In conclusion, the findings suggest that materialistic tendencies cannot be explained solely by income levels; social comparisons, perceived inequality, and psychological factors may also play a crucial role. Future research should further investigate how materialism is shaped within socio-cultural contexts and explore the influence of factors beyond income.
Keywords: Materialism, income level, consumer behavior, socio-economic status, Turkey

ÖZET
Bu çalışma, bireylerin materyalist eğilimlerinin gelir düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektedir. Materyalizm, bireylerin maddi varlıklara yüklediği anlam ve bu varlıkların mutluluk, başarı ve kimlik üzerindeki etkisi çerçevesinde ele alınmıştır (Belk, 1984; Richins ve Dawson, 1992). Literatürde gelir ve materyalizm arasındaki ilişki konusunda farklı bulgulara ulaşılmıştır. Bazı araştırmalar materyalist eğilimlerin gelir düzeyinden bağımsız olduğunu öne sürerken (Cleveland vd., 2009; Ger ve Belk, 1996), diğerleri düşük gelirli bireylerin materyalizme daha yatkın olduğunu göstermektedir (Chaplin vd., 2014; Dittmar, 2008).
Çalışmada, Türkiye'nin Sakarya ilinde yaşayan 217 katılımcıdan anket yöntemiyle veri toplanmış ve Richins ve Dawson'un (1992) materyalizm ölçeği kullanılmıştır. Gelir grupları arasındaki farklılıkları analiz etmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, düşük, orta ve yüksek gelir grupları arasında materyalist eğilimler açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir ($F= 1.426$, $p > 0.05$). Bu sonuç, materyalizmin gelir seviyesinden bağımsız olduğu yönündeki çalışmaları desteklemektedir (Kim vd., 2017; Ponchio ve Aranha, 2008).
Sonuç olarak, bireylerin materyalist eğilimlerinin yalnızca gelir düzeyleriyle açıklanamayacağı,

sosyal karşılaştırmalar, algılanan eşitsizlik ve psikolojik faktörlerin de bu eğilimler üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda, materyalizmin sosyokültürel bağlamda nasıl şekillendiğini ve gelir dışındaki faktörlerin etkisini daha kapsamlı ele almak önemli olacaktır.
Anahtar Kelimeler: Materyalizm, gelir düzeyi, tüketici davranışı, sosyoekonomik statü, Türkiye

GİRİŞ

Günümüzde tüketim toplumunun hızla dönüşümü, bireylerin maddi varlıklara yüklediği anlamları ve bu varlıkları elde etme motivasyonlarını derinlemesine incelemeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda materyalizm, bireylerin maddi mallara verdikleri önem, sahip oldukları varlıkları kişisel başarı ve mutluluk ile ilişkilendirme dereceleri çerçevesinde ele alınmaktadır (Belk, 1984; Richins ve Dawson, 1992). Materyalist bireyler için maddi varlıklar yalnızca ekonomik bir değer taşımakla kalmayıp, aynı zamanda statü, özsaygı ve yaşam doyumu ile doğrudan bağlantılıdır (Kasser, 2002; Fitzmaurice ve Comegys, 2014). Bu nedenle, materyalizmin bireylerin gelir düzeylerine göre nasıl farklılık gösterdiği, tüketici davranışlarını anlamak açısından önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Materyalizmin gelirle olan ilişkisi konusunda literatürde farklı bulgular mevcuttur. Bazı çalışmalar, daha düşük gelire sahip bireylerin maddi varlıklara daha fazla önem verdiğini ve bu varlıkları mutluluğun bir kaynağı olarak gördüğünü öne sürmektedir (Dittmar, 2008; Chaplin et al., 2014). Özellikle ekonomik yoksunluk duygusunun, bireyleri daha materyalist eğilimlere yönlendirdiği iddia edilmektedir (Martin ve Hill, 2012). Diğer yandan, bazı araştırmalar gelir düzeyinin materyalist eğilimler üzerinde doğrudan belirleyici olmadığını ve bireylerin gelir seviyelerinden bağımsız olarak materyalist tutumlar geliştirebileceğini göstermektedir (Ponchio ve Aranha, 2008; Cleveland et al., 2009).

Bu çalışmanın amacı, bireylerin materyalist eğilimlerinin gelir düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Türkiye örnekleminde yürütülen bu araştırma, Richins ve Dawson'un (1992) üç boyutlu materyalizm ölçeğini kullanarak bireylerin merkezilik, başarı ve mutluluk boyutları üzerinden materyalist eğilimlerini ölçmektedir. Çalışmada öncelikle ölçeğin güvenilirliği test edilmiş, ardından farklı gelir seviyelerine sahip bireylerin materyalist eğilimlerindeki farklılıkları belirlemek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, literatürdeki farklı bulgular ile karşılaştırılarak materyalizmin gelir düzeyi ile ilişkisi tartışılmıştır.

Bu çalışma, gelir ve materyalizm ilişkisini Türkiye bağlamında ele alarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle tüketim davranışları ve ekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik akademik tartışmalara ışık tutarak, bireylerin sosyoekonomik durumlarının tüketim motivasyonlarına olan etkisini değerlendirmeye yardımcı olacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Materyalizm

Materyalizm, literatürde tüketicilerin maddi varlıklara verdiği önem olarak tanımlanmıştır (Belk, 1984). Richins ve Dawson (1992) materyalizmi, bireylerin hayattaki başarı ve mutluluklarını maddi varlıklara bağlayarak, bunları edinmelerine verdiği önem olarak tanımlamışlardır. Kasser'e (2002) göre, materyalizm, maddi varlıkların edinilmesi yoluyla mutluluğu artırdığına inanılan tüketim kalıplarıyla belirgin bir şekilde bağlantılıdır. Materyalist eğilimler sergileyen bireyler, genellikle hayatlarında merkezi bir rol oynayan maddi varlıkları ile güçlü bağlar kurarlar. Fitzmaurice ve Comegys (2014), materyalistler için maddi varlıkların sürekli peşinde koşmanın temel bir hedef haline geldiğini, bu da aşırı bir şekilde ürün edinmeye odaklanmaya yol açtığını savunurlar. Bu yazarlara göre materyalizmin temel özelliği, genellikle ilişkiler,

deneyimler veya kişisel başarılar gibi diğer hayati kaynaklar pahasına mal edinimi yoluyla mutluluğun peşinde koşmaktır.
Materyalist değerlerin oluşumu ilgili araştırmalar literatürde çok kapsamlı olmasına rağmen kesin değildir. Belk (1985), materyalizmi sahip olma, cömert olmama ve kıskançlık olmak üzere üç boyut aracılığı ile tanımlamıştır. Sahiplenmeyi "birinin sahip olduğu şeylerin kontrolünü veya mülkiyetini elinde tutma eğilimi" olarak tanımlarken, cömert olmama durumunu, sahip olunan şeyleri başkalarıyla paylaşma veya verme isteksizliği olarak vurgulamıştır (Belk, 1985). Belk (1985) ayrıca kıskançlığın da bireyleri istenen nesneleri edinmeye iten motive edici bir güç olarak ya da olumsuz davranışlara yol açan yıkıcı bir özellik olarak iki şekilde ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.
Richins ve Dawson (1992), bireyler arasında değer odaklı materyalizmi değerlendirmek için üç bileşenden oluşan bir çerçeve önermiştir. Bu çerçeve, merkeziyetçilik, mutluluk ve başarı olmak üzere birbiriyle ilişkili üç boyuttan oluşmaktadır. (Richins ve Dawson, 1992). Modellerine göre, maddi ödülleri önemli bir yaşam hedefi olarak önceliklendiren, mülk edinmeyi başarı ve mutluluğa giden birincil yol olarak gören ve kimliklerini tanımlamak için maddi malları kullanan bireyler daha materyalist olarak kabul edilmektedir. Merkezilik boyutu, bireylerin kimlikleri ve yaşam doyumları için maddi mülkiyet edinimini ne ölçüde önceliklendirdiklerini yansıtmaktadır. Bu boyutta yüksek puan alanlar, maddi varlıkların peşinde koşmayı ve sahip olmayı refahları için elzem olarak görme eğilimindedirler ve bunun için de cömertçe harcama yapma olasılıkları yüksektir (Fitzmaurice ve Comegys, 2006). Başarı boyutu, kişinin kendi başarısının yanı sıra başkalarının başarısının da biriktirdiği maddi varlıkların niceliği ve niteliğiyle değerlendirildiği algısını içermektedir. Başarı materyalizmini benimseyen bireyler, somut ürünleri başarının göstergesi olarak görmekte ve genellikle statülerini seçkin ve lüks ürünlerle sergileyerek gösterişli tüketimde bulunmaktadırlar (Zhang vd., 2013). Mutluluk boyutu, maddi varlık edinmenin doğrudan mutluluğa katkıda bulunduğu inancını kapsamaktadır. Richins ve Dawson, (1992)'ye göre artan maddi varlık sahipliği, artan yaşam memnuniyetine yol açmaktadır ancak, bireyler yeni edinimlerden aldıkları sevinci hızla kaybetmekte ve bunun yerine daha fazlasına yönelik artan bir özlem duymaktadırlar. Sonuç olarak, mutluluk materyalizm eğilimi yüksek olan bireyler, kendilerini önemli maddi servete sahip olanlarla karşılaştırabilir ve böylece kendi durumlarından hoşnutsuzluk duyabilmektedirler. Merkezilik, mutluluk ve başarıyı kapsayan bu değer yönelimli yaklaşım, tüketici davranışı çalışmalarında yaygındır.

Materyalizm ve Gelir İlişkisi

Literatürdeki çeşitli çalışmalarda, gelir ve materyalizm arasındaki ilişkinin tutarsız sonuçlar verdiği bulunmuştur: Ponchio ve Aranha (2008), düşük gelirli São Paulo haneleri üzerinde yaptıkları çalışmada bireylerin materyalizm ve gelir düzeyleri arasında bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Roberts ve Clement (2007), gelirin materyalizmi yalnızca mutluluk bağlamında etkilediği sonucuna varmıştır; özellikle, daha düşük gelire sahip bireylerin maddi varlıklardan daha fazla mutluluk elde etme eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir.
Bazı araştırmalar, materyalizmin büyük ölçüde gelir seviyelerinden bağımsız olduğunu göstermiştir. Örneğin, Cleveland ve diğerleri (2009), materyalist eğilimlerin finansal zenginlikten etkilenmediğini ileri sürmüş ve Ger ve Belk (1996) da benzer şekilde, zenginliğin materyalist eğilimleri önemli ölçüde açıklamadığını ileri sürmüştür. Ayrıca, Kim ve diğerleri (2017), tek başına finansal kaynakların eksikliğinin artan materyalizmle ilişkili olmadığını bulmuştur. Bunun yerine, bulguları, materyalist eğilimlerin, gelir eşitsizliğindeki artıştan ziyade, sosyal karşılaştırmalarda algılanan adaletsizlikten kaynaklanan kişisel göreli yoksunluk duygularıyla daha yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır.
Dittmar, (2008)'e göre, bireylerin materyalist tutumlar geliştirmesine neden olan önemli bir faktör, ekonomik yoksunluk duygularını dengeleme arzusudur. Çeşitli araştırma metodolojilerini kullanan çok sayıda çalışma, düşük gelir ve olumsuz sosyoekonomik koşulların, olumsuz benlik

duygusunu telafi edici bir mekanizma olarak bireylerin materyalist yönelimlerini besleyebileceğini göstermiştir. Kasser ve diğerleri (1995), dezavantajlı sosyo-ekonomik ortamlarda büyüyen ergenlerin maddi zenginliğe daha fazla özlem duyduklarını tespit etmişlerdir. Richins ve Dawson (1992), materyalizm eğilimi yüksek olan bireylerin genellikle daha yüksek gelir arzuladığını ve mevcut mali durumlarından daha düşük memnuniyet duyduklarını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Goldberg ve diğerleri (2003), toplam hane halkı geliri daha düşük ailelerde yaşayan gençlerin materyalist eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuşladır. Chaplin ve diğerleri (2014), yoksullaşmanın gençlerin materyalist değerlere olan duyarlılığını daha da arttırdığını vurgulayarak, düşük benlik saygısının da bu ilişkiye aracılık ettiğini göstermişlerdir.

Hill ve Gaines (2007)'ye göre, tüm tüketiciler satın alma gücünde bazı sınırlamalarla karşı karşıya olsa da daha düşük gelire sahip olanlar maddi ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle, öfke, hayal kırıklığı, utanç ve aşağılanma gibi olumsuz duygusal durumları daha fazla yaşamaktadırlar. Bu tür duygular geliri düşük olan ekonomik olarak dezavantajlı bireylerde benlik saygısının ve yaşam memnuniyetinin azalmasına neden olmaktadır (Martin ve Hill, 2012). Sonuç olarak, bireyler, benlik saygılarını yükseltebilmek için materyalist değerleri benimseyerek lüks ve gösterişli tüketim harcamaları yapmaya eğilimlidirler (Zhang, 2009).

H1: Bireylerin materyalistik eğilimleri, gelir düzeylerine göre farklılık gösterir.

METODOLOJİ

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de bireylerin materyalistik eğilimlerinin gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Araştırma kapsamında Sakarya'da ikamet eden 217 kişiden anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Bireylerin materyalist eğilimlerini ölçmek amacıyla Richins ve Dawson (1992), 3 boyutlu, 9 ifadeli ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizi çerçevesinde Cronbach Alpha istatistiğinden yararlanılarak ölçeğin içsel tutarlılığı belirlenmiştir. Katılımcıların materyalistik eğilimlerinin gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için ANOVA testinden faydalanılmıştır.

Bulgular

Katılımcılara ait demografik özellikler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri:

Özellik	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	93	42,9
	Erkek	124	57,1
Yaş	28 ve altı	63	29,1
	29-38	92	42,4
	39-48	43	19,8
	49 ve üzeri	19	8,8
Eğitim	İlköğretim	12	5,5
	Lise	38	17,5
	Önlisans	46	21,2
	Lisans	98	45,2
	Lisansüstü	23	10,6
Meslek	Kamu çalışanı	85	39,2
	Özel Sektör çalışanı	99	45,6
	Ev hanımı	10	4,6
	Öğrenci	23	10.6
Gelir	Düşük	69	31,8
	Orta	109	50,2
	Yüksek	39	18.0

Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında, %43'ünün kadın, %57'sinin erkek olduğu, %29'unun 28 yaş ve altında olduğu, %42'sinin 29-38 yaş aralığında olduğu, %45'inin lisans

mezunu olduğu, %31'inin düşük gelirli, %50'sinin orta gelirli, %18'inin yüksek gelire sahip olduğu görülmektedir.

Çalışmada kullanılan materyalistik eğilimler ölçeğinin güvenilirlik analizi için uygulanan Cronbach alpha istatistiği testi sonucunda ölçek içsel olarak tutarlı bulunmuştur (Cronbach alpha= 0.90).

Bireylerin materyalist eğilimlerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği 217 kişiden elde edilen veri üzerinden araştırılmıştır. Gelir grupları arasında varyansların homojen olup olmadığını test etmek amacıyla belirlemek amacıyla Levene's homojenlik testi yapılmış olup, **p= 0.561 > 0.05** olduğundan varyansların homojen olduğu sonucuna ulaşılmış ve ANOVA testi uygulanmıştır. Örnekleme ilişkin bazı istatistikler ve ANOVA tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Gelir düzeyine göre materyalist eğilimlere ilişkin Tek Yönlü ANOVA sonuçları

Gelir Düzeyi	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**F**	**p**
Düşük (1)	69	2.26	.62		
Orta (2)	109	2.43	.73	1,426	**0.243**
Yüksek (3)	39	2.29	.78		
Toplam	217	2.35	.71		

Tablo 2 incelendiğinde düşük gelirli bireylerin materyalist eğilimlerine yönelik puan ortalamasının 2.26, orta gelirli bireylerin materyalist eğilimlerine yönelik puan ortalamasının 2.43, yüksek gelirli bireylerin materyalist eğilimlerine yönelik puan ortalamasının 2.29 olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir **(F= 1.426, p > 0.05).** Dolayısıyla bireylerin materyalistik eğilimleri gelire göre farklılık göstermemektedir. Bu sonuçlara göre H1 hipotezi desteklenmemiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizler, bireylerin gelir düzeyleri ile materyalist eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur (F= 1.426, p > 0.05). Bu bulgu, literatürdeki bazı çalışmalarla tutarlılık gösterirken, bazı çalışmaların sonuçlarıyla ise çelişmektedir. Örneğin, Ponchio ve Aranha (2008) tarafından yürütülen çalışmada da gelir ile materyalizm arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuş ve bu sonucun, materyalizmin bireylerin yalnızca maddi kaynaklarına değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal faktörlere de bağlı olabileceği şeklinde yorumlanabileceği belirtilmiştir. Cleveland ve diğerleri (2009) da benzer bir şekilde, materyalist eğilimlerin finansal zenginlikten etkilenmediğini ortaya koymuştur.

Öte yandan, literatürde gelir düzeyinin materyalizmi etkilediğini öne süren çalışmalar da mevcuttur. Richins ve Dawson (1992), düşük gelirli bireylerin daha yüksek gelir elde etme arzusunda olduklarını ve bunun da onların materyalist tutumlarını artırabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Chaplin ve diğerleri (2014), gelir seviyesi düşük bireylerin, maddi yoksunluklarını dengelemek amacıyla daha materyalist eğilimler sergileyebileceğini öne sürmüştür. Ancak bu çalışmada elde edilen bulgular, gelir seviyesinin bireylerin materyalizmini doğrudan belirleyen bir faktör olmadığını göstermektedir.

Araştırma sonuçları, materyalizmin yalnızca ekonomik faktörler ile açıklanamayacağına işaret etmektedir. Kim ve diğerleri (2017) tarafından yürütülen araştırmada da benzer bir sonuca ulaşılmış ve materyalist eğilimlerin bireylerin maddi gelir seviyelerinden çok, sosyal karşılaştırmalarda algılanan adaletsizlikle bağlantılı olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda, bireylerin materyalist eğilimlerini belirleyen unsurlar arasında sosyal statü algısı, kültürel değerler ve bireyin yetiştiği çevresel faktörler gibi değişkenlerin de önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'de gelir seviyesinin materyalist eğilimler üzerindeki etkisini anlamaya

yönelik önemli bir katkı sağlamakla birlikte, bazı sınırlılıklara da sahiptir. Örneklem sayısının artırılması, farklı demografik grupların materyalist eğilimlerini karşılaştıran ileri analizlerin yapılması, özellikle kültürel faktörlerin materyalizme etkisini inceleyen nitel çalışmaların gerçekleştirilmesi gelecekteki araştırmalar için önemli bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, materyalizmin sadece bireysel psikolojik faktörler açısından değil, makroekonomik ve sosyokültürel bağlamda nasıl şekillendiğine dair daha geniş kapsamlı araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma gelir ve materyalizm ilişkisini sorgularken, gelir düzeyinin tek başına materyalist eğilimleri açıklamakta yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Bireylerin tüketim kalıplarını ve materyalist eğilimlerini anlamak için ekonomik değişkenlerin yanı sıra psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin de dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin tüketim motivasyonlarını şekillendiren değer sistemleri, medya etkisi ve toplumsal normlar gibi unsurlar üzerine yapılacak ileri çalışmalar, materyalizmin dinamiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Belk, R. W. (1984). Three scales to measure constructs related to materialism: Reliability, validity, and relationships to measures of happiness. Advances in Consumer Research, 11, 291–297.

Belk, R. W. (1985). Materialism: Trait aspects of living in the material world. Journal of Consumer Research, 12(3), 265–280. https://doi.org/10.1086/208515

Chaplin, L. N., Hill, R. P., & John, D. R. (2014). Poverty and materialism: A look at impoverished versus affluent children. Journal of Public Policy & Marketing, 33(1), 78–92. https://doi.org/10.1509/jppm.13.050

Cleveland, M., Laroche, M., & Papadopoulos, N. (2009). Cosmopolitanism, consumer ethnocentrism, and materialism: An eight-country study of antecedents and outcomes. Journal of International Marketing, 17(1), 116–146. https://doi.org/10.1509/jimk.17.1.116

Dittmar, H. (2008). Consumer culture, identity and well-being: The search for the “good life” and the “body perfect”. Psychology Press.

Fitzmaurice, J., & Comegys, C. (2006). Materialism and social consumption. Journal of Marketing Theory and Practice, 14(4), 287–299. https://doi.org/10.2753/MTP1069-6679140403

Ger, G., & Belk, R. W. (1996). Cross-cultural differences in materialism. Journal of Economic Psychology, 17(1), 55–77. https://doi.org/10.1016/0167-4870(95)00035-6

Hill, R., & Gaines, J. (2007). The consumer culture of poverty: Behavioral research findings and their implications in an ethnographic context. Journal of American Culture, 30(1), 81–90.

Kasser, T. (2002). The high price of materialism. MIT Press. https://doi.org/10.7551/mitpress/3501.001.0001

Kim, H., Callan, M. J., Gheorghiu, A. I., & Matthews, W. J. (2017). Social comparison, personal relative deprivation, and materialism. British Journal of Social Psychology, 56(2), 373–392. https://doi.org/10.1111/bjso.12176

Martin, K. D., & Hill, R. P. (2012). Life satisfaction, self-determination, and consumption adequacy at the bottom of the pyramid. Journal of Consumer Research, 38(6), 1155–1168.

Ponchio, M. C., & Aranha, F. (2008). Materialism as a predictor variable of low-income consumer behaviour when entering into installment plan agreements. Journal of Consumer Behaviour, 7(1), 21–34.

Richins, M. L., & Dawson, S. (1992). A consumer values orientation for materialism and its measurement: Scale development and validation. Journal of Consumer Research, 19(3), 303–316. https://doi.org/10.1086/209304

Richins, M. L., & Dawson, S. (2004). The material values scale: Measurement properties and development of a short form. Journal of Consumer Research, 31(1), 209–219.

https://doi.org/10.1086/383436
Roberts, J. A., & Clement, A. (2007). Materialism and satisfaction with overall quality of life and eight life domains. Social Indicators Research, 82(1), 79–92. https://doi.org/10.1007/s11205-006-9015-0
Zhang, J. W., Howell, R. T., & Caprariello, P. A. (2013). Buying life experiences for the "right" reasons: A validation of the motivations for experiential buying scale. Journal of Happiness Studies, 14(3), 817–842.
Zhang, L. (2009). An exchange theory of money and self-esteem in decision making. Review of General Psychology, 13(1), 66–76.

INVESTIGATION OF INSTAGRAM USAGE HABITS OF GENERATION Z AND GENDER-BASED DIFFERENCES

Dr. Öğretim Üyesi Hande GÜNEŞ
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Kaynarca Seyfettin Selim Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0003-0925-005X

ABSTRACT
This study examines the Instagram usage habits of Generation Z and explores gender-based differences in social media behavior. Data were collected through a survey from 215 individuals born in 1995 and later, residing in Sakarya. Frequency analysis and chi-square tests were conducted to analyze Instagram usage duration, daily usage time, content sharing frequency, number of followed accounts, and follower count. The findings indicate that women use Instagram for longer durations and spend more time daily on the platform than men. However, no significant gender differences were found in monthly content sharing, number of followed accounts, or follower count. These results contribute to understanding Generation Z's social media behavior and provide insights for digital marketing strategies.
Keywords: Generation Z, Instagram, social media behavior, gender differences, digital marketing

ÖZET
Bu çalışma, Z kuşağının Instagram kullanım alışkanlıklarını inceleyerek sosyal medya davranışlarındaki cinsiyet temelli farklılıkları araştırmaktadır. 1994 ve sonrası doğmuş, Sakarya'da ikamet eden 215 katılımcıdan anket yöntemiyle veri toplanmış ve frekans analizi ile Ki-kare testleri uygulanmıştır. Bulgular, kadınların Instagram'ı daha uzun süredir kullandığını ve günlük kullanım sürelerinin erkeklere kıyasla daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak, aylık paylaşım sayısı, takip edilen hesap sayısı ve takipçi sayısı açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Elde edilen sonuçlar, Z kuşağının sosyal medya kullanım alışkanlıklarına dair önemli bilgiler sunmakta ve dijital pazarlama stratejileri için değerli çıkarımlar sağlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Z kuşağı, Instagram, sosyal medya davranışları, cinsiyet farklılıkları, dijital pazarlama

GİRİŞ
Günümüzde dijitalleşmenin etkisiyle sosyal medya platformları, bireylerin iletişim kurma, bilgi edinme ve kendilerini ifade etme biçimlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Özellikle Z kuşağı olarak adlandırılan ve 1995 yılı sonrası doğan bireyler, dijital dünyaya doğrudan entegre olmuş, sosyal medya kullanımında önceki kuşaklardan farklı alışkanlıklar geliştirmiştir (Levickaite, 2010). Geleneksel medya araçlarına kıyasla sosyal medya platformları, Z kuşağı için yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kimlik inşası, sosyal etkileşim ve tüketim alışkanlıklarının şekillendiği bir alan haline gelmiştir (Seemiller ve Grace, 2017).
Bu bağlamda, görsel odaklı bir sosyal medya platformu olan Instagram, Z kuşağı tarafından yoğun olarak tercih edilmekte ve bu kuşağın dijital kültürünü anlamada önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Kullanıcıların fotoğraf ve video paylaşımına olanak tanıyan, bireysel ve toplumsal trendlerin hızla yayıldığı bu platform, özellikle genç kullanıcılar arasında popülerliğini korumaktadır (Atske, 2022). Ancak, bireylerin Instagram kullanım alışkanlıkları cinsiyet gibi demografik faktörler açısından farklılık gösterebilmektedir. Literatürde, kadınların sosyal medya platformlarında daha fazla zaman geçirdiği, etkileşim düzeylerinin daha yüksek

olduğu ve paylaşım yapma eğilimlerinin erkeklerden farklılaştığına dair çeşitli bulgular yer almaktadır (Alptekin vd., 2021). Ancak, bu farklılıkların Instagram özelinde nasıl şekillendiğine ve Z kuşağının sosyal medya kullanımı üzerindeki etkilerine dair sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Z kuşağının Instagram kullanım alışkanlıkları detaylı bir şekilde ele alınarak cinsiyete dayalı farklılıklar araştırılmıştır. Çalışma, Z kuşağının Instagram kullanım süresi, günlük kullanım oranları, paylaşım sıklığı, takip edilen hesap sayısı ve takipçi sayısı gibi değişkenler çerçevesinde incelenmiş ve cinsiyet farklılıklarının belirlenmesine yönelik hipotezler test edilmiştir. Bu kapsamda, Sakarya ilinde yaşayan 215 katılımcıdan anket yoluyla toplanan veriler analiz edilerek sosyal medya kullanımında cinsiyetin belirleyici bir faktör olup olmadığı değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, hem akademik literatüre katkı sunmayı hem de sosyal medya platformlarının pazarlama, tüketici davranışları ve dijital kimlik oluşumu üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik gelecekteki çalışmalara ışık tutmayı amaçlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kuşak Kavramı ve Z Kuşağı

Kuşak, belirli bir dönem içinde doğmuş, yaşadıkları çağdaki kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal olaylardan benzer şekilde etkilenen bireylerin oluşturduğu topluluğu ifade etmektedir (Altuntuğ, 2012). Turner (2015)'e göre, aynı kuşak grupları ortak tarihsel deneyimlere sahip olduğundan benzer psikolojik özellikler ve tüketim kalıpları sergilemektedir. Aynı kuşak içerisinde yer alan bireyler, yaşadıkları dönem için ortak koşullara maruz kaldıklarından ve benzer tepkiler verme eğiliminde olduklarından tek bir grup olarak değerlendirilirler (Ayhün, 2013).

Literatürde kuşakların tanımlamalarında, her bir kuşağın doğum tarihleriyle ilgili kesin bir tarih aralığı belirlemek zor olduğu için, araştırmacılar arasında genel kabul gören kuşak sınıflandırma eğilimleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1925-1945 yılları arasında doğanlar sessiz kuşak, 1946-1960 yılları arasında doğanlar Bebek Patlaması kuşağı, 1961-1980 yılları arasında doğanlar X kuşağı, 1981-1994 yılları arasında doğanlar Y kuşağı, 1995-2012 yılları arasında doğanlar ise Z kuşağı olarak adlandırılmaktadır (Goh ve Lee, 2018).

1995 yılı ve sonrasında doğan ve "dijital yerliler" olarak da adlandırılan Z kuşağı bireyleri, teknoloji ile iç içe olduklarından "Next Generation" olarak da adlandırılmaktadır (Levickaite, 2010). Bu kuşak, sürekli bağlantı halinde olma ve sosyal etkileşim, eğlence, bilgi alma ve alışveriş gibi çok sayıda amaç için dijital cihazlar ile yoğun bir bağlılık içindedir. Teknolojinin içine doğmuş ve dijital ortamlarla yoğun bir şekilde etkileşim kurmuş olan bu grup, bugüne kadar yetişen en eğitimli, en mobil ve teknoloji meraklısı bireyler olarak dikkat çekmekte ve sürekli yenilik ve değişim arayışında olan tüketiciler olarak da öne çıkmaktadırlar. (Williams ve Page, 2011). Dijital yeterlilikleri son derece gelişmiş olan Z kuşağı, bağımsızlığı, girişimci ruhu, yeniliğe açıklığı ve küresel sorunlara ilişkin yüksek farkındalığıyla tanınır (Seemiller ve Grace, 2017). Sonuç olarak, içinde bulundukları dönemin kültürel yapısına katkıda bulunan en genç ve en dinamik bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Medya ve Z Kuşağı:

Sosyal medya, kullanıcıların içerik oluşturmasına ve paylaşmasına olanak tanıyan çok çeşitli çevrimiçi platformları kapsamaktadır. Bunlara bloglar, sosyal ağ siteleri, çevrimiçi oyun platformları, video paylaşım hizmetleri, inceleme forumları ve bireylerin bilgi oluşturma, tasarlama, yayma veya doğrulama faaliyetlerinde bulunduğu çeşitli çevrimiçi topluluklar gibi kullanıcı tarafından oluşturulan hizmetlerdir (Bolton vd., 2013).

Sosyal medya, küresel olarak çeşitli insan, grup, görüş ve topluluklarla bağlantı kurmak için etkili bir platform haline gelmiştir. Çeşitli sosyal medya platformları arasında Instagram, özellikle genç kullanıcıları çekmede öne çıkmaktadır. Instagram, son yıllarda genç demografik gruplar arasında

en önemli büyümeyi yaşamış ve Z Kuşağı için önde gelen fotoğraf paylaşım uygulaması olarak kendini kanıtlamıştır (Atske, 2022). Kurulduğu, 2010 yılından beri Instagram, genç yetişkinler için önemli bir sosyal medya aracı olduğunu kanıtlamıştır.
Akıllı telefonlara, tabletlere ve diğer dijital cihazlara erişimle büyüyen Z kuşağı, sosyal medya platformlarını sık sık kullanmakta, dijital kimliklerini yaratıcı bir şekilde şekillendirmekte ve gönderilerinde orijinal içerikler üretmektedir (Seemiller ve Grace, 2017). Z kuşağı bireylerin %41'i sosyal medyada günlük 2 saatten fazla zaman geçirmekte (Aysel, 2018), %70'inden fazlası YouTube ve Instagram gibi platformlarda en az bir etkileyiciyi takip etmektedir (Pradhan vd., 2023). Alptekin vd., (2021), yaptıkları çalışmada Z kuşağının %56'sının en çok tercih ettiği sosyal medya platformunun Instagram olduğunu, Z kuşağındaki kadın bireylerin, erkeklere göre sosyal medya kullanımında daha süreklilik süreklilik sağladıklarını ortaya koymuşlardır.
Bu çalışmada, Z Kuşağının Instagram kullanım alışkanlıklarını tespit edebilmek ve cinsiyete dayalı farklılıkları ortaya koyabilmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada test edilecek hipotezler aşağıda belirtilmiştir:
H1: Z kuşağındaki bireylerin ınstagram kullanım süresi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H2: Z kuşağındaki bireylerin Instagramda günlük geçirdikleri süre ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H3: Z kuşağındaki bireylerin Instagramda aylık ortalama paylaşım (post ya da hikaye) sayısı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H4: Z kuşağındaki bireylerin Instagramda takip ettkleri hesap sayısı cinsiyete ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H5: Z kuşağındaki bireylerin Instagramdaki takipçi sayısı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

METODOLOJİ

Bu çalışmanın temel amacı, Z Kuşağının Instagram kullanım alışkanlıklarını keşfetmeyi ve sosyal medya davranışlarındaki cinsiyete dayalı farklılıkları araştırmaktır. Araştırma kapsamında 1995 yılı ve sonrasında doğan ve Sakarya'da ikamet eden 215 kişiden anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Katılımcılara Instagram kullanım süreleri, günlük kullanım süreleri, kullanım amaçları (örneğin etkileşim, arşivleme, alışveriş), en sık paylaşılan içerik türleri ve takip edilen hesap sayısı gibi Instagram kullanım alışkanlıklarını anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Frekans analizi yapılmış ve Instagram kullanımındaki cinsiyet farklılıklarını belirlemek için Ki-kare testleri uygulanmıştır.

Bulgular:

Tablo 1: Katılımcıların Instagram üyelik yılının cinsiyete göre dağılımı

Kaç yıl Instagram kullanılıyor		cinsiyet kadın	cinsiyet erkek	Total	x^2	SD	P
1 yıldan az	Gözlenen Sıklık	7	5	12	11,993	5	0.035
	Beklenen Sıklık	6,6	5,4	12,0			
1-2 yıldır	Gözlenen Sıklık	5	5	10			
	Beklenen Sıklık	5,5	4,5	10,0			
3-4 yıldır	Gözlenen Sıklık	16	23	39			
	Beklenen Sıklık	21,4	17,6	39,0			
5-6 yıldır	Gözlenen Sıklık	28	34	62			
	Beklenen Sıklık	34,0	28,0	62,0			
7-8 yıldır	Gözlenen Sıklık	40	22	62			
	Beklenen Sıklık	34,0	28,0	62,0			
9 yıl ve üzeri	Gözlenen Sıklık	22	8	30			
	Beklenen Sıklık	16,5	13,5	30,0			
Toplam	Gözlenen Sıklık	118	97	215			
	Beklenen Sıklık	118,0	97,0	215,0			

Araştırmaya katılan Z kuşağı katılımcıların Instagram kullanım süresi ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır Instagram kullanım süresi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0.035 <0,05$). Kadınlar, Instagram'ı erkeklerden daha uzun süredir kullanma eğilimindeyken erkekler daha kısa süreli kullanıcıdır. H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Instagram'da Günlük Geçirdikleri Sürenin Cinsiyete Göre Dağılımı

Instagram'da Günlük geçirilen süre		cinsiyet kadın	cinsiyet erkek	Total	x^2	SD	P
Yaklaşık 1 saat	Gözlenen Sıklık	23	34	57	17,360	5	0.004
	Beklenen Sıklık	31,3	25,7	57			
Yaklaşık 2 saat	Gözlenen Sıklık	26	30	56			
	Beklenen Sıklık	30,7	25,3	56			
Yaklaşık 3 saat	Gözlenen Sıklık	26	13	39			
	Beklenen Sıklık	21,4	17,6	39,0			
Yaklaşık 4 saat	Gözlenen Sıklık	22	5	27			
	Beklenen Sıklık	14,8	12,2	27			
Yaklaşık 4 saat	Gözlenen Sıklık	8	8	16			
	Beklenen Sıklık	8,8	7,2	16			
6 saat ve üzeri	Gözlenen Sıklık	13	7	20			
	Beklenen Sıklık	11	9	20			
Toplam	Gözlenen Sıklık	118	97	215			
	Beklenen Sıklık	118,0	97,0	215,0			

Araştırmaya katılan Z kuşağı katılımcıların Instagram'da günlük geçirilen süre ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır Instagram'da günlük geçirilen süre ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0.004 <0,05$). Kadınlar, erkeklere göre Instagram'da daha fazla zaman geçirme eğilimindedir. Özellikle günde 3-4 saat kullanan kadınların sayısı beklenenden fazla iken, erkeklerde günde 1 saat kullanım beklenenden fazladır. Dolayısıyla kadınlar, erkeklere göre Instagram'da günlük ortalama daha fazla vakit geçirmeye eğilimlidirler. H2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Instagram'da Aylık Paylaşım Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı

		cinsiyet					
Aylık paylaşım sayısı		kadın	erkek	Total	x^2	SD	P
1-20	Gözlenen Sıklık	105	85	190	0,132	2	0,936
	Beklenen Sıklık	104,3	85,7	190			
21-40	Gözlenen Sıklık	7	6	13			
	Beklenen Sıklık	7,1	5,9	13			
41 ve üzeri	Gözlenen Sıklık	6	6	12			
	Beklenen Sıklık	6,6	5,4	12			
Toplam	Gözlenen Sıklık	118	97	215			
	Beklenen Sıklık	118	97	215			

Araştırmaya katılan Z kuşağı katılımcıların Instagram'da aylık paylaşım sayıları (post veya hikaye) ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır Instagram'da aylık paylaşım ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. (p=0.936 > 0,05). Dolayısıyla H3 hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Takip ettikleri hesap sayısının cinsiyete göre dağılımı

		cinsiyet					
Takip edilen hesap sayısı		kadın	erkek	Total	x^2	SD	P
100'den az	Gözlenen Sıklık	10	15	25	3,056	2	0,217
	Beklenen Sıklık	13,7	11,3	25			
100-300	Gözlenen Sıklık	85	68	153			
	Beklenen Sıklık	84	69	153			
301-500	Gözlenen Sıklık	23	14	37			
	Beklenen Sıklık	20,3	16,7	37			
Toplam	Gözlenen Sıklık	118	97	215			
	Beklenen Sıklık	118	97	215			

Araştırmaya katılan Z kuşağı katılımcıların Instagram'da takip ettikleri hesap sayıları ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır Instagram'da takip edilen hesap sayısı ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. (p=0.217 > 0,05). Dolayısıyla H4 hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Takipçi sayısının cinsiyete göre dağılımı

Takipçi hesap sayısı		cinsiyet kadın	cinsiyet erkek	Total	x^2	SD	P
100'den az	Gözlenen Sıklık	9	11	20	0,962	2	0,618
	Beklenen Sıklık	11	9	20			
100-300	Gözlenen Sıklık	79	64	143			
	Beklenen Sıklık	78,5	64,5	143			
301-500	Gözlenen Sıklık	30	22	52			
	Beklenen Sıklık	28,5	23,5	52			
Toplam	Gözlenen Sıklık	118	97	215			
	Beklenen Sıklık	118	97	215			

Araştırmaya katılan Z kuşağı katılımcıların Instagram'da takipçi sayıları ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır Instagram'da takipçi sayısı ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. ($p=0.618 > 0,05$). Dolayısıyla H5 hipotezi desteklenmemiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte sosyal medya platformları, bireylerin günlük yaşamında önemli bir yer edinmiş ve özellikle Z kuşağı bu platformları en aktif şekilde kullanan demografik gruplardan biri haline gelmiştir. Bu çalışma, Z kuşağı bireylerinin Instagram kullanım alışkanlıklarını inceleyerek cinsiyete dayalı farklılıkları ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Instagram kullanım süresi ve günlük kullanım sıklığının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğini, ancak aylık paylaşım sayısı, takip edilen hesap sayısı ve takipçi sayısı açısından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymuştur.

Araştırma sonuçları, kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla Instagram'ı daha uzun süredir kullandığını ve günlük kullanım sürelerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum, kadınların sosyal medya platformlarını daha fazla benimseyerek günlük rutinlerine entegre ettiklerine işaret etmektedir. Benzer şekilde, literatürde de kadın kullanıcıların sosyal medyada daha fazla vakit geçirdiği ve etkileşim düzeylerinin erkeklere göre yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Alptekin vd., 2021; Pradhan vd., 2023). Kadınların Instagram kullanımında erkeklerden daha aktif olmalarının altında yatan nedenlerden biri, bu platformun görsel ve etkileşim odaklı yapısının kadın kullanıcılar tarafından daha cazip bulunması olabilir. Ayrıca, kadınların sosyal medya aracılığıyla sosyal ilişkileri sürdürmeye ve kendilerini ifade etmeye daha fazla önem verdikleri yönündeki önceki araştırmaların bulgularıyla da uyumlu bir sonuç elde edilmiştir (Seemiller ve Grace, 2016).

Öte yandan, aylık paylaşım sayısı, takip edilen hesap sayısı ve takipçi sayısı açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmaması dikkat çekicidir. Bu bulgu, Instagram kullanım alışkanlıklarının bazı yönlerinin cinsiyetten bağımsız bir biçimde şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, Z kuşağının genel olarak sosyal medya platformlarını yalnızca bireysel kullanım aracı olarak değil, aynı zamanda dijital bir kimlik oluşturma, bilgiye erişme ve küresel topluluklarla etkileşim kurma aracı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Literatürde, Z kuşağının sosyal medya kullanımında bireysel motivasyonların ve içerik tüketim alışkanlıklarının daha fazla belirleyici olduğu, cinsiyetin ise belirli sınırlarda etkili olduğu belirtilmektedir (Williams ve Page, 2011).

Araştırmanın sonuçları, sosyal medya pazarlaması ve dijital tüketici davranışları açısından da

önemli çıkarımlara sahiptir. Özellikle Instagram gibi platformlarda içerik üreticileri, markalar ve pazarlamacılar için cinsiyet bazlı hedefleme stratejileri geliştirmek, kullanıcıların platform içindeki davranışlarını anlamak açısından önem arz etmektedir. Kadın kullanıcıların daha uzun süre Instagram'da vakit geçirmeleri, onların daha fazla içeriğe maruz kalmaları ve dolayısıyla dijital pazarlama stratejilerinin odak noktası haline gelmeleri anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, kadın kullanıcıların ilgisini çekecek görsel ve etkileşim odaklı kampanyaların geliştirilmesi, markalar için etkili bir strateji olabilir. Öte yandan, erkek kullanıcıların platformda daha kısa süre geçirmelerine rağmen içerik tüketme ve takip etme alışkanlıklarının benzer olması, markaların bu gruba yönelik stratejilerini gözden geçirmelerini gerektirebilir.

Bununla birlikte, çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma, yalnızca Sakarya ilinde yaşayan Z kuşağı bireylerini kapsadığı için bulguların genellenebilirliği kısıtlı olabilir. Gelecek çalışmalarda farklı coğrafi bölgelerde, daha geniş örneklemlerle benzer analizlerin yapılması, elde edilen bulguların doğrulanmasına ve sosyal medya kullanım alışkanlıklarının farklı demografik özellikler bağlamında nasıl şekillendiğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, Instagram kullanım motivasyonları, psikolojik faktörler ve kullanıcıların platform üzerindeki etkileşim biçimleri gibi daha derinlemesine analizler yapılarak cinsiyet farklılıklarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, literatüre önemli katkılar sunabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma Z kuşağının Instagram kullanım alışkanlıklarını cinsiyet bağlamında inceleyerek, sosyal medya kullanımına ilişkin yeni bulgular sunmuş ve dijital tüketici davranışlarına dair önemli ipuçları ortaya koymuştur. Günümüzün hızla değişen dijital dünyasında, sosyal medya platformlarının bireyler üzerindeki etkisini daha iyi anlamak ve bu platformların tüketici davranışlarını nasıl şekillendirdiğini araştırmak, hem akademik hem de sektörel açıdan büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Alptekin, G., Türkmen, D., & Arslantaş, H. A. (2021). Baby boomers, X, Y, Z kuşaklarının sosyal medya kullanım düzeyleri ve tercihleri. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1(51), 253-278.

Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1), 203-212.

Aysel, A. (2018). Kuşakların tüketim davranışlarında değişim üzerine bir inceleme (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atske, S. (2022, December 15). Teens, social media and technology 2022. Pew Research Center: Internet, Science & Tech. https://www.pewresearch.org/internet/2022/12/15/teens-social-media-and-technology-2022

Bolton, R. N., Parasuraman, A., Hoefnagels, N., Migchels, N., Kabadayi, S., Gruber, T., Komarova Loureiro, Y., & Solnet, D. (2013). Understanding Generation Y and their use of social media: A review and research agenda. Journal of Service Management, 24(3), 245–267. https://doi.org/10.1108/09564231311326987

Goh, E., & Lee, C. (2018). A workforce to be reckoned with: The emerging pivotal Generation Z hospitality workforce. International Journal of Hospitality Management, 73, 20-28. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2018.01.016

Levickaite, R. (2010). Generations X, Y, Z: How social networks form the concept of the world without borders (the case of Lithuania). LIMES: Cultural Regionalistics, 3(2), 170-183.

Pradhan, D., Kuanr, A., Pahi, S. A., & Akram, M. S. (2023). Influencer marketing: When and why Gen Z consumers avoid influencers and endorsed brands. Psychology & Marketing, 40(1), 27-47. https://doi.org/10.1002/mar.21723

Seemiller, C., & Grace, M. (2017). Generation Z: Educating and engaging the next generation of students. About Campus, 22(3), 21-26. https://doi.org/10.1002/abc.21293

Turner, A. (2015). Generation Z: Technology and social interest. Journal of Individual Psychology, 71(2), 103–113. https://doi.org/10.1353/jip.2015.0021

Tutgun-Ünal, A. (2019). YouTube kullanıcısı Z kuşağının sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve tercihlerinin incelenmesi. İletişim Çalışmaları Dergisi.
Tutgun-Ünal, A., & Deniz, L. (2020). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. OPUS International Journal of Society Researches, 15(22), 1289-1319. https://doi.org/10.26466/opus.739252
Williams, K. C., & Page, R. A. (2011). Marketing to the generations. Journal of Behavioral Studies in Business, 3(1), 37-53.

FATHERHOOD ROLE IN TURKISH CULTURE

Prof. Dr. Zeliha YAZICI
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ABSTRACT
In traditional societies, the role of fatherhood typically encompasses responsibilities such as providing for the family, serving as an authority figure, and offering moral guidance to children. In contrast, modern societies increasingly associate fatherhood with emotional support, active involvement in children's education, and a more nurturing role.
In traditional Turkish culture, fathers are perceived as authority figures within the family, responsible for providing financial support, maintaining order, and ensuring discipline. However, in contemporary Turkish society, the transformation of extended family structures into nuclear families has led to shifts in parenting roles and responsibilities. Recent studies highlight that sociocultural changes such as modernization, urbanization, and women's participation in the workforce have contributed to fathers assuming more active roles in child-rearing. As a result, the concept of fatherhood in Turkish culture is undergoing a process of redefinition.
This study explores fathers' perceptions of their roles, focusing on the intersection between traditional and modern fatherhood practices. A descriptive survey model was employed, involving 1,288 fathers aged 30–45 residing in the Mediterranean Region of Turkey. Data were collected using the Fatherhood Role Perception Scale, with participants recruited on a voluntary basis. The collected data were analyzed using the SPSS statistical software program.
Findings indicate that while the perception of fatherhood in Turkish culture remains strongly associated with financial responsibilities, it is not limited solely to economic obligations but also encompasses moral and emotional responsibilities. Traditional role perceptions continue to exert a strong influence on fatherhood; however, emotional and psychological dimensions are becoming increasingly significant. Furthermore, demographic variables such as educational level, age, and family structure have been found to shape the perception of fatherhood.
Overall, the findings suggest that the perception of fatherhood in Turkish culture is in a state of transformation, balancing traditional (financial responsibility) and modern (moral and emotional responsibility) roles. While economic responsibilities remain a crucial aspect of fatherhood, moral obligations and emotional bonds are gaining increasing prominence.
Keywords: Fatherhood role; Modernization and Fatherhood, Parenting Roles

GİRİŞ
Davranış bilimleri, büyük ölçüde değer yüklü bir alandır. Bireylerin sosyal davranışları ve rolleri, kültürel değer sistemlerinin cinsiyetlere yüklediği anlamlar ve bu anlamların toplumlarda yaygın kabul gören inançlara dönüşmesiyle şekillenir. Babalık rolü, kültürel sistemlerin bir ürünü olarak ortaya çıkar ve kültürel bir inşa niteliği taşır. Bu rol, toplumda hâkim olan kültürel inanışlar doğrultusunda şekillenmektedir (Doherty, Kouneski ve Erickson, 1998). Bu bağlamda, bu çalışmada Türk kültüründe 'baba', 'babalık' ve 'baba olma' kavramlarına yüklenen anlamlar incelenmiş; bu anlamların bireylerin algısal ve davranışsal tutumlarına yansımaları üzerinden kültürel ve toplumsal açıdan önemi tartışılmıştır.
Anne-babalık, toplumsal olarak belirlenen, anlamlandırılan ve değerlendirilen bir roldür. Baba ve babalık kavramlarına yüklenen anlamlar, anne ve annelik kavramlarına yüklenenlerden farklılık göstermektedir. Ancak her iki rolün kültürel inşasında toplumsal cinsiyetle

ilişkilendirilen kalıp yargılar etkili olmaktadır (Rohner ve Veneziano, 2001). Örneğin, babalık daha güçlü, mesafeli ve otoriter bir figürü çağrıştırırken; annelik, şefkat, sıcaklık ve duygusal bağlarla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte hem babalık hem de annelik rolleri, kültürel bağlamın erkeklik ve kadınlık normlarından büyük ölçüde etkilenmektedir.

Tarihsel olarak babalık, büyük ölçüde ekonomik geçim sağlayıcı rolüyle ilişkilendirilmiştir. Bu algıya göre, babalar, ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak ve hane geçimini sağlamakla yükümlü bir figür olarak görülmüştür (La Rossa, 1997; Saraff ve Srivastava, 2008). Toplum, erkekleri bu rol üzerinden değerlendirmiştir (Stearns, 1991). Bu durum, babaların çocuk bakımına sınırlı katılımını açıklayan önemli bir gerekçe olarak görülmüştür (Griswold, 1999). Gelişim teorileri de bu algıyı desteklemiştir. Örneğin, psikanalitik yaklaşımlar, anne-çocuk ilişkisinin çocuk gelişiminde birincil öneme sahip olduğunu savunmuş; bu durum, babalık rolünün çocuk yetiştirme bağlamında "ikincil" veya "çevresel" bir konumda algılanmasına neden olmuştur (Cowan, 1988).

Türk kültüründe babalık algısı, tarihsel süreçte ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir. Örneğin, Orta Asya Türk toplumlarında baba, yalnızca aileyi ekonomik anlamda geçindiren bir figür değil, aynı zamanda ailenin lideri ve koruyucusu olarak görülmüştür. Bu dönemde aile yapısı genellikle baba egemenliğine dayalıdır; baba, aile üyelerinin güvenliğini sağlamak ve toplumsal statüsünü korumakla sorumlu bir otorite figürüdür (Useev, 2012). Bununla birlikte, baba aynı zamanda aile içinde sevgi ve rehberlik sunan bir birey olarak algılanmıştır (Onay, 2012). Osmanlı döneminde ise babalık rolü, toplumsal yapının ve yasal düzenlemelerin etkisiyle daha belirgin bir şekilde ayrışmıştır. Çocukların hukuki denetim ve velayet sorumluluğu babalara verilmiş; ekonomik kaynakların yönetimi ve ailenin dış ilişkilerinde baba etkin bir rol üstlenmiştir. Ancak, çocukların günlük bakımı ve eğitimi gibi görevler, geleneksel olarak kadınlara bırakılmıştır (Karabekiroğlu, 2016). Bu dönemde erkek, aile içinde otoriteyi temsil ederken; kadın daha çok sevgi ve şefkatin kaynağı olarak algılanmıştır. Tanzimat Dönemiyle birlikte Osmanlı toplumunda başlayan modernleşme süreci, babalık rolü üzerinde de etkili olmuştur. Batılılaşma hareketleriyle birlikte babaların çocukların eğitimi üzerindeki etkisi artırılmaya çalışılmış; buna karşın, çocuk bakımının "kadınsı" bir görev olduğu algısı devam etmiştir (Acar, 1989).

Cumhuriyet döneminde, modernleşme ve toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmalarının etkisiyle babalık algısında dönüşüm başlamış, ancak geleneksel rollerin etkisi hâlâ hissedilmektedir (Acar, 1989; Balcıoğlu ve Parlar, 2021; Karabekiroğlu, 2016). Batı toplumlarında babalık algısına ilişkin yapılan çalışmalarda baba-çocuk ilişkisi, çocukların özgüveni, sosyal becerileri ve akademik başarıları üzerinde olumlu etkiler yarattığı belirtilmektedir (Paquette, Coyl-Shepherd ve Newland 2013). Babalık algısında geleneksel "ekmek kazanan baba" modeli yerini daha katılımcı ve paylaşımcı bir babalık anlayışına bıraktığı ifade edilmektedir (Lamb, 2013). Ayrıca babalık algısında otoriter ve ekonomik geçim sağlayıcı geleneksel rol algısının duygusal destek sağlama ve çocuklarla daha yakın ilişki kurma boyutlarında dönüşüm yaşadığı bu dönüşümlerde de hem kültürel değerlerin hem de toplumsal değişimlerin etkisi olduğu belirtilmektedir (Dermott, 2008; Lamb, 2013).

Son yıllarda Türk kültüründe babalık ile ilgili yapılan araştırmalarda da babaların çocuklarının sosyal, duygusal ve bilişsel gelişiminde önemli roller üstlendiğin vurgulanmaktadır (Bozok, 2018a; Bozok, 2018b; Pekşen Akça, 2022; Döner, Baş, Duran, Er, Karakoç, 2021). Açev'in (2017) raporuna göre, babaların çocuk bakımı ve eğitimine katılımı giderek artmakta olduğu, bu durum çocukların özgüveni, sosyal becerileri ve akademik başarıları üzerinde olumlu etkiler yarattığı belirtilmektedir. Bu araştırmada da Türk kültüründe babalık algısı incelenmiş ve babalık anlayışındaki dönüşümlerin neler olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Türk kültüründe babaların babalık kavramına yüklediği anlam nedir?
Babalık rolü algısında etkili olan değişkenler nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışma, Türk kültüründe erkeklerin babalık rolü algılarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiş olup, tarama modeline dayalı betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Antalya, Hatay, Burdur, Adana, Mersin ve Isparta kent merkezlerinde ikamet eden ve 0-6 yaş arasında çocuğu bulunan 1288 baba oluşturmaktadır. Bu iller, Türk kültürünün geleneksel ve modern unsurlarını bir arada barındırdığı için seçilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiş ve örnekleme yöntemi olarak random örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntem, evrendeki her bir bireyin örnekleme dahil edilme olasılığının eşit olmasıyla yanlılık riskini en aza indirme avantajına sahiptir (Büyüköztürk vd., 2015).
Katılımcıların tümü çocuk sahibidir ve%31,0'i 25-30 yaş arasında, %36,0'ı 31-35 yaş arasında, %36,6'sı ise 36 yaştan sonra dönemde baba olmuştur. Ek olarak %24,2'sinin bir çocuğu, %39,8'inin iki çocuğu, %18,0'inin ise üç çocuğu bulunmaktadır. Katılımcıların %44,7'si (n = 576) 30-35 yaş aralığında, %55,3'ü (n = 712) ise 36-40 yaş aralığındadır. Öğrenim düzeyine göre dağılımlarına bakıldığında, %62,1'i üniversite mezunu, %37,9'u ise lise mezunudur. Katılımcıların %52,5'i 5-10 yıl, %24,2'si 11-15 yıl, %23,3'ü ise 16 yıl ve üzeri süredir evli olup, %75,7'si çekirdek aile, %24,3'ü ise geleneksel aile yapısına sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel bilgi formu ve Babalık Rolü Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Her iki ve toplama aracı Google Form üzerinden çevrim içi olarak düzenlenmiştir. Anaokulları veli listeleri aracılığıyla çalışmaya katılmaları için velilere davet gönderilmiştir. Gönüllü katılım sağlayan babalara Google Form bağlantısı iletilmiştir. Form üzerinde sosyodemografik bilgileri ve ölçek maddelerini eksiksiz dolduran katılımcıların (n = 1288) verileri analize dahil edilmiştir.
Kişisel bilgi formu: Form katılımcıların babalığı ifade eden sözcük yaş, öğrenim düzeyi, mesleği, çocuk sayısı, aile türü, evlilik süresi ve ilk baba olma yaşı vb. sosyodemografik bilgileri içeren soruları içermektedir.
Babalık Rolü Algısı Ölçeği: Kuzucu (1999) tarafından geliştirilen ölçek, babalık rolü algısını ölçmek için kullanılan 25 maddelik 5'li Likert tipinde bir ölçektir. Örnek maddeler şunlardır: «Bir baba çocuğunu oyun parkına götürebilmelidir», «Baba evdeki tek otorite figürü olmalıdır» «Baba çocuğuyla oyun oynamalıdır.», «En önemli görevi ailesinin bakımı için gerekli parayı kazanmalıdır". Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 125, en düşük puan ise 25'tir. Yüksek puan babalık rolü algısının olumlu olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Orijinal ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,75 olarak belirtilmiş, bu araştırmada ise iç tutarlılık katsayısı 0,83 olarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Araştırma verilerinin analizinde öncelikle katılımcıların sosyodemografik dağılımlarında yüzde ve frekans içeren betimsel analizler yapılmıştır. Babalık rolü algısına ilişkin değişkenlerin analizinde ise parametrik ve nonparametrik analizler kullanılmıştır.
Normallik Testi: Toplam puanların çarpıklık ve basıklık katsayılarının ±1 sınırları içinde kaldığı görülmüştür. Bu nedenle dağılımın normal olduğu durumlarda parametrik testlerden t testi ve ANOVA uygulanmıştır.

Post-Hoc Testleri: ANOVA sonucunda anlamlı farklılık tespit edilmesi durumunda, gruplar arasındaki farkı belirlemek için Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmıştır.
Nonparametrik Testler: Normallik varsayımını karşılamayan değişkenlerde Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır (Büyüköztürk vd., 2011).

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların babalık kavramına yüklediği anlamın yüzde - frekans dağılımı

Babalığı Kavramına Yüklenen Anlam	n	%
Ekonomik/Maddi Sorumluluk	624	48,4
Manevi Sorumluluk (Sevgi Şefkat- Koruma)	400	31,1
Kahramanlık-Ustalık	168	13,0
Baba Olmanın Gururu	96	7,5
Toplam	1288	100,0

Araştırmaya dâhil edilen katılımcılar "Sizce babalık nedir?" sorusu yöneltilmiş. Babaların %48,4'ü babalık kavramına "maddi yükümlülük/sorumluluk" olduğu belirtmiştir. %31,1' babalığın "manevi sorumluluk", %13,0 "kahramanlık-ustalık", %7,5'te "baba olma gururu" ifadelerini belirtmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların öğrenim düzeyine göre babalık rolü algısı analizleri

Öğrenim Düzeyi	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Lise	488	101,5779	10,07192	11,172	0.000
Üniversite	800	107,8475	9,58235		

Çalışmaya katılan babaların eğitim düzeyine göre babalık rolü algısı puan ortalamaları t testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, üniversite mezunu babaların babalık rolü algısının lise mezunlarına kıyasla daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, baba eğitim düzeyinin babalık rolü algısında anlamlı bir etkisi olduğunu ($t = 11,172$, $p < 0.000$) göstermektedir.

Tablo 3. Baba yaşına göre babalık rolü algısı analizleri

Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
30-35 yaş	576	104,8792	9,03499	2,366	,018
36-40 yaş	712	106,2049	11,07357		

Tablo 3'teki analizlerde görüldüğü gibi katılımcıların Babalık Rolü Algısı Ölçeği puan ortalamalarının istatistiksel olarak 36-40 yaş grubundaki babalar lehine anlamlı bir farklılık ($p < 0.05$) gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç, yaş ilerledikçe babalık rolü algısının daha olumlu yönde değiştiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Aile tipine göre babaların babalık rolü algısı u testi sonuçları

Grup	N	Ortama Sıralama	Toplam Sıralama
Çekirdek	904	667,42	736836,00
Geleneksel	384	506,96	93280,00
U Değeri			76260,000
W Değeri			93280,000
Z Değeri			-5,424
p Değeri			,000

Mann-Whitney U testi sonuçlarına, aile tipi değişkeninin babalık rolü algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir ($U = 76260.000$, $Z = -5.424$, $p < 0.001$). Bu bulgu, çekirdek aileye sahip babaların babalık rolü algısının daha olumlu olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada Türk toplumunda babalık rolü algısının nasıl şekillendiği incelenmiş ve elde edilen bulgular çeşitli kültürel, sosyolojik ve psikolojik bağlamlarda tartışılmıştır.

Araştırmada, katılımcıların %48,4'ünün babalığı "maddi yükümlülük/sorumluluk" olarak tanımladığı bulunmuştur. Babaların neredeyse yarısının babalığı maddi yükümlülükle ilişkilendirmesi, Türk kültüründe babalık algısının hâlâ geleneksel rollerden güçlü bir şekilde etkilendiğini göstermektedir. Lewis ve Lamb (2007), tarih boyunca babaların birincil rolünün "ekonomik sağlayıcı" olarak tanımlandığını ifade etmektedir. Benzer şekilde, Zeybekoğlu Dündar, Durugönül ve Arıkan'ın (2011) çalışmaları, genç erkeklerin babalığı otorite ve geçim sağlama ile ilişkilendirdiğini göstermektedir.

Katılımcıların %31,1'inin babalığı "manevi sorumluluk" ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu sonuç Türk toplumunun babalık rolü algılarında duygusal ve psikolojik boyutlarında önem kazandığını göstermektedir. Lamb ve Tamis-LeMonda (2004), babaların duygusal katılımının çocukların gelişiminde kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Parke (1996) geleneksel babalık algısının duygusal katılıma dönüşmeye başladığı ve babaların çocuklarıyla duygusal bağ kurma ve onlara destek sağlama konusunda daha aktif hale geldiği ifade edilmektedir. Palkovits, Fagan, Hull (2013), babalık algısında manevi sorumluluğun giderek daha fazla önem kazandığını vurgulamaktadır. Bu durumda, Türk kültüründe babalık algısının yalnızca maddi yükümlülükle sınırlı kalmadığını, duygusal ve toplumsal sorumluluk olarak da algılanmaya başladığını söyleyebiliriz

Katılımcıların %13,0 oranında babalığın "kahramanlık ve ustalık" ile ilişkilendirmiştir. Bu durum, babaların çocukları için rehberlik eden, koruyucu ve ilham verici bir figür olma isteğini yansıtmaktadır. Bu algı, babaların çocuklarına yol gösteren, onları zor durumlardan destekleyen veya rehberlik eden bir otorite olarak görülmeyi önemsedikleri ya da çocukların babalarına duyduğu idealize edilmiş hayranlıkları yönünde değerlendirilebilir. Ancak Coltrane (1996**)**, kahramanlık algısının babalar üzerinde gerçekçi olmayan beklentiler yarattığını ve bu durumun babaların aile içindeki duygusal rollerinden soyutlanmasına yol açabileceğini savunmaktadır. Ayrıca gerçekçi olmayan bu beklentilerin babaları duygusal ve günlük aile yaşamından soyutlayarak yalnızca "sorun çözen" ya da "koruyucu" rollerle sınırlandıracağını dolayısı ile de bu durumun hem babalar hem de çocuklar üzerindeki baskı yaratacağına dikkat çekmektedir.

Katılımcıların %7,5 oranında babalığı "baba olma gururu" ile ilişkilendirmesi, babalık rolünün bir statü veya kimlik kaynağı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu durum, Türk kültüründe babalığın, kişisel tatmin ve toplumsal prestij sağlayan bir unsur olarak algılandığını, ancak diğer kavramlar kadar ön planda olmadığını ortaya koymaktadır. Kimmel (2000), erkekliğin birçok toplumda üretkenlik ve başarıyla ilişkilendirildiğini ve babalığın bu başarıların

bir göstergesi olarak idealize edildiğini vurgular. Ona göre, erkeklerin aileyi maddi olarak destekleme, koruma ve rehberlik etme gibi roller üstlenmesi, toplum tarafından onaylanma ve saygı görme ile ilişkilendirilmekte; bu da babalık rolünün bir gurur ve prestij kaynağı olarak algılanmasına yol açmaktadır. Marsiglio (1995), babaların manevi sorumluluğa yönelik algılarının genellikle sosyal beklentilerden kaynaklandığını, ancak bu rolü aktif olarak yerine getirmede zorluklar yaşadıklarını ifade etmektedir. Dermott (2014) ise modern toplumlarda babaların kendilerini aile içindeki diğer rollerle eşit derecede tanımlama eğiliminde olduklarını ve gurur ya da prestij yerine iş birliği ve paylaşımı daha fazla önemsediklerini belirtmektedir. Türk kültüründe baba olmak, bir erkeğin yetişkinliğe eriştiğinin ve toplumsal sorumluluklarını üstlendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların baba olmayı gurur ve prestij kaynağı olarak sosyal bir statüyle ilişkilendirmelerinin temelinde bu sosyal beklentiler olmuş olabilir.

Eğitim düzeyi, yaş ve aile türü gibi demografik değişkenlerin babalık algısı üzerindeki etkileri de anlamlı bulunmuştur. Üniversite mezunu babalar, lise mezunlarına göre daha olumlu bir babalık algısına sahiptir. Bu bulgu, Poyraz (2007) ve Kuruçırak'ın (2010) eğitim düzeyi arttıkça babalık rolüne olumlu algının yükseldiği yönündeki bulgularını desteklemektedir. Ayrıca Lamb ve Tamis-LeMonda (2004) gibi araştırmacıların bulgularıyla örtüşmektedir. Yaş değişkeni açısından ise, 36-40 yaş grubundaki babaların daha olumlu bir babalık algısına sahip olduğu belirlenmiştir. Bilindiği gibi eğitim bireylerin bilişsel ve sosyal dünyaya ilişkin şemalarını yeniden yapılandırmada etkili bir faktördür. Eğitimli babalar, babalık rolüne sadece maddi sorumluluk olarak bakmak yerine, çocuklarının duygusal ve sosyal gelişimine de katkıda bulunmayı önemsiyor olabilirler.

Yaşla birlikte gelen deneyim, modern babalık rollerini benimsemeyi desteklemektedir (Marsiglio, 1993). Bu sonuç yaşla birlikte gelen deneyimlerin modern babalık rollerini benimsemeyi desteklediğini göstermektedir. Kuruçırak (2010) da çalışmasında yaş arttıkça babaların babalık rolüne ilişkin daha olumlu algıya sahip olduklarına dikkat çekmektedir. Marsiglio (1993) ve Castillo, Welch ve Sarver (2010), yaşı ilerleyen babaların çocuk bakımına daha fazla katılım gösterme eğilimine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Çekirdek aile yapısına sahip babaların, geleneksel aile yapısına sahip babalara göre daha olumlu bir babalık algısına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç Poyraz (2007) ve Gültekin Akduman ve Türkoğlu (2013) çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak Türk kültüründe babalık algısının geleneksel (maddi yükümlülük) ve modern (manevi sorumluluk) roller arasında bir dönüşüm süreci yaşadığını göstermektedir. Babalık algısında ekonomik sorumluluğun önemi hala güçlü bir şekilde devam ederken, manevi sorumlulukların ve duygusal bağların da giderek daha fazla önem kazanmaya başladığı söylenebilir. Ayrıca Türk kültüründe babalık algısının dönüşüm sürecinde, toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile refahı konularında olumlu gelişmelere gereksinim olduğuna da işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

Acar, G. (1989). Kadın ve Erkek İşçilerin İş ve Aile Ortamlarında Toplumsal Cinsiyete İlişkin Tutumları. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.

Aile ve Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV). (2022). Türkiye'de babalık ve ilgili babalığın belirleyicileri: Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi - I. [Rapor]. Erişim adresi: https://ilkisbabalik.acev.org/wp-

Balcıoğlu, R., ve Parlar, H (2021). Türkiye'de babalık konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 4(2), 266-284.

Bozok, M. (2018a). Ebeveynlik, erkeklik ve çalışma hayatı arasında Türkiye'de babalık. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.

Bozok, M. (2018b). Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. Fe Dergi, 10(2), 30-42.
Büyüköztürk, Ş., & Çakmak, E. K., Akgün, Ö., E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F.(2015). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (19. Basım). Pegem Akademi, Ankara.
Castillo, J., Welch, G., & Sarver, C. (2011). Fathering: The relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics, and father involvement. Maternal and Child Health Journal,15, 1342-1349.
Coltrane, S. (1996). Family Man: Fatherhood, Housework, and Gender Equity. Oxford University Press, New York, NY.
Cowan, P. A. (1988). Becoming a father: A time of change an opportunity for development. In P. Bronstein & C. P. Cowan (Eds.), Fatherhood Today: Men's Changing Role in The Family (pp. 13–35). John Wiley & Sons.
Dermott, E. (2014). Intimate Fatherhood: A Sociological Analysis. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203927069
Doherty, W. J., Kouneski, E. F., & Erickson, M. F. (1998). Responsible fathering: An overview and conceptual framework. Journal of Marriage and the Family, 60(2), 277-292. https://doi.org/10.2307/353848
Döner, Ş. İ., Baş, Z. T., Duran, B., Er, M., ve Karakoç, H. (2021). Türkiye'de babalık rol kazanımı: babaların tutum ve davranışları. Güncel Hemşirelik Araştırmaları Dergisi, 1(2), 59-67.
Griswold, R. L. (1999). Introduction to the special issue on fatherhood. Journal of Family History, 24(3), 251-254.
Gültekin Akduman, G. ve Türkoğlu, D. (2013). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rollerini algılamaları ile çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin İncelenmesi. ACED Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi, 1(1). 1-17.
Karabekiroğlu, K. (2016). Baba Olmak: Babanın Ruhsal Rehberi (2. Baskı). Say Yayınları.
Kimmel, M. S. (2000). The Gendered Society. Oxford University Press, USA.
Kuruçırak, Ş. (2010). 4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımı arasındaki ilişki. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi) Antalya.
Kuzucu Y. (1999). Babalarıyla çatışma düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin ve babaların babalık rolüne ilişkin algılarının karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
Lamb, M. E. (2013). The changing faces of fatherhood and father–child relationships: From fatherhood as status to father as dad. In Handbook of Family Theories (pp. 87-102). Routledge.
Lamb, M. E., & Tamis-LeMonda, C. S. (2004). The role of the father: An Introduction. The Role of The Tather in Child Development. (Lamb, M. E. (Ed.).) John Wiley & Sons. (p:1-32).
La Rossa, R. (1997). The Modernization of Fatherhood: A Social and Political History. Chicago: University of Chicago Press.
Lewis, C., & Lamb, M.E. (2007). Understanding fatherhood: A review of recent report of Joseph Rowntree Foundation, York.
Marsiglio, W. (1995). Fathers' Diverse Life Course Patterns and Roles: Theory and Social Interventions. In Fatherhood: Contemporary Theory, Research, and Social Policy. Thousand Oaks, CA: Sage.
Onay, İ. (2012). Eski Türk Toplumunda Aile Düzeni ve Bunun Dini, Siyasi Hayata Yansımaları. The Journal of Academic Social Science Studies, 5(6), 347-357.
Palkovits, R. Fagan, J. Hull, J. (2013). Copqrenting qnd Children's Well-bein. In Handbook of Father Involvement: Multidisciplinary Perspectives (Ed. Cabrera, N. J., & Tamis-LeMonda, C. S.) . New York, NY: Routledge.

Paquette, D., Coyl-Shepherd, D. D., & Newland, L. A. (2013). Fathers and development: New areas for exploration. Early Child Development and Care, 183(6), 735-745.
Parke, R. D. (1996). The Child Development; Fatherhood. Harvard University Press.
Pekşen Akça, R. (2022). Examination of the master's theses on the role of fatherhood in Turkey. International Social Sciences Studies Journal, 8, (98),1578-1583.
Poyraz, M. (2007). Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
Rohner, R. P., & Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. Review of General Psychology, 5(4), 382-405.
Saraff, A., & Srivastava, H. C. (2008). Envisioning fatherhood: Indian fathers' perceptions of an ideal father. Population Review, 47(1), 45-59.
Stearns, P. N. (1991). Fatherhood in historical perspective: The role of social change. In F. W. Bozett & S. M. H. Hanson (Eds.), Fatherhood and Families in Cultural Context (pp. 28–52). Springer Publishing Company.
Useev, N. (2012). Köktürk harfli Yenisey yazıtlarındaki kadını bildiren kelimelerin anlamına göre eski türklerde kadın imajı. Dil Araştırmaları, 11, 57-66.
Zeybekoğlu-Dündar, Ö., Durugönül, E., ve Arıkan, A. (2011). Anne ve baba sözcüklerine yüklenilen anlamların bir incelemesi. Contemporary Online Language Education Journal, 1(2), 25-34.

STRATEGY AND ORGANIZATION DESIGN CASE OF UNILEVER

Andra Elena Badescu
Embassy Of Romania In Portugal, Office Of Commercial And Economic Promotion Lisbon Portugal

Introduction

Unilever operates in over 190 countries and is defined as a multinational, multilocal, multicultural company with markets worldwide. At Unilever, international knowledge and experience are put at the service of the local consumer. Additionally, the company is committed to acting responsibly towards society. Each and every country where they operate has its own culture and traditions. Respecting these differences without imposing a single global point of view is the main approach of the business, reflected in the development of its brands, which represent a mix of those successful globally with local gems that particularly capture the tastes and habits of each place. Today, they still believe that success means acting with the highest levels of corporate conduct towards employees, customers, consumers, suppliers, and the society and world we live in. Over the years, they have launched a growing range of initiatives aimed at obtaining sustainable supplies of raw materials, protecting the environment, supporting local communities, and much more.

Identifying the basic form of UNILEVER's primary structure before the organizational change of 1996.

Before the organizational change of 1996, the primary structure of UNILEVER identified is the divisional structure because the company is based on grouping units by purpose criteria. In our case, it is a grouping by products, for example: food, detergents, personal care products, cleaning chemicals, etc., units that are present in multiple countries. So, we can say that it is a divisional structure by products and geographic areas. Before the year 1996, the company was formed by international subsidiary companies based in various countries, each with its own primary structure and a committee formed by three people, which focused on the company's global issues. It was a decentralized system, but it had some problems such as lack of dynamism, signs of exhaustion, and excessive bureaucracy, making the structure a maze for the leaders of the international subsidiaries, who awaited decisions from the Committee. During this period, the disadvantage was that they did not have an executive for each business unit, which did not help the company much in its actions.

Identifying the basic form of UNILEVER's primary structure after the organizational change of 1996.

After the organizational change of 1996, UNILEVER's primary structure was a matrix structure, which combines functional departments and divisions by products or geographic areas. After gaining experience, the company made several important changes for its good development. A significant change was that the 14 business groups each had a director responsible for the smooth operation of the units. This new structure has allowed UNILEVER to have great flexibility, being able to focus its attention on specific problems without losing sight of the company's operations. Being a complex structure requires special preparation or culture on the part of the people who will participate in the company's development.

Identifying the appropriate operational structure.

The operational structure refers to the smooth internal functioning of the organizational units. Before the restructuring of 1996, UNILEVER had a structure that tended to be more bureaucratic or mechanistic because it exhibited elements such as high formalization, vertical hierarchical level, strict division of labor among subsidiary companies, high centralization (the committee made all

decisions), rigidity, etc.
After the restructuring, UNILEVER has a more adhocratic or organic structure because it exhibits elements such as shared tasks, lateral communication, importance of moral authority, coordination, communication, correlation, decentralized decision-making, and the ability to create barriers to entry through knowledge.
Identifying the management style of the headquarters before the organizational change of 1996.
Before the 1996 change, the management style of the headquarters was oriented towards an authoritarian style (X), because the UNILEVER committee had formal authority, dictating to subsidiaries what they should do and how they should do it, setting deadlines for work completion, and exerting constant pressure for them to make the necessary effort. It was a management style that did not support communication, cooperation, and correlation among business units and employees.
Identifying the management style of the headquarters after the organizational change of 1996.
After the 1996 organizational change, the management style of the headquarters is oriented towards a participative style (Y), because the UNILEVER committee still had formal authority, but they provide trust, information, and training, encourage participation, and support communication, cooperation, and correlation among business units and employees. Motivation is partly associated with the satisfaction derived from a job well done, and managers have the imagination, wit, and creativity to solve problems. This style is creating conditions for individuals to successfully achieve their own objectives and those of the UNILEVER organization.
Identify the most decentralized system.
The most decentralized system is the one after the change because the work is sustained by communication, cooperation, participation, and correlation, and also because decision-making is shared among managers, technicians, professionals, committees, etc. This type of more decentralized system yields better performance in UNILEVER's actions.
Differences in basic coordination and control mechanisms before and after the change.
There are indeed differences in the mechanisms before and after the 1996 change, as over time the company managed to have better, more profitable basic coordination and control mechanisms, thanks to changes such as: new structure, new management style, etc. In the second stage, the importance of coordination, cooperation, and communication among business units and employees is discovered, with control being carried out in a more proactive manner.
Cultural change.
Talking about a large-sized company, a cultural change was certainly necessary, a change that was mostly made after 1996. The fundamental elements and manifestations of the new culture are as follows: a set of values, norms, and ways of thinking that characterize UNILEVER's image in the market and are also upheld by all employees, strong coherence between the company's strategy and culture. UNILEVER's culture is mainly sustained by the Committee, the Human Resources structure, and different departments. It is very important for the company to keep its organizational culture alive because this aspect will help it in all actions and changes it considers necessary for future development or to maintain its current position.

Conclusions.

After analyzing this case, we can say that the company UNILEVER went through two major stages of development, which have made it a global leader in today's economy, being present in most countries. The restructuring in the second stage made a significant contribution to the company's successful operation through various changes in structure and management styles. UNILEVER expanded its information network, helping individuals and teams by sharing not only objectives and strategy but also values, commitments, and a sense of common purpose. All these factors have made it a successful company today.

Bibliography.

• Capó Vicedo, J. (2014). Strategy and Organization Design. Valencia: Editorial UPV.
• http://www.unilever.es/

TABLE OF CONTENTS

Introduction
Identify the basic form of UNILEVER's primary structure before the organizational change of 1996.
Identify the basic form of UNILEVER's primary structure after the organizational change of 1996.
Identify the appropriate operating structure.
Identify the management style of the headquarters before the organizational change of 1996.
Identify the management style of the headquarters before the organizational change of 1996.
Identify the most decentralized system.
Differences in basic coordination and control mechanisms before and after the change.
Cultural change.
Conclusions.
Bibliography

IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON BUYING BEHAVIOR OF SMARTPHONES PRODUCT CUSTOMERS

Mr. Shrikant S. Karanjkar
Aditya Rajiv Kadam
Sayali Shankar Dhumale
Priyanka Mallappa Koti
Satyajit Sunil Kamble
Department of Management Studies, Rajarambapu Institute of Technology
Islampur, Dist. Sangli, Maharashtra State, India
(An Autonomous Institute affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

Introduction:

In today's technologically advanced world, social media has become an integral part of our daily lives. It has revolutionized the way we communicate, share information, and interact with others. With the widespread adoption of smartphones and the increasing popularity of social media platforms, it is crucial to understand the impact of social media on consumer buying behavior, particularly in the context of Smartphone purchases.

Understanding the impact of social media on consumer buying behavior of smartphones has significant implications for both marketers and consumers. Marketers can leverage social media platforms to reach and engage with their target audience more effectively. By understanding the factors that influence consumers' decisions on social media, marketers can tailor their marketing strategies, content, and messaging to align with consumers' preferences and needs. On the other hand, consumers can benefit from accessing a wealth of information, reviews, and opinions on social media, helping them make more informed decisions and find the smartphones that best suit their requirements.

Therefore, this research paper aims to explore and analyze the impact of social media on consumer buying behavior of smartphones. By examining the various factors that influence consumer behavior on social media platforms, this study will provide insights into how social media shapes consumers' perceptions, attitudes, and decision-making processes when purchasing smartphones. So, the researcher has selected the research title “Impact of social media on buying behavior of smartphones product customers.”

Objectives of the study: -

To analyze the influence of social media on consumers' decision-making process when purchasing smartphones.
To examine the role of social media platforms (such as Facebook, Instagram, Twitter, YouTube) in shaping consumers' perceptions and preferences regarding smartphones.
To compare the impact of social media on consumer buying behavior across different demographics, such as age, gender, income, and geographic location.
To suggest potential areas of improvement for smartphone brands in their social media marketing.

Importance and significance of the study: -

Social media provides a platform for smartphones manufacturers and retailers to reach and engage with their target audience effectively.
It helps businesses to gain insights into evolving preferences and behaviours in the Smartphone industry.
It enables companies to develop effective marketing strategies, enhance brand engagement, make informed decisions

Scope of study: -

Periodical study -

Period of study is August 2023 to December 2023

Geographical study

The research area of the study is Islampur city

Analytical study -

Data analysis through the SPSS and EXCEL

Conceptual study -

To study on impact of social media on consumer buying behavior of smartphones.

Data Required-

The data we wanted was taken from the data of Islampur city Smartphone users.

Data Sources:

Under the research methodology the researcher has planning to use primary sources and secondary sources for collection of Data.

Primary Data: -

We can design **questionnaires** to gather information directly from Smartphone consumers regarding their social media usage, buying behaviour, and the influence of social media on their purchasing decisions.

Secondary Data: -

Secondary data refers to data that has already been collected by other researchers, organizations, or institutions for purposes other than the current study. For the impact of social media on consumer buying behavior of smartphones, researchers can gather secondary data from various sources. This may include such as **books**, **academic research papers, industry reports, journals, magazines, statistical reports, articles.**

Formula :- $(Z^2*P(1-P)/e^2)/1+(Z^2*P(1-P)/e^2N)$ Finite sample size

Data collection tool :-

For collecting the data, a survey method is used. One questionnaire was designed for the survey. The questionnaire consists of a close-ended question.

Sample size :-

Finite sample size - Standard sample size **384** (expected respondents more than 500 in finite population.)

Confidence level	95%
Margin of error	5%
Population proportion	50%

Sampling techniques:- Probability Sampling: Simple Random sampling

Review of Literature:

Anand, J., and S. Gajashree (1) McKinsey Company (2010) found that social media has a significant impact on consumers, particularly those who are making their first purchase. When it comes to expensive things, it has a greater impact because buyers want to do more research and seek advice before making the purchase. This indicates that social media influences consumers when they are looking for information before making a purchase.

Barhemmati, Nima, et al., 18 (2) These results suggest that social media has a big impact on how customers behave and what they buy. Businesses can use this data to customize their marketing tactics so they can interact with customers more successfully on social media and raise the likelihood

that those interactions will result in sales. It is noteworthy that the present study was carried out among a particular cohort of students at a Malaysian institution, and the results may not be broadly applicable to the entire populace. Larger and more varied sample sizes would be helpful for future study to confirm and build upon these results.

Aiello, G., Donvito, R., Singh, R., Rokka, J., Manthiou, A., Pederzoli, D., and Godey, B. [3] The study's conclusions imply that social media has a significant impact on what people decide to buy. The data shows that social media usage, social media marketing initiatives, and consumer purchasing patterns are positively correlated. This suggests that companies can successfully use social media platforms to engage and influence customers, which will ultimately result in higher sales. It is significant to highlight that although the research offers statistical support, the information supplied lacks specifics regarding the findings. As a result, reading the entire study would be required to fully comprehend the research report and its conclusions.

Chauhan, A. K., Agarwal, A. K., and S. Gupta [4] The article discusses how the growing usage of social media has led to changes in company structures. It suggests that companies have realized how critical it is to integrate social media into their plans and adjust to the rapidly changing digital environment. Social media platforms present businesses with new ways to interact with their target market, advertise their goods and services, and increase brand recognition.

Varghese, S., and Nandhini, M. [5] In addition to discussing how demographic characteristics affect consumers' inclinations to buy, the essay provides insight into how consumers use the internet. It implies that these results offer businesses a chance to interact with clients on social media more successfully. The buying intentions of consumers can be greatly influenced by demographic parameters, including age, gender, income level, and education.

Data analysis and Interpretation:

Gender

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Female	209	50.7	50.7	50.7
Male	203	49.3	49.3	100.0
Total	412	100.0	100.0	

Interpretation: The above table and graph show that we gathered responses from a total of 412 respondents, with nearly an equal distribution between male and female respondents. Among the respondents, 44.27% identified as male, while 50.73% identified as female. These percentages indicate a relatively balanced representation of gender in the sample.

Table No. 4.2.2 Age Group

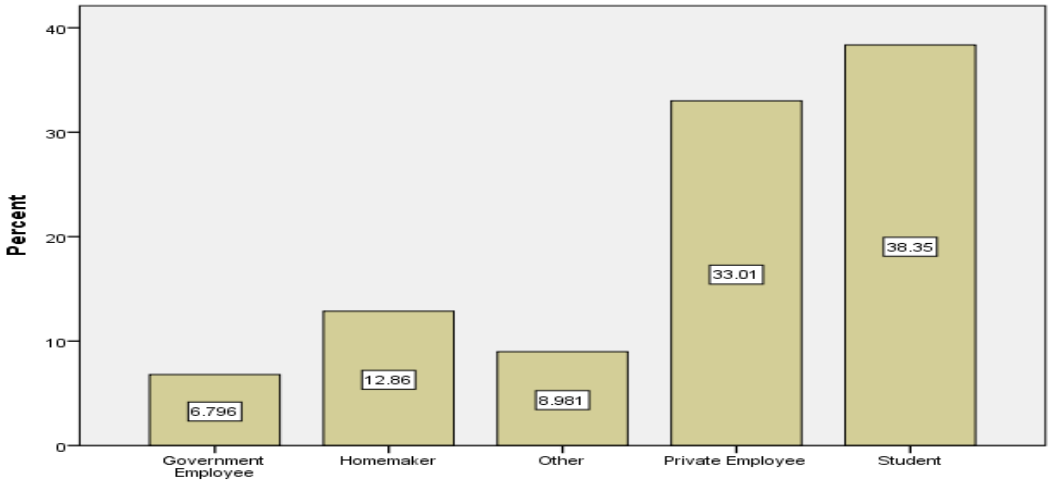
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
18-25	146	35.4	35.4	35.4
26-30	151	36.7	36.7	72.1
31-40	90	21.8	21.8	93.9
Above 41	25	6.1	6.1	100.0
Total	412	100.0	100.0	

Interpretation: The above table and graph show the collected responses from a total of 412 respondents, and the data is segmented into different age groups. The largest age group among the respondents is 26–30 years old, constituting 36.65% of the total sample. Following closely is the age group of 18–25 years, which comprises 35.44% of the respondents. The age distribution progressively decreases with older age groups. Participants aged 31–40 years represent 21.84% of the total. The smallest group consists of individuals aged 41 and above, constituting 6.1% of the total respondents.

Table No. 4.2.3 Occupation

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Government Employee	28	6.8	6.8	6.8
Homemaker	53	12.9	12.9	19.7
Other	37	9.0	9.0	28.6
Private Employee	136	33.0	33.0	61.7
Student	158	38.3	38.3	100.0
Total	412	100.0	100.0	

Graph No. 4.2.3 Occupation

Interpretation: The above table and graph show the data and illustrate the occupational distribution within a sample of 412 individuals. The largest proportion of respondents falls into the "student" category, constituting 38.35% of the total with a frequency of 158 individuals. Following closely, the "privately employed" category represents 33.01% of the sample, comprising 136 individuals. Homemakers make up the third most prevalent group, accounting for 12.86% with a frequency of 53. And the "other" category includes, like shopkeepers, beauty Parlor females, etc., 37 individuals, contributing 9.0% to the overall distribution. The smallest segment is "government employee," with 28 individuals, making up 6.8% of the responded population. The data reflects a diverse range of occupations, providing insights into the occupational composition of the sample. Overall, the majority of respondents are either homemakers, employed, or students, emphasizing the significance of these categories in the respondent population.

Do you feel that your purchase is influenced by social media?

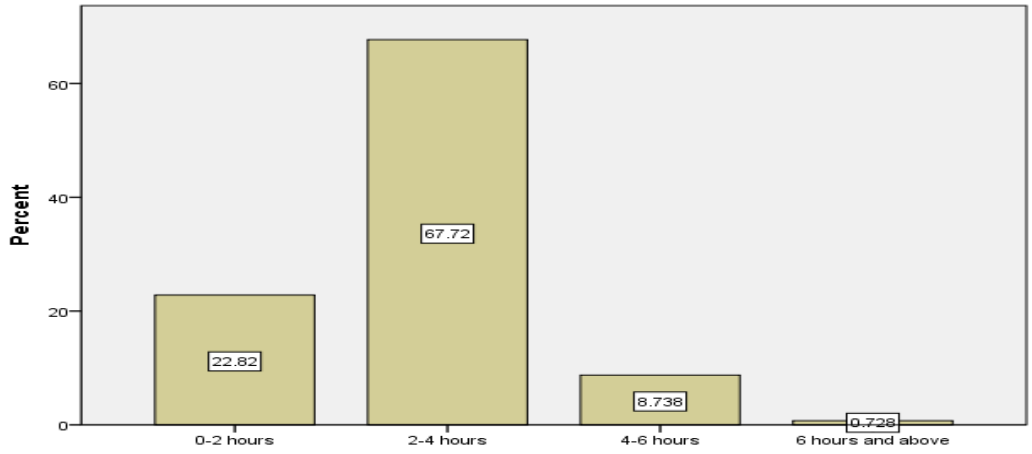
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Agree	322	78.2	78.2	78.2
Disagree	25	6.1	6.1	84.2
Strongly agree	64	15.5	15.5	99.8
Strongly disagree	1	.2	.2	100.0
Total	412	100.0	100.0	

Interpretation: The above table and graph show data suggesting that a significant majority, 78.2%, of the respondents agree that their purchases are influenced by social media. There is a smaller percentage of 6.1% who disagree, 15.5% strongly agree, and only 2% strongly disagree. Overall, the trend indicates a notable influence of social media on purchasing decisions among the surveyed individuals.

Table No. 4.2.7 How much time do you spend using social networking websites?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0-2 hours	94	22.8	22.8	22.8
2-4 hours	279	67.7	67.7	90.5
4-6 hours	36	8.7	8.7	99.3
6 hours and above	3	.7	.7	100.0
Total	412	100.0	100.0	

Graph No. 4.2.7

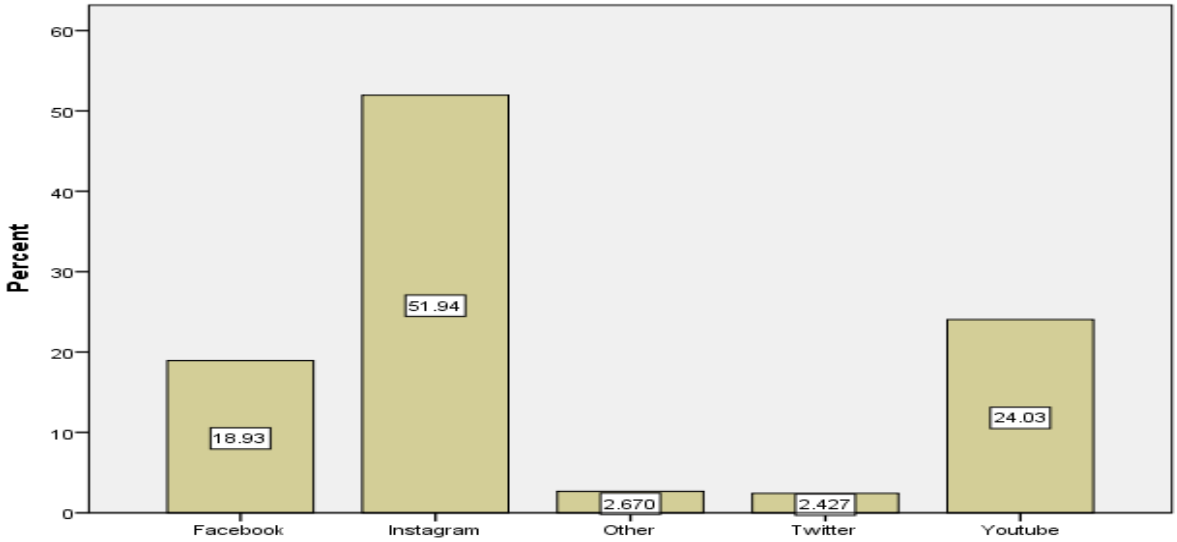
Interpretation: The above table and graph show that the data indicates that 22.8% of respondents spend 0–2 hours on social networking websites, 67.7% spend 2-4 hours, 8.7% spend 4-6 hours, and 7% spend 6 hours and above. This suggests that a majority, 67.7%, fall into the 2-4 hour category,

while a smaller percentage, 7%, dedicate more than 6 hours to social networking.

Which app on social media do you get to see more smartphone ads?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Facebook	78	18.9	18.9	18.9
Instagram	214	51.9	51.9	70.9
Other	11	2.7	2.7	73.5
Twitter	10	2.4	2.4	76.0
You Tube	99	24.0	24.0	100.0
Total	412	100.0	100.0	

Graph No. 4.2.8

Interpretation: The above table and graph show that based on the survey responses from 412 individuals, it appears that Instagram is the most popular social media platform for viewing smartphone ads, with 51.9% of respondents choosing this option. Facebook follows with 18.9%, YouTube with 24.0%, and Twitter with 2.4%. This suggests that a significant portion of respondents prefer Instagram and YouTube for encountering smartphone ads compared to other platforms.

Findings

1. It was found that 38.4% of respondents are students, the remaining 9% are homemakers, private employees are 33.01, government employees are 6.8%, and other respondents are 9.0% (shopkeepers, beauty salon owners, etc.).
2. It was found that 78.16% of respondents' responses agree with the smartphone purchase influenced by social media, and 6.1% of respondents' responses disagree with the smartphone purchase influenced by social media.
3. It was found that 64.1% of respondents purchased smartphones by watching ads on social media, and the remaining 35.9% of respondents did not purchase smartphones after watching ads on social media.
4. It was found that 22.82% of respondents are using social media networks for 0–2 hours, and 67.72% of respondents are using social media websites for 2–4 hours. And 7% respondents are using social media in 4–6 hours a day.

5. Based on responses from 412 individuals, it appears that Instagram is the most popular social media platform for viewing smartphone ads, with 51.9% of respondents choosing this option. Facebook follows with 18.9%, YouTube with 24.0%, and Twitter with 2.4%. This suggests that a significant portion of respondents prefer Instagram and YouTube for encountering smartphone ads compared to other platforms.
6. It was found that 95.87% of respondents think social media helps to make people aware of the brands, features, and prices of the launched smartphones, and 4.1% of respondents think social media does not provide a platform for spreading awareness about the smartphones.
7. It was found that a majority of people, approximately 69.9%, have clicked on smartphone advertisements on social media. This suggests a significant level of engagement or interest in such ads among the respondents. In contrast, 30.1% of people have not clicked on smartphone advertisements, indicating that a notable portion of the audience remains less inclined to interact with these ads on social media.
8. It was found that 14.3% of respondents completely trust smartphone-related information on social media, 39.8% have little trust, 1.7% have no trust, and 44.2% have some trust.

Suggestions

1. As researchers, we suggest that the mobile manufacturing industry use Instagram and YouTube more to effectively advertise their products. Because these platforms are highly used by respondents.
2. Establish a continuous feedback process through social media channels. Encourage consumers to share their feedback, preferences, and expectations.
3. Analyze the impact of social media on consumer behavior based on demographic factors. (age groups, genders, income levels, and geographic locations)

Explore how local smartphone retailers in Islampur City use social media for marketing.
Identify local influencers or bloggers in Islampur City who focus on smartphones or technology.

Conclusion

The findings reveal that social media plays a pivotal role in shaping consumers' perceptions and preferences regarding smartphones. The diverse social media landscape, including Facebook, Instagram, Twitter, and YouTube, offers distinct opportunities for smartphone brands to connect with their target audience. The engagement patterns on each platform suggest the need for nuanced marketing strategies. Furthermore, the study underscores the importance of considering demographic factors when designing marketing campaigns. Different age groups, genders, income brackets, and geographic locations exhibit varying responses to social media content, necessitating a tailored approach for maximum impact.
In conclusion, this study serves as a foundation for smartphone brands in Islampur City to refine their social media marketing strategies. By embracing the suggested approaches, brands can foster stronger connections with their audience, optimize engagement on diverse platforms, and adapt their messaging to resonate with the unique characteristics of different consumer segments.

Bibliography

Adhikari1, N. S. (2016). Effectiveness of Advertising and Sales Promotion on Buying Decision of Smartphones in Kathmandu Valley . . Journal of Business and Social Sciences Research (JBSSR), Vol. 1, No. 2, pp. 169-184.
Barhemmati, N. a. (2015). Effects of social network marketing (SNM) on consumer purchase behaviour through customer engagement. Journal of Advanced Management Science.
Deepika Ganlari, P. K. (,3 may 2016). A study on consumer buying behavior of mobile phones, . journal of management in practice. Vol 1, No. 1, ISSN : 2456-1509.

Duangruthai Voramontri*, L. K. ((2018)). Impact of social media on consumer behavior . International Journal of Information and Decision Sciences . Gajashree. S., a. J. (2021). "A study on the impact of social media on consumer buying behavior of mobile phones in chennai". Shanlax International Journal of Managenet , 3.

Godey, B. M. (2016). Social media marketing efforts of luzury brands influence on brand equity and consumer behaviour. Journal of Business Management Studies.

Gupta, C. C. (6 June 2020). Impact Of Social Media On Consumer Behavior IJCRT .

Gupta, S. A. (2018). Social media and its impact on consumers buying behavior with special reference to apparel industry in Bareilly region. . SMART Journal of Business Management Studies.

Lim Kah Boon1, S. F. ((2020)). Impact of Social Media On Consumer Purchase Behavior During COVID- 19 Pandemic International of Entrepreneurship, . Business and Creative Economy (IJEBCE) ISSN 2775-3085 .

Varghese, S., Nandhini M. (2020). The Influence of Demographic Factors on the Customers of Online- Shopping with Special Reference to Kochi City. Journal of Adv Research in Dynamical & Control Systems, 12(1-Special Issue).

PROBLEMS FACED BY THE GRADUATE STUDENTS WHO CAME TO INSTITUTE THROUGH LOCAL TRANSPORT FACILITIES

Mr. Shrikant S. Karanjkar
Aditya Rajiv Kadam
Sayali Shankar Dhumale
Priyanka Mallappa Koti
Satyajit Sunil Kamble
Department of Management Studies, Rajarambapu Institute of Technology
Islampur, Dist. Sangli, Maharashtra State, India
(An Autonomous Institute affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

Introduction

This study attempts to investigate the difficulties that graduate students who rely on outside transportation to get to their educational institutions encounter. The study investigates the challenges faced by these graduate students, how they affect their academic performance, and possible solutions to these problems. Educational institutions can create strategies and support systems to improve the overall graduate student experience by addressing the issues experienced by students who rely on outside transportation. The graduate students frequently use external transportation to travel to their educational institutions, particularly those who reside far from their universities or do not have access to private vehicles. Although external transportation, such as buses, trains, or other public modes, offers a cost-effective way to get around, there can be several difficulties that impact student's day-to-day lives and offer several difficulties that have an impact on graduate students academic and daily performance. This study tries to clarify these issues and investigate potential fixes. The research problem revolves around the issues faced by graduate students when commuting to the institute using external transport. An investigation into the challenges and difficulties encountered by graduate students when utilizing external transportation for their daily commute to the institute. The problem of study is "Problems faced by the graduate students who came to institute through local transport facilities."

Research Problem:

The research problem revolves around the issues faced by students at the institute when commuting to the institute using external transport. An investigation into the challenges and difficulties encountered by students of RIT when utilizing external transportation for their daily commute to the institute.

Objective of the study:

To identify problems faced by the students of the institute who came to institute through external transport.
To analyze reasons for preferring private transportation facilities.
To analyze satisfaction level regarding private transportation facilities.
To identify reasons for non-preferring college bus facility.

Importance of study:

The study helps to identify the problem faced by the students of the institute who came to the institute through external transport.
The study helps to identify the reasons behinds choosing external transportation by students.
These studies help students to overcome their transportation problems.

Research Methodology

The research methodology the researcher has is planning to use primary sources and secondary sources for collection of data.

Data Collection:

The present study is based on Primary Data which is collected creating the questionnaire and the secondary data from reputed journals, articles, and previous research paper.

Data Collection tool: Surveys or Through Questionnaires

Area of Study: The researcher has studied the transportation problem faced by students of Rajarambapu Institute of Technology, Rajaramnagar, Dist. Sangli, State - Maharashtra.

Formula: SS/ [1 + {(SS − 1)/Pop}]

Respondent/Universe: Student of RIT who came to college from external transportation.

Sample Size: 347

Review of Literature:

Khattak, Wan, Son, and Agnello, 2011 investigates how university students' travel habits differ from those of the public. According to the online survey, college students are increasing the number of trips, particularly during the week, and usage of public transport among students is especially greater.

Balsas (2003)] examines how university students are switching from driving motorized vehicles to walking and bicycling. The study examines environmentally friendly modes of transportation for eight campuses of US universities. The evaluation offered in the wide discussion and the paper separate seven important areas where the sustainable campus transit system needs to be improved.

[Shanon, et al., 2006] With the help of an online survey, investigated the factors influencing transportation decisions as well as patterns of transportation. The research goes so far as to propose.

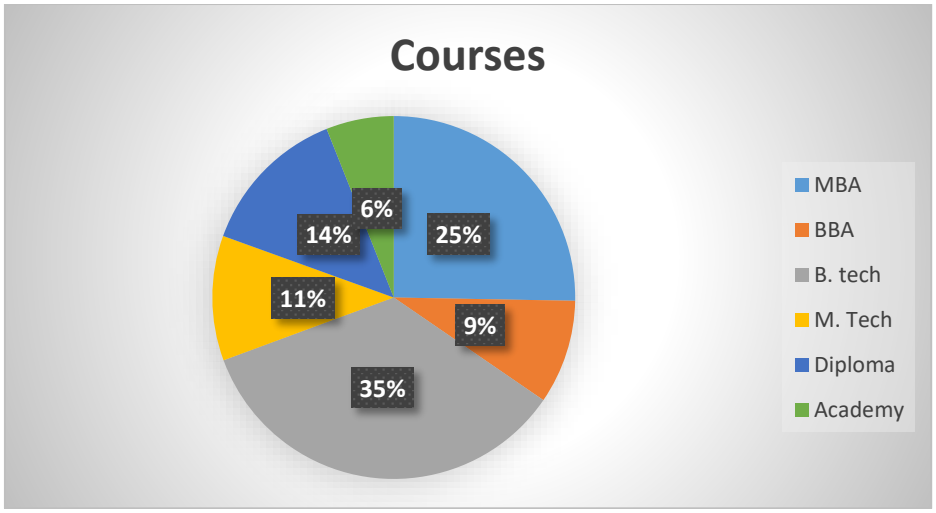
In 2019, Göçer and Göçerxiv calculate the impact of transport on the suburban university environment using statistical analysis. The study also looks for answers to concerns regarding environmentally friendly transport options for a suburban university. Even though sustainability is a hot topic in transport policy, we have not come across much literature that examines problems with university transport systems.

[Romanowska, Okraszewska and Jamroz, 2016] studies the problems arising from the existence of university in an urban setting in context of Poland. The study finds that the university generating several dozens of thousands of trips is an important traffic generator of the city. The study further investigates pedestrian trips, bicycle and car trips.

Data Analysis & Interpretation:

Table shows classification of Courses

Classification of variables	Frequency	Percentage
MBA	109	25.3%
BBA	40	9.3%
B. Tech	150	34.8%
M. Tech	48	11.1%
Diploma	58	13.5%
Academy (11th & 12th)	26	6%
Total	**431**	**100%**

Graph No. 2

Interpretation: With the help of above table and graph it shows which course student respond to the study. In total 431 students' majority students from B.tech 150 and MBA 109 and other respondent form BBA, M.tech, Diploma and Academy student's.

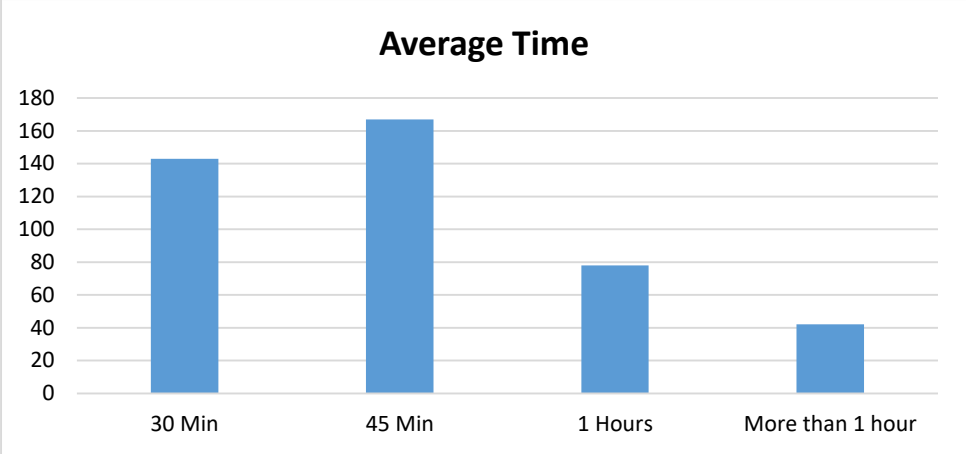
Table shows classification of preferences of mode of transport they use

Classification of variables	Frequency	Percentage
Private vehicle (bike, car)	70	16.2%
Public transport (state buses)	321	74.5%
Auto-rickshaw	17	3.9%
Other (bicycle, walking)	23	5.5%
Total	**431**	**100%**

Interpretation: With the help of se public transport, 16.2% student use Private vehicle, 3.9% student use auto-rickshaw and 5.5% student use other transportation mode.

Table No. 4 Following table shows average time required for coming to Institute.

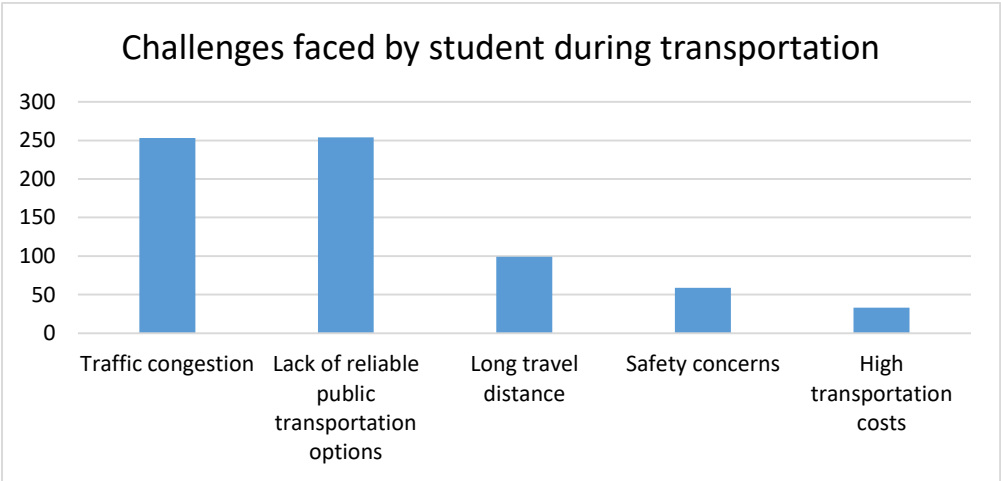
Classification of variables	Frequency	Percentage
5 minutes to 30 Minutes	143	33.2%
31 Minutes to 45 Minutes	167	38.7%
46 Minutes to 1 Hour	78	18.1%
More than 1 hour	42	9.7%
Total	**431**	**100%**

Interpretation: The most commonly cited reasons for transportation choices include Traffic congestion and Lack of reliable public transportation options, each accounting for approximately 36.2% and 36.4%, respectively. Long travel distance is mentioned by 14.2% of individuals, Safety concerns by 8.5%, and High transportation costs by 4.7%. This data suggests that traffic-related issues and concerns about the reliability of public transportation are the predominant factors influencing transportation decisions among the surveyed individuals.

Table shows challenges faced by student during transportation.

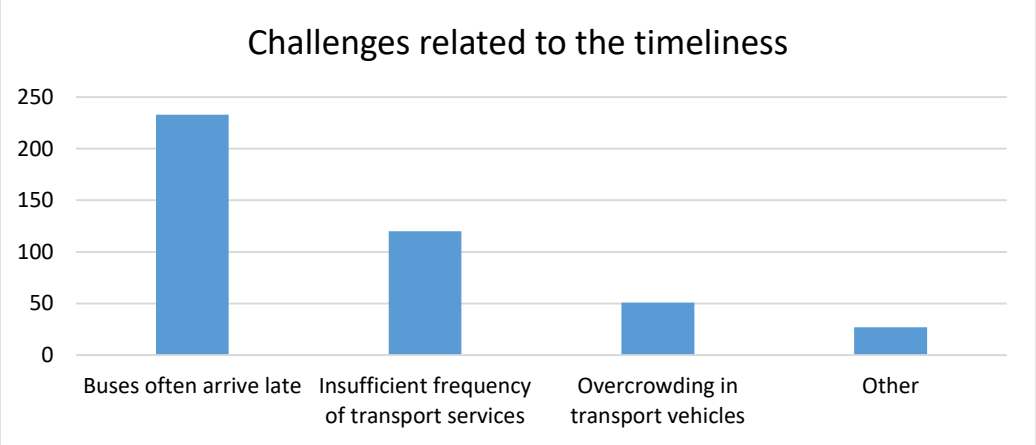
Classification of variables	Frequency	Percentage
Traffic congestion	253	36.2%
Lack of reliable public transportation options	254	36.4%
Long travel distance	99	14.2%
Safety concerns	59	8.5%
High transportation costs	33	4.7%
Total	**698**	**100%**

Interpretation: In this classification of variables related to transportation issues, the frequency and percentage breakdown Traffic congestion 36.2% of respondents cite this as a concern. Lack of reliable public transportation options 36.4% of respondents express this as an issue. Long travel distance 14.2% of individuals mention this as a challenge. Safety concerns 8.5% of respondents highlight safety as a factor. High transportation costs 4.7% of individuals identify cost as a significant issue.

Table shows challenges related to the teimeliness.

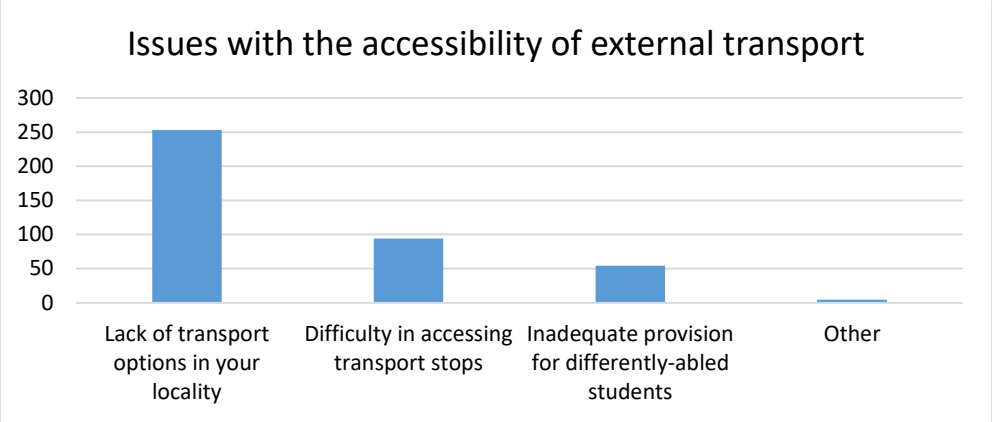
Classification of variables	Frequency	Percentage
Buses often arrive late	233	54.1%
Insufficient frequency of transport services	120	27.8%
Overcrowding in transport vehicles	51	11.8%
Other (Theft, harassment, etc)	27	6.3%
Total	**431**	**100%**

Interpretation: The data suggests that a significant concern among the surveyed individuals is buses often arriving late, with 54.1% mentioning this issue. The insufficient frequency of transport services is another notable concern, cited by 27.8% of respondents. Overcrowding in transport vehicles is mentioned by 11.8%, while 6.3% cite other issues. This indicates a range of challenges affecting the perceived efficiency and convenience of transportation services in the surveyed population.

Table shows issues with the accessibility of external transport.

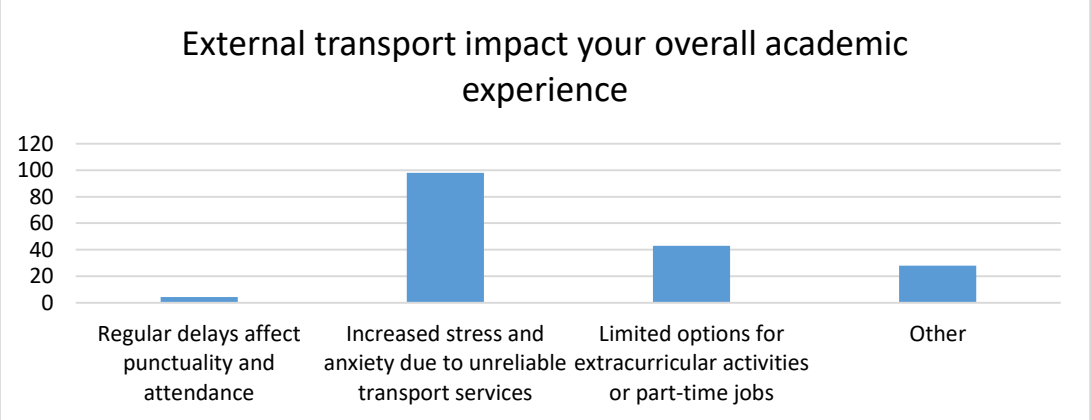
Classification of variables	Frequency	Percentage
Lack of transport options in your locality	253	58.7%
Difficulty in accessing transport stops	94	21.8%
Inadequate provision for differently abled students	54	12.5%
Other	30	7%
Total	**431**	**100%**

Interpretation: In the given classification of variables related to transportation issues, the frequency and percentage distribution Lack of transport options in your locality 58.7% of respondents identify this as a major concern. Difficulty in accessing transport stops 21.8% of individuals face challenges related to reaching transport stops. Inadequate provision for differently abled students 12.5% of respondents highlight concerns about accessibility for differently abled students. Other % of individuals mention other issues affecting transportation.

Table shows problems related to external transport impact your overall academic experience

Classification of variables	Frequency	Percentage
Regular delays affect punctuality and attendance	262	60.8%
Increased stress and anxiety due to unreliable transport services	98	22.7%
Limited options for extracurricular activities or part-time jobs	43	10%
Other (less time spend with family and friends)	28	6.5%
Total	**431**	**100%**

Interpretation: In the provided classification of variables related to transportation issues, the frequency and percentage breakdown Regular delays affect punctuality and attendance 60.8% of respondents identify this as a significant concern. Increased stress and anxiety due to unreliable transport services 22.7% of individuals express stress-related issues. Limited options for extracurricular activities or part-time jobs 10% of respondents cite constraints on extracurricular involvement or part-time employment. Another 6.5% of individuals mention additional issues affecting them.

Findings:

1. It found that 74.5% respondent use public transport, 16.2% student use Private vehicle, 3.9% student use auto-rickshaw and 5.5% student use other transportation mode.
2. It found that 33.2% of students need 30 Minutes to come college, 38.7% student need 45 minutes, 18.1% student need 1 hour and 9.7% student need more than 1 hour time to come college.
3. It found that 36.2% student face traffic congestion, 36.4% student face lack of reliable public transportation options, 14.2% student face long travel distance, 8.5% student face safety problem, 4.7% student face high transportation cost.
4. It found that 4.1% of students face challenges of Buses often arriving late, 27.8% student face challenge of insufficient frequency of transport services, 11.8% student face challenges of Overcrowding in transport vehicles.
5. It found that 58.7% of students face a lack of transport options in your locality, 21.8% of students face difficulty in accessing transport stops, 12.5% student face inadequate provision for differently abled students.
6. It found that 60.8% of students face regular delays affect punctuality and attendance, 22.7% student face increased stress and anxiety due to unreliable transport services, 10% student face Limited options for extracurricular activities or part-time jobs.

Suggestions:

Arrange meeting sessions with students and council them to stay in campus areas like hostels or Private Rooms.

Increase no of buses it helps to students to come institute to minimum time.

The student who has family problems or responsibilities can stay in a private room in working days.

Conclusion:

In conclusion, the transportation problems faced by students can vary greatly depending on factors like location, infrastructure, and personal circumstances. In general, efficient, and safe transportation options are crucial for students to access educational institutions. These problems can include issues like inadequate public transportation, long commutes, traffic congestion, and limited access to transportation for students with disabilities. To address these challenges, it’s essential for authorities and educational institutions to invest in improving transportation infrastructure, offering affordable and accessible options, and considering the unique needs of students when planning transportation solutions.

References

Chan Yuen fook, g. k. (2014). Investigating learning Challenges faced by Students in Higher Education. Procedia Social and Behavioral Sciences, 604 - 612.

Dalal, J. (september 20022). An Exercise for Teaching transportation problem using spatial data. Informs transactions on education, 11 - 26.

Esra Bozkurt Altan, I. U. (2019). A Tansportation problem for moving companies: an example activity with an engineering design focus. Journal of Inquiry based activities, 132 - 149.

Muhammad Tahir Masood, A. K. (November 2011). Transportation Problems in developing countries pakistan: A case in point. International Journal of Business and Manageent, 256 - 266.

Rich, M. (November 2022). What are the Challenges, and how can students and new Business Researchers be Successful. Electronic Journal on Business research methods.

Sonia Sharma, E. R. (December 2022). Various problems faced by B. Ed. Students; . Bhumi Publishing .

Tom Edwards, S. S. (June 2008). Transport problems Facing Large Cities. NSW parliamentary Library Research Service, 1- 35.

Yildirm, S. O. (2016). The importance of Listening in language learning and listening comprension problems experienced by language learners . 2094 - 2110.

EVALUATION OF THE USE OF ISTANBUL BEACHES IN TERMS OF PUBLIC INTEREST WITHIN THE SCOPE OF THE PRINCIPLES OF EQUAL AND FREE USE OF COASTAL AREAS

Gizem ALİŞOĞLU
M.Sc. Student, Mimar Sinan Fine Arts University, Institude of Postgraduate Education, Department of Architecture, Building Science Master Program, Istanbul, Türkiye
ORCID ID: 0009-0002-2926-6147

Rıfat Gökhan KOÇYİĞİT
Assoc. Prof. Dr., Mimar Sinan Fine Arts University, Institude of Postgraduate Education, Department of Architecture, Building Science Master Program, Istanbul, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-9748-7913

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Beyond being natural resources, coasts have an important role as strategic places where the principles of social equality, sustainability and public interest can be realised. In this context, it has been investigated whether the beaches and coastlines in Istanbul are used in accordance with the principles of equal and free use expressed in the coastal legislation and whether this use meets the public interest. Violations of these principles are identified and categorised and then scored and evaluated in terms of compliance with the principle of public interest. Furthermore, it expands the content of the definitions of equality and freedom and creates measurable sub-categories. Istanbul's beaches and coastline are considered holistically and graded according to their compliance with these principles.

Materials and Methods: The principles of "equity" and "freedom" in coastal enjoyment will be analyzed in the light of existing legislation to identify gaps in their definition and scope. Measurable sub-categories will be developed to facilitate a deeper assessment. A scoring system will be developed to assess whether coastal areas are used in accordance with the principles of equal and free use and in the public interest. Data will be collected through direct observations, photographs and user feedback from media posts reflecting the current situation. Istanbul's beaches will be ranked according to these sub-categories and an overall suitability score will be obtained.

Results: According to the compliance levels determined as a result of the scoring of the equality and freedom principles of the coastal legislation of the beaches and coastlines in Istanbul by dividing them into subcategories, it has been determined that they are poorly implemented and the public interest is not sufficiently considered.

Discussion and Conclusion: It is concluded that the coastal legislation should be implemented more effectively on the beaches and coastlines in Istanbul and the content of the principles of equal and free utilisation defined in the legislation should be expanded.

Key Words: Coastal use, equity in coastal use, freedom in coastal use, beaches of Istanbul

IMPACT OF CLIMATE CHANGE RELATED SHIFTS IN THE AGRICULTURAL SYSTEM SPECIAL FOOD SECURITY AND LIVELIHOOD OF THE FARMING COMMUNITY IN

Kashmore and Khandhkot
Sindh-Pakistan

Dr.Faiz Muhammad Shaikh
Professor-University of Larkano -Sindh

Rasool Bux Junejo
Director Agri.Extension-Government of Sindh

Muhammad Zafar Wassan
Conservator Forest -Larkana

Dr.Liaquat Bhutto
Director Agriculture Research
Tando jam

Syed Mujeeb Hyder Shah
Toronto-Cananda

Syed Mehtab Ali Shah
Progressive Grower-Saleh Pat

Abstract

The threat of climate change is particularly in the areas of agriculture, land use, energy consumption, biodiversity, health and water resources. Poor people who depend on agriculture as a means of livelihood are the most vulnerable to the challenges stemming from climate change. The impacts of climate change will surely be felt in almost all the geographical location as well as sectors of the nation's development. Specifically it will manifest in the following ways; burning fossil fuels, deforestation and a growing world populations. There are four major causes of climate change namely; astronomical causes, volcanic eruptions, variations in solar output and changes in earth's environment as a result of human activity. The intergovernmental panel on climate change (IPCC) says that human activity is the main cause of the changes seen in climate. This it does through activities that cause emissions of greenhouse gases (mainly consist of carbon dioxide, water vapor, methane and nitrous oxide). Climate change impacts the four key dimensions of food security, namely food availability, food stability, food accessibility, and food utilization. Availability of agricultural products is affected by climate change directly through its impacts on crop yields, crop pests and diseases, and soil fertility and water-holding properties. It is also affected by climate change indirectly through its impacts on economic growth, income distribution, and agricultural demand. In addition, stability of crop yields and food supplies is negatively affected by variable weather conditions. Therefore, climate change mitigation can be partly achieved through the reduction of greenhouse emissions from agriculture by encouraging environmental friendly agricultural practices. The need for effective adaptive measures to changes in climatic condition cannot be overemphasized as the challenges posed by vagaries of

climate has an adverse effect on food security, livelihood, labor productivity, poverty and the economy in general. It is recommended that policy measures on climate change adaptation should be very supportive of climatic information dissemination as successful adaptation to climate change depends on reaching the most vulnerable, who may not have easy access to and appropriate understanding of existing climate information.

IMPACT OF COMPOST FERTILIZER ON YIELD PERFORMANCE OF CHICKPEA IN SEHWAN SHARIF SINDH-PAKISTAN

Dr.Faiz Muhammad Shaikh
Professor-University of Larkano -Sindh

Muhammad Zafar Wassan
Conservator Forest -Larkana

Dr. Mazharuddin Keerio
Executive Director
Wheat Research Centre Sakrand

Rasool Bux Junejo
Director Agri.Extension-Government of Sindh

ABSTRACT

Abstract: The main objective of this research to identify various combinations of Compost fertilizer and its Impact of Compost fertilizer on Yield performance of Chickpea at Sehwan sharif Sindh. Data were collected from 400 rural households who are either live in forest or cultivating crops in forest. It was revealed in group discussions that the AF Practices improved the livelihood of communities aboding around the Reserved Forests.The policy allowed the cultivation of short term Agriculture crops on the reserved forest lands. This short term cultivation given them good monetary returns, as the productivity of these soils are quite higher in comparison with other lands of the area.The Agroforestry Practices generated additional job opportunities, as the trees were grown as additional crop.These livelihood improvement paved the way to alleviate and reduce the poverty among the forestry communities.It provided a peaceful atmosphere for the investors from other areas which increased economic activities in the area.In the backdrop of these activities local people got their share in income generating opportunities other than forestry.This colossal impact caused by the Agroforestry Practices caused the Socio- economic uplift of the area.

Key words: Impact, Agroforestry, Livelihoods, rural people, Sindh

AĞVA EPIC A HEROIC SONG

Adile YILMAZ
Akdeniz University, Education Faculty, Department of Turkish Education, Antalya, Turkey
ORCİD ID: https://orcid.org/0000-0001-9068-6330

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Folk song is one of the oldest genres of Turkish Anonymous folk literature. Folk songs, which are cultural treasures, have been a means of expressing feelings, thoughts and dreams from past to present. For this reason, subjects such as love, infatuation, beauty, nature, war, migration, heroism, separation, death, longing are discussed in folk songs and are sung with a unique melody. The aim of this study is to introduce the folk song called Ağva epic, which tells about a heroism experienced around the Ağva village of Kemer District of Antalya during the Gallipoli War. In the folk song, the heroism of the commander of the Sericebel Battery and his soldiers, who were given the task of protecting the Mediterranean coast during the Gallipoli Wars, is described in words and melody.

The hero of the folk song is artillery captain Mustafa Ertuğrul, who showed outstanding usefulness in the Battle of Çanakkale. The folk song was burned in memory of Mustafa Ertuğrul by artillery sergeant Halil İbrahim Günaydın from Burdur, one of the heroes of the historical event.

It is thought that this folk song, which presents a slice of history, has an important role and place in the transmission of culture and the survival of literary tradition.

Materials and Methods: Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. In the analysis of the folk song, the text of the folk song, history books describing the Gallipoli Wars, articles, literary sources and various written, printed and electronic sources containing information about the life of the hero of the event, artillery captain Mustafa Aker, and videos performing the folk song were used.

Results: The Ağva Epic, a heroic folk song, was created and shaped in an oral culture environment. The following information was obtained about the folk song examined: In terms of its subject, it is classified as bravery/heroism folk songs about historical events within the event folk songs, in terms of structure, it is classified as folk songs with lines consisting of three lines and two lines, and in terms of meter, it is classified as folk songs with ten (4+4+3) syllables. The rhyme pattern is aaa bb ccc bb ddd bb. In terms of folk song melody, it is among the regular folk songs with a certain melody and rhythm.

Discussion and Conclusion: It is seen that the tradition of burning/singing folk songs, which has an important place in Turkish culture, lives in Antalya and its surroundings.

KEY WORDS: Dardanelles battle, folk song, Antalya, captain Mustafa Ertuğrul

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL MANIPULATION AND THE BANKRUPTCY RISK OF A COMPANY

Andreea-Roxana DANCI
Babes-Bolyai University, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Finance, Cluj-Napoca, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-8310-8833

Ionut-Adrian LAZAR
Babes-Bolyai University, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Finance, Cluj-Napoca, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-4287-9350

Gabriela-Mihaela MURESANPh.D.
Babes-Bolyai University, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Finance, Cluj-Napoca, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6715-7406

ABSTRACT

Introduction and Purpose: This paper explores the relationship between financial manipulation and bankruptcy risk in companies listed on the Bucharest Stock Exchange. Using the Beneish M-Score to detect financial manipulation and the Altman Z-Score to assess bankruptcy risk, the study examines how these metrics interact and influence financial stability.

Materials and Methods: Data from Romanian non-financial companies across various sectors were analyzed. Financial data, such as balance sheets and profit and loss statements, were processed to calculate Beneish and Altman scores. Statistical modeling in EViews was used to determine the correlation between financial indicators.

Results: The findings suggest that while Beneish and Altman scores are effective tools in identifying manipulation and bankruptcy risk, there is no significant correlation between them for the analyzed sample. Companies with high Beneish scores exhibited inconsistent Altman values, suggesting that financial manipulation does not always translate into higher bankruptcy risk.

Discussion and Conclusion: The study highlights the importance of financial transparency in reducing bankruptcy risks and maintaining market trust. However, it also emphasizes that manipulation practices and financial stability are influenced by sector-specific dynamics. Expanding the sample size and conducting longitudinal analyses could provide further insights into these relationships.

Keywords: Altman Z-score, bankruptcy risk, Beneish M-score, financial transparency, fraud detection.

Acknowledgment: This work was supported by a grant of the Ministry of Research, Innovation and Digitization, CNCS-UEFISCDI, project number PN-IV-P2-2.1-TE-2023-1317, within PNCDI IV.

INDIA'S JOURNEY TOWARDS BECOMING A GLOBAL CENTER FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION: A JOURNEY AHEAD

Naveen A. Pillai
Sharda University INDIA

ABSTRACT

Introduction and Purpose: In recent years, amendments to the Arbitration and Conciliation Act, 1996, coupled with progressive judicial interpretations, have positioned India as a promising hub for international commercial arbitration. Legislative reforms, particularly the promotion of institutional arbitration, represent a significant leap forward. However, despite these advancements, challenges persist in fully realizing this vision. The objective of this study is to critically evaluate India's progress in arbitration law and practice, with a focus on addressing emerging challenges in international commercial arbitration. Specifically, the study examines two pivotal issues: anti-arbitration injunctions and the enforceability of emergency arbitral awards, both of which hold the potential to disrupt arbitration proceedings.

Materials and Methods: This paper undertakes a doctrinal analysis of recent legislative reforms, key judicial pronouncements, and their impact on India's arbitration landscape. Case law analysis, particularly the Delhi High Court decision involving Amazon Com NV Investment Holdings LLC and Future Coupons Pvt Ltd, is employed to illustrate the complexities and gaps in the current legal framework. The study focuses on identifying inconsistencies in judicial approaches to anti-arbitration injunctions and analyzing the legislative and practical challenges in enforcing emergency arbitral awards.

Results: The analysis reveals that anti-arbitration injunctions are often granted without uniformity, creating uncertainty in arbitration proceedings. Similarly, while the judiciary has taken steps to uphold emergency arbitral awards, there is an urgent need for a comprehensive legislative framework to ensure their consistent enforceability. Both issues underscore the need for a more robust and predictable arbitration regime in India.

Discussion and Conclusion: This study highlights the progress made in arbitration law in India while emphasizing the critical gaps that remain. To sustain India's trajectory as a global arbitration hub, it is essential to establish clearer guidelines for granting anti-arbitration injunctions and to provide a stronger legal basis for the recognition and enforcement of emergency arbitral awards. These measures are imperative to mitigate the risks of arbitration sabotage and to foster confidence in India's arbitration ecosystem.

Key Words: Arbitration; Anti-Arbitration Injunction; Emergency Arbitral Award; Commercial Arbitration; India.

THE FINANCIAL EKG OF AN ENTITY. BEHAVIOR AND PERFORMANCE UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY

Ionut-Adrian LAZAR
Babes-Bolyai University, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Finance, Cluj-Napoca, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-4287-9350

Andreea-Roxana DANCI
Babes-Bolyai University, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Finance, Cluj-Napoca, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-8310-8833

Gabriela-Mihaela MURESAN Ph.D.
Babes-Bolyai University, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Finance, Cluj-Napoca, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6715-7406

ABSTRACT

Introduction and Purpose: The continuous evolution of the economic landscape highlights the necessity of comprehensive approaches to assessing the financial health of an entity. In a period of global uncertainty generated by the COVID-19 pandemic and the outbreak of war at Romania's borders, assessing a domestic company's financial health has become essential for long-term stability. This study aims to develop a multidimensional model, referred to as the "Financial EKG," which integrates quantitative financial indicators through a detailed assessment of assets, sources of financing, sales, and financial performance from 2019-2023, with qualitative assessments of ethical behavior and decision-making. The objective is to bridge gaps in the literature by exploring the interplay between financial performance, ethical behavior, and decision-making processes in corporate entities.

Materials and Methods: The practical methods used include the analysis of liquidity, solvency, resource management, and profitability, relating to an assessment of bankruptcy risk using well-known models such as Canon-Holder and Robu-Mironiuc. In addition, we conducted a qualitative analysis at an early stage, which complements the existing specialized literature. We surveyed experts in the financial accounting field to get a complete picture of the issue studied.

Results: The quantitative methods used ultimately suggested several pertinent value judgments and even strategic improvements for the analyzed company, highlighting, among other things, the need for efficient inventory and receivables management to improve working capital and liquidity. Qualitative analysis will allow us to integrate traditional financial indicators with ethical and behavioral elements identified through rigorous qualitative analysis. We will also be able to detect possible early warning signals regarding financial problems or ethical deviations of one or more companies, analyzing the evolution of indicators in real-time.

Discussion and Conclusion: The usefulness of this research has multiple implications, as managers of the analyzed company could use all these results to make informed and strategic decisions regarding the company's activity. Of course, this paper aims to significantly contribute to the academic literature in understanding how financial decisions, ethical behaviors, and human psychology influence the financial performance of an economic entity. By integrating quantitative and qualitative analyses, the paper aims to develop an innovative model that provides a complete assessment of a firm's financial health and ethical behavior. This model will represent a novelty in the specialized literature in that it combines financial and behavioral dimensions to

provide a more transparent and complete picture of the financial health of an entity.
Keywords: bankruptcy risk, financial analysis, qualitative analysis, profitability, uncertainty.

Acknowledgment: This work was supported by a grant of the Ministry of Research, Innovation and Digitization, CNCS-UEFISCDI, project number PN-IV-P2-2.1-TE-2023-1317, within PNCDI IV.

COMMUNICATION AND SOCIAL MEDIA USE IN TOURISM

TURİZMDE İLETİŞİM VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Lecturer Dr. Hacer Hande ERGİN ÇAĞATAY
Bitlis Eren University, Social Sciences Vocational School, Bitlis-Türkiye
https://orcid.org/0000-00002-3774-2572

ABSTRACT

Introduction and Purpose: In the globalizing world, there is fierce competition in every field of business. In order to maintain their existence and to stand out in this competitive environment, businesses have to use all kinds of promotion, marketing, advertising and communication environments. In this study, it is aimed to evaluate the effects of tourism communication and social media concepts on each other and the results of this effect and to evaluate the subject within the framework of current approaches.

Materials and Methods: In this compilation study, literature studies on the subject are examined and the perspectives of researchers on the subject and the results they have obtained are evaluated.

Results: According to the results reached as a result of these evaluations; media, especially social media, has an important place in tourism communication. With the development of internet and communication technologies, the use of social media has become more widespread and has become an important factor in businesses' ability to introduce themselves. Social media is a communication environment that can be used effectively and at a low cost in terms of creating brand awareness by developing brand image, thus ensuring customer satisfaction and loyalty and contributing to corporate sustainability and therefore profitability.

Discussion and Conclusion: Today, social media is used for various purposes in the field of tourism as in many sectors. This usage is quite important for both tourism businesses and individuals and groups performing tourism activities. While tourism businesses use social media to promote their institutions and activities, to learn about their customers' positive and negative opinions, demands and expectations about them, the decisions of individuals performing tourism activities to plan their actions in this regard, to determine destinations and accommodation centers are largely affected by the shares and comments of other individuals on social media. While the two-way communication, interaction, instantaneity and economic features of social media contribute to individuals gaining an idea about the experiences of other individuals, it also has an important place in influencing the opinions and purchasing decisions of others by sharing their own experiences, positive and negative opinions.

Keywords: communication, tourism communication, media, social media

ÖZET

Küreselleşen dünyada her türlü iş alanında kıyasıya bir rekabet söz konusudur. İşletmeler bu rekabet ortamında varlıklarını koruyabilmek ve kendilerini öne çıkartabilmek için her türlü tanıtım, pazarlama, reklam ve iletişim ortamlarını kullanmak durumundadır. Bu çalışmada turizm iletişimi ve sosyal medya kavramlarının birbirine olan etkisi ve bu etkinin sonuçları değerlendirilerek konunun güncel yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Derleme niteliğinde olan bu çalışmada konuya ilişkin literatür çalışmaları incelenerek araştırmacıların konuya bakış açıları ve elde ettikleri sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu değerlendirmeler sonucunda ulaşılan sonuçlara göre; medya özellikle de sosyal medya turizm iletişiminde önemli bir yere sahiptir. İnternet ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile sosyal

medya kullanımı daha yaygın bir hale gelmiş, işletmelerin kendilerini tanıtabilmelerinde önemli bir faktör olmuştur. Marka imajını geliştirerek marka farkındalığı oluşturmak böylece müşteri memnuniyeti ve sadakatini sağlayarak kurumsal sürdürülebilirliğe dolayısıyla karlılığa katkı sağlama konusunda sosyal medya etkin ve düşük maliyetle kullanılabilecek bir iletişim ortamıdır. Günümüzde sosyal medya birçok sektörde olduğu gibi turizm alanında da çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Bu kullanım gerek turizm işletmeleri gerekse turizm faaliyetlerini gerçekleştiren birey ve gruplar için oldukça önemlidir. Turizm işletmeleri sosyal medyayı kurumlarının ve faaliyetlerinin tanıtımı, müşterilerinin kendileri hakkındaki olumlu-olumsuz fikirlerini, talep ve beklentilerini öğrenmek için kullanırken turizm faaliyetlerini gerçekleştiren bireylerin bu konudaki eylemlerini planlama, destinasyon ve konaklama merkezlerini belirleme kararlarını sosyal medyada yer alan diğer bireylerin paylaşımları ve yorumları büyük ölçüde etkilemektedir. Sosyal medyanın çift yönlü iletişim, etkileşim, anındalık ve ekonomik olma özelliği bireylerin diğer bireylerin deneyimleri konusunda fikir edinmelerine katkı sağlarken aynı zamanda kendi deneyimlerini, olumlu, olumsuz görüşlerini paylaşarak başkalarının fikirlerine ve satın alma kararlarına etki etmesinde önemli bir yere sahiptir.
Anahtar Kelimeler: iletişim, turizm iletişimi, medya, sosyal medya,

ANALYSIS OF VISUAL DATA ON SOCIAL MEDIA WITHIN THE SCOPE OF GDPR AND KVKK

Utku AYDIN
Gazi University, Institute of Informatics, Department of Forensic Informatics, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-6808-2478

Hasan Hüseyin SAYAN
Gazi University, Faculty of Technology, Department of Electrical and Electronics Engineering, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0692-172X

ABSTRACT

Introduction and Purpose: When individuals share their personal data in the digital world, such data can be processed and transformed into information that should remain private. In response to this significant risk, legal frameworks have not remained idle, and measures have been implemented both globally and nationally. However, despite the regulations addressing data security, there remains a lack of specific provisions concerning visual data. Furthermore, a substantial portion of society is unaware of the existing measures, indicating a gap in knowledge. This study aims to examine the intersection of visual data on social media within the frameworks of GDPR and KVKK, elucidating the regulations surrounding the collection, processing, and analysis of visual data on social media platforms. It further seeks to raise public awareness and provide guidance on how to address data breaches.

Materials and Methods: Academic literature, legal documents, and case studies on GDPR, KVKK, data protection, and visual data analysis on social media platforms were comprehensively reviewed. Various forms of visual data shared on social media platforms, including images, videos, and live streams, were analyzed. The norms applied in cases of data breaches were evaluated to determine the level of public awareness.

Results: The study revealed that while GDPR and KVKK provide comprehensive regulations for data protection, the specific treatment of visual data on social media remains insufficiently addressed. Public awareness regarding the rights and protections under these frameworks was found to be significantly low, highlighting the need for targeted education and advocacy.

Discussion and Conclusion: It is anticipated that this study will make a valuable contribution to both practical applications and academic literature, particularly given the difficulty of accessing information in this field. Additionally, efforts to convert the findings into quantitative and numerical data are expected to enhance the reliability of the study from both a social science and academic perspective.

Key Words: Visual Personal Data, Breach, KVKK, GDPR, Social Media

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL REMITTANCES AND POVERTY REDUCTION

Murat BAYRAKTAR
Istanbul Esenyurt University, Faculty of Management and Administrative Sciences, Department of Economy and Finance, Istanbul, Türkiye. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4028-192X

ABSTRACT

Money sent home by migrants (international remittances) significantly helps reduce poverty in their home countries. These remittances are a major source of foreign income for many developing nations, often exceeding aid from wealthier countries. First, remittances give families a direct financial boost, allowing them to afford essentials like food, housing, healthcare, and education. This increased ability to buy things helps lift families out of poverty. Second, remittances can spark investment and business creation. People who receive this money might use it to start small businesses, buy things like land or animals, or invest in getting more education or job skills. This leads to more income and jobs being created. Third, remittances can improve education and skills. By paying for education and healthcare, they contribute to better health, more skills, and the potential to earn more money in the future, which helps break the cycle of poverty. Remittances are also like a safety net during economic hard times or natural disasters. They provide essential support for vulnerable families and lessen the impact of these events on poverty levels.

It's important to note that the effect of remittances on poverty reduction isn't always simple. High fees for sending and receiving the money can significantly reduce its benefit. Additionally, how well remittances help reduce poverty depends on several things, such as how developed the economy is, how good the government is, and how the recipient families choose to use the money. In conclusion, despite some challenges, international remittances can be a powerful tool for reducing poverty. By providing direct financial assistance, stimulating investment, and improving education and skills, they make a significant contribution to improving the lives of millions of people in developing countries.

Key Words: International Remittances; Poverty; Poverty Reduction; Economic Growth

INTERACTION OF WOMEN AND URBAN SPACE (AN IMAGE OF THE PRESENCE OF WOMEN IN THE URBAN SPACE)

Safar Hayati
Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Iran

Abstract
Over the past three decades, the phenomenon of women's fear of crime has become a focus of study in academic literature. In the literature on fear of crime, there are three key concepts about gender fear. First, while men are more likely to be victims of violent crimes in public, women are more afraid of being victimized in public. Second, women are most afraid of being victimized by a stranger, although they are more likely to be victimized by known others, and third, women are more likely than men to adapt their routines and lifestyles in response to fear of crime. The purpose of the current research is to explain the basis of the paradox of gender fear by examining the psychological, social, emotional, and behavioral experiences of women in everyday public spaces. On the other hand, it seeks to place women's spatial realities in a context by explaining how they are shaped by patriarchal influences. The research method is to interview 40 women in the urban environment of Isfahan City to gain insight into their thoughts, feelings, and actions while moving in the public space. Also, organizational responses were obtained from five organizations representing public interests to further contextualize the interview data. For the analysis, The Psycho-Social Ethnography of the Commonplace (P-SEC) was used to discover organizational moments. Cases in which patriarchal influences complicated women's lives and in turn functioned to maintain and perpetuate patriarchal ideologies. Findings, the following organizational moments were identified: street harassment, urban public spaces, public transportation, and danger messages. Organizational moments represent specific situations in which women's use of space was negatively impacted through the direct actions of others, through problematic physical and functional aspects of space, and through the general promotion of spatial limitations. Women evoked different schemas to interpret their experiences that focused on gender, power, and privilege. Cognitive and action-based strategies used to manage complications often depended on schemas that informed women's understanding of their situations. This discussion highlights specific ways in which the analysis of organizational moments contributes to a more informed and contextual understanding of the paradox of gendered fear and women's realities in everyday space. In the end, the clinical and political implications were analyzed and policy directions were presented to promote women's unimpeded use of public space.
Keywords: Patriarchy, Power and public Space, gender spatial Inequalities, women in Everyday Space.

CONSIDERATIONS REGARDING THE PERFORMANCE AUDIT OF SPV WITH INTERNATIONAL FUNDING

Flavian CLIPA
"Ion Ionescu de la Brad" University of Life Sciences, Department of Agriculture, Iasi, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7310-6768

Raluca Irina CLIPA
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi, Department of Economics and International Relations, Iasi, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0214-9568

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Special Purpose Vehicle (SPV) represents a sui generis construct of materialization of public-private partnerships with international financing. These partnerships have proven an important role in filling the lack of economic efficiency of the state, promoting flexible management and ensuring financial sustainability thanks to the infusion of private foreign capital in the development of large infrastructure projects. Given the specific nature of SPVs and the increased interest of stakeholders in the proper functioning of these institutions, the question arises of how the resulting benefits will be analyzed in relation to the resources involved. In this context, performance auditing, from the triple perspective of efficiency, economy and effectiveness, is a viable alternative. Our study aims to highlight some specific aspects of the performance audit of internationally funded SPVs, highlighting the inherent difficulties and proposing solutions.

Materials and Methods: Through an integrative qualitative approach and filling a relative gap in the field of scientific concerns, our approach, by appealing to some factual evidence of SPV performance auditing, seeks to articulate a paradigm of how such audits can be conducted, formulating pertinent recommendations for overcoming potential impediments.

Results: Infrastructure investments carried out by SPV are projected over a medium to long time horizon, so that auditing in terms of efficiency, economy and effectiveness requires significant resources, specialists from various fields, a set of well-defined objectives and indicators, along with structuring the audit at various institutional levels, at macro and microeconomic levels.

Discussion and Conclusion: The current study has demonstrated that overcoming such difficulties can be achieved through performance audits carried out under institutional collaboration, exchange of experiences, articulation of flexible audit procedures, highlighting lessons learned and highlighting aspects of good practice.

Key Words: Performance audit; SPV public-private partnerships; International financing.

THE TENDENCY OF LAW SCHOOL STUDENTS IN CAREER CHOICE AND CAREER PLANNING, DICLE UNIVERSITY FACULTY OF LAW EXAMPLE

HUKUK FAKÜLTESI ÖĞRENCILERININ KARIYER SEÇIMI VE KARIYER PLANLAMADAKI EĞILIMI, DICLE ÜNIVERSITESI HUKUK FAKÜLTESI ÖRNEĞI

Mehmet Emin ÇETİNKAYA
Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Öğrencisi), Diyarbakır, TÜRKİYE
https://orcid.org/0009-0009-0084-8064

Ahsen Dila ALSANCAK
Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü (Lisans Öğrencisi), Diyarbakır, TÜRKİYE

Cebrail KARAKOÇ
Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü (Lisans Öğrencisi), Diyarbakır, TÜRKİYE
https://orcid.org/0009-0008-3724-0602

ÖZET:
Kariyer planlaması ve meslek seçimi insan hayatı boyunca yapacağı işin nasıl ve ne şekilde olacağının yanı sıra ayrıca bireylerin durum duygularına da etki etmektedir. Öğrencilerin mesleki kariyer eğilimlerini belirlemesi ise lise / ortaöğretim döneminde şekillenmesi gereken ve üniversite döneminde de bu planlamanın daha perspektif bir bakış açısıyla anlamlandırılması gerekmektedir. Öğrenciler kariyer planlaması ve meslek seçimi konusunda birçok faktörün etkisi altında kalmakta ve bu karmaşa beraberinde kariyer hedeflerinin sapmasına ya da meslek seçimi konusunda tutarsızlıkları beraberinde getirmektedir. İyi bir kariyer planlaması ve meslek seçimi bireyin mesleki hayatında tatmin duygusunu arttırmakla birlikte aynı zamanda bireyin hızlıca ve benimsenmiş bir kariyet süreci ile ilerlemeyi sağlamaktadır. Buna paralel olarak bilinçsiz kariyer planlaması ve tutarsız meslek seçimi bireyin iş hayatında olumsuzluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Hukuk fakültesi öğrencilerinin kariyer planlaması doğrudan doğruya ülkenin adalet sisteminin ilerideki durumu hakkında bilgi vermektedir. Mezun olan öğrencilerin öğrenim dönemlerinde almış oldukları danışmanlık hizmeti ve çalışma kapasiteleri bireysel tercihlerin yanında ülkenin adalet teşkilatının yapısına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca öğrencilerin öğrenim gördükleri süre boyunca almış oldukları mesleki eğitim ileride meslek hayatlarında kendilerine belirli bir yol çizmelerine katkı sağlamaktadır. Bireyin meslek seçimi doğrudan doğruya toplumu da alakadar etmektedir. Gerek online gerekse yüz yüze yapılan anketlerde öğrencilerin eğilimleri benzerlik göstermekte, ayrıca meslek seçimi ve kariyer planlaması hakkında öğrencilerin daha kalıpsal davrandığı görülmüştür. Bu çalışmada Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin meslek seçimi ve kariyer planlaması hakkında nasıl bir trend gösterdikleri işlenmiştir. Yapılan anket çalışmaları çevrimiçi ya da yüz yüze gerçekleşmiştir.
Anahtar Kelimeler: kariyer planlaması, meslek seçimi, hukuk fakültesi, mesleki eğilim

ABSTRACT:
Career planning and career choice affect the feelings of individuals about the situation, as well as how and in what way the job will be done throughout a person's life. On the other hand, determining the professional career trends of students should be shaped during high school/ secondary education, and this planning should be made sense from a more perspective point of

view during university. Students are under the influence of many factors in career planning and career choice, and this confusion leads to a deviation of career goals or inconsistencies in career choice. A good career planning and career choice increases the individual's sense of satisfaction in his professional life, but at the same time provides progress with a fast and adopted profitability process of the individual. In parallel, unconscious career planning and inconsistent career choice cause the individual to encounter negativities in business life. The career planning of law school students directly provides information about the future state of the country's justice system. The counseling services and work capacities that graduate students have received during their education periods contribute to the structure of the country's justice organization in addition to individual preferences. In addition, the vocational education that students receive during their studies contributes to them to draw a certain path for themselves in their professional lives in the future. The individual's choice of profession is also directly related to society. In both online and face-to-face surveys, students' tendencies show similarities, and it has also been found that students behave more stereotypically about career choice and career planning. In this study, it has been studied how Dicle University Law Faculty students show a trend about career choice and career planning. The survey studies conducted were carried out online or face-to-face.
Key Words: career planning, career choice, law school, professional trend

ANALYSIS AND INTERVENTION IN THE CASE OF VULNERABLE ADULTS WHO DO NOT EXPERIENCE ROMANTIC LOVE

Marici Marius
Faculty of Education Sciences, Ștefan cel Mare University, 720229 Suceava, Romania

Maftei (Mariuta) Agapia Elena
Faculty of Educational Sciences, Psychology and Social Work, Aurel Vlaicu University of Arad, 310032 Arad, Romania

Abstract
This article aims to explore the impact of the lack of romantic love experience on vulnerable adults, analyzing its multidimensional effects. The absence of romantic love represents a complex reality for many adults, particularly those facing various forms of vulnerability, such as psychosocial or physical. This vulnerability can stem from divorce, advanced age, long-distance partnerships, and factors such as social isolation, past trauma, economic challenges, or lack of adequate support. All these circumstances may lead to difficulties in forming healthy and stable romantic relationships. The article seeks to examine relevant explanations regarding love and interpersonal relationships, vulnerability and loneliness, and to identify the multidimensional effects of the absence of romantic love.
Keywords: vulnerable adults, romantic love, social work, interpersonal relationships, loneliness, psychosocial vulnerability.

SYSTEMATICS AND DISTRIBUTION OF THE GENUS LAUDAKIA GRAY, 1845 (SAURIA: AGAMIDAE)

Milad Yusefi
Nasrullah Rastegar-Pouyani
Rasoul Karamiani
Department of Biology, Faculty of Science, Razi University, 6714967346 Kermanshah, Iran

Abstract
In this review, systematics and distribution of the inclusive genus Laudakia throughout the range are discussed. We have tried to organize the species of the genus laudakia in an orderly form and in one piece. The genera Laudakia and Paralaudakia are treated as a single genus (e.g. Laudakia). In terms of taxonomy, the genus Laudakia, as an old world clade, belong to the Order Squamata and the Family Agamidae. Several species of this genus are also present in Iran, but we have tried to check all the existing species and this issue is not related to a specific geography. In this study, the geographical distribution of the species has been investigated. It has been tried to provide a general view of this genus by studying the species and their distribution. Unfortunately, only a few molecular studies have been done on this genus, but all available taxonomic data have been used to make a general and complete summary of Laudakia. **Key words**: Iranian Plateau, Central Asia, Agamidae, Systematics, Distribution

TAX REVENUE AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL DRIVERS IN ETHIOPIA: THE MEDIATION ROLE OF TAX COMPLIANCE (EVIDENCE FROM HOSSANA CITY, CENTRAL ETHIOPIA REGION)

Mr. Desta Temotewos Tumoro
Assistant professor, Wachemo University, Department of Accounting and Finance, Hossana, Ethiopia; and Ph.D. Scholar, Gujarat University, School of commerce, Ahmadabad, India.
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-8072-9954

Dr. Hemal Pandya
Professor and head of department, Gujarat University, School of Commerce, Ahmadabad, India

Abstract

Introduction and purpose: Tax revenue serves as a significant source of substantial financial resources for governments in both developed and developing nations. This study is aimed at investigating the relationship between tax revenue and social-psychological drivers in Ethiopia, as well as the mediation role of tax compliance in this relationship.

Materials and methods: In this study, we distributed and collected data using self-administered survey questionnaires from 311 category "C" business income tax payers operating businesses in Hossana City, using a simple random sampling technique. Partial Least Squares Structural Equation Modelling (PLS-SEM) was utilised to conduct mediation analysis and to examine the influence of social-psychological factors on government tax revenue in Ethiopia.

Results: The results of the hypotheses test revealed that tax payers' attitude, equity and fairness, and tax payers' culture have both direct and indirect (through tax compliance) statistically significant positive relationship with government tax revenue. However, tax education is not statistically significant, even though it has a positive relationship with government tax revenue. Furthermore, the result of mediation analysis revealed that tax compliance has a mediating role between social-psychological factors (tax payers' attitude, equity and fairness, tax payers' culture, and education) and government tax revenue. The findings underscore the importance of promoting positive taxpayers' attitudes, equity, and fairness in the tax system and fostering a tax-compliance culture to maximise government tax revenue. Finally, this study contributes to the existing body of literature and provides policymakers with adequate insight into improving government tax revenue.

Key words: tax revenue, tax compliance, tax payers' attitude, social drivers, mediation.

SUFISM AND SPIRITUAL, SOCIAL, AND POLITICAL REFORMATION IN THE LIGHT OF SIRAH OF THE PROPHET MUHAMMAD (PBUH)

Associate Professor Dr. Akhter Naseem
Department of Islamic Studies
Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract
This research work is specific to the spiritual, social, and political change through Sufism from the perspective of Seerat-un-Nabi (peace be upon him). Sufism in Islam relies on Taqwa, which denotes purity of heart and soul, truthfulness, and God as confrontation which is synonymous with the virtuous characteristics of the Seerat-un-Nabi (peace be upon him). The brilliant aspects of the character and actions of the Holy Prophet (peace be upon him) were spiritual elevation, social justice, and affairs of political stability and discipline. This research introduces the teaching of Sufism as a proper way to develop spiritual growth, social justice, and political justice in human and societal life.
The essential findings of the research are that the Holy Prophet (peace be upon him) not only enshrined the basic principles of Sufism to maintain the incorporation of peace, tolerance, and social cohesion but also set social reforms and governance in the realization of the same value system. The more down-to-earth aspects of Sufism as the kind of austere conduct, pietism, and emphasis on prayer have been regarded as providing an example of the steady functioning of the social and political order.
The research work can conclude that Sufism is the key to spiritual purification and social and political justice at the individual and social level. It is seen that it is quite possible for reforms to occur in the era of today by adopting some principles of the life standard of the Prophet (peace be upon him).
Keywords: Spiritual, social, and political reform, Sufism, Islam, Political stability

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN PROMOTING PEACEFUL COEXISTENCE (A RESEARCH REVIEW)

Associate Professor Dr. Naseem Akhter
Department of Islamic Studies
Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract
This research work aims to review the existing literature on the part played by civil society and educational institutions to foster peaceful coexistence. Amity, pluralism, and respect ought to be the cornerstones of any society, and the civil society/education system is a key to the realization of these core principles. This research describes how educational institutions can help learners develop cultures of tolerance and non-violent conflict-solving, and how civil society can contribute to the fostering of tolerance and respect for living together by increasing awareness among the communities.
The research work also discusses how certain important aspects of the curriculum such as concerns with peace and tolerance; elements of conflict resolution and dialogue skills are useful and functional in initiating sustainable peace in society. Members of civil society other NGOs and other societal organizations can also play a major proactive role in sensitizing members of the public on social issues, minimizing conflicts, and enhancing mutual coexistence at the public/national level.
Thus, the research states that educational institutions and civil society are willing to support each other in regard to the peaceful existence and the collective actions of these two groups could be useful for creating a stable society, tolerance, and development.
Keywords: Civil society, Societal organizations, Peace and tolerance

MUHAMMAD (PBUH): A MODEL FOR RESOLVING NATIONAL ISSUES AND EXEMPLARY LEADERSHIP

Associate Professor Dr. Naseem Akhter
Department of Islamic Studies
Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

Great leadership and practical problem-solving techniques were demonstrated by Prophet Muhammad (PBUH), which could assist governments and nations in effectively managing their issues. In addition to addressing societal, political, and economic issues, the suggested framework is comprehensive and can promote justice, unity, and long-term progress.

Prophet Muhammad's leadership was characterised by the cardinal characteristics of equality, justice, knowledge, and kindness. In addition, he was a perfect example of leadership, capable of learning how to resolve disputes, negotiate, and reach out to the welfare of the community. The Mithaq-e-Madina, or the Charter of Medina, for example, is a special kind of collaboration and respect for one another, peaceful cohabitation, and a sustainable, equitable form of governance in a multicultural community.

The same applies to his principles concerning economic justice, rational use of resources, and combating corruption, which provide viable answers to today's economic questions.

As well, we have to realize that the Prophet (PBUH) had spoken about many things such as having a good character and the submission of leaders to their people as good role models. He had the consultative type of decision-making known as Shura whereby he brought in all the relevant parties on matters relating to policies and matters to be addressed. Hence, this type of leadership would thus be able to tackle various mechanical democracy questions, enhance the principles of democracy, and prevent political instability.

The biography of Muhammad’s (PBUH) life by itself emphasizes that it is possible to encourage social development through humane and fair leadership that assists people in resolving their disputes and transforms society. In the contemporary world, Leadership entails solving national problems and credible leadership that will inspire the citizens through trust, togetherness, and ideas that can make a difference.

Keywords: Shura, Decision-making, Economic justice, Multicultural community

DIGITAL REPUTATION AS A STRATEGIC TOOL TO ENHANCE JOB MARKET ENTRY OPPORTUNITIES: AN ANALYTICAL STUDY

Assoc. Prof. Dr. Violla Makzhoum
Modern University for Business and Science (MUBS).Faculty of Business. Beirut, Lebanon
ORCID ID: https://doi.org/10.47631/

Abstract
Digital reputation has become a crucial factor in determining an individual's ability to enter the job market successfully. As employers increasingly rely on online platforms to assess candidates, the way individuals manage their digital presence significantly influences their professional opportunities. This study explores the concept of digital reputation as a strategic tool for enhancing job market entry opportunities. It examines the role of social media platforms, online professional networks, and personal branding in shaping public perceptions. Additionally, the study highlights the impact of positive and negative digital footprints on employment decisions, emphasizing the importance of aligning one's digital identity with professional aspirations. By analyzing data from surveys and case studies, the research identifies effective strategies for building and maintaining a strong digital reputation. These strategies include curating professional content, engaging meaningfully in online discussions, and leveraging digital platforms to showcase skills and achievements. The findings suggest that individuals with a well-managed digital reputation are more likely to gain trust and credibility among potential employers, leading to improved job market outcomes. The study concludes with recommendations for job seekers to adopt proactive approaches to digital reputation management, ensuring alignment between their online presence and career goals.

Keywords
Digital reputation, job market, online presence, personal branding, digital footprint, professional networks, social media, career opportunities, employer perception, reputation management.

UNVEILING THE PSYCHOSOCIAL AND CULTURAL EXPERIENCES OF WOMEN VICTIMS OF ACID ATTACKS IN PAKISTANI SOCIETY

Dr. Asma Seemi Malik
Assistant Professor
Lahore College for Women University Lahore, Pakistan

Dr. Anam Afzal
Visiting Lecturer
Lahore College for Women University Lahore, Pakistan

Dr. Amjad Mahmood
Assistant Professor
Punjab College of Information Technology, Lahore, Pakistan

Abstract

Objective:

This qualitative study aimed to explore the psychosocial and cultural experiences of women victims of acid attacks in Pakistani society, highlighting the challenges they face due to facial disabilities resulting from acid violence.

Methodology:

1. **Research Desig***: Qualitative research study design.
2. **Sampling Technique**: Purposive sampling technique was used to select five respondents (married and unmarried women) aged 25-55 years.
3. **Data Collection**: Semi-structured in-depth interviews were conducted using an interview guide, with the support of a non-profit organization in Pakistan.
4. **Data Analysis**: Thematic analysis method was employed to explore the insightful stories of acid attack women victims.

Results:

The victims' perceptions revealed:

1. Male-Dominating Psychosocial/Cultural Context*: The infirmity persists in Pakistani society, perpetuating masculine control and traditional patriarchal trends.
2. Disbelieving and Stigma: Victims face disbelieving attitudes and stigma in their personal lives, exacerbating their suffering.
3. Socioeconomic Empowerment: Respondents strongly support and appreciate the role regaining their lost self-reliance, skill development training, and socioeconomic empowerment.

Discussion:

The life stories of these women victims of acid attacks highlight the need for policymakers, government agencies, and stakeholders to address the interminable cultural pressures faced by women with facial disabilities. The study emphasizes the obligation of government agencies, NGOs, and community activists to provide psychosocial and economic rehabilitation support to women acid attack victims.

Conclusion:

This study provides a platform for the voices of women victims of acid attacks to be heard, emphasizing the need for a multifaceted approach to address the complex issues faced by these women. The findings of this study can inform policymakers, practitioners, and advocates working to support women victims of acid attacks in Pakistani society.

Keywords: Acid attack, victims, qualitative data, rehabilitation, empowerment

CHILDREN'S NARRATIVES ABOUT THEIR EXPERIENCES IN THE CARE SYSTEM AND THROUGHOUT THE ADOPTION PROCESS

Assoc. prof. Anca Bejenaru
Lucian Blaga University of Sibiu, Romania

Abstract
The present paper gives voice to adopted Romanian children, aiming to explore their experiences about different stages of their social history. In particular, our interest lies in how children describe their experiences within the child protection system, how they were informed about the adoption process and their initial meeting with the adoptive family.
The research method used was the narrative interview. Fourteen children, aged between 9 and 14, were interviewed.
The children's narratives revealed that most had experienced traumatic experiences in the pre-adoption period. Many did not know that the foster parents who raised them were not their parents, so the opening of the adoption procedure coincided with their information about their social and family situation. The meeting with the adopters and the period of the visits generated ambivalent experiences. The joy of finding a permanent family was overshadowed by reluctance, lack of trust, and the pain of losing foster parents or the bond with other children from care.
In conclusion, based on the experiences reported by the children, policymakers and practitioners must find solutions to shorten the time children spend in the care system, develop therapeutic services to address trauma, and adequately prepare children for adoption.
Keywords: children's narratives, care system, trauma, adoption process

MIGRATION (HIJRA) IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND MASS MOVEMENT THEORIES

SOSYAL VE KİTLE HAREKETLERİ TEORİLERİ BAĞLAMINDA HİCRET

Arş. Gör. Ayşenur Tuba ULUDOĞAN
Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, Denizli, Türkiye
ORCID NO: 0000-0002-7016-5447

ÖZET:
Giriş ve Amaç: Bu çalışma, Hz. Peygamber'in ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye hicretini (Hicret), hem dini bir olay hem de sosyal ve kitle hareketlerinin temel dinamiklerini yansıtan önemli bir toplumsal dönüşüm olarak ele almaktadır. Hicret, Gustave Le Bon, Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber ve Jürgen Habermas gibi sosyal bilimcilerin teorileri kullanılarak çok boyutlu bir çerçevede incelenmiştir. Araştırma, bu olayı kronolojik bir şekilde ele alarak kolektif bilinç, ekonomik eşitsizlik, karizmatik liderlik ve dayanışma gibi temel kavramlarla ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır.
Materyal ve Metot: Çalışmada Hicret, teorik perspektifler aracılığıyla nitel bir yaklaşımla yorumlanmıştır. Le Bon'un kitle psikolojisi teorisi, Müslümanların Hz. Peygamber'in liderliği altında kolektif bir bilinç geliştirmesini ve duygusal tepkiler göstermesini açıklamaktadır. Marx'ın ekonomik eşitsizlik teorisi, göçü tetikleyen sosyal ve ekonomik baskıların rolüne ışık tutmaktadır. Durkheim'ın anomi kavramı, Mekke'de Müslümanların maruz kaldığı dışlanmayı kolektif eyleme geçiş süreciyle ilişkilendirmektedir. Weber'in karizmatik liderlik teorisi, Hz. Peygamber'in dönüştürücü rolünü vurgulamaktadır. Habermas'ın iletişimsel eylem teorisi ise Medine'de uyumlu bir toplumun kurulmasına yol açan kolektif karar alma ve dayanışma süreçlerini açıklamaktadır.
Bulgular: Araştırma, Mekke'deki sosyal dışlanma ve ekonomik boykotların Müslümanlar arasında kolektif dayanıklılığı güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Habeşistan'a yapılan hicretler ve Şı'bu Ebu Talib boykotundaki dayanıklılık, liderliğin birleştirici gücünü ortaya koymaktadır. Akabe Biatları, kolektif karar almayı kolaylaştırarak Medine'de uyumlu bir toplumun temellerini atmıştır. Hz. Peygamber'in karizmatik liderliği, bağlılık sağlamış ve Hicret'in başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır. Ensar ve Muhacirler arasındaki dayanışma, iş birliği ve kapsayıcı sosyal bağların kurulmasına olanak tanımıştır.
Tartışma ve Sonuç: Hicret, sosyal ve kitle hareketleri teorilerinin çeşitli unsurlarını birleştiren çok boyutlu bir sosyal hareket olarak değerlendirilmektedir. Le Bon'un kitle psikolojisi, bireysel kimlikten kolektif kimliğe geçişi vurgulamaktadır. Marx'ın ekonomik eşitsizlik üzerine odaklanması, göçü tetikleyen yapısal faktörlerin anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Durkheim'ın anomi kavramı, bireysel sorunların kolektif eyleme dönüşmesini açıklamaktadır. Weber'in karizmatik liderlik perspektifi, Hz. Peygamber'in topluluğu harekete geçirme rolünü öne çıkarmaktadır. Habermas'ın teorisi ise dayanışma oluşturmadaki iletişim ve karar alma süreçlerinin önemine dikkat çekmektedir. Böylece Hicret, derin dini ve toplumsal etkileri olan çok boyutlu bir sosyal hareket olarak öne çıkmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Hicret, Sosyal Hareketler, Kitle Psikolojisi, Ekonomik Eşitsizlik, Karizmatik Liderlik, Kolektif Dayanışma, İslam Tarihi.

ABSTRACT

Introduction and Purpose: This study examines the migration of the Prophet Muhammad and the Meccan Muslims to Medina (Hijrah) as both a religious event and an important societal transformation reflecting the fundamental dynamics of social and mass movements. The Hijrah is analyzed within a multidimensional framework using the theories of social scientists such as Gustave Le Bon, Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber, and Jürgen Habermas. The research aims to chronologically address this event by associating it with key concepts such as collective consciousness, economic inequality, charismatic leadership, and solidarity.

Materials and Methods: The Hijrah is interpreted through a qualitative approach based on theoretical perspectives. Le Bon's crowd psychology theory explains how Muslims, under the leadership of the Prophet Muhammad, developed a collective consciousness and exhibited emotional reactions. Marx's theory of economic inequality sheds light on the role of social and economic pressures that triggered migration. Durkheim's concept of anomie links the exclusion faced by Muslims in Mecca to their transition into collective action. Weber's theory of charismatic leadership highlights the transformative role of the Prophet Muhammad. Habermas's theory of communicative action explains the processes of collective decision-making and solidarity that led to the establishment of a harmonious society in Medina.

Results: The study reveals that the social exclusion and economic boycotts in Mecca strengthened collective resilience among Muslims. The migrations to Abyssinia and the endurance during the boycott of Shib Abi Talib demonstrated the unifying power of leadership. The Pledges of Aqaba facilitated collective decision-making, laying the foundation for a cohesive society in Medina. The charismatic leadership of the Prophet Muhammad fostered loyalty and ensured the successful realization of the Hijrah. The solidarity between the Ansar (Helpers) and the Muhajirun (Emigrants) emphasized cooperation and the establishment of inclusive social bonds.

Discussion and Conclusion: The Hijrah is evaluated as a multidimensional social movement that integrates various elements of social and mass movement theories. Le Bon's crowd psychology emphasizes the transition from individual identity to collective identity. Marx's focus on economic inequality contributes to understanding the structural factors that triggered migration. Durkheim's concept of anomie explains the tendency toward collective action. Weber's perspective on charismatic leadership underscores the Prophet Muhammad's role in mobilizing the community. Habermas's theory highlights the importance of communication and decision-making processes in fostering solidarity. Thus, the Hijrah emerges as a multidimensional social movement with profound religious and societal impacts**.**

Keywords: Hijrah, Social Movements, Crowd Psychology, Economic Inequality, Charismatic Leadership, Collective Solidarity, Islamic History.

THE ROLE OF MANAGEMENT IN ACHIEVING THE UNITED NATIONS' SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDGS)

Ms. C. Dinu
MBA Student Dc School Of Management And Technology, Trivandrum, Kerala, India.

Mr. Jayashankar.J
Assistant Professor Dc School Of Management And Technology, Trivandrum, Kerala, India.

Abstract
The United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs) provide a comprehensive framework for addressing critical global challenges such as poverty, inequality, climate change, and sustainable economic growth. Management plays a pivotal role in achieving these goals by integrating sustainable practices into organizational strategies, operations, and cultures. This paper explores how effective management fosters innovation, collaboration, and accountability across industries to align business objectives with the SDGs. It highlights case studies of organizations that have successfully implemented sustainable initiatives, identifies barriers to adoption, and provides actionable recommendations for managers. The study underscores the necessity of leadership, stakeholder engagement, and long-term vision in driving progress toward a more sustainable future.

Keywords: Sustainable Development Goals (SDGs), Management practices, Corporate social responsibility (CSR), Sustainable business strategies, Leadership and sustainability, Stakeholder engagement, Environmental, Social, and Governance (ESG), Innovation in sustainability, Global sustainability challenges, Business and societal impact.

EXPLORING THE IMPACT OF E-SERVICE QUALITY AND DIGITAL BRAND IMAGE ON CUSTOMER E-LOYALTY IN THE COMMERCIAL BANK OF ETHIOPIA: THE MEDIATING ROLE OF CUSTOMER E-SATISFACTION

Sintayehu Ermias Lolemo
Gujarat University, Faculty of Commerce, Department of S.D. School of Commerce, Ahmedabad, India
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2564-2467

Dr. Hemal B. Pandya
Gujarat University, Faculty of Commerce, Department of S.D. School of Commerce, Ahmedabad, India

Abstract

Introduction and Purpose: This study investigates the interplay between e-service quality, digital brand image, customer e-satisfaction, and customer e-loyalty in the context of digital banking within the Commercial Bank of Ethiopia. It focuses on understanding the mediating role of customer e-satisfaction in fostering e-loyalty and aims to provide actionable insights to enhance customer retention in the digital banking sector.

Materials and Methods: We adopted a causal research design and distributed structured questionnaires to digital banking customers to collect data. A representative sample was ensured using various sampling techniques. Data analysis was performed using SPSS version 26 and AMOS version 23, employing covariance-based structural equation modeling and confirmatory factor analysis to validate the relationships among variables.

Results: The findings indicate that digital brand image has a significant positive impact on customer e-loyalty, both directly and indirectly, through the mediating effect of customer e-satisfaction. However, e-service quality demonstrated an insignificant direct influence on e-loyalty, although its indirect effect through customer e-satisfaction was notable.

Discussion and Conclusion: The study highlights the pivotal role of customer e-satisfaction as a mediator in the relationship between e-service quality, digital brand image, and e-loyalty. Enhancing customer e-satisfaction and maintaining a strong digital brand image are crucial for fostering loyalty among digital banking customers. These findings provide strategic implications for the Commercial Bank of Ethiopia and other institutions aiming to improve their digital banking services and customer retention strategies.

Keywords: Banking sector; Customer behavior; Customer experience; Customer loyalty programs; Digital banking

RESEARCHING THE ENVIRONMENT FOR ACTION TROUGH THEATRE: ANALYSIS OF LEAD CITY UNIVERSITY 2023 AND 2024 APPLIED THEATRE EXPERIMENTS

AKOH, Jimmy
Department of Performing Arts, Music and Film Studies Lead City University, Ibadan, Oyo State, Nigeria.

Abstract
Theatre has had an historic role in society as providing a relatively safe way of sharing experiences. Across many cultures and traditions over time, we can trace patterns and instances of groups of people using the stage as a space and place to share their stories and their lives. This aesthetic and emotional outlet allows for potential catharsis, a safe way for citizens to express their concerns, criticisms and frustration to each other and to society at large. And often that opportunity has been enough. Some examples of this kind of theatrical expression are found around the world in different social and participatory forms. Applied theatre is an alternative form of theatre that deviates from the assumption that theatre is 'art for art sake'. Characterized by participatory and collaborative practices, Applied Theatre is one of the creative tools used to engage humans in addressing developmental issues across the globe. This study examines the use of Applied Theatre as a tool for environmental action, focusing on the 2003 and 2004 Applied Theatre experiments conducted at Lead City University. The research, which is hinged on Paulo Freire's Theory of Dialogic Pdagogy, investigates how theatre can serve as a medium for environmental awareness and activism, engaging participants and audiences in critical discussions about ecological issues. Through an appraisal of these specific experiments, the study highlights the qualitative methodologies employed, the thematic focus on environmental challenges, and the impact on both the university community and the broader society. The findings underscore the potential of Applied Theatre to foster environmental consciousness and drive social change, offering valuable insights for practitioners and scholars in the field of theatre for development and environmental advocacy.

KNOWLEDGE, ATTITUDES & PERCEPTIONS TOWARDS PREMENSTRUAL SYNDROME AMONGST THE LOW SOCIOECONOMIC SCHOOL-GOING ADOLESCENT GIRLS IN KARACHI, PAKISTAN

Dr.Shabbir Ahmed
Ali Sheikh
Hamna Jamal
Muneeb Ahmed
M Maria Murtaza
Manahil Nadeem
Ameera Shabbir
Ifrah Shabir

Statement of Compliance: This study complies with the Good Clinical Practice (GCP) Guidelines.

Abstract:
This study examines the knowledge, attitudes, and perceptions regarding premenstrual syndrome (PMS) and menstrual health among adolescent schoolgirls in low socioeconomic areas of Karachi, Pakistan. Using a cross-sectional Knowledge, Attitudes, and Practices (KAP) survey, data were collected from 384 female students (mean age: 14.36 ± 1.68 years) through cluster sampling. A structured questionnaire assessed demographic characteristics, PMS awareness, symptoms, and attitudes. Statistical analysis using SPSS v27 revealed that 68.8% of participants were aware of PMS, primarily informed by family (73.5%). Knowledge of PMS symptoms, including cramps (64.2%) and body pain (64.9%), was significantly associated with age group ($p=0.043$, $OR=1.565$), but not with education level or marital status. Notably, 63.3% emphasized the need for awareness campaigns, while 57.8% reported PMS's impact on daily functioning. The findings underscore the critical need for targeted educational interventions to address misconceptions, reduce stigma, and promote menstrual health literacy among adolescent girls in underserved communities

A GLANCE ON GENERAL TRENDS IN PUBLIC EXPENDITURES: A COMPARATIVE STUDY ON ENGLAND, AUSTRALIA, NORWAY AND TURKEY

KAMU HARCAMALARINDAKİ GENEL EĞİLİMLER ÜZERİNE BİR BAKIŞ: İNGİLTERE, AVUSTRALYA, NORVEÇ VE TÜRKİYE ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Pelin Vildan KOKCU DELİKAYA
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Political Sciences, Department of Public Finance, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7359-1823

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Public expenditures are as important fiscal tools as taxes in the state's intervention in the economy. In particular, the redistribution of public resources is carried out through the state's public expenditures, and public expenditures perform both the accumulation and legitimacy functions of the state and reveal the spending side of the state, which is as important as collecting taxes.

Trends and breaks in public expenditures, especially in the long term, also reveal the nature of the state's intervention in the economy through fiscal instruments. In this study, it is investigated what kind of breaks occurred in the use of public expenditures in the state's intervention in the economy before and after the Covid-19 process. This research aims to reveal the changes in the public expenditure structure of states on the basis of economic classification of public expenditures by comparatively examining the countries of England, Turkey, Norway and Australia. In the light of the data obtained, the state's intervention in the economy is discussed within the framework of different public finance and economic approaches and the differences in the character of the fiscal state are discussed. In this context, it is attempted to determine what kind of fiscal state structure the relevant states present between their legitimacy and accumulation functions.

Materials and Methods: In this study, public expenditures of countries are discussed on the basis of economic classification. These data are examined by considering the ratio of the public expenditure levels of the countries to the country's GDP level, their place among OECD countries, their percentage rates on the basis of current, capital and social-transfer expenditures, and their changes by year within a 10-year period, including before and after Covid-19. Changes in public expenditures are compared based on proportional changes and a qualitative analysis is performed.

Results: The study shows that public expenditures increased during the Covid-19 period for each country, but there are differences within the welfare traditions of the countries in the context of social expenditures specific to each country. Countries with a strong social state tradition have higher public expenditure levels.

Discussion and Conclusion: The study concluded that countries with a strong tradition of welfare continued their public expenditures at a significant level both before and after Covid-19. In particular, it has been found that social expenditures have as important a share as current expenditures and capital expenditures. However, it has been concluded that although public expenditures are at higher levels in England compared to Turkey, it is moving away from the welfare state structure, and in Turkey's case, there is a need to increase public expenditure levels due to the impact of the economic process the country is going through.

Key Words: Public Expenditures, Covid 19, Social Expenditures, Current Expenditures, Capital Expenditures.

ÖZET

Kamu harcamaları devletin ekonomiye müdahalesinde vergiler kadar önemli mali araçlardır. Özellikle kamu kaynaklarının yeniden dağılımı devletin kamu harcamaları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir ve kamu harcamaları devletin hem birikim hem de meşruiyet fonksiyonunu gerçekleştirerek devletin vergi toplamak kadar önemli harcamacı yanını da ortaya koyarlar.

Özellikle uzun dönemli olarak kamu harcamalarındaki eğilimler ve kırılmalar devletin mali araçlarla ekonomiye müdahalesinin yapısını da ortaya koyar. Bu çalışmada Covid-19 süreci öncesi ve sonrasında devletin ekonomiye müdahalesinde kamu harcamalarının kullanımında ne gibi kırılmalar olduğu araştırılmaktadır. Bu araştırma İngiltere, Türkiye, Norveç ve Avustralya ülkeleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenerek devletlerin kamu harcamaları yapısındaki değişimler, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması temelinde açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Elde edilen veriler ışığında devletin ekonomiye müdahalesi farklı maliye ve iktisat yaklaşımları çerçevesinde ele alınarak mali devletin karakterindeki farklılıklar tartışılmaktadır. Bu bağlamda ilgili devletlerin meşruiyet ve birikim fonksiyonları arasında nasıl bir mali devlet yapısı ortaya koydukları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada ülkelere ilişkin kamu harcamaları ekonomik sınıflandırma temelinde ele alınmaktadır. Bu veriler, ülkelerin kamu harcama düzeylerinin ülkenin GDP düzeyine oranları, OECD ülkeleri arasındaki yeri, cari, sermaye ve sosyal-transfer harcamaları temelinde yüzdesel oranları ve Covid-19 öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde 10 yıllık bir dönem içinde yıllara göre değişimleri ele alınarak incelenmektedir. Kamu harcamalarındaki değişimler oransal değişimler üzerinden karşılaştırılmaktadır ve betimsel bir analiz yapılmaktadır.

Çalışmada her ülke için Covid-19 döneminde kamu harcamalarının arttığı, ancak her ülke özelinde sosyal harcamalar bağlamında ülkelerin refah gelenekleri çerçevesinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Sosyal devlet geleneği güçlü ülkelerin kamu harcama düzeyleri daha yüksektir.Çalışmada refah geleneği güçlü ülkelerin hem Covid-19 öncesi hem sonrası dönemde kamu harcamalarına önemli düzeyde devam etmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle sosyal harcamaların, cari harcamalar ve sermaye harcamaları kadar önemli bir paya sahip olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte İngiltere'de Türkiye'ye kıyasla daha yüksek düzeylerde kamu harcamaları görülse de refah devleti yapısından uzaklaşmakta olduğu, Türkiye özelinde ise ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sürecin etkisi sebebiyle kamu harcama düzeylerinin artırılması ihtiyacı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Covid 19, Sosyal Harcamalar, Cari Harcamalar, Sermaye Harcamaları.

DIALECTICS OF FAITH AND GLOBAL GOVERNANCE: THE VISION OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION

Hibatuallah Bensaid
Ibn Haldun University, Department of Sociology, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3836-4921

ABSTRACT

Introduction and Purpose: The concept of Islamic unity has long been central to discourse within Muslim societies, raising profound deliberations on the feasibility of fulfilling this divine mandate. This dialogue has shaped institutions like the Organization of Islamic Cooperation (OIC), a 57-member intergovernmental body grounded in Islamic principles. This study investigates the integration of the OIC into the international system, examining its foundational commitments, strategic narratives, and challenges in sustaining legitimacy.

Materials and Methods: Adopting an organizational ethnography approach, the research explores the OIC's efforts to align Islamic ideals with international politics. Using critical discourse analysis, official documents, speeches, and reports by the OIC and international system proponents were systematically examined. This methodology uncovered the ideologies and power dynamics underlying the OIC's discourse on Islamic unity and global engagement.

Results: Findings revealed that the OIC occupies a transformative role within the global system, reflecting tensions between ethical aspirations of pan-Islamic identity and pragmatic constraints of state-centric governance. The institution's hybridity enables it to bridge the transcendent ideals of the ummah with the geopolitical realities of its member states.

Discussion and Conclusion: The OIC exemplifies the evolving role of transnational actors in global governance, challenging dominant paradigms while operating within their constraints. By integrating Islamic ethical imperatives into global frameworks, it creates possibilities for reimagining governance. However, its dual role as a unifier and mediator highlights the challenges of balancing Islamic unity with state-centric interests. The OIC's persistence underscores the potential for ethical frameworks to reshape global politics, even amidst structural challenges.

Key Words: Organization of Islamic Cooperation; Global Governance; Ethnography; Discourse Analysis; Political anthropology

THE MODERATING EFFECT OF ENVIRONMENTAL PERFORMANCE ON THE THE RELATIONSHIP BETWEEEN INWARD FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND CO2 EMISSIONS: THE CASE OF LEAST DEVELOPED ECONOMIES

Şerife ÖRS
Gümüşhane University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Gümüşhane, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3055-9492

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Especially for least developed countries, IFDIs are seen as an important source of capital and knowledge. However, these investments, in addition to their positive effects, also contain various environmental exploitation potentials. Therefore, while encouraging IFDIs for economic development, environmental sustainability stands out as an important issue for underdeveloped country governments. This study aims to reveal the effects of inward FDIs on carbon emissions and the moderating role of environmental performance in this relationship.

Materials and Methods: In the study, 50 least developed African and Asian countries were included in the sample. Data for 16 years of these countries were obtained from various secondary data sources (n= 800). In addition to the variables included in the basic models, the study included control variables such as population density, GDP growth and imports. Multiple linear regression analysis was used to test the model. In order to test the moderator hypotheses, interaction effects were calculated by following the procedure suggested by Aiken and West (1991) and simple slope test was applied for significant effects.

Results: The analysis findings show that IFDI statistically increases carbon emissions (P<.01). The findings regarding the test of the moderator hypothesis show that the effect of IFD on carbon emissions is statistically significant and positive at both low and high levels of environmental performance (P<.01). However, contrary to theoretical expectations, this effect is stronger at high levels of environmental performance.

Discussion and Conclusion: While the existing literature focuses on the economic impacts of IFDIs, the negative environmental and social impacts of these investments are often ignored. This study attempts to address this limitation. The findings support the "pollution haven" hypothesis and reveal that IFDIs cause environmental problems in least developed countries. In addition, it is clear that environmental performance, which is the responsibility of governments at the country level, is far from mitigating these negative impacts and more effective regulations are needed.

Key Words: Inward FDI, Environmental Performance, CO2 Emissions, Least Developed Economies

THE ROLE OF TOURISM IN FRANCE'S ECONOMY IN 2025

Shorya Jaiswal
Gandhi Memorial Intercontinental School Sinarmas World Academy

ABSTRACT

France, long celebrated as the world's most visited country, continues to leverage its robust tourism sector as a pillar of economic growth in 2025. This presentation examines the multifaceted role of tourism in France's economy, highlighting its contributions to GDP, employment, and regional development. It explores how innovations in sustainable tourism and digital transformation are reshaping the industry, ensuring competitiveness in a globalized market.

Key areas of focus include the economic impact of major events such as the Paris 2024 Olympics, the diversification of tourist offerings beyond traditional destinations like Paris and the French Riviera, and strategies to address challenges posed by climate change and overtourism. By integrating policy analysis and market data, this presentation underscores how France balances the preservation of cultural heritage with the demands of a thriving tourism industry, positioning itself as a leader in sustainable economic development.

This research aims to provide insights into the evolving dynamics of tourism in France and its implications for long-term economic resilience and global influence.

on of an active lifestyle but also provide a healthy outlet for competitive emotions. Nevertheless, the growing allure of mobile and computer games has led to the gradual disappearance of traditional children's games. Traditional games, however, play a crucial role in transmitting the core values and practices of Yörük culture across generations. This study aims to examine traditional children's games passed down through generations in Yörük culture.

Materials and Methods: A phenomenological design, within the framework of qualitative research methods, was employed in the study. The research included 42 participants from three generational cohorts: Baby Boomers (1946–1964), Generation Y (1981–1996), and Generation Alpha (born after 2010). In-depth interviews were conducted to gain a detailed understanding of participants' experiences with games. Audio recordings of the individual interviews were transcribed into text, and the data were analyzed using content analysis.

Results: The findings revealed that 35 games were played by the Baby Boomer generation, 34 by Generation Y, and 13 by Generation Alpha. Nine games were transmitted from the Baby Boomer generation to Generation Y, while eight games were carried over from Generation Y to Generation Alpha. Only two games were identified as common across all three generations.

Discussion and Conclusion: The results of the study indicate a decline in the intergenerational transmission of traditional children's games.

Key Words: children's games intergenerational transmission, cultural heritage.

ROMANIA'S TRADE CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: A FOCUS ON EXPORT PATTERNS AND FOREIGN CAPITAL

Elena Bănică
Institute of National Economy, National Institute of Statistics -Romania,

ABSTRACT

The research explores Romania's export markets, focusing on the interplay between comparative advantages and the influence of foreign direct investment (FDI). Using trade data from 2010 to 2023, the research examines the structure of Romanian exports and imports, emphasizing the role of capital ownership and technological intensity. The findings highlight that foreign-owned enterprises dominate Romania's export activity, contributing significantly to the country's revealed comparative advantage (RCA) in both global and European Union markets.

The analysis reveals key trends in Romania's trade balance, with notable contributions from high-tech and medium-tech industries driven primarily by foreign capital. However, domestic enterprises exhibit a higher trade deficit, particularly in medium-tech sectors, and limited participation in high-skill, technology-intensive industries. Despite significant global crises in 2009 and 2020, Romania's RCA remained relatively stable, underlining the resilience of its export sectors.

Keywords: export of goods, trade deficit, foreign trade, revealed comparative advantage, foreign direct investments

THE MODERATING EFFECT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT ON THE RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL CAPITAL AND INNOVATION ECOSYSTEM

Fatih ŞAHİN
Gumushane University Vocational School of Social Sciences Department of Management and Organization, Gumushane Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5515-7692

ABSTRACT

Introduction and Purpose: The aim of this research is to determine the effects of social capital on the innovation ecosystem and to reveal the conditional role of intellectual property right in this relationship. The innovation ecosystem has a privileged importance in the success of firms and therefore in the economic development of countries. At this point, it is generally accepted that social capital prepares the ground for important outputs such as innovation especially in developing countries, as a response to institutional weaknesses. Therefore, social capital is expected to have a positive effect on the innovation ecosystem. However, it is thought that this effect may depend on various institutional factors. Intellectual property rights, one of these institutional environmental factors, stands out because it can directly determine both the level of need for social capital by entrepreneurs and the level of trust of entrepreneurs in the innovation ecosystem.

Materials and Methods: In the study conducted based on secondary data at the country level, 101 developing countries were included in the sample based on theoretical expectations. The data obtained from the Worldbank and World Economic Forum datasets were tested with multiple linear regression analysis. In order to test the moderator variables, the analysis procedure suggested by Baron and Kenny (1986) and Aiken and West (1991) was followed. According to this procedure, simple slope analysis was applied in order to reveal how the effect of social capital on the innovation ecosystem is shaped at low (-1sd) and high (+1sd) levels of intellectual property rights.

Results: The direct effect of social capital on the innovation ecosystem is statistically significant and positive ($\beta = .195$; $P<.10$). The interaction effect is significant and negative ($\beta=-.019$; $P<.05$). According to the graphs obtained, the positive effect of social capital on the innovation ecosystem is stronger in contexts where intellectual property rights are low, while the positive effect disappears in cases where they are high.

Discussion and Conclusion: In developing countries, it is very difficult for firms to engage in innovative activities with their individual efforts. Therefore, the existence of a strong innovation ecosystem is very important. In this study, it has been demonstrated that social capital is an important determinant for the innovation ecosystem. In addition, the negative moderator effects of intellectual property rights, contrary to expectations, show that social capital is used to replace the weakness of intellectual property rights.

Key Words: Innovation ecosystem, social capital, intellectual property rights.

EXPLORING THE LINK BETWEEN EDUCATION AND DIGITIZATION IN ROMANIA THROUGH SPATIAL PANEL MODEL ANALYSIS

Irina-Denisa Munteanu
Bucharest Academy of Economic ROMANIA

Abstract

This study examines the interplay between education and digitization in Romania through a spatial perspective, employing spatial panel models to analyse regional disparities and interconnections. By integrating temporal and spatial dynamics, the research investigates how digital infrastructure impacts educational outcomes at the NUTS 2 level and explores the reciprocal influence of education on digital development. The analysis highlights the feedback loop between these domains, revealing how advancements in one area can drive progress in the other. Spatial econometric methods are utilized to uncover spillover effects, demonstrating that changes in a region's educational or digital landscape can significantly influence neighbouring areas. The findings shed light on pronounced regional disparities and patterns of convergence or divergence, underscoring the critical role of regional policies in balancing the allocation of educational resources and digital infrastructure. This study emphasizes the need to address inequalities in both technology and education to support sustainable and inclusive development. The insights offered are invaluable for policymakers seeking to bridge the digital divide and foster equitable educational opportunities across Romania.

SELECTION OF PROPERTY USING SOFT COMPUTING TECHNIQUES

Kumar, Vijay
Manav Rachna International Institute of Research & Studies, Faridabad, Haryana
INDIA.

ABSTRACT
The real estate companies are offering various solutions to customers for the purchase of house. For a genuine buyer, it is mandatory to take best possible decision from the available set of options. The present work provides the buyer a decision making method for the selection of house as per their need and desire. For this purpose, we develop a hypothetical case study based on the information about customers, available real estate projects and their factors, which affect the purchase of the house with assigned degree of membership, non- membership and hesitation index. Finally, we use Tsallis entropy measure under intuitionstic fuzzy environment for the better decision making.
KEYWORDS: Intutionstic fuzzy sets, Fuzzy relations, Tsalli's Entropy, Real estate companies.

BEHAVIORAL ACCOUNTING IN THE DECISION-MAKING FUNCTION IN ACCOUNTING AND AUDITING PROCESSES

Mag. oec. Anida Jagodić
Tuzla University BOSNIA AND HERCEGOVINA

Abstract:
The literature often discusses the concept of behavioral finance, while the impact of human biases and psychological factors in accounting and auditing, commonly referred to as "behavioral accounting," remains insufficiently explored. This paper aims to investigate how cognitive biases and emotional factors influence decision-making in accounting and auditing processes. The study seeks to determine whether stress and work pressure increase the possibility of errors in financial reporting, as well as the fear of job loss, and to identify factors that lead auditors to overlook identified irregularities in financial statements. Such actions directly compromise the quality of accounting information, which should be free from errors and biases, and reliably represent what it purports to represent. The research will be based on a survey of accountants and auditors to explore their perceptions of behavioral accounting. Through this paper, the goal is to contribute to the development of a new perspective in accounting, emphasizing the need for conscious management of human factors in financial reporting and auditing.
Keywords: behavioral accounting, accounting decisions, auditing decisions, quality of accounting information

TSMC'S 2024 SURGE: AI-DRIVEN GROWTH AMID GLOBAL CHALLENGES

AMIT JOSHI
GMIS, Jakarta, Indonesia
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000

SOUMYA RANJAN MISHRA
GMIS, Jakarta, Indonesia
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC) has become a dominant force in the global semiconductor industry, particularly due to its pivotal role in the development of AI chips. In 2024, TSMC achieved record-breaking financial results, driven by surging demand for high-performance computing (HPC) chips essential for AI applications. Despite challenges like U.S. export restrictions on semiconductors to China and global trade uncertainties, TSMC's exceptional performance reinforced its leadership in enabling AI-driven innovations. This research aims to analyze the factors behind TSMC's success, particularly its role in AI chip production, and assess the impact of geopolitical factors and trade policies on its growth. The purpose of this study is to provide insights into how TSMC is shaping the semiconductor market, influencing global manufacturers, and contributing to the broader tech landscape, while navigating the complexities of international trade.

Materials and Methods: The study uses both primary and secondary data sources to gather insights. The primary data for this research includes interviews with industry experts, semiconductor analysts, and TSMC executives (if accessible), along with firsthand observations and reports. These sources provide direct insights into TSMC's operational strategies, market trends, and the effects of geopolitical events on its business. The secondary data includes publicly available financial reports from TSMC, annual reports, press releases, industry publications, and news articles. These documents help in understanding the financial performance of TSMC, the market dynamics of AI chips, and the impact of global trade policies, including the U.S.-China semiconductor trade restrictions. The collected data will be analyzed using a **descriptive analysis** method. Financial data will be examined to assess the year-on-year growth, specifically focusing on revenue and profit margins. A comparative analysis will be conducted to understand how TSMC's performance in 2024 aligns with its historical performance and industry trends. **SWOT Analysis** will be employed to evaluate TSMC's strategic positioning, strengths, weaknesses, opportunities, and threats in light of the AI chip market and global trade uncertainties. Additionally, a **PESTLE analysis** (Political, Economic, Social, Technological, Legal, and Environmental factors) will be utilized to explore how external factors, such as trade restrictions and technological advancements, influence TSMC's market performance and strategy.

Results: In 2024, Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC) achieved record-breaking financial results, with Q4 revenue of NT$868.46 billion ($26.36 billion) and net income of NT$374.68 billion, reflecting a 38.8% increase in revenue and a 57% profit growth. This success was driven by strong demand for AI chips, particularly from clients like Nvidia and Apple. TSMC's High-Performance Computing (HPC) division, which contributed 53% of total revenue, led this growth. Despite challenges such as U.S. export restrictions and global trade uncertainties, TSMC forecasts its AI-related revenue will double in 2025. The company's continued growth solidifies its leadership in the semiconductor industry and influences global manufacturers.

Discussion and Conclusion: TSMC's remarkable performance in 2024, marked by a 38.8% revenue growth and 57% profit increase, underscores its leadership in the semiconductor industry, particularly driven by the surging demand for AI chips from major clients like Nvidia and Apple. With AI-related revenue expected to double in 2025, TSMC continues to dominate the semiconductor market despite challenges such as U.S. export restrictions and global trade uncertainties. The company's focus on technological innovation and its strategic importance in enabling AI-driven advancements position it for sustained growth, though geopolitical risks remain a potential concern for its future expansion.
Key Words: AI chips; semiconductor industry; High-Performance Computing (HPC); revenue growth; profit increase.

THE AIRASIA-VISTARA MERGER: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF MARKET IMPACT AND COMPETITIVE DYNAMICS

AMIT JOSHI
GMIS, Jakarta, Indonesia
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9676-474X

VINEET GROVER
GSA, Jakarta, Indonesia
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000

ABSTRACT

Introduction and Purpose: The Indian aviation industry has witnessed rapid growth in recent years, fueled by increasing domestic travel, economic growth, and rising disposable incomes. As one of the largest and most dynamic sectors in India, the airline industry is home to several players competing for market share, with both domestic and international routes expanding significantly.AirAsia, a prominent low-cost carrier based in Malaysia, entered the Indian market with a significant presence through its subsidiary, AirAsia India. Vistara, a joint venture between Tata Sons and Singapore Airlines, has positioned itself as a full-service carrier offering premium services to passengers. Both airlines have played a pivotal role in reshaping the landscape of Indian aviation, with AirAsia focusing on budget-conscious travelers and Vistara targeting the mid-to-premium segment.The merger of AirAsia India and Vistara, announced in [insert year], marks a significant consolidation in the Indian aviation sector. This merger is expected to create one of the largest players in the Indian domestic aviation market, combining AirAsia's extensive low-cost network with Vistara's premium services and brand reputation. The collaboration is seen as an effort to overcome challenges posed by rising fuel costs, regulatory hurdles, and the highly competitive market environment. It also provides an opportunity for both companies to streamline operations, reduce operational costs, and enhance customer offerings through a larger, more diversified fleet.The background of the merger involves various factors such as the shifting dynamics of consumer demand, technological advancements, and the need for economies of scale in an increasingly challenging market. The combined entity is poised to address critical issues such as profitability, customer retention, and market share. However, the merger also raises concerns regarding potential impacts on competition, employee dynamics, and regulatory approvals.This research aims to analyze the strategic, operational, and economic implications of the AirAsia-Vistara merger, with a focus on market expansion, synergies, and challenges in the evolving Indian aviation landscape.

Materials and Methods: This study employs an exploratory research design to analyze the merger between AirAsia and Vistara, combining both qualitative and quantitative methods. Secondary data is gathered from annual reports, press releases, industry reports, and regulatory filings, providing insights into the companies' financial performance, market share, and strategic decisions. Primary data is collected through interviews with industry experts and surveys of passengers to understand perceptions of the merger. The data will be analyzed using thematic analysis for qualitative insights, such as strategic motivations and challenges, and a SWOT analysis to evaluate internal and external factors. Financial data will be subjected to comparative analysis to assess the impact of the merger on key financial metrics, and statistical tools like correlation and regression analysis may be used to understand market share and profitability trends. The study is limited by the availability of public data and the dynamic nature of the aviation sector, with the long-term impacts of the merger expected to unfold over time. Ethical

considerations include ensuring informed consent and maintaining confidentiality for survey and interview participants.

Results: The results of this study on the merger between AirAsia and Vistara show a mixed impact across financial performance, market share, and customer perceptions. Financial analysis revealed that while the combined entity experienced increased revenue due to a broader network, operational costs surged initially due to integration challenges, impacting short-term profitability. The merger significantly expanded market share, allowing the new airline to cater to both low-cost and premium customer segments, but competition intensified from other carriers like Indigo and SpiceJet. Customer surveys indicated optimism about improved services and routes, although concerns over potential fare increases and service disruptions were expressed. Operational synergies were identified, such as cost savings in procurement and maintenance, yet challenges in fleet standardization and customer service alignment persisted. Regulatory approval was granted, though concerns about reduced competition and potential pricing impacts were noted. Overall, while the merger presents long-term growth opportunities, it faces short-term challenges in integration and market positioning.

Discussion and Conclusion: The merger between AirAsia and Vistara presents both significant opportunities and challenges for the Indian aviation sector. The expanded market share and route network of the combined entity offer a competitive edge in catering to both low-cost and premium passengers, potentially improving long-term profitability and market dominance. However, the integration process has led to initial operational hurdles, such as fleet standardization, cost management, and aligning customer service standards, which may affect short-term performance. Customer reactions have been generally positive regarding enhanced services and connectivity, though concerns over fare increases and service disruptions remain. Regulatory bodies have granted approval, albeit with conditions to maintain market competition, highlighting the delicate balance between consolidation and fair market practices. Ultimately, while the merger holds promise for strengthening the market position of the combined airline, careful management of operational integration, customer expectations, and regulatory compliance will be crucial for ensuring sustained success in the highly competitive Indian aviation market.

Key Words: AirAsia; Customer Perception; Market Share; Merger; Operational Integration; Vistara

PERCEPTION OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS REGARDING TEACHER CONTENT KNOWLEDGE AT SECONDARY LEVEL

Adil Ali PhD Scholar of Education
Irshad Ullah
Abdul Wali Khan University Maradan, Pakistan

ABSTRACT

Perception of Secondary School TeacherRegarding Teacher content at secondary level. It was a new study. In this study the following research objectives were used:(1) To investigate teachers' views about substantive knowledge of teachers at secondary level; (2)To enquire teachers' opinion about syntactic knowledge of teachers at secondary level.In this study the following Research questions were tested: (1) What are the teachers'opinions about substantive knowledge? and (2) Whatis the view of teachers about syntactic knowledge?This study is very significant for the secondary school teachers. All the public sector secondary school teachers in district Nowshera were the population for this study.A sample of (280) secondary school Teachers were selected randomly. Question air was used as a research instrument in this study.The questionnaire was validated from the experts. For pilot testing data were collected from 35 secondary school teachers. Collected data were analyzed for reliability. Reliability was calculated @0.78. After that data was calculated as mentioned in the sample of (280) teachers. The data collected was analyzed and tabulated.It was concluded that teachers believed substantive and syntactic content knowledgeis very productive for students learning. It is recommended that teachers may keep these practices and further update themselves in the substantive and syntactic content knowledge to further improve the learning of the student at secondary level.

THE SOCIOECONOMIC AND SOCIOCULTURAL IMPACTS OF SYRIAN MIGRANTS IN TURKEY

Kübra DEMİR AYTEKİN
Duzce University, Graduate School of Education Faculty, Deparment of Psychological Counseling and Guidance Field, Düzce, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8189-2220

Ali AYTEKİN
Gaziantep University, Graduate School of Education Faculty, Department of Migration Studies Field, Gaziantep Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-4382-8059

ABSTRACT

This study comprehensively examines the socio-economic and socio-cultural impacts of mass migration from Syria to Turkey since the onset of the Syrian crisis in 2011. The migration wave has brought significant changes to both Turkey's economy and societal structure, as the country has become the largest host of refugees worldwide. This large influx of migrants has led to substantial shifts in the labor market, with Syrian migrants predominantly concentrated in low-skilled labor sectors such as agriculture, construction, and services. This has resulted in wage decreases and an increase in informal labor in some sectors, creating competition with the local workforce.

Additionally, the demand for public services by Syrian migrants has placed considerable pressure on Turkey's healthcare and education systems. Healthcare spending increased by 15%, and investments were made to integrate migrant children into the education system. However, this process has also led to economic tensions and social friction among the local population. On the other hand, the economic contribution of migrants has been notable in some regions, fostering entrepreneurship and creating new employment opportunities.

From a socio-cultural perspective, Syrian migrants have contributed significantly to Turkey's cultural mosaic. However, language and cultural differences remain obstacles to integration. There is a need for social integration programs, vocational training, and more effective social support mechanisms to accelerate migrants' integration into local communities. In this process, increasing international support and raising awareness among the local population are crucial.

Keywords: Migrant Integration, Socio-economic Impacts, Social Tensions, Cultural Interaction, Public Services

CONCEPTUAL FEATURES OF THE VARIABILITY OF AFFIXAL MORPHEMS

Batura Aliyeva
Azerbaijan National Academy of Sciences
Institute of Linguistics named after I. Nasimi

ABSTRACT

In modern linguistics, there is no unified theory of the internal form of a word. The status of the internal form of a word should be determined taking into account the linguistic category, mental image, meaning, bilateral unit, sign, cognitive structure, etc. It seems appropriate to identify the internal form with morphemic or word-forming structures, word-forming meaning or motive features. From this point of view, it seems actual to develop a theory of the internal form of a word from the position of cognitive linguistics. In cognitive linguistics, the variability of affixal morphemes is considered in close connection with human cognition, including conceptualization, analogy and embodied experience. According to this approach, the meanings and forms of affixal morphemes are formed by both universal cognitive processes and language-specific conventions. The dynamic interaction of conceptual metaphor, mental representation and classification leads to the variability of affixal morphemes, which reflects the flexibility and creativity of language. This type of research is generally associated with modern trends aimed at studying the pragmatic and cognitive aspects of speech activity, especially the text.

In general, linguistic categories as a form of language existence have recently become the object of research in various scientific directions: cognitivism, linguosynergetic, linguopragmatics, psycholinguistics, derivation, motivology, linguoculturology, etc. In the study of morphemes, there is a tendency to abandon the traditional systematic approach and move towards anthropocentric, cognitive, functional-pragmatic and other approaches.

Unfortunately, the cognitive-modal aspects of various linguistic means, including structural models related to word creation, have not been sufficiently studied. In this study, the cognitive aspects of text comprehension are presented at the motivational and pragmatic level, and the text is interpreted as an environment in which not only the word but also the morpheme functions. The features that the morpheme manifests and acquires as a result of the interaction between the system and the environment allow us to identify new aspects in the study of the morpheme.

The implementation of a systematic-functional approach is necessary as a prerequisite for studying the motivation of the morphemic structure of a word from a cognitive perspective. Motivation in this context is considered as a phenomenon related to the cognitive processes of linguistic consciousness and one of the mechanisms for the formation of aesthetically significant meanings of the text.

Thus, from the point of view of cognitive linguistics, affixes are not only syntactic signs, but also have conceptual roles and often reflect cognitive processes such as categorization, metaphor, and analogy.

Keywords: Cognitive Linguistics, Affixal Morphemes, Syntactic Signs, Morphemic Structure.

AN IMPORTANT STOP IN THE LIFE OF COLLECTION OBJECTS: CONDITION SURVEY

KOLEKSİYON OBJELERİNİN YAŞAMINDA ÖNEMLİ BİR DURAK: KORUNMA DURUMU TARAMASI

Cengiz ÇETİN
Ankara University, Faculty of Fine Arts, Department of Conservation and Restoration of Cultural Properties, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5843-1290

Elif SARAÇ
Ankara University, Faculty of Fine Arts, Department of Conservation and Restoration of Cultural Properties, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7822-6590

Simin ŞAY
Ankara University, Faculty of Fine Arts, Department of Conservation and Restoration of Cultural Properties, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2421-8560

Özge KARADENİZ
Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Department of Conservation and Restoration of Cultural Properties, Ankara, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-5913-7090

Abstract
Collection conservation condition survey is carried out in order to evaluate the conservation status of cultural properties in the museum as a whole. Accordingly, the data obtained as a result of the surveys enables different levels of conservation measures to be taken. What should be the primary and properly intervention to be made to collections whose inventory is incomplete or not yet made, which have not undergone any conservation process, and which have been negatively affected by environmental conditions due to faulty packaging and storage, damaged as a result of mishandling? The aim of this study is to seek an answer to the question. The subject discussed in the article will be examined by exemplifying the condition survey applied to objects belonging to four different collections of different qualities. The condition survey was applied to two of these collections by the authors of this paper. The data obtained as a result of this survey will be evaluated in the article. In this study, the data obtained as a result of the condition survey will be discussed and the applications to be made for the conservation of the objects will be determined. Condition survey is the application that answers the question of what the primary and correct intervention is to be made to collections that have been negatively affected by environmental conditions due to faulty packaging and storage, damaged as a result of mishandling. The result obtained with the condition survey is not only the answer to this question. Condition survey requires the collections to be inventoried completely.
Key Words: Conservation, Collection, Condition Survey, Environmental Conditions, Packaging, Storage

Özet
Koleksiyon korunma durumu belirleme taraması, bir müze ve koleksiyonda bulunan kültür varlığı, sanat eseri ve/veya koleksiyon değeri bulunan objelerin korunma durumlarını bir bütün

olarak değerlendirebilmek amacıyla yapılmaktadır. Buna bağlı olarak tarama sonucunda elde edilen veriler, farklı düzeylerde koruma önlemlerinin alınmasını sağlamaktadır. Envanteri eksik ya da henüz yapılmamış, herhangi bir koruma-onarım işleminden geçmemiş, hatalı paketleme ve depolama nedeniyle ortam şartlarından olumsuz etkilenmiş, hatalı muamele sonucu zarar görmüş koleksiyonlara yapılacak öncelikli ve doğru müdahale ne olmalıdır? Bu çalışmanın amacı söz konusu soruya cevap aramaktır. Bildiride ele alınan konu farklı nitelikte dört ayrı koleksiyona ait objelere uygulanan durum belirleme taraması çalışması ile örneklenerek incelenecektir. Korunma durumu belirleme taraması bu koleksiyonlardan ikisine bu bildirinin yazarları tarafından uygulanmıştır. Bu metinde söz konusu taramaların sonucunda elde edilen veriler değerlendirilecektir. Korunma durumu belirleme taraması sonucunda elde edilen veriler tartışılarak objelerin koruma-onarımı için yapılacak uygulamalara değinilecektir. Korunma durumu belirleme taraması, yalnızca çeşitli faktörler nedeniyle zarar görmüş koleksiyonlara yapılacak öncelikli ve doğru müdahalenin ne olduğu sorusunun cevabını vermez, aynı zamanda koleksiyonların envanterlerinin eksiksiz olarak yapılmasını da zorunlu kılar.
Anahtar Kelimeler: Konservasyon, Koleksiyon, Korunma durumu belirleme Taraması, Ortam Koşulları, Paketleme, Depolama

GİRİŞ

İnsanın öğrenme, yarar sağlama ya da zevk duygusunu tatmin amacı ile topladığı, biriktirdiği ve anlamına, öyküsüne veya fiziksel özelliklerine göre sınıflandırdığı türdeş ya da benzer şeylerden oluşan obje gurubuna koleksiyon denir. Koleksiyon oluşturmada insanın motivasyonu merak, anlam, anı, estetik duygular, inanç, maddi değer, eski olmanın verdiği değer ve sahip olma duygusunun yarattığı tatmin gibi unsurlardır. Paleolitik alanlarda bulunan fosillerden oluşan bir koleksiyonu olan Mısır Firavunu III. Tuthmosis (MÖ.1504-1450), bilinen en eski koleksiyonerdir. MÖ 6. yüzyılda Irak'ta bir antik yerleşim olan Tell el Mugayyar'ın Kralı Mabonidus'un kızı Ennigaldi Nanna, bir okulun içinde yer alan antik eserler koleksiyonuna sahipti (Caple, 2000:46; Lewis, 1992:20-21). Bu koleksiyon belki de tarihte eğitim amacıyla kullanılan ilk koleksiyondu. Dolayısıyla müzenin oluşumunun ilk adımı olarak sayılır.

Türkiye'de taşınır kültür varlığı niteliğindeki objelerin koleksiyonunu yapmak için Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin almak kanuni bir zorunluluktur. Koleksiyonerler bu konudaki her türlü faaliyetlerini bakanlığa bildirmek ve koleksiyonlarının envanterini yaparak bakanlık tarafından onaylanan bir deftere kaydetmek zorundadır. Ancak özellikle devlet üniversitelerinin sahip oldukları koleksiyonların önemli bir bölümünde envanter her zaman sorun olmuştur. Bu koleksiyonların envanterleri ya hiç yapılmamış ya da yalnızca bir bölümü için yapılmıştır. Envanteri yapılmış olanların da genellikle içermesi gereken bilgiler açısından eksiklikler bulunmaktadır.

Koleksiyon korunma durumu belirleme taraması bir koleksiyondaki objelerin mevcut durumunun incelenerek korunma düzeyinin belirlenmesi ve varsa bozulmaların tür ve nedenleri ile birlikte tespit edilerek kayıt altına alınması işlemidir Tarama sonucunda elde edilen veriler, objelere uygulanacak farklı düzeyde konservasyon işlemlerinin belirlenmesine imkan sağlar (Keene, 2002: 139; Kökten ve diğerleri, 2007: 303).

Koleksiyon korunma durumu belirleme taraması öncelikle daha önce bu taramadan hiç geçmemiş koleksiyonlara uygulanır. Koleksiyon taraması bir kez yapılan bir işlem değildir. Koleksiyonu oluşturan objeler var olduğu sürece belli aralıklarla tekrarlanması gerekir. Zira tarama sonucunda elde edilen korunma düzeyi bilgileri zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilir. Bu değişimleri nedenleriyle birlikte tespit edip gerekli önlemleri alabilmek amacıyla tarama belli aralıklarla tekrarlanmalıdır. Bu ikincil taramalara "kontrol amaçlı tarama" adı verilebilir. Bu kontrollerin aralığı, koleksiyonu oluşturan objelerin malzeme özellikleri, ilk korunma durumu belirleme taraması sırasında tespit edilmiş korunma düzeyleri ve depolandıkları ve/veya sergilendikleri ortam koşullarına göre alanda uzman konservatörler tarafından belirlenmelidir. Dolayısıyla kontrol amaçlı korunma durumu belirleme taramalarının periyodları için tüm koleksiyonlara uygulanabilecek standart bir süre verilemez.

Korunma durumu belirleme taramasının amaçları aşağıda 6 maddede özetlenmiştir (Kökten ve diğerleri, 2007: 303).
Koleksiyonun ihtiyaç duyduğu önleyici koruma yöntem ve malzemelerinin belirlenmesi,
Koleksiyonu oluşturan objelerden etkin korumaya ihtiyacı olanların öncelik sırasıyla birlikte belirlenmesi,
Koleksiyona uygulanacak etkin koruma yöntem ve malzemelerinin belirlenmesi,
Koleksiyonu oluşturan objelerde zaman içinde meydana gelen değişimlerin ve bozulmaların nedenleriyle birlikte tespit edilmesi,
Koleksiyona daha önce uygulanmış konservasyon yöntemlerinin yeterlik düzeyinin ve geçerliliğinin belirlenmesi,
Koleksiyonun koruma planlamasının yapılabilmesi ve bu planın bütçesinin belirlenmesi.
Envanteri eksik ya da henüz yapılmamış, herhangi bir koruma-onarım işleminden geçmemiş, hatalı paketleme ve depolama nedeniyle ortam şartlarından olumsuz etkilenmiş, hatalı muamele sonucu zarar görmüş koleksiyonlara yapılacak öncelikli ve doğru müdahale ne olmalıdır? Bu çalışmanın amacı söz konusu soruya cevap aramaktır. Bildiride ele alınan konu farklı nitelikte dört ayrı koleksiyona ait objelere uygulanan durum belirleme taraması çalışması ile örneklenerek incelenecektir. Bu koleksiyonlardan ikisinde yer alan objelerin tamamına korunma durumu belirleme taraması bu bildirinin yazarları tarafından uygulanmıştır.

KORUNMA DURUMU BELİRLEME TARAMASI YÖNTEMLERİ

Herhangi bir objenin korunma durumunu belirlemek için hangi yöntemin uygulandığından bağımsız olarak konservasyon metodolojisini (Appelbaum, 2010; Caple, 2010) uygulamak gerekir. Bu metodolojinin birinci aşaması da belgelemedir. Daha önce yapılmamışsa öncelikle objenin belgelemesi yapılır. Belgeleme objenin boyutları, ağırlığı, maddesel özellikleri, üretim tekniği, sanatsal özellikleri, kullanım öyküsü gibi bilgileri içerir. Bunun yanı sıra objenin mümkünse tüm cephelerinden alınmış genel fotoğraflarının yanı sıra üretim tekniğine, kullanım öyküsüne ilişkin izlerle bozulma ve değişimleri gösteren detay fotoğraflarının da çekilmesi gerekir. Gerekli hallerde objenin ölçekli çizimi ve bu çizim üzerine yapılmış bozulma haritasının çıkarılması da konservasyonda belgelemenin önemli öğelerindendir. Ayrıca objenin içinde bulunduğu ortam şartlarının tespitine, bozulmaların türü ve nedeninin belirlenmesine yönelik aletli aletsiz analizler de bu belgelemenin bir parçasıdır.
Korunma durumu belirleme taraması iki farklı yöntemle yapılmaktadır (Keene, 2005: 67-68; Kökten ve diğerleri, 2007: 304-305). Koleksiyonu oluşturan objelerin istisnasız tamamına korunma durumu belirleme taramasının yapılması birinci yöntemdir. Bu yöntemde koleksiyondaki her bir obje teker teker taranır. Tarama süresi koleksiyondaki obje sayısıyla doğru orantılı olarak artar. Bu yöntemde obje sayısı büyük olan koleksiyonların taranması oldukça uzun sürebilmektedir. Ancak objelerin tamamı hakkında eksiksiz bilgi edinmenin garanti olduğu tek yöntemdir. Daha önce hiç tarama yapılmamış koleksiyonlara, tüm objeler hakkında eksiksiz bilgi sağlaması nedeniyle bu yöntemin uygulanması önemlidir. Bu yöntemin henüz envanteri yapılmamış ve/veya tamamlanmamış koleksiyonlara uygulanması halinde, uygulama metodolojisinin bir gereği olarak envanterinin eksiksiz bir şekilde tamamlanması zorunluluğu doğar.
İkinci korunma durumu belirleme tarama yönteminde tarama koleksiyonu oluşturan objelerin tamamına değil de seçilen örneklere uygulanır. Bu yönteme örneklem yoluyla korunma durumu belirleme taraması denir. Örneklem yöntemin sağlıklı sonuç verebilmesi için koleksiyonun envanterinin eksiksiz, objelerin tür ve özelliklerine göre sınıflandırılmış olması önemlidir. Aksi halde seçilen örnekler, seçilmeyen dolayısı ile taraması yapılmayan objeleri temsil edecek nitelikte olmayacaktır. Bu durumda tarama sonuçlarına göre yapılacak koruma planlaması ve belirlenecek uygulamalar, koleksiyondaki tüm objeler için uygun ve yararlı olmayacaktır. Hatta bazı objelerin durumunun olandan daha kötü hale gelmesine yol açacaktır. Bu yöntemin daha önce en az bir kere tüm objelerine korunma durumu belirleme taraması yapılmış koleksiyonlara uygulanması daha doğru sonuç verecektir. Zira yukarıda bahsedilen olumsuzluklar zaten ortadan

kaldırılmış olacaktır. Bu unsurlara dikkat edilerek yapılan örneklem yolu ile korunma durumu belirleme taraması özellikle obje sayısı büyük olan koleksiyonlarda hızlı ve güvenle uygulanabilir bir yöntemdir. Uygun şekilde yapıldığında bu yöntemin en avantajlı yönü, etkin korumaya ihtiyacı olan objelere bu hizmetin zaman kaybetmeksizin verilebilmesini sağlamasıdır.

KORUNMA DURUMU BELİRLEME TARAMASININ KOLEKSİYON HAKKINDA VERDİĞİ BİLGİLER

Korunma durumu belirleme taramasının uygulandığı koleksiyon hakkında verdiği bilgiler (Kökten ve diğerleri, 2007: 307-309) maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır. Yapılan sıralamada uygulanacak koruma ve onarım yöntemlerinin işlem basamaklarını belirtecek şekilde olması gözetilmiştir.

Koleksiyona ilişkin genel bilgileri verir:

Envanter bilgileri

Objenin fiziksel özellikleri: Şekli, boyutları.

Bu bilgiler paketleme malzemesi ve depolama ünitelerinin şekil, boyut ve miktarının belirlenmesini sağlar (Caple, 2000: 152-159; Hilberry ve Weinberg, 2005: 73-194).

Objenin maddesel özellikleri ve üretim tekniği: Bu bilgi eğer koleksiyonun envanteri tarama öncesinde tam olarak yapılmış ise hale hazırda mevcuttur. Değil ise bu bilgiler tarama sırasında makro ve mikro yöntemlerle yapılan analizler sonucunda elde edilir.

Objenin tarama yapıldığı andaki durumunun görsel ve yazılı kaydı:

Bu kayıtlar objenin taramanın yapıldığı tarihten sonra herhangi bir zamandaki hali (değişimler, bozulmalar) ile ilk taramanın yapıldığı andaki hali arasındaki farkların tespit edilebilmesine imkan sağlar. Söz konusu farklar objeye uygulanan etkin ve/veya önleyici koruma yöntemlerinin ne denli işe yaradığının anlaşılmasını mümkün kılar. Bu konservatörün objenin yaşamını (sağlık içinde) sürdürebilmesini sağlayabilmesi için hayati değerde öneme sahip vaz geçilemez bir bilgidir.

Objelerde belirlenen bozulma türleri ve nedenleri: Bozulma türleri ve nedenlerini belirleyebilmek için objenin içinde bulunduğu ortam şartları; yapıldı ise paketleme yöntem ve malzeme özellikleri; depolanmış ise depolama ünitelerinin malzeme özellikleri ve fiziksel nitelikleri; sergilenmekte ise sergilenme yöntem ve malzemeleri hakkında bilgileri bunların o ana kadar objeye olan etki değerlendirmesiyle birlikte sunar. Bu bilgilerin elde edilmesi için madde 1.c)'de olduğu gibi makro ve mikro yöntemlerle analizlerin yapılması gerekebilir. Burada bozulma tür ve nedenlerinin tespiti kadar bozulmanın düzeyinin de belirlenmesi büyük önem taşır (Keene, 2002: 144-145; 2005: 71).

Objelerin ihtiyaç duyduğu önleyici koruma yöntem, malzeme ve donanımının belirlenebilmesine imkan sağlar: Bu bilgiler, 1. ve 2. maddelerin gereğinin yerine getirilmesinin bir sonucu olarak elde edilir.

Koleksiyonda etkin koruma uygulamalarına ihtiyaç duyan objeler hakkındaki bilgiler: Bu bilgiler de 1. ve 2. maddelerin gereğinin yerine getirilmesinin bir sonucu olarak elde edilir. Burada koleksiyonda etkin koruma yapılacak obje sayısının yanı sıra her bir ojeye hangi etkin koruma yöntem ve malzemesinin uygulanacağı, bu uygulamanın nerede yapılabileceğinin de (laboratuvar, müze vb.) belirlenmesi gerekir. Bu aşamada koleksiyondaki objelerin etkin koruma gerektiren durumlarının ağırlığına göre durumu iyi olandan kötü olana doğru bir sıralama yapılarak etkin koruma önceliklerinin belirlenmesi şarttır. Bu sıralama korunma durumu belirleme taramasının sonucunda elde edilen önemli bilgilerden biridir. Bu bilgiler kullanılarak söz konusu öncelikleri ve ihtiyaç duyulan etkin koruma yöntemini, kapsamını, gerekli malzeme teminini, etkin koruma yöntemini uygulayacak konservatöre ve mekana erişim imkanlarını dikkate alan bir etkin koruma planlaması yapılır. Aynı zamanda bu planlama etkin ve önleyici korumanın birlikte değerlendirildiği koleksiyon koruma planlamasının bir parçasıdır.

Paketleme, depolama ve/veya sergileme yöntem, malzeme ve donanımı hakkındaki bilgiler: Bu bilgilere ulaşım ilk 4 maddenin gereklerinin yerine getirilmesi ile mümkün olur. Burada elde edilen bilgiler paketleme, depolama ve/veya sergileme yöntem, malzeme ve donanımını, ilk kez

yapılması durumu dışında, var olanın tamamının yenilenmesini gerekli kılabileceği gibi mevcut yöntem, malzeme ve donanımın elden geçirilmesiyle yetinilmesini de mümkün kılabilir.

KORUNMA DURUMU BELİRLEME TARAMASINDA KULLANILAN FORM

Korunma durumu belirleme taraması özellikle obje sayısı büyük koleksiyonlar için bir kişi tarafından yapılabilir bir uygulama değildir. Ekip oluşturulması doğru bir yaklaşım olacaktır (Kökten ve diğerleri, 2007: 306). Bu ekipte en az bir konservatörün bulunması şarttır. Ekip liderliğini ise korunma durumu belirleme taraması konusunda uzman bir konservatörün üstlenmesi, taramanın sağlıklı işlemesi ve belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi açısından önemlidir.

Herhangi bir objenin koruma işlemleri ihtiyacı olan etkin ve/veya önleyici koruma uygulamalarının yapılmasıyla tamamlanmış olmaz. Objenin var olduğu sürece izlenerek oluşabilecek değişimlerin gözlemlenmesi, oluşması halinde de derhal sorumlu konservatöre bildirilmesi gerekmektedir. Bu sürece "sürekli izleme/kontrol" adı verilmektedir. Sürekli izlemeyi müze ortamında, müzede tam zamanlı görevli bir konservatörün olması halinde, konservatör tarafından yapılması tercih edilir. Ancak müze niteliği taşımayan birçok koleksiyon için bu işlemin bir konservatör tarafından yapılabilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durumda koleksiyonla sürekli temasta bulunan kişi veya kişiler (koleksiyonerin kendisi ve/veya onun tarafından koleksiyondan sorumlu kılınmış personel) mutlaka bu tarama ekibine dahil edilmelidir. Bunun yanı sıra koleksiyonla bir şekilde temasta bulunan herkesin mümkün olduğunca bu ekibe katılması koleksiyonun korunması açısından yararlı olacaktır. Ekibin konservatör dışındaki üyelerine ekip lideri olan konservatör tarafından önleyici koruma eğitimi verilmesi hem taramanın başarılı sonuçlanması hem de tarama sonrası koleksiyonda bulunan objelere doğru muamele edilebilmesi için önem arz eder. Bu eğitimin kendisi bir önleyici koruma uygulaması olarak değerlendirilmelidir.

Korunma durumu belirleme taramasının, ekip üyelerinin tamamı tarafından kolay bir şekilde ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi ve zamanın verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla form kullanılarak yapılması önerilir. Bu formun belli bir standardı yoktur. Her koleksiyon için o koleksiyonu oluşturan objelerin genel özelliklerine ve koleksiyonun yapısına göre özel olarak tasarlanmalıdır.

Ancak her korunma durumu belirleme tarama formunun içermesi gereken ortak bilgi başlıkları vardır. Bunlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Keene, 2005: 74-75, 79-80; 2011: 398-401; Kingsley ve Payton, 2011: 417-418; Kökten ve diğerleri, 2007: 306-308):

Objenin envanter bilgisi,
Objenin koleksiyon içindeki konumu/yer bilgisi (Obje sayısı büyük koleksiyonlarda),
Objenin korunma durumunu tanımlayan bilgiler (Tespit edilen bozulma türleri),
Objenin etkin koruma önceliğini belirleyici bilgiler,
Obje için önerilen koruma biçimi (Önleyici/etkin koruma yöntemleri)

Tespit edilen bozulma türlerini her objenin kaydının bulunduğu satıra yazmak tarama hızını olumsuz yönde etkileyecektir. Bunu engellemek için benzer etki ve özellikteki bozulmalar gruplanır. Her bir gruba alfabedeki bir harf atanarak simgelenir. Tarama formunda bu harflere birer sütün ayrılır. Bu sütunların bozulmanın görüldüğü objenin satırıyla çakıştığı kutuya bir işaret (çek, artı, çarpı vb.) konularak bozulma türü kaydedilir (Keene, 2011: 407).

KORUNMA DURUMU BELİRLEME TARAMASI SONUÇLARININ DEĞERLENDİRMESİ

Uzman düzeyinde konservasyon bilgisi gerektirdiğinden tarama sonuçlarının değerlendirmesi konservatör dışındaki ekip üyeleri tarafından yapılamaz. Tarama sonuçlarının değerlendirmesi korunma düzeylerinin tespiti ve koleksiyondaki her bir obje için uygulanacak konservasyon yönteminin belirlenmesi/önerilmesi olmak üzere iki aşamadan oluşur.

Korunma düzeyleri: Korunma düzeyinin belirlenmesi, tarama çalışmasının koleksiyon objelerinin tarama yapıldığı andaki korunma durumunun hangi düzeyde olduğunun belirlendiği

aşamasıdır. Objelerin korunma düzeyleri, tarama çalışması sırasında obje üzerinde tespit edilmiş bozulma türleri, çeşitliliği ve yoğunluğu konservatörler tarafından değerlendirilerek belirlenir. Bu değerlendirme sonucunda konservatör koleksiyondaki her obje için bir korunma düzeyi belirleyerek korunma durumu belirleme taraması formuna işler. Korunma düzeyleri şunlardan oluşur (Corr, 2000: 34; Keene, 2002: 146; 2005: 71, 73; 2011: Kökten ve diğerleri, 2007: 309):
İyi: Objenin durumunun durağan, dış etkenlere karşı hassasiyetinin son derece düşük ya da olmadığı, herhangi bir bozulma türünün tespit edilmediği durumu ifade eder.
Orta: Objede bir veya birden fazla ancak az sayıda bozulma türünün tespit edildiği, bunların objenin fiziksel bütünlüğünü bozucu etkisinin henüz bulunmadığı, bozulmaların aktif ancak gelişim hızının düşük ve yayılım eğiliminin olmadığı, daha çok bölgesel ve/veya yüzeysel düzeyde kaldığı, dış etkilere karşı düşük hassasiyetinin bulunduğu durumları ifade eder.
Zayıf: Objenin fiziksel bütünlüğünü bozacak düzeyde bir veya birden fazla bozulmanın saldırısı altında olduğu, bozulmanın gelişim hızı ve yayılımının yüksek, dış etkilere karşı açık ve yüksek hassasiyette sahip olduğu, az sayıda çatlak ve/veya kırığın bulunduğu ancak zor da olsa fiziksel bütünlüğünü hala koruduğu durumları ifade eder.
Çok zayıf: Objenin fiziksel bütünlüğünü bozacak düzeyde bir veya birden fazla bozulmanın yoğun saldırısı altında olduğu, bozulma gelişim hızı ve yayılımının çok yüksek olduğu, dış etkilere karşı çok açık ve aşırı hassasiyette sahip olduğu, çok sayıda çatlak ve/veya kırığın bulunduğu, parçalanma, ufalanma ve parça kayıplarının başladığı, fiziksel bütünlüğün korunamadığı, objenin durumunun aynı ortamı paylaştığı diğer objelere de zarar verdiği ya da verme olasılığının yüksek olduğu durumları ifade eder.
Korunma durum belirleme taramasına başlamadan önce hangi bozulma tür ya da gruplarının yukarıda açıklanan korunma düzeyleriyle eşleştiğine karar verilmeli ve bir tablo halinde tarama ekibi üyelerine dağıtılarak bilgilendirilmelidir. Böylece objelere hangi durumlarda hangi korunma düzeyinin atanacağı netleştirilmiş ve tüm ekip üyeleri tarafından bilinen bir standarda dönüştürülmüş olacaktır.

Uygulanacak konservasyon yönteminin belirlenmesi:

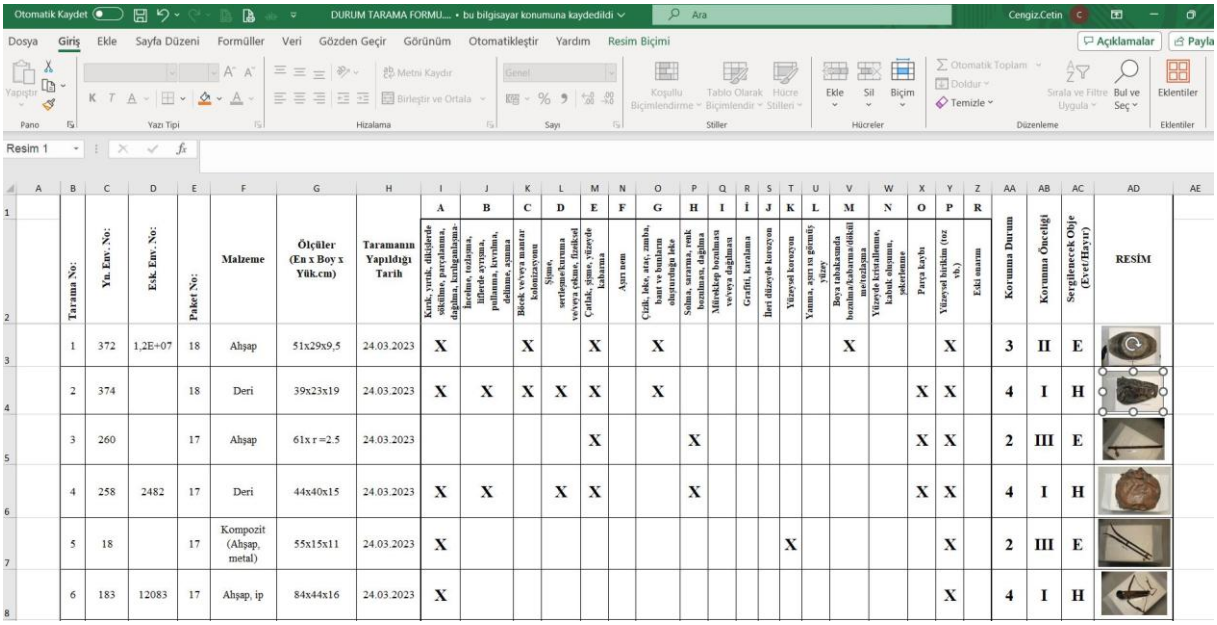
Koleksiyona ait objelerde tespit edilen bozulma türleri ve atanan korunma düzeyine göre her objeye uygulanacak konservasyon yönteminin belirlenerek koleksiyon sahibine önerilmesi gerekir. Bu önerilerin tarama sırasında her obje için teker teker forma yazılması tarama hızını olumsuz etkileyeceği için bozulma türlerinde olduğu gibi harf ve/veya rakamlardan oluşan kodların belirlenmesi önerilir. Konsevasyon önerileri ve kullanılabilecek kodlar aşağıda sırası ile verilmiştir (Kökten ve diğerleri, 2007:309-310).
I.KÖ.: Obje tarama öncesinde olduğu gibi depolanmaya veya sergilenmeye devam edebilir.
II.KÖ.: Objenin yüzeyindeki tozu alacak nitelikte basit temizliğinin yapılması yeterlidir.
III.KÖ.: Objeye önleyici koruma uygulamaları yapılması yeterlidir.
III.KÖ.a. Objenin paketleme yöntem ve malzemesi yenilenmelidir,
III.KÖ.b. Objeyi destekleyecek şekilde tasarlanmış paketleme yapılması gereklidir,
III.KÖ.c. Objenin özel muhafaza içinde paketlenmesi gereklidir,
III.KÖ.d. Sergileme yöntemi değiştirilerek objenin ihtiyacına uygun hale getirilmelidir,
III.KÖ.e. Sergileme yönteminde kullanılan malzeme objenin ihtiyacına cevap verecek nitelikte olan malzeme ile değiştirilmelidir,
III.KÖ.f. Sergileme yönteminde kullanılan destek tasarımı ve/veya malzemesi objenin ihtiyacına cevap verecek şekilde değiştirilmelidir,
III.KÖ.g. Koleksiyonun depolandığı ve/veya sergilendiği ortam şartları, ortam şartlarını düzenleyici cihazlarla düzenlenerek koleksiyonun ihtiyaçlarına uygun hale geirilmelidir.
IV.KÖ. Objenin korunma düzeyine uygun öncelikte etkin koruma yöntemleriyle konservasyonu yapılmalıdır (Corr, 2000: 34).
ÖNCELİK 1: Korunma düzeyi ÇOK ZAYIF olan objeler. Koruma önceliği **ÇOK ACİL** (Vakit geçirmeksizin objeye etkin koruma işlemleri uygulanmalıdır),

ÖNCELİK 2: Korunma düzeyi ZAYIF olan objeler. Koruma önceliği **ACİL** (Objeye ÖNCELİK 1 kategorisindeki objelerin etkin koruma işlemleri tamamlandıktan sonra etkin koruma işlemleri uygulanmalıdır),
ÖNCELİK 3: Korunma düzeyi ORTA olan objeler. Etkin koruma işlemleri yapılmalıdır. Koruma önceliği **YOK** (Objeye ÖNCELİK 1 ve 2 kategorisindeki objelerin etkin koruma işlemleri tamamlandıktan sonra etkin koruma işlemleri uygulanmalıdır),
ÖNCELİK 4: Korunma düzeyi İYİ olan objeler. Etkin koruma işlemlerine ihtiyacı yoktur. Önleyici koruma işlemlerinin uygulanması yeterlidir. (Eğer yeterli personel yok ise bu gruptaki objeye önleyici koruma işlemleri, ÖNCELİK 1-3 kategorisindeki objelerin etkin koruma işlemleri tamamlandıktan sonra yapılabilir)

ÖRNEK UYGULAMALAR:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Koleksiyonu Korunma Durumu Belirleme Taraması

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin farklı tarihlerde edinilmiş farklı türde ve farklı malzemelerden yapılmış 616 adet objeden oluşan bir koleksiyonu bulunmaktadır. Bu koleksiyona 24 Mart 2023 – 9 Mayıs 2024 tarihleri arasında 1 yılı aşan sürede bu bildiri metninin yazarları tarafından korunma durumu belirleme taraması yapılmıştır. Tarama sırasında koleksiyonun envanterinin tam olmadığı, var olan envanterde çok sayıda bilginin güncellenmesi veya tamamlanması gerektiği görülmüştür. Koleksiyon objelerinin ahşap, taş, tekstil, cam, deri, kağıt, demir, pirinç, plastik, mika ve kompozit malzemelerden üretildiği belirlenmiştir. Objelerin köken olarak Türkiye'nin çeşitli bölgelerinin yanı sıra ülke dışından çeşitli coğrafyalara da ait olduğu anlaşılmıştır. Koleksiyonu oluşturan objelerin üretim tarihlerinin 1905 yılı öncesi ile son 50 yıl arasında geniş bir zaman dilimine yayıldığı tespit edilmiştir.
Çalışmaya koleksiyon objelerin fiziksel özellikleri ve korunma durumları yanı sıra koleksiyonun koruma-onarım dışı sorunlarının çözümüne yönelik bilgileri de toplayacak nitelikte bir korunma durumunu belirleme taraması formu tasarlanarak başlanmıştır. Form Microsoft Excel programı kullanılarak hazırlanmıştır (Figür 1).
Formda bozulma grupları, korunma durumu, koruma önceliği, boyutlar, objenin üretildiği malzeme türü gibi her tarama formunda olması gereken bilgilerin yazılacağı alanlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra forma (koleksiyon objelerinin bazılarında farklı tarihlerde farklı araştırmacılar tarafından farklı sistematikte verilmiş envanter numaraları bulunmaktadır) objelerin sahip olduğu farklı nitelikteki tüm envanter numaralarının yazılacağı alanlar, son çalışmada verilen yeni envanter numarası ve Türkiye'de kamu kurumlarının taşınır malları için Maliye Bakanlığı tarafından konulmuş uygulama zorunluluğu bulunan demirbaş numaralarının yazılacağı alanlar da eklenmiştir. Bunların yanı sıra objeleri kolay tanımlayabilmek amacıyla fotoğraflarının (Çalışma sırasında objelerin korunma durumunu belirleyen 2243 adet fotoğraf çekilmiştir) yerleştirileceği bir alan da düzenlenmiştir.

Taramanın Yapıldığı Tarih	A	B	C	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	O	P	R
	Kırık, yırtık, dikişlerde sökülme, parçalanma, dağılma, kurılganlaşma	İncelme, tozlaşma, liflerde ayrışma, pullanma, kıvrılma, delinme, aşınma	Böcek ve/veya mantar kolonizasyonu	Şişme, sertleşme/kuruma ve/veya çekme, fiziksel etki nedeniyle form kaybı	Çatlak, şişme, yüzeyde kabarma	Aşırı nem	Çizik, leke, ataç, zımba, bant ve bunların oluşturduğu leke	Solma, sararma, renk bozulması, dağılma	Mürekkep bozulması ve/veya dağılması	Grafiti, karalama	İleri düzeyde korozyon	Yüzeysel korozyon	Yanma, aşırı ısı görmüş yüzey	Boya tabakasında bozulma/kabarma/dökülme/tozlaşma	Yüzeyde kristallenme, kabuk oluşumu, şekerlenme	Parça kaybı	Yüzeysel birikim (toz vb.)	Eski onarım
24.03.2023	X		X		X		X							X			X	
24.03.2023	X	X	X	X	X		X									X	X	
24.03.2023					X			X								X	X	

Figür 1. Korunma Durumu Belirleme Taraması Formu
Kaynak: Yazarlar.

Koleksiyonu oluşturan objelerin birbirinden çok farklı malzeme türleri kullanılarak üretilmiş olması nedeniyle forma çok sayıda bozulma türü için bilgi alanı açmak yerine objede korunma düzeyine benzer etkisi olacak bozulmalar bir arada gruplandırılarak verilmiştir (Figür 2).

Figür 2. Korunma Durumu Belirleme Taraması Bozulma Grupları,
Kaynak: Yazarlar.

Korunma düzeyleri ise aşağıda verilmiştir.

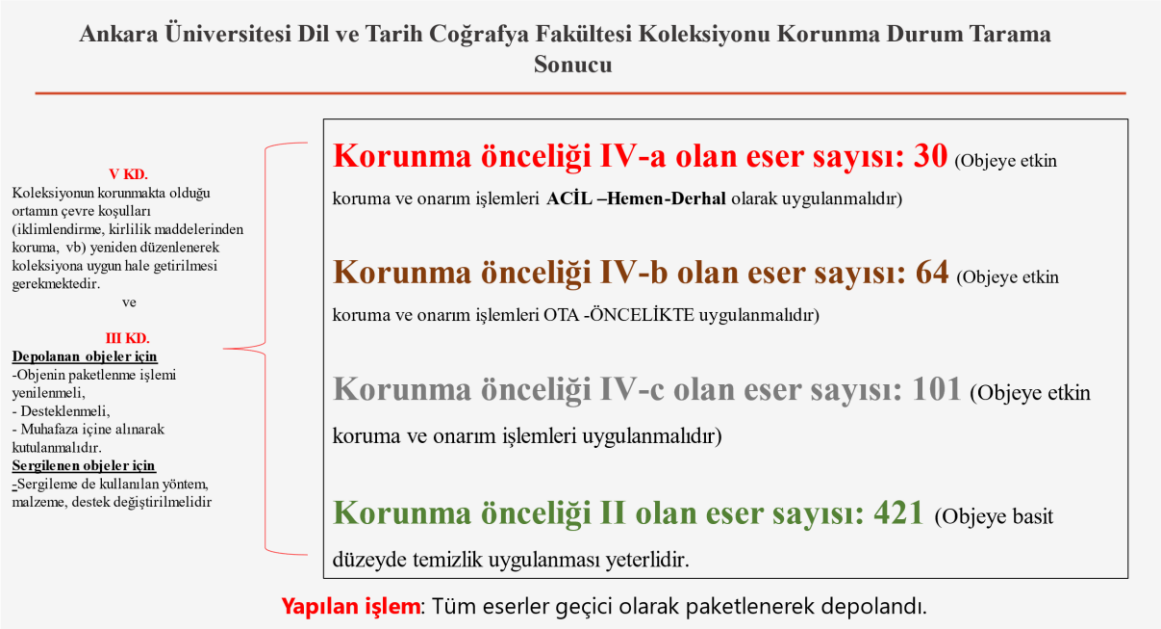
İYİ: **P ve R** (İyi durumda korunmuş obje)

ORTA: **G, H, İ, K, N,** (Kısmen bozulmaya uğramış, objeye etkin koruma yapılması gerekiyor. Acil müdahale gerekmiyor)

ZAYIF: **E, I, J, M, O (**Dayanıksız, hassas, objeye etkin koruma yapılması gerekiyor. Objenin acil müdahaleye ihtiyacı var.)

ÇOK ZAYIF: **A, B, C, D, F, J, L** (Bozulma etkin halde, obje çok dayanıksız, aşırı hassas, objeye etkin koruma yapılması gerekiyor. Objenin çok acil müdahaleye ihtiyacı var.)

Bu taramanın sonuçları Şekil 3'de yer alan tabloda verilmiştir.

Figür 3. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Koleksiyonu Korunma Durum Tarama Sonucu.
Kaynak: Yazarlar.

Ankara Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Ders Malzemeleri Koleksiyonu Korunma Durumu Belirleme Taraması

Ankara Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Ders Malzemeleri Koleksiyonunun tarafımızdan çalışılan bölümü 707 objeden oluşmaktadır. Bu objelerin 672 adeti kağıt üzerine basılı materyal, 4 adeti insan anatomisi mankeni ve bu mankenlere ait 31 adet organ maketinden oluşmaktadır.
Söz konusu koleksiyona uygulanan tarama sonucunda 1 esere ileri düzeyde konservasyon işlemi uygulanması gerektiği, diğer eserlere basit temizlik, kağıt üzerine basılı materyalin tamamına organik bozulmalara karşı dezenfektasyon işleminin uygulanması, tüm eserlerin depolama için paketlenmesinin gerektiği tespit edilmiştir.
Bu sonuçlar çerçevesinde koleksiyonu oluşturan objelerin üzerinde çalışılan 707 adedine uygulanan işlemler ağıda maddeler halinde sıralanmıştır.
Tüm objelere kuru temizlik işlemi uygulanmıştır.
Tüm kağıt üzerine basılı materyal ozon gazı düzeyi % 100 olan ortamda belirli sürelerde tutularak dezenfekte edilmiştir,
Tüm objeler, depolama için paketlenmiştir,
Parçalanmış bir insan anatomisi mankenine yapıştırma ve tamamlama gibi ileri düzey koruma işlemleri uygulanmıştır.
Koleksiyon sahibine uygun depolama şartları yazılı olarak bildirilmiştir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne Kalesi Müzesi Arkeolojik Eserler ve İkona Koleksiyonu Korunma Durumu Belirleme Taraması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne Kalesi Müzesi Arkeolojik Eserler ve İkona Koleksiyonu Korunma Durumu Belirleme Taraması 2005-2007 yılları arasında üç yıl süren birden fazla aşamaya sahip projenin bir parçası olarak yapılmıştır. Proje, uygulandığı tarihte Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı öğretim elemanları olan Doç. Dr. Hande KÖKTEN ve Prof. Dr. Cengiz ÇETİN yönetiminde gerçekleştirilmiştir (Kökten ve Çetin, 2010: 147-151). Çalışmada Girne Kalesi Müzesi'nin arkeolojik eserler koleksiyonun yaklaşık 7000 eserlik bölümü ile 2000'den fazla eserden oluşan ikona koleksiyonun tamamına uygulanmıştır.

Figür 4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne Kalesi Müzesi Arkeolojik Eserler ve İkona Koleksiyonu Korunma Durumu Belirleme Taraması.
Kaynak: (Kökten ve Çetin, 2010: 147-151)

Söz konusu tarama, taramanın müze personeliyle birlikte yapıldığı tarama çalışması türüne güzel bir örnektir. Tarama öncesi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arkeoloji müzelerinin tüm personelini kapsayan uzaktan eğitim yöntemi ile bir sertifika programı niteliğinde önleyici koruma eğitimi verilmiştir. Sonra bu eğitime katılan müze personeliyle birlikte söz konusu tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama işlemi sırasında envanteri eksik olan objelerin envanterleri de tamamlanmıştır. Tarama sonucu elde edilen bilgiler ışığında müzenin arkeolojik eser koleksiyonunun incelenen bölümü ile ikona koleksiyonunun tamamının muhafaza edileceği depolar, eserlerin ihtiyacına göre düzenlenerek restore edilmiştir. Restore edilen depolara proje yöneticileri tarafından depolama üniteleri (raflar) tasarlanmıştır. Ardından korunma durumu hassas olan eserlere durumlarına uygun özel paketleme yapılmış ve tüm eserler sistemik bir dizilimle depolardaki yerlerine yerleştirilmiştir (Figür 4). Son olarak müze yöneticilerine önleyici koruma eğitimine katılan personelin görevlendirileceği "sürekli izleme/kontrol programı" uygulamaları önerilmiştir. Söz konusu çalışma, yalnızca tespitte bulunmakla kalınmayan, koleksiyona ait eserlerin depolanma şartlarının müzenin sahip olduğu mekanların restorasyonu yapılarak düzenlendiği örnek bir korunma durumu belirleme taramasıdır.

SONUÇ:

Korunma durumu belirleme taraması basitçe bir tabloya birtakım bilgilerin işlendiği bir çalışma değildir. Uygulandığı koleksiyondaki tüm eserler hakkında son derece detaylı bilgileri içerir. İçerdiği bu bilgiler kullanılarak koleksiyonun bulunduğu ortam şartlarından depolama ünite ve paketleme malzeme ve biçimine kadar koleksiyonla ilgili birçok unsurun düzenlenmesi veya yeniden yapılması sağlanır. Doğrudan objenin kendisine müdahale anlamına gelen etkin koruma işlemlerinin planlanmasına ve gerçekleştirilmesine imkan tanır. Koleksiyona ait korunma derecesi yok olmasına neden olabilecek denli kötü olan objelerin fark edilerek önceliklendirilmesi ve gerekli etkin koruma işlemlerinin derhal yapılmasını sağlayarak yok olmaktan kurtarılmasına olanak verir.

Tarama çalışması yalnızca objelerin konservasyonuna ilişkin işlerin planlanmasını sağlamaz. Koleksiyon korunma durumu taraması koleksiyonun bulundurulduğu mekanlarda geniş inşaat faaliyetlerinden, ilgili personellerin eğitimine kadar birçok aşaması olan geniş içerikli ve uzun soluklu bir çalışmaya dönüşebilir.

Korunma durumu taraması koleksiyonları oluşturan objelerin yaşamlarında bir dönüm noktasıdır. Taramanın yapıldığı andan itibaren hem konservasyonun kendisi hem de ona

yardımcı bilim alanları (arkeoloji, sanat tarihi vb.) açısından objelerden edinilmesi gereken tüm bilgiler sistematik bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Objelerin eksik ya da yetersiz olan belgelemeleri tamamlanmıştır. Bu belgeler yalnızca taramanın yapıldığı an için önem taşımaz. Objenin taramanın yapıldığı andaki korunma durumu ile gelecekte herhangi bir zamandaki korunma durumunu karşılaştırarak oluşan değişimlerin belirlenebilmesine imkan sağlar. Böylece objeye uygulanmış konservasyon yöntemlerinin başarısı ölçülmüş olur. İşte taramanın bu özelliği nedeniyle yapıldığı tarih, eserin yaşamında bir dönüm noktası niteliği taşır. Bu andan itibaren objenin tüm sorunları belirlenmiş, çözüm yolları bulunmuştur. Var olduğu sürece gözlem ve kontrol altındadır. Bu nedenle artık gelecek, obje için daha konforlu ve güvenli bir yaşam sunmaktadır. Korunma durumu belirleme taraması, hatalı paketleme ve depolama nedeniyle ortam şartlarından olumsuz etkilenmiş, hatalı muamele sonucu zarar görmüş koleksiyonlara yapılacak öncelikli ve doğru müdahalenin ne olduğu sorusunun cevabını veren bir uygulamadır. Korunma durumu belirleme taramasının obje için doğurduğu sonuçlar 7 maddede özetlenebilir.
Eserlerin korunmasını tehdit eden faktörler belirlenir ve önlem alınır,
Uzun süredir belgelenmemiş veya geçerliliğini yitirmiş verilerin güncellenmesi sağlanır,
Acil etkin koruma gerektiren objeler tespit edilerek önceliklendirilir,
Yanlış depolama ve sergileme koşullarının düzeltilmesine imkan tanıyacak bilgiler toplanır,
Uzun vadeli ve sürdürülebilir bir koruma planlamasının yapılmasını sağlayacak bilgiler toplanır,
Kültürel mirasın gelecek nesillere sağlıklı şekilde aktarılması güvence altına alınır,
Objelerin bugünkü hali ile gelecekteki herhangi bir zamandaki halini karşılaştırabilecek belgeler kayıt altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

Appelbaum, B. (2010). Conservaiton Treatment Methodology, Barbara Appelbaum Books: New York.

Caple, C. (2000), Conservation Skills: Judgement, Method and Decision Making, Routledge: London&New York

Corr, S. (2000). Caring for Collections: A Manual of Preventive Conservation, The Heritage Council f Ireland Series.

Hilberry, J. D.&Weinber, S. K. (2005). Museum collections storage, S. Knell (Ed.), Care of Collections içinde (ss. 173-195), Routledge: London&New York.

Keene, S. (2002). Managing Conservation in Museums, Butterworth&Heinemann.

Keene, S. (2005). Audits of care: a framework for collections condition surveys, S. Knell (Ed.), Care of Collections içinde (ss. 65-91), Routledge: London&New York.

Keene, S. (2011), Collections condition, C. Caple (Ed.), Preventive Conservation in Museums içince (ss. 394-412), Routledge:London&New York.

Kingsley, H.&Payton, R. (2011). Condition surveying of large stored collections, C. Caple (Ed.), Preventive Conservation in Museums içince (ss. 413-419), Routledge:London&New York.

Kökten, H., Şener, Y. S., Çelik, S. & Hepdinç, D. (2007). Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı, ANKUZEM

Kökten, H. & Çetin, C. (2010). Transformation from chaos to knowledge:fort he sake of cultural heritage, IIC Contribution to the Istanbul Congress 20-24 September 2010 Conservation and the Eastern Mediterranean, 147-151.

Lewis, G. (1992). Museums and their precursors: A brief world survey, M.A. Thompson (Ed.), Manual of Curatorship içinde (ss.20-44), (Butterworth & Museums Association), Butterworth&Heinemann.

A REVIEW ON HUMOR IN ROMANTIC RELATIONSHIPS

Melisa ATA
Altinbas University, Institute of Graduate Programs, Department of Clinical Psychology, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-2320-6487

Sabiha İris SARI
Isik University, School of Graduate Studies, Department of Clinical Psychology, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4136-5677

ABSTRACT
Introduction and Purpose: This review study aims to examine the existing literature on the role of humor in romantic relationships and provide a comprehensive perspective on the subject. The review focuses on the role of humor and perceived humor in mate selection and relationship satisfaction within romantic relationship contexts. It also addresses topics such as romantic attraction, biases in perceived humor, and gender roles.
Materials and Methods: PubMed, PsycInfo, EbscoHost, Taylor&Francis databases were used. Articles screened through the Mendeley program and subsequently excluded articles were selected based on their relevance to the topic, and the literature review was conducted accordingly.
Results: The literature review reveals that humor has both positive and negative functions in romantic relationships, shaping how individuals evaluate their relationships based on their own humor styles and their perceptions of their partner's humor. Findings indicate that perceived humor plays a more significant role than actual humor styles, emphasizing that individuals' perceptions of their partner's humor are more critical than the partner's actual humor. Affiliative and self-enhancing humor styles were found to increase relationship satisfaction, while aggressive and self-defeating humor styles negatively impacted satisfaction. Furthermore, the strategic use of humor in mate selection was highlighted as a potentially effective method for identifying suitable partners. Specific gender roles were found to influence humor usage in romantic relationships, with men using humor more frequently than women and the humor used by men having a more prominent role in relationship satisfaction. Additionally, findings indicate that the role of humor in romantic relationships decreases as the duration of the relationship increases.
Discussion and Conclusion: Future studies on humor in romantic relationships are recommended to consider the role of relationship duration and focus more on the importance of perceived humor. This review provides valuable insights for future research on humor in romantic relationships and serves as a guide for researchers in this field.
Key Words: Humor; Romantic Relationships; Relationship Satisfaction; Perceived Humor; Mate Selection

ÖZET
Bu derleme çalışması, romantik ilişkilerde mizahın rolü ile ilgili mevcut literatürü incelemeyi ve konu ile ilgili kapsamlı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Derleme kapsamında, mizahın ve algılanan mizahın romantik ilişkilerde eş seçimi ve ilişki doyumu üzerindeki rolü incelenmiştir. Çalışmada, romantik çekim, algılanan mizahtaki yanlılıklar ve cinsiyet rollerine de değinilmiştir. İnceleme kapsamında, PubMed, PsycInfo, EbscoHost ve Taylor&Francis veri

tabanları kullanılmıştır. Mendeley programı aracılığıyla taranan makaleler, konu ile olan ilişkilerine göre seçilmiş ve uygun olmayanlar dışlanmıştır. Bu doğrultuda literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması yapıldığında, mizahın romantik ilişkilerde olumlu ve olumsuz işlevlerinin olduğu, bireylerin mizah tarzlarının ve partnerlerinin mizahını algılayış biçimlerinin ilişkiyi nasıl değerlendirdiklerini şekillendirdiği görülmüştür. Algılanan mizahın, mizah tarzlarından daha belirgin bir rol oynadığı bulgularına rastlanmış, bireylerin, partnerlerinin kullandığı mizah tarzından çok, onların mizahını nasıl algıladıklarının daha önemli olduğu belirtilmiştir. Katılımcı ve kendini geliştirici mizah tarzları ilişki doyumunu arttırırken, saldırgan ve kendini yıkıcı mizah tarzlarının ilişki doyumunu azalttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, mizahın eş seçiminde kullanılmasının, uygun partner bulma konusunda stratejik bir hamle olabileceği üzerinde durulmuştur. Belirli cinsiyet rollerinin romantik ilişkilerde mizah kullanımı üzerinde etkisinin olduğu, erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla mizah kullandığı ve erkeklerin kullandığı mizahın ilişki doyumu üzerinde daha belirgin bir rol oynadığı bulgularına rastlanmıştır. Çalışmalarda, ilişki süresinin mizahın romantik ilişkilerdeki rolü üzerinde bir etkisinin olduğu, ilişki süresi arttıkça mizahın etkisinin azaldığı görülmüştür. Gelecekte romantik ilişkilerde mizah üzerine yapılacak araştırmaların, ilişki süresini göz önünde bulundurmaları ve algılanan mizahın rolüne daha fazla odaklanmaları önerilmektedir. Bu derleme, romantik ilişkilerde mizah üzerine yapılacak çalışmalar açısından anlamlıdır ve bu alanda çalışacak araştırmacılar için rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mizah; Romantik İlişkiler; İlişki Doyumu; Algılanan Mizah; Eş Seçimi

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF UNCERTAINTY RISK IN FINANCE

Gabriela Mihaela MUREȘAN
Ana-Maria COLȚA
Finance Department, Faculty of Economics and Business Administration,
Babes Bolyai University

Abstract
Perceptions of risk and uncertainty are crucial to financial activity. This study aims to delineate the distinctions between the phenomena of risk and the concepts of uncertainty and probability. We conducted this bibliometric research to identify the relevant trends in the literature on finance uncertainty risk. Additionally, a co-occurrence analysis involving authors, keywords, and journals was performed, alongside cluster analysis and thematic analysis, to identify evolutionary trends. Researchers frequently use surveys to evaluate people's uncertainty. Moreover, asking respondents to grade is one of the simplest ways to assess risk perceptions. But in many cases, ordinal data is not simply cross-section or time series but is pooled or panel. Unfortunately, we noticed the lack of longitudinal studies that address this issue.
Keywords: bibliometric analysis, uncertainty, mapping, VOSviewer, Web of Science.

Acknowledgment: This work was supported by a grant of the Ministry of Research, Innovation and Digitization, CNCS-UEFISCDI, project number PN-IV-P2-2.1-TE-2023-1317, within PNCDI IV.

EVALUATION OF MOBILE APPLICATIONS PREPARED FOR EARLY CHILDHOOD ACCORDING TO EVALUATION TOOL FOR EDUCATIONAL APPS (E.T.E.A.)

Kamile MUTLU
Anadolu University Education Faculty, Department of Early Childhood Education, Eskişehir, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4474-7598

Semanur SANCILI
Marmara University Education Faculty, Department of Early Childhood Education, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-4505-5438

Esra Gamze UĞUR EKŞİ
Yıldız Technical University Education Faculty, Department of Early Childhood Education, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5351-2470

ABSTRACT

Introduction and Purpose: There are numerous mobile applications available on Google Play Store and Apple App Store designed for early childhood. People typically evaluate these apps based on their personal opinions/criteria, while others rely on ratings and/or user reviews to form an opinion about an app. This study aims to objectively analyze mobile applications for children using a reliable assessment tool, the Evaluation Tool for Educational Applications-2 (E.T.E.A 2).

Materials and Methods: The mobile applications in this study were selected based on the following criteria: they are designed for children aged 5-6, have a rating of four stars or higher, received their latest update in 2024, belong to the education and family category, and include Turkish content. Android and iOS applications were chosen due to their widespread global use.

Results: Among the 16 applications evaluated in the study, ratings ranged between a minimum of 4.1 and a maximum of 4.8 on the five-star rating system. The apps were assessed based on usability, efficiency, security, and parental control dimensions. The sub-dimension scores were calculated as follows: 23.31 (moderate) for learning, 27 (high) for appropriateness, 14 (high) for usability, 4 (high) for security, and 5.63 (low) for parental control. Differences were observed between the evaluation criteria and the apps' ratings and reviews on the App Store and Google Play. The study results indicate no relationship between the popularity of the evaluated apps and their educational quality.

Discussion and Conclusion: The data analysis process of the study is ongoing.

Key Words: mobile application, digital technology, digital games, early childhood, E.T.E.A evaluation tool

BRICS SHARE IN WORLD TRADE AND EVALUATION OF TRADE RELATIONS WITH TURKEY

Çağatay TUNCSİPER
Ege University, Cesme Faculty of Tourism, Izmir, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0445-3686

Dilek SUREKCI YAMACLI
Izmir Democracy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Izmir, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8224-1144

ABSTRACT
In the early 2000s, Brazil, Russia, India, China and South Africa formed the BRICS group. BRICS countries play an important role in the world economy. Countries such as China, India and Brazil, this group of rapidly growing economies, represents a significant share of global production and trade. In 2024, the BRICS group expanded with the participation of Egypt, Iran, Ethiopia, Saudi Arabia and the United Arab Emirates. It is expected that the number of countries in the BRICS group will increase even more, and it is argued that BRICS will increase its share in world trade by creating a global power point, especially under the leadership of the Chinese economy. Turkey's relations with BRICS countries are mostly shaped by foreign trade. Trade volume with Brazil, South Africa and Russia is concentrated in the agriculture, energy and automotive sectors. The expansion of Turkey's trade relations with BRICS countries creates important opportunities for economic growth. In this study, the shares of BRICS countries and Turkey in foreign trade and world trade are evaluated sectorally. In this context, it is thought that Turkey should adopt a strategic foreign trade policy to strengthen its economic relations with the BRICS countries and thus increase its potential in commercial relations.
Key Words: Foreign Trade, BRICS, Turkey.

INTRODUCTION
The term BRIC represents the four major economies of Brazil, Russia, India and China. The name BRIC was first used in 2001 by Goldman Sachs Chairman Jim O'Neill. O'Neill predicted that the shares of these four countries in the global economy would increase significantly in the coming decades (Goldman Sachs, 2003). Indeed, when looking at the 2000-2011 period, the share of the BRIC countries in the world's income increased from 8% to 19%, confirming O'Neill's predictions (Goldman Sachs, 2003). In addition, by 2010, these four countries held approximately 40% of the world's total foreign exchange reserves, further increasing their weight in the global economy (Piper, 2015: 4).
With the addition of South Africa to the group in 2010, BRIC was renamed BRICS. The addition of South Africa was an important step, especially in terms of emphasizing the role of the African continent in the global economy (BRICS Information Centre, 2011). By 2023, BRICS countries will represent approximately 40% of the world's population, 25% of global gross domestic product (GDP) and approximately 25% of the world's surface area (OECD, 2024). This data shows that BRICS countries have become a global power not only economically, but also geographically and demographically.
BRICS countries have called for reforms in the global economic system in recent years, aiming to have a greater say in international financial institutions in particular. For example, steps have

been taken to reorganize voting rights in organizations such as the World Bank and the International Monetary Fund (IMF) and to ensure that developing countries play a more active role in decision-making processes (Stuenkel, 2014). In addition, BRICS countries have established alternative financial institutions such as the New Development Bank (NDB) to increase trade and investment cooperation among themselves. This bank aims to further strengthen the influence of BRICS countries in the global economy, particularly by focusing on infrastructure and sustainable development projects (NDB, 2023).

The economic growth of the BRICS countries has been supported by the rapid industrialization and technological advancement processes of China and India in particular. China, as the world's second largest economy, plays a central role in global supply chains, while India has emerged in the information technology and service sectors (World Bank, 2022). Brazil and Russia have an important position in global markets in terms of natural resources and energy exports (IMF, 2023). South Africa, as the continent's most developed economy, is Africa's representative within the BRICS (African Development Bank, 2023).

However, there are also some challenges that BRICS countries face. Fluctuations in economic growth rates, domestic political instability, infrastructure deficiencies and environmental problems can prevent these countries from achieving sustainable development goals (UNCTAD, 2023). In addition, global trade wars and geopolitical tensions are among the factors that can negatively affect the economic performance of BRICS countries (WTO, 2023).

As a result, the BRICS countries are playing an increasingly important role in the global economic order of the 21st century. Bringing together the world’s leading countries in terms of both population and economic size, this group has become a key actor in reshaping the global economic system. However, the internal and external challenges these countries face will be important factors that will determine their future success.

BRICS countries have a significant share in world trade volume and are developing various strategies to increase this share. In this context, BRICS countries have made many regional and international agreements to promote foreign trade. These countries aim to further strengthen their role in the global economy and liberalize trade. The study examines the basic macroeconomic characteristics of BRICS countries, their shares in world trade volume, and their trade relations with Turkey, and evaluates suggestions that could positively affect trade relations between the two regions.

BRICS AND TURKEY'S ROLE AND SHARE IN GLOBAL FOREIGN TRADE

BRICS countries are increasingly playing a central role in global trade networks. China, in particular, is at the heart of global supply chains as the world's largest exporter, while India stands out with its services sector and information technology exports. Brazil and Russia have a significant share in global markets with their agricultural products, energy and natural resource exports (World Bank, 2022). South Africa, as the most developed economy on the African continent, plays a key role in the continent's global trade integration (African Development Bank, 2023).

In recent years, the volume of trade between BRICS countries has increased significantly. China, in particular, has become a major market in terms of both imports and exports by diversifying its trade with other BRICS countries (UNCTAD, 2023). In addition, BRICS countries aim to remove barriers to regional and global trade by investing in infrastructure projects through institutions such as the New Development Bank (NDB) (NDB, 2023).

With the accession of new countries to BRICS in 2023, the group's influence in global trade has increased even further. The accession of countries such as Saudi Arabia, the United Arab Emirates (UAE), Iran, Egypt and Ethiopia has significantly expanded BRICS' trade potential in the fields of energy, agriculture and logistics. The participation of energy exporting countries in particular has the potential to change the balances in world trade by increasing BRICS' weight in

global energy markets (IEA, 2023). In Table 1, BRICS and Turkey's export data are examined and their shares in world trade are calculated based on this data.

In Table 1, the developments in the export figures of BRICS and Turkey and the shares they received from world exports can be seen. BRICS between 2018-2023

Table 1. BRICS and Turkey's Share in World Exports (Million USD)

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
World	19548033	19008137	17649691	22300176	24892708	23813309
BRICS	3581247	3554660	3494906	4609995	5046961	4685602
Turkey	177169	180833	169638	225214	254170	255438
BRICS (%)	0.18	0.19	0.20	0.21	0.20	0.20
Turkey (%)	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01

Source: Calculations made by the authors based on World Trade Organization data. https://stats.wto.org/

Table 2. BRICS and Turkey's World Imports (Million US$)

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
World	19808244	19320994	17871644	22579520	25656786	24254541
BRICS	3205879	3119022	2929652	3902230	4131911	3915551
Turkey	231152	210345	219517	271426	363711	361765
BRICS (%)	0.16	0.16	0.16	0.17	0.16	0.16
Turkey (%)	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01

Source: Calculations made by the authors based on World Trade Organization data. https://stats.wto.org/

BRICS SHARE IN TURKEY'S FOREIGN TRADE

When looking at Turkey's foreign trade figures as of January 2023, it is seen that Germany is the country to which Turkey exports the most among the top twenty countries. In the ranking of countries to which exports are made, it is seen that there are a total of six countries among the top twenty countries within the scope of BRICS countries, with Russia in third place. The share of BRICS member countries in Turkey's total exports is 11.2%.

Table 3. Top 20 countries to which Turkey exports (Thousand US$)

Countries	2022 Value	Share (%)	2023 Value	Share (%)	Change (%)
Total	17553864	100.0	19369138	100.0	10.3
Germany	1603957	9.1	1825982	9.4	13.8
USA	1218582	6.9	1185997	6.1	-27
Russia	**417942**	**2.4**	**1042569**	**5.4**	**149.5**
UK	946905	5.4	953812	4.9	0.7
Italy	1020244	5.8	916081	4.7	-10.2
Iraq	883307	5.0	868489	4.5	-1.7
Spain	682798	3.9	834759	4.3	22.3
France	644786	3.7	772790	4.0	19.9
Netherlands	587604	3.3	602504	3.1	2.5
Romania	364372	2.1	485979	2.5	33.4
Israel	536752	3.1	485669	2.5	9.5
Poland	402020	2.3	453920	2.3	12.9
UAE	**333023**	**1.9**	**408492**	**2.1**	**22.7**
Ukraine	209153	1.2	340286	1.8	62.7
Belgium	308422	1.8	335444	1.7	8.8
Bulgaria	338599	1.9	328187	1.7	-3.1
Egypt	**477100**	**2.7**	**252409**	**1.3**	**-47.1**
Iranian	**216532**	**1.2**	**241178**	**1.2**	**11.4**
China	**280440**	**1.6**	**221588**	**1.1**	**-21.0**
Saudi Arabia	**9528**	**0.1**	**217,410**	**1.1**	**2181.9**
Others	6071800	34.6	6595592	34.1	8.6

Source: TUIK, Foreign Trade Statistics, January 2023.

As shown in Table 4, as of January 2023, Turkey's biggest importer is Russia. Among the top twenty BRICS countries, there are four countries, with Russia in first place. The share of BRICS member countries in Turkey's total imports is 28.9%. Russia and China are Turkey's important partners in imports.

Table 4. Top 20 countries from which Turkey imports (Thousand US$)

	2022		2023		Change
Countries	Value	Share (%)	Value	Share (%)	(%)
Total	27843706	100.0	33606365	100.0	20.7
Russia	**4637468**	**16.7**	**5001038**	**14.9**	**7.8**
Switzerland	276127	1.0	4336830	12.9	1470.6
China	**3094799**	**11.1**	**3556970**	**10.6**	**14.9**
Germany	1439794	5.2	1807474	5.4	25.5
USA	1279235	4.6	1229006	3.7	-3.9
Italy	769009	2.8	1020450	3.0	32.7
India	**669260**	**2.4**	**703120**	**2.1**	**5.1**
France	700556	2.5	690130	2.1	-1.5
South Korea	713699	2.6	650406	1.9	-8.9
Spain	466961	1.7	545612	1.6	16.8
UK	433663	1.6	486806	1.4	12.3
Ukraine	595426	2.1	451910	1.3	-24.1
UAE	**290148**	**1.0**	**438352**	**1.3**	**51.1**
Japan	365905	1.3	404102	1.2	10.4
Poland	297810	1.1	367239	1.1	23.3
Belgium	377433	1.4	351968	1.0	-6.7
Kazakhstan	136038	0.5	324129	1.0	138.3
Malaysia	295958	1.1	300291	0.9	1.5
Netherlands	329811	1.2	296695	0.9	-10.0
Romania	294668	1.1	295371	0.9	0.2
Others	10379939	37.3	10348467	30.8	-0.3

Source: TUIK, Foreign Trade Statistics, January 2023.

BRICS countries have developed some strategies to increase foreign trade and contribute to economic growth. For example, free trade agreements and regional trade blocs aim to eliminate trade barriers between BRICS countries and create a freer trade environment. BRICS countries are implementing policies aimed at liberalizing trade in order to increase trade among themselves. In addition, BRICS countries aim to encourage trade to be conducted in local currencies rather than dollars. In this context, under the leadership of China, BRICS countries are making agreements that will allow their own currencies to be used in foreign trade transactions. In this way, it is aimed to reduce the dominance of the dollar in global trade and increase the financial independence of BRICS countries. BRICS countries are implementing policies that will improve the direct capital investment environment in particular and aim to attract foreign investments. In this context, various policies such as tax reductions, bureaucratic conveniences, and investment incentive packages are being developed. BRICS countries are trying to attract the attention of global investors by offering significant privileges, especially for infrastructure projects and energy investments. Finally, BRICS countries are making significant investments in technology and innovation in today's rapidly growing digital trade and e-commerce. Countries have established common platforms and collaborations to ensure that digital trade becomes widespread and efficient. India and China, in particular, are pioneers in developing digital infrastructure. Digitalization creates new trade opportunities among BRICS countries.

CONCLUSION AND DISCUSSION

BRICS countries, and countries such as Saudi Arabia, the United Arab Emirates (UAE), Iran, Egypt and Ethiopia, which joined the group in 2023, are playing an increasingly important role in shaping the future of global trade. This expansion has the potential to significantly change

global trade balances by increasing BRICS' influence in strategic sectors such as energy, agriculture, logistics and technology. The participation of energy-exporting countries in particular has increased BRICS' weight in global energy markets, redefining the power dynamics in world trade (IEA, 2023). In addition, the increase in trade volumes between BRICS countries and investments in infrastructure projects by institutions such as the New Development Bank (NDB) contribute to the removal of barriers to regional and global trade (NDB, 2023).

With the expansion of BRICS, sectors expected to be prominent in the future of global trade include energy, agriculture, digital technologies and green economy. While the share of BRICS countries in global supply chains is increasing, especially in the energy and agriculture sectors, innovation and investments in digital technologies and green economy are also accelerating (World Bank, 2023). These trends show that BRICS can take on a leadership role not only in traditional trade areas but also in new economic paradigms.

Turkey can gain significant opportunities from this dynamic process by strengthening its trade relations with BRICS countries and newly joined countries. Turkey's geographical location, advanced logistics infrastructure and diversified economy increase its potential for cooperation with BRICS countries. Deepening Turkey's trade and investment cooperation with BRICS countries, especially in areas such as energy, agriculture, construction and digital technologies, is critical for both economic growth and competitiveness in global trade.

Increasing energy trade and investment cooperation between Turkey and BRICS, and joint ventures in natural gas and renewable energy projects within this scope will positively affect the energy security of both parties. In addition, implementing policies that support Turkey's increase in agricultural and food product exports to BRICS countries and cooperating with these countries in the field of agricultural technologies will positively affect agricultural competition in Turkey.

Another suggestion is **for** Turkey to develop joint projects with BRICS countries in the fields of digital technologies and green economy. Cooperation in digital transformation and sustainable development projects in particular will improve Turkey's technological capacity. In addition, Turkey's geographical location has the potential to become a logistics center in trade with BRICS countries. Therefore, further development of transportation and logistics infrastructure can strengthen Turkey's role in global trade networks.

REFERENCES

African Development Bank. (2023). African Economic Outlook. https://www.afdb.org/sites/default/files/documents/publications/afdb23-01_aeo_main_english_0602.pdf

BRICS Information Centre. (2011). http://www.brics.utoronto.ca/about.html#bricsinfo.

South Africa Joins BRIC. (2010). South African Government Official Information and Services, https://www.gov.za/about-government/brics-brazil-russia-india-china-south-africa-1

Goldman Sachs. (2003). Dreaming with BRICs: The Path to 2050, https://www.goldmansachs.com/insights/goldman-sachs-research/brics-dream

IEA. (2023). World Energy Outlook , https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023?language=pl

IMF. (2023). World Economic Outlook . https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending

NDB. (2023). New Development Bank Annual Report 2022, https://www.ndb.int/governance/transparency-reporting/

OECD. (2024). Economic Outlook for BRICS Countries . https://www.oecd.org/en/publications/2024/12/oecd-economic-outlook-volume-2024-issue-2_67bb8fac.html

Piper, E. (2015). The Rise of the BRICS: A Global Economic Shift , BICAS, Working Paper 3, https://www.tni.org/files/download/bicas_working_paper_3_piper.pdf

Stuenkel, O. (2014), India-Brazil-South Africa Dialogue Forum (IBSA) (2014), Rise of the Global South. London, New York: Routledge Global Institutions. 198pp.
UNCTAD. (2023). Trade and Development Report . https://unctad.org/publication/trade-and-development-report-2023
World Bank. (2022). World Development Indicators . https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators
WTO. (2023). Global Trade Outlook , https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/trade_outlook23_e.htm

THE EMOTIONAL IMPACT OF DIVORCE ON CHILDREN IN A SINGLE-PARENT FAMILY SOCIAL WORK RESEARCHER CIOBANU IOAN IULIAN

Ciobanu Ioan Iulian
Aurel Vlaicu University of Arad, Faculty of Educational Science, Psychology and Social Work Arad, Romania.
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-7589-4187

Social Work Researcher Ciobanu Irina Elisabeta
Aurel Vlaicu University of Arad, Faculty of Educational Science, Psychology and Social Work Arad, Romania.
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-4658-0992

Professor Dr. Remus RUNCAN
Aurel Vlaicu University of Arad, Faculty of Educational Sciences, Psychology and Social Work, Arad, Romania
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1282-4942

Abstract
This case study explore EFFECTS emotional aspects of divorce on three childrens minors, they living with their mother in a tense family context. By applying method qualitative case study, the experiences are investigated individual children, the difficulties finance and mother 's relations and influence father 's negative on stability emotional family. The dates were collection by Interviews semi-structured, observations and analysis the social context. Results highlights anxiety and the confusion felt by children and stresses importance interventions psychological and sociable to reduce the impact negative of the situation.
Keywords: divorce, minor children, anxiety, single-parent family, case study, qualitative methods

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA

Fiza Ahsan
BALLB (Hons.) Student, Sharda School of Law, Sharda University, India
https://orcid.org/0009-0000-3605-4447

Dr. Tarun Kaushik
Assistant Professor, Sharda School of Law, Sharda University, India

ABSTRACT
The United Nations Convention on the Law of the Seas (UNCLOS), 1982 better known as "law of the seas" and regard as the "constitution of the ocean". It was embrace in 1982 but enforced on 1992. This convention is a result of years of intense work. This comes after many treaties and ultimately, the emergence of UNCLOS. UNCLOS is a framework convention Which is legally binding on its signatories. and clause regulates oceans and sea and living or non living things in it. It regulates the exploitation and conservation of the resources. UNCLOS also settle disputes between the concerning and states having disputes with each other. for this purpose, UNCLOS constituted dispute settlement mechanism and other means i.e., for settlement of dispute purposes such as ITLOS, ISA , arbitration and conciliation etc. UNCLOS also talks about the jurisdiction of the states in which they use their resources without others consent under D12 nautical miles. It also talks about the sovereignty of territorial seas. UNCLOS have more than 300 articles, 17 parts and 9 annexure which govern the world oceans and see globally.
Keywords- UNCLOS, Treaty, Sovereignty, Jurisdiction, Framework, Legal, ITLOS, ISA, Convention, Disputes, Constitution, Oceans, Seas.

INTRODUCTION
The United Nations Convention On the Law of the Seas better known as law of the seas (UNCLOS) mention hereinafter adopted at Montego Bay, Jamaica on 10th December, 1982. It was enforced or Came into effect on November 16th, 1994. It is a comprehensive or exhaustive international regulatory framework administering the activities related to the seas and oceans globally. At present, this convention was legally binding upon 167 countries or nations including European Union who have ratified UNCLOS. It Is considered as "constitution of the oceans". UNCLOS was the outcome of years of diligent negotiations that began in 1973. UNCLOS agreed on 1982. However, it didn't came into effect until November, 1994 because of several industrialized nations. The U.S also raise objection to the UNCLOS provisions that dealt with deep Seabed resources (commonly known as Minerals). After the UNCLOS agreement related to Part XI (commonly known as Part XI Agreement) amended numerous provisions that dealt with deep Seabed Minerals resources. UNCLOS came into force on 16th November, 1994 with 60 nations ratifying it. UNCLOS consist of more than 300 Articles, Part 17 and 9 Annexure accompanied by the Preamble of the said Treaty. This is the most comprehensive and elaborated outcome of codification of participating state even attempted and successfully concluded under the protection or support of UN.

The UNCLOS is an global covenant between various nations who have consented to agree upon it. It is a worldwide regulatory structure for all Marines and seafaring activities. It displaced four Conventions of Geneva of 1958, April those were :- Territorial Sea and the Contiguous Zones Convention on September 10, 1964, Continental Shelf Convention on June 10, 1964,High Seas Convention on September 30, 1962 and Fishing and Conservation of Living Resources of the High Seas Convention on March 20, 1966.

HISTORICAL BACKGROUND

In 1950. UN agreement to standardize their declaration . Professor Robin Churchill, Emeritus Professor of International Law at University of Dundee and Dr. Jacques Hartman, Reader in International Law at University at Dundee, told us that the first UN law of the seas which began in 1956 at Geneva was "unsuccessful in dealings with Maritime zones" and they feared or worried that the advanced states by technology would acquire large area of Seabed to themselves. The lack of standardize or unsuccessful dealing with Maritime Zones led to disputes, including the U.K and Iceland cold war between 1958 and 1976. Further conference were held in 1958, the first conference concludes that resulted in 4 treaties Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zones enforced on 10th September, 1964, Convention on the Continental Shelf enforced on 10th June, 1964 Convention on the High Seas enforced on 30th September, 1962[9] and Convention on Fishing and Conservation of Living Resources of the High Seas enforced on 20th March, 1966.

In 1960, 2nd Conference of Law of the Seas held but not resulted in any agreement. In 1973, 3rd Conference on the Law of the Seas held at New York with 160 participating nations. In 1982, the 3rd Conference held at New York resulted in new treaty, the UNCLOS. This replaces previous 4 conventions that came into force at Geneva in the 1st UN Conference on the Law of the Seas. In 1994, 1st implementing agreement to Part XI of UNCLOS which examine the management of the deep Seabed is adopted. For that our, UNCLOS receives the requisite number 60 signatories to be enforced. In 1995, 2nd implementing agreement that talks about managing and conserving Fish Stocks, commonly known as UN Fish Stock Agreement. It enforced in 2001. On 2018, negotiations began for 3rd implementing agreement on Marine Bio-diversity in areas beyond natural jurisdiction. These proposals yet to be deduce or concluded.

UNCLOS has signed by 167 nations and the European Union. UNCLOS non- signatories includes Kazakhstan, Peru, Turkey, Turkmenistan, Uzbekistan and the U.S. Even non-signatories are bound by some of the provisions of the UNCLOS. Now, they are generally accepting as customary International law, to which all nations must follow as it's a sole of the origin of International Law. UNCLOS is a bodywork treaty that sets out broad fidelity and concepts among nations. Although, leave some specific commitments to successive International Treaties or State Legislation. UNCLOS described as "Umbrella" Convention because it suggests fundamental bodywork for nations to exercise authority over activities at sea , however don't have detailed rules to govern those activities. UNCLOS refer these International Institutions as competent International Organisations. Thus, includes provisions to develop regulations, standards and treaties in specific areas. UNCLOS includes 3 institutions.

The International Seabed Authority (ISA).

The Commission on the Limits of the Continental Shelf.

International Tribunal on the Law of the Seas.

And an important competent organization is the International Maritime Organisations (IMO). It's headquarter is in London which focuses on making rules and standards on shipping under UNCLOS.

A Package Dealing Convention – Article 82 of UNCLOS deals with Package Dealing. The law of Seas Convention called the "Package Dealing". At first sight Package means collection , bundles, combination etc. Here, Package Dealing means without consenting or agreeing on all issues, agreeing on a single issue or term is worthless or lasting for a short duration only. In Package Dealing state don't accept partial solution because when they compromise on important items. They do to in regard that they accept solutions on another issue that are equally important. They do so because to or make compromise to make most of the nations to attract widest International adherence to it.

FREEDOM OF NAVIGATION AND OVERFLIGHT

Freedom of navigation under article 87 (1)(A) of UNCLOS granted to all nations under international law. The UNCLOS talks about freedom of navigation quite a few times. Freedom of navigation can be seen ample times in UNCLOS. For example:- freedom of navigation in strait used for international navigation, freedom of navigation in the EEZ, High Seas, right of innocent passage in the territorial sea and through archipelagic waters, freedom of transit passage in strait used for international navigation.

Innocent Passage :- The UNCLOS defined doctrine of innocent passage. they have a right of ships to pass territorial sea without harming the peace security or good order of coastal state. Innocent passage established rule of international law that is vital for maritime law and also it is a fundamental part of territorial sea. Coastal states have power to temporarily suspend innocent passage in certain areas of their territorial sea of it's essential for security reasons. innocent passage allows free navigation, which helps maintain peaceful relation between nation and facilitation of international trade and commerce.

Right of Transit Passage:- UNCLOS defines transit passage as a right of ships and aircraft to navigate or over flight for the purpose of passing through it quickly and continuously. Transit passage means freedom of navigation solely for the purpose of continuous and expeditious transit of the strait between one part of the high seas or EEZ to another part of the high Seas or EEZ. This right applies to all the ships and aircraft regardless of their ownership and nationality. Passage must be continuous means it can't be interrupted unless due to distress or force. Ships and aircrafts must not threaten or use of force against the sovereignty of the state bordering the strait, ships must comply with international regulation for safety at sea and for preventing pollution.

Rights of Archipelagic Sea Lanes Passage :- According to the UNCLOS, archipelagic sea lanes passage is the right of navigation and overflight in archipelagic water and adjacent territorial sea. It is a right to travel quickly, continuously and without obstruction between parts of high seas or an EEZ. Archipelagic sea designated the lens for ships and routes for aircraft for their passage. All ships and aircraft have right to use archipelagic sea lanes and air routes. UNCLOS legally explain the archaeologic state as an island nation consist of one or more archipelago.

High Seas :- The UNCLOS Defines high seas as all parts of oceans or seas that not an ambit or within a nation state territorial sea, internal water, EEZ, archipelagic water. the high seas open to all either they are coastal or landlocked. All states or nations can exercise freedom of high sea according to condition specified. It is protected from illegal practices that is pollution and unsustainable fishing. No nation is responsible for protecting or managing the high seas.

Straits :- In UNCLOS, strait defined under Article 34 to 45. This regime covers certain straits that are not covered by transit passenger regime. The Regime applies to strait that connect 2 parts of high seas and EEZ. It gives freedom to all ships to navigate. The Sovereignty and jurisdiction of states bordering straits not affected by passage but it actually exercised by the subject regime and international law.

MARITIME ZONES

UNCLOS Put an end to very long chaotic situation in initial of 20th century by providing new zones. UNCLOS clarified the controversy regarding the breadth of territorial sea and explain other maritime zones. From the baseline the breadth of maritime zones is measured. When certain circumstances arises regarding the nation's maritime claims overlap boundaries must be 'delimit'. The concerned states come to an agreement between them firstly but if they can't, then that dispute can be resolved by judicial or non judicial means laid out and UNCLOS. It is now clear that Normal baseline is the low water line. unclosed estates that the normal baseline for measurement of the breath of the tutorial sea is the low water line of the coastal states. In the case of Anglo Norwegian fisheries case. The case involves dispute between UK and Norway. in 1951,

UK brought the dispute before the international Court of Justice 1949. Norway's geographical configuration has a complexity. The coast is extremely notched and cut into and in immediate vicinity also fringe of Islands (skjaergaard). The Norwegian government major there baseline from the end point of island. UK said that it's not how it works and contended in ICJ that Norway doesn't follow international law. The ruling of court was that, normal baseline is "low water line" and measured in a straight line taken into account of geographic, economic and historic concept. The ICJ stated that if naturally or geographically the coast is extremely notched and cut into and there is an island in immediate vicinity then it can be treated as land territory. And the baseline measured from the appropriate point from the island followed by the straight line. Court justified that Norwegian coast all distinct geographical character for adoption of straight line.

Maritime Zones divided into 5 main zones :-

Internal water :- UNCLOS Define internal water means the landward side of the baseline of national territorial seas. It actually sea area which is inside the baseline of nations territorial sea. they are subject of coastal state sovereignty whereas certain right like freedom of navigation doesn't apply.

Territorial Sea :- Under the UNCLOS, Territorial sea extended to 12 nautical miles from the baseline of the state. The jurisdiction is within the particular state, although vessels can navigate through it known as innocent passage mentioned hereinbefore.

Contiguous Zones :- Under the UNCLOS, It can be further extended to 12 nautical miles beyond its territorial sea. in certain matters states can enforce it's law that is custom taxation pollution and immigration.

Exclusive Economic Zones (EEZ) :- Under the UNCLOS, It extends to 200 nautical miles and have exclusive rights over natural resources.

Continental Shelf :- Under the UNCLOS, a 200 Nautical miles, an exclusive right to explorer an exploit the resources of sea bed and subsoil of the coastal states. It can be further extended to another 200 nautical miles which considered as extended continental shelf.

High Seas :- All the parts of sea which are not included in EEZ, internal water,, territorial see, archipelagic water of a state. And no part of it can be claimed in the name of sovereignty. High Seas are accessible to all nations and can enjoy freedom of navigation, overflight and even lay submarines.

INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF UNCLOS

The UNCLOS is a International treaty and a framework Convention that established legal framework 4 governing all the activities of the world's oceans and seas. when the UNCLOS established then along with it institutional framework also laid down. It establishes 3 institutions:-

ITLOS
CLCS
ISA

These institutions have a separate or specific work to do when any specific circumstances in which they have jurisdiction or a right to act on.

International Tribunal on the Law of the Seas (ITLOS)

The ITLOS was established on 1982 by UNCLOS. It is one of the dispute settlement mechanism under the UNCLOS. It is an independent judiciary body which adjudicate disputes between the nation's on ground of interpretation and application of the UNCLOS. ITLOS shall be composed of 21 independent members elected who have highest reputation of fairness, integrity and knowledge or competence and law of the seas. The tribunal open for all nations who are parties to the convention and in some cases other countries such as international organizations also. All the disputes which are submitted to the Tribunal in accordance with convention are under its

jurisdiction. Advisory opinion can be also given by the Tribunal. The Tribunal's jurisdiction is also extended to any other agreement where it is provided specifically. 5 chambers that are formed under the Tribunal.

Seabed Disputes Chamber :- It is consist of 11 judges and 7 members quorum required to constitute the chamber. the chamber competent to give advisory opinion on legal questions arises within the scope of the authority. Only the seabed dispute chambers established following to the provision of Section 5 of the convention, Article 14 of the statute and Part 11, although the other chambers established in conformity with article 15 of the statute.

Chamber and Summary Procedure :- Article 15 paragraph 3 and 4 of the statute specifically talks about the task of the Chamber of summary procedure to hear and decides a case by summary procedure if the parties requests to.

Chamber of Fisheries Disputes :- This chamber stabilised in accordance with paragraph one of article 15 of the statute, this chamber concerned with the disputes related to the conservation and management of the marine living resources if parties agreed to summit.

Chamber for Marine Environment :- The chamber also established within the same provision of the statute. it deals with the protection and preservation of marine environment.

Chamber for Maritime Delimitation Disputes :- The chamber mentioned in the same provision of the statute. it deals with the disputes on maritime delimitation. Both (4) and (5) chambers are dependent on the parties preceding agreement submission.

Commission on the Limits of continental shelf (CLCS)

The establishment of the dispute settlement mechanism namely Commission on the limits of the continental shelf was formed for the purpose to implement the UNCLOS, 1982 regarding the outer limits of 200 nautical miles of continental shelf from the baseline. This Commission composed of 21 experts in geology, geophysics and hydrography. This Commission meets twice a year. The coastal state can extend its limits to 200 nautical miles on the recommendation of the Commission. In case where Commission makes recommendation to coastal states regarding the limit, the Commission ensure it and the said action of the related nation shall not prejudice matter relating to delimitation of boundaries between nation with opposite coasts.

International Seabed Authority (ISA)

This authority is the autonomous international organization established under UNCLOS, 1982 and 1994 agreement. The authority came into force on 16th November 1994 along the enforcement of UNCLOS, 1982. According to the sea bed an ocean floor and subsoil which is beyond the jurisdiction of nation under Part 11 agreement. parties to the convention agree to organise and control activities in the area through ISA with a view to administering the resources. In June, 1996 ISA became fully functional or operational. The principal organs of this authority are the assembly, the council and the secretariat. One of the work of this authority is to establish and give effect to authorities organization structure by holding annual session, managing the secretariat, comprises of secretary- general office, resources and environment monitoring, administrative and management office, office of legal affairs, along with finalising any necessary arrangement with the host country. Finance Committee, legal and technical Commission and observer states also support this authority.

RIGHTS AND OBLIGATIONS OF THE STATE UNDER UNCLOS

The UNCLOS establishes The rights an obligation for the states in respect to the world ocean which mentioned under UNCLOS.

Coastal States:- Under UNCLOS, Article 56 recognises 2 kinds of rights of the coastal state. Firstly, they have a sovereign rights for aim of exploring and exploiting, conserving and managing the natural resources regardless living or non living of the sea bed and subsoil and

superjacent water and to other activities for the production of energy from water currents and winds. Secondly, UNCLOS also provides other rights and duties under article 56 that talks about jurisdiction in the coastal states as to

The Formation and utilization of unnatural island installations and structure.

Marine scientific research (MSR)

Preservation and conservation of the marine environment.

Landlocked States :- Under UNCLOS, Article 3Off that Geneva Convention on the high seas, 1958 defines, in order to enjoy freedom of the sea on equal terms with coastal states, states having no Sea coast should have free access to the sea. Under UNCLOS, Article 125 Talks about the rights of access to and from the sea and freedom of transit. Thus, it will be seen that, there is no absolute right of transit instead of that it depends upon agreement made between the landlocked and transit states. article 127 to 130 of the convention of 1982, gives range of terms for the operation of the transit state. article 131, provides that ships of landlocked states with their flags shall enjoy equal treatment to that of other foreign ships in maritime zones. All states ships, either coastal states or landlocked states have the right of innocent passage in territorial sea and freedom of navigation beyond the territorial sea. It also includes that landlocked states have a right to participate upon a equitable ways for exploitation often appropriate part of the surplus of the living resource of economic zone.

Flag State:- Under the UNCLOS, Parts VII Related to the provision of flags state rights and Obligations in titled under “High Seas”. Flag states rights and obligation is crucial for effective implementation UNCLOS. Flag states give exclusive jurisdiction over those steps which grant nationality to ships. ship's flying their flag are controlled by the Flag States and also are responsible for effectively exercising the jurisdiction. Flag states must comply with the rules of international law standards to prevent, reduce and control marine pollution. If any violation occurred by shapes flying their flags, then flag state can take actions And investigate if sufficient evidence found. Flag state must cooperate and inquiries with the other state into marine casualties and incidents involves ships flying their flag. It ensures that victim of marine oil pollution gets adequate compensation.

Marine Environment:-It' simply means that the environment in the oceans, seas should be not polluted. for the purpose of preserving and protecting the marine environment addressed by the convention called and close. another convention for the same issue ICPPS, 1973 Bhatt later modified in 1978 relating MARPOL. Marine environment with its vital diversity of marines and plants and animals part of natural and cultural heritage. The world ocean produce 70% of oxygen and 80% of plants and animals life. These got polluted by various means mention herein after. These pollutants are the threat to human health and animals living in the ocean. Many attempts were made but failed, this need cooperation and dedication among global countries. Under Section 5 Part XII of UNCLOS, 1982 divides it into 6 categories:-

Pollution from land based sources :- Under Article 207, Agriculture, industry, mining, landfills, deforestation, urbanization etc.

Pollution from Sea based Activities :- Release of harmful substances directly from exploitation, exploration and processing of the sea bed material. It arises from oil spillage or gas escape Doing process of exploitation or transmission.

Dumping at Sea:- Article 210-216, Dumping includes not only the nuclear waste but also industrial and domestic waste. All of these pollutants dumbed directly or indirectly into the oceans by the neighbouring or state around the ocean. under UNCLOS article 1 (5)(A) defines dumping which includes pollutants and article 1 (5)(B) defines dumping that doesn’t not include pollutants.

Pollution from or through the Atmosphere:- The marine environment also vulnerability To pollution from the air known as atmospheric pollution. Atmospheric pollution ultimately a form

of pollution originated in land. Pollution originated from land and transfer to ocean by air or river.

Oil Pollution:- Main cause is oil spillage, oil in runoff even naturally seeping of oil into ocean due to breakage of tankers of oil, leakage of oil pipe, drilling activities, unskilled manpower, field to check failure, operational oil spillage etc.

Vessel Pollution:- (Article 211,217,218 and 220), Part 1, Section 3(5). Main pollution caused due to the shipping,. Shipping is a global activity in the entire world and essential part of the transport to the world. 90% of the trade carried out by the sea, the most cost effective to move mass goods and raw material among various nations.

Pollution from activities in the Area :- (Article 208-214) contamination caused by the activities take place around the area of the world ocean that resulted in the pollution.

High Seas :- The Concept of closed C pronounced by the Spain and Portugal in 15th and 16th centuries which was advocated by the papal bulls of 1493 and 1506 dividing the sea of the world ocean between two powers. it was replaced by the idea of the “Open Sea” and the consequent freedom of the high seas during the 18th century. das spirit of freedom of the high sea is that no state may acquire sovereignty over parts of them. Part VII, Article 86-120 of UNCLOS deals with the regime of high seas. Although, it is not defined under UN clause. However, it is implicitly explain the concept of the high seas. High Seas is defined under the Geneva Convention of on the high seas, 1958. High Seas are reserved and no state can claim sovereignty over them. But, it is subject to the doctrine of recognition, acquiescence and prescription, where by continuous usage accepted by another state, that's certain areas of high seas attached to territorial sea of coastal state may be subject to that state sovereignty as cited in the Anglo Norwegian fisheries case as mentioned hereinbefore. All nations have liberty to sail freely in their ships with their flag on the high seas. under article 87 of unclosed and Article 2 of Geneva Convention on the high seas, high seas open to all states. Article 116,117, 119 of unclosed deals with the state to take measures to conserve the living resources of the high seas. Article 118 of one class deals with cooperation of states with each other for conserving and managing it. article 212 deals with pollution control and require to adopt laws and regulates to prevent, reduce and control pollution. states are required to settle disputes peacefully through ITLOS, ICJ, Arbitration or Conciliation. In Case of S.S Lotus case, PCIJ 1927, it was believed that the vessel on the high seas are subject to no jurisdiction except that of the nation whose flag they fly.

Resources Exploitation Under UNCLOS

UNCLOS Regulates the exploitation of resources. ISA has tackle the work to standards of misuse of minerals. Drafts of exploitation regulations was prepared and under negotiation by Council of Authority (COA). In a council meeting on July, 2023 the council taken into account the progress made but it's continued negotiation by COA.

Exclusive Economic Zones (EEZ) :- In part 5 article 56 of UNCLOS, it states that in EEZ coastal nations have sovereign rights to misuse, examine, and conserve and operate natural resources in their EEZ. All these includes the seabed, subsoil and subjacent water. Coastal states also have Authority with believe to:

Formation and utilization of unnatural island, fittings and structure.

Marine scientific research

For conservation and preservation of marine surroundings.

In EEZ, coastal nations shall have to consider liberty and obligation of other nation and get in compatible methods under the provisions.

Continental Shelf:- Under UNCLOS, Article 77(1) states that Coastal states has a exclusive sovereign rights 4 exploiting and exploring its natural resources. Article 77 (2) and (3) clearly states that these rights are exclusive and no one can misuse these assets without the will of coastal

nations. Consequently, coastal nations have also a right to harvest sedentary spices over it's continental shelf.

DISPUTE SETTLEMENT MECHANISMS UNDER UNCLOS

Part XV of UNCLOS provides 4 panels in which the concerning states can settle their disputes.
The International Tribunal for the Law of the Seas (ITLOS)
The International Court of Justice (ICJ)
An Arbitral Tribunal accordance with (Annex VII of UNCLOS)
A Special Arbitral Tribunal in accordance with Annex VIII of UNCLOS.
States can also choose other measures for dispute settlement including extra judiciary methods including negotiation and regional agreement between states. Settlement of disputes under unclos are compulsory for signatories. This was seen by many nations as furnishing a appropriate halt on the possibilities of breaking and multiple interpretation of the provisions of the treaty. The compulsory nature of settlement of disputes also support the agreement with UNCLOS. It's reasonable to observe that fear of obligatory agreement of dispute sensible nation resolution making and conduct.

International Tribunal on the Law of the Seas (ITLOS) Jurisdiction

ITLOS have a jurisdiction consists of all the disputes and all requisition advance to it in relation with the treaty. In addition to situations of other agreement which gives rights and jurisdiction on the ITLOS. In the case of Hoshinmaru case, Japan v. Russia, the Tribunal believed that bond shouldn't be set to maximum penalty applicable to owner or master and neither it should be calculated in respect of the "vessel" that was confiscated in given situation of the case. The amount of claim should be equally proportionate to the offence committed.
ITLOS has authority to deal with arguments in 2 ways:
Contentious Jurisdiction:- ITLOS has the authority over all arguments about the analysis or elucidating of the treaty. under Article 297 and declaration made under Article 298 of the convention. Article 297 and declaration under Article 298 of the convention do not exclude the concerning nations from consented to summit ITLOS a dispute or else preclude from tribunal jurisdiction under Article 299 of UNCLOS. ITLOS Has also a jurisdiction on the dispute of any other agreement which gives ITLOS a jurisdiction.
Advisory Jurisdiction :- The seabed Disputes chamber is a capable to grant advisory opinion on the issues that arises within the scope of the action of the assembly or council of ISA under Article 191 of the convention.

Arbitration

The UNCLOS Gives the concerned parties to the dispute a means of settling disputes. In Annex VII, Article 287(3), that if nations not expressly gives any preference to the means of settlement office issues under artic287 (1).
Procedure of preference selected at the instance of signing, rectifying or assenting the UNCLOS treaty either after that.
Award Should be given and it's final if the parties does not appeal further.
Special tribunal can be summoned for disputes in relation to marine environment, scientific research and navigation, fisheries.
Any member of the juvenile can give dissenting opinion.

Conciliation

Under UNCLOS, Article 284, Conciliation is a process of dispute settlement, that can be used to settle the argument between the concerning nations.

Any party in a dispute can race conciliation just by sending return notice to other party.

Both the nations must determine the procedure of acceptance and it can be terminated by the procedure.

A Commission is formed to hear the disputes of both sides examine the claims and make an offer for friendly settlement.

both the parties are responsible for the fees of the Commission along with the expenses.

The recommendation of the Commission are not legally binding

It is flexible in its implementation of law and procedure

It's scope is limited not extended to certain types such as scientific research, delimitation of sea boundary.

CONCLUSION

The United Nations Convention on the Law of the Sea, or UNCLOS, is consequential landmark treaties aimed to determine the legal parameters governing the global seas and oceans. The treaty basically involves the rights & entitlements of nations regarding maritime boundaries, territorial waters, along with the exclusive economic zones (EEZ). The major goals are basically activities that establish peaceful undertakings in the seas, promote equitable ingress to sea assets and preserve the marine surroundings.

It also elaborates on such issues as navigation rights, marine scientific research, and conservation of marine biodiversity. It, therefore, gave out as a foundation for cooperation between nation, which is necessary for dealing with disputes and makes it central to international maritime law and governance.

REFERENCES

https://www.itlos.org/en/main/jurisdiction/#:~:text=submitted%20to%20it.-Contentious%20jurisdiction,have%20been%20concluded%20to%20date.
https://www.isa.org.jm/the-mining-code/draft-exploitation-regulations-2/
https://m.hanoitimes.vn/unclos-sets-legal-regimes-for-maritime-rights-and-exploitation-within-eez-46229.html
https://www.cambridge.org/core/books/abs/development-of-the-law-of-the-sea-by-unclos-dispute-settlement-bodies/flag-states-rights-and-obligations-under-the-law-of-the-sea/14C8DB880D07477593D8814A0222CE83
https://www.cambridge.org/core/books/abs/development-of-the-law-of-the-sea-by-unclos-dispute-settlement-bodies/coastal-states-rights-and-obligations-under-the-law-of-the-sea/8B1C25AB7D9DE1E4499CD42A8DF04395
https://www.un.org/sustainabledevelopment/oceans/
https://legal.un.org/avl/ha/uncls/uncls.html
https://bibliotekanauki.pl/articles/1954526
https://unctad.org/publication/legal-and-institutional-framework-governing-ocean-based-economic-sectors-barbados
https://scholarhub.ui.ac.id/ijil/vol17/iss4/3/
https://in.docworkspace.com/d/sINve5M2iAY7uxLcG?sa=cl
https://in.docworkspace.com/d/sII7e5M2iAdTuxLcG?sa=cl
https://in.docworkspace.com/d/sIGTe5M2iAbLvxLcG?sa=cl
https://in.docworkspace.com/d/sINbe5M2iAebvxLcG?sa=cl
https://in.docworkspace.com/d/sIB7e5M2iAcHxxLcG?sa=cl
https://in.docworkspace.com/d/sIBje5M2iAanyxLcG?sa=cl
Gurdip Singh (Professor, Faculty of law, University of Delhi), International law (2nd edition).
Malcolm N. Shaw (Sir Robert Jennings Professor of International Law University of Leicester) International law (6th edition).

INCOME DISTRIBUTION DYNAMICS UNDER THE LENS OF R&D TAX INCENTIVES

Fatih KOÇ
Istanbul Okan University, Faculty of Business and Management Sciences, Department of Business Administration, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0333-7456

Banu HAS
Istanbul Okan University, Faculty of Business and Management Sciences, Department of Economics-Finance, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7693-8490

ABSTRACT

Introduction and Purpose: One of the most significant drivers of technological advancements is R&D tax incentives. These incentives increase the returns generated by technological advancements. However, these returns are not equitably distributed across society and are predominantly concentrated in the hands of capital owners within high-income groups. Consequently, the welfare of low-income groups deteriorates, leading to a rise in income inequality. This study examines the impact of technology, as influenced by R&D tax incentives, on income inequality.

Materials and Methods: The study utilizes the Generalized Linear Model (GLM) as the econometric method. Accordingly, a panel data analysis has been conducted for 20 countries over the period 2010–2021. In the econometric model, the Palma ratio, representing income inequality, is used as the dependent variable. The independent variables include the R&D tax incentive rate as a proxy for technology, the democracy index, university enrollment rates, and unemployment rates.

Results: The results reveal that R&D tax incentives, representing technology, increase the Palma ratio and exacerbate income inequality. R&D tax incentives enhance the returns generated through technological advancements. However, these returns are not widely distributed across society and tend to concentrate in the hands of specific groups. As a result, the returns are channeled toward capital-intensive sectors, limiting labor's share of the benefits from technological advancements. Consequently, the share of total income received by low-income groups diminishes, further deepening income inequality.

Discussion and Conclusion: The results indicate that R&D tax incentives, representing technology, exacerbate income inequality. This finding suggests that technological advancements, while fostering economic growth, can also intensify inequality. To ensure that the benefits of technology are more widely distributed, inclusive investments in education and technological solutions should be prioritized. These measures must be supported by strengthened social policies and redistribution mechanisms to achieve sustainable outcomes.

Key Words: Income Inequality; R&D Tax Incentives; Technology

COMPARATIVE ANALYSIS OF MILITARY EXPENDITURE TRENDS AMONG GLOBAL POWERS AND NIGERIA: HISTORICAL INSIGHTS AND ECONOMIC IMPLICATIONS

Abdulgaffar Muhammad
Department of Business Administration Ahmadu Bello University

Odiase Bernard O
Department of Business Administratio University of Benin

Maryam Isyaku
Department of Business Administration Bayero University Kano

Anthony Kolade Adesugba
Department of Business Administratio Ahmadu Bello University

Anthony Unyime Abasido
Department of Business Administratio Federal Polytechnic Daura

Abstract
This study examines military expenditure trends, correlations, and clusters among selected countries, using data from 1960 to 2023. The analysis focuses on military spending as a percentage of GDP to highlight long-term patterns and inter-country relationships. Key findings reveal that global military expenditure is heavily influenced by geopolitical events, economic conditions, and regional conflicts. Strong correlations were observed among NATO allies like the USA, UK, and France, reflecting synchronized defense policies. In contrast, Iran and Nigeria exhibited moderate correlations, driven by shared responses to internal and regional security challenges. The clustering analysis identified three distinct periods: the Cold War era, the post-Cold War adjustment phase, and the early post-World War II years, each characterized by unique spending trends. Policy recommendations emphasize the need for Nigeria to align military spending with economic priorities by addressing inefficiencies and promoting accountability. Suggestions for future research include expanding datasets to incorporate additional countries and variables, as well as employing advanced analytical techniques to explore the broader implications of military expenditure. This study contributes to the understanding of global defense spending dynamics and provides insights for policymakers to navigate evolving security and economic landscapes.
Keywords: Military expenditure, GDP, correlation analysis, clustering, Nigeria, policy recommendations

Introduction
Military expenditure as a percentage of Gross Domestic Product (GDP)—commonly referred to as the military burden—serves as a fundamental measure of the relative economic cost of a nation's defense efforts. In 2023, global military spending reached a record high of $2.443 trillion, marking the ninth consecutive year of increase and the steepest year-on-year rise since 2009, with a 6.8% growth (SIPRI, 2024). This surge reflects a heightened focus on defense driven by geopolitical tensions, particularly the war in Ukraine and conflicts in Asia, Oceania, and the Middle East. On average, military spending accounted for 2.3% of global GDP in 2023, with the highest regional burdens in the Middle East (4.2%) and Europe (2.8%), followed by

Africa (1.9%) (SIPRI, 2024).

The rising military expenditure has significant implications for global economies. It represents a direct trade-off with other areas of government spending, such as health, education, and infrastructure. Scholars have long debated the economic consequences of military spending. Smith (1980) argued that increased military expenditure can divert resources from public consumer consumption and crowd out private investment due to competition for public resources. This crowding-out effect often leads to long-term economic consequences, particularly in regions where fiscal constraints are already significant (Scott, 2001; Hou & Chen, 2014).

The global rise in military spending has also sparked public discontent, particularly in advanced economies. For instance, in the United States, a significant portion of the federal budget is allocated to defense annually, often at the expense of critical social sectors like education and healthcare. Sajid (2021) noted that in 2020, $0.73 trillion out of the $4.7 trillion U.S. federal budget was allocated to defense, contributing to mounting public debt and budget deficits. Such trends highlight the potential for military spending to exacerbate economic inequalities and create fiscal challenges (Caruso & Di Domizio, 2017; Sajid, 2021).

Examining the military expenditure of global powers alongside that of Nigeria provides a comparative perspective that is critical for understanding the varied drivers and consequences of defense spending. Global powers, such as the United States, China, and Russia, maintain substantial military budgets to project power, safeguard geopolitical interests, and address international security threats. Their spending patterns are typically shaped by strategic considerations and robust economic capacities.

Conversely, Nigeria, as a developing nation, allocates a relatively smaller proportion of its GDP to military expenditure. However, its spending has risen in response to internal security challenges, including terrorism, insurgency, and regional instability. In 2023, Nigeria's military expenditure amounted to $3.2 billion, marking a 20% increase over the previous year, reflecting the country's prioritization of internal security concerns (SIPRI, 2024). Despite these efforts, Nigeria's military burden remains lower than that of global powers, highlighting its constrained fiscal environment and competing developmental needs.

Comparing Nigeria's spending with that of global powers illuminates the trade-offs between security and development priorities. While global powers leverage military spending to advance technological innovations and maintain global influence, developing nations like Nigeria face the challenge of balancing defense needs with critical investments in education, healthcare, and infrastructure. Scholars such as Sajid (2021) and Smith (1980) emphasize the crowding-out effects of excessive military spending, which can stifle private sector growth and exacerbate long-term fiscal pressures.

This comparative analysis contributes to understanding how countries with vastly different economic and geopolitical contexts navigate the challenges and opportunities posed by military expenditure. It underscores the need for balanced resource allocation strategies that address both security imperatives and developmental priorities.

Literature Review

Overview of Global Military Expenditure Trends

World military expenditure increased for the ninth consecutive year in 2023, reaching a total of $2,443 billion. This represented a 6.8 percent increase compared to 2022, marking the steepest year-on-year rise since 2009 and pushing global spending to the highest level ever recorded by SIPRI. The global military burden—measured as military spending as a percentage of global GDP—increased to 2.3 percent in 2023. Additionally, average military expenditure as a share of government budgets rose by 0.4 percentage points to 6.9 percent, with per capita military spending reaching $306, the highest since 1990.

The rise in global military spending in 2023 was driven primarily by the ongoing war in Ukraine and escalating geopolitical tensions in Asia, Oceania, and the Middle East. Military expenditure rose in all five geographical regions, with Europe, Asia and Oceania, and the Middle East showing significant increases.

The two largest spenders, the United States and China, together accounted for approximately half of global military spending in 2023. The top 10 military spenders accounted for 74 percent of the global total ($1,799 billion), with all these countries increasing their expenditure compared to the previous year. Ukraine's military spending, in particular, saw a dramatic 51 percent rise to $64.8 billion, elevating it to the 8th largest global spender. Similarly, Russia's military burden rose to 5.9 percent of its GDP. Among the top 10, Ukraine allocated the largest share of its government expenditure (58 percent) to the military.

China's military spending rose for the 29th consecutive year, although the rate of growth has slowed in the last decade. Military expenditure by China increased by 60 percent between 2014 and 2023, reflecting slower economic growth during this period.

Africa

Military expenditure in Africa totaled $51.6 billion in 2023, marking a 22 percent increase from 2022. North African countries accounted for $28.5 billion of this total, representing a 38 percent rise from 2022 and a 41 percent increase from 2014. Algeria's military spending rose sharply by 76 percent to reach $18.3 billion, its highest level ever, driven largely by increased gas export revenues to Europe. In contrast, Morocco's military spending decreased for the second consecutive year, falling by 2.5 percent to $5.2 billion.

Sub-Saharan Africa's military expenditure rose by 8.9 percent in 2023 to $23.1 billion. Nigeria, the subregion's largest spender, saw a 20 percent increase in military spending, reaching $3.2 billion, supported by a supplementary budget to address ongoing security challenges. The Democratic Republic of the Congo (DRC) recorded the highest global percentage increase in military expenditure (+105 percent), coinciding with rising tensions with Rwanda and clashes with non-state armed groups. South Sudan followed with a 78 percent increase in military spending, reaching $1.1 billion.

Europe

Military expenditure in Europe reached $588 billion in 2023, a 16 percent increase from 2022 and a 62 percent increase from 2014. The ongoing war between Russia and Ukraine significantly influenced this rise. Both countries experienced substantial increases in their military budgets, reflecting heightened regional tensions.

Middle East

Military spending in the Middle East grew by 9 percent in 2023 to an estimated $200 billion, marking the largest annual increase in a decade. The rise was driven by higher spending from Saudi Arabia, Israel, and Türkiye. Israel's military expenditure increased by 24 percent to $27.5 billion, largely due to its offensive in Gaza following the October 2023 Hamas attack. Israel's monthly military expenditure surged from an average of $1.8 billion before October to $4.7 billion in December 2023.

(Source: SIPRI, 2024)

Geopolitical drivers of military spending.

Geopolitical drivers significantly influence global military spending, which has reached a record high of $2.44 trillion as international tensions continue to escalate (SIPRI, 2024). With 56 identified conflicts currently occurring—the most since World War II (Vision of Humanity, n.d.)—nations are racing to modernize their military capabilities, driving spending to increase at the fastest pace in a decade (Kiderlin, 2024). The largest increases in spending have come from Ukraine and Russia amid their ongoing war, prompting Western allies to sharply boost their military expenditures in response (Vision of Humanity, n.d.). European nations, in particular, have ramped up spending as political perceptions shift due to the conflict.

Additionally, escalating tensions in Israel and a more provocative Iran have driven up military budgets across the Middle East. Hostilities are not only intensifying in the Middle East but also spreading throughout Northern Africa, Latin America, and the Caribbean. In this increasingly unstable global environment, companies providing national defense services are poised to benefit from sustained and healthy demand.

In the coming years, global defense spending is projected to exceed $3 trillion annually, reflecting a rapidly evolving battlefield. After decades of military involvement in the Middle East, U.S. foreign policy is shifting its focus toward China and the broader Asia-Pacific region. Decisions like withdrawing from the Iranian nuclear deal and the hasty removal of U.S. troops from Afghanistan signal that the U.S. no longer wishes to eternally police the region, a change that has not gone unnoticed by its allies, such as Saudi Arabia and Jordan. In response, Saudi Arabia has softened its stance against Iran, even reopening its embassy in Tehran—a previously unimaginable move given its strong U.S. support (Al Jazeera, 2023).

China is filling the void left by the U.S. with its Belt and Road Initiative, positioning itself as a key player in the Middle East (Eslami & Papageorgiou, 2023). This development is creating new tensions and leaving the region increasingly at odds with U.S. interests. As the geopolitical landscape shifts, defense strategies and spending priorities are also evolving to address new challenges and threats in this complex global environment.

As China plays an increasingly pivotal role on the global stage, it is frequently clashing with the United States. U.S.-China trade boomed following China's acceptance into the World Trade Organization in 2001 (Sinupurapu & Berman, 2024). However, as China has grown, U.S. concern over fundamental differences has intensified. Not only is China seen as a growing threat to national security, but its businesses also do not adhere to the rules of Western capitalism. State-owned enterprises (SOEs) are highly subsidized and are not held accountable for corporate espionage.

The U.S. has become particularly dependent on China for electronics and machinery. The rising importance of Taiwan's semiconductor industry adds another layer of complexity, bringing the clashing views about Taiwan's independence to the fore. This geopolitical tension has the potential to escalate into a military conflict, making it a top U.S. concern. The strategic significance of Taiwan's semiconductor industry cannot be overstated, as it is crucial for both technological advancement and national security. As the U.S. navigates these challenges, its approach to China will likely continue to evolve, reflecting the dynamic and high-stakes nature of this bilateral relationship.

Existing Studies in Military Expenditures

Research on military expenditures has consistently highlighted correlations between economic, political, and security factors. Economic capacity, often measured by GDP, plays a central role in shaping military spending patterns. High-income nations, such as the United States and China, allocate significant portions of their budgets to defense due to their greater fiscal capacity and global security commitments. Conversely, low-income nations face financial constraints that limit their ability to fund extensive military operations, despite significant security challenges. Political systems also influence spending, with authoritarian regimes often prioritizing defense budgets to maintain internal control, while democratic nations balance military expenditures with social welfare investments (Goldsmith, 2007).

Recent studies have further emphasized the impact of geopolitical risks on economic and defense activities. Geopolitical risks create institutional uncertainty arising from economic disputes, conflicts of interest, wars, and tensions. Events like the Russia–Ukraine conflict, which began in February 2022, illustrate how such risks can have profound international economic and social consequences (Caldara & Iacoviello, 2022). These uncertainties hinder critical economic decisions vital for growth (Bhattarai et al., 2020; Baker et al., 2016; Bloom, 2014). Institutions like the World Bank and International Monetary Fund actively monitor geopolitical

developments to predict future economic outcomes and mitigate risks (Sweidan, 2021, 2023b; Wu et al., 2022; Riti et al., 2022; Phan et al., 2022; Qian et al., 2022; Hailemariam & Ivanovski, 2021).

Clusters of military spending behavior often emerge due to shared geopolitical and regional characteristics. For example, NATO members consistently exhibit high defense budgets due to collective security agreements. Similarly, Gulf Cooperation Council (GCC) countries maintain high military expenditures, driven by oil revenues and regional security concerns. Emerging economies such as China and India form a distinct cluster, reflecting their rapid increases in defense budgets alongside economic growth and regional aspirations (Dunne & Perlo-Freeman, 2003). In contrast, Sub-Saharan African countries spend less in absolute terms but allocate a higher percentage of GDP to defense due to internal conflicts and external threats.

Methodologies such as panel data analysis and clustering algorithms, including hierarchical clustering and k-means, have been widely employed to examine these trends. These techniques reveal how countries with similar economic and security profiles align their defense expenditures in response to global and regional dynamics. By understanding correlations and clusters in military spending, researchers provide policymakers with critical insights to address economic disparities, improve governance, and manage security priorities effectively (SIPRI, 2024).

Methodology

Data Source and Variables

This study utilizes data on military expenditure as a percentage of GDP from 1960 to 2023. The data was sourced from the World Bank and the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) databases, which provide reliable and comprehensive statistics on global military spending trends. Military expenditure as a percentage of GDP serves as an effective measure to assess the economic burden of defense spending relative to national income. This variable allows for cross-country comparisons and helps analyze the influence of geopolitical and economic factors on military budgets.

Description of Key Analytical Techniques

Correlation Analysis

Correlation analysis was employed to assess the relationships between military expenditure patterns of different countries. By calculating Pearson correlation coefficients, the study identifies the strength and direction of linear relationships between nations' defense spending as a percentage of GDP. This technique highlights shared behaviors, such as arms races or synchronized responses to regional or global conflicts. For example, prior studies have shown strong correlations between NATO countries due to shared strategic priorities .

2. Rolling Average Analysis

Rolling average analysis was applied to smooth short-term fluctuations in the data, making long-term trends more visible. A five-year rolling average was calculated for each country to reduce the impact of year-to-year volatility and highlight underlying patterns. This technique is particularly useful for identifying shifts in spending due to major geopolitical events, such as the Cold War or the post-9/11 era, while maintaining a clear view of broader trends .

3. Cluster Analysis Using K-Means

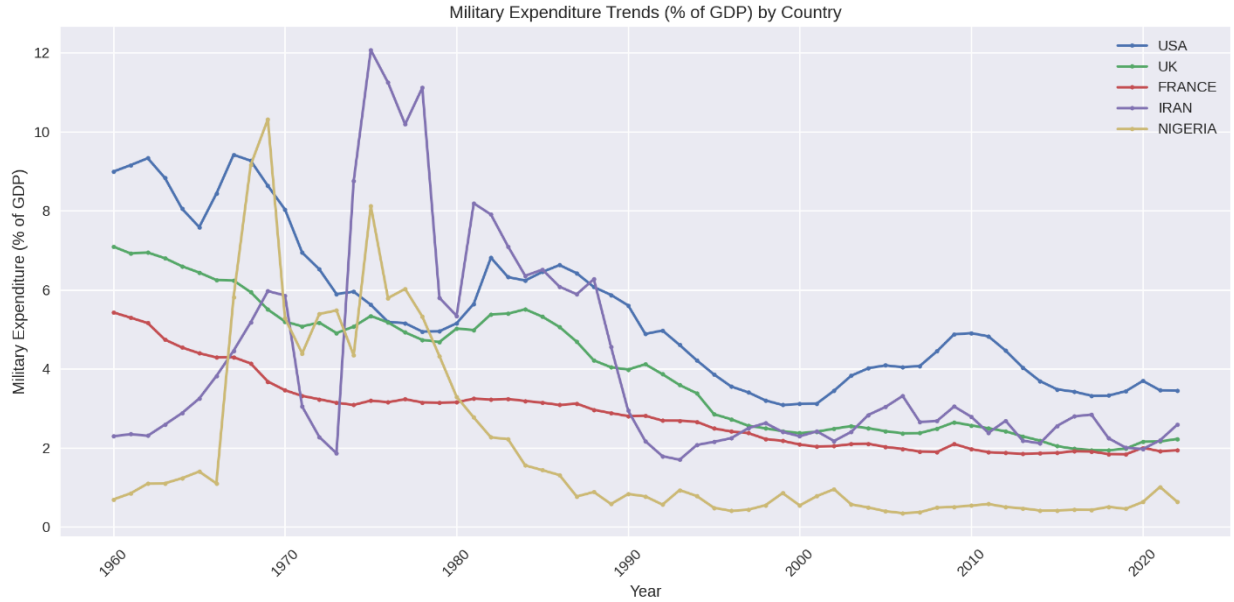
Cluster analysis using the k-means algorithm was conducted to group countries based on similarities in their military spending patterns over time. This unsupervised machine learning technique helps identify clusters of nations with comparable defense spending behaviors. For example, countries within a cluster might share common geopolitical contexts, such as NATO allies or oil-rich Gulf Cooperation Council (GCC) members. By minimizing within-cluster variance, the analysis provides insights into distinct spending profiles, such as high-income countries with advanced militaries versus low-income nations facing regional conflicts .

Together, these analytical techniques provide a comprehensive understanding of global military expenditure trends. Correlation analysis identifies interdependencies, rolling averages uncover

long-term patterns, and cluster analysis categorizes countries based on their spending behaviors. These methods collectively enhance the study's ability to draw meaningful insights from the data, contributing to discussions on global security and resource allocation.

Data presentation and analysis

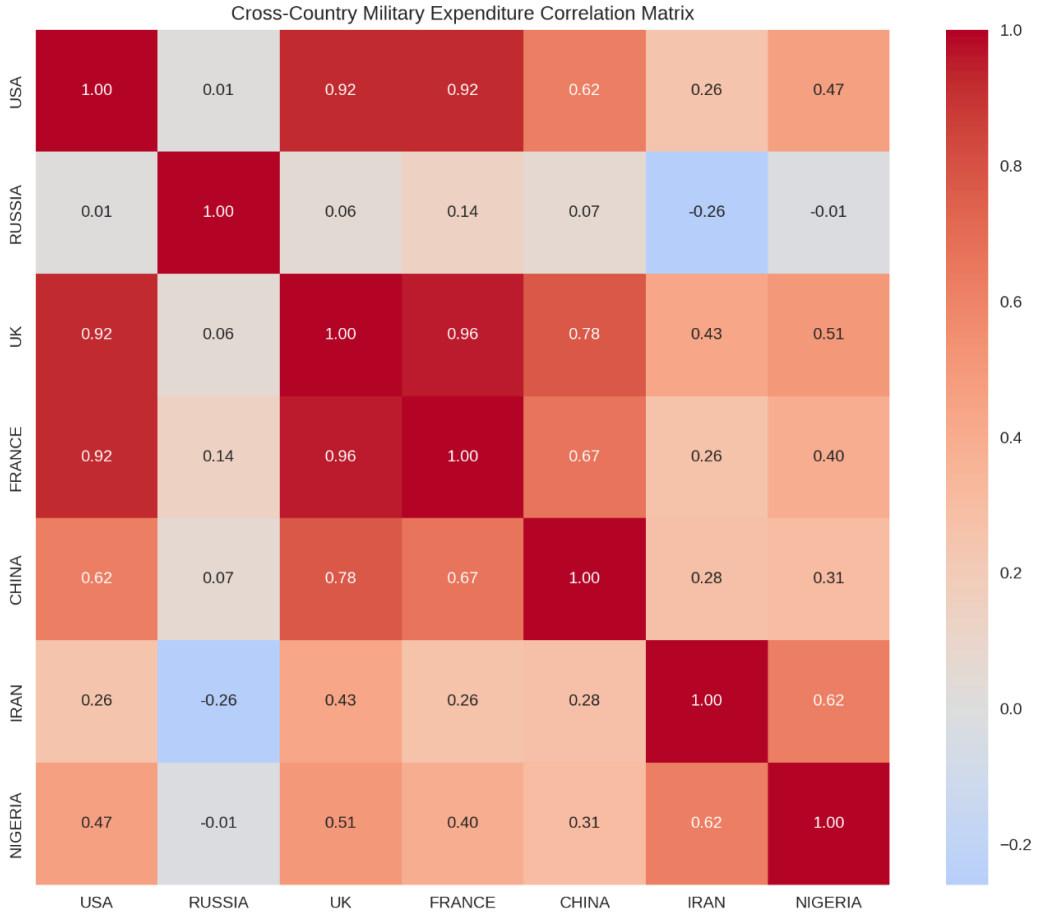
Trends and Patterns in Military Expenditure (% of GDP): A Comparative Analysis (1960–2023

The data reveals distinct trends in military expenditure as a percentage of GDP across the five countries—USA, UK, France, Iran, and Nigeria—over the period 1960 to 2023. The USA consistently exhibits the highest expenditure levels, with significant peaks during periods of heightened military activity, such as the Cold War and the post-9/11 era. Despite fluctuations, its spending has remained comparatively high, reflecting its role as a global superpower. Similarly, the UK and France show moderate and stable spending trends, indicating their commitments as NATO members while balancing domestic priorities.

Iran's military expenditure displays pronounced volatility, reflecting the impact of regional conflicts, international sanctions, and shifts in geopolitical priorities. Significant spikes during the 1980s correspond to the Iran-Iraq War, while later years exhibit a downward trend due to economic constraints. Nigeria, on the other hand, shows a relatively low but erratic military expenditure trend, indicative of fluctuating domestic security challenges and economic capacities. The early 1970s saw spikes coinciding with the Nigerian Civil War, followed by declining trends, likely influenced by shifts in governance and policy priorities.

Correlation Analysis

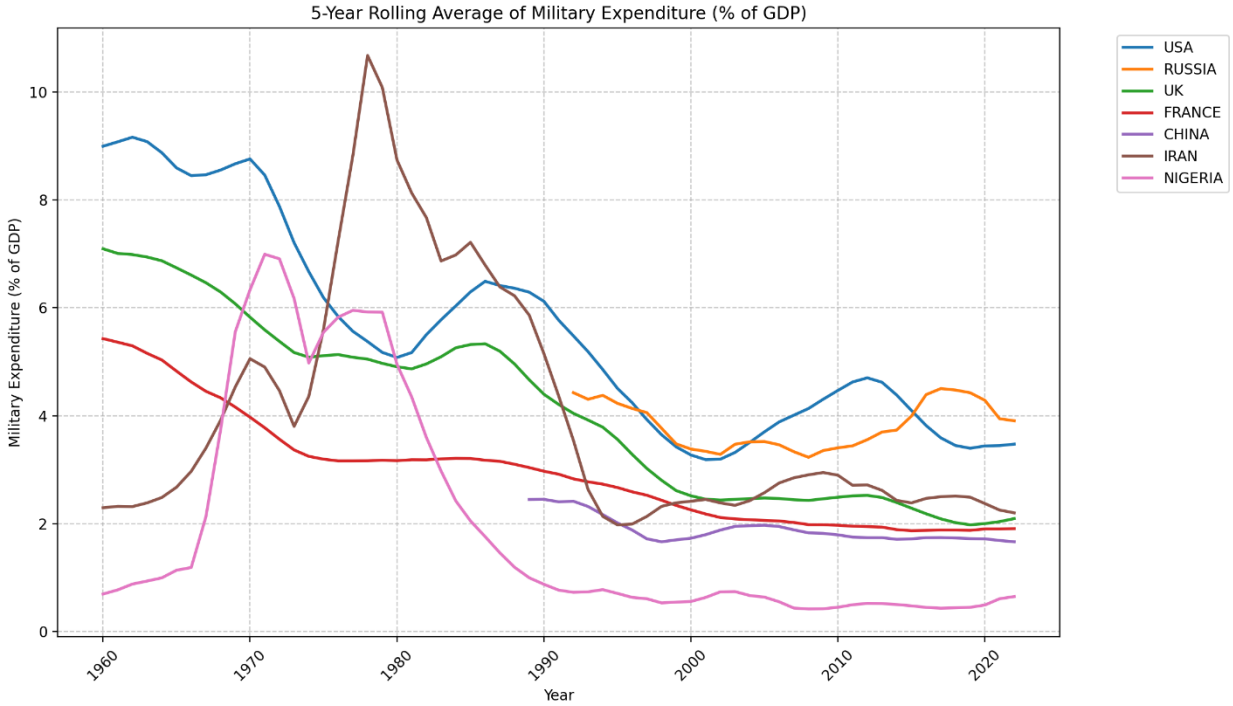

	USA	RUSSIA	UK	FRANCE	CHINA	IRAN	NIGERIA
USA	1	0.0140069825	0.922517332	0.9214029743	0.6188572681	0.2552475434	0.4664977705
RUSSIA	0.0140069825	1	0.0550199043	0.1393301103	0.0674507044	-0.2590589492	-0.0147717295
UK	0.922517332	0.0550199043	1	0.9599873867	0.7752510505	0.434546205	0.508093739
FRANCE	0.9214029743	0.1393301103	0.9599873867	1	0.6666718663	0.2585549891	0.3956866448
CHINA	0.6188572681	0.0674507044	0.7752510505	0.6666718663	1	0.2785083907	0.3109221597
IRAN	0.2552475434	-0.2590589492	0.434546205	0.2585549891	0.2785083907	1	0.6193520745
NIGERIA	0.4664977705	-0.0147717295	0.508093739	0.3956866448	0.3109221597	0.6193520745	1

The correlation analysis highlights several noteworthy patterns in the military expenditure trends among the studied countries. The USA and UK exhibit a very strong positive correlation (0.92), reflecting the highly similar patterns of their military spending, likely driven by their close alliance as NATO members and aligned geopolitical interests. France also demonstrates strong positive correlations with both the USA (0.92) and the UK (0.96), further emphasizing shared defense strategies and synchronized responses to global security challenges. Meanwhile, Iran and Nigeria display a moderate positive correlation (0.62), which could indicate similar, though less tightly aligned, influences shaping their defense spending patterns.

China emerges as an interesting case, showing moderate to strong positive correlations with Western countries, including the USA, UK, and France, hinting at its growing role in global defense dynamics. Conversely, Russia shows very weak correlations with other nations, likely due to gaps in data availability or divergent geopolitical motivations driving its defense strategies. Overall, the analysis reveals that most correlations are positive, suggesting that military expenditures tend to move in similar directions across countries.

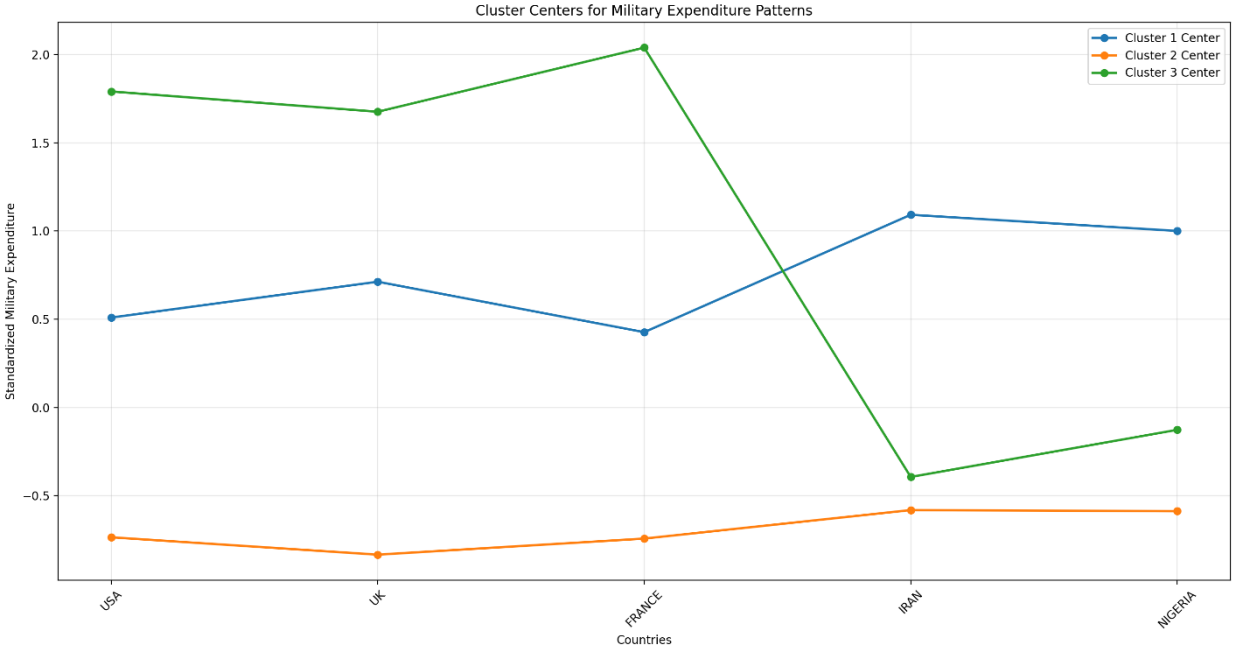
Rolling Average Analysis

The 5-year rolling average analysis smooths out short-term fluctuations in military expenditure, highlighting long-term trends and patterns across countries. For the USA, a gradual decline in military expenditure as a percentage of GDP is evident, with notable peaks during significant conflicts such as the Vietnam War and the post-9/11 War on Terror. Similarly, the UK and France show steady declines in military spending over the decades, likely reflecting their reduced global military commitments following the Cold War. In contrast, Iran's military expenditure remains relatively stable, with periodic fluctuations linked to regional conflicts and the impact of sanctions. Nigeria, on the other hand, maintains the lowest levels of military expenditure among the countries studied, though slight increases in recent years suggest responses to internal security challenges.

For China and Russia, data limitations obscure precise trends, though China's gradual increase in military expenditure aligns with its growing global influence. The rolling average effectively minimizes year-to-year variations, offering a clearer picture of broader patterns and long-term shifts in military spending. This method enables the identification of key historical and geopolitical drivers behind these trends, providing a basis for further investigation into specific country dynamics or overarching global patterns.

CLUSTER ANALYSIS

The clustering analysis using the K-means algorithm grouped the time-series data into three distinct clusters based on the standardized military expenditure patterns of the selected countries, revealing significant historical and geopolitical phases. Cluster 1 (1968–1988) represents a period of relatively high and stable military spending, corresponding to the Cold War era. During this time, global military expenditure was heavily influenced by geopolitical tensions, such as the arms race between the USA and the Soviet Union and major events like the Vietnam War. Countries within this cluster exhibited synchronized spending patterns, reflecting shared responses to global conflicts and security concerns.

Cluster 2 (1989–2022) captures the post-Cold War period, characterized by a gradual decline in military expenditure as the dissolution of the Soviet Union reduced global tensions. However, this cluster also reflects fluctuations influenced by key events such as the Gulf War (1990–1991), the War on Terror (post-2001), and ongoing geopolitical tensions. Cluster 3 (1960–1967) represents the early post-World War II years, where military expenditure was relatively lower and less synchronized among countries. This period reflects global rebuilding efforts and predates the peak of Cold War-driven spending. The K-means algorithm effectively highlights these distinct periods and their underlying drivers, offering valuable insights into the evolution of military expenditure patterns over time.

Conclusion and Policy Recommendations

The analysis of military expenditure trends, correlations, and clusters revealed significant patterns and insights. Key findings indicate that military spending across nations is influenced by global events such as wars, geopolitical tensions, and economic conditions. Countries like the USA, UK, and France display highly correlated spending patterns due to their aligned defense priorities and strategic alliances. In contrast, nations like Iran and Nigeria exhibit unique trends shaped by regional conflicts and domestic security needs. The clustering analysis further highlighted distinct historical periods, such as the Cold War era, the post-Cold War period, and the early post-World War II years, each characterized by differing levels of military expenditure. For Nigeria, the findings emphasize the need to balance military spending with its economic priorities. Policymakers should prioritize investments in sectors that enhance economic growth while ensuring adequate funding for national security. As internal security challenges continue to evolve, Nigeria's defense budget should be aligned with broader developmental goals, such as infrastructure, education, and health, to avoid an overreliance on military expenditure.

Additionally, there is a need to address inefficiencies and improve accountability in defense spending to maximize the impact of allocated resources.

Future research could benefit from the use of expanded datasets covering more countries and variables, such as economic growth rates, inflation, and trade balances, to better understand the broader implications of military spending. Incorporating advanced techniques like dynamic modeling and machine learning could offer deeper insights into the drivers and consequences of military expenditure. This approach would provide policymakers with more robust evidence to inform strategic decisions.

References

Al Jazeera. (2023). Saudi and Iran exchange ambassadors after rapprochement. Retrieved from https://www.aljazeera.com/news/2023/9/5/saudi-and-iran-exchange-ambassadors-after-rapprochement

Baker, S. R., Bloom, N., & Davis, S. J. (2016). Measuring economic policy uncertainty. Quarterly Journal of Economics, 131(4), 1593–1636. https://doi.org/10.1093/qje/qjw024

Bhattarai, S., Chatterjee, A., & Park, W. Y. (2020). Global spillover effects of US uncertainty. Journal of Monetary Economics, 114(C), 71–89. https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2019.05.008

Bloom, N. (2014). Fluctuations in uncertainty. Journal of Economic Perspectives, 28(2), 153–175. https://doi.org/10.1257/jep.28.2.153

Caldara, D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring geopolitical risk. American Economic Review, 112(4), 1194–1225. https://doi.org/10.1257/aer.20191823

Caldara, D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring geopolitical risk. American Economic Review, 112(4), 1194-1225. https://doi.org/10.1257/aer.20191823

Caruso, R., & Di Domizio, M. (2017). Military spending and budget deficits: The impact of US military spending on public debt in Europe (1988–2013). Defence and Peace Economics, 28(5), 534–549. https://doi.org/10.1080/10242694.2016.1228259

Dunne, J. P., & Perlo-Freeman, S. (2003). The demand for military spending in developing countries: A dynamic panel analysis. Defence and Peace Economics, 14(6), 461–474.

Dunne, J. P., & Tian, N. (2015). Military expenditure, economic growth and heterogeneity. Defence and Peace Economics, 26(1), 15–31. https://doi.org/10.1080/10242694.2013.848575

Eslami, R., & Papageorgiou, N. (2023). China's increasing role in the Middle East: Implications for regional and international dynamics. Global Governance. Retrieved from https://gjia.georgetown.edu/2023/06/02/chinas-increasing-role-in-the-middle-east-implications-for-regional-and-international-dynamics/

Goldsmith, B. E. (2007). Defense spending in a cross-national perspective: A panel analysis, 1981–2001. Journal of Peace Research, 44(5), 573–588.

Hailemariam, A., & Ivanovski, K. (2021). The impact of geopolitical risk on tourism. Current Issues in Tourism, 24(22), 3134–3140. https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1876644

Hou, N., & Chen, B. (2014). Military expenditure and investment in OECD countries: Revisited. Peace Economics, Peace Science and Public Policy, 20(4), 621–630. https://doi.org/10.1515/peps-2014-0031

Kiderlin, S. (2024). Global military spending hit all-time high in 2023 after 7% jump, report finds. CNBC. Retrieved from https://www.cnbc.com/2024/04/22/global-military-spending-hit-an-all-time-high-in-2023-report-says.html

Phan, D. H. B., Tran, V. T., & Iyke, B. N. (2022). Geopolitical risk and bank stability. Finance Research Letters, 46, 102453. https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102453

Qian, L., Zeng, Q., & Li, T. (2022). Geopolitical risk and oil price volatility: Evidence from Markov-Switching model. International Review of Economics & Finance, 81, 29–38. https://doi.org/10.1016/j.iref.2022.05.002

Riti, J. S., Shu, Y., & Riti, M.-K. J. (2022). Geopolitical risk and environmental degradation in BRICS: Aggregation bias and policy inference. Energy Policy, 166, 113010. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113010

Sajid, M. J. (2021). Continued increases in military and police spending can lead to economic collapse. In E3S Web of Conferences, 253, 03036. EDP Sciences. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125303036

Scott, J. P. (2001). Does UK defence spending crowd-out UK private sector investment? Defence and Peace Economics, 12(4), 325–336. https://doi.org/10.1080/10430710108404991

SIPRI. (2024). Trends in world military expenditure, 2023. Retrieved from https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-04/2404_fs_milex_2023.pdf

Sirupurapu, K., & Berman, L. (2024). The contentious U.S.-China trade relationship. Council on Foreign Relations. Retrieved from https://www.cfr.org/backgrounder/contentious-us-china-trade-relationship

Smith, R. P. (1980). Military expenditure and investment in OECD countries, 1954–1973. Journal of Comparative Economics, 4(1), 19–32. https://doi.org/10.1016/0147-5967(80)90050-5

Sweidan, O. D. (2023a). Geopolitical risk spillover among nations: Evidence from Russia. GeoJournal, 88, 3029–3037. https://doi.org/10.1007/s10708-022-10792-4

Sweidan, O. D. (2023b). The effect of geopolitical risk on income inequality: Evidence from a panel analysis. Social Indicators Research, 167, 47–66. https://doi.org/10.1007/s11205-023-03093-x

Vision of Humanity. (n.d.). Global Peace Index: Highest number of countries engaged in conflict since World War II. Retrieved from https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii/#:~:text=fear%20of%20violence.-,There%20are%20currently%2056%20conflicts%2C%20the%20most%20since%20World%20War,major%20conflicts%20in%20the%20future

Wu, W., Wang, L., Erzurumlu, Y. O., Gozgor, G., & Yang, G. (2022). Effects of country and geopolitical risks on income inequality: Evidence from emerging economies. Emerging Markets Finance and Trade, 58(15), 4218–4230. https://doi.org/10.1080/1540496X.2022.2070002

CROSS-DISCIPLINARY INSIGHTS AND INTERVENTIONS IN PERFORMANCE ANXIETY

Laura-Maria Vlădoiu
School of Advanced Studies of the Romanian Academy, Institute of Philosophy and Psychology "Constantin Rădulescu - Motru", Romanian Academy, Bucharest, Romania

Camelia Popa
Institute of Philosophy and Psychology "Constantin Rădulescu - Motru", Romanian Academy; National University of Theatre and Film "I. L. Caragiale", Bucharest, Romania,

Abstract
This presentation addresses the concept of performance anxiety, analyzed from a multidisciplinary perspective, integrating studies from the performing arts, sports, and education. Performance anxiety, a common psychological phenomenon, is defined by cognitive symptoms, such as negative thoughts related to performance, self-critical tendencies, fear of failure, and persistent worry (Beilock et al., 2017), alongside somatic responses, including physiological manifestations like muscle tension, tachycardia, excessive sweating, headaches, and breathing difficulties (Beilock, Schaeffer & Rozek, 2017; Seo et al., 2024; Niering et al., 2023). Major theoretical models are reviewed, including the Yerkes-Dodson Law, which explains the relationship between stress and performance (Calabrese, 2008), Attentional Control Theory, which emphasizes how anxiety disrupts focus and cognitive resources (Eysenck et al., 2007), and the Multidimensional Anxiety Model, which examines the interplay of cognitive and somatic anxiety and their impact on performance (Martens, 1990). Key factors influencing performance anxiety are also explored, such as perception of abilities, coping style, perfectionism, introversion, past failures, and social dynamics, including family and peer support or stereotype threat. Scientifically validated interventions, such as cognitive-behavioral therapy, cognitive restructuring, and gradual exposure, are effective across fields, but future research should adopt an interdisciplinary approach to explore unique triggers of performance anxiety and adapt successful strategies across domains to enhance performance and well-being.
Keywords: Performance Anxiety, Anxiety Management, Interdisciplinary Approach, Cognitive-Behavioral Therapy, Education, Performing Arts, Sports

THE EVOLUTION OF DIGITAL MUSIC: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SOCIAL MEDIA IN THE MUSIC INDUSTRY

DİJİTAL MÜZİĞİN EVRİMİ: MÜZİK ENDÜSTRİSİNDE YAPAY ZEKÂ VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

Dr. Fatih AKMAN
Bağımsız Araştırmacı ve Sanattan Yansımalar Platformu Yazarı, Samsun, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003- 4176-2194

ÖZET

Giriş ve Amaç: Dijitalleşme, müzik endüstrisinin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Yapay zekâ (YZ), beste, orkestrasyon, ritim üretimi ve ses sentezi gibi alanlarda yenilikler sunarken; sosyal medya, sanatçı-dinleyici etkileşimini yeniden şekillendirmekte ve algoritmalar aracılığıyla müzikal içerik keşfi süreçlerini yönlendirmektedir. YZ tabanlı sistemler, müzikal yaratıcılık açısından sanatçılar için hem fırsatlar hem de sanatsal özerklik kaybı gibi riskler sunmaktadır. Öte yandan, dijital müzik akış platformları müzik ekonomisini yeniden düzenlerken, algoritmalar büyük plak şirketlerine avantaj sağlayarak bağımsız sanatçılar için rekabeti zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, dijital müzik tüketiminin artışı, veri merkezlerinin enerji tüketimini yükselterek küresel ısınmaya olan etkileri tartışmaya açmaktadır. Bu çalışma, YZ ve sosyal medyanın müzik endüstrisindeki etkilerini sanatsal, ekonomik ve çevresel açılardan değerlendirerek bu dönüşümün yarattığı fırsatlar ve tehditleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Materyal ve Yöntemler: Bu çalışma, literatür tarama yöntemiyle yürütülmüş olup, üretken ve destekleyici YZ sistemleri (MusicVAE, MuseNet, AIVA, Orchidea, OpenMusic, Emergent Drums, Lyria) incelenmiş; sosyal medya ve dijital platformların müzikal keşif süreçlerine etkileri Adorno'nun Kültür Endüstrisi ve Baudrillard'ın Simülakr kuramları çerçevesinde ele alınmıştır.

Bulgular: YZ, beste ve prodüksiyon süreçlerini hızlandırarak müzik üretimini daha erişilebilir kılmaktadır. Ancak bu sistemlerin estetik ve sanatsal özgünlük açısından insan besteciliğinin yerini tam anlamıyla alamadığı görülmektedir. Dijital platformların öneri algoritmaları, müzik keşfini yönlendirirken tüketiciyi belirli estetik normlara hapsetmekte ve müzikal çeşitliliği sınırlandırmaktadır. Ekonomik açıdan ise, "pro-rata" modeli büyük plak şirketlerini desteklemekte, bağımsız sanatçılar için ekonomik eşitsizlik yaratmaktadır. Ayrıca, dijital müzik akışının yüksek enerji tüketimi nedeniyle fiziksel formatlardan daha fazla karbon salınımı ürettiği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç: YZ ve sosyal medya, müzik endüstrisinin üretim ve dağıtım süreçlerini dönüştürmüş, ancak sanatsal özerklik kaybı, müzikal homojenleşme, ekonomik eşitsizlikler ve çevresel sürdürülebilirlik sorunları yaratmıştır. Bu bağlamda, algoritmaların şeffaflaştırılması, kullanıcı merkezli ödeme modellerinin benimsenmesi ve dijital platformların karbon nötr politikalar geliştirmesi, müzik endüstrisinin geleceği için kritik adımlardır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ; Sosyal Medya; Dijitalleşme; Müzik Endüstrisi.

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Digitalization has significantly transformed the production, distribution, and consumption of music. Artificial intelligence (AI) introduces innovations in composition, orchestration, rhythm generation, and sound synthesis, while social media reshapes

artist-listener interactions and directs content discovery through algorithms. AI-based systems offer both opportunities and risks, such as the loss of artistic autonomy for musicians. Additionally, digital music streaming platforms restructure the music economy, where algorithms favor major record labels, making competition harder for independent artists. Moreover, increased digital music consumption raises concerns about energy use and its environmental impact. This study evaluates the effects of AI and social media on the music industry from artistic, economic, and environmental perspectives, highlighting opportunities and challenges.

Materials and Methods: This study relies on a literature review, analyzing generative and assistive AI systems (MusicVAE, MuseNet, AIVA, Orchidea, OpenMusic, Emergent Drums, Lyria) and exploring the impact of social media and digital platforms on music discovery through Adorno's Culture Industry and Baudrillard's Simulacra theories.

Results: AI accelerates composition and production, making music more accessible, yet it cannot fully replace human composers in artistic originality. Digital platforms' recommendation algorithms influence music discovery, restricting consumers to certain aesthetic norms and limiting diversity. Economically, the "pro-rata" model benefits major record labels, creating financial disparities for independent artists. Furthermore, digital streaming consumes high energy, leading to greater carbon emissions than physical formats.

Discussion and Conclusion: AI and social media have transformed music production and distribution but have also caused artistic autonomy loss, musical homogenization, economic inequalities, and environmental concerns. Enhancing algorithm transparency, adopting user-centered payment models, and promoting carbon-neutral policies are essential for the future of the music industry.

Keywords: Artificial Intelligence; Social Media; Digitalization; Music Industry.

Giriş: Dijital Çağda Müziğin Dönüşümü

Müzik, tarih boyunca kültürel, sanatsal ve toplumsal bir ifade biçimi olarak varlığını sürdürmüş; fonograf, radyo, manyetik bant kayıtları ve CD gibi teknolojik yeniliklerle erişilebilirliği genişlemiştir. Ancak, 20. yüzyılın sonunda dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, müzik üretim, dağıtım ve tüketim biçimleri köklü bir dönüşüme uğramış; yapay zekâ (YZ) ve sosyal medya gibi dijital araçların etkisi altında yeniden şekillenmiştir (Byrne, 2021; Morris, 2020). Bu dönüşümle birlikte, müzik akış platformlarının (Spotify, Apple Music, Tencent Music, YouTube Music ve Amazon Music gibi) müziğe erişimde baskın hâle gelmesi, dinleyici alışkanlıklarını ve sanatçı-dinleyici ilişkisini köklü biçimde değiştirmiştir. Algoritmik öneri sistemleri ve kişiselleştirilmiş içerik sunumu, dinleyicilerin müzikle kurduğu ilişkiyi değiştirirken, sanatçılar için hem yeni fırsatlar hem de eşitsizlikler yaratmaktadır.

Dijitalleşme süreci yalnızca dinleyicilerin müzikle kurduğu ilişkiyi değil, aynı zamanda müzik üretim süreçlerini de yeniden şekillendirmiş, yapay zekâ destekli bestecilik sistemlerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Melodi, armoni, ritim ve orkestrasyon süreçlerini otomatize eden MusicVAE, MuseNet, AIVA, Suno AI, Orchidea gibi sistemler, insan yaratıcılığını makine üretimi ile buluşturarak bestecilik pratiklerinde devrim yaratmıştır. Ancak bu sistemlerin sunduğu olanaklar, sanatsal özerklik ve estetik normlar açısından "metalaştırılma" eleştirilerine de yol açmıştır.

Dijitalleşme, müzik endüstrisine erişim kolaylığı, küresel ölçekte sanatçıların dinleyicilere ulaşma imkânı ve müzik üretiminde demokratikleşme gibi önemli avantajlar sunmaktadır. Akış platformları, bağımsız sanatçılar için yeni dinleyici kitlelerine ulaşma fırsatı yaratırken, yapay zekâ destekli üretim araçları, bestecilik süreçlerini hızlandırarak müzikal yaratıcılığı desteklemektedir. Ancak, bu dönüşümün olumlu etkilerinin yanı sıra, müzik piyasasındaki güç dinamiklerini değiştiren ve sanatsal çeşitliliği tehdit eden unsurlar da ortaya çıkmaktadır. Büyük

veri analizine dayalı öneri sistemleri, belirli sanatçılara orantısız bir görünürlük kazandırırken, müzikal keşif sürecini daraltmakta ve piyasanın büyük aktörlerini daha da güçlü kılarak rekabeti azaltmaktadır. Adorno ve Horkheimer'ın (1941) vurguladığı gibi, kültür endüstrisi teknik gelişmeleri sanatsal özgünlükten çok, standartlaşmış ve tüketim odaklı bir yapı oluşturmak için kullanmakta, böylece müziğin dijitalleşme sürecinde de piyasanın dinamikleri belirleyici olmaktadır.

Dijital müzik ekosisteminin etkileri yalnızca üretim ve tüketim pratikleriyle sınırlı kalmaz. Görünmez gibi duran, fakat giderek daha fazla tartışma konusu olan bir diğer mesele de dijitalleşmenin çevresel boyutudur. Müzik akış platformlarının sunduğu sınırsız erişim ve yüksek çözünürlüklü ses dosyaları, kullanıcı deneyimini geliştirirken büyük ölçekli veri merkezlerinin enerji tüketimini artırmakta ve karbon ayak izini büyütmektedir. Devasa sunucular, sürekli veri işleme ve milyonlarca dinleyicinin eşzamanlı erişimi, çevresel maliyetler yaratırken dijitalleşmenin sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini de tartışmaya açmaktadır.

Bu çalışma, literatür taraması yöntemiyle yürütülmüş olup, müzik endüstrisindeki yapay zekâ ve sosyal medya etkisini disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır. Çalışmada, müzik teknolojileri, algoritmik kürasyon, dijital müzik ekonomisi, etik, estetik ve çevresel sürdürülebilirlik konularındaki mevcut akademik literatür incelenmiş ve alandaki temel kavramlar, teorik çerçeveler ışığında değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında, Google Scholar, Scopus, Web of Science, Springer, Taylor & Francis, JSTOR, IEEE Xplore ve ACM Digital Library gibi uluslararası akademik veri tabanlarına erişilmiştir. Literatür taraması sürecinde, "dijital müzik", "yapay zekâ ile müzik üretimi", "müzik akış algoritmaları", "müzik öneri sistemleri", "kültür endüstrisi ve müzik", "sanatsal özerklik ve algoritmalar", "dijital müzik ekonomisi", "çevresel sürdürülebilirlik ve müzik" gibi anahtar kelimeler kullanılarak taramalar yapılmıştır. Tarama sürecinde büyük ölçüde 2000-2024 yılları arasında yayımlanmış akademik makaleler, kitaplar, konferans bildirileri ve sektörel raporlar incelenmiş, çalışmanın kuramsal çerçevesini destekleyen referanslar seçilmiştir.

Toplanan veriler, nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapay zekâ destekli müzik üretimi, algoritmik öneri sistemleri ve müzik endüstrisinin ekonomik dönüşümü gibi konular, eleştirel teori çerçevesinde ele alınmış ve özellikle Adorno'nun Kültür Endüstrisi ve Baudrillard'ın Simülakr kavramlarıyla ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Spotify ve Apple Music gibi platformların algoritmik yönlendirmelerine dair yapılan güncel araştırmalar incelenmiş ve öneri sistemlerinin müzikal çeşitlilik üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın çevresel sürdürülebilirlik boyutunda ise, dijital müzik akışının karbon ayak izi üzerine yapılan akademik çalışmalar derlenmiş ve müzik endüstrisinin çevresel etkileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, dijitalleşmenin sunduğu fırsatları göz ardı etmeden, bu dönüşümün sanat, ekonomi ve ekoloji üzerindeki çok yönlü etkilerini eleştirel bir perspektifle incelemektedir. Mevcut literatürde YZ'nin müzik üretimine etkisi ile sosyal medya algoritmalarının sanatçılar ve dinleyiciler üzerindeki rolü ayrı ayrı incelenmiştir. Ancak, bu çalışma, YZ ve sosyal medya teknolojilerinin birlikte nasıl bir dönüşüm yarattığını disiplinler arası bir bakış açısıyla değerlendirerek, müzik endüstrisindeki yapısal değişimleri kapsamlı bir şekilde tartışmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, sanatçılar için yaratıcı özerkliğin korunması, algoritmik yönlendirmelerin müzikal keşif süreçlerine etkisi ve dijital müzik endüstrisinin sürdürülebilirliğe katkısı gibi konuların daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yapay Zekâ Destekli Müzik Üretimi

Bu bölüm, yapay zekânın müzik üretim süreçlerini nasıl dönüştürdüğünü, sanatçıların yaratıcı pratiklerinde hangi değişimlere yol açtığını ve müzik endüstrisi üzerindeki etkilerini disiplinler arası bir bakış açısıyla analiz etmektedir.

Giriş bölümünde vurgulandığı gibi, yapay zekâ (YZ) artık yalnızca müzik üretiminde yardımcı

bir araç olmanın ötesine geçmiş, yaratıcı süreçleri doğrudan etkileyen ve yönlendiren bir aktör haline gelmiştir. 1955 yılında Stanford Üniversitesi'nde bilgisayar bilimcisi John McCarthy tarafından ortaya atılan "yapay zekâ" terimi, makinelerin zekice davranışlar sergilemesini sağlamaya yönelik bilimsel ve mühendislik yaklaşımlarını tanımlamak için kullanılmıştır (Manning, 2020). Günümüzde, bu teknoloji müzik alanında hem üretim süreçlerini dönüştüren yenilikçi bir araç hem de sanatsal yaratıcılığın sınırlarını yeniden çizen bir unsur olarak önemli bir yer edinmiştir.

Ancak yapay zekânın müzik endüstrisine entegrasyonu, yalnızca yaratıcı süreçler açısından değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel dönüşüm dinamikleri açısından da ele alınmalıdır. Platform kapitalizmi kavramı, müzik üretiminde yapay zekânın giderek daha fazla benimsenmesiyle doğrudan bağlantılıdır (Srnicek, 2017). YZ tabanlı üretim sistemleri, müzik akış platformları tarafından veri analitiğiyle entegre edilerek yeni bir birikim rejimi oluşturmakta ve ekonomik eylemin merkezine yerleşmektedir. Dijital müzik platformları, kullanıcı verilerini sürekli olarak işleyerek tüketici eğilimlerini belirlemekte, sanatçılar ve eserler arasında görünmez bir rekabet mekanizması inşa etmektedir. Bu doğrultuda, yapay zekânın müzikal üretimi standardize ederek daha geniş kitlelere hitap eden formlar yaratması, sanatsal özgünlük ve yaratıcı özerklik açısından yeni tartışmaların doğmasına neden olmaktadır. Bu durum, sanatsal üretimin insan merkezli yapısını dönüştürmekte, ancak insan yaratım sürecini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Adorno'nun Kültür Endüstrisi teorisi bağlamında, algoritmaların müzikal üretimi şekillendirmesi, sanatsal yaratıcılığın endüstriyel mekanizmalar tarafından sınırlandığını ve müziğin standartlaştırılmış kalıplara indirgenerek piyasa odaklı bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle dijital platformların öneri algoritmaları ve YZ tabanlı kompozisyon sistemleri, müziği bireysel sanatçı yaratıcılığının ötesinde, büyük veri analitiği ile şekillenen bir içerik üretim sürecine yönlendirmektedir.

Ancak, YZ'nin müzikal yaratım süreçlerine entegrasyonu, onun sanatsal özerkliği nasıl etkilediğine dair önemli bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Sanatçılar ve dinleyiciler, YZ ile üretilen müziğin insan duygularını ve yaratıcılığını ne ölçüde yansıttığı konusunda farklı algılara sahiptir. Schreiber ve diğerleri (2024) tarafından yapılan araştırma, YZ bestelerinin halen insan bestelerine kıyasla geri planda kaldığını ve dinleyiciler tarafından daha az ilgi çekici ve ikna edici bulunduğunu göstermektedir. Çalışmada, insan bestelerinin ilginçlik, mantıklılık, beğeni ve ikna edicilik gibi kriterlerde YZ tarafından üretilen melodilere kıyasla daha yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir. Özellikle tonal yapı, ritmik bütünlük ve duygusal ifade açısından insan bestelerinin YZ'nin oluşturduğu müziklere göre daha başarılı bulunduğu belirtilmektedir.

Bu bulgular, insan müdahalesinin sanatsal süreçlerde hâlâ belirleyici bir unsur olduğunu ve yapay zekânın mevcut haliyle bağımsız bir besteci olarak değil, insan müzisyenleri destekleyen bir araç olarak daha işlevsel olduğunu göstermektedir. YZ tabanlı sistemler, müzikal yaratıcılığın hızlanmasını ve genişlemesini sağlarken, duygusal derinlik, kültürel bağlam ve sanatsal niyet gibi unsurların hala insan tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, YZ'nin müzik endüstrisindeki rolü, insan müzikalitesinin yerine geçmekten ziyade, yaratıcı süreci destekleyici bir araç olarak konumlandırılmalıdır.

Öte yandan, YZ'nin giderek daha gelişmiş hale gelmesi ve büyük veri setlerinden öğrenme kapasitesinin artması, gelecekte bu farkın azalabileceğini de düşündürmektedir. YZ destekli sistemlerin dinleyici tepkilerini analiz ederek daha etkili ve duygusal olarak tatmin edici besteler üretmesi mümkündür. YZ'nin müziğin geleceğindeki rolü, insan ile makine arasındaki yaratıcılık, ifade ve kontrol dinamiklerine bağlı olarak şekillenecektir.

Bu bağlamda, yapay zekâ destekli müzik üretimi iki ana kategoride ele alınabilir:

Üretken Yapay Zekâ (Generative AI): Bağımsız olarak yeni müzik eserleri üreten sistemler

Destekleyici Yapay Zekâ (Assistive AI): Sanatçılara yaratıcı süreçlerinde yardımcı olan sistemler.

Üretken Yapay Zekâ (Generative AI) ve Müzikal Yaratıcılık

Üretken yapay zekâ, müzik üretiminde geleneksel bestecilik yaklaşımlarından farklı bir paradigma sunarak, yaratıcı süreçleri taklit etmek, geliştirmek ve insan müdahalesine gerek duymadan yeni müzikal formlar oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır. Bu sistemler, geri dönüşümlü sinir ağları (Recurrent Neural Networks - RNN), değişken otomatik kodlayıcılar (Variational Autoencoders - VAE) ve üretken çekişmeli ağlar (Generative Adversarial Networks - GAN) gibi makine öğrenimi modellerini temel alarak çalışmaktadır (Atanacković, 2024).

Aşağıdaki örnekler, üretken yapay zekâ sistemlerinin müzik prodüksiyon süreçlerine nasıl entegre olduğunu ve ne tür yaratıcı çözümler sunduğunu göstermektedir.

MusicVAE: Yapay Zekâ ile Melodi Üretimi ve Varyasyonları

MusicVAE, Google'ın Magenta projesi kapsamında geliştirilen ve müzik üretiminde değişken otomatik kodlayıcılar (Variational Autoencoders - VAE) kullanan bir yapay zekâ modelidir. Bu sistem, müzikal desenleri ve besteleri analiz ederek öğrenilen örüntülere dayanarak yeni melodiler ve varyasyonlar üretmeyi amaçlamaktadır (Google Magenta, 2018).

MusicVAE'nin temel işlevi, müzik notalarını düşük boyutlu bir uzayda temsil eden gizli uzay modelleri (latent space models) kullanarak veri yoğunluğunu azaltmak ve müzikal bileşenlerin sezgisel olarak manipüle edilebilir hale gelmesini sağlamaktır (Google Magenta, 2018). Bu yaklaşım, bestecilerin ve prodüktörlerin farklı melodik geçişler yaratmasına ve varyasyonlar üretmesine olanak tanımaktadır.

Özellikle, farklı müzikal yapılar arasında interpolasyon (geçişli dönüşümler) yapabilme kapasitesi, MusicVAE'yi yaratıcı süreçler açısından esnek bir araç haline getirmektedir. Örneğin, hızlı tempolu ve enerjik bir melodiyi yavaş tempolu ve melankolik bir yapıya dönüştürebilmekte veya iki farklı melodiyi harmanlayarak özgün bir kompozisyon oluşturabilmektedir. Bu özellik, müzik prodüksiyonunda tematik varyasyonlar oluşturmak isteyen besteciler ve prodüktörler için yenilikçi bir araç sunmaktadır.

Bunun yanı sıra, MusicVAE kapsamlı bir veri setinden öğrenerek farklı müzikal tarzlarda yeni üretimler yapabilmekte ve doğaçlama unsurlarını dijital ortamda yeniden şekillendirmektedir. Bu yönüyle müzik eğitimi, prodüksiyon ve kompozisyon süreçlerinde destekleyici bir teknoloji olarak konumlanmaktadır.

MuseNet: Yapay Zekâ ile Çok Katmanlı Bestecilik

MuseNet, OpenAI tarafından geliştirilen ve farklı müzik türlerinde otonom besteler üretebilen derin öğrenme tabanlı bir yapay zekâ modelidir. Transformatör tabanlı bir sinir ağı yapısı kullanan MuseNet, farklı müzik türlerini analiz ederek stil transferi, enstrümantal entegrasyon ve çok katmanlı kompozisyon süreçlerini otomatize etmektedir (OpenAI, 2019). MuseNet, caz, klasik, pop, rock ve film müziği gibi geniş bir müzikal yelpazede üretimler yapabilmekte ve bu türler arasında hibrit sentezler gerçekleştirebilmektedir.

MuseNet'in en dikkat çeken özelliklerinden biri, bir müzik parçasını 10 farklı enstrüman için düzenleyebilme ve dört dakikaya kadar besteler üretebilme kapasitesine sahip olmasıdır. Yapay zekânın müzikal öğrenme süreci, önceden analiz ettiği müziklerden öğrendiği akor dizilimleri, ritmik yapı ve armonik geçişleri temel alarak yeni besteler oluşturmasına dayanmaktadır. Bu, insan bestecilerin geleneksel yaratıcı süreçlerini taklit eden ve geliştiren bir yapıyı beraberinde getirmektedir.

MuseNet'in yapay zekâ destekli üretim modeli, GPT-2 ile benzer bir transformatör yapısı kullanarak müzikal akışı yönlendiren veri dizilerini analiz etmekte ve belirlenen başlangıç noktalarına uygun olacak şekilde besteyi tamamlamaktadır (Payne, 2019). Bu, müzikal bağlamda gerçek zamanlı kompozisyon desteği sunan ve bestecilerin yaratıcı sürecine esneklik kazandıran bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Soundraw: Kişiselleştirilmiş Müzik Üretimi

Soundraw, yapay zekâ destekli müzik üretimi ve düzenleme için geliştirilmiş interaktif bir platformdur. Kullanıcıların tercih ettikleri müzik türü, tempo, atmosfer ve enstrümantal yapı doğrultusunda tamamen özgün müzikler üretmelerine olanak tanımaktadır (Soundraw, t.y.). Özellikle film, video prodüksiyonu, oyun tasarımı ve reklamcılık alanlarında kullanılan Soundraw, müzikal içerik üretim süreçlerini hızlandırarak sanatçılara ve prodüktörlere büyük esneklik sağlamaktadır.

Bu sistem, büyük müzikal veri setleri üzerinde eğitilmiş derin öğrenme modellerini kullanarak, kullanıcıdan aldığı girdilere uyumlu müzikler üretmektedir. Soundraw'ın temel çalışma prensibi, belirli müzik türlerinde ve atmosferlerde sentezleme yaparak kullanıcı tercihleri doğrultusunda en uygun melodik yapı, armoni ve ritmi oluşturmaktır. Kullanıcı, üretilen müzikler üzerinde belirli düzenlemeler yapabilmekte ve yapay zekâ destekli bir müzik prodüksiyon süreci yürütmektedir.

En önemli özelliklerinden biri, kullanıcıların oluşturdukları müzikleri ticari projelerinde yasal risk taşımadan kullanabilmelerine olanak sağlamasıdır. Bu nedenle özellikle bağımsız içerik üreticileri, reklam ajansları ve oyun tasarımcıları için hızlı ve özelleştirilmiş müzikal içerik yaratma konusunda büyük bir avantaj sunmaktadır.

Soundraw, yalnızca yeni müzikler üretmekle kalmayıp, aynı zamanda kullanıcıların mevcut müzikleri düzenlemelerine ve bestelerini kişiselleştirmelerine olanak tanıyan genişletilmiş bir yapay zekâ destekli stüdyo olarak işlev görmektedir. Kullanıcılar belirli bir müzik temasını seçerek yapay zekânın buna uygun varyasyonlar oluşturmasını sağlayabilir, böylece özelleştirilebilir bir yaratıcı süreç elde edebilirler (Soundraw, t.y.).

AIVA: Film, Oyun ve Reklam Müzikleri İçin Yapay Zekâ Bestecisi

Artificial Intelligence Virtual Artist (AIVA), özellikle film, oyun ve reklam müzikleri gibi özgün kompozisyonlara ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılmak üzere tasarlanmış bir yapay zekâ müzik üretim aracıdır (AIVA Technologies, 2023).

AIVA, derin öğrenme algoritmaları ile eğitilmiş geniş bir müzikal veri kümesi kullanarak klasik, çağdaş, elektronik ve sinematik müzikler üretebilmektedir. Kullanıcılar, MIDI dosyaları yükleyerek mevcut bestelerini düzenleyebilir veya tamamen yeni kompozisyonlar yaratabilir.

Bu yapay zekâ sistemi, film müziği bestecileri ve oyun geliştiricileri için yenilikçi bir araç olmasının yanı sıra, yapay zekâ destekli kompozisyonların telif hakları konusundaki belirsizlikleri azaltarak yaratıcı süreçleri hızlandırmaktadır.

Suno AI: Yapay Zekâ ile Şarkı Sözleri ve Müzik Üretimi

Suno AI, yapay zekâ teknolojisini kullanarak metin tabanlı girdilere dayalı şarkı sözleri ve müzik üretimi gerçekleştiren bir platformdur (Suno AI, 2023). Kullanıcıların belirli bir tema, duygu veya atmosfer doğrultusunda içerik oluşturmasına olanak tanıyan Suno AI, müzik prodüksiyon sürecini hızlandırarak şarkı sözü yazımı ve beste yapımında yeni bir yaklaşım sunmaktadır.

Suno AI'nın en dikkat çeken özelliklerinden biri, kullanıcıların girdilerini analiz ederek şarkı sözleri ile bu sözlere uygun melodiler üretebilmesidir. Örneğin, bir kullanıcı belirli bir tema veya ruh haliyle ilgili kısa bir açıklama yazdığında, sistem bu girdiyi analiz ederek uyumlu şarkı sözlerini ve melodik yapıyı bir araya getirebilir (Suno AI, 2023).

Bu yapay zekâ destekli sistem, bireysel müzisyenlerden profesyonel prodüksiyon ekiplerine kadar geniş bir kullanıcı kitlesi için yaratıcı bir araç olarak kullanılmaktadır (Suno AI, 2023).

Destekleyici Yapay Zekâ (Assistive AI) ve Müzikal Üretim Süreçlerine Etkisi

Destekleyici yapay zekâ (Assistive AI), müzik üretiminde insan yaratıcılığına katkıda bulunan, prodüksiyon süreçlerini optimize eden ve sanatsal iş birliklerini genişleten bir teknoloji olarak konumlanmaktadır. Ses mühendislerinden bestecilere, prodüktörlerden icracılara kadar geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eden destekleyici YZ sistemleri, ritim, armoni ve orkestrasyon gibi müzikal süreçleri analiz ederek sanatçılara yaratıcı öneriler sunmaktadır (Atanacković, 2024).

Destekleyici yapay zekâ kavramı, müzik teknolojilerinin evriminde önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Bilgisayar destekli besteleme sistemleri, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren deneysel olarak geliştirilmiş, ancak 1990'ların sonlarından itibaren daha erişilebilir ve etkili bir hale gelmiştir. Bu bağlamda, IRCAM tarafından geliştirilen OpenMusic ve Orchidea, algoritmik besteleme ve orkestrasyon süreçlerinde kullanılan önemli örnekler arasında yer almaktadır (Cella, 2019). Çağdaş klasik müziğin önde gelen isimlerinden Brian Ferneyhough, Marco Stroppa, Kaija Saariaho ve Tristan Murail gibi besteciler, yapay zekâ tabanlı yazılımları yaratıcı süreçlerinde etkin bir şekilde kullanarak ses tasarımı ve armonik yapı konusunda yeni ufuklar açmıştır.

Günümüzde destekleyici yapay zekâ, yalnızca akademik müzik alanında değil, ticari prodüksiyon süreçlerinde de kritik bir rol oynamaktadır. Miks ve mastering süreçlerinde kullanılan iZotope Ozone gibi yapay zekâ destekli sistemler, müzikal kaliteyi optimize eden ve bağımsız sanatçılar için profesyonel düzeyde prodüksiyon araçları sunan platformlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, yapay zekâ destekli otomatik akor öneri sistemleri, gerçek zamanlı ses sentezleme araçları ve doğaçlama destek sistemleri, müzik endüstrisindeki sanatsal karar alma süreçlerine doğrudan entegre edilmektedir.

Bu bölümde, destekleyici yapay zekânın müzik üretiminde oynadığı rol, mevcut sistemler ve teknolojiler bağlamında analiz edilecektir.

Bestecilik ve Orkestrasyon: Orchidea ve OpenMusic

Yapay zekâ tabanlı sistemler, bestecilik ve orkestrasyon süreçlerinde yalnızca hız kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda geleneksel yöntemlere kıyasla yeni ses kombinasyonları ve optimizasyon çözümleri sunarak yaratıcı süreçleri dönüştürmektedir. Destekleyici yapay zekânın (Assistive AI) en önemli avantajlarından biri, sanatçıların karar alma süreçlerini kolaylaştırarak yaratıcı süreci daha verimli hale getirmesidir. Bu kapsamda, IRCAM tarafından geliştirilen Orchidea ve OpenMusic, yapay zekâ destekli yaratıcı süreçlerin müzikal kompozisyon üzerindeki etkisini gösteren önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Orchidea, bilgisayar destekli orkestrasyon sağlayan bir araç olup, orkestrasyon sürecini otomatikleştirerek bestecilere yaratıcı süreçlerinde rehberlik etmektedir. Kullanıcı girdilerine dayalı olarak en uygun orkestral düzenlemeleri öneren sistem, sanatçıların geleneksel deneme-yanılma yöntemine kıyasla daha hızlı ve etkin bir biçimde orkestrasyon yapmasını sağlamaktadır. IRCAM geliştiricileri, Orchidea'nın işlevselliğini şu şekilde tanımlamaktadır:

> "Yardımlı orkestrasyon, belirli metrikler ve kısıtlamalar altında bir hedef sese en uygun orkestral ses kombinasyonlarını bulma süreci olarak düşünülebilir. Bu sorunun çözümü, uzun süredir birçok besteci tarafından talep edilmesine rağmen, hem matematiksel formalizasyon hem de müzikal yazma bilgisi ve anlayışı gerektiren yüksek karmaşıklığı nedeniyle yeterince araştırılmamış bir alan olarak kalmıştır. Orchidea, Orch araçlarının evrimsel bir devamıdır ve hem statik hem de dinamik yardımlı orkestrasyon sağlayarak orkestrasyon sürecini optimize eder. Çeşitli parametreler üzerinde tek amaçlı optimizasyon yaparak, bestecilere minimal ayarlamalarla etkili çözümler sunar." (Cella, 2019).

Bu özellikleriyle Orchidea, orkestrasyon süreçlerini manuel olarak gerçekleştiren bestecilere kıyasla zaman kazandırırken, aynı zamanda daha önce keşfedilmemiş ses kombinasyonlarını kullanma fırsatı sunmaktadır. Örneğin, besteci tarafından belirlenen hedef bir tını veya armonik yapı analiz edilerek, Orchidea bu yapıyı en iyi şekilde sağlayacak enstrüman kombinasyonlarını önermektedir. Böylece, besteci, enstrümanları manuel olarak seçmek yerine, yapay zekâ tarafından önerilen orkestrasyon düzenlemelerini inceleyerek sürecin daha hızlı ve yaratıcı bir şekilde ilerlemesini sağlayabilmektedir. Ancak, bu tür sistemlerin bestecinin yaratıcı kararlarını belirli algoritmik sınırlamalara tabi tuttuğu ve insan sezgisinin yerine geçme riski taşıdığı tartışılmaktadır (Cella, 2019).

Benzer şekilde, OpenMusic, algoritmik kompozisyon ve müzikal analiz süreçlerinde kullanılan görsel programlama tabanlı bir sistem olarak bestecilere karmaşık müzikal yapıları modelleme

ve keşfetme imkânı sunmaktadır (Assayag ve Dubnov, 2004). Sezgisel keşfi teşvik eden bir araç olarak tasarlanmış olan bu sistem, özellikle çağdaş müzikte yenilikçi müzikal modeller geliştirmek isteyen besteciler için güçlü bir araçtır. Örneğin, OpenMusic ile besteci belirli bir armonik çerçeve oluşturabilir ve sistem, bu çerçeveye uygun olarak ritmik ve melodik motifleri belirleyerek otomatik kompozisyon süreçlerine katkıda bulunabilir.

Bestecilerin belirli armonik ve ritmik parametreler üzerinden müzikal yapılar oluşturmasını sağlayan OpenMusic, aynı zamanda farklı ses ve tını kombinasyonlarını analiz ederek yaratıcı kompozisyon süreçlerini desteklemektedir. Bunun yanı sıra, görsel programlama arayüzü, bestecilere sezgisel bir müzikal keşif alanı sunarak geleneksel nota yazımıyla sınırlı kalmadan yeni müzikal modeller geliştirme fırsatı tanımaktadır (Assayag ve Dubnov, 2004).

Bu tür destekleyici yapay zekâ sistemleri, sanatçının karar alma süreçlerini kolaylaştırırken, bestecinin yaratıcı süreçten ne ölçüde bağımsız kalabileceği ve yapay zekâ önerilerinin sanatsal özerkliği nasıl etkilediği gibi soruları da gündeme getirmektedir. Örneğin, OpenMusic kullanılarak oluşturulan bir kompozisyonun ne ölçüde bestecinin özgün sanatsal ifadesi olduğu, yoksa sistemin önerileri doğrultusunda şekillendiği tartışmalıdır (Briot vd., 2020). Bir yandan yapay zekâ, bestecilere yeni keşif alanları sunarak yaratıcı süreci desteklerken, diğer yandan sanatçının geleneksel kompozisyon süreçlerinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir.

Dolayısıyla, Orchidea ve OpenMusic gibi destekleyici yapay zekâ araçları, sanatçının yaratıcı karar alma süreçlerini kolaylaştırırken, aynı zamanda sanatsal özerkliğin korunması ve insan sezgisinin merkezi rolünün devam ettirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yapay zekâ ve sanat arasındaki dengeyi sağlama meselesi, müzik teknolojileri alanında en önemli tartışmalardan biri olmaya devam etmektedir.

Ritim Programlama ve Ses Tasarımı: Emergent Drums

Yapay zekânın müzikal prodüksiyon süreçlerine etkisi yalnızca besteleme ve orkestrasyonla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda ritim programlama ve ses tasarımında da devrim niteliğinde yenilikler sunmaktadır. YZ destekli ritim üretimi, müzik prodüksiyonunda insan müdahalesini en aza indirerek otomatize edilmiş müzikal süreçler geliştirme yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Collins, 2018).

Bu bağlamda, Audialab tarafından geliştirilen Emergent Drums, yapay zekâ destekli davul programlama ve ritim sentezi yaparak prodüktörlerin ve müzisyenlerin yaratıcı süreçlerini hızlandırmaktadır (Audialab, 2023). Sistem, büyük veri setleri üzerinde eğitilmiş yapay sinir ağları kullanarak insan benzeri akıcılıkla kompleks ritimler ve poliritmik desenler oluşturabilmektedir. Elektronik dans müziği, sinematik müzik ve diğer prodüksiyon alanlarında ritim keşfi ve yaratımı için güçlü bir araç olarak konumlanan Emergent Drums, bestecilerin ve prodüktörlerin geleneksel ritmik kalıpların ötesine geçmesini sağlamakta ve tamamen yeni ritim yapıları üretmelerine olanak tanımaktadır (Briot vd., 2020).

Ayrıca, Emergent Drums, kullanıcıların yüklediği ses örneklerini analiz ederek bunların farklı varyasyonlarını oluşturabilmekte ve özelleştirilmiş müzik prodüksiyonlarında tercih edilen bir araç haline gelmektedir (Audialab, 2023). Ancak, sistemin daha uzun süreli ses örnekleriyle sınırlı çalışması ve yaratıcı süreçte öngörülemez sonuçlar üretebilmesi gibi dezavantajları bulunmaktadır (Collins, 2018).

Vokal ve Enstrümantal Dönüştürme: Lyria

Yapay zekâ destekli müzik üretiminin önemli bir boyutu da vokal ve enstrümantal dönüştürme alanında ortaya çıkmaktadır. Google'ın DeepMind ekibi tarafından geliştirilen Lyria, sanatçıların kaydedilmiş vokallerini ve enstrümantal bölümlerini analiz ederek yeni müzikal bağlamlara dönüştürebilen bir yapay zekâ platformu olarak dikkat çekmektedir (Google DeepMind, 2023).

Lyria'nın temel işlevi, MIDI bilgilerini işleyerek sanatçının vokallerini orkestral, elektronik veya akustik düzenlemelere uygun hale getirmek ve vokal parçalarına enstrümantal eşlikler ekleyerek

prodüksiyon sürecine katkıda bulunmaktır (Huang vd., 2023). Örneğin, kullanıcılar beatbox performanslarını gerçekçi davul döngülerine dönüştürebilir, vokal melodilerini orkestral partisyonlara adapte edebilir veya MIDI piyano verilerini vokal korolarla zenginleştirebilir. Bu tür sistemler, sesin yeniden yapılandırılması sürecinde makine öğrenimi tabanlı sinir ağları ve ileri düzey ses işleme tekniklerini kullanarak geleneksel ses tasarımına kıyasla çok daha karmaşık ve organik dönüşümler gerçekleştirebilmektedir (Engel vd., 2020).

Google DeepMind geliştiricileri, Lyria'nın müzikal yaratım süreçlerine yapay zekânın entegrasyonunu hızlandırmayı hedeflediğini ve sanatçılara müzikal üretimde yeni araçlar sunacağını belirtmektedir (Google DeepMind, 2023). Ancak, bu sistemlerin sanatçının yaratıcı sürecine nasıl etki ettiği ve yapay zekâ ile insan yaratıcılığı arasındaki sınırların nasıl çizileceği konusunda önemli etik tartışmalar da devam etmektedir (Briot vd., 2020). Özellikle vokal dönüştürme teknolojilerinin, sanatçı kimliği ve telif hakları açısından ne gibi sonuçlar doğurabileceği konusunda müzik endüstrisinde süregelen belirsizlikler bulunmaktadır (Huang vd., 2023).

Yapay Zekâ Destekli Müzik Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme

Müzikoloji açısından bakıldığında, yapay zekâ destekli müzik üretimi, yalnızca teknolojik bir gelişme olarak değil, aynı zamanda sanatsal, estetik ve kültürel boyutlarıyla da ele alınması gereken bir dönüşümdür. Makaledeki temel tartışma konularından biri de YZ'nin müzik üretiminde bağımsız bir yaratıcı olarak mı, yoksa insan bestecilere yardımcı bir araç olarak mı konumlandığı üzerine kuruludur. Bu bağlamda, YZ'nin melodik, armonik, ritmik ve form açısından sunduğu yeniliklerin değerlendirilmesi uygun olacaktır. Bu bağlamda konuyla ilgili çeşitli akademik çalışmalardan yararlanılacaktır.
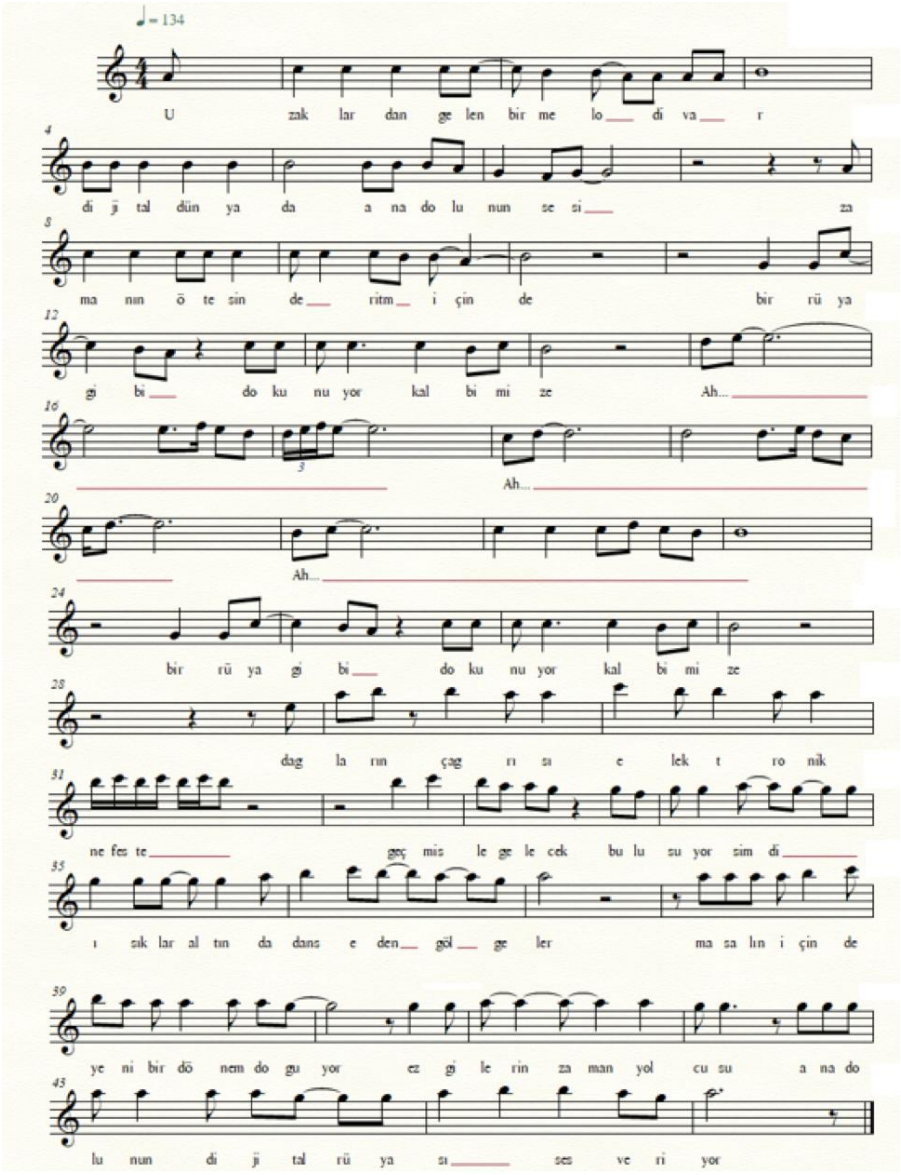
YZ sistemleri, farklı öğrenme yöntemleriyle müzik üretmekte ve belirli stilistik kalıpları taklit etmektedir. Bu bağlamda, YZ'nin ürettiği müziklerin teknik analizi, tonalite, armonik yapı, melodik gelişim ve prozodi açısından ele alınmalıdır.

Tonal Yapı ve Armonik Analiz

YZ tarafından bestelenen eserler incelendiğinde, daha çok tonal ve diatonik sistem içinde kaldıkları görülmektedir. Örneğin, Gündoğdu ve Okcu, (2024) tarafından yapılan "Effects of Artificial Intelligence Applications on Music and the Music Industry" adlı çalışmada yer alan, Suno AI tarafından oluşturulan "Ezgilerin Yolcusu: Dijital Anadolu Rüyası" adlı çalışma La Minör tonalitesinde ve diatonik bir yapıya sahiptir. Ancak, modal geçişler veya altere akorlar gibi geleneksel bestecilerin sıkça kullandığı armonik çeşitlilikler sınırlıdır. Özellikle La Minör'ün karakteristik harmonik kalıpları olan Am - Dm - E7 - Am gibi dizilimler büyük ölçüde korunmuş, ancak ikinci derecede akorlar veya beklenmedik modülasyonlar neredeyse hiç kullanılmamıştır. Bu durum, yapay zekânın armonik risk almaktan kaçındığını ve güvenli, diatonik yapılar çerçevesinde kaldığını göstermektedir.

Akor dizilimleri incelendiğinde, YZ'nin oluşturduğu armonik ilerlemelerin yaygın popüler müzik formüllerine dayandığı görülmektedir. Am - G - F - E7 gibi bilinen sekansların kullanımı, müziğin daha formüle dayalı ve tahmin edilebilir olmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, modülasyon (tonalite değişimi) veya kromatik armoniler gibi geleneksel bestecilikte dramatik etki yaratan tekniklerin kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Bu da eserin armonik yapısını belirli bir kalıba sıkıştırarak çeşitlilikten uzaklaştırmaktadır.

Ritim ve armonik senkronizasyon açısından bakıldığında, akor değişimlerinin çoğunlukla her ölçü başında gerçekleştiği, ancak iç ölçüde beklenmedik akor değişikliklerinin görülmediği fark edilmektedir. Özellikle şarkının köprü bölümünde (örn. 26-30. ölçüler), armonik genişleme veya kontrast yaratacak unsurlar bulunmamaktadır. Bu durum, yapay zekâ tarafından üretilen müziklerin geleneksel bestecilikte görülen armonik çeşitlilik ve dramatik gelişim açısından sınırlı kaldığını göstermektedir. (Şekil 1)
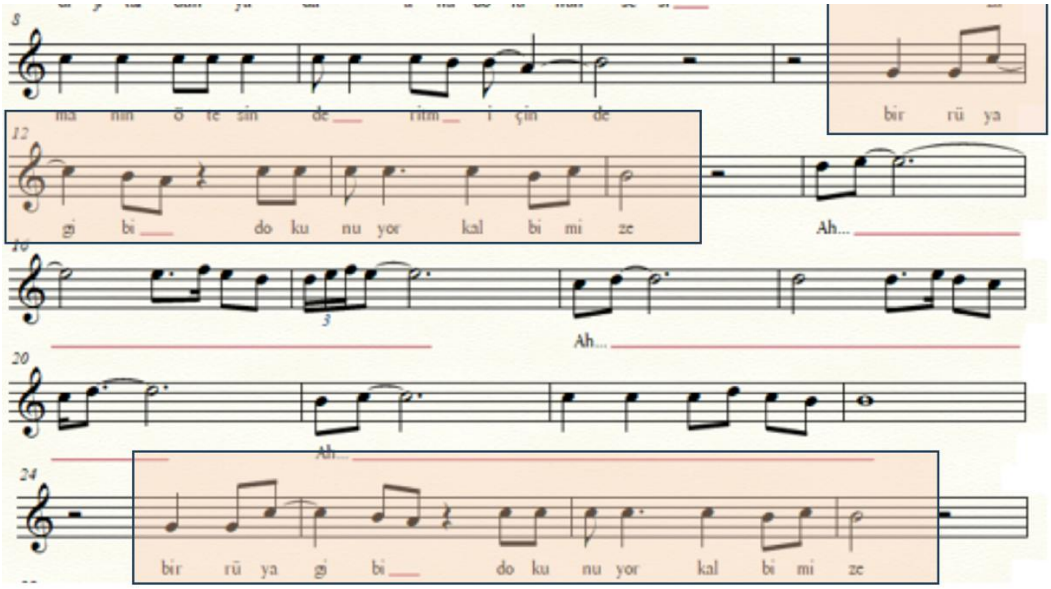

Şekil 1. Ezgilerin Yolcusu:Dijital Anadolu Rüyası Nota Dizimi (Gündoğdu, Okcu, 2024)

Bu durum, YZ'nin öğrenme sürecinde büyük ölçüde tonal müzik kalıplarına odaklandığını ve kromatik, modülasyon içeren ya da atonal yapılar üretmekte daha sınırlı kaldığını göstermektedir. Özellikle MuseNet ve AIVA gibi sistemler, belirli armonik şemaları takip ederek müzikal tutarlılık sağlasa da armonik sürprizler, beklenmedik modülasyonlar ve özgün akor dizilimleri açısından sınırlı bir çeşitlilik sunmaktadır.

Bir besteci, ezgisel yapıyı geliştirirken modülasyon, sekans, kromatik süslemeler ve ritmik değişiklikler gibi tekniklerle temayı farklı bir perspektife taşıyabilir. Ancak YZ'nin ürettiği melodi, belirli kalıpları sıkça tekrarlamakta ve bu tekrarlar, müzikal anlatımın ilerlemesini sınırlandırmaktadır.

Örneğin, "bir rüya gibi dokunuyor kalbimize" cümlesinin müzikal yorumu, başlangıç ve bitiş noktaları açısından varyasyon göstermediği için statik kalmaktadır. (Şekil 2)

Şekil 2. Ezgilerin Yolcusu:Dijital Anadolu Rüyası Detay (Gündoğdu, Okcu, 2024)
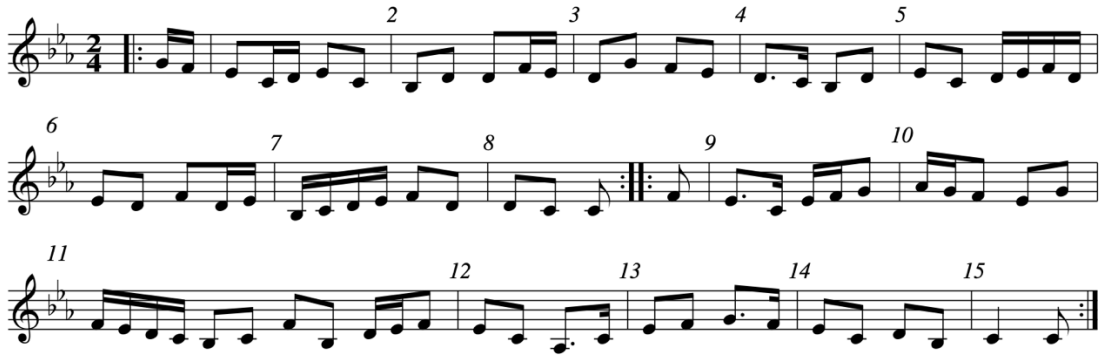
Pop müzik gibi türlerde, tekrar eden melodik yapılar, akılda kalıcı nakaratlar ve belirgin ritmik motiflerle karakterize edilir. Bu nedenle, "bir rüya gibi dokunuyor kalbimize" gibi bir ifadenin müzikal olarak statik kalması, pop müzik bağlamında doğal bir özellik olarak değerlendirilebilir. Ancak burada temel sorun, YZ'nin bu tekrarları müzikal bir ilerleme yaratacak şekilde çeşitlendirememesidir.

Melodik Yapı ve Prozodik Uyum

YZ ile üretilen melodiler genellikle ritmik ve melodik tekrarlarla karakterizedir. Yukarıda yer alan Şekil 2. incelendiğinde, belirli melodik motiflerin sık sık tekrarlandığı, ancak varyasyon açısından sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu eser, ezgisel olarak belirli bir motif etrafında dönmekte, ancak geleneksel bestecilikte görülen tematik gelişim açısından zenginleşmemektedir. Benzer bir tespit, Sturm ve Ben-Tal (2023) tarafından yapılan Folk-rnn: Investigating AI-generated folk music and its implications for musicology başlıklı çalışmada da ortaya konulmuştur. Çalışmada, yapay zekâ tarafından üretilen müziklerin belirli şablonlara sıkışma eğilimi gösterdiği ve özellikle "küçük bir melodik kalıbın sürekli tekrar edilmesi" sorununun öne çıktığı belirtilmektedir.
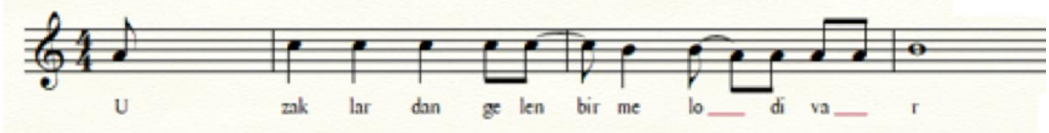
Örneğin, Şekil 3'te görülen transkripsiyonda, yapay zekâ tarafından üretilen melodinin tematik olarak güçlü bir çekirdek fikre sahip olmadığı ve melodik akışın rastgele bir karakter taşıdığı gözlemlenmektedir. Transkripsiyonun özellikle B bölümü incelendiğinde, yapay zekâ sisteminin melodik gelişimi destekleyecek genişletici unsurlar eklemek yerine, mevcut materyali tekrar etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Sturm ve Ben-Tal (2023) bu durumu "melodik yönsüzlük" sorunu olarak tanımlamakta ve geleneksel bestecilikte önemli bir unsur olan tematik gelişimin YZ tarafından yeterince gerçekleştirilemediğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda, yapay zekâ tarafından üretilen müziklerin melodik akış, tematik gelişim ve form içindeki bağlantılar açısından hâlâ insan bestecilerinin yakaladığı doğal anlatım gücüne ulaşamadığı söylenebilir.

Şekil 3. YZ Melodi Çalışması (Sturm ve Ben-Tal, 2023)

Prozodi, şarkı sözleri ile melodik yapı arasındaki uyumu ifade eder. İyi bir prozodi, hecelerin doğal aksanlarını, kelime vurgularını ve cümle akışını müzikal yapı ile uyumlu hale getirir. İnsan besteciler, dili sezgisel olarak anladıkları için melodi ve söz arasındaki dengeyi daha doğal bir biçimde kurabilirler. Ancak YZ destekli müzik üretiminde bu uyumun tam olarak sağlanamadığı görülmektedir. Aşağıdaki örnekte, üçüncü ölçüde dört vuruşluk Si notası yer almaktadır ancak sözlere baktığımızda "var" kelimesinin "r" harfi ile kullanıldığı görülmektedir. Türkçede sessiz harfler uzatılmaz; doğal bir konuşma akışı içinde kelimenin uzaması gerekiyorsa, bu genellikle son ünlü harf üzerinden yapılır (örneğin, 'var' yerine 'vaaaar'). Bu durum, söz-müzik ilişkisinin doğallığını bozmakta ve Türkçeye özgü fonetik akışı kesintiye uğratmaktadır. (Şekil 4)

Şekil 4. Ezgilerin Yolcusu:Dijital Anadolu Rüyası (1-3. Ölçüler) (Gündoğdu, Okcu, 2024)

Yapılan analizler, yapay zekâ destekli müzik üretiminin tonalite, armonik yapı, melodik gelişim ve prozodi açısından belirli kalıplara bağlı kaldığını ortaya koymaktadır. Eserlerin genelinde diatonik ve tonal bir çerçevenin korunduğu, ancak modülasyon, altere akorlar ve armonik genişlemeler gibi geleneksel bestecilik tekniklerinin sınırlı kullanıldığı gözlemlenmiştir. Armonik ilerlemeler büyük ölçüde popüler müzik formüllerine dayanmakta, beklenmedik geçişler veya dramatik armonik sürprizler içermemektedir.

Benzer sonuç Tillmann (2022) tarafından yapılan Artificial Intelligence in Songwriting and Composition: Creative Potentials and Risks in the Use of AI Technologies in Music Creation başlıklı çalışmada da karşımıza çıkmaktadır. YZ tabanlı müzik üretim araçları ile çalışan müzisyenler, prodüktörler ve sektör uzmanlarıyla yapılan mülakatlar aracılığıyla, yapay zekânın bestecilik süreçlerine nasıl entegre olduğu, hangi yaratıcı fırsatları sunduğu ve ne tür kısıtlamalar getirdiği analiz eden Tillmann'a (2022) göre, yapay zekâ destekli müzik üretimi, yaratıcı süreci hızlandırma ve yeni estetik kombinasyonlar oluşturma potansiyeline sahip olsa da, kompozisyonun temel öğeleri olan melodik varyasyon, armonik genişleme ve form dinamikleri açısından genellikle belirli şemalara bağlı kalmaktadır. Özellikle tonalite ve armonik yapı açısından, YZ sistemlerinin mevcut müzik veri tabanlarından öğrendiği kalıpları tekrar etme eğiliminde olduğu ve modülasyon, kromatik geçişler ile beklenmedik armonik çözümler gibi yaratıcı unsurları yeterince çeşitlendiremediği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, YZ tabanlı müziğin, müzikte "sürpriz unsuru" olarak tanımlanabilecek yapıyı tam anlamıyla yerine getirme becerisine henüz sahip olmadığını söylemek mümkündür.

Bu durum, Leonard B. Meyer'in Emotion and Meaning in Music (1956) teorisi doğrultusunda değerlendirildiğinde, estetik açıdan daha da anlamlı hale gelmektedir. Meyer, müzikte duygunun üretimi ve algılanışı üzerine kurduğu teorisinde, özellikle beklenti, gerilim ve çözülme

süreçlerinin müzikal anlam yaratmada kritik bir rol oynadığını vurgular. Ona göre, müzikal duygu, dinleyicinin belirli bir melodik veya armonik ilerleyişten beklediği yönelimin geciktirilmesi, değiştirilmesi veya beklenmedik bir şekilde çözülmesiyle ortaya çıkar. YZ'nin bestecilik süreçlerinde bu tür gerilim-çözülme dinamiklerini yeterince yaratamaması, onun insan besteleriyle kıyaslandığında duygusal etkileşim açısından sınırlı kaldığını göstermektedir.

Sosyal Medyanın Müzik Dağıtımı ve Tüketim Alışkanlıkları Üzerindeki Rolü

Dijitalleşme, müzik endüstrisinin üretim, dağıtım ve tüketim alışkanlıklarını köklü bir şekilde dönüştürmüş, geleneksel fiziksel medya tabanlı modellerin yerini YZ destekli sistemlerle çalışan dijital platformlara bırakmıştır. Spotify, Apple Music, YouTube Music ve TikTok gibi sosyal medya ve müzik akış platformları, sanatçılar ile dinleyiciler arasındaki etkileşimi yeniden şekillendirmiştir. Bu platformlar, YZ tabanlı algoritmalar sayesinde müziği küresel ölçekte erişilebilir hale getirirken, adalet, şeffaflık ve ekonomik eşitsizlik gibi yeni sorunları da beraberinde getirmektedir (Celma, 2010; Erkkilä, 2018).

Özellikle COVID-19 pandemisi, bu dönüşüm sürecini hızlandırarak dijital platformları sanatçılar ve dinleyiciler için birincil mecra haline getirmiştir (Mazziotti, 2020). Canlı müzik etkinliklerinin iptal edilmesi ve fiziksel müzik satışlarının durma noktasına gelmesiyle birlikte, müzik akış hizmetlerinin (MAH) popülaritesi hızla artmış ve müzik endüstrisindeki gelir büyümesinin %67'si bu hizmetlerden elde edilmiştir (IFPI, 2023). Böylece dijital platformlar, müziğe erişimin en önemli aracı haline gelmiş, sanatçıların gelir modellerini ve dinleyicilerin müzikle kurduğu ilişkiyi köklü biçimde değiştirmiştir.

Dijital Platformlar ve Algoritmaların Müzik Dağıtımındaki Rolü

YZ tabanlı sistemler, kişiselleştirilmiş öneri sistemleri ve algoritmik çalma listeleri ile müzik dağıtımında belirleyici hale gelmiştir. Spotify'ın "Discover Weekly" ve Apple Music'in "For You" listeleri, kullanıcıların dinleme alışkanlıklarını analiz ederek bireyselleştirilmiş müzik önerileri sunmakta, TikTok ise kısa süreli videolar aracılığıyla şarkıların viral hale gelmesini sağlamaktadır (Vall vd., 2019). Bununla birlikte, YZ destekli doğal dil işleme (NLP) teknikleri, müzik blogları ve sosyal medya etkileşimlerini analiz ederek trendleri öngörmekte ve sanatçılara pazarlama stratejileri konusunda yönlendirme yapmaktadır (Pachet ve Roy, 2014).

Ancak algoritmalar yalnızca dinleyicilerin müziğe erişimini değil, aynı zamanda müziğin nasıl sunulduğunu da belirleyerek dinleme alışkanlıklarını yönlendiren yeni kültürel aracılar haline gelmiştir. Adorno'nun "Kültür Endüstrisi" kavramı, dijital müzik endüstrisinde yapay zekâ ve sosyal medyanın rolünü anlamak için kritik bir çerçeve sunar. Adorno'ya (2014) göre, kültür endüstrisi sanatı standartlaştırılmış bir meta haline getirerek, bireyleri pasif tüketicilere dönüştürür. Kitchin (2017) ise benzer bir biçimde algoritmaların salt teknik işlevlerden öte, kültürel ve ekonomik dinamikleri şekillendiren sosyo-teknolojik yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Spotify, Apple Music, YouTube Music ve TikTok gibi platformlar, kullanıcı verilerini analiz ederek dinleyici tercihlerine müdahale etmekte ve müzik keşif süreçlerini belirli kalıplar doğrultusunda şekillendirmektedir (Bonini ve Gandini, 2019).

Bu durum, dinleyicinin bağımsız keşif yapmasını teşvik etmek yerine, neyin keşfedilmeye değer olduğu konusunda algoritmaların belirleyici hale gelmesine neden olmaktadır. Adorno'nun (2014) kültür endüstrisi eleştirisinde dile getirdiği müzikal standartlaşma ve ticarileşme süreci, dijital çağda müzik platformların algoritmik öneri sistemleri aracılığıyla yeniden üretilmektedir.

Algoritmaların Müzikal Deneyimi ve Keşif Sürecini Şekillendirmesi

Dijital müzik platformlarının öneri sistemleri, dinleyicinin müzikle kurduğu ilişkiyi köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Geleneksel müzik keşfi, radyo yayınları, plak mağazaları veya sosyal etkileşimler üzerinden gerçekleşirken, günümüzde yapay zekâ tabanlı algoritmalar, dinleyicinin tercihlerini analiz ederek ona belirli müzikler sunmaktadır. Spotify, Apple Music ve YouTube

gibi platformlar, kullanıcının dinleme geçmişine ve etkileşim verilerine dayalı olarak önerilerde bulunurken, aynı zamanda müziğin tüketim biçimlerini de belirleyen aracı kurumlar haline gelmiştir (Prey, 2018; Morris, 2015).

Bu algoritmik sistemler, dinleyicinin beğenilerini önceden belirlenmiş müzikal kategorilere hapsederek, kişiselleştirilmiş bir deneyim sunduğu yanılsamasını yaratmaktadır. Baudrillard'ın (1981) Simülakr ve Simülasyon kuramı, bu süreci anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Baudrillard'a göre (1981), simülakr gerçeğin yalnızca bir yansıması değil, kendi başına var olan ve gerçeklikten kopmuş bir hiper-gerçeklik üretir. Dijital müzik platformlarında sunulan "kişiselleştirilmiş öneriler", bireyin özgün müzik keşif sürecini destekliyormuş gibi görünse de gerçekte algoritmalar, dinleyicinin tercihlerini yönlendirerek, müzikal çeşitliliği sınırlayan bir hiper-gerçeklik yaratmaktadır.

Bu bağlamda, öneri algoritmalarının oluşturduğu çalma listeleri ve kürasyon sistemleri, müziğin sadece estetik bir tercih değil, aynı zamanda ticari bir meta olarak konumlandırılmasına yol açmaktadır. TikTok, YouTube Shorts ve Instagram Reels gibi platformlar, kısa video formatlarıyla müziğin popülerleşme süreçlerini tamamen algoritmik dinamiklere bağlı hale getirmiştir (Kaye vd., 2021). Bu noktada Adorno'nun (2014) Wagner'in Gesamtkunstwerk (bütünlüklü sanat yapıtı) kavramına gönderme yaptığı pasaj tekrar gündeme gelmektedir. Adorno'ya (2014) göre kültür endüstrisinde sanatın içeriğinden çok üretim sürecine ve sermaye yatırımına dayalı bir değer belirleme mekanizması işlemektedir. Sanat eserlerinin değeri, onların anlamı ya da estetik derinliğiyle değil, yapımına harcanan bütçeyle ölçülmektedir. Bu durum, gösterişli prodüksiyonun (conspicuous production), yani büyük ölçekli yatırımlarla yapılan gösterişli yapımların, sanatsal anlamdan bağımsız olarak değerli kabul edilmesine yol açmaktadır. Adorno bu durumu Wagner'in Gesamtkunstwerk (bütünlüklü sanat yapıtı) kavramına gönderme yaparak, ironik bir şekilde eleştirir. Wagner'in bu kavramı, sanatın tüm unsurlarının -müzik, görsellik, sahneleme- bir araya gelerek bütünlüklü bir deneyim sunmasını hedefler. Ancak Adorno, kültür endüstrisinin bu fikri çarpıtarak, sanatın içeriğini değil, sadece üretim sürecinin standartlaşmasını ve sermayenin mutlak gücünü gösteren bir mekanizmaya dönüştürdüğünü ifade etmektedir.

Dijital müzik platformları da benzer bir süreç işletmektedir: Müzik, artık tek başına bir sanat formu değil, görsellerle, sosyal medya entegrasyonlarıyla, playlist'lerle ve algoritmik öneri sistemleriyle bütünleşmiş bir tüketim nesnesidir. Bu noktada, Gesamtkunstwerk'in dijitalleşmiş ve endüstriyelleşmiş bir versiyonuyla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Platformlar, müziği görseller, kısa video içerikleri, interaktif deneyimler ve marka iş birlikleriyle bütünleşik bir formda sunarak, dinleyicinin estetik deneyimini değil, platformda daha uzun süre kalmasını sağlayan bir model oluşturmaktadırlar.

Bir şarkının viral hale gelmesi, onun sanatsal değerinden çok, algoritmaların onu ne ölçüde öne çıkardığıyla doğrudan ilişkilidir. Dinleyici, "keşfetme" eylemini gerçekleştirdiğini düşünse de aslında büyük veri analitiği ve pazarlama stratejileriyle oluşturulmuş bir müzikal çerçevenin içine yönlendirilmektedir. Buna ek olarak, büyük veri analiz sistemleri, yalnızca akustik özellikleri değil, aynı zamanda müziğin kültürel bağlamını da dikkate alarak öneri sistemlerini oluşturmaktadır (Prey, 2018). Spotify'ın satın aldığı Echo Nest gibi sistemler, kullanıcıların dinleme geçmişi, atlanan parçalar ve beğenilen şarkılar gibi verileri analiz ederek kişisel beğeni profilleri oluştururken, müzik blogları, sosyal medya tartışmaları ve kullanıcı forumlarını tarayarak öneri sistemlerini kültürel bağlamda genişletmektedir. Böylece, müzikal keşif yalnızca bireysel tercihlere dayalı olmaktan çıkmakta, dinleyici farkında olmadan bir algoritmik simülasyonun içinde şekillenen müzikal yönlendirmelere maruz kalmaktadır (Morris, 2015).

Öte yandan, algoritmalar dinleyicinin zaman ve mekân bağlamlarını da kullanarak öneri sistemlerini kişiselleştirmektedir. Spotify, dinleyicinin hangi saat diliminde, hangi aktivite sırasında müzik dinlediğini analiz ederek uygun içerik sunmaktadır (Collins ve O'Grady, 2016). Sabah saatlerinde düşük tempolu, akşam saatlerinde ise enerjik müzik önerileri sunan sistemler,

dinleyicinin günlük rutinleri üzerinden müzik tercihlerini yönlendirmektedir. Benzer şekilde, Tencent Music Entertainment (TME) tarafından geliştirilen TME Business Intelligence, sanatçılar ve yapımcılar için gerçek zamanlı veri analizi ve pazar eğilimlerini belirleme hizmeti sunarak, algoritmaların müzik endüstrisindeki rolünü daha da genişletmektedir. Algoritmalar, yalnızca dinleyici tercihlerini belirlemekle kalmamakta, aynı zamanda sanatçıların müzikal üretim süreçlerine de etki ederek, piyasa taleplerine uygun müzikler üretmelerini teşvik etmektedir (Binark vd., 2022).

Dijitalleşme ve Müzikal Ekonomideki Eşitsizlikler

Müzik endüstrisinin dijitalleşmesi, sanatçılar ve dinleyiciler açısından yeni fırsatlar sunarken, ekonomik eşitsizlikleri derinleştiren bir yapı oluşturmuştur. Dijital müzik platformları, sanatçılara küresel bir erişim imkânı sağlarken, gelir paylaşım mekanizmaları ve algoritmik yönlendirmeler nedeniyle bağımsız müzisyenler için dezavantajlı bir sistem yaratmaktadır (Vonderau, 2017). Özellikle müzik akış hizmetlerinde (Spotify, Apple Music, YouTube Music), sanatçılara ödenen telif ücretleri, dinleyici başına düşen gelir modeli nedeniyle büyük plak şirketleriyle çalışan sanatçılara avantaj sağlarken, bağımsız sanatçıların görünürlüğünü ve gelirini sınırlandırmaktadır (Marshall, 2015).

Dijital platformların "pro-rata" modeli, toplam gelir havuzunun akış sayısına bağlı olarak sanatçılara dağıtılmasını esas alırken, bu model büyük plak şirketlerine bağlı sanatçılar için avantajlı bir sistem sunmaktadır (Haampland vd., 2022). Bu durum, dinleyici başına ücretlendirme sistemi yerine, sanatçının kendi dinleyici kitlesi üzerinden doğrudan ödeme almasını sağlayan Kullanıcı Merkezli Ödeme Sistemi (User-Centric Payment System – UCPS) gibi alternatif modellerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Bishop ve Mazziotti, 2023). Örneğin, Deezer, UCPS modelini test eden ilk büyük platformlardan biri olmuş ve bu sistemin bağımsız sanatçılar için daha adil bir gelir dağılımı sunduğu iddia edilmiştir (Bishop ve Mazziotti, 2023).

Dijital platformlar, müzikal keşif süreçlerini yöneten yeni "kültürel aracılar" haline gelmiştir. Geleneksel medya sistemlerinde bu aracılar gazeteciler, eleştirmenler ve radyo-televizyon programcıları iken, dijital çağda bu işlev, Spotify ve benzeri platformların algoritmaları tarafından üstlenilmiştir.

Bağımsız sanatçılar için dijital platformlarda görünürlük sağlamak, büyük plak şirketlerinin baskınlığı nedeniyle zorlaşmaktadır. Dijitalleşmenin ilk dönemlerinde, müzik akış servislerinin bağımsız sanatçılar için fırsatlar sunduğu düşünülse de günümüzde algoritmaların "kara kutu" olarak çalıştığı ve ticari çıkarlar doğrultusunda optimize edildiği bilinmektedir (Binark vd., 2023). Özellikle büyük kataloglara sahip olan müzik şirketleri, platformlarla yaptıkları anlaşmalar sayesinde şarkılarının öneri listelerinde daha fazla yer almasını sağlayarak pazarın büyük bir kısmını kontrol etmektedir (Prey, 2018).

Dijitalleşme, aynı zamanda sanatçıların içerik üretim biçimlerini de değiştirmiştir. Özellikle TikTok gibi platformlar, müzik tüketimini kısa videolar üzerinden yönlendirerek, şarkıların viral olmasını sağlamaktadır (Kaye, 2016). Bu durum, sanatçıların müziğini algoritmalara uyumlu hale getirmeye zorlayarak, içerik üretiminde bir standartlaşmaya yol açmaktadır. Örneğin, Spotify'da öne çıkabilmek için şarkı sürelerinin kısalması, vokalin erken başlaması ve ses tasarımında aşırı sıkıştırma (compression) gibi eğilimler yaygınlaşmaktadır (Tamer, 2021).

Bununla birlikte, reklam destekli akış modelleri de dinleyici davranışlarını ve platform içi yönlendirmeleri giderek daha fazla şekillendirmektedir. Spotify'ın ücretsiz sürümü, dinleyicilere reklamlar sunarak gelir elde etmekte ve aynı zamanda kullanıcıları premium aboneliğe yönlendiren bir strateji izlemektedir (Blattberg, 2015). Ancak bu yöntem, müziğin sadece bir sanat ürünü olmaktan çıkıp, büyük veri ekonomisinin bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Vonderau (2017), dijital platformların müziği finansallaştırarak, içerikleri spekülatif bir piyasa aracı haline getirdiğini ve müziğin artık sanatsal bir üretimden çok, algoritmik yönlendirmelerle şekillenen bir tüketim malzemesi olarak değerlendirildiğini vurgulamaktadır.

Dijitalleşme süreci, müzik sektöründe fikri mülkiyet hakları ve telif ödemeleri açısından önemli adaletsizlikler yaratmıştır. Geleneksel telif hakları sistemleri fiziksel dağıtım modellerine göre şekillenirken, dijital akış platformlarının yükselişi bu yapıyı kökten dönüştürmüştür. Spotify ve benzeri dijital müzik servisleri, telif hakları gelirlerinin dağılımında büyük plak şirketleri lehine işleyen bir sistem oluşturmuş ve bağımsız sanatçılar için sürdürülebilir gelir kaynakları yaratmada yetersiz kalmıştır (Binark vd., 2023).

Bu bağlamda, küresel çapta sanatçıların haklarını korumak amacıyla çeşitli düzenlemeler yürürlüğe konmuştur. Özellikle, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından kabul edilen ve 2002'de yürürlüğe giren WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi (WPPT), dijital platformlarda sanatçılar ve yapımcılar için telif haklarını güvence altına almayı hedeflemiştir. Türkiye de bu sözleşmeyi 2007 yılında kabul ederek ulusal mevzuatına dâhil etmiştir (Bishop ve Mazziotti, 2023). Ancak, çevrimiçi akış platformlarının şeffaf olmayan ödeme modelleri, sanatçıların adil telif gelirine erişimini zorlaştırmaya devam etmektedir.

Dijital müzik platformlarının oluşturduğu ekonomik eşitsizliklerden biri de "değer boşluğu" (value gap) olarak adlandırılan durumdur. Bu kavram, müzik tüketiminin dijital ortamlarda giderek artmasına rağmen, sanatçılara ve müzik topluluğuna aktarılan gelirlerin yeterince artmaması anlamına gelmektedir. Özellikle YouTube ve Spotify gibi platformların ödeme modelleri, büyük yapım şirketlerine avantaj sağlarken, bağımsız sanatçılar için sürdürülebilir bir gelir modeli oluşturmakta yetersiz kalmaktadır (Bishop ve Mazziotti, 2023).

Tillmann göre (2022), YZ'nin müzik üretiminde telif haklarıyla ilgili üç temel konu ele alınmaktadır: Eser sahipliği, YZ tarafından üretilen müziğin yasal olarak kime ait olduğu konusunda belirsizlikler içermektedir. Veri şeffaflığı, YZ'nin eğitildiği veri setlerinin içeriğinin açıklanmaması nedeniyle yasal ve etik sorunlara yol açmaktadır. Lisanslama modelleri ise YZ ile üretilen müziklerin kullanım haklarının nasıl düzenleneceğine dair henüz net bir sistem bulunmamasına işaret etmektedir. Tillmann (2022), Carré'nin, YZ teknolojisinin sahibinin üretilen müzik üzerinde hak iddia edemeyeceğini, aksi takdirde her enstrüman icat eden kişinin de hak sahibi olması gerekeceğini belirttiğini aktarmaktadır.

Ayrıca, telif hakları açısından en büyük sorunlardan biri, geçmişte sanatçılar tarafından imzalanan telif devir sözleşmeleridir. Dijitalleşme öncesinde sanatçılar, kayıtlarının haklarını plak şirketlerine süresiz devrederken, dijital akış sistemlerinin yükselişiyle birlikte bu haklarını geri almakta büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Dijital platformlar öncesinde yapılan anlaşmalar nedeniyle, birçok sanatçı dijital akıştan sağlanan gelirleri talep edememekte ya da oldukça düşük oranlarla gelir elde etmektedir (Binark vd., 2023).

Dijital müzik ekonomisinde eşitsizliklerin giderilmesi için platformlar üzerindeki yasal düzenlemelerin genişletilmesi ve alternatif ödeme sistemlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin Dijital Hizmetler Yasası (Digital Services Act - DSA) ve Dijital Piyasalar Yasası (Digital Markets Act - DMA) gibi düzenlemeler, platform ekonomisinde rekabetin korunmasını hedeflemektedir (Bishop ve Mazziotti, 2023). Ancak, bu yasal çerçevelerin müzik sektöründeki algoritmik yönlendirmelerin etkisini denetleme konusunda yetersiz kaldığı eleştirileri de bulunmaktadır.

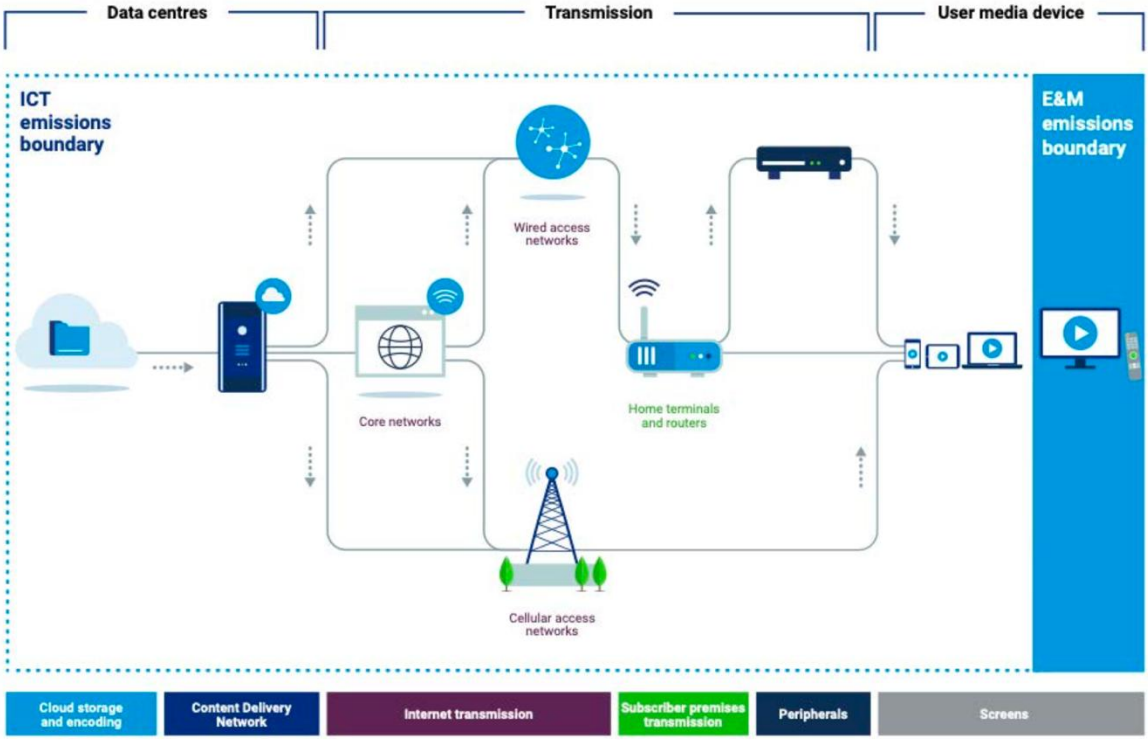
Dijitalleşme müzik sektörünü dönüştürmeye devam ederken, fikri mülkiyet hakları konusundaki adaletsizlikler ve ekonomik eşitsizliklerin sürdürülebilir çözümlerle ele alınması, başta bağımsız sanatçılar olmak üzere tüm paydaşlar için daha adil bir ortam yaratılması açısından kritik bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Dijital Müziğin Çevresel Etkileri

Dijital müzik akışı, fiziksel formatlara kıyasla bireysel kullanım başına daha düşük karbon emisyonu üretse de yaygınlaşan kullanım alışkanlıkları bu avantajı tersine çevirmiştir. Jensen (2021)'in çalışmasına göre, bir CD üretimi 172g CO_2, bir plak üretimi ise 2.2 kg CO_2 emisyonuna yol açmaktadır. Buna karşılık, bir saatlik dijital müzik akışı yaklaşık 55g CO_2 salınımı

üretmektedir (Jensen, 2021). Ancak, George ve McKay (2019)'ın araştırması, aynı şarkının 27 kez dijital ortamda dinlenmesi durumunda enerji tüketiminin bir CD üretiminden daha yüksek olacağını ortaya koymuştur. Bu durum, tekil dinlemelerde dijital akışın daha düşük karbon ayak izine sahip olmasına rağmen, sürekli kullanım nedeniyle toplam çevresel etkinin fiziksel formatları aşabileceğini göstermektedir (George & McKay, 2019).

Bir şarkının bir defa dinlenmesi bile, sunucuların çalışması ve veri transferi için enerji harcanmasına neden olur. Bu durum, özellikle yüksek kaliteli (lossless) müzik akışı sağlamak isteyen platformların enerji gereksinimlerini daha da artırmaktadır. (Şekil 5.)

Şekil 5. Dijital Müzik Akış (Streaming) Süreci (Carbon Trust, 2021)

Dijital müzik tüketiminin çevresel etkilerine dair yapılan çalışmalarda, geçmiş yıllara kıyasla fiziksel müzik üretiminde kullanılan plastik miktarının önemli ölçüde azaldığı ancak karbon salınımının arttığı vurgulanmaktadır. 1977-2000 yılları arasında ortalama 58 milyon kg plastik kullanılırken, 2016 yılında bu rakam 8 milyon kg'a düşmüştür. Ancak aynı dönemde sera gazı salınımı %45 oranında artmıştır (George, 2021). Bunun temel nedeni, müzik dinleme alışkanlıklarının dijital akışa yönelmesi ve bunun sürekli veri tüketimi gerektirmesidir.

Bu etkinin somut bir örneği olarak, Olivia Rodrigo'nun "Drivers License" isimli şarkısının Ocak-Kasım 2021 tarihleri arasında Spotify'da dinlenmesi sonucu üretilen CO_2 miktarının, Londra-New York arasında 4000 kez gidiş-dönüş uçuş yapılmasına veya Birleşik Krallık'ta yaşayan 500 kişinin yıllık karbon salınımına eşdeğer olduğu hesaplanmıştır (George, 2021). Bu örnek, tekil dinlemelerde düşük karbon salınımına sahip olan dijital müzik akışının, geniş çaplı kullanımda ciddi bir çevresel etkiye yol açabileceğini göstermektedir.

Ayrıca, bir müzik albümünün beş saat boyunca akış platformu aracılığıyla dinlenmesiyle, bir CD dinlemenin karbon salınımı eşitlenmektedir. Plak formatında bu oran, 17 saat dijital müzik akışına bedeldir (George, 2021). Bu veriler, bir müzik albümünün toplam tüketim süresi arttıkça dijital akışın karbon ayak izinin fiziksel formatları geride bırakabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

IFPI (2023) verileri, küresel müzik endüstrisinin gelirlerinin %65'inin dijital akıştan, yalnızca %4.3'ünün indirmelerden elde edildiğini göstermektedir. Bu veriler, müzik akış hizmetlerinin küresel ölçekte baskın hale geldiğini ve dolayısıyla çevresel etkilerinin giderek arttığını

kanıtlamaktadır.
Dijital müzik akış platformları (Spotify, Apple Music, YouTube Music), kullanıcı dostu arayüzleri ve geniş müzik arşivleri ile müzik tüketimini kolaylaştırırken, aynı zamanda büyük ölçekli veri merkezleri ve sunucu altyapıları nedeniyle yüksek enerji tüketimine neden olmaktadır. Devine ve Brennan (2019) tarafından yapılan çalışmada, dijital müzik tüketiminin çevresel etkilerinin, CD ve plak gibi fiziksel formatların üretim ve dağıtım süreçlerinden daha fazla karbon salınımına neden olduğu belirlenmiştir.
Sonuç olarak, dijital müzik akışının başlangıçta çevre dostu bir alternatif olarak görülmesine rağmen, yaygın kullanımı ve enerji yoğun altyapısı nedeniyle toplam karbon ayak izinin fiziksel formatlardan daha fazla olabileceği ortaya çıkmaktadır. Özellikle yüksek veri tüketimi gerektiren akış hizmetleri ve yapay zekâ tabanlı öneri sistemleri, müzik endüstrisinin çevresel etkilerini artıran temel unsurlar haline gelmiştir.
Dijital müzik akış platformlarının çevresel etkileri her geçen yıl daha fazla tartışılır hâle gelirken, müzik endüstrisinin sürdürülebilirlik konusunda alabileceği önlemler de büyük bir önem kazanmaktadır. Dijitalleşmenin başlangıçta fiziksel formatlara kıyasla daha düşük karbon emisyonu ürettiği düşünülse de müzik tüketiminin büyük ölçüde akışa yönelmesiyle toplam karbon salınımı hızla artmıştır. Bu nedenle, müzik endüstrisinin çevresel etkilerini minimize etmek için çeşitli stratejilerin benimsenmesi gerekmektedir.
AB Komisyonu tarafından belirlenen sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda, tüm veri merkezlerinin 2030 yılına kadar net sıfır karbon salınımına ulaşması hedeflenmektedir. Eğer bu hedef başarıyla uygulanırsa, Bilgi ve İletişim Teknolojileri sektörünün sera gazı emisyonunun %80 oranında azaltılabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, müzik akış platformlarının karbon ayak izini azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi hayati önem taşımaktadır. Büyük platformların veri merkezlerini yenilenebilir enerji kullanan altyapılara taşıması, çevresel etkileri azaltmada etkili bir adım olabilir. Nitekim, Spotify'ın 2017 yılında başlattığı sürdürülebilirlik programı kapsamında, fiziksel veri merkezlerinin yenilenebilir enerji kaynaklarıyla çalışan Google Cloud Platform'a aktarılması, şirketin doğrudan karbon emisyonlarını %7'den %0.07 seviyesine düşürmesine yardımcı olmuştur (Akman, 2023). Ancak, müzik endüstrisinin karbon salınımının %99'unun son kullanıcı tüketimine dayandığı göz önüne alındığında, yalnızca şirket politikalarının değil, kullanıcı alışkanlıklarının da dönüştürülmesi gerektiği açıktır (Akman, 2023).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, yapay zekâ destekli müzik üretimi, dijital müzik ekonomisindeki eşitsizlikler ve müzik endüstrisinin dönüşümü üzerine disiplinlerarası bir analiz sunmuştur. Elde edilen bulgular, dijitalleşmenin müzik endüstrisini yalnızca teknolojik açıdan değil, aynı zamanda sanatsal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla yeniden şekillendirdiğini göstermektedir.
Yapay zekâ tabanlı müzik üretimi, bestecilik ve prodüksiyon süreçlerinde dönüşüme yol açarken, sanatsal özerklik ve estetik üretim üzerinde yeni tartışmalar yaratmaktadır. Yapay zekâ sistemleri, müzikal formülleri analiz ederek yeni eserler üretebilmekte, ancak tonalite, ritmik organizasyon ve tematik gelişim açısından insan bestelerine kıyasla belirli sınırlamalar göstermektedir (Schreiber vd., 2024). Bu durum, yapay zekânın sanatsal üretimi yeniden tanımlama potansiyeline sahip olsa da yaraticiliğın otomatizasyonu ve standardizasyonu gibi eleştirileri de beraberinde getirmektedir.
Adorno'nun Kültür Endüstrisi kavramı bağlamında düşünüldüğünde, yapay zekâ tarafından üretilen müziklerin sanatsal yaratımdan ziyade endüstriyel bir ürün niteliği taşıdığı ileri sürülebilir. Baudrillard'ın Simülakr kuramı ise yapay zekâ müziklerinin bir hiper-gerçeklik alanı yaratıp yaratmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Algoritmalar tarafından üretilen müziklerin, dinleyiciye gerçek bir sanat deneyimi mi sunduğu yoksa piyasa dinamiklerine göre tasarlanmış bir simülasyon mu olduğu sorusu, gelecekte daha da önem kazanacaktır.

Dijital platformlar ve sosyal medya, müzik keşif süreçlerini dönüştürerek sanatçı-dinleyici etkileşimini yeniden tanımlamıştır. Spotify, Apple Music ve YouTube gibi platformlar, algoritmalar aracılığıyla müzik tercihlerine yön vermekte ve dinleyici davranışlarını şekillendiren ticari mekanizmalar içermektedir. Bu algoritmalar, bireysel tercihleri öne çıkardığı iddiasıyla sunulsa da aslında pazar çıkarlarına hizmet eden ve müzikal çeşitliliği sınırlandıran sistemler olarak işlev görebilmektedir. Sanatsal üretim ve tüketim arasındaki bu dinamik, sanatın bireysel bir ifade alanından ticari bir metaya dönüşme sürecini hızlandırmaktadır.

Dijital müzik platformları, sanatçılar için yeni fırsatlar yaratmakla birlikte, gelir dağılımında ciddi eşitsizlikler barındırmaktadır. Spotify gibi platformların uyguladığı "pro-rata" modeli, bağımsız sanatçıların daha düşük gelir elde etmesine yol açmaktadır. Alternatif olarak Kullanıcı Merkezli Ödeme Sistemi (UCPS) gibi modeller önerilmekte ancak, büyük platformlar tarafından yaygın olarak benimsenmemiştir. Bu noktada, daha adil bir ekosistem yaratmak için, sanatçıların müziklerini tanıtabileceği açık kaynaklı sistemler geliştirilmesi gerekmektedir.

Dijital müzik akışının çevresel etkileri de önemli bir tartışma konusudur. Fiziksel formatlara alternatif olarak başlangıçta çevre dostu bir model olarak görülse bile artan veri merkezi kullanımı ve enerji tüketimi nedeniyle karbon ayak izi beklenenden daha yüksek olabilmektedir. Spotify ve benzeri platformlar, veri merkezlerinin enerji verimliliğini artırmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmekte, ancak bu dönüşüm henüz yeterli düzeyde gerçekleşmemiştir. Kullanıcıların farkındalığını artıracak kampanyalar ve enerji verimli dinleme modellerinin teşviki, sektörün karbon salınımını azaltmada etkili olabilir.

Sonuç olarak, yapay zekâ ve dijitalleşme, müzik endüstrisini köklü bir şekilde dönüştürmüş, yeni fırsatlar ve zorluklar ortaya çıkarmıştır. Ancak bu dönüşüm süreci henüz tamamlanmamıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, yapay zekânın sanatsal özerklik üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz etmeli, algoritmaların müzikal çeşitlilik üzerindeki rolünü daha şeffaf hale getirmeli ve dijital müzik endüstrisinin çevresel etkilerini azaltmaya yönelik somut çözümler üretmelidir. Sanatın yalnızca teknolojik bir ürün haline gelmesini önlemek için eleştirel yaklaşımlar geliştirilmeli ve bu dönüşüm sürecinin etik, estetik ve sürdürülebilirlik boyutları çok yönlü biçimde ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Adorno, T. (1941). On popular music. Studies in Philosophy and Social Science, 9(1), 17–48.

Adorno, T., & Horkheimer, M. (2014). Aydınlanmanın diyalektiği (Çev. O. Koçak & G. Sezer). Kabalcı Yayınları.

AIVA Technologies. (2023). Artificial Intelligence Virtual Artist (AIVA): Revolutionizing music composition with AI. Retrieved from https://www.aiva.ai

Akman, F. (2023). Dijital müzik endüstrisi ve küresel iklim değişikliği: Spotify örneği. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 337–362.

Assayag, G., & Dubnov, S. (2004). Using factor oracles for machine improvisation. Soft Computing, 8(9), 604–610. https://doi.org/10.1007/s00500-003-0326-7

Atanacković, D. (2024). Artificial intelligence: Duality in applications of generative AI and assistive AI in music. INSAM Journal of Contemporary Music, Art and Technology, 12(7), 12–31. https://doi.org/10.51191/issn.2637-1898.2024.7.12.12

Audialab. (2023). Emergent Drums: AI-powered rhythm generation and drum synthesis. Audialab Research Publications. Retrieved from https://www.audialab.com/emergent-drums

Baudrillard, J. (1981). Simulacra and simulation. University of Michigan Press.

Binark, M., Demir, H., Sezgin, E., & Özsu, T. (2023). Türkiye müzik endüstrisinde platformlar ve algoritmik kürasyonun yeni kültürel aracılık rolü. Kültür ve İletişim Dergisi, 26(2), 10–35. https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.1243922

Bishop, J., & Mazziotti, G. (2023). Fairness in the digital music economy: A case study of user-centric payment systems. Journal of Intellectual Property Law & Practice.

Blattberg, E. (2015). Why agencies are bullish on Spotify. DigiDay. Retrieved from https://digiday.com/marketing/agencies-bullish-spotify/
Briot, J.-P., Hadjeres, G., & Pachet, F. D. (2020). Deep learning techniques for music generation. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-70163-9
Carbon Trust. (2021). Carbon impact of video streaming. Retrieved from https://prod-drupal-files.storage.googleapis.com/documents/resource/public/Carbon-impact-of-video-streaming.pdf
Celma, O. (2010). Music recommendation and discovery: The long tail, long fail, and beyond. Springer.
Cella, C. E. (2019). Orchidea: An integrated environment for computer-assisted orchestration. IRCAM Forum Research. Retrieved from https://forum.ircam.fr/projects/detail/orchidea/
Collins, N. (2018). Computational creativity in music production: AI-driven rhythm programming and machine learning. Oxford University Press.
Collins, S., & O'Grady, P. (2016). Off the charts: The implications of incorporating streaming data into the charts. In R. Nowak & A. Whelan (Eds.), Networked music cultures: Contemporary approaches, emerging issues (pp. 151–169). Palgrave Macmillan.
Devine, K., & Brennan, M. (2019). Music streaming has a far worse carbon footprint than the heyday of records and CDs – new findings. The Conversation. Retrieved from https://theconversation.com/music-streaming-has-a-far-worse-carbon-footprint-than-the-heyday-of-records-and-cds-new-findings-114944
Engel, J., Resnick, C., Roberts, A., Dieleman, S., Eck, D., Simonyan, K., & Norouzi, M. (2020). Self-supervised representation learning for music generation. Proceedings of the 37th International Conference on Machine Learning (ICML).
George, S. (2021). How environmentally damaging is music streaming? New Statesman. Retrieved from https://www-newstatesman-com.translate.goog/environment/2021/11/how-environmentally-damaging-is-music-streaming
George, S., & McKay, D. (2019). The environmental impact of music: Digital, records, CDs analysed. The Conversation. Retrieved from https://theconversation.com/the-environmental-impact-of-music-digital-records-cds-analysed-108942
Google DeepMind. (2023). Lyria: AI-powered music generation and transformation. DeepMind Research. Retrieved from https://deepmind.google/research/lyria
Google Magenta. (2018). MusicVAE: Creating a palette for musical scores with machine learning. Retrieved from https://magenta.tensorflow.org/music-vae
Gündoğdu, B., & Okcu, S. (2024). Effects of Artificial Intelligence Applications on Music and the Music Industry. Konservatoryum – Conservatorium, 11(2), 545–558. https://doi.org/10.26650/CONS2024-1524963
IFPI. (2023). State of the industry: Global music report 2023. Retrieved from https://www.ifpi.org/wp-content/uploads/2020/03/Global_Music_Report_2023_State_of_the_Industry.pdf
Marshall, L. (2015). "Keep music special. F-Spotify": On-demand streaming and the controversy over artist royalties. Creative Industries Journal, 8(2), 177–189.
Meyer, L. B. (1956). Emotion and meaning in music. University of Chicago Press.
Morris, J. W. (2015). Curation by code: Infomediaries and the data mining of taste. European Journal of Cultural Studies, 18(4–5), 446–463.
Morris, J. W. (2020). Selling digital music, formatting culture. University of California Press.
Prey, R. (2018). Music recommendation and algorithmic culture. Media, Culture & Society, 40(8), 1086–1100.
Schreiber, L., Stupacher, J., Moffat, D. C., & Müllensiefen, D. (2024). The creative performance of AI agents in music: A comparative study of human and AI-generated compositions. Journal of Music Perception and Cognition, 41(1), 23–45.
Srnicek, N. (2017). Platform capitalism. Polity.

Sturm, B. L., & Ben-Tal, O. (2023). Folk-rnn: Investigating AI-generated folk music and its implications for musicology. Journal of Creative Music Systems, 7(1), 1–20.
Suno AI. (2023). Transforming text into music: Suno AI's innovative approach to AI-driven music production. Retrieved from https://suno.ai
Tamer, Y. B. (2021). Spectral and dynamic analyses of popular music playlists: The concept of optimization for digital music streaming playback. Journal of Audio Engineering Society, 69(5), 309–322. https://doi.org/10.17743/jaes.2021.0006
Tillmann, A. (2022). Artificial intelligence in songwriting and composition: Creative potentials and risks in the use of AI technologies in music creation. University of Vienna.
Vonderau, P. (2017). The Spotify effect: Digital distribution and financial growth. Television & New Media, 1, 1–17.

COMPENSATION SYSTEMS CHANGES AS A RESULT OF COVID-19'S IMPACTS ON THE EDUCATION SYSTEM

Elizabeth FARRELL
Concordia University of Edmonton, Faculty of Management, Business Department, Edmonton, Alberta, Canada.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2645-1681

ABSTRACT

Introduction and Purpose: In March 2020, the whole world slowed down due to the COVID-19 pandemic. The virus has led to the shutdown of many businesses worldwide. For teachers, this has meant adjusting to new restrictions and finding alternative methods to provide youth with a high-quality education.

Materials and Methods: Many public and private institutions transitioned to online classes. For primary and secondary school teachers, this meant sacrificing in-person interactions and restructuring delivery methods. Despite all these changes, compensation for teachers showed little change. While the world's appreciation for teachers has increased, their wages have not. This study conducts primary and secondary research to elucidate teachers' attitudes and motivators to provide recommendations on improvements that can be made to the compensation systems for schoolteachers. The research focused on three key constructs: the pay structure, motivations and benefit packages for Albertan teachers. Primary research was conducted in the form of a virtual survey, which was distributed among Albertan teachers varying in experience, specialties and school compositions.

Results: The results showed that teachers experienced increased stress throughout the pandemic and felt undercompensated for their efforts. Secondary data supported the idea that there was an opportunity to increase teachers' wages based on enrolment rates. Further analysis of the literature led to the idea that there is an opportunity for greater classroom support because of COVID-19.

Discussion and Conclusion: This research reaffirms that teachers feel underappreciated in their line of work and that there are opportunities to improve teachers' attitudes by restructuring their pay systems, implementing more intrinsic motivators and improving their benefit packages.

Key Words: Compensation, COVID-19, Education, Human Resources, Pandemic, Teachers

ENHANCING CRITICAL THINKING AND DIGITAL LITERACY: THE ROLE OF CHATGPT IN COMBATING MISINFORMATION AND PROMOTING INFORMED DIGITAL COMPETENCE

Dr. Elvan GÖKÇEN
İzmir Democracy University, Faculty of Education,

ABSTRACT
The exponential growth of misinformation in the digital era has significantly transformed the way individuals access, process, and interpret information, creating challenges for education systems worldwide. With the rise of social media, algorithm-driven news feeds, and digital content, students are increasingly exposed to misleading and false information, often without the necessary skills to critically evaluate it. This paper delves into the role of ChatGPT, a state-of-the-art conversational AI developed by OpenAI, as a pedagogical tool in combating misinformation and promoting critical thinking in educational contexts. ChatGPT's interactive nature offers educators the opportunity to engage students in information evaluation exercises, analyze different situations, and discuss various topics, all while highlighting the importance of accuracy and truthfulness in information-sharing. The tool's ability to generate diverse viewpoints can aid in the exploration of cognitive biases, help students develop analytical skills, and encourage thoughtful questioning of digital content. In addition to examining the educational benefits of ChatGPT, the paper also addresses the ethical considerations surrounding AI integration in education. Key concerns include the risks of algorithmic bias, the potential for reinforcing misinformation, and the dangers of over-reliance on technology, which could undermine independent thinking. By proposing practical strategies for incorporating ChatGPT into existing educational frameworks, this paper aims to offer insights into how AI can be leveraged to foster informed digital competence, empowering students to become critical consumers and creators of digital content. Ultimately, it envisions a future where AI tools like ChatGPT contribute to the development of a generation of learners who possess the critical thinking, media literacy, and ethical awareness necessary to navigate the complexities of the digital world.
Keywords: ChatGPT, misinformation, critical thinking, digital literacy, informed competence, AI in education.

INTRODUCTION
The digital age has transformed how people access and interact with information. While it has made knowledge more accessible, it has also facilitated the rapid spread of misinformation, defined as false or misleading information shared without the intent to deceive (Lewandowsky et al., 2017; Lazer et al., 2018). Social media platforms and algorithm-driven content exacerbate the issue, making it more difficult for users to identify credible information (Vosoughi et al., 2018; Friggeri et al., 2014). In this context, education systems must focus on developing students' critical thinking and digital literacy skills (Gainer, 2012). In this context, it is important for education systems to not only develop students' ability to critically evaluate digital content but also to cultivate their responsibility to avoid spreading misinformation unintentionally.
ChatGPT, an AI developed by OpenAI, presents a significant potential in combating misinformation in the digital age. As digital platforms increasingly occupy a larger space in students' lives, the ability to critically examine the information they encounter online has become a crucial skill. Through its interactive nature, ChatGPT holds the potential to fill this gap by simulating different scenarios, offering diverse perspectives, and guiding users in evaluating

information (Bogusevschi et al., 2020). Additionally, ChatGPT's ability to guide users in assessing the reliability of information based on a set of criteria helps students better understand the complexities of digital information and the process of information validation (Shen et al., 2023).

This paper explores how ChatGPT can be integrated into education to combat misinformation and foster informed digital literacy. The use of ChatGPT in classrooms can assist students in developing their analytical skills, encourage reflective learning, and enable them to actively participate in the digital knowledge ecosystem (Bogusevschi et al., 2020). By encouraging students to engage with various real-world scenarios and guiding them through information evaluation processes, ChatGPT not only has the potential to enhance their cognitive skills but also to foster ethical thinking in the digital world (Scott & van der Poel, 2024).

Moreover, ChatGPT serves as a tool not only for enhancing critical thinking but also for promoting digital literacy. In today's information-saturated environment, students should not only be able to identify misinformation but also understand its broader impact on society (Bogusevschi et al., 2020). They must cultivate a sense of responsibility when sharing online content and actively contribute to creating a more ethical and conscious digital environment. Integrating ChatGPT into educational systems provides students with the necessary tools to navigate the digital world responsibly (Karasar, 2009).

In conclusion, the potential of ChatGPT in education extends beyond combating misinformation. It offers an opportunity to equip students with essential skills required for the digital age, such as media literacy, ethical digital practices, and thoughtful participation in the digital society (Balcı, 2009). By incorporating AI-powered tools like ChatGPT into educational practices, educators can shape a generation of learners who are not only consumers of information but also responsible creators and participants in global digital conversations (Sönmez & Alacapınar, 2016).

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The Growing Threat of Misinformation

Defining the Challenge: Misinformation has emerged as a pervasive challenge in the digital age, with far-reaching consequences for public discourse, decision-making, and democratic processes (Pennycook & Rand, 2019). In the digital ecosystem, information can spread rapidly across social media platforms, blogs, and news outlets, often without undergoing proper verification or scrutiny. This poses a significant challenge, as individuals may be exposed to misleading or false information that they inadvertently accept or share. Unlike disinformation, which is intentionally designed to deceive or manipulate, misinformation typically results from misunderstandings, lack of critical evaluation, or cognitive biases (Lewandowsky et al., 2017). As a result, people are more susceptible to misinformation, especially when they do not possess the skills necessary to critically assess the content they encounter.

This distinction between misinformation and disinformation underscores the importance of equipping individuals—particularly students—with the critical thinking and digital literacy skills needed to identify and challenge false or misleading information (Friggeri et al., 2014). Misinformation often spreads not through malicious intent but due to the natural tendency of individuals to accept and share information without fully analyzing its credibility or sourcing. Given that social media platforms and algorithm-driven content often amplify inaccurate information, users are faced with a complex challenge in discerning truth from falsehood (Vosoughi et al., 2018). These factors contribute to a landscape where misinformation can flourish, affecting public opinion, shaping electoral outcomes, and influencing policy decisions. Consequently, it is essential that individuals are taught how to navigate this complex informational environment and develop the skills necessary to critically evaluate sources, assess credibility, and verify facts. Without such education, individuals remain vulnerable to the effects

of misinformation, leading to misinformed decisions, reinforcing existing biases, and potentially undermining trust in important societal institutions (Pennycook & Rand, 2019). The growing threat of misinformation, coupled with the rapid evolution of technology, highlights the need for a shift in educational practices to address these challenges and help students become more discerning consumers of information.

In sum, addressing misinformation is not simply about identifying falsehoods, but also about developing the cognitive and analytical tools to critically engage with the vast amounts of information that individuals encounter daily. Therefore, promoting digital literacy and critical thinking skills must be a priority in education systems worldwide (Friggeri et al., 2014; Pennycook & Rand, 2019).

Educational Implications: Traditional educational methods often fail to address the dynamic nature of online misinformation. Research indicates the need for innovative approaches that incorporate real-time tools and simulations to help students critically engage with digital content (McGrew et al., 2018; Wineburg & McGrew, 2019). In traditional educational systems, methods that equip students with skills for information verification and evaluating digital content are often insufficient. This results in students mixing false information with correct information and making incorrect decisions based on cognitive biases (Pennycook & Rand, 2019). Students may fall under the influence of algorithmically amplified content, which can dull their skills of verification and critical thinking (Vosoughi et al., 2018).

Studies emphasize the importance of integrating real-time tools and simulations into teaching processes. Such tools offer students opportunities to analyze digital content in a more profound way and develop critical perspectives (McGrew et al., 2018). Simulations based on real-world discussions and scenarios can help students better recognize and question the misinformation they encounter online. Specifically, the conclusion is reached that skills related to decision-making based on information and media literacy need to be prioritized (Wineburg & McGrew, 2019). This type of pedagogical approach not only aids students in the information acquisition process but also helps them develop responsibility in sharing accurate information in both societal and individual contexts.

Without these skills, students remain more susceptible to cognitive biases and confirmation bias. This leads individuals to focus solely on information that supports their own views, thus preventing them from seeing broader perspectives and accurate information (Pennycook & Rand, 2019). For example, social media and news platforms, through algorithms, offer individuals content that reinforces their existing beliefs, making it harder for them to build immunity against misleading information. In this context, the ability to assess and verify digital content shapes how students access and use information. Educational approaches that enhance digital literacy can serve as a fundamental tool for students to better engage with the information they encounter. As a result, education systems must equip students with the ability to evaluate digital content and access accurate information. Educational approaches that increase digital media literacy not only help students access correct information but also encourage them to act responsibly when sharing that information in society (Wineburg & McGrew, 2019).

The Role of ChatGPT in Education

Enhancing Critical Thinking: ChatGPT's ability to generate nuanced responses and present diverse viewpoints makes it a valuable tool for developing critical thinking skills in students (Baker, 2024). By engaging with this AI, educators can create a learning environment that actively challenges students' existing beliefs, promotes reflection, and enhances the depth of their understanding. ChatGPT enables students to engage in thoughtful dialogue that requires them to consider multiple perspectives and scrutinize the validity of arguments. This interactive process can help students refine their reasoning and analytical abilities (Garrison, 2016).

ChatGPT's role in fostering ethical discussions around misinformation further enhances its value as an educational tool. Educators can use the AI to simulate scenarios involving controversial issues, prompting students to evaluate the ethical implications of various viewpoints. This process helps students understand the broader societal consequences of misinformation, such as the spread of fake news or the polarization of public opinion, which can undermine trust in institutions and disrupt social harmony (Turkle, 2016). By engaging in these discussions, students are better equipped to navigate the complexities of the digital information landscape.

For example, ChatGPT can simulate debates on topics such as climate change or vaccination, allowing students to explore various scientific and ethical arguments. Through these simulated debates, students not only analyze evidence but also critically reflect on the sources of information and the biases that may influence them. This kind of practice aligns with Hofer and Pintrich's (1997) concept of advanced epistemological beliefs, where students develop more sophisticated understanding of knowledge, seeing it as evolving and subject to interpretation. This reflective and analytical approach strengthens their critical thinking abilities, as students are encouraged to move beyond surface-level understanding to a deeper comprehension of complex issues.

Overall, ChatGPT serves as an effective tool for enhancing critical thinking in educational settings, providing students with opportunities to develop their reasoning skills, identify biases, and engage in ethical reflection. Its interactive and dynamic capabilities foster an environment where students can refine their thinking and approach issues from multiple angles, ultimately contributing to their intellectual growth and preparedness for real-world challenges.

Supporting Digital Literacy: Digital literacy is essential in today's digital world, encompassing the ability to locate, evaluate, and effectively use information in online environments (Eshet, 2004). With the vast amount of information available online, developing these skills is critical for students, as they need to differentiate between reliable and unreliable content. ChatGPT can significantly contribute to this process by guiding students through various tasks aimed at strengthening their digital literacy.

One of the ways ChatGPT supports digital literacy is by helping students fact-check claims using credible sources (Friggeri et al., 2014). In the digital age, misinformation and fake news spread rapidly, often making it difficult for students to distinguish between accurate and false information. By engaging with ChatGPT, students can learn how to verify information by checking reputable sources and cross-referencing different types of media. This process not only enhances their ability to spot falsehoods but also promotes critical thinking about the validity of the information they consume online.

Furthermore, the process of lateral reading can be explained to students and guided.(Wineburg & McGrew, 2019). Lateral reading involves students reading beyond a given webpage, searching for external sources to verify claims, and checking the credibility of the website or author. ChatGPT can provide practical examples and simulate situations where students need to engage in lateral reading, making it a highly effective tool for teaching this crucial skill. As students practice lateral reading with ChatGPT's assistance, they learn how to cross-check information and assess whether it aligns with other credible sources.

Moreover, ChatGPT can guide students in assessing the credibility of websites, authors, and sources by evaluating factors such as the author's qualifications, publication date, and the website's domain. For example, students can be trained to question the trustworthiness of unfamiliar websites by analyzing their design, identifying potential biases, and examining the use of references and citations. ChatGPT can simulate scenarios in which students are required to evaluate the quality of different online sources, helping them develop a systematic approach to assessing digital content. These activities, which combine both technical and analytical skills, contribute to epistemic vigilance—an essential ability for navigating the digital landscape (Metzger & Flanagin, 2013). Epistemic vigilance refers to the process of critically assessing and

monitoring the reliability of the information we encounter. ChatGPT's interactive capabilities help students not only understand the mechanics of fact-checking and source evaluation but also internalize the importance of remaining skeptical and discerning when engaging with digital content. In turn, this prepares them to be more responsible consumers and creators of information in the digital age.

By supporting these skills, ChatGPT becomes an invaluable educational ally, empowering students to engage with online content more thoughtfully and responsibly, and equipping them to navigate the complex digital environment with greater confidence. Through such interventions, students can develop the kind of digital literacy that is essential for thriving in today's information-driven world.

Promoting Reflective Learning: Reflection is widely recognized as a cornerstone of effective learning (Mezirow, 1997). It enables students to critically assess their own thinking, connect new knowledge to prior understanding, and engage in deeper, more meaningful learning. In this context, ChatGPT's feedback capabilities present a unique opportunity for educators to foster reflective learning in their students, especially within the digital landscape. By promoting reflection, educators can guide students toward becoming more self-aware and ethical digital citizens, capable of navigating the complexities of the online world with greater responsibility.

ChatGPT can assist in prompting students to reflect on their information consumption habits, which is an essential component of digital literacy. As students increasingly rely on digital platforms for information, they often consume vast amounts of content without critically evaluating its source or credibility. By using ChatGPT, educators can encourage students to reflect on the origins and accuracy of the information they encounter online, asking probing questions that make them reconsider how they engage with content. For instance, ChatGPT can ask, "Where did you find this information? How do you know it's accurate?" This encourages students to think critically about their information-seeking behavior and helps them develop more thoughtful, deliberate practices for engaging with digital media (Vygotsky, 1978). Through such reflective prompts, students become more aware of the impact of their digital consumption and are more likely to seek reliable, evidence-based information.

Furthermore, ChatGPT can facilitate discussions around ethical dilemmas related to the sharing of unverified information. In an age where misinformation spreads rapidly, it is crucial for students to understand the ethical implications of sharing content without verifying its truthfulness. ChatGPT can simulate ethical scenarios that ask students to consider the consequences of spreading unverified information, thereby encouraging them to think critically about their responsibilities as digital citizens. For example, ChatGPT might prompt students with questions such as, "What might happen if you share this information without fact-checking it first?" This process not only promotes reflective thinking but also helps students internalize ethical principles such as truthfulness, responsibility, and the importance of digital integrity (Garrison et al., 2010).

Moreover, by guiding students to analyze how technology influences public perceptions, ChatGPT helps them understand the broader societal impact of digital media (Purnama & 2023). The way information is presented and shared on digital platforms can shape public opinion, often leading to polarization or the spread of biased perspectives. By engaging students in discussions about the role of algorithms, social media platforms, and digital content creation, ChatGPT encourages them to reflect on how these factors influence not only their own perceptions but also the wider public. This reflective process is essential for fostering critical thinking about the implications of technology on public discourse, democracy, and society as a whole.

Through these activities, ChatGPT helps students cultivate a sense of self-awareness and ethical responsibility in their digital practices. By reflecting on their engagement with digital content, students are better equipped to internalize the principles of informed digital competence. In this way, ChatGPT contributes not only to enhancing critical thinking skills but also to developing

students' understanding of the ethical dimensions of their digital actions, empowering them to become more responsible, reflective participants in the digital world. This aligns with the ideas of Mezirow (1997), who emphasized the importance of reflection in transformative learning, as it enables individuals to become more critically aware and responsible in their decision-making processes.

Ethical and Practical Considerations

Risks of AI-Generated Misinformation: While ChatGPT offers great potential, it is not infallible. The AI can occasionally produce inaccurate or biased responses, which can perpetuate misinformation if not properly scrutinized (Bender et al., 2021). For instance, if the training data contains biased or incomplete information, the AI may inadvertently generate responses that reinforce existing stereotypes or inaccuracies (Purnama & Asdlori 2023). This highlights the importance of ensuring that students not only use AI as a tool but also approach its outputs with a critical mindset. Educators must teach students to critically evaluate AI-generated content and cross-check it with reliable sources. This practice helps students develop the skills needed to identify potential biases or errors in the AI's responses, ensuring that they can better navigate the information landscape in a digital age where misinformation is widespread. Moreover, there should be an emphasis on fostering digital literacy to ensure that students understand the underlying algorithms and mechanisms that drive AI systems, which can sometimes influence the way information is presented (O'Neil, 2017). This multi-layered approach not only addresses the risks associated with AI-generated misinformation but also empowers students to be more discerning consumers and creators of digital content.

By integrating these critical evaluation practices into education, students are better prepared to engage with AI and other technological tools responsibly. Educators play a crucial role in guiding students through the complexities of AI technology and its implications, ensuring that they understand the strengths and limitations of these tools. In turn, this encourages responsible use of AI and empowers students to become more informed and ethical participants in the digital world.

Avoiding Over-Reliance on AI: Excessive dependence on AI tools can diminish students' ability to think independently and critically analyze information (Carr, 2020). AI systems, although highly efficient in providing immediate answers and solutions, can limit opportunities for students to engage in deeper, more thoughtful inquiry. When students become overly reliant on AI for information retrieval, they may miss out on developing essential skills like problem-solving, critical thinking, and creativity, which are fostered by more active, self-directed learning processes (Hilton & Pellegrino 2012). Moreover, the automation of certain cognitive processes may lead to a reduction in intellectual engagement, ultimately resulting in a more passive learning experience.

To mitigate this risk, educators should carefully balance the integration of AI tools with traditional pedagogical methods that encourage active participation, inquiry, and reflective thinking. For instance, teachers can encourage students to use AI as a supplement rather than a replacement for the learning process, guiding them to critically assess AI-generated information against other sources and promoting collaborative discussions where students express and defend their views. This ensures that students not only use technology but also engage in meaningful intellectual exercises that foster higher-order thinking and personal growth.

In addition, AI tools should be incorporated into learning environments that value exploration and self-reflection. Students should be encouraged to question, challenge, and refine the information provided by AI tools, which will strengthen their capacity for independent judgment and intellectual autonomy. By using AI as a guide rather than a crutch, educators can ensure that students develop the cognitive skills and problem-solving abilities that are essential for their academic and personal success in the digital age (Hilton & Pellegrino 2012).

Ultimately, the key is not to reject AI, but to use it in a manner that complements, rather than replaces, traditional learning practices that promote independent thinking, intellectual curiosity, and self-sufficiency.

Strategies for Integrating ChatGPT in Education

Curriculum Design: Incorporating ChatGPT into the curriculum requires thoughtful planning and strategic alignment with educational goals. Effective strategies for integrating ChatGPT involve not just using it as a tool, but also designing learning experiences that enhance students' critical thinking, digital literacy, and problem-solving skills. Some effective strategies include:

ChatGPT can be used to analyze real-world misinformation and guide students through the process of fact-checking. By prompting students to examine claims from multiple sources and question the credibility of information, these exercises promote epistemic vigilance (Metzger & Flanagin, 2013). Students can be encouraged to verify information through trusted databases, scholarly articles, or other credible sources. This practice not only builds students' abilities to identify misinformation but also emphasizes the importance of evidence-based decision-making, a crucial skill for responsible digital citizenship.

Students can engage in role-playing activities where they act as journalists, researchers, or policymakers, with ChatGPT providing guidance through various prompts (Hilton & Pellegrino 2012). This strategy allows students to critically engage with issues related to misinformation from different perspectives. For example, students could be tasked with evaluating a controversial news story, where they must apply critical thinking skills to verify the story's accuracy, assess its societal impact, and consider ethical dilemmas such as journalistic integrity and the consequences of misinformation in public policy. Role-playing also promotes reflective thinking, as students must consider how their role influences their perspective and decision-making process.

ChatGPT can be used to design interdisciplinary projects where students explore the societal impacts of misinformation. For instance, students could work on a project that investigates the impact of misinformation on public health during a pandemic, examining how misinformation spreads and the role technology plays in amplifying it. This holistic approach encourages students to connect knowledge across disciplines and develop a deeper understanding of how misinformation intersects with global challenges.

By strategically embedding ChatGPT in curriculum design, educators can encourage students to not only engage with content in a meaningful way but also develop essential skills that empower them to be informed, ethical participants in the digital world. As ChatGPT aids in simulating real-world scenarios, educators can create dynamic learning environments where students can experiment with solutions to complex, real-life problems. Ultimately, this approach ensures that students are better prepared to critically assess digital content, understand its implications, and make informed decisions in their personal and professional lives.

Teacher Training: In order for ChatGPT to be effectively integrated into the classroom, educators must be properly trained to use the technology. Teacher training programs should be designed to equip educators with the necessary skills and knowledge to incorporate ChatGPT into their teaching practices in a meaningful and effective way. The key areas of focus in these programs include:

Teachers should develop a clear understanding of how ChatGPT works and its potential benefits and drawbacks. This knowledge will help educators maximize the tool's capabilities while being aware of its limitations (Gillespie, 2014). For example, while ChatGPT can generate relevant and contextually accurate information, it may occasionally provide biased or factually incorrect responses. Teachers must learn to guide students in critically evaluating AI-generated content, ensuring they do not rely solely on the tool without verification (Bender et al., 2021).

Teacher training programs should focus on how to design lessons that actively engage students

with ChatGPT. Rather than passively receiving information, students should be encouraged to interact with the AI to explore different perspectives, analyze content critically, and debate issues. Educators can use ChatGPT to simulate discussions, role-playing exercises, or problem-solving activities, thereby helping students actively participate in the learning process (Kukulska-Hulme, 2020). This active engagement fosters critical thinking, creativity, and collaboration, skills that are vital for the digital age.

Teachers must be trained in how to evaluate the effectiveness of AI-assisted learning activities. It is important to assess whether ChatGPT is contributing to the development of students' critical thinking, digital literacy, and problem-solving skills. Educators should be equipped to monitor student progress, gather feedback, and make adjustments to their teaching strategies based on the outcomes of AI-assisted lessons (Hilton & Pellegrino 2012). This ongoing assessment ensures that the use of ChatGPT in education is not just about the technology itself but about its role in enhancing learning outcomes.

Training teachers to use ChatGPT effectively is a crucial step in ensuring that the integration of AI in education is beneficial to both educators and students. By providing educators with the knowledge and tools to use AI strategically, we can ensure that ChatGPT becomes a valuable ally in the classroom, helping students develop the critical thinking and digital literacy skills they need for the future. Additionally, these training programs should be continuously updated to reflect advances in AI technology, ensuring that educators stay informed and adapt their teaching practices accordingly.

Assessing Learning Outcomes: The integration of ChatGPT into education plays a significant role in evaluating students' learning outcomes. AI-supported tools provide an effective method for assessing critical thinking and digital literacy skills (Garrison, 2016; McGrew et al., 2018). These tools can be used to evaluate students' abilities to analyze and assess online content (Wineburg & McGrew, 2019). Moreover, AI tools like ChatGPT can help measure students' information retrieval, analysis, and synthesis skills, enabling educators to improve their teaching methods and materials (Hilton & Pellegrino 2012).

In conclusion, ChatGPT and similar AI tools stand out as effective tools for assessing students' learning outcomes. The use of these tools enables educators to closely monitor students' progress and continuously improve teaching methods.

METHODOLOGY

The primary aim of this research is to examine how ChatGPT, an advanced conversational artificial intelligence developed by OpenAI, can be utilized as a pedagogical tool in preventing the spread of misinformation and supporting critical thinking skills in an educational context. Accordingly, the study has been structured with a qualitative research approach that is suitable for conducting a comprehensive and in-depth analysis of events and phenomena (Punch, 2005; Balyer, 2016). In the data collection and analysis processes, techniques such as literature review and documentation analysis (document examination, document scanning) were employed. In the documentation analysis process, it is crucial to read, describe, and interpret the obtained data objectively (Karasar, 2009). In such studies, the scope of the examined documents includes all written sources related to the research topic (Balcı, 2009). However, in qualitative research, the scientific selection of these sources is essential (Sönmez & Alacapınar, 2016). In this context, the academic books, articles, theses, and conference papers analyzed in this study were carefully selected in line with the determined methodology (Baloğlu, 1999; Yıldırım & Şimşek, 2013). The scientific validity, reliability, and credibility of the documents used as data sources in the study were meticulously evaluated.

To ensure the reliability of the study, approaches recommended for enhancing the reliability of qualitative research were adopted (Kirk & Miller, 1986). According to these approaches, researchers must observe and analyze the subject matter objectively. In this regard, the role of

the researcher has been explicitly defined, and to prevent research bias, it has been established as "reading the selected sources according to the research objectives and specified criteria, describing, interpreting, and reaching unbiased conclusions." In line with this, the selected and examined documents were analyzed using the descriptive analysis method, which aligns with the nature of qualitative research (Miles & Huberman, 1994; Glesne, 2016). The findings obtained from the analysis process were systematically organized and presented.

CONCLUSION AND DISCUSSION

As misinformation continues to evolve and pervade the digital age, the need for educational systems to equip students with the skills necessary to critically evaluate and engage with online content has never been greater. ChatGPT, an advanced artificial intelligence tool developed by OpenAI, has emerged as a promising ally in addressing this challenge, offering students and educators a dynamic platform for enhancing critical thinking and digital literacy. By supporting fact-checking, encouraging reflective learning, and promoting informed decision-making, ChatGPT has the potential to help students navigate the increasingly complex and often misleading information landscape with confidence and discernment (O'Neil et al., 2021).

The role of ChatGPT in combating misinformation aligns with the findings of previous research, which have emphasized the importance of integrating digital literacy into education (Wineburg & McGrew, 2019; McGrew et al., 2018). In particular, studies have shown that students who engage in critical evaluations of digital content develop stronger cognitive skills and are better equipped to identify misinformation (Friggeri et al., 2014; Lewandowsky et al., 2017). ChatGPT’s interactive nature allows it to function as both a tool for guided reflection and a facilitator of active learning, enabling students to analyze evidence, identify biases, and consider multiple perspectives—skills that are crucial for navigating the digital ecosystem (Baker, 2024; Garrison et al., 2010).

However, as noted by previous researchers, the use of AI tools like ChatGPT must be guided by ethical considerations (Gillespie, 2014; O'Neil, 2017). AI-generated misinformation and algorithmic biases are inherent risks that must be addressed through careful monitoring and transparency in AI design. ChatGPT is not immune to producing inaccurate or biased responses (Bender et al., 2021), and as such, educators must teach students to critically evaluate AI-generated content and cross-check it with reliable sources. Furthermore, excessive reliance on AI tools could potentially weaken students' independent thinking and problem-solving abilities (Carr, 2020). It is crucial, therefore, to strike a balance between AI usage and traditional educational methods that foster independent inquiry, creativity, and self-directed learning (Hilton & Pellegrino 2012).

In comparison with previous research on AI in education, this study highlights the growing recognition of the need for pedagogical strategies that integrate AI tools in a way that empowers students rather than limits their capacity for independent thought. Works such as those by Hofer and Pintrich (1997) and Mezirow (1997) emphasize the value of reflective learning and the cultivation of epistemic beliefs in the development of critical thinking. ChatGPT, with its ability to simulate debates, provide counterarguments, and assist in the evaluation of sources, can be a key asset in promoting such reflective learning and epistemic vigilance (Wineburg et al., 2020; Garrison et al., 2010).

In conclusion, ChatGPT offers significant potential to support education systems in developing the critical thinking and digital literacy skills necessary for the digital age. It provides a multifaceted approach to addressing misinformation, fostering responsible digital citizenship, and equipping students with the tools to make informed decisions in an increasingly complex information landscape. However, its integration into education should be done thoughtfully, with careful attention to ethical considerations and a commitment to nurturing independent thinking. Future research could explore the long-term effects of AI-based learning on cognitive

development and digital literacy, as well as investigate best practices for implementing AI tools in diverse educational contexts. By thoughtfully incorporating ChatGPT into the curriculum and teaching practices, educators can help cultivate a generation of students who are not only consumers of information but also responsible, reflective, and ethical participants in the digital world.

Recommendations:

Educators should create clear guidelines for the ethical use of AI tools like ChatGPT in educational settings. These guidelines should address issues such as AI biases, data privacy, and the responsible use of AI-generated content.

Schools should integrate AI tools like ChatGPT with traditional teaching methods that promote independent thinking and self-directed learning in a balanced manner.

Continuous professional development programs for educators should provide training on how to effectively use AI tools in the classroom and focus on the limitations and ethical issues related to these tools.

As AI tools are used in education, the impact on students' critical thinking and digital literacy skills should be continuously assessed. Data collection tools developed in this field can be used to monitor progress and make improvements.

Educators should teach students how to use digital content responsibly and critically. This includes teaching them how to fact-check, evaluate sources, and understand the societal implications of misinformation.

By following these recommendations, educational systems can harness the potential of ChatGPT and similar AI tools to foster informed, critical, and responsible learners in the digital age.

REFERENCES

Baker, J. (2024). The Role of Critical Thinking in the Development of Virtue. Critical Thinking in Moral Development: Philosophy, Psychology, Education, and Assessment, 25, 15.

Balcı, A. (2009). Research in social sciences. Pegem Academy.

Baloğlu, F. (1999). Citing online sources in scientific studies. Sociology Conferences, 26, 253-257.

Balyer, A. (2016). Teacher leaders: A qualitative study on teachers' perceptions. Elementary Education Online, 15(2), 391-407.

Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021, March). On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big?. In Proceedings of the 2021 ACM conference on fairness, accountability, and transparency (pp. 610-623).

Bogusevschi, D., Muntean, C., & Muntean, G. M. (2020). Teaching and learning physics using 3D virtual learning environment: A case study of combined virtual reality and virtual laboratory in secondary school. Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching, 39(1), 5-18.

Carr, N. (2020). The shallows: What the Internet is doing to our brains. WW Norton & Company.

Eshet, Y. (2004). Digital literacy: A conceptual framework for survival skills in the digital era. Journal of educational multimedia and hypermedia, 13(1), 93-106.

Friggeri, A., Adamic, L., Eckles, D., & Cheng, J. (2014, May). Rumor cascades. In proceedings of the international AAAI conference on web and social media (Vol. 8, No. 1, pp. 101-110).

Gainer, J. (2012). Critical thinking: Foundational for digital literacies and democracy. Journal of adolescent & adult literacy, 56(1), 14-17.

Garrison, D. R. (2016). E-learning in the 21st century: A community of inquiry framework for research and practice.

Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2010). The first decade of the community of inquiry framework: A retrospective. The internet and higher education, 13(1-2), 5-9.

Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms.

Glesne, C. (2016). Becoming qualitative researchers: An introduction. PearsonHilton, M. L., &

Pellegrino, J. W. (Eds.). (2012). Education for life and work: Developing transferable knowledge and skills in the 21st century. National Academies Press.
Hofer, B. K., & Pintrich, P. R. (1997). The development of epistemological theories: Beliefs about knowledge and knowing and their relation to learning. Review of Educational Research, 67(1), 88-140. https://doi.org/10.3102/00346543167001088.
Karasar, N. (2009). Scientific research methods. Nobel Publication Distribution
Kirk, J., & Miller, M. L. (1986). Reliability and validity in qualitative research (Vol. 1). Sage.
Lazer, D. M., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. Science, 359(6380), 1094-1096.
Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. Journal of applied research in memory and cognition, 6(4), 353-369.
McGrew, S., Breakstone, J., Ortega, T., Smith, M., & Wineburg, S. (2018). Can students evaluate online sources? Learning from assessments of civic online reasoning. Theory & research in social education, 46(2), 165-193.
Metzger, M. J., & Flanagin, A. J. (2013). Credibility and trust of information in online environments: The use of cognitive heuristics. Journal of pragmatics, 59, 210-220.
Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. New directions for adult and continuing education, 1997(74), 5-12.
Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook (2nd ed.). SAGE Publications
O'neil, C. (2017). Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy. Crown.
Pennycook, G., & Rand, D. G. (2019). Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. Cognition, 188, 39-50.
Punch, K. F. (2005). Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches (2nd ed.). SAGE Publications.
Purnama, Y., & Asdlori, A. (2023). The Role of Social Media in Students' Social Perception and Interaction: Implications for Learning and Education. Technology and Society Perspectives (TACIT), 1(2), 45-55.
Scott, B., & van der Poel, S. (2024). Ethical exploration of chatGPT in the modern K-14 economics classroom. International Journal of Ethics Education, 9(1), 65-77.
Shen, X., Chen, Z., Backes, M., & Zhang, Y. (2023). In chatgpt we trust? measuring and characterizing the reliability of chatgpt. arXiv preprint arXiv:2304.08979.
Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2016). Illustrated scientific research methods. Anı Publishing.
Turkle, S. (2016). Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age. Penguin.
Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. science, 359(6380), 1146-1151.
Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes (Vol. 86). Harvard university press.
Wineburg, S., Breakstone, J., Ziv, N., & Smith, M. (2020). Educating for misunderstanding: How approaches to teaching digital literacy make students susceptible to scammers, rogues, bad actors, and hate mongers. Stanford History Education Group Working Paper No. A-21322). Retrieved March, 2, 2021.
Wineburg, S., & McGrew, S. (2019). Lateral reading and the nature of expertise: Reading less and learning more when evaluating digital information. Teachers College Record, 121(11), 1-40.
Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Qualitative research methods in social sciences (9th ed.). Seçkin Publishing.

ENHANCING THE APPEAL AND CONSUMER ACCEPTANCE OF UPPADA SILK SARIS

Divya Krupa
Neelam M. Rose
Saroj Yadav
Research Scholar, Professor and Head of the Department and Associate Professor
Department of Apparel and Textile Science, I.C. College of Community Science,
CCS Haryana Agricultural University, Hisar, India

Abstract
Textile designing is the intricate art of creating fabrics that extends beyond mere functionality, intertwining the elements of creativity, cultural significance, and innovation. Design inspiration serves as a cornerstone in guiding designers from conceptualization to realization. Among the diverse sources of inspiration, nature provides an abundant resource of ideas, with motifs such as flowers, birds, animals, water, the sun, and the moon influencing the creation of unique and timeless designs in the fashion industry. The present study aimed to develop designer Uppada silk saris using nature-inspired designs. A total of sixty designs were developed from natural motifs were conceptualized and applied to saris in varied placements, with each placement rendered in five distinct colorways. Subsequently, five Uppada silk saris were woven on a pit loom using the extra weft figuring technique. The cost of each sari was meticulously calculated, encompassing expenses for raw materials, graph design, yarn dyeing, and weaving. The developed saris were evaluated by a panel of 40 consumers for their acceptability based on parameters such as motifs, design aesthetics, placement styles, color schemes, and market potential. The average weighted mean score for all the saris ranged between 2.55 and 2.66, signifying a high level of consumer acceptance. The cost of the saris, ranging from ₹9,400 to ₹15,800, was considered appropriate by the majority of respondents. This endeavor successfully introduced an innovative and contemporary collection, catering to consumers seeking designs that seamlessly blend nature-inspired elements with modern sensibilities.
Key words: Uppada, sari, designing, Consumer acceptance

FRENCH INFLUENCE ON URBAN SPATIAL ARRANGEMENTS IN THE LAST CENTURY OF THE OTTOMAN PERIOD

OSMANLI'NIN SON YÜZYILINDA KENTSEL MEKAN DÜZENLEMELERİNDE FRANSA ETKSİ

O. Erdal ŞAHİN
[1]Mus Alparslan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Politics and Public Administration, Mus, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-5964-4981

ÖZET
Osmanlı'nın son yüzyılından gerçekleştirilmek istenen kentsel planlama ve düzenleme çalışmaları, Fransa'nın gelişmiş modern kentlerine öykünerek yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Paris gibi önemli Fransız kentlerindeki modern kent planlama çalışmlarının Osmanlı'nın son yüzyılında kentsel mekânlardaki modernleşme çalışmalarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Birçok Türk aydını ve bürokratına göre Paris gibi modern Fransa kentleri, Osmanlı için mükemmel bir modeldi. Bu modeli Osmanlı kentlerinde uygulamak aslında Batı medeniyetini yakalamak anlamına geliyordu. Çünkü modern Batı kentlerinde insanlar, medeniyetin getirimiş olduğu refah, düzen ve ilerleme çerçevesinde yaşmaktaydı.
Çalışma, nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizine dayanmaktadır. Ayrıca nitel araştırmalarda, çalışma konusunun arka planı ya da tarihsel süreci, çalışmanın bulgularının yorumlanmasında kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamada çalışma, Osmanlı'nın son yüzyılındaki kentsel düzenlemelerdeki Fransız etkisine odaklanmıştır. Çünkü bu dönemde Avrupa'nın çeşitli yerlerini ziyaret eden ve görev yapan bürokratlar için özellikle Fransa kentleri Osmanlı kentleri için örnek olmalıydı. Sonuç olarak Fransa'daki modern kentsel mekan düzenlemeleri, Osmanlı kentleri için ulaşılmak istenen bir medeniyet timsali haline gelmiştir. Nitekim 19. yüzyılın ortalarında Fransa'da pozitivizmin en somut görünür alanları olan kentsel mekânlar, düzenleme yani güzelleştirme ve planlama konularını ön plana çıkartmıştır. Mevcut kentsel mekânların eski ve düzensiz olduğu düşüncesine karşılık, modern binalar, düz ve geniş sokak ve caddeler planlanmıştır. Fransa'da yapılan kentsel düzenleme çalışmaları en belirgin şekilde Osmanlı'daki kentsel düzenlemeleri etkilemiştir.
Anahatar Kelimeler: Osmanlı, Fransa, Modern Kent, Ketsel Düzenleme

ABSTRACT
In the last century of the Ottoman empire, urban planning and regulation efforts were attempted to emulate the developed modern cities of France. The aim of this study is to reveal how modern urban planning in important French cities such as Paris influenced the modernization of urban spaces in the last century of the Ottoman Empire. According to many Turkish intellectuals and bureaucrats, modern French cities like Paris were the perfect model for the Ottoman Empire. Applying this model in Ottoman cities actually meant catching up with Western civilization. Because in modern Western cities, people lived within the framework of prosperity, order and progress brought by civilization.
The study is based on document analysis, a qualitative research method. Moreover, in qualitative research, the background or historical process of the subject of the study is critical in interpreting the findings of the study. In this context, the study focuses on the French influence on urban arrangements in the last century of the Ottoman Empire. Because for the bureaucrats who visited and worked in various parts of Europe during this period, especially the cities of France should have been an example for the Ottoman cities. As a result, the modern urban spatial arrangements

in France became a model of civilization for Ottoman cities. As a matter of fact, urban spaces, which were the most visible areas of positivism in France in the mid-19th century, brought the issues of arrangement, i.e. beautification and planning to the forefront. Modern buildings, straight and wide streets and avenues were planned against the idea that existing urban spaces were old and irregular. The urban planning efforts in France influenced the urban planning in the Ottoman Empire in the most obvious way.
Keywords: Ottoman, France, Modern City, Urban Regulation

EXPORT AND MARKETING PLAN FOR PORTUGAL

Andra Elena Badescu
Embassy Of Romania In Portugal, Office Of Commercial And Economic Promotion Lisbon Portugal

GENERAL ANALYSIS

Portugal is located in southwestern Southern Europe, in the western part of the Iberian Peninsula. Portugal borders: to the east and north with Spain (1215km); to the west and south with the Atlantic Ocean (832 km). [10] The Portuguese national territory includes the Madeira and Azores archipelagos, located in the Atlantic Ocean. The country's area is 92,212 km2, and the mainland Portugal has a rectangular shape with a length of over 560 km and a width of about 220 km. The climate is Mediterranean temperate (mainland Portugal and Madeira) and oceanic temperate (Azores).

Portugal has been a member state of the EU since January 1, 1986, and its currency is the euro. It has been a member of the Schengen Area since March 26, 1995. Portugal is a semi-presidential republic with a head of government (prime minister) and a head of state (president).[11] The official language is Portuguese, spoken by over 200 million people distributed across Europe, America, Africa, and Asia. The predominant religion is Roman Catholicism (over 95% of the population). The capital is Lisbon, and the main cities are Lisbon, Porto, Coimbra, Braga, Amadora, Leiria, Setúbal, Funchal, Évora, Faro, and Guimarães. The main ports are Sines, Leixões, Lisbon, Aveiro, and Setúbal. The main airports are Lisbon, Porto, Faro, Ponta Delgada (Azores), and Funchal (Madeira).

The land is covered with over 3 million hectares of forests (35% of the country's surface) and 4.6 million hectares of arable land (of which almost 3 million hectares are poorly productive). Cork trees, vineyards, fruit trees, citrus fruits, and olive trees, along with pine and eucalyptus trees, constitute the dominant flora of Portugal. The proximity to the Atlantic Ocean provides Portugal with access to significant fishery resources.

Official holidays (non-working days) include January 1 (New Year's Day); February 9 (Carnival); March 30 (Good Friday); April 1 (Easter Sunday); April 25 (Freedom Day - anniversary of the 1974 Revolution); May 1 (Labor Day); May 31 (Corpus Christi); June 10 (Portugal Day - national day); August 15 (Assumption of Mary); October 5 (Republic Day); November 1 (All Saints' Day); December 1 (Independence Day); December 8 (Immaculate Conception); and December 25 (Christmas).

The economy of Portugal declined by 7.6% last year due to the effects of the pandemic, marking the largest annual drop since 1936. For 2021, GDP is expected to increase by 3.7%, followed by a further growth of 4.9% in 2022. With the lifting of restrictions, private consumption and investments are expected to drive significant growth, leading to a recovery in the second half of 2021 and the beginning of 2022. In 2018, the most important sectors of Portugal's economy were wholesale and retail trade, transportation, accommodation and food services (24.9%); public administration, defense, education, health, and social services (19.1%); and industry (18.5%). 76% of Portugal's exports are destined for the EU (with Spain accounting for 25%, France 13%, and Germany 11%). Outside the EU, 5% of exports go to the United States and 3% to Angola. [12]

[10] AMBASADA ROMÂNIEI ÎN PORTUGALIA, Biroul de Promovare Comercială și Economică Lisabona, PORTUGALIA ÎNDRUMAR DE AFACERI 2018

[11] https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/portugal_ro

[12] Portugal market overview, https://www.trade.gov/country-commercial-guides/portugal-market-overview

Imports to Portugal come mainly from other EU member states, accounting for 76% (with Spain at 31%, Germany at 14%, and France at 8%). Among imports from outside the EU, notable sources include China (3%) and the United States and Russia (both at 2%).
The main products exported by our country were part of the following groups: products of the plant kingdom (37%), machinery, electrical appliances, and equipment (15.1%), vehicles and transport equipment (14.9%), metal articles (8.2%), plastics and rubber (5.7%), miscellaneous goods and products (6.1%), textile materials and articles thereof (2.3%), and wood and articles of wood (1.5%).[13]
Demographics Population: 10.337 million inhabitants (estimates 2015). The active population was 5.195 million people (estimates 2015). Population density: 112.6 inhabitants/km2 (2015). The distribution of the population on the continental territory shows a higher concentration on the coastal strip, with two areas of higher density standing out: the Lisbon region and the Porto region.
What are the Portuguese like? They are open-minded, love their country, but are curious about the whole world. They listen to music from Angola, watch Brazilian soap operas, eat Spanish tapas, appreciate French cinema, study German books, and are interested in Chinese medicine. Portuguese people are not limited by any patriotic fanaticism, and precisely for this reason, they know how to enjoy all the good things the world has to offer. [14]
DISTRIBUTION SYSTEM
Portugal has one of the most developed infrastructure networks in Europe. Portugal has a developed road network consisting of highways, main roads, complementary itineraries, and national roads. In 2015, the road network on the mainland was 14,310 km, of which 2,988 km were highways. It has 2,544 km of railways in operation, providing the North-South connection along the axis of the Portuguese mainland coast, as well as transversal connections. In mainland Portugal, there are nine main ports: Viana do Castelo and Leixões (North); Aveiro and Figueira da Foz (central region), Lisbon and Setúbal (Lisbon region); Sines (Alentejo province); Faro and Portimão (South). In the Azores Autonomous Region, there are eight ports, and the Madeira Autonomous Region has three ports. Portugal has 15 airports. On the mainland, there are the Lisbon, Porto, and Faro airports, international airports located in the coastal area. The insularity of the autonomous regions explains a higher number of airports. Thus, there are nine airports in the Azores and two in Madeira. Most international airlines provide connections to the main airports in Portugal, with TAP being the national airline of Portugal.
The Portuguese national ICT sector is an extremely innovative and dynamic sector, already accounting for almost 10% of Portugal's GDP, reaching a total turnover of nearly $20 billion, according to the latest available data from the Portuguese national ICT Cluster. According to the EU Digital Economy and Society Index 2020, Portugal ranks 19th out of the 28 EU member states. Although the ranking has not improved since 2018, there have been positive developments in the past two years in areas such as digital public services and connectivity; however, Portugal still lags behind other EU countries in terms of digital literacy and internet service usage, ranking 32nd out of 158 countries in the Readiness for Frontier Technologies Index, according to the United Nations Conference on Trade and Development. Portugal combines innovation with investments in infrastructure, human capital, and technology to enable technological development. The current pandemic crisis has had a major impact on internet service usage, as isolation restrictions have encouraged individuals and businesses to increase their reliance on

[13] AMBASADA ROMÂNIEI ÎN PORTUGALIA, Biroul de Promovare Comercială și Economică Lisabona, PORTUGALIA ÎNDRUMAR DE AFACERI 2018
[14] As 10 maiores qualidades dos portugueses, Observador, https://observador.pt/opiniao/as-10-maiores-qualidades-dos-portugueses/

internet-based services and products..[15]

LEGAL SYSTEM

As a member of the European Union, Portugal applies community regulations regarding the free movement of goods. No import license is required for intra-community exchanges. However, like other EU member states, Portugal applies restrictions on textile and chemical products, as well as those related to agricultural products stemming from the Common Agricultural Policy (CAP) or from sanitary or phytosanitary regulations (hormones - GMOs). Following the introduction of goods of intra-community origin in Portugal, the trader must complete the Goods Exchange Declaration when the value of purchases exceeds €400,000 or deliveries exceed €550,000.

Portuguese Quality System

The Portuguese Quality System (Sistema Português da Qualidade – SPQ) is the structure that encompasses the entities responsible for improving quality in Portugal. This system coordinates three subsystems: standardization, quality, and metrology. The national standardization body in Portugal is the Portuguese Institute for Quality (Instituto Português da Qualidade – IPQ - www.ipq.pt). However, the standardization of certain products is the responsibility of the Directorate for Standardization and Food Safety (Direcção de Normalização e Segurança Alimentar).

Finding a business partner is the first step to entering the market before establishing a local presence. Under Portuguese law, there are several types of distribution contracts: agency contract, commercial concession contract, franchise contract, mediation contract, and commission contract. If a foreign company signs a distribution contract with a Portuguese importer, the latter controls its customer file and is not obliged to disclose the identity of the foreign partner. The distributor thus purchases the products and services from the foreign enterprise on its own account and then resells them to its own customers. The legal regime of the agency contract (contrato de agência) authorizes the agent, who has no powers of representation, to conclude contracts, in exchange for remuneration, usually in the form of a commission, in a delimited territory and with a certain clientele. For the foreign exporting company, approaching the Portuguese market through a commission-based agent has the advantage of knowing the customer file, as the agency knows the market and clientele better.

Representation Office

The Representation Office – "Escritório de representação" – is used in the product launch phase. It has no legal personality, so it cannot perform commercial acts. Its role is limited to gathering market information, ensuring product publicity, establishing contacts with clientele, and eventually storing products. The Representation Office is subject to formalities for its establishment: a registration number must be obtained from the National Register of Legal Persons (Registro Nacional Pessoas Colectivas – RNPC). Establishing a presence in Portugal, in the form of a commercial company, offers a foreign company the opportunity to directly control its investments locally, to have greater credibility with suppliers, bankers, and clientele.

Regarding Value Added Tax (Imposto sobre o Valor Acrescentado – IVA), starting January 1, 2011, Portugal applies three VAT rates: the normal rate (23%), the intermediate rate (13%), and the reduced rate (6%). The normal VAT rate is 22% in Madeira, and in the Azores, it is 18%. For imports, VAT must be paid at the time of importation of goods, so that the goods are placed on an equal footing with equivalent goods from the EU. The obligation to register for VAT applies to entities conducting VAT taxable operations in Portugal. Stamp duty (Imposto do Selo – IS) is an indirect tax applicable to certain products or services whose list is established by the General Tax Table, especially acts, contracts, documents, securities, etc., carried out in

[15] Portugal - Country Commercial Guide, Information and Communications Technology, https://www.trade.gov/country-commercial-guides/portugal-information-and-communications-technology

Portuguese territory and not subject to VAT or exempt from VAT. In Portugal, the fiscal accounting year corresponds to the calendar year, and the declaration must be made no later than May 31 of the year following the tax year, electronically. Resident commercial companies are liable to Corporate Income Tax (Imposto sobre o Rendimento das Pessoas Colectivas) (IRC) for all their income, including those obtained outside Portuguese territory. Starting January 1, 2014, the tax rate varies depending on the activities and income of the enterprise: - Resident companies exercising commercial, industrial, or agricultural activities as their main object: 17% for incomes up to €15,000; 22% for incomes over €15,000; - Resident companies not exercising commercial, industrial, or agricultural activities as their main object: 21.5%. The Portuguese tax system applies depreciation techniques, provisions, elimination of double taxation, and deficit carryforward for the last six financial years. Personal Income Tax (Imposto sobre o Rendimento das Pessoas Singulares – IRS) IRS applies to individuals considered by tax law to be residents in Portuguese territory, who are taxable on all their income, regardless of the country of origin where it is obtained. The categories of taxable income for IRS purposes are: salary income (withholding tax); professional income (income from business activities and income from liberal professions); capital income; real estate income; pensions.

Portugal's Banco de Portugal (the National Bank of Portugal) serves as the regulatory authority. Caixa Geral de Depósitos (CGD), Banco Comercial Português (BCP), Novo Banco, and Banco Santander Totta are the top four banks in Portugal, together holding over 60% of the total assets in the banking sector. Other international banks present in the Portuguese market, such as BNP Paribas SA, BBVA, and Barclays Bank, hold about 20% of the total assets in the Portuguese banking sector. Means of payment in commercial transactions.

Legal minimum wage – €557 gross monthly salary, paid monthly, with 14 salaries per year. Legal working hours - 8 hours per day or 40 hours per week. Overtime - Vary depending on the size of the enterprise: maximum of 175 hours per year for micro-enterprises and small enterprises (less than 50 workers) and 150 hours for medium and large enterprises (over 50 workers). Retirement age – 66 years (early retirement from age 55). Probation period – for indefinite duration contracts between 90 and 240 days; for contracts under 6 months: 15 days. Paid leave – 22 days; 13 national holidays plus 1 municipal holiday. Maternity leave – between 4 months (100% of salary) and 5 months (80% of salary), fully paid by Social Security. Sick leave – Social Security pays between 65% and 75% of the daily salary, according to the duration of illness. Portuguese peculiarity: "recibos verdes" (green receipts) Labor legislation, particularly rigid in Portugal, has led to an alternative device that allows for occasional service provision. Any person wishing to provide a service invoiced to a company but outside the framework of an employment contract can use the services contract, known as "recibos verdes" (green receipts). These are green receipts used by independent workers as invoices. The use of this system is widespread, as about 16% of the active population uses "recibos verdes", almost 900,000 people. The "recibos verdes" regime is very advantageous for the company, which pays no employer contributions. However, the situation for the service provider is quite precarious, as they do not benefit from unemployment insurance, sick leave, or paid leave.

Social security Employers are required to submit a remuneration statement to social security offices every month, indicating for each worker the remuneration value, working time, and applicable social security rate. The general social security rate for workers performing activities for other persons is 34.75%, of which 23.75% is the employer's responsibility and 11% is the worker's responsibility.

Portugal is a member of the Paris Convention (since 1883), a member of the World Intellectual Property Organization (WIPO) since 1967, a member of the European Union since 1986, and a member of the World Trade Organization (WTO) since 1995. The following relevant treaties are also in force: the Strasbourg Agreement - since May 1, 1979; the European Patent Convention (EPC) - since January 1, 1992; the Patent Cooperation Treaty (PCT) - since November 24, 1992;

the UPOV Convention - since October 14, 1995; the Budapest Treaty - since October 16, 1997. Portugal has established a specialized intellectual property court (March 2012), which is expected to issue specialized decisions within reasonable timeframes. Portugal participates in the consolidated cooperation on unitary patent protection and has signed the Agreement on a Unified Patent Court. The term for invention patents in Portugal is 20 years from the filing date. The term for utility model patents is 10 years from the filing date, although they require explicit renewal actions in the 6th and 8th years from the filing date. According to the Portuguese Industrial Property Code, there are subjects that are not patentable in Portugal. Among these subjects are the following: a) Discoveries, scientific theories, and mathematical methods; b) Materials or substances already existing in nature and nuclear materials; c) Aesthetic creations; d) Schemes, rules, or methods for intellectual activities, games, or business conduct and computer programs, as such, without contributions; e) Presentations of information.[16] Additionally, inventions contrary to law or contrary to public order, public health, or morality are also not patentable. A patent is a right obtained for inventions. A patent protects the invention from being used, produced, or sold by others without the owner's permission. In Portugal, patent applications are filed with the Portuguese Industrial Property Institute (INPI). A patent can be requested online or using a physical form.[17]

Portugal has made great efforts to achieve the same results in waste management as other EU states. This has been accomplished through increased recycling and valorization of various types of waste, especially urban waste and packaging. [18] Based on the principle of extended producer responsibility, companies introducing products into the national market must take responsibility for the environmental impact of the waste. This obligation can be transferred to ERP Portugal by providing the quantities placed on the market and paying the respective fees. [19] Portugal recycles approximately 28% of its urban waste, which is below the European average of 46%, according to a Reuters report. [20]

II. MARKETING PLAN

CONSUMER MARKETING

Tea in the Portuguese Market

Tea, with 1.5 billion cups consumed every day, is the second most consumed beverage in the world, after water. Discovered in China, introduced to Japan at the end of the 8th century, and an integral part of British culture, tea also holds a special place in Middle Eastern cultures. Consumption patterns vary from country to country. In Portugal, tea is mainly consumed in tea bags, with black tea being consumed twice as much as green tea. Lipton holds a remarkable market-leading position in Portugal, accounting for approximately half of the tea and infusion market share.[21]

Tea was unknown to Europeans until the 16th century when Portugal introduced it to Europe. In 1569, a missionary from Portugal mentioned tea in a letter addressed to the king of Portugal. He wrote about a bitter medicinal drink of red color called "Cha," consumed by wealthy people and their guests. Portugal was actively involved in cooperation with East Asian countries, so it's no wonder that Portugal was the first country to introduce (in writing) tea to Europe. In 1662, Catherine of Braganza of Portugal married Charles II and introduced tea to the English royal

[16] General information about patents in Portugal, http://www.patents.pt/patents.html

[17] Applying for a patent in Portugal, https://eportugal.gov.pt/en/cidadaos-europeus-viajar-viver-e-fazer-negocios-em-portugal/iniciar-gerir-e-encerrar-um-negocio-em-portugal/propriedade-industrial-registo-de-patente-marca-e-design-em-portugal/pedido-de-registo-de-patente-em-portugal

[18] Waste - State and impacts (Portugal), https://www.eea.europa.eu/soer/2010/countries/pt/waste-state-and-impacts-portugal

[19] ERP Portugal, https://erp-recycling.org/en-pt/

[20] Portuguguese culture: recycling in Portugal, https://www.portugalvisitor.com/portugal-culture/recycling

[21] O mercado do cha, https://www.businesscoot.com/pt/pesquisa/o-mercado-do-cha-portugal

household for the first time. In the 17th century, Portugal lost its trading power. Instead, England and the Netherlands advanced in the East Indies.[22] Since the Portuguese were importing tea into Europe from the early 17th century, Catherine grew up drinking tea, making it her favorite beverage.[23] It is said that she sparked the English pleasure for tea. A funny legend suggests that the crates were marked with the inscription Transporte de Ervas Aromaticas (Transport of Aromatic Herbs) - later abbreviated as T.E.A. It's probably not true (etymologists believe that "tea" comes from a translation of a Chinese character), but what is certain is that tea was already popular among the Portuguese aristocracy due to the country's direct trade line to China through its colony in Macao, established for the first time in the mid-1500s. When Catherine arrived in England, tea was consumed there only as a medicine. Tea could be found in England before Catherine's arrival, but it wasn't very popular.[24] Through Portugal, tea was introduced to Europe, so it's not surprising that the Portuguese love their tea, although nowadays coffee is much more consumed than tea.[25]

The tea segment's revenue amounted to 62.0 million USD in 2021. The market is expected to grow annually by 5.08% (CAGR 2021-2025). In comparison to the total population figures, the revenue per person reached 6.09 USD in 2021. By 2025, 33% of expenditures and 12% of consumption volume in the tea segment will be attributed to out-of-home consumption (e.g., in tea houses, cafes, and restaurants). In the tea segment, the volume is expected to increase to 2.6 million kg by 2025. The tea segment market is anticipated to record a volume growth of 2.5% in 2022. The average volume per person in the tea segment is expected to reach 0.2 kg in 2021.[26]

According to the study, when asked about the tea brand they are familiar with, 80% of respondents named the Lipton brand, followed by Tetley (61.1%), Continente (10.6%), Twinings (9.4%), and Pingo Doce (7.8%). Regarding the factors considered when choosing a tea brand, flavor was deemed the most important factor (18.9%), followed by quality (13%) and reputation (7.7%). The study found that 69.4% of Portuguese people drink tea every day, with monthly spending on this beverage ranging from 3 to 5 euros. In an analysis of consumption habits, 45.6% of Portuguese people assume they drink tea during the day, while 30.6% report drinking tea before bedtime. However, 64.4% prefer to consume hot tea, with only 6.1% opting for cold tea. In terms of tea type, the majority (72.8%) choose infusion tea, followed by herbal tea (21.7%), with 36.7% of respondents also preferring calming and relaxing teas.[27] (The study was conducted online using a database of registered users on the multidados.com platform, from March 10th to April 10th, 2020.) Portugal has one of the lowest consumption frequencies in Europe: on average, a Portuguese person consumes only four cups of tea per year, while the European average is eight. Compared to countries with similar habits to Portugal (such as Spain or Italy), Portugal has a low number, which represents a significant opportunity for the development of the segment.[28]

The main competitors: Gorreana, Tea of Mine, Cantinho das Aromáticas, Chá Camélia, Glory Tea, Lipton, Tetley, Twinings, continente, Pingo Doce.

The target audience consists of individuals over the age of 35 who are seeking to maintain their health through natural means. This includes those who prefer a plant-based diet and engage in

[22] Tea in Europe, https://www.o-cha.net/english/teacha/history/europe.html

[23] Catherine the first british tea drinking quenn, https://www.bostonteapartyship.com/tea-blog/catherine-the-first-british-tea-drinking-queen

[24] The true story behind Englands tea obsession, https://www.bbc.com/travel/article/20170823-the-true-story-behind-englands-tea-obsession

[25] Is there a coffea and tea culture in Portugal?,https://tripmeetup.com/en/prt/is-there-a-coffee-and-tea-culture-in-portugal-faq173

[26] https://www.statista.com/outlook/cmo/hot-drinks/tea/portugal

[27] Chas – conheca as preferencias dos portugueses, https://www.distribuicaohoje.com/destaques/chas-conheca-as-preferencias-dos-portugueses/

[28] Portugueses bebem pouco cha, https://www.meiosepublicidade.pt/2014/01/portugueses-bebem-pouco-cha/

activities such as yoga or pilates. These individuals often seek products derived from plants and have a desire to connect with nature. According to industry studies, females are more inclined to consume herbal teas (60% female and 40% male). The target audience's income typically ranges from at least the minimum wage and above. Geographically, the target audience encompasses the entire country of Portugal, with a focus on urban areas, particularly the top three cities by size: Lisbon, Porto, and Coimbra.

Our goal is for our products to be perceived by consumers as offering excellent value for money, with a reasonable price point for high-quality herbal teas made from carefully selected and dried plants. Initially, consumers may purchase 1-2 boxes of tea to try, after which they are likely to return to purchase a variety of tea blends. The products will be suitable for consumption at home or in the workplace, where there are facilities to boil water. They will primarily be consumed in the morning and evening, depending on their indications. For example, a tea for energy boosting will be consumed in the morning, while a tea for relaxation and sleep will be consumed in the evening.

Market Analysis:

During negotiations with Portuguese nationals, general rules of politeness apply. Relationships are of vital importance in Portuguese culture, with business often rooted more in emotional and personal considerations than purely financial ones. While they are sincere, Portuguese individuals tend not to share information unless explicitly asked to do so, especially if it is to their advantage to withhold it. Secrecy is an integral part of Portuguese negotiation tactics. Additionally, it is expected that Portuguese associates will focus on short-term gains rather than long-term strategic benefits. It is also advisable for all materials to be available in both English and Portuguese. The final decision will not be made until multiple negotiation meetings take place, as business is conducted slowly and calmly in Portugal. High-pressure sales tactics are not recommended, and nothing said in a meeting should be considered final or absolute. It is common for points that have already been agreed upon to be renegotiated: an agreement is only reached when the contract is signed.[29]

Portugal has one of the lowest consumption frequencies in Europe: on average, a Portuguese person consumes only four cups of tea per year, while the European average is eight. Compared to countries with similar habits to Portugal (such as Spain or Italy), Portugal has a low number, representing a significant opportunity for segment development.[30] The company Fares will export directly to Portugal, benefiting from the support of a Portuguese partner who provides consultancy regarding the legal aspects of opening a business, as well as consultancy in communication with the owners who own the spaces where Fares teas will be present.

References

AMBASADA ROMÂNIEI ÎN PORTUGALIA, Biroul de Promovare Comercială și Economică Lisabona, PORTUGALIA ÎNDRUMAR DE AFACERI 2018

Applying for a patent in Portugal, https://eportugal.gov.pt/en/cidadaos-europeus-viajar viver-e-fazer-negocios-em-portugal/iniciar-gerir-e-encerrar-um-negocio-em-portugal/propriedade-industrial-registo-de-patente-marca-e-design-em-portugal/pedido-de-registo-de-patente-em-portugal

As 10 maiores qualidades dos portugueses, Observador, https://observador.pt/opiniao/as-10-maiores-qualidades-dos-portugueses/

Catherine the first british tea drinking quenn, https://www.bostonteapartyship.com/tea-blog/catherine-the-first-british-tea-drinking-queen

Chas – conheca as preferencias dos portugueses,

[29] Meeting etiquette, https://businessculture.org/southern-europe/business-culture-in-portugal/meeting-etiquette-in-portugal/

[30] Portugueses bebem pouco cha, https://www.meiosepublicidade.pt/2014/01/portugueses-bebem-pouco-cha/

https://www.distribuicaohoje.com/destaques/chas-conheca-as-preferencias-dos-portugueses/
ERP Portugal, https://erp-recycling.org/en-pt/
General information about patents in Portugal, http://www.patents.pt/patents.html
Is there a coffea and tea culture in Portugal?,https://tripmeetup.com/en/prt/is-there-a-coffee-and-tea-culture-in-portugal-faq173
Istoric, https://fares.ro/despre-noi/istoric/
Meeting etiquette, https://businessculture.org/southern-europe/business-culture-in-portugal/meeting-etiquette-in-portugal/
Mercado do cha, https://www.businesscoot.com/pt/pesquisa/o-mercado-do-cha-portugal
Portugal market overview, https://www.trade.gov/country-commercial-guides/portugal-market-overview
Portugalia,https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/portugal_ro
Portugueses bebem pouco cha, https://www.meiosepublicidade.pt/2014/01/portugueses-bebem-pouco-cha/
Portuguguese culture: recycling in Portugal, https://www.portugalvisitor.com/portugal-culture/recycling
Statista, https://www.statista.com/outlook/cmo/hot-drinks/tea/portugal
Tea in Europe, https://www.o-cha.net/english/teacha/history/europe.html
The true story behind Englands tea obsession, https://www.bbc.com/travel/article/20170823-the-true-story-behind-englands-tea-obsession
Waste - State and impacts (Portugal), https://www.eea.europa.eu/soer/2010/countries/pt/waste-state-and-impacts-portugal

FROM BIOLOGY TO BUSINESS: MANAGEMENT PRINCIPLES OF HERDING

Ayşe Meriç YAZICI
Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences,
Department of International Trade and Business, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6769-2599

ABSTRACT

Introduction and Purpose: This study examines management principles derived from the collective behavior of bees and their potential applications in organizational contexts. The aim of the study was to investigate the mechanisms underlying the cooperative behavior of bees and aims to provide a new perspective on how bridging the gap between biology and business can help organizations achieve greater efficiency and resilience in competitive and dynamic environments.

Materials and Methods: This study uses two basic methods to examine the adaptation of swarm intelligence principles based on the behavior of honey bee colonies to the business world. First, scientific studies on the communication (e.g. tail wagging dance), task distribution and environmental adaptation processes of honey bees were analyzed with the literature review method. These analyses aim to understand the basic principles of collective intelligence mechanisms in bee colonies and the role of these principles in resource management and decision-making processes. Second, the similarities between honey bee behaviors and organizational structures in terms of adaptation, communication and efficiency were evaluated using the comparative analysis method. This method aims to better understand the effectiveness and applicability of swarm intelligence applications used in businesses inspired by the biological dynamics of bee colonies.

Results: In this study, it is seen that the collective intelligence mechanisms of honey bee colonies are compatible with management practices based on swarm intelligence principles in the business world. The literature review has shown that bees are fast and effective in sharing information with communication methods such as tail wagging dance, and that these communication models can be a source of inspiration to accelerate decision-making processes in organizations. According to the comparative analysis results, the rapid adaptation mechanisms of bee colonies to environmental changes offer applicable strategies for businesses in processes such as digital transformation and innovation.

Discussion and Conclusion: While swarm intelligence applications strengthen the resilience of organizations against environmental uncertainties, the distribution of tasks and division of labor in bee colonies can also make resource management and workforce organization efficient in the business world. Cooperation among bees, sharp separation of leadership and follower roles increase the effectiveness of hierarchies in businesses, while the use of collective intelligence emphasizes participatory decision-making and the power of collective intelligence. The findings of this study reveal that biomimetic models of honey bee colonies offer great potential to develop swarm intelligence applications in the business world and increase organizational efficiency.

Key Words: Swarm intelligence, Biomimetic approaches, Collective intelligence, Organizational efficiency, Environmental adaptation

FROM ECOPOETICS TO ECOCRITICISM: CONSTRUCTING FRENCH ECOCRITICISM

Buğra ŞENGEL
Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of French Language and Literature, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-3093-4683

ABSTRACT
Throughout the history of literature, French nature writing has developed an ecopoetic approach, especially nourished by romanticism and exoticism. However, the ecological destruction caused by the Anthropocene era requires nature and environment-themed studies to be subjected to a more systematic and critical process. In this context, French literature should transition from ecopoetics to ecocriticism to increase ecological awareness in individuals. In this study, ecopoetic approaches that have an important place in French literature and the evolution of ecocritical perspectives that emerged and developed in the American school are examined. The contribution of scholars such as Félix Guattari, Bruno Latour, Michel Serres and Luc Ferry to the theoretical field are discussed, emphasizing the need to move from ecopoetic approaches to ecocritical approaches in the French school. The aim of this study is to reveal how the French tradition of ecological thought is related to the globalizing ecocriticism and how the original French ecocriticism can be structured. The study is carried out using the literature review method and the criticism of these scholars on the nature-culture distinction and their reinterpretation of the relation between nature and humans are scrutinized. This theoretical framework has shown that the ecopoetic understanding remains one-dimensional in the literary criticism and ecological representations should gain value. The French tradition makes important contributions to ecocritical approaches and can be structured into French ecocriticism, especially through the works of Guattari and Latour. In this context, French ecocriticism offers approaches that address ecological issues not only on the environmental dimension, but also on social, political and cultural levels. As a result, this study develops original approaches of the French ecocritic tradition by building a bridge between literary studies through the theoretical approaches offered by French thinkers. These approaches aim at deeper the understandings of nature, human and cultural relations in literary studies and support increasing the production of both subjective and social art.
Key Words: ecocriticism, ecopoetics, French ecocriticism, nature writing

RESUME
Tout au long de l’histoire de la littérature, les écrits sur la nature ont développé une approche écopoétique en France, notamment nourrie de romantisme et d’exotisme. Cependant, la destruction écologique provoquée par l’ère Anthropocène nécessite que les études sur le thème de la nature et de l’environnement soient soumises à un processus plus systématique et critique. Dans ce contexte, la littérature française devrait passer de l’écopoétique à l’écocritique pour accroître la conscience écologique des individus. Dans cette étude, les approches écopoétiques qui ont une place importante dans la littérature française et l'évolution des perspectives écocritiques apparues et développées dans l'école américaine sont examinées. Les apports de chercheurs tels que Félix Guattari, Bruno Latour, Michel Serres et Luc Ferry au champ théorique sont discutés, soulignant la nécessité de passer des approches écopoétiques aux approches écocritiques de l'école française. Le but de cette étude est de révéler comment la tradition

française de pensée écologique est liée à l'écocritique mondialisante et comment l'écocritique originale française peut être structurée. L'étude est réalisée selon la méthode de revue de la littérature et les critiques de ces chercheurs sur la distinction nature-culture et leur réinterprétation de la relation entre la nature et l'homme sont scrutées. Ce cadre théorique a montré que la compréhension écopoétique reste unidimensionnelle dans la critique littéraire et que les représentations écologiques devraient gagner en valeur. La tradition française apporte d'importantes contributions aux approches écocritiques et peut être structurée l'écocritique française, notamment à travers les travaux de Guattari et Latour. Dans ce contexte, l'écocritique française propose des approches qui abordent les enjeux écologiques non seulement sur la dimension environnementale, mais aussi sur les plans social, politique et culturel. En conséquence, cette étude développe des approches originales de la tradition écocritique française en construisant un pont entre les études littéraires à travers les approches théoriques proposées par les penseurs français. Ces approches visent à approfondir la compréhension de la nature, des relations humaines et culturelles dans les études littéraires et soutiennent l'augmentation de la production d'art à la fois subjectif et social.

Mots Clés : écocritique, écopoétique, écocritique française, écriture sur la nature

CUMMINS' QUADRANTS IN THE PROCESS OF COGNITIVE COMPETENCE DEVELOPMENT

Madina ASHIRIMBETOVA
SDU University, Faculty of Education and Humanities, Language Education Department, Kaskelen, Almaty region, Kazakhstan
ORCID ID: 0009-0000-8461-6352

ABSTRACT
The issue of cognitive competence has been the subject of various researches. In the field of learning and education of the foreign language, the development of cognitive competence plays an important role due to the need of the structured approach to designing effective learning experiences. The purpose of the present article is to announce intermediary results of the research into the application of Cummins' Quadrants as an aspect of a theoretical framework for the model of cognitive competence development of pre-service TEFL/TESOL teachers.
KEY WORDS: Pre-service teachers, TEFL/TESOL, cognitive competence development, HOTS

INTRODUCTION
Cognitive competence in the study is understood as an integral quality of personality characterized by the enhanced value orientations, actions for the independent acquisition of knowledge, skills, experience, ability and readiness to manifest them in the process of mastering the methods of educational activity.
The conceptualization of cognitive competence within the context of the thesis recognizes the importance of language and communication skills. It acknowledges that cognitive competence is not only about cognitive processes but also about the effective use of language to think, express ideas, and engage in meaningful interactions (Radzhabova, 2019). Language proficiency plays a vital role in accessing and expressing cognitive abilities (Cummins, 2000). It is proposed that the components of cognitive competence include: critical thinking, problem-solving, decision-making, creativity, abstract thinking, memory and recall, metacognition, emotional regulation and self-control, information analysis and synthesis and cognitive flexibility.
Jim Cummins' cognitivist approach (1979) emphasizes the role of mental processes in the process of language learning and acquisition. He introduced a notion that language proficiency is made up of the two interrelated components: Basic Interpersonal Communication Skills (BICS) and Cognitive Academic Language Proficiency (CALP) (Cummins, 1980), where former refers to conversational fluency and latter to the ability to understand and express complex academic concepts. This claim highlights the importance of the academic language proficiency and incorporating more complex, context-independent activities requiring development of HOTs is a required condition for effective language learning and acquisition. His Interdependence Hypothesis (Cummins, 1981) posits that a person's L1 cognitive and literacy skills can transfer to their L2. In order to apply this in practice, the learners should be encouraged to draw parallels between their native language and target language, to utilize their prior knowledge and skills to make the learning of the L2 easier, and to develop metacognitive strategies that can be applied across languages. Furthermore, his Common Underlying Proficiency (CUP) (Cummins, 1981) proposes that the different languages are not stored separately in the brain, but have a common cognitive base.

MATERIALS AND METHODS

The theoretical nature of the article conditions the investigation of the details of Cummins' Quadrants framework and its applicability in the model of cognitive competence proposed by the author of the article. Theoretical analysis was chosen as an approach to investigate the issue.

Cummins' work is among the contributions which have influenced the development of pedagogical practices and policies. The 'Cummins' Quadrants' is an influential framework which provides classification to the language tasks based on their cognitive demands and the contextual support they provide. This helps educators better comprehend and address various needs of the language learners'. Cummins' Quadrants help educators understand that language tasks differ in complexity level and degree of available contextual assistance to the learners, and, thus, helps identify appropriate instructional strategies to facilitate language development. The model divides tasks into four quadrants, where each dimension represents a different combination of cognitive demand and contextual support.

The first dimension of Cummins' Quadrant is cognitive demand, ranging from cognitively undemanding to cognitively demanding tasks. The second dimension is contextual support, varying from context-embedded to context reduced. The matrix of the two dimensions can be used to evaluate and design tasks that develop language and cognitive skills.

A closer consideration of Cummins' Quadrant (Cummins, 1979) shows the following quadrants:

Quadrant A (Cognitively Undemanding and Context-Embedded) – tasks in this quadrant are easily understandable and involve a considerable amount of contextual support (e.g., basic conversations. greetings; casual chats);

Quadrant B (Cognitively Demanding and Context-Embedding) – tasks are more difficult here but provide contextual support to assist comprehension (e.g., science experiments, hands-on activities, discussions on familiar topics);

Quadrant C (Cognitively Undemanding and Context-Reduced) – tasks are easily understandable but do not provide contextual support (e.g., phone conversations, instructions without illustrations);

Quadrant D (Cognitively Demanding and Context-Reduced) – tasks are most difficult requiring high cognitive skills and minimally contextually supportive (e.g., academic lectures. Advanced textbooks and formal writing tasks).

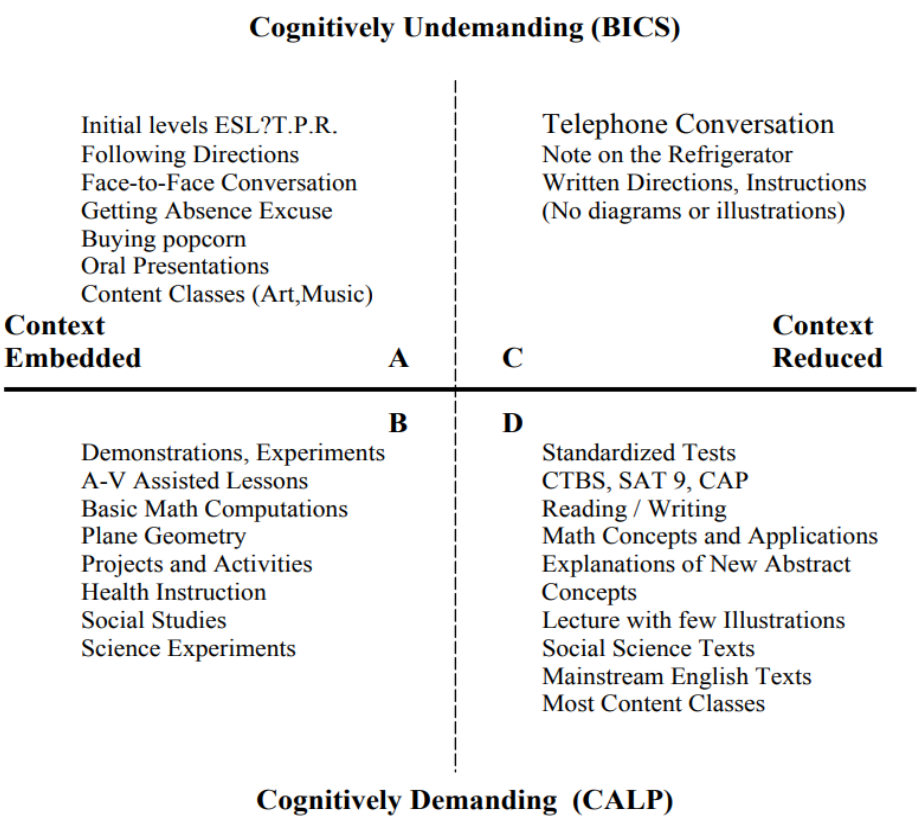

Figure 1 – Cummins' Quadrants (1979)

RESULTS

Lillywhite (2011) provides and overview of classroom activities in accordance with the BICS and CALP in classroom setting and as a continuation, in educational settings the following skills can be developed:

Basic Interpersonal Communicative Skills (BICS) (Cummins, 1979):

- Listening Comprehension (understanding spoken language in everyday social interactions)
- Speaking (engaging in simple conversations, responding to social cues)
- Social Interaction Skills (improving ability to take part in causal chats, everyday communication).

Cognitive Academic Language Proficiency (CALP) (Cummins, 1981):

- Critical Thinking (analysis, evaluation, information synthesis – Quadrant D)
- Problem-Solving (application of knowledge and strategies in solving academic problems and perform tasks that require HOTs – Quadrants B and D)
- Abstract Thinking (understanding complex concepts, making references, comprehending abstract ideas – Quadrants B and D)
- Reading Comprehension (interpreting and comprehending written texts – Quadrants C and D)
- Writing Skills (improving the ability to write academic essays, reports, research papers clearly and effectively – Quadrant D)
- Metacognition (understanding one's own learning processes and strategies which is helpful for planning, monitoring and evaluating learning activities – Quadrants B and D).

Contextual Skills (Cummins, 2000):

- Contextual Interpretation (using contextual cues to help understanding and communication – Quadrants A and B)

- Adaptability (adjusting the language use according to the context and cognitive demands of the assignment)
- Visual Literacy (interpreting and producing visual aids, diagrams improving understanding – Quadrant B)

Language Development Skills (Cummins, 2000):

- Vocabulary Acquisition (learning news words and phrases)
- Grammar and Syntax (understanding and using grammatically correct spoken and written structures)
- Language Transfer (application of the knowledge in one language to the learning of another).

In educational settings the framework can help teachers design appropriate language learning activities for the students. By locating a task within the quadrants, teachers can support the students better in their language improvement by expanding cognitive demand and reducing contextual support as the students improve and become more skillful (Cummins, 2000). By applying the framework and moving strategically from one dimension to another, the educators can support students in improving their cognitive abilities and complex academic skills (Prokopchuk, 2022).

The author of the current article proposes the following integration as a part of theoretical framework in the scope of her thesis research:

Table 1 - Integration of the Theoretical Framework with the Stages of Cognitive Competence Development

Cummins' Quadrants	*Stages of Cognitive Competence Development*	*Skills and Linguistic Aspects Developed*
Quadrant A (BICS)	Prepare & Organize	Listening, Speaking, Interaction, Context Interpretation, Vocabulary, Pronunciation
Quadrant B (CALP)	Analyze & Diagnose	Context Interpretation, Abstract Thinking, Metacognition (Self-Monitoring), Vocabulary, Grammar (B2), Pronunciation
Quadrant C (CALP)	Design & Constitute	Reading Comprehension, Problem-Solving, Metacognition (Self-Evaluation), Grammar (B2-C1), Academic Vocabulary (B2-C1)
Quadrant D (CALP)	Produce & Adjust	Critical Thinking, Abstract Thinking, Academic Writing Proficiency, Academic Reading Comprehension, Problem-Solving, Metacognition (Self-Regulation), Grammar (C1), Academic Vocabulary (C1)

Furthermore, the following can be used for the assessment of the skills mentioned above:

1. For the assessment of BICS (Quadrants A and C) the following can be suggested:
    a. Oral language proficiency tests;
    b. Conversational assessments;
    c. Social interactions observations.
2. As for CALP Quadrants (B and D) the following can be applied:

   a. Standard academic achievement tests;
   b. Target language content-area assessments;
   c. Academic writing tasks;
   d. Reading comprehension tests with academic texts.
3. Cross-linguistic transfer can be assessed through:
   a. Comparative assessments in both languages;
   b. Tasks for translation;
   c. Tests on metalinguistic awareness.
4. CUP is not measured directly, but its effects can be observed through:
   a. Cognitively demanding tasks in both languages;
   b. Correlations between academic performance in L1 and L2.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The role of Cummins' Quadrants as an aspect of theoretical framework for the proposed model of cognitive competence development is discussed and the integration of the levels of cognitive competence development with each quadrant is proposed. The students will be able to break the complex information into smaller pieces for detailed examination (Bloom, 1956), they will also assess critically the quality and relevance of the information and will be able to distinguish between valid and flawed reasoning (Ennis, 1996). They will also develop the skills of comparing different perspectives, theories, models, comparing and contrasting them (Paul and Elder, 2006). The integration of cognitive processes, language skills, metacognitive processes, and social aspects of cognition is critical in fostering cognitive competence through IBL. Cognitive competence is not limited to the acquisition of knowledge and skills in isolation. It emphasizes the integration of cognitive processes with language and the application of cognitive abilities in authentic, real-world contexts. This integration of cognition and language is supported by research in cognitive linguistics, which highlights the inseparable relationship between language and thought (Boroditsky, 2011).

REFERENCES

Boroditsky, L. (2011). How language shapes thought. *Scientific American, 304*(2), 62–65.
Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Multilingual Matters.
Cummins, J. (1979). Cognitive/academic language proficiency, linguistic interdependence, the optimum age question, and some other matters. *Working Papers on Bilingualism, 19*, 121–129.
Cummins, J. (1981). The role of primary language development in promoting educational success for language minority students. In California State Department of Education (Ed.), *Schooling and language minority students: A theoretical framework* (pp. 3–49). Evaluation, Dissemination, and Assessment Center, California State University.
Ennis, R. H. (1996). *Critical Thinking*. Prentice Hall.
Lillywhite, Kristen M., "Developing Cognitive Academic Language Proficiency (CALP) in Diverse Classrooms" (2011). Undergraduate Honors Capstone Projects. 73. https://digitalcommons.usu.edu/honors/73
Paul, R., & Elder, L. (2006). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life* (2nd ed.). Pearson Education.
Radzhabova, N. R. (2019) Development of Cognitive Competence of Secondary Schools Senior-graders on English Language through Innovative Technology. Cand of ped.sc. thesis. Dushanbe, 163 p.
Prokopchuk, N. (2022) *Learning Module Two: Theories That Have Transformed Language Education. Available at: https://openpress.usask.ca/languagelearningk12/chapter/learning-module-2-theories-that-have-transformed-language-education/*

HEALTHY EATING – A CASE STUDY INVOLVING PARTICIPANTS FROM DIFFERENT COUNTRIES

Pro. Dr. Raquel GUINÉ
CERNAS-IPV Research Centre, Polytechnic University of Viseu, Viseu, Portugal

Dr. Sofia FLORENÇA
CERNAS-IPV Research Centre, Polytechnic University of Viseu, Viseu, Portugal

ABSTRACT
People need to eat for physiological reasons, to ensure a proper body functioning of the cells and organs. Nevertheless, what people eat and what they choose to eat is not only influences by a basic necessity of the body, and is determines by many other factors of personal or social nature. The purpose of this study was to investigate motivation for eating healthy food in a large sample of individual from different nationalities. The data were collected through an online survey and the participants had to express their agreement towards some sentences related to factors that could influence people's food choices towards a healthy diet. These aspects were investigated in the following 16 countries: Argentina, Brazil, Croatia, Egypt, Greece, Hungary, Italy, Latvia, Lithuania, Netherlands, Poland, Portugal, Serbia, Slovenia, Romania, United States of America, and a total number of 11960 participants were included in the global sample. The results identified expressive differences between the participants from the countries involved in the study. While Egyptian participants attend more to concerns related to food safety and hygiene when they choose foods, Portuguese participants attribute greater scores for food that keep them healthy and low fat diets that are rich in vitamin and minerals, Romanian participants tend to value healthy and balanced diets and avoid food additives, Slovenians avoid processed foods for their lower nutritional quality and Lithuanians avoid genetically modified foods. This research clearly showed how different geographical locations and socio-cultural environments contribute to shape peoples' motivations to consume healthy foods. As so, it is important to adapt healthy food policies and campaigns to effectively communicate with different types of people and contribute to promote changes towards healthier diets diminishing the economic and social burdens of disease.

Keywords: Food choice; Healthy motivation; Regional differences; Questionnaire survey.

INTRODUCTION
The role of food to enhance heath and fight disease is long established. In ancient times the quote "Let food be thy medicine, and let medicine be thy food" has been attributed to Hippocrates, the precursor of medicine (Smith, 2004; Witkamp and van Norren, 2018). Although this quotation has not been found in writing in ancient documents, the truth is that Hippocrates considered nutrition to be one of the fundamental tools available for doctors and that dietary measures play a lead part in wellbeing and health. According to Goodfood (Goodfood, 2018), the literal translation of the original Greek oath says: "I will apply dietetic and lifestyle measures to help the sick to my best ability and judgment …." This confirms the log date stablished role of diet for a good health status.
According to the World Health Organization (WHO, 2024) a healthy diet is fundamental to ensure a good health and nutrition status, by ingesting foods that contain elements that protect

against a number of chronic noncommunicable diseasesincluding heart disease, diabetes or cancer. Therefore, eating a variety of foods, including vegetables and fruits, and consuming less salt, sugars and saturated and industrially-produced trans-fats, are recommendations for a healthy diet. On the other hand, the Planetary Health Diet proposed by the EAT-Lancet Commission is characterized by consuming mostly plant-based foods, including fruits, vegetables, whole grains, legumes, nuts, and seeds, and reduce the consumption of animal-based foods, such as meat, dairy, and eggs (Al Masri and König, 2025).

Many studies have focused on understanding the psychological mechanisms of healthy eating, and these allowed identifying some important predictors. These include both knowledge and attitudes, as effective tools to promote behaviour change towards healthier food choices (Carfora et al., 2021; Ridder et al., 2017).

Nevertheless, while some determinants are favourable to shift to more sustainable diets, it is also true that some barriers may difficult the access to healthier foods, namely the cost of healthier options or the limited access to fresh vegetable and fruits, these impacting especially people in developing countries or poor people in rich countries. It is unmistakable that food affordability is a particular constraint on improving diets in low- and middle-income countries (Headey et al., 2024). For this reason it is important to study not only personal characteristics but also social and environmental factors that determine people's eating patterns and food choices. Personal regulation of healthy eating like food choices and nutritional knowledge are pivotal determinants to motivate for a healthy diet. Nevertheless, research suggests that environmental factors liks family or frinds are also influential (Holding et al., 2024). The self-determination theory is one powerful conceptual frameworks used in many research works focused on human motivation (Martin et al., 2024). Works that focus on the motivations for healthier food consumption are important to investigate what can drive people to eat healthier foods. Hence, the purpose of this study was to investigate motivation for eating healthy food in a large sample of individual from different nationalities, as a way to establish country differences or similarities in this context.

METHODOLOGY

The questionnaire survey was approved by the Ethical Committee of Health School of Polytechnic University of Viseu, with reference nº 04/2017. Some statements were included in the questionnaire to assess people' level of agreement on a 5-point Likert scale from 1 (totally disagree) to 4 (totally agree).

The survey was conducted in all countries simultaneously, and data was collected online through Google Forms. The questionnaire was translated into all the languages in the participating countries before the data collection started. It was used a convenience sample recruited by email or social media invitation and following a snowball methodology. A total of 11,919 validated questionnaires were obtained. Data was analysed by SPSS (version 29), and ANOVA was performed to investigate the differences between countries, considering 95% confidence and a significance level of 5%.

RESULTS

Figure 1 shows the mean scores for two of the statements in the survey: "I am very concerned about the hygiene and safety of the food I eat" and "It is important for me that my diet is low in fat". In both cases, the differences by country were significant according to ANOVA test ($p < 0.05$). In relation to the first statement,, related with safety and hygiene, the highest mean scores were obtained for Egypt and Romania (4.32 and 4.17, respectively), while in countries like The Netherlands and Hungary these subjects were not highly motivating (mean scores of 2.64 and 2.888, respectively). As for the second statement about low fat diets, Portugal and Egypt were the countries where the participants felt higher motivation (mean scores of 3.85 and 3.77, respectively), while in Slovenia and Serbia these motivations were lower (mean scores of 2.28 and 2.70, respectively.

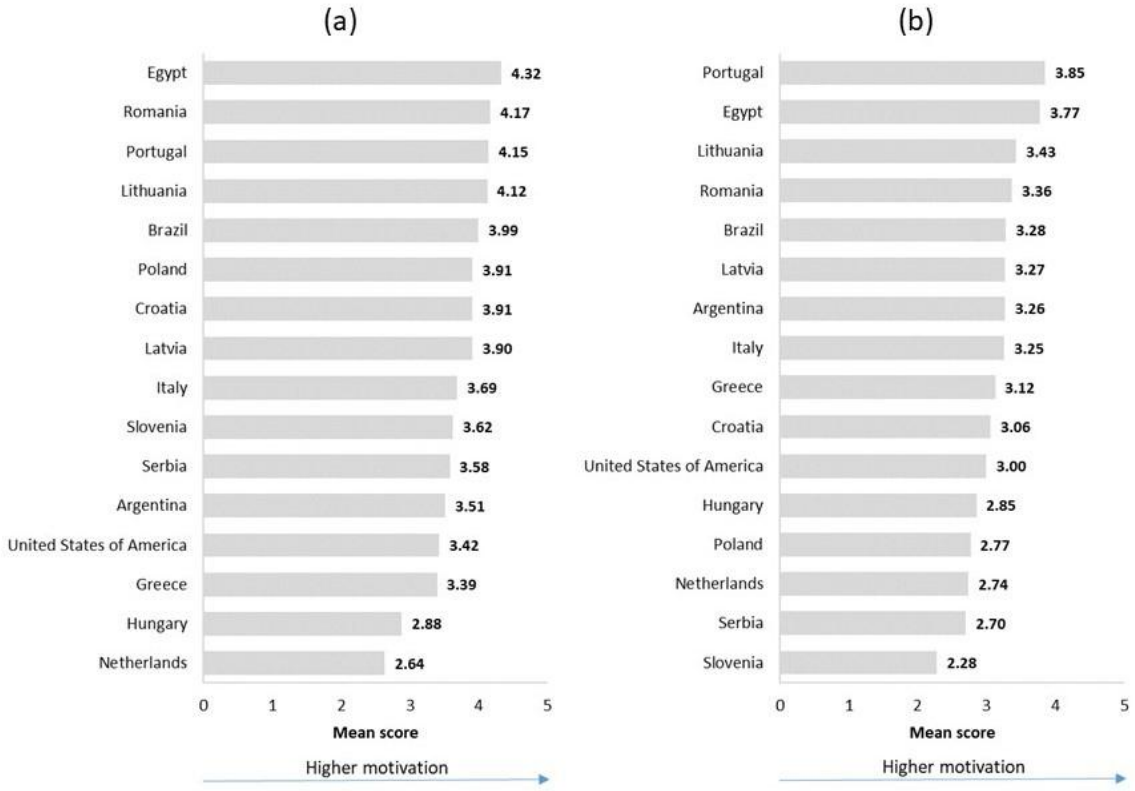

Figure 1. Mean scores by country for (a) "I am very concerned about the hygiene and safety of the food I eat" ($p < 0.05$); (b) "It is important for me that my diet is low in fat" ($p < 0.05$).

In Figure 2 are presented the mean scores obtained by country for two other statements, namely "Usually I follow a healthy and balanced diet" and "It is important for me that my daily diet contains a lot of vitamins and minerals". Once again, the differences were significant in both cases according to ANOVA ($p < 0.05$). The first statement relates to people following a balanced diet on a regular basis, and the highest mean scores were obtained for Romania and Portugal (3.84 and 3.77, respectively), while in Serbia and in the United States the participants did not show much concerns about following a healthy diet (mean scores of 3.14 and 3.18, respectively). Regarding the second statement, about having a diet rich in micronutrients like vitamins and minerals, participants in Portugal and Romania showed the highest motivations (mean scores of 4.07 and 1.06, respectively), while the lowest mean scores were obtained for the United States (3.27) and Hungary (3.59).

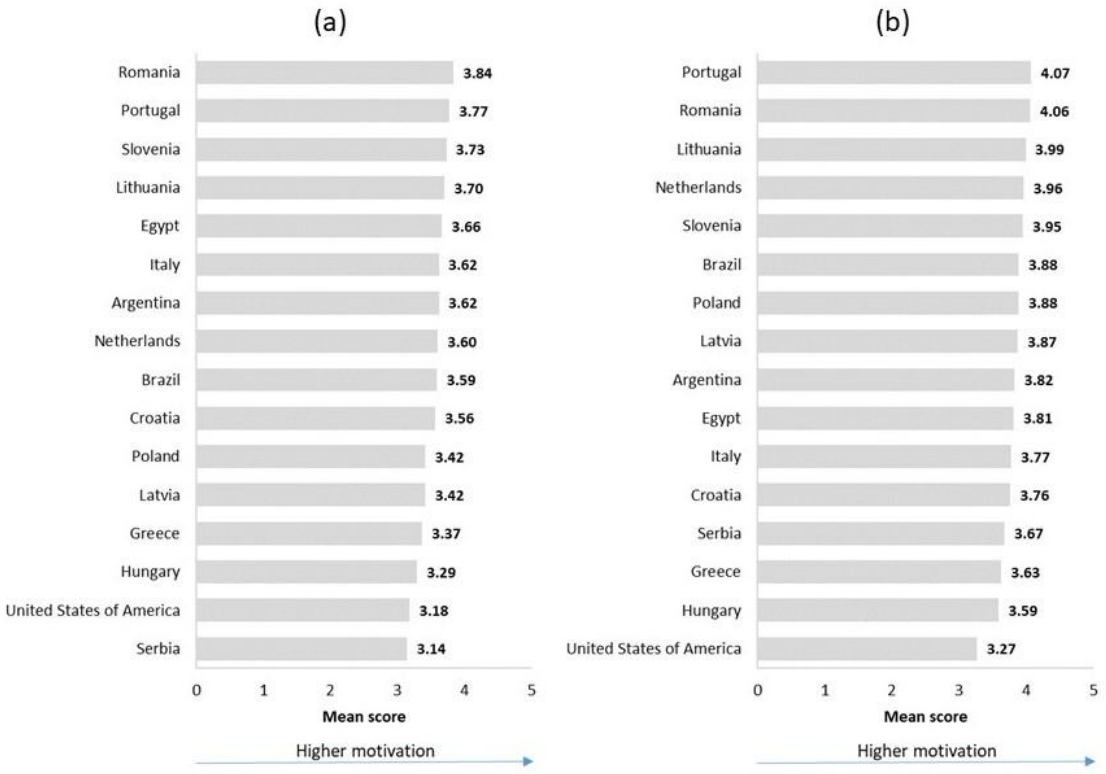

Figure 2. Mean scores by country for (a) "Usually I follow a healthy and balanced diet" ($p < 0.05$); (b) "It is important for me that my daily diet contains a lot of vitamins and minerals" ($p < 0.05$).

Figure 3 shows the mean scores for the two statements: "I try to eat foods that do not contain additives" and "I avoid eating processed foods, because of their lower nutritional quality". Also in these two cases, significant differences were obtained between countries according to ANOVA ($p < 0.05$). In what concerns the first statement, about trying to avoid food additives, in Romania and Portugal were observed the highest motivations (mean scores of 3.77 and 3.63, respectively), and in The Netherlands and Argentina the lowest scores were observed (2.95 and 3.12, respectively). Regarding the second statement, about avoiding processed foods, the countries with highest motivation were Slovenia (mean = 3.64) and Poland (mean = 3.49), while countries with lowest concern were Brazil (mean = 2.68) and The Netherlands (mean = 2.81), meaning that in these countries people do not avoid processed foods or worry about their possible lower nutritional quality.

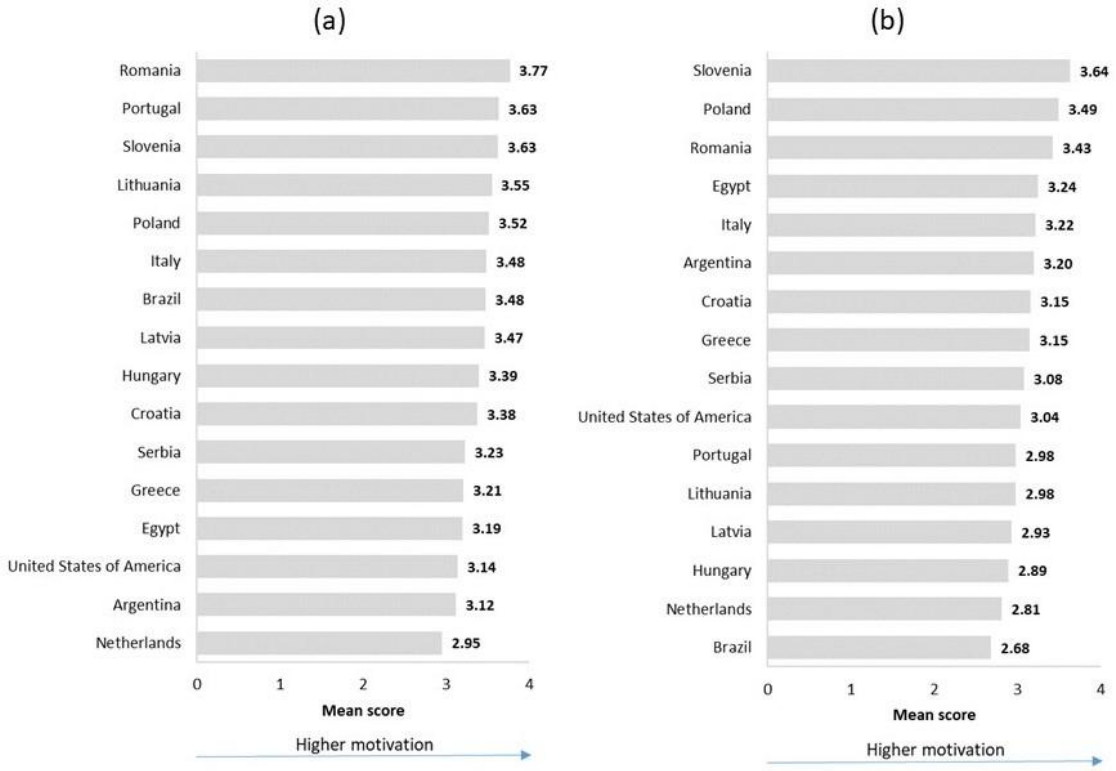

Figure 3. Mean scores by country for (a) "I try to eat foods that do not contain additives" ($p < 0.05$); (b) "I avoid eating processed foods, because of their lower nutritional quality" ($p < 0.05$).

Figure 4 presents the mean scores by country for the last two statements analysed in this study: "It is important for me to eat food that keeps me healthy" and "I avoid foods with genetically modified organisms", showing again significant differences for both cases (ANOVA, $p < 0.05$). For the first statement, the participants from Portugal and Romania were those showing highest motivations, with mean scores above four (4.39 and 4.26, respectively). Contrarily, the countries with the lowest mean scores were The United States (3.48) and Hungary (3.57). In what concerns the last statement, related with avoidance of GMOs, in Lithuania and Romania the participants showed highest motivation to avoid genetically modified foods (mean scores of 3.76 in both cases), while in The Netherlands and the United States the participants were not so motivated, showing the lowest mean scores (2.57 and 2.96, respectively).

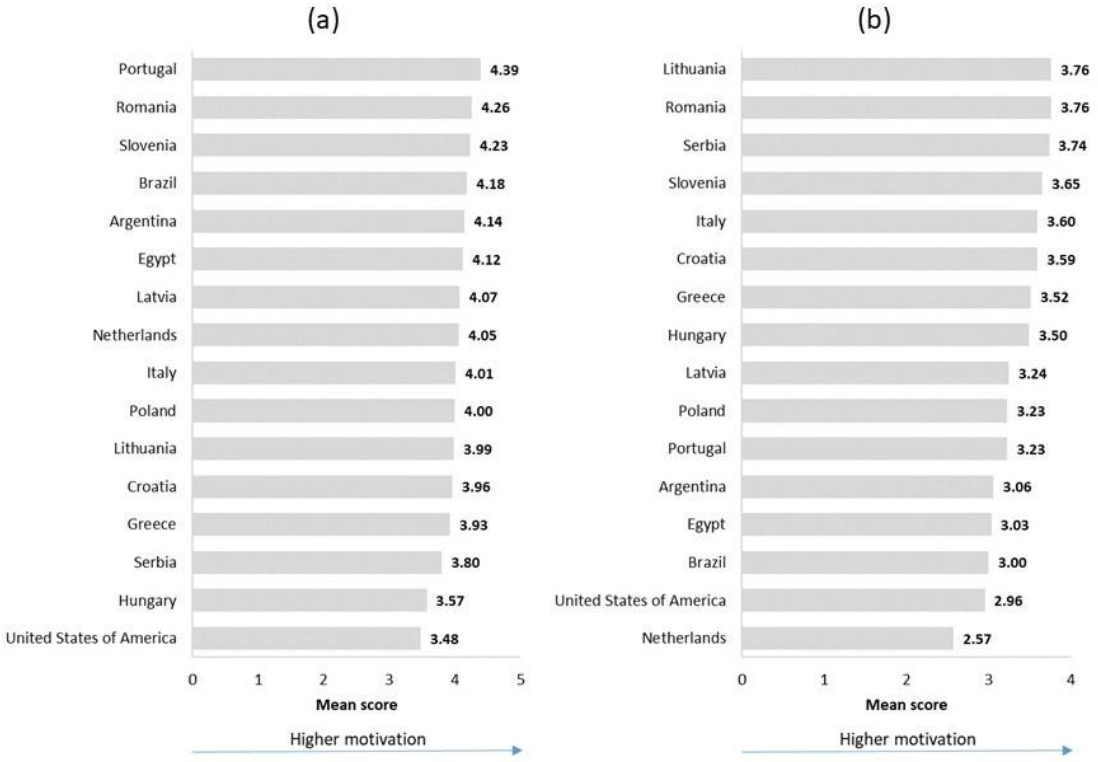

Figure 4. Mean scores by country for (a) "It is important for me to eat food that keeps me healthy" ($p < 0.05$); (b) "I avoid foods with genetically modified organisms" ($p < 0.05$).

CONCLUSIONS

In general, the participants attributed highest scores to aspects linked with eating healthy food, or eating a diet rich in vitamins and minerals. ON the other hand, the items with lowest scores, and that participants did not find so relevant for their diet were about eating processed foods or low fat diets. Comparing the stimuluses for healthy food choices between the participants from the different countries there were found significant differences for all the statements used to measure the level of agreement with the healthy motivations.

This research revealed in what way different geographical locations and socio-cultural environments actually contribute to define peoples' motivations to consume healthy foods. Therefore, it is necessary to adapt healthy food policies and campaigns to effectively communicate with different types of people and contribute to promote changes towards healthier diets diminishing the economic and social burdens of non-communicable disease.

ACKNOWLEDGMENTS

This work was prepared in the ambit of the multinational project EATMOT from CI&DETS Research Centre (Polytechnic University of Viseu, Portugal) with reference PROJ/CI&DETS/CGD/0012. This work was supported by the FCT—Foundation for Science and Technology, I.P. Furthermore, we would like to thank the Research Centre CERNAS (ref. UIDB/00681/2020; doi: 10.54499/UIDB/00681/2020), and the Polytechnic University of Viseu for their support.

REFERENCES

Al Masri M and König LM (2025) Are healthy diets also sustainable? Experimental study using a Fake Food Buffet. *Food Quality and Preference* 126: 105389.

Carfora V, Cicia G and Conner M (2021) Editorial: Mind the Sustainable Food: New Insights in Food Psychology. *Frontiers in Psychology* 12. Frontiers.

Goodfood (2018) “Let food be thy medicine"- Hippocrates? Available at: https://drgoodfood.org/en/news/let-food-be-thy-medicine-hippocrates (accessed 17 January 2025).

Headey D, Hirvonen K and Alderman H (2024) Estimating the cost and affordability of healthy diets: How much do methods matter? *Food Policy* 126: 102654.

Holding A, Lavigne G, Vermette L, et al. (2024) Motivation to regulate eating behaviors, intuitive eating, and well-being: A dyadic study with mothers and adult daughters. *Appetite* 199: 107403.

Martin H, Stenling A and Hargreaves EA (2024) Motivational profiles for eating behavior and their associations with intuitive eating. *Appetite* 201: 107603.

Ridder D, Kroese F, Evers C, et al. (2017) Healthy diet: Health impact, prevalence, correlates, and interventions. *Psychology & Health* 32(8): 907–941.

Smith R (2004) “Let food be thy medicine...” *BMJ : British Medical Journal* 328(7433): 1.

WHO (2024) Healthy diet. Available at: https://www.who.int/initiatives/behealthy/healthy-diet (accessed 17 January 2025).

Witkamp RF and van Norren K (2018) Let thy food be thy medicine….when possible. *European Journal of Pharmacology* 836: 102–114.

ADDRESSING NON-EQUIVALENTS IN LEGAL TERMINOLOGY: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH

PhD student Ainur MUKASHEVA
Atyrau University named after K.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-1965-8535

PhD, senior lecturer Laura MURATOVA
Atyrau University named after K.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-9210-7300

Senior lecturer, MA Saltanat IMANGALIYEVA
Atyrau University named after K.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-0077-692X

Senior teacher, MA Anar KABOSHEVA
Atyrau University named after K.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-5115-3336

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Legal translation is inherently challenging due to the interplay of linguistic, juridical, and cultural factors. This study focuses on non-equivalent vocabulary, structural and stylistic characteristics, and cultural discrepancies, which pose significant obstacles to translation fidelity. The research hypothesizes that an interdisciplinary approach combining linguistic, legal, and cultural insights enhances the accuracy and adequacy of legal translation. The objective is to analyze and propose strategies to address these complexities effectively.

Materials and Methods: The study employs a multidisciplinary methodology, integrating comparative analysis, lexical-semantic analysis, and componential analysis. Research materials include foundational legal texts from Kazakhstan, English, Kazakh, and Russian translations of legal documents, and scholarly works in legal linguistics. Adaptive translation strategies such as cultural annotations and explanatory translations are examined to overcome non-equivalent vocabulary and maintain stylistic fidelity.

Results: Key findings reveal that non-equivalent legal terminology and cultural disparities are principal challenges in legal translation. Strategies such as explicative translations, contextual adaptations, and leveraging terminological databases significantly enhance translation quality. The study highlights the translator's dual role as a linguistic and cultural mediator, particularly in navigating systemic legal differences.

Discussion and Conclusion: This research underscores the critical role of cultural and juridical competence in legal translation. Effective translation strategies demand a holistic methodological framework that integrates linguistic precision, cultural contextualization, and juridical understanding. The study advocates for the development of universal translation strategies and enhanced pedagogical approaches to prepare translators for the complexities of legal discourse in a globalized context.

Keywords: legal translation, linguocultural differences, legal terminology, interdisciplinary approach, non-equivalent vocabulary, cultural adaptation

INTRODUCTION

The emergence of Kazakhstan as an autonomous nation-state has precipitated a fundamental reassessment of its linguistic patrimony, with particular emphasis on the valorization of the Kazakh language in its newly acquired status as the official state language. This linguistic transformation

represents a critical juncture in the nation's sociolinguistic evolution. In this context, the perspicacious observation of Academician Abduali Qaidarov assumes particular significance. He posits that three fundamental pillars of linguistic infrastructure — orthographic systems (characterized as "the golden bridge connecting generations"), onomastic traditions ("a monument on the earth"), and terminological frameworks ("a source of enrichment and renewal") — remain insufficiently developed to support the full weight of this linguistic transformation (Qaıdarov, 1993, p. 17).

The domain of legal translation emerges as a particularly complex nexus of interdisciplinary convergence, necessitating the synthesis of linguistic, juridical, and cultural competencies. Alexandrov (2010) asserts the intrinsic relationship between law and language, positioning language as the primary instrument of legal norm actualization. This conceptualization finds resonance in Arntz's (2005) characterization of language as the fundamental "working material" of legal discourse.

Contemporary processes of juridical system integration, manifest both within the European Union and the post-Soviet space, have heightened the salience of legal translation. Schweitzer's (1988) emphasis on the cultural embeddedness of legal systems illuminates the critical importance of cultural awareness in mitigating semantic distortion in the translation of legal terminology and concepts. Kozhemiakin's (2012) analysis foregrounds the distinctive attributes of legal discourse: precision, semantic univocality, and terminological rigor. The translation of legal texts demands not merely linguistic transposition but rather a sophisticated adaptation that preserves both stylistic and structural integrity while ensuring accessibility for the target audience.

Nesterovich's (2011) work on non-equivalent vocabulary in legal translation highlights the fundamental challenges arising from juridical system divergence across national contexts. This perspective is enriched by Podlech's (1997) investigation of the linguocultural dimensions of legal translation, which examines the intricate relationship between language and law as manifestations of cultural identity. Legal term translation necessitates not only lexicogrammatical analysis but also careful consideration of sociohistorical contexts that inform textual interpretation. This understanding builds upon the scholarly contributions Vasilenko (2010), whose work supports a holistic approach to translation methodology in the context of increasing international judicial cooperation and legal system harmonization.

The explication of these complex interrelationships between language, law, and culture in the context of translation constitutes the primary objective of this analysis. Particular attention is devoted to strategies for navigating lexical, cultural, and juridical barriers while maintaining translational fidelity and equivalence.

MATERIALS AND METHODS

The investigation of juridical and linguocultural dimensions in legal terminology translation employs a multifaceted methodological apparatus grounded in both theoretical scholarship and empirical analysis. The corpus of research materials encompasses seminal works by Alexandrov (2010), Arntz (2005), Schweitzer (1988), and Vasilenko (2010), complemented by a diverse array of legal document translations spanning English, Kazakh, and Russian linguistic contexts. Of particular significance are the foundational legal texts of the Republic of Kazakhstan, including its Constitution and accompanying jurisprudential commentaries, as well as pertinent international legal instruments and bilateral agreements.

The methodological architecture of this investigation is constructed upon qualitative textual analysis, specifically oriented toward the identification and examination of linguocultural and juridical features that inform the translation process. The implemented analytical framework incorporates several complementary methodological approaches:

1. Comparative Analysis: This method facilitates the identification of terminological convergences and divergences across distinct legal systems, illuminating the challenges inherent in cross-systemic legal translation.

2. Lexical-Semantic Analysis: Through systematic examination of semantic components and functional characteristics, this approach enables the precise categorization of legal terminology according to both operational and linguocultural parameters.
3. Componential Analysis: This methodological tool allows for the granular decomposition of legal terms into their constituent semantic elements, particularly crucial in addressing non-equivalent vocabulary where cultural and historical contextualization becomes paramount.
The integration of these analytical methods is further enhanced through the application of adaptive translation strategies, including explicative translation techniques and cultural annotation. This methodological synthesis reflects the necessity of accounting for both linguistic precision and cultural resonance in legal translation.
The study's interdisciplinary methodology, synthesizing insights from linguistics, jurisprudence, and cultural studies, enables a comprehensive analysis of the complex interplay between legal and cultural systems in translation processes. This methodological approach proves particularly salient in the context of accelerating globalization and the increasing internationalization of legal frameworks, where precise and equivalent translation assumes critical importance.

LITERATURE REVIEW

The translation of legal texts occupies a distinctive position within translation studies, representing a complex intersection of linguistic, juridical, and cultural domains. Alexandrov's (2010) observation regarding the intrinsic connection between language and law, with legal terminology functioning as the primary instrument of juridical communication, provides a foundational framework for understanding this relationship. This conceptualization finds further support in Arntz's (2005) characterization of language as the essential "working material" for both legal practitioners and translators.
Sager's (1998) influential contribution to terminological theory offers a crucial theoretical underpinning, defining terms as "depositories of knowledge" and units with specific reference that "refer to discrete conceptual entities, properties, activities or relations which constitute the knowledge space of a particular subject field" (p. 258). This definition illuminates the embedded nature of terms within complex knowledge structures, suggesting the potential utility of cognitive linguistic approaches in explicating their organizational principles and semantic emergence.
Kozhemyakin's (2012) analysis delineates the cardinal attributes of legal discourse — precision, semantic univocality, and logical structuration — which necessitate strict adherence to source text fidelity in translation. Schweitzer (1988) extends this understanding by positioning legal translation not merely as informational transfer but as a process of intercultural mediation, demanding careful consideration of both legal and cultural disparities.
The cultural dimensions of legal translation receive comprehensive treatment in the scholarly works of Podlech (1997) and Vasilenko (2010), who emphasize the profound interconnection between legal language and the socio-historical characteristics of a society. Their research demonstrates how legal texts frequently embody elements of national identity, a consideration that assumes particular salience in the context of globalization, where translation functions as a critical mechanism for bridging diverse legal systems.
Contemporary approaches to legal translation demonstrate an increasing emphasis on methodological interdisciplinarity. Kozhemyakin's (2012) assertion that successful translation necessitates comprehensive attention to lexical, grammatical, and contextual dimensions aligns with Garbovsky's (2007) emphasis on the dual requirement of linguistic proficiency and deep jurisprudential understanding for achieving translational accuracy and adequacy.
This review of scholarly literature underscores the necessity of adopting a holistic approach to legal translation, one that synthesizes legal, linguistic, and cultural analyses while implementing innovative strategies for adaptation and interpretation. Such an approach proves particularly crucial in navigating the complex landscape of international legal communication and cross-cultural juridical exchange.

DISCUSSION AND RESULTS

The translation of legal documentation emerges as one of the most intellectually demanding domains within translation praxis, necessitating not only comprehensive knowledge of diverse legal systems but also sophisticated understanding of linguistic structures and cultural paradigms. The distinctive characteristics of legal texts—marked by elevated formal register, intricate syntactic constructions, and specialized terminological systems—present unique challenges for translators engaged in cross-linguistic and cross-cultural mediation.

The linguocultural dimensions of legal text translation manifest in several critical aspects:

1. Terminological Precision: Legal terminology demands exact equivalence across linguistic boundaries, yet such equivalence is frequently complicated by divergent legal traditions and cultural frameworks. The translator must navigate these disparities while maintaining juridical accuracy and cultural appropriateness.
2. Structural Complexity: The elaborate syntactic structures characteristic of legal discourse serve specific juridical functions that must be preserved in translation while adhering to the target language's conventions and cultural expectations regarding legal communication.
3. Cultural Contextualization: Legal concepts often reflect deeply embedded cultural and historical developments within their originating legal systems. Successful translation requires careful consideration of these cultural underpinnings while ensuring comprehensibility within the target culture's legal framework.
4. Register Maintenance: The formal register typical of legal texts carries specific cultural and professional implications that must be accurately conveyed while respecting the conventions of legal discourse in the target language.
5. Systemic Adaptation: The translation process must account for fundamental differences between legal systems, requiring sophisticated strategies for conveying concepts that may lack direct equivalents in the target legal culture.

These findings underscore the complexity of legal translation as both a linguistic and cultural enterprise, requiring translators to function not merely as linguistic mediators but as cultural interpreters capable of bridging diverse legal traditions and cultural frameworks.

LINGUOCULTURAL AND LEGAL DIFFERENCES: PRACTICAL EXAMPLES

Example 1: Translation of the Term Common Law

The term common law, widely used in the Anglo-Saxon legal system, has no direct equivalent in neither in Kazakh, nor in Russian. Translating it requires an explanatory approach, such as: "Common law (Anglo-Saxon legal system based on judicial precedents)." The table below presents options for adapting the term.

Original Term	Translation into Kazakh	Translation into Russian	Explanation
Common Law	Жалпы құқық (сот прецеденттеріне негізделген жүйе)	Общее право (основанное на прецедентах)	Anglo-Saxon legal system based on judicial precedents, distinct from civil law systems.

Example 2: Translation of the Term Equity

The term equity, referring to principles of fairness applied alongside common law, often poses challenges in translation. A possible option is "Law of fairness", accompanied by an explanatory footnote.

Original Term	Translation into Kazakh	Translation into Russian	Explanation
Equity	Әділеттілік құқығы (жалпы құқыққа қосымша қағидалар)	Право справедливости	Principles of fairness applied in parallel with common law to address

its limitations.

Example 3: Translation of Non-Equivalent Vocabulary

Some terms in legal systems lack direct counterparts in the target language. For instance, the English term trust (fiduciary management) does not have an exact equivalent in Kazakh law and requires an explanatory translation: "fiduciary ownership (a form of asset management)").

Original Term	Translation into Kazakh	Translation into Russian	Explanation
Trust	Сенімгерлік меншік (активтерді басқару нысаны)	Доверительная собственность (форма управления активами)	A fiduciary arrangement where one party holds and manages assets on behalf of another.

STRUCTURAL FEATURES

English legal texts often employ long and complex sentences with passive voice, for example: This contract shall be deemed null and void. Translation into Kazakh or Russian requires adaptation to active constructions. The table below illustrates the approach to translating such phrases.

Original Term	Translation into Kazakh	Translation into Russian	Explanation
This contract shall be deemed null and void.	Осы шарт жарамсыз деп танылады.	Настоящий договор считается недействительным.	Passive voice in English is often transformed into active or neutral constructions in Russian and Kazakh.

Example 4: Archaisms

English legal texts often contain archaisms such as hereby, thereof, and whereas. In Kazakh and Russian, these elements are replaced with neutral equivalents or omitted to maintain clarity. For example:

Original Term/Phrase	Translation into Kazakh	Translation into Russian	Explanation
Hereby agrees	Осы арқылы келіседі...	Настоящим соглашается...	Replaced with a neutral equivalent to simplify the sentence.
Thereof	Осыған қатысты...	Касательно этого...	Translated based on context; often replaced with more explicit wording.
Whereas	Осыны ескере отырып...	Учитывая, что...	Used as a contextual introduction, simplified or omitted depending on the target audience.
Original Term/Phrase	**Translation into Kazakh**	**Translation into Russian**	**Explanation**
The parties hereby agree...	Тараптар осы арқылы келіседі...	Стороны настоящим соглашаются...	Hereby is translated into a neutral equivalent to preserve formal tone while ensuring clarity.

CULTURAL DIFFERENCES

Legal texts may also include culturally specific expressions that require explanatory translation. For instance, in the U.S., the term plea bargain refers to an agreement between the defendant and the prosecutor, which has only distant analogs in the Russian legal system.

Original Term/Phrase	Translation into Kazakh	Translation into Russian	Explanation
Plea bargain	Кінәні мойындау туралы келісім	Соглашение о признании вины	A legal process in the U.S. where the defendant agrees to plead guilty in exchange for a lighter sentence or charge.

The empirical evidence presented herein substantiates the proposition that efficacious legal translation transcends mere lexical competence, demanding instead a sophisticated synthesis of cultural awareness and juridical expertise. The successful adaptation of legal terminology to target legal systems and cultural frameworks emerges as a cardinal determinant of translation quality. The implementation of methodological pluralism, coupled with the utilization of specialized lexicographical resources, terminological databases, and juridical consultation, significantly enhances translational fidelity and adequacy.

Future research trajectories in this domain should prioritize:

1. The development of comprehensive methodological frameworks for addressing non-equivalent vocabulary in legal translation, particularly within emerging areas of international law
2. The advancement of pedagogical approaches to legal translation, incorporating contemporary insights from both translation studies and legal linguistics
3. The expansion and systematization of reference resources available to legal translators, with particular emphasis on digital tools and cross-jurisdictional terminology databases

These findings underscore the necessity of continuing theoretical and practical development in the field of legal translation, particularly as globalization intensifies the demand for sophisticated cross-cultural legal communication.

CONCLUSION

The translation of legal terms emerges as a multidimensional enterprise requiring the harmonious integration of linguistic, cultural, and juridical considerations. This investigation has illuminated several critical challenges inherent in legal translation praxis, including the management of non-equivalent terminology, the navigation of divergent legal systems, and the preservation of distinctive stylistic and syntactic features characteristic of legal discourse. The successful resolution of these challenges necessitates a holistic methodological approach encompassing profound understanding of legal frameworks, terminological mastery, and acute sensitivity to linguocultural variations.

The cultural disparities between distinct legal systems assume paramount importance in the translation process. Legal translators must possess not only bilateral familiarity with the juridical norms of both source and target cultures but also the capacity for contextual interpretation of legal terminology. This competency becomes particularly crucial in the translation of legal instruments intended for international application, where translational accuracy directly influences juridical implementation.

Legal translation thus transcends mere informational transference, functioning as an instrumental mechanism for intercultural mediation. The ongoing development of specialized resources — including comprehensive dictionaries and terminological databases — coupled with the application of interdisciplinary methodologies, substantially enhances both the quality and cultural-legal adequacy of translations. In this context, translators possessing expertise across linguistics, jurisprudence, and cultural studies emerge as critical facilitators of international legal discourse, contributing substantively to the progressive harmonization of diverse legal systems.

This synthesis underscores the intricate interplay between linguistic precision, cultural awareness, and legal expertise in the facilitation of effective cross-cultural legal communication.

REFERENCES

1. Aleksandrov, A. S. (2010). Osnovy iazyka i prava v iuridicheskom diskurse [Foundations of language and law in legal discourse]. Moscow: Monograph.
2. Arntz, R. (2005). Sprache als Werkzeug der Rechtsbeziehungen [Language as a tool of legal relationships]. Berlin: Springer.
3. Garbovskii, N. K. (2007). Teoriia perevoda [Theory of translation]. Moscow: MGU.
4. Kozhemiakin, E. A. (2012). Iuridicheskii diskurs: struktura i osobennosti [Legal discourse: Structure and features]. St. Petersburg: SPbGU Publishing.
5. Nesterovich, V. M. (2011). Problemy perevoda bezekvivalentnoi leksiki v iuridicheskikh tekstakh [Problems of translating non-equivalent vocabulary in legal texts]. *Vestnik perevodovedeniia*, (2).
6. Podlekh, A. (1997). *Lingvistika prava kak mezhdistsiplinarnoe napravlenie* [Legal linguistics as an interdisciplinary field]. Heidelberg: Juristische Linguistik.
7. Qaıdarov, Á. (1993). *Qazaq terminologiasyna jańasha kózqaras*. Almaty: Jalyn.
8. Sager, J. (1998). Terminology: Theory. In M. Baker (Ed.), Routledge Encyclopedia of Translation Studies (pp. 258–262). London/New York: Routledge.
9. Shveitser, A. D. (1988). Perevod i mezhkulturnaia kommunikatsiia [Translation and intercultural communication]. Moscow: Nauka.
10. Vasilenko, L. Yu. (2010). Lingvisticheskie osobennosti iuridicheskogo diskursa: monografiia [Linguistic features of legal discourse: Monograph]. Moscow: Prospekt.

APPLICATION OF ECONOMIC ANALYTICS METHODS AT THE CURRENT STAGE OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Volodymyr MESHCHERIAKOV
PhD in Economics, Associate Professor, State Biotechnological University, Faculty of Economic Relations and Finance, Department of Global Economy, Kharkiv, Ukraine
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4709-5436

Maria KALINICHENKO
Bachelor's degree, State Biotechnological University, Faculty of Economic Relations and Finance, Department of Global Economy, Kharkiv, Ukraine

ABSTRACT
Modern transformation processes in the economy, accompanied by globalization, digitalization and constant dynamics, require qualitatively new approaches to the analysis of economic phenomena and processes. In these conditions, economic analytics becomes a key tool for ensuring information and analytical support for making effective management decisions. The purpose of the scientific work is to study the methods and techniques of economic analytics, their theoretical justification, practical application and integration in modern conditions of digital transformation of the economy. The main problems facing analytical activities are identified, in particular, data limitations, insufficient level of digitalization, ethical challenges and the complexity of adapting traditional methods to new conditions. The integration of quantitative and qualitative methods is considered as an effective approach to processing large volumes of data and taking into account multifactorial processes. The possibilities of using innovative technologies to improve analytical processes are analyzed, the importance of developing interdisciplinary approaches and cooperation between scientific institutions, business and government structures is substantiated; practical recommendations for the use of analytical methods in the state, corporate and public sectors are considered. The authors emphasized the need to implement new approaches to collecting, processing and interpreting data, as well as the importance of forming an analytical culture. The practical application of economic analytics is of strategic importance for improving management efficiency, optimizing business processes, and ensuring sustainable development. Further progress in this area depends on the willingness to adapt to new technologies, attract interdisciplinary knowledge, and invest in the formation of an analytical culture at all levels of society.
Keywords: Analytics, Quantitative and Qualitative Methods, Transformation, Methodology, Economic Analysis.

INTRODUCTION
Modern transformation processes in the economy, accompanied by globalization, digitalization and constant dynamics, require qualitatively new approaches to the analysis of economic phenomena and processes. In these conditions, economic analytics appears as a key tool for providing information and analytical support for making effective management decisions.
In scientific research, more and more attention is paid to the development, adaptation and integration of modern methodological approaches aimed at increasing the accuracy, reliability and relevance of analytical results. It is urgent to improve quantitative methods based on mathematical and statistical models, as well as qualitative methods that take into account socio-cultural, behavioral and managerial aspects. The successful integration of these approaches will be able to provide a more comprehensive analysis of economic phenomena, combining

formalized data and expert assessments.
At the same time, modern economic analytics faces a number of challenges. One of them is the growth of data volumes and the complexity of their processing processes. Also relevant is the problem of choosing the optimal tools for different types of analysis, in particular in conditions of instability and high uncertainty of the economic environment.
The relevance of the research topic is due to the need to optimize analytical approaches. Growing competition, market dynamism and digitalization of business processes require rethinking traditional methods of economic analysis and adaptation to new conditions. The article highlights the practical potential of analytical tools in making managerial decisions, explores the problems of their use and identifies prospects for further development.
Methods and techniques of economic analytics allow to systematize large data sets, identify hidden dependencies and trends, and predict possible development scenarios. There is a need for further development of methodological approaches that will allow to adapt analytical tools to the specifics of the digital economy.
Economic analytics as a scientific and practical discipline plays an important role in ensuring effective management of economic systems at various levels. The relevance of economic analytics is due not only to the growth of information flows, but also to the complexity of forecasting, risk management, and resource optimization tasks.
Scientific research into methods and techniques of economic analytics is aimed at improving theoretical and methodological foundations that meet the challenges of the modern economic environment; solving current problems related to the formation of effective tools for economic analytics. The results of the work will contribute to the further development of the methodology of economic analysis and its adaptation to modern conditions of the functioning of the economy.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The purpose of the scientific article is to study the methods and techniques of economic analytics, their theoretical justification, practical application and integration in modern conditions of digital transformation of the economy. Achieving this goal involves identifying key aspects of quantitative and qualitative analysis, their impact on making effective economic decisions. To achieve this goal, the following main tasks have been identified:
Analyze the theoretical and methodological foundations of economic analytics, highlighting its features and scientific approaches.
To explore quantitative methods of economic analysis, focusing on their application.
To characterize qualitative analytical methods, emphasizing their role in taking into account socio-economic aspects and the specifics of the behavior of subjects.
Identify the opportunities and limitations of integrating quantitative and qualitative methods in the decision-making system.
To reveal the problems and prospects for the development of economic analytics in the context of modern challenges.
The results of the study will contribute to the formation of practical recommendations for improving economic analysis, in particular, to increasing its accuracy, adaptability, and relevance.
The results of the study will contribute to the formation of practical recommendations for improving economic analysis, in particular, to increasing its accuracy, adaptability, and relevance.
In modern scientific literature, considerable attention is paid to the issues of globalization, innovation and their impact on economic analytics. Many Ukrainian and foreign authors have studied this topic. Some of them specifically focused on various aspects: integration of technologies and risk assessment; methods of assessing economic efficiency, forecasting and risk analysis in various industries. Many works are aimed at studying the adaptation of analytical

tools to modern conditions. The analyzed publications allow us to outline the main trends and gaps in scientific research, but there is still a need for further research on this topic. In the works of T. O. Shmatkovskaya, the importance of using time series and panel data for building econometric models in the environment of digital transformation is determined. It is argued that such approaches allow taking into account dynamic changes in market conditions and optimizing the decision-making process. The emphasis is on the fact that management decisions require flexibility, which can be achieved through the implementation of adaptive models that can quickly respond to changing parameters in the digital data environment [1; 2; 3].

In turn, in his research, Yu. O. Chalyuk argues about the need to take into account behavioral factors in econometric models for the digital economy. It is noted that traditional models do not always take into account the behavioral aspects of consumers and employees. The use of data from social networks and other digital sources of information opens up new opportunities for modeling consumer behavior and optimizing management decisions [4; 5; 6; 7].

METHODOLOGY

Economic analytics is an important component of modern economic science. It provides a deep understanding of the complex processes that occur in economic systems. Theoretical and methodological foundations are formed on the basis of an interdisciplinary approach that combines theoretical provisions of economic science, mathematics, statistics, and information technologies.

The methodology of economic analytics involves the use of systemic, structural-functional and prognostic approaches, which allow to ensure the comprehensiveness and accuracy of the analysis. The variety of methods used within this discipline determines its versatility and the possibility of adaptation to different levels of research: micro-, meso- and macroeconomic. An important role is played by the integration of traditional and modern methodological approaches, which increases the efficiency of analytical work.

At the microeconomic level, the analysis is aimed at studying individual enterprises, their financial and economic indicators, profitability and efficiency of resource use. The mesoeconomic level focuses on the study of economic processes within regions or individual industries. It includes the analysis of inter-sectoral interaction, regional economic policy, investment climate and the effectiveness of regional clusters. This level helps to identify points of economic growth and the formation of strategies that take into account the specifics of individual territories. Macroeconomic analysis, in turn, covers global economic processes, such as economic growth, inflation, employment, international trade and financial stability. It is based on the study of systemic relationships and the creation of models.

Economic analytics, integrating traditional and innovative research methods, performs a key function at each of these levels. Traditional methods - statistical analysis, correlation-regression models, SWOT analysis and PEST analysis - provide fundamental tools for studying economic phenomena.

The combination of micro-, meso- and macro approaches allows for a comprehensive analysis necessary for the formation of economic strategies in a globalized environment. That is, economic analytics acts as a universal tool that combines a multi-level approach with the possibilities of integrating modern technologies.

The task of economic analytics is to form scientifically based conclusions that serve as the basis for making management decisions. Thanks to the development of theoretical concepts and methodologies, it contributes to the development of strategies for sustainable development and optimization of economic activity. Theoretical and methodological aspects of economic analytics provide not only tools for analysis, but also contribute to forecasting trends and developing recommendations to improve the efficiency of economic systems. Economic analytics serves as the basis for in-depth study of economic realities and the development of innovative approaches

to their solution. Theoretical and methodological principles are a fundamental element in ensuring the quality of scientific research and practical activity in a changing economic environment [8].

Analysis is a research method that consists of the imaginary division of a whole into its component parts and the isolation of individual aspects, properties, and relationships. It allows us to understand individual aspects of a social, economic phenomenon or process, to think abstractly, but it does not allow us to characterize the phenomenon as a whole, in the unity of all its interconnected components [8].

The object of economic analysis is the economic activity of a country, region, district, city, village or a separate enterprise, structural unit, entrepreneur. The object of analysis is determined based on the set goals and objectives of the analysis [8].

Economic activity is the activity of business entities in the sphere of social production, aimed at the manufacture and sale of products, performance of works or provision of services of a value nature, which have price certainty. All economic activity is divided into separate types according to the set goal, form of ownership and management, type of activity, etc.

The main goal of economic analysis is to identify reserves for increasing the efficiency of economic activity and develop measures for their implementation. Economic analysis is aimed at solving specific problems that arise in the activities of enterprises in a certain period of time. Achieving this goal requires solving a number of specific tasks that provide a comprehensive understanding of the state of the enterprise and its capabilities. The key tasks of economic analysis are:

Objective assessment of the activities of the enterprise, its structural divisions and performers. The stage includes an analysis of the implementation of planned indicators, contracts and other obligations, comparison of actual data with planned, regulatory or historical indicators. The main method is comparison, and the basis is the corresponding planned or competitive indicators.

Analysis of the influence of factors on deviations from planned results. The task is to identify factors that have positively or negatively affected performance indicators. For this purpose, methods such as index, dispersion, correlation-regression analysis, elimination method, etc. are used.

Identification and use of reserves for increasing production efficiency. At this stage, the unused capabilities of the enterprise are identified: losses of working time, material, financial or labor resources. It is important to estimate the amount of losses associated with miscalculations or adverse factors, compared with planned data.

Researching innovative approaches and promoting their implementation.

Assessing the reality of planned indicators and developing forecasts. It involves analyzing the compliance of planned tasks with real conditions and forming substantiated forecasts for future development.

Analysis of the competitiveness of the enterprise and market conditions.

Development of recommendations and measures to improve the efficiency of activities. The stage completes the analytical process and provides proposals for improving the strategies and tactics of enterprise development. The recommendations are based on the use of modern innovative approaches and best practices aimed at improving resource efficiency and performance [8].

It is well known that analytics is not only a system of knowledge, but also a direction of people's intellectual activity aimed at solving problems that arise in various spheres of their lives. That is why there are many varieties of analytics that have their purpose in society and are characterized by certain specifics.

Today we are observing the growing importance of analytics in society and the state, especially the role of economic analytics is increasing. It is logical that economic analytics is focused on the study of economic phenomena, objects and processes using appropriate tools that ensure the adoption and argumentation of sound management decisions in problematic economic situations.

In practice, this can be achieved through the use of a holistic set of principles of methodological, organizational and technological support for individual and collective mental activity, which provides the opportunity to effectively process economic information. A well-known specialist in the field of public administration, Yu. P. Surmin, includes two meanings in the term "analytics". On the one hand, he interprets analytics as a field of activity (activity that involves the creation of knowledge about the process and in the process of developing, adopting and implementing public management decisions). Another aspect of this interpretation of analytics is its identification with an applied public administration discipline that uses multiple methods of research and argumentation to develop principles and methods for preparing, adopting and implementing public policy decisions in problem situations that are socially significant [9]. Such an understanding of analytics clearly emphasizes its significance for public servants who, in the course of their professional activities, make management decisions (at different levels, in different spheres of public life). This is confirmed, for example, by the requirements for public servant positions. In addition to the basic requirements, public servants must know: the basics of regional management, economics and personnel management, the labor market, forms and methods of working with the media, the basics of economics, finance, etc. [10].

It should be remembered that economic analysis plays a central role in ensuring competition. Economics as a discipline provides a framework for thinking about how each specific market works and how competitive interactions occur. This framework allows us to formulate the possible consequences of a given practice, whether it is a merger, an agreement between firms or the behavior of a single firm. Economic analysis also provides the tools to determine the direction and magnitude of these effects empirically, if necessary. In some cases, economic analysis may involve the production, processing and evaluation of large sets of quantitative data, including, where appropriate, the development of econometric models. [11, p.9].

There are a number of different methods of economic analysis, but two are considered the main ones: deductive and inductive. Deductive method starts with a general principle or theory and is tested on specific observations. Inductive method: begins with specific observations and uses them to form a general hypothesis or theory [12] .

The deductive approach has a wider application in the development of economic models and concepts, as it allows you to focus on testing existing theories in the context of specific data. The inductive method, on the contrary, is more suitable for discovering new patterns. It is often used in the study of non-standard economic phenomena where there is no clear theoretical basis, for example, in studies of consumer behavior during crises.

In addition to these two basic methods, quantitative and qualitative approaches are widely used in modern economic analytics. Quantitative methods include statistical analysis, modeling, and econometrics, which allow for precise calculations and assessment of relationships between variables. Qualitative methods are aimed at a deeper understanding of the contextual factors that influence economic processes.

Modern researchers are increasingly turning to a mixed approach, using quantitative methods to test hypotheses formulated through qualitative analysis. For example, in studying the effectiveness of government policies in the field of tax reforms, cases of different countries are first analyzed and then econometric models are used to evaluate their results.

In modern conditions, the use of quantitative methods is gaining strategic importance both for research activities and for the practical implementation of economic decisions. Quantitative methods, based on mathematical, statistical and econometric approaches, provide an objective, structured and evidentiary basis for the analysis of economic processes and phenomena. Their role is significant in conditions of significant information load, uncertainty and rapid changes in the external environment.

Modern economic science considers quantitative methods not only as a tool of analysis, but also as a means of modeling the economic behavior of market entities, forecasting long-term trends

and assessing the effectiveness of implemented management decisions. They contribute to the integration of scientific knowledge into the process of managing economic systems, allowing to take into account the multifactorial nature and the interrelationship of internal and external factors of influence.

The development of quantitative methods is the result of a long process of evolution of economic science. Even at the stage of its formation, researchers sought to identify quantitative patterns that could explain the patterns of functioning of economic systems. The current stage of development is characterized by the increasing integration of innovative approaches, such as artificial intelligence technologies, machine learning and big data processing. The theoretical aspects of quantitative methods consist in their promotion of the development of new approaches to modeling economic processes, determining the mechanisms of their interaction and building analytical systems. At the same time, the practical application of these methods is focused on solving real problems, in particular, optimizing production processes, developing market behavior strategies, assessing risks and managing financial flows.

The relevance of quantitative methods research is due to a number of factors. First, the increasing complexity of economic processes requires deeper analysis and modeling, and second, the modern digital economy generates significant data sets that can be used to create more accurate and substantiated forecasts. The importance of quantitative methods also lies in their ability to ensure accuracy, objectivity and scientific validity of conclusions. They allow researchers not only to establish cause-and-effect relationships between phenomena, but also to measure the degree of influence of various factors, determine optimal development paths and predict the consequences of decisions made. At the same time, the integration of quantitative methods into the management process allows you to increase the efficiency of resource use, reduce risks and ensure the achievement of strategic goals of the enterprise or the economic system as a whole.

Despite their significant potential, quantitative methods face a number of challenges. In particular, this is ensuring the representativeness of the source data, as well as the complexity of interpreting the results. The main advantages of quantitative data analysis methods are their functional ability to provide objective and measurable results that contribute to accurate decision-making. They allow you to analyze large amounts of information, identify patterns and trends, and predict future changes based on the development of specialized statistical models. The result is an increase in the reliability of management decisions and a decrease in the likelihood of errors when making them. In addition, quantitative methods provide a systematic approach to assessing results, helping enterprises optimize processes and effectively use available resources.

In practice, solutions such as regression models, time series, and stochastic process analysis are most often used to forecast economic indicators and optimize resources.

Econometric models based on these methods are the most adaptable to their application in the conditions of digitalization. In particular, econometric models based on regression models are used to forecast economic indicators and optimize resources by analyzing the relationship between a dependent variable (economic indicator) and a set of independent variables (factors). The most common form of regression model is linear regression, which has the form:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \cdots + \beta_n X_n + \epsilon \ [13], \qquad (1)$$

- Y – dependent variable (analyzed economic indicator);
- X1, X2, ... , Xn – independent variables (factors that influence the final result);
- β0 – constant (intercept);
- β1, β2, ... , βn – regression coefficients that determine the influence of each factor on Y;
- ε – random error (unexplained factors).

To forecast economic indicators, a model is built on the basis of historical data, and based on the obtained coefficients β1, β2, ... , βn, the future values of the dependent variable are predicted. In

particular, if the values of the independent variables are known, it is possible to estimate the forecast for the indicator Y [13] .

Econometric models based on the analysis of stochastic processes are used to forecast economic indicators and optimize resources by modeling the dynamics of systems in which random changes can significantly affect the outcome. At the same time, stochastic processes allow modeling economic indicators that change over time, taking into account random fluctuations and trends.

One of the most common models used for this is the moving average autoregressive process (ARMA), as well as the extension of such models to stochastic differential equations for more complex systems [13] .

The ARMA (AutoRegressive Moving Average) model is a combination of autoregression (AR) and moving average (MA) and is described by the following equation:

$$Y_t = \varphi_1 Y_{t-1} + \varphi_2 Y_{t-2} + \cdots \varphi_p Y_{t-p} + \epsilon_t + \theta_1 \epsilon_{t-1} + \theta_2 \epsilon_{t-2} + \cdots + \theta_q \epsilon_{t-q}\ [13], \qquad (2)$$

- Yt – forecasted economic indicator at time t;
- Φ1, Φ2, ... , Φn – autoregression coefficients;
- θ1, θ2, ... , θт – moving average coefficients;
- εt – random shock at time t;
- p – order of autoregression;
- q – components of the moving average [13] .

This model is used to forecast economic indicators based on determining the relationships between past values of a time series (autoregression) and random shocks (moving average). It effectively helps to forecast indicators such as resource prices, product demand, sales volumes, etc., on which the overall efficiency of the enterprise depends.

Thus, quantitative methods in economic analytics are an integral element of modern research and management tools. Their development determines the effectiveness of solving both current and strategic problems, contributing to the innovative development of the economy in the face of global changes. The analysis and improvement of these methods is one of the priorities of modern economic science.

Qualitative methods of economic analytics are an important tool in the process of studying complex and multidimensional economic phenomena. Their specificity lies in the ability to reveal the deep essence of processes that are not subject to quantitative assessment through the analysis of structural, behavioral and cognitive aspects of economic activity. These methods are based on philosophical, sociological and economic principles

The possibilities of qualitative methods in economic analytics are due to their ability to take into account socio-cultural, institutional and psychological factors that play a key role in shaping economic behavior. The use of such approaches allows you to obtain informal but valuable information that contributes to building a holistic picture of economic processes. At the same time, qualitative methods create a basis for identifying relationships that remain beyond the scope of traditional quantitative analysis. The limitations of these methods are due to their subjective nature, which arises from the interpretative nature of the analysis. The lack of standardized procedures and the possibility of universalizing the results requires special attention to the validity and reliability of the data obtained. The complexity and duration of qualitative research may limit its application in cases that require operational decision-making.

Despite the above limitations, qualitative methods of economic analysis remain indispensable in the study of new, little-studied phenomena that require conceptualization. They are the basis for the formation of hypotheses that can be further tested by quantitative methods, thereby ensuring the complexity of scientific analysis. Thus, qualitative methods contribute to a deeper understanding of economic reality, acting as an important element of the methodological toolkit

of modern economic science.

Qualitative research tools do not provide quantitative characteristics of the objects under study, but only answer the question of how to research, determine the methods of approaching the study of patterns. Qualitative tools are used both for the research process as a whole and for individual areas. [10] .

Qualitative characteristics include, for example, tax reform, privatization of property, radical restructuring of foreign activities, changes in infrastructure, reform of the agricultural sector, etc. Qualitative characteristics of the economic system are closely related to structural shifts in the economy [14, p . 7].

Due to the various application areas that have developed over the last century, the number of approaches The use of qualitative analysis has increased exponentially. Different types of interviews have developed, such as expert interviews, which emphasize the knowledge of specialists, or narrative interviews, which delve into the stories of individuals about the subject of research.

A variety of approaches have also developed in discourse studies. In addition, ethnographic methods have emerged, characterized by a microfocus on individual practices and their dialectical relationship to social structure. Some of these described qualitative approaches are very open-ended and adapt their research agenda to the subject of study. Others more clearly prescribe standardized methodological steps. This diversity makes it difficult to precisely define qualitative methods. Nevertheless, their common ground lies in understanding complex, multi-level social phenomena, social, political, and economic structures, or the historical and current class contests that have given rise to them. Thus, when analyzing specific events or practices, qualitative researchers take into account their specific historical context (e.g., changing power relations in the global market that affect domestic economic policies) and the dynamics between structures and actors. In other words: to understand the concrete, one must also consider the abstract. Taking this meta-idea into account, qualitative approaches can be defined in two ways: first, they embrace the dialectical relationship between concrete social events and practices and abstract social structures. Second, the emphasis on understanding is characteristic of qualitative research. The distinction between understanding and explanation was first formulated by the philosopher Dilthey. He argues that understanding involves awareness of the (intersubjectively constructed) meaning and/or social practices of both collective and individual practices in the social world [15].

Qualitative methods of economic analysis are an important tool in the study of complex economic phenomena, characterized by multidimensionality and dependence on social, cultural and psychological factors. Due to their ability to take into account context, these methods are widely used to study behavioral aspects of the economy, decision-making processes and the functioning of socio-economic institutions. The potential of qualitative methods lies in their ability to reveal latent phenomena that are difficult to detect through quantitative analysis. Focus group methods, in-depth interviews or content analysis provide access to information about the motivations, beliefs and expectations of economic agents. Qualitative approaches contribute to the generation of new hypotheses, which are the basis for further quantitative research.

However, qualitative methods have their limitations. Their subjectivity and dependence on the researcher's interpretations can lead to distortion of the obtained results. The lack of clear algorithms for data collection and analysis reduces the level of reproducibility of studies and makes it difficult to compare results. They are laborious and often require significant time to conduct. Despite these limitations, qualitative methods remain necessary for the study of new or little-studied phenomena. They effectively complement quantitative approaches, ensuring the complexity and integrity of the analytical process. To maximize their potential, it is important to adhere to scientific principles during data collection and analysis, as well as to use an interdisciplinary approach. Qualitative methods not only allow us to explore the depth of

economic processes, but also create the basis for developing strategies aimed at increasing the efficiency of management decisions. The advantages and disadvantages of qualitative methods of economic analytics are given in Table 1.

Qualitative methods, complementing quantitative approaches, play an important role in ensuring the comprehensiveness of economic analytics, especially in studies that require detailed analysis of socio-economic processes. Mixing methods in a study can occur at different stages. They can be mixed in terms of research objectives, mixed at the data collection stage, and during analysis. The specific research question or questions of the study will guide the decision to adopt a mixed methods research design, as well as where and how to use it. In addition, researchers can use these methods simultaneously or sequentially. That is, researchers can use a qualitative and quantitative data collection tool simultaneously, or they can first use one tool, analyze the data collected with that tool, and use this to construct the second [16].

Table 1

Advantages and disadvantages of qualitative methods of economic analytics

Advantages	Disadvantages
Allow you to gain a deep understanding of economic phenomena	Subjectivity of results due to the influence of researcher interpretations
Take into account the socio-cultural and institutional context	Irreproducibility and difficulty in comparing results
Ensure the identification of latent factors and hidden connections	The long and laborious research process
Contribute to the generation of new hypotheses for further research	Lack of clear algorithms for analysis
Used to analyze little-studied or new phenomena	Possibility of data distortion due to source dependence

S

ource: author's development

There are advantages to conducting mixed methods research. The first, and perhaps most commonly discussed, is the advantage of triangulation. Just as one can use multiple quantitative or qualitative methods in a purely quantitative or purely qualitative study to triangulate the results of a study, the same can be done with a mixed method. Second, mixing research methods in a study can provide a more holistic picture of a phenomenon by approaching it in different ways. Third, a mixed methods approach can lend itself to stronger explanations of the phenomenon [16]. Integrating the methods has other practical benefits. The researchers found an interesting pattern through statistical analysis. Adding a qualitative component helps them understand the human aspects - the thoughts, feelings and perspectives - behind the phenomenon. Although not without its flaws, like all research designs and methods, a mixed methods approach can be a powerful research approach that yields robust conclusions and explanations, as well as a holistic picture of the phenomenon under study. Economic analytics as an interdisciplinary field of science and practice is gaining increasing importance in the context of globalization, digitalization, and the complexity of modern economic systems. The application of economic analytics encompasses not only traditional aspects such as macroeconomic analysis, financial reporting, or business planning, but also new areas, including big data analysis, consumer behavior modeling, and market trend forecasting. Despite numerous achievements, economic analytics faces a number of challenges that affect its further development. Modern economic analytics faces a number of problems that limit its effectiveness and ability to meet the demands of a rapidly changing economic environment. The development of digital technologies, the need for rapid decision-making pose new challenges to researchers and analysts. However, traditional approaches, limited methodological tools, and infrastructural difficulties hinder progress in this area.

Analyzing the main problems of economic analytics is an important step in developing strategies to overcome existing barriers and identify development prospects. That is why Table 2 lists the key problems, their characteristics, and potential implications for analytical practice.

Table 2

Main problems and shortcomings of economic analytics

Problem	Description	Consequences
Insufficient methodological tools	Traditional analysis methods do not take into account the multidimensionality and complexity of modern economic data.	Difficulty making decisions in rapidly changing conditions.
Data quality problem	Data may be incomplete, outdated, or contradictory, making analysis difficult.	False conclusions, errors in predictions, ineffective decisions.
Lagging behind in the implementation of digital technologies	Many organizations are slowly integrating artificial intelligence, machine learning, and blockchain technologies.	Decreased competitiveness, inefficiency of analytical processes.
Ethical issues	Use of personal data, algorithmic discrimination, opacity of methods.	Decreased trust in analytical systems, possible legal consequences.
Lack of qualified personnel	Lack of specialists with competencies in economics, statistics, programming, and data engineering.	Slowing down the implementation of innovative methods, inefficiency of analytics.
Lack of interdisciplinary approaches	Economic problems often require the integration of knowledge from sociology, psychology, and other fields.	Limited analysis of complex economic phenomena, insufficient adaptation to modern conditions.
Regulatory and legal restrictions	Lack of agreed standards and regulations regarding data collection, processing and use.	Legal risks, limitations of international cooperation in the analytical field.
Infrastructure constraints	Lack of access to modern equipment, low level of development of digital infrastructure.	Slowing down the implementation of modern technologies, reducing the productivity of analytical processes.
Resistance to change	Resistance from traditional organizations and professionals to the introduction of new approaches and tools.	Delay in adapting to new market conditions, reduced efficiency.
Problems of standardization of methods	Lack of uniform standards for the implementation of new models and technologies.	Reduced effectiveness of benchmarking between organizations or regions.
High costs of implementing innovations	Innovative technologies often require significant financial resources for integration and maintenance.	Inaccessibility of modern solutions for small and medium-sized businesses, reducing their competitiveness.

Source: author's development

By analyzing the main problems of economic analytics , critical aspects that require the attention of scholars and practitioners have been identified . The lack of quality data, slow digitalization, ethical risks and the shortage of qualified personnel create significant challenges for modern analytical systems. However, these problems also open up opportunities for innovation, collaboration and improvement of methodological tools. Understanding these barriers is the first step towards overcoming them and creating more effective and reliable analytics to support economic decisions.

Prospects for the development of economic analytics are one of the main areas of scientific research and practical implementation of innovations. The rapid development of technologies, globalization of the economy and the need to take into account numerous factors in decision-making - all this creates new opportunities for economic analytics. Table 3 presents the main prospects for the development of economic analytics, which can significantly change approaches to the analysis and forecasting of economic processes.

The prospects for the development of economic analytics indicate the significant potential of this field in solving modern economic challenges. The introduction of new technologies, the integration of interdisciplinary knowledge, the development of open data and adaptation to climate change create broad opportunities for improving analytical activities. The implementation of these prospects will contribute to increasing the accuracy of forecasts, increasing the efficiency of resource management and strengthening the position of economic analytics as an integral tool for decision-making.

Conceptual trends in the development of economic analytics:

A shift from static models to dynamic approaches that take into account time aspects and the adaptability of economic systems.Improving forecasting based on a combination of statistical methods and machine learning algorithms.

Developing standards and principles for ethical data use that minimize negative impacts on society.

Using automated analytical platforms that reduce the time and resources required for data analysis.

Despite the obvious prospects, their implementation requires overcoming certain barriers: infrastructure, namely the lack of availability of modern equipment and technologies in some regions, and regulatory, consisting in the harmonization of legal norms regarding the use of data and new technologies.

Economic analytics is at the crossroads of global changes, which opens up new opportunities for development, but at the same time poses serious challenges. Integration of new technologies, improvement of the methodological basis, interdisciplinary approach and international cooperation are key areas that will contribute to the evolution of economic analytics.

Table 3

Main prospects for the further development of economic analytics

Prospect	Description	Expected results
Implementation of artificial intelligence	Using machine learning technologies to analyze large data sets, create predictive models, and automate analytics processes.	Increasing forecast accuracy, optimizing business processes, reducing analysis costs.
Development of interdisciplinary approaches	Integration of knowledge from related fields (sociology, psychology, ecology) for a deeper understanding of	Improving the adaptability of analytics to the complex and dynamic conditions of the modern world.

	economic phenomena.	
Digitalization of economic analytics	Using cloud platforms, blockchain, and the Internet of Things to collect, store, and process data.	Increasing data processing speed, ensuring process transparency and improving analysis reliability.
Improving the methodological base	Development of new mathematical models, combined approaches (quantitative and qualitative methods), and more accurate analytical tools.	Increasing the scientific validity of results, the possibility of analyzing multidimensional processes.
Internationalization of analytics	Harmonization of economic analysis standards between countries and regions.	Increasing the effectiveness of international cooperation, creating global analytical platforms.
Development of specialist competencies	Training specialists with interdisciplinary skills that combine knowledge of economics, programming, statistics, and data management.	Increasing professionalism of analysts, increasing demand for qualified workers in this field.
Expanding the use of open data	Creation of government and corporate platforms with open access to data.	Increasing the availability of analytics, data transparency, and driving innovation.
The growing role of predictive analytics	Using analytical systems to assess possible scenarios and create recommendations for decision-making.	Increasing the effectiveness of strategic planning, adapting to rapid changes in the external environment.
Ethical regulation	Developing regulatory standards to ensure ethical use of data and prevent discrimination or bias in analysis.	Increasing trust in economic analytics, avoiding conflicts of interest.
Integration into management processes	Using analytics results to make real-time decisions based on up-to-date data and predictions.	Increasing the efficiency of management decisions, reducing risks.
Adaptation to climate challenges	Using economic analytics to assess the impact of climate change, develop sustainable business models, and manage resources.	Promoting the transition to a green economy, reducing environmental risks.
Creating analytical ecosystems	Bringing together research institutes, companies, and government agencies to work together on analyzing major economic problems.	Increasing the speed and quality of decisions, creating a global community of economic analysts.

Source: author's development

CONCLUSION AND DISCUSSION

Economic analytics is an integral part of modern management, which allows you to make informed decisions based on deep data analysis. As a result of the study, it was found that the

key problems remain insufficient data quality, limitations of traditional analysis methods, as well as a low level of integration of modern technologies. At the same time, the prospects for the development of this industry indicate its growing potential in such areas as forecasting, automation and increasing adaptability to external challenges.

A significant achievement of recent years is the combination of quantitative and qualitative analysis methods, which allow us to take into account complex and multifactorial processes. Artificial intelligence, machine learning and big data open up new opportunities for more accurate and operational analysis of economic phenomena. The integration of digital tools and process automation contribute to a significant reduction in the time required for data collection and processing.

However, for the practical implementation of economic analytics, a number of aspects need to be taken into account. First, access to high-quality and relevant data should be ensured, the use of open platforms should be expanded, and uniform standards for information processing should be created. Second, it is necessary to invest in training specialists who can work at the intersection of economics, statistics, and information technology. Third, it is important to develop ethical regulations for the use of data, especially in the private sector.

For small and medium-sized businesses, it is recommended to implement simple and accessible analytical tools that will allow the use of economic analytics even without significant financial investments. Large companies should focus on complex analytical models that take into account a large number of variables and allow for the prediction of market trends. It is advisable for the public sector to integrate analytics to assess socio-economic indicators and develop development programs, in particular in such areas as energy, ecology and healthcare. It is also important to promote the development of international cooperation in the field of analytics, in particular through the harmonization of standards and the exchange of best practices.

The practical application of economic analytics is of strategic importance for improving management efficiency, optimizing business processes, and ensuring sustainable development. Further progress in this area depends on the willingness to adapt to new technologies, attract interdisciplinary knowledge, and invest in the formation of an analytical culture at all levels of society.

REFERENCES

Shmatkovska T. O., Dzyamulych M. I. Modern information and communication technologies in professional activity in the system of new trends in the digitalization of the economy. Economic Sciences. Series "Regional Economy". 2021. No. 18(71). P. 248–255.

Shmatkovska T. O., Dzyamulych M. I. Digitalization of the economy and its transformational impact on the development of strategic management accounting. Economic Forum. 2022. No. 2. PP. 95–100.

Shmatkovska T., DziamulychM., Yakubiv V., MyshkoO., StryzheusL., Yakubiv R. Economic efficiency of land use by agricultural producers in the system of their non-current assets analysis: a case study of the agricultural sector of Ukraine. Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development". 2020. Vol. 20(3). P. 543–554.

Chalyuk, Yu. O. Global socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war. Economy and Society. 2022. No. 37.

Chalyuk Yu. O. Social services in the context of socialization of the global economy: theory and practice: monograph. Kyiv: KNEU, 2022. 320 p.

Chalyuk Yu. O. “Warstate” and “Welfare state”: conflict or synergy of military strategy and social security of Ukraine. Sustainable Economic Development. 2024. No. 1(48). PP. 309–320.

Chalyuk Yu. O., Dovganyk N. M. The influence of demographic factors on the socio-economic stability of China. Internauka. Series: "Economic Sciences". 2022. No. 7(63). PP. 72–82.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC ANALYSIS. URL : https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/Талах%20Т%20А%202/page4.html (access date: 28.11.2024)
Surmin Yu.P. Public administration analytics: essence and development trends. URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/06sypdsv.htm (access date: 28.11.2024)
N. P. Struk. Tools of economic analytics in the professional activities of public servants. Effective Economics. No. 2. 2022. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/81.pdf (access date: 28.11.2024)
Bazetska G. I. Economic diagnostics and analytics in business consulting: lecture notes for students of the second (master's) level of higher education in the field of knowledge 05 "Social and behavioral sciences" specialty 051 "Economics" specialization "Business consulting". Kharkiv: Yaroslav the Wise National University of Law, 2019. 95 p. URL : http://nulau.edu.ua/materials/files/economic_theory/0098/01.pdf (access date: 28.11.2024)
D. Sabrinthia. What is economic analysis? (The question every CFO should be asking). 2024. URL : https://www.financealliance.io/what-is-economic-analysis-the-question-every-cfo-should-be-asking/#what-are-the-methods-of-economic-analysis (access date: 11/28/2024)
Begun S. I., Khomyuk N. L., Podzizei O. O. Econometric methods and models in managerial decision-making in the context of digital transformation. Issue No. 66. 2024. Economy and Society. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4543/4486 (access date: 28.11.2024)
Ruska R. V., Ivashchuk O. T. Textbook "Methods of economic-statistical research". Ternopil: Type, 2014. 190 p. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/618/1/ 85.pdf (date of application: 28.11.2024)
The contribution of qualitative methods to economic research in an era of polycrisis. 2024. URL https://link.springer.com/article/10.1007/s43253-024-00116-2 (access date: 28.11.2024)
Mixed-Methods Research: The Integration of Qualitative and Quantitative. URL : https://www.statisticssolutions.com/mixed-methods-research-the-integration-of-qualitative-and-quantitative/ (access date: 28.11.2024)

FACTORS AFFECTING DOMESTIC TOURISTS' SATISFACTION WITH TOURISM IN HON SON, KIEN HAI DISTRICT, KIEN GIANG PROVINCE

Dr. Nguyen Thi Be Ba
Chair of Department of History-Geography-Tourism, School of Social Sciences & Humanities, Can Tho University
ORCID NO: 0000-0001-6608-2609

Do Van Tien
Freelance tour guide in Can Tho City
ORCID NO: 0009-0006-5298-8665

Nguyen Hong Chieu
F&B, 152, 3/2, Hung Loi Ward, Ninh Kieu District, Can Tho City

ABSTRACT
This study gathers, analyzes, and evaluates data obtained from interviews with 130 domestic tourists through questionnaires. The aim is to establish a theoretical framework for tourism and assess tourist satisfaction at various destinations. It specifically explores the potential and current state of tourism development in Hon Son and examines the factors influencing domestic tourists' satisfaction in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province. Based on the evaluation results, the authors propose strategies to enhance tourism in Hon Son and improve the overall satisfaction of domestic tourists visiting the area. This includes recommendations for organizing, managing, and advancing tourism in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province.
Keywords: Travel, Satisfaction, Hon Son Travel, Kien Giang Province

Introduction
Kien Giang province is a province located in the southwest of the country, favored by nature, so the province has many advantages in tourism development such as resort tourism, eco-tourism, discovery tourism, and sea and island tourism,... in which the most concentrated is sea and island tourism with about 105 large and small islands. In addition to Phu Quoc, sea and island tourism in the Kien Hai district has recently been developing and attracting many tourists. In 2006, Kien Hai district was recognized by UNESCO as a World Biosphere Reserve. This is also a strong point for tourists to visit and explore. Kien Hai island district consists of 4 communes: An Son, Hon Tre, Lai Son, and Nam Du, with Nam Du archipelago, Lai Son island (also known as Hon Son Rai or Hon Son), and Hon Tre island. Which, Nam Du and Hon Son islands are the two places that attract the most tourists with the type of sea and island tourism.
In recent years, Hon Son has been a tourist destination known by many domestic and foreign tourists for its charming mountain scenery and beautiful beaches, which contributes to creating more income for people as well as contributing to the economic development of the locality. However, the current situation of Hon Son tourism still has many issues to pay attention to such as means of transportation, means of tourism, and accommodation facilities that are both few and substandard... In addition, the issue of human resources, environment, and quality of tourism services is also one of the important factors affecting the development as well as the satisfaction of tourists when coming to Hon Son.
Stemming from that practice, the author conducted research and surveyed the topic "Factors

affecting the satisfaction of domestic tourists with tourism in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province" to assess their satisfaction, thereby proposing solutions to improve the satisfaction of tourists so that Hon Son becomes a point to the ideal in the future.

Theoretical basis and research method

Rationale of satisfaction

The concept of satisfaction

Cardozo (1965) is considered to be the first to mention satisfaction in his research on consumer effort, expectations, and satisfaction. Since then, there have been many researchers who have measured and analyzed customer satisfaction in a variety of ways. Pizam, Neumann, and Reichel (1978) define it as "Traveler satisfaction is the result of a comparison between the traveler's experience at the destination and their expectations of the destination." Formell (1992), Hunt (1977), and Oliver (1980) have defined satisfaction from the point of view that emphasizes the evaluation process. Accordingly, customer satisfaction is formed, increased, or decreased depending on the process of using services with different factors affecting customers.

Research by Halstead et al. (1994), Howard and Sheth (1969), and Tse and Wilton (1988) emphasized satisfaction as a result of a customer evaluation process. This means that, after all the use is over, the customer makes general observations about their level of satisfaction, and therefore satisfaction is mainly influenced by the customer's experience with the company and the product.

Customer satisfaction is the psychological state that customers feel about a company (organization) when their expectations are met or satisfied beyond expectations through the consumption of products or services. (Oliver, 1997)

According to Kotler and Keller (2006), satisfaction is the level of a person's state of feeling derived from comparing the perception of a product with that person's expectations. Accordingly, there are three levels of satisfaction: (1) If the customer's perception is less than expected, the customer feels dissatisfied; (2) If awareness equals expectations, customers feel satisfied; (3) If the perception is greater than the expectation, the customer feels satisfied or excited.

Customer satisfaction with a product or service is the foundation and condition needed in a customer retention strategy and building a loyal customer system. Customer satisfaction is simply a business that creates a "positive" gateway point in the customer's mind and feelings.

2.1.3. Factors affecting visitor satisfaction

According to Parasuraman et al. (1985, 1988): "Service quality is determined by many constituent factors and is the main factor determining customer satisfaction". According to Echtner and Ritchie (1993), "A destination consists of a combination of tangible attributes including flora and fauna (eco-tourism sites), cultural heritage sites (cultural tourism sites), historical sites... and intangible attributes such as the hospitality of local people, the safety and security of the social environment...

Based on the scope of the study, the authors selected several factors affecting the satisfaction of tourists at tourist destinations based on references to conduct research and evaluation, including:

Travel Resources:

Tourism resources are the determining factor for the development and attractiveness of tourist destinations. According to the Vietnam Tourism Law (2017), tourism resources are an important part of the tourism territorial system. In addition, Leiper (1990) asserts that natural and cultural resources play a central role in attracting tourists and shaping the experience at the destination.

Infrastructure in tourism:

Infrastructure is an important foundation for tourism development. According to Cooper et al. (1993), infrastructure including transportation, communications, water and electricity supply,

and waste treatment, plays a supporting role in the travel experience and increasing convenience for visitors.

Quality of tourism services:

According to Nguyen Van Dinh and Tran Thi Minh Hoa (2006), the quality of tourism services is the level of suitability of the services provided to the requirements of tourists. In addition, Parasuraman et al. (1988) with the SERVQUAL model have shown that service quality depends on the gap between the customer's expectations and actual feelings.

Human resources in tourism:

Human resources are the workforce serving the tourism industry, playing an important role in creating a positive or negative experience for tourists. According to Baum (1995), the skills and attitudes of tourism human resources have a significant impact on guest satisfaction.

Security and safety in tourism:

According to Pizam & Mansfeld (2006), security and safety are key factors in building a positive image of the destination and maintaining the trust of visitors. A destination with a good security situation will reduce risks and create a sense of peace of mind for tourists.

Prices of tourism services:

The price of tourism services has an inverse relationship with tourism demand. Wearing and Neil (2009) emphasize that: "All other things being equal, a service with a lower price will be more likely to be purchased by customers." In addition, Kotler et al. (2017) assert that perceived value is the main factor for evaluating the reasonableness of prices.

In short, many factors affect the satisfaction of tourists, but it can be seen that the common points are natural resources, cultural heritage, attributes of human tastes, accommodation, entertainment, and entertainment services to satisfy the satisfaction of tourists.

2.2. Data and research methods

2.2.1. Research data

Secondary data is collected through information sources such as scientific journals, books, the internet, projects, dissertations, articles in the press, statistical reports, and some data managed by the management board, the Department of Culture, Sports and Tourism of Kien Giang province, the web portal of the Department of Tourism of Kien Giang province, etc the web portal of Kien Giang Provincial Library... related to research in the current period (literature in the last 5 years) for use in research. After collecting all the necessary information, analyze and synthesize the documents for the research.

Collect information directly in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province to serve the research. Primary data are characterized by showing the nature or relationships of the study subjects. Overcome the situation that secondary data is not useful for research. Help answer questions that secondary data has not yet answered, solve the lack of objectivity and accuracy of secondary data, and ensure up-to-date information. Through interviews with domestic tourists, local authorities, and tourism instructors.

2.2.2. Primary data investigation and processing methods

Primary data were investigated using questionnaires. The subjects of information collection include domestic tourists. To collect and process primary data, the author proceeded through 4 steps:

- Step 1: Design a questionnaire (questionnaire)
- Step 2: Take a mock survey to adjust the questionnaire accordingly.
- Step 3: After the adjustment of the questionnaire, the research team conducts an official investigation. According to Williams et al. (2010), the sample size should be selected from 100

observations. The pattern selection method used is a convenient pattern selection method. The survey location is in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province. The total number of samples collected is 130 domestic tourists traveling on the island.

- Step 4: Survey data analysis: Survey data is processed by SPSS 20.0 statistical software. Performed through frequency running and descriptive statistics.

3. Results of research and discussion

3.1. Tourism potential in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province

3.1.1. Overview of Hon Son

Hon Son (also known as Hon Son Rai) is an island in Lai Son commune, Kien Hai district, Kien Giang province, Vietnam. The island is about 65 km west of Rach Gia city along the line of flying birds and 30 km southwest of the administrative center of Kien Hai district, with a total natural land area of 1,095.02 hectares. Up to now, the island commune has 4 hamlets: Bai Nha A hamlet, Bai Nha B hamlet, Thien Tue hamlet, and Bai Vac hamlet.

The continental shelf is not deep (approximately 60m), so Hon Son has been favored by Kien Giang province to invest in the national grid power line. The entire terrain of Hon Son is in the form of mountains and islands, of which 70% is bedrock with Ma Thien Lanh peak with an altitude of 405m above sea level. From the top of the mountain heading straight to the east is the place to catch the beautiful sunrise on the sea, one of the must-visit landmarks when visiting the island. Hon Son has 7 peaks attached, Ma Thien Lanh is the highest peak, on the top of Ma Thien Lanh there is a flat rock, with very beautiful surrounding scenery, so it is called Courtyard.

Hon Son has spiritual places of worship such as Lai Son Communal House, and Ba Co Chu Temple. Cao Dai Sanctuary, Hai Son Pagoda. Hon Son also has 6 beaches, of which Bai Bang has the most beautiful scenery. Tien Stream is the only stream with clear water flowing from the top of Ma Thien Lanh to Bai Bang, which is a precious source of fresh water for people on the island.

Fishing is the main occupation of the people here. There are also shipbuilding, processing of shrimp, fish, dried squid, and fish sauce production facilities,...

3.2. The current situation of tourism development in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province

3.2.1. Visitors and revenue from tourism

In recent years, the number of tourists coming to Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province has increased significantly year by year with a stable growth rate. However, in 2 years 2020 – 2021, due to the impact of the COVID-19 epidemic, the number of tourists decreased compared to the previous growth rate.

Table1. Statistics of tourists to Hon Son (2019 – 2023)

Visitors	**Time**				
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Hon Son	120.580	95.337	58.826	119.011	174.005

(Tourism Management Department – Department of Tourism of Kien Giang province, 2024)

Based on the actual situation of Vietnam in particular and the world in general, which has been experiencing the COVID-19 epidemic, affecting all aspects of the socio-economy, tourism in Hon Son is also inevitable from this influence. Specific proof of the impact of the COVID-19 epidemic on Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province is that from 2020 through 2021, the number of tourists decreased greatly compared to the growth rate in previous years, so it could not be achieved as planned. However, from 2022 to 2023, after the new normal, the Covid epidemic under control in Hon Son tourism has gradually recovered and attracted a lot of tourists to return to this place, contributing to the development of tourism in Kien Hai district as well as Kien Giang province.

The tourism revenue statistics of Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province are directly

proportional to the tourist statistics of the island. In other words, Hon Son's tourism revenue has changed in 2019 – 2023.

Table 2. Statistics on tourism revenue of Hon Son (2019 – 2023)

Turnover (Billion VND)	**Time**				
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Hon Son	98,5	80,1	55,6	105	134,2

(Tourism Management Department – Department of Tourism of Kien Giang province, 2024)

In general, tourism revenue is adjusted depending on the number of tourists coming to Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province, specifically increasing sharply in 2019 and gradually decreasing in the period 2020 – 2021 (the reason is due to the impact of the COVID-19 epidemic). However, in the following years, revenue tended to increase compared to previous years with the same number of tourists. Specifically, in 2019 it was 120,580 (visitors), higher than the number of tourists in 2022 of 119,011 (visitors); meanwhile, Hon Son's statistical revenue in 2019 was 98.5 (billion VND), which is lower than the revenue in 2022 of 105 (billion VND). All of this shows that tourists have spent more when traveling on the island, and the quality of service has improved.

3.2.3. Travelers' assessment of satisfaction with tourism in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province

3.2.3.1. Assessment of travelers' satisfaction with "Infrastructure, material and technical facilities"

The level of satisfaction of tourists with the factor "Infrastructure, facilities – techniques" was rated by tourists at the level of "Good" with an average value of 3.60. This shows that tourism resources and infrastructure, facilities, and technical facilities in Hon Son have had a good impact on tourist satisfaction. According to the evaluation results, tourists are attracted by attributes related to infrastructure, physical and technical facilities in Hon Son, especially tourist attractions with signboards for tourists through clear regulations (Mean = 3.73) and public services, The communication system is fully ensured and responsive (toilets, parking lots,...) (Mean = 3.62).

3.2.3.2. Assessing travelers' satisfaction with "Tourism Resources"

Tourists' satisfaction with the "Tourism Resources" factor is rated as "Good" by tourists with an average value of 3.69. This shows that the tourism resources in Hon Son have had a good impact on the satisfaction of tourists. According to the evaluation results, tourists are attracted by attributes related to tourism resources in Hon Son, especially the beautiful and natural landscape (Mean = 3.95) and typical and attractive local cuisine (Mean = 3.92).

3.2.3.3. Evaluate the satisfaction of visitors with "Service price"

The level of satisfaction of tourists with the factor "Service price" is rated by tourists at the level of "Good" with an average value of 3.51. This shows that the price of tourism services in Hon Son has had a good impact on the satisfaction of tourists. According to the evaluation results, tourists are attracted by attributes related to the price of tourism services in Hon Son, especially the reasonableness of food and beverage prices (Mean = 3.55) and the reasonableness of accommodation service prices (Mean = 3.54).

3.2.3.4. Assessment of travelers' satisfaction with "Quality of human resources"

The level of satisfaction of tourists with the factor "Quality of human resources" was rated by tourists at the level of "Good" with an average value of 3.54. This shows that the quality of human resources in Hon Son has had a good impact on the satisfaction of tourists. According to the evaluation results, tourists are attracted by attributes related to the quality of human resources in Hon Son, especially service staff with professional qualifications, good professional skills and ready to meet the reasonable needs of tourists and tour guides with high professional qualifications and good skills with Mean = 3.66.

3.2.3.5. Rating of travelers' satisfaction with "Security and safety"

The level of satisfaction of tourists with the "Security and safety" factor is rated at the "Good" level with an average value of 4.04. This shows that security, order, and safety in Hon Son have had a good impact on the satisfaction of tourists. According to the assessment results, tourists are attracted by attributes related to security, order, and safety in Hon Son, especially good management of food safety and hygiene (Mean = 4.18) and no begging, pulling, theft, etc pocket hook (Mean = 4.05).

3.2.3.6. Assessment of travelers' satisfaction with "Quality of tourism services"

The level of satisfaction of tourists with the factor "Quality of tourism services" is rated by tourists at the level of "Good" with an average value of 3.70. This shows that the quality of tourism services in Hon Son has had a good impact on the satisfaction of tourists. According to the evaluation results, tourists are attracted by attributes related to the quality of tourism services in Hon Son, especially clean, airy, fully equipped accommodation facilities (Mean = 3.95) and diverse, attractive, and characteristic sightseeing, entertainment, and entertainment services (Mean = 3.88).

3.3. Solutions to improve the satisfaction of domestic tourists in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province

3.3.2. Solutions to increase the satisfaction of domestic tourists in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province

3.3.2.1. Solutions for the development of infrastructure, material, and technical facilities in service of tourism

The roads on the island need to be upgraded and expanded as well as the quality of the road surface must be flat so that access to attractions around the island is easy and convenient.

It is necessary to improve and upgrade the communication system, especially the wireless network and the internet so that visitors can access information easily, effectively, and quickly.

For medical facilities, due to the topography of the island located far from the mainland, it is necessary to equip the necessary medical supplies for first aid when tourists encounter accidents. Periodically check and propose replacement, issue more necessary and modern tools.

3.3.2.2 Solutions to improve the quality of tourism services

It is necessary to invest in trams to take tourists from the pier to nearby accommodations, taking tourists to visit the island in the evening. For specialized motorbikes for tourists to rent to serve the movement and sightseeing on the island, it is necessary to upgrade, remodel, and renovate regularly.

It is necessary to invest in upgrading and building new hotel systems, especially commercial hotels, and high-class resort hotels with a full range of auxiliary services (sports complexes, fairs, conferences, seminars, restaurants, entertainment facilities, etc ...) is very important and necessary.

It is necessary to select several additional services to prioritize investment in building integrated entertainment and sports services to meet the needs of tourists, especially domestic tourists - a tourist market with high demand for entertainment and sports services.

3.3.2.3. Solutions for exploitation and protection of tourism resources

The development needs to be based on embellishment elements, selectively building new attractions while still retaining its inherent "natural" appearance.

It is necessary to maintain the indigenous culture of the people of the sea and islands, avoid the introduction of foreign cultures that make it less attractive to tourists; and strengthen the promotion as well as processing of local specialties.

The protection of tourism resources needs to be intensified, especially the need for specific programs or plans in the coming period to respond to and adapt to climate change affecting the island's facilities, infrastructure, and tourism resources

3.3.2.4. Solutions to ensure the reasonableness of tourism service prices

Tourism management boards in Kien Hai district in general and Hon Son in particular need to pay more attention to shopping prices, because when traveling, tourists often have the habit of shopping in the places they go, especially souvenirs. Next, the price of food and accommodation also needs to be considered because these are two essential needs when traveling.

3.3.2.5. Solutions to ensure safety and security in tourism

Strengthen security and order around the island, strictly handle the situation of tug-of-war, begging, and challenging tourist prices at tourist attractions and tourism business establishments, especially discourage tourists from giving money to beggars, including children; strictly handle theft at tourist attractions and guest motels.

3.3.2.6. Solutions to improve the quality of human resources for tourism

For managers: Conduct statistics and labor analysis in the tourism industry to identify training needs, and focus on human resources directly in the locality that mistakenly convert from exploitation, fishing, and traditional craft villages to the tourism sector.

Forecasting and orienting the demand for human resources for each wrong period has additional solutions and attracting qualified human resources in the province and the Mekong Delta region. Annually, management officials and tourism researchers to the island to study the experience of tourism management of provinces in the region; foreign marine tourism models have similar advantages and potentials to Hon Son.

3.3.2.7. Environmental protection solutions in tourism

For local authorities, it is necessary to strengthen the inspection and organization of garbage collection activities every day and organize specialized topics on environmental pollution as well as the consequences of waste affecting life, activities, and landscapes on the island for people to grasp information.

Strengthen mobilization for people to be aware of participating in environmental protection, especially the marine and island environment; arrange more garbage containers and waste pits in the area, and strictly handle acts that harm the environment; It is necessary to have policies to encourage people to participate in garbage collection, establish volunteer teams to do volunteer work such as collecting garbage at beaches.

3.3.2.8. Tourism promotion solutions

4. Conclusion

The results of the study show that domestic tourists to Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province have a diversity of age, occupation, personal income... with different travel purposes, most of which are for sightseeing and entertainment. In addition, the research results also show that more than 80% of domestic tourists have and plan to return to travel to Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province in the future.

The results of the study not only reflect relatively fully the aspects of tourism in Hon Son, Kien Hai district, Kien Giang province, and the island's ability to attract tourists based on tourist satisfaction but also provide an important practical basis for the locality in implementing plans towards the island's tourism development and improving the attraction of tourists to Hon Son more effectively, creating competitiveness with other destinations in the region and the whole country.

REFERENCES

Baum, T. (1995). Managing human resources in the European tourism and hospitality industry: A strategic approach. London: Chapman & Hall.

Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustainable tourism: An evolving global approach. Journal of Sustainable Tourism, 1(1), 1–5. https://doi.org/10.1080/09669589309450696

Cardozo, R. N. (1965). An experimental study of customer effort, expectation, and satisfaction. Journal of Marketing Research, 2(3), 244–249. https://doi.org/10.1177/002224376500200303

Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., & Wanhill, S. (1993). Tourism: Principles and practice. New York: Longman.
Cronin, J. J., & Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. Journal of Marketing, 56(3), 55–68. https://doi.org/10.1177/002224299205600304
Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64(1), 12–40.
Fornell, C. (1992). A national customer satisfaction barometer: The Swedish experience. Journal of Marketing, 56(1), 6–21. https://doi.org/10.1177/002224299205600103
George, R. (2003). Tourists' perceptions of safety and security while visiting Cape Town. Tourism Management, 24(5), 575–585. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00003-7
Gunn, C. A. (1988). Tourism planning: Basics, concepts, cases. New York: Taylor & Francis.
Halstead, D., Hartman, D., & Schmidt, S. L. (1994). Multisource effects on the satisfaction formation process. Journal of the Academy of Marketing Science, 22(2), 114–129. https://doi.org/10.1177/0092070394222002
Howard, J. A., & Sheth, J. N. (1969). The theory of buyer behavior. New York: John Wiley & Sons.
Hunt, K. H. (1977). CS/D: Conceptualization and measurement of consumer satisfaction and dissatisfaction. Cambridge, MA: Marketing Science Institute.
Kotler, P., & Keller, K. L. (2006). Marketing management (12th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
Kotler, P., Keller, K. L., Brady, M., Goodman, M., & Hansen, T. (2017). Marketing management (3rd European ed.). Harlow: Pearson Education.
Lashley, C. (2008). Hospitality experience: An introduction to hospitality management. Oxford: Butterworth-Heinemann.
Leiper, N. (1990). Tourism systems: An interdisciplinary perspective. Palmerston North: Massey University Press
Nguyen Van Dinh, & Tran Thi Minh Hoa. (2006). The scientific and practical basis of tourism service quality. Hanoi: Educational Publishing House.
Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. Journal of Marketing Research, 17(4), 460–469. https://doi.org/10.1177/002224378001700405
Oliver, R. L. (1997). Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer. Boston, MA: McGraw-Hill.
Pizam, A., & Mansfeld, Y. (2006). Tourism, security, and safety: From theory to practice. Burlington, MA: Elsevier Butterworth-Heinemann.
Pizam, A., Neumann, Y., & Reichel, A. (1978). Dimensions of tourist satisfaction with a destination area. Annals of Tourism Research, 5(3), 314–322. https://doi.org/10.1016/0160-7383(78)90115-9
Tarlow, P. (2014). Tourism security: Strategies for effectively managing travel risk and safety. Boston: Elsevier.
Tse, D. K., & Wilton, P. C. (1988). Models of consumer satisfaction formation: An extension. Journal of Marketing Research, 25(2), 204–212. https://doi.org/10.1177/002224378802500209
Wearing, S., & Neil, J. (2009). Ecotourism: Impacts, potentials, and possibilities. London: Routledge.
Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1990). Delivering quality service: Balancing customer perceptions and expectations. New York: The Free Press.

SOLUTIONS TO DEVELOP TOURISM AT SILK ROLL ESTABLISHMENTS IN VINH THANH DISTRICT, CAN THO CITY

Dr. Nguyen Thi Be Ba
Chair of Department of History-Geography-Tourism, School of Social Sciences & Humanities, Can Tho University
ORCID NO: 0000-0001-6608-2609

Do Van Tien
Freelance tour guide in Can Tho City
ORCID NO: 0009-0006-5298-8665

Trieu Thi Thuy Duy
California Fitness & Yoga is located at Vincom Xuan Khanh, 3rd Floor, 209 30/4 Street, Xuan Khanh Ward, Ninh Kieu District, Can Tho.

ABSTRACT
This study analyzed and evaluated primary data from interviews with 115 tourists using questionnaires to assess tourism development's potential and current status at the ham-making facility in Vinh Thanh district, Can Tho City. The analysis results showed that the current status of tourism exploitation at the ham-making facility in Vinh Thanh district, Can Tho city is not commensurate with the potential, tourism products are still monotonous,... more attention should be paid to promotion and investment to develop tourism here. Through the evaluation results, the author proposed several solutions to effectively exploit the ham-making facility associated with tourism. The research results will bring benefits to the local economy, community, and tourism businesses,... in the process of organizing, managing, and developing tourism at the ham-making facility in Vinh Thanh district, Can Tho City.
Keywords: Tourism, Can Tho tourism, Craft village tourism

Introduction
Can Tho is blessed by nature with a dense system of canals, fertile alluvium, and forms of tourism originating from the living needs of the people here. Tourism at craft establishments is increasingly invested in and exploited so that tourists can both visit and experience how artisans skillfully create products and hear about the traditional culture of the locality in particular and the culture of Vietnam in general. Thanks to the visit, businesses can participate in tourism and create outlets for products that help people through tourist purchases.
Standing out from other districts in terms of geographical location, Vinh Thanh district holds the position of the gateway to the golden quadrilateral of economic growth in Can Tho - Dong Thap - An Giang - Kien Giang. Because of its favorable location, Vinh Thanh district has been and is a place to attract investment and develop tourism with many different types. Coming here, in addition to sightseeing, visitors can also experience harvesting activities, enjoying fruits in the garden, etc. Besides, this place is also home to many traditional occupations such as Kinh E mat weaving, traditional villages making rice paper, shrimp paste, etc. Typically, the famous silk sausage-making profession with its unique flavor. The silk sausage-making profession in Vinh Thanh district - Can Tho city is one of the types of humanistic tourism resources with great potential for tourism development but has not been exploited and invested effectively. As a purely agricultural district, Vinh Thanh has many potentials and advantages with abundant and fresh local raw materials, so the ham here has a more distinctive flavor than other regions. The

study "Solutions for Tourism Development at Ham-making Facilities in Vinh Thanh District - Can Tho City" helps to promote more tourism products at the facilities here to domestic and international tourists to develop tourism in Vinh Thanh in particular and Vietnam in general.

2. Theoretical basis and research methods

2.1. Theoretical basis of tourism at vocational establishments

Tourism at the craft establishment is a place that gathers people who produce different products and through which they provide services related to their production process. It not only plays a role in enhancing the trading activities of the establishment but also contributes to introducing, preserving, and honoring the traditional cultural values of the locality, country, and ethnicity. Tourism at the craft establishment also contributes to the development of the economic structure in a sustainable direction in the issue of product consumption, creating jobs and increasing income for the people.

Craft tourism is a type of tourism in which visitors come not only to learn and observe artisans making products but also to serve as a means to spread culture and customs to visitors.

2.1.1 Concept of Profession

A profession is a field of activity in which workers are trained in knowledge and skills to produce certain material products or spiritual services to meet the needs of society. A profession in society is not an absolute stability, but a profession, like a living body, is formed, develops, and perishes depending on the development of society.

2.1.3 Occupation classification

According to Decision No. 34/2020/QD-TTg of the Prime Minister of Vietnam, the list of occupations is classified based on the following concepts:

Specific work: is work expressed by a set of tasks and responsibilities associated with the means performed by humans (owners or self-employed people).

Occupation: a set of specific jobs that are similar in tasks or have a high degree of similarity in main tasks.

Occupational classification: is the coding of occupations into groups of similar skills acquired through education or experience.

Skills: the ability to perform the tasks of a certain job. Skills are divided into: skill level and professional skills.

First, the skill level represents the difficulty and complexity of performing a task. The skill level is divided into 5 levels.

Second, professional skills include: the professional field (corresponding to the training groups) that the job requires, the tools and machinery used, the raw materials used in production, and the type of products and services made.

2.1.4 Characteristics of tourism at vocational establishments

Nowadays, it is undeniable that the great and valuable role that craft establishments have brought to society is not only in economic terms such as solving employment in rural areas, eliminating hunger and reducing poverty, and helping to transform the local economy, but it is also a means to preserve and promote cultural values imbued with the national identity of Vietnam.

Tourism at craft establishments contributes greatly to promoting and preserving the traditional cultural values of the locality.

Tourism at vocational establishments contributes to economic development: Tourism will contribute to creating more jobs and creating conditions to increase income for residents at vocational establishments.

Tourism at craft establishments is always associated with other types of tourism: such as craft village tourism, resort tourism, sightseeing tourism, entertainment tourism, etc. Creating diversity in tourism creates a double source of income for tourism industry revenue.

In addition, tourism at vocational establishments also depends greatly on the community. The community is the main factor in creating tourism products and directly participates in the process

of creating tourism products.

Research data and methods

Data

Secondary data: Collect, analyze, and synthesize information from various sources to assess the overall picture of tourism development at ham production facilities in Vinh Thanh district. The goal is to provide a basis for proposing solutions to promote tourism at these facilities in the future. This data source includes reports, statistics, publications, previous studies, and other published documents.

Primary data: Primary data helps answer questions that secondary data cannot answer, while minimizing subjectivity and improving the accuracy of information, ensuring the data is up-to-date. The primary data collection method is carried out through direct interviews with many different subjects, including tourists, owners of ham production facilities, tourism lecturers, and local government representatives.

2.2.2. Methods of investigation and processing of primary data

To collect information directly from tourists, this study used primary data collected through a questionnaire survey. The process of collecting and processing primary data was carried out in four stages:

Questionnaire Drafting: The first stage focuses on designing the survey questionnaire.

Pilot survey: The questionnaire was tested on a small group of subjects to assess the clarity, understandability, and appropriateness of the questions, thereby adjusting and perfecting the questionnaire.

Formal survey: After being adjusted, the questionnaire was used in the formal survey. The study followed the recommendation of Williams et al. (2010) for a minimum sample size of 100 observations. A convenient sampling method was applied, with the survey site at the ham production facilities in Vinh Thanh district. In total, 115 tourists participated in the survey.

Data analysis: The collected data were analyzed using SPSS version 20 software. Descriptive statistical analysis, including frequency statistics, was used to assess the current tourism potential at pork roll production facilities in Vinh Thanh district, to serve tourists.

3. RESEARCH RESULTS

3.1. Tourism potential at the ham-making facility in Vinh Thanh district

3.1.1 History of formation and development of the ham-making profession in Vinh Thanh district

Vinh Thanh hamlet making is located in Qui Lan 6 hamlet, Thanh Quoi commune, Vinh Thanh district, Can Tho city. The hamlet-making profession here has existed for more than 30 years and currently, about 5 households are making the profession with a long-standing brand. According to the long-time artisans here, the profession has existed here for a long time. At first, the production here was only on a small scale from the abundant local fuel source, all stages were done manually, including the meat pounding which was done by hand. Every day, they used their finished products to sell with wet rice paper, creating an extremely attractive wet rice paper ham dish. Through selling ham with wet rice paper, they have quietly promoted their ham to diners. Gradually, thanks to the unique, delicious flavor of the ham here, many people know the Vinh Thanh ham brand.

The profession of making pork rolls in Vinh Thanh district not only creates delicious quality products, ensuring food hygiene and safety but also brings income to many local workers.

3.1.2 Production process and characteristics of Vinh Thanh pork roll

To make a good quality and delicious ham, the first step is to prepare the ingredients. The meat used to make ham here must be fresh and firm, and when pressed with your hand, it must be elastic. Only the hind leg meat is selected. This is the decisive factor in creating a delicious ham. After that, the fat and tendons are removed from the meat, cut into small pieces, and put in the freezer. The next indispensable ingredient is fat. Here, the fat is carefully selected: fat has no rancid smell, is white or ivory, and does not ooze. Also, the fat after being cleaned is put in the

freezer until it reaches a temperature of about 5 degrees.
Next, when the appropriate temperature is reached, the above ingredients will be finely ground. The fat is roughly ground with a chicken intestine machine and then frozen to prepare for the next step. The meat is put into a coarse grinder at high speed, then the ingredients to marinate the meat are added. The ingredients to marinate the meat are also carefully selected, especially the fish sauce. The fish sauce used to marinate the meat must be a good fish sauce, reaching 420 protein. After that, the meat is ground slowly to mix the additives evenly and gradually increase the speed to break down the meat structure.
After the meat is ground to a certain level, the worker reduces the speed of the machine and adds the previously ground fat and the remaining spices and additives. The finished product is then wrapped in banana leaves to quickly shape the meat to prevent it from drying out and reducing its elasticity.
After the above steps, the sausage will be steamed to keep its deliciousness. Put the sausage in a steamer at a temperature of about 100 degrees. Steaming time depends on the weight of each sausage, the number of sausages in the steamer, and the steaming equipment.
After steaming, the sausage will be cooled, packaged, vacuum-sealed and refrigerated. The product reaches consumers with a delicious taste, meeting food hygiene requirements printed on the packaging with the name Vinh Thanh sausage.
3.1.3 Products of the Profession
The most typical dish in the ham-making profession of Vinh Thanh district is ham with a very delicious flavor, however, this place also produces many types of ham with different flavors to suit each customer such as normal meat ham, delicious ham type I, II, III, ham with tendons.
Although this place is famous for its pork rolls with its unique rich flavor, in addition to pork rolls, it also produces many other products such as beef rolls, fried rolls, head rolls, raw meatballs, Hue spring rolls, pate, etc., but the most famous is still pork roll.

CURRENT STATUS OF TOURISM DEVELOPMENT IN SILK JOBS MAKING IN VINH THANH DISTRICT

3.2.3 Tourists' reviews of tourism at the ham-making facility in Vinh Thanh district
Tourism resources: Local tourism resources play a very important role because the charming natural landscapes and valuable historical relics are the first choice for tourists when choosing a place to visit. Out of 115 survey samples collected, tourists rated the level of good for 2 criteria: X3, and X4. In general, the average level was rated for the criterion "Tourism resources" at a high level: 4.13 (meaning that tourists rated Vinh Thanh silk sausage tourism resources well). Thus, it can be seen that the tourism resources at the destination, Vinh Thanh silk sausage making, are diverse and are popular, interesting, and known by many tourists. They highly appreciate the tourism resources here.
Infrastructure and technical facilities: According to the evaluation results from tourists, the factor "Infrastructure and technical facilities" is at an average level with an average value of 3.98 of 5 criteria from X6 to X10. Through statistics, it can be seen that tourists are affected by all attributes in the infrastructure including the convenient transportation system to the ham-making industry in Vinh Thanh district (Mean= 3.87); Spacious and airy parking and reception area (Mean 3.91); Clean water, electricity, and toilet systems ensure good tourism services (Mean= 3.99); Communication system at the ham making industry in Vinh Thanh district ensures good tourism services (Mean= 4.05); Well-organized tourist transportation services are of good quality (Mean= 4.10). Thereby, it can be seen that tourists are most affected by the observation variable "The transportation system to the ham-making industry in Vinh Thanh district is convenient".
Table 13: Tourists' assessment of infrastructure and technical facilities in the ham-making industry in Vinh Thanh district
Security and environmental sanitation: Based on the processed data table above, it can be seen

that the security and environmental sanitation situation when visiting and traveling at the ham-making profession in Vinh Thanh district is safe and receives the attention of the majority of tourists with an average value of 3.90. The level of tourist attraction is also in the good group of 2 criteria. From X11 and X12, through statistical data, it can be seen that tourists are affected by all attributes in safety & security including Safety (Mean = 3.86) and no phenomenon of soliciting tourists (Mean = 4.00). Thereby, the situation of soliciting, begging, garbage, security, or street vendors is not too significant and does not affect tourism in the ham-making profession. Although it does not affect significantly, it still leaves a not-so-good image in the hearts of diners when they have the opportunity to visit the capital of the West.

Product quality: According to the evaluation results from tourists, the factor "Product quality" is at a good level with an average value of 4.09. Through statistics, it can be seen that tourists are affected by all attributes in Product quality including 4 criteria X16, X18, X19, X20: Diverse and attractive tourism services (Mean= 3.43); Products ensure food hygiene and safety (Mean= 3.45); Food and accommodation services near tourist attractions (Mean= 3.46); Shopping stores, souvenir stalls at the ham making profession are diverse and attractive (Mean= 3.39). Thereby, it can be seen that tourists are most affected by the observed variable "Food and accommodation services near tourist attractions". And least affected by the observation variable "Shopping stores, souvenir stalls at the ham making craft are diverse and attractive", because the tourism services are not diverse and attractive to tourists, but still at a fairly high level of evaluation which is good.

Human resources: According to the evaluation results from tourists, the factor "Human resources" is at a good level with an average value of 4.06. Through statistics, it can be seen that tourists are affected by all attributes in the human resources of the 4 criteria from X19, X20, X21, and X22 including: People support tourists to the best of their ability. (Mean = 4.08); People know tourism (Mean = 4.06); Staff at accommodation and dining establishments are very friendly and polite (Mean = 4.11); People and staff have good communication skills with guests (Mean = 4.00). Through that, it can be seen that tourists are most affected by the observation variables "People support tourists to the best of their ability" "People know tourism" "Staff at accommodation and dining establishments are very friendly and polite" and "People and staff have good communication skills with guests".

3.3 Solutions for tourism development at the silk sausage-making facility in Vinh Thanh district

3.3.1 Solutions on infrastructure and technical facilities

Currently, the technical facilities in the ham-making industry in Vinh Thanh district have met the needs of production and business of products, but tourism has received little attention and investment. It is necessary to invest and build facilities to serve the needs of enjoying the products of the ham-making industry here, in addition, it is necessary to integrate local specialties, with criteria to ensure quality, hygiene, and food safety. Develop food establishments (in many different types) associated with accommodation establishments or independent food businesses.

3.3.2 Human Resource Solutions

Local human resources are fully capable of providing for tourism activities. However, they only meet the quantity but not the quality. To solve this problem, local authorities should promote and mobilize people to better understand the benefits of participating in tourism services. Thereby, it is necessary to train human resources in the tourism profession, foreign language communication skills, application of information technology in tourism, training in tourism business... to be able to meet the increasing needs of domestic and international tourists.

3.3.3 Solutions for developing security and environmental sanitation

Strengthen the management of environmental sanitation in the profession. Professional establishments must commit to protecting the environment and conduct production activities in an environmentally friendly manner.

Appropriate measures should be taken to treat waste discharged into the environment. Encourage

production facilities in the industry to apply cleaner production solutions to reduce waste and bring high economic efficiency.

Provide capital support for business owners in the profession to apply production technology that creates less waste. It is necessary to focus on education and raising awareness of people and tourists in environmental protection. Local authorities and relevant agencies need to develop criteria for the "Green profession" to protect hygiene towards sustainable development.

3.3.4 Solutions for tourism products in the profession

The products of the profession and tourism services in the profession need to aim to meet the following aspects: Diversity in designs and types with the characteristics containing the cultural essence of the profession, but must meet the tastes of the market that is changing rapidly. Aiming for practical and modern designs, compact and suitable as souvenirs for tourists.

Building an experiential tourism model creates opportunities for tourists to participate in the stages of creating finished products such as grinding meat, and marinating meat,... Through these experiences, it will create a strong impression and attract tourists when visiting the profession. In addition, it is necessary to build cultural events, exhibitions, and tourism fairs to attract tourists to visit the ham-making profession in the Vinh Thanh district.

3.3.5 Solutions to tourism promotion and distribution policies

Tourism development policy: Departments and local authorities need to issue tourism development policies, and projects to build specific tourism products, and create a favorable environment for businesses and communities to develop tourism. It is necessary to continue to call for investment in tourism development projects in Vinh Thanh in particular and in Can Tho City in general.

Promoting and advertising tourism information: Promoting and advertising tourism is one of the solutions to increase the number of tourists who know about the profession as well as attract visitors. However, tourism promotion and information activities, especially introducing tourism in the local profession, are still weak, leading to failure to attract visitors here.

It is necessary to promote and publicize information and images of the profession in tourism publications, leaflets, fairs, exhibitions, and domestic and international tourism events; integrate activities to promote the profession's products and tourism in the profession with cultural and sports events, conferences, and tourism fairs.

In addition, introduce the profession on mass media (television, video clips, social networking sites, Youtube,...) on the websites of the Department of Culture - Sports and Tourism of Can Tho City and tourism websites in the Mekong Delta. In addition, it is possible to organize a contest to design logos, slogans, or ideas for new ham products for the profession to increase the main province for tourism here.

CONCLUSION

The silk sausage-making profession in Vinh Thanh district is a potential humanistic tourism resource and has extremely valuable significance for the tourism development of Can Tho City in general and Vinh Thanh district in particular. The tourism products of the profession include both tangible and intangible values. The profession carries within itself cultural values imbued with national identity, bringing unique and distinctive traditional products created by the talented and skillful hands of artisans. These cultural beauties are the attractive features that attract domestic and foreign tourists to visit traditional Vietnamese professions.

The general assessment of tourism potential in the ham-making profession in Vinh Thanh district, Can Tho shows that the area possesses significant tourism resources, creating a premise for tourism development associated with this traditional profession. However, the exploitation of the potential is still limited. Local people's awareness of the role and importance of tourism in the development of the ham-making profession is not high. Current tourism activities are spontaneous, ineffective, and lack close coordination between the community, government,

businesses, and travel companies. The lack of investment interest and solutions to support tourism development in the profession, along with weak tourism promotion and advertising, has made information about the ham-making profession not widely disseminated to tourists. Therefore, although the tourism potential of the profession is clear, there needs to be synchronous solutions and close cooperation between relevant parties to effectively and sustainably exploit this potential.

REFERENCES

Williams, KC, & Williams, CC 2011. Five key ingredients for improving student motivation. Research in Higher Education Journal, 12, 1 – 23.

Do, VT, Nguyen, TBB, Nguyen, HHB, Ho, TTL, & Tran, GL (2024). Research trends in craft village tourism: Theoretical and practical approaches. The Fourth International Conference on Innovations Social Sciences Education and Engineering, Can Tho, 2024.

Vu Thi Hai Anh, & Lam Pham Thi Hai Ha. (2023). Research on solutions to develop traditional craft village tourism in Hanoi city.

Truong Sy Vinh (2018), Research on developing craft village tourism in the Mekong Delta

Truong Tri Thong (2021), Factors Affecting the Development of Craft Villages Serving Tourism in Phu Quoc City, Kien Giang Province

Gaitri Kumari and Abhaya Ranjan Srivastava (2017), The Revival of Pyatker Paintings through Village Craft: A Study of Jharkhand

Ssesimba, Giuse (2019), Factors influencing tourists' preferences for crafts: a case study of East African craft villages, Buganda Road

Sri Astutiningsih, Renta Vulkanita Hasan (2022), "Kajigelem Craft Village Ecotourism: Nature Conservation – Strong Economic Development"

Huynh Ngoc Tinh (2023), Potential and orientation of tourism development in Thuan Huong rice paper craft village, Thot Not District, Can Tho City, Can Tho University.

Hong Van (January 11, 2021), Vinh Thanh pork roll - wrapping up the flavor of Tet, Can Tho Newspaper, https://canthotourism.vn/vi/detailnews/?t=-&id=heritage_87.

ASSESSMENT OF AGRITOURISM RESOURCES: A CASE STUDY IN LONG XUYEN, AN GIANG PROVINCE, VIETNAM

M.A. Nguyen Thi Huynh Phuong
School of Hospitality and Tourism, Hue University School of Social Sciences & Humanities, Can Tho University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3497-8344

Ho Thi Truc Ly
School of Social Sciences & Humanities, Can Tho University

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Agritourism in Vietnam is a burgeoning sector that intertwines natural discovery with agricultural immersion, bolstering rural economies and enriching the tourism landscape. Long Xuyen, nestled within An Giang province and boasting 62% of the region's agricultural expanse, stands as a prime hub for agritourism ventures. The locale harbors immense potential, showcased through diverse models like the My Hoa Hung cooperative and the Givi Farm. Nevertheless, the local agritourism sector grapples with underutilization, compounded by environmental shifts, pollution concerns, and market instabilities. Hence, a pressing need looms to scrutinize the present scenario, evaluate growth prospects, and devise strategies that foster sustainable agritourism in Long Xuyen. This approach not only safeguards endemic traditions but also nurtures a consciousness for sustainable farming practices.

Material and Methods: The authors have meticulously curated pertinent documents for the study, employing a blend of secondary data collection and processing techniques alongside in-depth interviews. Secondary data reservoirs, ranging from statistical reports to online resources, have been meticulously gathered, amalgamated, structured, and scrutinized to underpin the research scope. Leveraging this secondary data corpus, the author has harnessed SWOT analysis methodologies to evaluate the holistic tourism potential within Long Xuyen, An Giang province. Furthermore, the research methodology entailed engaging in in-depth interviews with four local officials and 30 households actively engaged in agritourism within the precincts of Long Xuyen. These interviews delved into multifaceted facets of tourism services, perceptions of advantages and limitations, the ramifications of tourism on their daily routines, and their constructive recommendations for enhancement.

Results: The findings of the study underscore Long Xuyen's exceptional tourism capabilities attributed to its abundant natural and cultural assets—encompassing rivers, islands, orchards, historical landmarks, and vibrant festivals. The region boasts well-developed transport networks, commendable lodging facilities, and attractive incentives for tourism ventures. Notwithstanding these advantages, the tourism sector in Long Xuyen grapples with promotional shortcomings, uniformity in tourism offerings, and inadequate interregional connectivity. To optimize this potential, a strategic emphasis on cultivating adept tourism professionals is imperative for effective exploitation of these resources.

Conclusion: Long Xuyen is endowed with a wealth of tourism potential stemming from its natural endowments, cultural diversity, and strategic positioning. Bolstered by supportive developmental policies, the city stands poised to emerge as a compelling draw within the Mekong Delta region. Nevertheless, enhancements in infrastructure, service standards, and promotional initiatives are imperative for Long Xuyen's advancement. Sustainable tourism

progression, entwining nature and heritage preservation while fostering distinctive tourism offerings, stands as a pivotal tenet. With concerted governmental and communal endeavors, Long Xuyen holds the promise of evolving into a prominent tourism beacon within the region.
Keywords: Agritourism resources, Long Xuyen, An Giang.

Introduction

In modern society, the demand for tourism activities is increasing significantly and has gradually become essential. Tourism has increasingly demonstrated its importance in the socio-economic structure. Through tourism activities and related events, the unique culture, traditions, and festivals of different regions, ethnic groups, and nations are promoted and preserved. Particularly, agricultural tourism—a form that combines exploring nature with experiencing agricultural production activities—has been developing strongly in Vietnam. Agritourism helps boost the rural economy through tourism-related activities (Trang et al., 2022). If effectively exploited, it will enhance the attractiveness and diversify tourism products in the Mekong Delta region (Gia et al., 2021). Through agritourism activities, not only can sustainable tourism products be developed, but traditional cultural values can also be maintained (Trinh et al., 2020). In Long Xuyen, An Giang Province, up to 62% of the total land area is used for agriculture, providing an environment for the development of various agritourism models, such as My Hoa Hung Agricultural and Tourism Cooperative, Givi Farm fruit garden, and Phan Nam farm. The local cultural identity, along with unique agricultural techniques at each tourist site, highlights the importance of local agricultural tourism. However, the exploitation of this type of tourism has not yet matched its potential and faces many challenges, such as climate change, environmental pollution, and market fluctuations. This situation calls for urgent research to assess the current state, evaluate development conditions, and propose appropriate solutions to promote effective and sustainable agritourism in the region. Doing so will contribute to preserving indigenous cultural values while raising visitors' awareness of sustainable agriculture and environmental protection.

Theoretical basis of agritourism

Agritourism has become a vital approach for diversifying rural economies, boosting income, and improving the livelihoods of local communities (Yeboah et al., 2017; Van Zyl & Van de Merwe, 2021; Holland et al., 2022; Francis, 2024). It serves as an effective means to promote economic and social recovery while supporting sustainable development in rural areas. The active participation of local residents is key to the sustainability of agritourism, driving local economic growth and enhancing community living standards (Giaccio et al., 2018; Busby & Rendle, 2021; Mirjam et al., 2021; Yung-Lun et al., 2023; Togaymurodov, 2023). Furthermore, local involvement fosters strong social ties and community support, which are essential for furthering sustainable development (Lupi et al., 2017; Chase et al., 2019; Khanal, 2019; Dinh et al., 2022).

According to Duncan (1993): Agritourism is a type of tourism operated by farm owners or managers for the purpose of enhancing public knowledge and providing relaxation and entertainment. It also serves to promote farm products and, in turn, increase farm income.

As for Canh (2018): Agritourism is a form of tourism based on the entire agricultural ecosystem. Agritourism resources include everything related to agricultural production that can be utilized to create tourism products: production materials, production processes, traditional practices, farming techniques, agricultural products, and natural environmental factors related to agricultural production such as weather, climate, soil, terrain, flora, and fauna. It also encompasses human elements and the lifestyles of rural residents, along with indigenous cultural values associated with agricultural production.

According to the Vietnam National Administration of Tourism (2021): Agritourism or farm tourism refers to tourism activities in agricultural areas that apply advanced technology. It involves farm-based experiences such as crop cultivation or livestock farming, including

agricultural production, enjoying farm products, and on-site accommodation.

Agritourism is considered a form of sustainable tourism development due to the benefits it brings to the tourism industry, agriculture, and rural communities. It serves as a catalyst for economic, cultural, social, political, and environmental transformation and growth.

Research methods

Secondary data collecting and processing

A wide range of sources has been utilized to gather secondary data on the engagement of residents in Long Xuyen in the past 5 years. These sources include the internet, books, newspapers, scientific journals, documents, resolutions, statistics, and reports relevant to the research topic. To ensure the accuracy and relevance of the gathered data, a combination of comparison, evaluation, and synthesis techniques has been employed in the processing of these data sources.

In-depth interview method

This method was used to gather perspectives from key stakeholders. Interviews were conducted with four local officials, including two representatives from the Department of Culture, Sports, and Tourism of Can Tho city, and two from the Culture and Information Office of Long Xuyen. The discussions centered on topics such as tourism management strategies, potentials for tourism growth, local objectives for tourism development, and the challenges encountered in the region. Additionally, the study included insights from 30 households involved in agritourism within Long Xuyen. These interviews examined various aspects of tourism services, perceived benefits and drawbacks, the impact of tourism on their daily lives, and their suggestions for improvement. The interviews were carried out between October to November 2024.

Research results

4.1. Potentials for Agritourism development in Long Xuyen

4.1.1. Natural potentials

Topography

Long Xuyen exhibits typical characteristics of the region, with low, flat terrain at an average elevation of 1–2 meters above sea level. The Hau River flows through the city, creating a distinctive waterway landscape of the Mekong Delta, which is suitable for agricultural production and water-based economic activities. The presence of river islets formed by alluvial deposits provides a rich landscape for diverse agricultural activities, forming the foundation for the development of water-based ecotourism, such as orchard tourism and island exploration tours.

Climate

The climatic factors in Long Xuyen, including sunshine hours, temperature range, humidity, and solar radiation levels, are quite favorable for tourism development, especially for local agricultural tourism. Being in a tropical monsoon region, the city receives a relatively high amount of solar radiation, with two distinct seasons: the rainy season and the dry season. The city enjoys nearly **300 hours of sunshine per month**, making outdoor activities highly convenient. During **July, August, and September,** the city experiences abundant rainfall and high humidity, accounting for **90% of the annual precipitation.** During these months, the river water levels rise significantly, creating the characteristic flooded landscape, which can enhance the appeal of agritourism experiences.

Biological diversity

Long Xuyen has a rich and diverse ecosystem with many valuable species of flora and fauna. The characteristic vegetation types here include: wetland vegetation, floating vegetation, and riparian vegetation. The abundant flora and fauna system attracts both domestic and international tourists, contributing to the development of eco-tourism destinations such as Phó Ba Islet, Long Xuyen floating village, and the melaleuca forest area.

Agricultural production potentials

Long Xuyen is located in An Giang Province, which has strong advantages in agricultural production. This serves as a foundation for developing various forms of agritourism in the city. With a rice cultivation area of up to 10,000 hectares—80% of which consists of high-quality rice—along with vegetable farming and aquaculture, these activities contribute to the diversification of agricultural products.

In 2023, the total value of the agricultural sector contributed to the city's economy was estimated at 2,702 billion VND. This highlights the importance of the agricultural sector in the economic structure. The combination of agricultural production with ecotourism is emphasized to create more job opportunities for local people with higher economic efficiency many times compared to just traditional agriculture. For example, the establishment of the Long Xuyen Sun Gate Agricultural and Ecotourism Cooperative with an area of 3.2 hectares and a charter capital of 300 million VND, operating in 11 types of services such as cultivation, aquaculture, food and accommodation services, shows the effort in developing agritourism in the locality.

The strong development in the agricultural and fishery sector has created a solid foundation for building diverse types of agricultural tourism. The combination of agricultural development with tourism activities not only promotes local strengths but also increases people's income, diversifies the production structure and promotes sustainable socio-economic development.

4.2.2. Cultural potentials

Historical and cultural relics

Long Xuyen has 3 national historical-cultural relics and 7 provincial relics such as the Ton Duc Thang President Memorial Area, the Long Xuyen Special Team establishment site, etc., bearing profound human values, recording historical imprints through each period. This creates potential for tourism development when combined with natural tourist attractions to create unique tourist routes and destinations.

Cultural festivals associated with ethnology

This is a place where many ethnic groups live together, such as the Kinh, Cham, Khmer and Hoa people; creating diversity in culture and customs here. Currently, Long Xuyen organizes many unique annual festivals, with large scale and attracting many people and tourists such as Chol Chnam Thmay Tet, Ramada Festival, communal house ceremonies, etc.

Traditional craft villages

Long Xuyen, An Giang Province, although it does not have a large number of craft villages like the whole province, plays an important role in preserving and developing traditional handicraft villages. The craft villages in the city mainly focus on producing daily living items, close to life such as Binh Duc incense making village, My Hoa fishing hook village, My Khanh rice paper village, etc., not only contributing to preserving local cultural values but also an attractive destination in combined tours.

Local cuisine

Long Xuyen has many delicious dishes bearing the unique characteristics of the river region and the Western cuisine in particular and the Southern region in general. These dishes are always an attraction that tourists will never want to miss when setting foot here such as Long Xuyen soft broken rice, Linh fish hotpot, thot not cake, etc., not only reflecting the unique culinary culture but also marking unforgettable experiences.

SWOT Analysis of Agrictourism potentials in Long Xuyen

Strengths

Possessing a favorable geographical location, it is an important intersection between dynamic economic regions in the area, while playing the role of the economic, cultural and scientific-technical center of An Giang province.

Diverse and abundant tourism resources from nature and human culture combine natural landscapes, historical relics and cultural characteristics of the region.

The policy is being implemented to exploit many policies to promote tourism development focusing on improving infrastructure, diversifying tourism products and attracting investment in the city.

Open and friendly locals always welcome tourists. People participate in tourism activities bearing the rustic Western features.

Weaknesses

Because it is still under investment, it is still lacking in synchronization and not enough to meet actual needs, accommodation facilities are still limited, the scale of facilities providing tourism-related services is still small.

Tourism promotion work is still limited, has not grasped the current trend, so it has not achieved high efficiency.

Tourism products are still monotonous, popular, not many unique products attract.

Human resources with professional qualifications are still lacking, not meeting the actual needs. Many local people worng in tourism have not been trained.

Opportunities

The demand for tourism experiences is increasing, especially ecotourism and community tourism.

The trend of tourism combining nature and exploring the cultural and historical values of the local community.

The development of social networks and media makes the promotion process more convenient, easily accessible to tourists from near and far.

Threats

Strong competition from other tourist destinations in the area.

Environmental pollution along with erratic weather changes also affect the tourist experience process.

Lack of investment capital and qualified human resources.

Assessment of the current situation of agritourism development in Long Xuyen

Tourism resources

Long Xuyen hs a lot of potential for natural and human tourism resources. Possessing a fresh nature famous for the landscape along the Hau River stretching through the city, forming orchards, areas growing flowers, vegetables and fruit trees with a large area, especially in My Khanh, My Hoa Hung communes, My Hoa and My Thoi wards. The rich flora and fauna system such as storks, river fish, and local products... create conditions for the development of wildlife observation tourism.

The suburban area of Long Xuyen stands out with the vast rice fields typical of the Southwestern region, suitable for agritourism experiences such as visiting rice fields, participating in rice cultivation stages, harvesting, etc.

Next, there are many traditional cultural festivals associated with agricultural production activities, creating more experiences for tourists when participating in tourism activities, thereby helping tourists understand more about the material and spiritual life of local people. It is a good way of education and preservation of indigenous culture.

Infrastructure

The city has National Highway 91 running through, creating favorable conditions for traffic, the Hau River also contributes significantly to the western river tourism and connects with other upstream and downstream areas.

As of May 2023, Long Xuyen has 42 tourist accommodation establishments (3 3-star hotels, 3 2-star hotels, 11 1-star hotels) and the presence of many travel service providers. Typically, Trong Mien Que Tourism Co., Ltd., Happy Travel, etc.

Human resources

Long Xuyen has a young and dynamic workforce. However, the tourism workforce is lacking

and weak in professional skills, the rate of untrained workers is up to 51%. Workers with university and postgraduate degrees account for only 6%. Currently, An Giang University in Long Xuyen is strengthening professional training for tourism industry workers, and the policy of attracting talents is a key factor to promote tourism development.

Development policy

An Giang Province and Long Xuyen have many preferential policies to encourage tourism development investment. The result of this process is that in 2023, it is estimated that there were up to 140,000 visitors at tourist attractions, entertainment areas, etc.

Policies being implemented such as developing transport infrastructure, investing in tourist accommodation facilities, promoting tourism, etc., have helped the city reap certain achievements.

However, besides these potentials, Long Xuyen tourism still has some limitations in tourism promotion that is not effective, has not attracted many domestic and foreign tourists, tourism products are still monotonous, have not exploited all the potential of tourism resources, and the connection between Long Xuyen and other localities in the region is still weak.

Agritourism is also a potential direction for Long Xuyen. With its unique cultural features and friendly, hospitable people, Long Xuyen can build community tourism tours, bringing visitors authentic and close experiences to local life.

4.5. Proposed solutions for effectively exploiting agritourism resources in Long Xuyen

In order to effectively exploit agritourism resources, Long Xuyen needs to focus on the following solutions:

iversify tourism products: Build ecotourism tours, community tourism, cultural tourism, spiritual tourism,,... combined with experiential and exploratory activities

Improve service quality: Invest in upgrading tourism infrastructure, training human resources, and improving the quality of accommodation, dining, and transportation services.

Build a safe and civilized tourism environment: Strengthen security and order, ensure environmental sanitation, and create a safe and friendly tourism space for tourists.

Establish a hotline and tourist support center: Support tourists in emergency situations, provide tourist information, answer questions and handle complaints and recommendations from tourists.

Promote tourism: Increase promotion of Long Xuyen tourism images on the media, participate in domestic and international tourism fairs.

Strengthen tourism links: Coordinate with localities in the region to build linked tours and routes, creating a chain of attractive tourism products.

Conclusion

Long Xuyen is a region with great potential for agritourism development. With the diversity of natural and cultural tourism resources, favorable geographical location and development support policies, Long Xuyen can become an attractive destination in the Mekong Delta region. However, to effectively exploit this potential, Long Xuyen needs to focus on overcoming current weaknesses, especially in infrastructure, service quality and tourism promotion. At the same time, it is necessary to focus on sustainable tourism development, combining nature and culture conservation, creating unique and attractive tourism products that meet the increasing demands of tourists. With the efforts of local authorities and the joint efforts of the community, Long Xuyen promises to become a bright spot on the Mekong Delta tourism map in the future.

REFERENCES

Busby, G., & Rendle, S. (2021), The Role of Agritourism in Sustaining Family Farms, Journal of Rural Tourism, 28(3), 259-274.

Chase, L., Conner, D., Quella, L., Wang, W., Leff, P., Feenstra, G., Singh-Knights, D., & Stewart, M. (2019). Multi-State Survey on Critical Success Factors for Agritourism. Sustainable Tourism and Outdoor Recreation.

Dao, N.C. (2021), Development of agricultural tourism in Can Tho City. Science Journal of Can Tho University, 181-201, Vietnamese.
Dinh, H. P., Vo, P. H., Pham, D. N., & Ngo, T. Q. (2022). Factors affecting farmers' decisions to participate in agritourism activities: a case study in the mekong delta, vietnam. AgBioForum, 24(1), 30-40.
Francis, O. E. (2024), Agritourism and Socioeconomic Potentials of Orchards: A case of Laro Yewa Land Ogun State Southwest Nigeria, Journal Kepariwisataan: Destinasi, Hospitalitas dan Perjalanan, 8(1), 10-19.
Gia, B. (2021). Some solutions for sustainable agricultural tourism development in the Mekong Delta in Vietnam. E3S Web of Conferences. https://doi.org/10.1051/E3SCONF/202123400063.
Giaccio, V., Giannelli, A. and Mastronardi, L. (2018). Explaining determinants of agritourism income: Evidence from Italy, Tourism Review, vol. 73, no. 2: pp.216-229.
Holland, R., Khanal, A. R., & Dhungana, P. (2022), Agritourism as an alternative on-farm enterprise for small us farms: Examining factors influencing the agritourism decisions of small farms, Sustainability, 14(7), 4055.
Khanal, A. R., Mishra, A. K., & Omobitan, O. (2019). Examining organic, agritourism, and agri-environmental diversification decisions of American farms: are these decisions interlinked?. Review of Agricultural, Food and Environmental Studies, 100, 27-45.
Lupi, C., Giaccio, V., Mastronardi, L., Giannelli, A. and Scardera, A. (2017). Exploring the features of agritourism and its contribution to rural development in Italy, Land use policy, vol. 64: pp. 383-390.
Mirjam, B., Gert-Jan, H., Dirk, R. (2021). Searching for success factors of agritourism: the case of kleve county (Germany).
Nguyen, T. C., & Thai, H. (2023). Review: Emulsion techniques for producing polymer-based drug delivery systems. Vietnam Journal of Science and Technology, [1] 61(1), 1–26.
Togaymurodov, E., Roman, M., & Prus, P. (2023). Opportunities and directions of development of agritourism: Evidence from Samarkand Region. Sustainability, 15(2), 981.
Trinh, T., Ryan, C., & Bui, H. (2020). Heritage, education and processes of change in Vietnamese rural tourism: A case study from Hội An. Journal of Vacation Marketing, 26, 378 - 394. https://doi.org/10.1177/1356766720904753.
Van Zyl, C. C., & Van der Merwe, P. (2021). The motives of South African farmers for offering agritourism, Open Agriculture, 6(1), 537-548.
Wu, C. K., Wang, C. N., Le, T. K. T., & Nhieu, N. L. (2022). Sustainable agritourism location investigation in vietnam by a spherical fuzzy extension of integrated decision-making approach. Sustainability, 14(17), 10555.
Yeboah, A., Owens, J., Bynum, J., & Okafor, R. (2017). Factors influencing agritourism adoption by small farmers in North Carolina. Journal of Agricultural Extension and Rural Development, 9(5), 84-96.
Yung-Lun, L., Jui-Te, C., Pen-Fa, K. (2023), The benefits of tourism for rural community development, Humanities and Social Sciences Communications, https://doi.org/10.1057/s41599-023-01610-4.

GENDER AND TRIBAL RIGHTS: PROMOTING EQUITY IN MARGINALIZED COMMUNITIES

Dr. Vijay Singh
Guest Faculty, Department of Lifelong Learning, Himachal Pradesh University, Shimla (India) 171005
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-2265-8888

Dr. Aastha Agnihotri
Former Research Scholar, Department of Law, Himachal Pradesh University, Shimla (India) 171005
ORCID: http://orcid.org/0009-0002-6350-8680

Dr. Sapna Devi
Former Research Scholar, Department of Public Administration, Himachal Pradesh University, Shimla (India), 171005
ORCID: http://orcid.org/0009-0007-4559-9167

Abstract
Tribal communities, often marginalized due to socio-economic and geographical disadvantages, face significant challenges in securing their rights and accessing resources. Within these communities, women encounter additional layers of inequality due to entrenched gender biases and patriarchal norms. This dual marginalization restricts their access to education, healthcare, economic opportunities, and decision-making roles, further exacerbating social inequities. Recognizing these challenges, this study aims to examine the intersection of gender and tribal rights, with a focus on promoting equity in marginalized communities. The study employs a mixed-methods approach, combining qualitative interviews with tribal women and key stakeholders, and a quantitative analysis of existing government policies, programs, and outcomes. Primary data was collected from tribal regions across India, supplemented by secondary data from reports, legal documents, and academic literature. The Forest Rights Act, Panchayats (Extension to Scheduled Areas) Act, and other legislative measures were critically analyzed to assess their impact on gender equity within tribal populations. The findings reveal that while legal frameworks exist to protect and empower tribal women, significant gaps remain in their implementation. Limited awareness, cultural barriers, and inadequate infrastructure often hinder tribal women from fully exercising their rights. However, case studies from certain regions illustrate that when tribal women are empowered through education, vocational training, and active participation in governance, it leads to broader community development and sustainable outcomes. This study underscores the relevance of integrating gender-sensitive policies and fostering community-based initiatives to address systemic barriers. By promoting gender equity, the rights and well-being of tribal populations can be significantly improved, contributing to social justice and inclusive growth.
Keywords: Tribal rights, gender equity, marginalized communities, Forest Rights Act, women empowerment, socio-legal challenges

EVALUATING NATURAL COMPOUNDS FOR DIABETES AND OBESITY MANAGEMENT: AN IN-SILICO PREDICTION AND MULTI-LIGAND MOLECULAR DOCKING APPROACH

V.Bindu
K.R.Padma
Department of Biotechnology, Sri Padmavati Mahila Visvavidyalayam (Women's) University, Tirupati, AP. India
Orcid no: 0000-0002-6783-3248

K.R.Don
Department of Oral Pathology and Microbiology, Sree Balaji Dental College and Hospital, Bharath Institute of Higher Education and Research (BIHER) Bharath University, Chennai, Tamil Nadu, India
Orcid No: 0000-0003-3110-8076.

Abstract

Background of the Study: Herbal teas are natural teas prepared from the parts of plants other than the tea plant (Camellia sinensis) such as fruits, leaves, seeds, roots, or flowers. Among the plants most commonly used for producing herbal teas, (Zingiber officinale) ginger, and butterfly pea (Clitoria ternatea) are among the most commonly used plants. For a long time butterfly peas have been valued for healing effect on the eye and used in natural food colouring due to its deep blue hue. These roots and flowers of ginger and butterfly pea, have immunomodulatory, antibacterial, anti-inflammatory, antidiabetic, anticancer, and antioxidant effects which authenticate their place in safe natural health remedies. The growing popularity of natural remedies in treatment of various ailments has directed the attention to the necessity of applying the contemporary scientific techniques in studying pharmacokinetics and pharmacodynamics of natural products.

Aim and Objectives: To identify bioactive components from Clitoria ternatea and Zingiber officinale, and their pharmacokinetics, therapeutic prospects and molecular targets using in silico methods. **Objectives:** To discover and analyze bioactive compounds from butterfly pea (such as anthocyanin, kaempferol, and quercetin) and ginger (for example, gingerols, paradols, and quercetin). To assess the ADME profiles of such compounds in order to estimate their bioavailability, toxicity, and therapeutic activity. Conduct molecular docking studies to examine the binding affinities and interactions of these compounds with AgNO3-treated 7WAA crystal structure of MCR-1-S. To investigate possible therapeutic applications of these compounds applicable to disease disorders relevant to diabetes and obesity

Methodology This research involved the use of Zingiber officinale to obtain gingerols, paradols, and quercetin, while Clitoria ternatea was used to isolate quercetin, kaempferol, and anthocyanin. These bioactive compounds were specifically chosen for their established properties as neuroprotective, anti-inflammatory, and antioxidant agents. In silico approaches were applied to evaluate the ADME (absorption, distribution, metabolism, excretion) parameters and toxicological profiles of these compounds. Molecular docking studies were carried out using AutoDock Vina, MGL Tools, and Biovia Discovery Studio to analyze the binding interactions of these compounds with the 7WAA crystal structure of the MCR-1-S protein in association with AgNO3. The simulations revealed important details regarding molecular interactions and binding affinities, which indicate the strength of the complexes formed between the ligands and the target protein. The molecular interaction data, together with the calculated binding free energies, were scrutinized to assess the therapeutic potential of the compounds under

investigation.
Results and Discussion: The selected compounds from ginger (gingerols, paradols, and quercetin) and butterfly pea (anthocyanin, kaempferol, and quercetin) demonstrated favorable ADME profiles, indicating low toxicity and high bioavailability. These attributes suggest that the compounds have significant potential as effective therapeutic agents. Docking simulations revealed strong binding affinities between the compounds and the AgNO3-treated 7WAA crystal structure of MCR-1-S. Specifically, anthocyanin, kaempferol, and quercetin from butterfly pea, along with gingerols, paradols, and quercetin from ginger, exhibited robust molecular interactions and low binding free energy values of (-7.9 & -6.8 kcal/mol). The findings emphasize the medicinal potential of plant-derived compounds, particularly from ginger and butterfly pea. Their strong binding affinities and favorable pharmacokinetic profiles support their potential as safe, low-toxicity, and effective natural therapeutic options.
Conclusion: The in-silico analysis of bioactive compounds from Clitoria ternatea (butterfly pea) and Zingiber officinale (ginger) has revealed their promising potential as therapeutic agents, particularly for the treatment of diabetes and obesity. The analysis indicated favorable ADME (Absorption, Distribution, Metabolism, and Excretion) profiles along with strong binding affinities observed in molecular docking studies, affirming their efficacy and safety. These results support the traditional use of butterfly pea and ginger in herbal teas and provide a basis for further in vitro and in vivo studies to establish their therapeutic benefits.
Keywords: Butterfly pea, Ginger, Pharmacokinetic, Natural remedies, Herbal tea, Obesity, Diabetes.

RESEARCH THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON PSYCHOLOGICAL TRUST: EVIDENCE FROM TURKEY

Assoc. Dr. Ihsan YIGIT
Marmara University, Business Faculty, Turkish Business Department,

ABSTRACT
It is considered that employees' feeling of psychological safety in businesses will affect their performance. In order to create psychological trust, it is thought that the organizations they work for should have the appropriate culture. The purpose of this study is to understand whether the organizational culture of teachers working in schools affiliated with the Istanbul Provincial Directorate of National Education has an effect on psychological trust. As a result of the analysis, our first hypothesis to understand the effect of organizational culture on psychological trust was accepted. On the other hand, findings were obtained that two sub-dimensions of organizational culture affect psychological trust positively and the other sub-dimension negatively, and this effect is statistically significant. On the other hand, findings were obtained that two sub-dimensions of organizational culture affect psychological trust positively and the other sub-dimension negatively, and this effect is statistically significant.
Key Words: Organizational Culture, Change Management, Psychological Trust

INTRODUCTION
Organizational culture consists of shared philosophical thoughts, values, beliefs, expectations, behaviors and norms that hold an organization together like a knit. It consists of beliefs (showing how things work) and a system of values (showing what is important) that are shared in interaction with the employees of the organization to create behavioral norms, the organizational structure and control system (Killman et al., 1985, pp. 2220-225).
Culture consists of individuals and forms the structure of society. In this form, it turns into active, creative activities that take place in the material and spiritual production of people. As such, it appears as a structure of behavior and thought created and transmitted by society, it continues its existence as a power in the social field and reflects the values of the society from which it emerges (Altıntaş, 2008, p. 105). Culture is not the social structure and institutions themselves, but an abstract model of them. At this point, the culture of the individual is related to the culture of the community or class to which he is affiliated, and the culture of the community or class is based on the society of which he is a part (Eliot, 1962: 21).
Psychological safety; It refers to the level at which employees act courageously in their relationships with each other and feel more comfortable within the organization, regardless of the negative consequences that may occur on similar situations such as status, career and image in their own environment (Edmondson, 2002:255). In work environments, individuals feel that their friends are inadequate, ignorant or uncomfortable. Because of the fear of being thought of as giving, employees avoid behaviors that express such psychological security in their work environments (Carmeli and HofferGittell, 2009:711).
When employees evaluate the organizational climate as psychologically safe, they exhibit various employee behaviors to increase work efficiency. These behaviors contribute to organizational benefits. (Baer and Frese, 2003:47). In Edmondson and Lei's (2014) field research discussion on the issue of psychological safety, the main theme was emphasized that in an

organization where ideas and actions are shared, the willing contributions of employees are facilitated (Edmondson and Lei, 2014: 24).

In this study, whether organizational culture has an effect on psychological trust; If there is, it is considered worth putting forward as a basic research question what the direction, scope, details and conditions of this relationship are. For this purpose, in the first part of the study, the concepts of organizational culture and psychological contract will be mentioned, and in the second part, the relationships between the specified variables will be mentioned and a hypothesis will be created. Following these, the methodology of the research will be explained and its findings will be shown. Finally, the findings and theoretical framework will be evaluated and the conclusion, recommendations and discussion part of the study will be written.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

In this section, the concepts of organizational culture, change management and psychological trust will be explained.

Organizational Culture

One of the generally accepted definitions of culture was made by Taylor. Taylor defines culture as a complex structural whole that includes values such as knowledge, art, tradition, habits and skills that human beings acquire by learning (Güvenç, B, 2007, p.54). According to Geert Hofstede, culture is all the values that help distinguish a human community from other human communities. According to another definition, it is a set of values and judgments accepted by a group of people. All accepted definitions of culture are related to the social world and determine how people structure their lives (Hofstede, 2011: 3).

It is not possible to consider organizational culture independently of national culture. Because organizational culture constitutes a subsystem of national culture. In this context, organizational culture is defined as "a phenomenon that emerges as a result of the interaction of external and organizational factors within the national cultural fabric, is specific to the organization and exhibits complex relationships with each other" (Uyguç, 2000:387). Differences between organizational cultures arise from the organizations' own visions, missions, strategies, goals, objectives, material and human resources and activities. Organizational culture reflects the recognition of that organization in the environment, its value, social standards, and its relationship types and levels with other organizations and individuals in the environment. In short, organizational culture is the basic value system that distinguishes an organization from others and directs the options (Terzi, 2000:24).

Culture is the set of beliefs and behaviors and knowledge possessed by the personnel that show how employees should act within the enterprise and that will be taught to new members of the organization. Culture guides employees on how to act together with stakeholders, how to think and behave on all issues that directly affect the performance of the organization, such as quality, customers, teamwork, innovation and decision-making (Mellor, 2006, p.22-56).

The existence of many organizational culture typologies makes it necessary to determine the current and targeted organizational culture and reveals the importance of the subject. Activity, assertive, closed hierarchy, authority, bureaucratic, innovative, supportive, dynamic, leader-oriented dynamic, static, strong leader static, group, hierarchy, development, rational, clan, hierarchy, adhocracy, market, conservative, changeist, continuity, resistance , role, power, task, individual, participation, consistency, compatibility, mission (Denison and Mishra, 1995, p. 216; Yılmaz and Alaca, 2023, p.97) typologies are just some of the organizational culture typologies in the literature. Although it is not enough to label the organizational structures of organizations with the concepts included here, there are certain conditions that can make it correct for each culture type, and the extent to which these conditions can be met reflects the cultural texture that the organization is labeled or targets (Vural, 2018, p. 81-82).

Defining organizations as a group, Schein, with this approach, defines organizational culture as "a process that is learned by the members of a certain group (organization) in order to solve the problems encountered in the process of internal integration and adaptation to the external environment, whose validity has been proven and therefore provides new members with a correct perception, thinking and feeling about the problems." defined as "a set of shared basic assumptions that are effective enough to be conveyed through Schein reveals that cultural values have an important role in managers' environmental perceptions (Kaya, 2008, p. 120).

Lawson and Ventriss (1992: 206) emphasize that in order to systematically change the beliefs widely shared by a wide range of members of the organization, it is necessary to focus on the dynamics that affect the whole system, that is, the organizational culture. Because culture is an element that largely affects how people do their jobs, how they see their jobs, their relationships with colleagues and how they look at the future, through norms, values and beliefs (Gibson et al. 1991: 47). Cultural elements enable the organization to take action against ever-changing adaptation problems and to internally integrate organizational resources and policies to support this external adaptation of the organization (Lawson and Ventriss. 1992: 206). Moreover. According to Robbins (1990: 454), the process of selecting personnel for the organization, the actions of top management and the methods chosen to socialize employees support the survival of the existing culture. Similarly, epics, ceremonies, various symbols and language used. They are the means by which employees learn what and who is important. It seems possible to change culture by manipulating these factors (Robbins. 1990. 454).

Psychological Security

According to Kahn (1990), psychological security is defined as an emotional integrity that allows the individual to express himself comfortably, even considering the negative consequences that may occur on his personal career, image or status. Kahn (1990) claimed that psychological safety is a necessary condition for individuals to feel committed to work by integrating with their work roles in their workplace (Kahn, 1990:708). Likewise, Edmondson (1999) defined psychological safety as individuals' perception of the consequences of the risk situation in the relationships of employees with each other in their work environments.

Samra et al. (2012) defined psychological security as the psychological health of individuals. According to him, there is an important connection between psychological trust and psychological health environment, in this context, the lack of one of them will lead to the other factor being negative. Therefore, psychologically safe work environments should be created in organizations to protect employees from psychological pressures such as mobbing, by avoiding behaviors and actions that will negatively affect the psychological structure of employees in their working environments (Yener, 2015:281). Another important point in the literature is; The issue is that the feeling of psychological safety may deteriorate in heavy stress environments. Employees may lose the sense of psychological security they feel in their inner world due to the psychological pressure or stress caused by the relationship between their colleagues at work, the oppressive approaches of their managers, or the heaviness of their work (Eren, 1998:224).

Beneficial behavior of employees; They are formed in a working climate characterized by trust and mutual respect in their relationships among themselves, where they can act freely as themselves (Edmondson, 1999:354).

Employees should believe that they can gain new skills in their work environment and should not feel undue anxiety about whether they can learn new things. At this point, organizational managers can best ensure the positive development of their employees by keeping their motivation at a sufficient level, enabling them to acquire new skills, and keeping their anxiety levels at an adequate and balanced level (Schein, 1992:18-19).

The anxiety emphasized here is at a level that will increase the motivation of employees and affect job performance positively. However, excessive anxiety can cause employees to feel psychologically insecure, which can negatively affect job performance. Such anxiety causes fear

and high-level anxiety. This turns into a situation that can lead to a decrease in employee motivation and negative consequences. Therefore, it is important to ensure an appropriate level of anxiety in the work environment and prevent excessive anxiety (Edmondson, 2002:256).

Organizational Culture and Psychological Trust Relationship

Edgar Schein stated that the only thing that is really important to discuss is the culture that leaders will create and manage; He states that their primary talents consist of their job abilities, taking into account the cultural environment (Green, 2010, p.2). In addition to producing results, a strong organizational culture gives meaning to the organization and gives the opportunity to be a part of a dynamic and social institution, from the lowest to the highest levels. Apart from these, a strong organizational culture increases consistency in organizational behavior and creates a secret control mechanism within the organization (Akıncı, 1998:51-53).

One of the most important duties of a manager is to harmonize the organizational goals with the individual goals of the employees. This challenging task can only be accomplished with a strong organizational culture. Because the environments in which the individuals who make up the organization grew up, their characters, education levels and belief systems are different. These factors also differentiate individuals' goals. In this regard, one way to connect employees to the organization is to establish a cultural consensus. Thus, employees will consider themselves a part of a whole and feel like they are at home (Özdevecioğlu, 1995:122).

Psychological safety is considered to be an important element in understanding the ability of employees to work together to achieve a common result in line with organizational goals and objectives. Psychological safety climate refers to a constructive environment where positive words and behaviors are at the forefront, preventing problems that people may experience in line with a common goal and objectives (Edmondson, 1999:350). In Edmondson and Lei's (2014) field research discussion on the issue of psychological safety, the main theme was emphasized that in an organization where ideas and actions are shared, the willing contributions of employees are facilitated (Edmondson and Lei, 2014:24).

Psychological safety; It refers to the level at which employees act courageously in their relationships with each other and feel more comfortable within the organization, regardless of the negative consequences that may occur on similar situations such as status, career and image in their own environment (Edmondson, 2002:255). In work environments, individuals feel that their friends are inadequate, ignorant or uncomfortable. Because of the fear of being thought of as giving, employees avoid behaviors that express such psychological security in their work environments (Carmeli and HofferGittell, 2009:711).

H1 Organizational culture affects psychological trust.

METHODOLGY

In this section, information about the research methodology will be given.

Research Model

The aim of the research is to understand whether the organizational culture of employees in educational institutions affiliated with the Istanbul Directorate of National Education has an effect on psychological trust. The model in Figure 1 has been developed and hypotheses regarding it have been put forward. In the research, "organizational culture" was determined as the independent variable and "psychological trust" as the dependent variable, and the hypothesis was established accordingly. Since the hypotheses are stated in the text, they will not be stated separately here.

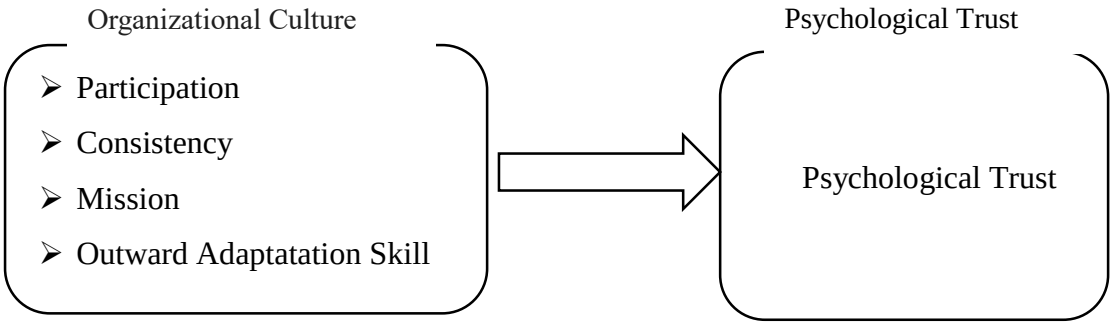

Figure 1. Research Model

Population and Sample

The main population in this study consists of employees in primary, secondary and high school educational institutions affiliated with the Istanbul Provincial Directorate of National Education. It is known, based on the information obtained from the institution, that the number of employed people is 171,224. A specific sample was not selected in the research, the survey was sent electronically to all employees and 393 responses were received. Data collection took place between October 2023 and March 2024. Population sample selection was based on the assumption that the population is homogeneous.

Scales and Statistical Methods Used

In this section, information about the variables used in the research and the statistical methods to be used in the analysis will be given.

Scales

In the study, the dependent variable was determined as organizational culture and the independent variable was the perception of psychological trust. A survey form consisting of five sections regarding these two variables and personal data was used in the research.

Organizational Culture Scale

Denison Organizational Culture Scale: This scale was developed by adapting the 'DenisonOrganizationalCultureSurvey', which has a history and is used in many international studies, into Turkish. The Turkish Denison Organizational Culture Scale questions to be used in the research were taken from the study prepared by Yahyagil, in which the Denison Organizational Culture Scale was translated into Turkish and tested for reliability and validity (Yahyagil, 2004). There are four main organizational culture dimensions in the Denison Organizational Culture Scale. These are Participation, Consistency, Mission and Adaptation Ability dimensions. Three sub-dimensions have been determined for each main organizational culture dimension, and there are a total of 12 sub-dimensions in the scale (Kızıloğlu, 2017, p.109). In order to transform employees' organizational culture perceptions into numerical data in the Denison organizational culture scale, the answers to the survey questions were taken according to a 5-point Likert scale.

Psychological Trust Scale

Finally, the perception of psychological security in the study was measured through the Organizational Security Scale (PG), which was developed by Edmondson in 1999 and whose validity and reliability in the Turkish literature were established by Yener. The scale has a total of 7 questions and is used as a single dimension. Responses to the items in the scale, such as "strongly disagree", "disagree", "undecided" and "strongly agree", are scored on a 5-point Likert scale. The high Chroanbach alpha value (0.80) in the organizational trust scale led us to use the scale (Yener, 2015, p. 291).

Statistical Methods Used

Excel 2013, one of the Microsoft Office programs, was used to create entries, graphs and tables of the survey data, basic evaluations and supplementary statistical analyses. Advanced technical analysis was carried out with the help of SPSS 23.0 software. The suitability of the data for normal distribution was tested with the One Sample Kolmogorow-Smirnow test and it was determined that the data had a normal distribution feature. For this reason, parametric tests were used for the entire research.

Socio-Demographic Data of Research Participants

64.6% of the research participants are women and 35.04% are men. While 82.6% of the entrepreneurs work in the public sector and 17.4% work in the private sector, 85 percent work as teachers, 7.4% as assistant principals and 7.6% as principals. The participants' working period in the institution where the research was conducted varies between 1-30 years, and the total working period varies between 1-49 years. 1% of the participants selected high school, 2.5% selected college, 78.4% selected undergraduate, 17.6% selected master's degree and 0.5% selected doctorate.

FINDINGS

In this section, factor analysis and reliability analysis of the data obtained from the research with the help of SPSS 23.0 software and correlation and regression analysis results of the research hypotheses will be examined.

Factor and Reliability Analyzes

In this section, factor and reliability results of the variables will be given.

KMO and Bartlett's Test Analyzes of Variables

In the study, factor analyzes of the scales used to determine the sub-dimensions of the concepts of organizational culture and psychological trust were conducted. The KMO value for organizational culture was found to be 0.973 and the KMO value for Psychological Trust was 0.919. Table 1 shows KMO and Bartlett's Test Results.

Values below 0.60 are considered invalid, values between 0.60 and 0.70 are considered valid, values between 0.70 and 0.80 are considered moderately valid, and values between 0.80 and 0.90 are considered good. According to the results of KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) coefficient and Bartlett's sphericity test, which are considered to be highly valid and values between 0.90-1 have perfect validity (Altındağ, 2011, p.93);

Table 1. KMO ve Bartlett's Test Results

KMO ve Bartlett's Test		Organizational Culture	Psychological Trust
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.927	.919
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	13856.750	2902.853
	Df	561	21
	Sig.	.000	.000

Organizational Culture Factor Analysis Results

As a result of the first factor analysis, the 19th and 31st statements of the organizational culture scale were removed from the scale because it was not clear which factor they belonged to. When the factor analysis was repeated, the explanatory ratio was 70.536 and it was observed that it consisted of three factors. As a result of the organizational culture reliability analysis, the Cronbach's Alpha value of the entire scale was determined as 0.954.

Psychological Security Factor Analysis Results

At the end of the factor analysis, it was concluded that it consisted of a single factor and its explanatory ratio was 80.022. The reliability of each statement was evaluated with Cronbach's Alpha. As a result of the analysis, psychological reliability was determined as Cronbach's Alpha 0.958.

Reliability Analyzes

The reliability of the scales used in the research and the study were tested with Cronbach's Alpha coefficient. Table 2 shows Cronbach's Alpha and factor explanatory values for the Scales Used in the Research. A Cronbach-Alpha value of over 0.60 is considered sufficient for the reliability of the scale (Nunnally and Bernstein, 1994).

Accordingly, Chroanbach values were measured as 0.954 for organizational culture scale and 0.916 for psychological trust. The factor explanatory rate of all the scales was measured as 70.526% for organizational culture and 80.022% for psychological trust.

Table 2. Chronbach's Alpha Values of the Scales Used in the Research

Inventory		Factor Explanatory (%)	Cronbach's Alpha
Organizational Culture	Participation-Trust	31,051	.971
	Innovation-strategy	28,037	.965
	Doing joint business	11,267	.854
Psychological Trust	Psychological Trust	80.022	.958

Correlation Analyzes

Correlation relationships between variables and sub-dimensions can be seen in Table 3. Accordingly, it is possible to evaluate that there is a positive relationship between the variables at a 99 percent reliability level.

Table 3. Correlation analysis between variables

Scale Sub-Dimensions	Participation-Trust	Innovation-strategy	Doing joint business	Psychological Trust
Participation-Trust	1			
Innovation-strategy	,891**	1		
Doing joint business	-,279**	-,201**	1	
Psychological Trust	,447**	,449**	,008	1

*N=393*p<0.05, **p<0.01

Regression Analyzes

At this stage, regression analysis will be used to perform hypothesis tests.

Organizational Culture and Psychological Trust Relationship

In this analysis, the effect of the independent variable, organizational culture, on the dependent variable, psychological trust, was analyzed. Simple linear regression method was studied to reveal the effect of organizational culture and its sub-dimensions on psychological trust. In the first stage, the main hypothesis will be tested and then analyzes for the sub-dimensions will be carried out.

According to Table 4, organizational culture has an effect on psychological trust and this effect is statistically significant (p=.00<0.01). 42.7% of psychological trust is explained by organizational culture (r=.654, r2=0.427). And the research model; It is in the format

"(Psychological Güvem)=0.509+0.920* (organizational culture)". According to these findings, our hypothesis H1 is supported.

After studying the simple regression analysis to understand the effect of organizational culture on psychological trust, which is our main hypothesis, the hypotheses created for its sub-factors will be tested with the same analysis technique. Accordingly, our first subhypothesis is

Table 4. The effect of organizational culture on psychological trust

Model	R	R Square	Adjusted R Square	F
	0.654(a)	0.427	0.426	291.520
	B	Beta	T	Sig
(Sabit)	0.509		2.631	0.000
Örganizational Culture	0.920	0.654	17.074	0.000

***** Dependent variable: Psychological Trust

H1a Participation-trust organizational culture factor has an effect on psychological trust

According to Table 5, the participation-trust factor of organizational culture has a positive effect on psychological trust and is statistically significant (p=.00 <0.01). 49.2% of psychological trust is explained by participation-trust (r=0.701, r2=0.288). And the research model; It is in the format "(Psychological Trust)=0.841+0.761* (participation-trust)". According to these findings, our subhypothesis H1a is supported.

Table 5. The effect of the participation-trust culture factor on psychological trust

Model	R	R Square	Adjusted R Square	F
	0.701(a)	0.492	0.491	378.709
	B	Beta	T	Sig
Constant	0.841		5.476	0.000
Participation-trust factor	0.761	0.701	19.460	0.000

***** Dependent variable: Psychological Trust

According to Table 5, the participation-trust factor of organizational culture has a positive effect on psychological trust and is statistically significant (p=.00 <0.01). 49.2% of psychological trust is explained by participation-trust (r=0.701, r2=0.288). And the research model; It is in the format "(Psychological Trust)=0.841+0.761* (participation-trust)". According to these findings, our subhypothesis H1a is supported.

Our second subhypothesis of this main hypothesis is

H1b Innovation-strategy culture factor has an effect on psychological trust

According to Table 6, the innovation-strategy factor of organizational culture has a positive effect on psychological trust and is statistically significant (p=.00 <0.01). 44.8% of psychological confidence is explained by innovation-strategy (r=0.670, r2=0.448). And the research model; It is in the format "(Psychological trust)=1.004+0.733* (Innovation-strategy)". According to these findings, our subhypothesis H1b is supported.

Table 6. The effect of the innovation-strategy culture factor on psychological trust

Model	R	R Square	Adjusted R Square	F
	0.670(a)	0.448	0.447	317.832
	B	Beta	T	Sig
(Constant)	1.004		6.341	0.000
Innovation-strategy	0.733	0.670	17.828	0.000

****** Dependent variable: Psychological Trust

Our third subhypothesis of this main hypothesis is

H1c The organizational culture factor of doing joint work has an effect on psychological trust.

Table 7. The effect of the culture factor of doing joint business on psychological trust

Model	R	R Square	Adjusted R Square	F
	0.297(a)	0.088	0.086	37.742
	B	Beta	T	Sig
(Constant)	4.436		36.957	0.000
Doing joint business	-0.298	-0.297	-6.143	0.000

***** Dependent variable: Psychological Trust

According to Table 7, the collaborative work factor of organizational culture has a negative effect on psychological trust and is statistically significant (p=.00 <0.01). 8.8% of psychological trust is explained by collaborative work (r=0.478, r2=0.229). And the research model; It is in the format "(Psychological trust)=4.436-0.298* (collaborative work)". According to these findings, our subhypothesis H1c is supported.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The purpose of this research is to understand whether the organizational culture of teachers working in schools affiliated with the Istanbul Provincial Directorate of National Education has an effect on psychological trust. As a result of the literature review to understand this relationship, hypotheses were created and a research was designed to test the hypotheses. A survey was created for the research and data was collected electronically.

As a result of the analyses, our first hypothesis to understand the effect of organizational culture on psychological trust was accepted. On the other hand, findings were obtained that two sub-dimensions of organizational culture affect psychological trust positively and the other sub-dimension negatively, and this effect is statistically significant. The relationship between organizational culture and organizational trust has been discussed and researched in different contexts. The findings obtained from international research are as follows. Barney and Hansen (1994) stated that decision-making behavior and reward-punishment systems in organizational culture can foster values and beliefs based on organizational trust. Doney and Cannon (1997) revealed the importance of trust not only for the individual or society but also for the organization. Huff and Kelley (2003), in their studies conducted in countries such as Japan, China and Korea, examined the reflections of organizational trust in individualist and collectivistic cultures. It has been determined that the individual trust tendencies of organizational members are higher in cultures dominated by individualism than in cultures dominated by collectivism. It has been stated that external stakeholders' trust in the organization is higher in cultures dominated by individualism. Additionally, it has been revealed that the organizational trust of organizational members is at a higher level in cultures dominated by collectivism.

The results of studies conducted at national level are as follows. Polat and Doyuran (2005), in their study examining the relationships between uncertainty avoidance and power distance tendencies and the level of trust; He states that national culture and the organizational culture that develops depending on this culture are among the features that affect the level of trust. In his research to determine the relationship between organizational culture and organizational trust, Yüksel (2009) found a significant and positive relationship between teachers' perception levels of organizational culture and its sub-dimensions and organizational trust and its sub-dimensions. Even though our study was in a different field, it was observed that similar results were obtained when the findings were compared with other studies

Organizational trust connects organizational employees both to each other and to the organization, and helps reduce work-related stress. It is seen that there are more successful organizations in different countries in cases where organizational trust levels are high. Therefore, it is thought that a positive value such as trust should be created and maintained in all organizations. In this sense, it should not be forgotten that organizational culture is also an element that should be given importance, considering its effect on organizational trust levels.

This study was conducted on teachers working in schools affiliated with the Istanbul provincial directorate of national education. Researchers interested in this field can repeat similar studies in different sectors. Time and economic constraints caused the study not to be limited only to Istanbul province. Interested researchers can repeat a new study in a larger universe. In addition, it is possible to design new research by including variables such as organizational cynicism, ethics, personality traits, and leadership types.

REFERENCES

Akıncı, Z. B. (1998), Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ALTINDAĞ, E. (2011), Aile Şirketlerinde Stratejik Yönelim Düzeylerinin Tespiti ve Firma Performansı Üzerinde Etkisi, Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

ALACA, Erdinç ve Bülent YILMAZ, Değişim Yönetimi ve Örgüt Kültürü: Ankara'daki Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma, Bilgi Yönetimi Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 1 Yıl: 2023.

Altıntaş, Halis Adnan Kültür-Kişilik Kimlik, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 2008,

Baer, M.,&Frese, M. (2003). Innovation is not enough: Climates for initiative and psychological safety, process innovations, andfirmperformance. Journal of Organizational Behavior, 24(1), 45–68. https://doi.org/10.1002/job.179

Barney, J. B. ve Hansen, M. H. (1994). Trustworthiness as a source of competetive advantage. Strategic Management Journal, 15, 175-190. https://doi.org/10.1002/smj.4250150912

Carmeli, A.,& Gittell, J. H. (2009). High-quality relationships, psychological safety, and learning from failures in work organizations. Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior, 30(6), 709–729.

Denison, D. R. ve Mishra, A. K. (1995). Toward a theory of organizational culture and effectiveness. OrganizationScience, 6(2), 204-223. https://www.jstor.org/stable/2635122

Doney, P. M. ve Cannon, J. P. (1997). An examination of the nature of trust in buyer-seller relationships. Journal Of Marketing, 61(2), 35-51. https://doi.org/10.2307/1251829

Edmondson, A. (1999). Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams. Administrative Science Quarterly, 44(2), 350-383. https://doi.org/10.2307/2666999

Edmondson, A. C. (2002). Managing the risk of learning: Psychologicalsafety in workteams (pp. 255-275). Cambridge, MA: Division of Research, Harvard Business School.

Edmondson, A. C.,&Lei, Z. (2014). Psychological safety: The history, renaissance, and future of an inter personal construct. Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 1(1), 23–43.

ELIOT, T. (1962). Notes Towards the Definition of Culture. London: Faber.
Eren,E., (1998). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. Beta Basım ve Yayınevi.1998. S.224.
Gibson. J.L.. J . M .Ivancevich. J.H. Domıelly. JR. (1974). Organizations: Behavior, Structure, Processes, 5th ed.. Business Publications. Inc.. USA.
Green, Mark Douglas " The Demands Culture Makes on Successful Qualıty Management Implementatıon: A Study at The Senıor Management Level" ,Doktora Tezi, Graduate School of Management and Technology, University of Maryland University College, 2010
Güvenç, B. (2007). Kültürün abc'si. (4 üncü baskı). Ġstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: the hofstede model in context. Online readings in psychology and culture, International Association for Cross-Cultural Psychology, 2(1):1-26
Huff, L. ve Kelley, L. (2003). Levels of organizational trust in individualist versus collectivist societies: A seven-nation study. Organization Science, 14(1), 81-90. https://doi.org/ 10.1287/orsc.14.1.81.12807
Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. Academy of Management Journal, 33(4), 692-724.
Kaya H. "Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarının Örgütsel Kültürünün Analizi ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi", (2008). Maliye Dergisi, Sayı.155, s. 119-143.
Kilmann, R.H.,Saxton, M.J., Serpa, R., et al. (Eds.). Gaining control of the corporateculture. San Francisco: Jossey-BassPublishers.
Mehmet KIZILOĞLU, Denison Örgüt Kültürü Modeli Bağlamında Örgüt Kültürü Ve Örgütsel Güç İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.
Lavvson. R.B. C.L. Ventriss (1992). Organizational Change: The Role of Organizational Culture and Organizational Learning, The Psychological Record, Vol:42. No:2. pp.205-219.
Mellor, V. (2006), Driving a High-Performance Corporate Culture, Melcrum Publishing,
NUNNALLY, J. C., BERNSTEIN, I. H., (1994), Psychometric Theory, 3nd ed., McGraw-HillInc., New York.
Özdevecioğlu, M. (1995), "Organizasyon Kültürü", Stratejik Yönetim ve Liderlik, 2. Baskı, İz Yay. Haz. Özel, M., İstanbul, 120-127.
Polat, S. ve Doyuran, Ş. (2005). Okul müdürlerinin güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma eğilimleri ile güven düzeyleri arasındaki ilişki. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 28–30 Eylül, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
Robbins. P.R. (1990). Organization Theory: Structure, Design, and Applications, 3rd ed..Prentice-Hall. Inc..EnglevvoodCliffs. N J .
Schein. Edgar H. 1992OrganizationalCultureandLeadership,. Jossey-BassPublishers, San Francisco, CA.
Terzi, A. R., (2000), Örgüt Kültürü, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
UYGUÇ, N. (2000), "Dönüştürücü Liderlik, Etkileşimci Liderlik ve Performans", 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri, 25-27 Mayıs, Nevşehir, 587-600.
Vural, Beril Akıncı Z. (2018). Kurum kültürü ve örgütsel iletişim (6. bs.). İletişim Yayınlar.
Yahyagil, Y. M. (2004). Denison örgüt kültürü ölçme aracının geçerlilik ve güvenirlik çalışması: Ampirik bir uygulama. İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi, 47, 53-76.
Yener, S. (2015). Psikolojik Rahatlık Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5(13), 280–305.
Yüksel, F. (2009). Ortaöğretim kurumlarında örgüt kültürü ile örgütsel güven arasındaki ilişki. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi.

IMPACT OF FAMILY STRUCTURE ON YOUTH DEVELOPMENT

Renu Yadav
BA.LLB 4th year

Dr. Saurabh Kishor
Assistant Professor, Law Greater Noida (Uttar Pradesh), India

Abstract

Young people's developmental paths are greatly influenced by their family structure, which has an impact on their social, emotional, and cognitive development. Family dynamics and composition have been repeatedly found to have a substantial impact on young people's self-esteem, academic achievement, and general well-being. Different family types—nuclear, single parent, extended, and blended—offer varying degrees of support and environmental circumstances, each of which has a distinct impact on young people's development. Children in conventional nuclear homes frequently receive constant parental direction and emotional support, which can promote stability and security. However, in single-parent households, the loss of one parent may result in financial difficulties and insufficient attention because of work obligations, which may have an impact on kids' academic performance and mental health. Grandparents and other extended family members may provide more practical and emotional assistance, which could counteract the drawbacks of single-parent households. In the meanwhile, remarriage can create blended families, which can have advantages as well as disadvantages. Children may experience stress as they adjust to new family members, even if having more parental figures may give them access to more resources. Parental participation, communication styles within the family, and socioeconomic factors all function as mediators in the influence of family structure. For example, pressures like restricted access to health care or educational resources can have a detrimental effect on children's development in low-income households, independent of their organisational structure. On the other hand, it has been demonstrated that open communication and constructive parental involvement can lessen some of the negative consequences of nontraditional family arrangements while also fostering youth resilience. IN summary, family structure has a big influence on how young people develop since it shapes their coping strategies and flexibility in addition to the resources and assistance they have access to. Counsellors, educators, and legislators can improve support networks to promote healthy development in youth from a variety of family situations by having a greater understanding of these interactions. This study looks at how family structure affects a number of aspects of young people's development, such as behavioural outcomes, social skills, emotional well-being, and academic achievement.

Keywords: Youth Development, Family structure, Parental involvement, Single parent household

BARRIERS TO ESP IMPLEMENTATION: EXPLORING THE DISCONNECT DESPITE DECADES OF DEVELOPMENT

Dr. Ouafa OUARNIKI
Ziane Achour University of Djelfa, Algeria
https://orcid.org/0009-0001-6485-7973

Abstract
Despite the early emergence of English for Specific Purposes (ESP) in the 1960s, its full implementation in educational systems, particularly in Algeria, remains inconsistent. In fact, this inconsistency stems from multiple interrelated factors that hinder the application of ESP principles. Firstly, one significant barrier is the shortage of trained instructors proficient in both subject-specific content and language teaching. Moreover, the lack of comprehensive curricular frameworks that effectively integrate ESP poses a substantial challenge. In addition, institutional support is often inadequate, with limited resources allocated for ESP programs and professional development. Furthermore, resistance to change within educational institutions and insufficient funding for specialized training programs further impede the adoption of ESP. Another complex issue, aligning ESP with diverse disciplinary needs, arises from the varied academic and vocational requirements of different fields. As a result, these obstacles collectively undermine the consistent implementation of ESP in the Algerian context. To address these challenges, this study investigates the reasons behind the limited application of ESP principles, employing both questionnaires and interviews to gather qualitative data from Algerian educators and administrators. Through this mixed-method approach, we attempted to illustrate how ESP should be taught effectively. The key findings, therefore, reveal the critical need for robust support systems, ongoing professional development, and curriculum innovation to overcome these barriers. Ultimately, by addressing these obstacles, stakeholders can enhance the integration of ESP, thereby improving language education and meeting the evolving needs of students in specialized fields. Consequently, this research contributes valuable insights and actionable recommendations for advancing ESP implementation in Algeria, fostering better educational outcomes and alignment with global educational standards.
Keywords: ESP-Language Education- Curriculum Development- Pedagogical Challenges- Implementation Barriers

References

[1] Ouarniki, O. (2019). Theoretical and Pedagogical Applications of English for Specific Purposes Courses: Evaluation and Implementation of Some Effective Procedures. The Case of First Year Master Students of Computing at Médéa University (Doctoral dissertation, Université Oran 2). https://ds.univ-oran2.dz:8443/jspui/handle/123456789/3115
[2] Lahrech, M. (2020). Curriculum development for ESP in Algeria: A comprehensive review. Curriculum Journal, 11(2), 178-193.

DONNA HARAWAY'İN FELSEFESİNDE İNSAN DOĞA TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN NATURE AND TECHNOLOGY IN DONNA HARAWAY'S PHILOSOPHY

İREM USMAN ÖZTÜRK
Dokuz Eylul University, Institute Of Social Science, Department of Philosophy , İzmir Özel Tevfik Fikret Lisesi, Izmır, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-7126-019X

ÖZET
Donna Haraway'in fikirlerinden yola çıkarak hazırlanan bu makale, insan ve doğa arasındaki karmaşık ilişkiyi ele alır. Haraway'in "Cyborg Manifestosu" insan-teknoloji birleşimini vurgularken, "Antroposen Çağı" kavramı, insanın doğaya etkisini ve çevresel yıkımı derinlemesine inceler. Makalede Haraway'in "Chthulucene" yaklaşımı, insan ve insan olmayan varlıkların akrabalığını yeniden tanımlama çabası olarak ele alınmıştır.
Haraway'in spekülatif feminizmi ve posthümanist yaklaşımları hem bilim hem de politik ekoloji için yeni bir çerçeve sunar. Çalışma, güvercinlerden doğa hikayelerine, permakültürden kolektif yaşam biçimlerine kadar geniş bir perspektifi içerir. Ayrıca, çevresel krizlerin yalnızca bireyler tarafından değil, birlikte hareket eden türler tarafından çözülebileceğini savunur. "Sorunla kalma" ilkesi, karmaşık ekolojik ve toplumsal meselelerle yüzleşirken kolektif sorumluluğun önemine dikkat çeker.
Bu bağlamda, makale insanın doğa ile ilişkisinde teknolojinin ve etik değerlerin rolünü yeniden düşünmemizi önerir. Haraway'in "com-post" yaklaşımı, insanı doğanın bir parçası olarak kabul eder ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğini teşvik eder. Makale, bilim ve sanatın birleştiği, türler arası iş birliklerinin dünyayı nasıl dönüştürebileceğine dair önemli bir bakış açısı sunar.
Anahtar kelimeler: İnsan, Doğa, Teknoloji, Donna Haraway, Posthümanizm, Antroposen

ABSTRACT
This article, inspired by Donna Haraway's ideas, explores the intricate relationship between humans and nature. Haraway's "Cyborg Manifesto" emphasizes the fusion of humans and technology, while the concept of the "Anthropocene Age" delves into humanity's impact on the environment and ecological destruction. The paper examines Haraway's "Chthulucene" as an effort to redefine kinship between humans and non-human entities.
Haraway's speculative feminism and posthumanist approaches provide a new framework for both science and political ecology. The study covers a broad perspective, ranging from pigeons and nature narratives to permaculture and collective living models. It argues that environmental crises can be addressed not solely by individuals but through collective action involving multiple species. The principle of "staying with the trouble" highlights the importance of collective responsibility in tackling complex ecological and social issues.
In this context, the article proposes rethinking the role of technology and ethical values in humanity's relationship with nature. Haraway's "com-post" approach considers humans as part of nature and promotes the sustainability of ecosystems. The article provides a significant perspective on how interspecies collaborations, at the intersection of science and art, can transform the world.
Keywords: Human, Nature, Technology, Donna Haraway, Posthumanism, Anthropocene

GİRİŞ

Tarih boyunca insan ve doğa arasındaki ilişki, farklı düşünce sistemleri ve teknolojik dönüşümlerle yeniden yorumlanmış, her dönem kendi koşulları çerçevesinde bu ilişkiyi anlamlandırmaya çalışmıştır. Antik felsefede doğa, insanın öncesinde var olan, kendi içinde bir düzeni barındıran bir bütün olarak kabul edilirken, modern bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte doğa, insan tarafından dönüştürülebilecek bir alan olarak ele alınmaya başlamıştır. Ancak bu dönüşüm, doğayı salt bir kaynak olarak gören anlayışın sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir.

Teknolojik ilerlemeler, insan bedenini ve zihnini dönüştürme potansiyeli sunarak transhümanizm, posthümanizm ve siborg teorileri gibi yeni paradigmaların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Donna Haraway'in Siborg Manifestosu ile ortaya koyduğu yaklaşım, bu değişimleri anlamlandırmak için kritik bir perspektif sunar. Haraway, insan ile makine arasındaki sınırların giderek muğlaklaştığını, doğa ve teknoloji ayrımının klasik anlamda artık geçerli olmadığını ileri sürer.

Bu bağlamda, Haraway'in düşünceleri insan-doğa-teknooji üçgenindeki dönüşümleri irdeleyerek, siborg ontolojisinin toplumsal cinsiyet, ekoloji ve biyopolitika gibi alanlarla nasıl ilişkilenebileceğini göstermektedir. Bu çalışma, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi tarihsel ve felsefi bir perspektiften ele alarak, Haraway'in siborg paradigmasının bu bağlamda ne gibi yeni imkanlar sunduğunu tartışmayı amaçlamaktadır

İnsanın Kendi Sınırlarını Aşma Arayışı

Dünya var olduğundan bu yana insanın dünya üzerindeki konumlanışı, dönemlere bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleşmiş ve sürekli bir değişim içinde olmuştur. Değişen insanın yaşam sürecinde sürekli bir gelişim sürecinden söz etmek mümkündür. Çünkü bu değişimler sırasında insan her seferinde gelişerek ve değişerek farklı özellikler ortaya koymaktadır. Değişen ve gelişen dünya, insana farklı olanaklar sağladıkça, insanın yaşam süresindeki artış, doğaya ait olduğu fikrinden ziyade onu yönetebileceği ve hatta tahrip edebileceği düşüncesini güçlendirmiş, biyoteknoloji alanındaki gelişmelerin hızlanmasına neden olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca yaşamın mükemmelleşmesi ve ölümsüzlüğün arayışı, insanın doğadaki her şeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı tercih etmesine neden olmuştur (10layn, 2021). Bu süreçte kendini doğanın merkezine koyan insanlar, ölümsüzlüğü bulmak amacıyla büyü ve simya gibi yöntemlerle daha üstün beceriler geliştirmeye çalışmıştır. Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle birlikte, insan kendi tabiatının sınırlarını zorlamış ve bedeninin ulaşabileceği en ileri noktayı keşfetmeye çalışmıştır. Bu anlayışın temelinde, insanın doğasını geliştirmeyi ve sınırlarını aşmayı hedefleyen hümanist felsefi yaklaşımlar bulunmaktadır. Hümanizm, insanın sahip olduğu potansiyeli en üst seviyeye çıkarma çabasını destekleyen bir düşünce sistemi olarak, geleceğe yönelik bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, bireyin fiziksel ve bilişsel kapasitelerini artırmak, yaşlanma ve hastalık gibi istenmeyen durumları ortadan kaldırmak için bilim ve teknolojiden yararlanılması gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşım, insanoğlunun kendini dönüştürme ve yaşam koşullarını iyileştirme hedefini entelektüel ve kültürel bir hareket olarak ele almaktadır.

Teknolojinin gelişimini takip etmenin zorlaştığı 21. yüzyılda, insanın ölümsüzlük arayışı ve her şeye sahip olma fikri, insan-doğa ilişkisini yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Transhümanizm'in insan modeli, "H+" veya Transhüman olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni insan modeli, genetik mühendisliği, psikofarmakoloji, yaşlanmayı geciktirici terapiler, sinirsel arayüzler, robotik sistemler, hafıza artırıcı ilaçlar, giyilebilir bilgisayarlar ve bilişsel gelişim teknikleri gibi birçok bilimsel yeniliği kullanarak insanın en gelişmiş formuna ulaşmasını hedeflemektedir (Haraway, 2020, s. 17-20). Bu noktada, transhüman birey bir posthüman olarak kabul edilir.

Posthümanizm, hümanizme yönelik eleştirilerden doğmuş ve insan merkezli düşüncenin krizlerini bilim, teknoloji ve edebiyat eleştirileri aracılığıyla analiz etmeye çalışmıştır. Bu söylemin gelişimi, Donna Haraway'in çalışmalarıyla yakından ilişkilidir. Özellikle siborg teorisi ve transhümanizm çerçevesinde değerlendirildiğinde, Haraway'in eserlerinin bu alana farklı bakış açıları sunduğu görülmektedir.

Doğa, Kültür ve Makine: Donna Haraway'in Posthümanist Perspektifi

Donna Haraway, 6 Eylül 1944'te Amerika'nın Denver eyaletinde doğmuştur. İçinde bulunduğu tarihsel süreçte birçok bilimsel ve teknolojik gelişmeye tanıklık eden Haraway, 1966 yılında zooloji bölümünden anadal, felsefe ve İngiliz edebiyatı bölümlerinden yan dal diplomasıyla mezun olmuştur. Disiplinler arası çalışmalara verdiği önem, akademik hayatında farklı alanları bir araya getirmesine olanak sağlamıştır. Türkçeye çevrilen eserleri arasında Tıpkı Yaprak Gibi, Başka Yer ve Siborg Manifestosu yer almaktadır (Haraway, 1991).

Haraway'in Siborg Manifestosu, teknolojiyle şekillenen dünyamızda yaşam koşulları ve ilişki biçimleri üzerine radikal bir bakış açısı sunmaktadır. "Siborg" terimi, ilk kez 1960 yılında Clynes ve Nathan S. Kline tarafından uzay görevlerinde insan-makine birleşimi sistemlerini tanımlamak için kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Haraway, siborgu yalnızca sibernetik bir organizma olarak değil, aynı zamanda makine ile organizmanın oluşturduğu bir melez olarak ele alır. Bu kavram her ne kadar kurgusal bir çerçevede değerlendirilse de, toplumsal gerçekliği ve canlı toplumsal ilişkileri gözler önüne sermektedir (Haraway, 1991).Haraway'in siborg kavramı, geleneksel sınırları bulanıklaştıran bir figür olarak tanımlanır. Siborg, doğa ile teknoloji arasındaki ayrımları ortadan kaldırarak, insanın biyolojik ve mekanik unsurlarını iç içe geçirir. Günümüz dünyasında kontakt lensler, kalp pilleri ya da mekanik uzuvlar gibi teknolojik yenilikler, bu kavramın pratikte nasıl anlam kazandığını göstermektedir. Haraway, Siborg Manifestosu'nu yazarken, 1980'lerde küresel ölçekte ortaya çıkan melezleşme süreçlerine karşı politik bir yön belirlemek amacıyla hareket ettiğini belirtmektedir (Haraway, 1991). Ona göre siborg, organizma ve makinenin birleşiminden meydana gelen, ne tamamen kültürel ne de tamamen doğal olan melez bir varlıktır (Haraway, 1991).Siborg, ironiye, mahremiyete ve sapkınlığa adanmış muhalif ve ütopik bir figür olarak görülmektedir. Haraway, bu kavramı ele alırken, insan ile makine arasındaki bağları kuran melezliği vurgular. "Siborg, biyolojik ve enformatik bir melezdir; bir kimera olarak, insan ile hayvan arasındaki sınırların ihlal edildiği yerde ortaya çıkmaktadır" (Haraway, 2000, s. 14). Burada Haraway, sadece insan ve hayvan ilişkisini değil, insan ile doğa, organizma ile makine, doğa ile kültür, özel ile kamusal, kadın ile erkek arasındaki sınırların da yapay olarak inşa edildiğini savunur (Haraway, 1991).

Haraway, siborg kavramını açıklarken mecazlar, figürler ve metaforlarla yüklü bir dil kullanır. Bu figürler arasında 'siborg', 'onkofare', 'cenin', 'primat' ve 'chutulu' gibi unsurlar yer alır. Haraway, bu figürler aracılığıyla küresel ölçekte bir üretim/üreme ve iletişim sistemine dönüşen 'tahakküm enformatiği'ne karşı yeni bir dünya tahayyül etmektedir (Haraway, 2000, s. 49). Haraway'in doğa ile kültür arasındaki ayrımları ele alışı, postmodern stratejilerin biyolojik ve toplumsal bütünlükleri parçaladığı fikriyle ilişkilidir. Ona göre, modern dünya, doğanın sabit ve mutlak olduğu anlayışını kökten sarsmıştır. "Postmodernist stratejilerin –benim siborg mitim gibi– sayısız organik bütünü yıkıp parçaladığı kesinlikle doğrudur. Kısacası doğa sayılan şeyin kesinliği –herhalde sonsuza dek– paramparça edilmiştir" (Haraway, 2000, s. 115).Doğanın kesinliğinin parçalanması, insan ve hayvan arasındaki sınırların da ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Haraway'in siborg kavramını bir kimera olarak ele alması, farklı türler arasındaki yoldaşlığın nasıl inşa edilmesi gerektiğine dair ipuçları sunmaktadır. Ona göre siborg, geçmişin kökenlerini arayan bir bilimsel etkinlikten çok, geleceğe yönelik bir hayatta kalma stratejisi olarak ele alınmalıdır (Haraway, 2000). Haraway'in bu yaklaşımı, geleceğe dair sorumluluk alma gerekliliğini vurgulamaktadır. Ona göre, doğa ile kültür arasında inşa edilen kategorik ayrımlar yeniden değerlendirilmelidir ve insanın doğayla kurduğu ilişki biçimleri radikal bir dönüşüme uğramalıdır (Haraway, 1991).

Doğa, Kültür ve Teknolojinin Kesişiminde Donna Haraway: Chthulucene, Antroposen ve Ortak Yaşam Düşüncesi

Son yıllarda küresel ısınma, çevre kirliliği, ekosistem tahribatı ve biyoteknolojik gelişmeler, insan-doğa ilişkisini yeniden düşünmeyi zorunlu hale getirmiştir. Özellikle 2020 yılına baktığımızda, küresel ısınmanın etkilerinin daha derinden hissedildiği, hava kirliliğinin artarak felaket boyutuna ulaştığı, yangınların ekosistemleri yok etme noktasına geldiği ve insan-hayvan ilişkilerinin radikal biçimde değiştiği bir sürece tanıklık ettik. Bununla birlikte, gen terapilerinin tıp alanındaki başarıları, biyoteknolojinin hızla gelişmesi ve e-insan kavramının yükselişi, biyohackerlık ve posthümanizm tartışmalarını da beraberinde getirmektedir (Haraway, 2016, s. 99-104). Örneğin, Haraway'in "OnkoFare" kavramı, doğal olan ile yapay olanın iç içe geçtiği bir biyoteknolojik figür olarak dikkat çeker. OnkoFare, genetik mühendisliği ile laboratuvar ortamında üretilen ve biyomedikal araştırmalarda kullanılan farelerden biridir. Haraway, bu organizmayı, "teşebbüsleştirilmiş doğa" (nature enterprised-up) kavramı çerçevesinde değerlendirerek, biyopolitik süreçlerin nasıl yeniden yapılandığını analiz etmektedir (Kara, 2016, s. 229-259). Doğal olanın, tamamen laboratuvar koşullarında yeniden üretilmesi, biyoteknoloji çağında doğa anlayışımızın nasıl dönüştüğünü göstermektedir. Haraway, yaşadığımız çevresel krizler karşısında insanın, doğanın sesi olabilecek bir çığlık atması gerektiğini savunur. Ona göre bu çığlık, sadece insanın değil, hayvanların, okyanusların ve tüm ekosistemin sesi olabilir (Haraway, 2016, s. 22-32). İnsan, kendini dünyadaki tek özne olarak görmekten vazgeçmeli ve doğayla birlikte var olma biçimlerini yeniden değerlendirmelidir.

Haraway, Staying With The Trouble: Making Kin in the Chthulucene adlı eserinde, Antroposen kavramının yerine Chthulucene kavramını önermektedir (Haraway, 2016, s. 22-32). Yunanca "khthôn" (yeraltı, toprak) ve "kainos" (şimdi, tazelik, yeni dönem) kelimelerinden türetilen Chthulucene, insan ile insan olmayan varlıkların birlikte yaşama ve dayanışma içinde olduğu bir çağ olarak tanımlanır (Demos, 2017). Haraway, Antroposen'in, insanın yeryüzüne verdiği zararın ve doğaya olan tahakkümünün bir göstergesi olduğunu; bu nedenle insan merkezli bu kavram yerine, doğayla ortak yaşamı temsil eden Chthulucene'in benimsenmesi gerektiğini savunur (Haraway, 2016, s. 99-104). Antroposen'in başlangıç noktası konusunda bilim insanları arasında farklı görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar bu sürecin Sanayi Devrimi ile başladığını öne sürerken, diğerleri tarımın yaygınlaşmasıyla yerkürenin dönüşümünün başladığını savunmaktadır (Ünal, 2019, s. 186-199). Ancak Haraway, bu tartışmalardan daha önemli bir konunun, insanın doğaya karşı konumlanışını değiştirmesi olduğunu vurgular. Ona göre, doğayı koruma ve sürdürülebilirlik adına yapılacak her türlü hareket, doğa ile ortak bir varoluşun inşasını gerektirir. Haraway'e göre, Antroposen'in sorumlusu yalnızca insan (Anthropos) değildir. Daha geniş bir çerçevede, kapitalist üretim ilişkileri ve insan merkezli doğa algısı, ekosistem üzerindeki en büyük yıkıcı etkenlerdir (Haraway, 2016, s. 160). Bu nedenle Haraway, Antroposen yerine "Kapitalosen" kavramını önermektedir. Kapitalosen, doğanın yok oluşundan esas olarak sermaye düzeninin sorumlu olduğunu vurgulayan bir yaklaşımdır (Haraway, 2016, s. 99-104). Bununla birlikte, Haraway, Kapitalosen'in de yeterli bir açıklama sunmadığını ve yeni bir jeolojik zaman dilimi olarak Chthulucene'in kavramsallaştırılması gerektiğini ifade etmektedir.

Haraway, insan ile insan olmayanlar arasında yeni bir akrabalık anlayışına ihtiyaç duyulduğunu savunur. Ona göre, bu yeni akrabalık, kan bağından bağımsız, insan ve insan olmayan varlıkların ortak yaşam ağları kurması üzerine inşa edilmelidir (Haraway, 2016, s. 123). Chthulucene, yalnızca bir zaman dilimi değil, aynı zamanda yeni bir etik ve politik duruşun adıdır. Haraway, bu yeni dünya görüşünü, bir ahtapotun kolları gibi birbirine bağlı, karmaşık ilişkiler ağına benzetir. Bu, sadece insan-merkezci olmayan bir düşünceyi değil, insan ve insan olmayan varlıkların ortaklaşa var olduğu bir yaşam biçimini temsil eder (Haraway, 2016, s. 242). Bu bağlamda, Haraway'in "akrabalık kur" çağrısı, yalnızca biyolojik soy ağacına değil, ekolojik ve toplumsal dayanışma biçimlerine de işaret etmektedir. Ona göre, dünyayı anlamak, hikâyelerin

içinde yaşamakla ilgilidir. Dünya, yalnızca nesnelerden değil, iç içe geçmiş anlatılardan oluşur (Haraway, 2016, s. 121). Bu anlayış doğrultusunda, Haraway'in insan ve hayvan ilişkisine yönelik yaklaşımı güvercinler ve Camille hikayesi ile somutlaşmaktadır. Güvercinler, doğanın sessiz tanıkları olarak, çevresel değişimlerin kaydedilmesinde ve bilimsel araştırmalarda kullanılan bir türdür. Ancak Haraway, bilimin güvercinleri yalnızca birer veri kaynağı olarak görmesini eleştirerek, hayvanların etik statüsünü yeniden düşünmemiz gerektiğini vurgular (Haraway, 2016, s. 242).

Sonuç olarak, Haraway'in önerdiği Chthulucene, doğanın ve kültürün birbirine karıştığı, insanın insan olmayanlarla yeni bir bağ kurduğu, dayanışma temelli bir dünya tahayyülü sunmaktadır. Bu anlayış, yalnızca posthümanist bir bakış açısını değil, aynı zamanda bir "kompost" süreci olarak doğa ile iç içe geçmiş bir yaşam formunu ifade etmektedir (Haraway, 2016, s. 22-32).

Haraway ve Camille Hikayesi: İnsan-Olmayanlarla Ortak Yaşamın İnşası

Haraway'in Staying With The Trouble: Making Kin in the Chthulucene adlı eserinde aktardığı Camille hikayesi, insan ve insan-olmayan canlılar arasındaki yeni ortaklık biçimlerini araştıran bir anlatıdır (Haraway, 2016, s. 134-168). Hikaye, 2000-2050 yılları arasında iklim krizi, açlık ve ekolojik felaketler nedeniyle yaşanan kitlesel kayıpların yanı sıra, insan nüfusunun hızla artmaya devam ettiği bir dünyayı tasvir eder. İnsan ve insan-olmayan canlıların hayatta kalabilmek için göç etmek zorunda olduğu bu dönemde, 2020 yılında New River ve Gauley River arasında "New Gauley" adlı yeni bir yerleşim bölgesi kurulur. Bu yeni bölgeye yerleşenler, kendilerini "kompost" olarak tanımlayan bir topluluktur. Onların önceliği, insan-olmayanlarla ortak yaşam biçimlerini geliştirmek ve geleneksel insan merkezli düşünme biçimlerini sorgulamaktır. Bu nedenle, topluluk ilk nesilde çocuk yapmamayı tercih eder. Ancak zamanla, bu yaşam biçimi beş nesil boyunca devam edecek bir hikayeye dönüşür. İlk bebek, 2025 yılında dünyaya gelen Camille'dir. Camille'in dünyaya gelişiyle birlikte, bu topluluk insan ve insan-olmayan arasındaki bağları daha da derinleştiren yeni bir deneyim başlatır. Camille ve diğer bebekler, balıklar, amfibiyanlar, memeliler, kuşlar, kelebekler ve böceklerle ortakyaşar olmaları gerektiği fikriyle büyütülürler. Çünkü topluluk, insan-olmayanlarla erken yaşta kurulan partnerliğin, bireyin yaşamı boyunca sürecek bir farkındalık kazandıracağına inanır. Bu bağlamda, Camille 1'in ortakyaşar partneri Monark kelebeklerdir. Doğumundan önce, genetik yapısına Monark kelebeklerin bazı genetik özellikleri dahil edilmiştir. Beş yaşına geldiğinde, cildinde Monark kelebek tırtılının siyah-sarı desenleri belirginleşmeye başlar ve yaş aldıkça bu dönüşüm süreci daha görünür hale gelir (Haraway, 2016, s. 161).

Hikaye ilerledikçe, Camille 2, Camille 1'den öğrendiklerini geliştirerek, ortak yaşamın ontolojik, epistemolojik ve politik ilkelerini sorgulamaya başlar. Camille 3'ün yaşadığı dönemde ortakyaşar bireylerin sayısı artsa da, Kapitalosen ve Antroposen'in doğa üzerindeki yok edici etkisi devam etmektedir. Camille 3, ellili yaşlarına geldiğinde, insan nüfusunun azalmış olmasına rağmen, gezegenin hala büyük ekolojik krizlerle karşı karşıya olduğunu gözlemler. Bu noktada, hikayelerin ve anlatıların, doğanın korunmasında nasıl bir rol oynayabileceğini daha iyi fark eder. Camille 4, seksen beş yaşına geldiğinde anılarını bir günlükte toplayarak, bu mirası Camille 5'e aktarır. Camille 5, 2425 yılında öldüğünde, dünya nüfusu üç milyar civarına düşmüştür ve bu insanların bir milyarı ortakyaşardır (Haraway, 2016, s. 228). Bu nesiller boyunca gelişen ortak yaşam pratiği, yalnızca biyolojik değil, etik ve politik bir dönüşümün de ifadesidir.

Haraway, Camille hikayesini anlatırken posthümanizmi reddederek, kendisini "kompostist" olarak tanımlar. Ona göre, insanlar ve insan-olmayanlar, doğanın sürekli bir dönüşüm ve çürüme sürecinde birbirleriyle ilişkilidir. Haraway şöyle ifade eder:"Ben posthümanist değil, kompostistim; hepimiz birbiriyle-olagelen bileşimleriz, insan-sonrası değiliz" (Haraway, 2016, s. 161). Bu anlayış, insanın doğaya tahakküm eden bir varlık olmadığı, aksine doğayla iç içe var olan bir bileşen olduğu fikrine dayanır. Camille hikayesi de, bu karşılıklı bağımlılığı ve ortakyaşam fikrini somutlaştıran bir anlatı olarak görülebilir. Haraway'in bakış açısında,

teknoloji ve biyoloji arasındaki sınırlar tamamen belirsiz hale gelir. Siborg Manifestosu'nda savunduğu gibi, insan olan ile insan olmayan, organik olan ile teknolojik olan, doğa ile kültür, özgürlük ile yapı gibi ikili karşıtlıklar yeni anlamlar kazanmaktadır (Haraway, 2016, s. 161). Bu bağlamda, Haraway'in tüm anlatıları, eko-adaleti ve insan-merkezci olmayan bir etik anlayışını inşa eden akrabalık ilişkilerinin hikayesidir. Hikaye anlatıcılığı devam ettiği sürece, bu akrabalık ilişkileri kuşaktan kuşağa aktarılabilir ve yeni dünyalar yaratılabilir. Haraway, "birlikte yaşamanın ve ahenk içinde var olmanın" yalnızca etik bir mesele değil, aynı zamanda politik ve ekolojik bir zorunluluk olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır (Haraway, 2016, s. 228).

SONUÇ

Donna Haraway'in ortaya koyduğu düşünsel çerçeve, insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki sınırların yeniden ele alınmasını gerektiren bir dönüşümü işaret etmektedir. Haraway, doğa ve kültür, organik ve inorganik, insan ve teknoloji arasındaki keskin ayrımları sorgulayarak, birlikte yaşamanın yeni biçimlerini tahayyül etmektedir. Camille Hikayesi, bu dönüşümün etik, politik ve ontolojik bir modeli olarak sunulmakta, insanın doğayla kurduğu ilişkinin nasıl daha sürdürülebilir hale getirilebileceğine dair önemli bir tartışma açmaktadır.

Haraway'in Siborg Manifestosu ve Staying with the Trouble gibi eserlerinde geliştirdiği kavramlar, insan merkezci düşüncenin sınırlarını aşmayı amaçlayan bir dünya görüşüne işaret etmektedir. Haraway'in, posthümanizm yerine kompostizmi savunması, insanın doğanın üzerinde egemen bir varlık olarak değil, doğanın içinde ve doğayla birlikte var olan bir bileşen olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Chthulucene kavramı ise, bu yeni dünya tahayyülünün etik ve politik temelini oluşturarak, kapitalist üretim biçimlerinin neden olduğu ekolojik yıkımı aşmanın yollarını aramaktadır. Bu bağlamda, Haraway'in çalışmaları yalnızca akademik bir söylem üretmekle kalmaz, aynı zamanda günümüz ekolojik ve politik krizlerine yönelik bir eylem çağrısı niteliğindedir. İnsan ve insan olmayanlar arasında ortak bir yaşam ağı kurmanın gerekliliğini vurgulayan bu yaklaşımlar, geleceğe yönelik yeni dayanışma biçimlerini ve etik sorumlulukları düşünmemizi sağlamaktadır. Bu dönüşümün gerçekleşebilmesi için, öykü anlatıcılığının ve akrabalık kurma pratiklerinin sürekliliği kritik bir öneme sahiptir. Başka bir dünyanın mümkünlüğü, ancak bu ortak yaşam pratiklerinin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

• Demos, T. J. (2017). Against the Anthropocene: Visual Culture and Environment Today. Berlin: Sternberg Press.

• Haraway, D. (2016). Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene. Durham: Duke University Press.

• Haraway, D. (2016). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. Environmental Humanities, 6, 160-161.

• Haraway, D. (2016). Başka Yer (G. Pusar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi.

• Haraway, D. (2016). Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist Feminizm (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

• Haraway, D. (1991). Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature. New York: Routledge.

• Haraway, D. (2015). Tentacular Thinking: Anthropocene, Capitalocene, Chthulucene. e-flux journal, 75. https://www.e-flux.com/journal/75/67125/tentacular-thinking-anthropocene-capitalocene-chthulucene/

• Kara, U. Y. (2016). Donna Haraway: Biyopolitik Bir Giriş. In O. Kartal (Ed.), Biyopolitika: Foucault'tan Günümüze Biyopolitika'nın İzdüşümleri (ss. 229-259). Ankara: NoteBene Yayınları.

• Ünal, B. (2019). Fine Arts (NWSAFA), 14(3), 186-199. http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2019.14.3.

• Haraway, D. (2016). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. Environmental Humanities, 6, ISSN: 2201-1919.
• Haraway, D. (2016). Tıpkı Yaprak Gibi (A. Bora, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
• Haraway, D. (2016). Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene. Durham: Duke University Press, ss. 22-32.
• Haraway, D. (2016). Başka Yer (G. Pusar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi, s. 242.
• Haraway, D. (2016). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. Environmental Humanities, 6, s. 160.
• Haraway, D. (2016). Başka Yer (G. Pusar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi, s. 123.
• Haraway, D. (2016). Başka Yer (G. Pusar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi, s. 228.
• Haraway, D. (2016). Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene. Durham: Duke University Press, s. 134-168.

DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS BY CREATING A QUALITY CULTURE OF THINKING IN LEARNING CLASSES

PhDc Kleada Agasi
Universiteti " Aleksander Moisiu " Durres

ABSTRACT

Critical thinking in its best form is based on intellectual universal values that go beyond its concept: clarity, rightness, deepness, wideness and fairness. These are qualities that during study self study or in group study develop pupils mentally. According to John Dewey education is the process of living through a continuous reconstruction of experiences. This phrase means that teaching critical thinking must be a process that is product of different techniques used during the lesson hour. Developing critical thinking with the focus on texts that may help pupils be subject to diverse exercises and ways of getting the meaning of the main text. One of the rubrics, reading comprehension is understood by higher grades in both answers given and writing in general. Prepared readers know how to better understand the text and can work individually. They often use diverse strategies to break the text in its component parts studying it step by step focusing in motives, its parts and message. Developing critical thinking brings the formation of diverse abilities like higher order thinking, independent reader and critical reader not only in an academic setting by being innovative ,giving a solution to diverse problems, but even in a social setting too. This means creating the desired environment for his enrichment with knowledge but even being fair, doubtful for what he listens and using argumentation in what he believes and not believes. The aim of this study is to develop critical thinking through creating a culture of learning that helps create an independent learner that questions everything gives arguments for his declarations while learning the language focused in English texts of all genres and forms affecting in improved teaching and intellectual development of the pupil, product of the art of teaching.

Research methods used to collect information are based not only in information collected, successful practices but even through questionnaires, interviews done with pupils and teachers and observation too in three 9-th grade classes in three schools This study aims at contributing in suggesting in relation to the methods, techniques and activities that affect critical thinking and in the creation of the culture of critical thinking and recommendations given by teachers to affect in progress of pupils and their improvement in general.

Key Words: Teaching, critical thinking, methods, techniques, activity, pupils.

INTRODUCTION

Our present-day knowledge of the child's mind is comparable to a fifteenth century map of the world- a mixture of truth and error...vast areas remain to be explored. **Arnold L.Gesell**

Teaching is a complex process with many variables. One of the main part of teaching is developing critical thought. Critical thinking is ancient as a concept but its importance is obvious nowadays. It dated decades ago and there are different definitions about that complex concept. All define it in diverse definitions all with on aim, successful learning. John Dewey (1910: 74, 82) introduced the term 'critical thinking' as the name of an educational goal, which he identified with a scientific attitude of mind. More commonly, he called the goal 'reflective thought', 'reflective thinking', 'reflection', or just 'thought' or 'thinking'. Critical or reflective thinking originates with the sensing of a problem. It is a quality of thought operating in an effort to solve

the problem and to reach a tentative conclusion which is supported by all available data and is a process of problem solving requiring the use of creative insight, intellectual honesty, and sound judgment.

Teachers prepare pupils to become prepared citizens so success of society depends to a large extent on the disposition and ability of citizens to think critically and reflectively about the problems which must of necessity confront them, and to improve the quality of their thinking is one of the major goals of education. (Commission on the Relation of School and College of the Progressive Education Association 1943: 745–746).

The term's origin critical comes from the Greek word kritikos meaning "able to judge or discern". It is an interactive process between the reader and the text (Carrel 1987).Why do we need critical thinking? Critical thinking isn't about being constantly negative or critical of all things. It's about objectivity and having an open, inquisitive mind. To think critically is to analyze events or issues based on evidence (as opposed to personal opinions, biases, etc.) in order to build a thorough understanding of what's really going on. Critical thinking in its best form is based on intellectual universal values that go beyond its concept: clarity, rightness, deepness, wideness and fairness. It is a sophisticated activity, which includes psychological, linguistic, and sociological aspects, so a very broad concept based on definition.

Bloom tried to categorize abilities a learner must have. The condensed version of Bloom's taxonomy (Bloom et al. 1956: 201–207) gives the following examples of objectives at these levels: analysis objectives: ability to recognize unstated assumptions, ability to check the consistency of hypotheses with given information and assumptions, ability to recognize the general techniques used in advertising, propaganda and other persuasive materials; synthesis objectives: organizing ideas and statements in writing, ability to propose ways of testing a hypothesis, ability to formulate and modify hypotheses; evaluation objectives: ability to indicate logical fallacies, comparison of major theories about particular cultures.

The analysis, synthesis and evaluation objectives in Bloom's taxonomy collectively came to be called the "higher-order thinking skills" (Tankersley 2005: chap. 5)

Good critical thinking is about making reliable judgments based on reliable information. Another definition of critical thinking that dates earlier is by (Norris and Philips19870. They state that: "Critical thinking can be considered as means to activate or construct schema." Norris and Philips (1987) indicate that critical thinking provides an explanation for activating existing schemata and for constructing new ones by constructing ideas and engaging in critical thinking. Schema theory has passed the focus from producing a "photocopy" of the page ,from a reproductive view to a constructive view.

Expect the definitions and abilities to be taken in consideration we have also the components of a language to be learned by critical thinking. Components of language skills include four aspects, namely: 1) listening skills ; 2)speaking skills; 3) reading(reading skills); and 4)writing(writing skills) (Oakhill et la .,2016; Tarigan, 2008).

One of the components that helps us in our mission is reading. It is important to state that the process of reading presents a gap between the writer and the reader. To fill in this gap it is important to use as many skills and strategies as possible. These strategies are considered even writing and listening that aren't as important as reading critically, may a derivation of it. Munby (1978) states that the process of reading requires the reader to equip himself with a number of skills he or she needs to apply.

Developing critical thinking by improving critical thinking through reading critically texts that is one of the skills that must be developed at school but also creating a plan of action using the right methods and strategies in order to develop critical thinking . This plan appears to be able to develop the culture of a well-experienced critical thinker. If students' reading is lacking, there is the possibility of failing in learning or at least students will experience difficulties in making progress (Somandayo, Nurkamto,&Suwandi,2013).

CONCEPTUAL FRAMEWORK
CRITICAL THINKINKG AND CONCEPTUALIZATION

Critical thinking

When it comes to reading critical thinking must be understood in reading components. The aspects of reading comprehension include: (a) understanding simple (lexical, grammatical, rhetorical) meanings.(b) understanding significance or meaning (al the author's intentions of relevance/cultural circumstances, reader reaction), (c) evaluation or assessment(content, form), (d) reading speed is flexible, which is easily adjusted to the situation (Togerson, Brooks, Gascoine, & Higgings, 2019).

The concept of teaching critical thinking through pupil-centered method

In order to be able to develop critical thinking we need to know the methods by which we can implement it through. Student-centered learning (SCL) is a teaching method that focuses on creating connections with students' interests and the things they learn in school. The ultimate goal is to make the educational process more meaningful to students. The best way to do that is by framing lessons in terms of their interests; thus encouraging them to engage more in the material and therefore learn better.

The shift toward giving students more decision-making roles can look very different. But generally, they'll all have similar characteristics such as more activities, small groups, discussion, and more student-led. A great example of a student-centered approach in the classroom is letting students determine the final results of a project or assignment. Instead of dictating to the students what the final project should be, the teacher provides parameters and allows the student to base their final work around their topic interests. SCL may seem to remove the teacher from the center of the classroom; but really, the teacher's role is instrumental for its success. The approach relies on students working toward their own autonomy that would support learning at a pace they are comfortable with.

The aim of this study is to develop critical thinking through creating a culture of learning that helps create an independent learner that questions everything, gives arguments for his declarations while learning the language focused in English texts of all genres and forms affecting in improved teaching and intellectual development of the pupil, product of the art of teaching. As mentioned above the critical thinking can be developed mainly by reading texts, literature texts and activities that has to do with enriching with new knowledge in school subjects. Pupils based in my experience as a teacher have had difficulties with understanding the text and answering the questions of the text or even questioning their knowledge, analyzing and synthesizing the information. The age of critical thinking nowadays more than ever is in focus as one of the most important competences to be developed. It empowers pupils and should be considered as a culture.

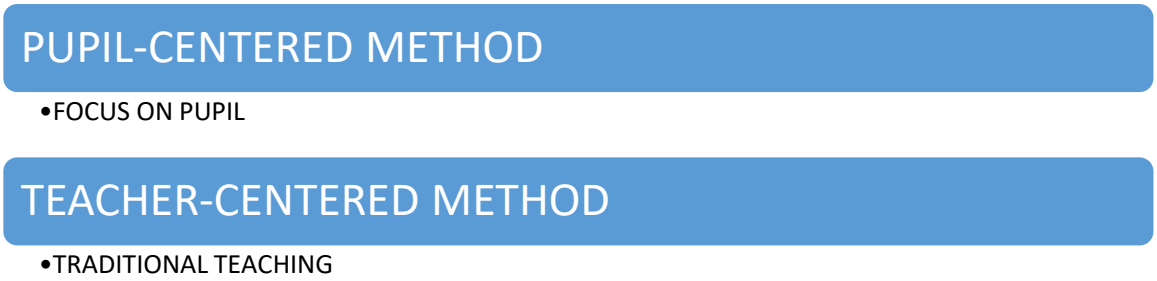

Fig.1 Methods of teaching as opposing to one-another

Teacher-centered method

Another method to compare with the previous method in terms of productivity is teacher-centered method. It is to be evaluated its effectiveness in developing critical thinking. A teacher-centered approach is one where activities in the class are centered on the teacher. It can be compared to a learner-centered approach as a counter part of it. A typical Presentation - Practice - Production (PPP) lesson tends to be teacher-centered, as the teacher leads the activity and provides necessary information, usually in an open-class arrangement. The teacher is an effective model of the target language and an important source of information on how the learners are doing. Teacher-centered lessons are generally associated with traditional approaches to language learning, anyway it can be useful in a variety of ways in teaching but in our study we will find out later..

During lesson hour expect methods used we have strategies that play a key role in developing lesson hour and make it productive. Strategies are of different kinds correlating to different results of learning but the most effective and fundamental are expected to be the ones mentioned: open-ended questions, argumentation, and focus on error. These are strategies used during pupil-centered

Fig.2 Strategies of Teaching

METHODOLOGY

Data collection and examination

Research methods used to collect information are based not only in information collected, successful practices but even through questionnaires, interviews done with pupils and teachers too in three 9-th grade classes in three schools, 30 pupils during November. 15 teachers of different ages that teach the pupils questioned were asked what methods, strategies and activities do they use during lesson hours. Are method like pupil centered method and discussion method effective? Do pupils that learn with teachers that use strategies like open-ended questions, argumentation, organizing discussions more prepared? What about activities like reading, debate and a mind map are developing creative thinking more? Different teachers were asked what strategies did they use to develop critical thinking and what activities did they use. Some of the strategies they used were pushing pupils to question about text context, motives and characters; argumentation; creating curiosity about different things; focusing on errors etc. Methods they use mostly are the methods that focus mostly on creativity and affective perspective such as learner centered method, the discussion method etc.

The methods teachers used to develop critical thinking were pupil-centered method and discussion method. Each one affects in developing critical thinking and makes an individual learner. The strategies teachers use are some. The strategy of asking questions consists on asking open-ended questions and creating answers for the pupil. Open-ended questions challenge pupils to think deeper, explore different perspectives, and justify their reasoning. Teacher in that case gives to the pupil the possible solution good structured and waits for the correct response by asking his/her opinion on the topic.

The second strategy is argumentation. An argument is an element of reasoning so an action, an remark, an reflection and analysis that help pupil develop critical thinking and improves faster.

The study of argumentation is an obliged passage to get better in critical thinking. Creating is another strategy teachers use to help pupils develop critical thinking. The last strategy pupils use is focusing on error, focusing on error with the intention of improving their competences in learning and functioning in their social environment.

Analysis of research problem

Teachers and philosophers in years have always tried their best to find the best methods and strategies in order to be productive and improve generations. Some of the theories are still of great importance and methods too.

Pupils often use a mix of strategies and activities to achieve their results of learning but reading texts shouldn't be only a means of information but the means of transforming a learner into a critical learner. This study aims at contributing in suggesting in relation to the methods, techniques and activities that affect critical thinking and in the creation of the culture of critical thinking and recommendations given by teachers to affect in progress of pupils and their improvement in general. Critical thinking isn't about being constantly negative or critical of everything. It's about objectivity and having an open, inquisitive mind. By using different methods and strategies pupils can get better grades and develop themselves in all the aspects.

The results of the study were seen in different perspectives. The teachers and pupils, part of the questionnaires were in the same school and in the same learning and teaching class. Pupils were of two different types of teaching. The first group was part of the class were pupil-centered method was implemented with strategies that impacted in improvement of thought such as open-ended questions, argumentation and focusing on errors etc. Whereas the other part was the classroom were pupils were tough by traditional methods during learning classes with teacher-centered method and strategies that were traditional and aimed at enriching pupils with knowledge and the focus wasn't in preparing critical learners capable of developing critical thinking as a competence and

Model of research

Research methods used to collect information are based not only in information collected, successful practices but even through questionnaires, interviews done with pupils and teachers that teach and learn by different methods and strategies. The culture of thinking is a coin with two sides. One side is what method teachers use to develop the culture while the other is what students do within that culture of thinking. Most importantly, both occur within an environment that: enables students to reason, think and solve problems that go beyond routine types of operation to engage in complex thinking that can be applied to new situations and unfamiliar problems; relates thinking and learning strategies to discipline-based knowledge; encourages students to learn how to learn and to become motivated, self-regulated, lifelong learners; and infuses thinking into every teaching and learning activity—every lesson, every day. After all we understand that we learn better by learning critically and not memorizing. It develops not only mentally but also socially and not only.

CONCLUSION AND DISCUSSION

Teachers try always to update to recent effective methods, strategies and methods in order to be acknowledged and productive during their lesson hours.

Different methods have their outcomes but when it comes to critical thinking things get more complex and there is a lot to be done concerning the way teaching classes is transmitted to these individuals who are product of a work done by a professional that tries each day his/her best and never thinks it's sufficient. The teacher stays informed with new teaching methods and technological means. Critical thinking can be developed by methods, strategies and activities during lesson hour. They can develop critical thinking by implementing the correct method and the correct strategies so creating a quality culture of learning. One of the questions asked to teachers and pupils is : Is critical thinking important? Different answers were given focused in

answers given (Yes, Maybe and Not at all). Answers given by pupils, critical teacher, critical learner, traditional teacher and traditional learner.
Question: Is critical thinking important?

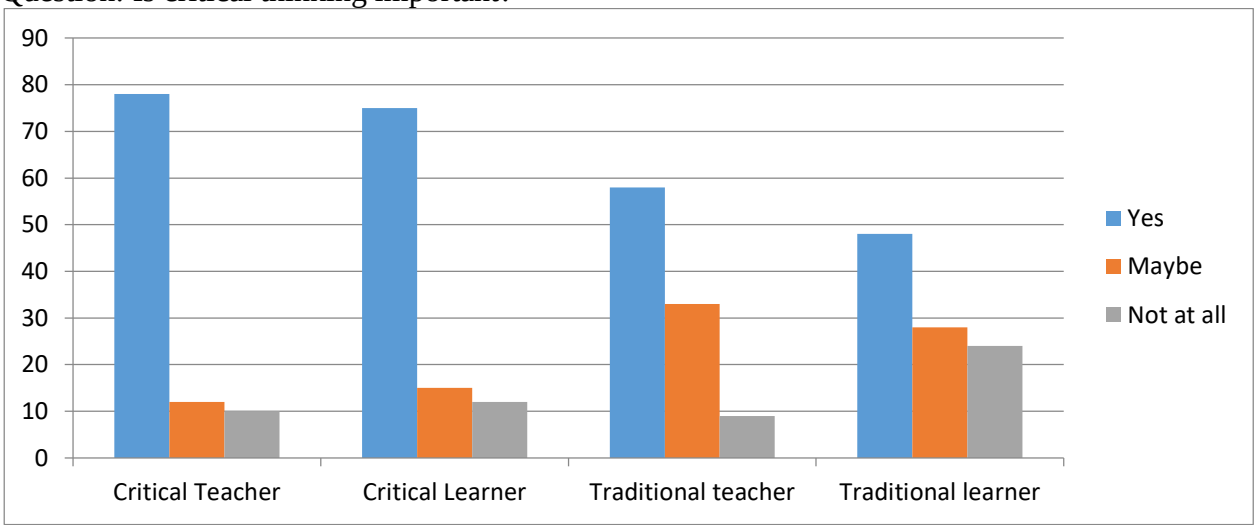

Fig.3 Results of the study

The results of this were, almost 80 % of critical learner and teacher responded that it was very important. Whereas traditional teacher and learner, almost 60 % of interviewed that they valued critical thinking but with a lower value. Based on this result we understand that critical thinking must be more valued in the future lesson classes.

The second question is focused in the usage of methods. What methods do teachers use? Durind their classroom lessons what do they choose the most?

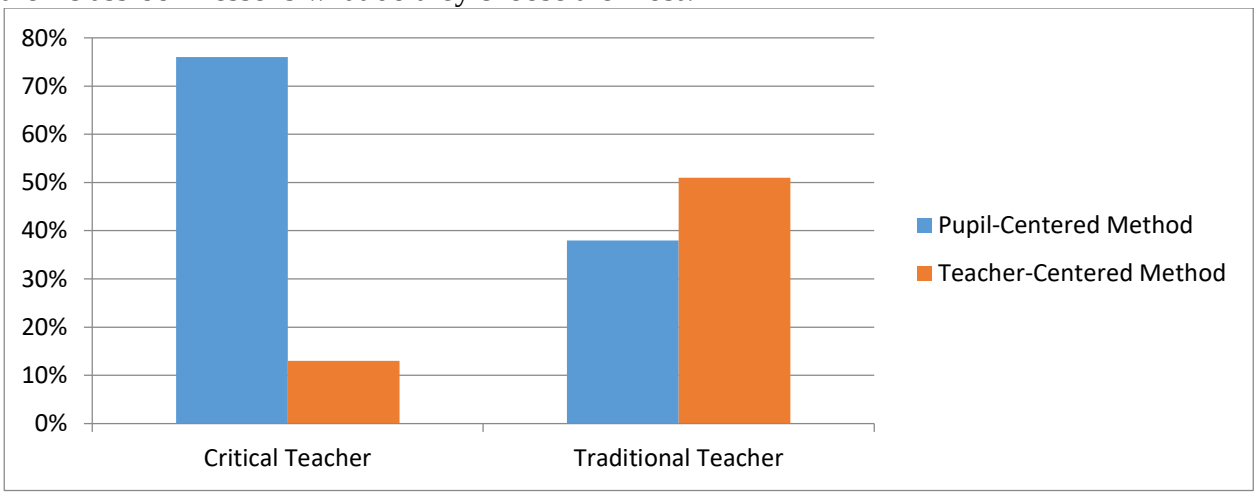

Fig.4 Methods of Teaching

Each method is unique but two that are in focus of our study is pupil-centered and teacher-centered. The critical teacher used pupil-centered. Almost 80% of teachers interviewed used pupil-centered method. Traditional teachers, almost 40% of them used the method pupil-centered and this is a low percentage. Whereas teacher-centered method, in rapport with pupil-centered method, is in low levels of percentage as a method used during lesson hours.
The next question : What strategies teachers use?

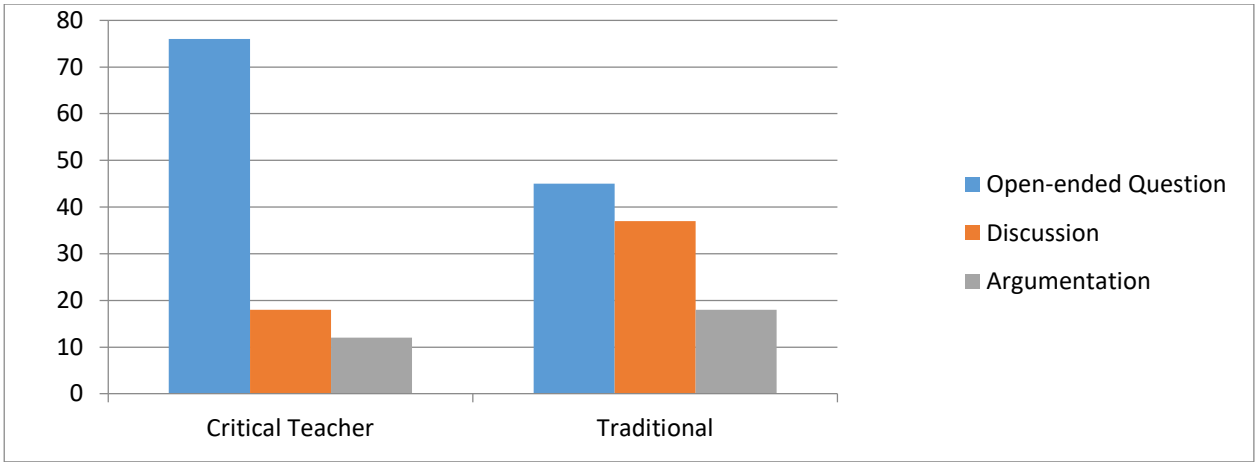

Fig.5 Strategies

Teachers used during their lesson hours open-ended questions. The least they used argumentation. They would have better results if they made a mix of them.

The last graphic is about results in pupil's grades as critical and non-critical learner in percentage.

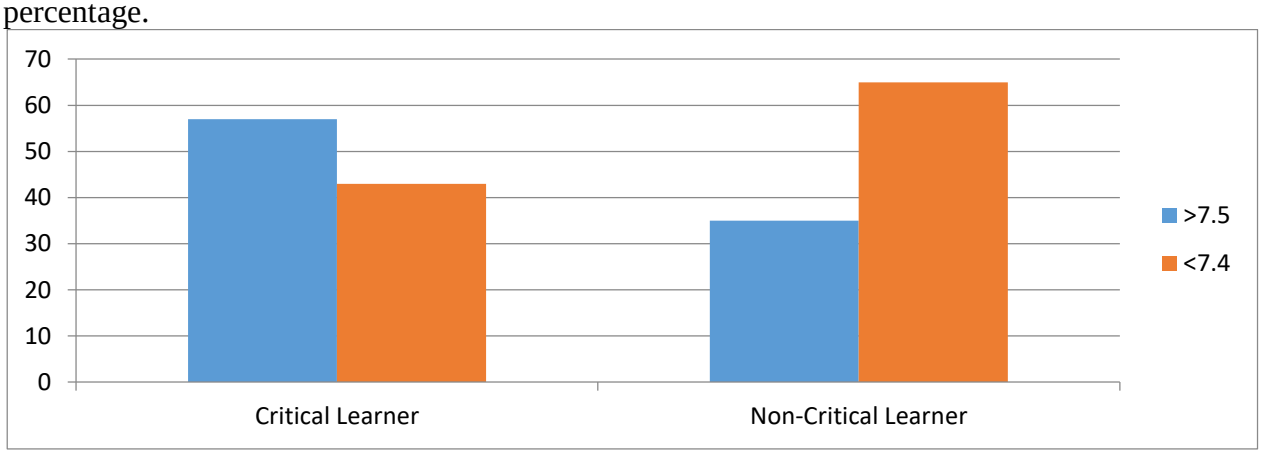

Fig. 6 Results of Pupils

The results are positive for critical learners more than the results of non-critical learners.Critical learners have higher results and that is what is expected by using the right method and strategy. As a conclusion the development of critical thinking by creating a quality culture during lesson hours is a practice very interesting and modern nowadays, very productive. It enables pupils to be more prepared and effective during lesson hours. Teachers that use pupil-centered method, discussion method were more productive than those teachers that used traditional method where the teacher was in the center of the lesson. Pupils that were taught using strategies like open-ended questions, argumentation etc by teachers were more prepared and had better grades. Pupils who are questioned, invited in a discussion or are accepted for their errors are better learners and more independent in their academic life and express freely their opinions and are more creative. They create that culture and are not easily fooled in things illogical in school environment or in social life. So let's create the terrain for improvement with the right tools of teaching.

REFERENCES:

De Vecchi,G(2017) Former L'esprit Critique. Esf Editeur
Fisher,Robert;Teaching children to think,2-nd Edition,2005 ,GraphyCems
Marr,Bernard; 13 Easy Steps To Improve Your Critical Thinking Skills
https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2022/08/05/13-easy-steps-to-improve-your-critical-

thinking-skills/?sh=9f0c0ca5ecd0
.Munby ,J (1978) Communicative Syllabus Design. Cambridge: Cambridge University Press
https://core.ac.uk/download/pdf/234107088.pdf
Hitchcock; David, Stanford Encyclopedia of Philosophyhttps, //plato.stanford.edu/entries/critical-thinking/history.html
.How to Foster a Culture of Critical Thinking , https://www.i-l-m.com/news-and-events/news-and-blog/how-to-foster-a-culture-of-critical-thinking
Renton Prep Christian School, What is a Student-Centered Learning Approach? 2022, https://rentonprep.org/what-is-a-student-centered-learning-approach/
Teacher centered, https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/knowing-subject/t-w/teacher-centred

EVALUATION OF MASTER'S THESES WRITTEN ON BIOLOGY EDUCATION IN SECONDARY EDUCATION

ORTAÖĞRETİM BİYOLOJİ EĞİTİMİ ÜZERİNE YAZILMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yağmur Suzan SÖNMEZ
Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Girne K.K.T.C
ORCİD ID: 0009- 0009- 5417- 4245

ÖZET
Son yıllarda biyoteknoloji, genetik mühendisliğinin ortaya çıkmasıyla yeni bir çağa girilmiştir. Bundan dolayı biyoloji eğitimine duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır (Oghcncvwede, 2022). Bu araştırmanın amacı ortaöğretim biyoloji eğitimi alanında yapılmış olan son dört yıla ait yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemek, hangi konulara ağırlık verildiğini, hangi çalışma metotlarını kullandıklarını belirlemek, alana katkılarını tartışmak ve yeni araştırmacılara alanın çalışma durumu hakkında bilgi vererek yol göstermektir. Bu çalışma durum belirlenmesi amacıyla yapılan betimsel (Tarama) bir araştırmadır. Bu makalede döküman analizi yöntemi ile çalışma yapılmıştır. Çalışma 2021- 2024 tarihleri arasında onaylanmış 50 tezi kapsamaktadır. Tezleri değerlendirmek amacıyla araştırıcı tarafından hazırlanan tez inceleme formu kullanılmıştır. YÖK TEZ sayfasında arama sonunda elde edilen 50 teze ilişkin tüm bilgiler EXEL ofis programına tek tek girilmiştir. Bilgi girişi bittikten sonra analiz safhasına geçilmiştir. Hazırlanan formla erişimi sağlanan tezlerin, yazım dili, enstitü, evren ve örneklem sayısı, evren ve örneklem seçim şekli, yazım yılı, üniversite, bölüm, konusu, çalışma metoduna ilişkin bilgilerine ilişkin içerik analizi yapılarak mevcut durum ortaya konmaya çalışılmıştır.Çalışma sonucunda biyoloji eğitimi ile ilgili yapılmış tezleri inceleyen tezler sayı olarak oldukça azdır. Tüm tezler ortaöğretim fen ve matematik eğitim anabilim dalı altında yazılmıştır. İncelenen 50 tezinde Türkçe olarak yazıldığı belirlenmiştir. En fazla tezin Gazi Üniversitesi 23, en az tezin ise Atatürk Üniversitesinde 1 yapıldığı belirlenmiştir. İncelenen tezlerin sayfa sayısına bakıldığında en az 39 sayfalık tez olduğu görülürken: en fazla tez sayfa sayısı olarak olarak 252 sayfa olduğu belirlenmiştir. Tez konularına bakıldığında 2 tanesinin plastik, mikroplastikve mikroplastik kirliliği ile alakalı olduğu, 8 tanesinin çevre ile ilgili olduğu, 3 tanesinin biyoloji öğretim programları ile ilgili olduğu görülmektedir. Geriye kalan 37 tezin ise kavram yanılgıları, kanser, oyunlaştırma, plastinasyon v.b. birbirinden farklı konular içerdiği görülmektedir. Bu alanda yapılmış çalışmaların azlığı dikkate alındığında daha fazla çalışma yapılması önerilebilinir.
Anahtar kavramlar: Biyoloji Eğitimi, Ortaöğretim Fen ve Matematik Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi.

ABSTRACT
Therefore, the need for biology education is increasing day by day (Oghcncvwede, 2022). The aim of this study is to examine the master's and doctoral theses of the last four years in the field of secondary biology education, to determine which topics are emphasized, which study methods are used, to discuss their contributions to the field, and to guide new researchers by providing information about the study status of the field. This study is a descriptive (screening) research conducted to determine the situation. In this article, the study was conducted with the document analysis method. The study covers 50 theses approved between 2021 and 2024. A thesis review form prepared by the researcher was used to evaluate the theses. All information about the 50

theses obtained at the end of the search on the YÖK TEZ page was entered one by one into the EXEL office program. After the information entry was completed, the analysis phase started. Content analysis of the theses accessed with the prepared form was conducted to reveal the current situation by analyzing the information on the language of writing, institute, number of population and sample, population and sample selection method, year of writing, university, department, subject, and study method.As a result of the study, the number of theses examining theses on biology education is quite low. All theses were written under the department of secondary science and mathematics education. It was determined that 50 theses were written in Turkish. The highest number of theses was 23 at Gazi University and the lowest number of theses was 1 at Atatürk University. When the number of pages of the analyzed theses were examined, it was seen that the thesis with the least number of pages was 39 pages and the thesis with the most number of pages was 252 pages. When the thesis topics are examined, it is seen that 2 of them are related to plastic, microplastic and microplastic pollution, 8 of them are related to the environment, 3 of them are related to biology teaching programs. It is seen that the remaining 37 theses include different topics such as misconceptions, cancer, gamification, plastination, etc. Considering the scarcity of studies in this field, it can be suggested to conduct more studies

Key Concepts: Biology Education, Secondary Science And Mathematics Education, Master's Thesis.

SCIENTIFIC ANTI-REALISM AND HYPERNOMINALISM- A PHILOSOPHICAL DEBATE

BİLİMSEL ANTİ-REALİZM VE HİPERNOMİNALİZM- FELSEFİ BİR TARTIŞMA

Doç. Dr. AYHAN AKSAKALLI
Bayburt Üniversitesi, Sağlık Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü
ORCID No: 0000-0001-6281-5828

ABSTRACT
This article critically examines scientific anti-realism and hypernominalism, challenging the traditional view that scientific theories provide accurate representations of an independent reality. Drawing on the perspectives of key philosophers such as Goodman, Fraassen, Putnam, and Rorty, it argues that scientific theories are primarily tools used to organize observations and make predictions, shaped by human cognition, language, and social practices. Goodman's pragmatic approach and Fraassen's constructive empiricism emphasize empirical adequacy rather than truth. Goodman highlights that scientific structures aim to meet practical needs rather than reflect reality, while van Fraassen insists that scientific theories should focus on observable phenomena. Putnam's internal realism suggests that scientific theories are intertwined with human experience and conceptual frameworks. Rorty's sociocultural constructionism further stresses that scientific knowledge is shaped by social and cultural contexts. The strengths of anti-realism include its emphasis on empirical accuracy, pragmatic flexibility, and awareness of the social construction of scientific knowledge. However, its weaknesses lie in the potential erosion of scientific objectivity, limited explanatory power of theories, and challenges in scientific practice. In comparison with scientific realism, anti-realism offers a more adaptable and flexible approach to scientific inquiry. This article aims to balance the strengths and weaknesses of anti-realism, offering a comprehensive analysis of the epistemic and ontological dimensions of scientific knowledge. By doing so, it provides a nuanced understanding of the nature and purposes of scientific research, highlighting the complex relationship between scientific theories and reality.
Keywords: Anti-realism, Scientific realism, Epistemology, Hyper-nominalism, Constructive empiricism

ÖZET
Bu makale, bilimsel anti-realizm ve hipernominalizmi ele alarak, bilimsel teorilerin bağımsız bir gerçekliği doğru bir şekilde yansıttığı görüşüne karşı bir eleştiri sunmaktadır. Goodman, Fraassen, Putnam ve Rorty gibi önde gelen düşünürlerin perspektiflerinden yararlanılarak, bilimsel teorilerin gözlemleri organize etmek ve tahminlerde bulunmak için kullanılan araçlar olduğu savunulmaktadır. Goodman'ın pragmatik yaklaşımı ve Fraassen'in yapıcı ampirizmi, bilimsel teorilerin doğruluktan ziyade ampirik yeterliliğe odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Goodman, bilimsel yapıların gerçekliği değil, pratik ihtiyaçları karşılamayı amaçladığını belirtirken, Fraassen, bilimsel teorilerin gözlemlenebilir olgulara dayalı olması gerektiğini savunur. Putnam'ın içsel gerçekçiliği ise bilimsel teorilerin insan deneyimi ve kavramsal çerçevelere bağlı olduğunu öne sürer. Rorty'nin sosyokültürel yapılandırmacılığı ise bilimsel bilginin sosyal ve kültürel bağlamlar içinde şekillendiğini vurgular. Anti-realizmin güçlü yönleri arasında ampirik doğruluğa yaptığı vurgu, pragmatik esneklik ve bilimsel bilginin sosyal bağlamda şekillendiği farkındalığı bulunmaktadır. Ancak, bu bakış açısının zayıf yönleri arasında bilimsel nesnelliğin zedelenme riski, teorilerin sınırlı açıklayıcı gücü ve bilimsel pratikteki zorluklar yer almaktadır. Bilimsel realizmle karşılaştırıldığında, anti-realizm bilime

daha esnek ve uyarlanabilir bir yaklaşım getirmektedir. Bu makale, anti-realizmin güçlü ve zayıf yönlerini analiz ederek, bilimsel bilginin epistemik ve ontolojik boyutlarına dair daha geniş ve dengeli bir anlayış geliştirmeyi amaçlar. Bu inceleme, bilimsel araştırmaların yapısı ve amacı üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunarak, bilimsel bilginin doğası hakkında derin içgörüler sağlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Anti-realizm, Bilimsel realizm, Epistemoloji, Hiper-nominalizm, Yapıcı ampirizm

GİRİŞ

Bilim felsefesi, insanın gerçeklik anlayışını yeniden yapılandırmak için zengin bir alanı temsil eder. Anti-realizm ve hipernominalizm, bilimsel teorilerin hakikatin mutlak taşıyıcıları olduğu fikrine meydan okumaktadır. Bu bakış açıları bilimsel bilginin temellerini sorgulamakta, gerçekliğin insan bilişi, dilsel çerçeveler ve sosyal pratikler aracılığıyla inşa edildiğini öne sürmektedir. Bu makale, bilimsel bilginin epistemik ve ontolojik temellerine ilişkin yeni kavrayışlar sunmak için kilit düşünürlerin katkılarından yararlanarak bu kavramları eleştirel bir şekilde incelemektedir.Goodman'ın Fact, Fiction, and Forecast (1954) adlı eseri, anti-realist söylemde ufuk açıcı bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Goodman (1954), bilimsel teorilerin gerçekliği yansıtmadığını, ancak olguları tahmin etmek için pratik araçlar olarak işlev gördüğünü savunur. Goodman'ın pragmatik yaklaşımı, bilimsel teorilerin doğruluğundan ziyade faydasını vurgulamakta ve bilimin nihai amacının mutlak hakikate ulaşmak değil, insan ihtiyaçlarına işlevsel çözümler sunmak olduğunu öne sürmektedir. Goodman'ın yaklaşımı, bilimin fayda odaklı doğasının yeniden değerlendirilmesini gerektirmekte ve bizi bilimin içsel hakikat arayışının sınırlarını sorgulamaya çağırmaktadır.Fraassen, The Scientific Image (1980) adlı eserinde, bilimsel teorilerin doğruluktan ziyade deneysel olarak yeterli olmayı amaçladığını savunarak yapıcı deneycilik kavramını ortaya atmıştır. Fraassen'e (1980) göre, bir teorinin kabul görmesi, ontolojik iddialarından ziyade, gözlemlenebilir olguları açıklama ve tahmin etme yeteneğine bağlıdır. Bu bakış açısı, bilimsel teorileri öngörü değeri olan araçsal yapılar olarak çerçeveler. Ancak bu yaklaşım, yalnızca ampirik yeterliliğe dayanmanın bilimsel bilginin daha derin ontolojik boyutlarını gözden kaçırma riski taşıdığını öne sürerek eleştiriye davetiye çıkarmaktadır. Fraassen'in görüşleri, bilimsel bilginin epistemolojik sınırlarını ve teori kabul kriterlerini yeniden gözden geçirmemiz için bizi zorlamaktadır.Putnam'ın Reason, Truth, and History (1981) adlı eseri, içsel gerçekçilik kavramı aracılığıyla anti-realist tartışmalara farklı bir katman eklemektedir. Putnam (1981), bilimsel teorilerin zihinden bağımsız bir gerçekliği tanımladığı iddiasını eleştirerek, bilimsel gerçeklerin insanların kavramsal şemaları tarafından şekillendirildiğini ileri sürer. Bu görüş, bilimsel bilginin evrensel ya da mutlak olmadığını, kültürel ve dilsel bağlamlar tarafından şekillendirildiğini ima eder. Putnam'ın içsel gerçekçiliği, bilimi yalnızca teknik bir çaba olarak değil, insan pratikleri ve dil gelenekleri içinde gelişen bir süreç olarak vurgular. Rorty'nin Philosophy and the Mirror of Nature (1979) adlı eseri bilimsel bilginin sosyokültürel boyutlarını vurgulamakta ve bilimsel gerçeklerin toplumsal uzlaşı ile şekillendiğini öne sürmektedir. Rorty (1979) bilimsel bilgiyi yalnızca gerçekliğin nesnel bir temsili olarak değil, bilimsel topluluk içindeki etkileşimlerin bir ürünü olarak görür. Bizi, bilimsel teorilerin kabulünde sosyal dinamiklerin, güç ilişkilerinin ve uzlaşmanın rolünü incelemeye çağırır. Bu bakış açısı, bilimsel bilginin inşasının temelini oluşturan ideolojik etkilere ve sosyokültürel bağlamlara ışık tutmaktadır.Sonuç olarak, anti-realizm ve hipernominalizm, bilimsel bilginin yalnızca epistemolojik sınırlarının değil, aynı zamanda ontolojik temellerinin de yeniden incelenmesini gerektirmektedir. Bu tartışmalar, bilimsel bilginin evrensellik iddialarının eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmesini teşvik ederken, bilimin insani boyutlarını daha görünür kılmaktadır. Teknoloji ve toplum hızla geliştikçe, bilim felsefesindeki felsefi çerçeveler bilgi, gerçeklik ve insan deneyimi arasındaki dinamik etkileşimi daha iyi anlamak için uyum sağlamalıdır. Bu çalışma, anti-realizm ve hiper-nominalizmin çağdaş bilimsel

uygulamalar üzerindeki etkilerini araştırarak, modern bilim anlayışlarını daha sofistike bir seviyeye yükseltmeyi amaçlamaktadır.

TEORİK TEMELLER

Bilimsel Gerçekçiliğe Genel Bakış

Bilimsel gerçekçilik, bilimin amacının zihinden bağımsız bir gerçekliği tanımlamak ve anlamak olduğunu öne sürer. Bu bakış açısı, bilimsel teorilerin yalnızca yararlı araçlar olmadığını, dünyanın doğru ya da yaklaşık olarak doğru tanımlarını sağladığını ileri sürer. Bilimsel gerçekçiler, bilimsel teorilerin başarısının en iyi şekilde gerçekliğin altında yatan yapıyı doğru bir şekilde temsil etmeleriyle açıklanabileceğini savunurlar. Boyd (1983), bilimsel teorilerin açıklayıcı ve öngörücü başarısının, doğrulukları için güçlü bir kanıt teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Boyd'un (1983) bakış açısı, bilimsel yöntemlerin başarısı ile ürettikleri teorilerin doğruluğu arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Bu görüş, bilimin doğal dünya hakkındaki gerçeğe yaklaştıkça bilimsel ilerlemenin gerçekleştiği inancının altını çizer. Ayrıca, bilimsel gerçekçilik, bilimsel teorilerin zaman içinde gerçeklikle nasıl giderek daha uyumlu hale geldiğini göstermek için Newton mekaniğinden Einstein'ın görelilik teorisine geçiş gibi tarihsel örnekleri sıklıkla kullanır.

Buna ek olarak, bilimsel gerçekçiler sıklıkla “mucize yok” argümanına başvururlar. Putnam'a (1975) göre, bilimsel teoriler en azından yaklaşık olarak doğru olmasaydı, bilimin doğru öngörüde bulunma ve teknoloji geliştirmedeki ampirik başarısı mucizevi olurdu. Bu argüman, bilimin başarısı için en iyi açıklamanın, dünyanın doğru bir açıklamasını sağlaması olduğunu ileri sürer.

Realistler ayrıca, farklı disiplinlerdeki bilimsel teorilerin tutarlılığına ve birbiriyle bağlantısına da işaret eder. Örneğin, fizik, kimya ve biyoloji alanlarındaki teorilerin tutarlı bir çerçeve içinde bütünleştirilmesi, bilimin gerçekliğin gerçek doğasını aşamalı olarak ortaya çıkardığı fikrini destekler. Bilim tarihi, başlangıçta tartışmalı olan teorilerin daha sonra ampirik kanıtlar ve pratik başarı yoluyla doğrulandığı çok sayıda örnek sunmaktadır. Örneğin, mikrop teorisinin geliştirilmesi tıpta ve halk sağlığında devrim yaratmış ve bilimsel gerçekçiliğin güvenilir bilgi üretmedeki hayat kurtarıcı gücünü göstermiştir.

Bilimsel gerçekçilik, bilimsel pratik argümanıyla da desteklenmektedir. Kitcher (1993), bilim insanlarının genellikle teoriler doğruymuş gibi hareket ettiklerini, modellerinin gerçeği doğru bir şekilde yansıttığı varsayımına dayanarak cesur tahminlerde bulunduklarını ve deneyler yaptıklarını belirtmektedir. Bilimsel pratiğin bu pragmatik yönü, realist bir görüşü dolaylı olarak desteklemektedir.

Dahası, bilimsel teorilerin yeni bilgi ve teknoloji üretmedeki başarısı realist bakış açısını güçlendirmektedir. Bilimsel teorilerin, parçacık fiziğinin Standart Modeli tarafından öngörülen Higgs bozonu gibi daha önce gözlemlenmemiş olguları öngörebilme yeteneği, doğrulukları için ikna edici kanıtlar sağlar.

Realistler ayrıca bilimsel teorilerin doğruluğunun göstergeleri olarak basitlik, tutarlılık ve açıklayıcı güç gibi teorik erdemleri de vurgular. Quine ve Ullian (1970), bu erdemlerin dünyanın yapısıyla başarılı bir şekilde örtüşen kuramlarda bulunma eğiliminde olduğunu ve böylece bu kuramların doğruluğunun işaretleri olarak hizmet ettiğini ileri sürmektedir.

Dolayısıyla, bilimsel gerçekçilik yalnızca felsefi bir duruş değil, bilimin metodolojileri ve uygulamalarıyla derinden iç içe geçmiştir. Bilimsel ilerlemeyi ve bilimsel araştırmanın doğasını anlamak için sağlam bir çerçeve sunar. Bilimsel teorilerin gerçekliğin doğru ya da yaklaşık olarak doğru temsillerini sağladığını ileri süren bilimsel gerçekçilik, bilimsel bilginin nesnel ve kümülatif doğasının ve bilimsel uygulama üzerindeki etkisinin altını çizer.

Bilimsel realizm ile araçsalcılık ve anti-realizm gibi alternatifler arasındaki tartışma bilim felsefesinde merkezi bir konu olmaya devam etmektedir. Araçsalcılar teorilerin yalnızca tahmin

için yararlı araçlar olduğunu iddia ederken ve anti-realistler teorilerin gerçekliği yansıtması gerekmediğini savunurken, realistler bilimin başarısının en iyi gerçekliğe uygunluğu ile açıklanabileceğini iddia etmektedir. Süregelen bu söylem, bilimin doğası ve hedeflerine ilişkin anlayışımızı şekillendirmeye devam etmektedir.

Özetle, bilimsel gerçekçilik bilimin amacının dünyanın doğru ya da yaklaşık olarak doğru tanımlarını sağlamak olduğunu ileri sürer. Tarihsel örnekler, pragmatik uygulamalar ve teorik erdemler aracılığıyla bilimsel gerçekçilik, bilimsel bilginin başarısı ve ilerlemesine dair ikna edici bir açıklama sunar. Gerçekçilik lehindeki argümanlar, onun bilim felsefesindeki önemini ve bilimsel pratik üzerindeki etkisini güçlendirmektedir.

Anti-Realizm ve Hipernominalizme Giriş

Bilimsel realizmin aksine, bilimsel anti-realizm ve hipernominalizm, bilimsel teorilerin gerçekliğin doğru tanımlarını sağladığı fikrine meydan okur. Anti-realizm, bilimsel teorilerin bağımsız bir gerçekliğin kesin temsilleri olmadığını, öncelikle gözlemleri düzenlemek ve tahmin etmek için kullanılan araçlar olduğunu ileri sürer. Bu bakış açısı, yapıcı ampirizm kavramını ortaya atan Fraassen gibi filozoflar tarafından dile getirilmiştir (Fraassen, 1980).

Fraassen (1980), bilimsel teorilerin birincil amacının, gerçekliğin gözlemlenemeyen yönleri hakkında iddialarda bulunmaksızın gözlemlenebilir olguları doğru bir şekilde tahmin etmek olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısı, pratik faydadan ziyade ontolojik yükümlülüklere öncelik veren geleneksel bilimsel gerçekçilikten önemli bir sapmayı temsil etmektedir. Yapıcı ampirizm, bilimsel teorilere daha temkinli bir yaklaşımı teşvik etmekte, onları gerçekliğin altında yatan doğaya ilişkin hakikatler olarak değil, ampirik dünyada gezinmek için yararlı modeller olarak görmektedir.

Anti-realizmin kökleri, Hume ve Kant'ın çalışmalarına dayanan zengin bir felsefi tarihe dayanmaktadır. Hume'un nedensellik konusundaki şüpheciliği ve Kant'ın numenal ve fenomenal dünyalar arasındaki ayrımı, daha sonraki anti-realist pozisyonların temelini atmıştır (Kant, 1781). Kant'ın insan bilgisinin deneyimle sınırlı olduğunu ve bilişsel yapılar tarafından yönlendirildiğini savunan eleştirel felsefesi, anti-realist düşüncenin gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu ayrım, dünyayı kendi içinde olduğu gibi bilemeyeceğimizi iddia eden modern anti-realist pozisyonları anlamak için temel tarihsel bağlamı sağlar. Bunun yerine, bilimsel teoriler bakış açılarına ve geliştirildikleri belirli bağlamlara bağlıdır.

Hipernominalizm, evrensel kategorilerin veya sınıfların varlığını reddederek anti-realizmi bir adım öteye taşır ve bunun yerine bilimsel terimlerin ve sınıflandırmaların keyfi yapılar olduğunu öne sürer. Goodman'ın (1954) nominalizm ve “yeni tümevarım bilmecesi” üzerine yaptığı çalışmalar, dünyayı tutarlı bir şekilde tanımlamanın ve kategorize etmenin doğasında var olan zorlukları vurgulamaktadır. Goodman'ın pragmatik yaklaşımı, bilimsel yapıların nesnel gerçekliğe uygunluklarına göre değil, faydalarına göre şekillendiğini vurgular. Bu bakış açısı, hipernominalizmin içsel evrenselleri reddederek bilimsel kategorileri bağlama bağlı yapılar olarak görmesiyle uyumludur. Goodman'ın yaklaşımı, kategori ve kavramların pratik etkinliklerine göre revizyona ve yeniden yorumlanmaya tabi araçlar olduğu esnek bir bilimsel bilgi anlayışını teşvik eder.

Anti-realist düşünceye önemli bir katkı, bilimsel bir ifadenin anlamının doğrulama yönteminde yattığını savunan mantıksal pozitivistlerden gelir. Ayer'e (1936) göre, gözlemlenemeyen varlıklar hakkındaki ifadeler, ampirik olarak doğrulanamadıkları sürece anlamdan yoksundur. Bu bakış açısı, bilimsel bilgi için daha katı kriterlere yol açmış, deneysel kanıtlara ve gözlemlenebilir olgulara vurgu yapmıştır. Mantıksal pozitivist yaklaşım, anti-realizmin ampirik yeterliliğe ve bilimsel teorilerin pratik faydasına odaklanmasını pekiştirirken, gerçekliğin gözlemlenemeyen yönlerine ilişkin insan bilgisinin sınırlarını açıkça çizmiştir.

Modern tartışmalarda gerçekçilik karşıtlığı, bilimsel uygulama ve teori geliştirmenin karmaşıklıklarını ele almak üzere evrilmiştir. Laudan (1981), bir zamanlar başarılı olan bilimsel teorilerin daha sonra temelden kusurlu olduğunun ortaya çıktığı “kötümser meta-

indüksiyonların" tarihsel yaygınlığını vurgulayarak bilimsel gerçekçiliği eleştirmektedir. Laudan'ın bakış açısı, bilimsel teorilerin geçici doğasının altını çizmekte ve başarının hakikate eşit olduğu yönündeki realist varsayıma meydan okumaktadır. Bu görüş, bilimsel teorilerin gerçekliğin kesin açıklamalarından ziyade geçici modeller olarak anlaşılması gerektiği yönündeki anti-realist iddiayı desteklemektedir.

Anti-realizm, bilimsel bilginin sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamlar tarafından şekillendirildiğini savunan sosyal inşacı yaklaşımları da kapsar. Latour ve Woolgar (1986) bilimsel gerçeklerin sosyal süreçler ve bilim insanları arasındaki müzakereler yoluyla inşa edildiğini vurgulamaktadır. Bu inşacı görüş, bilimsel bilginin gelişiminde insan eylemliliğinin ve sosyal dinamiklerin rolünü ön plana çıkararak bilimsel kuramları nesnel, zihinden bağımsız bir gerçeklikten daha da uzaklaştırır.

Anti-realizm ve hipernominalizmin pratik sonuçları önemlidir. Bu perspektifler bilimsel bilginin sınırlılıklarını ve bağlama bağımlı doğasını vurgulayarak bilimsel uygulamaya daha eleştirel ve yansıtıcı bir yaklaşımı teşvik eder. Bilim insanlarını ve filozofları bilimsel teorileri şekillendirmede insan bilişinin, dilin ve sosyal bağlamın rolünü fark etmeye sevk ederler.

Özetle, anti-realizm ve hipernominalizm, bilimsel teorilerin gerçekliğin doğru tanımlarını sağladığı yönündeki geleneksel realist görüşe meydan okumaktadır. Ampirik yeterliliğe, pratik faydaya ve bilimsel kategorilerin bağlama bağımlı doğasına odaklanan bu bakış açıları, bilimsel bilgiye dair daha incelikli bir anlayış sunmaktadır. Bilimsel teorilerin kanıtlayıcı ve inşa edilmiş doğasını vurgulayarak, bilimsel uygulamaya eleştirel ve yansıtıcı bir yaklaşımı teşvik ederler.

TEMEL ARGÜMANLAR VE PERSPEKTİFLER

Goodman'ın Pragmatik Yaklaşımı

Goodman'ın çığır açan çalışması Fact, Fiction, and Forecast (1954), anti-realizm ve hipernominalizmin köşe taşı olarak hizmet eder. Good-man (1954), bilimsel teorilerin gerçekliği yansıtmadığını, daha ziyade olguları tahmin etmek için pratik araçlar olarak işlev gördüğünü savunur. Ona göre, bilimsel teorilerin etkinliği doğruluklarında değil, pratik faydalarında yatmaktadır.

Goodman'ın pragmatik yaklaşımı, bilimsel bilginin geliştirilmesinde nesnel bir gerçekliğe bağlılıktan ziyade işlevselliğin ve pratik faydaların rolünü vurgular. Bu bakış açısı, bilimsel teorilerin pratik etkinliklerine göre revizyona tabi esnek ve dinamik yapılar olarak görülmesi gerektiğini ima eder. Goodman'ın çalışması, bilimsel bilginin katı bir hakikat arayışına dayanmadığını, bunun yerine bağlam ve kullanılabilirlik tarafından şekillendirildiğini öne sürmektedir.

Goodman'ın "yeni tümevarım bilmecesi", geçerli ve geçersiz ge-neralizasyonları ayırt etmek için kullanılan kriterlere meydan okuyarak, bilimsel araştırma içinde tutarlı tanımlar ve sınıflandırmalar oluşturmanın doğasında var olan zorlukların altını çizmektedir. Go-odman, Fact, Fiction, and Forecast (1954) adlı ufuk açıcı çalışmasında bu zorlukları göstermek için "grue" kavramını ortaya atmıştır. "Grue" terimi, belirli bir zamandan (örneğin 1 Ocak 2050) önce gözlemlendiğinde yeşil, bu zamandan sonra gözlemlendiğinde ise mavi olan bir nesneyi tanımlar. "Yeşil" yüklemi tanıdık ve sezgisel olarak anlamlı olsa da, 'grue' mantıksal açıdan eşit derecede geçerlidir, ancak tümevarımsal akıl yürütme için karmaşıklıklar yaratır.

Goodman'ın bulmacası, yalnızca geçmiş gözlemlere dayanarak, gelecek tahminleri yaparken "yeşil" yüklemini "pis" yüklemine tercih etmek için kesin bir neden olmadığının farkına varılmasından kaynaklanmaktadır. Her iki yüklem de gözlemlenen verilerle tutarlıdır, ancak biri yerleşik dilbilimsel ve kavramsal çerçevelerimizle uyumluyken diğeri farklıdır. Bu durum temel bir soruyu gündeme getirmektedir: Bilimsel genellemelerde yüklem seçimimizi nasıl gerekçelendiririz ve bazı sınıflandırmaları diğerlerinden daha "doğal" veya güvenilir kılan nedir? Goodman bu bilmece aracılığıyla bilimsel kategori ve teorilerin dünyaya içkin olmadığını, insan gelenekleri, dilsel pratikler ve bağlamsal tercihler tarafından şekillendirildiğini göstermektedir.

“Yeşil “i ‘kötü ’ye tercih etme eylemi, gerçekliğe dair nesnel bir hakikati değil, bilim camiasında tarihsel ve kültürel olarak yerleşmiş normlara duyulan güveni yansıtmaktadır. Bu kavrayış, bilimin gerçeklik hakkında kesin bilgi sağlama kapasitesine meydan okumaktadır, zira kategorizasyon ve genelleme kriterlerinin kendileri de inşa edilmiş ve olumsaldır.

Bu görüş, bilimsel bilginin gelişiminde faydalılığın rolünün yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca, mevcut metodolojilerin hakikate yönelik içsel bir arayıştan ziyade kolaylık ve etkililik tarafından şekillendirilip şekillendirilmediği sorusunu gündeme getirmektedir. Goodman, pragmatik bir bakış açısı getirerek bilimsel teorilerin daha esnek ve bağlamsal bir şekilde anlaşılmasını sağlamakta ve bilimsel bilginin dinamik doğasına ışık tutmaktadır.

Goodman'ın argümanı, bilimsel sınıflandırmaların bağlama bağımlılığını ve değişkenliğini göstermekte, bu kategorilerin sınırlarının ve geçerliliğinin doğa tarafından değil, belirli kavramsal çerçeveler içindeki yararlılıkları ve tutarlılıkları tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, evrensel, sabit kategorilerin varlığını reddederek ve bunun yerine bilimsel yapıları, araştırmanın pratik ihtiyaçlarını karşılamak üzere uyarlanan esnek araçlar olarak görerek hipernominalizm ile uyumludur.

Fraassen'in Yapıcı Ampirizmi

The Scientific Image (1980) adlı eserinde Fraassen, bilimsel teorilerin amacının doğruluk değil, ampirik yeterlilik olduğunu ileri sürerek yapıcı ampirizm kavramını geliştirmiştir. Fraassen'e (1980) göre, bilimsel teorilerin birincil amacı, gerçekliğin gözlemlenemeyen yönleri hakkında iddialarda bulunmaksızın gözlemlenebilir olguları doğru bir şekilde tahmin etmektir.

Fraassen'in pozisyonu, bilimsel bir teorinin kabulünün ontolojik taahhütlerinden ziyade ampirik başarısına bağlı olduğunu öne sürmektedir. Bu görüş, bilimsel teoriler tarafından öne sürülen gözlemlenemeyen varlıkların, yalnızca öngörü güçleri açısından değerlendirilen araçsal yapılar olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir. Fraassen'in yaklaşımı, bilimsel doğrulamanın doğası ve teorileri kabul veya reddetmek için kullanılan kriterler hakkında önemli soruları gündeme getirmektedir. Onun bakış açısı, ontolojik iddialardan ziyade pratik faydaya öncelik veren bir bilim anlayışı sunmaktadır.

Yapıcı ampirizm, teorilerin ampirik yeterliliklerine ve gözlemlenebilir dünyayı açıklama ve tahmin etme yeteneklerine göre değerlendirildiği bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, bilimsel bilginin ampirik doğruluk temelinde değerlendirilmesini teşvik ederken, pratik faydayı daha derin ontolojik kavrayışların önüne koymaktadır.

Fraassen'in yaklaşımı, bilimsel teorilerin ampirik olgularla sınırlandırılması ve gözlemlenemeyen varlıkların gerçekliği hakkında iddialarda bulunmaktan kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece yapıcı ampirizm, bilimsel bilginin sınırları ve bilimsel teorilerin değerlendirilmesinde pratik kriterlerin rolü hakkında önemli bir felsefi tartışmayı teşvik eder. Fraassen, ampirik yeterliliğe odaklanılmasını savunarak, bilimin amaçlarını ve sınırlarını anlamak için farklı bir mercek sağlar.

Putnam'ın İçsel Gerçekçiliği

Putnam'ın metafizik gerçekçilik eleştirisi ve içsel gerçekçiliği savunması, gerçekçilik karşıtı söyleme yeni bir boyut getirmektedir. Reason, Truth, and History (1981) adlı eserinde Putnam, bilimsel teorilerin zihinden bağımsız bir gerçekliği tanımladığı iddiasına karşı çıkar (Putnam, 1981). Bilimsel teorilerin bağımsız bir gerçekliğin keşfi değil, insan faaliyetlerinin ve dilsel geleneklerin ürünü olduğunu savunur.

Putnam'ın içsel gerçekçiliği, bilimsel teorilerin dilsel bağlamlar ve insan pratikleri tarafından şekillendirildiği görüşüne dayanır. Bu bakış açısı, gerçeğin mutlak bir olgu değil, insanoğlunun kavramsal şemaları ve dilsel çerçeveleri tarafından şekillendirilen bir yapı olduğunu öne sürer. Putnam (1981) bilimsel bilginin göreceli doğasını vurgulayarak, bilginin evrensel değil bağlama bağlı olduğunu ileri sürer.

Bu görüş, bilimsel araştırmanın şekillenmesinde kültürel ve dilsel faktörlerin önemini vurgular.

Bilimsel doğruların evrenselliğini sorgulayarak, bilimsel paradigmaların göreceli yapısını ortaya koyar. Dil, kültür ve bilimsel uygulamalar arasındaki etkileşimleri incelemek, bilimin çeşitli sosyal ve tarihsel bağlamlarda nasıl geliştiğini anlamamızı sağlar.

Putnam'ın görüşleri, bilimsel bilgiyi yalnızca teknik bir araç olarak değil, kültürel ve dilsel bağlamlarla içsel olarak bağlantılı bir süreç olarak görmemize yardımcı olur. Bu daha geniş perspektif, hem bilimsel bilginin sınırlarının hem de ona anlam kazandıran bağlamların daha incelikli bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Putnam'ın yaklaşımı, bilimsel gerçeklerin şekillenmesinde insan faktörünün rolünün altını çizerek, bilimin göreceli ve bağlama bağlı doğasına duyarlı bir anlayışı teşvik eder.

Rorty'nin Sosyokültürel İnşacılığı

Rorty, Philosophy and the Mirror of Nature (1979) adlı eserinde bilimsel bilgiyi nesnel gerçeklikten daha da uzaklaştıran bir bakış açısı sunmaktadır. Rorty (1979), bilimsel doğruların bilimsel topluluk tarafından şekillendirilen sosyal yapılar olduğunu savunur. Bu görüş, bilimsel bilginin mutlak ya da gerçeklikten bağımsız olmadığını, bunun yerine belirli sosyal bağlamlar içinde inşa edildiğini ileri sürer.

Rorty'nin yaklaşımı, bilimsel bilginin sosyokültürel boyutlarının önemini vurgular. Ona göre, neyin doğru olarak kabul edileceği bağımsız bir gerçeklik tarafından değil, bilim insanları arasındaki toplumsal uzlaşı tarafından belirlenir. Bu bakış açısı, bilimsel toplulukların dinamikleri ve bilimsel bilginin şekillenmesinde uzlaşmanın rolü üzerine düşünmeyi gerektirir.

Rorty'nin görüşleri, bilimsel teorilerin kabulü ya da reddinde güç yapılarının ve sosyal dinamiklerin incelenmesini de teşvik etmektedir. Hangi teorilerin kabul gördüğü ve hangilerinin marjinalleştirildiği gibi sorular, toplumsal faktörlerin bilimsel bilginin inşası üzerindeki etkisini anlamak için çok önemli hale gelmektedir. Bu yaklaşım, bilimsel bilginin yalnızca epistemolojik bir süreç değil, aynı zamanda sosyal bağlamlara derinlemesine gömülü bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Rorty'nin sosyokültürel yapılandırmacılığı, bilimsel bilginin dinamik ve bağlama bağımlı doğasını anlamamıza yardımcı olur. Bilimsel topluluklar içindeki kültürel, tarihsel ve sosyal bağlamların bilginin oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu incelemek, bilimsel gerçeklerin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır. Bu bakış açısı, bilimin sosyal ve kültürel çevresi tarafından şekillendirilen bir uygulama olarak anlaşılmasını savunarak, geleneksel nesnel bilimsel bilgi kavramlarına meydan okumaktadır.

ANALİZ VE ELEŞTİRİ

Anti-Realizmin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Anti-realism presents a compelling critique of traditional scientific realism Ampirik yeterlilik, pragmatik esneklik ve sosyokültürel farkındalığı vurgulayarak. Anti-realizmin en güçlü yönlerinden biri, bilimsel teorilerin gözlemlenebilir olguları doğru bir şekilde tahmin etme ve açıklamadaki değerine odaklanmasıdır. Bu ampirik odak, bilimsel teorilerin deneysel verilere sıkı sıkıya bağlı kalmasını sağlayarak güvenilirliklerini ve uygulanabilirliklerini artırır (Fraassen, 1980). Anti-realizm, ampirik yeterliliğe öncelik vererek, bilimsel araştırmanın doğrulanamaz metafizik spekülasyonlardan kaçınmasına yardımcı olur.

Gerçekçilik karşıtlığının bir diğer önemli gücü de pragmatik esnekliğidir. Teorileri gerçekliğin kesin açıklamalarından ziyade tahmin araçları olarak görmek, bilim insanlarının yeni veriler ortaya çıktıkça modellerini uyarlamalarına ve revize etmelerine olanak tanır. Bu esneklik, yeni keşiflere ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayan dinamik ve duyarlı bir bilimsel pratiği teşvik eder (Goodman, 1954). Dahası, anti-realizm güçlü metafizik taahhütlerden uzak durarak spekülatif ve test edilemez iddialardan kaçınır. Ontolojik iddialar yerine ampirik yeterliliğe odaklanan anti-realizm, kanıta dayalı bilimsel araştırmayı teşvik eder (Hacking, 1983).

Anti-realizm aynı zamanda sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamların bilginin şekillenmesindeki rolünü kabul ederek bilimsel bilginin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur.

Rorty (1979), toplumsal faktörlerin bilgi üretimi üzerindeki etkisini vurgular ve bu etkileri hesaba katan daha kapsayıcı ve yansıtıcı bilimsel uygulamaları savunur.

Bununla birlikte, anti-realizm önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Bunların başında bilimsel nesnellik kavramının altını oyma potansiyeli gelmektedir. Bilimsel teorilerin olumsal ve kurgulanmış doğasını empoze eden anti-realizm, bilimsel bilgiyi göreceleştirme ve nesnel hakikate ulaşma olasılığı konusunda şüpheciliği teşvik etme riski taşır (Feyerabend, 1975).

Bir başka zayıflık da bilimsel teorilerin açıklayıcı gücünü sınırlama potansiyelinde yatmaktadır. Ampirik yeterliliğe odaklanarak ve gözlemlenemeyen varlıklar hakkındaki iddialardan kaçınarak, anti-realizm bilimsel açıklamanın kapsamını kısıtlayabilir. Eleştirmenler bu sınırlamanın daha derin teorik kavrayışların geliştirilmesini engelleyebileceğini savunmaktadır. Tarihsel olarak, atomlar ve kuarklar gibi gözlemlenemeyen varlıklar hakkındaki teoriler önemli bilimsel ilerlemelere yol açmıştır (Laudan, 1981). Bu tarihsel perspektif, teorilerin ampirik yeterlilikle sınırlandırılması gerektiği yönündeki anti-realist görüşe meydan okumaktadır.

Uygulamada, bilim insanları teorileri genellikle gerçekliğin doğru temsilleri olarak ele alır, onları cesur tahminlerde bulunmak ve deneylere rehberlik etmek için kullanır. Anti-realizmin teorilere yönelik temkinli duruşu ile bilim insanlarının gündelik pratikleri ve motivasyonları arasındaki bu ayrışma bir kopukluk yaratabilir. Putnam (1981) içsel gerçekçiliği aracılığıyla bilginin inşa edilmiş doğasını kabul ederken, teorileri doğru olarak ele almanın pratik gerekliliğini vurgular.

Anti-realizmin yorumlayıcı doğası, başarılı bir teoriyi neyin oluşturduğu konusunda da belirsizliğe yol açabilir. Kuhn (1962) bilimsel devrimlerin, bilimsel topluluğun kolektif bakış açısındaki değişimlerle işaretlendiğini, bunun da genellikle belirsizlik dönemlerine ve kabul edilen teorilerin yeniden değerlendirilmesine yol açtığını belirtmektedir. Bu yorumlayıcı esneklik, teori kabulü ve değerlendirmesi için net kriterlerin oluşturulmasını zorlaştırabilir.

Sonuç olarak, anti-realizm ampirik yeterliliği, pragmatik esnekliği ve sosyo-kültürel farkındalığı vurgulayarak geleneksel bilimsel realizme güçlü bir eleştiri getirmektedir. Bununla birlikte, bilimsel nesnellik, açıklayıcı kapsam, tarihsel karşı argümanlar ve bilimsel pratikteki pratik uygulamalarla ilgili önemli zorluklarla da karşı karşıyadır. Bu güçlü ve zayıf yönleri dengelemek, bilimsel araştırmanın doğası ve hedefleri hakkında incelikli bir anlayış geliştirmek için elzemdir.

Bilimsel Gerçekçilik ile Karşılaştırmalı Analiz

Bilimsel realizm ve anti-realizmin karşılaştırmalı analizi, bilimsel teorilerin doğası ve gerçeklikle ilişkisi üzerine iki farklı bakış açısı sunmaktadır. Bilimsel gerçekçilik, bilimsel teorilerin hem gözlemlenebilir hem de gözlemlenemez varlıkları kapsayarak dünyanın doğru tanımlarını sağlamayı amaçladığını ileri sürer. Buna karşılık, hipernomina-lizm de dahil olmak üzere anti-realizm, bilimsel teorilerin bağımsız bir gerçekliğin doğru temsillerini sağlamaktan ziyade gözlemleri düzenlemek ve tahmin etmek için tasarlanmış araçlar olduğunu ileri sürer.

Bilimsel gerçekçilik, bilimsel teorilerin başarısının en iyi şekilde doğrulukları veya yaklaşık doğrulukları ile açıklanabileceğini savunur. Realistler bu argümanı genellikle “mucize yok” argümanıyla desteklerler; bu argüman, teorileri en azından yaklaşık olarak doğru olmasaydı bilimin deneysel başarısının mucizevi olacağını ileri sürer (Boyd, 1983). Gerçekçiler, bilimsel teorilerin doğruluklarının göstergesi olarak tutarlılıklarını ve öngörü güçlerini vurgularlar. Örneğin, Newton mekaniğinin öngörü başarısı ve ardından Einstein'ın görelilik teorisi ile daha da iyileştirilmesi, bilimsel teorilerin gerçekliğin yapısını nasıl aşamalı olarak ortaya çıkardığını göstermektedir. Worrall'ın (1989) “uyumlu gerçekçilik” kavramı da bu bakış açısını desteklemektedir.

Buna karşın, gerçekçilik karşıtlığı doğruluktan ziyade ampirik yeterliliğe vurgu yapar. Gerçekçilik karşıtlarına göre, bilimsel teoriler gözlemlenebilir olguları tahmin etme ve açıklama yeteneklerine göre değerlendirilmelidir (Cartwright, 1983). Realizm ve anti-realizm arasındaki ayrışma, bilimsel ilerleme konusundaki görüşlerinde de belirgindir. Realistler bilimsel ilerlemeyi, teorilerin zaman içinde gerçeğe yaklaştığı kümülatif bir süreç olarak algılar (Kitcher, 1993). Örneğin, klasikten kuantum mekaniğine geçiş gibi geçişler realistler tarafından

gerçekliğin daha derin bir şekilde anlaşılmasını yansıtıyor olarak görülür.
Anti-realistler ise bilimsel ilerlemeyi, yeni teorilerin gerçeğe daha yakın oldukları için değil, ampirik olarak daha yeterli oldukları ya da daha önceki teorilerin çözemediği sorunları çözdükleri için eskilerinin yerini aldığı bir dizi paradigma değişimi olarak yorumlar. Kuhn'un (1962) bilimsel devrimler kavramı, bilimsel paradigmalardaki değişimlerin bilimin varsayımlarında ve yöntemlerinde temel değişiklikler içerdiğini vurgulayarak bu görüşü desteklemektedir. Bu değişiklikler, bilimsel toplulukların dünyayı yorumlama ve dünyayla ilişki kurma biçimlerini etkilemekte, bilimsel ilerlemenin doğruya giden doğrusal bir yol değil, sosyal ve tarihsel faktörlerden etkilenen karmaşık bir süreç olduğunu öne sürmektedir.
Anti-realizme yöneltilen eleştirilerden biri, bilimsel bilginin sosyal olarak yapılandırılmış doğasını vurgulamanın bilimsel nesnelliği zayıflatma riski taşıdığıdır. Eleştirmenler, bilimsel teorilerin yalnızca gözlemleri düzenlemeye yarayan araçlar olarak görülmesi halinde, bilimsel bilgi ile diğer bilgi türleri arasındaki ayrımın bulanıklaşacağını ve bunun da potansiyel olarak epistemik göreceliliğe yol açacağını savunmaktadır (Chalmers, 1999).
Bu tür eleştirilere rağmen, anti-realizm bilimsel pratiğe ilişkin değerli içgörüler sunmaktadır. Ampirik yeterliliğe ve teorilerin pratik faydasına odaklanan anti-realizm, bilimsel araştırmaya daha esnek ve uyarlanabilir bir yaklaşımı teşvik eder (Hesse, 1966). Ayrıca, sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamların rolüne yapılan anti-realist vurgu, bilimsel teorilerin gelişimine eleştirel bir bakış açısını teşvik eder (Latour, 1987). Gerçekçilik karşıtlığı, ampirik yeterliliğe öncelik vererek, bilimsel uygulamaları güvenilir tahminler üreten ve etkili müdahalelere rehberlik eden teorilerle uyumlu hale getirir.
Ancak bu pragmatik esneklik, teori kabulü ve değerlendirmesi için istikrarlı kriterlerin olmaması gibi zorluklara da yol açabilir. Laudan (1984), anti-realizmin bu yönünün bilimsel doğrulama sürecine belirsizlik getirebileceğini ve bilimsel teorileri değerlendirmek için net standartların oluşturulmasını zorlaştırabileceğini belirtmektedir.
Sonuç olarak, bilimsel realizm ve anti-realizm, bilimsel teorilerin doğasını, gözlemlenemeyen varlıkların rolünü ve bilimsel ilerlemenin doğasını anlamak için zıt yaklaşımlar sunar. Realizm bilimsel teorilerin doğruluğunu ve kümülatif ilerlemesini vurgularken, anti-realizm ampirik yeterliliği ve pratik faydayı öne çıkarır. Her iki bakış açısı da değerli içgörüler sağlar ve her ikisinden de unsurları bir araya getiren dengeli bir yaklaşım, bilimsel araştırmanın doğası ve amaçlarının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir.

Bilimsel Uygulama için Çıkarımlar

Anti-realizm ve hipernominalizmin bilimsel pratik üzerindeki etkisi derindir ve bilim insanlarının araştırma yapma, sonuçları yorumlama ve teori geliştirme biçimlerini şekillendirir. Bu çıkarımları incelemek, bu felsefi yaklaşımların bilim insanlarının günlük çalışmalarını nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olur.
Anti-realizm, hakikatten ziyade ampirik yeterliliği vurgular ve bilimsel teorilerin ontolojik taahhütlerinden ziyade öngörücü ve açıklayıcı gücüne odaklanılmasını teşvik eder. Bu bakış açısı, bilimsel uygulamada daha pragmatik bir yönelimi teşvik eder; burada birincil amaç, belirli bağlamlarda etkili bir şekilde çalışan modeller ve teoriler geliştirmektir (Hacking, 1983). Teorilerin nihai doğrulardan ziyade araçlar olduğunu savunan anti-realizm, uyarlanabilirliği teşvik ederek bilim insanlarını yeni veriler ve değişen koşullar karşısında modellerini revize etmeye ve ayarlamaya teşvik eder. Bu esneklik daha dinamik ve yenilikçi bir bilimsel süreci destekler (Cartwright, 1983).
Hipernominalizm, evrensel kategorilerin ve sınıfların varlığını reddederek bilim insanlarının olguları nasıl sınıflandırdığını ve düzenlediğini etkiler. Bu görüş, bilimsel sınıflandırmaya daha incelikli ve bağlama bağlı bir yaklaşımı teşvik eder. Kategorilerin doğadaki içsel bölünmelerden ziyade faydayı yansıttığı fikri, bilimsel uygulamalardaki temel yaklaşımları yeniden şekillendirebilir (Dupré, 1993). Hipernominalizm, bilim insanlarını kategorilerin uygunluğunu kabul etmeye ve onları daha işlevsel terimlerle yeniden değerlendirmeye iter.

Dahası, hem anti-realizm hem de hipernominalizm bilimsel bilginin şekillenmesinde sosyal ve kültürel faktörlerin rolünü vurgular. Bu bakış açısı, bilim insanlarını sosyal bağlamlarının ve kültürel varsayımlarının araştırmalarını nasıl etkilediğini eleştirel bir şekilde değerlendirmeye teşvik eder. Jasanoff (2004) bu tür bir yansıtıcı bilimin bilgi üretimine daha kapsayıcı ve şeffaf yaklaşımlar getirebileceğini öne sürmektedir.

Bununla birlikte, anti-realizm ve hipernominalizmin doğasında bulunan ampirik yeterlilik ve sosyal inşaya yapılan vurgu da zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Potansiyel sorunlardan biri, bilimsel teorileri değerlendirme kriterlerinin esnekliğinden kaynaklanan görecelilik riskidir. Longino (1990) bu tür bir esnekliğin bilimsel değerliliğe ilişkin net standartlar oluşturmayı zorlaştırabileceğini savunmaktadır. Bilimsel teoriler için sağlam kriterlerin olmaması, bilimsel bilginin güvenilirliği ve evrenselliği konusunda endişelere yol açabilir.

Sonuç olarak, anti-realizm ve hipernominalizm bilimsel uygulamada pragmatik esnekliği, bağlama bağımlılığı ve sosyal farkındalığı vurgular. Bu yaklaşımlar bilimsel sorgulamayı daha dinamik ve yenilikçi hale getirebilir. Bununla birlikte, bilimsel doğrulama sürecinde netlik ve standartların oluşturulması açısından zorluklar da ortaya çıkarırlar. Bilim insanları ve filozoflar bu güçlü ve zayıf yönleri dengeleyerek bilimsel araştırmanın doğası ve hedefleri konusunda daha incelikli bir anlayış geliştirebilirler.

Felsefi Çıkarımlar

Anti-realizm ve hipernominalizmin felsefi sonuçları önemlidir; bilimsel bilgi anlayışımızı, gerçekliğin inşasında dilin rolünü ve bilimsel uygulamaların etik boyutlarını yeniden şekillendirmektedir. Bu perspektifler geleneksel bilimsel gerçekçiliğe meydan okuyarak bilimsel araştırmanın temellerinin ve amaçlarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Gerçekçilik karşıtlığının temel çıkarımlarından biri nesnel hakikat kavramına meydan okumasıdır. Anti-realizm, bilimsel teorilerin bağımsız bir gerçekliğin temsili değil, gözlemleri düzenlemek ve tahmin etmek için kullanılan araçlar olduğunu öne sürer (Goodman, 1978). Bu bakış açısı, odağı evrensel gerçekleri aramaktan belirli bağlamlarda teorilerin pratik faydasını incelemeye kaydırır. Hakikatin mutlak değil, uygulandığı teorik çerçevelere ve bağlamlara bağlı olduğu fikrinin altını çizer.

Anti-realizm aynı zamanda dil ve kavramların gerçekliği şekillendirmedeki yapıcı rolünü de vurgular. Bilimsel teoriler sadece dünyayı yansıtmaz; tanımladıkları olguları aktif olarak inşa ederler. Bu yaklaşım, yalnızca anlayışımıza değil, aynı zamanda dünyayla etkileşimlerimize de rehberlik eden kavramsal çerçevelerin önemini vurgular (Putnam, 1981). Bu çerçeveler, bağımsız bir gerçekliğin doğru tasvirlerinden ziyade kavrama araçları olarak görülmektedir.

Hipernominalizm, evrensel kategorilerin varlığını reddederek ve sınıflandırmaların inşa edilmiş doğasını vurgulayarak bu çıkarımları genişletir. Kategorileri, doğada var olan sabit bölünmelerden ziyade pratik amaçlar için tasarlanmış esnek yapılar olarak görür (Dupré, 1993). Bu bakış açısı, bilimsel sınıflandırmaların yeniden değerlendirilmesini teşvik etmekte, katılık ve evrensellik yerine uyarlanabilirlik ve faydayı öne çıkarmaktadır.

Etik açıdan, anti-realizm ve hipernominalizm bilimsel uygulamalarda düşünümselliğin ve sorumluluğun önemini vurgular. Bilimsel bilginin yapılandırılmış ve olumsal doğasını kabul eden bilim insanları, çalışmalarının altında yatan varsayımları ve değerleri eleştirel bir şekilde değerlendirmeye teşvik edilir. Bu yaklaşım daha fazla hesap verebilirliği teşvik eder ve bilimsel araştırmanın daha geniş sosyal ve etik sonuçlarının dikkate alınmasını sağlar (Longino, 1990).

Bu bakış açıları aynı zamanda bilimin toplumdaki rolüne ilişkin kritik soruları da gündeme getirmektedir. Bilimsel bilgi toplumsal müzakere ve uzlaşmanın bir ürünü olarak görülürse, otoritesi ve güvenilirliği sadece ampirik başarıya değil, aynı zamanda toplumsal ihtiyaç ve önceliklere yanıt vermesine de bağlıdır. Bu görüş, bilimsel gündemin şekillendirilmesinde ve sonuçların değerlendirilmesinde farklı seslerin ve bakış açılarının dikkate alındığı, daha kapsayıcı ve katılımcı bir bilimsel araştırma yaklaşımını gerekli kılmaktadır (Wynne, 1992).

Dahası, yapılandırmacı duruş bilimsel bilginin doğası gereği belirli bağlamlar içinde yer aldığını

ima eder. Bilimsel teoriler evrensel doğrular değil, içinde geliştirildikleri sosyal, kültürel ve tarihsel koşullara bağlı olan yerelleştirilmiş yapılardır. Bilimin bu bağlamsal doğası, bilimsel bilginin yaratılmasına ve doğrulanmasına katkıda bulunan işbirlikçi süreçleri vurgular (Woolgar, 1988).

Metodoloji açısından, anti-realizm ve hipernominalizm bilimsel sorgulamada çoğulculuğu savunur. Yaratıcılığı ve yeniliği teşvik eden çeşitli yaklaşımların değerini vurgulayarak, tek bir bilimsel yönteme katı bir şekilde bağlı kalınmasına karşı çıkarlar. Çoklu metodolojilere olan bu açıklık, bilimin çeşitli sorunlara ve bağlamlara daha etkili bir şekilde adapte olmasını sağlayarak sağlamlığını ve uygunluğunu artırır (Feyerabend, 1975).

Bu çıkarımlar aynı zamanda bilim ve diğer bilgi türleri arasındaki geleneksel sınırlara da meydan okumaktadır. Bilimsel teorileri özünde doğru olmaktan ziyade işlevsel olarak çerçeveleyerek, bilimsel modellerin nesnel bir gerçekliğe karşılık gelmesini gerektirmeden faydasını ve etkinliğini değerlendiren bir bakış açısını teşvik ederler (Rorty, 1979). Bu yaklaşım, bilimi dünyayı anlamanın ve onunla ilişki kurmanın birçok yolundan biri olarak konumlandırır.

Sonuç olarak, anti-realizm ve hy-pernominalizmin felsefi çıkarımları, bilimsel bilginin anlaşılma biçiminde önemli bir değişime yol açmaktadır. Bilimsel teorilerin inşa edilmiş ve olumsal doğasını vurgulayan bu perspektifler, bilimsel uygulamalarda düşünümselliği, kapsayıcılığı ve etik sorumluluğu teşvik eder. Bu yansıtıcı yaklaşım sadece bilim ve toplum arasındaki ilişkiye dair anlayışımızı geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bilimsel sorgulamaya yönelik daha sorumlu ve yenilikçi yaklaşımları da destekler.

SONUÇ

Bu makale, anti-realizm ve hipernominalizmin felsefi pozisyonlarını araştırmış ve bunların bilimsel bilgi, uygulama ve toplum üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bilimsel realizm, anti-realizm ve hipernominalizm tanımlarıyla başlayarak, Go-odman (1954), Fraassen (1980), Putnam (1981) ve Rorty (1979) gibi önemli düşünürlerin katkıları analiz edilmiştir. Bu filozoflar, bilimsel teo-rilerin bağımsız bir gerçekliğin temsilleri olarak değil, tahmin ve açıklama araçları olarak işlev gördüğünü kolektif olarak göstermişlerdir.

Fraassen (1980), anti-realizmin temel güçlerinden birinin ampirik yeterliliğe odaklanmasında yattığını vurgulamıştır. Bilimsel teorilerin birincil amacının, gözlemlenemeyen varlıklara metafiziksel bağlılıklardan kaçınarak, gözlemlenebilir olgulara ilişkin doğru tahminler sağlamak olduğunu savunmuştur. Bu pragmatik yaklaşım, bilimsel uygulamada esnekliği teşvik eder ve yeni verilere ve gelişen bağlamlara uyum sağlamayı teşvik eder.

Goodman (1954), pragmatik bakış açısıyla bilimsel teorilerin pratik faydasını vurgulamıştır. Goodman'a göre, bilimsel yapılar nesnel bir gerçekliğin yansımaları değil, belirli amaçlara hizmet etmek üzere tasarlanmış pratik araçlardır. Goodman, bilimsel ilerlemenin gerçeğe doğru doğrusal bir yürüyüş değil, olguların tahminini ve kontrolünü geliştirmeyi amaçlayan bir dizi pratik düzenleme olduğunu öne sürmüştür.

Putnam'ın (1981) içsel gerçekçilik kavramı, bilimsel teorilerin dünya ile etkileşim için vazgeçilmez araçlar olduğunu öne sürerek gerçekçilik ile anti-gerçekçilik arasındaki boşluğu doldurmuştur. Onun görüşü, bilimsel anlayışı şekillendiren kavramsal çerçevelerin geçici ancak hayati doğasını vurgulamıştır.

Rorty'nin (1979) sosyo-kültürel yapılandırmacılığı bilimsel bilginin sosyal boyutlarının altını çizmiştir. Bilimsel doğruların, bilimsel topluluklar içinde sosyal müzakere ve uzlaşma yoluyla şekillendiğini savunmuştur. Rorty, bağlamdan bağımsız bilimsel doğrular kavramına meydan okuyarak, bilim ile sosyal ve kültürel bağlamları arasındaki ilişkinin daha derinlemesine araştırılmasını teşvik etmiştir.

Anti-realizm ve hipernominalizmin bilimsel pratik üzerindeki etkileri oldukça derindir. Bu perspektifler, bilimsel teorilerin gerçekliğin doğru temsilleri olduğu yönündeki geleneksel görüşe meydan okumakta, bunun yerine bilimsel araştırmaya daha pragmatik ve esnek bir yaklaşım

getirmektedir. Ampirik yeterliliğe ve pratik faydaya odaklanma, bilimsel teorilerin değişen koşullara duyarlı kalmasını sağlar (Cartwright, 1983). Ayrıca, bilimsel bilginin sosyal olarak inşa edilmiş doğasına yapılan vurgu, bilim insanlarını çalışmalarının altında yatan varsayımları ve değerleri eleştirel bir şekilde incelemeye teşvik eder (Jasanoff, 2004).

Anti-realizm ve hipernominalizm de bilimin felsefi temellerini etkilemektedir. Nesnel ve evrensel bilimsel doğrular kavramını sorgulayan bu perspektifler, bilgi üretimine daha çoğulcu ve kapsayıcı bir yaklaşımı savunur (Latour, 1987). Bilimsel bilginin dünyayı anlamanın diğer yollarından temelde farklı olmadığını, ancak gerçekliği kavramanın birçok yolundan biri olduğunu öne sürerler (Chalmers, 1999).

Etik açıdan bu perspektifler, bilimsel uygulamalarda daha fazla düşünümsellik ve hesap verebilirlik çağrısında bulunur. Bilimsel bilginin inşa edilmiş ve bağlama bağımlı doğasını vurgulayan anti-realizm ve hipernominalizm, bilim insanlarını araştırmalarının daha geniş sosyal ve etik sonuçlarını göz önünde bulundurmaya teşvik eder (Longino, 1990). Bu yansıtıcı yaklaşım, bilim ve toplum arasındaki karmaşık ilişkinin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayarak daha kapsayıcı ve etik farkındalığı yüksek bir bilimsel pratiği teşvik eder.

Sonuç olarak, anti-realizm ve hipernominalizm bilimin felsefi, pratik ve etik temellerine dair değerli bakış açıları sunmaktadır. Bu perspektifler, bilimsel bilginin değişen doğasını anlamak ve bilimsel araştırmanın rolünü daha geniş bir toplumsal bağlamda değerlendirmek için kritik öneme sahiptir. Bilim insanlarını varsayımlarını eleştirel bir şekilde incelemeye ve çalışmalarının sosyal boyutlarını dikkate almaya teşvik eden bu yaklaşımlar, daha etik ve kapsayıcı bir bilimsel pratiğin geliştirilmesine katkıda bulunur.

KAYNAKLAR

Ayer, A. J. (1936). Language, Truth, and Logic. Gollancz.

Boghossian, P. (2006). Fear of Knowledge: Against Relativism and Constructivism. Oxford University Press.

Boyd, R. (1983). On the current status of the issue of scientific realism. Erkenntnis, 19(1-3), 45-90.

Cartwright, N. (1983). How the Laws of Physics Lie. Oxford University Press.

Chalmers, A. F. (1999). What Is This Thing Called Science? (3rd ed.). Open University Press.

Dupré, J. (1993). The Disorder of Things: Metaphysical Foundations of the Disunity of Science. Harvard University Press.

Feyerabend, P. (1975). Against method. London: Verso.

Goodman, N. (1954). Fact, Fiction, and Forecast. Harvard University Press.

Goodman, N. (1978). Ways of Worldmaking. Hackett Publishing Company.

Putnam, H. (1981). Reason, truth, and history. Cambridge: Cambridge University Press.

Hacking, I. (1983). Representing and Intervening: Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science. Cambridge University Press.

Hesse, M. (1966). Models and Analogies in Science. University of Notre Dame Press.

Jasanoff, S. (2004). States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order. Routledge.

Kant, I. (1781). Critique of Pure Reason. (Translated by Norman Kemp Smith, 1929). Macmillan.

Kitcher, P. (1993). The Advancement of Science: Science Without Legend, Objectivity Without Illusions. Oxford University Press.

Kuhn, T. S. (1962). The Structure of Scientific Revolutions. University of Chicago Press.

Latour, B. (1987). Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society. Harvard University Press.

Latour, B., & Woolgar, S. (1986). Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts. Princeton University Press.

Laudan, L. (1981). "A confutation of convergent realism." Philosophy of Science, 48(1), 19-49.

Laudan, L. (1984). Science and Values: The Aims of Science and Their Role in Scientific Debate. University of California Press.
Longino, H. (1990). Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry. Princeton University Press.
Putnam, H. (1981). Reason, Truth, and History. Cambridge University Press.
Rorty, R. (1979). Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton University Press.
Fraassen, B. C. (1980). The Scientific Image. Oxford University Press.
Woolgar, S. (1988). Science: The Very Idea. Tavistock Publications.
Worrall, J. (1989). Structural realism: The best of both worlds? Dialectica, 43(1-2), 99-124.
Wynne, B. (1992). Public Understanding of Science. Sage Publications.

LEVERAGING THE POTENCY OF CHATPDF ON STUDENTS' LEARNING AND ACADEMIC DEVELOPMENT: IMPLICATION FOR EDUCATIONAL MANAGEMENT

Moses Adeolu AGOI
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria
ORCID iD: 0000-0002-8910-2876

Oluwakemi Racheal OSHINOWO
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID ID: 0000-0003-0568-6446

Solomon Abraham UKPANAH
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.

OluwanifemiOpeyemi AGOI
ObafemiAwolowo University, Osun Nigeria.

Abstract
The incorporation of advanced AI technology into education industry has dynamically changed the way students interact with PDF files. ChatPDF is an AI-powered platform designed to allow users to have natural language conversion with PDF documents, providing them with quick and accurate responses. This innovative tool has helped students to efficiently extract information from a wide range of documents thereby saving their valuable time and effort. The power of ChatPDF lies in its ability to quickly process and summarize the content of a document, making it easier for users to identify significant points. Particularly, this is useful for students who need to understand their hand-outs and textbooks. This paper is a descriptive review of ChatPDF. The paper discussion outlined the applications and benefits of ChatPDF on students' learning and academic development. In order to collect important information used for the write-up on this paper, questions were formulated and administered to respondents using online Google form questionnaire instrument. The gathered responses were subjected to reliability analysis. Conclusion, the paper inferred that the natural-language conversational interface of ChatPDF allows students to ask questions and get precise answers from any PDF file. Finally, recommendations were made.

Keywords: ChatPDF, Students' Learning, Academic development, Educational Management.

INTRODUCTION

ChatPDF is an AI-powered platform designed to allow users to utilize advanced natural language processing to read, comprehend, and extract information from PDF documents, providing users with quick and accurate responses to questions and queries. This is a web-based application that allows its users to convert PDFs into editable files. The innovative tool has helped students to efficiently extract information from a wide range of documents thereby saving their valuable time and effort. The power of ChatPDF lies in its ability to quickly extract information and summarize the content of a document, making it easier for users to identify significant points. This is particularly useful for students who need to understand their hand-outs and textbooks as the technology behind ChatPDF has the potential to analyze documents, understand questions, and provide concise answers from the relevant parts of the content of texts. Students can therefore use ChatPDF to increase their productivity and efficiency. Whether students need specific insights or high-level summary, ChatPDF has the capability to deliver.

RELATED LITERATRE

The recent developed Generative AI has a deep impact of human lives and is growingly being applied in various industries. Guo et al. (2023) noted that the introduction of AI powered technology such as ChatGPT and ChatPDF, a language processing platform could have on society, such as plagiarism and social bias. These large language models (LLMs) are attracting attention because of their ability to process information and generate text (Huang, et al., 2024; Jin, et al., 2024). The study of Alshami, et al. (2023) reveals that ChatPDF reliance on manual search strategy is subject to human input. ChatPDF has also shown its limitation of not being able to support database searching (Qureshi, et al., 2023; Blum, 2023). The Studies of (Guimarães, et al., 2023; Wang, 2023) have raise concerns about inconsistent outputs. While ChatPDF can assist to read, comprehend, and extract information from PDF documents, it is not recommended to rely solely on it (Schopow, et al., 2023; Wood, 2023). In order to limit these risks, it is important to verify the relevance and accuracy of searches made using ChatPDF. Suppadungsuk, et al. (2023) and Parisi & Sutton (2024) conclude that it is necessary to cross-check the validity of the information generated by ChatPDF.

Applications of ChatPDF

ChatPDF is perfect for:

Simplification of study and research:

ChatPDF simplifies the sheer volume of the reading material required for students in their coursework, allowing them to ask questions directly about the content of their textbooks and handouts. This approach of interaction will not only encourages a deeper engagement with the material but also aids their comprehension thereby leading to a better learning experience.

Acceleration of research and analysis:

ChatPDF can assist to systematically summarize the content of scientific articles, highlighting the methodology, results, and conclusions. This can greatly enhance multiple studies to provide

comprehensive understanding of scientific researches and keep academicians informed about the latest developments in their fields.

Quick analyses of reports, contracts and manuals:

The ability of ChatPDF to analyze reports is crucial for making informed decisions. ChatPDF' has the capabilities to quickly parse through documents, highlighting key trends, metrics, and performance indicators. This allows users to gain insights and effectively strategize on the next thing to be done.

Extraction of data from papers and studies:

ChatPDF streamlines the various processes involved in sifting through numerous academic articles and papers which can be a daunting task thereby enabling users to quickly identify the methodologies and core findings of research papers. This not only helps students to synthesize information but saves time and draw meaningful conclusions from their studies.

Benefits of ChatPDF

The numerous advantages of using ChatPDF are listed below. Viz:-

Improves Comprehension:

ChatPDF helps to provide key details or summery of a content, making academic papers or reports easier to comprehend. It helps its user to gain better understand of complex documents.

Saves Time**:**

Searching through lengthy PDF documents manually to find crucial information can be very difficult and time-consuming. ChatPDF can help to streamline the process of extracting information from complex research papers thereby saving time and accelerating the pace of discovery.

Enhances Research:

ChatPDF can help to simplify the extraction and analysis of data from published papers or studies. This insights provided by ChatPDF can help to accelerate research breakthrough.

Collaboration:

Sharing PDFs via links through ChatPDF makes collaborating on documents so easy. Team members are able to independently ask questions and gain insights from the same PDF sources.

Accessibility:

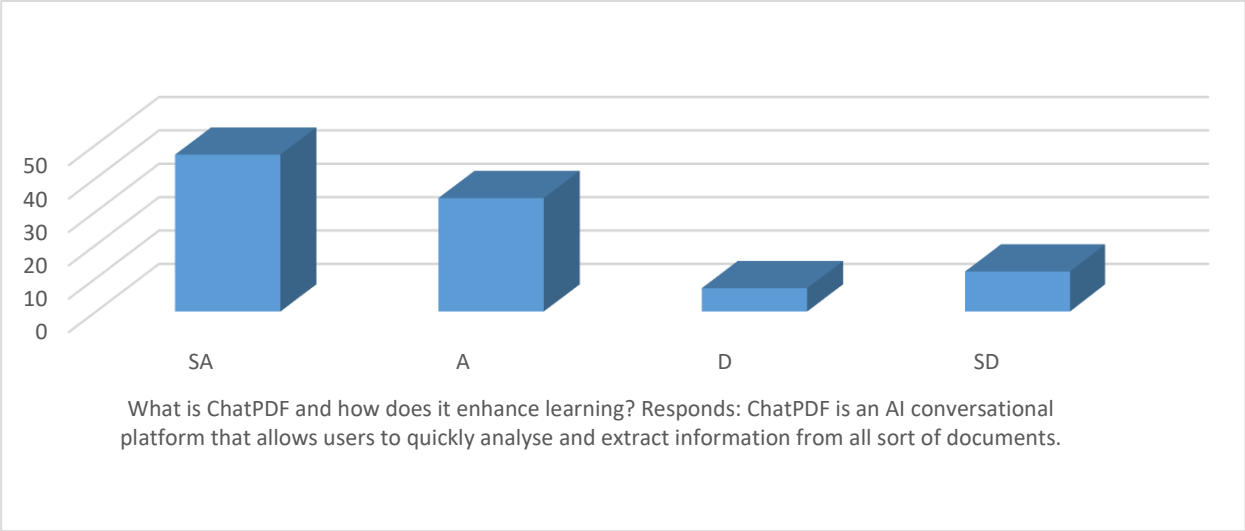
ChatPDF makes PDF documents more accessible and available to less privileged or visually impaired people who can only read document content using screen readers.

MATERIALS AND METHODS

This paper is a descriptive review of ChatPDF. The researcher gathered relevant data by conducting interviews with students and IT professionals in five (5) higher institutions of learning. Other relevant information were gotten from technology related textbooks and special edition of education magazines. In order to facilitate the easy collection of the information used for the write-up of the article, carefully formulated questions were drafted by the researcher and administered to one hundred (100) respondents using online Google form questionnaire instrument. The collected responses were subjected to Cronbach’s alpha reliability analysis. The result of 79gave a good reliability index of the instrument. The whole exercise took place within thirty-three days before completion.

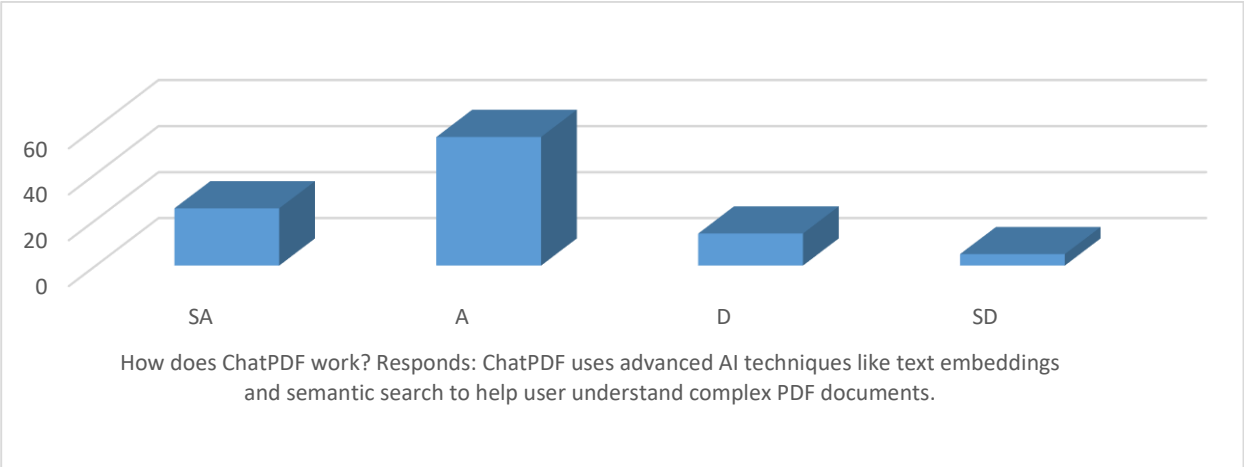
RESULT AND DISCUSSION

Fig.1: Chat Analysis

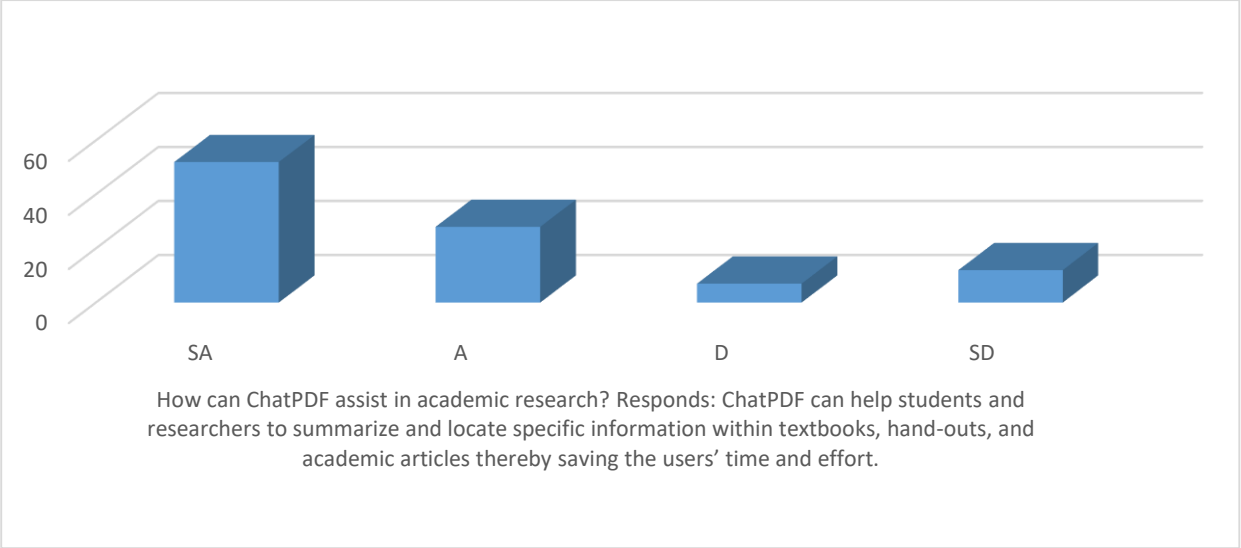
The graph plotted in figure 1 depicts that a greater number of the respondents acknowledged that ChatPDF is an AI conversational platform that allows users to quickly analyze and extract information from all sort of documents. According to the respondents, ChatPDF enables users to upload a PDF document, interact with and extract information from it using a large language model or generative AI. It has immense potential for academic research and learning as it allows users to ask specific questions about a text and engage with it in the most interactive way.

Fig.2: Chat Analysis

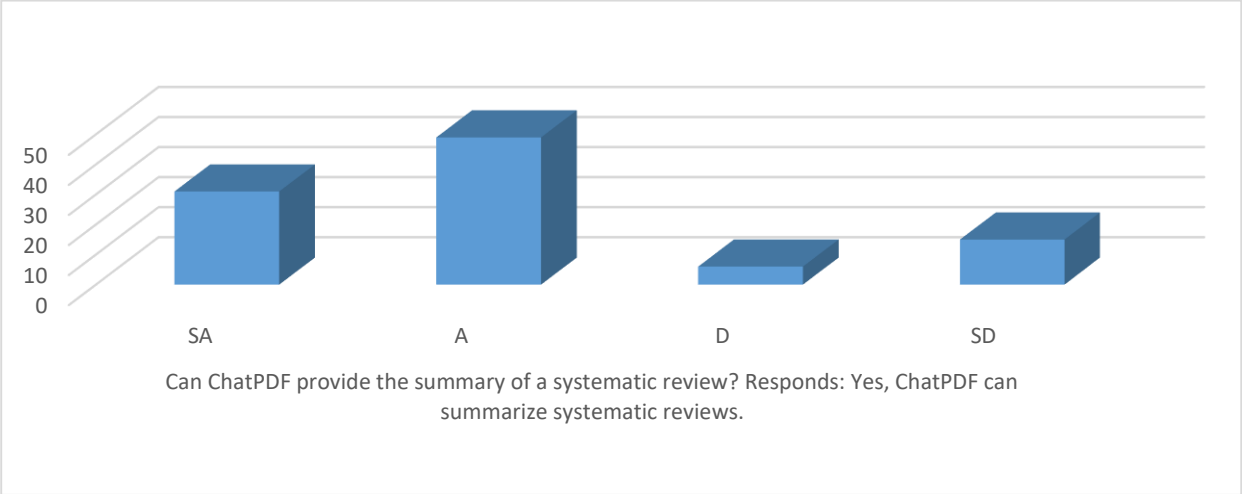
The graph plotted in figure 2 shows that majority of the respondents are in agreement with the statement that ChatPDF uses advanced AI techniques like text embedding and semantic search to help user understand complex PDF documents. The respondents explained that ChatPDF combines advanced natural language processing and machine learning to improve users' understanding of PDF documents. According to the respondents, users can ask questions about the content, by uploading PDF documents to the platform, while ChatPDF provides users with answers drawn directly from the text. Whether users need specific data points, summary, or key insights, ChatPDF is designed to offer quick and accurate responses to their queries. With ChatPDF, users can have natural language conversation with PDFs, making the process of information extraction more efficient and enjoyable.

Fig.3: Chat Analysis

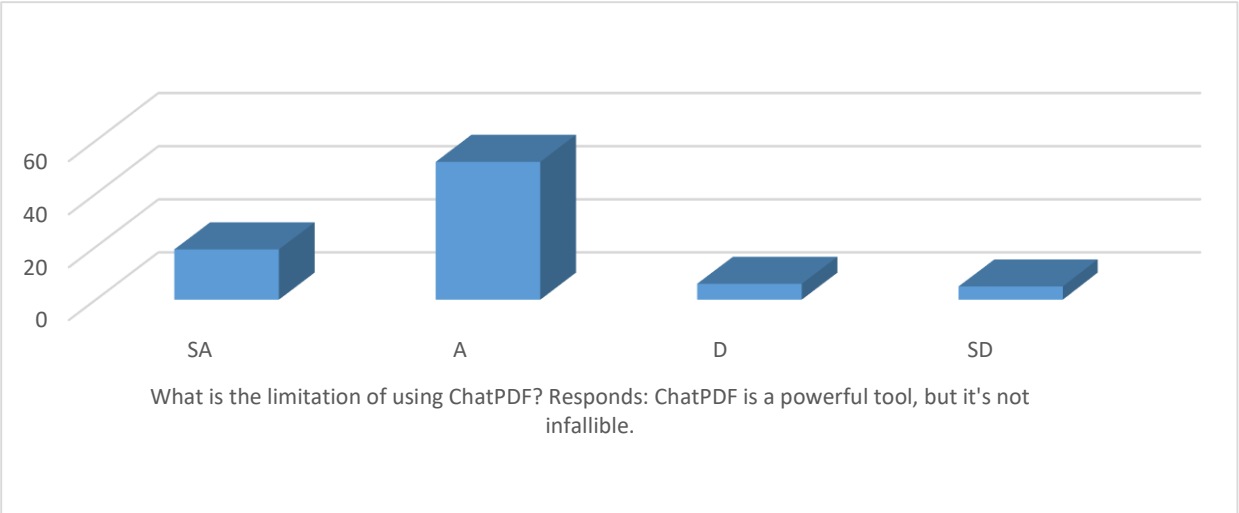
The graph plotted in figure 3 depicts that a huge number of the respondents inferred that ChatPDF has immense potential for academic research as it allows users to engage with texts in a more interactive way. According to the respondents, ChatPDF can help students and researchers to summarize and locate specific information within textbooks, hand-outs, and academic articles thereby saving the users' time and effort. More so, the respondents emphasized that researchers can use ChatPDF to ask specific questions about a text and receive quick answers. The respondents explained that this will help to save time and make the research process more efficient. Furthermore, ChatPDF can be used to generate new perspectives or ideas on text, providing alternative interpretations and analyses.

Fig.4: Chat Analysis

The graph plotted in figure 4 reveals that a high amount of respondents noted that ChatPDF has proven to be essentially useful for extracting the relevant information from articles. i.e., ChatPDF can be used to make summaries and annotations of texts. According to the respondents, students can identify key ideas, arguments and themes, and use this information to create concise and accurate summaries and annotations. He respondents noted that ChatPDF can allow users to quickly locate specific information without manually searching through the entire document. Additionally, ChatPDF can clarify complex or confusing information by asking the right questions.

Fig.5: Chat Analysis

The graph plotted in figure 5 illustrates that most of the respondents concur with the statement that ChatPDF is a powerful tool, but it's usage has limitation. According to the respondents, ChatPDF is essential used to make summary of the content of a text or document. In research work, it can only be used as a supplement to the research. According to the respondents ChatPDF can only provide responses based on the text present within the PDF document. The respondents emphasized that any comparisons or critical analysis with existing literature will still require extensive human input. The respondents also mentioned that users are ultimately expected to always verify the answers received against the original document when using ChatPDF to summarize academic articles.

CONCLUSION

ChatPDF is an AI-powered platform designed to allow users to have natural language conversion with PDF documents. The incorporation of ChatPDF allows students to ask questions and get precise answers from any PDF file. This advanced AI tool has allows students to efficiently extract information from a wide range of documents thereby saving their valuable time and effort. The key benefits include enhanced accessibility, improved comprehension of complex documents, simplified collaboration, and accelerated research. Overall, ChatPDF is growingly changing how students, researcher and professionals interact and utilize information from PDFs. However, the applications of ChatPDF have its limitations. For example, it cannot analyze text and produce information beyond the content of the text.

RECOMMENDATION

Further to the findings on this paper, there is a need set guidelines for the use of ChatPDF in education sector, with cognizance to ethical and privacy considerations. The issues of integrity, transparency, accountability, and honesty should also be taking into account. Thus, the application of ChatPDF in academia should be carried out responsibly. Additionally, future research should be directed towards improving the quality of training dataset in order to reduce information inaccuracy and biased content.

REFERENCE LIST

Alshami, A., Elsayed, M., Ali, E., Eltoukhy, A.E.E. & Zayed, T. (2023). Harnessing the Power of ChatGPT for Automating Systematic Review Process: Methodology, Case Study, Limitations and Future Direction. System 2023. Vol. 11(7).

Guimarães, N.S., Joviano-Santos, J.V., Reis, M.G. & Chaves, R.R.M. (2023). Development of Search Strategies for Systematic Reviews in Health using

ChatGPT: A Critical Analysis. J Translation Med. Vol. 22(1). Pp.1.
Guo, B., Zhang, X., Wang, Z., Jiang, M., Nie, J., Ding, Y., Yue, J., & Wu, Y. (2023). How close is ChatGPT to Human Experts? Comparison Corpus, Evaluation and Detection. Cornell University. https://doi.org/10.48550/arxiv.2301.07597
Huang, Y. & Huang, J. (2024). Exploring ChatGPT for Next Generation Information Retrieval: Opportunities and Challenges 2024.
Jin, Q., Leaman, R., & Lu, Z. (2024). Pub Med and Beyond: Biomedical Literature Search in the Age of Artificial Intelligence. EBioMedicine. 2024. Vol 100. Pp.104988.
Qureshi, R., Shaughnessy, D., Gill, K.A.R., Robinson, K.A., Li, T.&Agai, E. (2023). Are ChatGPT and Large Language Models "The Answer" to Bringing Us Closer to Systematic Review Automation? System Review 2023. Vol. 12(1). Pp. 72.
Parisi, V.& Sutton, A. (2024). How can AI Help You with Your Systematic Literature Review? Reflections from a Two- Day Seminar. Notion 2024.
Schopow, N., Osterhoff, G. & Baur, D. (2023). Applications of the Natural Language Processing Tool ChatGPT in Clinical Practice: Comparative Study and Augmented Systematic Review. JMIR Medical Informatics 2023.
Suppadungsuk, S., Thongprayoon, C., Krisanapan, P., Tangpanithandee, S., Garcia Valencia, O. & Miao, J., et al. (2023). Examining the Validity of ChatGPT in identifying Relevant Nephrology Literature: Findings and Implications. J Clin Med. Vol. 12(17).
Wang, S., Scells, H., Koopman, B., Zuccon, G. & ACM Editors.(2023). Can ChatGPT Write A Good Boolean Query for Systematic Review Literature Search? 46th International ACM SIGIR Conference on Research and Development in Information Retrieval. Taipei, Taiwan 2023.
Wood, H. (2023). Prompt Engineering: Adventures with ChatGPT, Bing, and Bard. Health Education; England. Knowledge and Library Services 2023.

DEVELOPING CULTURALLY TAILORED THERAPEUTIC INTERVENTIONS FOR LGBTQ PATIENTS: ADDRESSING UNIQUE STRESSORS AND MENTAL HEALTH NEEDS

Tabassum Bashir
PhD Scholar (Clinical Psychology), Department of Psychiatry JNMCH, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh. India

Kalim Ahmad Khan
Assistant Professor, Department of Law, Ujjain Law College, Ujjain, Madhya Pradesh, India

Prof. Deoshree Akhouri
Professor, Department of Psychiatry, JNMCH, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

Salma Afroj
PhD Scholar, Department of Linguistics, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

Abstract

The development of culturally appropriate therapeutic interventions for LGBTQ patients is examined in this study, with an emphasis on the stressors and mental health requirements of this demographic. Psychosocial stressors such as stigma, discrimination, and minority stress are among the significant health inequalities LGBTQ people face, and they can have a detrimental effect on their mental and physical well-being. According to studies, LGBTQ people are more likely than their cisgender, straight counterparts to experience mental health concerns like depression, anxiety, suicidal thoughts, substance use disorders, and cardiovascular problems. Systemic obstacles to receiving inclusive healthcare, a lack of provider expertise, and difficulties in addressing issues related to gender identity and sexual health all contribute to these discrepancies. Finding inclusive language and communication techniques is crucial to achieving this goal since they foster trust and increase patient comfort. The study emphasizes the value of using gender-neutral terminology unless otherwise noted and questioning patients about their preferred pronouns. Providers should also refrain from assuming anything based on relationships, looks, or stereotyped ideas about gender identity or sexual orientation. Healthcare professionals can create a welcoming and nonjudgmental atmosphere for LGBTQ patients using inclusive and courteous language.

This study emphasizes the importance of including gender-affirming behaviors in healthcare in addition to effective communication. For transgender and nonbinary people, in particular, this entails providing gender-affirming hormone therapy, surgeries, and reproductive health care. To match their physical attributes with their gender identification, LGBTQ patients—especially transgender people—frequently need specialist care. Providing comprehensive treatment requires educating medical personnel about the unique medical needs of these patients, including the risks connected with gender-affirming operations and the effects and side effects of hormone therapy. The study also emphasizes the significance of addressing mental health needs through minority stress interventions and affirmative psychotherapy, which target the stress that LGBTQ people encounter because of prejudice and discrimination in society. For those who have experienced stigmatization and marginalization, affirmative psychotherapy is especially crucial since it offers a positive and validating perspective on LGBTQ identities and relationships. By

developing a therapeutic alliance that encourages trust, self-empowerment, and resilience-building techniques, providers can identify and lessen the effects of minority stress. These strategies are crucial for treating mental health issues that disproportionately impact LGBTQ people, such as depression, anxiety, and suicidality.

This study also looks at the difficulties healthcare professionals encounter while trying to give LGBTQ patients culturally competent care. Implicit prejudices, a lack of training on LGBTQ health requirements, and a lack of awareness of gender-affirming care and LGBTQ-specific health hazards are some of the main obstacles. The quality of care for LGBTQ patients may be further hampered by the discomfort that many medical professionals may experience when talking about topics related to sexual health or gender identity. One crucial tactic to deal with these issues is interprofessional collaboration. Healthcare professionals may collaborate to address the diverse health needs of LGBTQ people and provide inclusive, comprehensive care by implementing team-based care. Reducing biases and improving healthcare service requires cross-disciplinary training in LGBTQ cultural competency. The significance of healthcare policies and structural equity are also examined in the study. Reducing health disparities requires ensuring equal access to healthcare services, especially for LGBTQ people who might encounter financial, geographic, or legal obstacles. To combat discrimination in healthcare settings and advance LGBTQ inclusion, healthcare providers need to push for systemic policy reforms. This entails establishing settings that seek to lessen stigma through advocacy, inclusive practices, and welcoming LGBTQ patients.

In conclusion, addressing the health needs and pressures experienced by the LGBTQ community requires culturally sensitive therapeutic approaches. This study emphasizes the significance of gender-affirming practices, inclusive language, and culturally competent care in healthcare settings. It also underscores the necessity for ongoing education and training for medical professionals to guarantee they are prepared to address the unique medical and psychological requirements of LGBTQ people. Providers may greatly enhance health outcomes, lessen inequities, and enable LGBTQ patients to seek and get the care they require by creating inclusive, affirming healthcare environments. In the end, culturally sensitive treatments can contribute to more fair, considerate, and efficient healthcare delivery for LGBTQ people, guaranteeing that they feel appreciated, valued, and supported in their healthcare journey.

Keywords: LGBTQ, healthcare disparities, cultural competence, mental health, gender-affirming care, minority stress, inclusive communication, interprofessional collaboration, affirmative psychotherapy.

RURAL CRIME IN MOROCCO: CONTROL AND PREVENTION STRATEGIES

Mohamed KHIBABI
Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Fez, Morocco

RESUME
Devant l'ascension d'une criminalité atypique, propre au milieu rural et périurbain, les stratégies sécuritaires et pénales en place se montrent de plus en plus inefficaces. Avec des spécificités bien précises cette criminalité se démarque par des traits caractéristiques requérant une adaptation des lois en vigueur et le dressement d'une politique pénale prenant en considération ses spécificités, tout en ralliant les différents intervenant à réadapter et à repenser leurs modèles d'intervention de lutte et de prévention dans une approche transversale et participative. S'agissant d'un espace vital pour l'Etat, jusque-là aucune entreprise ou démarche nationale n'a fait évoquer ce point si pernicieux, en prévoyant une étude, une table ronde, une perspective d'évolution que l'on parle sur la stabilité sécuritaire du Maroc, de son attraction économique d'investissements sans pourtant appeler les choses par leurs propres noms, et dire que c'est la stabilité du milieu rural qui confère tout ce qui précède.
MOTS-CLES
Droit; Crime rural; prévention; Ordre public rural; Sécurité; Police rurale.

ABSTRACT:
Faced with the rise of atypical crime, specific to rural and peri-urban areas, the security and penal strategies in place are showing themselves to be more and more ineffective, with very precise specificities, the latter being distinguished by characteristic features requiring an adaptation of the laws in force and the drawing up of a penal policy taking into account its specificities, while rallying the various intervening parties to readjust, rethinking their models of intervention in the fight and prevention in a transversal and participatory approach. As this is a vital space for the State, until now no company or national approach, has evoked this pernicious point, by providing for a study, a round table, a perspective of evolution that we speaks about the security stability of Morocco, its economic attraction of investments without however calling things by their own names, and saying that it is the stability of the rural environment which confers all of the above.
KEY WORDS Law ; rural crime ; prévention ; rural safety ; Security ; Rural Policing.

INTRODUCTION

La criminalité constitue un phénomène que l'on peut qualifier de vivant, dont les métamorphoses et changements subis vont de pair avec le développement humain sociétal, ce processus actif, accouchera une pléiade de types de criminalité, entre autres celle rurale qui demeure à nos jour une zone peu exploitée et mal appréciée en terme d'importance[31]. Cet écart d'appréciation peut s'expliquer par plusieurs facteurs, notamment, la mise en exergue tardive de l'existence d'une criminalité rurale comme type à part entière, puisque les recherches afférentes n'ont démarré qu'au 19ème siècle[32] avec une relance timide entre 1980 et 2010, pour enfin se consolider depuis

[31] Yarwood, R., 2001. Crime and policing in the British countryside: some agendas for contemporary geographical research. Sociol. Rural. 41 (2), 201–219. https://doi. org/10.1111/1467-9523.00178.
[32] Hubbard, R.D., Horton, D.M., Duncan, S.T.S., 1980. Rural Crime and Criminal Justice: A Selected Bibliography.

2010. Par ailleurs, cette relance des travaux de recherche aura un handicap géographique à sa solde de par le monopole du déroulement de ces derniers dans l'Amérique du Nord, la Bretagne et quelque pays Scandinaves.
En effet, la perception de la criminalité rurale comme type distinct, aussi bien pour les spécialistes que pour la communauté en général s'avère difficile en raison de la prédominance de celle urbaine, son extrapolation mécanique sur celle rurale et sa difficile définition, observation et démonstration de ses pourtours33.
Dans l'optique, d'une extension de lumière, nous procéderons à travers les travaux de recherche réalisés, à mettre en exergue l'existence réelle et distincte d'une criminalité rurale spécifique dans un premier temps, pour enfin se pencher sur une pensée synthétique versant sur un traitement spécifique et ce à travers des points d'ancrage sur le cas Marocain.

CADRE CONCEPTUEL / CONCEPTUAL FRAMEWORK

Les différents intervenants concernés par la lutte contre la criminalité, ainsi que les disciplines y afférentes se sont leurrés par la conception d'une lutte empirique basée sur une comparaison mécanique et superficielle construite sur le caractère anodin de cette criminalité par rapport à la criminalité urbaine de par la concentration d'effort, la mise sous lumière de cette dernière via les organes compétents ainsi que les médias, tout en négligeant celle rurale bien qu'elle soit problématique, spécifique et d'un impact délicat[34]. Cette mise en évidence de l'existence d'une criminalité rurale ne pourra s'effectuer sans la démonstration des spécificités de cette dernière tout en explorant le « policing » en milieu rural avec un focus sur certains crimes ayant un lien particulier avec ce type de criminalité.
Partant du constat que la criminalité est une notion qui se métamorphose selon les caractéristiques de l'environnement dans lequel elle évolue, dans certain cas « certains crimes ne peuvent être commis qu'en milieu rural »[35]. Nous procéderons à l'exploration de certains traits s'y rapportant.
La focalisation sur l'étude du phénomène criminel en milieu rural permet de mettre en lumière que ce dernier devient de plus en plus un milieu criminogène en général et pour certains crimes spécialement[36]. Cette hypothèse trouve appui sur plusieurs points notamment :

- L
e développement du pays et spécialement des villes se facture sur le milieu rural par sa prise en charge de la localisation de la majorité des zones industrielles, des activités minières et grandes plateformes logistiques, impliquant ipso facto une forte affluence sur les localités rurales, en les transformant en « boomtowns »[37], et ce en l'absence d'un accompagnement de l'aménagement territorial et d'une couverture sécuritaire adéquate, ces zone se transforment ultérieurement et inéluctablement en ‘‘havre’’ de délinquance.
- L
'émergence de ces « boomtowns », implique l'ascension fulgurante de la criminalité[38] due au type de population constituant la main d'œuvre dans ces zones industrielles, qui se trouve majoritairement issue des milieux les plus défavorables à la ville, participant ainsi à la consolidation d'un type de criminalité bien distinct.

L'observation et l'analyse de la criminalité rurale a permis de constater la présence d'une criminalité atypique, celle transhumante est qui consiste en la commission des méfaits par des

[33] Ceccato, V., 2016b. Rural Crime and Community Safety. Routledge.
[34] Jonatan, A, Ceccato,V 2022. Crime and safety in rural areas : A systemic review of English-language literature 1980-2020.
[35] Stassen, R., Ceccato, V., 2020. Environmental and wildlife crime in Sweden from 2000 to 2017. J. Contemp. Crim. Justice 36 (3), 403–427.
[36] Ceccato, V., Dolmen, L., 2011. Crime in rural Sweden. Appl. Geogr. 31 (1), 119–135.
[37] Archbold, C.A., 2015. Established-outside relations, crime problems, and policing in oil boomtowns in western North Dakota. Criminol. Crim. Justice Law Soc. 16 (3), 19–40.
[38] Ceccato, V., Dolmen, L., 2011. Crime in rural Sweden. Appl. Geogr. 31 (1), 119–135.

individus ou groupes d'individus transhumants[39], séparant leur base arrière à celle des opérations, cette logique s'explique par le développement du sens criminel chez les délinquants profitant d'une part de manque de coordination entre les services compétents en ville et ceux en campagne, d'autre part l'attractivité et la risque faible lors de la commission de certains crime propre au milieu rural (par exemple, la contrebande et l'arrachement des arbres de cèdre ; aussi bien le vol de bétail). La société dite rurale tend vers la normalisation de certains comportements criminels par rapport à une société dite urbaine, chose qui s'explique par un ancrage des coutumes spécifiques à la société rurale[40], dépassant parfois la normalisation vers l'incrimination morale et la restriction de la jouissance de certains droits comme la dénonciation d'une violence domestique, qui se perçoit par la dite communauté comme affaire interne nécessitant un traitement familial, répugnant le recours aux organes compétents. Par conséquent, les taux de criminalité en milieu rural perçus classiquement comme bas peuvent être remis en question[41].

Bien évidemment, la mise en exergue d'une criminalité rurale distincte ne peut se poursuivre sans faire appel au volet sécuritaire et maintien de l'ordre public au sein dudit milieu, acteur principal dans la lutte et la prévention, son exploration permettra indéniablement de mettre en avant certains paternes propres à la sécurisation et à la lutte contre la criminalité rurale. Le maintien de l'ordre public et sécurisation du milieu rural s'appuie sur la prévention, tendant à entreprendre une série d'action visant à prévenir le crime et réduire le sentiment d'insécurité[42], cette démarche se heurte sur la nécessite d'un engagement actif de la société rurale en vue d'assurer son efficacité, chose qui n'est pas toujours garantie. Par ailleurs le maintien de l'ordre public en ce milieu nécessite un vaste panel de compétences de la part des officiers, incluant celles communicatives et sociales en vue d'entretenir une relation saine avec les habitants leurs permettant de facto de répondre sereinement à leurs devoirs.

La couverture sécuritaire dans les zones rurale fait face à un handicap majeur qui est la vaste compétence dont le service sécuritaire compétent est appelé à couvrir et les nuances démographique afférentes avec un ratio d'une dizaine de kilomètres carrés et des milliers de personne par élément[43], chose qui affecte péjorativement la qualité du service fourni. A cela s'associe les particularités propres à chaque milieu qu'il soit désertique ou montagneux, sans omettre les particularités ethniques de chaque localité voire de chaque tribu. En outre, de l'étude de la composition démographique, une prédominance des sujets agés ou très jeunes augmente les taux de la victimisation et des agressions[44].

Composante principale dans la lutte contre la criminalité rurale, l'investigation criminelle en milieu rurale fait face à plusieurs défis par rapport à celle en milieu urbain[45].

- L'accessibilité limitée aux moyens technologiques d'investigation : Cette limitation se fait sentir au niveau de l'accessibilité aux différents réseaux permettant d'approfondir les enquêtes criminelles à l'image du réseau bancaire qui nécessite toujours de passer par la méthode classique

[39] van Daele, S., Beken, T.V., 2010. Journey to crime of "itinerant crime groups". Policing 33 (2), 339–353.
[40] Abrahams, N., Jewkes, R., 2010. Barriers to post exposure prophylaxis (PEP) completion after rape: a South African qualitative study. Cult. Health Sex. 12 (5), 471–484.
[41] DeKeseredy, W.S., HallSanchez, A., 2016. Adult pornography and violence against women in the heartland: results from a rural southeast Ohio study. Violence Against Women 23 (7), 830–849.
[42] Lab, S., 2007. Crime Prevention: Approaches, Practices and Evaluations. Anderson Publishing.
[43] W. Qin, Exploration of a model to enhance the three-dimensional prevention and control capacity of rural security -Investigation and Inspiration of "One Village One Police" in Xiaochang, Hubei, Police Sci. Res. 11 (5) (2015) 89–93.
[44] L.A. Hamid, N.M.P. Toyong, Rural area, elderly people and the house breaking crime, Proced. Soci. Behav. Sci. 153 (2014) 443–451.
[45] E. Barclay, Farm Victimisation: the Quintessential Rural Crime, the Routledge International Handbook of Rural Criminology, Routledge, 2016, pp. 107–115.

de réquisition et de déplacement vers le siège régional pour exploitation chose qui impacte les délais et l'efficacité de la démarche[46].

- L

a charge de travail dévolue aux officiers : Le constat se présente dans les taches exécutées par les enquêteurs en milieu rural, ces derniers se trouvent appelés d'entreprendre une pléiade de taches qui sont dévolues en milieu urbain à des équipes spécialisées, à des officiers de haut rang et spécialisés

CONCLUSION ET DISCUSSION / CONCLUSION AND DISCUSSION

L'affirmation de la criminalité rurale comme type distinct s'ancre d'abord à travers la mise en exergue des impacts spécifiques de ce phénomène bien plus profond et plus complexe. Traité souvent à travers un prisme classique, une épopée des études décortiquant sa spécificité dans le milieu rural est notée[47]. En effet, la consommation de la drogue peut s'observer chez les sujets ruraux depuis un très bas âge du fait de leur exposition à ces substances prohibées qu'elle soit via la disponibilité ou la culture de ladite substance in situ, provoquant un durcissement du comportement criminel au sein de la population susmentionnée[48]. Par ailleurs, la production de la drogue dans le milieu rural ne se conçoit guère chez la population locale comme activité illicite, mais comme une activité agricole normale[49]. En ce qui concerne le trafic de drogue, il se distingue en zone rural par la concentration de la majeure partie des opérations afférente (Stockage ; distribution ; approvisionnement ; acheminement interrégional ou international), ce processus se démarque par son déroulement sur milieu rural et pour les criminel que pour les forces de l'ordre dont la concentration d'effort se situe en zone rurale. Cette lutte dépasse les bords d'une mesure préventive ou répressive vers une guerre aux dommages collatéraux sur la population locale[50].

L'ultime forme de l'entreprise criminelle, le crime organisé en milieu rural se distingue à bien des égards, embrassant tout le panel des actes criminel mais avec une virulence avérée jumelée à une organisation basée sur le networking et le clanisme[51], certaines localités rurales se transforment à des chasse-gardées prises aux griffes des groupes mafieux. Cette transformation se démarque en milieu rural par l'aspect parfois tribal ou familial de la localité dite criminelle « criminal town » comme colonne vertébrale de l'organisation criminelle, la rendant difficile à noyauter par les services de sécurité et dont le démantèlement requiert parfois la pratique d'une table rase via une armada.

Devant les chiffres alarmants et le constat flagrant d'une criminalité rurale bien spécifique, l'entreprise et la mise en œuvre des solutions adéquates et innovantes se fait sentir. A l'image de l'implantation et le « spread » des moyens technologique permettant de prévenir le passage à l'acte[52], ces action viendront en appoint d'une approche préventive plus globale à travers

[46] C. Cross, D. Blackshaw, Improving the police response to online fraud, Policing: J. Pol. Pract. 9 (2) (2015) 119–128.
[47] Jonatan, A, Ceccato,V 2022. Crime and safety in rural areas : A systemic review of English-language literature 1980-2020.
[48] Petrie, D.J., Doran, C.M., Shakeshaft, A.P., Sanson-Fisher, R., 2010. The relationship between risky alcohol consumption, crime and traffic accidents in Australian rural communities. Addict. Behav. 35 (4), 359–362.
[49] Donnermeyer, J.F., 2015. The social organisation of the rural and crime in the United States: conceptual considerations. J. Rural Stud. 39, 160–170.
[50] Abadie, R., Gelpi-Acosta, C., Davila, C., Rivera, A., Welch-Lazoritz, M., Dombrowski, K., 2018. It Ruined My Life": the effects of the War on Drugs on people who inject drugs (PWID) in rural Puerto Rico. Int. J. Drug Pol. 51, 121–127.
[51] Xi, Z., 2018. 'Cake uncles' formation of a criminal town in rural China. In: Bakken, B. (Ed.), Crime and the Chinese Dream, 1 ed. Hong Kong University Press, pp. 40–72.
[52] Harkness, A., Larkins, J., 2020. Technological approaches to preventing property theft from farms. In: Harkness, A. (Ed.), Rural Crime Prevention: Theory, Tactics and Techniques. Routledge, pp. 226–244.

l'aménagement territorial[53]. Par ailleurs, d'autres mesures peuvent etre entreprise in extremis d'une expérimentation telle que :
La mise en place d'une structure dédiée à l'étude de cette criminalité de façon combinant la psychologie, la sociologie, la criminologie, les statistiques, la pénologie et toute science ou discipline pouvant apporter son grain de participation à une solution intégrale.
La restructuration et le renforcement en personnel et matériel des forces de l'ordre déployées en zone rurale.
La mise en place le service sécuritaire compétent d'une stratégie à moyen et long terme pour déterminer les écueils et les meilleures méthodes de prévention et de lutte..
La mise en place d'un programme de mise à niveau au profit des différents intervenants axé sur la criminalité rurale et ses spécificités.
La mise en place d'un observatoire à l'échelle nationale et internationale spécialiste en la matière pour mutualiser les études et les analyses des résultats.
In fine, la prise de conscience de la présence et du danger de la criminalité rurale qui concerne une population vulnérable, un espace vital pour la nation, constitue le premier pas à franchir tant par les institutions que les différents intervenants. En vue de prévoir une meilleure prévention et lutte à l'égard de cette criminalité à la fois atypique, mixte.
Par ailleurs, les signes avant-coureurs, de la conflagration de ce type de criminalité s'imposent de plus en plus dans l'absence d'une prise de conscience des décideurs, à la différence de la criminalité urbaine celle rurale se caractérise par le spectre large de son impact qui se projette au-delà du sentiment d'insécurité sociétal, en impactant directement les points vitaux de l'Etat, en d'autres termes la criminalité rurale constitue une menace existentielle de l'Etat si son traitement et sa prévention ne sont enclenchées en temps opportun.

BIBLIOGRAPHIE / REFERENCES

Yarwood, R., 2001. Crime and policing in the British countryside: some agendas for contemporary geographical research. Sociol. Rural. 41 (2).
Hubbard, R.D., Horton, D.M., Duncan, S.T.S., 1980. Rural Crime and Criminal Justice: A Selected Bibliography.
Ceccato, V., 2016, b. Rural Crime and Community Safety. Routledge.
Jonatan, A, Ceccato,V., 2022. Crime and safety in rural areas : A systemic review of English-language literature 1980-2020.
Stassen, R., Ceccato, V., 2020. Environmental and wildlife crime in Sweden from 2000 to 2017. J. Contemp. Crim. Justice 36 (3).
Ceccato, V., Dolmen, L., 2011. Crime in rural Sweden. Appl. Geogr. 31 (1).
Archbold, C.A., 2015. Established-outside relations, crime problems, and policing in oil boomtowns in western North Dakota. Criminol. Crim. Justice Law Soc. 16 (3).
Van Daele, S., Beken, T.V., 2010. Journey to crime of "itinerant crime groups". Policing 33 (2).
Abrahams, N., Jewkes, R., 2010. Barriers to post exposure prophylaxis (PEP) completion after rape: a South African qualitative study. Cult. Health Sex. 12 (5).
DeKeseredy, W.S., HallSanchez, A., 2016. Adult pornography and violence against women in the heartland: results from a rural southeast Ohio study. Violence Against Women 23 (7), 830–849.
Lab, S., 2007. Crime Prevention: Approaches, Practices and Evaluations. Anderson Publishing.
W. Qin, Exploration of a model to enhance the three-dimensional prevention and control capacity of rural security -Investigation and Inspiration of "One Village One Police" in Xiaochang, Hubei, Police Sci. Res. 11 (5) (2015) 89–93.

[53] Arvate, P., Falsete, F.O., Ribeiro, F.G., Souza, A.P., 2018. Lighting and homicides: evaluating the effect of an electrification policy in rural Brazil on violent crime reduction. J. Quant. Criminol. 34 (4), 1047–1078.

L.A. Hamid, N.M.P. Toyong, Rural area, elderly people and the house breaking crime, Proced. Soci. Behav. Sci. 153 (2014) 443–451.
E. Barclay, Farm Victimisation: the Quintessential Rural Crime, the Routledge International Handbook of Rural Criminology, Routledge, 2016, pp. 107–115.
C. Cross, D. Blackshaw, Improving the police response to online fraud, Policing: J. Pol. Pract. 9 (2) (2015) 119–128.
Jonatan, A, Ceccato,V 2022. Crime and safety in rural areas : A systemic review of English-language literature 1980-2020.
Petrie, D.J., Doran, C.M., Shakeshaft, A.P., Sanson-Fisher, R., 2010. The relationship between risky alcohol consumption, crime and traffic accidents in Australian rural communities. Addict. Behav. 35 (4), 359–362.
Donnermeyer, J.F., 2015. The social organisation of the rural and crime in the United States: conceptual considerations. J. Rural Stud. 39, 160–170.
Abadie, R., Gelpi-Acosta, C., Davila, C., Rivera, A., Welch-Lazoritz, M., Dombrowski, K., 2018. It Ruined My Life": the effects of the War on Drugs on people who inject drugs (PWID) in rural Puerto Rico. Int. J. Drug Pol. 51, 121–127.
Xi, Z., 2018. 'Cake uncles' formation of a criminal town in rural China. In: Bakken, B. (Ed.), Crime and the Chinese Dream, 1 ed. Hong Kong University Press, pp. 40–72.
Harkness, A., Larkins, J., 2020. Technological approaches to preventing property theft from farms. In: Harkness, A. (Ed.), Rural Crime Prevention: Theory, Tactics and Techniques. Routledge, pp. 226–244.
Arvate, P., Falsete, F.O., Ribeiro, F.G., Souza, A.P., 2018. Lighting and homicides: evaluating the effect of an electrification policy in rural Brazil on violent crime reduction. J. Quant. Criminol. 34 (4), 1047–1078.

ENTREPRENEURSHIP AND THE METAVERSE

GİRİŞİMCİLİK VE METAVERSE

Bilim Uzmanı, Muhammed Yusuf SEPTİOĞLU
Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Orcid: 0009-0001-6600-8991

Doç. Dr. Atilla YÜCEL
Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Orcid: 0000-0002-8052-3236

ÖZET

21. Yüzyılda teknoloji alanındaki gelişmeler, girişimciliğin yönünü farklı motive etmeye başlamıştır. Günümüzde teknolojik girişimler özellikle metaverse ve yapay zeka sayesinde çeşitlenerek artmaya devam etmektedir.Metaverse; fiziki dünyanın sanal aleme uyarlanabildiği kitap, sinema, bilgisayar oyunlarındaki kurgusal evrenlerin sanal evrenlere yansıtılabildiği,başka ütopik evrenlerin olduğu ve dizayn edilebildiği bu evrenlerin kendilerine ait yönetim, kural ve ekonomiye sahip olduğu bireyin bu evrenlere oluşturduğu avatarlar vasıtasıyla çeşitli cihazlarla (Artırılmış gerçeklik gözlüğü, Sanal gerçeklik gözlüğü, Karma gerçeklik gözlüğü, Akıllı telefon, Bilgisayar, Tablet vb) istediği evrene bağlanıp evrenler arasında geçiş yapılabileceği çeşitli girişimlerde bulunabilme, iş, e-ticaret, ve alışveriş yapabileceği üç boyutlu sınırsız sümilasyon ve sanal evrenler dünyasıdır.

Metaverse gittikçe popülerlik kazanan, kendini sürekli geliştiren ve teknolojinin gelişiminden güç almasının yanında girişimciler için ilgi çekici bir alan olmuştur.Yeni dünya düzeni ile sosyal, ekonomik, siyasi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler hızla artmaktadır. Bu alanlardaki gelişimlerde girişimcilerin payı oldukça büyüktür. Günümüzde sıkça kullanılmaya başlayan Metaverse'ye ise girişimciler açısından önemli fırsatlar sağlayabilme potansiyeline sahiptir.

Meta girişimcilik; fiziki dünyadan sanal dünyaya uyarlanan veya fiziki dünyada bulunmayacak fikir ve çalışmaların sanal dünyaya uyarlanması yoluyla oluşan girişimcilik çeşididir. Metaverse dünyasında artış gösteren meta girişimcilik gün geçtikçe popülaritesini artırmaya devam etmektedir. Fiziki dünya üzerinde gerçekleştirilen girişimlerin metaverse dünyasına yansıtılmasıda meta girişimcilik kapsamında gerçekleşmektedir. Sanat galerisi ve koleksiyonlar için oluşturulmuş sanal fuar ve mekanların olduğu Decentraland, oyun ve sanal dünya Roblox, sanal eğitim alanları sunan Engage, sanal alışveriş yapılabilen sanal mekanlar Virtual Reality Mall, sanal dünyada sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri sunan XRhealth gibi girişimler meta girişimcilik kapsamında gerçekleştirilen girişim örnekleridir.

Girişimciliğin yeni boyutu olarak ortaya çıkan ve geleneksel girişimcilikten farklı özelliklere sahip olan MetaGirişimcilik, teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle ortaya çıkmıştır ve gelişim sürecini devam ettirmektedir. Girişimciliğin metaverse açısından incelendiği bu çalışma ile görülmüştür ki, girişimcilik faaliyetleri yeni bir döneme doğru geçiş yapmaktadır. Girişimcilerin pazar koşulları değişmekte ve yeni ekonomik sistemler ortaya çıkmaktadır. Teknoloji yatırımlarına ağırlık veren girişimcilerin, Metaverse pazarında rekabeti şekillendireceği bir gerçektir. Bu sebeple Metaverse konusu çok disiplinli olarak ele alınması gereken bir konudur. Bu çalışmada, Girişimcilik açısından Metaverse uygulamalarının incelemesi yapılmış, Girişimcilik ve Metaverse konularıyla ilişkili sektörler ele alınmış, Metaverse kavram ve uygulamalarının olumlu ve olumsuz tarafları incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma, Metaverse

ve onu oluşturan teknolojilerin girişimcilik alanına etkisi ile ilgili kapsamlı bir yaklaşım sunmayı da amaçlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Metaverse, Meta-girişimcilik

ABSTRACT

Developments in the field of technology in the 21st century have begun to motivate entrepreneurship differently. Today, technological initiatives continue to diversify and increase, especially thanks to metaverse and artificial intelligence. Metaverse; The physical world can be adapted to the virtual world, fictional universes in books, movies and computer games can be reflected in virtual universes, other utopian universes can exist and be designed, these universes have their own management, rules and economy, and the individual can access these universes through avatars created by various devices (Augmented reality glasses, Virtual reality). Goggles, Mixed reality glasses, Smartphone, Computer, Tablet etc.) can be connected to the desired universe and can switch between universes, business, e-commerce, It is a world of unlimited three-dimensional simulation and virtual universes where people can shop and shop.

Metaverse has become increasingly popular, constantly improving itself and gaining strength from the development of technology, as well as an interesting field for entrepreneurs. With the new world order, social, economic, political, scientific and technological developments are increasing rapidly. Entrepreneurs' share in the developments in these areas is quite large. Metaverse, which is frequently used today, has the potential to provide important opportunities for entrepreneurs.

Meta entrepreneurship; It is a type of entrepreneurship that occurs by adapting ideas and studies that are adapted from the physical world to the virtual world or that cannot be found in the physical world. Meta-entrepreneurship, which has increased in the Metaverse world, continues to increase its popularity day by day. The reflection of the initiatives carried out in the physical world into the metaverse world is also realized within the scope of meta-entrepreneurship. Initiatives such as Decentraland, which has virtual fairs and venues created for art galleries and collections, the game and virtual world Roblox, Engage, which offers virtual education areas, Virtual Reality Mall, a virtual place where virtual shopping can be done, and XRhealth, which offers health and rehabilitation services in the virtual world, are examples of initiatives carried out within the scope of meta-entrepreneurship. .

MetaEntrepreneurship, which has emerged as the new dimension of entrepreneurship and has different characteristics from traditional entrepreneurship, has emerged with the advancement of technological developments and continues its development process. This study, in which entrepreneurship was examined from a metaverse perspective, showed that entrepreneurial activities are transitioning to a new era. Market conditions for entrepreneurs are changing and new economic systems are emerging. It is a fact that entrepreneurs who focus on technology investments will shape the competition in the Metaverse market. For this reason, the Metaverse issue is a subject that needs to be addressed in a multidisciplinary manner. In this study, Metaverse applications were examined in terms of Entrepreneurship, sectors related to Entrepreneurship and Metaverse subjects were discussed, and the positive and negative aspects of Metaverse concepts and applications were examined. In this context, the study also aims to provide a comprehensive approach regarding the impact of Metaverse and its constituent technologies on the field of entrepreneurship.
Key Words: Entrepreneurship, Metaverse, Meta-entrepreneurship

GİRİŞ

Tarih boyunca çok eski zamanlara uzanan girişimcilik savaş, ekonomi, teknoloji, ticaret, iş alanları ve toplumsal değişimlere paralel olarak gelişmiş ve gelişimini sürdürmektedir. Antik çağ ve orta çağ zamanlarında ilk girişimcilik tohumları Roma İmparatorluğu'nda zanaatkar ve

tüccarlar, İslam dünyasında bilimsel ve ticari gelişmeler, Batı Avrupa'da ise loncalar aracılığıyla olmuştur. Rönesans ve Reform ile girişimcilik çeşitlenerek artış göstermiştir. Sanayi devrimi, İngiltere başta olmak üzere dünyada birçok değişikliği beraberinde getirmiş artan buluş ve girişimler sosyal değişimlerin yaşanmasına ve nüfus artışına neden olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası teknolojik gelişmeler ve yeniliklerin katlanarak çoğalması girişimcilik alanında devrim yaratmıştır. Girişimcilik, şirket ve fabrika kurmanın yanında küçük şirketlerin küresel ticarette olması içinde yeni yollar bulunmasını sağlayan alan olmuştur. Böylelikle Girişimcilikte bölgesel girişimlerin yanında küresel girişimlerde hedeflenmeye başlamıştır. 21. yüzyılda ise internet ve dijital teknolojilerin hayatımıza girmesi girişimcilik anlayışında büyük bir gelişim ve dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Günümüzde girişimcilik ticaret ve finansal kazanç sağlamanın yanında bilimsel, çevresel, teknolojik, savunma, akademik, kamusal, sosyal, yapay zeka ve Metaverse gibi çeşitli alanlarda toplumu dönüştürmeye devam etmektedir.

Metaverse, çeşitli teknolojik cihazlar (AR, VR, XR, MR) ile bağlanılabilen gerçek dünyadan aktarılan ve kurgusal olarak tasarlanmış sanal dünyaların oluşturduğu dijital bir ekosistemdir. Oluşturulmuş bu evrenler farklı ekonomiler, yönetim biçimleri, ideolojiler, iş yaşamları ve kültürlere sahiptirler. Kullanıcılar bu evrenlere çeşitli teknolojik cihaz veya programlar ile dijital olarak oluşturdukları avatarlarıyla katılabilmektedirler. Metaverse dünyanın çeşitli yerlerinden katılan kullanıcılara sosyal etkileşimler, eğlence, ticaret, turizm, sanat, eğitim ve çeşitli iş alanları imkanı sunan dijital bir gerçekliktir.

Metaverse ve Metaverse'e entegre çalışan alanlarda yapılan büyük yatırımlar, buluşlar ve çalışmalar ''Metaverse Girişimcilik'' kavramının doğmasına neden olmuştur. Metaverse Girişimcilik, gerçek dünyadan sanal evrene uyarlanan veya gerçek dünyada mümkün olmayan fikir ve projelerin sanal evrene aktarılması, Metaverse ve Metaverse entegre alanlarda yapılan girişimlerdir. Metaverse Girişimcilik'te Metaverse gelişen teknoloji ve girişimlerle şekillenecektir. Yeni girişimler ile Metaverse gelecekte sanal bir dünya olmanın yanında fiziksel dünya ile paralel ve entegre bir deneyim sunacak önemli bir girişimcilik alanı olacaktır.

Girişimcilik

Girişimcilik Fransızca ''entrepreneur'' sözcüğünden gelir. Ortaçağda aktif olarak iş yapmak için eylemde bulunan kişi anlamında kullanılmıştır (Çetindamar, 2022). Günümüzde ise girişimciliği tanımlayacak olursak; yeni iş imkanlarını belirleyerek gelişmekte olan teknoloji ile önceden gerçekleştirilmemiş yeni üretimler ve/veya hizmetler sağlanılmasıyla, teknolojinin gücünden yararlanarak dağıtım, pazarlama, satış ve finans alanlarında gelişimin ve sürekliliğin sağlanması ile girişimcinin kendisine ve topluma fayda sağlayacak girişim sürecine girişimcilik denir (Septioğlu, 2025:2). Girişimcilik, çevremizdeki fırsatları değerlendirerek tasarı, plan ve projeler kurup hayata geçirmek amacıyla fiziksel, sosyal ve finansal olarak riskleri göğüsleyip maddi ve manevi olarak özgürlüğü sağlamaktır (Morris, 1998; Çiçek ve Durna, 2012). Girişimcilik sürecini gerçekleştiren girişimciler kendi zenginliğini artırırken girişimin geleceği içinde bütçe ayırmalı, kaynak ve yatırımcı arayışını sürdürerek fırsatları sezip başarılı yatırım ve verimliliğe çevirmelidirler. Girişimcilikte önceden değerlendirilmemiş kaynaklar değerlendirilebilir veya değerlendirilmiş kaynaklar farklı şekil, alan, yer ve hizmetlerde kullanılarak üretime katkı sağlanır.Teknolojinin girişimcilik üzerinde etkisi oldukça fazladır. Teknolojideki gelişmeler girişimcilik alanındaki gelişmeler ile doğru orantılıdır (Şengül, 2022:22). Günümüzde teknolojik gelişmeler ve teknoloji alanındaki çeşitlilikler girişimlerin sayısını ve çeşitliliğini artırarak daha önce gerçekleştirilmiş girişimlerinde geliştirilmesini sağlamış ve verimliliğini artırmıştır.

Girişimcilik, mühendislik, sağlık, teknoloji, hukuk, ticaret, eğitim, endüstri vb. birçok alanda etkisini göstermektedir. Girişimciliğin etkili olduğu alanlar günden güne artarak çeşitlenmektedir. Artan dünya nüfusu, küresel düzeydeki sorunlar, işsizlik probleminin artışı, ekonomik gelişmeler, teknoloji alanındaki ilerlemeler ülkelerin kalkınmasında itici güç olan girişimciliğe verilen önemi her geçen gün artırmaktadır (Küçükaltan, 2019:21). Küresel dünyada ülkelerin ekonomik büyümede istikrarı sağlamaları için girişimcilik oldukça önem arz

etmektedir. Girişimciler tarafından gerçekleştirilmiş başarılı girişimler ülkelerinin büyüme ve kalkınmasına katkı sağlar (Yüzüak, 2010:21-24). Ülkelerin eğitim kuruluşlarında girişimcilik alanı ile ilgili eğitimler verilmesi girişimcilik eğiliminin artmasını sağlayarak ilerleyen zamanlarda ekonomik gelişim ve kalkınmanın hızlanmasında girişimciliğin gücünden yararlanılmasını sağlar. Geçmiş dönemlerde ülkelerde girişimciliğe verilen önem birçok farklı alandaki başarılı fikirlerin hayat bulmasına neden olmuş günümüzde süper güç haline gelmiş ülkelerin gelişmişliğinde girişimciliğinde payının olduğunu gözler önüne sermiştir.

Girişimcilik dönemden döneme alan olarak genişlemiş ve bu genişleme ile girişimcilik tanımları üzerine bilimsel araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. İlk çağdan günümüze girişimcilikte gelişmelerin devam etmesi birçok farklı girişim alanına dair tanımların olmasına zemin hazırlamıştır. Girişimcilik, ilk çağdan orta çağa, sanayi çağından, günümüze ve geleceğe gelişimini devamlı sağlayacaktır. Bireylerin, kabilelerin, toplumların ve devletlerin kalkınmasını sağlayıp geliştiren kendisini sürekli ait olduğu çağla büyüten girişimcilik, farklı alanlarda da etkisini göstererek önemini ve gerekliliğini kanıtlamaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015; Uzuntepe, 2017:53-55).

Girişimcilik çeşitlerini sıralayacak olursak; (Septioğlu, 2025:18).

Orijinal Girişimcilik
Fırsat Girişimciliği
İç Girişimcilik
Akademik Girişimcilik
Uluslararası Girişimcilik
Azınlık Girişimciliği
Kurumsal Girişimcilik
Yenilikçi Girişimcilik
Kamusal Girişimcilik
Sosyal Girişimcilik
Dijital Girişimcilik
Stratejik Girişimcilik
E-Girişimcilik
Eko-Girişimcilik
Kadın Girişimcilik
Hibrit Girişimcilik
Tekno-Girişimcilik
Metaverse Girişimcilik

Metaverse

Bilimsel buluşların artışı, teknolojinin hızlı gelişimi, yapay zeka alanında yapılan çalışmalar Metaverse'ün gelişiminde büyük etkilere sahip alanlardır. Metaverse çeşitli sosyal medya uygulamaları ve platformlarda toplanan verilere dayalı yapay zeka destekli sanal evrendir. Kitaplar, sinema, televizyon, bilgisayar, internet ve yapay zeka Metaverse dünyasının oluşmasında doğrudan katkı sağlamıştır (Septioğlu, 2025:23).Metaverse; fiziki dünyanın sanal aleme uyarlanabildiği kitap, sinema, bilgisayar oyunlarındaki kurgusal evrenlerin sanal evrenlere yansıtılabildiği, başka ütopik evrenlerin olduğu ve dizayn edilebildiği bu evrenlerin kendilerine ait yönetim, kural ve ekonomiye sahip olduğu bireyin bu evrenlere oluşturduğu avatarlar vasıtasıyla çeşitli cihazlarla (Artırılmış gerçeklik gözlüğü, Sanal gerçeklik gözlüğü, Karma gerçeklik gözlüğü, Akıllı telefon, Bilgisayar, Tablet vb) istediği evrene bağlanıp evrenler arasında geçiş yapılabileceği çeşitli girişimlerde bulunabilme, iş, e-ticaret, ve alışveriş yapabileceği üç boyutlu sınırsız sümilasyon ve sanal evrenler dünyasıdır (Septioğlu, 2025:23).

Metaverse internetin ötesinde olarak bireyin internet üzerinde gerçekleştiği birçok işlemi ve aldığı hizmeti Metaverse evreninde daha hızlı, pratik ve etkili bir şekilde gerçekleştirecektir. Metaverse ile kitap, sinema, oyunlardaki kurgusal mekan ve olayların yansıtıldığı evrenlerde baş

kahraman olabilir veya baş kahramanla beraber hareket edip sohbet edebilir, okuduğunuz ve gördüğünüz ortamlarda gezebilir, başka Metaverse kullanıcıları ile etkileşimde bulunabilirsiniz (Yengin ve Bayrak, 2022; Kavut, 2022:140-145). Mühendislik, sağlık, eğitim, finans hizmetleri, ticaret, girişim, sanat, askeri gelişim ve teknolojik gelişim benzeri birçok alanda Metaverse gelişmeleri hızlandıracak ve yeni buluşların bulunmasına doğrudan veya dolaylı olarak etki edecektir.Metaverse'ün en küçük yapı taşı yazılım kodlarıdır. Yazılım kodlarından oluşan metaverse sadece yazılım veya program olarak bakılmaması gerekir. Metaverse; internet, yapay zeka, bilgisayar, akıllı telefon, tablet, çeşitli gerçeklik teknolojileri sunan araçlar, sosyal medya platformları gibi birçok alana entegre olan sanal bir yapıdır (Aydoğan vd., 2022).

Metaverse'ün Türkçe karşılığı sanal evren veya sanal alem anlamlarına karşılık gelmektedir. Metaverse kelimesi ilk Neal Stephenson tarafından 1992 yılında kaleme alınmış 440 sayfalık Snow Crash (Kar Kazası) adlı bilim kurgu romanında kullanılmıştır (Dundas, 2021). Metaverse terimini ilk kullanan Neal Stephenson olsada sanal evren temalı kitap, film, oyun, şirket çalışmaları da Metaverse'ün oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Metaverse gelişiminde etkili olan şirket, kitap, film, program, oyun ve teknolojik araçların kronolojik olarak sıralanması bu şekildedir: (Septioğlu, 2025:24).

1992/ Neal Stephenson'ın Snow Crash romanı piyasaya çıkması
1995/ ''Active Worlds'' çevrim içi sanal dünya uygulamasının piyasaya çıkması
1999/ Matrix filminin gösterime girmesi
2000/ The Sims adlı yaşam simülasyon oyununun piyasaya çıkması
2002/ Grand Theft Auto Vice City aksiyon-macera oyununun çıkması
2003/ Matrix Reloaded filminin gösterime girmesi
2003/ Matrix Revolutions filminin gösterime girmesi
2003/ Second Life internet tabanlı açık dünya oyununun piyasaya sürülmesi
2004/ The Sims 2 adlı yaşam simülasyon oyununun piyasaya çıkması
2004/ Grand Theft Auto San Andreas aksiyon-macera oyununun çıkması
2006/ Roblox oyununun piyasaya sürülmesi
2008/ Grand Theft Auto IV aksiyon-macera oyununun çıkması
2008/ İron Man filminin vizyona girmesi
2008/ Blockchain sisteminin kullanılmaya başlaması
2009/ ''Gamer'' filminin gösterime girmesi
2009/ ''Avatar'' filminin gösterime girmesi
2010/ ''The Sims 3'' yaşam simülasyon oyununun piyasaya çıkması
2011/ ''Ready Player One'' kitabının Ernest Cline tarafından kaleme alınması
2011/ Blockchain tabanlı ''The Sandbox'' uygulaması piyasaya sürüldü.
2011/ ''Tron: Legacy'' filminin gösterime girmesi
2011/ Metaverse ve yapay zeka temalı ''Black Mirror'' dizisinin gösterime girmesi
2011/ Minecraft oyununun piyasaya sürülmesi
2013/ ''Oblivion'' filminin gösterime girmesi
2013/ ''Her'' filminin gösterime girmesi
2013/ Grand Theft Auto V aksiyon-macera ve açık dünya oyununun çıkması
2014/ Google Glass piyasaya sürüldü.
2014/ The Sims 4 adlı yaşam simülasyon oyununun piyasaya çıkması
2014/ Edge of Tomorrow filmi gösterime girdi.
2014/ Kullanıcılar arası etkileşimi sağlayan ''VRChat'' programının piyasaya çıkması
2016/ Pokemon Go oyununun piyasaya çıkması
2017/ Fortnite adlı hayatta kalma oyununun piyasaya sürülmesi
2017/ Marie Lu tarafından kaleme alınan Warcross romanının piyasaya çıkması
2017/ ''Blade Runner 2049'' filminin gösterime girmesi
2018/ ''Ready Player One'' filminin gösterime girmesi

2019/ Meta, sanal gerçeklik başlık ve kulaklığına sahip ‘’Oculus’’ piyasaya sürüldü.
2020/ Sanal arsa ve NFT ticareti yapılabilen ‘’Decentraland’’ oyunu piyasaya sürüldü
2020/ Cyberpunk 2077 oyunu piyasaya sürüldü.
2021/ Facebook ‘’Meta’’ adını aldı.
2021/ Matrix Resurrections filminin gösterime girmesi
2022/ ‘’Avatar: Suyun Yolu’’ filminin gösterime girmesi
2022/ Yapay zeka sohbet platformu olan ChatGPT’nin piyasaya sürülmesi
2022/ Microsoft sanal ofis deneyimi sunan ‘’Mesh’’ uygulamasını piyasaya sürdü.
2022/ The Peripheral dizisinin gösterime girmesi
2024/ Apple sanal gerçeklik gözlüğü ‘’Vision Pro’’yu çıkardı.
2025/ Yapay zeka destekli sohbet platformu olan DeepSeek’in piyasaya sürülmesi

Metaverse Bileşenleri

Metaverse bileşenlerini donanım, yazılım, içerik ve yapay zeka olarak 3 bölümde ele alınmaktadır;

Donanım: Metaverse’de donanım türleri ve çeşitleri günden güne artmakta ve gelişmektedir. Bu teknolojik gelişmeler ile hedeflenen Metaverse’de sürükleyici ve gerçekçi bir deneyim sunmaktır. Kullanıcılar bu gelişmiş teknolojiler sayesinde Metaverse’de gerçek hayatta hissettiklerine yakın deneyimler yaşarlar.

Başa takılan ekran (HMD) sayesinde başın hareketlerine göre sanal evrendeki hareketlere eş zamanlı yönelim imkanı sağlar. Cihazın doğru ve gecikme yaşanmadan eş zamanlı görüntü sağlaması gerekir (Birnie, vd., 2021). Pil ömrü ve cihazın kalite durumundan kaynaklanan görüntüde aksaklık yaşamamanın yanı sıra eş zamanlı ses iletimininde olması gerekir. Ele takılan teknolojik cihazlarla sanal ortamdaki malzemeyi detaylı algılayabilmek için veri alınması ve aynı ortama duyusal his aktarımı sağlanmasıda mümkün olacaktır (Bouzbib, 2021). Vücut analizi yapan cihazlar sayesinde insanın adımlarından, 360 derece bütün hareketleri dahil birçok eylemi Metaverse’e entegre olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bundan dolayı yaralanma ihtimali olacağından vücut sabitleme bantları tercih edilmelidir (Park ve Kim, 2022).

Metaverse’de kullanılan donanımlar şunlardır:
Artırılmış Gerçeklik Teknolojileri
Sanal Gerçeklik Teknolojileri
Karma Gerçeklik Teknolojileri
Genişletilmiş Gerçeklik Teknolojileri
Bilgisayar ve Konsollar
Tablet ve Cep Telefonları
Kamera ve Sensörler
Ses Çıkış Sistemleri
Düşünce ile Uzaktan Kontrol Sistemleri

Yazılım: Metaverse’de hazırlanan sahneler gerçek dünyanın sahnelendiği ve hayali ortamın sahnelendiği iki gruptan oluşur. Fiziki olarak var olan nesnelerin Metaverse’de algılanabilmesini sağlayacak yazılımlara gerek duyulmaktadır. Bununla beraber karakterlerin kendilerine has sesi olması gerekir (Fazel-Zarandi, vd., 2019). Tanıma ve algılama yapabilme Metaverse’de büyük öneme sahiptir. Nesne, yüz, bakış ve jestleri tanıma ve algılama kadar bu veriyi kaydetme ve izleme de kritik öneme sahiptir. Bunu gerçekleştirmek için yüz ve göz hareketlerini izlenerek 3D bakış analiz ve tahmini yapılmaktadır (Ren, 2021). Bir diğer konu ise ses iletimi gerçekleştirebilme ve sesler arasında ses ayrımları yapılabilmesidir. Mesafeye göre sesi ayarlayabilme, kalabalık ortamlarda diğer sesler arasında bireyin kendi sesini algılayabileceği gelişmiş yazılım ve teknolojilere ihtiyaç vardır (Chen, 2019).

Metaverse’de nesneleri algılayabilme, ses iletimi ve ses alımının en iyi şekilde sağlanması, kullanıcılar arasında etkili bir etkileşimin sağlanabilmesi, jest, mimik ve duyguların başarılı bir şekilde yansıtılabilmesi, kullanıcıya ait özelliklerin en iyi şekilde oluşturulabilmesi ve

aktarılabilmesi gibi özelliklerin sağlanması yazılımlar sayesinde gerçekleştirilir. Yapay zeka ise elde ettiği veriler ile kendisini sürekli geliştiren makinelerin insan gibi düşünmesini ve öğrenim yeteneği kazanmasını sağlar. Yapay zeka yazılım ve algoritmalardan oluşur, veri gereksinimine ihtiyaç vardır. Metaverse'den elde edilecek verilerde yapay zekanın gelişimini etkileyerek yapay zekanın gelişimini sağlayacaktır. Bundan dolayı Metaverse ve yapay zeka karşılıklı olarak birbirini geliştirecektir. Yapay zeka, Metaverse'de kullanıcının karakter ve isteklerine göre deneyim sunulması, sanal karakterlerin tutarlı davranmalarını, oyunlarda daha etkili etkileşim yaşamalarını ve sosyal etkileşimi güçlendirir.

İçerik: Metaverse içeriklerinde gelişme ve çeşitlilik zamanla artış göstererek genişlemektedir. Sanal oyunlar, sanal etkinlikler, dijital mülk alım satımları, eğitim odaklı sınıf ve simülasyonlar, avatar düzenlenmesi, yenilik ve yaratıcılık içeren projeler, e-ticaret, farklı simülasyon deneyimleri ve geliştirilmiş gerçeklik uygulamalarını Metaverse içeriklerine örnek olarak gösterebiliriz. Kullanıcılar Metaverse içerisinde konser, sanatsal çalışmalar, müzik, oyun, yarışma gibi çeşitli etkinlik ve aktivitelere katılabilmektedir. Bu etkinliklerde zamanla gelişmekte ve çeşitlenmektedir. Metaverse'e giriş yapan kullanıcılar arasında etkileşimi sağlamak amacıyla çeşitli çeviri araçlarının kullanılması oldukça önemlidir. Ayrıca Metaverse'ün gelişiminde kullanıcı verilerinin değerlendirilmesi Metaverse'ün gelişiminin sağlanması açısından oldukça önemlidir.

Metaverse Boyutları

Metaverse boyutları; teknolojik boyut, sosyal boyut, ekonomik boyut, eğitim ve kültür boyutu, sanatsal boyut, ve oyun boyutu olarak ayrılır (Septioğlu, 2025:32).

Teknolojik Boyut: Metaverse'ün teknolojik boyutunu giyilebilir teknolojiler, bulut sistemi, artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR), karma gerçeklik (MR), genişletilmiş gerçeklik (XR), blok zincir ve yapay zeka teknolojileri gibi gelişmiş ve gelişmekte olan teknolojiler kapsamaktadır.Sosyal Boyut: Sanal topluluklar, etkileşim ve iletişim, destek ve dayanışma, kullanıcıların avatarlarını özelleştirmeleri, konser ve sinema gibi etkinlikler sosyal boyut içerisinde değerlendirilir.

Ekonomik Boyut: Metaverse'de gayrimenkul ve arsa alım satımı, Nitelikli Fikri Tapu (NFT) oluşturma, sanal para birimleri, evrenlere hakim olan ekonomik model çeşitleri, Metaverse'de gerçekleşen girişimler, reklam, pazarlamacılık ve e-ticaret ekonomik boyut içerisinde ele alınır.

Eğitim ve Kültür Boyutu: Kullanıcıların daha etkin olacağı sanal sınıflar ve konferans salonları, daha etkili eğitim sağlanması amacıyla hazırlanmış simülasyonlar, kullanıcıların kişilik ve öğrenme düzeylerinin analiz edilmesi sonucu kullanıcıya has uygulanan eğitim metotları, farklı ülkelerden bağlanan kullanıcıların kendilerine has kültürel izleri yansıtabilecekleri mekanlar, farklı kültürlerden oluşan sanatsal çalışmaların sergilendiği sanal sergiler, tarihi kültürel yerlerin sanal olarak gezilip görülmesi gibi faaliyetlerin olduğu boyuttur.

Sanatsal Boyut: Sanatçıların eserlerinin sergilendiği sanatsal sergiler, şarkıcıların düzenlediği konserler, sanat eserlerinin NFT'ye çevrilerek alım satımının yapılması, sanal sinema salonlarının olduğu ve sanal tiyatroların düzenlendiği Metaverse boyutudur.

Oyun Boyutu: Çeşitli türdeki Metaverse dünyasındaki oyunları teknolojik cihazlarında yardımıyla oyunun içinde oynamak, oyunlardan kazanılan başarılar karşılığında para kazanabilme, kitap ve sinemalardan uyarlanan oyun ve simülasyonlarda baş kahraman olma veya baş kahramanla beraber hareket etme, kurgulanmış ve ütopik evrenlerde dolaşabilme, açık dünya oyunlarında diğer kullanıcılar ile mücadele etme, oyunlaştırılmış simülasyonlar ile eğitim verilmesi gibi faaliyet ve etkinliklerin olduğu Metaverse boyutudur.

Metaverse Entegre Teknolojiler

Yapay Zeka

Makine ve bilgisayarların desteğiyle yapay zeka, problem çözebilme ve karar verebilme gibi insana özgü özellikleri sergilemektedir (IBM Cloud Education, 2020). Akıllı asistanlar, sohbet

edebilen robotlar, öneriler sunan arama motorlarına benzer farklı özellikler sunan yapay zeka, verilen görevi yerine getirmek için insan zekasını örnek alan, elde ettiği verilerle kendini devamlı geliştiren ve verileri analiz edebilme özelliğine sahip sistemler veya makinelerdir (Oracle, 2022). Yapay zeka, derin öğrenim ve makine öğrenimleri gibi özellikleriyle büyük oranlardaki verilerin çözümlemelerini yaparak kompleks görevleri yerine getirme ve zamanla kendini geliştirebilme özelliklerine sahiptir (Russel ve Norvig, 2016).

Metaverse ise yapay zekanın desteğiyle kullanıcı etkileşimlerinde deneyim ve hizmetlerin kişiye özel sunulmasını sağlayarak kullanıcıların ve içerik üreticilerinin Metaverse'de daha verimli ve etkili zaman geçirmelerini sağlar (Yang vd., 2022). Yapay zeka geliştikçe dijital ikiz oluşturabilme özellikleri otomatikleşecektir. Günümüzde ise yapay zeka 2 boyutlu ve 3 boyutlu görseller oluşturabilmektedir (Bastian, 2022). Metaverse ve yapay zeka birbirinden beslenerek gelişim sağlamada birbirine itici güç oluşturmaktadır. Yapay zeka kullanıcı verilerini toplayıp analiz ederek Metaverse'de oyuncu olmayan karakter (NPC) üretebilir, kullanıcıların karakter analizini yaparak kullanıcıya özel öneri ve etkinlikler sunarak etkileşimi artırabilir, Metaverse içerisinde yapay zeka destekli sanal asistanlar kullanıcılara yardımcı olabilir, Metaverse'de nesnelerin yerlerini değiştirebilir veya kullanıcıya göre yeniden dizayn edebilir. Buna benzer birçok özellik yapay zeka ile gerçekleşmektedir. Yapay zeka, Metaverse kullanıcılarından topladığı veriler ile gelişimini sağlarken Metaverse ise yapay zeka sayesinde kullanıcılarına daha etkili ve gerçekçi deneyimler sunarak gelişimini sürdürmektedir.

Nesnelerin İnterneti

Nesnelerin interneti, günlük olarak kullanılan nesnelerin belirlenmiş kurallara uygun veri toplamasına, toplanılan verilerin analiz edilerek verilerin işlenmesi sonucu oluşan çıktının başka nesne veya sistemler ile paylaşılmasını sağlamaktadır (Söğüt ve Erdem, 2017). Nesnelerin interneti teknolojisi ile nesneler artık kullanıcının kontrolü ile uzaktan kontrol edilebilmekte, kullanıcı tarafından oluşturulmuş program dahilinde otomatik çalışmakta ve kullanıcının ihtiyaç ve isteğine göre kendini programlayıp çalışabilmektedir. Metaverse'de ise nesnelerin interneti teknolojisi ile gerçek dünyadan toplanılan verilerin Metaverse'e uygulanması, nesnelerin interneti cihazları ile Metaverse'de gerçek zamanlı etkileşim yaşayabilmek, gelişmiş sanal deneyimler sunulması, akıllı şehirlerin toplanılan veriler sayesinde Metaverse yansıtılabilmesi, akıllı oyun ekipmanları ile Metaverse'de etkili bir deneyim yaşanmasını sağlamaktadır.

5G

5G teknolojisi ile günlük hayatta kullanılmakta olan nesnelerin birbiri ile bağlantılı olmasını amaçlayan, düşük gecikme gösteren, yüksek hız sağlayan, güvenilir haberleşme ve yoğun bağlantı imkanları sunan yeni nesil haberleşme teknolojisidir. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği' ne göre 5G kullanımını üç temelde ele almıştır. Birincisi, 4G'nin veri hızından daha yüksek veri hızlarına ulaşabilen geniş bant haberleşme sistemidir. İkinci, km² başına bir milyon aygıt bağlantısının sağlanmasıdır. Üçüncü olarak ise yüksek güvenlikli düşük gecikme gösteren haberleşmedir. 5G teknolojisiyle akıllı elektrik dağıtımı sağlama, fabrika otomasyonlarında kullanım sağlama, akıllı trafik ağı oluşturma ve benzeri birçok alanda kullanılacağı öngürülmektedir (Eryılmaz, 2022). Bu teknolojiyi kullanan bireyler için yüksek kullanıcı deneyimi sunmaktadır. 5G internet teknolojisi yüksek gigabit/saniye veri hızı sağlama, oldukça düşük gecikme göstermek, yüksek ağ kapasitesi, daha çok güvenilirlik, artan kullanılabilirlik ve kullanıcılara kişisel bir deneyim sunmaktadır (Qualcomm, 2022).

3 Boyutlu Uzay Teknolojisi (3D)

Boyut, önceden uzay içinde konumlanmış noktanın nerede konumlandığını belirlemek amacıyla gerekli olan koordinat sayısıdır (Özcan ,2023). Boyutlar altında kalan diğer boyutların birikmesinden oluşup bir altında bulunan boyutun üstüdür. Herhangi boyutta bulunmakta olan

varlık, kendi boyutundan daha yüksek boyutta bulunan varlığı kendi boyutuna geçtiğinde görebilir. Bundan dolayı üçüncü boyutun haricinde olan diğer varlıkların görülmesi mümkün değildir (Yardımcıoğlu, 2020).

3D, Metaverse'de sanal evrenlerin ve etkileyici deneyimlerin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Kullanıcılar 3D tasarımları ile daha gerçekçi deneyimler yaşamakta gerçek dünyada olduğu gibi his ve etkiler yaşamaktadırlar. Oyunlarda veya simülasyonlarda kullanıcılar 3D nesneleri inceleyip keşfedebilir, hareket ettirebilir, çeşitli etkilerde bulunarak nesnede değişiklikler yapabilirler. Ayrıca 3D yardımıyla sanatçılar Metaverse'de sanatsal çalışmalarda bulunma, yapı ve nesneler tasarlama, karakterler oluşturma gibi özelliklerden yararlanırlar. 3D avatarlar ile Metaverse'de sosyal etkileşimlerde bulunabileceği gibi eğitimlerde 3D olarak oluşturulmuş nesnelerden faydalanılabilir. Yapay zeka desteği ile 3D nesneler oluşturularak etkileyici ortam, simülasyon ve oyun deneyimleri sunulmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojik araçlarının yardımıyla 3D modellemeler yapılabilmekte nesnelere şekiller, renklendirmeler ve boyutlandırmalar gibi birçok özelliği tasarlanabilmektedir. 3D'nin sunduğu bu imkanlar çeşitlenerek artış göstermektedir. Metaverse'ün gelişimi ve etkileyici deneyimler sunmasında 3D'nin rolü ise zamanla daha çok önem kazanacaktır (Septioğlu, 2025:37).

BigData Teknolojisi

Dijital dünyada kullanıcılar tarafından yapılan işlemlerin oluşturduğu verilerdeki artış Big Data kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Büyük veri geleneksel verilerden farklı olarak çok daha fazla ve karmaşık olan verilerin ifadesinde kullanılmaktadır. Büyük verilerin ayırıcılığı hız(velocity), çeşitlilik(variety) ve hacim(volume) olarak üç V başlıkları olarak ele alınır. Bilgisayar, mobil telefon, internet gibi teknolojik alanlarda geçen her faaliyet veri oluşumunu sağlamaktadır. Görsel, video, sayısal, ses, metin olarak elde edilen verilerin farklılıkları büyük verinin çeşitliliğini göstermektedir (Beşinci, 2023). İnternette veri profili oluşturulan kullanıcıların neden hoşlandığı, neye eğilimi olduğu ve ilgilendiği alanlar belirlenerek bu doğrultuda pazarlama gerçekleşmektedir. Sadece ticari olarak değil kullanıcının ideolojisine yönelik etkilerde kurularak çeşitli görüşler empoze edilmektedir. Metaverse ise etkileşimi daha ileri evrelere taşıyarak dijital kontrol sistemi inşa etmektedir. Bireylerin bu olumsuz duruma dikkat etmesi gerekmektedir (Doko, 2021). Kullanıcı hakkında çok daha fazla ve detaylı veri toplayan VR başlıkları firmalar için avantaj oluşturmaktadır. İnternet, sosyal medya ve mobil teknolojik cihazların kullanımı ile kullanıcıların istek, alışkanlık ve kararlarını algılamak için kullanılmakta olan veriler, Metaverse ile daha yüksek oranlara (mega data) ulaşacaktır (Beşinci, 2023).

Çevrim İçi Oyunlar

Oyun sektörü ilk zamanlar çevrim dışı olarak oynanabilen oyunlardan zamanla gelişen teknoloji ve çeşitli teknolojik cihazlar vasıtasıyla kullanıcılara çevrim içi oyunlar sunmaya başlamış ve oyun içinde dünyanın farklı noktalarından kullanıcıları bir araya getirerek kullanıcı etkileşim ve deneyimini artırmıştır. Oyunlarda kullanıcılar gösterdikleri başarılara göre sanal öğe ve başarımlar kazanmakta daha sonra bunları diğer kullanıcılara sanal pazarlarda satarak gerçek dünyada da kullanabilecekleri paralar kazanmaktadırlar. Metaverse ile oyun sektöründe Metaverse tabanlı oyunlar piyasaya sürülmüş veya önceden piyasaya sürülen oyunlar Metaverse tabanlı hale getirilmiştir. Roblox, Fortnite, Minecraft, Second Life, Decentraland, Axie Infinity, The Sandbox ve Star Atlas gibi Metaverse tabanlı oyunlar piyasaya çıkmıştır. İlerleyen zamanlarda Metaverse tabanlı oyunların sayısı ve çeşitleri artacak ve milyonlarca kullanıcıya sahip popüler oyunlarında Metaverse tabanlı olarak çalışabilmesi sağlanarak kullanıcılara etkili deneyimler sunulacaktır (Septioğlu, 2025, s.40).

Avatar

Hint kültüründe yer alan avatar sözcüğü tanrıların dünyada gezinirken büründükleri geçici görünümleri için kullanılır. Avatarların kullanılmasındaki amaç ise insanlara inandıkları tanrıları

sergilemektir. Bu mitolojik veriler bilgisayar ve televizyon teknolojilerinden önce avatarların bilindiğini kanıtlamaktadır (Kahraman, 2022). Avatarlar sanal evrende kişiliği temsil ederek daha canlı bir görüntü sağlanması amacıyla, internet ağı algoritmaları ile oluşturulmuş profil resmi olarak isimlendirilmiş sanal olan karakterlerdir. Avatarları benzersiz kılan farklı özellik ve niteliklere sahiptirler. NFT tasarımlarında aksesuarlarını, saç sekillerini, kıyafetlerini kullanıcılar kendilerine özgü olarak şekillendirebilirler. Kullanıcılar isterlerse bilim kurgu, hayvan ve oyun karakterleri olarak kendisini gösterebilir veya temaya özgü şekilde avatarlarını şekillendirebilirler (Onatça, 2022). Sinema ile beraber avatar oluşturma geleneğide artış göstermiştir. Superman, Batman, Hulk, Ironman gibi gerçekdışı kahraman karakterler oluşturulmuştur (Kahraman, 2022). Metaverse'de kullanıcı avatarlarını özgürce tasarlayıp kendisini avatarıyla ifade etmektedir. Böylelikle kullanıcı kendisini, kültürünü, ideolojisini ve tarzını avatarına özgürce yansıtabilmektedir.

Dijital İkiz Teknolojisi

Gerçek dünyada olan nesne veya yapının sanal olarak hazırlanmış versiyonuna dijital ikiz denir (Evolve EFTs, 2021). Fiziksel dünyada bulunan nesnelerin 3D modellemesi ile Metaverse'de dijital ikiz oluşturulabilir kullanıcılar bunlardan yapay zeka destekli olarak XR (Genişletilmiş Gerçeklik) teknolojisi ile faydalanabilirler. Ayrıca kullanıcılar 3D modelleme yöntemiyle kendilerine özgü içerik üretebilmektedirler (Cheng vd., 2022). Örneğin ''MediaMarkt Tech Arena'' dijital ikizini Metaverse taşıyarak kullanıcıların sanal olarak alışveriş yapabilmesinin önünü açmıştır (Mediatrend, 2024). Metaverse'de insanları temsilen avatarlar kullanılmaktadır. Dijital ikiz kavramı, avatar kavramına benzemektedir. Buradan avatarları kullanıcıların Metaverse'de dijital ikizi olarak düşünebiliriz (Park ve Kim, 2022).

Metaverse'de sanal mekanlar tasarlama, eğitim modelleri ve alanları oluşturma, oyun alanları oluşturma, sanatsal eserlerin sanallaştırılması, e-ticarette ürünlerin sanallaştırılması, mimari ve mühendislik tasarımlarının sanallaştırılması araçların sanallaştırılarak sümilasyonlarda kullanımı, akıllı şehirlerin sanal olarak planlanması, giyim ve moda ürünlerin sanal olarak denenmesi, sanal konserlerin düzenlenmesi gibi birçok alanda dijital ikiz teknolojisinden yararlanılır. Dijital ikiz teknolojisi, Metaverse ile paralel olarak gelişimine devam edecek ve dijital ikiz teknolojisinin kullanıldığı alanlar çeşitlenerek artacaktır.

Blok Zincir Teknolojisi

Nakamoto tarafından yazılan ve kullanılmaya başlayan blok zincir ağı siber saldırılara karşı dayanıklılığı ve güvenliği ile bankacılık dahil birçok sektörde tercih edilmiştir. Kripto paralar ile başlayan güvenli ağ ile şirketler sistemlerinde blok zincir teknolojisine geçmeye başlayarak siber saldırılara karşı güvenliği sağlamaya çalışır. Blok zincir, şirkete yapılacak siber saldırıda kaybolma ihtimali olan verileri korunduğundan dolayı verilere tekrar ulaşabilme ve veri koruma garantisiyle yeni ve güçlü bir teknolojidir. Böylece sanal evren, kripto para ve tokenlerin güvenliği sağlanmıştır (Kahraman, 2022). Blok zincir teknolojisi merkeziyetsizlik, değişmezlik ve doğrulanmışlık olarak üç temel özelliğe sahiptir (Erşin, 2023). Blok zincir teknolojisi ile çıkan kripto paralar yüzlerce kod ile oluşturulmuş veri bütünleridir. Merkeziyetsiz veri tabanında oluşturulduklarından kripto paralar hükümet ve merkezler tarafından denetlenemezler (Alptekin vd, 2018).

Blok zincir teknolojisinin devrim niteliğinde olarak görülmesinin nedeni merkeziyetsiz ve güvenli olmasıdır. İşlemlerin bir otoritenin yerine kayıt tutucu bilgisayarlarda saklanması ve verileri herkesin görmesi merkeziyetsizliğini göstermektedir. Siber saldırı yada farklı nedenden dolayı oluşabilecek fiziki tahribatta kayıtların binlerce bilgisayarda olması ise güvenliğini göstermektedir. Böylelikle blok zincir teknolojisi aracı olmadan işlem, şeffaflığın sağlanması, güvenli olması ve gizliliğin sağlanması gibi avantajları sunmaktadır (Mendi, 2021).

Blok zincir yapısını üç bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüm kripto paralar ile gerçekleştirilen para transferi ve dijital ödemeleri içerir. İkinci bölüm, parasal işlemlerin olduğu yatırım amaçlı banka hesabı, hisse senedi, tahvil, borsa gibi alanları kapsar. Üçüncü bölüm ise finansal işlemler dışında bilim, sanat, kültür, sağlık gibi alanları kapsamaktadır (Swan, 2015).

Blok zincir teknolojisi ile Metaverse'de gerçekleştirilecek ticari işlemler daha güvenli ve şeffaf olarak sağlanabilmektedir. Blok zincir üçüncü tarafın olması gereksinimini ortadan kaldırarak işlem sürecini hızlandırır. Blok zincir ile işlemler şeffaf ve izlenilebilir olduğundan işlem geçmişide daha güvenli olmaktadır. Blok zincir teknolojisi, son zamanlarda dijital varlıkların takibi, transfer ve sahipliğin doğrulanmasını gerçekleştirmek için tercih edilmektedir (Özcan, 2023). Metaverse'de kullanıcılar için dijital sahiplik, varlık yönetimi, ekonomik ekosistemlerin oluşturulması, güvenlik, şeffaflık ve verimliliğin sağlanmasında blok zincir teknolojisinden yararlanılmaktadır. Metaverse dışında çeşitli alanlarada entegre olabilen blok zincir teknolojisi gelişmeye devam ederek daha geniş kullanım alanlarına sahip olacak ve birçok sektörde köklü değişimleri beraberinde getirecektir.

Metaverse Girişimcilik

Metaverse girişimcilik; fiziki dünyadan sanal dünyaya uyarlanan veya fiziki dünyada bulunmayacak fikir ve çalışmaların sanal dünyaya uyarlanması yoluyla oluşan girişimcilik çeşididir. Metaverse dünyasında artış gösteren Metaverse girişimcilik gün geçtikçe popülaritesini artırmaya devam etmektedir. Fiziki dünya üzerinde gerçekleştirilen girişimlerin Metaverse dünyasına yansıtılmasıda Metaverse girişimcilik kapsamında gerçekleşmektedir. Akıllı telefonlar, artırılmış gerçeklik gözlüğü, sanal gerçeklik gözlüğü, bilgisayarlar ve tabletler gibi teknolojik cihazlar Metaverse ve fiziki dünya arasında köprü görevi gören ve Metaverse girişimciliğin gerçekleşmesinde yararlanılan teknolojik araçlardır. Sanat galerisi ve koleksiyonlar için oluşturulmuş sanal fuar ve mekanların olduğu Decentraland, oyun programlanması ve oynanabilmesi imkanı sağlayan Roblox, sanal eğitim alanları sunan Engage, sanal alışveriş yapılabilen sanal mekanların olduğu Virtual Reality Mall, sanal dünyada sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri sunan XRhealth gibi girişimler Metaverse girişimcilik kapsamında gerçekleştirilen girişim örnekleridir (Septioğlu, 2025:22).

Metaverse Girişimcilik, sanal olarak insan, nesne, organizasyon ve senaryolardan oluşur. Metaverse'de gerçekleştirilen girişimler gerçek dünyadan bağımsız olarak çalışabilmektedir. Dünyada olan mevcut ekonomik modeller ve teorilere bağlı kalma zorunluluğu olmayacaktır. Böylelikle yeni çalışma, organizasyon, ekonomik modeller ve girişimcilik özellikleri ortaya çıkmaktadır (Wang vd., 2022:3). Metaverse Girişimcilik, diğer girişimcilik süreçlerini ve rekabeti de değiştirecektir. Girişimcide bulunan özellikler çeşitlenecek ve değişecek gerçek dünyada olan girişimciye ait özellikler Metaverse'de yetersiz olabilecektir (Bozkurt ve Gümüş, 2022).

Metaverse Girişimciler, gerçek dünyayı sanal dünya ile bütünleştirebileceklerdir. Bunun İçinde gözlükler, tabletler, akıllı telefonlar, teknolojik lensler ve entegre kamera sensörlerinden yararlanırlar (Mystakidis, 2022). Akıllı teknolojiler Metaverse Girişimciliğinde önemli kaynaklardır. Metaverse'de ortamlar oluşturmaya yönelik girişimler ile Metaverse ortamlarına yatırım yapan girişimciler başarıya ulaşmak için teknoloji alanına yapılan yatırımlar Metaverse Girişimcilik için kritik öneme sahiptir. Metaverse Girişimcileri, yeni davranış ve çalışma şekilleri ile yeni ekonomik model ve teoriler oluşturabileceklerdir. Böylelikle ekonomik sorunların çözümünde yeni bir yol sağlanmış olacaktır (Bozkurt ve Gümüş, 2022). Metaverse ile yönetim süreçlerinde de değişimler yaşanacak merkezi yapı yerine blok zinciri tabanında dağıtılmış yetkiler ve otonom teknolojisine sahip organizasyon yapıları oluşacaktır. İnsanların çalışma şartları, alanları değişecek ve gelişme gösterecektir. İnsanlar artık gerçek dünya ve sanal dünyaya entegre ve etkileşimli olarak çalışabileceklerdir (Wang, vd., 2019). Dijital olarak sunulan kampanyalarda kullanıcıların gösterdikleri tepkiler analiz edilerek, temsil gücü düşük

kampanyalar belirlenecek kampanyalardan uzaklaşma veya performans artırımı sağlama imkanı oluşacaktır (Alcantara, 2021).
Devamlı olarak artma eğilimi gösteren Metaverse yatırımcıları kadar sanal ortamlar içinde yatırımda bulunan girişimcilerin oranı her geçen yıl yükselmektedir. Ayrıca Gelecekte girişimlerin yüksek oranlarda Metaverse alanında olacağı öngörülmektedir (Bozkurt ve Gümüş, 2022)

SONUÇ

Girişimcilik, ilk çağ, orta çağ, sanayi devrimi, günümüz ve gelecekte gelişimini sürdürmekte ve çeşitliliğini artırmaktadır. Göçebe hayat yaşayan insanoğlunun karşılaştığı kabileler ile elindeki ürünü takas etmesi, taşı sivriltip dal parçasına ip benzeri nesne ile tutturup çekiç, balta veya mızrak yapması, tarımsal faaliyetlerden arta kalan fazla ürünleri ve küçük el işçiliği ürünleri takas etmesi ilk girişimlerin ticari olduğunu kanıtlar niteliktedir. Orta çağda girişimcilik tacirler arasında devam etmiş geniş çaplı pazar yerleri, fuar ve şenlikler küresel ticeretin gelişimini sağlamıştır. Savunma odaklı yapılan kaleler, surlar halk üzerinde egemenlik kurmak üzere kurulan saraylar, hükümet binaları dini ibadetlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulan cami, manastır, katedraller girişimciliğin mühendislik alanınıda içerdiğini göstermiştir. Batı'da gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketlerinden kaynaklanan özgür düşünce ortamı girişim alanında gelişmeleri hızlandırmıştır. İngiltere merkezli olarak başlayan ve dünyaya yayılan sanayi devriminde ise tarım alanında makineleşme işçi gücünün azalmasına ve köyden kentlere göçlerin yaşanmasına neden olmuş ve sanayi devriminde yaşanan girişimler, buluşlar ve teknolojiler genel olarak nüfusun çoğalması ve sosyal değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. 19. ve 20. yüzyıllarda girişimler yenileşme ve istihdam alanlarına kaymış ve istihdam oluşturulmasında girişimciliğin önemi anlaşılmıştır. 21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler girişimciliğin gelişmesinde itici güç olmuştur. Girişimler bölgesel girişimlerden küresel girişimlere evrilmeye başlamış, teknolojik gelişmelerin neden olduğu işsizlik sorununa girişimciliğin oluşturduğu yeni istihdam alanları çözüm olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerin girişimcilik alanlarına büyük bütçeler ayırması, girişimcileri desteklemeleri, eğitim kurumlarında girişimcilik eğitimlerinin verilmesini sağlamaları ve girişimcilere geniş haklar tanınması ülkelerin kalkınmasında girişimciliğin önemini göstermektedir. Ticaret, ekonomi, mühendislik, sağlık, eğitim, güvenlik, lojistik, teknoloji, yapay zeka, istihdam, akademi, bilim ve Metaverse gibi çeşitli alanlarda girişimcilik yapılmakta ve çeşitlilik gelişen bilim ve teknoloji ile artış göstermektedir. Özellikle Metaverse alanında girişimciler, şirketler, kurumlar ve markalar tarafından gerçekleştirilen projeler, yatırımlar ve çalışmalar Metaverse'ün girişimcilik açısından önemini kanıtlamaktadır. Metaverse, sanal gerçeklik (VR) teknolojisi, artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisi, karma gerçeklik (MR) teknolojisi, genişletilmiş gerçeklik (XR) teknolojisi gibi gelişmiş teknolojik cihazlar ile bağlantısı sağlanılan dünyanın fiziki olarak sanal evrene uyarlanabildiği ve fiziki dünyada mümkün olmayacak kurgusal evrenlerden oluşan dijital ekosistemdir. Metaverse, web'in web 3.0, web 4.0 gelişim evrelerinde ve endüstri devriminde ise endüstri 4.0 döneminin içerisinde yer almaktadır.
Metaverse'ün bileşenleri donanım, yazılım ve içerik olarak 3'e ayrılır. Metaverse boyutları ise teknolojik boyut, sosyal boyut, ekonomik boyut, eğitim ve kültür boyutu, sanatsal boyut, ve oyun boyutu olarak 6'ya ayrılır. Metaverse'ün her bileşeni ve her boyutunda girişimler yapılmaktadır. Metaverse'e entegre olarak gelişen yapay zeka, blok zincir teknolojisi, dijital ikiz teknolojisi, dijital paralar, kripto paralar, NFT'ler, nesnelerin interneti, 5G teknolojisi, 3D teknolojisi, big data, çevrim içi oyunlar, avatarlar gibi çeşitli alanlarda da girişimler katlanarak devam etmektedir. Metaverse ve Metaverse'e entegre alanlarda gerçekleşen girişimler neticesinde yeni bir girişimcilik alanı olan ''Metaverse Girişimcilik'' doğmuştur.
Metaverse Girişimcilik, fiziki dünyadan sanal evrenlere aktarılan ve gerçek dünyada gerçekleşmesi mümkün olmayan fikir, proje ve kurguların sanal evrene yansıtılabildiği,

Metaverse ve Metaverse'e entegre alanlarda yapılan girişimlerdir. Metaverse Girişimcilik'te diğer girişim türlerinden farklı olarak gerçek dünyada gerçekleşmiş girişimler Metaverse'de tekrar gerçekleştirilebilir. Ayrıca fiziki olarak gerçekleştirilmesi imkansız girişimlerde Metaverse'de gerçekleştirilebilmektedir. Bu durumda Metaverse'ü girişimcilik açısından ''girişimcilik abidesi'' olarak nitelendirebiliriz.

Metaverse Girişimcilik'te Amerika Birleşik Devletleri ve Çin başta olmak üzere Japonya, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri, Hindistan ve Norveç öncü ülkeler olarak yerlerini almış ve bu alanda çalışmalara ve yatırım yapmaya devam etmektedirler. Meta, Microsoft, Apple, Google, NVİDİA, Epic Games, Binance gibi çeşitli teknoloji platformlarıda Metaverse Girişimciliği'nde yerlerini almışlardır. Nike, Balenciaga, Dolce&Gabbana, Gucci, Burberry, Louis Vuitton, Dior gibi markalar Metaverse alanında girişimlerde bulunmakta ve diğer markalar ile rekabet etmektedirler. Second Life, Sandbox, Fortnite, Roblox, Decentraland, Horizon Worlds, Star Atlas, Alien Worlds, gibi birçok çevrim içi oyun platformları ve oyun programlarıda Metaverse Girişimciliği alanında çalışmalarına devam etmektedir. Metaverse'de bulunan sanal gayrimenkul, sanal arsa, kripto para birimleri, Metaverse'e entegre hisse senetleri büyük yatırım fırsatlarını kullanıcılar ve girişimciler için sunmaktadır. Metaverse Girişimcilik, sanal dünyada iş kurma yenilikçi projeler geliştirme ve dijital ortamda değer yaratmaktadır.

Girişimciler Metaverse'de sanal hizmetler, ürünler, ticaret ve pazarlama yaparak gelir elde edebilirler. Metaverse Girişimcilik, sanal arazilerin ve binaların alımının ve satımının yapılması, sanal mağazaların açılması veya etkinlikler düzenlemeyide içermektedir. Metaverse'de girişimciler sanal oyun dünyalarında, oyunculara özgün deneyim sunan oyunların geliştirilmesi ile büyük oyuncu kitlelerine ulaşabileceklerdir. Metaverse Girişimcilik, sürekli gelişen teknoloji ve girişimlerle gelişip şekillenecektir. Yeni girişimler ile Metaverse Teknolojisi gelecekte sanal bir dünya olmanın yanında gerçek dünya ile entegre bir deneyim sunacak önemli bir girişimcilik türü olacaktır.

KAYNAKÇA

Alcantara, F. De L.(2021). Diverse and inclusive representation in online advertising: An exploration of the current landscape and people's expectations. Meta Research, Erişim Tarihi: 12.10.2024 https://research.beta.facebook.com/file/481862579524100/Diverse-and-inclusive-representation-in-online-advertising-An-exploration-of-the-current-landscape-and-peoples-expectations.pdf

Alptekin V, Metin İ, Akcan AT. (2018). Kripto Para Ekonomisi. 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya,

Aydoğan, D., Yengin, D. ve Bayrak, T. (2022). "Sanatın Hibrit Gerçeklik Alanı:'Metaverse'". Yedi(28), 53-66.

Bastian, M. (2022). Nvidia's latest open-source AI generates 3D models from a single 2D image. Erişim tarihi: 11.01.2025. https://mixed-news.com/en/nvidias-latest-open-source-ai-generates-3d-models-from-a-single-2d-image/

Beşinci E. (2023). Metaverse'te Pazarlama ve VRChat'te Bir Pazarlama Deneyimi Tasarımı, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Bouzbib, E., Bailly, G., Haliyo, S., and Frey, P.J. (2021). "Can I touch this?": Survey of virtual reality interactions via haptic solutions. 32e Conférence Francophone sur l'Interaction Homme-Machine, Erişim tarihi: 12.11.2024. https://dl.acm.org/doi/proceedings/10.1145/3450522

Bozkurt Ö., Gümüş İ.H. (2022). ''Metaverse ve Metagirişimcilik: Kavramsal Bir Çerçeve''. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. 17/1. (202s. 76-84

Chen, M., Artières, T. and Denoyer, L. (2019). Unsupervised Object Segmentation by Redrawing. Advances in Neural Information Processing Systems (NeurIPS 2019):12705-12716, Erişim tarihi, 18.03.2024. https://proceedings.neurips.cc/paper/2019/file/32bbf7b2bc4ed14eb1e9c2580056a989-Paper.pdf

Cheng, R., Wu, N., Chen, S., & Han, B. (2022). Will metaverse be nextg internet? vision, hype, and reality. IEEE Network, 36(5), 197-204.
Çetindamar, D., 2002. Türkiye'de girişimcilik, TÜSİAD Lebib Yalkın Yayımları İSTANBUL, s. 210
ÇİÇEK R. ve DURNA U. (2012). Meslek İdealleri ve Girişimcilik Niyetleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9(17): 17-31.
Doko, E. (2021). Alternatif bir dünya arayışı: Metaverse. lacivert dergi. Erişim Tarihi: 30.03.2024.
https://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12154/1665/enidoko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
Dundas, K. (2021). What is the metaverse? Retrieved from techradar.com, Erişim Tarihi: 12.11.2024. https://www.techradar.com/news/the-metaverse-is-coming-but-what-does-that-even-mea
Erşin, A. (2023). Metaverse Dünyasında Fikri Hakların Korunması, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
Eryılmaz, E. (2022). 1G'den günümüze hücresel ağlar. Aselsan Dergi, 111, 6-14.
Evolve EFTs. (2021, December 8). Metaverse glossary. Erişim Tarihi: 07.06.2024. https://evolveetfs.com/wp-content/uploads/2021/12/MESH-ETF-metaverse-Glossary-2021-12-08-EN.pdf
Fazel-Zarandi, M., Biswas,S., Summers, R., Elmalt, A., McCraw, A., McPhilips, M. and Peach J. (2019).Towards personalized dialog policies for conversational skill discovery,'' in Proc. 33rd Conf. Neural Inf. Process. Syst. (NIPS), Erişim tarihi: 14.09.2024. https://arxiv.org/pdf/1911.06747.pdf
IBM Cloud Education. (2020). Artificial intelligence (AI). Erişim Tarihi: 11.19.2024. https://www.ibm.com/cloud/learn/what-is-artificial-intelligence
Kahraman, M. E. (2022). Blok zincir, Deepfake, Avatar, Kripto para, Değiştirilemez Belirteç (NFT) ve Sanal Evren (Metaverse) ile Yaygınlaşan Sanal Yaşam. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 8 (1), Yaz, s.149-162.
Kahraman, M. E. (2022). Blok zincir, Deepfake, Avatar, Kripto para, Değiştirilemez Belirteç (NFT) ve Sanal Evren (Metaverse) ile Yaygınlaşan Sanal Yaşam. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 8 (1), Yaz, s.149-162.
Kavut, S. (2022). Metaverse Teknolojisi Kullanımının McLuhan'ın Teorileri ve Yaklaşımları ile Analizi. Yeni Medya Dergisi, 2022(12), 140-145.
Küçükaltan, D. (2009). "Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik". Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 4(1): 21.
Mediatrend. ''MediaMarkt Tech Arena deneyimini sanal ortama taşıyor''. Erişim Tarihi: 04.11.2024. https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/mediamarkt-tech-arena-deneyimini-sanal-ortama-tasiyor/
Mendi, A. F. (2021). Blok Zincir Mimarisi ve Getirdiği Fırsatlar. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, Ejosat Özel Sayı 2021 (ISMSIT), 181-186.
Morris, Michael H (1998). Entrepreneurial Intensity: Sustaintable Advantages for Individuals, Organizations and Societies, Greenwood Publishing Group.
Mystakidis, S. (2022). Metaverse. Encyclopedia, 2, 486-497.
Onatça, E. T. (2022). Avatarların Metaverse'te önemli olmasını sağlayacak 4 neden. İnooster. Erişim Tarihi: 07.01.2024 https://inooster.com/tr/4-reasons-that-avatars-will-be-important-in-the-metaverse
Oracle. (2022). Yapay zeka nedir? Yapay zeka hakkında bilgi edinin. Erişim Tarihi: 04.06.2024 https://www.oracle.com/tr/artificial-intelligence/what-is-ai/
Özcan, O. (2023). Metaverse Ekosisteminde Arayüz Tasarımı, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özdevecioğlu, M. ve Karaca, M. (2015), Girişimcilik, Girişimci Kişilik, Konya: Eğitim Yayınevi
Park, S. M., & Kim, Y. G. (2022). A metaverse: taxonomy, components, applications, and open challenges. IEEE access, 10, 4209-4251.
Qualcomm. (2022). Everything you need to know about 5G. Erişim Tarihi: 08.07.2024 https://www.qualcomm.com/5g/what-is-5g
Ren, Z., Misra, I., Schwing, A. G. and Girdhar, R. (2021). 3D spatial recognition without spatially labeled 3D. Conf. Comput. Vis. Pattern Recognit. (CVPR),13204-13213, Erişim tarihi: 30.01.2025 https://arxiv.org/abs/2105.06461
Russell, S. J. & Norvig, P. (2016). Artificial Intelligence: A Modern Approach, eBook, Global Edition. Pearson Education.
Septioğlu, M.Y. (2025). Girişimcilik Açısından Metaverse İncelemesi: Metaverse Girişimcilik ve Öngörüler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ,
Söğüt, E., & Erdem, O. A. (2017). Günümüzün Vazgeçilmez Sistemleri: Nesnelerin Haberleşmesi ve Kullanılan Teknolojiler. AB 2017 Akademik Bilişim Konferansları. Erişim Tarihi: 05.05.2024 https://www.researchgate.net/publication/313580728_Gunumuzun_Vazgecilmez_Sistemleri_Nesnelerin_Haberlesmesi_ve_Kullanilan_Teknolojiler
Swan M. Blockchain: Blueprint For A New Economy. 3 th ed. California, O'Reilly Media, 2015: 23-9.
Şengül, F., Girişimcilik Ekosistemi Dinamikleri ve Önceliklendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2022; 22.
Uzuntepe, S. (2017). Dünyada ve Türkiye'de, Tarihsel Süreçte Girişimciliğin Gelişim Süreci. Maliye Finans Yazıları (Özel Sayı), 53-55.
Wang, F.Y., Qin, R., Wang, X . and Hu, B. (2022). MetaSocieties in Metaverse: MetaEconomics and MetaManagement for MetaEnterprises and MetaCities. IEEE Transactions on Computational Social Systems, 9(1):2-7
Wang, S., Ding,W., Li,J., Yuan,Y., Ouyang,L. and Wang, F.Y. (2019). Decentralized autonomous organizations: Concept, model, and applications. IEEE Transactions on Computational Social Systems, 6(5): 870-878
Yang, Q., Zhao, Y., Huang, H., Xiong, Z., Kang, J., & Zheng, Z. (2022). Blockchain ve AI'yı Metaverse ile Birleştirmek: Bir Anket. IEEE Open Journal of the Computer Society içinde, s. 122-136.
Yardımcıoğlu H., (2020). Sıfır Noktası Ufkun Ötesi. Şira Yayınları, İstanbul.
Yengin, D. & Bayrak, T. (2022). Yeni Medya Kuramları 101. Der Yayınevi.
Yüzüak, E. (2010). "Üniversitelerde Öğrenim Gören Kız Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerini Etkileyen Faktörler: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İ.İ.B.F. Örneği". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, Türkiye: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, 21-24.

MARKETING MANAGEMENT PROCESS OBSERVED WITHIN THE FRAMEWORK OF TRANSITION ECONOMICS

Assistant Professor, Srđan Jovanović
Independent University Banja Luka,
Faculty of Economics Banja Luka, Bosnia and Hercegovina

Professor, Snježana Đokić
ITS College, Belgrade, 11000 Belgrade,

ABSTRACT:
The process of marketing management observed within the framework of transition economies is coming to the fore more and more.
Such observation should take place within the framework of making strategic decisions in the business of a large number of heterogeneous legal entities, which is of great importance for the business of transition economies.
The aim of the mentioned activities is to start the analysis of possibilities on the domestic and international market. In addition, it should be emphasized the importance of making valid management decisions in accordance with the target markets of legal entities in a real time period of observation, which is imperative for proper management of enterprises.
The dynamic observation of marketing should mean the overall development of marketing strategies of one economy while satisfying the overall adopted marketing tactics in the business of numerous heterogeneous entities.
Therefore, the observation of real marketing management is of particular importance for the real functioning of a large number of legal entities both in the public sector and perhaps even more important in the real sector of the economy of a large number of countries, especially transition countries.
Keywords: Marketing approach, business, and transition economies.

INTRODUCTION

Marketing business is essentially connected with the introduction and implementation of numerous internal and external business controls in a large number of heterogeneous enterprises [1-2]..
Such business requires and the management of business accounting should be a continuous process that is significant in the processes of real management of legal entities [3-5].
The goal of marketing in the business of legal entities is to improve real business and its application in order to ensure the improvement of the business decision-making process of a large number of legal entities in all parts of the enterprise, i.e. sectors, departments, etc.[6-9].
In this way, in the short term, marketing becomes a development factor with which it is possible to improve overall business results, or with the help of whose application it is possible to improve the economy in enterprises, improving business factors from productivity, economy to profitability of overall business [10-15].
Marketing and innovative accounting and its application with the use of IT, software and other essential innovative management is irresistibly linked to the improvement of overall strategic decision-making by top management of numerous legal entities [16-20].

METHODOLOGY

The application of methodological activities in the work of transition economies can be seen through the behavioral model given in the following presentation, which is applicable to a large number of legal entities that are heterogeneous in nature.

A possible business decision-making scheme in the business system of heterogeneous legal entities that use marketing in business is shown in Figure 1-3 by the author.

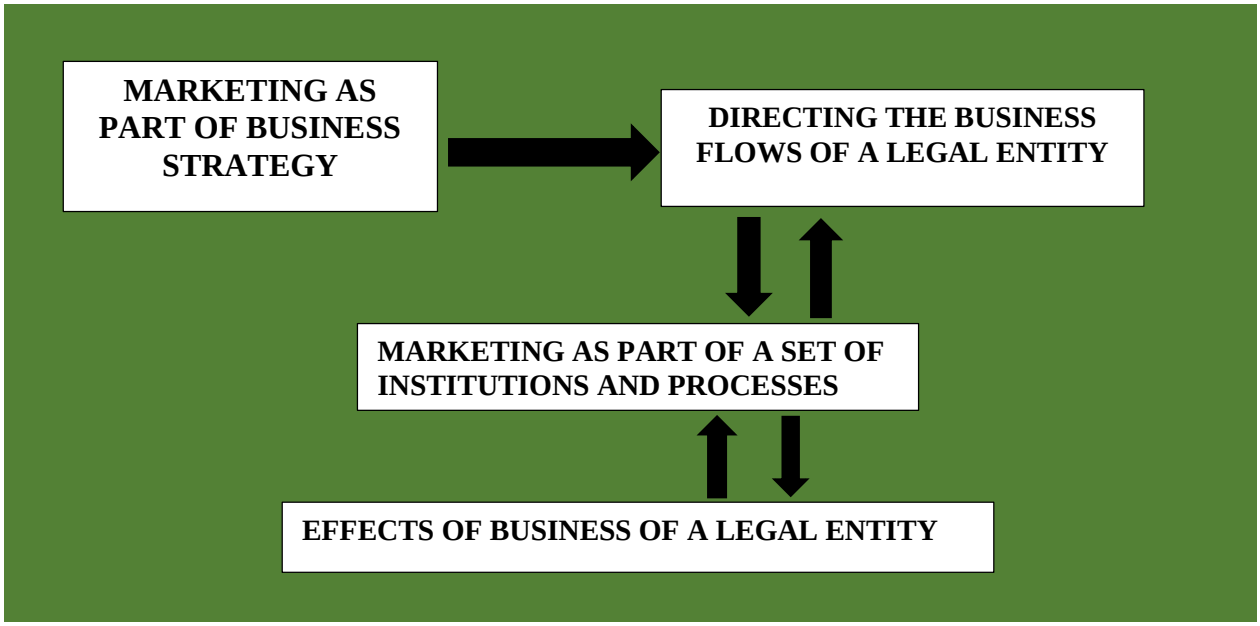

Figure 1: Presentation of marketing activities in transition economies.

Source: Authors, 2025.

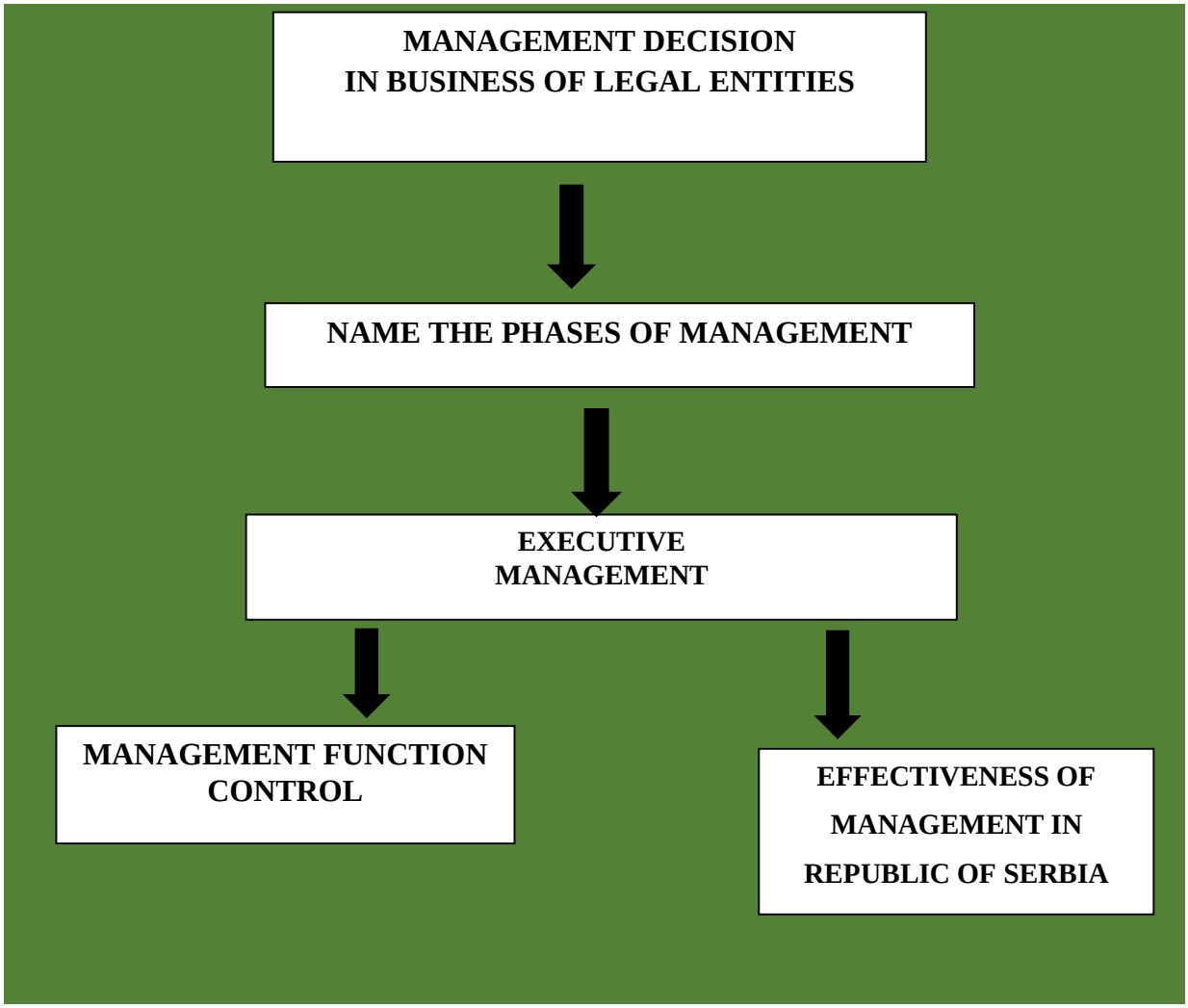

FIGURE 2. The decision-making process in organizations that apply marketing.
Source: Authors, 2025.

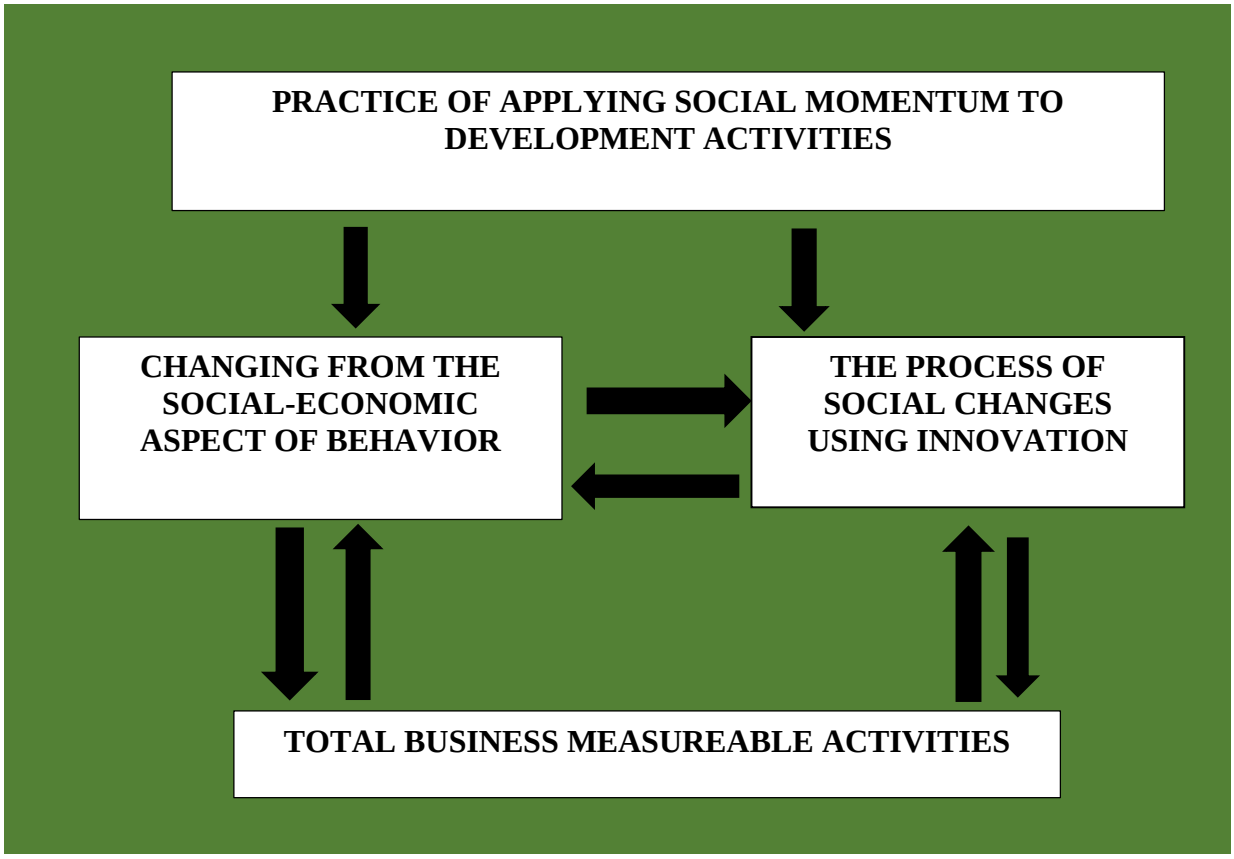

FIGURE 3: A presentation of the interconnectedness of the socio pattern in the work of business organizations.

Source: Authors, 2025.

MODERN ECONOMY GENERAL OBSERVATION OF THE IMPACT OF MARKETING ON SOCIAL ECONOMIC BUSINESS

Modern economy, or rather society, observes such activities by acting on economic activities from the behavioral model of socio-economic business in relation to the economy through the study of:

1. Overall business operations of the economy,
2. People's satisfaction,
3. Cost reduction,
4. Speed of delivery of goods,
5. Other distributions, etc.,
6. From overall business results,
7. Connections between the economy and the state,
8. Controls that are established
9. At all levels of the economy,
10. Cooperation with banks.

CONCLUSION

Social aspects should be treated as part of a possible essential contribution to the functioning of the economy, where marketing plays an important role.

This is of particular importance in the organization and management of transition economies. Essentially, such business activities within the framework of economic activities affect the lives and work of many people, especially in transition economies such as the Republic of

Serbia.
The paper emphasizes the importance of the essential application of the socio-economic aspect of possible impacts that can be used to manage the economy through innovative activities such as the functioning of marketing in transition economies.

REFERENCES

[1] Bjelica, B., Bakmaz, O. & Vukasović, D. (2023). The importance of monitoring the realization of income and costs in the management and business of agricultural enterprises in relation to the introduced forms of internal-control mechanisms, Poljoprivredna tehnika, No. 2, 2023., 45 – 51, DOI: 10.5937/PoljTeh2302045B.
[2] Bakmaz, O., Milošević, M. & Marković, N. (2020). Poslovna Ekonomija, Business Economics, Regionalno planiranje-pojam, teorije i modeli, 2: 75-86, doi: 10.5937/poseko18-30482.
[3] Vitomir, J., Laban, B., Bakmaz, O., Nikolić, N., Čolović, M. (2019). Audit as a possible way to improve corporate governance with an overview of possible models of determining the risk interval and some of the basic impact factors identified by top management. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2019, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.
[4] Bakmaz, O., Bjelica, B., Ivić, Lj., Volf, D. & Majstorović, A. (2017). The significance of the audit profession in the financial analysis of agricultural enterprises of the Republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, pp. 117-123, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L1844–7007.
[5] Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S. (2019). Management of joint stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of IMT 533 Tractor, Economics of Agriculture, 1: 35-50.
[6] Popović, S. (2014). Socio-ekonomski faktori ograničenja razvoja agrara, monografija, Fimek, Novi Sad.
[7] Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A. (2017). Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1):1850–1864.
[8] Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S. & Katić, A. (2015). The importance of continuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU, Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 241-246.
[9] Radović, M., Vitomir, J. & Popović, S. (2021). Impact of internal control in enterprises founded by local self-government units: the case of Republic of Serbia, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 32(1): 82–90.
[10] Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V. (2017). The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, 3/2017, 207-213, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.
[11] Arnautović, I., Davidov, T., Nastić, S. & Popović, S. (2022). Značaj donošenja racionalne poslovne odluke top menadžmenta u poljoprivrednim preduzećima u Republici Srbiji, Poljoprivredna tehnika, 1-8.
[12] Majstorović, A. & Popović, S. (2015). Revizija poslovanja poljoprivrednog preduzeća, Računovodstvo, 1: 77-85.
[13] Tamas-Miškin, S., Vitomir, J., Dragosavac, M., Medan, N., Radaković, M., Vitomir, G., Davidov, T. & Popović, S. (2022). The significance of archiving documentation and assessment

quality of archiving financial documentation given by top managers, Economics of Agriculture, Year 69, No. 4, 2022, (pp. 949-1252),
[14] Popović, S., Vitomir, J., Tomaš-Miskin, S., Davidov, T., Nastić., S., Popović, V., Popović, D., Vitomir, G. (2021). The importance of a realistically determined amount of tax on property rights relating to the ownership of agricultural land in the Republic of Serbia adopted by tax authorities of local selfgovernment units, Ekonomika poljoprivrede, Economics of agriculture, Vol.LXVIII, 4: 1029-1042.
[15] Popović, D., Vitomir, J., Tomaš-Miskin, S., Davidov, T., Popović, S., Jovanović, M., Aćimić-Remiković, M., Jovanović, S. (2021). Implementation of internal control with reference to the application of it in companies operating on the principles of the green economy. Agriculture & Forestry, Vol. 67 Issue 2: 261-269.
[16] Majstorović, A., Popović, S., Volf, D. (2015). Theory and politics of balance, second amended and supplemented edition, Novi Sad: Feljton.
[17] Popović, S. (2015). Implementacija heterogenih rizika u radu interne revizije, Revizor 69: 7-19.
[18] Bakmaz, O., Bjelica, B. & Vitomir, J. (2023). Application of internal audit in processes of reducing corruption in a transitional economy like the Republic of Serbia, Temel-IJ, 7:1, 36 - 42 https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1036b
[19] Bakmaz, O., Bjelica, B. & Vitomir, J. (2023). Application of software solutions in companies that strive to achieve increased financial stability in their regular business, Temel-IJ, 7:1, 13 - 20 https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1013b
[20] Bjelica, B., Bakmaz, O, & J. Vitomir, J. (2023). The importance of accounting policy in the context of strengthening financial stability in a company that previously implemented internal audit as a mechanism of regular business decision-making, Temel-IJ, 7:1, 57 - 63 https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1013b

THE STARTING POINTS OF MARKETING ORGANIZATIONS IN THE REAL FUNCTIONING OF THE ECONOMY OF COUNTRIES THAT ARE INVOLVED IN TRANSITION PROCESSES

Professor, Snježana Đokić
ITS College, Belgrade, 11000 Belgrade,

Assistant Professor, Srđan Jovanović
Independent University Banja Luka,
Faculty of Economics Banja Luka, Bosnia and Hercegovina

ABSTRACT: Defining marketing as a continuous process is very important in the business of numerous legal entities.
This is of great importance for the functioning of transition economies. It should be viewed as a sum of activities that were used to achieve the intended goal set by top management in legal entities.
Therefore, the goal of the activity viewed in this way is directed within the observation of total flows, which include movements from the creation of products and services in production to turnover or services (from the producer to the consumer, that is, the user, customer, client) in a real time period of observation.
Another feature that must be taken into account is that marketing is put in focus, that is, it is a part or a key part of every business strategy of legal entities.
Such an observation, regardless of the type of work performed by the company or legal entity, is essentially a strategic observation of the overall business.
Keywords: Marketing approach, business, and transition economies.

INTRODUCTION

The process of introducing and implementing business control and conducting business accounting should be a continuous process that is important in the functioning of heterogeneous legal entities where marketing is becoming an increasingly important development factor [1-5].
The goal of marketing in the economy is its application in order to ensure the improvement of managerial decision-making [6-9].
In this way, overall business results can be improved in the short term, thanks to the influence of marketing, the application of which should enable the improvement of overall business in companies that apply marketing as a business strategy [10-15].
Marketing and innovative accounting and its application with digitalization and software solutions enable the improvement of overall management in a very short period of time [16-20].

METHODOLOGY

The application of methodological activities in the work of transition economies can be seen through the behavioral model given in the following presentation, which is applicable to a large number of legal entities that are heterogeneous in nature.
A possible business decision-making scheme in the business system of heterogeneous legal entities that use marketing in business is shown in Figure 1-3 by the author.

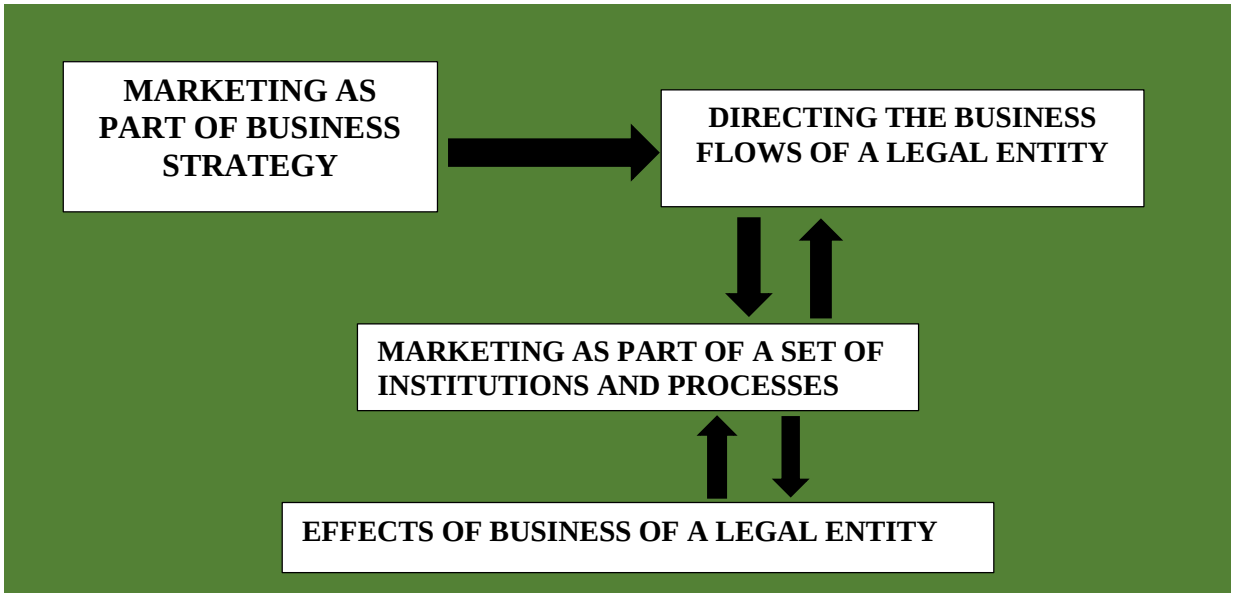

Figure 1: Presentation of marketing activities in transition economies.
Source: Authors, 2025.

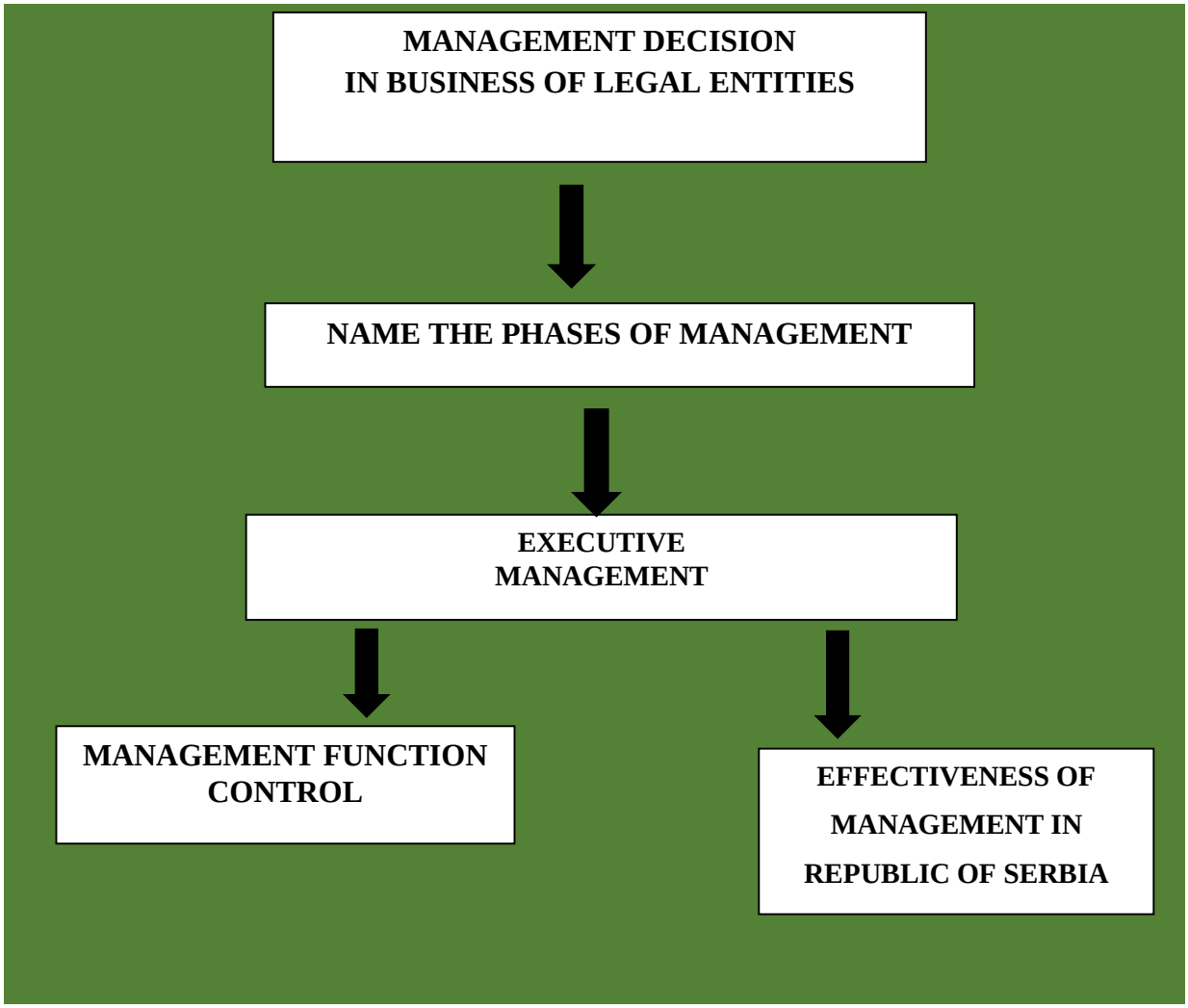

FIGURE 2. The decision-making process in organizations that apply marketing.
Source: Authors, 2025.

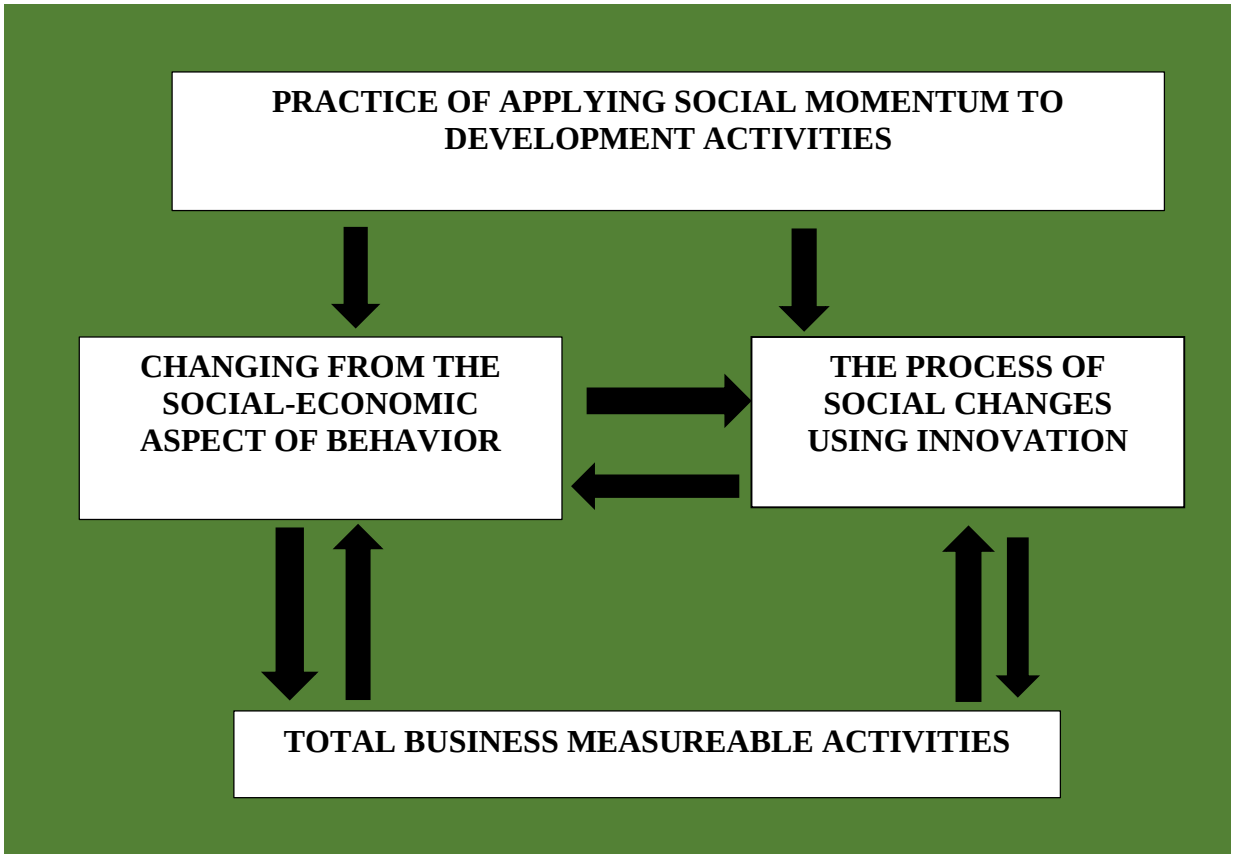

FIGURE 3: A presentation of the interconnectedness of the socio pattern in the work of business organizations.

Source: Authors, 2025.

MODERN ECONOMY GENERAL OBSERVATION OF THE IMPACT OF MARKETING ON SOCIAL ECONOMIC BUSINESS

Modern economy, or rather society, observes such activities by acting on economic activities from the behavioral model of socio-economic business in relation to the economy through the study of:

1. Overall business operations of the economy,
2. People's satisfaction,
3. Cost reduction,
4. Speed of delivery of goods,
5. Other distributions, etc.,
6. From overall business results,
7. Connections between the economy and the state,
8. Controls that are established
9. At all levels of the economy,
10. Cooperation with banks.

CONCLUSION

Social aspects should be treated as part of a possible essential contribution to the functioning of the economy, where marketing plays an important role.

This is of particular importance in the organization and management of transition economies. Essentially, such business activities within the framework of economic activities affect the

lives and work of many people, especially in transition economies such as the Republic of Serbia.

The paper emphasizes the importance of the essential application of the socio-economic aspect of possible impacts that can be used to manage the economy through innovative activities such as the functioning of marketing in transition economies.

REFERENCES

[1] Bjelica, B., Bakmaz, O. & Vukasović, D. (2023). The importance of monitoring the realization of income and costs in the management and business of agricultural enterprises in relation to the introduced forms of internal-control mechanisms, Poljoprivredna tehnika, No. 2, 2023., 45 – 51, DOI: 10.5937/PoljTeh2302045B.

[2] Bakmaz, O., Milošević, M. & Marković, N. (2020). Poslovna Ekonomija, Business Economics, Regionalno planiranje-pojam, teorije i modeli, 2: 75-86, doi: 10.5937/poseko18-30482.

[3] Vitomir, J., Laban, B., Bakmaz, O., Nikolić, N., Čolović, M. (2019). Audit as a possible way to improve corporate governance with an overview of possible models of determining the risk interval and some of the basic impact factors identified by top management. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2019, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.

[4] Bakmaz, O., Bjelica, B., Ivić, Lj., Volf, D. & Majstorović, A. (2017). The significance of the audit profession in the financial analysis of agricultural enterprises of the Republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, pp. 117-123, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L1844–7007.

[5] Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S. (2019). Management of joint stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of IMT 533 Tractor, Economics of Agriculture, 1: 35-50.

[6] Popović, S. (2014). Socio-ekonomski faktori ograničenja razvoja agrara, monografija, Fimek, Novi Sad.

[7] Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A. (2017). Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1):1850–1864.

[8] Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S. & Katić, A. (2015). The importance of continuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU, Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 241-246.

[9] Radović, M., Vitomir, J. & Popović, S. (2021). Impact of internal control in enterprises founded by local self-government units: the case of Republic of Serbia, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 32(1): 82–90.

[10] Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V. (2017). The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Economy Series, 3/2017, 207-213, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.

[11] Arnautović, I., Davidov, T., Nastić, S. & Popović, S. (2022). Značaj donošenja racionalne poslovne odluke top menadžmenta u poljoprivrednim preduzećima u Republici Srbiji, Poljoprivredna tehnika, 1-8.

[12] Majstorović, A. & Popović, S. (2015). Revizija poslovanja poljoprivrednog preduzeća, Računovodstvo, 1: 77-85.

[13] Tamas-Miškin, S., Vitomir, J., Dragosavac, M., Medan, N., Radaković, M., Vitomir, G., Davidov, T. & Popović, S. (2022). The significance of archiving documentation and assessment

quality of archiving financial documentation given by top managers, Economics of Agriculture, Year 69, No. 4, 2022, (pp. 949-1252),
[14] Popović, S., Vitomir, J., Tomaš-Miskin, S., Davidov, T., Nastić., S., Popović, V., Popović, D., Vitomir, G. (2021). The importance of a realistically determined amount of tax on property rights relating to the ownership of agricultural land in the Republic of Serbia adopted by tax authorities of local selfgovernment units, Ekonomika poljoprivrede, Economics of agriculture, Vol.LXVIII, 4: 1029-1042.
[15] Popović, D., Vitomir, J., Tomaš-Miskin, S., Davidov, T., Popović, S., Jovanović, M., Aćimić-Remiković, M., Jovanović, S. (2021). Implementation of internal control with reference to the application of it in companies operating on the principles of the green economy. Agriculture & Forestry, Vol. 67 Issue 2: 261-269.
[16] Majstorović, A., Popović, S., Volf, D. (2015). Theory and politics of balance, second amended and supplemented edition, Novi Sad: Feljton.
[17] Popović, S. (2015). Implementacija heterogenih rizika u radu interne revizije, Revizor 69: 7-19.
[18] Bakmaz, O., Bjelica, B. & Vitomir, J. (2023). Application of internal audit in processes of reducing corruption in a transitional economy like the Republic of Serbia, Temel-IJ, 7:1, 36 - 42 https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1036b
[19] Bakmaz, O., Bjelica, B. & Vitomir, J. (2023). Application of software solutions in companies that strive to achieve increased financial stability in their regular business, Temel-IJ, 7:1, 13 - 20 https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1013b
[20] Bjelica, B., Bakmaz, O, & J. Vitomir, J. (2023). The importance of accounting policy in the context of strengthening financial stability in a company that previously implemented internal audit as a mechanism of regular business decision-making, Temel-IJ, 7:1, 57 - 63 https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1013b

AN INVESTIGATION OF VISUAL SPATIAL PERCEPTION AND MATHEMATICAL ATTITUDES OF 11-14 YEAR OLD CHILDREN WITH SPECIFIC LEARNING DISABILITIES AND TYPICAL DEVELOPMENT

Melisa ÖZDEMİR
Child Development Specialist, Nokta Special Education and Rehabilitation Center (Master's Graduate, Istanbul Gelisim University, Department of Child Development), Istanbul, Turkey,
ORCID: 0009-0007-1630-9810

Nurten ELKİN
Dr. Lecturer. Prof. Dr., Istanbul Gelisim University, Faculty of Health Sciences, Department of Child Development, Istanbul, Turkey
ORCID: 0000-0002-9470-2702

ABSTRACT

Children know and learn what they see and understand" (Sayın, 1990). Scientists conducting cognitive research have shown that the most effective types of cognition in early childhood are vision and hearing. Babies acquire what they learn through vision in the first years of their lives. Among the sense organs, vision is the most effective and powerful one compared to other types of perception. Visuospatial skills, such as the ability to distinguish between different geometric shapes, begin instinctively in early childhood. In visual processes, individuals interpret, categorize and generalize visual stimuli in order to understand the information obtained through vision. He/she has difficulty in understanding words that describe the relationship between space and place, and in grasping the relationship between numbers in terms of magnitude and smallness. Especially when they do their first homework at school, they often make mistakes because letters, words, sentences, numbers and pictures appear distorted. For example, the letter b is d, the letter p is ç, the word house is read as and, and 6, 9, 24, 42. This causes the child to have difficulties in many areas such as reading, writing and arithmetic (Sayın, 1990). Vision has a great impact on the emotional balance of the child. Visual impairment has been referred to in children diagnosed with specific learning disabilities (Rodrigues et al., 2017).

Mathematics occupies an important place in the education system among the basic sciences courses. Mathematics is as important as any other branch of science in order to advance the society in today's direction and to reach the desired level of development. For this reason, it is very important for students to have a positive attitude towards mathematics for effective and efficient mathematics education. Mathematics education has an important place in an individual's academic life. Mathematics courses, which cover a wide range of subjects from early childhood to higher education, develop logical thinking skills by making calculations from the field of learning to solve problems encountered in daily life and gain the ability to open up to the world. . Since mathematics is one of the basic requirements of all academic and daily life, it determines which limitations students have in mathematics skills, the reasons behind them and the solutions to these reasons. The difficulties in mathematics skills are similar to those encountered in the shape-map and visual-temporal areas of visual perception. People diagnosed with learning disabilities also have problems with basic mathematical relationships and calculations or number symbols. As a result of new developments in the field of neuroimaging, it has recently been discovered that learning disabilities occur for brain-based reasons and develop depending on environmental and individual conditions (Mutlu, 2016). Research is ongoing to determine what makes individuals with learning disabilities cognitively and neurologically different. Students may be anxious about math lessons for various reasons. A student may have dyscalculia (learning

disability in mathematics) problems in understanding and interpreting mathematics (Akın & Sezer, 2010).
Keywords: Visual Perception, Learning Disabilities, Mathematics Attitude.

INTRODUCTİON

Until recently, the human brain was seen as a structure independent of the body. With the increase in imaging techniques, the mysteries of the brain have been revealed and the dynamic and variable effects of learning style on the perceptual mechanisms of the human brain have been revealed (Özözen Danacı, 2017).

Seeking answers to the questions of how the brain organizes information and which classification systems perceptually process prototypes, researchers have examined the effects of different training programs. These effects were found to be most pronounced in early childhood, when the brain is most sensitive to stimulation and develops most rapidly. Having discovered that consciousness originates in the human brain, Harvard scientists explained that training programs that focus on brain stimulation yield more effective results when they target specific areas. The development of the occipital lobe, located at the back of the brain and responsible for perceiving and interpreting visual stimuli, is very effective in improving the overall ability of the brain, so improving visual-spatial perception will improve the brain's ability. This will increase the child's overall productivity. Vision, an effective skill that increases brain activity, can be developed through sensory images, expressions and concepts. Visual skills provide essential learning channels and represent important opportunities to learn about the social world. Getmen equates vision with intelligence. “Vision and intelligence are very closely related. Children know and learn what they see and understand”. Scientists conducting cognitive research have shown that vision and hearing are the most influential types of cognition in early childhood. Babies learn through vision in the first years of their lives. Among the sense organs, vision is the most effective and powerful compared to other types of perception. Visuospatial skills, such as the ability to distinguish between different geometric shapes, begin instinctively in early childhood. In visual processes, individuals interpret, categorize and generalize visual stimuli to understand the information obtained through vision (Sayın, 1990).

Vision is seen not only as good eyesight, but also as a brain function, a mental process. This is because visual stimuli are interpreted, analyzed and processed in the brain. Visual concepts refer to the ability to perceive, discriminate and interpret visual stimuli in relation to previous experiences. Successful learning to read requires basic visual recognition skills to distinguish letters and words on paper (Sayın, 1990).

Children learn numbers, reading and writing through sight. For this reason, visually impaired children lag behind their peers in learning. A child with a weak spatial perception cannot see and comprehend the relationship between objects and written symbols exactly correctly (Özözen Danacı, 2017). They are clumsy and indecisive in their actions. They have difficulties in understanding words that describe the relationship between space and place, and in grasping the magnitude-smallness relationship between numbers. When children do their homework, especially in primary school, they often make mistakes because letters, words, sentences, numbers and pictures appear distorted. For example, the letter b is d, the word 'house' is read as 'and' and 6, 9; 24, 42. This causes the child to have difficulties in many areas such as reading, writing and arithmetic (Sayın, 1990). Vision has a great impact on the emotional balance of the child. Visual impairment has been referred to in children diagnosed with specific learning disabilities (Rodrigues, 2017). Mathematics has an important place among the basic sciences courses in the education system. Mathematics is as important as all other branches of science in order to advance the society in today's direction and to reach the desired level of development. For this reason, it is very important for students to have a positive attitude towards mathematics for effective and efficient mathematics education. Mathematics education has an important place

in an individual's academic life. Mathematics courses, which cover a wide range of subjects from early childhood to higher education, develop logical thinking skills by making calculations from the field of learning to solve problems encountered in daily life and gain the ability to open up to the world (Mutlu, 2016). Since mathematics is one of the basic requirements of all academic and daily life, it determines which limitations students have in mathematical skills, the reasons behind them and the solutions to these reasons. The difficulties in mathematics skills are similar to the difficulties encountered in the shape-map and visual-temporal areas of visual perception. Individuals diagnosed with learning disabilities also have problems with basic mathematical relationships and calculations or number symbols. As a result of new developments in the field of neuroimaging, it has recently been discovered that learning disabilities occur for brain-based reasons and develop depending on environmental and individual conditions (Mutlu, 2016). Research is ongoing to determine what makes individuals with learning disabilities cognitively and neurologically different. Students may be anxious about math lessons for various reasons. A student may have dyscalculia (math learning disability) (Akın & Sezer, 2010).

Dyscalculia is the inability to recognize numbers, inability to reverse arithmetic operations, inability to write numbers backwards, confusing symbols in mathematical operations, inability to understand mathematics, fear of mathematics and consequently withdrawal from mathematics lessons. The difficulties seen in dyscalculia are: slowness in performing basic arithmetic operations, counting by finger or touch, mental arithmetic difficulties and deciding which operations to use to solve problems, inability to form mathematical expressions for understanding, poor mathematical memory and difficulty in comparing, comparing and sorting mathematically (Butterworth, 2005).

Attitudes are psychological constructs involved in emotional behaviors that cannot be directly observed. Attitudes affect success and success affects attitudes. People are not born with certain attitudes, but they acquire them through various ways such as observation, reactionary conditioning, cognitive learning and are shaped by social experiences (Aşkar, 2003).

Learning is very important for all living beings and is considered one of the basic needs of living beings to survive. Learning is necessary for living things to understand their environment and to simplify the complex. Learning is a permanent change in behavior as a result of experiences (Kocayörük, 2012). Perception has an important place among the learner-based factors that are effective in the learning and learning process. Perception is the process of transforming stimuli from the environment into meaningful elements in the brain (Aral N., 2021). One of the key perceptual areas in cognition is visual spatial perception. Visual spatial perception is the process of converting inputs received from the environment by the sensory organs of the eye into outputs processed by the brain. Through visual spatial perception, letters, characters and colors in the environment gain importance and gain functions such as location and spatial awareness (Ahmetoğlu, 2008).

The importance of supporting visual spatial perception, which plays an important role in the learning process, from an early age is emphasized (Clutten, 2009). Therefore, it is important to consider the concept of visual perception in the learning process. Visual perception occurs through certain processes, but sometimes it is difficult to realize visual perception in these processes. One of the situations where visual spatial perception is not fully realized is children with specific learning disabilities. Children with specific learning disabilities are unable to comprehend what they perceive visually in the context of problems arising from brain structure and therefore have problems in developing literacy, mathematical problem solving, cognition, language, motor and social-emotional development (Aral N., 2021).

Mathematics education has an important place in an individual's academic life. Being successful in mathematics is one of the most important steps in an individual's career path. However, there are some factors that can interfere with this emotional challenge and lead to the development of negative attitudes towards mathematics. A child's dyscalculia (difficulty learning mathematics)

can cause problems in understanding and interpreting mathematics. Dyscalculia manifests itself as inability to recognize numbers, starting operations backwards, writing numbers backwards, confusing symbols for mathematical operations, inability to understand mathematics, fear of mathematics and consequently withdrawal from mathematics (American Psychiatric Association (APA), 2014) When the research on this subject is examined, it is seen that visual development tests are commonly used in studies conducted for diagnostic purposes or to measure the differences between people with different exploratory development. In contrast to the studies conducted abroad, it has been observed in studies conducted in Japan that the development of visual perception is greatly supported by teaching materials. In addition, it has been observed that there is a limited number of studies to evaluate the relationship between the mechanisms of visuospatial cognition and the relationship between visuospatial cognition and learning difficulties and attitudes towards mathematics in children in early childhood.

METHODOLOGY

Research Model

General survey model was used in this study. General survey model. “In a universe consisting of many elements, it is the sampling of the universe as a whole or a sample or a sample group taken from the universe in order to make a general judgment about the universe” (Karasar, 1994). This research is a quantitative research since numerical data are utilized. Quantitative research is the process of transforming data obtained from participants using specific measurement tools into universal information that can be generalized using various statistical analyses (Baltacı, 2018; Crabtree & Miller, 1999).

Working Group

In this study, children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children who could be reached through simple and purposive sampling method were included in the study group. Simple random sampling is also called simple random sampling. In sampling, all possible combinations of the elements that make up the universe are included in the sample. The chances of obtaining the data are equal (Kerlinger Lee, 1999). This method is reasonably homogeneous to provide information about the problem being addressed (Mertens, 2014).

Purposive sampling is a non-probability sampling approach. Depending on the research purpose, deeper research becomes possible by selecting situations that contain a large amount of information. Researchers using this sampling method decide from whom to collect data based on their knowledge about the sample (Shenton, 2004).

The disadvantage of this method is that the researcher relies on his/her own foresight and knowledge when preparing the sample and selecting the elements, components and participants of the sample (Korkmaz, 2020). The study group included 50 children diagnosed with specific learning disabilities. Children with typical development were included in the study as many as the number of children with specific learning disabilities who could be reached. The criteria for inclusion in the study group were determined as being between the ages of 11-14, being diagnosed with specific learning disabilities, showing typical development, and having the voluntary consent of the families. In addition, participants were required to complete both measurement tools to the end.

Data Collection Tools

Sociodemographic Form, Motor-Free Visual Perception Test-3 (MVPT-3) and Attitudes Towards Mathematics Scale were used to collect the data.

Sociodemographic Form: In this form, which was organized by the researcher and consisted of 21 questions, the gender, age, grade, and whether the children in the study group had a developmental diagnosis were asked. Parents were asked about their age, gender, marital status,

income, employment status, family structure, whether their child had a diagnosis of learning disability, the presence of other children diagnosed with learning disabilities, their child's attitude towards mathematics, whether their child used medication, whether the child received special education support, and if any, the difficulties they had during the diagnosis process.

Motor Skill Independent Visual Perception Test-3 (MVPT-3): The Motor Skill Independent Visual Perception Test (MVPT) was developed by Ronald P. Colarusso and Donald D. Hammill in 1972, and the Motor Skill Independent Visual Perception Test-3 (MVPT-3) was published in 2003. The Motor Skill Independent Visual Perception Test-3 is an important revision of the Motor Skill Independent Visual Perception Test Revised (MVPT-R) and includes additional test items that allow the assessment of visual perception in adults and adolescents (Colarusso & Hammill, 2003). Şermin Metin and Neriman Aral adapted the Motor Skill Independent Visual Perception Test into Turkish by collecting data from kindergartens and preschools in 2013.

The Motor Skill Independent Visual Perception Test consists of a total of 9 main topics and 65 figures: visual discrimination (1-8), shape formation (9-13), visual memory-I (14-21), visual proximity-I (22-34), visual discrimination (35-45), location in space (46-50), shape ground (51-55), visual proximity II (56-60) and visual memory II (61-65) (Colarusso & Hammill, 2003; Christian, 2010). In 2003, reaction time was added to the test, which was designed as 65 items for individuals between the ages of four and ninety-five. The test, which can be administered individually to individuals between the ages of four and ninety-five, consists of 65 items. The first 40 items in the test are administered to children between the ages of four and ten, and the 51 items between 14 and 65 are administered to individuals aged ten and above. Each item in the scale includes a sample figure (black and white) and four choices that are identical to this figure. In some items, the example and the answer are given on the same page, while in others they are given on separate pages. The respondent was first shown the sample figure, and after waiting for a while (approximately 5 seconds), the respondent was asked to move to the back page and mark (A, B, C, D) or show the same figure. Each option is marked and scored by the practitioner. The application takes approximately 15-20 minutes for each child. Although the test is normally completed in a single session, it can be administered in more than one session in young children, reluctant or resistant children (Colarusso & Hammill, 2003). Before the test is administered, the chronological age of the child should be calculated. Age is important in determining which questions to start with in the test. The child's answers are marked by the practitioner; if the child does not answer, he/she is encouraged and if the child still does not answer, the question is marked as incorrect. The answer key has the correct answer to each question and the practitioner should write the child's answer next to the answer key and calculate these scores as a percentage. The validity and reliability analysis of the Motor Independent Visual Perception Test-3 was conducted using data from 392 children who participated in the application. The validity of the Motor Independent Visual Perception Test-3 results was evaluated using content and content validity, criterion-dependent and construct validity methods. In order to determine the overall reliability of the test from the data obtained from the application, test metrics, Cronbach Alpha and Spearman Brown test split and correlations between items and total scores were applied for test-retest reliability analysis (Aral, 2021).

The Cronbach's alpha value calculated for the reliability of the MVPT-3 results was 0.85, and the Spearman-Brown coefficient calculated using the test split method was 0.80. In our study, the Cronbach's alpha value of the Motor Skill Independent Visual Perception Test Scale for children with normal development was 0.90. The Cronbach's alpha value of the Motor Skill Independent Visual Perception Test Scale for children with specific learning disabilities was 0.77.

The agreement of the psychological test increased when it approached 1 and decreased as the confidence coefficient approached 0 (Cesur & Fer, 2007). The result of the test was calculated and a reliability coefficient of 0.70 and higher was obtained. For this reason, its reliability was

considered sufficient (Büyüköztürk, 2004).
Attitude Towards Mathematics Scale: Nezih Önal developed the Attitude Towards Mathematics Scale in 2013. This scale is applied to middle school students and as a result of the information obtained, it can show children's interest in mathematics. Statistical Program for Social Sciences (SPSS) 16.0 and structural equation analysis (LISREL) programs were used to analyze the data obtained from the scale items. In the Statistical Program for Social Sciences 16.0 package program, negatives were reverse coded and positives were scored as 5-4-3-2-1 and negatives were reverse coded and scored as 1-2-3-3-4-5. In this way, attitude scores were obtained from each scale used. A high score indicates that the student has a positive attitude towards mathematics, while a low score indicates that the student has a negative attitude towards mathematics. Factor analysis was performed for the construct validity of the mathematics attitude scale. For scale reliability, Cronbach's alpha consistency coefficient was calculated between each dimension and tests. This factor is calculated by taking into account all items in the scale and therefore it is the factor that best reflects the overall reliability structure of the test compared to other factors (Özdamar, 2004). The alpha reliability of the final version of the scale was calculated as 0.90.
The scale consists of 22 items and four factors. These factors are; interest, concern, study and necessity. The items of the scale are 5-point Likert type and are in the form of “Strongly Agree”, “Agree”, “Neutral”, “Disagree” and “Strongly Disagree”. The internal consistency coefficient (Cronbach's alpha coefficient) for the whole scale was 0.90. In our study, the Cronbach's alpha value of the Attitude Towards Mathematics Scale was found to be 0.96 in children with normal development and 0.85 in children with specific learning disabilities.
The internal consistency coefficient (Cronbach's alpha coefficient) of the factors forming the scale is 0.89 for “Interest” (10 items), 0.74 for “Anxiety” (5 items), 0.69 for “Study” (4 items), and 0.70 for “Necessity” (3 items). At the same time, confirmatory factor analysis confirmed that the scale formed a four-factor structure (Önal, 2013).

Implementation Process
Ethical and official permissions were obtained before data collection. Data were collected from a rehabilitation center and an official secondary school in the European region of Istanbul. Official approval was obtained for the study to be conducted in the determined educational institutions and necessary information about the study was provided. It was stated that participation in the study was voluntary and the consent of parents and children was obtained. MVPT-3 and Attitudes Towards Mathematics Scale were administered to the children individually in the classroom environment.

Data Analysis
All data were recorded and analyzed on the computer using the Statistical Program for Social Sciences (SPSS-16.0). In the analysis of the data, firstly, the assumptions to be met in order to decide which tests (parametric/nonparametric tests) to apply were tested. Kolmogorov-Smirnov, kurtosis and skewness values, which are other assumptions of normal distribution, were used to decide on the normality of the distribution. Man-Whitney-U test was used to compare two independent groups. The relationship between numerical variables was examined with Spearman correlation coefficient. A significance level of 0.05 was used as a criterion for interpreting whether the values obtained were significant or not.

FİNDİNGS
1. Comparison of Groups According to Demographic Characteristics
When the demographic characteristics of the groups were examined; parental education level, marital status of parents, child's attitude towards mathematics, psychiatric medication used by

the child, employment status, gender variables did not show a statistically significant difference between the groups showing normal development and having specific learning disabilities ($p>0.05$).

Having another child diagnosed with specific learning disabilities showed a statistically significant difference between the groups with normal development and those with specific learning disabilities ($p<0.05$). When the distribution is examined, 8% (n:4) of the normally developing group had other children diagnosed with specific learning disabilities, while this rate was 28% (n:14) in the group with specific learning disabilities.

2. Findings Regarding the Assumption of Normality

When the findings related to the normality assumption were examined, it was evaluated by examining the Kolmogorov-Smirnov test and kurtosis and skewness coefficients whether the attitude towards mathematics and visual perception test scale scores independent of motor skills showed normal distribution according to the groups with normal development and specific learning disabilities. When the Kolmogorov-Smirnov test and kurtosis and skewness values were examined together, it was evaluated that the data moved away from normal distribution and the analyzes were performed with nonparametric tests.

3. Findings Regarding the Comparison of Scale Scores According to Groups

When the Findings Regarding the Comparison of Scale Scores According to Groups are examined; visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2, interest, study, necessity, mathematics attitude scale scores show a statistically significant difference between the groups with normal development and those with specific learning disabilities ($p<0.05$). When the rank mean and arithmetic mean values were examined, it was determined that the scores of visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2, interest, study, necessity, mathematics attitude scale were lower in children with specific learning disabilities compared to children with normal development.

4. Findings Regarding the Comparison of Scale Scores According to Gender in Children with Normal Development

Table.1 Findings Related to the Comparison of Scale Scores According to Gender in Children with Normal Development

Variable	Group	n	Rank mean	Arithmetic mean	St. deviation	z	p
Visual memory-1	Male	28	24,71	7,64	1,54	-1,27	0,21
	Women	22	26,50	8,00	0,00		
Visual proximity-1	Male	28	26,84	11,96	2,44	-0,79	0,43
	Women	22	23,80	12,05	1,09		
Visual discrimination	Male	28	25,41	9,43	2,08	-0,05	0,96
	Women	22	25,61	9,77	0,97		
Location in space	Male	28	24,41	4,14	1,08	-0,65	0,51
	Women	22	26,89	4,41	0,59		
Shape-ground	Male	28	27,55	4,39	1,07	-1,25	0,21
	Women	22	22,89	4,23	0,81		
Visual proximity-2	Male	28	27,61	4,14	1,08	-1,23	0,22
	Women	22	22,82	3,82	1,10		
Visual memory-2	Male	28	27,13	3,96	1,17	-0,94	0,35
	Women	22	23,43	3,77	1,02		
Interest	Male	28	26,16	36,04	8,06	-0,36	0,72
	Women	22	24,66	34,32	11,39		
Anxiety	Male	28	25,39	13,96	5,84	-0,06	0,95
	Women	22	25,64	14,41	6,71		
Study	Male	28	22,88	14,29	2,94	-1,45	0,15
	Women	22	28,84	15,59	2,74		
Necessity	Male	28	25,13	11,36	2,82	-0,21	0,84
	Women	22	25,98	11,59	2,52		
Mathematics attitude scale	Male	28	25,43	75,64	18,31	-0,04	0,97
	Women	22	25,59	75,91	21,24		

z: Man Whıtney-U test

When examining Table 1, it is observed that, among typically developing children, there is no statistically significant difference based on gender in scores for visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, spatial positioning, figure-ground, visual proximity-2, visual memory-2, interest, anxiety, effort, necessity, and the mathematics attitude scale ($p>0.05$).

5. Findings on the Comparison of Scale Scores in Children with Specific Learning Disabilities by Gender

Table.2 Findings on the Comparison of Scale Scores in Children with Specific Learning Disabilities by Gender

Variable	Group	n	Mean Rank	Arithmetic Mean	Standard Deviation	z	p
Visual memory-1	Male	29	25,05	7,17	1,00	-0,28	0,78
	Women	21	26,12	7,29	0,85		
Visual proximity-1	Male	29	24,74	9,76	2,13	-0,44	0,66
	Women	21	26,55	10,10	1,58		
Visual discrimination	Male	29	24,16	7,93	1,77	-0,79	0,43
	Women	21	27,36	8,29	1,68		
Location in space	Male	29	23,88	2,24	1,48	-0,94	0,35
	Women	21	27,74	2,67	1,62		
Shape-ground	Male	29	28,67	3,21	1,26	-1,86	0,06
	Women	21	21,12	2,48	1,33		
Visual proximity-2	Male	29	23,66	3,41	1,12	-1,08	0,28
	Women	21	28,05	3,71	1,31		
Visual memory-2	Male	29	22,50	3,14	1,22	-1,78	0,08
	Women	21	29,64	3,67	1,15		
Interest	Male	29	24,00	27,86	7,90	-0,86	0,39
	Women	21	27,57	30,43	9,65		
Anxiety	Male	29	26,45	14,41	3,97	-0,54	0,59
	Women	21	24,19	13,52	5,16		
Study	Male	29	25,40	13,14	2,34	-0,06	0,95
	Women	21	25,64	13,14	2,31		
Necessity	Male	29	24,97	9,52	2,52	-0,31	0,76
	Women	21	26,24	9,76	2,81		
Mathematics attitude scale	Male	29	24,21	64,93	12,23	-0,74	0,46
	Women	21	27,29	66,86	14,65		

z: Man Whıtney-U test

When Table.2 is examined; visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2, interest, anxiety, study, necessity, mathematics attitude scale scores of children with specific learning disabilities do not show a statistically significant difference according to gender (p>0.05).Table.2 When Table.2 is examined; visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2, interest, anxiety, study, necessity, mathematics attitude scale scores of children with specific learning disabilities do not show a statistically significant difference according to gender (p>0,05).

6. Findings Related to the Relationship between Scale Scores in Children with Normal Development

Table.3 Findings Related to the Relationship between Scale Scores in Children with Normal Development

Variable		Interest	Anxiety	Study	Necessity	Mathematics Attitude Scale
Visual memory-1	r	0,14	0,16	0,31	0,31	0,25
	p	0,33	0,26	**0,03**	**0,03**	0,09
Visual proximity-1	r	0,04	0,02	0,11	-0,03	0,04
Visual	p	0,78	0,88	0,44	0,84	0,77
discrimination	r	0,01	-0,02	0,09	0,02	0,03
	p	0,94	0,91	0,51	0,87	0,83
Location in space	r	-0,04	-0,06	0,14	0,04	0,00
	p	0,76	0,67	0,33	0,80	0,98
Shape-ground	r	-0,04	0,01	-0,03	-0,05	-0,02
	p	0,80	0,96	0,85	0,71	0,89
Visual proximity-2	r	0,17	0,18	0,03	0,23	0,17
	p	0,23	0,22	0,84	0,10	0,24
Visual memory-2	r	-0,10	-0,06	-0,18	-0,01	-0,08
	p	0,50	0,68	0,20	0,96	0,56

r: Spearman correlation coefficient

In Table.3, the relationship between the scale scores was examined by Pearson correlation analysis. Correlation analysis is a statistical method used to determine the degree and direction of the relationship between variables without considering them as dependent or independent. The correlation coefficient (r) takes values ranging from -1 to +1 and these values indicate the direction and strength of the relationship. The (-) value of the correlation coefficient indicates that the relationship between the variables is inversely proportional, while the (+) value indicates that it is directly proportional, and it is seen that the strength of the relationship increases as the value of the coefficient approaches ± 1 and decreases as it approaches 0 (Durmuş et al., 2013:144). The degree of correlation was based on $\pm 1 \leq r \leq \pm 0.7$ Strong Relationship, $\pm 0.7 \leq r \leq \pm 0.3$ Moderate Relationship, $\pm 0.3 \leq r \leq \pm 0$ Weak Relationship (Gürbüz & Şahin, 2018).

In children with normal development, a statistically significant positive relationship was found between visual memory-1 scores and working and necessity scores at a moderate level (r:0.31 r:0.31; $p<0.05$, respectively). No statistically significant relationship was found between the other scale scores ($p>0.05$).

7. Findings Related to the Relationship Between Scale Scores in Children with Specific Learning Disabilities

Table.4 Findings Related to the Relationship Between Scale Scores in Children with Specific Learning Disabilities

		Interest	Anxiety	Study	Necessity	Mathematics Attitude Scale
Visual memory-1	r	0,22	0,12	-0,11	0,16	0,09
	p	0,13	0,43	0,47	0,26	0,51
Visual proximity-1 Visual	r	0,44	0,28	0,23	0,46	0,56
	p	**0,01**	**0,04**	0,10	**0,01**	**0,01**
discrimination	r	0,44	0,59	0,18	0,46	0,63
	p	**0,01**	**0,01**	0,20	**0,01**	**0,01**
Location in space	r	0,50	0,24	0,10	0,32	0,51
	p	**0,01**	0,09	0,48	**0,03**	**0,01**
Shape-ground	r	0,27	0,09	0,04	0,13	0,18
	p	**0,04**	0,55	0,77	0,38	0,21
Visual proximity-2	r	0,27	0,14	0,12	0,29	0,33
	p	0,06	0,35	0,40	**0,04**	**0,02**
Visual memory-2	r	0,13	-0,16	0,01	-0,11	0,06
	p	0,35	0,28	0,98	0,46	0,69

r: Spearman correlation coefficient

When Table.4 is examined; a statistically significant relationship was found between visual proximity-1 scores and interest, necessity, mathematics attitude scale scores in children with specific learning disabilities at a positive moderate level, and a statistically significant relationship was found between anxiety scores at a positive low level (r:0,44 r:0,46 r:0,56 r:0,28; p<0,05, respectively).

There was a positive, moderate, statistically significant relationship between visual discrimination scores and interest, anxiety, necessity, and math attitude scale scores in children with specific learning disabilities (r:0.44 r:0.59 r:0.46 r:0.63; p<0.05).

A positive, moderate, statistically significant relationship was found between location in space scores and interest, necessity, and math attitude scale scores in children with specific learning disabilities (r:0.50 r:0.32 r:0.51; p<0.05, respectively).

In children with specific learning disabilities, a positive, low-level, statistically significant relationship was found between shape ground scores and interest scale scores (r:0,27; p<0,05).

In children with specific learning disabilities, a statistically significant relationship was found between visual proximity-2 scores and necessity scale scores at a low level in a positive direction, and a statistically significant relationship was found between math attitude scale scores at a moderate level in a positive direction (r:0.29 r:0.33; p<0.05). There was no statistically significant relationship between the other scale scores (p>0.05).

DİSCUSSİON

In this study, which was conducted to examine visual spatial perception and mathematics attitudes in children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children in the 11-14 age group, 50 typically developing children and 50 children diagnosed with specific learning disabilities were studied.

When the results obtained from the personal information form in our study are evaluated; gender variables, parental education level, parental marital status, parental employment status, child's attitude towards mathematics, psychiatric medications used by the child do not show significant differences between children with typical development and children with specific learning disabilities. On the other hand, there are studies in the literature showing a relationship between children's visual perception abilities and their gender (Tuğrul et al., 2006).

When the results of the study are evaluated, it can be said that the mathematics attitudes of children do not show a statistically significant difference according to the gender variable and that the gender of children is not determinative on their mathematics attitudes.

In the results of the study, it was found that the educational level of the parents did not have any effect on children's math attitudes and visual perception skills. When the literature is examined, studies may yield different results. Turan (2006) found that the visual perception skills of kindergarten children differed according to the level of mother's education and that the visual perception skills of children of educated mothers were higher.

In a study conducted by Johnson et al. (2010), it was concluded that parental education level was not a determining factor on children's visual perception abilities. Similar to this study, Smith and Jones (2015) found no statistical significance in children's visual perception abilities in relation to having educated parents.

These examples show how the relationship between parental education level and children's visual perception abilities can lead to different results in different studies in the literature.

In a study conducted by Ceylan (2016) in which mathematics skills in preschool period were measured, it was found that the educational level of parents had a positive effect on children's mathematics skills. It was found that the scores of children whose mothers were graduates of higher education and secondary education were higher than those of primary school graduates, and the scores of children whose fathers were graduates of higher education and secondary education were higher than those of primary and secondary education graduates.

Çelik (2015) found that the mathematical concept development levels of children whose parents were university graduates were higher than those of children whose parents were primary or secondary school graduates.

Sezer (2015) found that the geometry knowledge of children aged 5-7 years differed according to the educational level of their parents. Research has shown that children whose mothers are university graduates score higher than children whose mothers are primary or secondary school graduates. Children whose fathers were university or high school graduates scored higher than children whose fathers were primary or secondary school graduates. It was emphasized that the development of visual motor skills in these children was better because parents with university education had more opportunities to provide experiences that allowed children to develop visual motor and visual perceptual skills (Josman, 2010).

According to Chen et al.'s study, parental education level affects children's mathematics achievement. They stated that educated parents' children's attitudes towards mathematics are more positive and this increases children's mathematics achievement (Chen et al., 2018).

Jones and Smith examined the effect of parents' level of education on visual perception skills. The findings revealed that children with educated parents generally had higher visual perception skills (Jones and Smith 2020).

These examples represent findings that support the effect of parental education level on children's mathematics attitudes and visual spatial perception skills.

Smith found no direct effect of parents' level of education on children's math attitudes. The researchers stated that the effect of parents' level of education on children's attitudes towards mathematics may change with the presence of other factors (Smith, 2017).

In Garcia's study, no statistically significant relationship was found between parents' level of education and children's attitudes towards mathematics. The study suggested that parents' level

of education is not a determining factor on children's attitudes towards mathematics (Garcia, 2019).
In Aslan's study conducted in 2015, it was shown that the problem can be minimized by identifying the early symptoms of certain learning disabilities and directing individuals to early intervention programs and necessary health and education services (Aslan, 2015).
Doğan also emphasizes that early diagnosis and intervention can help improve the general developmental level of children with specific learning disabilities and provide a solid foundation for the academic skills they will need in the coming years (Doğan, 2012).
Peng et al. found that there were significant differences in visual spatial perception between children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children. In particular, it was found that the visual spatial perception skills of children diagnosed with SLD were weaker than their typically developing peers (Peng et al., 2018).
According to the results of the study conducted by Choi and Lee, it was supported that the visual spatial perception skills of children diagnosed with SLD were lower compared to typically developing children. In particular, it was found that children diagnosed with SLD had more difficulty in sub-dimensions such as rotating geometric shapes, placing objects in space, and recognizing spatial relationships (Choi & Lee, 2019).

RESULT

In this study, it was examined whether the groups differed in visual spatial perception and mathematics attitudes in terms of children diagnosed with specific learning disabilities (SLD) and children with normal development. It was found that there was a significant difference in visual spatial perception and math attitudes between children diagnosed with specific learning disabilities and children with normal development.
The Motor Skill Independent Visual Perception Test used in the study includes 9 sub-headings. These are visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2. According to the results, it was observed that the average scores of children diagnosed with specific learning disabilities in these tests were lower than those of children with normal development.
The first hypothesis of the study was that there might be a significant difference between the visual spatial perception of children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children. The findings supported this hypothesis, and it was concluded that there was a significant difference between the visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2 subheadings of children with specific learning disabilities and typically developing children.
Visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination ability, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2, interest, study, needs and mathematics attitude scale scores were compared with children with normal development and children with specific learning disabilities and a significant difference was observed. When the rank mean and arithmetic mean of children diagnosed with specific learning disabilities were taken into consideration, it was observed that visual memory-1, visual proximity-1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity-2, visual memory-2, and children's interest, study, needs and mathematical attitudes were lower than children with normal development. Similar findings were found in the literature.
It was observed that the Frostig Visual Perception test is frequently used in the literature to measure children's visual perception skills, while the use of MVPT-3 is limited.
According to the results of the study, children diagnosed with specific learning disabilities (SLD) experienced limitations in working memory, visuospatial skills, and visual perception skills compared to children with normal development.
The math attitudes of children diagnosed with specific learning disabilities and typically

developing children who have difficulty in visual spatial perception are also negative.
A moderate positive and statistically significant relationship was found between visual memory 1 scores and learning and needs scores in children with normal development.
Among children with specific learning disabilities, a statistically significant positive and moderate relationship was found between visual proximity-1 scores and scores on the scale of interest, needs and math attitudes and anxiety scores.
Statistically significant relationships were found between visual discrimination scores and interest, anxiety, needs and mathematical attitude scores in children with specific learning disabilities.
A low, positive and statistically significant relationship was found between shape-ground scores and interest scale scores in children with specific learning disabilities.
For children with specific learning disabilities: visual memory 1, visual proximity 1, visual discrimination, location in space, shape-ground, visual proximity 2, visual memory 2, interests, anxiety, needs and mathematical attitudes were not significantly affected by gender, i.e. no significant difference was found.
During the research process, children diagnosed with specific learning disabilities needed longer time to answer the Motor Skill Independent Visual Perception Test-3 compared to their peers with normal development. Although they needed longer time, they showed lower performance than typically developing children in remembering the shapes shown and establishing the relationship between the shapes. Children diagnosed with specific learning disabilities (SLD) appear to have cognitive deficits in the simultaneous processing and storage of information and in the rapid retrieval of information from short-term memory. In a study conducted by Landerl et al. (2009), it was reported that children aged 8-10 years with specific learning disabilities (SLD) responded slower and had longer reaction times than children with normal development in the symbol number comparison test.

RECOMMENDATİONS

Investigation of visual spatial perception and mathematics attitudes of 11-14 year old children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children can be done with different age groups (7 years old, 8 years old, 9 years old, 10 years old).
Investigation of visual spatial perception and mathematics attitudes of 11-14 year old children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children can also be conducted with children with different developmental levels.
Investigation of visual spatial perception and mathematics attitudes of 11-14 year old children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children can be done with different age groups (7 years old, 8 years old, 9 years old, 10 years old, etc.).
Longitudinal studies can be conducted to see the long-term effects of examining the visual spatial perception and mathematics attitudes of 11-14-year-old children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children.
The examination of visual spatial perception and mathematics attitudes of 11-14 year-old children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children can be investigated in terms of different variables such as children's cognitive development, place of residence (town, city, metropolitan area), and attendance to preschool education institutions.
Factors affecting the mathematics attitudes of children diagnosed with specific learning disabilities and typically developing children can be investigated.
The visual-spatial perception and mathematics attitudes of children diagnosed with specific learning disabilities can be examined.
Other effects of visual-spatial perception on children diagnosed with learning disabilities can be explored.
The visual-spatial perception and mathematics attitudes of children diagnosed with specific

learning disabilities and typically developing children can be investigated using different visual perception scales/tests (such as the Frostig Visual Perception Test) and scales measuring attitudes towards mathematics.

REFERENCES

Ahmetoğlu, A., Aral, N., & Bütün Ayhan, A. (2008). A comparative study on the visual perceptions of children with attention deficit hyperactivity disorder. Journal of Applied Sciences, 8(5), 830-835.

Aral, N. (2021). Visual perception in the learning process. International Journal of Early Childhood Education Studies, 6(2), 43-52.

Aslan, K. (2015). Early signs of specific learning difficulties and a review of early intervention practices. Journal of Hacettepe University Faculty of Health Sciences, 1(2), 577-578.

Aşkar, P. (2003, May). New technologies in mathematics education. Mathematics Education and Problems in Primary Schools. Ankara: Turkish Education Association Publications.

Baltacı, A. (2018). A conceptual review on sampling methods and sample size issues in qualitative research. Bitlis Eren University Journal of Social Sciences Institute, 7(1), 231–274.

Butterworth, B. (2005). Developmental dyscalculia. In J. I. D. Campbell (Ed.), Handbook of Mathematical Cognition (pp. 455-467). New York, NY: Psychology Press.

Büyüköztürk, Ş. (2004). Handbook of data analysis for social sciences (4th ed.). Ankara: Pegem Publications.

Cesur, M. O., & Fer, S. (2007). Validity and reliability study of the language learning strategies inventory. Journal of Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Education, 2, 49-74.

Chen, J., McCray, J., Adams, M., & Leow, C. (2018). A survey study of early childhood teachers' beliefs and confidence about teaching early math. Early Childhood Education Journal, 42, 367–377.

Choi, M., & Lee, J. S. (2019). Examining the asymmetric effect of multi-shopping tourism attributes on overall shopping destination satisfaction. Journal of Travel Research. https://doi.org/10.1177/0047287519832373.

Clutten, S. (2009). The development of a visual perception test for learners in the foundation phase. (Unpublished Doctoral Thesis). University of South Africa.

Ceylan, M., & Aslan, D. (2016). Cardinal number acquisition of Turkish children. Journal of Education and e-Learning Research, 5(4), 217-224. https://doi.org/10.20448/journal.509.2018.54.217.224.

Doğan, H. (2012). Investigation of the effects of the early intervention education program applied to 5-6 year old children at risk of learning disabilities. (Published Doctoral Thesis). Marmara University, Istanbul.

García-García, J. G. (2019). Scenarios of mathematical connection exploration. Números: Revista de Didáctica de las Matemáticas, 4(100), 129–133.

Gündüz, S., & Çelik, H. C. (2015). Examining students' attitudes toward the use of smartboards in mathematics classes in terms of various variables. Dicle University Ziya Gökalp Faculty of Education Journal, 25, 157-174.

Hammill, D., Bryant, B., & Pearson, N. (2003). Hammill Multiability Intelligence Test (HAMIT). Austin, TX: PRO-ED.

Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. (2010). Cooperative learning: Improving university instruction by basing practice on validated theory. In N. Davidson, C. Major, & L. Michaelsen (Eds.), Small-Group Learning in Higher Education: Cooperative, Collaborative, Problem-Based and Team-Based Learning. Journal on Excellence in College Teaching, 25(4).

Josman, N., Abdallah, T. M., & Engel-Yeger, B. (2010). Cultural factors affecting the differential performance of Israeli and Palestinian children on the Lewenstein Occupational Therapy Cognitive Assessment. Research in Developmental Disabilities, 31(3), 656–663.

Karasar, N. (1994). Scientific research method (5th ed.). Ankara: Nobel Publications.
Kerlinger, F. N., & Lee, H. B. (1999). Foundations of Behavioral Research. New York: Harcourt College Publishers.
Kocayörük, E. (2012). The relationship between adolescents' parental perceptions and affective well-being from the perspective of self-determination theory. Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 4(37), 24-37.
Landerl, K., Fussenegger, B., Moll, K., & Willburger, E. (2009). Dyslexia and dyscalculia: Two learning disorders with different cognitive profiles. Journal of Experimental Child Psychology, 103(3), 309-324. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2009.03.006.
Mertens, D. M. (2014). Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods. New York: Sage.
Mutlu, Y. (2016). Examining the effects of computer-assisted instructional materials on number perception skills of students with learning difficulties in mathematics. (Unpublished Doctoral Thesis). Atatürk University, Erzurum.
Önal, N. (2013). Development of a scale for measuring middle school students' attitudes toward mathematics. Elementary Online, 12(4), 938-948.
Rodrigues, M., Leite, R., Lelis, C., & Chaves, T. (2017). Differences in ergonomic and workstation factors between computer office workers with and without reported musculoskeletal pain. Work, 57(4), 563–572.
Sayın, Z. (1990). The role and importance of visual communication tools in the education of hearing-impaired children. In Proceedings of the 1st National Congress of Educational Sciences, Ankara University Faculty of Educational Sciences (pp. 24-28). Ankara.
Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. Education for Information, 22, 63-75.
Smith, R. N. (2017). Perceptions and effects of classroom capture software on course performance among selected online community college mathematics students. (Doctoral Dissertation). Sam Houston State University, Houston.
Tuğrul, B., et al. (2006). Examining the effects of the Frostig visual perception education program on the visual perception levels of six-year-old children. Journal of Qafqaz University, 8, 67–85.
Turan, E. D. (2006). Investigation of visual perception behavior in 60-71-month-old children from lower socio-economic levels attending or not attending preschool (Konya province sample). (Master's Thesis). Selçuk University, Konya.
Uysal, F., & Korkmaz, H. (2020). Teacher candidates' self-image as a mathematics teacher and their perception of students learning mathematics. Turkish Journal of Educational Sciences, 18(1), 392-414. https://doi.org/10.37217/tebd.717041.

DİJİTAL VİDEO YAYINCILIĞI VE SOSYAL MEDYA: SOSYAL MEDYADA VİDEO YAYINCILIĞININ BUGÜNÜ VE GELECEĞİNE YÖNELİK ÖNGÖRÜLER

DIGITAL VIDEO PUBLISHING AND SOCIAL MEDIA: THE PRESENT AND FUTURE OF VIDEO PUBLISHING ON SOCIAL MEDIA

Mihalis KUYUCU
İstanbul Galata Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1931-6844

ÖZET
Bilgi edinme ve iletişim süreçleri teknolojinin gelişmesiyle birlikte gelişen bir alan olmuştur. Gelişen teknoloji ve onun yansıması sonucunda ortaya çıkan gelişmiş teknolojik cihazlar günlük hayatımızı hem doğrudan hem de dolaylı yollardan etkilemiştir. Günümüzde teknoloji, sosyal çevremizle olan etkileşimlerimizden, satın alma alışkanlıklarımıza kadar pek çok süreçte belirleyici bir faktör olmaktadır. Dijital dönüşüm tüm sektörleri olduğu gibi medyayı da etkilemiştir. İnternet hızında yaşanan gelişmeler multimedyayı daha da geliştirmiş ve bu sayede dijital medya geleneksel medyayı içine alarak yakınsama teorisini gerçekleştirmiştir. Medyada yaşanan bu dijital dönüşüm sonucunda ortaya çıkan dijital yayıncılık radyo ve televizyon yayınlarının üretilmesi ve tüketilmesi için kullanılan yeni bir yöntem olmuştur. Dijital yayıncılık, metinden grafiğe, sesten görüntüye her türlü içeriğin üretimi için yeni bir ortam oluşturmuştur. Dijital yayıncılıkta video yayıncılığı büyük bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada dijital video yayıncılığı ve dijital video platformları ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde video yayıncılığı ve onun dijitalleşmesi ile ilgili kavramsal bir araştırma yapılmış ikinci bölümde ise 541 üniversite öğrencisine dijital video yayıncılığı ile ilgili bir anket çalışması uygulanmıştır. Yapılan anket çalışmasında video içeriği içeren sosyal medya platformlarının bugünü ve geleceği hakkında öngörüler derlenmiştir. 2024 yılında en çok beğenilen sosyal medya video platformlarının on yıl sonra 2034 yılında aynı popülerliğe sahip olup olmayacağına yönelik bir projeksiyon yapılmıştır. Araştırma sonucunda Instagram, YouTube ve TikTok platformlarının 2030'lu yıllarda da popülerliğini sürdüreceği ve günümüzde popüler olan sosyal medya platformlarında video yayıncılığının daha da yaygın bir hale gelerek dijital video yayıncılığının en önemli ve tek yayın formatı olacağına dair öngörüde bulunulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Video Yayıncılığı, Sosyal Medya, Dijital Video,

ABSTRACT
Information acquisition and communication processes have been a field that has developed with the development of technology. Developing technology and the advanced technological devices that have emerged as a result of its reflection have affected our daily lives both directly and indirectly. Today, technology is a determining factor in many processes, from our interactions with our social environment to our purchasing habits. Digital transformation has affected the media as well as all sectors. Developments in internet speed have further developed multimedia and thus digital media has realized the convergence theory by encompassing traditional media. As a result of this digital transformation in the media, digital broadcasting has become a new method for the production and consumption of radio and television broadcasts. Digital publishing has created a new environment for the production of all kinds of content, from text to graphics, audio to video. Video publishing plays a major role in digital publishing. In this study, a research

on digital video publishing and the digital video platforms has been conducted. In the first part of the study, conceptual research on video broadcasting and its digitalization was conducted, in the second part, a questionnaire study on digital video broadcasting was applied to 541 university students in Turkey. In the survey, predictions about the present and future of social media platforms containing video content were compiled. In 2024, a projection was made as to whether the most popular social media video platforms would have the same popularity ten years later in 2034. As a result of the research, it was predicted that Instagram, YouTube and TikTok platforms will continue to be popular in the 2030s and that video publishing on today's popular social media platforms will become even more widespread and digital video publishing will become the most important and only publishing format.
Key Words: Digital Transformation, Video Publishing, Social Media, Digital Video.

Giriş

Dijital medya çağında üretim ve dağıtım hızla gelişiyor, gazetecilik algısı da geleneksel gazetecilik biçimlerini değiştiriyor. Günümüzde basılı gazetelerin okuyucuları var; Televizyon kanalları izleyiciye önceden belirlenmiş zaman ve formatlarda izleyicilerine içeriklerini sunuyor, web siteleri, sosyal medya hesapları ve mobil uygulamalar alanında varlıklarını sürdürüyorlar. Günümüzde birçok geleneksel medya tabanlı şirket bu hibrit yapı içerisinde ortaya çıkmış ve diğer etkileşimli çevrimiçi medya oynatıcılarıyla giderek daha fazla rekabet etmektedir. İnternetin sağladığı "gerçek zamanlı bilgi"ye yönelik toplumsal talep, gazetecilikte "son dakika haber" ve "doğrulama" gibi kavramların işlevlerine meydan okumuştur. Günümüzde bilgi, elde edildiği andan itibaren paylaşılması gereken bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Rekabet sadece muhabirler ve haber kuruluşları arasında değil, blog yazarları, yurttaş gazeteciler, sosyal medya kullanıcıları, yer sağlayıcılar gibi kişiler arasında geçmekte ve tüm bu oyuncular haber üretimi ve dağıtımında söz sahibi olmaya çalışmaktadırlar.

Televizyon yayıncılığı son yıllarda video ve bilgisayar teknolojisinin gelişmesi nedeniyle değişime uğramıştır. Bu değişim, televizyon içerik üretim ve yayın sistemlerinde dijital üretim ve yayın tekniklerinin hızla yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmeler arasında dijital bant formatları, bilgisayarlı düzenleme birimleri, video ve haber otomasyon sistemleri, video sıkıştırma teknikleri, dijital yayın uyduları, yüksek çözünürlüklü dijital televizyon, İnternet televizyon yayıncılığı ve sanal paket teknolojisi yer almaktadır. Bilgisayar, iletişim ve tüketici elektroniğindeki son gelişmeler, multimedya içeriğinin giderek büyüyen izleyicilere sunulmasına olanak tanımıştır. İnternet üzerinden her gün daha fazla dijital ses ve video verisi yayınlanmaktadır. Geleneksel televizyon yayıncılığı dijital ve etkileşimli çağa doğru ilerlemektedir. İnsanlar yüksek hızlı internete DSL ve kablolu modemler gibi bağlantılar aracılığıyla bağlanmaktadır (Wang ve Diğerleri, 2003: 151). Tüm bu faktörler gelecekte televizyonun internetle entegre olacağı, evlerdeki eski televizyonların yerini interaktif web televizyonların alacağı tezini geliştirmiştir. Dijital ses ve video kayıt teknikleri televizyon yapımında, yayın sistemlerinde ve alıcı uçlarında yaygın olarak benimsenmiştir. Günümüzün televizyon yayıncılığı endüstrisi, izleyicilerin keyif alabileceği çok çeşitli seçeneklerle yüksek kaliteli video ve ses içeriği sunmak için doğru dijital prodüksiyon ve yayın ekipmanına ihtiyaç duymaktadır.

Elektronik endüstrisi, Ar-Ge faaliyetlerinin önemli bir bölümünü yayın sınıfı dijital ekipmanlara odaklamaktadır. Bu durum çok kısa bir süre içerisinde teknolojinin ani bir şekilde dijital video teknolojisine geçmesinin de önünü açmıştır.

Dijital teknolojilerin gelişmesi ile video yayıncılık formatları gelişmiş, video kayıt cihazları akıllı telefonlara sığmış, profesyonel kameramanlar tarafından yapılan video çekimleri basit bir telefon kullanıcısının çekimlerine dönüşmüştür. Bu dönüşüm video formatının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Kuramsal Çerçeve

.Dijital Video Kavramı

Dijital video, hareketli görüntülerin (video) şifrelenmiş dijital veriler biçiminde elektronik temsilidir. Bu analog videonun tam tersidir. Dijital video, hızlı bir şekilde art arda görüntülenen bir dizi dijital görüntüden oluşur (Sciencedirect.com: 2023).

Dijital video ilk olarak 1986 yılında Sony D1 formatıyla tanıtılmıştır. Sıkıştırılmamış standart çözünürlüklü bileşen video sinyallerini dijital formatta kaydeder. Sıkıştırılmamış formatlara ek olarak günümüzün popüler sıkıştırılmış dijital video formatları H.264/MPEG-4 AVC ve MPEG-4'tür. Dijital videoya yönelik modern ara bağlantı standartları arasında HDMI, DisplayPort, Dijital Ekran Arayüzü (DVI) ve Seri Dijital Arayüz (SDI) gibi ses ve video konnektörleri bulunur. En eski dijital video formatları 1970'lerde sıkıştırılmamış darbe kod modülasyonu (PCM) videosuyla başlamıştır.

.Dijital Video Devrimi

Analog video kaydından bu yana hareket yakalama teknolojisindeki en önemli değişiklik, film ve videodaki gibi kimyasal veya elektriksel bilgi yerine görüntü ve sesleri kaydedip bunları dijital verilere dönüştüren dijital cihazların geliştirilmesi olmuştur. Dijital sistemler, tüm bilgilerin 0 ve 1'lerin birleşimi olarak kaydedildiği "ikili verilerden" oluşur. Yani CCD tarafından kaydedilen voltaj 0 ve 1 sayılarına dönüştürülür. Belirli bir voltaj değerini ikili sistem verilerine dönüştüren bir dönüştürücü cihaz (ADC - Analog to dijital dönüştürücü) sayesinde elde edilmiştir. CCD çok küçük parçalardan oluşur. Görüntüler, her biri CCD'nin belirli alanlarına düşen ışık miktarını temsil eden bir dizi ikili sayıdan oluşan veriler olarak kaydedilir. Tüm bu veriler bir görüntü oluşturur (Mitra, 2010). Dijital video, analog videodan daha kalitelidir. Bunun nedeni, önceki bölümde bahsettiğimiz analog video işleme ve çoğaltmada meydana gelen dijital sinyal bozulması veya üretim kaybının olmamasıdır. Düzenlemede olduğu gibi, analog sinyal her yeniden kaydedildiğinde "sinyal gürültüsü" artar ve bu da görüntü kalitesinin düşmesine neden olur.

Örneğin filmdeki özel efektler için gerekli olan çift pozlama yapılırken görsel gren miktarı artar. Bu nedenle eski bilim kurgu filmlerindeki görsel efektler aynı kalıyor. Ancak dijital sinyallerde "1", "1"dir. "0" ise "0". Bu sayılar arasında bozulmaya neden olabilecek gri alan yoktur. Dijital bir görüntü, on, yirmi veya elli kez kopyalanmış olsa bile orijinal görüntüyle tamamen aynıdır. Bu nedenle dijital bantlara bazen "klon" adı verilir. Tıpkı CD dinlerken duyduğumuz cızırtılı sesi artık duymadığımız gibi, dijital video görüntü kalitesi de önemli ölçüde arttı.85 Dijital video kameralar, merceğe giren görüntüyü ve mikrofondan geçen sesi ikili sisteme dönüştürüyor. Verilerin bilgisayarın anlayabileceği dile çevrilmesi. Dijital video kameraların avantajı tüm bu verileri kayıpsız olarak kaydedebilmeleridir. Saniyede yirmi beş kare hızla çekilen görüntü ve ses verilerinin miktarı çok büyüktür çünkü renk, parlaklık ve sesteki tüm farklılıklar dijital verilere dönüştürülür. Bu veriler kasete veya diske kaydedilir (Steward, 2002). Görüntü ve sesi tamamen dijital veri olarak kaydeden kameralar 1990'ların sonlarında ortaya çıkmaya başladı. Bu kameralar, DV (Dijital Video) adı verilen, on yedi kamera üreticisinin kabul ettiği yeni bir yarı profesyonel video formatında kaydedildi. DV'de devrim yaratan en önemli gerçek, tarihte ilk kez yarı profesyonel kameralarla çekilen görüntülerin dijital veri olarak kasetlere kaydedilmesidir (Canikligil, 2007).

Dijital video, film yapımcılarına birçok güçlü yaratıcı seçenek ve önemli ekonomik fırsatlar sağlamıştır. Ham negatifler olmadan film yapabilme yeteneği ve film yapımında yer alan çok pahalı laboratuvar süreçleri, bu fırsatları karşılayamayanlar için devrim niteliğindedir. Bu dijital devrimin yolunu açan şey, hareketli görüntü üretme maliyetini düşüren dijital video kameralar ve doğrusal olmayan düzenleme sistemleridir.

Dijital Videonun Temelleri

Günümüzde hızla değişen elektronik sektöründe ve yayıncılarda anahtar kavram "dijital

video"dur. Dijital video dijital videodur. Dijitalleşme, televizyon yayıncılığı da dahil olmak üzere iletişim altyapısındaki teknolojik gelişmelerin temel itici gücüdür. Sayısallaştırma kısaca ikili sistemdeki sayıları (bitler, ikili rakamlar) kullanarak bilgilerin kodlanması olarak tanımlanabilir. Dijitalleştirme, ses, hareketsiz görüntüler ve animasyonlar gibi farklı türdeki kaynak materyallerin, dijital formatta temsil edilen evrensel, kompakt ve iletilebilir bir bilgi akışına dönüştürülmesini sağlar. Dolayısıyla geleneksel televizyon teknolojisinden internete kadar çeşitli ortamlarda veri dağıtım ve paylaşımının kalitesi elde edilmektedir (Grünwald, 2001: 720). Bilgisayarlar, dijitalleştirme tekniklerini kullanan teknolojinin tipik bir örneğidir ve bugün dijital video teknolojisindeki temel ekipmanlardan biridir. Bilgisayarlar, elektrik akımının milyonlarca elektronik devreden (devre açık-1) geçip geçmeyeceği (devre kapalı-0) prensibine göre bilgi üretir ve işler (Fales ve Diğerleri, 1988: 43). Başka bir deyişle bilgisayarlar, üzerinden elektrik akımı geçse de geçmese de, bu mikro ölçekli elektronik mantık devrelerine atanan değerlerle işlemleri gerçekleştirir (Akbay, tarihsiz). Bu sayede hareketli bir görüntüyü oluşturan renk, parlaklık, hareket gibi nitelikleri tanımlayan veri kodları, diğer herhangi bir bilgi türü gibi işlenip yayınlanabilmektedir. Yarı iletken davranışı adı verilen bir özellik sayesinde ikili rakamlar oluşur. Yarı iletken malzemeler (silikon, germanyum gibi elementlerden veya bu elementlerin ve karbon benzeri elementlerin bileşiklerinden yapılan mantık devreleri), yarı iletken durumu olarak adlandırılan belirli bir voltaj değerinin altındaki bir elektrik akımına maruz kaldıklarında yalıtkan özellikler sergilerler. Bu eşik voltaj değerinin üzerinde bir akım uygulandığında iletken özellikler. Bu şekilde güç geçtiğinde "1", güç geçmediğinde "0" eşlenir. Milyonlarca yarı iletken devreden elde edilebilecek farklı 0 ve 1 kombinasyonları, hesaplama işlemlerini gerçekleştiren bilgi kodunu oluşturur. Bu bilgi kodları çeşitli programlama teknikleri sayesinde oluşturulmakta ve bu tekniklerle hazırlanan yazılımlar aracılığıyla işlenebilmektedir. Yarı iletken yapılara dayanan tüm elektronik devrelerin çalışma mantığı bu temele dayanmaktadır. Girişleri, görüntüleri ve ses sembollerini mikroelektronik mantık devrelerinden geçen potansiyel elektrik akımlarına atayarak kodlama, hesaplama ve anlamlandırma. Programlama teknikleri yardımıyla video bilgileri bu mantık devreleri aracılığıyla kodlanıp işlenebilmektedir. Dolayısıyla bu amaç için tasarlanmış standart kişisel bilgisayarlarda ve elektronik ekipmanlarda ne tür rengin (kromatiklik - renk bilgisi) ve parlaklık düzeyinin (parlaklık - parlaklık bilgisi) açık ve kapalı devrelerin hangi durumunun ifade edildiği ve kullanıldığının tanıtılması mümkündür. Bu bağlamda donanım (kişisel bilgisayar, iletişim uydusu, dijital bant formatı VTR veya televizyon vericisi vb.) kullanıcının komutuna göre kendisine yüklenen dijital video sinyalini işleyip saklayabilir, sabit diske, bellek çipine iletebilir. veya dijital. 0 ve 1 saniye şeklinde video kaydı. Tüm bu işlemlere toplu olarak dijital video işlemleri (kısaca dijital video) denir. Dijital bir cihazın bileşenleri, dirençler, kapasitörler, diyotlar, bipolar transistörler ve MOS transistörleri adı verilen temel cihazları içerir. Tüm bu bileşenlerin ana işlevi, dijital kodu üreterek, yönlendirerek veya saklayarak işlemektir (Xiao, 2-4: 2004). Telekomünikasyon altyapısını oluşturan tüm dijital video ekipmanları, kişisel ve kişisel bilgisayarlar ve cihazlar bu temel bileşenleri içerir. Sonuç olarak, aynı veya eşdeğer donanımlardan oluşan altyapı açısından 0'lara ve 1'lere indirgenmiş bir dünyada, dijital televizyon yayıncılığı, multimedya sunumu, internet iletişimi gibi faaliyetler arasındaki sınırlar bulanıklaşıyor. Farklı sektörlerin bu ortak yönleri sayesinde aynı temelde anlaşmalara varılabilmektedir. Bu durum, bilgisayar teknolojisi ile televizyon yayıncılığının gelecekteki entegrasyonu için teknik koşulları yaratmaktadır. Bugün ülkemizde hem akademik çevrelerde hem de yayıncılık sektöründe "dijital video" kavramı, evde veya işyerinde standart bir kişisel bilgisayarda video işleyebilme yeteneği olarak anlaşılmaktadır. Ancak dijital video, dijital sinyallerin bilgisayar teknolojisi de dahil olmak üzere çeşitli ekipmanlar tarafından işlenmesini ve iletilmesini kapsayan genel bir teknik addır. Örneğin yıllardır elektronik video kameralarda, tıbbi ve astronomik görüntüleme sistemlerinde ışık sensörü olarak kullanılan CCD çipi aslında bir dijital video bileşenidir. Geleneksel analog ekipmanlarda dijital verileri işleyen kartlar ve araçlar bulunur (örneğin, videokaset kaydedicilerde kullanılan Time Base Corrector - TBC

kartları). Öte yandan dijital uydu alıcıları ve antenler kullanılarak izlenebilen yayınlar da aynı teknik kullanılarak yapılmakta ve bu tema içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla dijital video oldukça geniş ürün yelpazesini barındıran bir teknoloji kategorisidir. Aslında ilk modelleri 1970'lerde yaratıldı. Ancak video kayıt ortamında dijital tekniklerin yaygınlaşması (yeni dijital video kaset formatları, yüksek hızlı, yüksek kapasiteli sabit diskler vb.) ve masaüstü bilgisayarların işlemci hızları ve RAM kapasitesi, video işlemeyi kolaylaştıracak ölçüde önemli ölçüde gelişmiştir. mümkün. Son yıllarda bu tür ürünler tüketici elektroniğinde popüler hale gelmiştir. Bir yandan bu popülerliğin etkisi, diğer yandan yayıncılık sektörünün donanım gereksinimleri nedeniyle dijital video, giderek geleneksel analog video teknolojisinin yerini alıyor.

Analog (örnek), orijinal haliyle kaydedilebilen, saklanabilen, işlenebilen ve aktarılabilen bilgiyi ifade eder (Cotton ve Oliver, 1997: 16). Analog video ile dijital video arasındaki fark şudur: Dijital video, tüm sesleri ve görüntüleri yalnızca 0 ve 1 saniyede temsil eder. Analog video ise elektrik akımı gibi sürekli değişen sinyallerle ses ve görüntü üretir. Yani dijital videoda yalnızca 0'lar ve 1'ler bulunurken, analog videoda sayısız ara değer bulunur (Atabek, 2001: 36-37). Analog sinyaller, örnekleme sisteminin elektronik devresindeki hatalardan ve orijinal sinyalin iletim sistemindeki kısmi arızalardan kaynaklanan gürültüye karşı hassastır (Cotton ve Oliver, 1997: 16).

.Dijital video türleri

MP4 : MP4 (MPEG-4 Bölüm 14) en yaygın video dosyası formatıdır. Apple'ın tercih ettiği format olan MP4, diğer birçok cihazda oynatılabilir. Videoyu, ses dosyalarını ve metni depolamak için MPEG-4 kodlama algoritmasını kullanır ancak diğer formatlara göre daha az tanım sunar. MP4; YouTube, Facebook, Twitter ve Instagram'da yayınlanan videolarda iyi çalışır.

MOV: MOV (QuickTime filmi); Yüksek kaliteli video, ses ve efektleri saklar ancak bu dosyalar oldukça büyük olabilir. Apple'ın QuickTime Player'ı için geliştirilen MOV dosyaları, Windows için QuickTime'da oynatmak için MPEG-4 kodlamasını kullanır. MOV, Facebook ve YouTube tarafından desteklenmektedir ve TV'de izlenmeye uygundur.

WMV: WMV (Windows Media Viewer) dosyaları iyi video kalitesi ve MOV gibi büyük dosya boyutları sunar. Microsoft, Windows Media Player için WMV'yi geliştirdi. YouTube WMV'yi destekler. Apple kullanıcıları bu videoları görüntüleyebilir ancak Apple için Windows Media Player'ı indirmeleri gerekir. WMV'de kendi en boy oranınızı seçemeyeceğinizi unutmayın.

AVI: AVI (Ses Video Arası); Windows, Mac ve Linux makinelerinde bulunan hemen hemen tüm web tarayıcılarında çalışır. Microsoft tarafından geliştirilen AVI, yalnızca yüksek kalite değil, aynı zamanda büyük dosya boyutları da sunuyor. YouTube tarafından desteklenmektedir ve TV'de izlemek için idealdir.

AVCHD: Yüksek çözünürlüklü video kodlama, yüksek çözünürlüklü video içindir. Panasonic ve Sony dijital video kameralar için üretilen bu dosyaların, tanım kaybı olmadan kaydedilmesi kolaydır.

FLV, F4V ve SWF: Flash video formatları FLV, F4V ve SWF (Shockwave Flash), Flash Player için tasarlanmıştır, ancak genellikle YouTube'da video akışı yapmak için kullanılır. Flash iOS cihazları tarafından desteklenmiyor.

MKV: Rusya'da geliştirilen Matroska Multimedya Konteyner formatı ücretsiz ve açık kaynaktır. Hemen hemen tüm codec bileşenlerini desteklemesine rağmen birçok program bu formatı desteklememektedir. Videonuzu TV'de veya PC'de VLC veya Miro gibi açık kaynaklı bir medya oynatıcı kullanarak izlemek istiyorsanız MKV akıllıca bir seçimdir.

WEBM veya HTML5: Bu formatlar, kişisel veya iş web sitenizdeki gömülü videolar için en iyi seçimdir. Bunlar küçük dosyalar olduğundan hızlı yüklenir ve kolayca yayınlanır.

MPEG-2: Videonuzu DVD'ye yazmak istiyorsanız H.262 codec'li MPEG-2 en iyi seçimdir.

Dijital video kameralar son on yılda baş döndürücü bir hızla büyümüş ve çeşitlenmiştir. Üst düzey kamera modelleri teknik beklentileri sürekli yükselttiğinden, yeni bir kamera modeli

birkaç yıl içinde demode hale gelebilir. Bu kameraları incelerken kullanım alanına, çözünürlüğüne ve kayıt ortamının yapısına (kaset, hafıza kartı) göre yarı profesyonel ve profesyonel olarak sınıflandırmak gerekir.

Dijital Video ve Habercilik

İnsanoğlu, kendi deneyimlerinin ötesinde öğrenme yönünde doğal bir içgüdüye sahiptir ve doğrudan deneyimlenemeyen olaylardan haberdar olma ihtiyacı duyar. Buna göre yaşamlarını düzenlemelerine ve yaşadıkları toplumu keşfetmelerine yardımcı olacak özel bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu bilgiyi paylaşmak topluluk oluşturmak ve insan ilişkileri kurmak için temeldir (Kovach ve Rosenstiel, 2007: 23). İletişim, yaşamımızı sürdürmek, kendimizi korumak ve sosyalleşmek için ihtiyaç duyduğumuz bilgileri nasıl elde ettiğimizin en temel unsurudur. Toplumun ihtiyaç duyduğu bu haberi ulaştırmak için insanlık bir gazetecilik sistemi geliştirmiştir. Video gazeteciliğinde videolar belgesellerle aynı bakış açısıyla üretilir. Genel olarak video gazeteciliği fikri "Kameralı Adam" filmiyle önerildi (Vertov, 1929). Vertov'un Sine-göz teorisi ve Jean Rouch'un Robert Flaherty'nin filmlerinden ilham alan sinema vérité (gerçek sinema) yaklaşımı video gazeteciliğinin temelini oluşturur. Bu bağlamda Vertov'un ilk filmi çekmesi ve belgesele önemli bir katkı sağlaması, bugün anladığımız şekliyle gazetecilik biçimi olarak video gazeteciliğin çıkış noktasının belirlenmesinde bir diğer önemli noktadır. Bunu akılda tutarak Rosenblum, videografçılara videolarını oluştururken önemli noktaları takip etmelerini tavsiye ediyor. Öncelikle geleneksel kameramanlardan farklı olarak video muhabirlerinin tripod gibi bir kamera sabitleme sistemi yoktur. Yine geleneksel muhabirlerden farklı olarak röportaj sırasında not almak için ellerinde defter yerine kamera bulunacak. Bir muhabirin not defteri otomatik olarak onun kamerası haline gelir. Rosenblum, beyaz ve odak ayarları da dahil olmak üzere tüm kamera ayarlarını otomatik olarak açtı; İstenmeyen otomatik odaklamayı ve sarsıntı nedeniyle görüntülerin bozulmasını önlemek için geniş açılı bir lens veya dönüştürücü önerilir. Gerçekçilik her zaman önce gelmelidir; bu nedenle kesinlikle gerekmedikçe ortam aydınlatması için ek aydınlatma veya hatta kamera üzeri aydınlatma kullanılmamalıdır.

1990'lı yıllarda video kayıt cihazlarının ortaya çıkışı ve bilgisayar teknolojisinin ortaya çıkışı, video gazeteciliğinin yeni bir gazetecilik biçimi haline gelmesinin yolunu açmıştır. O yıllarda televizyon kanallarına bağımlı olan video muhabirleri, 2000'li yıllarda başlayan internetin hızlı gelişiminden etkilenmiş; Web 2.0, sosyal medya ve ağların, kablosuz ağların ve cep telefonlarının gelişimi televizyon yayıncılığına bağımlılıktan kurtulmuştur.

. İnternet ve mobil teknolojinin gelişmesiyle birlikte yurttaş gazeteciliğinin de video gazeteciliğe doğru ilerlediği görülmüştür. Her ikisi de geleneksel medyaya olan güvenin azaldığı bir ortamda yeni kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Biri profesyonel, diğeri amatör bir çaba gibi görünebilir ancak birbirinden beslenen ve paylaşılan film ve televizyon gelenekleri, bunların birbirinden tamamen bağımsız olarak değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Son beş yılda dünya çapındaki toplumsal hareketler, kitle kaynaklı görüntülerin hızla yayıldığı ve herkesin gazeteci, muhabir ya da muhabir olduğu bir ortama tanıklık edilmiştir. Hızlı prodüksiyon, hızlı geri dönüş ağıyla birleştiğinde video, günümüzde kullanımda en hızlı büyüyen görsel ve işitsel üründür.

Başlangıçta yerel TV kanalları maliyetlerini düşürmek ve hızı artırmak için gerekli olanakları sağlayan video gazeteciliği, bu bağlamda geleneksel medyanın da ilgi alanına girmiştir. Geleneksel medyada zaman eşittir paradır, dolayısıyla video gazeteciliği verimli zaman yönetimine ve maliyetlerin azaltılmasına olanak tanımaktadır. Video gazeteciliği, anlatı dili, biçimi ve tarzı olarak belgeseli de içeren sinemadan beslenir ve bu çerçeveden yararlanır; Bu çalışmanın “Video gazetecilerinin haber üretim süreci” bölümünde de tartışıldığı gibi, video gazeteciliği belgesel ve sinema vérité'nin (gerçekçi film) bir alt türü olarak metinlerarasılık yaratmaktadır.

Türkiye'de Dijital Yayıncılık

Türkiye'de dijital yayıncılık tartışması 1999 yılında art arda iki dijital platformun kurulmasıyla başlamıştır. Bu platformlardan ilki Uzan Grubu'na ait Star Digital; Diğeri ise Doğan Holding ve Çukurova Grubu iş birliğiyle DigiTurk adı altında kurulan iki işletme olmuştur. Bu iki platformu, Türkiye'nin ilk paralı TV'si Cine 5'in sahibi olan Avrupa ve Amerika Holding'in kurduğu Cinedigital takip etmiştir.

Türkiye'de dijital platformların fiilen yayılmaya başladığı 2000 yılının ilk yarısı, düzenleyiciler ile yayın platformları arasındaki gerilimi ve alanın nasıl düzenleneceğinin belirsizliğini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Burada tarafların soruna yaklaşımı, Türkiye'de özel televizyonun yayınlandığı dönemdeki tartışmayla benzerlik taşımaktadır.

Türkiye'de dijital yayıncılık konusu ilk kez 1998 yılında düzenleyici kurum ile hükümet arasında görüşülmüştür. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), dijital frekans planına ilişkin çalışmasını 1998 yılında tamamlayarak Başbakanlığa başvuruda bulunmuş ve Başbakanlık tarafından yayınlanan genelge uyarınca dijital yayın çalışması yapılmasına karar vermiştir. RTÜK ve diğer kamu kurumlarının katılımıyla. RTÜK, bu çalışmaların sonuçlarını Kasım 1999'da Ulaştırma Bakanlığı Haberleşme Yüksek Kurulu'na göndermiş ve hazırlanan raporda Ulaştırma Yüksek Kurulu'ndan alınacak tedbirlerin belirlenmesini istemiştir.

RTÜK'ün başvurusunun üzerinden yaklaşık 6 ay geçmesine rağmen resmi bir yanıt alınamayınca Star Dijital ve DigiTürk, Karayolu Ulaştırma Bakanlığı'na yazı göndererek yayına başlamıştır. RTÜK, bu yayınların izinsiz olarak durdurulması gerektiğini, aksi takdirde suç duyurusunda bulunulacağını söyleyerek yanıt vermiştir. Yayınların devam etmesi üzerine RTÜK, bu yayınların Türksat ve Eutelsat uyduları üzerinden yayınlanmasına izin vermesi nedeniyle Türk Telekom'a ceza davası açma ve uyarı gönderme kararı almıştır (Taş, 2000).

Bu olaylarla ilgili olarak İletişim Yüksek Kurulu, dijital yayıncılık konusunu görüşmek üzere Haziran 2000'de olağanüstü toplandı. Bu toplantıyı "olağanüstü" kılan en büyük etken, Milli Güvenlik Kurulu'nun hükümete "dijital yayıncılığın usul ve esaslarını belirlemesi" yönünde öneriler sunmuş olmasıdır. Toplantıda konuyla ilgili bir çalışma grubu oluşturuldu ve RTÜK'ün sahip olduğu düzenleme haklarının İletişim Başkanlığı'na devredilmesine karar verildi.

Dijital yayıncılık konusu RTÜK'ün çalışma planına 1998 yılında, dijital platformlar hayata geçmeden önce girmiş olsa da ilk düzenlemenin bu kadar geç yapılmış olması oldukça düşündürücüdür. Bu gecikmenin temel nedeni Türkiye'de analog frekans tahsisinin üç denemeye rağmen başarısız olmasıdır. Yani frekans tahsislerinin henüz yapılmadığı ve tüm düzenleyici projelerin henüz bu konuya odaklanılmadığı bir yayın ortamında dijital platformlarda uydu yayınına başlanması, tamamlanmamış analog frekans ihalesi sürecini artırmıştır.

Türkiye'de dijital yayıncılığa ilişkin mevzuat sorunları ve ekonomik kriz, kablolu yayıncılığın dijitalleşmesini olumsuz etkilemiştir. Mart 2000'de kablolu TV'de yayınlanan 45 kanalın yanı sıra 14 yabancı dijital kanalı da kablolu ağına dahil eden Türk Telekom, Ankara, İstanbul ve İzmir'de pilot programlar başlatarak kanal sayısını 90'a çıkarmayı planlamış ancak bu verimli olmamıştır.

Türk kablolu TV yayıncılığının temel sorunlarından biri, kablolu yayın ortamında sunulan kanalların analog vericiler üzerinde ücretsiz izlenebilmesidir. Türkiye'de kablolu yayıncılığın yolu, kablolu yayıncılığın başlangıcında uygun strateji eksikliği ve mevzuatta netlik eksikliği nedeniyle büyük ölçüde tıkanmıştı. Ayrıca Türkiye'nin sürekli değişen ekonomik dengeleri kablolu yayın altyapısının çalışmalarını olumsuz etkilemiş, kablolu yayın penetrasyonu istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Ayrıca sabit platformlar üzerinden uydu yayınına geçilmesiyle birlikte kablolu televizyon yayıncılığı çekiciliğini yitirmiş ve planlanan yatırımların değeri düşmüştür. Türk Telekom'un eski Genel Müdürü İbrahim Hakkı Alptürk, Mayıs 2001'de yaptığı bir açıklamada, dijital yayına Mart 2000'de başlayacağını açıklamış ve Türk Telekom'un neden bunu yapmadığını şöyle açıklamıştır: "Son dönemdeki belirsizlik bizi zorladı. Kendinize iyi bakın, bekliyoruz." Bu belirsizlik her ne kadar RTÜK ile dijital platformlar arasındaki ilişkiyle ilgili

olsa da öncelikle ekonomik kalkınmayla ilgilidir. Abonelerin fiili bağlantı ücretleri 65 ile 86 dolar arasında değişirken, abonelerden alınan ücretin 22 dolar civarında olduğunu söyleyen Alptürk, kablo şirketlerinin aradaki farkı ödediğini ve abonelerden aldıkları sabit ücretleri bölüştüğünü söyledi. Türk Telekom ile bu alanda faaliyet gösteren firmalar arasında 2-2,5 dolar var. Uzun yıllar kâr etmeden çalışmak zorunda kaldı. (http://arsiv.hunyetim.com.tr/hur/turk/01/05/27/turkiye/59tur.htm, 2023).

5. Dijital video yayıncılığının geleceği hakkında

Uğur Karakullukçu, dijital yayıncılığın geleceği hakkında: "Dijital yayıncılıkta işlerin iyiye gittiğini düşünüyorum. Özellikle önümüzdeki yıllarda geleneksel medyanın dijital teknolojiye biraz uyum sağlaması halinde bunun mümkün olabileceğini düşünüyorum. Konvansiyonel medya şu anda yenilgiyi kabul etmiyor ve hastalığını kabul etmeyenleri tedavi edemiyor. Bir noktada geleneksel medya bu hastalığı tanıyacak ve tedavi arayacak; Dolayısıyla burada rekabet olacağını düşünüyorum. Yakın vadede bir ihtimal demiyorum ama ülkemizde yaşanan gelişmelere göre bazı şeylerin değişeceğini düşünüyorum çünkü orada büyük sermayeler var ve ayağa kalkılacak bir durum ortaya çıkabilir. Büyük Britanya örneğinde görüldüğü gibi ülkemizdeki yayıncılık daha dengeli ve dünya standartlarıyla aynı çizgide yapılabilir. Dijital bundan daha mı zayıf olur diye sorarsak, bence dijital hiçbir zaman zayıf olmayacak, artık ya dijitale uyum sağlayacaksınız ya da yok olup gideceksiniz, başka çare yok."

Serkan Akkoyun ise dijital yayıncılığın geleceği hakkında "Türkiye'nin sadece spor yayıncılığında değil, gazetecilik, dergi ve eğlence alanında da tam dijital yayıncılığa geçeceğini düşünüyorum. Çocuklarımız ve torunlarımız televizyonu büyük bir bilgisayar ekranı gibi ele alacak, televizyon programı olarak düşünmeyecekler. Benim beklentim içeriğin biraz daha iyi olması yönünde. Kısacası yakın gelecekte tamamen dijital baskı olacağını ve kaliteye kullanıcının karar vereceğini düşünüyorum." demiştir.

Geleneksel medyanın dijital dönüşüm karşısında her geçen gün dijital medya karşısında zayıf kalması video haberciliğini de ön plana getirmiştir. Video haberciliği özellikle sosyal medya platformlarının ön plana getirdiği kısa videolar ile daha da önem kazanmıştır. Günümüzde tüm dünyada en popüler olan ve en çok kullanılan sosyal medya platformları aslında bir dijital video platformuna dönüşmüştür. YouTube tek başına bir dijital video mecrası olarak bu alanda liderliği elinde tutarken, Faebook, Instagram, TikTok, Twitter gibi sosyal medya platformları her geçen gün platformlarının video özelliklerini geliştirerek adeta birer video platformuna dönüşmüşlerdir. Bu platformlarla gayretleri ile yaygınlaşan kısa videolar beraberinde hızlı haberciliği de ön plana getirmiştir. Önceleri eğlence amaçlı hazırlanan dijital videolar haberciliğin dijital medya ile bütünleşmesi ile birlikte yerini daha çok haber videolarına bırakmıştır. Özellikle yurttaş haberciliğinin gelişmesi kısa haber videolarının yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Yurttaş gazetecilerin yanı sıra kurumların da haber videoları hazırlaması ve bu alanda aktif yer alması sosyal medya platformlarının birer video platformuna dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

4.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada sosyal medya platformlarının artık en önemli içerik formatı haline dijital video kullanımı hakkında bir betimsel araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında 541 üniversite öğrencisine dijital video izleme alışkanlıkları ile ilgili bir anket düzenlenmiştir. İstanbul il sınırları içinde faaliyet gösteren üç vakıf iki devlet üniversitesinin yerleşkelerinde 01-31 Mart 2024 tarihleri arasında yüz yüze uygulanan anketlerde üniversite öğrencilerinin dijital videoları hangi platformdan izlemeyi tercih ettikleri, hangi türde dijital videolar izlemeyi tercih ettiği ve araştırmanın uygulandığı tarih olan 2024 yılından on yıl sonra hangi dijital video platformunun hangi oranda kullanılacağına dair öngörüleri sorgulanmıştır.

Araştırmanın amacı dijital medyada en önemli içerik formatlarından biri olan dijital videoların hangi platformlardan takip edildiği ve hangi türde hazırlanan dijital videoların hangi oranda izlendiği konusunda bir betimsel analiz yapmaktadır. Dijital dönüşümün en önemli çıktılarından biri olan dijital video formatının günümüzde ve gelecekteki konumu hakkında bir değerlendirme

yapmak ve gelecekteki konumu hakkında öngörüde bulunmak adına önem arz etmektedir.

5.Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıdaki gibi derlenmiştir:

	(n)	(%)
Erkek	268	49.5
Kadın	273	50.5
Toplam	541	100

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılanların yüzde 49,5 'i erkek, yüzde 50.5'i ise kadındır. Araştırmada kullanılan gönüllü deneklerin yüzde 37,1 'i vakıf üniversitesi, yüzde 62.9'u ise devlet üniversitelerinde eğitim gören öğrencilerdir.

	(n)	(%)
Vakıf Üniversitesi	201	37.1
Devlet Üniversitesi	340	62.9
Toplam	541	100

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Eğitim Gördüğü Üniversiteler

Araştırmaya katılanların yaş aralıklarına bakıldığında yüzde 46.9'u 18-20 yaş , yüzde 40.8'i 21-23 yaş aralığında yüzde 12,3 'ü ise 24 yaş ve üstü öğrencilerden oluşmaktadır.

	(n)	(%)
18-20	254	46.9
21-23	221	40.8
24 ve Üstü	66	12,3
Toplam	541	100

Tablo 3. Araştırmaya Katılanların Yaş Aralıkları

Araştırmada katılımcılara dijital video yayıncılığının geleceği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen görüşlere göre katılımcıların dijital video yayıncılığının avantajları hakkındaki belirttikleri ve en çok tekrarlanan görüşler tablo 4'te derlenmiştir.

İnsanların TV'ye ayıracak zamanı yok bu bir zaman kaybıdır ve öyle olmaya da devam edecektir. Bu nedenle dijital medya kısa filmlerin sayısı artacaktır.
Video yayıncıları insanlarda bağımlılık yaratmaktadır. Pek çok insan canları sıkıldığında zamanlarını video izlemekle geçirmektedir.
Gelecekte hologram ve yapay zeka ile üretilen video yayıncılığı popüler olacaktır.
İzleyiciye söylenmesi gerekeni kısa bir sürede söyler bu nedenle avantajlıdır
Gelecekte teknoloji evrim geçirebilir ama hiçbir şey video yayıncılığının önüne geçemez
Video yayıncılığı sosyal medya aracılığı ile ulaşamayacağını kitlelere ulaşma imkânı sunmaktadır
Sadece bir tek akıllı telefonla içerik üretme imkanı sunmaktadır.
Hem izleyici hem de içerik üretenler hedefledikleri içeriğe hızlıca ulaşabilmektedir.
Dijital video içerikleri ile daha büyük kitlelere ulaşmak mümkündür
Görsel içerikler insanlara daha sevimli ve kolay gelir
Dijital video içerikleri akıllı televizyon, telefon, bilgisayar, tablet gibi farklı araçlardan izlenebilir.
Video yayıncılığı herhangi bir zaman diliminde herhangi bir mekânda izlenebilir.
Video ve görsel formatta hazırlanan içerikler diğer formatlara göre insanların daha kolay öğrenmesine yardımcı olur.
Arama motorlarının (SEO) optimizasyonunda avantajlı bir içeriktir. Arama motorlarında her an kullanıcıların karşısına çıkabilir.
Video yayıncılığı karmaşık konuları daha pratik / kolay bir biçimde sunulmasına olanak kılar
Üretim maliyeti açısından bakıldığında dijital video üretimi daha düşük maliyetli bir formattır

Tablo 4. Dijital Video Yayıncılığının Avantajları

Sıra	Platform	Tercih Oranı (%)
1	Instagram	29,42
2	YouTube	28,11
3	Tik Tok	16,99
4	Twitter	12,42
5	Linked In	4,57
6	Twitch	3,93
7	Pinterest	3,26
8	Snap Chat	1,31

Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Dijital Videoları İzlemeyi Tercih Ettikleri Platformlar

Sıra	Video İçeriği	Tercih Oranı (%)
1	Müzik	20,17
2	Eğitim	16,66
3	Eğlence	15,78
4	Bilgilendirici	10,52
5	Komedi	7,89
6	Ürün Tanıtımı	5,26
7	Haber	4,38
8	Seyahat	4,36
9	Oyun	3,50
10	Yaşam Tarzı	2,63
11	Politik	1,77
12	Belgesel	1,75
13	Makyaj - Bakım - Estetik	1,74
14	Dizi & Film	0,91
15	Çocuk Kanalları	0,88
16	Challenge Videolar	0,87
17	Gastronomi	0,85

Tablo 6. Araştırmaya Katılanların İzlemeyi Tercih Ettikleri Dijital Video Türleri

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin en çok izlemeyi tercih ettiği dijital videolar arasında müzik videoları ilk sırada yer almaktadır. Müzik videoları yüzde 20,17 oranında tercih edilirken eğitim içerikli videolar yüzde 16,66 ile en çok tercih edilen ikinci video türü olmuştur. Eğlence içerikli videolar ise yüzde 15,78 ile en çok tercih edilen üçüncü video türü olmuştur.

Platform	2024 Puan	2024 Sırası	2034 Puan	2034 Sırası
YouTube	2,02	1	2,31	1
Vimeo	11,08	12	10,90	13
Daily Motion	11,01	11	10,81	11
Instagram	2,38	2	3,16	3
Tik Tok	3,12	3	3,24	4
Facebook	5,73	5	7,77	7
Twitter	4,44	4	2,69	2
Linked In	7,22	7	6,87	6
Tumblr	10,59	10	10,87	12
Snap Chat	7,34	8	8,44	8
Pinterest	8,55	9	8,71	9
Twitch	7,12	6	6,16	5
Bigo Live	11,51	13	10,53	10

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Dijital Video Platformlarına Yönelik Düşünceleri

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine anketin yapıldığı dönemde en çok ziyaret ettiği ve en çok ziyaret ettikleri ve en çok dijital video platformlarını izledikleri platformlar sorulmuştur. Ankete en popüler on üç platformun adı yazılmış ve en çok kullandıkları platforma birden on üçe kadar derece vermeleri istenmiştir. Anketten en çok ziyaret ettikleri platforma "1" (bir) en az ziyaret ettikleri platforma ise "13" (on üç) yazılmıştır. Tüm katılımcıların verdiği cevapların ortalaması alınmış ve ortalaması en düşük puanı olan platform en çok takip edilen platform olacak şekilde belirlenmiş en yüksek puanı alan platform ise en az takip edilen platform olarak birden on üçe kadar sıralanmıştır.

Elde edilen ortalamalara göre katılımcıların en çok takip ettiği dijital video platformlarında birinci sırada YouTube, ikinci sırada Instagram üçüncü sırada ise Tik Tok yer almıştır. Katılımcılara benzer şekilde on yıl sonra 2034 yılında hangi dijital video platformlarının popüler olacağına yönelik düşünceleri sorulmuş ve dijital video platformlarını yine birden on üçe kadar sıralamaları istenmiştir. 2034 yılı öngörülerine bakıldığında araştırmaya bakıldığında katılımcılar yine en popüler dijital video platformunun YouTube olacağını belirtmiştir. İkinci sırada Twitter üçüncü sırada ise Instagram yer almıştır. Katılımcılar 2024 yılından 2034 yılına kadar geçecek olan on yıllık süreçte YouTube'un popülerliğini sürdüreceğini, Twitter'ın daha popüler olacağını ve Instagram ile Tik Tok'un önüne geçeceğini düşünmektedir.

Katılımcılar dijital video yayıncılığında iddialı konumda olan ve bir yandan da sosyal medya platformu olan YouTube, Instagram, Tik Tok, Twitter'ın önümüzdeki on yılda da popüler olacağını ve piyasaya yeni bir oyuncunun girmeyeceğini düşünmektedir. Diğer video platformları Vimeo ve Daily Motion'un gelecek yıllarda da az tercih edileceği ve YouTube'un bu alanda piyasayı domine etmeye devam edeceği araştırmada elde edilen bir diğer bulgu olmuştur. Üniversitelerde eğitim gören öğrencilerin araştırmada dikkat çeken bir diğer görüşü de Facebook'a yönelik görüşleri olmuştur. Facebook 2024 yılında video izlerken en çok kullandıkları beşinci platform iken bunun 2034 yılında yedinciliğe düşeceğini belirtmişlerdir. Katılımcılar on yıllık süreçte Linked In'in Facebook'tan daha popüler olacağını iddia etmişler ve Linked In'in 2034 yılında en çok tercih edilen altıncı platform olacağını Facebook'un ise yedinci sırada olacağını öngörmektedir.

SONUÇ

Günümüzde video içerikleri giderek daha popüler hale gelmektedir. Dünyada ve Türkiye'de hala en çok izlenen medya televizyon olmasına rağmen internetin ve özellikle mobil internetin kullanımı artmaktadır. Bu durum dijital video içeriklerinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Eğlence ve haber verme aracı olarak kullanılan dijital video bu yönüyle diğer içerik türlerinden farklılık göstermektedir.

Dijital yayınlar günümüzde hâlâ vazgeçilmez bir medya biçimidir. Ancak gelecekte yayınlanacak içeriklerin farklı bir bilgi arama modeline dönüşmesi mümkün olabilir. Teknoloji geliştikçe insanların medyaya karşı tutumları da değişmektedir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak medyayı, içeriği ve iletişim kanallarını değiştirmek çoğu zaman mümkün olmaktadır. Ancak kullanıcılar geliştirme için sağlanan araçları kullanmaya zorlanırsa kullanıcılar yalnızca kendileri için en kolay yaklaşımı kullanacaklardır. İçerik tüketmeye gelince, karmaşık süreçler, yavaş yükleme süreleri, yüksek ücretler, kullanımı zor tasarımlar ve zayıf ergonomiye sahip cihaz ve platformlar dijital alandaki tüketicilerden her zaman uzak durmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni medya çağının en önemli özelliği gazeteciliğin dijital ortamda yapılmaya başlanmasıdır. Metin, fotoğraf, ses ve video gibi çeşitli formatlardaki bilgilerin dijital olarak işlenmesi, geleneksel iletişim araçlarının çalışma şeklini önemli ölçüde değiştirmiştir. Dijital medya çağında birden fazla iletişim ortamının sağladığı

olanakları yalnızca tek bir iletişim ortamı sunabilmektedir. Özellikle hücresel teknoloji yaygınlaşmış ve akıllı telefonlar "yakınsama" ya da "entegrasyon" sürecinde en önemli araç olarak ortaya çıkmıştır. 2000'li yılların başında "weblog" adı verilen blogların ve daha sonra sosyal paylaşım sitelerinin ortaya çıkmasıyla birlikte vatandaşlar da haber içeriklerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaya başlamıtır. Yüksek çözünürlüklü fotoğraf ve video kaydı yapabilen cep telefonuna sahip her vatandaşın, son dakika haberlerinin profesyonel medya kuruluşları önünde çevrim içi olarak dağıtımı da dahil olmak üzere "içerik üretimine" katkıda bulunduğu bir döneme girdik.

Dijital video formatı dijital dönüşümün ortaya çıkarttığı ve her geçen gün yaygınlaşan önemli formatlardan biridir. Sosyal medya platformları Facebook, Twitter, Instagram ilk faaliyete başladıklarında nerdeyse hiç dijital videoları önemsemezken Snap Chat ile beraber yavaş yavaş gündeme gelmiştir. Dijital video formatı özellikle Tik Tok'un yaygınlaşması ile birlikte yaygınlaşmıştır. Formatın popüler olması ile beraber diğer sosyal medya platformları Facebook - Twittter ve Instagram'da video yayıncılığına önem vermeye başlamıştır. Instagram önce IGT sonra da Reels adını verdiği kısa video formatını çıkartmış, Twitter ve Facebook video yayın süresini uzatmış, YouTube 'da kısa video paylaşımına başlamıştır. Bunlara ek olarak Vimeo, Daily Motion gibi içeriğini sadece video yayıncılığına ayıran platformlar da faaliyet geçmiştir. Linked In video yayıncılığına önem vererek video paylaşım süresini uzatmıştır.

Üniversite öğrencileri özelinde yapılan bu araştırmada içeriğinde dijital video paylaşma imkanı veren on üç platform incelenmiştir. Araştırma sonucunda YouTube'un en popüler video paylaşım platformu olduğu ortaya çıkarken birer sosyal medya platformu olmasına rağmen Instagram- Tik Tok – Twitter gibi platformları birer dijital video platformu gibi algılanmaktadır. En çok takip edilen video formatlarında birinci sırada müzik ikinci sırada eğitim üçüncü sırada ise eğlendirici videolar yer almaktadır. Araştırmada katılımcılara on yıl sonra hangi platformların popüler dijital video platformu olarak faaliyetlerine devam edeceklerine yönelik görüşleri de sorulmuştur. Araştırmaya katılanlar 2034 yılında içinde video paylaşım özelliği de olan platformlar içinde YouTube'un en popüler platform olacağını öngörmüşlerdir. İkinci sırada Twitter üçüncü sırada ise Instagram'ın popüler olacağını belirtmişlerdir.

Dijital video yayıncılığının popülerliğini daha da arttıracağı tezinden hareket edersek sosyal medya platformlarının video yayıncılığına daha da fazla önem vereceğini söyleyebiliriz. Dijital video yayıncılığında videoların sürelerinin kısa olması ve platformların süreyi arttırma konusunda pek bir taviz vermemesi ise hızlı ve anlık tüketilen videoların sayısının artmasına neden olacaktır. Ancak tüketicilerin daha uzun süreli video paylaşmaya yönelik bir talep göstermesi durumu gerçekleşirse özellikle sosyal medya platformlarının buna göstereceği refleks ise muammadır. Kısa videolar tüketimi kolay olması bakımından daha kullanışlı olmasının yanı sıra tüketim toplumuna da hizmet ettiği de bir gerçektedir. Hızlı tüketimi destekleyen bir alan olan dijital medya bu konuda bir taviz vererek özellikle sosyal medyada paylaşılan video sürelerinin uzatılmasına izin verecek mi sorusu önümüzdeki on yılda tartışılacak konularından biridir.

Gelecek adına tartışılması gereken bir diğer konu ise on yıl sonra yine aynı sosyal medya ve video platformlarının popüler olup olmayacağı konusudur. Bu çalışmada 2034 yılına yönelik bir projeksiyon yapılmıştır. Araştırmaya katılanlar YouTube, Instagram, Twitter gibi platformların on yıl sonra da en popüler platformlar olacağını belirtmiştir. Bu durum eğer gerçekleşirse dünyada dijital medya da ve özellikle sosyal medya ile dijital video yayıncılığında çok ciddi bir tekelleşmenin meydana geleceğini ve bunun dünyayı ekonomik, güvenlik ve ulusların çıkarlarını tehdit eden bir kölelik sistemine evrilmiş bir dünya düzeni yaratacağını söylemek mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Akbay, Sönmez, (t.y.), Dijital Elektronik, Birsen Yayınevi, İstanbul.

Atabek, Ümit, (2001), İletişim ve Teknoloji, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
Burton, Graeme, (1995), Görünenden Fazlası: Medya Analizine Giriş, Çev. Nefin Dinç, Alan Yayıncılık: 161, İstanbul.
Canıkligil, İ. (2007) Dijital Video ile Sinema. 1. Basım. İstanbul: Pusula yayınları, 2007
Cotton, Bob, Oliver, Richard, (1997), Siber Uzay Sözlüğü, Çev. Özden Arıkan, Ömer Çendeoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbu
Fales, James F., Kuetemeyer, Vincent F., Brusic, Sharon A., (1988), Technology: Today And Tomorrow, Glencoe Publishing Company, Macmillan Inc., California, USA.
Grünwald, Andres, (2001), "Riding the US Wave: Spectrum Auctions In the Digital Age", Telecommunications Policy, Vol.:25, Issues: 10-11, Elsevier Science
Kovach, B., Rosenstiel, T. (2007). Gazeteciliğin Esasları. (Çev. Serdar Göktaş). Ankara: ODTÜ Yayıncılık. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).
Mitra, A. (2010) Digital Video: Moving Images and Computers. Newyork: Chelsea House Publishers, 2010
Steward W. (2002), Digital Video Solutions, Ohio: Muska & Lipman Publishing, 2002, s.22
Taş, Dilek (2000). "Dijital Kargaşa". Milliyet. İnternet adresi: http://www.milliyet.com.tr/2000/07/09/ekonomi/eko2.htm. (29.10.2023)
Vertov, Dziga (Yön.) (1929). Kameralı Adam [Sinema Filmi].
Wang, Hualu, v.d. (2003) "Survey Of Compressed-Domain Features Used In Audio-Visual Indexing And Analysis", Journal Of Visual Communication And Image Representation, Vol. 14, Issue: 2, Usa, Academic Press, Elsevier Science, 2003, pp. 150-183.
Xiao, Hong, "Basics Semiconductor Devices and Processing", , Erişim Tarihi: 29.10.2023
Web Linkeri:
https://www.sciencedirect.com/topics/engineering/digital-video-application (29.10.2023)
http://arsiv.hun-iyetim.com.tr/hur/turk/01/05/27/turkiye/59tur.htm. (29.10.2023)

RISK ANALYSIS AND ECONOMIC GROWTH: ANALYZING THE ROLE OF QUALITY CONTROL AND RELIABILITY IN EMERGING MARKETS

Mohsen Mohammadi Khyareh
University of Gonbad Kavous

Abstract
This paper explores the role of quality control and reliability in mitigating entrepreneurial risks and fostering economic growth in emerging markets. Through a mixed-methods approach that combines literature review, case studies, surveys, and statistical analysis, the study investigates how businesses in emerging markets utilize quality control measures to manage operational risks and contribute to economic resilience. The findings reveal that businesses investing in quality control and reliability experience lower operational risks, enhanced profitability, and greater contributions to economic growth. The results further suggest that quality control systems not only reduce inefficiencies but also improve a company's competitive position, enabling it to navigate volatile market conditions and external disruptions. This study provides valuable insights for policymakers and business leaders, highlighting the importance of regulatory frameworks and capacity-building programs to encourage the adoption of quality management practices. The research also identifies the need for further investigation into the role of digital technologies in enhancing quality control systems. Overall, the paper underscores the importance of integrating quality control and reliability into business strategies to ensure sustainable growth and development in emerging economies.
Keywords: Quality control, reliability, entrepreneurial risks, economic growth, emerging markets, risk management

Introduction

Economic growth in emerging markets is inherently tied to risk, which can stem from a variety of sources, such as political instability, volatile financial systems, infrastructure deficiencies, and external economic shocks. These risks, if not effectively managed, can undermine the stability and sustainability of economic growth. The interplay between risk management and entrepreneurship is crucial in fostering long-term economic development in these regions. Entrepreneurs in emerging markets are often faced with unpredictable environments, where risks can disrupt business operations and affect overall economic performance. As such, understanding the nature of entrepreneurial risks and implementing effective risk mitigation strategies becomes essential to sustaining economic progress [1,2]. Risk management in this context extends beyond financial considerations to include operational, market, and strategic risks, all of which influence entrepreneurial decisions and, consequently, the broader economic landscape [3].

In the face of these risks, businesses in emerging markets have increasingly turned to quality control and reliability practices as critical tools for mitigating operational uncertainties. Quality control is the process of ensuring that a company’s products or services meet specific standards, while reliability refers to the consistency of performance over time, minimizing failures or disruptions [4]. These practices are particularly important in emerging markets, where resource constraints and insufficient infrastructure can exacerbate the effects of operational inefficiencies. Effective quality control and reliability systems provide businesses with the ability to maintain operational stability, reduce costs associated with waste or product defects, and enhance customer satisfaction. Moreover, companies that invest in these areas are better

equipped to manage the risks associated with fluctuating market conditions, political instability, and supply chain disruptions [5,6]. The role of quality control and reliability is not merely technical; it is an economic necessity for fostering sustainable entrepreneurship and ensuring long-term growth.

The primary objective of this study is to assess the role of quality control and reliability in driving economic growth in emerging markets. Specifically, the research will explore how businesses in these regions adopt and implement risk management strategies related to quality control and reliability. By examining the relationship between these factors and economic outcomes, this study seeks to identify best practices that contribute to entrepreneurial success and broader economic stability. The research will consider various dimensions of risk, including operational risks, market risks, and strategic risks, and explore how businesses navigate these challenges through quality control systems and reliability frameworks.

The findings from this study will offer valuable insights for policymakers, entrepreneurs, and business leaders in emerging markets. For policymakers, the research will provide evidence of how fostering a supportive regulatory environment for quality management can enhance economic resilience. For entrepreneurs, the study will demonstrate how strategic investments in quality control and reliability practices can not only mitigate risks but also lead to sustainable growth and competitive advantage. Additionally, the study will contribute to the broader understanding of how entrepreneurship in emerging markets can be enhanced through risk management, offering practical recommendations for integrating quality and reliability into business strategies. Ultimately, this research aims to inform policies and practices that can strengthen the economic foundations of emerging markets, enhancing their competitiveness on the global stage [7].

Methods

The study adopts a mixed-methods approach to comprehensively assess the impact of quality control and reliability on economic growth in emerging markets. This approach combines both qualitative and quantitative research methods, allowing for a more nuanced understanding of the complex relationships between risk management practices, entrepreneurship, and economic outcomes. By integrating both primary and secondary data, the research seeks to capture a holistic view of how quality control and reliability practices contribute to the mitigation of entrepreneurial risks and foster economic stability in these regions.

The object of this research is the entrepreneurial risks faced by businesses in emerging markets, particularly those related to quality control and reliability. These risks often manifest in operational disruptions such as supply chain failures, production delays, and customer dissatisfaction, which can undermine a business's sustainability and, by extension, hinder broader economic growth. By focusing on these specific risks, the study aims to identify effective strategies that businesses can implement to reduce their exposure to such challenges. Given the volatility of emerging markets, where factors such as political instability, insufficient infrastructure, and fluctuating market conditions add further layers of complexity, addressing these risks becomes paramount for fostering long-term economic development [1].

The subject of the research is to explore the ways in which businesses in emerging markets can mitigate these risks through robust quality control systems and reliable operational processes. This study will investigate how various businesses implement risk management models to reduce operational inefficiencies and improve their competitive positioning. By examining the role of quality control and reliability in these settings, the research will explore how businesses adopt strategies to address both operational risks and broader economic challenges. Existing literature on risk management will be reviewed, with a particular focus on how quality control measures have been adapted to the specific conditions of emerging markets. The study will also delve into the economic impacts of these strategies, particularly how they contribute to business growth and overall economic development in these regions [2,3].

To collect the data necessary for this research, a combination of literature review and empirical investigation will be employed. The literature review will involve a thorough examination of academic journals, textbooks, periodical articles, and other authoritative resources that discuss risk analysis, economic growth, and the role of quality control and reliability in entrepreneurship. This will provide the theoretical framework for the study, helping to identify gaps in existing knowledge and outlining the foundational concepts related to risk management and its economic implications. Alongside the literature review, the study will incorporate case studies from businesses operating in emerging markets. These case studies will focus on companies that have implemented quality control and reliability strategies, offering insights into how these practices have contributed to mitigating entrepreneurial risks and driving economic growth. By analyzing real-world examples, the study will be able to identify best practices and challenges faced by businesses in these regions [4].

Additionally, primary data will be gathered through surveys and interviews with entrepreneurs, managers, and policymakers in emerging markets. These interviews will explore how these stakeholders perceive the risks associated with quality control and reliability, and the strategies they adopt to manage these risks. The goal is to understand the economic consequences of their risk management strategies and the factors that influence the decision-making process in risk-prone environments. This primary data will supplement the literature and case study findings, providing a well-rounded view of the dynamics at play in emerging market economies [5].

Data analysis will combine both qualitative and quantitative techniques to offer a comprehensive interpretation of the findings. For qualitative analysis, thematic analysis will be employed to identify recurring patterns and themes in interview responses and case study data. This approach will help uncover the key drivers and challenges that businesses face when implementing quality control and reliability practices in risk-prone environments. Thematic analysis will also assist in understanding how different businesses approach risk management and the commonalities across successful case studies. For the quantitative analysis, statistical methods such as regression analysis will be used to assess the relationship between quality control measures and economic indicators, such as business profitability, market share, and GDP growth. This analysis will provide a clearer picture of the economic impact of quality control and reliability on business performance and overall economic growth in emerging markets [6].

The research will focus on businesses operating in emerging markets across regions such as Africa, Latin America, and Southeast Asia, where the risks associated with quality control and reliability are particularly pronounced. However, the study's findings may be limited by the availability of data, especially in regions with underdeveloped infrastructure for data collection. Additionally, biases in the selection of case studies or survey respondents could affect the generalizability of the results. Despite these limitations, the research aims to provide valuable insights into the role of quality control and reliability in mitigating entrepreneurial risks and fostering economic growth in emerging markets [7].

Results

The findings from the literature review, case studies, surveys, and statistical analysis all converge to demonstrate the importance of quality control and reliability in mitigating entrepreneurial risks and driving economic growth in emerging markets. This section synthesizes the key insights from each of these sources of data, providing a comprehensive understanding of the role these factors play in shaping business success.

The literature review highlights several critical models and theoretical frameworks that have been applied in emerging markets to mitigate risks through quality control. Scholars emphasize the importance of Total Quality Management (TQM), Six Sigma, and lean manufacturing practices, all of which have been proven to enhance product quality, reduce operational inefficiencies, and increase overall business competitiveness [1]. Additionally, best practices

identified in the literature underscore the need for businesses to adopt continuous improvement strategies to address quality issues proactively and ensure reliability in operations. These strategies have been particularly beneficial in regions where infrastructure is limited, and businesses are exposed to higher levels of risk due to political instability or resource constraints. The review also revealed that companies implementing effective risk management systems see not only reduced operational costs but also increased customer loyalty, which ultimately contributes to broader economic growth [4].

Insights from the case studies reveal that companies in emerging markets have indeed made substantial progress by integrating quality control and reliability measures into their operations. For instance, a manufacturing company in Southeast Asia that invested heavily in quality control systems, such as TQM and Six Sigma, experienced a 15% reduction in production defects within the first year of implementation. This improvement directly contributed to a 20% increase in profitability, as fewer resources were spent on rectifying production issues, and customer satisfaction significantly improved. Conversely, a case study in Latin America highlighted a company that faced operational disruptions due to poor quality control practices, leading to a 30% decrease in market share and a subsequent negative impact on the economy in that region. These contrasting cases demonstrate the critical role of quality control in mitigating risks that would otherwise jeopardize business growth and the broader economic environment [5].

The survey and interview findings provide additional evidence on how quality control practices are perceived and implemented by entrepreneurs, managers, and policymakers in emerging markets. Entrepreneurs consistently reported that quality control was central to reducing business risks, particularly in volatile environments where customer expectations and regulatory standards are constantly changing. Managers emphasized the need for continuous monitoring and feedback loops to maintain high levels of reliability, especially in supply chains. Policymakers highlighted the importance of regulatory frameworks that incentivize businesses to invest in quality management systems. According to the survey data, approximately 72% of respondents believed that businesses with robust quality control measures were better positioned to navigate economic downturns, suggesting a strong correlation between risk mitigation and long-term profitability [6].

Finally, the statistical analysis reveals a significant relationship between quality control investment and business outcomes. Businesses that invested more in quality control measures experienced higher profitability, better risk mitigation, and a greater contribution to GDP growth. The data shows that for every $1,000 increase in quality control investment, profitability increased by an average of 0.5%. Furthermore, businesses with higher risk mitigation scores (measured on a scale of 1-10) saw a corresponding increase in GDP growth contribution. The results are presented below in Table 1, which summarizes the impact of quality control investment on profitability, risk mitigation, and GDP growth for five businesses operating in emerging markets.

Table 1: results

Business ID	Quality Control Investment (USD)	Profitability Increase (%)	Risk Mitigation Score (1-10)	GDP Growth Contribution (%)
1	10,000	5	7	2.0
2	20,000	10	8	3.0
3	15,000	8	6	2.5
4	25,000	12	9	4.0
5	18,000	9	8	3.2

The analysis shows that businesses with higher levels of investment in quality control are more successful in mitigating risks, which in turn contributes positively to economic growth. For

example, Business 4, which invested $25,000 in quality control, experienced a 12% increase in profitability and a 4% contribution to GDP growth, the highest among the businesses in the study. These results underscore the critical role of quality control in not only improving business performance but also in fostering broader economic stability [7].

Discussion

The results from this study provide substantial evidence for the critical role of quality control and reliability in mitigating entrepreneurial risks and fostering economic growth in emerging markets. The findings align with existing literature, confirming that businesses that implement robust quality control systems experience lower operational risks, reduced inefficiencies, and enhanced market competitiveness [1]. These results highlight the direct relationship between the effectiveness of quality control practices and improved business outcomes, which is crucial for entrepreneurs operating in high-risk environments. For instance, businesses with substantial investments in quality control, as demonstrated in the case studies, were able to navigate operational challenges such as supply chain disruptions and production failures more effectively. Moreover, these businesses showed a greater ability to adapt to volatile market conditions, contributing positively to both their profitability and overall economic stability [4].

The literature has long emphasized the importance of risk management in entrepreneurship, particularly in emerging markets where institutional weaknesses and limited infrastructure often exacerbate business risks. Quality control and reliability are integral components of any comprehensive risk management strategy, and the data from this study confirms that businesses that prioritize these aspects are better positioned for long-term growth and sustainability. The statistical analysis further supports the notion that quality control investments not only mitigate risks but also contribute to broader economic growth. As businesses improve their operational efficiency through quality control, they not only reduce costs but also enhance their ability to compete in global markets, which leads to higher profitability and a more significant contribution to the national economy [5].

The implications of these findings are significant for policymakers and business leaders in emerging markets. Governments can play a pivotal role in promoting quality control practices by establishing supportive regulatory frameworks that incentivize businesses to invest in quality management systems. For instance, tax incentives or subsidies for quality improvement initiatives could encourage more businesses to adopt these practices, leading to widespread economic benefits. Furthermore, policymakers should focus on creating environments where entrepreneurs are able to access the necessary resources and knowledge to implement effective quality control systems. This includes investing in education and capacity-building programs that focus on quality management and operational reliability, which would not only enhance individual business outcomes but also contribute to the overall competitiveness of the economy [6].

For business leaders, the findings underscore the importance of integrating quality control and reliability into their strategic planning. Rather than viewing these elements as operational necessities, businesses should recognize them as critical drivers of sustainable growth. By investing in quality control systems, businesses can mitigate the risks associated with poor product quality, customer dissatisfaction, and operational disruptions. Additionally, leaders must foster a culture of continuous improvement within their organizations to ensure that quality control remains a priority and evolves in response to changing market conditions [7].

Despite these valuable insights, the study is not without limitations. One of the primary challenges faced during this research was the availability of reliable and consistent data, particularly in emerging markets where businesses may not have robust reporting mechanisms in place. This limitation could potentially affect the generalizability of the findings, especially when considering the diverse range of economies and industries across regions such as Africa, Latin America, and Southeast Asia. Moreover, the case studies used in this research are context-

specific, which means that the findings may not be applicable to all types of businesses within these markets. Future research could address these limitations by expanding the scope of case studies and utilizing longitudinal data to assess the long-term impact of quality control investments on business performance. Additionally, further studies could explore the role of digital technologies, such as automation and artificial intelligence, in enhancing quality control and operational reliability, especially in industries that are heavily reliant on technological innovation [8].

In conclusion, the study reinforces the crucial role that quality control and reliability play in fostering economic growth in emerging markets. Businesses that invest in these areas not only enhance their operational efficiency but also contribute to the broader economic resilience of their regions. As the global economy becomes increasingly interconnected and competitive, the need for quality management systems will only grow. Thus, continuous research and investment in quality control practices are essential for ensuring sustainable development in emerging economies. By fostering environments that support risk mitigation strategies, policymakers can help create the conditions for long-term entrepreneurial success and economic prosperity [9].

References

[1]. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2012). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Crown Business.

[2]. Sautet, F. (2000). Entrepreneurship and Risk: An Institutional Perspective. Journal of Business Venturing, 15(4), 267-285.

[3]. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. Cambridge University Press.

[4]. Juran, J. M., & Godfrey, A. B. (1999). Juran's Quality Handbook: The Complete Guide to Performance Excellence. McGraw-Hill.

[5]. Moen, Ø., & Pedersen, L. J. (2009). How Do Firms Adapt to Changing Markets? A Study of the Role of Quality Control in Emerging Markets. Journal of Business Research, 62(5), 1024-1032.

[6]. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Free Press.

[7]. World Bank. (2017). Doing Business 2017: Equal Opportunity for All. World Bank Group.

[8]. Christensen, C. M., Raynor, M. E., & McDonald, R. (2015). Disruptive Innovation: A New Technology Strategy for the Future of Business. Harvard Business Review Press.

[9]. KPMG. (2018). Global Business Outlook Survey: Quality Control and the Role of Innovation in Emerging Markets. KPMG International.

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON THE COLLABORATION OF TEACHERS AND FORENSIC MEDICINE SPECIALISTS IN THE PREVENTION OF PEER BULLYING

Dr. Bengü Berrak ÖZKUL
İnönü University, Faculty of Medicine
https://orcid.org/0009-0007-3052-3776

Assoc. Prof. Dr. Sümeyra AKKAYA
İnönü Üniversitesi, Faculty of Education
https://orcid.org/0000-0002-9942-9848

ABSTRACT

Peer bullying is an important public health problem that should be prevented because it has serious negative effects on the physical, emotional and psychological health of individuals. Factors that trigger peer bullying may be one or all of individual, family, social and environmental factors. When peer bullying is not prevented, long-term negative effects may occur on bullied children, families and society. Within the scope of these effects, the perpetrator of peer bullying can be considered as a child pushed to crime, and the bullied child can be considered as a child open to abuse. Post-traumatic stress disorder, low self-esteem, social isolation, low academic achievement or self-harming behaviours may be observed in those who are subjected to peer bullying. This may cause such children to be denied their right to education and fall behind in social life. Preschool and school-age children can be bullied physically, verbally, emotionally or cyber-bullied. Bullying in the preschool age group can often be caused by developmental characteristics, social skill deficiencies or group dynamics. Bullying by using physical means (pushing, hitting and throwing the ball hard, etc.) by primary school children, especially in the play age, can lead to undesirable results when the characteristics of school playgrounds and play materials are taken into consideration. Children who are subjected to peer bullying should be investigated in terms of whether they are neglected by their families. The aim of this study is to examine the views of primary school teachers on the importance of the cooperation between teachers and forensic medicine specialists in preventing peer bullying and its effects, and to develop suggestions for ensuring this cooperation effectively. The research will be conducted with a qualitative research approach and a case study design will be used. The participants of the research will be primary school teachers working in public primary schools in the 2024-2025 academic year. The data obtained from the research will be content analysed. The reporting process of the research is ongoing. The discussion, conclusions and recommendations of the research will be included in the full text.

Keywords: Peer Bullying, Primary School Teacher, Forensic Medicine

CONCEPT LAUGHTER IN ENGLISH: ETYMOLOGICAL ASPECT

Olena Panchenko
Oles Honchar Dnipro National University, Faculty of Ukrainian and Foreign Philology, Department of translation and Linguistic training of Foreigners, Dnipro, Ukraine.
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-2217-5613

Abstract
The object of the research is linguistic expressions, techniques and forms of expression and transfer of the concept of laughter in the English language. We studied the notion of concept in linguistics through the prism of the linguistic-cognitive approach, revealing its interdisciplinary nature and importance for understanding linguistic communication. The notion of concept was considered in the context of cultural differences and linguistic specificity, reflecting its multifacetedness and complexity. Linguistic and cultural concepts are complex mental formations that are important for understanding cultural features, ideas and perception of the world. We worked with the works of scholars in this field, such as Lakoff and Chomsky. They draw attention to the innate nature of concepts in the human mind and their importance as global thought units.
The study of concepts in linguistics is key to analyzing and understanding the multifaceted aspects of speech and cultural heritage. In the course of our work, we focused on the analysis of the concept of laughter in English-speaking linguistic culture, emphasizing its importance in social, cultural and political discourse. In particular, its multifaceted forms and functions have been explored, including mockery, entertainment function, and use for social commentary and criticism. A detailed etymological analysis made it possible to establish the 5 connections of words related to laughter with different cultural and historical contexts, which reflected the evolution of the perception and use of this emotional concept in the English language over time. Their origin, changing meanings during historical periods and their linguistic and cultural significance were highlighted. It was important to analyze the emotional component and changes in semantic nuances in the use of words that reflect the concept of laughter in different contexts. Etymological analysis of words related to laughter reflects the evolution of language and cultural heritage, which helps to better understand and reproduce this concept in different historical and cultural contexts.
Keywords: concept, etymology, dictionary, laughter

YOUTH EMPLOYMENT AND MIGRATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN KOSOVO

Nadire Loku
College of Business - Prishtina, Kosovo
Orcid ID link: https://orcid.org/0000-0002-6212-0345

Afrim Loku
University of Applied Sciences in Ferizaj, St., University'' 70000, Ferizaj, Kosovo,
Orcid ID link: https://orcid.org/0000-0001-8847-9631

Abstract
The aspirations of young people worldwide, particularly in Kosovo, revolve around securing stable and fulfilling employment. However, transitioning from education to the workforce presents significant challenges. High unemployment rates, mismatched qualifications, low wages, and inadequate treatment by employers hinder the socioeconomic integration of youth. Furthermore, inflationary pressures, poor workplace conditions, and limited career development opportunities exacerbate dissatisfaction, pushing many young people to seek employment abroad. This research examines the labor market dynamics in Kosovo, providing a detailed analysis of youth employment expectations, preferences, and migration trends. Drawing on survey responses from 250 young individuals aged 17 to 26, the study highlights systemic barriers such as inadequate wages, limited access to professional opportunities, and the mismatch between education and labor market demands. Recommendations focus on aligning education systems with labor market needs, improving job quality, and fostering innovation to mitigate emigration. These strategies aim to address the root causes of dissatisfaction, ensuring sustainable development and retaining talent within Kosovo.
Keywords: Youth, education, labor market, employment, unemployment, brain drain, low wages

Introduction
Investment in education is pivotal for economic growth and social stability. However, Kosovo's young population faces significant barriers when transitioning from education to employment. Despite increased educational enrollment rates, unemployment among youth remains alarmingly high. According to the Labor Force Survey (2020), 37% of unemployed youth in Kosovo have been seeking work for more than two years. For subsequent years, the Labor Force Survey and other reports indicate gradual changes. In 2023, unemployment among youth showed a slight decline to 35.2%, and preliminary data from 2024 suggest further improvements, reflecting the impact of targeted policies and increased economic activities. This prolonged unemployment still carries far-reaching consequences, including skill erosion, reduced earning potential, and delayed family formation. The mismatch between the educational system and labor market demands is a central issue, not only in Kosovo but across the broader Western Balkans and parts of Europe. While higher education is often considered a pathway to better opportunities, many graduates find themselves underemployed or in jobs unrelated to their qualifications. Additionally, inadequate wages and poor employer treatment often leave young people feeling undervalued. In countries with lower GDP per capita, like those in the Western Balkans, this challenge is further exacerbated by inflationary pressures, which erode the purchasing power of wages, making jobs less attractive and financially unsustainable. These issues are not confined to one region; studies from the European Commission and the International Labour Organization

highlight how such dynamics contribute to widespread youth dissatisfaction and emigration across Europe. This research explores the systemic challenges contributing to youth unemployment in Kosovo and proposes strategies to bridge the gap between education and the labor market while addressing regional patterns of economic insecurity.

Literature Review

The challenges of transitioning from education to employment are not unique to Kosovo but are exacerbated by regional economic conditions and systemic inefficiencies. Giddens (2007) highlights the precarious nature of youth employment globally, pointing to the structural issues that perpetuate job insecurity. Similarly, Jakimovski (2013) emphasizes the need for educational reforms to align with labor market demands, a sentiment echoed by Schoon and Silberstein (2009), who advocate for lifelong learning and practical training to mitigate unemployment risks. Craine (1997) and Gallie and Paugam (2002) identify the social consequences of unemployment, such as exclusion and frustration among youth, while Mortensen (1970) and Devine and Kiefer (1990) focus on the inefficiencies of labor market dynamics. More recent studies, including Ioannides and Loury (2004), underline the importance of professional networks in improving job prospects. Additionally, the European Commission (2021) highlights the impact of wage stagnation and precarious employment on youth migration trends in Southeast Europe. International Labour Organization (ILO, 2022) reports indicate that inadequate social protections and low job satisfaction are significant factors driving emigration across the region. Studies by Eurostat (2023) further confirm that Kosovo's youth are disproportionately affected by these systemic barriers, amplifying the need for targeted interventions. These findings underscore the importance of policy interventions to address the root causes of youth unemployment. In Kosovo, systemic barriers such as inadequate wages and exploitative working conditions further exacerbate the problem, compelling many to seek opportunities abroad. Collaboration between local and international stakeholders is essential to develop sustainable solutions that address these challenges. Craine (1997) and Gallie and Paugam (2002) identify the social consequences of unemployment, such as exclusion and frustration among youth, while Mortensen (1970) and Devine and Kiefer (1990) focus on the inefficiencies of labor market dynamics. More recent studies, including those by Ioannides and Loury (2004), underline the importance of professional networks in improving job prospects. Additionally, the European Commission (2021) highlights how wage stagnation and precarious employment impact youth migration trends in Southeast Europe, while the International Labour Organization (ILO, 2022) identifies inadequate social protections as a critical driver of dissatisfaction among young workers. Eurostat (2023) corroborates these findings, emphasizing that systemic barriers like low wages and limited professional growth opportunities are central to understanding the emigration tendencies of Kosovo's youth. These findings underscore the importance of policy interventions to address the root causes of youth unemployment. In Kosovo, systemic barriers such as inadequate wages and exploitative working conditions further exacerbate the problem, compelling many to seek opportunities abroad.

Labor Market Dynamics

Unemployment remains a persistent challenge in Kosovo, particularly among the youth population. The labor market serves as a cornerstone of economic and social development, directly impacting the well-being and prospects of individuals, particularly young people. With a youth unemployment rate of 29.8%, significant disparities are observed based on education level and geographic location. Rural areas face disproportionately higher unemployment rates due to limited access to job opportunities and resources. The labor market dynamics in Kosovo reflect systemic challenges, such as mismatched qualifications between job seekers and employers, regional economic inequalities, and insufficient job creation in high-demand sectors.

Furthermore, economic pressures such as inflation and stagnant wages amplify dissatisfaction among the youth, driving many to seek opportunities abroad. A comprehensive understanding of these dynamics is crucial for formulating effective policies that address the root causes of unemployment and foster a more inclusive labor market. By examining the statistical insights and qualitative responses from surveyed individuals, this section provides a detailed exploration of the labor market's role, significance, and challenges. It also underscores the importance of aligning educational outputs with labor market needs, improving regional equity in job distribution, and enhancing overall job quality to retain the young workforce within the country.

Table 1: Youth Unemployment Overview (Ages 17-26)

Metric	**Percentage**
Youth unemployment rate	29.8%
Youth inactivity rate	59.8%
Share of unemployed with higher education	34.3%
Share of unemployed with secondary education	65.7%

Source: Updated Survey Data, 2024

This section delves into the key challenges faced by young people in the labor market, using both quantitative data and qualitative insights to paint a comprehensive picture. It examines how systemic barriers, including mismatched qualifications, limited economic growth, and regional inequalities, exacerbate unemployment. These factors contribute not only to job scarcity but also to significant dissatisfaction with available work conditions. As we explore the responses of surveyed individuals, the narrative will reveal how these challenges impact their career aspirations and migration tendencies.

Young People's Expectations for Employment

The survey revealed that many young people in Kosovo harbor pessimistic views about their employment prospects. These expectations are shaped by a combination of structural and economic factors that influence their perceptions of job accessibility and quality. When asked about the likelihood of finding suitable employment post-graduation, 60% of respondents stated that they found it difficult, with only 2% expressing optimism. The barriers cited by the majority include inadequate wages that fail to align with living costs, limited availability of jobs that match their qualifications, and a lack of transparency in the recruitment process. Additionally, many young people expressed concerns over the absence of career growth opportunities, noting that local markets often do not prioritize long-term professional development or adequate training programs. These challenges contribute to a broader sense of disillusionment with the labor market and underscore the need for targeted reforms to create more accessible and fulfilling job opportunities for the youth.

Table 2: Employment Expectations

Expectation	**Percentage**
Finding a job is difficult	60%
Neutral	38%
Finding a job is easy	2%
Total	**100%**

Notably, respondents with higher education were more likely to report dissatisfaction due to unmet expectations for jobs aligned with their expertise. For example, many young people feel that jobs offered in local markets fail to provide career growth opportunities, adequate training, or long-term security. The responses emphasize the urgent need for systemic reforms to address these gaps and foster a more robust connection between education and employment.

Preferences for Work

Young people's job preferences in Kosovo reflect their aspirations for stability, career growth, and better living conditions. A significant portion of respondents expressed interest in working in public administration (30%) and international organizations (15%). These preferences are often driven by the perception of job security, benefits, and the prestige associated with these roles. For many, these sectors represent a pathway to professional stability and societal recognition. However, 25% of respondents indicated a strong desire to seek employment abroad. This preference is primarily motivated by better wages, professional growth opportunities, and improved working conditions, which are often lacking in the domestic market. Additionally, 20% of participants expressed interest in entrepreneurship, reflecting a growing trend toward self-employment and independence. Despite this interest, concerns about access to capital and business support remain significant barriers to realizing these ambitions. Survey findings underscore the need for targeted policies to address the structural issues that influence job preferences, such as inadequate wages in the private sector (10%) and limited professional development opportunities. These insights emphasize the importance of creating a more attractive and supportive labor market to retain young talent within Kosovo.

Table 3: Job Preferences

Work Preference	**Percentage**
Public Administration	30%
International Organizations	15%
Self-Employment	20%
Employment Abroad	25%
Private Sector	10%
Total	**100%**

Survey results also highlight a growing interest in entrepreneurship, with 20% of participants expressing a preference for self-employment. This shift reflects a desire for independence and innovation, though it is tempered by concerns over access to capital and business support services. These findings suggest the need for policies that encourage entrepreneurial initiatives while addressing the structural barriers that drive emigration.

Facilitating the Transition from Education to Employment

One of the critical challenges young people in Kosovo face is the transition from education to employment. Ensuring a smooth and effective shift from academic training to professional careers requires structural adjustments in both education policies and labor market frameworks. To better understand the factors that contribute to an easier transition, young respondents were asked to rank key measures that could improve their employability.

Table 4: Factors That Facilitate the Transition from Education to Employment

1 = most important 3 = least important	1	2	3	Total %
Strengthening links between education and the economy	28.1%	35.4%	36.5%	100.0%
Defining key professions, skills, and knowledge for Kosovo's rapid development	29.1%	35.3%	35.6%	100.0%
Combining education with work-based learning and internships	44.2%	26.4%	29.4%	100.0%

As illustrated in the table, the most frequently chosen solution for facilitating a successful transition from education to employment was combining education with work-based learning and internships (44.2%). This suggests that practical training and hands-on experience play a

significant role in preparing students for the job market. The second most significant factor was the need to align education with labor market demands by clearly defining key professions, required skills, and knowledge for Kosovo's economic development (29.1%). Lastly, strengthening the connection between educational institutions and the labor market was also recognized as an important factor, though it ranked slightly lower in priority. These results highlight the necessity of integrating more practice-oriented training into the education system, bridging the gap between theoretical knowledge and practical skills. Furthermore, the findings emphasize the importance of labor market adaptability, ensuring that young people acquire the competencies required by employers. The misalignment between graduates' skills and job market needs remains a substantial issue, contributing to extended job searches, skill underutilization, and migration in search of better career prospects. Addressing this gap requires coordinated efforts from government institutions, the private sector, and educational entities to enhance youth employability and create sustainable career pathways.

Why Young People Want to Work Abroad

Economic motivations remain the primary driver for emigration among Kosovo's youth. The desire to secure better wages, improved working conditions, and access to professional development opportunities abroad highlights the limitations of the domestic labor market. Survey respondents identified higher salaries (40%), better professional opportunities (30%), and improved living standards (25%) as the top reasons for seeking work abroad. These aspirations are further fueled by dissatisfaction with local workplace conditions. Many respondents noted that wages in Kosovo fail to keep pace with inflation, making it difficult to maintain a reasonable standard of living. Furthermore, limited opportunities for skill development and career progression contribute to a sense of stagnation among young workers. This dissatisfaction often results in emigration becoming a viable solution for personal and professional growth. Beyond financial factors, some respondents emphasized the appeal of living in more stable socio-political environments, which can provide better social security and overall quality of life. Addressing these concerns requires significant policy interventions aimed at improving local working conditions, raising wage levels, and creating clear pathways for career advancement within Kosovo.

Table 5: Reasons for Emigration

Reason	**Percentage**
Higher Salaries	40%
Better Professional Opportunities	30%
Improved Living Standards	25%
Other Factors	5%
Total	**100%**

Respondents frequently mentioned that local employers fail to provide competitive wages that align with inflation and living costs, further compounding dissatisfaction. For many, emigration offers not only financial relief but also the chance to develop skills in dynamic work environments that are often lacking in their home country.

Conclusion

This research underscores the intricate and systemic challenges facing Kosovo's youth in their pursuit of meaningful employment. High unemployment rates, a persistent mismatch between educational qualifications and labor market demands, inadequate wages, and poor working conditions create a landscape that fosters both dissatisfaction and widespread emigration. These issues, while particularly acute in Kosovo, reflect broader regional trends observed across the Western Balkans and parts of Europe. To address these challenges, comprehensive and multifaceted reforms are necessary. These should include aligning the education system with

labor market requirements, fostering entrepreneurship through improved access to capital and resources, and ensuring equitable opportunities for professional growth. Additionally, targeted policies that enhance wages, improve workplace conditions, and incentivize the retention of skilled workers are critical for reversing the brain drain and ensuring long-term socio-economic development. To synthesize the results of this research, it is evident that the responses of surveyed individuals reveal significant dissatisfaction with local employment conditions, driven by inadequate wages, limited career development, and an unfavorable economic environment. These findings not only highlight the urgent need for systemic reforms but also emphasize the importance of addressing youth perspectives in policy-making. By integrating the insights gained, Kosovo must position itself competitively within regional and global markets, prioritizing innovation, sustainable job creation, and investments in youth-centric programs. Such efforts will not only mitigate emigration by retaining the country's skilled and educated workforce but also enhance socio-economic stability. The harmonized alignment of education with labor market needs, coupled with improved job quality and equitable opportunities, is essential for unlocking the full potential of Kosovo’s young population and fostering inclusive growth.

References

1. Craine, S. (1997). The 'black magic roundabout': Cyclical transitions, social exclusion, and alternative careers. In R. MacDonald (Ed.), Youth, the ‘underclass,’ and social exclusion (pp. 130-151). Routledge.
2. Devine, T., & Kiefer, N. M. (1990). Empirical labor economics: The search approach. Oxford University Press.
3. European Commission. (2021). Youth on the move: Regional analysis of the Western Balkans labor market. Brussels: European Commission Publications.
4. Gallie, D., & Paugam, S. (2002). Social precarity and social integration. CEU Working Paper Series, 3(5), 12-27.
5. Giddens, A. (2007). Sociology (6th ed.). Polity Press.
6. International Labour Organization (ILO). (2022). Global employment trends for youth 2022: Investing in transforming futures for young people. Geneva: ILO Publications.
7. Ioannides, Y. M., & Loury, L. D. (2004). Job information networks, neighborhood effects, and inequality. Journal of Economic Literature, 42(4), 1056-1093.
8. Jakimovski, J. (2013). Developments in the Macedonian labor market. In EBES Anthology (pp. 22-36). Istanbul: EBES Publications.
9. Mortensen, D. T. (1970). Job search, the duration of unemployment, and the Phillips Curve. The American Economic Review, 60(5), 846-862.
10. Schoon, I., & Silbereisen, R. K. (2009). Transitions from school to work: Globalization, individualization, and patterns of diversity. Cambridge University Press.
11. Eurostat. (2023). Youth migration and unemployment trends in the EU and Southeast Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
12. Kosovo Agency of Statistics. (2020-2024). Labor force survey reports. Prishtina: ASK Publications.
13. World Bank. (2023). Western Balkans regular economic report: Youth employment and regional trends. Washington, DC: World Bank.

TÜRKİYE'DE İLK ULUSLARARASI HALKLA İLİŞKİLER PRATİĞİ OLARAK KARADENİZ VAPURU

THE BLACK SEA STEAMER AS THE FIRST INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS PRACTICE IN TURKEY

Mine DEMİRTAŞ
İstanbul Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Medya ve İletişim Bölümü
Istanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1157-1012

Nevzer Sebla YAVAŞ
NSD Hukuk Istanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/000-0002-6062-8719

1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde, uluslararası sergilere katılarak ya da sergiler düzenleyerek, Türkiye'de üretilen ürünlerin tanıtımı gündeme alınmıştır. O dönemin Ticaret Bakanı Ali Cenanî Bey'in ülke içinde bir ticaret sergisinin maliyetinin çok yüksek olduğunu belirterek, onun yerine Avrupa'daki liman kentlerine gidecek seyyar bir serginin daha az maliyetli ve tanıtımda çok daha etkin olacağını söylemesi ve önerisinin mecliste kabul görmesi sonucu, 1926'da Cumhuriyetin getirdiği değişimleri uluslararası alanda tanıtmak ve ekonomik alanda iş birliği gerçekleştirebilmek amacıyla "Karadeniz Vapuru: Seyyar Sergi" projesi hayata geçirilmiştir. Yaklaşık 3 ay süren Seyyar Sergide belirlenen limanlarda Türkiye'de üretilen ürünler ve eserlerin tanıtımı yapılmış, sergiyi gezenlere satışlar yapılıp etkinlikler organize edilerek, yabancı ülkelerle diyaloglar gerçekleştirilmiştir. Ekonomik kaygılar olmadan, ülke kültürünün tanıtımının yapılması amaçlanmıştır. Seyyar sergi hem ülke içinde hem de uluslararası alanda oldukça ses getirmiştir.
Türkiye'de halkla ilişkiler tarihinde misyonu, işlevi ve elde edilen sonuçlar açısından Seyyar Serginin özel bir yeri vardır. Yüz yüze iletişim stratejilerinin benimsenip karşılıklı ilişkilerin kurulmasında çok önemli bir fırsat yaratan seyyar sergi erken dönem kamu diplomasisi örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla değişen çevresel koşulları, yabancı ülke kamularına yansıtmak amacıyla gerçekleştirilen stratejik bir düşüncenin ürünü olan seyyar sergi Türkiye'de halkla ilişkiler alanının henüz kurumsallaşmadığı bir evrede gerçekleştirilmesi açısından çok önemli bir uygulamadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, stratejik bir amaç için düzenlenen uluslararası ilk halkla ilişkiler pratiği olarak kabul edilen ve güçlü bir imaj yönetimi uygulaması yapılan seyyar sergi ve Karadeniz Vapuru projesinin literatür tarama yöntemiyle incelenmesidir.
Anahtar Kelimeler: Karadeniz vapuru, seyyar sergi, halkla ilişkiler, imaj yönetimi

ABSTRACT

In the 1923 İzmir Economic Congress, the promotion of products produced in Turkey by participating in international exhibitions or organizing exhibitions was put on the agenda. The Minister of Commerce of that period, Ali Cenanî Bey, stated that the cost of a trade exhibition in the country was too high, and that a traveling exhibition traveling to port cities in Europe would be less costly and much more effective in promotion, and as a result of the acceptance of his proposal in the parliament, the "Black Sea Ferry: Traveling Exhibition" project was realized. In the Mobile Exhibition, which lasted for about 3 months, products and artifacts produced in

Turkey were promoted in the designated ports, sales were made to the visitors of the exhibition, events were organized and dialogues with foreign countries were carried out. It was aimed to promote the culture of the country without economic concerns. The traveling exhibition made a great impact both within the country and internationally.
The traveling exhibition has a special place in the history of public relations in Turkey in terms of its mission, function and results. The traveling exhibition, which created a very important opportunity for the adoption of face-to-face communication strategies and the establishment of mutual relations, is recognized as one of the early examples of public diplomacy. The traveling exhibition, which is the product of a strategic idea to reflect the changing environmental conditions with the establishment of the Republic to the publics of foreign countries, is a very important practice in terms of its realization at a stage when the field of public relations had not yet been institutionalized in Turkey. In this context, the aim of the study is to examine the mobile exhibition and the Black Sea Ferry project, which is accepted as the first international public relations practice organized for a strategic purpose and a strong image management practice, through a literature review method.
Keywords: Black Sea ferry, traveling exhibition, public relations, image management

SCIENCE BASED VICTIM REHABILITATION PROGRAMS AND THEIR INTEGRATION INTO CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS

AANCHAL MALIK
PHD research scholar (Galgotias University, Gr Noida)
ORCID ID: 0009-0009-2885-8547

Dr. Narendra
Assistant Professor, Sharda University, Greater Noida

ABSTRACT

Science-based victim rehabilitation programs are an innovative approach to supporting individuals who have experienced crime, aiming to address the psychological, emotional, and social effects of victimization. These programs utilize evidence-based therapeutic methods, such as Cognitive Behavioral Therapy (CBT), trauma-focused interventions, and restorative justice practices, to facilitate victims' healing and empower them to regain control over their lives. As the criminal justice system traditionally focuses on punitive measures, the integration of science-based victim rehabilitation into this system presents an opportunity to adopt a more holistic, victim-centered approach to justice.

This research explores the potential benefits and challenges of incorporating science-based victim rehabilitation programs into existing criminal justice frameworks. Such integration is particularly aligned with restorative justice principles, which prioritize repairing harm through a collaborative process involving both victims and offenders. By focusing on the victim's recovery, these programs seek to reduce the long-term psychological consequences of trauma, such as Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD), anxiety, and depression, while also promoting a sense of justice and closure for the victim.

Despite their promise, the integration of victim rehabilitation into the criminal justice system faces significant hurdles. These include systemic barriers, such as resource limitations, lack of trauma-informed training for justice professionals, and the resistance to non-punitive models of justice. Additionally, cultural and institutional norms within the justice system, which often prioritize retribution over rehabilitation, may impede the adoption of victim-centered approaches.

This research highlights the importance of overcoming these barriers through increased awareness, policy reform, and cross-sector collaboration. The findings suggest that incorporating science-based rehabilitation programs into criminal justice practices could improve victim satisfaction, reduce recidivism, and promote long-term healing for both victims and offenders. Ultimately, this approach holds the potential to create a more restorative, equitable criminal justice system that recognizes the importance of addressing the emotional and psychological needs of crime victims alongside the punishment of offenders.

By providing a comprehensive overview of current models, challenges, and potential solutions, this research contributes to the ongoing dialogue about how to build a more inclusive and effective criminal justice system that values rehabilitation for all parties involved.

KEYWORDS: Rehabilation, Victims, Trauma, Anxiety

SPACE DEBRIS AND INTERNATIONAL SPACE LAW

Ayushi Singh
BALLB (Hons.) Student, Sharda School of Law, Sharda University, India.

ABSTRACT
USSR successfully launched Sputnik I(satellite) in 1957 which led to the era of space activities. The first satellite, and the moon walk of Neil Armstrong (Wilford, MacLeish, Rugaber, & Schmeck, 1969) marked the dawn of space age. The advancement of space activities has undeniably provided significant benefits to humanity, ranging from telecommunications to scientific research and global navigation systems, emerging human activities like in outer space like space mining, satellite deployment, and space tourism. Even though space exploration has greatly benefited humanity, unrestrained use of space has altered both space and the environment on Earth. Among these pollutants, space debris stands out as a significant threat to space operations. It not only poses various hazards and risks to orbiting satellites but also negatively impacts the Earth's environment. During, drafting UN space treaties, little attention was paid to environmental problems but no legal procedure and mechanism available in existing space law regime to remove the space debris as these treaties did not mention of space debris and its hazards. The environment of space and environmental issues related to space activities have received increased attention in recent decades in the field of ethics of space activities. Consequently, space debris can be less of a threat to peaceful space activities, the environment of space, and Earth by utilizing environmental law's experience and preventive policies.
This research aims to explore the gaps in the existing international space regarding debris. The study will also analyse current international initiatives aimed at mitigating space debris, assess their effectiveness, and propose legal reforms to ensure the sustainable and peaceful use of space while protecting the orbital environment and planet Earth.
Keywords: Space Debris, International Law, Space Activities, Threat, Treaties, Earth.

INTROCUTION
It’s been almost 67 years since the launch of Sputnik-1 on October 4, 1957 as the first ever remark of human venture in outer space. The first satellite, and the moon walk of Neil Armstrong (Wilford, MacLeish, Rugaber, & Schmeck, 1969) marked the dawn of space age. It was the Golden era of initial space activities that established the foundations for our current achievements.
As the scope in space exploration and use have expanded, the, protection of outer space has become increasingly important. Space debris, or abandoned space object fragments, is one of the hazards to the environment in outer space, in spite of its seeming harmlessness. The issue of space debris is a human-created catastrophe, not solely leading to overcrowding in outer space but also presenting severe threats of collisions with spacecraft and cross-border risks to life and property. Decades of space activities have generated enduring risks due to space debris, posing a lasting threat to the outer space environment. The accumulation of debris, despite early identification of associated risks, was underestimated for years. Recently, spacefaring nations have acknowledged the importance of controlling debris to ensure space security and international peace. United Nations Committee on the Peaceful Use of Outer Space (UNCOPUOS) conceded the guidelines which have been framed by the international law Association i.e. the "International Instrument on the protection of the environment from damage

caused by space Debris"
In August 2021, the Chinese military satellite Yunhia1-02 was struck by a piece of space junk, likely figment from a Russian Zenit-2 Rocket launched in 1996, while such collisions remain infrequent, near-misses like one involving TIMED are becoming increasingly common as Earth's orbit become more congested. Even though the low-Earth orbit of the is congested according to The European Space Agency (ESA) report more satellites were launched in 2023 than in any year before. Moreover, reports have indicated that there are currently millions of pieces of debris orbiting the Earth, posing significant risks to operational satellites and crewed missions which is more than of a reason to work on the legal frameworks that aim to regulate outer space activities and the urgent need for enhanced governance mechanisms.

WHAT IS SPACE DEBRIS AND HOW TO IDENTIFY 'SPACE DEBRIS'?

Understanding the issue of space debris is crucial for achieving consensus. Although there is a lack of global consensus on its definition a generous definition could be, any artificial object in Earth's orbit that no longer serves a functional purpose and is not expected to regain Space debris refers to any man-made object in Earth's orbit that no longer serves a functional purpose. This includes inactive satellites, discarded rocket stages, mission-related objects, and fragments from collisions or explosions.

Space law explores three essential aspects. Treaties establish a link between space debris and state obligations. These aspects include: (a) the inclusion of space debris as a type of 'space object'; (b) the question of liability arising as a consequence of space debris; and (c) the control and jurisdiction over such 'space object' as envisaged in the legal instruments.

Kinds Of Space Debris

Debris is of two kinds, vis-à-vis 'naturally occurring debris' and 'man-made debris'.
Naturally occurring debris, such as meteoroids.
Man-made debris are generated by the manned and unmanned space programs of the world's spacefaring nations and international organizations.

Because space debris is primarily concentrated in Earth's orbits, it takes up a smaller volume compared to interplanetary natural materials. Man-made space debris poses a greater threat than naturally occurring debris because it remains permanently scattered in orbital zones, unlike transient meteoroids that exist only in the near-Earth environs.

Space debris according to the ESA, include:

Payload: these are mainly satellites. This includes fragments produced by wear and tear and collisions.
Rockets: remains of stages used to propel missions in orbit. This also includes fragments produced by wear and tear and collisions.
Mission-related objects include items such as dropped tools, screws, cables, and cameras that are accidentally released during space missions.

WHEN DOES SPACE DEBRIS BECOME PROBLEM?

Space debris has been an issue since the early days of space exploration. Prior to 1957, outer space was free of human-generated waste. However, after the launch of Sputnik by the Soviet Union, space began to accumulate man-made objects. Since then, over 15,000 large pieces of debris and around 40,000 smaller fragments, including microscopic particles, have been left in orbit and countless microscopic particles, including paint chips.

Debris in near-Earth orbit poses significant risks due to its high speed, traveling at about 29,575 kilometres per hour. Even tiny fragments can inflict substantial damage on operational spacecraft, endangering missions and lives.
The Soviet Union's representative at the 1986 meeting of the U.N.'s Committee on the Peaceful Uses of Outer Space "was of the view that the space debris problem affecting the space

environment must be dealt with immediately".
Despite these early calls for action, space debris has grown virtually unchecked by any binding international agreement.
The result, as we will see, is an ever-increasing risk of creating a dust cloud of debris around the planet, which could eliminate space as a viable resource for humanity.

To grasp the seriousness of the issue, it's key to first know about where space debris comes from? and then look at its current on space around Earth.
Orbiting debris is the main cause of space pollution, harming the space environment. There is also a rising danger of more debris forming when space objects collide, and these fragments can stay in space for a long time, adding to the problem. The space debris largely affects all actors, including astronauts and the public, and poses a risk to human lives on Earth. The growth in heavily used orbital regions, like Low Earth Orbit and Geostationary Earth Orbit, may cause minor disruptions to space operations and, does potentially prevent planned space vehicle launches.; thus, denying future access to, and use of, outer space. There are several examples which provide ample evidence regarding damage done by debris like:—
On its seventh mission in July in 1983, the shuttle orbiter Challenger sustained damages from a mere 0.2 mm paint chip that chipped a window, highlighting how even tiny debris can compromise the safety of spacecraft.
In July 1981, the Soviet navigation satellite Kosmos-1275 broke up over Alaska in a pattern suggesting it had been hit by debris.

EXISTING INTERNATIONAL GUIDELINES AND STANDARDS

Space Debris Mitigation Guidelines

According to ESA report,
To promote sustainable space use, rockets and spacecraft should be designed to minimize the shedding of materials during launch and operation.
Stored energy in spacecraft must be released, or "passivated," to prevent explosions at the end of their missions.
Defunct satellites should be removed from active satellite paths either through deorbiting or moving them to a "graveyard orbit."
In addition, avoiding in-space collisions requires careful orbit selection and the execution of collision avoidance manoeuvres.

Compliance and Implementation

Space agencies, private ventures, and other space actors are increasingly adhering to debris mitigation guidelines, the question is are these efforts enough?
Although not all satellites comply with international guidelines, there has been progress.
In low-Earth orbit (LEO), between 15-30% of 'payloads' launched over the last decade have attempted to follow mitigation measures, with 5-20% succeeding. Notably, in 2018, 35% of payloads from the Iridium constellation were actively deorbited.
Rocket disposal practices have also improved, with 40-80% of rockets in noncompliant orbits attempting to follow debris mitigation guidelines. Over the last decade, 60-80% of rocket mass adhered to mitigation measures, with 30% of rockets re-entering Earth's atmosphere in a controlled manner since 2017.
Small satellites in LEO, at altitudes below 2,000 km, increasingly comply with mitigation rules due to their natural decay into the atmosphere. About 88% of small payloads and 30-60% of all satellite mass launched in this region are expected to adhere to end-of-life guidelines through natural re-entry.

In geostationary orbit (GEO), compliance is high, with 85-100% of satellites attempting to follow debris mitigation measures at the end of their operational life. Between 60-90% successfully adhered to these guidelines. There is a strong commercial incentive for operators to keep GEO free of defunct satellites to protect their own spacecraft.
Although it's not enough but it is a start some efforts are been made by the institution which shows that its working and there have been some damage control.

SPACE LAW TREATIES AND PRINCIPLES

International space law is underpinned by five treaties, overseen by the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (UNCOPUOS). These treaties provide the foundational legal framework for activities in outer space.

The Outer space Treaty.

The Outer Space Treaty is the cornerstone of international space law, signed by 108 countries as of 2019. It establishes key principles for the exploration and use of outer space:
Space activities must benefit all nations, and every nation is free to explore outer space and beyond.
Outer space, including the Moon and other celestial bodies, is not subject to national appropriation by sovereignty, occupation, or any other means. No nation can "own" space.
The placement of weapons of mass destruction in orbit or on celestial bodies is prohibited, and these bodies can only be used for peaceful purposes.
Astronauts are regarded as envoys of mankind, and signatory states must offer all possible assistance in the event of an emergency landing, including outside their own borders or at sea.
States are responsible for all national space activities, including those conducted by private ventures, and must ensure appropriate authorization and ongoing supervision.
States are liable for any damage caused by their space objects and must take measures to avoid contamination of outer space and celestial bodies.

The Rescue Agreement.

This agreement commits signatories to take all possible actions to assist or rescue astronauts in distress and to return them to the nation from which they launched. Additionally, it obligates signatories to return space objects that land on Earth outside of their country of origin to the sponsoring nation.

The Moon Agreement.

The Moon Agreement, also known as the Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, is a multilateral treaty that regulates the activities of countries on the moon and other celestial bodies. The agreement's purpose is to balance the exploration and exploitation of the moon, while promoting international cooperation and peace.

The Liability Convention.

This treaty establishes that signatories are fully liable for any damage caused by their space objects and provides a mechanism for resolving damage claims through standard legal procedures.

V. The Registration Convention.

This convention expands on the requirement for a space object registry. It empowers the UN Secretary-General to maintain a comprehensive record of all space objects launched into outer space.

SPACE DEBRIS MITIGATION AND INTERNATIONAL APPROACH

United Nations Initiatives

In response to the growing concern over space debris, global experts have developed a series of treaties and guidelines aimed at creating a safer space environment for all nations. These frameworks are influenced by United Nations charters advocating for global equity and sustainable practices.

The United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS) has introduced comprehensive Space Debris Mitigation Guidelines, which outline best practices for mission planning and spacecraft operations to minimize space debris. These include measures to limit debris generation during spacecraft operations, avoid collisions, and prevent intentional destruction of spacecraft. While this is a pioneering treaty, it still presents some gaps. NASA, for example, has stringent regulations that consider the likelihood of debris colliding with satellites or the International Space Station. This has prompted other countries to create similar norms for reducing space pollution caused by hardware.

Global treaties and Guidelines

The Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, which came into force in 1971, aims to address damages caused by space objects and expands upon Article VII of the Outer Space Treaty. It defines "damage" as harm to life, health, or property, holding launching states accountable for damages caused by their space objects.

However, Articles III and IV(b) of the Convention introduce fault-based liability for damages occurring outside Earth's surface. A launching state is liable only if the damage caused to another state's space object or its personnel was due to the fault of the launching state. In the context of space debris, this means a state is only responsible if the debris from its space object causes damage due to its own negligence.

This convention was pivotal in establishing clear liability mechanisms for space-related collisions and damages, providing a framework for dispute resolution and compensation in such cases.

European Efforts in Space Debris Management

The European Union has also implemented protocols for the removal and management of space debris. The European Space Agency (ESA), composed of 19 member countries, led the first mission specifically aimed at cleaning space debris. The mission seeks to capture a 112-kilogram fragment of the European Vega rocket booster, which has been orbiting since 2013 at an altitude of 660 kilometres. This mission represents a critical step in addressing space debris and serves as a pioneering effort in the global initiative to maintain a sustainable space environment.

United Nations' Role in Space Debris Management

UNCOPUOS Overview

The United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (UNCOPUOS) and its Scientific and Technical Subcommittee (STSC) play a vital role in addressing space debris issues. Established in 1959, UNCOPUOS now includes 67 member states and various international organizations.

Goles and Structure

Its goals include:

Promoting international cooperation in space.

Developing space programs under UN oversight.

Disseminating research and information on space matters.

Tackling legal challenges related to space exploration.

UNCOPUOS also maintains a public registry of all space launches, managed by the UN Secretary-General, which helps promote transparency and accountability in space activities.

UNCOPUOS is divided into two main subcommittees:

Scientific and Technical Subcommittee – Focuses on technical aspects of space exploration, including debris mitigation.

Legal Subcommittee – Deals with legal issues and international agreements concerning space activities.

The United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA) implements UNCOPUOS's decisions and helps developing nations use space technology for growth. UNOOSA also manages the United Nations Programme on Space Applications (UNPSA), which supports space technology initiatives in these countries.

THE INEQUITY OF SPACE DEBRIS: A QUESTION OF LIABILITY

The global space sector is dominated by a small group of technologically advanced nations, creating an inherent imbalance. Countries like the USA, China, and members of the European Union have established themselves as the main players in space exploration, while other nations, particularly those in the developing world, remain largely dependent on them. India, for example, has only recently gained recognition for its satellite and space launch capabilities. This technological disparity fosters a kind of monopoly, where the barriers to entry in the space sector are so high that only a few with significant resources can participate effectively.

It is crucial to recognize the need not only for improved mechanisms to ensure space safety but also to demand that liability for space debris be proportional to the pollution caused. Nations with limited space missions should not be equated with major space powers that have been conducting space activities for decades.

Furthermore, the lack of enforceable global standards and the absence of binding legal frameworks exacerbate the inequity. Existing treaties, such as the Outer Space Treaty and the Liability Convention, only provide guidelines without detailed provisions on how liability should be shared or enforced among spacefaring and non-spacefaring nations. As the space industry continues to grow with the inclusion of private actors and emerging nations, this imbalance in responsibility and liability could worsen, further disadvantaging less-developed nations.

CONCLUSION

The issue of space debris has evolved from an overlooked consequence of early space exploration into a pressing concern that threatens both current and future activities in outer space. As humanity continues to benefit from the advancements in space technology ranging from telecommunications to potential resource extraction the accumulation of debris poses significant risks that could jeopardize these endeavours.

International efforts to mitigate space debris are underway, with guidelines established by the United Nations and other global entities. However, these measures often lack enforceability and may not adequately address the growing challenges posed by an increasingly congested orbital environment. The current legal framework remains insufficient, particularly regarding liability and responsibility for space debris among nations of varying technological capabilities.

Moreover, the imbalance in space exploration capabilities among nations exacerbates the inequity in addressing space debris. While technologically advanced nations are primarily responsible for the debris created, developing nations with limited space activities often bear the consequences without proportional liability or accountability.

REFERENCE

https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/current.html
https://cjil.uchicago.edu/print-archive/regulating-space-commons-treating-spacedebris-abandoned-property-violation-outer
https://www.academia.edu/118214024/The_Growing_Problem_of_Space_Debris
https://www.esa.int/Space_Safety/Space_Debris/ESA_Space_Environment_Report_2 024
https://www.spacefoundation.org/space_brief/international-space-law/
https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html
https://www.researchgate.net/publication/234375893_Space_Debris_and_the_Law
https://www.academia.edu/11894792/OUTER_SPACE_LAW_A_New_Regiem_of_International_Law_for_Sustainable_Developement
https://www.academia.edu/102790314/OUTER_SPACE_DEBRIS_AN_INTERNATIONAL_OBLIGATION_TO_MITIGATE_AND_CONTROL
https://www.academia.edu/29006127/Stuck_in_Space_The_Growing_Problem_of_Space_Debris_Pollution
https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoonagreement.html
https://esil-sedi.eu/esil-reflection-clearing-up-the-space-junk-on-the-flaws-andpotential-of-international-space-law-to-tackle-the-space-debris-problem/
https://www.academia.edu/82612672/INTERNATIONAL_SPACE_LAW_AND_POL ICY_
https://www.academia.edu/45681834/Current_Problems_and_Challenges_in_International_Space_Law_Legal_Aspects
https://dnluslj.in/rising-menace-of-space-debris-understanding-the-international-legaljurisprudence-to-regulate-space-debris-and-subsequentchallenges/#:~:text=The%20Consensus%20under%20International%20Law&text=Th e%20UN%20Committee%20on%20Peaceful,the%20generation%20of%20space%20debris.
https://www.academia.edu/62746119/Space_Debris_Mitigation_Some_Lessons_from_International_Environmental_Law

Books

Space Stations: International Law and Policy -By Delbert D. Smith.
Space Law- A Treatise – By Francis Lyall and Paul B. Larsen.
Introduction to Space Law (4th edition) By -Tanja Masson- Zwaan and Mahulena Hofmann.

SYNESTHESIA AND ART

Gamze Gökçen
Yeditepe Univercity, Faculty of Fine Arts, Department of Plastic arts and painting Istanbul, Turkey
ORCİD ID: 0000-0002-5014-4550

Abstract
The concept of synesthesia is a concept that medical science has focused on for more than 300 years, and in its most general form, it expresses a perception in which colors are sounds and shapes turn into taste. A planned composition is the most important element that ensures the integrity of a work of art. When this is evaluated, it can be said that synesthetic perception feeds creativity in the work of art. A good artist must be have sensitive and have deep senses in order to create original works. Many geniuses have unusually different abilities. Many artists who have made a name for themselves in history, have been useful in developing the art sector, and have a synesthetic perception, have been revealed by researches. The relationship between the senses is the situation that affects the daily lives of synesthete artists the most. Because taste, smell, hearing, sight, such as the senses of every human has directed his life. In some artists, two or four senses can work together. For example, it is known that the most common sounds that painters hear are to perceive their colors and visualize them.
In this study, the effects of psycho-neurological conditions, which are the source of producing the work of art, on the work of art are explained, based on the synesthetic perspective. In addition, the works of famous artists such as Carol Steen and Vincent Van Gogh were examined.
Key Words: Art , Paint , Synesthesia , Sense

EVALUATIONS ON INVESTMENT ENVIRONMENT AND DIRECT CAPITAL MOVEMENTS FROM BRICS AND TÜRKİYE PERSPECTIVE

Bedriye TUNCSIPER
Izmir Democracy University, Rector, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Izmir, Turkey.
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-6063-218X

Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI
Izmir Democracy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Izmir, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8224-1144

ABSTRACT
Investment indicators climate of a country or region provide important information for domestic and foreign investors. These indicators provide investors with information on a wide range of issues such as macroeconomic conditions, legal and regulatory rules, tax policies, investment incentive policies, access to financial opportunities, human resources, technological infrastructure, social and cultural opportunities and environmental factors. A country with a good investment climate provides resource transfers through reliable channels at appropriate terms depending on direct foreign capital inflows and can bring the domestic business world to international standards. In this study, the developments in the investment climate in BRICTS and Turkey after 2002 were evaluated, and by examining the direct capital inflows and outflows for the same period, it was evaluated whether the investment climate had a similar trend to direct investments. In this context, it was observed that there was an improvement in the performance indicators regarding the development of the investment climate in the BRICS region and Turkey, and that in recent years, especially the United Arab Emirates has also become a position that inspires confidence in investors due to the developments in the investment climate.
Key Words: Investment Climate, Foreign Direct Investment, BRICS, Turkey.

INTRODUCTION
The term BRIC was first used in 2001 by Goldman Sachs to represent a group consisting of Brazil, Russia, India and China. According to J. O'Neill, BRIC will increase its share of the world economy (Goldman Sachs, 2003). Indeed, BRIC's share in world output increased from 8% in 2000 to 19% in 2011, and in addition, China, India, Brazil and Russia had 40% of the world's total foreign exchange reserves in 2010 (Piper, 2015: 4). BRIC took the name BRICS with the participation of South Africa in 2010. As of 2023, BRICS countries have 40% of the world's population, 25% of the total GDP and approximately 25% of the world's surface area (OECD, 2023). Egypt, Ethiopia, Iran, Saudi Arabia and the UAE joined BRICS in January 2024. Thus, the number of members of the BRICS group increased to eleven.
BRICS consists of countries with highly competitive power in many sectors. China, India and Russia in particular are carrying out major projects in technology and software, while Russia and Brazil are carrying out major projects in defense technologies, cybersecurity and digital infrastructure. Investments in agricultural production and food sectors are supported in China, and technological investments in food security and agricultural productivity are increasing in Brazil, Russia and India.

The study evaluates the investment environment and developments in direct foreign capital flows in BRICS and Turkey. As a result, the advantageous and disadvantageous aspects of both BRICS and Turkey in terms of investment environment and direct investments can be revealed.

GENERAL ECONOMIC INDICATORS IN BRICS AND TURKEY

Before evaluating the indicators related to the investment environment and foreign capital flows for BRICS and Turkey, it would be appropriate to present the general economic outlook of these two regions. As observed in Table 1, as of 2003, the per capita income in the BRICS region was 13,817, 12,614 and 10,046 dollars in Russia, China and Brazil, respectively. The per capita income level is low in India and South Africa (average 2,485 and 6,253, respectively). There is also an uneven outlook in terms of income among the countries joining the group in 2024. The income level is high in the United Arab Emirates and Saudi Arabia. The per capita income in these countries is quite high compared to other countries. For example, the average value of this indicator in the United Arab Emirates is 52,978 dollars. The average per capita income in Turkey is 13,110 dollars.

In Table 1, it can be said that the economic growth rate in the BRICS region also shows differences. In this context, India has the highest growth rate in the region as of 2023. China and Turkey have an average economic growth rate of 5%. Russia has experienced a decrease in its economic growth rate due to the Ukraine war (3.6). The inflation rate is in single digits in the BRICS region, excluding the new countries. Egypt, Ethiopia and Iran are BRICS members with high inflation. Inflation rate in Turkey

It is higher than all countries in Table 1. The countries with the lowest unemployment rates in the BRICS countries are India, Russia and the United Arab Emirates. Unemployment rates are high in South Africa and Ethiopia. The unemployment rate in Turkey in 2023 is 9.4%. When we look at the current account balance, the countries with external deficits in the BRICS are Egypt, Ethiopia, South Africa and India, while the countries with external surpluses are Russia, China, Iran, the United Arab Emirates and Saudi Arabia. The ratio of external deficit to gross domestic product in Turkey is 4%.

When the budget balance is evaluated in Table 1, the countries with budget deficits in the BRICS region are Brazil, Egypt, Iran, South Africa, Ethiopia, China and Russia, respectively. The countries with budget surpluses are India, the United Arab Emirates and Saudi Arabia. The budget balance in Turkey has been high in recent years (4.8%).

Table 1. General Economic Outlook, 2023

	GDP per capita ($)	GDP growth rate (%)	Inflation rate (%)	Unemp. rate (%)	Current Account (CA/GDP, %)	Budget deficit/GDP (%)
Brazil	10 043.62	2.9	4.6	7.7	-1.4	-8.2
India	2 484.85	7.6	5.7	3.2	-0.7	8.6
Russia	13 817.05	3.6	5.9	3.2	3.9	-1.9
China	12 614.06	5.2	0.6	5.1	1.4	-4.6
South Africa	6 253.16	0.6	6.0	32.1	-1.6	-4.9
Egypt	3 512.58	3.8	33.9	7.0	-3.2	-7.1
Ethiopia	1293.78	6.5	32.5	18.9	-2.4	-2.7
Iranian	4 502.55	5.0	34.5	8.1	3.4	-5.5
UEA	52 976.81	3.4	1.6	2.2	9.3	4.5
Saudi Arabia	28 894.96	0.8	1.9	4.0	5.9	2.0
Turkey	13 110.0	5.1	64.77	9.4	-4.0	-4.8

Source: Table 1 is prepared by authors used World Bank Country Indicators, IMF Economic Outlook 2024, BRICS Joint Statistical Publication 2024, General Information, Economic and Social Indicators Comparison of BRICS Countries.

INVESTMENT CLIMATE IN THE BRICS REGION AND TURKEY

When evaluating the investment climate for BRICS and Turkey, the Ease of Doing Business Index (WD, 2020) prepared by the World Bank is used as an indicator. This index has been published until 2020. In the BRICS region, two countries where the business environment has become particularly favorable in recent years are China and Russia. In South Africa, on the contrary, there is a decline in the business environment. The best business environment in BRICS is in the United Arab Emirates, and Saudi Arabia has also experienced significant improvements in recent years. On the other hand, Brazil, Iran, Egypt, and Ethiopia are countries where business environments need to be improved. In Turkey, significant developments have occurred during this process that will positively affect the business environment, providing a positive outlook for the business community.

Table 2. BRICS and Turkey Doing Business Scores (2006-2020)

	Brazil	**Russia**	**India**	**China**	**South Africa**	**Ethiopia**	**Egypt**	**UEA**	**Saudi Arabia**	**Iranian**	**Turkey**
2006	119	96	116	108	28	139	141	69	38	105	93
2007	121	96	120	93	29	139	126	68	38	108	91
2008	122	106	120	83	32	139	126	68	38	108	57
2009	125	120	122	83	34	139	106	46	16	108	59
2010	129	120	133	89	34	139	106	46	13	108	73
2011	126	123	134	91	34	139	106	46	12	108	65
2012	126	120	132	91	35	139	106	46	12	108	71
2013	116	112	132	91	39	139	106	46	22	108	71
2014	116	92	134	96	41	139	106	46	26	108	69
2015	120	62	130	90	43	139	106	46	49	108	55
2016	116	51	130	84	73	139	106	46	49	108	55
2017	123	40	130	78	74	159	122	26	94	120	69
2018	125	35	100	78	82	159	122	21	92	124	60
2019	109	31	77	46	84	159	114	11	92	128	43
2020	124	28	63	31	84	159	114	16	62	127	33

Source: World Bank, Doing Business Reports.
https://documents1.worldbank.org/curated/fr/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf

Russia, while ranked 28th in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, fell to 40th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; Middle East Economic Outlook, 2023). India, while ranked 63rd in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, rose to 54th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; McKinsey & Company, 2023). China, while ranked 31st in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, rose to 25th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; UAE Economic Insights, 2023).

South Africa, while ranked 84th in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, rose to 78th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; Middle East Economic Outlook, 2023). Turkey, while ranked 33rd in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, fell to 45th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020;

Middle East Economic Outlook, 2023). Egypt, while ranked 114th in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, rose to 98th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; Middle East Economic Outlook, 2023).

Ethiopia ranked 159th in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, while it rose to 155th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; Middle East Economic Outlook, 2023). Iran ranked 127th in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, while it fell to 130th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; Middle East Economic Outlook, 2023). The United Arab Emirates (UAE) ranked 16th in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, while it rose to 12th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; Deloitte, 2023). While Saudi Arabia ranked 62nd in the World Bank's 2020 Ease of Doing Business Index, it rose to 55th place according to private sector reports in 2023 (World Bank, 2020; McKinsey, 2023).

FOREIGN DIRECT INVESTMET FLOWS IN THE BRICS REGION AND TURKEY

It is suggested that if the foreign investment environment is favorable, direct foreign capital inflows will increase. Within the scope of the BRICS region and Turkey; when evaluated under this index limitation as countries that provide convenience to foreign investors and those that do not, the level of foreign capital inflows and outflows to these countries can be observed.

Table 3 presents foreign capital investment inflows. Foreign capital inflows to BRICS countries continue to increase. Investment inflows to China and Russia, which have particularly favorable business environments, have been high. There is also a significant foreign capital inflow to Brazil. Similarly, there are positive developments in capital inflows to Egypt. When we look at Turkey, although the investment environment is favorable, measures are needed to increase foreign capital inflows.

Table 3. Inflows of FDI (million US$)

	2000	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Brazil	32995	87714	64738	74295	68885	78163	69174	37786	46439	87245	…
China	40715	128500	135580	133710	136320	138310	141220	149340	180960	189130	163253
Egypt	…	…	12797	13843	12528	14597	17546	13742	16512	25063	21080
Ethiopia	…	1855	2627	4143	4017	3360	2549	2381	4260	3670	3263
India	4029	45148	55559	60220	60974	62001	74391	81973	84835	71355	70954
Russia	2678	22031	6 853	32539	28557	28785	31975	29479	40050	40000	…
South Africa	888	5 775	1 730	2 235	2 010	5 450	5 125	3 062	40215	9 280	3 475
Turkey	982	13337	19263	13835	11190	12450	9507	7675	12895	13666	11000

Source: BRICS Joint Statistical Publication 2024, General Information, Economic and Social Indicators Comparison of BRICS Countries. Data for Turkey were taken from the CBRT.

Table 4 examines foreign capital outflows for BRICS and Turkey. In Brazil, foreign capital outflows were at high levels in 2019 and 2022. In China, there is a liberalization of foreign capital inflows as well as outflows. Within the scope of the period examined, China is the country with

the highest foreign capital inflows and outflows among the BRICS countries. Secondly, in Russia, especially since 2021, there has been a decrease in foreign capital investments due to the impact of the Ukrainian War. In Turkey, foreign capital outflows have been stable during this period and have not fluctuated. Therefore, it is thought that the increase in confidence in the foreign investment environment has a positive effect on the stability of capital outflows.

Table 4. Outflows of FDI (million US$)

	2000	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Brazil	2497	20607	3134	14693	21341	2025	22820	-3467	16239	33355	…
China	…	123120	145667	196149	158288	143037	136908	153710	178819	163121	…
Egypt	…	…	5871	5736	5120	6456	8536	7890	11390	13663	11240
India	759	4031	8886	6603	9144	12590	12 993	10 972	17 644	14020	16678
Russia	3179	57082	22085	22314	36757	31377	21923	5847	65883	…	…
South Africa	271	7675	5747	4475	7377	4076	3 147	-1951	139	2376	-2812
Turkey	870	7050	5096	3138	2703	3605	3011	3245	6451	4935	5963

Source: BRICS Joint Statistical Publication 2024, General Information, Economic and Social Indicators Comparison of BRICS Countries. Data for Turkey were taken from the CBRT.

CONCLUSION AND DISCUSSION

Improving the business environment has a positive effect on FDI inflows. Since 2006, BRICS countries have implemented various reforms to reduce bureaucracy, improve legal regulations and increase infrastructure facilities. For example, India's "Make in India" initiative and China's technology-focused policies are considered successful policies in increasing FDI. On the other hand, corruption, bureaucracy, political instability and infrastructural deficiencies lead to deterioration of the business environment in BRICS countries. Young population, natural resources, technological developments and growing markets strengthen the future potential of BRICS countries. Turkey should also cooperate with BRICS countries and offer favorable business conditions to BRICS countries and other foreign investors. Turkey should develop strategies to attract more foreign investment.

BRICS countries are important actors in the global economy. These countries are developing major infrastructure projects and structural reforms to improve the business environment and attract FDI. In this sense, it is clear that investments in education and technology, as well as infrastructure, will increase the competitiveness of BRICS countries.

In order to make the business environment in Turkey more efficient, it is important to make more arrangements in legal regulations and physical infrastructure, to train a skilled workforce in the fields of science, technology, engineering and mathematics, to increase investments in digitalization, artificial intelligence and innovative technologies, to strengthen economic relations with BRICS countries and to develop strategies to open up to Asian, African and Latin American markets.

REFERENCES

Deloitte. (2023). https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cn/Documents/about-deloitte/deloitte-cn-2023-social-impact-report-en-240306.pdf
Deloitte. (2023). https://www.deloitte.com/middle-east/en/our-thinking/mepov-magazine/frontiers/the-uae-a-global-hub-for-future-industries.html
EIU. (2023). Country Reports: BRICS Nations
https://www.eiu.com/n/store/products/viewpoint/country-analysis/
EIU. (2023). Country Reports: Ethiopia. http://country.eiu.com/Default.aspx?country=Ethiopia
https://www.eiu.com/n/store/products/viewpoint/country-analysis/
IMF. (2020). India: Economic Growth and Investment Climate.
https://www.imf.org/en/Countries/IND
IMF. (2023). World Economic Outlook. https://www.imf.org/en/Publications/WEO
KPMG. (2023). BRICS Investment Guide
. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2023/02/kpmg-geopolitcs-top-risks-2023-bottom-line-for-business.pdf
KPMG. (2023). Economic Outlook. https://kpmg.com/us/en/articles/kpmg-economics/global-economic-outlook-march-2023.html
McKinsey & Company. (2023). The Future of BRICS Economies. https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/global-economics-intelligence-executive-summary-september-2023
OECD. (2023). Economic Surveys: BRICS Countries.
https://www.oecd.org/en/publications.html
OECD. (2023). Economic Surveys: Middle East and North Africa.
https://www.oecd.org/en/regions/middle-east-and-north-africa.html
OECD. (2021). Russia: Economic Outlook and Investment Trends. https://www.oecd.org/en/publications/2021/05/oecd-economic-outlook-volume-2021-issue-1_88e062cf.html
PwC. (2023). BRICS Economic Outlook.
https://www.pwc.com/mt/en/publications/other/economic-outlook-2023.html
PwC. (2023). Middle East Economic Outlook.
https://www.pwc.com/m1/en/publications/economy-watch/pdf/me-economy-watch-may-2023.pdf
Transparency International. (2022). Corruption Perceptions Index.
https://www.transparency.org/en/cpi/2022
UNCTAD. (2023). World Investment Report. https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023
World Bank. (2022). Brazil: Economic Overview. https://www.worldbank.org/en/country/brazil
World Economic Forum. (2023). Global Competitiveness Report. https://databank.worldbank.org/metadataglossary/africa-development-indicators/series/GCI.INDEX.XQ
World Bank. (2021). South Africa: Investment Climate and Economic Policies. https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview
World Bank. (2020). Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/130bd2f3-f4b5-5b77-8680-01e6d6a87222

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE IDENTITY DEVELOPMENT AND SOCIAL ACCEPTANCE OF LGBTI+ INDIVIDUALS

LGBTİ+ BİREYLERİNİN KİMLİK GELİŞİMİNDE VE TOPLUMSAL KABULÜNDE SOSYAL MEDYANIN ETKİSİ

ÖZGÜR YAZICI
Istanbul Arel University, Graduate Education Institute, Department of Psychology, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-7001-4366

Özlem ÇAPAN ÖZEREN
Istanbul Arel University, Graduate School of Education, Department of Psychology, Istanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-5128-8698

ÖZET
Bu araştırma, LGBTİ+ bireylerin toplumsal baskı ve dışlanma nedeniyle sosyal medyayı bir destek, görünürlük, bilgiye erişim ve hak savunuculuğu aracı olarak nasıl kullandığını incelemiştir. Literatür tarama yöntemiyle gerçekleştirilen araştırma, sosyal medyanın LGBTİ+ bireyler için hem destekleyici hem de ayrımcılığı teşvik edici bir alan olabileceğini ortaya koymaktadır. Sosyal medya, LGBTİ+ bireylerin kimliklerini keşfetmeleri, ifade etmeleri ve destek mekanizmalarına erişmeleri açısından kritik bir araç haline gelmiştir. Ancak, bu platformlar aynı zamanda siber zorbalık, nefret söylemi ve dışlanma gibi tehditleri de barındırmaktadır. Araştırma sonuçları, sosyal medyanın LGBTİ+ bireylerin görünürlüğünü artırarak toplumsal kabul sürecine olumlu katkılar sunduğunu göstermektedir. Ancak, bu bireylerin çevrimdışı ayrımcılığı çevrimiçi ortamlarda da deneyimledikleri, özellikle homofobik söylemler, zorla ifşa etme ve mahremiyet ihlalleri gibi tehditlere maruz kaldıkları belirlenmiştir. Sosyal medya platformlarının LGBTİ+ bireylerin haklarını savunmada, bilinçlendirme çalışmalarında ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesinde daha etkili politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın sunduğu veriler, sosyal medyanın LGBTİ+ bireyler için fırsatlar ve riskler arasındaki dengesini daha iyi anlamak ve koruyucu politikalar geliştirmek açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.
Anahtar Kelimeler: LGBTİ+, Sosyal Medya, Toplumsal Kabul, Cinsiyet Kimliği

ABSTRACT
This study examines how LGBTQ+ individuals use social media for support, visibility, access to information, and advocacy in response to societal pressure and exclusion. The research, which was conducted through the literature review method, reveals that social media can be both a supportive and discriminatory space for LGBTI+ individuals. Social media has become a critical tool for LGBTI+ individuals to discover and express their identities and access support mechanisms. However, these platforms also harbor threats such as cyberbullying, hate speech, and exclusion. Research results show that social media contributes positively to the social acceptance process by increasing the visibility of LGBTI+ individuals. However, it has been determined that these individuals also experience offline discrimination in online environments and are exposed to threats such as homophobic discourse, forced disclosure, and privacy violations. Social media platforms need to develop more effective policies in defending the rights

of LGBTI+ individuals, raising awareness, and strengthening support mechanisms. In this context, the data presented in this study constitute an important source for better understanding the balance between opportunities and risks of social media for LGBTI+ individuals and developing protective policies.
Keywords: LGBTI+, Social Media, Social Acceptance, Gender Identity

GİRİŞ

LGBTİ+ topluluğu, köklü bir aktivizm geçmişine sahiptir. 1969 yılında New York'ta gerçekleşen Stonewall ayaklanmaları, LGBTİ+ haklarının savunulmasında önemli bir dönüm noktası olmuş ve bu alandaki örgütlenmelerin oluşumuna öncülük etmiştir. eşcinsel evliliklerin yasallaştırılması ve ayrımcılık karşıtı yasaların yürürlüğe girmesi gibi birçok gelişme yaşanmış, bu süreçte sosyal medya LGBTİ+ bireylerinin seslerini duyurmalarında kritik bir araç haline gelmiştir (Dhiman, 2023).

Türkiye'de LGBTİ+ hareketinin kamusal alanda varlığını göstermekte zorlanmasının başlıca sebeplerinden biri, hetero-ataerkil resmi söylem ve medyanın kullandığı dışlayıcı dilin (örneğin; hastalık, ahlaksızlık, fuhuş vb.) heteroseksüel toplumda yarattığı nefret ve ayrımcı tutumdur. Bahçeşehir Üniversitesi'nin 2009 yılında gerçekleştirmiş olduğu "Radikalizm ve Aşırıcılık" araştırmasında, 34 ilde 1715 kişiye "Hangi kişilerle komşu olmak istemezsiniz?" sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların %87'si bu soruya "eşcinseller" yanıtını vermiştir. Aynı soru 2011 Türkiye Değerler Araştırması'nda tekrar sorulmuş ve bu oran %84 olarak tespit edilirken, 2012'de yeniden %87'ye yükselmiştir. Yanıtlar değerlendirmeye tabi tutulduğunda, 2011'de eşcinsellerin ardından en çok AIDS hastaları, evlilik dışı birlikte yaşayanlar ve Tanrı'ya inanmayanların dışlandığı; 2012'de ise alkol tüketenlerin ve AIDS hastalarının benzer şekilde hedef alındığı görülmüştür. Üç araştırmanın dikkate değer ortak sonucu ise, eşcinsellerin en fazla rahatsızlık duyulan grup olarak öne çıkmasıdır (Erdoğan & Köten, 2014).

LGBTİ+ bireyler, tarih boyunca toplumsal baskılar, sosyal normlar ve kültürel kabuller nedeniyle ötekileştirilmiş ve nefret söylemlerine daima maruz kalmışlardır. Bu da toplumsal hayatta varoluşlarını gerçekleştirirken baskı, şiddet, hakaret, ötekileştirme ve çeşitli dışlamalara maruz kaldıkları için psikolojik bunalımlar ve uyum problemleri ile baş etmek zorunda kalmalarına sebep olmuştur (Karataş, 2021). Günümüzde sosyal medya, LGBTİ+ bireylerin haklarını savunmaları, seslerini duyurmaları, destek mekanizmaları oluşturmaları ve görünürlüklerini artırmaları açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, aynı zamanda ayrımcılığın ve nefret söylemlerinin yayılmasına aracılık ederek bu bireylerin taciz ve hakarete uğramasına da sebep olabilmektedir.

LGBTİ+ bireylerinin toplumda yok sayılması ve maruz kaldıkları baskılar, kimliklerini gizlemelerine veya heteronormatif kalıplara uyum sağlamak zorunda hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durum, onların mental ve psikolojik sağlıklarını, toplumda norm olarak kabul edilen bireylere kıyasla daha olumsuz yönde etkilemektedir (Hanckel, 2019). Sosyal medyanın bu noktadaki en önemli işlevlerinden biri de, LGBTİ+ bireylere anonimlik,her türlü haklarını ve varlıklarını duyurmaya yönelik aktivist eylemlerini dile getirmek isteyen bireylere anonimlik, zamandan ve mekandan bağımsızlık sağlayarak haklarını ve kimliklerini ifade edebilmeleri için bir alan sunmasıdır. Yapılan araştırmalar, soyal medyanın LGBTİ+ bireylerinin kendilerini keşfetmelerinde ve psikolojik olarak kendilerini kabul süreçlerinde sosyal medyanın etkisi olumlu bir fark yarattığını göstermektedir (Fitri Andika et al., 2024).

Bu araştırma, LGBTİ+ bireylerin toplumsal hayatta karşılaştıkları baskı ve dışlanma sonucunda sosyal medyaya yönelmelerini ve bu platformları sosyal destek sağlama, görünürlük kazanma, bilgiye erişim ve haklarını savunma aracı olarak nasıl kullandıklarını incelemiştir. Böylece sosyal medyanın, LGBT+ bireylerin toplumsal entegrasyonu ve hak mücadelesindeki rolünün önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

LGBTİ+ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks)

İnterseksüalite kavramı, cinsiyetin biyolojik ve toplumsal boyutlarını yeniden değerlendiren önemli bir çerçeve sunmaktadır. Geleneksel cinsiyet tanımlamalarının ötesine geçen interseksüalite, bireylerin doğuştan sahip olduğu iç üreme organları, dış genital yapılar ve cinsiyet kromozomları arasındaki farklılıklarla karakterize edilmektedir. Bu durum, ikili cinsiyet sistemine meydan okuyan biyolojik varyasyonları kapsamakta olup, tıbbi normlar çerçevesinde sınıflandırılamayan bireyleri içine alan geniş bir spektrum olarak kabul edilmektedir. İlk olarak genetik bilimci Richard Goldschmidt tarafından 1917 yılında kullanılan "interseks" terimi, zaman içerisinde genişleyerek hermafroditizmin ötesinde farklı biyolojik durumları da içeren kapsamlı bir olguya dönüşmüştür. (Okyar, 2022).

Cinsiyet çeşitliliği bağlamında, lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireylerin kimlikleri de farklı yönelimler ve deneyimlerle şekillenmektedir. Lezbiyen terimi, kadınların romantik, duygusal ve cinsel olarak hemcinslerine duyduğu ilgiyi tanımlamak için kullanılmakta olup, kökeni M.Ö. 6. yüzyılda Yunan şair Sappho'nun yaşadığı Lesbos Adası'na dayanmaktadır (Kaos GL Derneği, 2021).

Gey kavramı, 1970'lerde Gey Kurtuluş Hareketi ile politik bir ayrım olarak öne çıkmış ve eşcinsel erkeklerin kimliklerini tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Türkçede 1999 yılında "gay" sözcüğünün "gey" olarak çevrilmesiyle yaygınlaşan bu terim, 2006 yılından itibaren Türk Dil Kurumu tarafından "erkek eşcinsel" olarak tanımlanmıştır (Kaos GL Derneği, 2021).

Biseksüellik ise birden fazla cinsiyete duyulan romantik, duygusal ve cinsel çekimi ifade ederken, tarihsel olarak yalnızca iki cinsiyeti kapsayan bir yönelim olarak değerlendirilmiş, ancak günümüzde ikili cinsiyet sistemine yönelik eleştirilerle birlikte daha geniş bir anlam (Kaos GL Derneği, 2021).

Cinsiyet kimliğinin bir diğer önemli boyutu olan trans bireyler, doğumda kendilerine atanan cinsiyet ile özdeşleşmeyen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Trans kadınlar ve trans erkekler en yaygın kimlikler arasında yer alsa da, trans şemsiyesi altında non-binary ve trans maskülen gibi farklı kimlikleri de barındırmaktadır. Ancak, bu terimleri kullanan bireylerin kendilerini trans şemsiyesi içinde tanımlamak istemeyebileceği göz önünde bulundurulmalı ve bireylerin kimliklerini nasıl tanımladıkları dikkate alınmalıdır (Kaos GL Derneği, 2021).

Cinsiyet çeşitliliğinin biyolojik bir boyutu olarak interseksüaliteye dair yapılan araştırmalar, Kuzey Amerika İnterseks Derneği'nin verilerine göre yaklaşık iki bin bebekten birinin, yirmi beşten fazla farklı nedene bağlı olarak "belirsiz" cinsel organlarla doğduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, her iki yüz bebekten birinin bir tür interseks yapıya sahip olduğu ve yetmişten fazla sendromun bu kapsama girdiği belirtilmektedir (Baird, 2004). Bu veriler, cinsiyetin biyolojik ve toplumsal olarak ikili bir sistem içinde ele alınmasının ne denli sınırlayıcı olduğunu ve cinsiyet çeşitliliğinin daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kimlik Gelişimine İlişkin Önemli Kavramlar

Cinsel Yönelim: Belirli bir cinsiyetteki bireye yönelik devamlılık arz eden romantik, duygusal ve cinsel ilgiyi, arzuyu ve yönelimi ifade eder. Cinsiyet kimliği, bireyin kendisini hangi cinsiyete ait hissettiği ile ilgiliyken, cinsel yönelim daha çok hangi cinsiyete karşı ilgi duyduğu ile ilişkilidir. Bireyin öznel cinsel alaka ve arzularının hangi cinsiyete meylettiği, hangi cinsiyete dair hislerinin cinsel uyarılma ve heyecan yaratması, cinsel yönelimin temelini oluşturur. Eğer bireyin ilgisi kendi cinsiyetindeki bireylere yönelikse "eşcinsel", karşı cinse yönelikse "heteroseksüel", her iki cinsiyete karşı ise "biseksüel" olarak tanımlanır (Altunpolat, 2017). Bütün cinsel yönelimlerin ortaya çıkış nedenine dair yapılan araştırmalar, cinsel yönelimin nedenini kesin bir şekilde açıklığa kavuşturamasa da, hangi unsurlardan kaynaklanmadığına dair elde edilen bulgular, yanlış bilgilerin düzeltilmesi, önlenmesi ve önyargıların oluşmasının

engellenmesi bakımından önem arz etmektedir. Heteroseksüelliğin belirlenmesinde en fazla tartışılan faktörler arasında genetik faktörler ve nörogelişimsel farklılıklar ön plandayken, cinsel yönelimlerin ebeveyn özellikleri, ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi, arkadaşlık ve sosyal ilişkileri veya bireyin bilinçli bir seçimi ya da iradesine bağlı olmadığı bilimsel olarak ortaya konmuştur (Başar, 2014).

Cinsiyet Kimliği: Cinsiyet Kimliği terimi çok çeşitli yaklaşımlarla kavramsallaştırılmıştır. Geleneksel bakış açısına göre, cinsiyet kimliği bireyin kendi cinsiyetini kabullenmesi ve bu kimliğe ait hissetmesi olarak değerlendirilmiştir. Cinsiyet kimliği tanımlamalarına genel bir bakış açısı ile bakıldığında bu kavramın çok boyutlu ele alınmasının daha isabetli olacağı anlaşılmaktadır. Farklı tanımlamalar bulunmasına rağmen, pek çok teorisyen cinsiyet kimliğinin birey için motive edici bir unsur olduğunu ve kişinin cinsiyetine uygun davranışlar sergileme eğilimini desteklediğini vurgulamaktadır. (Tobin et al., 2010).

Cinsiyet kimliği, bireyin kendi bedenini ve benliğini belirli bir cinsiyet ile özdeşleşerek algılamasıdır. Daha net ifade ile kişinin kendisini "kadın" ya da "erkek" olarak tanımlaması anlamını taşır. Burada kullanılan "cinsiyet" kavramı, biyolojik özelliklerin ötesinde psikolojik ve kültürel unsurları da içeren "gender" mefhumunun kapsamı içindedir. Biyolojik cinsiyet ise "sex" terimiyle ifade edilmektedir. Cinsiyet kimliğinin temel bileşenlerinin, yaşamın ilk 2-3 yılı içinde şekillendiği öne sürülmektedir. Cinsiyet kimliği, bireyin hem kendi biyolojik cinsiyet özelliklerini nasıl değerlendirdiği hem de cinsiyet rolüyle kurduğu ilişkiyi ihtiva eder. Kişi kendini hangi cinsiyete ait hissediyorsa, o cinsiyete has fiziksel özelliklere sahip olma arzusunu taşıyabilir. (Başar, 2014)**.**

Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal cinsiyet, fizyolojik ya da biyolojik cinsiyet farklılıklarından bağımsız olup, bireylerin doğumla birlikte sahip oldukları bir özellik değil, toplumsal ve kültürel süreçler sonucunda şekillenen bir kavramdır. Bu terim toplumların kadınlara ve erkeklere "uygun" olarak atfettiği rolleri, davranışları, tutumları, sorumlulukları ve beklentileri ifade etmek için kullanılır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik temellere dayanmadığı gibi, kültürden kültüre ve dönemden döneme farklılık gösterebilir. (Bingöl, 2014).

Homofobi: Homofobi terimi, ilk kez 1972 yılında psikoterapist George Weinberg tarafından kullanılmıştır. Weinberg, bu kavramı heteroseksüel bireylerin eşcinsellerle yakın ilişki halinde olmaktan veya onların çevresinde yer almaktan duyduğu korku ve eşcinsellerin kendi kimliklerine karşı geliştirdikleri olumsuz duygular olarak tanımlamıştır (Altunpolat, 2017). Bununla bağlantılı olarak, kısacası eşcinsellere ilişkin önyargı ve nefreti ifade eder. Eşcinsel bireyleri ve eşcinselliği hor gören, hakaret ya da alay konusu olarak değerlendiren söylem ve fiillerin tamamını kapsar. Nefret söylemi ve nefret suçları homofobinin bir sonucudur. Kişisel ve psikolojik bir korkunun ötesinde, toplumsal hiyerarşilerden kuvvetini alan, o hiyerarşileri daima yeniden ortaya çıkaran sosyal bir olgudur. Homofobi özgür ve adil bir yaşam arzulayan herkes için bir tehdittir (Kaos GL Derneği, 2020)**.**

Queer Kuram Perspektifinden Kimliğin Öğeleri: Cinsiyet ve Cinsellik

Queer ifadesi, 1980'lerin sonunda eşcinsel erkeklere hakaret amacıyla kullanılan "tuhaf" veya "acayip" gibi anlamlar taşıyan bir kelime olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, 1990'ların başından itibaren gey, lezbiyen, travesti, transseksüel, biseksüel ve interseks bireyler gibi cinsiyet normlarına uymayan topluluklar tarafından sahiplenilmiş ve yeniden anlamlandırılmıştır. Bu kavram, heteroseksüel kalıpların dayattığı ikili kimlik sistemine karşı duranları ve onların eşit haklar mücadelesini ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. (Cogito, 2011). Queer kavramı, bu gibi anlamların yanında diğer yandan argoda "ibne" olarak kullanılan bir hakaret sözcüğü olmuştur. Ancak zamanla bu ifade, dönüşüme uğrayarak ve yeniden anlamlandırılarak kimileri tarafından bir kimlik olarak benimsenmiş ve olumlanmıştır. Bugün, bir duruşu, tasavvuru, teoriyi ve farklı bir perpektifi temsil eder hale gelmiş, hatta bazı üniversitelerde araştırma birimlerinin adı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kineşçi, 2018).

Queer teori savunucuları, heteroseksüel-eşcinsel ve kadın-erkek gibi ikili yapıları yapısal bir dönüşüme uğratarak, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik sınıflamasının yeniden değerlendirilmesine olanak sağlamış ve bu kategorilerin sınırlarının esnemesinde önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. Queer teori, "normal" kavramını oluşturan normların nasıl ortaya çıktığını ve işlediğini (normatif yapılar) eleştirel bir bakış açısıyla inceler. Bu yaklaşım, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel deneyimlerle ilişkili her türlü yaftalamaya karşı çıkarak, cinsel kimliklerin temel aldığı taksimlendirmeye meydan okur (Yardımcı, 2014). Kadınlık, erkeklik ve eşcinsellik-heteroseksüellik gibi sınıflandırmaların ve bu yapıların dayattığı uyumlulukların, doğal veya normal olmadığını vurgular. Queer teori, bu kimliklerin tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçlerle inşa edildiğini, bu nedenle egemenlik, güç, yetki veya hiyerarşi ilişkilerinden bağımsız ele alınamayacağını öne sürer. Queer teori, bilhassa egemen cinsellik anlayışından farklı olan cinsel kimliklere odaklanarak, "normal" ve "sapkın" gibi hâkim cinsiyet normlarının cinsel davranışlar, fiiller ve kimlikler üzerindeki etkilerini siyasi bir eleştiriye tabi tutar. Kadınlık-erkeklik, eşcinsellik-heteroseksüellik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet gibi kavramların, toplumsal ve kültürel bağlamda iktidar ilişkileri tarafından şekillendirildiğini vurgular. Bu bağlamda, bu normların dayattığı normalleştirme süreçlerine karşı bir itiraz geliştirir. Bununla birlikte, Queer teori yalnızca cinsellikle ilgili tartışmalardan ibaret olamayıp, sınıf, ırk, etnisite ve engellilik gibi çok boyutlu alanları da ele alarak normallik algısını derinlemesine sorgular ve dönüştürür (Altunpolat, 2017).

Queer düşüncenin bize öğretebileceği en temel öğretilerden biri, bedenlerin olağanüstü bir çeşitlilik ve zenginlik barındırdığıdır. Kadın-erkek veya sağlam-sakat gibi ikili kategorilere yerleştirilmeleri, yalnızca büyük ölçüde indirgemeler yapılarak mümkün olabilir. Cinsiyetin anatomik veya fizyolojik temelleri arasında cinsiyet kromozomları, hormonlar, üreme organları, cinsel organlar, üreme kapasitesi ve ilgili organlar (sperm kanalları, rahim) gibi birçok unsur bulunur. Ancak, bu özellikler, doğumda kadın veya erkek olarak tanımlanan hiç kimsede tamamen ve eksiksiz bir şekilde mevcut değildir. İnsanların hormon seviyeleri kişiden kişiye değişiklik gösterir ve hayatları boyunca da değişebilir. Bazı bireylerin üreme organları bulunmaz ya da üreme organları olsa bile çocuk sahibi olmayı istemeyebilirler. Farklı sebeplerden rahmi alınmış olan kadınlar, bu durum nedeniyle kadınlıklarını kaybetmezler. Cinsellik, bazı insanlar için hiç deneyimlenmeyen bir alan olabilir. Bazı kişiler için ise cinselliğin merkezinde "cinsel organlar" değil, farklı arzular, tercihler, ilgi alanları veya hisler yer alır. Dahası, kadın/erkek ayrımında en kesin ve değişmez olarak kabul edilen kromozomlar bile, bu sınıflamada sanıldığı kadar güvenilir bir temel oluşturmaz (Yardımcı, 2014). Bu çeşitlilik ne yazık ki heteronormatif merkezli sistemler tarafından basit bir şekilde ikili cinsiyet kalıbına indirgenerek pek çok birey için bir dışlama ve ayrımcılık ifade eder. Bunun en hazin örneklerinden biri de doğar doğmaz atanacak cinsiyette belirsizlik yaşanırsa bebeklik döneminde çeşitli ameliyatlar yapılabilir. Bu tür düzeltmelerin yapılmasının temel nedeni bu durumun birey için değil toplum için tehdit unsuru olarak görülmesidir (Baird, 2004).

Son yıllarda, uluslararası kuruluşlar cinselliğin farklı yönlerini cinsel sağlık tanımlarına dahil etmeye başladılar ve bu durum önemli bir değişim yarattı. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), cinsel sağlığı tanımlarken önemli bir çalışmaya imza atmıştır. WHO'nun genişletilmiş cinsel sağlık tanımına göre, "cinsel sağlık, yalnızca hastalık, işlev bozukluğu ya da sakatlık durumunun olmamasıyla değil, aynı zamanda fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal bir iyilik hali" olarak tanımlanır. Cinsel sağlık, cinsellik ve cinsel ilişkilere karşı olumlu, saygılı bir yaklaşımı, güvenli ve keyifli bir yaşamı mümkün kılmayı hedefler. Ayrıca, bu tanım zorlama, ayrımcılık ya da şiddet içermeyen cinsel deneyimleri de kapsamaktadır (Anderson, 2013).

Cinsellik, içinde cinsiyeti de barındıran kültürel, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik, tarihsel, yasal, dini ve manevi pek çok unsurdan etkilenen bir mefhumdur (Macleod ve McCabe, 2020). Antropolojide cinsiyet ve cinsellik üzerine yapılan ilk çalışmalara öncülük eden Malinowski, cinselliğin yalnızca basit bir psikolojik davranıştan ibaret olmadığını vurgulamıştır. Ona göre

cinsellik, aşkı ve tensel yakınlığı kapsarken, aynı zamanda evlilik, aile ve akrabalık gibi toplumsal kurumların en temel bileşenidir. Bunun yanı sıra, sanatla da iç içe geçen cinsellik, sanata özgün bir büyü ve anlam katmakta, dolayısıyla kültürün her alanında kendini göstermektedir (Malinowski, 1990).

Bu kavramlara değinirken Queer kuramın da ilham aldığı Foucault ve Butler gibi düşünürlerin cinsellik/cinsiyet kavramlarına bakış açıları bu konuya yeni bir perspektif kazandırmıştır. Foucault; cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet kavramlarını iktidar ilişkileri bağlamında ele almıştır. Cinsellik, beden ve cinsiyet üzerindeki iktidarın tahakkümü sadece yasaklamalar yolu ile değil, tıp, psikiyatri ve bilim gibi söylemlerle de biçimlendirilir. İktidar insanları belirli kimliklere hapsederek cinselliği kategorize eder. Aynı zamanda Foucault, bireylerin bedenlerini ve arzularını denetim altına almak için toplumun tıp, hukuk ve eğitim gibi mekanizmalar vasıtasıyla cinselliği düzenleme girişiminde bulunduğunu öne sürer. Kısacası Foucault beden ve cinsellik gibi mefhumların doğal olgulardan ziyade kültürün şekil verdiği yapılar olduğunu ileri sürmektedir (Foucault, 1986).

Judith Butler, Freud ve Foucault'nun düşüncelerinden derinlemesine etkilenmiş ve feminist hareketin sadece toplumsal cinsiyete odaklanmasının ne kadar isabetli bir strateji olduğunu sorgulamıştır. Ona göre, biyolojik cinsiyet de toplumsal cinsiyet gibi doğal ya da sabit bir olgu değil, toplumsal olarak inşa edilen bir kimliktir. Butler, cinsiyetin oluşum sürecini **performatiflik** kavramı üzerinden ele alır. Bu bağlamda, cinsiyetin sürekli tekrarlanan pratikler yoluyla doğal bir gerçeklik gibi algılandığını ve bu tekrarların cinsiyeti şekillendirdiğini öne sürer (Aybudak & Karakaş, 2024).

Judith Butler, toplumsal cinsiyetin belirlediği kalıplaşmış cinsiyet ve cinsellik anlayışlarını reddeder. O, cinsiyetin biyolojik bir gerçeklik olduğu ve toplumsal cinsiyet rollerinin buna uygun şekilde şekillenmesi gerektiği düşüncesine karşı çıkar. Ona göre, bu görüş aslında kültürel söylemler tarafından dayatılmış bir inşa sürecinin sonucudur. Bu nedenle, kendi teorisini belirsizliklere açık, namütenahi olasılıklar barındıran bir yapı olarak ortaya koymuştur. Böylelikle, katı sınıflandırmalara hapsedilmemiş, kimliksiz bir alan yaratılarak heteronormatif sisteme bağlı homofobik dışlanmalar ortadan kaldırılabilecektir. Butler'ın yaklaşımı, queer teorinin sunduğu anlam çerçevesinde, homofobik ayrışmaların önüne geçerek bireylerin cinsiyet ve cinsellik yönelimleri ne olursa olsun bir arada, dayanışma içinde bulunabilmesini savunmaktadır (Butler, 1999).

Özetle Queer kuramın yoğun bir şekilde beslendiği Foucault ve Butler bakış açısından da hareketle cinsiyet ve cinsellik tarihsel süreç içerisinde iktidar ve toplum tarafından dönüşüme uğramaya devam etmektedir. Bu bağlamda, LGBTİ+ bireylerinin toplum ve iktidar söylemlerinden etkilenmesi, sosyal medyanın da bu tarihsel süreçte yerini almasıyla birlikte doğal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

LGBTİ+ Bireylerinde Kimlik İnşası ve Sosyal Medyaya Yansımaları

Kimlik gelişimi, özellikle ergenlik döneminde herhangi bir bireyin en önemli gelişimsel görevlerinden biridir. Bu durum LGBTİ+ bireylerinde daha da sancılı bir şekilde geçmektedir. LGBTİ+ gençler için cinsel yönelimlerini içeren kimlik oluşumu, kritik ancak zorlu bir süreçtir. Bu süreçte "açılma" (coming out) genellikle stresli olup, kişisel değişim ve büyümeyle karakterize edilir. Araştırmalar, bireylerin kimlik gelişim sürecinde belirli aşamalardan geçtiğini ve bu süreçte cinsel yönelimlerini ifade etmenin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Cass'in (1979) "açılma modeli"ne göre, sağlıklı bir cinsel azınlık kimliği geliştirmek, bireyin kimliğini kabul etmesi ve seçtiği kişilerle paylaşmasını gerektirir. Ayrıca Cass, bireyin kendini özel olarak LGBTİ+ olarak tanımlayabileceğini ancak toplum içinde heteroseksüel olarak algılanabileceğini belirterek kamusal ve özel kimlik arasında bir ayrım yapmaktadır (Craig & McInroy, 2014). Cass'in (1979) modeli, LGBTİ+ bireylerinin cinsel kimliğini benimseyip topluma açıklama sürecini altı aşamada ele alır. Bu aşamalardan ilki kimlik karmaşası(identity confusion), olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey, cinsel yönelimine ilişkin farkındalık kazanmaya

başlar. Fakat bu bir süre bir karmaşaya sebep olur. Kendisine "Davranışım homoseksüellik barındırıyor olabilir mi?" gibi sorular yöneltebilir. Bu farkındalık ile heteroseksüel kimlik arasında bir çelişki yaşar ve kimliğine dair belirsizlik hissedebilir. Her bireyin bu ilk aşamaya verdiği tepki birbirinden farklılaşabilir. Hatta bir bastırma ve inkar sürecine de girebilir. İkinci aşama kimlik karşılaştırması (identity comparison) olarak geçmektedir. Birey bu aşamada kendisinin homoseksüel potansiyelini daha fazla benimsemeye başlayarak kimliğinin farklı olabileceğini kabul etmeye başlar ve bu durum ona yabancılaşma ve yalnızlık hissi verebilir. Başkalarının kendisinden beklediği kimlikle, kendi hissettiği kimlik arasındaki fark daha belirgin ve açık hale gelir. Buradaki bireyin kendi kimliğine karşı edineceği sorumluluk toplumsal yabancılaşma ile başa çıkmaktır. Bu yabancılaşma diğer insanlarla temas kurma arzusunu güçlendirir. Bireyler bu aşamada kendi içinde yaşadığı tutarsızlıklara karşı çeşitli stratejiler geliştirebilir. Yine bu aşamada da bireysel farklılıklardan kaynaklı olarak bu bunalımlarla mücadele etme stratejileri de farklılaşmaktadır. Bu modelin üçüncü aşaması kimlik toleransı (identity tolerance) olarak adlandırılır. Birey, bu aşamada cinsel yönelimini ve kimliğini kabul etmenin ötesine geçerek hoş görmeye başlar ve bu süreçte cinsel azınlık topluluğunu keşfetme ve bu topluluklarla irtibata geçme ihtiyacı hisseder. Aynı zamanda, kendisine ilişkin giderek artan bir farkındalık geliştirir. Bu aşamada bireyin kurduğu temasların olumlu ya da olumsuz olması benlik bilincine etki edebilir. Böylece olumlu bir temas olumlu bir benlik duygusu oluşturur. Dördüncü aşama kimlik kabulü (identity acceptance) terimidir. Bu aşama bireyin diğer eşcinsellerle giderek artan temaslarıyla karakterize edilir. Bu da eşcinselliğini bir kimlik ve yaşam tarzı olarak benimsemesini kolaylaştırır. Kendi cinsel kimliğini daha fazla içselleştiren birey, cinsel azınlık topluluğu ile etkileşimlerini artırır ve kendisini bu topluluğun bir parçası olarak görmeye başlar. Modelin beşinci aşaması kimlik gururu (identity pride) olarak isimlendirilmiştir. Birey, cinsel azınlık kimliğini sahiplenir ve bu kimlikle daha fazla özdeşleşir. Aynı zamanda, cinsel kimliğini daha açık bir şekilde ifade etmeye başlayarak başkalarıyla paylaşma eğilimi gösterir. Toplumun heteronormatif yapısına karşı hayal kırıklığı ve öfke hissedebilir. Böylece kimliğini açıklaması durumlarında bir tehditkar durum sezerse çeşitli stratejiler geliştirerek yaşamında çeşitli değişiklikler yapabilir. Gurup kimliği ön plana çıkar ve "Eşcinsel ve Gururlu" gibi sloganlarla güçlü bir gurur duygusu geliştirerek eşcinsel guruplara bağlılığı artar. En son aşama ise kimlik sentezi (identity synthesis) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu son aşamada birey, kimliğini içselleştirerek hem heteroseksüel kişilerle hem de cinsel azınlık topluluğuyla dengeli ilişkiler kurar. Bu topluluklara daha gerçekçi bir bakış açısı sergiler. Birey hala çeşitli bunalım ve tutarsızlıklarla karşılaşsa da heteroseksüel ve homoseksüel dünyalarına karşı dikotomik bakış açısından kurtulur. Cinsel yönelimini, hayatının bir parçası olarak görür ve özel-kamusal kimlik ayrımı ortadan kalkar. Bu süreç, bireyin kendi kimliğini keşfetme ve toplum içinde kendini ifade etme biçimini şekillendiren önemli aşamalardan oluşmaktadır (Cass, 1979). Bu aşamalar LGBTİ+ bireylerinin hâlihazırda yaşadıkları kimlik inşası sürecindeki problemlerin diğer bireylerle kıyaslandığında ne kadar zorlu bir süreç olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Heteroseksüel ve cisgender bireylerin aksine, LGBTİ+ bireyler, cinsiyet kimliklerini ve cinsel yönelimlerini nasıl ve ne zaman açıklayacaklarına dair sürekli bir değerlendirme yapmak zorunda kalabilirler. Bu bireylerin belirli sosyal bağlamları analiz ederek kimliklerini açıklayıp açıklamamaya karar verdikleri görülmektedir. Bu yaklaşım, "stratejik açıklık" olarak adlandırılır ve bireyin cinsel kimliğini sürekli ve bağlama uygun şekilde yönetmesini içerir. Teknolojideki gelişmeler sayesinde, cinsiyet ve cinsel kimlik performansları artık yalnızca fiziksel etkileşimlerle sınırlı değildir. Sosyal medya, bireylerin kimliklerini ifade edebilecekleri ve performanslarını sergileyebilecekleri önemli bir alan haline gelmiştir. (Talbot vd., 2022). İşte bu kimlik aşamaları sürecinde LGBTİ+ bireylerinin açılma, kendilerini keşfetme, ifade etme, kendilerini kabul ettirme, görünür olma, diğer cinsel azınlık gurupları ile temasa geçme gibi eylemlerinde sosyal medyanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Dijital teknolojiler insanların iletişim tarzlarında devrim niteliğinde değişikliklere neden olmuştur (Sulmicelli, 2023). Sosyal medya, kişilerin profillerini yarı açık veya tamamen açık şekilde oluşturdukları ve bu profiller aracılığı ile başka kişilerle irtibat kurup, dosya, fotoğraf, video gibi içeriklerin paylaşımını yapabilmelerine imkan sağlayan, "kişilerin profillerini gösteren web tabanlı hizmetler" olarak tanımlanmaktadır (Ayan, 2016). **Teknoloji ve internetin gelişmesiyle birlikte sosyal medya platformları, günümüzde, sosyal dinamiklerin değişiminde ve toplumun her kesiminin iletmek istediği mesajları aktarmada son derece motive edici bir güç unsuru haline gelmiştir** (Fitri Andika et al., 2024)**. Kişilik ve kimlik inşasında da sosyal medya platformları özellikle İnstagram, son derece etkili bir role sahiptir. Sosyal medya kullanıcıları bu platformları çoğu zaman bir temsil aracı olarak kimlik ve benlik inşasında ve görünür olmada önemli bir unsur olarak kullanmaktadır. Bilhassa üniversite öğrencilerinin instagramı aktif kullanmaları ve bu platformun seri şekilde fotoğraf paylaşımını mümkün hale getirmesi, kimlik sunumunda aracı rol olarak instagram gibi platformları diğer kitlelere ulaşmanın en etkili yolu haline getirmiştir** (Kavut, 2018)**.** Sosyal medya platformları, özellikle Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat ve YouTube, gençler arasında oldukça yaygındır. 2018'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ergenlerin %85'i YouTube kullanırken, büyük bir kısmı da Instagram (%72), Snapchat (%69) ve Facebook'u (%51) tercih etmektedir (Anderson ve Jiang, 2018). Gençler, sosyal medyayı kimlik gelişim süreçlerinde, özellikle cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri gibi konularda kendilerini ifade etmek ve şekillendirmek için aktif olarak kullanmaktadırlar. Sosyal medya, gençlere LGBTİ+ kimlikleriyle ilgili içerikleri etkileşimli bir şekilde keşfetme, etiketleme ve uygulama fırsatları sunmaktadır. Aynı zamanda, LGBTİ+ içerikleri izlemek gibi daha pasif bir etkileşim yolu, bireylerin kimliklerine dair bilgi edinmelerine ve kendi kimliklerini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu süreç, kimlik güvenini artırabilir ve kişilerin ortaya çıkma sürecine destek olabilir. Çevrimiçi ortamda anonimlik ve kontrol imkânları, gençlerin kimliklerini güvenli bir şekilde geliştirmelerine ve test etmelerine olanak tanır. Sosyal medyanın sunmuş olduğu anonim ortam, LGBTİ+ kimliklerinin çevrimdışı dünyada ifade edilmesi güç olan yönlerinin daha özgür bir şekilde ortaya konmasına imkân tanır. Bu ortamda, kimliklerini keşfeden bireyler, ailesi ya da arkadaşları gibi sosyal çevrelerinden gizleyerek kendilerini daha özgürce ifade edebilir. Sosyal medyanın etkileşimli yapısı, bu kimliklerin daha geniş bir toplulukla paylaşılmasını ve kabul edilmesini sağlar (Craig vd., 2021). Sosyal medya platformları LGBTİ+ bireylerinin sorunlarına ilişkin farkındalığın artmasına sebep olduğu için bu durum bu bireyler için kendilerini ifade etmekte daha fazla teşvik olmalarının yolunu açmıştır. Bununla beraber pek çok kişi ve sivil toplum kuruluşları sosyal medyayı bilgi paylaşmak ve almak, tanıtım yapmak, aktivist eylemleri ortaya koymak, LGBTİ+ bireyler için fon oluşturabilmek gibi çeşitli amaçlarla aktif bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Böylece sosyal medya LGBTİ+ bireylerinin anlaşılması ve görünürlüğü, destek mekanizmalarına ulaşmaları ve haklarını daha özgür bir şekilde dile getirmeleri konusunda öncü bir rol oynamıştır (Dhiman, 2023). İnternet tabanlı medya araçları gençlere kimliklerini keşfetme, kendilerine benzer bireylerle bağlantı kurma ve çevrimdışı ortamda erişemeyecekleri yaşam tarzlarını ve toplulukları tanıma fırsatı sunmaktadır. Özellikle LGBTİ+ gençlerin cinselliklerini keşfetme sürecinde bu araçların etkili olduğu öne sürülmektedir. (Craig & McInroy, 2014).

Özetle, LGBTİ+ bireyler, sosyal medyayı farklı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli şekillerde kullanmaktadır. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir: Bilgiye Ulaşma İsteği: Sosyal medyanın en temel kullanım nedenlerinden biri bilgi edinme isteğidir. LGBTİ+ bireyler, cinsel yönelimleriyle ilgili bilgilere erişebilmek için bu platformlardan yararlanmaktadır. Örneğin, eşcinsel kültürü, cinsel sağlık konuları, LGBTİ+ etkinlikleri ve ilgili hizmetler hakkında bilgi almak için sosyal medya önemli bir kaynak oluşturur (Craig & McInroy, 2014). Kendilerini Keşfetme ve Kimlik İnşası: Bu platformlar, yüz yüze etkileşimlerde rahat hissetmedikleri konularda kendilerini daha özgürce ifade etmelerine imkân tanımaktadır (Gudelunas, 2012). Bu

konuya yukarıda detaylıca değinilmiştir. Topluluklara Ulaşma ve Sosyal Destek: LGBTİ+ bireyler, sosyal medya aracılığıyla LGBTİ+ topluluklarıyla bağlantı kurma ve sosyal ilişkilerini güçlendirme fırsatı bulmaktadır. Çoğu zaman toplumda dışlanma veya destek eksikliği yaşayan LGBTİ+ bireyler, sosyal medya sayesinde güvenli bir ortamda düşüncelerini paylaşarak benzer düşünen insanlarla arkadaşlık kurabilir (Brandt & Carmichael, 2020). Araştırmalar, LGBTİ bireylerin sosyal ağ uygulamalarını kullanma nedenlerinin, topluluğu keşfetmek, benzer insanlarla bağlantı kurmak ve sosyal ilişkilerini sürdürmek olduğunu göstermektedir (Chan, 2023). Romantik ve Cinsel İlişkiler Kurma: Sosyal medya, LGBTİ+ bireylerin romantik ve cinsel ilişkiler kurmalarına da olanak tanımaktadır. GPS destekli jeososyal ağ uygulamalarının gelişmesiyle birlikte, LGBTİ+ bireyler gerçek zamanlı konum odaklı platformlar aracılığıyla potansiyel partnerlerle tanışma ve gündelik ilişkiler kurma fırsatı yakalamaktadır (Gudelunas, 2012). Araştırmalar, LGBTİ+ bireylerin bu tür uygulamaları yalnızca kısa süreli ilişkiler için değil, aynı zamanda uzun vadeli ve istikrarlı birliktelikler aramak amacıyla da kullandığını göstermektedir (Chan, 2023). Eğlence ve Boş Zaman Amacı: LGBTİ+ bireyler, sosyal medyayı yalnızca bilgi edinmek veya topluluk oluşturmak için değil, aynı zamanda boş zamanlarını değerlendirmek ve eğlenmek için de kullanmaktadır. Bu platformlar, çeşitli eğlence içeriklerine göz atma, ilgi çekici paylaşımlar yapma ve can sıkıntısını giderme imkânı da sunmaktadır (Chan, 2023).

Sosyal Medyanın İki Uçlu Etkisi

Sosyal medya, LGBTİ+ gençler için hem destekleyici bir alan hem de potansiyel riskler barındıran bir ortam olarak görülmektedir. İnternet, bir yandan LGBTİ+ topluluğu için güvenli bir alan ve demokratik katılım platformu olarak görülürken, diğer yandan gözetim ve içerik denetimi yoluyla çevrimdışı marjinalleşmenin çevrimiçi ortama taşınmasına neden olabilir. Sosyal medya, aynı zamanda özgürlük mücadelesinin yürütüldüğü bir alan olarak da öne çıkmaktadır. Günümüzde birçok siyasi ve toplumsal devrim, bu platformlar aracılığıyla ortaya çıkmakta ve organize edilmektedir. İnternetin, özgürlüğü destekleyen ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan bir araç olduğu düşüncesi yaygın olsa da, bazı görüşlere göre internet, özgürlüğü kısıtlayan ve demokrasiyi tehdit eden bir unsur olarak da hareket edebilmektedir. Gerçekten de internetin, insan hakları ihlallerinin yayılmasını nasıl olumsuz etkilediğine dair kanıtlar giderek çoğalmaktadır. Özellikle nefret söylemi gibi önceden bilinen zararlı söylem türlerine ek olarak, siber zorbalık, intikam pornosu ve çeşitli dijital taciz biçimleri gibi yeni tehditler de ortaya çıkmıştır. Bu tür saldırılar özellikle dezavantajlı ve hassas grupları, yani kadınları, etnik ve dini azınlıklara mensup bireyleri, LGBTİ+ bireylerini ve siyahileri daha fazla etkilemektedir. (Sulmicelli, 2023).

Homofobi ve Siber Zorbalık

LGBTİ+ bireylerin çevrimiçi ortamda kimliklerini ifade etmeleri görünür olmaları konusunda güçlendirici etki yaratsa da, siber zorbalık ve ayrımcılık gibi risklere de maruz kalmalarına neden olabilir. Araştırmalar, LGBTİ+ gençlerin çevrimiçi platformlarda akranlarına kıyasla daha fazla zaman geçirdiğini ve bunun da siber zorbalığa uğrama riskini artırdığını göstermektedir. Azınlık stres modeli, bu bireylerin sosyal izolasyon ve ayrımcılıkla daha fazla karşılaştığını öne sürerken, özellikle son yıllarda artan LGBTİ+ karşıtı söylemler ve yasal düzenlemeler, çevrimiçi ortamda transfobik ve heteroseksist saldırıların yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu durum, LGBTİ+ gençlerin dijital ortamlarda daha temkinli olmalarına ve kimliklerini saklama eğiliminde olmalarına neden olabilmektedir. Azınlık stresi modeli ve aidiyet teorisi çerçevesinde varılan önemli sonuçlardan biri de; sosyal medyada bireysel ya da dolaylı olarak ayrımcılığa maruz kalmanın, depresyon, anksiyete ve madde kullanım bozukluklarıyla yakından ilişkili olduğu varsayımıdır. Sosyal medyada dışlanma ve reddedilme deneyimlerini vurgulayan gençlerin anlatımlarının, ruh sağlığı sorunları ve madde kullanımıyla da pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Fisher et al., 2024).

LGBTİ+ bireylerinin sosyal medyada uğradıkları zorbalıklar çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir.

Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir. Homofobik, transfobik veya bifobik ifadeler: LGBTİ+ bireyler, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle nefret içerikli yorumlar ve iftiralarla hedef alınabilir. Zorla ifşa etme: Siber zorbalık, bir kişinin rızası olmadan cinsel yönelimini veya cinsiyet kimliğini açığa çıkarma tehdidini içerebilir. Özellikle açılmaya hazır olmayan bireyler için bu durum ciddi zararlar doğurabilir. Yanlış cinsiyetlendirme: Bazı siber zorbalık vakalarında, transgender veya ikili olmayan bireyler bilinçli olarak yanlış zamirlerle hitap edilerek küçümsenebilir ya da aşağılanabilir. Rıza dışı mahremiyet ihlali (intikam pornosu): Kişiye ait özel görüntülerin veya videoların izinsiz şekilde çevrimiçi paylaşılması taciz ve şantaj amacıyla kullanılabilir. Doxxing: Bir bireyin ev adresi, telefon numarası gibi kişisel bilgilerinin internet ortamında ifşa edilmesidir. Bu durum, özellikle fiziksel tehditlerle karşı karşıya kalan LGBTİ+ bireyler için ciddi bir güvenlik riski oluşturabilir. Yanlış Bilgi ve Stereotipler: Sosyal medya, LGBTİ+ topluluğuna yönelik zararlı klişelerin yayılmasına ve yanlış bilgilerin dolaşıma girmesine neden olabilir. Bu durum, ayrımcılığı artırarak topluluğun ötekileştirilmesine ve damgalanmasına yol açabilir (Dhiman, 2023).

Görünürlük ve Sosyal Kabul

Araştırmalar, LGBTİ+ gençlerin çevrimdışı ortamda izolasyon ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını, bunun da kabul görmemekten kaynaklı depresyon ve anksiyeteye yol açtığını göstermektedir. Buna karşın, sosyal medya platformları, bu gençler için aidiyet hissi yaratmakta ve ruhsal sağlıklarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Özellikle Instagram ve Tumblr gibi platformlar, LGBTİ+ bireyler için destekleyici ve güvenli alanlar sunarak damgalanma duygusunu azaltmaktadır. Ayrıca, kırsal kesimde yaşayan ve çevrimdışı LGBTİ+ topluluklarına erişimi olmayan gençler için sosyal medya, önemli bir bağlantı noktası oluşturmaktadır (Fisher et al., 2024). **Sosyal medyanın azınlık guruplarına sunduğu çeşitli ve kapsayıcı ortam coğrafi sınırları aşan bir iletişim ile global çapta görünür olmalarını kolaylaştırmaktadır. Böylece sadece sosyal etkileşim alanı olmanın ötesinde aynı zamanda LGBTİ+ bireylerinin sosyal normlara meydan okuduğu kimliklerini benzersiz perspektiflerden sunabildikleri bir imkan haline gelmektedir** (Fitri Andika et al., 2024)**.** Sosyal medya platformları, LGBTİ+ ile ilgili konulara dair farkındalığın artmasına ve desteklenmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Aktivizmin bir aracı olarak kullanılan sosyal medya, birçok birey ve kuruluşun bilgi yaymasına, etkinlikleri duyurmasına ve LGBTİ+ hakları için bağış toplamasına olanak tanımaktadır. Bu sayede, topluluğun görünürlüğü artmış ve toplumda daha iyi anlaşılmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır (Dhiman, 2023).

Özellikle LGBTİ+ bireyleri için kimlik yönetimi, stratejik bir şekilde kendilerini ifade etme açısından en çok ele alınan sosyal medya olanaklarından biri olmuştur. Gençlerin kimliklerini yönetmek için başvurdukları temel yöntemler arasında anonim kalmak, konum veya paylaşılan içerikleri filtrelemek, hedef kitleleri sınırlamak ve birden fazla hesap kullanmak yer almıştır (Berger et al., 2022). LGBTİ+ gençlerine yönelik yapılana çeşitli araştırmalarda sosyal medya topluluklarına katılan gençler, bu ortamda anlaşıldıklarını, kabul edildiklerini, tanındıklarını ve desteklendiklerini beyan etmişlerdir. Pek çoğu, “Benim gibi insanlarla bağ kuruyorum; burada benimle benzer deneyimler yaşayan insanları bulabiliyorum” diyerek LGBTİ+ topluluklarını benimseyen hislerini ifade etmişlerdir. Bazıları buranın kendilerini için güvenli bir alan hissi yarattığını beyan ederken bazıları sosyal medyanın kendisi için bir yuva hissi taşıdığını belirterek sosyal medyanın kendileri için önemini ortaya koymuşlardır. Pek çok sosyal medya kullanıcısından elde edilen bulgulara göre, LGBTİ+ gençleri cinsiyet kimliklerini ve cinsel yönelimlerini daha rahat ifade edebilmekte, sorunlarını ve haklarını duyurabilmekte, daha kolay arkadaş edinerek sosyalleşebilmekte ve kabul gördüklerini hissederek kimliklerinden hoşnut olabilmektedir.

Pek çok sosyal medya kullanıcısından elde edilen bulgulara göre, LGBTİ+ gençleri cinsiyet kimliklerini ve cinsel yönelimlerini daha rahat ifade edebilmekte, sorunlarını ve haklarını duyurabilmekte, daha kolay arkadaş edinerek sosyalleşebilmekte ve kabul gördüklerini

hissederek kimliklerinden hoşnut olabilmektedir. Ayrıca, kimlik geliştirme sürecinde destek mekanizmalarıyla farkındalıklarını artırmaları gibi faktörler, sosyal medya platformlarının LGBTİ+ gençler üzerindeki pozitif etkileri arasında yer almaktadır (Fisher et al., 2024).

METODOLOJİ (YÖNTEM)

Bu çalışma literatür tarama yöntemi ile hazırlanmıştır. Literatür taraması belirlenen konuya ilişkin daha önce yayımlanmış olan akademik çalışmaların sistematik bir şekilde analiz edilerek mevcut bilgilerin derinlemesine incelenmesini amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, yalnızca ilgili literatürün taranmasını değil, aynı zamanda mevcut bilgilerin eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesini ve yeni araştırmalara katkı sağlayabilecek özgün bulguların ortaya konulmasını hedefler. Ayrıca, literatür taraması sayesinde araştırılan konunun teorik çerçevesi oluşturulmakta, ilgili kavramlar açıklanmakta ve farklı çalışmalar arasındaki bağlantılar belirlenerek mevcut literatürdeki boşluklar tespit edilebilmektedir.

Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre, literatür taraması, önceki araştırmalardan elde edilen bulguların sistematik bir şekilde incelenmesi yoluyla, konuyla ilgili güncel gelişmeleri takip etmeyi ve bilimsel bilgi birikimini genişletmeyi amaçlayan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızda sosyal medya ve LGBTİ+ bireylerin toplumsal kabul süreçleri üzerine yapılan güncel akademik araştırmalar incelenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

LGBTİ+ bireylerinin sosyal medya deneyimine yönelik yapılan araştırmalara göre sosyal medyada aidiyet ve izolasyon deneyimlerine dair anlatılar gençlerin kendilerini nasıl algıladıklarına dair belirgin farklılıkları yansıttığını ortaya koymuştur (Berger et al., 2022). Sosyal medyanın çift yönlü doğası, LGBTİ+ bireyleri için hem destekleyici hem de risk barındıran bir alan olabileceğini yansıtmaktadır. Milyonlarca insanın sosyal medyayı aktif olarak kullanması, toplumsal sorunların daha hızlı bir şekilde insanlara ulaşmasını ve bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarını da yine sosyal medya üzerinden hızlanmasını sağlamaktadır (Fisher et al., 2024). Günümüz dünyasında LGBTİ+ bireylerinin kimliklerini keşfetmeleri, kendilerini ifade etmeleri ve daha geniş bir toplulukla bağlantı kurmaları açısından sosyal medya önemli bir araç haline gelmiştir (Craig & McInroy, 2014). Bu bireylerin görünürlüğü ve kendileriyle benzer deneyimler yaşayan kişilerle temasa geçmeleri, yalnız olmadıklarını hissetmeleri ve seslerini daha güçlü duyurmaları açısından sosyal medyanın rolü büyüktür.

Fakat bunun yanında LGBTİ+ bireyler, kimliklerini açık bir biçimde ifade ettiklerinde, hedef hâline gelebilmekte, kişisel bilgileri ifşa edilebilmekte veya nefret söylemiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durum, sosyal medyanın, kimliklerini gizlemeyen LGBTİ+ bireyler için stres ve anksiyete kaynağı olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, sosyal medya platformlarının nefret söylemi ve ayrımcılığı önlemeye yönelik daha etkili politikalar geliştirmesi, bu bireylerin çevrimiçi güvenliğini artırmak açısından önemli bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu unsurlar göz ününde bulundurulduğunda; **sosyal medya, LGBTİ+ bireyleri için hem fırsatlar hem de tehditler barındıran bir mecra olarak değerlendirilmektedir**. **Bu bağlamda, LGBTİ+ bireylerin sosyal medya kullanımlarında bilinçli hareket etmeleri, güvenlik konusunda daha dikkatli davranmaları ve tehdit oluşturan içeriklerden kendilerini korumaları büyük önem taşımaktadır**.

Öte yandan, sosyal medyanın sebep olduğu **mahremiyet sınırlarının kolayca aşılabilmesi**, **LGBTİ+ bireylerin kendilerini ifade ederken daha temkinli davranmalarına ve hatta korku geliştirmelerine neden olabilmektedir**. **Ayrıca, sosyal medya platformlarında anonimlik imkânının bulunması, bireylerin daha cesur ve saldırgan davranmalarına yol açarak** LGBTİ+ bireylerin **tehdit söylemleriyle karşılaşma riskini artırmaktadır**. **Bu**

nedenle, sosyal medya platformlarının **LGBTİ+ bireylerin sorunlarına ilişkin farkındalık oluşturması, henüz temin edilmemiş hakların elde edilmesi, yasaların yeniden düzenlenmesi için bu bireylerin seslerini duyurmalarına olanak sağlaması, psikolojik, hukuki ve sosyal destek programlarının artırılması amacıyla fonların toplanmasına katkıda bulunması** gerekmektedir.

S

onuç olarak, bu gibi araştırma verileri **LGBTİ+ bireylerin sosyal medyada karşılaştıkları fırsat ve riskleri daha iyi anlamamıza yardımcı olmakta ve farkındalık oluşturma açısından büyük önem taşımaktadır**. **Gelecekte yapılacak araştırmalar** sosyal medyanın LGBTİ+ bireyler üzerindeki etkilerini daha derinlemesine incelemeye tabi tutarak, daha etkili politika ve stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Altunpolat, R. (2017). LGBTİ'lere yönelik ayrımcılığı tarihsel ve politik temelde kavramak. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 17(64), 2–14.

Anderson, R. M. (2013). Positive sexuality and its impact on overall well-being. Bundesgesundheitsblatt Gesundheitsforschung Gesundheitsschutz, 56(2), 208-214.

Anderson, M., & Jiang, J. (2018). Teens, social media & technology 2018. Pew Research Center. https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/

Ayan, G. (2016). Tüketim kültürü bağlamında kimlik inşasının sosyal medya kullanımı: Instagram örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aybudak, U., & Karakaş, T. N. R. (2024). İktidarı gökkuşağının altından geçirmek: LGBT mikro kozmosunda dışlama pratikleri. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 12(1), 1–31.

Baird, V. (2004). Cinsel çeşitlilik, yönelimler, politikalar, haklar ve ihlaller. (Doğan, H. Çev.). Metis Yayınları.

Başar, K. (2014). Farklı yönleri ile cinsel kimlik Bedensel cinsiyet cinsiyet kimliği cinsiyet rolü ve cinsel yönelim. Toplum ve Hekim, 29(4).

Berger, M. N., Taba, M., Marino, J. L., Lim, M. S., & Skinner, S. R. (2022). Social media use and health and well-being of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth: Systematic review. Journal of medical Internet research, 24(9), e38449.

Bingöl, O. "Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık". Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 2014(3), 108-114.

Butler, J. (1999). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. Routledge.

Brandt, S. A., & Carmichael, C. L. (2020). Does online support matter? The relationship between online identity-related support, mattering, and well-being in sexual minority men. Computers in Human Behavior, 111, 106429. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106429

Cass, V. C. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. Journal of homosexuality, 4(3), 219-235.

Chan, R. C. (2023). Benefits and risks of LGBT social media use for sexual and gender minority individuals: An investigation of psychosocial mechanisms of LGBT social media use and well-being. Computers in Human Behavior, 139, 107531. https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107531.

Cogito. (2011). Cinsel yönelimler ve queer kuram. Yapı Kredi Yayınları.

Craig, S. L., Eaton, A. D., McInroy, L. B., Leung, V. W., & Krishnan, S. (2021). Can social media participation enhance LGBTQ+ youth well-being? Development of the social media benefits scale. Social Media + Society, 7(1). DOI: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305121988931

Craig, S. L., & McInroy, L. (2014). You can form a part of yourself online: The influence of new media on identity development and coming out for LGBTQ youth. Journal of gay & lesbian

mental health, 18(1), 95-109.
Çetinbaş, T. (2019). D. B. Cinsiyet kimliği ayrımcılığı ve ana akım medyada görünmezlik: transgender ölümleri (İntiharları, Cinayetleri). Yeditepe Üniversitesi.
Dhiman, D. B. (2023). Impact of social media platforms on LGBTQA community: A critical review. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.4410280
Erdoğan, B., & Köten, E. (2014). Yeni toplumsal hareketlerin sınıf dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 2(1), 93-113.
Fisher, C. B., Tao, X., & Ford, M. (2024). Social media: A double-edged sword for LGBTQ+ youth. Computers in Human Behavior, 156, 108194.
Fitri Andika, M. F., Indriastuti, A., Fithria, K. N., Hernanto, P. A., & Wijayanti, T. (2024). Representation of LGBTQ Identity on Social Media: Multimodality Analysis on Instagram Account@ yayasangayanusantara. Jurnal Komunikasi Indonesia, 13(2), 8.
Foucault, M. (1986). The history of sexuality: The care of the self (Vol. 3, R. Hurley, Trans.). Penguin Books.
Gash, S. Effective Literature Searching for Research (2nd edn). Aldershot: Gower Publishing Ltd., 1999.
GL, K. (2013). LGBT Medya Raporu (2013).
Grosz, E., Direk, Z., Butler, J., Durudoğan, H., Holmes, M., Şeker, B., Foucault, M., Berghan, S., Candansayar, S., Kaya, F. D. Ç., O'Connor, N., Ellis, M. L., Colebrook,
Gudelunas, D. (2012). There's an app for that: The uses and gratifications of online social networks for gay men. Sexuality & Culture, 16(4), 347–365. https://doi.org/10.1007/s12119-012-9127-4
Hanckel, B., Vivienne, S., Byron, P., Robards, B., & Churchill, B. (2019). 'That's not necessarily for them': LGBTIQ+ young people, social media platform affordances and identity curation. Media, Culture & Society, 41(8), 1261-1278.Kaos GL (2020). Sıkça Sorulan Sorular Kitapçığı, Ankara, 9. Baskı
Kaos GL Derneği. (2021). LGBTİ+ temel kavramlar atölye kolaylaştırıcı kılavuzu (Güven, U. Hazırlayan). Dikmen. K. & Öz, Y. (Ed.).
Kaos Gl Derneği. "LGBTİ+ hakları alanında çeviri sözlüğü". Erişim 26.01.2025 https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf
Karagülle, A. E., ve Çaycı, B.(2004). Ağ Toplumunda Sosyalleşme Ve Yabancılaşma. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC. Volume 4 Issue 1. 1-9.
Karataş, E. (2021). "LGBTİ+ Odaklı Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Nicel Bir Araştırma", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(38):459-472. Doi: https://orcid.org/0000-0001-6323-8970
Kavut, S. (2018). Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, (1), 1-12.
Kineşçi, E. (2018). Queer kurama katkilari bağlaminda Judith Butler düşüncesi. Ethos: Dialogues in Philosophy and Social Sciences, 11(1).
Macleod, A., & McCabe, M. P. (2020). Defining sexuality in later life: A systematic review. Australasian journal on ageing, 39, 6-15.
Malinowski, B. (1990). İlkel toplumlarda cinsellik ve baskı (H. Portakal, Çev.). Kabalcı Yayınları.
Okyar, D. (2022). İnterseks küçüğe uygulanan genital rekonstrüktif cerrahi müdahalenin hukuka uygunluğu meselesi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 30(1), 161-193. https://doi.org/10.15337/suhfd.1027248
Sulmicelli, S. (2023). Algorithmic content moderation and the LGBTQ+ community's freedom of expression on social media: Insights from the EU Digital Services Act. BioLaw Journal - Rivista di BioDiritto, (2), 471-489

Talbot, C. V., Talbot, A., Roe, D. J., & Briggs, P. (2022). The management of LGBTQ+ identities on social media: A student perspective. new media & society, 24(8), 1729-1750.
Tobin, D. D., Menon, M., Menon, M.,Spatta, B. C., Hodges, E. V. E., & Perry, D. G. (2010). The intrapsychics of gender: A model of self-socialization. Psychological Review, 117(2), 601–622 DOI: 10.1037/a0018936
Yardımcı, S. (2014). Queer Tahayyül: Cinsiyet Kimliğinde ve Cinsel Yönelimde İkiliğin Ötesi. Toplum ve Hekim.
Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri**. Seçkin Yayıncılık.**

PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF DIVORCE ON CHILDREN IN DIFFERENT DEVELOPMENTAL PERIODS AND THE IMPORTANCE OF SUPPORT: SYSTEMATIC REVIEW STUDY

BOŞANMANIN FARKLI GELİŞİM DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK ETKİLERİ VE DESTEĞİN ÖNEMİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Arda ÖZTÜRK
Altınbaş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-3745-5790

ÖZET

Giriş ve Amaç: Evlilik, yüzyıllardır toplumlar tarafından benimsenen, hukuksal olarak tanınan ve partnerler arasında yoğun duyguların paylaşılmasıyla karakterize edilen bir ilişki türüdür. Bu ilişkinin hukuksal bağlamda sonlandırılması boşanma olarak adlandırılır. Bu karmaşık olaydan derinden etkilenen çocuklar çeşitli risk faktörleriyle karşılaşır. Kapsamlı bir literatür incelemesine dayanan bu derleme makalesi, çocukların boşanmadan nasıl etkilendiğini belirlemede yaşın rolüne odaklanmaktadır. Bebeklik, okul öncesi, okul ve ergenlik dönemi olarak dört başlık altında toplanan gelişim dönemlerinde boşanmayla karşılaşmış çocuklarda ortaya çıkan problemler aktarılacaktır. Makalede bahsedilen diğer konu eşlerin birbirine karşı tutumları çocuklarıyla kurduğu ilişki ve iletişimin boşanma sonrasında çocukların bu duruma karşı uyum göstermelerinde önemli rol oynadığıdır. Çocukların boşanma sonrasında yaşayabileceği sorunlardan etkilenmesini önmelek veya bu sorunları en aza indirgemek kapmasında ebeveynlerin sahip olması gereken tutumları ve çocukla kurması gereken iletişim biçimi yine alanyazın kapmasında ele alınacaktır.

Gereçler ve Yöntem: Literatür taraması yapılarak sistematik bir derlenme makalesi oluşturulmuştur. Boşanma sonrasında çocukların farklı gelişim dönemlerinde karşılaşabileceği sorunlar, bu sorunları engellemek veya sevisesini düşürmek için ebeveynlerin sahip olması gereken tutumlar, yapılmış bilimsel araştırma sonuçlarıyla paylaşılmıştır.

Sonuçlar: Araştırmalar, ailesi boşanmış çocukların, ailesi boşanmamış akranlarına kıyasla daha yüksek oranda duygusal, davranışsal veya psikolojik sorun yaşadığını göstermektedir. Boşanmanın çocuklar üzerinde artan kaygı, öfke, depresyon, azalan sosyal katılım, akademik zorluklar, bağlanma zorlukları, değersizlik duyguları ve düşük özgüven gibi çok çeşitli olumsuz etkileri vardır. Yapılan araştırmalar ailelenin çocukla açık iletişim tarzını benimsemesi, aile içi çatışmaların yaşanmaması, olumlu ebeveyn tutumu gibi farklı değişkenlerin çocukların boşanmalardan etkilenmelerinde önemli rol oynadığını ve olumsuz durumların oluşmasına engel olma ya da seviyesini düşürmede belirleyici olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç: Boşanma bazı evlilikler için kaçılmaz olabilir. Bu durumdan en çok etkilenen çocuk ait olduğu gelişim basamağına göre farklı sonuçlarıyla karşılaşabilir. Fakat ailenin çocuğa desteği, iletişim ve ilişki tarzı bu sorunların yaşanmamasında veya düzeyinde önemli pay sahibi olduğu raporlanmıştır.

Key Words: Boşanmanın Etkileri, Çocuklar, Gelişim Dönemleri

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Marriage, a legally and socially recognized relationship characterized by intense emotional sharing, has been embraced for centuries. Its legal dissolution is termed divorce. Children, deeply impacted by this complex process, face various risk factors. This review article examines how age influences children's experiences of divorce, discussing problems specific to developmental stages: infancy, preschool, school age, and adolescence. The article also explores how parental attitudes and communication styles impact children's adaptation to divorce. Strategies parents can adopt to prevent or minimize these problems are reviewed based on relevant literature.

Materials and Methods: A systematic review article was created through a literature review. Scientific research findings are presented regarding the problems children may face during different developmental stages following divorce, as well as the parental attitudes required to prevent or mitigate these problems.

Results: Research indicates that children of divorced families experience a higher incidence of emotional, behavioral, or psychological problems compared to their peers from intact families. The diverse negative effects of divorce on children include increased anxiety, anger, depression, reduced social engagement, academic difficulties, attachment challenges, feelings of worthlessness, and low self-esteem. Studies have shown that variables such as open communication between the family and the child, the absence of familial conflicts, and positive parenting attitudes play significant roles in mitigating or preventing the adverse effects of divorce.

Discussion and Conclusion: Divorce may be inevitable for some marriages. Children affected by this situation may face different outcomes depending on their developmental stage. However, it has been reported that family support, communication, and relationship styles are crucial in preventing or reducing the severity of these problems.

Keywords: Effects of Divorce, Children, Developmental Stages

THE NEXUS OF RELIGIOUS EDUCATION AND SECURITY: INSIGHTS FROM SECURITIZATION THEORY

GÜVENLİKLEŞTİRME TEORİSİ IŞIĞINDA DİN EĞİTİMİ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

Rumeysa Hatice ULUDOĞAN
Gumushane University, Department of Philosophy and Religious Studies, Religious Education, Gumushane, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2842-4609

Introduction and Purpose: This study, derived from the doctoral thesis titled "Securitization Theory in the Context of National Security and Religious Education", examines how religious education policies are addressed within the framework of national security, employing the securitization theory of the Copenhagen School. The primary aim of the research is to analyze the recommendations provided by international organizations such as the Council of Europe, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), and the United States Commission on International Religious Freedom (USCIRF) between 1949 and 2024. In this context, the study seeks to uncover the influence of globalization and international migration on securitization processes and to explore how religious education has been reframed as a strategic instrument within national and international security agendas. Furthermore, the interplay between democratic citizenship ideals, Islamophobia, and integration policies is critically examined.

Materials and Methods: The study employs a robust theoretical framework grounded in the securitization theory of the Copenhagen School, which conceptualizes security as a dynamic and socially constructed discourse. Methodologically, the research integrates qualitative content analysis, systematically examining key policy documents, institutional recommendations, and empirical findings from international projects such as REDCo and RAN. The data are scrutinized to identify recurring themes and discursive patterns that characterize the securitization of religious education. This comprehensive approach facilitates an in-depth understanding of how religious education has been instrumentalized within broader security paradigms, particularly in relation to perceived existential threats at both national and global levels.

Results: The findings substantiate that the securitization of religious education embodies a complex duality: while it serves as a conduit for fostering democratic citizenship ideals and social integration, it concurrently engenders tensions surrounding the principles of religious freedom and pluralism.

Discussion and Conclusion: The analysis reveals that the strategic framing of religious education as a security issue is deeply embedded in the geopolitical and sociocultural dynamics of globalization and migration. Recommendations articulated by international bodies such as the Council of Europe and OSCE underscore the necessity of a balanced approach that reconciles security imperatives with the safeguarding of fundamental rights and freedoms. Within the Turkish context, the study highlights the pressing need to harmonize religious education policies with global standards while addressing specific local exigencies.

Key Words: Securitization Theory, National Security, Religious Education, Globalization, Integration, Islamophobia, Democratic Citizenship, Pluralism

Giriş ve Amaç: "Güvenlikleştirme Teorisi Bağlamında Ulusal Güvenlik ve Din Eğitimi" başlıklı doktora tezinden türetilen bu çalışma, din eğitimi politikalarının ulusal güvenlik çerçevesinde nasıl ele alındığını Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi ışığında incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu (USCIRF) gibi uluslararası kuruluşların 1949-2024 yılları arasında sundukları tavsiyeleri analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışma küreselleşme ve uluslararası göçlerin güvenlikleştirme süreçleri üzerindeki etkilerini açığa çıkarmayı ve din eğitiminin ulusal ve uluslararası güvenlik gündemlerinde stratejik bir araç olarak nasıl yeniden çerçevelendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca demokratik vatandaşlık idealleri, İslamofobi ve entegrasyon politikaları arasındaki etkileşim eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.
Materyal ve Yöntem: Araştırma, güvenliği dinamik ve sosyal olarak inşa edilmiş bir söylem olarak kavramsallaştıran Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisine dayalı güçlü bir kuramsal çerçeveye sahiptir. Yöntemsel olarak, çalışma nitel içerik analizini benimsemekte ve REDCo ve RAN gibi uluslararası projelerden elde edilen ampirik veriler, kilit politika belgeleri ve kurumsal tavsiyeleri sistematik bir şekilde incelemektedir. Veriler, din eğitiminin geniş güvenlik paradigmaları içinde nasıl araçsallaştırıldığını karakterize eden temaları ve söylemsel kalıpları belirlemek amacıyla analiz edilmektedir. Bu kapsamlı yaklaşım, din eğitiminin hem ulusal hem de küresel düzeyde algılanan varoluşsal tehditler bağlamında nasıl ele alındığını derinlemesine anlamayı sağlamaktadır.
Bulgular: Bulgular, din eğitiminin güvenlikleştirilmesinin karmaşık bir ikili yapı barındırdığını göstermektedir: Bir yandan bu süreç demokratik vatandaşlık ideallerini ve toplumsal entegrasyonu teşvik eden bir araç işlevi görürken, diğer yandan dini özgürlükler ve çoğulculuk ilkeleri etrafında gerilimler yaratmaktadır.
Tartışma ve Sonuç: Analiz, din eğitiminin bir güvenlik meselesi olarak stratejik çerçeveye oturtulmasının küreselleşme ve göçün jeopolitik ve sosyokültürel dinamikleriyle derin bir şekilde bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa Konseyi ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlar tarafından sunulan tavsiyeler, güvenlik önceliklerinin temel hak ve özgürlüklerin korunması ile dengelenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Türkiye bağlamında ise çalışma, din eğitimi politikalarının küresel standartlarla uyumlu hale getirilmesinin ve yerel ihtiyaçlara yönelik çözümler geliştirilmesinin önemine dikkat çekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Güvenlikleştirme Teorisi, Ulusal Güvenlik, Din Eğitimi, Küreselleşme, Entegrasyon, İslamofobi, Demokratik Vatandaşlık, Çoğulculuk

Giriş

Güvenlik, özünde çok boyutlu ve tartışmalı bir olgu olarak, siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler ve savunma stratejileri gibi disiplinlerin kesişiminde şekillenen interdisipliner bir çalışma alanıdır. Bu karmaşık yapısı, kavramın tek bir tanımla sınırlandırılamamasına yol açmaktadır; zira farklı disiplinler, tarihsel bağlamlar ve ideolojik perspektifler, güvenliğin kapsamını ve önceliklerini yeniden yorumlamaktadır. Örneğin, askeri tehditlerin mutlak hegemonyasına dayanan geleneksel yaklaşımlar, 20. yüzyılın sonlarında küresel sistemde yaşanan dönüşümlerle sarsılmış, yerini ekonomik, çevresel, toplumsal ve insani boyutları içeren genişletilmiş bir güvenlik anlayışına bırakmıştır. (McSweeney, 2004)

Bu bildiride, "Güvenlikleştirme Teorisi Bağlamında Ulusal Güvenlik ve Din Eğitimi" başlıklı doktora tezi kapsamında yürütülen araştırmanın temel çerçevesi ve ön bulguları ele alınacaktır. Araştırmanın temel amacı, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu (USCIRF) gibi uluslararası kuruluşların 1949-2024 yılları arasında sundukları tavsiyeleri analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışma küreselleşme ve uluslararası göçlerin güvenlikleştirme süreçleri üzerindeki etkilerini açığa çıkarmayı ve din eğitiminin ulusal ve uluslararası güvenlik gündemlerinde stratejik bir araç olarak nasıl yeniden çerçevelendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca demokratik vatandaşlık idealleri,

İslamofobi ve entegrasyon politikaları arasındaki etkileşim eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.

Araştırma, güvenliği dinamik ve sosyal olarak inşa edilmiş bir söylem olarak kavramsallaştıran Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisine dayalı güçlü bir kuramsal çerçeveye sahiptir. Yöntemsel olarak, çalışma nitel içerik analizini benimsemekte ve REDCo ve RAN gibi uluslararası projelerden elde edilen ampirik veriler, kilit politika belgeleri ve kurumsal tavsiyeleri temel anlamda incelemektedir. Veriler, din eğitiminin geniş güvenlik paradigmaları içinde nasıl araçsallaştırıldığını karakterize eden temaları ve söylemsel kalıpları belirlemek amacıyla analiz edilmektedir.

1980'ler, güvenlik çalışmalarında paradigmatik bir kırılma dönemi olarak öne çıkmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, küreselleşmenin hızlanması ve devlet-dışı aktörlerin (örneğin, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları) etkisinin artması, güvenliğin salt devlet odaklı ve askeri araçlarla sağlanan bir olgu olmadığı fikrini güçlendirmiştir. Bu süreçte, eleştirel güvenlik çalışmaları, geleneksel yaklaşımları sorgulayarak güvenliği "kimin için, neye karşı ve nasıl?" soruları üzerinden ele almış, böylece uluslararası siyasetin analizine post-pozitivist metodolojiler ve toplumsal inşa süreçleri perspektifini dahil etmiştir. (Birdişli, 2014)

Bu eleştirel dalganın somut bir tezahürü, Kopenhag Okulu'nun "güvenlikleştirme" (securitization) kavramıdır. Barry Buzan ve Ole Wæver gibi teorisyenler, güvenliğin nesnel bir gerçeklik değil, aktörlerin söylem ve eylemleriyle inşa edilen bir süreç olduğunu savunmuştur. Buna göre, bir konunun "güvenlik sorunu" haline gelmesi için, siyasi elitlerin bu konuyu varoluşsal bir tehdit olarak tanımlaması ve toplumsal kabul görmüş çözüm önlemlerini meşrulaştırması gerekmektedir. (Buzan, 2011) Örneğin, göç politikalarının "ulusal güvenlik meselesi" olarak çerçevelenmesi, bu teorinin pratikteki yansımasıdır. Dolayısıyla güvenlikleştirme, iktidar ilişkileri, medya söylemleri ve kültürel kodlar gibi dinamiklerle şekillenen sosyal bir pratiktir. (Kuyk, 2007)

Sosyal bilimlerin değişen güvenlik konseptlerinden etkilenmesiyle birlikte, eğitim biliminin, özellikle din eğitimi disiplininin, bu bağlamda yeniden ele alındığı gözlemlenmektedir. Özellikle 11 Eylül 2001 olaylarının akabinde, dini grupların, inançların ve uygulamaların incelenme biçimlerine dair akademik tartışmalar, konuyla ilgili mühim hususları gündeme taşımaktadır. (Jackson, 2003) Öncelikle, Batı'da din eğitiminde güvenlikleştirme sürecinin mevcut olup olmadığı veya devam edip etmediği ve eğer böyle bir süreç varsa, bu gelişmelerin memnuniyetle karşılanıp karşılanmadığı hususunda süregelen canlı bir tartışma mevcuttur. (Lewin, 2017)

Son yıllarda, güvenlik kavramının doğurduğu "demokratik vatandaşlık idealleri" ile din eğitiminin hedef ve amaçları arasında dikkate değer bir kesişme gözlemlenmektedir. Bu durum, dünya çapındaki müfredat bağlamlarında da açık bir şekilde görülmektedir. Söz konusu durumla ilgili birçok akademik tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar, ulusal, dini, etnik ve kültürel kimlik meseleleriyle ilgili olarak, vatandaşlığın yerel ve küresel boyutlarını vurgulayarak geç modernitede vatandaşlığın doğasına dair konuları kapsamaktadır. Aynı zamanda, vatandaşlık eğitiminde din eğitiminin oynaması gereken rolü araştırmanın yanı sıra, devlet destekli din dersleri ve ortak vatandaşlıkla ilgili kültürel çeşitlilik gibi daha geniş konuları da kapsamaktadır. Konuyla ilgili olarak, din eğitimine yönelik eleştirel ama aynı zamanda yapıcı yaklaşımların, vatandaşlık eğitimine yapacak özgün ve değerli bir katkısı olduğunu savunan görüşün yanı sıra, bu durumun din özgürlüğüne aykırı bir durum olduğunu düşünen bir kesim de mevcuttur.

Batı'da yaygın olarak kabul gören liberal demokrasi, uzun zamandır dinin siyasetle temasına, açıkça "medeniyetler çatışması" (Huntington, 1996) şeklinde bir yorumla yaklaşmaktaydı. Modern dünyada yaşanan güncel problemlere bakıldığında, aslında 2000 öncesi din ve siyaset arasındaki bu etkileşimin dinamiklerinin çok çeşitli nüanslara ve belki de belirsiz sınırlarla tanımlanmış olduğunu söylemek mümkündür. (Fox, 2001) Dinin gerçek anlamdaki rolü hâlâ tartışılmakla birlikte, yeni ortaya çıkan ve dolayısıyla yeni yolları belirleme konusunda farklı kültlerin ortasında, dinin ulusal ve uluslararası güvenlik meseleleri aracılığıyla küresel bir profil

kazandığını güvenle ifade edebiliriz.

Din Eğitimi ve Güvenlik

Sosyal bilimlerdeki güvenlik paradigmalarının din eğitimi üzerindeki etkisi, hem politik hem de pedagojik dönüşümlerle şekillenen karmaşık bir süreci yansıtır. Bu ilişki, özellikle 11 Eylül sonrası küresel bağlamda radikalleşme, göç ve kimlik politikalarının merkeze oturmasıyla belirginleşmiştir. Güvenlikleştirme teorisi, devletlerin din eğitimini "tehdit" algılarına karşı bir araç olarak yeniden konumlandırmasına yol açmıştır. (Gearon, 2013) Örneğin, Batılı ülkelerde İslam din dersleri, "aşırıcılıkla mücadele" hedefiyle müfredatlara entegre edilirken, bu durum dinin araçsallaştırılması ve özgürlüklerin kısıtlanması riskini de beraberinde getirmiştir. Fransa'da laiklik politikalarının dini sembolleri okullardan dışlaması, Almanya'da devlet-diyaloguyla şekillenen İslam dersleri veya Türkiye'de vatanseverlik temalarının din eğitimine yansıtılması, güvenlik kaygılarının ulusal bağlamlara göre farklılaşan yüzlerini gösterir.

Dijital çağ, bu dinamikleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Sosyal medya ve çevrimiçi platformlar, gençlerin dini içeriklere erişimini kolaylaştırırken, aynı zamanda aşırıcı grupların propagandası için bir kanal işlevi görmektedir. Bu durum, devletleri din eğitimini "siber güvenlik" stratejileriyle bütünleştirmeye zorlamıştır. Eleştirel dijital okuryazarlık programları, öğrencilere dini manipülasyon tekniklerini çözümleme ve etik sorgulama becerileri kazandırmayı hedefler. Ancak bu çabalar, devletlerin gözetim mekanizmalarıyla dini ifade özgürlüğü arasındaki hassas dengeyi koruma zorluğunu da ortaya koyar. (Kaya, 2013)

Akademik araştırmalar, bu süreçleri analiz ederken niceliksel ve niteliksel yöntemleri birleştiren disiplinlerarası yaklaşımlara yönelmektedir. Anketlerle ölçülen "önyargı azalması" veya "kimlik algısı" gibi veriler, din eğitiminin toplumsal etkilerini sayısallaştırırken; ders kitaplarındaki söylem analizleri, güvenlik ve milliyetçilik temalarının nasıl inşa edildiğini ortaya çıkarır. Bu metodolojik çeşitlilik, din eğitiminin hem bir "sosyal kontrol aracı" hem de "etik bir rehber" olarak ikili rolünü anlamak için kritiktir.

Etik ikilemler, bu alanın merkezinde yer alır. Devletlerin güvenlik gerekçesiyle dini özgürlükleri sınırlama hakkı nerede başlar? Din eğitiminin "ortak değerler" oluşturma hedefi, kültürel çoğulculuğu baskılamak anlamına gelebilir mi? Fransa'da başörtüsü yasakları veya İngiltere'de "British Values" vurgusu, bu soruların somut örnekleridir. Benzer şekilde, dijital gözetim araçlarının din eğitiminde kullanılması, ifade özgürlüğü ile güvenlik arasındaki sınırları bulanıklaştırmaktadır. Somut bir örnek olarak; İngiltere'de "British Values" (Britanya Değerleri) vurgusu, eğitim politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu değerler, demokrasi, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlük ve farklı inançlara saygı gibi unsurları içermektedir. Özellikle 2005 Londra saldırılarının ardından, hükümet, okullarda bu değerlerin teşvik edilmesini, radikalleşme ve aşırılıkla mücadele stratejisinin bir parçası olarak benimsemiştir. (Bkz.: https://www.votesforschools.com/blog/british-values/)

Din eğitiminin güvenlikleştirilmesi, devletlerin siyasi, tarihsel ve kültürel bağlamlarına göre farklılık gösteren dinamik bir süreçtir. Bu süreç, "güvenlikleştirme teorisi" çerçevesinde, belirli bir konunun olağanüstü önlemlerle ele alınması gereken bir tehdit olarak tanımlanmasıyla ilişkilidir. Ancak, bu tanım, ülkelerin iç ve dış politikaları, demografik yapıları ve toplumsal hassasiyetleri doğrultusunda şekillenmektedir.

Fransa'da din eğitimi, "laïcité" (sekülerlik) ilkesi etrafında şekillenmektedir. Devlet, dini sembollerin kamusal alandan, özellikle okullardan, dışlanmasını savunarak din eğitimini özel bir alana hapseder. 1905 yılında kabul edilen yasa ile devlet ve kilise tamamen ayrılmış, devlet okullarında din eğitimi kaldırılmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından artan terör kaygıları, bu laik yaklaşımı güvenlikleştirme söylemiyle birleştirmiştir. Özellikle Müslüman nüfusun görünürlüğü ve dini pratikleri, güvenlik politikaları çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Örneğin, 2004 yılında kabul edilen yasa ile devlet okullarında belirgin dini sembollerin, özellikle İslami başörtüsünün, kullanımı yasaklanmıştır. (Alper & Turan 2023) Bu yasak, Müslüman azınlığı potansiyel bir "güvenlik tehdidi" olarak kodlayan bir söylem üretmiş ve toplumsal

tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca, din dersleri devlet okullarında zorunlu olmamakla birlikte, "etik ve seküler kültür" dersleri aracılığıyla din, güvenlik odaklı bir perspektifle ele alınmaktadır. (Bahçekapılı, 2018)

Almanya'da din eğitimi, çoğulculuk ve entegrasyon hedefleri doğrultusunda şekillenmektedir. Özellikle Müslüman göçmen nüfusunun artışı, din eğitimini bir "güvenlik aracı"na dönüştürme riskini beraberinde getirmiştir; ancak devlet, diyalog yoluyla bu riski yönetmeye çalışmaktadır. Bazı eyaletlerde, cami cemaatleriyle iş birliği içinde hazırlanan İslam din dersleri, "radikalleşmeyi önleme" amacı taşımaktadır. Bu dersler, Alman anayasal değerleriyle uyumlu bir İslam anlayışını teşvik etmektedir. Örneğin, Hessen eyaletinde, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) ile iş birliği içinde İslam din dersleri sunulmaktadır. Ancak, İnal'a göre DİTİB'in Türkiye devletiyle olan ilişkileri nedeniyle, eyalet hükümeti 2022 yılında mezhep odaklı İslami din dersini yeniden uygulamaya koymuştur. Din dersleri, demokratik vatandaşlık eğitiminin temel bileşeni haline gelerek, güvenlik endişelerini insan hakları söylemiyle harmanlamaktadır. Bu yaklaşım, öğrencilerin farklı dinler ve kültürler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayarak, toplumsal uyumu ve karşılıklı anlayışı artırmayı hedeflemektedir. (İnal, 2023).

Türkiye'de din eğitimi, millî kimlik ve devlet güvenliği kavramlarıyla iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. 1980 askerî darbesinin ardından, din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri zorunlu hâle getirilmiş ve bu uygulama, millî güvenlik politikaları çerçevesinde şekillendirilmiştir. Yakın bir dönemden örnekle Akyüz'ün araştırmasına göre, İmam Hatip okulları, hem dinî eğitim vermekte hem de devletin "dindar nesil" yetiştirme politikasına hizmet etmektedir. Bu okullar, din eğitiminin sosyal kontrol ve kimlik inşası aracı olarak kullanılmasının bir yansımasıdır. Özellikle 2012 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilen "dindar nesil" yetiştirme ideali, İmam Hatip okullarının sayısının ve öneminin artmasına neden olmuştur. (Akyüz, 2021)

Din Eğitiminin Güvenlikleştirilmesi: Uluslararası Kuruluşların Rolü

İlgili doktora tezinin ön bulguları, Avrupa Konseyi üye devletlerinin din eğitimini güvenlikleştirme politikalarının, Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde, varoluşsal tehdit söylemi üzerinden olağan politik süreçlerin ötesine taşındığını ortaya koymaktadır. Din eğitiminin, özellikle 11 Eylül sonrası radikalleşme ve terörle mücadele söylemleriyle bir "risk yönetim aracı" olarak yeniden tanımlandığı gözlemlenmiştir. Örneğin, Fransa'da laiklik ilkesinin katı yorumu, okullarda dini sembollerin yasaklanmasını meşrulaştırırken, bu durum Müslüman göçmenlerin kimliklerinin kamusal alanda "güvenliksizleştirilmesine" yol açmıştır. Buna karşılık, AGİT'in 2000'lerde Balkanlar'da uyguladığı diyalog temelli eğitim projeleri, etno-dini gerilimleri azaltma hedefiyle din eğitimini "çatışma önleme" mekanizmasına dönüştürmüştür. Ancak bu yaklaşım, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde milliyetçi söylemlerle birleşerek, din eğitiminin "ulusal kültürün korunması" adına araçsallaştırılmasıyla çelişkili sonuçlar üretmiştir.

Güvenlikleştirme politikalarının din eğitimi süreçlerine yansıması, devletlerin iç ve dış dinamiklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. REDCo Projesi'nin çok kültürlü eğitim vurgusu, Hollanda ve İsveç'te dini çoğulculuğu destekleyen modellerin gelişmesine katkı sağlarken, aynı dönemde Almanya'da "İslam dersleri"nin devlet denetimine alınması, din eğitiminin "kamu düzeni" parametreleriyle sınırlandırıldığını gösterir. USCIRF'in 2015 sonrası raporlarında dikkat çekilen İslamofobik eğilimler, özellikle Müslüman göçmenlerin dini pratiklerinin okullarda "şüphe" nesnesine dönüşmesine yol açmıştır. Bu durum, din özgürlüğü ile güvenlik öncelikleri arasında bir gerilim yaratmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Dahlab v. İsviçre (2001) ve Leyla Şahin v. Türkiye (2005) kararlarında görüldüğü üzere, "kamusal güvenlik" argümanının bireysel hakları ikincil plana itebileceğini kanıtlamıştır.

Din eğitiminin güvenlikleştirilmesinin meşruiyeti, uluslararası insan hakları rejimi ile ulusal egemenlik talepleri arasındaki gerilimle sınanmaktadır. Avrupa Konseyi'nin 2008 tarihli "Din ve İnançların Eğitimde Yeri" raporu, din eğitiminin ayrımcılık yapılmadan ve çoğulcu bir

perspektifle verilmesini önerirken, üye devletlerin uygulamalarında bu ilkelerin "asimilasyoncu" politikalara dönüşebildiği görülmüştür. Örneğin, Belçika'da 2015'te yürürlüğe giren "Radikalleşmeyi Önleme Eylem Planı", okullarda İslami eğitimi gözetim altına alarak, dini özgürlüklerin kısıtlanmasını "toplumsal güvenlik" gerekçesiyle meşrulaştırmıştır. Bu durum, güvenlikleştirme süreçlerinin demokratik dengeyi nasıl zorladığını ve insan hakları standartlarıyla çatışan "istisna halleri" yaratabildiğini ortaya koyar.

Avrupa Konseyi, AGİT ve USCIRF'in tavsiyeleri incelendiğinde, ortak paydanın "dini ayrımcılıkla mücadele" ve "entegrasyonu teşvik" olduğu saptanmıştır. Ancak kuruluşların yaklaşımlarındaki farklılıklar dikkat çekicidir: AGİT, diyalog odaklı ve çok aktörlü bir perspektifle yerel dinamiklere uyumlu politikalar önerirken, USCIRF'in tavsiyeleri ABD'nin küresel din özgürlüğü ajandasıyla uyumlu, daha normatif ve müdahaleci bir ton taşımaktadır. Avrupa Konseyi ise insan hakları hukukunu merkeze alarak, din eğitimini "vatandaşlık inşası"nın bir parçası olarak kurgular. Bu üçlü yaklaşım, uluslararası iş birliği ile ulusal çıkarlar arasındaki gerilimi yansıtır ve güvenlikleştirme politikalarının evrensel standartlarla uyumunu zorlaştırır.

Küreselleşme ve kitlesel göçlerin din eğitimi politikaları üzerindeki etkisi, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde belirgindir. 2015 Suriye göç krizi sonrası Almanya'da "İslam Konferansları" aracılığıyla din eğitiminin standardizasyonu, devletin dini alanı denetleme çabasını yansıtırken, aynı zamanda göçmenlerin dini kimliklerinin "kabul edilebilir" sınırlarını çizmektedir. Benzer şekilde, RAN (Radikalleşmeyi Önleme Ağı) projeleri, okullarda "eleştirel düşünce" eğitimini radikalleşmeyi önleme aracı olarak öne çıkarmıştır. Ancak bu politikalar, kültürel asimilasyon riski taşımakta ve dini özgürlüklerin "koşullu" hale gelmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, din eğitiminin güvenlikleştirilmesi, çok katmanlı bir paradoks yaratır: Bir yandan sosyal uyum ve radikalleşme risklerini azaltmayı hedeflerken, diğer yandan marjinal grupların kamusal alandan dışlanmasını derinleştirebilir. Bu ikilem, uluslararası kuruluşların tavsiyelerinin yerel bağlamlarda nasıl yeniden yorumlandığını ve güvenlik-özgürlük dengesinin neden kırılgan olduğunu açıklamaktadır.

SONUÇ

Güvenlik kavramının disiplinlerarası doğası, özellikle din eğitimi bağlamında, devletlerin politikaları ve toplumsal dinamiklerle şekillenen karmaşık bir etkileşim ağı sunmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışlarının ötesine geçilerek, bireylerin ve toplulukların güvenliğine odaklanan insan güvenliği yaklaşımı, din eğitiminin rolünü yeniden değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda, din eğitimi, sadece dini bilgilerin aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal uyumun sağlanması ve radikalleşmenin önlenmesi gibi güvenlik odaklı hedeflere de hizmet etmektedir.

Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde, din eğitimi politikaları, güvenlikleştirme süreçlerinin bir parçası haline gelmiştir. Bu süreçte, belirli dini gruplar veya uygulamalar, siyasi aktörler tarafından varoluşsal tehditler olarak tanımlanmış ve bu tehditlere karşı olağanüstü önlemler meşrulaştırılmıştır. Örneğin, bazı Batı ülkelerinde İslam dinine yönelik eğitim programları, radikalleşmeyle mücadele amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu durum, din eğitiminin güvenlik politikalarının bir aracı olarak kullanılma riskini beraberinde getirmektedir.

Din eğitiminin güvenlikleştirilmesi, farklı ülkelerde çeşitli şekillerde tezahür etmektedir. Fransa'da laiklik ilkesi çerçevesinde dini sembollerin kamusal alandan dışlanması, Almanya'da ise İslam din derslerinin entegrasyon ve radikalleşmeyi önleme amacıyla müfredata dahil edilmesi gibi uygulamalar, bu sürecin farklı yansımalarıdır. Bu politikalar, din eğitiminin güvenlik kaygılarıyla nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, din eğitiminin güvenlikleştirilmesi, devletlerin güvenlik politikaları, toplumsal dinamikler ve uluslararası gelişmelerle şekillenen çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreçte, din eğitiminin hem toplumsal uyumun sağlanması hem de bireylerin dini özgürlüklerinin korunması arasında bir denge gözetilmelidir. Aksi takdirde, din eğitimi, güvenlik politikalarının bir aracı haline gelerek, toplumsal kutuplaşmayı artırma ve dini özgürlükleri kısıtlama riski taşımaktadır.

Türkiye'de din eğitiminin güvenlikleştirilmesi olgusu, henüz akademik literatürde yeni gelişmekte olan bir araştırma sahasıdır. Bu nedenle, konunun daha derinlemesine incelenmesi, teorik çerçevenin genişletilmesine ve mevcut literatürdeki boşlukların doldurulmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu durum, hem teorik hem de ampirik düzeyde daha kapsamlı çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Güvenlikleştirme kuramının eğitim politikaları bağlamında nasıl işlediği, din eğitimi ile ulusal güvenlik paradigmaları arasındaki ilişki ve bu sürecin toplumsal yansımaları, akademik literatürde daha fazla araştırılmayı bekleyen önemli başlıklar arasındadır. Bu çerçevede, Türkiye'de din eğitiminin güvenlik eksenli biçimlenişini tarihsel, sosyopolitik ve pedagojik açılardan ele alan yeni akademik çalışmaların gerçekleştirilmesi hem ulusal hem de uluslararası bağlamda bu alanın derinleşmesine katkı sunacaktır. Bu bağlamda, disiplinlerarası yaklaşımların teşvik edilmesi, konunun siyaset bilimi, eğitim bilimleri, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları perspektiflerinden çok yönlü bir şekilde ele alınmasını mümkün kılacaktır. Türkiye özelinde, bu alanın akademik olarak gelişimi, küresel eğilimlerle birlikte değerlendirildiğinde, din eğitimi politikalarının dönüşüm süreçlerini anlamak açısından önemli bir katkı sunacaktır

KAYNAKÇA

Akyüz, İ. (2021). Sosyo-politik etkiler bağlamında ortaya çıkan imam hatip kuşakları üzerine bir değerlendirme. Marifetname, 8(2), 563-590.

Albert, M., & Buzan, B. (2011). Securitization, sectors and functional differentiation. Security Dialogue, 42, 413–425.

Alper, O. H., & Turan, Y. (2023). Güvenlikleştirme ve İslamofobi: Fransa'nın "Müslüman tehdidi" ile mücadelesi (2015-2022). Güvenlik Bilimleri Dergisi, 11(2), 385-412.

Bahçekapılı, M. (2018). Fransa'da laiklik, İslam, Müslümanlar ve din eğitimi politikaları. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 22(1), 11-50.

Birdişli, F. (2014). Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş sonrası güvenlik sorunlarına eleştirel bir yaklaşım: Galler Ekolü. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 10(20), 229-256.

Fox, Jonathan (2001) Religion as an Overlooked Element of International Relations, International Study Review, 3(3): 53-73.

Gearon, L. (2013). The counter terrorist classroom: Religion, education, and security. Religious Education, 108(2), 129-147.

Huntington, Samuel P. (2019). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, çev. Cem Soydemir ve Mehmet Turhan (İstanbul: Okuyan Us Yayınları,). (Orijinal eser 1996'da yayımlanmıştır).

İnal, K. (2023). Bir göç toplumu olarak Almanya'da İslam din eğitimi: Habermas'ın postsekülerist entegrasyon çözümü. İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi, 3(1), 14-49.

Jackson, R. (2003). International perspectives on citizenship, education and religious diversity. London: Routledge.

Kaya, A. ve Öğün, MN. (2013) "Siber Güvenliğin Milli Güvenlik Açısından Önemi Ve Alınabilecek Tedbirler". Güvenlik Stratejileri Dergisi 9, no. 18: 145-81.

Kuyk, E., Jensen, R., Lankshear, D., Löh Manna, E., & Schreiner, P. (2007). Religious education in Europe: Situation and current trends in schools. Oslo: IKO.

Lewin, D. (2017). Who's afraid of secularisation? Reframing the debate between Gearon and Jackson. British Journal of Educational Studies, 65(4), 445–461.

McSweeney, B. (2004). Security, identity and interests: A sociology of international relations. Cambridge: Cambridge University Press.

EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP

MS. Saim
Dr. Maksal Minaz
Irshad Ullah

Abdul Wali Khan University PAKISTAN

ABSTRACT

The current research study focused on investigating the relationship between emotional intelligence and transformational leadership style among secondary schools' principals in Mardan, Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan. The study design was both descriptive and quantitative in nature, providing an in-depth description of the study. The research objectives included; To find out emotional intelligence of the school principals at secondary level, to assess transformational leadership style of principals for the improvement of school environment at secondary level, to find out the association between emotional intelligence and transformational leadership style among schools' principals at secondary level. The study's sample consisted of both male and female principals from public secondary schools in Mardan, KP, Pakistan. Therefore, for the purpose of data collection, fifty females while forty-eight male principals were selected using stratified sampling technique. Two Likert Scale questionnaires were adopted by using two different scales. Emotional Intelligence Scale (EIS) for the measurement of Emotional Intelligence and Multifactor Leadership Questionnaire (MLQ 5X) for the measurement of Transformational Leadership was adopted. After developing the questionnaires, it was pilot-tested for ensuring the reliability. The Cronbach Alpha for EIS was found as .830 and for MLQ 5X was .842. The data was analyzed through SPSS by using means, standard deviations, t-tests and Pearson r correlation at the 0.05 significant level. The study's major findings indicated a moderate positive coefficient correlation between emotional intelligence and transformational leadership. It was also revealed that the transformational leadership style of school principals has a positive relationship on the overall secondary school learning environment.

DECODING HUMOR IN THE BIG BANG THEORY: A PRAGMATIC PERSPECTIVE

Salma Afroj
PhD Scholar, Department of Linguistics, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

Dr. Pallav Vishnu
Associate Professor, Department of Linguistics, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

Tabassum Bashir
PhD Scholar (Clinical Psychology), Department of Psychiatry JNMCH, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh. India

Abstract:
The present study investigates the pragmatic aspects of humor in The Big Bang Theory, a popular sitcom, recognized for showing intellectuals navigating social circumstances in their daily lives. The study examines the linguistic processes used to produce comedy using a pragmatic framework, paying particular attention to Grice's speech actions, implicature, conversational maxims, and politeness techniques. Grice's maxims and speech acts are essential for comprehending how humor is expressed and understood in conversation. When the speaker purposefully breaks conversational conventions for humorous effect, humor frequently results from violations of the maxims. The characters on the show regularly defy social conventions and communication expectations through incongruity, sarcasm, and irony, which makes viewers chuckle. Using pragmatic theories, the investigation shows how humor depends on social roles, cultural allusions, contextual awareness, and language. The study emphasizes how The Big Bang Theory creates humor that appeals to a wide range of viewers by reflecting and subverting social norms through pragmatic transgressions. This study sheds light on the intricate connection between humor, social conventions, and language in television discourse.
Keywords: Pragmatics, language and humor, social dynamic, cultural references, stereotypes and humor.

NEW DATA ON SUICIDE PACT: TILL DEATH DO US PART…

Naviaux Anne-Frederique
MD, MSc Psychiatry. College of Psychiatrists of Ireland and Health Service Executive (HSE) Summerhill Community Mental Health Service, Summerhill, Wexford, Y35 KC58, Ireland.

Adeel Ur Rahim Muhammad
MBBS, Psychiatry Trainee. College of Psychiatrists of Ireland and Health Service Executive (HSE) Summerhill Community Mental Health Service, Summerhill, Wexford, Y35 KC58, Ireland.

Jegathesan Thatsinee
MBBS, Psychiatry Trainee. College of Psychiatrists of Ireland and Health Service Executive (HSE) Summerhill Community Mental Health Service, Summerhill, Wexford, Y35 KC58, Ireland.

Janne Pascal
PhD Psychology, Université catholique de Louvain ; CHU UCL Namur, Avenue Dr. G. Thérasse, B. 5530 Yvoir, Belgium.

Abstract:
Background: Suicide pacts are always tragic though they remain under-identified and under-reported. History and fiction are full of them, though they would only represent less than one percent of all suicides in Occident. A suicide pact is an agreement made between two or more people to commit suicide together and requires a reciprocal consent but also intent, volition and capability. Victims, motivations and operating methods are multiple, and continue to diversify even more with Internet and social media. How can we identify people at risk?
Subjects and methods: Between November 2023 and May 2024, a literature search based on electronic bibliographic databases as well as other sources of information (grey literature) was conducted in order to investigate the most recent data on suicide pacts and especially how they evolved with Internet and social media.
Results: Different categories of suicide pacts can be made, but the typical template for a prospective suicide pact describes as two withdrawn individuals, in a tight and close relationship, who feel ensnared in a desperate and unmitigable situation (Salvatore 2024).
Conclusions: Prevention can done at various levels, but screening individuals who fit the profile for risk would certainly be a start. To identify a suicide pact, forensics, criminology and sociology need to be considered.
Keywords: Suicide, Suicide pact, Internet, Forensics, Criminology, Sociology, Psychiatry.

EMBRACING OPTIMISM: EXPLORING POST-TRAUMATIC GROWTH AND HOW INDIVIDUALS OVERCOME AND THRIVE AFTER AMPUTATION

Tabassum Bashir
PhD Scholar (Clinical Psychology), Department of Psychiatry JNMCH, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh. India

Kalim Ahmad Khan
Assistant Professor, Department of Law, Ujjain Law College, Ujjain, Madhya Pradesh, India

Dr. Deoshree Akhouri
Professor, Department of Psychiatry, JNMCH, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

Salma Afroj
PhD Scholar, Department of Linguistics, Aligarh Muslim University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

Abstract:
Post-traumatic growth (PTG) refers to the positive psychological change that some individuals experience because of struggling with highly challenging life circumstances, such as physical trauma. This study explores the concept of PTG in the context of amputation, examining how individuals who have undergone amputation navigate the recovery process and emerge with a renewed sense of purpose, resilience, and optimism. Through a qualitative analysis of interviews with individuals who have experienced limb loss, the study identifies key factors that contribute to their ability to not only overcome the trauma but also to thrive in the aftermath. Themes such as social support, adaptive coping mechanisms, and the role of personal values are explored as critical elements in fostering PTG. The findings highlight the complex interplay between psychological resilience, physical rehabilitation, and the development of a hopeful outlook on life. The research underscores the potential for amputation recovery to be a transformative experience, providing valuable insights for healthcare professionals in developing holistic, trauma-informed care models that support both the physical and emotional recovery of patients. This paper contributes to a growing body of literature on PTG by focusing on a population often overlooked in the study of resilience and recovery.
Keywords: Post-Traumatic Growth, Amputation, Resilience, Optimism, Trauma Recovery, Psychological Rehabilitation, Social Support.

DOMESTIC DEBTS BY INSTRUMENTS AND WEIGHTED MATURITY EFFECTS OF DOMESTIC BORROWING IN TÜRKİYE

Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER
Bandirma Onyedi Eylul University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Public Finance Department 10200-TÜRKİYE
ORCID ID: 0000-0001-5313-246X

ABSTRACT
This study aims to reveal and discuss the interest rates and maturity structure of domestic borrowing in Türkiye in recent years as a critical area in the economic management process. For Türkiye, the phenomenon of domestic borrowing is one of the basic methods used by the state to meet its financial needs, and it is observed that the maturity and interest rates of borrowing have a direct impact on public finance. The structure of domestic borrowing in Türkiye is shaped especially by instruments such as government bonds and Treasury bills. While government bonds stand out in long-term borrowing, Treasury bills are more aimed at meeting short-term liquidity needs. The interest rates and maturities of these instruments vary depending on both market conditions and economic uncertainties. After the 2001 economic crisis, significant changes were made to public borrowing strategies in Türkiye. During this period, the share of short-term borrowing was reduced, and the aim was to extend borrowing maturities. However, increasing economic uncertainties, exchange rate volatility and high inflation in the period after 2018 made these goals difficult. As of 2023, the weighted average maturity is around 5 years. Extending the weighted average maturity stands out as an important strategy to reduce liquidity and interest rate risk. However, considering the high costs of long-term borrowing, short-term borrowing is still used as an important tool. In this context, Türkiye's borrowing strategies aim to establish a balance between economic uncertainties and risk management. As a result, domestic borrowing interest rates and maturity structure in Türkiye are of strategic importance in terms of the sustainability of public finances. Policies appropriate to economic conditions play a key role in minimizing risks and ensuring financial stability.
Key Words: Debt Risks, Domestic Borrowing, Domestic Debt Instruments, Interest Rates, Weighted Maturity.
JEL Codes: E51, E62, H63.

INTRODUCTION
Domestic borrowing policies in Türkiye constitute a critical component of the economic system with their maturity-based strategic approaches and instrument diversity. These policies offer various advantages and disadvantages depending on economic balances, interest rates and market conditions. In the future, maintaining fiscal discipline and supporting long-term strategies will be critical in minimizing the economic effects of public borrowing. In the public finance framework, domestic borrowing in Türkiye is a vital financial resource. This borrowing process is shaped by a composition whose economic effects vary according to various variables. The structural formation of domestic borrowing significantly impacts its maturity-based debt structure. It ensures that borrowing policies have a substantial place in the economic system. In other words, borrowing policies in Türkiye offer a maturity-based strategic approach, especially in terms of domestic debts, and these strategies constitute an essential dimension of the borrowing process (Hazine ve Maliye Bakanliği, 2020). However, this situation also carries serious financial risks; short-term borrowing creates a significant cost due to high interest rates and monetary dynamics. In long-

term lending, the advantages and disadvantages arising from market fluctuations are striking. In this context, the financial discipline policies implemented since the 2000s have been supported by approaches to extend borrowing maturities. Domestic borrowing in Türkiye is carried out using various financial instruments.

The main ones are Treasury bonds, government bonds, income-indexed notes and Eurobonds. While medium and long-term structural effects come to the fore through treasury bonds and government bonds, Eurobonds are generally issued in foreign currencies in foreign markets and create a significant buying-selling impact. Short-term borrowings carry a higher cost element among these instruments due to high interest rates and rollover risks. In contrast, long-term borrowing strategies offer advantages such as fixing interest rates and protection from market fluctuations (Bua et al., 2014). However, these advantages vary depending on specific market conditions. The economic effects of domestic borrowing policies are measured by basic parameters such as interest burden, debt rollover rates and cost reduction. The fiscal discipline policies implemented since the 2000s have created an orderly structure in the domestic borrowing process, aiming to reduce borrowing costs and encourage longer-term borrowing strategies. In addition, the consolidation of short-term and longer-term borrowing has ensured that public finances are more sustainable.

However, the effects of exchange rate fluctuations and foreign currency borrowing should also be considered during these periods. The role of Eurobonds in the markets significantly affects both speculative investment flows and cost elements (Abbas and Christensen, 2010). In Türkiye, financial assets and liabilities, especially domestic borrowing, are handled within a structure coordinated by the Ministry of Treasury and Finance. Accounting transactions, including domestic borrowing and bond instruments in international capital markets, monetary-based cash management, treasury receivables, and risk management, shape this structure. In the field of domestic borrowing, statistical evaluations are made, especially regarding the management of treasury receivables, and the aim is to establish economic balances at a global level. In this context, managing the funds in question and considering liabilities based on contingent liabilities are gaining importance. At the same time, the necessity of using domestic borrowing as a balancing mechanism has emerged within the framework of providing financing through external loans to finance public projects (Hanson, 2007).

DOMESTIC DEBT MANAGEMENT POLICIES IN TÜRKİYE AND TARGETS IN THE PROCESS

In Türkiye, debt management is carried out by the Debt and Risk Management Committee, established within the Ministry of Treasury and Finance. It is considered a strategic component of public finance. The framework of debt management is determined by Article 12 of Law No. 4749 on the Regulation of Public Finance and Debt Management, and this legal regulation ensures the formation of the debt composition and the structure of debt instruments. In particular, the tools used in managing domestic debts play an essential role in public finance and ensuring macroeconomic stability. Treasury guarantees stand out as a critical element in managing state debt within the framework of strategic criteria. In this context, guaranteed credit limits, management of Treasury receivables and effective use of Treasury assets constitute the essential policy areas.

However, these policies have recently transformed into a structure that allows for the increase in domestic debts and expansion in the financial liabilities of the Treasury. In particular, strategies aimed at improving the financial assets and liabilities of the Treasury have paved the way for the emergence of new dynamics in debt management (Vardar, 2007). Coordination of debt and risk management requires the Treasury to act within the framework of strategic criteria. In this process, where domestic borrowing is adopted as a priority strategy, effective management of financial assets and liabilities is of critical importance for the sustainability of public finance policies. The General Directorate of Public Finance, operating under the Ministry of Treasury and Finance, is

essential in developing and implementing borrowing strategies.

Domestic borrowing is a crucial tool in bond issuance and cash management processes. In particular, access to international capital markets plays a decisive role in strengthening foreign economic relations and diversifying borrowing instruments. This structure, which covers the management of treasury receivables, is essential in developing domestic borrowing instruments and meeting the financial needs of the national economy (Çinar, 1992). In this process, accounting transactions and risk management aim to increase the effectiveness of domestic borrowing and cash management. in this context, it is possible to summarize domestic debt management policies in Türkiye and targets in the process in Türkiye in the following general lines:

The primary budget deficit was evaluated by excluding interest payments and balancing, especially with increases in tax revenues. Domestic borrowings tended to decrease after 2022. This trend was reported to continue in 2023 and 2024. The 58.2% increase in tax revenues and the high contribution from the special consumption tax provided an 86% increase in total public revenues. This situation supported the decline in domestic borrowing trends and demonstrated the success of debt management policies (Hazine ve Maliye Bakanliği. 2023).

In 2023, the inflation rate was 64.8%, and selective credit approaches shaped borrowing policies. Domestic borrowings were managed with these policies in terms of both amount and monetary value, and these policies produced positive results in domestic borrowing trends. In addition, growth in the banking sector also provided indirect support for domestic debt management. The 42.7% increase in the banking sector's assets significantly impacted meeting financial liabilities and served as a support mechanism at the national level.

Activities related to contingent liabilities are considered a critical element in terms of controlling public costs and the sustainability of financing public projects. The impact of foreign loans on public expenses and the relationship of these loans with domestic borrowings pave the way for the Ministry of Treasury and Finance to develop basic strategic approaches in financial asset and liability management. As a result, debt and risk management in Türkiye is being addressed with a strategic approach at both national and international levels and is being shaped within the framework of policies that will strengthen the financial structure of the Treasury. In this context, the importance of domestic borrowing strategies is increasing daily to ensure the sustainability of debt management and increase the efficiency of public finance (ING Bank, 2023).

One of the fundamental characteristics of domestic debt management in Türkiye is the strategies developed for managing budget deficits and determining domestic borrowing options in this context. It is observed that there is a strong relationship between the central government budget deficit and domestic borrowing trends. Due to the earthquake's impact in February 2023, the central government budget deficit to Gross Domestic Product (GDP) ratio was 5.3%. The budget deficit was recorded as 1.38 trillion TL during this period, and the borrowing requirement was 750 billion TL. This situation revealed the need for a vital stability policy regarding budget balance and became a critical component of the debt management process (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Recently, the policy alignments of the Ministry of Treasury and Finance and the Central Bank provided significant relief in domestic debt management. This harmony has contributed to the sustainability of domestic debt trends and has been evaluated as a strategic success in debt management. In this context, Türkiye's domestic debt management adopts a strategic approach by effectively managing budget deficits, increasing tax revenues and implementing selective credit policies. The positive effects of these policies have increased the success of debt management processes and significantly contributed to the preservation of financial stability (TCMB, 2023).

INSTRUMENT-BASED STRUCTURE OF DOMESTIC DEBT AND DYNAMICS OF DEBT POLICIES

The Ministry of Treasury and Finance is responsible for effectively managing financial assets and liabilities in Türkiye. The Ministry handles external and domestic borrowing processes within a balance procedure and aims to maintain this balance. Coordinating risk management within the framework of Law No. 4749 on the "Regulation of Public Finance and Debt Management" is vital in managing financial assets and liabilities. This legal basis has recently significantly contributed to the control and sustainability of domestic borrowing. Various diagrams and analyses are created to ensure the efficient use of public resources in debt and risk management.

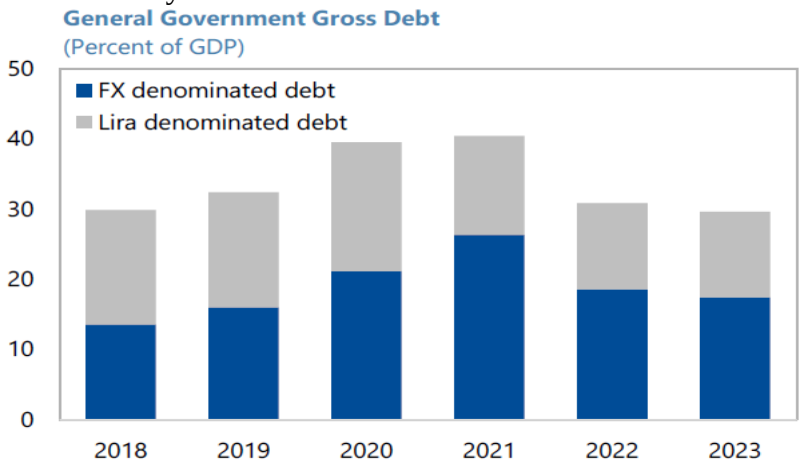
Outside domestic project and program financing, external borrowing is seen as a complementary element of domestic borrowing. In addition, strategies are being developed to increase the effects of domestic borrowing at the global level, and these strategies indirectly help establish balances in the economy. Borrowing procedures in Türkiye are of great importance, especially in domestic borrowing trends and the analysis of these trends. The structure of debt instruments, the maturities of these instruments, and the interaction between borrowing in foreign currency and borrowing in the local currency, the Turkish Lira, are critical in understanding Türkiye's economic course. Recently, the borrowing amounts in Türkiye and the effects of these amounts on the economy have attracted particular attention (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024). The depreciation of the Turkish Lira and the increase in foreign currency borrowing rates and this loss have made the borrowing structure more complex. This complexity poses a significant risk element for both the public and private sectors. In the examinations conducted on domestic borrowing procedures, it was observed that borrowing in Turkish Lira has become prominent, especially during the pandemic period after 2020.

One of the main reasons for this is the economic contraction caused by the pandemic and the liquidity problem that has penetrated its cells. The government has focused heavily on domestic borrowing to stimulate the economy and provide market confidence. However, it is noteworthy that borrowing in foreign currency has also increased during this period. The relationship between domestic and foreign borrowing procedures is one of the most critical factors affecting borrowing costs. In Türkiye, the introduction of protected deposit accounts, in particular, has indirectly impacted borrowing in Turkish Lira. Although these accounts aim to compensate for the depreciation of the local currency, they ultimately create a borrowing effect in foreign currency.

This situation necessitates a more careful management of the national borrowing policy. When we look at the borrowing rates on Türkiye's Gross Domestic Product (GDP), a fluctuating course has been observed in the post-pandemic period. Although a similar picture has not emerged since the 2001 economic crisis, the increasing financial pressures during the pandemic have significantly increased the borrowing rates in the Turkish economy. However, a relative stabilization has been observed in domestic and foreign borrowing rates between 2021 and 2023 (Kasal, 2024). The effect of exchange rates is evident in these fluctuations in borrowing trends. Borrowing in foreign currency further increases the impact of the depreciation of the Turkish Lira. However, supporting foreign currency borrowings with resources obtained from domestic borrowings has increased the complexity of economic planning and made the debt burden more fragile.

This situation is also crucial for reducing the vulnerabilities of the Turkish economy and ensuring that the financial system has a more resilient structure. In recent years, borrowing policies in Türkiye have tended to reduce borrowing in foreign currency in a controlled manner and increase lending in TL. In this process, the roles of financial actors such as private banks, investment funds, and state banks in borrowing processes have been reshaped. While the weight of state banks has been decisive in implementing public policies, the capacity of private sector banks and investment funds to evaluate local financing opportunities has also increased. When evaluating the borrowing dynamics in the Turkish economy, the distribution of borrowing instruments by currency, maturity structure, and interest rates should be considered.

Borrowing procedures in Türkiye indicate a multidimensional impasse within the framework of local and international economic conditions. It is impossible to provide adequate debt management without evaluating borrowing costs, exchange rates and the effects on GDP together. Graph 1 presented below offers the opportunity to analyse the central government's gross borrowing rates and the effects of these rates on GDP in much more detail within the framework of foreign exchange and national currency:

Source: IMF (2024). Republic of Türkiye: 2024 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Türkiye, https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/312/article-A001-en.xml (Accessed January, 10.2025).

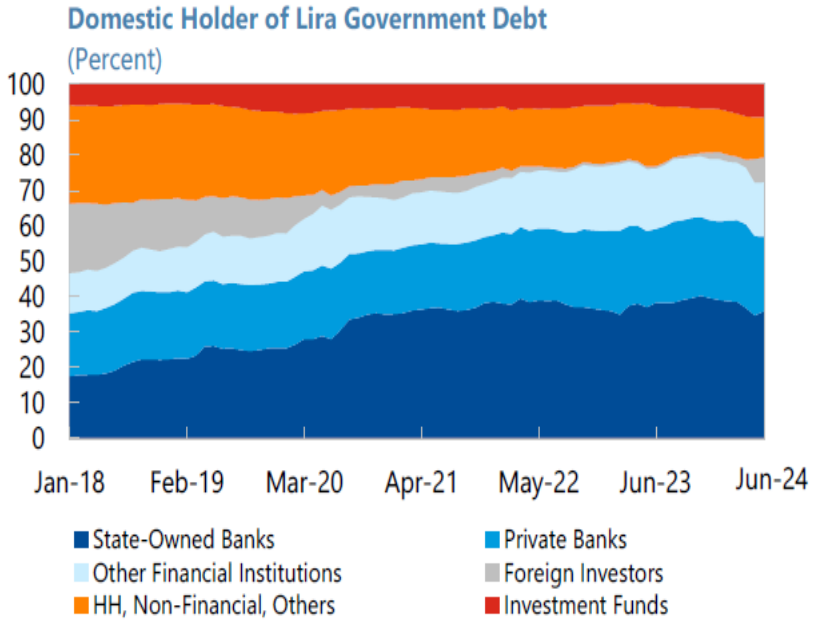
Graphic 1. Recent General Government Gross Debt for FX and Lira Denominated in Türkiye

Graph 1 shows the course of debt instruments regarding domestic and foreign debt distribution in the Turkish economy over time. In this context, the effects of fluctuations in the classification of debts according to their types and currency on the economy are noteworthy. In particular, the recent shrinkage and decreasing trends in debt instruments have emerged due to the impact of domestic and foreign borrowing. However, when viewed in terms of Gross Domestic Product (GDP), it cannot be said that this shrinkage has significantly impacted the economy. However, it is seen that this shrinkage observed in debt instruments has resulted in some positive effects on economic growth. When Türkiye's recent economic growth trends are examined, it is understood that the economy avoided shrinkage and achieved growth, albeit limited, even during the pandemic period.

This situation shows that the policies implemented to control debt instruments strictly and reduce foreign borrowing in this process were effective. The savings measures taken in the post-pandemic period and the tight monetary policies implemented are among the main reasons for the shrinkage in debts. In this context, examining the types of debt instruments and currencies in detail is crucial (Özatay, 2016). Exchange rate fluctuations and borrowings made in the Turkish Lira (TL) national currency are critical for understanding Türkiye's borrowing dynamics. Reducing foreign currency-denominated external borrowings and prioritizing domestic borrowings in TL can be essential for ensuring economic stability. This strategy has gained a broader scope by including private banks, investment funds, and state banks in the borrowing processes. The course of borrowings in the Turkish Lira presents a striking picture, especially regarding local domestic borrowings.

The part of local domestic borrowings made in TL is a crucial tool for ensuring economic balance. Using TL as the primary currency in domestic borrowings reduces external debt dependency while protecting against exchange rate risk. The risks of short-term borrowing and the advantages of long-term borrowing play critical roles in forming borrowing strategies (Tosunoğlu, 2020). At the same time, reducing borrowing costs and establishing a sustainable debt management mechanism

are among the main priorities for supporting economic growth. As a result, borrowing policies in Türkiye can be considered an essential tool for ensuring economic stability. The reduction of foreign currency-denominated external borrowings, the increase of TL-denominated domestic borrowings and the tighter control of borrowing instruments constitute the essential elements of the strategies implemented in the recent period. While these policies positively affect economic growth, they also have imperative results in reducing borrowing costs and eliminating the vulnerabilities of the financial system. As shown in Chart 2, the impact of TL-denominated borrowings on local domestic borrowings plays a key role in ensuring the sustainability of this process:

Source: IMF (2024). Republic of Türkiye: 2024 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Türkiye, https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/312/article-A001-en.xml (Accessed January, 10.2025).

Graphic 2. Recent Domestic Holder of Lira Government Debt in Türkiye

Analyses of domestic debt dynamics in Türkiye are since debts held and obtained in Turkish Lira (TL) are considered domestic debts. As seen from Chart 2 above, when the domestic debt figures held in Turkish lira are examined, it is striking that public banks have a significant share. However, comparing the borrowing preferences of private banks and foreign investors in Turkish lira provides a meaningful analysis of the composition of domestic debt. Regarding the role of public and private banks, as seen in Chart 2, state-owned banks have the largest share of domestic borrowing in the Turkish lira.

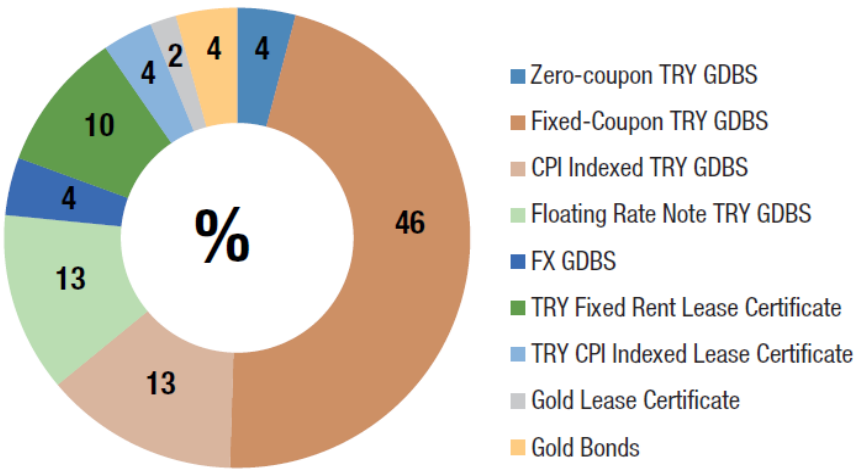
This situation emphasizes the strategic position of public banks in financial markets and their essential role in the state's borrowing policies. On the other hand, the borrowing rates of private banks in the Turkish lira also show a remarkable trend. Although private banks do not play as dominant a role as public banks, they play an essential role in maintaining balance in financial markets and creating diversity in the composition of borrowing (Ataç, 2013). To the effect of foreign investors and financial institutions, the share of foreign investors in the composition of Turkish currency-denominated borrowing is generally expressed in low percentages. This situation shows foreign investors invest more in foreign currency than TL-denominated borrowing. However, the TL-denominated borrowing behaviour of non-financial institutions and investment funds constitutes a critical balancing factor against market fluctuations.

The preferences of these institutional players significantly affect the orientation of the composition

of domestic borrowing. Regarding Maturity and Borrowing Policies, maturity differences in Turkish currency-denominated borrowing stand out as a factor that significantly shapes borrowing policies (Yüzbaşioğullari, 2024). While short-term borrowing strategies are preferred to meet liquidity needs, long-term borrowing policies contribute to the establishment of a more stable financial structure. In particular, the long-term borrowing strategies of public banks stand out as an element that supports financial stability. In analysing the composition of domestic borrowing in Türkiye, it is crucial to consider the role of public and private banks, the effect of foreign investors and maturity-based borrowing strategies. As seen in Chart 2, the dominant role of public banks in TL-denominated borrowing is one of the main factors determining the direction of the state's borrowing policies. In addition, the contributions of private banks and non-financial institutions to the composition of domestic borrowing are among the factors that increase the diversity of the market and balance the financial structure.

Maturity-based strategies put forth the effect of a meaningful basis for predicting the future trends of borrowing policies (Öztürk, 2023). When this phenomenon is considered within the scope of an evaluation on the use of domestic debt instruments in Türkiye and their percentage distributions, considering our findings, it is important to conduct examinations within a specific structural framework to better understand which financial instruments are used for domestic debts in Türkiye. Graph 3 presented below constitutes an important source in terms of visualizing the recent trends in debt instruments in Türkiye and the usage rates of these instruments. The data presented in Graph 3 analyses the percentage distribution values of debts in Türkiye in detail and reveals the weighted trends in this area. This structure provides critical clues not only in terms of the selection and distribution of debt instruments, but also for understanding Türkiye's debt dynamics.

When the domestic debt structure in Türkiye is examined in recent years, it is observed that the variety of instruments used and the weights of these instruments in the debt portfolio have changed according to economic conditions (IMF, 2007). In this context, the information in Graph 3 reveals a remarkable trend in terms of understanding the weighted distribution of debt instruments and which factors affect this distribution. The types of debt instruments and their usage rates are closely related not only to the orientation of public finance policies but also to macroeconomic variables such as market conditions, interest rates and inflation. Considering this data, when examining the percentage distribution of instruments used in domestic borrowing processes in Türkiye, it is understood that the preference rates of short-term and long-term debt instruments are also decisive. The information in Chart 3 below presents these trends from a quantitative perspective, while also providing a basis for evaluating the effects of these instruments on the market:

***** The calculation is based on net borrowing amounts.

Source: Republic of Türkiye Ministry of Treasury and Finance (2023). Public Debt Management Report, Ankara: Republic of Türkiye Ministry of Treasury and Finance, p. 26.

Graphic 3. Domestic Borrowing by Instruments in 2022 for Türkiye* (%)

As observed in Graph 3, domestic debt instruments in Türkiye have a structure in a borrowing trend in Turkish Lira over fixed coupon values, and this is also an effective debt instrument that comes to the forefront as government domestic debt securities (GDBS). As observed in Chart 3, the rates of the examined economic indicators and debt instruments exhibit a remarkable distribution. In this context, the data examined has been realized as approximately 46% as government domestic debt securities (GDBS). There is a situation where the Turkish Lira debts directly indexed to the Consumer Price Index (CPI) have been realized as 13% as government domestic debt securities (GDBS). These rates represent a significant portion of the debt instruments in Türkiye and reveal the effect of debts linked to the price index on economic dynamics. On the other hand, the value of debt instruments based on variable interest rates has also been fixed at approximately 13%.

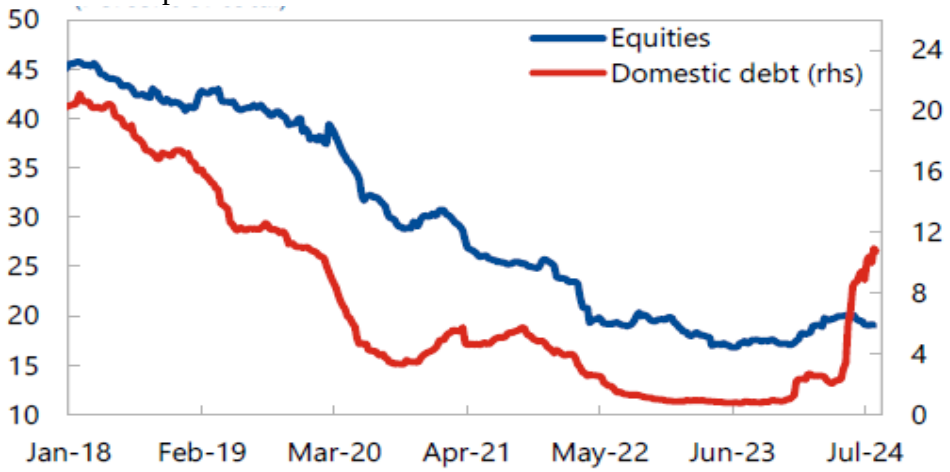
These instruments follow a parallel trend with other variable-rate monetary instruments, such as government debt securities. This situation shows the decisiveness of the fundamental factors and market conditions affecting debt preferences. In particular, domestic debt instruments indexed to variable interest rates are also at 13%. This rate stands out among the structural features of debt instruments in Türkiye. The instrument with the lowest rate among debt instruments remains at 2% and is borrowing made through certificates based on the gold index. This borrowing preference, shaped by changes in the value of gold, clearly reflects market conditions, but it shows that its weight in general debt instruments is quite limited (Çelenk & Çebi 2019). The fact that gold-indexed debt instruments remain low reveals the limited demand for such instruments, and investors generally turn to more stable instruments. Finally, the foreign exchange-indexed debt instrument rate is approximately 4%. This rate shows that despite the fluctuations in the foreign exchange market, foreign exchange-based borrowing plays a limited role in Türkiye.

On the other hand, fixed coupon debt instruments have an important place, especially in borrowings made in Turkish Lira. These debt instruments, expressed with fixed coupon rates, are used intensively to meet the government's high domestic borrowing needs (CBRT, 2022). This situation reflects the prevalence of Turkish Lira-denominated debt instruments in the market and the state's priorities in its borrowing policy as directly related to debt maturities. When the distribution of debt instruments in Türkiye is evaluated within the framework of economic indicators and market dynamics, it exhibits a structure where debt instruments based on price indexes and debt instruments with fixed coupon rates are most prevalent. The limited share of gold—and foreign exchange-based debt instruments indicates that these instruments are less preferred. All these data provide important clues regarding the analysis of Türkiye's debt policies and market conditions directly related to debt maturities (Yavuz, 2017).

DISCUSSION

One of the critical issues recently discussed is the relationship between stocks and domestic borrowings in Türkiye and how these two instruments affect each other. In this context, it is noteworthy that the change in domestic debt instruments and their relationship with debt instruments has shown a significant downward trend after 2020. Although there have been increases in percentage values, this decline has emerged with a substantial change in understanding percentage differences. It is observed that there is a significant difference between the direct increase in domestic borrowings, the increase in the value of their bonds, and the increase in debt instruments after 2023. This difference shows that debt trends are particularly affected by the upper debt levels and that the increase in coupon and state-guaranteed debt instruments has reached higher rates. In this context, it is seen that the tightening measures of economic policy implemented in early 2023 later caused an increase in central bank costs and increased borrowing costs. To better understand the subject of discussion, examining the structural changes in government business borrowing trends and the relationship between government borrowing trends, especially the stocks that are the subject of borrowing, as shown in Graphic 4 below, reveals significant

results and discussion topics:

Source: IMF (2024). Republic of Türkiye: 2024 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Türkiye, https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/312/article-A001-en.xml (Accessed January, 10.2025). p. 12.

Graphic 4. Distribution of Shares of Non-Resident Holders of Domestic Debt and Equities (% of Total)

As observed in Graph 4 above, the fact that the debt information of non-resident persons has entered a very low trend, especially as the values of all kinds change values, shows that the domestic debt values in Türkiye are motivated by debt instruments as an increasing trend. However, domestic borrowings are increasing in different trends, and more nationally qualified use the debts as monetary value. The point in question here is that, in addition to the different values of debt instruments and other debt instruments, the continuous decline in stocks creates a process that negatively affects debt instruments.

Before 2018, speculative gains that emerged with high interest rates were essential in domestic borrowing mechanisms. This situation has made the effects of proportional changes in inflation and monetary policy practices on borrowing costs even more apparent. During this period, high interest rates significantly shaped the structure and direction of demand for financial instruments such as government bonds and served as a mechanism to prevent speculative gains. Another important topic of discussion is that, in connection with the economic balance and crisis processes, the high-degree imbalances, especially in the spring of 2023, were stabilized by the government's monetary policy practices.

In particular, the issuance of government bonds in Turkish lira reduced the impact of foreign investors on domestic borrowing and ensured that domestic capital came to the fore. The significantly changed the composition of domestic lending and decreased the cost pressure on borrowing in the Turkish lira. However, the decrease in foreign capital inflows affected the pricing and yield of bonds issued in Turkish lira. In the period after 2023, increasing inflation and exchange rate movements significantly changed the cost structure of domestic borrowing. The rise in inflation led to a decline in actual interest rates to negative levels, which significantly affected market expectations. At the same time, the exchange rate increased the return expectations of borrowing in Turkish lira to high levels, reducing the predictability of costs (World Bank, 2023). This situation reduced the attractiveness of borrowing in local currency and directed market players more towards foreign exchange-based financial products. As a result, the increase in the cost of borrowing in Turkish lira has significantly affected both public finance and the private sector. Due to exchange rate volatility and inflationary pressures in Türkiye, the effect of high interest rates on preventing speculative gains has become limited over time. This situation has become more evident and controversial, especially after 2023. Inflation estimates, especially

reaching 50%, have revealed that policy rates do not follow a harmonious trend, together with the high increases in consumer price inflation. These differences show that minimum wage increases and exchange rate fluctuations contribute to inflation. As a result, it can be said that borrowing costs have become a critical cost element, especially in business borrowings, and this situation creates a trend affecting the general structure of the economy.

CONCLUSION

The complex relationship between the maturity structure and impact values of domestic debt instruments in Türkiye necessitates addressing the country's debt policies within a multidimensional framework. This structure is heavily influenced by economic parameters such as interest rates and inflation, which affect borrowing costs and national and international financial developments. In recent years, interest rate volatility and inflationary pressures have been the primary factors shaping domestic borrowing processes, and this has led to a period in which short-term targets have gained priority in borrowing strategies. Türkiye's Interest rate policies are frequently changed to ensure economic stability, but these changes can sometimes have adverse effects. In particular, increases in interest rates have increased borrowing costs too high levels while becoming a factor that limits the effectiveness of domestic borrowing mechanisms. On the other hand, high inflation levels exert double-sided pressure on the national economy by increasing nominal interest rates and actual borrowing costs. This situation necessitates that borrowing policies be addressed from a long-term perspective. Increasing domestic borrowing costs have changed the desirability of borrowing instruments. This phenomenon made the effects of foreign currency borrowing on the national economy more apparent. While lending in foreign currency may provide a cost advantage in the short term, the cost of these debts increases in the long term due to exchange rate fluctuations and creates a severe burden on the national economy.

The increase in interest rates has increased borrowing costs too high and has become a factor limiting the effectiveness of domestic borrowing mechanisms. On the other hand, high inflation levels apply double-sided pressure on the national economy by increasing both nominal interest rates and actual borrowing costs. This situation necessitates that borrowing policies be addressed with a long-term perspective. Recently, the importance of borrowing strategies based on the national currency has increased, and the evaluation of savings funds in the national currency has become a priority policy. This approach contributes to controlling domestic borrowing costs and minimizing the risks of foreign currency borrowing. In addition, increasing national savings rates and effectively converting these savings into investments supports economic growth and helps balance domestic borrowing trends. Financial instruments such as publicly supported bonds and bills allow domestic borrowing to be carried out safely. Investors prefer these instruments because they provide a state guarantee and contribute to deepening national financial markets. In addition, directing funds obtained through publicly supported instruments to the real sector significantly contributes to maintaining economic stability. In general, the success of domestic borrowing policies in Türkiye is closely related to maintaining monetary stability and the effective use of financial resources. Although macroeconomic variables such as interest rates and inflation are the main determinants of these policies, it is understood that increasing national savings rates and the effective use of publicly supported instruments make it inevitable.

REFERENCES

Abbas, A.S.M. & Christensen, J. (2010). The Role of Domestic Debt Markets in Economic Growth: An Empirical Investigation for Low-Income Countries and Emerging Markets. IMF Staff Papers 57, 209–255.

Ataç, B. (2013). Maliye politikası, 10th Ed., Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Bua, G., Pradelli, J. and Presbiteroc , A. F, (2014). “Domestic public debt in Low-Income Countries: Trends and structure”, Rev. Dev. Finance, 1-19.

http://dx.doi.org/10.1016/j.rdf.2014.02.002
CBRT (2022). Financial Stability Report-May 2022, Vol. 34, Ankara: Central Bank of The Republic of Türkiye (CBRT), 2022.
Çınar, S. (1992). Turkiye'de Kamu İç Borçlarinin Enflasyonist Etkileri (1980-1989), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Iktisat Ana Bilim Dali, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Yıllık Ekonomik Rapor-2023. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023.
Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024). Yıllık Ekonomik Rapor-2024, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024.
Çelenk. H.. & Çebi. A. (2019). "Finansman Sağlamada Mudarebe Sukuk ve Müşareke Sukukun Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikaları Boyutuyla Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi", Yönetim ve Ekonomi Araştırmalarai Dergisi, 17(1): 124-142. Doi: http://dx.doi.org/10.11611/yead.445113.
Hanson, J. A. (2007). The Growth in Government Domestic Debt: Changing Burdens and Risks. World Bank Policy Research Working Paper No. 4348, Washington D.C.: World Bank, 2007.
Hazine ve Maliye Bakanliği (2020). İç Borçlanma Stratejisi Temmuz - Eylül 2020, Ankara: Hazine ve Maliye Bakanliği, 2020.
Hazine ve Maliye Bakanliği (2023). İç Borçlanma Stratejisi Aralik 2023 – Şubat 2024, Ankara: Hazine ve Maliye Bakanliği, 2023.
IMF (2007). Staff Guidance Note on the Application of the Joint Fund-Bank Debt Sustainability Framework for Low Income Countries. IMF, Washington, D.C.: International Monetary Fund (IMF), 2007.
IMF (2024). Republic of Türkiye: 2024 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Türkiye, https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/312/article-A001-en.xml (Accessed January, 10.2025).
ING Bank (2023). Aylık Ekonomi Bülteşi, ING Bank A.Ş. Ekonomik Araştırmalar Grubu İstanbul: ING Bank A.Ş., 2023.
Kasal, S. (2024). Türkiye'de Devlet İç Borcu, Kredi Piyasasi Ve Dişlama Etkisi, Journal of Research in Economics, Politics & Finance, 2024, 9(4): 854-876.
Özatay, F. (2016). Finansal krizler ve Türkiye, 5th ed., İstanbul: Doğan Kitap A.Ş., 2016.
Öztürk, N. (2023). Republic of Türkiye Ministry of Treasury and Finance (2023). Public Debt Management Report, Ankara: Republic of Türkiye Ministry of Treasury and Finance, 2023.
TCMB (2023). Yillik Faaliyet Raporu-2023, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasi (TCMB), 2023.
Tosunoğlu, Ş. (2020). Management of contingent liabilities in Türkiye. in Public Financial Management Reforms in Türkiye: Progress and Challenges, T. Akdemir & H. Kıral (Eds.), pp. 57-72. Berlin: Springer Ltd, 2020.
Vardar, E. (2007). Türkiye'de İç Borçlanmanın Gelişimi, Basılmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB-CBRT), 2007.
Wold Bank (2023). Türkiye Public Finance Review: Leveraging Fiscal Resources for Stability and Resilience, Washington, D.C.: Wold Bank, 2023.
Yavuz, H. (2017). Public Debt Management in Türkiye: An Overview, Republic of Türkiye Undersecretariat of Treasury, 8th Meeting of The COMCEC Financial Cooperation Working Group March 30th, Ankara: Republic of Türkiye Undersecretariat of Treasury, 2017.
Yüzbaşioğullari, A. (2024). "The Concept of Borrowing: An Application for Türkiye, Covering the Term of 1976-2022", Assam International Refereed Journal, Sayı: 24, pp. 1-14.

POVERTY AS A DETERMINANT OF DOMESTIC FIREWOOD CONSUMPTION AND ITS EFFECT ON THE FORESTS OF ECUADOR

Maribel Caicedo
Latin American Faculty of Social Sciences, Department of Development, Environment and Territory, Quito, Ecuador

Summary: The purpose of this research was to analyze poverty as a determinant factor of domestic consumption of wood and its effect in deforestation in Ecuador. To achieve this, we have processed data from the population and housing census and from household surveys carried out during the last 35 years, forest cover data and a National Forest Assessment. This work makes two contributions. On the one hand, it studies and quantifies deforestation originated by wood consumption, which has been scantily analyzed in Ecuador. On the other hand, it provides a methodological approach that allows a precise accounting of this information through an innovative model of economies of scale, which assumes diminishing marginal consumptions in households. We study the relationship between fuel wood consumption and the state of household poverty through a multivariate analysis that incorporates socioeconomic and demographic variables. With these elements, we show that the largest share of wood consumption does not result from subsistence consumption, but from commercial and productive consumption. For this reason, domestic fuel wood consumption for cooking barely explains deforestation. We have estimated that, from the 49,497 hectares of annual deforested area in the country, 430.6 hectares of forest are affected by the consumption of this resource.
Key words: deforestation, economies of scale, multiple correspondence analysis, Ecuador.

TRAGIC SITUATION IN CAHİT SITKI TARANCI'S POEM "YALNIZLIK"

CAHİT SITKI TARANCI'NIN "YALNIZLIK" ŞİİRİNDE TRAJİK DURUM

Mustafa KARABULUT
Adıyaman University, Faculty of Literature and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Adıyaman, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-6259-0868

ABSTRACT

Introduction and Purpose:
Cahit Sıtkı Tarancı is one of the important names of Turkish poetry. The poet, who intertwines the themes of joy of life and death in his poems, generally looks at life from a pessimistic perspective. When he went from Diyarbakır to Istanbul to study, he felt great loneliness. He also included the theme of death in his poems, where the theme of pessimism is intense. Tarancı's most important poem, which deals with the theme of loneliness, is called "Loneliness". In the poem, the poet, who likens loneliness to an eagle with wings spread over it, expresses that his life is darkening under the black shadow of this eagle. The eagle is an image that threatens his life. The poet, who feels loneliness deeply, expresses that loneliness is like a fairy tale. Although loneliness is an abstract concept, Cahit Sıtkı makes it concrete with the image of the eagle. The poet, who cannot enjoy life, expresses that he does not understand anything about life in the spring. The poet, who likens his heart to a harbor that has not seen a ship, says that he is in great sadness.

Materials and Methods:
In this study, Cahit Sıtkı Tarancı's poem "Yalnızlık" will be examined from a thematic perspective. The prominent images in this poem will be discussed. The poet is left in loneliness in the tragedy of life and death. For this, Cahit Sıtkı Tarancı's poetry book called "Otuz Beş Yaş" will be used and reading and interpretation methods will be used.

Results:
In her poem "Loneliness", Cahit Sıtkı Tarancı reveals the chaos in her inner world, the tragedy of life and death, and the feeling of loneliness by concretizing abstract concepts.

Discussion and Conclusion:
Cahit Sıtkı Tarancı, except for his poem "Yalnızlık", concretizes abstract concepts in many of his poems. He uses the mirror image especially when expressing the fragmentation in his inner world. In this respect, his poems are poems in which abstract and concrete concepts and objects are used together.

Key Words: Cahit Sıtkı Tarancı, The Poem "Yalnızlık", Trajedi.

Giriş ve Amaç:
Cahit Sıtkı Tarancı, Türk şiirinin önemli isimlerindendir. Şiirlerinde yaşama sevinci ve ölüm temalarını iç içe işleyen şair, hayata genel olarak karamsar açıdan bakar. Diyarbakır'dan İstanbul'a okumak için gittiğinde kendisini büyük bir yalnızlık içinde hisseder. Karamsarlık temasının yoğun olduğu şiirlerinde ölüm temasına da yer verir. Tarancı'nın yalnızlık temasını işlediği en önemli şiiri "Yalnızlık" adını taşır. Şiirde yalnızlığı, üzerinde kanar germiş bir kartala benzeten şair, yaşamının bu kartalın siyah gölgesi altında karardığını dile getirir. Kartal, onun hayatını tehdit eden bir imgedir. Kimsesizliği derinden hisseden şair, yalnızlığın bir masal gibi olduğunu ifade eder. Cahit Sıtkı, yalnızlık soyut bir kavram olmasına rağmen, onu kartal

imgesiyle somut hale getirir. Hayatın tadına varamayan şair, ilkbaharda yaşamdan bir şey anlamadığını ifade eder. Gönlünü, gemi yüzü görmemiş bir limana benzeten şair, büyük bir üzüntü içerisinde olduğunu söyler.

Materials and Methods:

Bu çalışmada, Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Yalnızlık" adlı şiiri tematik bakımdan irdelenecektir. Bu şiirde öne çıkan imgeler ele alınacaktır. Şair, yaşam-ölüm trajedisinde yalnızlık içerisinde kalmıştır. Bunun için Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş adlı şiir kitabından yararlanılacak ve okuma ve yorumlama yöntemleri kullanılacaktır.

Results:

Cahit Sıtkı Tarancı, "Yalnızlık" adlı şiirinde soyut kavramları somutlaştırarak iç dünyasındaki karmaşayı, yaşam-ölüm trajedisini ve yalnızlık duygusunu ortaya koyar.

Discussion and Conclusion:

Cahit Sıtkı Tarancı, "Yalnızlık" adlı şiiri dışında birçok şiirinde soyut kavramları somutlaştırır. Özellikle iç dünyasındaki parçalanmışlığı dile getirirken ayna imgesini kullanır. Bu bakımdan onun şiirleri soyut-somut kavram ve nesnelerin birlikte kullanıldığı şiirlerdir.

Anahtar Kelimeler: Cahit Sıtkı Tarancı, "Yalnızlık" Şiiri, Trajedi.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önemli isimlerinden Cahit Sıtkı Tarancı (4 Ekim 1910, Diyarbakır - 12 Ekim 1956, Viyana), daha çok "Otuz Beş Yaş" şiiriyle tanınır. Diyarbakır'da dünyaya gelen şair, Pirinççizade ailesindendir. Cahit Sıtkı'nın babası daha sonra Tarancı (çiftçi) soyadını alır. İlk öğrenimini Diyarbakır'da tamamlayan sanatçı, daha sonra İstanbul'a giderek eğitim hayatına devam eder. 1954'te felç geçiren Tarancı, tedavi için Viyana'ya götürülür. Burada bir süre tedavi gören şair, 12 Ekim 1956'da zatülcenpten ölür. Tarancı'nın doğup büyüdüğü ev, 29 Ekim 1973'te müze haline getirilir. "Yaşadığı dönemdeki toplumsal olayların yanı sıra, kendi hayatı da şiir anlayışında büyük ölçüde etkili olmuştur." (Sönmez, 2017: 162). Bu bakımdan onun şiirlerinde bireysel temalar ön planda olsa da toplumsal izlekler de dikkat çeker.

Şair, şiirlerinde genellikle yaşama sevinci ile ölüm temalarını birlikte işler. Ayrıca yalnızlık temasına da büyük önem verir. Tarancı'nın şiirlerinde ayrıca aşk, özlem, çocukluk yıllarına özlem, ötelerin çağrısı, tabiat, bohem hayat, kaçış, bunalım, kötümserlik vb. izlekler de önemli yer tutar. "Tarancı, toplumsal olaylara da yer vermekle beraber, ağırlıklı olarak bireysel temaları ele alır. Şiirlerinde özellikle ölüm ve yalnızlık izleklerine rastlanır." (Karabulut, 2022b: 286). Bu pesimist unsurlar, şairi bunaltıya sürükler. Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektuplarında, "İstiyorum ki, her şiirde bütün bir hayat tecelli etsin. Hissolunsun ki, şair onu yazarken, göğsünden bir şeyler koparmış ve o şiirin içerisine koymuş… İşte senin şiirlerinde bu vardır Ziyacığım." (Tarancı, 2007: 60). diyerek şiirin yaşamla özdeşleşmesi gerektiğini dile getirir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın önemli eserleri mevcuttur. Ömrümde Sükût (1933), Otuz Beş Yaş (1946), Düşten Güzel (1952) ve ölümünden sonra yayımlanan Sonrası (1957) ile Bütün Şiirleri (1983) adlı şiir kitapları yayımlanır. Hikayeleri Gün Eksilmesin Penceremden (2006) adıyla yayımlanır. Ayrıca, Ziya'ya Mektuplar (1957) ve Evime ve Nihal'e Mektuplar (1989) adlarıyla yayımlanmış mektup türündeki eserleri de vardır.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerinde trajik unsurlar önemli yer tutar. Bir insanın trajik durumu, o insanın çözümsüz durumları, çıkışsız çatışmaları, kendi sınırlarını aşan durumlar karşısındaki çaresizliği[54] ile yakından ilişkilidir. Trajedide genel olarak çatışmalar ve tezatlar öne çıkar. Bireyin varlık-yokluk, düş-gerçek, yaşam-ölüm, ben-öteki arasındaki çıkmazları trajedinin temelinde yer alır. "Modern insan, trajik bir vak'adır. Metanın, dıştan, içtepilerin, içten tehdit ettiği insan, kendi gerçekliğini gözden kaçırarak trajik bir kadere mahkûm olmuştur."[55] Tarancı'nın "Yalnızlık" şiiri bireyin yalnızlığını, trajedisini ve kaotik yapısını ortaya koyan bir

[54] Tarık Özcan, Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum, Manas Yay., Elazığ 2007, s.11.
[55] Tarık Özcan, a.g.e.

şiirdir.

YALNIZLIK ÜZERİNE

Yalnızlık, genel olarak kişinin yalnız olma ve kimsesizlik durumunu, yanında veya yakınlarında kimsenin olmayışı anlamına gelir. Yalnızlık, çok boyutlu ve soyut bir anlam dünyasına sahiptir. Modern insanın en büyük problemlerinden olan yalnızlık, psikolojik derinliği olan bir kavramdır. Kişinin depresyon, stres, kaygı, güvensizlik ve iletişimsizlik gibi durumlarıyla da paralel yürüyen yalnızlık, intihara bile varabilecek bir yapıya sahiptir. Yaşadığımız çağ, bireyi köşeye sıkıştırıp çaresiz ve hareketsiz bırakabilir. Bireyi kuşatan karamsar ruh hali, sosyo-psikolojik travmalara sürükleyebilir.

Yalnızlık, "sosyal" ve "duygusal yalnızlık" olarak iki gruba ayrılabilir. Sosyal ilişki kuramayan kişiler, asosyal bir yapıya bürünerek kendilerini toplumdan soyutlayabilir. Sosyal yalnızlık içerisindeki birey, iletişimsiz bir ruh hali sergiler. "Modern insanı depresyona sürükleyen birçok etmen vardır. Maddi boyutu ne olursa olsun kişinin depresyona girmesi kaçınılmaz olabilir. Mutsuzluk, kötümserlik, doyumsuzluk, umutsuzluk ve anlamsızlık içerisindeki birey, yalnızlığı derinden hisseder. Burada kişi psikososyal ve psikopatolojik sorunlar da gün yüzüne çıkar. "Bu problemlerin temelinde 'yalnızlık' merkezi bir rol oynamakta ve bu olgu çok farklı boyutlarda problemlerin yaşanması konusunda da çok büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Dolayısıyla yalnızlık, modern insanın mutlu ve huzurlu bir yaşam arasındaki en büyük engellerden birisi görülebilir." (Yakut, 2019: 11). Yalnızlığın kaotik yapısı şairin mutlu olmasına izin vermez.

Yalnızlık kavramı, psikodinamik, sosyolojik, varoluşsal, bilişsel vb. boyutlardan ele alınabilir. Yalnızlık çok boyutlu bir kavram olup bireyin ruh dünyasında önemli problem olarak yer alır. Yalnız kalma korkusu, ileri boyuta ulaştığında şizofrenik bir mahiyete bürünebilir. Sanrılar (aksi kanıtlandığı halde kişinin inanmaya devam ettiği inançlar); halüsinasyonlar (dışsal bir uyaran olmadığı halde kişinin bir uyaran algılaması ve buna inanması); (Kahraman, 2018: 5), düşünce ve konuşma bozukluğu vb. hususlar yalnızlığın patolojik boyutuyla ilgilidir. Bu bakımdan yalnızlık korkusu, ileri safhaya ulaştığında bireyi narsistik yaralanmalara yol açabilir, borderline kişilik bozukluğu ve şizoid kişilik bozukluğu ile patolojik duruma yol açabilir.

Yalnızlaşma, asosyal bir yaşam tarzını beraberinde getirir. "Oysa birey, doğası gereği iletişim halinde olmaya, dokunmaya, temas etmeye dair yoğun bir arzu içerisindedir. Gerçek gibi sunulan ama gerçek olmayan anlar, duygular büyük bir yanılgıdan ibarettir. Birey, bu açmazın içerisinden nasıl çıkacağını bilemediği için, toplumun geneline ayak uydurmakta, bu durumu yeni normal olarak kabul etmektedir." (Alayoğlu, Eldeniz, 2024: 189). Birey, çıkış bulamazsa kaosa sürüklenebilir. Bu durum onu trajik bir hale getirir.

CAHİT SITKI'NIN ŞİİRLERİNDE YALNIZLIK İZLEĞİ

Cahit Sıtkı'nın şiirlerinde en çok görülen temalardan biri "yalnızlık"tır. Bu tema onun ilk şiirlerinden itibaren öne çıkar. "Gidiyorum" (Akademi dergisi, Mayıs 1930) adlı şiirde, "yalnızlık, korumasızlık ve bırakılmışlık" izlekleri, "çölde kavrulan yolcu", "serseri rüzgâr" ve "pervasız serçe" metaforuyla verilir. Umutsuz ve amaçsız insanın hayat hikayesini dile getiren şair, hiçbir şeye sahip olmadığını söyler. (Karabulut, 2011: 975). Şair, çıkışsız kaldığı için kendisinin sürünüp gittiğini söyler:

"Ne belli bir yerim var, ne de sevdiğim biri
sürünüp gidiyorum" (Tarancı, 2000: 25).

Tarancı'nın birçok şiirinde karamsarlık teması öne çıkar. Karamsarlığı tetikleyen sebeplerin başında ölüm ve yalnızlık korkuları yer alır. "İlk dönem şiirlerinde topluma yabancılaşmış, güvenini kaybetmiş, mutsuz ve huzursuz insan profilini çizen şair, bu yönleriyle egzistansiyalist bir görünüm yansıtır." (Karabulut, 2011: 975). Yalnızlık duygusu içerisindeki kişi, kendiliğini oluşturmakta zorlanır, hatta psikolojik sorunlar yaşayabilir. Tarancı'nın "Kuyu", "Uykusuzluk", "Robenson", "İmkansız Dostluk", "Aynalarda Gece", "Havuz", "Gariplik", "Mademki Vakit

Akşam", Otuz Beş Yaş", "Yalnızlık Macerası", "Odamda Sükut", adlı şiirde de yalnızlık öne çıkar.

Cahit Sıtkı Tarancı, şiirlerinde daha çok karamsar bir yapı gösterir. Şair, patolojik bir ruh haline bürünür ve ölüm korkusunu derinden hisseder. "Ölümle ilgili anlatımlara ağırlık veren Tarancı, memleketi Diyarbakır'dan ayrılıp İstanbul'a gittikten sonra yalnızlık ve yabancılaşmayı derinden hisseder. Şair, hayata kötümser bir algı ile yaklaşır ve gelecekten de ümidini keser." (Karabulut, 2022a: 2). Şairin ruh dünyasındaki karamsarlık, onu bunaltıya sürükler. "Hayata tutunamayan, bir kısır döngü içinde kalan sanatçı tedirginliğini, ruhi dağınıklığını eserine yansıtır." (Karabulut, 2011: 975). Bu bakımdan Tarancı'nın şiirleri kendisinin ruh halindeki trajediyi yansıtır.

Tarancı'nın şiirlerinde "özne" hayat karşısında genellikle edilgendir. "Onun bu yapısı hayata kaotik açıdan bakmasına sebep olur. Memleketi Diyarbakır'dan ayrılarak İstanbul'a giden şair, yalnızlık ve yabancılaşmayı derinden hisseder. Tarancı'daki karamsarlık çok geçmeden bunaltılı bir yapıya dönüşür." (Karabulut, 2022a: 3). Tarancı, ailesinden ayrı kalmanın acısını derinden hisseder. Şair, ailesine gönderdiği bir mektubunda şöyle der: "Siz güneşe yüzünüzü çevirmişsiniz, ben sırtımı dönmüşüm." (Tarancı, 1989: 24). O, memleketinden ayrı kalmanın üzüntüsü içinde yalnızlık çekmektedir. "Cennet saydığı bu saadet diyarından sürüldüğüne, kovulduğuna inanan şairin çocuk ruhunda çok derin yaralar açmış ve okulda okuduğu sembolist şairlerin de etkisiyle kendine mahsus bir karamsarlık felsefesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır." (Korkmaz, 2002: 69). Bu kötümser ruh hali, onun hayatının sonuna kadar peşini bırakmaz.

"Korkulu Köprü" adlı şiirde, hayatını beşikten mezara uzanan korkulu bir köprüye benzetir:

"Beşikten başlayıp mezara uzanan,
Tenha ve korkulu bir köprüdür ömrüm.
(…)
"Haydi mezara koş" der gaipten bir ses.
Gönlümse fısıldar: "Boş kalamaz beşik."
Hep böyle tereddüt içinde ben bi-kes (kimsesiz),
Beyhude ararım bir kaçacak delik." (Tarancı, 2000: 41).

Şair, ölüm korkusunu o kadar derinden hisseder ki ömrünü "beşikten mezara uzanan, tenha ve korkulu bir köprü"ye benzetir. Burada hayatının yalnızlık ve korku içerisinde geçtiğini ifade eder.

"Yalnızlık Macerası şiiri, yalnızlığın şiiridir. Şair, "Öyle yalnızdım ki hayatımda, Kimi gün öldüm kimi gün ilâh oldum" (239) dizeleriyle yalnızlık ve ölümün biraradalığına dikkat çeker. Şair, "Hangi kapıyı çalsan kimseler yok" ifadesiyle ölüm gibi soğuk bir sessizliği "yaşadığı an" içerisinde de hissettiğini şiirin tamamına yayarak açıklar. Yalnızlığa Dair ve Yalnızlığımız şiirleri de benzer bir bakış açısıyla yazılmıştır. "Yalnızlık nedir göreceksin öldüğün zaman" (s. 224) ifadesiyle ölüm ve yalnızlığın biraradalığı dikkati çeker. Şair, için ölüm bir yalnızlıktır ve bu yalnızlık onda unutulma korkusu uyandırır." (Eren, 2024: 436).

CAHİT SITKI'NIN "YALNIZLIK" ŞİİRİ ÜZERİNE

Tarancı'nın "Yalnızlık" adlı şiiri, tam anlamıyla "kaotik" bir şiirdir. Korkunun yalnızlıkla iç içe işlendiği şiirde somutlama yöntemini çok iyi kullanan şair, bireyin trajedisini ortaya koyar. Şiir, baştan sona gerçek yaşamdan kopuşun şiiridir:

"Geniş, siyah gölgesi hayatımı kaplayan,
Tepemde kanat germiş bir kartaldır yalnızlık.
Kalp çarpıntılarıyla günleri hesaplayan
Bir benim, benim olan bir masaldır yalnızlık.

Gördüm yapraklarımın bir bir döküldüğünü,
Baharda yaşamanın bilmedim nedir tadı.

Gemi yüzü görmeyen bir limanın hüznünü
Kimsesiz gönlüm kadar hiçbir gönül duymadı.
Bir ayna parçasından başka beni kim anlar,
Bir mum gibi erirken bu bitmeyen düğünde?
Bir kardeş tesellisi verir bana aynalar;
Aynalar da olmasa işim ne yer yüzünde?" (Tarancı, 2000: 34).

"Yalnızlık" (15.05.1931, Akademi Mecmuası), şairin yalnızlığı derinden hissettiği şiiridir. "Bu şiirde şair, yalnızlığı geniş, siyah gölgesi hayatı kaplayan, tepesinde kanat germiş bir kartal olarak düşünür." (Okur, 1993: 276).

Şiirin ilk dörtlüğünde yalnızlığı geniş, siyah gölgesi ile hayatını kapladığını söyledikten sonra yalnızlığın kendisinin tepesinde kanat germiş bir kartal olduğunu ifade eder. Yalnızlık sözcük olarak soyut anlam içermesine rağmen, Tarancı yalnızlığı bir kartala benzeterek somutlama yapar. Kartalın siyah gölgesi, şairin bütün dünyasını kaplayarak onu tehdit eder. Şair daha sonra yalnızlığın kendisinin masalı olduğunu ifade eder.

İkinci dörtlükte kendisinin yapraklarının döküldüğünü söyleyerek yok oluşa doğru gittiğini ifade eder. Yavaş yavaş hayattan kopan anlatıcı, yaşamın tadını bilemeden zamanın geçmesinden şikâyet eder. Baharda bile hayatın anlamını bilemediğini söyleyen şair, bunaltılı bir ruh hali sergiler. Daha sonra, "Gemi yüzü görmeyen bir limanın hüznünü / Kimsesiz gönlüm kadar hiçbir gönül duymadı." diyen şair, gönlünün yıllarca gemi yüzü görmeyen bir limanın hüznünü taşıdığını söyler.

Şiirin üçüncü dörtlüğünde "Bir ayna parçasından başka beni kim anlar, / Bir mum gibi erirken bu bitmeyen düğünde?" diyen şair, kendisini sadece bir ayna parçasının anlayacağını söyleyerek ayna imgesini kullanır. Aynaların kendisine bir kardeş tesellisi verdiğini ifade eden anlatıcı, "Aynalar da olmasa işim ne yer yüzünde?" diyerek tek dostunun ayna olduğunu söyler. Ayna, gerçeği yansıtması bakımından psikolojik anlamlar da içerir. Yalnızlığın öne çıktığı bu şiirde kötümserlik de önemli yer tutar. "Bunaltının ön planda olduğu şiirlerinde şair yalnızlığını gidermek için ayna imgesini kullanır. Psikanalizde ayna motifi ruh tahlillerinde kullanılan önemli bir objedir. Psikanalist Jacques Lacan 'ayna evresi' diye tanımladığı zaman dilimi kişinin 'ben'ini oluşturan süreçtir." (Karabulut, 2011: 979). Birey bu dönemde genel olarak narsist bir yapı gösterir.

Narsistlik, bir kişilik bozukluğu olup bireyin "Yoğun gereksinimlerinin ve bunlara ilişkin gerçekdışı beklentilerinin de engelleneceği ve düş kırıklığına uğrayacağı bilinçdışı beklentisiyle muazzam öfkesi uyanmasın diye başkalarına yakın olmaktan korkar." (Wallace 2008: 242). Lacan'ın "ayna teorisi"ne göre kişideki "ben" kavramı daha sonra ortaya çıkar. "Lacan'a göre, Ayna evresi gelişimin kritik bir anı olmaktan öte bir önemi vardır." (Nasio, 2008: 361).

Tarancı'nın yalnızlığı adeta dünyaya geldiği andan itibaren başlamıştır. "Annesi onu dünyaya getirirken yavrusunun yalnızlıktan ne kadar korktuğunu hiç hesaba katmamıştır." (Okur, 1993: 276). "Anne Ne Yaptın?" (2 Nisan 1931) adlı şiirinde annesine kendisini koynundan attığı için sitem eder:

"Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı?
Sanki karnında fazla yaramazlık mı ettim?
(..)
Karnında yaşıyordum, kafiydi saadetim.
Koynundan niçin attın yavrunu bütün bütün" (Tarancı, 2000: 30).

Dünyaya gelmiş olmaktan pişman olan şair, bu bakımdan annesine sitem etmektedir. Psikanalizde insanın en mutlu olduğu zaman olarak anne karnında olduğu zamandır. Dış dünyanın tehlikelerine karşı kendisini koruması ve savunmasız olarak hisseden şair, anneye dönüş ile mutlu olacağını düşünmektedir. Bu durum şairin içinde bulunduğu buhranlı ve bohemli ruh hali ile de yakından ilgilidir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerindeki kötümser izlekler onun huzursuz ruh halini de yansıtır.

“Tarancı’nın ilk dönem şiirlerinde görünen bu huzursuzluk, iç dünya ve dış dünya arasındaki duygusal kopukluklardan dolayıdır. Tarancı’da duygusal kopukluğa sebep olan unsurlar, gerek içinde yaşadığı zaman gerekse iç dünyasında yaşadığı yalnızlıktır. İçinde yaşadığı çevrede kendini konumlandıramamak, onu yalnızlık ve yabancılaşmaya itmektedir. Çevreye karşı duyulan olumsuz hava bireyin içsel edimine de etki eder. Bu sebepten Cahit Sıtkı Tarancı’nın bazı şiirlerinde, yaşadığı içsel buhran hem ölüm izleği ile hem de karamsar ve kötümser duygu durumuyla sunulmuştur.” (Eren, 2024: 428). Ölümün kaçınılmaz son oluşu, onu yaşamdan kopma noktasına getirir. “Şiirimizde yalnızlık temi, Ahmet Haşim’i insandan kaçmağa, Yahya Kemal’i milli hasrete, Tarancı’yı korkuya, daha doğrusu ölüme götürmüştür.” (Okur, 1993: 276). Bu bakımdan Tarancı, yalnızlığın onu hayattan kopardığını dile getirir.

SONUÇ

Cahit Sıtkı Tarancı, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önemli isimlerindendir. Şiirlerinde yaşama sevinci ile ölüm korkusunu iç içe işleyen şair, bu iki temaya yalnızlık izleğini de ekler. Yalnızlık, onun ilk şiirlerinden itibaren öne çıkar. Onun “Yalnızlık” başlıklı şiiri, “kaotik” bir şiirdir. Korku ile yalnızlık izleklerini iç içe irdeleyen anlatıcı, kişinin trajedisini ortaya koyar. Şiir, baştan sona gerçek yaşamdan kopuşun şiiridir. Bu şiirde şair, yalnızlığı geniş, siyah gölgesi hayatı kaplayan, tepesinde kanat germiş bir kartal olarak algılar. Kartalın siyah gölgesi, şairin bütün dünyasını kaplayarak onu tehdit eder. Şiirde anlatıcı adeta yok oluşa doğru sürüklenmektedir. Hayattan kopma noktasına gelen şair, yaşamın anlamına varamadığından yakınır. Gemi yüzü görmeyen bir limanın hüznünü gönlünde hisseden Tarancı, iç dünyasındaki karmaşayı farklı imgelerle ifade eder. Ruh dünyasındaki patolojik yapıyı ayna imgesiyle dile getiren şair, kendisini sadece aynaların anlayacağını söyler. Bu bakımdan iç dünyasındaki bunaltının ayna imgesiyle dışa yansıyacağını belirtir.

KAYNAKLAR

ALAYOĞLU, Emre; ELDENİZ, Levent (2014), Yaygınlaşan Yalnızlık: Ortak Bir Deneyim, AJIT-e, Academic Journal of Information Technology, 2024 . Spring - Bahar . Volume – Cilt: 15 . Issue – Sayı: 2, 174-194.

EREN, Mehmet (2024), Cahit Sıtkı Tarancı’nın Sanat, Estetik ve Şiir Anlayışı Işığında Ölüm İzlekli Şiirleri. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (Ö15), 424-442. DOI:https://zenodo.org/record/13823984

KAHRAMAN, Hanife (2918), Klinik Bir Olgu Olarak Yalnızlık: Yalnızlık ve Psikolojik Bozukluklar, AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 2018, 5 (2), 1-24.

KARABULUT, Mustafa (2011), Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6 (3), 973-988.

KARABULUT, Mustafa (2022a), Cahit Sıtkı Tarancı‟nın “Talihsiz” adlı şiirinde öznenin trajedisi. MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi ISSN: 2587-1811 7(13), 1-9.

KARABULUT, Mustafa (2022b), Cahit Sıtkı Tarancı’nın Ütopik Mekân Arayışı: “Memleket İsterim” Şiiri, Edebiyatta Ütopya / Distopya, Hazırlayan: Hakan Sarı, Yusuf Koşar, Ihlamur Kitap, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

KORKMAZ, Ramazan (2002), İkaros’un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı. Akçağ Yayınları, Ankara.

NASİO Juan David (2008), Psikanaliz’in Yedi Büyüğü, Çev. Kenan Sarıalioğlu, Kırmızı Yay., İstanbul.

OKUR, Enver (1993), Cahit Sıtkı Tarancı, Hayatı – Eserleri - Sanatı, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

ÖZCAN, Tarık (2007), Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Trajik Durum, Manas Yay., Elazığ.

SÖNMEZ, Nesim (2017), "Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerinde Yalnızlık ve Ölüm Temaları,"

uluslararası sosyal araştırmalar dergisi , vol.10, no.53, 162-167.
TARANCI Cahit Sıtkı, (2000), Otuz Beş Yaş, Can Yay., İstanbul.
TARANCI, Cahit Sıtkı (2007), Ziya'ya Mektuplar, Can Yayınları, İstanbul.
WALLACE Edwin R. (2008), Dinamik Psikiyatri Kuramı ve Uygulaması, (Çev. Hakan Atalay), Okuyan Us Yay., İstanbul.
YAKUT, Selahattin (2019), Yalnızlık - (Psiko-Sosyal Bir Bakış), İksad Yayınları, Ankara.

MODERNISM IN RASİM ÖZDENÖREN'S STORIES

RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE MODERNİZM

Mustafa KARABULUT
Adıyaman University, Faculty of Literature and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Adıyaman, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-6259-0868

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Rasim Özdenören is one of the important names in Turkish literature and is generally known for his works in the genre of stories and essays. The author, known for his Islamic identity, was influenced by Sezai Karakoç in his youth. The conflict between tradition and modernism has an important place in Rasim Özdenören's works. In particular, there are many elements of modernism in the author's stories. The author generally expresses the conflict between modern man and tradition and the psychological, economic and sociocultural difficulties caused by modernization. The depression that modern man falls into has an important place in his stories. The dead ends that people who urbanize with modernism fall into are a theme that the author frequently deals with. He describes the individual's being trapped in time and space and his psychological structure very well. In his first book of stories, Hastaler ve Işıklar, Rasim Özdenören tells the tragedy of the modern man who is in a dead end, lonely and alienated. The conflicts between modern life and traditional life are striking in this work. It is possible to see this conflict in the author's other stories as well. In this context, people who have been isolated and alienated by modernism are frequently encountered in the author's stories.

Materials and Methods: In this study, findings related to modernism in Rasim Özdenören's stories will be discussed. In this context, the author's story books will be used as material. In addition, reading and interpretation techniques will be used.

Results: Rasim Özdenören's stories are stories in which the conflict between tradition and modernism holds an important place. In these stories, the author successfully describes the negative reflections of modernism on the individual.

Discussion and Conclusion: Rasim Özdenören's stories are narratives in which the negative reflections of modernism hold an important place. In this context, the author's works should be carefully considered in terms of modernism.

Key Words: Rasim Özdenören, Story, Modernism, Alienation.

Giriş ve Amaç:

Rasim Özdenören, Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olup genellikle hikâye ve deneme türündeki eserleriyle tanınır. İslami kimliğiyle tanınan yazar, gençliğinde Sezai Karakoç'tan etkilenmiştir. Rasim Özdenören'in eserlerinde gelenek ve modernizm arasındaki çatışma önemli bir yer tutar. Özellikle yazarın hikâyelerinde modernizmin birçok ögesi yer alır. Yazar, genellikle modern insan ile gelenek arasındaki çatışmayı ve modernleşmenin yol açtığı psikolojik, ekonomik ve sosyokültürel zorlukları dile getirir. Modern insanın içine düştüğü bunalım, hikâyelerinde önemli bir yer tutar. Modernizmle birlikte kentleşen insanın düştüğü çıkmazlar yazarın sıklıkla işlediği bir temadır. Bireyin zaman ve mekâna hapsolmasını ve psikolojik yapısını çok iyi anlatır. Rasim Özdenören, ilk hikâye kitabı olan Hastalar ve Işıklar'da çıkmazda kalan, yalnızlaşan ve yabancılaşan modern insanın trajedisini anlatır. Modern yaşam ile geleneksel yaşam arasındaki çatışmalar bu eserde dikkat çekicidir. Yazarın diğer öykülerinde de

bu çatışmayı görmek mümkündür. Bu bağlamda yazarın öykülerinde modernizm tarafından izole edilmiş ve yabancılaştırılmış insanlara sıklıkla rastlanmaktadır.
Materyal ve Yöntem:
Bu çalışmada Rasim Özdenören'in öykülerinde modernizmle ilgili bulgular tartışılacaktır. Bu bağlamda yazarın öykü kitapları materyal olarak kullanılacaktır. Ayrıca okuma ve yorumlama teknikleri kullanılacaktır.
Sonuçlar:
Rasim Özdenören'in öyküleri gelenek ile modernizm arasındaki çatışmanın önemli bir yer tuttuğu öykülerdir. Yazar bu öykülerde modernizmin birey üzerindeki olumsuz yansımalarını başarılı bir şekilde anlatmaktadır.
Tartışma ve Sonuç:
Rasim Özdenören'in öyküleri modernizmin olumsuz yansımalarının önemli bir yer tuttuğu anlatılardır. Bu bağlamda yazarın eserlerinin modernizm açısından dikkatlice ele alınması gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Cahit Sıtkı Tarancı, "Yalnızlık" Şiiri, Trajedi.

GİRİŞ

Rasim Özdenören (20 Mayıs 1940, Kahramanmaraş - 23 Temmuz 2022, Ankara), Türk edebiyatının önemli isimlerinden olup daha çok öykü ve deneme türündeki eserleriyle tanınır. Yazar, Alâeddin Özdenören'in ikiz kardeşidir. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmaraş, Malatya, Tunceli şehirlerde tamamlar, daha sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsünü bitirir. Özdenören, 1975'te Kültür Bakanlığı Bakanlık Müşavirliği görevine getirilir. Yazar, 23 Temmuz 2022'de Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde ölür.

İslami kimliğiyle tanınan bir hikâyeci olan "Rasim Özdenören'in yayımlanan ilk hikâyesi "Akarsu", Varlık dergisinin "Köyden Sesler" sayfasında yer aldı (1 Ocak 1957). Daha sonra haftalık Yeni İstiklâl gazetesi ile Soyut ve Diriliş dergilerinde yayımlanan hikâyeleri Hastalar ve Işıklar adlı kitapta toplandı (1967). Özdenören, 1969 yılında Âkif Ġnan ve Erdem Beyazıt'la Nuri Pakdil'in önderliğinde Edebiyat dergisi, 1976 yılında Cahit Zarifoğlu, Âkif Ġnan, Erdem Beyazıt, Alaaddin Özdenören, Ergin Gürdoğan grubuyla Mavera dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Öykü ve yazıları Diriliş, Edebiyat, Mavera, İslam, Hece, Yedi İklim, Kaşkar dergileriyle, Yeni Devir, Milli Gazete ve Yeni Şafak dergilerinde yayımlandı" (Canbaz Yumuşak, 2012: 1282). Çok Sesli Bir Ölüm ve Çözülme adlı hikâyeleri, televizyon filmlerine uyarlanmış; bunlardan ilki, Uluslararası Prag Televizyon Filmleri Yarışması'nda jüri özel ödülünü almıştır.

Rasim Özdenören, hikâyelerini oluştururken çocukluk yıllarında tanıdığı Anadolu'nun köy ve kasabalarına önemli derecede yer verir. Gençlik yıllarında edebiyata ilgi duyan yazar, Sezai Karakoç'un etkisiyle sanat yönünü geliştirir.

Eserleri:

Hikâye Kitapları: Hastalar ve Işıklar (1967), Çözülme (1973), Çok Sesli Bir Ölüm (1974), Çarpılmışlar (1977), Denize Açılan Kapı (1983), Kuyu (1999), Hışırtı (2000), Ansızın Yola Çıkmak (2000), Toz (2002), İmkânsız Öyküler (2010), Uyumsuzlar (2015).

Deneme Kitapları: İki Dünya (1978), Yaşadığımız Günler (1985), Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler (1985), Ruhun Malzemeleri (1986), Çapraz İlişkiler (1987), Yeniden İnanmak (1987), Kafa Karıştıran Kelimeler (1987), Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı (1987), Red Yazıları (1988), Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti (1996), Ben ve Hayat ve Ölüm (1997), Acemi Yolcu (1997), İpin Ucu (1997), Kent İlişkileri (1998), Yüzler (1999), Köpekçe Düşünceler (1999), Eşikte Duran İnsan (2000), Aş kın Diyalektiği (2002), Yazı İmge ve Gerçek (2002), Düşünsel Duruş (2004), Siyasal İstiareler (2009), Açık Mektuplar (2014).

Romanı: Gül Yetiştiren Adam (1979).

MODERNİZM

Latince kökenli modo'dan türeyen modernus sözcüğünün temeli, 17. ve 18. yüzyıllarda atılır. Modernus, "şimdi, hemen" anlamına gelir. Bu kavram, şimdiki zamanı öne çıkarır. Modernizm, yaşam şartlarının değiştiği, dini değerlerin zayıfladığı, bireyselleşmenin ve kentleşmenin zirveye çıktığı bir sürecin yansımasıdır. Buna bilim ve tekniğin yaşamın her alanına yerleştirilmesini de eklemek gerekir. Modernizmde, kapitalizmin hakimiyeti kendini gösterir. "Bu da modernizmin hayatın her anında var olduğunu göstermektedir" (Kırılmaz, Ayparçası, 2016: 34). Modern, sözcüğü Aydınlanma hareketinin bir ürünüdür. "Modernus ilk olarak Hıristiyanlığı, köklü Roma ve Pagan kültüründen ayırmak için V. yüzyılda kullanılmıştır" (Kızılçelik 1994: 87). Bu sebeple "modernus", eskiye ve antik kültüre karşı şimdiki zamanı öne çıkaran bir kavram olarak yaşamdaki yerini almıştır.

Ortaya çıktıktan sonra "20. yüzyılın ortalarına kadar hayatın her alanında kullanılan modernizm" (Kumar, 1999: 88) hakkında birçok tanım yer alır. "Modernizmin başlangıcı sanayi devriminin ortaya çıkmasından sonra teknik buluşların günlük yaşama girdiği 19.yy sonları ve 20.yy başlarında gerçekleşmiştir." (Yayman Ataseven, 2018: 175). Bu kavram, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da yaşamın merkezine oturarak sanat ve estetik alanlarında da etkin rol üstlenmiştir. "Bir başka deyişle, modernizm, en azından belli bir sanatsal estetik anlayışı olarak bütün modernite dönemi için değil, oldukça yakın bir dönem için geçerli olmuş gözükmektedir. Belki, bir toplum bilimci için modernizmin esas olarak yeni bir toplumsal düzenin ya da sanayileşen toplumun sanatsal estetik anlayışı olarak yorumlanabilecektir'' (Şaylan, 2002: 63). Modernizm, sanayileşen toplumun yeni sanat ve estetik anlayışının oluşmasında da etkili olur.

Modernizm, Tanrı dahil bütün dini referansların yerine aklı ve bilimi yerleştirir. Bu bakımdan kendi kurallarına göre bir dünya oluşturmak ister. Bu sistemde modernizmin hayatı refaha kavuşturacağına inanılır. "Kültüre, inanca ve geleneğe ait olan akıl ve bilimle açıklanamayan her şeyi yıkmaya çalışır. İnanç ve gelenek toplumun yaşamını ve hareketlerini kendi isteği dışında şekillendirdiği için bireyin aklını ve bilimi bir kenara bırakmaktadır" (Şimşek, 2017: 164). Akıl ve bilim dışındaki her şeyi reddeden modernizm, modernitenin de oluşmasına dayanak oluşturur. "Modernite (modernlik), genel olarak bir uygarlığın kendi gelişim çizgisi içinde görece en son dönemde geliştirdiği, özel olarak da Batı uygarlığının Rönesans ve aydınlanma dönüşümünden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsenmesi ile ortaya çıkan" (Demir ve Acar, 1992, 251) bir hayat tarzıdır. Bu bağlamda modernizm ideolojik yön ve statik durum varken, modernite dinamik ve somut yönleriyle kendini gösterir. "Modernizmin temel ilkelerini değişmeye olan vurgu ve değişim hızının yüksekliği, ilerleme ve gelişmeye duyulan inanç, bilimselliğe olan güven, rasyonaliteye duyulan inanç, insana ve topluma ait her şeyin" (Yürek, 2008: 191) rasyonel kıstaslarla dikkatlere sunulması önem taşır.

RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE MODERNİZM

Rasim Özdenören, birçok eserinde modernizm ile ilgili varlık ve kavrama yer verir. Yazar, genel olarak modern insanın gelenekle çatışmasını, modernleşmenin sebep olduğu psikolojik, ekonomik ve sosyokültürel sıkıntıları dile getirir. "Türkçemizde 'yerli kültüre dayalı bir edebiyat ortamının oluşmasından yadsınmaz bir işlev üstlenmiş" (Karataş 2011: 303) olan yazar, dile hakimiyetiyle de tanınır. Necip Tosun, öykü türünün modernist algı açısından Özdenören öykücülüğüyle 1950 Kuşağı arasında bir akrabalık olduğunu söyler. (Mantu, 2022: 57). Yazar, 1950 Kuşağı hikâyecileri gibi biçim bakımından arayışlar içindedir. Modern öykünün dil özellikleri, betimlemeleri, soyut ve kapalı hikâye anlayışı Özdenören'in de sanat anlayışında yer alır. Bununla beraber kişiyi bunaltıya ve kaosa sürükleyen sebepler zaman zaman değişebilmektedir. "Modern çağın, insanı sadece belirli ritüellerle sınırladığı ve mekâna hapsettiği gerçeği Özdenören'in öykülerinin genel karakteristiklerinden biridir. Modernleşmeyle birlikte kentlileşen ve kentlileştikçe de sosyal iletişim ağları koparılan bireyin trajedisi, biraz hüzün kokan biçimde ele alınır" (Kanter, 2013: 121). O, bireyin zaman ve mekâna

kıstırılmışlığını ve psikolojik yapısını çok iyi anlatır.
Rasim Özdenören, ilk öykü kitabı olan Hastalar ve Işıklar'da, çıkmazda olan, yalnızlaşmış ve yabancılaşmış modern insanın trajedisini anlatır. "Hastalar ve Işıklar isminden de anlaşılacağı üzere bu eserde yer alan kahramanlar, 'hasta'dır. Ruhsal bir çözülmeyi sembolize eden bu hastalık" (Güneş, Karabulut, 2017: 425), bireyin iç dünyasındaki çıkmazları dile getirir. Bu kitapta, "nikelaj, gardırop, komodin, vitrin, camekân, ampul, pardösü, kent, afiş, banliyö" gibi sözcükler modernizmi çağrıştıran ifadelerdir. Yazar, bu kitapta maddi sıkıntı yaşayan, işsiz, yoksul insanların yaşamını anlatır. "Eserde, bu kişilerin yaşadığı maddî sıkıntılar ve bu sıkıntıların aileye yansımaları ile yaşanan değişimler sonucu ortaya çıkan çözülme de ele alınır. Çözülme ve değişimler sıkıntılar doğurur. Bu sıkıntılar değişim ve modern dünyanın çekici tarafıyla aşılmaya çalışılır" (Güneş, Karabulut, 2017: 426). Bu eserde modern yaşam ile geleneksel yaşam arasındaki çatışmalar dikkat çeker.
Bu kitapta 15 hikâyeye yer alır. Bu hikâyeler söyle ifade edilebilir: Sabah, Çark, Ricat, Pus, Kan Otları, Mani Olunmuş Adam, Profil, Koridor, Yıkıntı, Çocuk, Tutuk, Eskiyen, Dönüş, Yankı ve Kundak.
Hastalar ve Işıklar'da yer alan "Mani Olunmuş Adam" adlı hikâyede kalabalıklar içinde yalnız kalmış, modern hayata uyum sağlayamayan bir adamın trajedisi anlatılır. Kalabalıklarda bile yalnızlığı derinden hisseden kişi her şeyi yutan bir girdaba kapılmış gibidir: "Yalnız peşinde aralıksız bağıran, önünde, ardında, her yanında eşyadan fışkıran saydam, öldürücü, tedirgin edici, yaralayacak kadar yumuşak o sesi duyuyordu" (Özdenören 2011: 32-33). Yaşama tutunamayan kişi kendisini "öteki" olarak algılar. Hikâyenin baş kişisi de kalabalıklara göre "öteki"dir.
Bu öyküde kendisini değersiz hisseden bir kişinin kalabalıklarda da aynı duyguda olduğu ifade edilir. "Hikâye kişisinin bir pazar yerinde yaşadığı yabancılaşma, hiçlik duygusu ve kaos anlatılır. Bir mağaza önünde bulunan bir çift aynada kendini gören hikâye kişisi, bu aynayı satın almak ister" (Ünal, 2019: 40). Bu sayede yalnızlıktan ve yabancılıktan kurtulmayı hedefleyen kişi, aynanın duvara gömülü olmasından dolayı onu satın alamaz. "Bu isteği karşısında mağaza sahibinin kendisi hakkında 'deli' dediğini hisseder ve kaçmaya başlar. Mağazanın sahibi onu durdurmaya çalışır ancak adam kalabalıklar içinde koşmaya devam eder. Hikâyedeki yabancılaşma, yalnızlık ve kaos temaları, modernist temalar olarak belirtilebilir.
Özdenören "Koridor" adlı hikâyede tarihi bir taş yapı üzerinden geçmiş zaman ile modern zaman karşılaştırması yaparak modernizmin geleneksel yaşamı nasıl değişime uğrattığını anlatmaya çalışır. "Dönüş" adlı öyküde ise maddi sıkıntı yaşayan geniş bir aile anlatılır. "Dayısı ile ip satmaya giden hikâye kahramanımızın gözünden yoksulluk, şehir hayatı, kentteki esnaflar anlatılır" (Güneş, Karabulut, 2017: 428). Hikâyenin sonunda kahramanın dayısı kentliler için şöyle der:

"Namussuzlar, diye mırıldandı dayım bir diş gıcırtısıyla, dikiş tutturmak istiyorsan hepsini tanımak lazım bunların. Hepsi yalancı, hepsi dolandırıcı. Yankesici" (Özdenören, 2011: 61).

1973'te yayımlanan ve Özdenören'in ikinci hikâye kitabı olan Çözülme, bireysel ve toplumsal çözülüşü dile getirir. Dört hikâyenin bulunduğu bu eserde bireyin ve toplumun sosyo-kültürel değişimini gözler önüne serilir. Yapıtta ailenin içine düştüğü çıkmazlar ele alınırken "Kendi seçimi ve isteği dışında halka dayatılan yeni yapılanmanın (batılılaşmanın/yabancılaşmanın) ailedeki çözülmeye kadar varan sarsıcı etkisini usta bir dil işçiliği ve şairane bir üslupla anlatır" (Tosun, 1996: 23). Bu kitapta yer alan "Çark" adlı hikâyede, modernist eserlerde sıkça görülen varoluşçuluk, yabancılaşma, kaçış ve bunalım temaları ön plandadır.
Çözülme adlı eserde modernizm ile geleneğin çatışması öne çıkar. Özdenören, birey ve toplum düzleminde görülen çıkmazları ve bir ailenin çözülme sürecini anlatır. Çözülme, toplumun geçirdiği değişim sürecini anlatan önemli bir eserdir. Kitaptaki Çözülme adlı hikâye, 1977'de Yücel Çakmaklı tarafından TRT için televizyon filmi olarak çekilir. Bu eser, Özdenören'in hikâyeciliğinin önemli bir aşamasıdır. Hikâyede modern kentli insanlardan köylülere kadar

birçok kişi yer alır: "Sinemaların önünde birikmiş kalabalık, çember çeviren, köpek kovalayan çocuklar, örtülü, örtüsüz kadınlar, kasketli, fötrlü, başı açık erkekler…" (Özdenören, 2012: 7). Öyküde ailenin ve toplumun çözülme ve yozlaşması dile getirilir: "Geniş, sağlam aile, şimdi bölük pörçük olmuştur. Dağılıp gitmiştir" (Özdenören, 2012: 39). Çözülme adlı hikâyede modern hayatta görülen değişim şöyle anlatılır:

"Eskiden, daha makine işi çoraplar çıkmadan önce bu iş, iyi denecek para getirirdi. Şimdiyse, bu ipliklerin alıcıları olarak yalnız köylüler kalmıştı, onlar bile eskisi kadar istekli değillerdi artık, zor günlere, zor duruma düşmüşlerdi" (Özdenören, 2012: 57).

Öyküde Kerim'in işlemediği bir suç sebebiyle hapse düşmesi anlatılır. Kerim'in aylak bir yaşamı söz konusudur. "Günlerini başıboş bir şekilde geçiren Kerim, bir gün arkadaşı Sefer'in evinde arkadaşları Ragıp ve Şadi'nin de bulunduğu bir masada kumar oynamaktadır. O sırada oraya gelen Arabacı Cemal de kumara katılır. Arabacı Cemal, herkesi soyup soğana çevirir. Kumar bitince herkes, Sefer'in evinden ayrılır. Yolda karşılaştıkları Cemal'den Şadi, kaybettikleri paraları geri vermesini ister. Cemal'in karşı çıkması üzerine aralarında kavga başlar. Şadi, o sıra Kerim'in elindeki bıçağı alıp Arabacı Cemal'i bıçaklar ve oradan hepsi telaşla kaçarlar" (Ünal, 2019: 58). Daha sonra Şadi yakalanır. Bir süre sonra ise Cemal'in öldüğü duyulur. Öyküde modern yaşama ayak uyduramayan Kerim'in içine düştüğü bunaltılı hal anlatılır.

Özdenören bu eserde, "Ülkedeki kültürel-sosyal değişimin bireyde, ailede meydana getirdiği çarpıklıkları, çelişkileri, açmazları irdelerken, kendi seçimi ve isteği dışında halka dayatılan yeni yapılanmanın (batılılaşmanın/yabancılaşmanın) ailedeki çözülmeye kadar varan sarsıcı etkisini" (Tosun, 1996: 23) kendisine has bir anlatımla dile getirir. "Aslında çözülen bütün bir toplumdur fakat mesele toplumun bir prototipi olan aile planında ele alınır" (Lekesiz 2001: 47-48). Yazar burada aileden yola çıkarak toplumsal çözülmeyi ve bozulmayı ifade eder.

Özdenören'in 1974'te yayımlanan Çok Sesli Bir Ölüm üçüncü hikâye kitabında "Çok Sesli Bir Ölüm, Sabah Aralığı, Kan ve Çatışma" adlı dört hikâye yer alır. Bu öykülerde ailede görülen bozulmalar, ölüm ve kaçış temalarıyla birlikte irdelenir. Rasim Özdenören'in bu eserde yıkılışa ve kaosa sürüklenen insanların Allah'a yönelerek kurtulabileceği ima yoluyla verilir. İnançsızlık, çözülme sürecini artıracaktır. Ayrıca, Tanrı'yı reddeden insanın bunalıma girebileceği, "Tanrıya inancın insanı daha diri, canlı ve umut dolu bir yapıya kavuşturduğu" (Say 2003: 200-201) da dile getirilir.

Yazarın 1977 yılında yayımlanan dördüncü hikâye kitabı Çarpılmışlar, "Arasat, Sedir Yaprağı, Işımamıştı Sabah Daha, Mor Sinekler ve Ay Doğarken Geceleri" adlı beş hikâyeden oluşur. Yazar bu kitapta yer alan öykülerinde "tren, araba, otobüs, apartman, fanus, bando, kulüp, pavyon, pansiyon, taksi, kent, makine, radyo, teyp" gibi modernizmi çağrıştıran ifadeler kullanır.

Denize Açılan Kapı, yazarın beşinci öykü kitabıdır. Eserde sekiz öykü yer alır: Kapıyı Vuran Kim ile Beklenen adlı kısa ve tek perdelik iki oyun ile Ocak, Sabahın Seher Vaktinde Aman, Bir Adam, Karşılaşma, O Zaman, İt, Öteki ve Çekirgeler. Özdenören, 1983 yılında yayımlanan bu eserde tasavvufu ilk kez öyküsüne dâhil eder. "Müslümanlık, daha önceki anlatılarının fonunda yer almasına rağmen; dinîn felsefî boyutu olarak kabul edilen tasavvuf, Denize Açılan Kapı ile beraber yazarın öykülerine girer" (Güneş, Karabulut, 2017: 437). Bu eserdeki karakterler modern dünyanın normlarına uyum sağlamakta zorluk yaşar, değişime uyum sağlayamaz ve manevî boşluğu doldurabilmek için arayış içerisine girerler. Yapıtta, "fanus, pandomim, sinema, peron, apolet, gazino, radyo, Paris Caddesi, vitrin, dekor, sahne, kent, trafo, apartman, pavyon, bar, konfeti, ahize, ambalaj, blok apartman, lojman" gibi modernizmi çağrıştıran ifadeler yer alır.

Rasim Özdenören, 1983'ten sonra 16 yıl boyunca hikâye kitabı yayınlamaz. 1999'da 6. hikâye kitabı olan Kuyu'yu yayımlar. Eser tek bir uzun hikâyeden ibaret olup içerisinde 33 bölüm yer alır. "Rasim Özdenören, bu kitabında çeşitli bunalımlar ve çıkmazlar içinde yaşayan Yusuf'un tasavvufa girişini ve tasavvufun onda yarattığı değişiklikleri konu edinir. Hikâyenin teması, nefisle mücadeledir" (Ünal, 2019: 94). Kitap, roman ile hikaye kitabı arasında bir yerde bulunur. Kuyu adlı kitapta, "üniforma, tren, otel, pansiyon, terminal, platform, trampet, orkestra, kent,

vitrin, komodin, heykel, pasaj, prizma, trençkot, krem, losyon, monolog, anafor, telgraf, kompartıman" gibi modern dünyada çokça kullanılan ifadeler, kavram ve nesneler yer alır.
Kuyu adlı eserde nefs, cinsellik ve argo ifadeler de yer alır. "Yazar, Kuyu'da işlediği nefs, bağlanma, arayış, yol, yolculuk, köpek, kadın kavramlarını daha sonra yazacağı hikâyelerinde de kullanacaktır" (Ünal, 2019: 97). Eserde kullanılan varoluşçuluk ile ilgili unsurlar, modernizmin en belirgin yansımasıdır:

"Yaşam nedir, varlık nedir soruları onun için üstesinden gelinemez, dev, korkutucu, sarsıcı sorular olarak beliriyorken, o, bir anda bir kenara itip ayrıntılarla uğraşmaya başlıyordu: çok olmuştu böyle: elini cebine sokarken ya da ağzına çekirdek tanesi alıp gevelerken, işte elimi cebine koymuşum ve işte ağzımda bir çekirdek tanesini geveliyorum diye düşünüyor, bu işleri nasıl olup da başarabildiğine şaşıp kalıyordu" (Özdenören, 2000: 13).

Hışırtı, yazarın sekizinci hikâye kitabı olup 17 hikâyeden meydana gelir. 2000 yılında yayımlanan bu hikâye kitabında, "Kör Buluşma, Hışırtı, Koşmak, Mevsim Sonu, Buzdan Volkan, Pörsüme, Boşluktaki Duruş, Acı, Bebek ve Çığlık ve Kadın, Kirli Camlar, Kumsalda, Karışıklık, Yara, Göl, Kumdan Temel, Tipi ve Ok" başlıklı öyküler yer alır. Eserde yer alan "Kumsalda" adlı hikâyede bir annenin kızını evlendirmek için ona uygun eş arama gayreti yer alır. "Hikâyede kumsal, çay bahçesi ve motel mekânları oluşturur. Bu yerlerden sadece çay bahçesi tasvirlerle anlatılmıştır" Ünal, 2019: 120). Yazar, çay bahçesinin tasvirini yaparken modernizme ait kavram ve varlıklara da yer verir:

"Her şeye rağmen çay bahçesi kalabalık ve cıvıl cıvıldı ve her bir köşe ışıklarla, renkli neonlarla donatılmıştı. Oraya buraya devinen insanlar, masaların arasında koşuşturan çocuklar, ortalıkta uçuşan balonlar, serpantinler.. hoparlörlerden karmakarışık şarkıların gürültücü sesleri.. çırpıntılı bir canlılık estiriyordu ortalıkta" (Özdenören, 2011: 89).

Hışırtı adlı yapıtta, "Mona Lisa, piyano, melodi, payet, bornoz, rölanti, kent, fanus, gökdelen, sahne, villa, egzotik, entelektüel, motel, sfenks, teras, platin, plaj, kafe, bar, jilet, disko, jargon, aspiratör, vitrin, rezervasyon, palyaço, sandviç, spot, pavyon, tramvay, pankart, flama, gitar, neon, ahize, konsolos, taverna, siluet, kafeterya, vazo, selfservis, radyatör, terminal, şifonyer" gibi modernizmi hatırlatan ifadeler de yer alır.

Ansızın Yola Çıkmak, yazarın 2000 yılında yayımlanan ve 12 hikâyeden oluşan kitabıdır. Eserde, "Bir Kapının Önünde, Okaliptüs, İçi ve Dışı, Ansızın yola Çıkmak, İki Leyla, Mum, Tuhaf Şeyler, Boyalı Ölü, Yırtılma, Maske, İskelet, Ölü" başlıklı öyküler yer alır. Tasavvuf, metinlerin merkezinde yer alır. Yazar, modern insanın manevi yönünü güçlendirmek için çaba gösterir. Birey, bu sayede sabrın ne olduğunu öğrenecek ve ahlak ve fazileti kavrayacaktır. Kitapta, **"**fiyonk, panjur, pansiyon, kent, tayyör, şezlong, kafeterya, stüdyo, granit, üniforma, garson, komi, tramvay, revü, spiral, lokomotif, şifonyer, vapur, metropol" gibi modernizmi çağrıştıran varlıklar/kavramlar yer alır. Özdenören, modern insanın kent yaşamı içerisindeki kıstırılmışlığını, modernizmi temsil eden apartmanın kişiyi adeta hapsettiğini irdelemeye çalışır.

Rasim Özdenören'in 2002 yılında yayınlanan Toz adlı eseri, on yedi kısa hikâyeden oluşur. Bu hikâyeler; "Toz, Güller, Gece, Mağara, Kapatılmış Gün, Dolambaçta, Çığlık, Cehennem, Fırtına, Gölge, Oyun, Çalılıkta Yanan Ateş, Uğultu, Gecenin Sesi, Menzilsiz Yolculuk, Havuz, Soytarı" başlıklarını taşır. Tematik bakımdan yazarın Hışırtı başlıklı kitabını anımsatır. Kitapta "kadın, aşk, aldatmak, cinsellik, çaresizlik, hüzün, yalnızlık, kent yaşamı, gece, çaresizlik, kader, rüya" gibi temalar öne çıkar. **"**Toz; kadınların hayata bakış açılarını, kent hayatını ve kadınların yenilgilerini işler. Kent hayatıyla insanların doğal yaşamdan uzaklaşıp yalnızlaştıkları üzerinde durulur. Hikâyelerde özellikle aile kurumunda ezilen kadınlara, annelere, genç kızlara yer verilir" (Ünal, 2019: 127). Toz adlı kitapta yer alan "trampet, garaj, kent, apartman, vitrin, gangster, tren, lazer, granit, vitray, kent, motosiklet" gibi sözcükler modernizmin yansımasıdır.

Toz adlı kitapta yer alan Soytarı başlıklı hikâyede eşinden şiddet gören bir kadının eşinden ayrılarak yeni sevgilisi ile olan ilişkisi gelenek-modernizm çatışması içerisinde anlatılır. Hikâyede modernizmi temsil eden kent, olumsuz yönleri ile öne çıkar:

> "Bütün kent ayaktaydı. Ateşsiz bir yangının dumanı savruluyordu. Kızıl ve yeşil alevin dilleri birbirine dolanıyordu. Ağzına mızıka tutuşturmuş herkes, ordan oraya fırlanıyordu. Ağzında mızıkası ya da omzunda kitarası, elinde borusu, tenekesi… artık her neyse, her neyle kendini avunduracağını düşünüyorsa, kentin içlerinde, duvar diplerinde, yer altında, kuburlarda, lağımların oralarda, bu sefilliği, bu sefil yaratık olma durumunu oynamaya çıkmıştı. (Özdenören, 2004: 99)

Rasim Özdenören'in 2009 yılında yayımlanan İmkânsız Öyküler adlı eseri seksen kısa hikâyeden oluşur. Yazar, diğer kitaplarından farklı olarak küçürek/minimal öykü tarzına benzer metinler ortaya koymuştur. "Yazınsal tür olarak hikâye olarak niteleyeceğimiz metinler yanında, farklı türlerin özelliklerini taşıyan anlatılar da bulunur" (Tosun, 2017: 173). Bu öyküler, tahkiye tarzından uzak olup deneme türüne yakındır. Bu kitaptaki öykülerde kullanılan "kent, tren, lokomotif, piyano, virtüöz, payet, keman, banliyö, metro, radyo, uçak, konfeti, otel, taverna, kompartıman" gibi sözcükler madernizmin yansımasıdır.

İmkânsız Öyküler adlı hikâye kitabında yer alan bazı öykülerden bazıları "Banliyö Treni, Kütük, Ayak İzleri, Bir Odanın Fotoğrafı, Işıklar Sönünce, Sağır Gece, Yakarış, Kuytu, Şaşkın Yolcu, Dehliz, Yitiriş, Alevli Düşünceler, Metal Yokuş, Karartı, Soğuk Işık, Yitik İnsanlar Çölü, Ateş Tüneli, Yitik, Kel Satıcı, Kör Kemancı, Kuklacı, Uçağın Arkasından Koştum, İki İstasyon Arasında, Fitil, Böcekler, Çocukluğun Labirentinde, Çelik Işıltısı, Perdeler, Piknik, Sonsuz Kahvaltı, Otel Duvarları, Karanlık Bir Geçit" başlıklarını taşır.

Rasim Özdenören'in son hikâye kitabı Uyumsuzlar 2015 yılında yayınlanır. Eserde 23 hikâye yer alır. Bu kitaptaki bazı hikâyeler; "Uyumsuzlar, Deniz Feneri, Adımlar, Şarapnel, Ölü Dünya, Balkondaki Fısıltı, Çöplükte Duran Cesetler, Ceset, İhanet, Dolambaçta, Kıstırılmış Aşklar, Yitik Yolcu, Ölünün Yürüyüşü, Derin Bekleyiş, Olmayan Bir Kentin Sokaklarında" adlarını taşır. Hikâyelerde genel olarak bir erkek, iki de kadın vardır. Zamanda belirsizlik ve mekânda soyutluk dikkati çeker. Yazar öykülerde yalnızlık ve yabancılaşma içerisindeki bireylerin kaotik durumu dile getirilir.

SONUÇ

Rasim Özdenören, hikayelerinde gelenek ve modernizm çatışmasına önem veren bir yazardır. Modern insanın içinde bulunduğu çıkmazları merkeze alan sanatçı, bireyin psikolojik ekonomik ve sosyokültürel sıkıntılarını başarılı bir şekilde anlatır. Modernleşmeyle birlikte kentlileşen insanlar geleneksel değerlerini zamanla unutmaya başlarlar. Bireyler arasında iletişim ağları kopar. O, zaman ve mekâna kıstırılmış insanın psikolojik yapısını çok iyi anlatır. Özdenören, ilk öykü kitabı olan Hastalar ve Işıklar'da, yalnızlaşmış ve yabancılaşmış modern insanın trajedisini anlatır. Çözülme adlı öykü kitabında ise bireysel ve toplumsal çözülüş dile getirilir. Bu hikâyelerde modernist eserlerde çok işlenen varoluşçuluk, yabancılaşma, kaçış ve bunalım temaları ön plana çıkar. Özdenören, öykülerinde kültürel-sosyal değişimin bireyde, ailede meydana getirdiği kaotik durumu yansıtmakta ustadır.

Yazar, Çok Sesli Bir Ölüm adlı kitabında modern insanın hayat karşısındaki açmazlarını dile getirir. Bu bağlamda bireyin ölüm karşısındaki tavrını ve kaçış halini dikkatlere sunar. İnançsızlık ise çözülme sürecini artırır. Çarpılmışlar adlı eserde çaresizlik içindeki bireyin psikolojik yapısı dile getirilirken, Denize Açılan Kapı eserinde tasavvufu da öyküsüne dâhil eder. Kuyu adlı kitapta modernizmin en belirgin yönü varoluşçuluk ile ilgili unsurların önemli yer tutmasıdır. Ansızın Yola Çıkmak, yazarın 12 hikâyeden oluşan kitabıdır. Eserde Özdenören, modern insanın kent yaşamı içerisindeki kıstırılmışlığını, modernizmi temsil eden apartmanın kişiyi adeta hapsettiğini irdelemeye çalışır. Toz adlı kitapta yer alan Soytarı başlıklı hikâyede eşinden şiddet gören bir kadının eşinden ayrılarak yeni sevgilisi ile olan ilişkisi gelenek-modernizm çatışması içerisinde anlatılır. Hikâyede modernizmi temsil eden kent, olumsuz yönleri ile öne çıkar: Rasim Özdenören'in 2009 yılında yayımlanan İmkânsız Öyküler adlı eseri seksen kısa hikâyeden oluşur. Yazar, diğer kitaplarından farklı olarak küçürek/minimal öykü

tarzına benzer metinler ortaya koymuştur.
Özdenören, hikâyelerinde modernizmi çağrıştıran birçok kavram ve nesneye yer verir. Bunlardan bazılarını şöyle belirtmek mümkündür: "apartman, araba, aspiratör, banliyö, blok, disko, gazino, gökdelen, heykel, kafeterya, keman, kent, kompartıman, konsolos, krem, kulüp, lojman, lokomotif, makine, melodi, metro, metropol, motel, neon, orkestra, otel, otobüs, palyaço, pandomim, pansiyon, pavyon, peron, piyano, plaj, platform, platin, radyatör, radyo, revü, rezervasyon, sandviç, selfservis, sinema, spiral, spot, stüdyo, şezlong, şifonyer, taksi, taverna, telgraf, terminal, teyp, trafo, trampet, tramvay, tren, uçak, üniforma, vapur, villa, virtüöz, vitrin" gibi sözcükler modernizmin yansımasıdır.

KAYNAKLAR

ARTUN, Ali (2021). Modernizm Kavramı ve Türkiye'de Modernist Sanatın Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul.
CANBAZ YUMUŞAK, Firdevs (2012), Rasim Özdenören ve Öykücülüğü, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/2 Spring 2012, p.1281-1299.
DEMİR, Ömer-Acar (1992), Sosyal Bilimler Sözlüğü, İstanbul, Ağaç Yayınları.
GÜNEŞ, Eyyüp; KARABULUT, Mustafa (2017), Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Gelenek-Modernizm Çatışması, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl : 9 Sayı : 26 Ağustos 2017, 420-458.
KANTER, M. Fatih (2013), Öykünün İmkânsızlığı: Rasim Özdenören'in Öykümsüleri, Erdem, Sayı: 65, 117-124.
KARATAŞ, Turan (2011), "Rasim Özdenören'in Deneme Yazarlığı", Medeniyetin Burçları, Rasim Özdenören Kitabı, Kayseri, 2011.
KIRILMAZ, Harun; AYPARÇASI, Fatma (2016), Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları, İnsan&İnsan, Yıl: 3, Sayı: 8, Bahar 2016, 32-58.
KUMAR, Krishan (1999), Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları (Ankara: Dost Kitabevi, 1999), 88.
MANTU, Uğur (2022), Necip Tosun'la Rasim Özdenören'in Öykücülüğü Üzerine Söyleşi, Türk Dili, Ekim 2022 Yıl: 71 Sayı: 850, 54-67.
ÖZDENÖREN, Rasim (2000), Kuyu. İstanbul: İz Yayıncılık.
ÖZDENÖREN, Rasim (2004), Toz. İstanbul: İz Yayıncılık.
ÖZDENÖREN, Rasim (2011), Hışırtı. İstanbul: İz Yayıncılık.
ÖZDENÖREN, Rasim (2012), Çözülme. İstanbul. İz Yayıncılık.
ŞAYLAN, Gencay (2002), Postmodernizm, Ankara: İmge Kitabevi.
ŞİMŞEK, Fatma (2017), Modernizm ve Gelenek Arasında Bir Ütopya: Maske ve Ruh, SEFAD, 2017 (38): 161-178.
TOSUN, Nesip (1996), Türk öykücülüğünde Rasim Özdenören. İstanbul: İz Yay.
ÜNAL, Eyüp (2019), Rasim Özdenören'in Gül Yetiştiren Adam Romanında ve Hikâyelerinde Modernizm, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
YAYMAN ATASEVEN, Serpil (2018), Modernizmin Sanatsal ve Toplumsal Gelişimi, Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı:: 68, 173-182.

THE EVOLUTION OF DIGITAL ECONOMIES THROUGH THE LENS OF CONSTRUCTAL LAW

Paula COBZARU
Alexandru Ioana Cuza University, Faculty of Economics and Business Administration, Doctoral School of Economics and Business Administration, Department of Economic Informatics, Iasi, Romania

ABSTRACT
The evolution of digital economies is transforming societal structures, technological landscapes, and economic paradigms. Using the Constructal Law as a theoretical lens, this study investigates the meaning of this evolution, analyzing how digital economies adapt and develop configurations that optimize the flow of resources, information, and energy to sustain growth and innovation.
The research employs a mapping literature review to explore the application of the Constructal Law to digital economies. Key domains include the AI economy, platform economy, metaverse economy, virtual economy, cryptocurrency economy, or gig economy, focusing on patterns of adaptation, efficiency, and scalability. Comparative analysis highlights parallels between digital and physical systems in terms of their design and flow dynamics.
The findings reveal that digital economies evolve by improving accessibility and reducing resistance to the flow of digital resources, such as data, knowledge, and services. This evolution mirrors the principles of the Constructal Law, as platforms and technologies continuously restructure to accommodate increasing complexity and demand. Emerging economies, like the creator and token economies, demonstrate the adaptability required for sustaining growth in a digital landscape.
Understanding the evolution of digital economies through the Constructal Law highlights opportunities for optimizing digital infrastructures and fostering equitable resource distribution. Future research could integrate quantitative modeling to refine these insights and guide policy development.
Keywords: Digital Economies; Constructal Law; Evolution; Flow Efficiency; AI Economy; Platform Economy.

KNOWLEDGE MANAGEMENT THEORIES AND MODELS

Fatemeh Eghbal Mehran
Master of Educational Management, Bu Ali Sina University of Hamadan, Hamadan, Iran

Abass Eghbal Mehran
PhD student in History of Islamic Iran, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Abstract
Knowledge management as a scientific discipline has been the result of the thinking of experts such as Peter Drucker in the 1970s, Karl-Swiebe in the 1980s, and Nonaka and Takashi (1990). Knowledge management is a valuable and important resource for preserving the valuable heritage of learning new things, solving problems and issues, creating cores of competition, and establishing new positions for individuals and organizations now and for the future. Knowledge management is one of the tools for dealing with current organizational issues and an important issue because it is related to the most important valuable asset of the organization, namely intellectual capital. The knowledge management method focuses on linking information with information, information with activities, and information with individuals - to realize knowledge sharing (such as tacit knowledge and explicit knowledge); and is completely different from information management. The traditional functions of the library are; collecting, processing, disseminating, storing, and utilizing information documents in order to provide services to society. In the era of the knowledge economy, the library, as a treasure trove of human knowledge, will contribute to the advancement of knowledge and be an important link in the chain of knowledge advancement. In the 21st century, libraries will inevitably face the new issue of knowledge management. Knowledge management in libraries should focus on research and development of knowledge, creation of knowledge base, exchange and sharing of knowledge among library staff, training of library staff, acceleration of explicit processing of implicit knowledge and realization of its sharing. In this regard, this article describes the concepts of knowledge management, theories, approaches and describes some common models of knowledge management in educational organizations.
Keywords: Knowledge management theories, perspectives, knowledge management models

Introduction
The greatest and highest value of man began when God taught man the knowledge of names. All the elements of existence prostrated to man, because man had knowledge. Although more than 70 verses of the Quran have been stated in relation to knowledge and knowledge management, or there are definitions of knowledge in Farabi's Risalat al-Hakam, but in 1989 (knowledge management), it was first raised as an academic discussion. Knowledge creates value for organizations through its impact on products, processes and people, while knowledge management transforms information, data and intellectual assets into long-lasting and enduring values (Dale, 1996, quoted by Farhadi Mohali, 2010). It also provides a context in which acquiring information and knowledge and sharing it are institutionalized throughout the organization (Ebrahimzadeh, 2005.(
Knowledge management is a challenging process because it is difficult to recognize its true value

and even more difficult to utilize it in a way that creates a competitive advantage for the organization. Now, through knowledge management, managers are trying to extract the knowledge accumulated in the minds of the organization's members and share it among all the people. In this case, the knowledge stored in the system becomes a permanent usable resource and provides a sustainable competitive advantage for the organization.

-Knowledge Management Concepts

Some definitions of the term knowledge management: (Carrie and Sarmento, 2003, quoted by Alipour and Enayati, 2010.(

It is part of a hierarchy consisting of data, information, knowledge, and cognition.

2 -It is a position that gives value to information within the organization.

3 -It is a set of regular and systematic actions that are carried out to obtain the most valuable result from the available knowledge.

4 -It is a path in which knowledge is created and acquired and used to achieve goals.

Knowledge management refers to a set of processes through which the flow of knowledge in a society is continuously and incrementally directed (Santosaz and Sarmaz, 2004, quoted by Alipour and Enayati, 2010).

The definition of knowledge management, like knowledge itself, is very difficult due to its abstract nature and there is a great deal of disagreement about it. But despite this fact, examples of the most famous definitions of knowledge management are provided: In the Dictionary of Knowledge Management Terms (1998), knowledge management is the systematic process of searching, selecting, organizing, refining and displaying information, in such a way that employees' understanding of a specific field is improved and refined and the organization gains insight and better understanding of its experiences. Knowledge management processes help the organization in problem solving, dynamic learning, strategic planning, decision-making and protecting intellectual assets from obsolescence and destruction, and lead to increased flexibility and increased organizational intelligence (Adli, 2005).

-Knowledge management is the process of identifying, creating, maintaining and developing knowledge and using it to improve human resources, achieve organizational goals and adaptability in a competitive world and respond to the needs of society (Davoodi and Ghayyaei, 2010).

-Knowledge management is any process or act of producing, acquiring, capturing, promoting and socializing it and applying it. Wherever knowledge is established, it increases the learning and performance of the organization (Lurman, quoted by Mehdizadeh and Zahedian, 2010).

-Knowledge management seeks an organizational memory of all information that is exchanged in the organization, whether it is related to the subjective knowledge of employees or the knowledge available in documents and reports of archives, so that whenever there is a need to use the activity and the past knowledge is in the organization, it is possible to access it and prevent repetition, and act based on previous experience and knowledge and draw new conclusions based on it (Entahi, 2008).

-In other definitions, knowledge management is a set of activities (collection, use, sharing and storage), which are applied to knowledge materials such as data, information, experiences and perspectives. Knowledge management is the process and technologies of acquiring, sharing and applying collective knowledge in order to make optimal decisions (Amin et al. 2001, quoted by Qajari and Parviz, 2009).

- Knowledge management is a set of procedures, infrastructures and technical and managerial tools designed with the aim of creating, sharing and applying information and knowledge inside and outside the organization (Zahedi et al., 2007).

-According to Handley, knowledge management is a general description of the culture of processes, infrastructures and technologies in an organization that enables the absorption, growth

and optimization of the organization's knowledge capital to achieve strategic goals (Handley, 2000).

-Baron considers knowledge management to be a systematic and integrated approach to recognizing, using and sharing existing, documented and undocumented experiences and expertise in the organization (Baron, 2000).

According to the above definitions, it can be said that knowledge management is the process of identifying, creating, maintaining and developing knowledge and using it to improve human resources, realize the organization's people and the ability to adapt and adapt in a competitive world and respond to the needs of society (Mehdizadeh and Zahedian, 2010).

-Knowledge management theories

Knowledge management theories can be examined in three categories (Karmipour and Davoudi, 2006).

1 -Theories that consider knowledge as a discipline that is moving towards a goal along with information technology through information networks with human participation in knowledge, practiced and learned. According to this perspective, human factors, organizational learning and knowledge production as explicit and implicit knowledge interpretations are placed in the next stage. The third step in this theory is to regulate content management through a classification structure and apply it to information technology. This theory was stated by Mark Koenig in (2002).

2- David Snowden's theory, which is the same theory of change that is more on information for decision makers at a given time of decision-making. This theorist mentions it as a context and anecdote and content management is placed at the center of knowledge management. According to this theory, understanding the organization will give order to the phenomena of the adaptive system that are constrained by free human actions through the utility of them. The use of scientific management insights and activities will limit the appropriate fields, while insights and learning from theories of ultimate and complex order will provide the grounds for the creation of these new insights.

-2The third theory: The supply aspect of knowledge management, which McElroy proposed in the World Alliance Council in (1999), considering the organization and coherence of knowledge, creating:

a) Access, encoding and valuable participation in knowledge.

b) Finding the right information for people to use correctly and at the right time (Ahmadi and Salehi, 2012).

-Views on knowledge management

Just as defining knowledge management is difficult and diverse due to the wide range of scientific and philosophical concepts it encompasses, views on knowledge management are also diverse and different. In general, there are three views on knowledge management.

Economic view: The first view on knowledge management is the economic view. It separates knowledge from other traditional factors and believes that today knowledge is the most strategic factor of production. Therefore, managers should pay more attention to the processes of production, acquisition, storage and application of knowledge.

Competitive Advantage Perspective: In the second perspective, knowledge is considered as a factor that creates competitive advantage. Organizations have countless resources, but knowledge is a unique, inimitable, and valuable resource that plays a key role in shaping an organization's competitive advantage. The transition from the industrial age to the information technology century has created fundamental changes in the perception of competitive advantage, resulting in increased survival and profitability of the organization, and organizations increasingly rely on knowledge creation as a vital factor for their survival in the markets. In this

perspective, the implementation of knowledge management is considered a competitive advantage for organizations.
Intellectual Capital Perspective: The third perspective on knowledge management assumes knowledge as an important asset of the organization. According to research conducted by Wigg, senior managers of large American organizations agree with the belief that knowledge is the most important asset of the organization. Those managers believe that knowledge is the basis of their success in the 21st century. Wigg believes that the ability of organizations to survive in their competitive environment depends on the quality of their intellectual capital and how they use these capitals to actualize their capabilities (Taheri Lari, 2010).

-Knowledge Management Models
So far, many authors have presented models regarding the knowledge management process. Most of these models are approximately similar in terms of content, but have different terms and phases in different arrangements. Some of these knowledge management activities deal with knowledge creation or transfer, while others consider the knowledge management cycle, and in most models, it is assumed that the stages and activities are often simultaneous, sometimes sequential, and rarely in a linear order. The following introduces several widely used and common knowledge management models (Hassan Zadeh, 2007).

davenport Model:
According to Davenport, the knowledge management process can be considered to include knowledge identification, knowledge acquisition, knowledge development, knowledge sharing, exploitation and protection of knowledge (Ramzani, 2007).
Knowledge identification: In this case, many organizations have created a plan of knowledge, data, information and skills needed internally and externally. Effective knowledge management must be active in internal and external transparency. One of these tools is the knowledge map. The knowledge map identifies the expertise and knowledge needed by individuals with their location in the organization.
Knowledge acquisition: Relationships with customers, sponsors, competitors and partners provide knowledge. Tools such as telephone, video conferencing, the Internet and intranet are effective in this regard. The organization can buy new knowledge that it cannot develop itself by hiring experts and can use their expertise and knowledge to achieve organizational goals. Another way to gain new knowledge is to collaborate and collaborate with other parts of the industry and competitors in the organization's field of work so that we can use the power of innovations of other organizations. Knowledge development: This part focuses on creating new skills, new products, better ideas and effective processes. In this regard, it is important to note that knowledge does not only come from expertise. It also comes from experience.
So having an internal network and facilitating communication between people within the organization are key to this stage. Knowledge management development can include all management efforts. To create capacities that have not yet been created in the organization. Knowledge development can be considered as the backbone of the organization's market research. In this regard, the use of specialized groups, the use of space and place to form groups, the Internet, reviewing and reviewing activities, and after their completion, multiple training of people to establish or communicate can be effective.
Knowledge sharing: The division and dispersion of knowledge within the organization is a vital prerequisite for creating information and experiences that the organization can use. In this regard, using clear and unambiguous language to transfer knowledge, providing rewards for sharing knowledge, and supporting the organizational culture of sharing and transferring knowledge can be effective.
Knowledge exploitation: Knowledge management focuses on the fact that the knowledge

available in organizations is used so that it can lead to the profitability of the organization. Unfortunately, the great importance of knowledge does not guarantee its implementation at all times in the activities of the organization. This should include steps to measure the tacit knowledge and available skills. Combining daily tasks with tasks related to knowledge management, support from top managers and the use of knowledge for competitiveness and increased efficiency will be effective.
Knowledge Protection: Competitive advantages are not available to the organization at all times. Organizational knowledge, which is one of the competitive advantages of the organization, must be protected and kept up to date. Maintaining information, documents, and experiences requires management. Coding, in addition to being effective in developing and sharing knowledge, is one of the ways to use knowledge.

Knowledge Management Model from the Perspective of Chris Argyris:
Knowledge Identification: For businesses that want to remain competitive. Identifying the knowledge needed to support competitive strategies is essential. Knowledge identification is a structured effort to determine the gaps and deficiencies in a company's knowledge. The larger this gap, the more difficult it is to achieve the company's strategic goals.
Knowledge Acquisition: Knowledge acquisition refers to activities that cause the gap identified in the previous stage to be lost. This knowledge can be acquired from individuals, groups, or sources within and outside the organization.
Knowledge Application: The next focus of knowledge management activities is on the application of acquired knowledge, which is one of the most effective components of this management.
Knowledge sharing: Knowledge sharing, the organizational provision of appropriate policies, mechanisms, and technologies for sharing knowledge in the organization, is another link in knowledge management that emphasizes the combination of organizational culture and technology aspects.
Knowledge development: Developing the explicit and implicit knowledge of the organization's employees and increasing their capabilities is another part of the knowledge management system that focuses on the dynamics of the organization's employees and their knowledge.
Knowledge preservation: Knowledge preservation, along with other previously listed activities, will ensure protection, timely access, reuse, and continuous updating of the organization's knowledge.
Knowledge measurement: Knowledge measurement is included in the knowledge management system to evaluate, store, and measure the productivity of an organization's knowledge (Zamani, 2010)..(
The Seven C Model
This model is based on seven words, the first letter of which is C, and hence it is called the Seven C Model.

The components of this model, along with a description of each, are shown in Figure 2 (Ahmadi and Salehi, 2012).

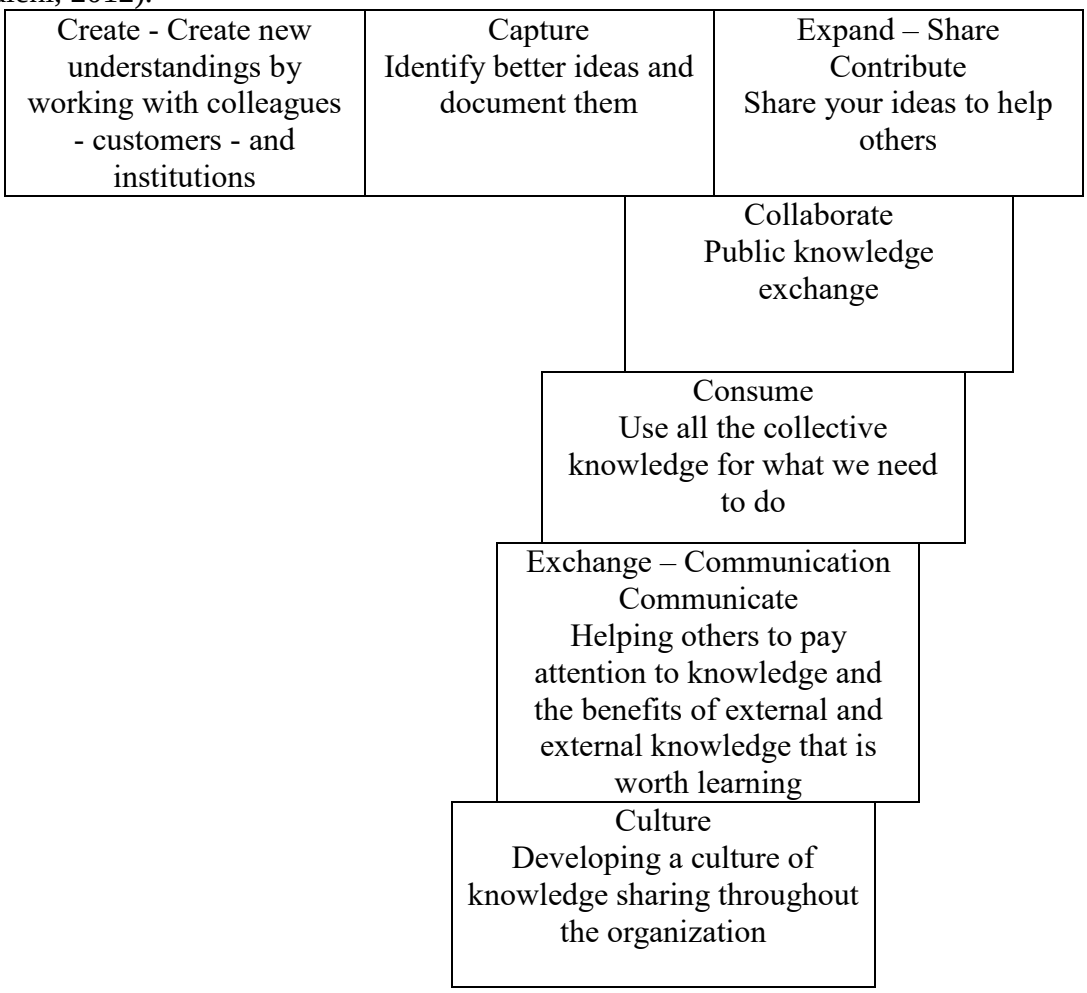

Figure 2- The Seven C Model

Beckowitz-Williams Model:

The components of the knowledge management process presented by Beckowitz and Williams include seven factors: finding, using, sharing, evaluating, creating, maintaining, and eliminating, which must be managed in an integrated manner to create knowledge-based capital. The following is an explanation of each of them.

(1Finding: The main points that must be considered to obtain the right information at the right time are:

1-1)Can colleagues formulate their information needs precisely1

1-2) Are the sources and carriers of knowledge clear

1-3)Do the available quantitative tools and rules support information search

1-4)Is the foundation of the knowledge structure understandable and well organized

2)Applying: This means that appropriate solutions can be obtained creatively and customer oriented.

This is done by suggesting various ways to use potential knowledge. Points that should be considered for researching this issue are:

Free flow of ideas within the organization.1-2)

Close cooperation between different departments in the organization.2-2)

2-3)Creating places (virtual/physical), free for knowledge exchange and creativity in the organization.

-Learning: Studying the reasons for the success or failure of completed projects in order to include its results in future projects to carry them out effectively.
The issues that should be considered in the context are
1-3) Creating the idea that learning in the organization leads to effective use in practice
2-3) Throughout the organization, the collection of experiences and learnings is recognized 4) Sharing: In this process, colleagues transfer their knowledge to others, and this expands the organizational knowledge base.

In this context, it should be said that knowledge exchange in the organization requires time and appropriate context, because in this case (for various reasons), it may arouse a sense of danger in some colleagues.
The basic points in knowledge exchange are:
1-4) Colleagues are motivated and willing to provide their knowledge.
2-4) Systems and structures support the knowledge transfer process.
3-4) Knowledge exchange is formalized and supported throughout the organization.
5) Evaluation: In this process, existing knowledge and current and future knowledge needs must be evaluated. For this, it is necessary to measure the growth rate of knowledge bases as well as the achievements of related investments.
Factors that make it possible to measure knowledge bases include:
- The impact of knowledge on organizational efficiency must be recognized and included in organizational strategic thinking.
- Various indicators, criteria, and basic points must be created in measuring the value of organizational assets.
6) Creation and maintenance: Important and strategic knowledge should be developed in this process and knowledge assets should also be considered.
To create and maintain knowledge, the following factors should be available.
- Creating a suitable platform and tools for maintaining knowledge and creating new knowledge.
- Relationships between different departments should be designed and created in such a way that the goals of knowledge management are achieved.
- The organization should understand that the use of knowledge is valuable and should be maintained and developed.
- Organizational policies, procedures, and culture should support interaction between different departments of the organization and between colleagues.
7) Deletion: In this process, knowledge that is meaningless from a strategic and other application point of view should be removed from the system or stored elsewhere. This is done in the following order:
- Invalidated knowledge should not be accumulated.
- Knowledge that is currently worthless, but has the possibility of being used in the future, should be categorized and archived (Ibid).

Nonaka and Takachi Knowledge Management Model:
Japanese knowledge management researchers Nonaka and Takachi have had a great influence on knowledge management issues. The concept of tacit and explicit knowledge was classified by Nonaka to design the theory of organizational learning. In this classification, they have based a model that has become famous with their name, considering the convergence between the tacit and explicit forms of knowledge. Unlike previous models, this model focuses on two types of explicit and tacit knowledge and how they are transformed into each other and how they are created at all organizational levels (individual, group and organizational levels). In this dynamic model, the way in which these two knowledges are used and transformed and how knowledge is managed in this context is assumed to be a spiral movement .

spiral model Also, in Nonako's thinking, it is assumed that only individuals are the creators of knowledge. Therefore, the process of organizational knowledge generation should be a continuous process in which the knowledge created by individuals is reinforced and directed in an organized manner. Based on the Nonako and Takachi model, the following steps should be taken to transfer (transform) these two types of knowledge at different levels of the organization. 1) Socialization (tacit to tacit): Transferring intangible knowledge from one person to another (how to solve a program problem, design in an unusual way). To carry out this process effectively, a common culture and teamwork ability must be created between individuals. This is made possible by using social and collaboration theories. A group meeting that explains and discusses experiences is a common activity in which sharing of tacit knowledge can occur (Marwick, 2001). 2) Externalization (tacit to explicit). Transforming intangible knowledge into explicit knowledge. In this case, the individual can present his knowledge to others in the form of regular materials (seminars-workshops). Conversations between members of a group in response to questions or interpretations of events are among the typical activities in which this type of transformation occurs. 3) Linking and connecting (explicit to explicit). In this stage, the movement from individual explicit knowledge to group explicit knowledge and its storage takes place. And considering the use of existing knowledge, the possibility of solving problems through a group is provided, followed by the development of knowledge. 4) Internalization (explicit to implicit) In this stage, the explicit knowledge obtained is institutionalized in the organization. Also, passing this stage for individuals also entails the creation of new personal implicit knowledge (acquiring new tacit knowledge from existing explicit knowledge) (Cary et al., 2005). The above four stages must be continued in a sequential and spiral manner so that each stage completes the previous stage and, while institutionalizing knowledge in the organization, also produces and creates new knowledge. It is important to remember that each of the two types of knowledge mentioned must be included in the organization. Each of these two types of knowledge can be the source of the other and can be expanded at the individual, group, and organizational levels. Another important point is that when individuals participate in these processes, organizational learning also occurs. Because in this participation, the knowledge of individuals is shared with others, explained, made accessible to others, and new knowledge is also created and produced through processes.

Table 1: Knowledge transformation between tacit and explicit forms

Hidden to obvious (externalization(such as group discussion, answering questions	Secretly (socializing) such as group meetings and discussions
Overt to overt (combination(such as sending a report via email	Overt to covert (internalization(such as learning through reading

Of course, it should be noted that these processes do not occur in isolation, but rather in different combinations and in work situations between people who are working together. For example, value creation is the result of the interaction of individuals and explicit and implicit knowledge. Through the interaction of an individual with others, implicit, externalized knowledge is shared. Also, in these processes, individuals create, disseminate, and internalize knowledge through knowledge management by acquiring and experiencing it themselves or through other

employees. Since all processes in this model are important, it is necessary to consider them in an integrated manner in knowledge management and to establish a balance between these processes by thinking about the necessary measures and programs and also by considering the situation of the organization in question (Ahmadi and Salehi, 2012).

Man back model:

Identification: Determining internal competencies, strategic source, knowledge domain
Acquisition: Formalizing existing knowledge.
Selection: Determining the relevance of knowledge, the value of knowledge, and eliminating incompatible knowledge.
Storage: Introducing a unified memory in the knowledge repository with various knowledge models.
Distribution: Distributing knowledge to users automatically based on interest and work and sharing knowledge efforts among groups.
Application: Retrieving and using knowledge in decision-making, problem solving, automating and supporting work and job assistance and training.
Creation: Producing new knowledge during research, experimenting with work and creative thinking.
Commerce: Selling and trading, developing and offering new knowledge to the market in the form of products and services (Shafia, 2007).

Hissig model:

Hissig's (2000) model consists of the following four processes
Knowledge creation: This refers to the ability to learn and make connections. In this ability, making connections between ideas and making cross-links with other subjects is of key importance.
Knowledge storage: As the second required element of knowledge management, it is through it that an organized storage capability is created that allows for quick information search, access to information for other employees, and effective knowledge sharing. In this system, the necessary knowledge should be stored easily for everyone to use.
Knowledge dissemination: This process helps develop a collective collaboration in which individuals feel connected and interdependent as collaborators in pursuing common goals.
Knowledge application: The fourth process begins with the idea that knowledge creation is best achieved through the practical application of new knowledge. This element completes the central process circle of knowledge management (Sani, 2007).

Knowledge building blocks model:
This model was named by Probbe, Robb, and Remhardt (2002) as the knowledge management building blocks model. The designers of this model see knowledge management as a dynamic cycle that is in constant rotation. Its stages include eight components that form two cycles: an inner cycle and an outer cycle.
Inner cycle: It is constructed by the building blocks of discovery (identification), acquisition, development, sharing, application (exploitation) and maintenance of knowledge.
The outer cycle: includes the blocks: knowledge objectives and knowledge evaluation, which determine the direction of the knowledge management cycle. Completing these two cycles is feedback (Rola and Clark, 2002).

F
our-loop model of knowledge management:

Considering the different dimensions of knowledge management that have come together, Jashapara defines knowledge management in the form of a four-component cycle as follows: effective learning processes that are combined with the creation, organization, exchange of knowledge (both tacit and explicit, which is achieved through the appropriate use of technology and the cultural environment) and its application, which leads to the promotion of organizational intellectual capital and improvement of its performance (Jashapara, 2004).

- Conclusion:
In this article, knowledge management, the theories that exist about it, and also a description of several models in knowledge management were discussed. A review of the existing concepts in the field of knowledge management shows that there is a diverse range of opinions and views in this area, and since knowledge is a vital factor that is considered a competitive advantage for organizations in global markets, organizations need to use it as a valuable source, recognition, and a mechanism for exploiting collective insight. In order to identify knowledge and how to use it in the organization, we need to use knowledge management models. Models such as Hisick, Beckman, Nonaka, and Takachi, and others have been presented for knowledge management. With a logical analysis of these knowledge management models, their strengths and weaknesses are revealed, and in reviewing knowledge management models, emphasis has been placed on using the necessary platforms to identify the absorption and transfer of knowledge.

Sources and references:
-Afarideh Sani, Ehsan (2007). "Knowledge Management Level Evaluation Algorithm in Organization. International Conference on Knowledge Management". Tehran.
-Ebrahimzadeh, Reza (2005). "Investigating the Impact of Knowledge Management on Learning Organization. Third International Conference on Management". Tehran.
-Ahmadi, Seyed Ali Akbar. Salehi, Ali (2012). "Knowledge Management. Payam Noor University Press."
-Entaei, Ali Reza (2008). "Knowledge Management: A Big Challenge in Organization". Quarterly Book 73.
-Jafari Mostafa. Kalantar, Seyed Kianoush. "Knowledge Management in Organizations" WWW.addavoudi.com
-Hassanzadeh, Mohammad (2007). "Infrastructural Obstacles to Knowledge Management Practices in Iran. International Conference on Knowledge Management". Tehran.
Ramezani, Ehsan (2007). "Knowledge Management Process". Tadbir Magazine 147-
-Zahedi, Seyed Mohammad et al. (2007). "Management of Knowledge Culture. Scientific Quarterly for Extension and Development". Issue 36.
-Zamani, Raheleh (2009)." Investigating Factors Affecting Knowledge Creation in Universities. The First National Conference on Knowledge Management in Educational Organizations". Islamic Azad University, Mahallat Branch (March 2008.(
-Shafia, Mohammad Ali (2007). "Presenting an Applied Model in Comprehensive Planning of Organizational Knowledge Management, International Conference on Knowledge Management". Tehran
-Taheri Lari, Masoud (2009). "The Position of Knowledge Management in Organizational Intelligence. The First National Conference on Organizational Business Intelligence."
-Alipour, Alireza. Enaiti, Taraneh (2009). "Implementation of Knowledge Management in Educational Organizations". Collection of Articles of the First National Conference on

Knowledge Management in Educational Organizations. Islamic Azad University, Mahallat Branch (March 2009.(
-Adli Fariba (2005). "Knowledge Management: Moving Beyond Knowledge". Metacognitive Knowledge Publications.
Farhadi Mahali, Ali et al. (2010). "Knowledge Management in Leading Organizations". Proceedings of the First National Conference on Knowledge Management in Educational Organizations, Islamic Azad University, Mahallat Branch (March 2010.(
-Qajari, Somayeh. Parviz, Azam (2010). "The Role of Management in the Growth of Knowledge in Educational Organizations". Proceedings of the First National Conference on Knowledge Management in Educational Organizations, Islamic Azad University, Mahallat Branch (March 2010.(
-Karamipour, Mohammad Reza. Davoudi, Rasoul (2006). "Knowledge Management and the Atmosphere of Free Thinking". Khabar Gazari Fars.
-Mohammad Davoudi, Amir Hossein. Ghayaei, Elahe (2010). "Knowledge Management in Educational Organizations". Proceedings of the First National Conference on Knowledge Management in Educational Organizations, Islamic Azad University, Mahallat Branch (March 2010).
-Mehdizadeh, Iraj. Zahedian, Abbas (2010). "Knowledge-centered in educational organizations". Proceedings of the First National Conference on Knowledge Management in Educational Organizations. Islamic Azad University, Mahallat Branch (March 2000).
-Barron,T.,A Smarter Frankenstein(2000).The Merging Of E – Learning ASTD Alexandria, VA.
-Rollo, C. and T. Clarke, (2001) International best practice: case studies in knowledge management Sydney, Standadrs Australia International Limited.-
-Handley,-in Bahra,N.Masle,(2001).Knowledge Management,1999,inhttp/WWW.masie.com /articles/know1.htm.

THE IMPACT OF MACROECONOMIC VARIABLES ON AVERAGE WAGES: EVIDENCE FROM 1999-2023

Leonard Boduri
Faculty of Economics, Business and Development, European University of Tirana, Albania

Fabian Pjetri
Faculty of Economics, University Metropolitan Tirana, Albania

Eralda Shore/Noçka
Faculty of Economics and Agribusiness, Agricultural University of Tirana

Abstract
This study investigates the macroeconomic determinants of average wage (AWAGE) in Albania from 1999 to 2023, using Least Squares and Vector Autoregression (VAR) models. Analyzing the impact of foreign direct investment (FDI), GDP per capita (GDPC), GDP growth (GDPGR), inflation (INFL), minimum wage (MWAGE), price level ratio (PLR), remittances (REMIT), trade openness (TRADEOPEN), and unemployment (UNEMP), the Least Squares regression revealed a significant positive effect of FDI on AWAGE. The VAR analysis also indicated a positive, albeit marginally significant, impact of FDI, and significant negative effects of REMIT and UNEMP on AWAGE. However, Granger causality tests within the VAR framework showed limited evidence of direct predictive relationships between these macroeconomic variables and AWAGE. These findings suggest that while FDI, remittances, and unemployment are associated with AWAGE, other factors likely play a significant role in wage determination in Albania.
Keywords: Average Wage, Foreign Direct Investment (FDI), GDP per Capita, GDP Growth, Inflation, Minimum Wage, Price Level Ratio, Remittances, Trade Openness, Unemployment, Wage Growth Policies.

Introduction
Wage dynamics are central to economic analysis, influencing individual welfare, economic growth, and social stability. Average wage (AWAGE) is a key indicator of living standards, intrinsically linked to broader macroeconomic conditions. This study investigates the macroeconomic determinants of AWAGE in Albania from 1999 to 2023, analyzing the influence of key macroeconomic variables on wage growth. Extant literature suggests a relationship between wage trends and factors such as foreign direct investment (FDI), GDP per capita (GDPC), GDP growth (GDPGR), inflation (INFL), minimum wage (MWAGE), price level ratio (PLR), remittances (REMIT), trade openness (TRADEOPEN), and unemployment (UNEMP). These variables reflect the economic environment and provide insights for policymakers seeking to promote equitable and sustainable wage growth. While research on wage determinants is extensive, further empirical investigation is warranted, particularly in transitional economies like Albania, where structural changes and integration into the global economy have significantly impacted economic performance. This study employs both Least Squares and Vector Autoregression (VAR) methodologies to examine the relationship between AWAGE and its macroeconomic drivers. Preliminary Least Squares results indicate a statistically significant positive effect of FDI on AWAGE, highlighting the role of foreign investment in wage growth. The VAR analysis further explores dynamic relationships, revealing a positive impact of FDI and negative influences of REMIT and UNEMP on AWAGE. These findings underscore the complex interplay among macroeconomic variables and their combined effect on wage dynamics. This research contributes to the understanding of wage determination and its implications for policy.

By integrating statistical findings with economic context, the study aims to inform policy interventions that promote sustainable wage growth in Albania through fostering FDI, reducing unemployment, and mitigating reliance on remittances. These insights are intended to support policymakers and stakeholders in addressing wage disparities and enhancing economic resilience.

Literature review

The determinants of wages have been extensively studied within economics, given their importance for understanding labor market dynamics and overall economic well-being. This section reviews the theoretical and empirical literature relevant to the macroeconomic variables examined in this study: foreign direct investment (FDI), economic growth (measured by GDP growth (GDPGR) and GDP per capita (GDPC)), inflation (INFL), price level ratios (PLR), unemployment (UNEMP), minimum wage (MWAGE), remittances (REMIT), and trade openness (TRADEOPEN). **Foreign Direct Investment and Wages** (FDI) is often considered a catalyst for economic development, with potential implications for labor markets. Theoretical arguments suggest that FDI spillovers can enhance productivity, facilitate technological diffusion, and promote skill development, potentially leading to wage increases (Borensztein, 1998). However, empirical evidence on the FDI-wage nexus is mixed, with the magnitude and direction of the effect contingent on factors such as the host economy's absorptive capacity and prevailing labor market conditions (Xu, 2016). Our finding of a positive association aligns with studies demonstrating FDI's direct contribution to wage growth through increased labor demand, particularly in high-value-added sectors. **Economic Growth and GDP per Capita:** Economic growth, proxied by GDPGR and GDPC, is another key determinant of wages. (Kuznets, 1955) seminal work established a link between rising GDPC and improved living standards, including higher worker remuneration. However, the relationship between economic growth and wages can vary across countries due to structural factors and income distribution patterns (Daron Acemoglu, 2001). **Inflation and Price Level Ratios:** Inflation's impact on real wages and purchasing power is a central concern in macroeconomics. While moderate inflation may be associated with economic expansion, high inflation typically erodes real wages, especially in economies with limited wage flexibility (Fischer, 1993). PLR, reflecting relative price levels and competitiveness, can indirectly influence wage dynamics through its effects on trade and investment flow (Rogoff, 1996). **Labor Market Variables:** Unemployment exerts downward pressure on wages by weakening workers' bargaining power (Oswald, 1994). Minimum wage policies (MWAGE) aim to establish a wage floor, potentially reducing wage inequality and improving worker welfare (Krueger, 1995). However, the efficacy of minimum wage policies in driving overall wage growth remains a subject of debate, particularly in economies with substantial informal sectors. Remittances (REMIT) can significantly impact labor markets, especially in developing economies. While remittances can boost consumption and alleviate poverty, they may also reduce labor supply, influencing wage dynamics (Pozo, 2006). The observed negative relationship between REMIT and wages in our study suggests the importance of considering these labor supply effects. **Trade Openness and Wages:** Trade openness (TRADEOPEN) and wage outcomes are intertwined through globalization and international trade. Increased trade openness can enhance efficiency and promote export-led growth, potentially leading to wage gains in export-oriented industries (Wood, 1995). However, the impact on wages depends on the skill composition of the workforce and the competitive landscape of domestic industries (Hanson, 1996). The literature reviewed highlights the complex interplay of macroeconomic forces and labor market conditions in shaping wage determination. While the positive association between FDI and wages is relatively well-established, the influence of unemployment, remittances, and inflation underscores the multifaceted nature of wage dynamics. This study contributes to this body of knowledge by employing econometric models to provide a more nuanced understanding of the relationships between average wages and their macroeconomic determinants in the specific context of Albania.

Methodology

This study investigates the macroeconomic determinants of average wage (AWAGE) in Albania, employing annual data spanning from 1999 to 2023. The data comprises observations on AWAGE and a set of explanatory variables, including GDP growth rate (GDPGR), unemployment rate (UNEMP), minimum wage (MWAGE), inflation rate (INFL), price level ratio (PLR), trade openness (TRADEOPEN), foreign direct investment (FDI), remittances (REMIT), and GDP per capita (GDPC). These data were compiled from WB Databas (WorldBankGroup, 2025). The dependent variable, AWAGE, represents the average wage level in Albania. The explanatory variables are defined as follows: **GDP Growth Rate (GDPGR):** The annual percentage change in Gross Domestic Product, reflecting the overall economic performance. **Unemployment Rate (UNEMP):** The percentage of the labor force that is unemployed, representing labor market conditions. **Minimum Wage (MWAGE):** The legally mandated minimum wage level, representing a wage floor. **Inflation Rate (INFL):** The annual percentage change in the Consumer Price Index, capturing the rate of price increases. **Price Level Ratio (PLR):** The ratio of Purchasing Power Parity (PPP) to the market exchange rate, indicating the relative price levels in Albania **Trade Openness (TRADEOPEN):** A measure of the extent of a country's international trade, often calculated as the sum of exports and imports as a percentage of GDP. **Foreign Direct Investment (FDI):** Net inflows of foreign direct investment as a percentage of GDP, representing foreign capital inflows. **Remittances (REMIT):** Personal remittances received as a percentage of GDP, reflecting income transfers from abroad. **GDP per Capita (GDPC):** Gross Domestic Product divided by the total population, representing the average economic output per person. This selection of variables allows for an examination of the influence of macroeconomic performance, labor market conditions (including the impact of a minimum wage), price levels, international trade and investment, and income transfers on average wage levels in Albania.

3.1 Econometric Model Specification.

This study analyzes the effects of macroeconomic variables on average wage (AWAGE) in Albania. The econometric model is specified as follows: AWAGE<t> = β0 + β1GDPGR<t> + β2UNEMP<t> + β3MWAGE<t> + β4INFL<t> + β5PLR<t> + β6TRADEOPEN<t> + β7FDI<t> + β8REMIT<t> + β9GDPC<t> + ε<t> Where: AWAGE<t>: Average wage in year <t>. GDPGR<t>: GDP growth rate in year <t>. UNEMP<t>: Unemployment rate in year <t>. MWAGE<t>: Minimum wage in year <t>. INFL<t>: Inflation rate in year <t>. PLR<t>: Price Level Ratio in year <t>. TRADEOPEN<t>: Trade openness in year <t>. FDI<t>: Foreign direct investment as a percentage of GDP in year <t>. REMIT<t>: Remittances as a percentage of GDP in year <t>. GDPC<t>: GDP per capita in year <t>. β0: Intercept term. β1 to β9: Coefficients representing the effects of the respective independent variables on AWAGE ε<t>: Error term capturing unobserved influences on AWAGE. This model allows us to estimate the impact of each macroeconomic variable on the average wage level, holding other factors constant. The coefficients (β1 to β9) will be estimated using appropriate econometric techniques, such as Ordinary Least Squares (OLS) or Vector Autoregression (VAR), depending on the specific research questions and the properties of the data.

Expected Coefficients.Positive:

β1 (GDPGR): Higher GDP growth is expected to increase economic activity and, consequently, average wages. β3 (MWAGE): An increase in the minimum wage is expected to directly increase average wages, especially at the lower end of the wage distribution. β6 (TRADEOPEN): Increased trade openness can lead to higher productivity and potentially higher wages in export-oriented sectors. β7 (FDI): Foreign direct investment is expected to bring in new technologies, skills, and capital, leading to higher productivity and wages. β9 (GDPC): Higher GDP per capita generally reflects higher living standards and is expected to be associated with higher average wages. **Negative:** β2 (UNEMP): Higher unemployment is expected to exert downward pressure on wages due to reduced bargaining power of workers. β4 (INFL): Higher inflation erodes purchasing power and is expected to negatively affect real wages. β8 (REMIT): While

remittances can increase household income, they might also reduce labor force participation, potentially leading to lower wages in some sectors. The effect of remittances on wages is complex and could be negative if it reduces labor supply in certain sectors.

Ambiguous: β5 (PLR): The effect of the Price Level Ratio (PLR) on average wages is ambiguous. A higher PLR could indicate higher costs of living, potentially leading to demands for higher wages. However, it could also reflect lower competitiveness, potentially putting downward pressure on wages. The net effect depends on the specific circumstances of the Albanian economy and the interaction of exchange rates and domestic price levels. Given the time-series nature of the data and the potential for interdependencies among the variables, the model will be estimated using a Vector Autoregression (VAR) approach. This method is suitable for capturing the dynamic relationships among the variables and allows for an exploration of both short-term and long-term interactions between average wage (AWAGE) and the other macroeconomic indicators. This approach is preferred over OLS as it accounts for the potential endogeneity between the variables.

3.3 Stationarity and Cointegration Testing.

Augmented Dickey-Fuller Test (ADF): To check the stationarity of each variable. Johansen Cointegration Test: To identify any long-run equilibrium relationships among the variables.

3.4 Vector Error Correction Model.

(if Cointegration Exists). If cointegration is detected among the variables (AWAGE, GDPGR, UNEMP, MWAGE, INFL, PLR, TRADEOPEN, FDI, REMIT, and GDPC), the model will be re-estimated as a Vector Error Correction Model (VECM). Cointegration implies a long-run equilibrium relationship between the variables, and the VECM incorporates an error correction term to capture the speed of adjustment towards this equilibrium. The VECM representation is given by: $\Delta AWAGE_t = \alpha + \Sigma(i=1 \text{ to } p)\ \beta_i \Delta X_{t-i} + \lambda ECM_{t-1} + \varepsilon_t$

Where: Δ First-difference operator. This denotes that the variables are transformed into their first differences to achieve stationarity. ECM_{t-1}: The lagged error correction term. This term represents the deviation from the long-run equilibrium in the previous period and drives the system back towards equilibrium. A statistically significant and negative λ indicates the presence of error correction and the speed of adjustment. X_{t-i}: A vector of the independent variables (GDPGR, UNEMP, MWAGE, INFL, PLR, TRADEOPEN, FDI, REMIT, and GDPC) lagged by i periods (where p is the optimal lag length). α: Intercept term. βi: Coefficients representing the short-run effects of changes in the independent variables on the change in AWAGE. λ: The speed of adjustment parameter, indicating how quickly the system corrects deviations from the long-run equilibrium. ε_t: Error term. This VECM framework allows for a comprehensive assessment of both short-run and long-run influences on average wage (AWAGE) in Albania, accounting for the interdependencies among the macroeconomic variables and providing insights relevant for policy formulation. Specifically, it enables us to analyze: **Short-run dynamics:** The impact of changes in macroeconomic variables on changes in AWAGE. **Long-run equilibrium:** The long-term relationship between AWAGE and the macroeconomic variables, as captured by the cointegrating vector. **Speed of adjustment:** How quickly deviations from the long-run equilibrium are corrected.

Time-Series Analysis

Before conducting the regression analysis, it is essential to assess the stationarity of the variables involved to prevent spurious regression results. The variables considered in this study include: Final Consumption Expenditure (FCE): the total spending by households on goods and services**.** Remittances (REMIT): Personal remittances received as a percentage of GDP, representing additional household income that can boost consumption. Unemployment Rate (UNEMP): The proportion of the labor force that is unemployed, which can reduce household income and limit consumption capacity. Inflation Rate (INFLATION): Annual percentage change in the Consumer Price Index, reflecting the erosion of purchasing power and its potential impact on consumption. Price Level Ratio (PLR): The ratio of Purchasing Power Parity (PPP) to the market exchange rate, indicating the relative cost of goods and services in Albania compared to other countries. To check

for stationarity, the Augmented Dickey-Fuller (ADF) test will be employed, which helps determine whether a unit root exists in the time series data. Non-stationary data can lead to unreliable and spurious regression outcomes; thus, establishing the stationarity of these variables is critical for the validity of the model. If any of the series are found to be non-stationary, appropriate differencing or transformations will be applied to achieve stationarity before proceeding with the regression analysis.

Augmented Dickey-Fuller (ADF) Test

The Augmented Dickey-Fuller (ADF) test (Mushtaq, 2011) is employed to assess the presence of unit roots and determine the stationarity of each time series. A stationary time series has constant statistical properties over time (mean, variance, and autocorrelation). If a series is found to be non-stationary at its level, differencing is applied until stationarity is achieved. The first difference of a series represents the change between the current and previous values. In this study, we employed second differencing where necessary to ensure stationarity. The second difference is calculated by taking the difference of the first differences. The general form of the ADF test equation is: $\Delta Y_t = \alpha + \beta Y_{t-1} + \Sigma(i=1 \text{ to } p)\ \gamma_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$

Where: ΔY_t: First difference of the variable Y at time t. α: Intercept term. β: Coefficient of the lagged level of Y. γ_i: Coefficients of the lagged first differences. p: Lag order. ε_t: Error term. By applying the ADF test and differencing (up to the second difference in this study), we aim to transform all-time series into stationary processes, a crucial prerequisite for subsequent econometric analysis, particularly when using Vector Autoregression (VAR) or Vector Error Correction Models (VECM).

Hypothesis Testing

Null Hypothesis (H_0): The series has a unit root (non-stationary). Alternative Hypothesis (H_1): The series is stationary. If the ADF test statistic is significantly negative (i.e., smaller than the critical values), we reject the null hypothesis and conclude that the series is stationary.

Figure 1: Null Hypothesis: AWAGE has a unit root.

Null Hypothesis: FCE has a unit root.				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag =4)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-7.248932	0.0000
Test critical values:	1% level		-3.769597	
	5% level		-3.004861	
	10% level		-2.642242	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(FCE)				
Method: Least Squares				
Date: 01/16/24 Time: 22:15				
Sample (adjusted): 2 23				
Included observations: 22 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
AWAGE (-1)	-1.491810	0.205797	-7.248932	0.0000
C	366.4317	546.3843	0.670648	0.5101
R-squared	0.724317	Mean dependent var		151.1364
Adjusted R-squared	0.710533	S.D. dependent var		4756.277
S.E. of regression	2558.981	Akaike info criterion		18.61911
Sum squared resid	1.31E+08	Schwarz criterion		18.71830
Log likelihood	-202.8103	Hannan-Quinn criter.		18.64248
F-statistic	52.54702	Durbin-Watson stat		1.932900
Prob(F-statistic)	0.000001			

Source: Data processed from World Bank Database (WB Database), using EViews 13 (January 2025).

The Augmented Dickey-Fuller (ADF) test results provide compelling evidence regarding the stationarity of **AWAGE** after the second differencing. The calculated ADF test statistic is **-7.248932**, which is significantly lower than the critical values at the 1% (**-3.769597**), 5% (**-3.004861**), and 10% (**-2.642242**) significance levels. This result leads to the rejection of the null hypothesis, which posits the presence of a unit root in **AWAGE**. Therefore, it can be concluded that **AWAGE** is stationary after the second differencing. The **p-value** associated with the ADF test is **0.0000**, further validating the statistical significance of these findings and reinforcing the conclusion that **AWAGE** does not exhibit non-stationarity.

The coefficient for the lagged variable **AWAGE (-1)** is **-1.491810**, accompanied by a **p-value** of **0.0000**, indicating a strong and statistically significant negative relationship between past and present values of **AWAGE**. This behavior aligns with the characteristics of stationary time series data, where historical values influence future observations predictably. Additionally, the model's **R-squared** value is **0.724317**, indicating that approximately **72.43%** of the variability in the second difference of **AWAGE** is explained by the lagged value and the constant term. The **F-statistic** is **52.54702**, with a corresponding **p-value** of **0.000001**, underscoring the overall significance of the test equation and the reliability of the stationarity assessment. The **Durbin-Watson statistic**, recorded at **1.932900**, is close to 2, suggesting no strong evidence of autocorrelation in the residuals. The findings from the ADF test confirm that **AWAGE** is stationary after second differencing, satisfying a critical assumption for time-series econometric analyses. The absence of a unit root ensures that the statistical properties of **AWAGE** remain stable over time, enabling the use of advanced modeling techniques such as Vector Autoregression (VAR) or Vector Error Correction Models (VECM). This stationarity facilitates accurate

interpretations of the relationships between **AWAGE** and other macroeconomic variables, paving the way for robust insights into wage dynamics in Albania.

I.
Regression Analysis

The primary objective of the regression analysis is to quantitatively assess the influence of key macroeconomic variables on average wage (AWAGE) in Albania. By employing a multiple linear regression model, this analysis aims to determine the magnitude and statistical significance of the relationships between AWAGE and the selected macroeconomic indicators: GDP growth rate (GDPGR), unemployment rate (UNEMP), minimum wage (MWAGE), inflation rate (INFL), price level ratio (PLR), trade openness (TRADEOPEN), foreign direct investment (FDI), remittances (REMIT), and GDP per capita (GDPC). The multiple linear regression model applied is expressed as follows: AWAGE<t> = β0 + β1GDPGR<t> + β2UNEMP<t> + β3MWAGE<t> + β4INFL<t> + β5PLR<t> + β6TRADEOPEN<t> + β7FDI<t> + β8REMIT<t> + β9GDPC<t> + ε<t>
Where: AWAGE<t>: Average wage at time <t> (dependent variable). GDPGR<t>: GDP growth rate at time <t>. UNEMP<t>: Unemployment rate at time <t>. MWAGE<t>: Minimum wage at time <t>. INFL<t>: Inflation rate at time <t>. PLR<t>: Price Level Ratio at time <t>. TRADEOPEN<t>: Trade openness at time <t>. FDI<t>: Foreign Direct Investment at time <t>, expressed as a percentage of GDP. REMIT<t>: Remittances at time <t>, expressed as a percentage of GDP. GDPC<t>: GDP per capita at time <t>. ε<t>: Error term, capturing unobserved factors affecting AWAGE. This model posits that average wage (AWAGE) is a linear function of the independent variables, where each coefficient βi indicates the marginal impact of the corresponding variable on AWAGE. For example: β1 measures the effect of GDP growth on AWAGE, highlighting how overall economic performance influences average wages. β2 captures the influence of unemployment on AWAGE, showing the extent to which labor market conditions affect wage levels. β3 reflects the impact of the minimum wage on AWAGE. β4 quantifies the effect of inflation on AWAGE, illustrating how price fluctuations influence purchasing power and nominal wages. β5 quantifies the effect of the Price Level Ratio on AWAGE, emphasizing how relative price levels affect wage patterns in the domestic economy. β6 measures the effect of trade openness on AWAGE. β7 measures the effect of FDI on AWAGE. β8 measures the effect of remittances on AWAGE. β9 measures the effect of GDP per capita on AWAGE. The error term ε<t> accounts for any unexplained variation in AWAGE not captured by the included variables. This regression model enables a detailed evaluation of the determinants of average wage in Albania, offering valuable insights for policymakers to develop strategies aimed at enhancing economic resilience and household well-being.

Figure 2: Method, Least Squares.

Dependent Variable:AWAGE				
Method: Least Squares				
Date: 01/16/25 Time: 22:42				
Sample: 1 23				
Included observations: 23				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	179.4297	521.0724	0.344347	0.7361
FDI	779.5173	326.3599	2.388521	0.0328
GDPC	-0.017421	0.013839	-1.258788	0.2302
GDPGR	4.755058	131.2160	0.036238	0.9716
INFL	-254.6317	203.6993	-1.250038	0.2333
MWAGE	0.638773	0.468170	1.364404	0.1956
PLR	-10796.62	17405.70	-0.620292	0.5458
REMIT	-1003.969	503.4585	-1.994144	0.0675
TRADEOPEN	-46.56109	64.09066	-0.726488	0.4804
UNEMP	-208.0597	110.4809	-1.883219	0.0822
R-squared	0.578982	Mean dependent var		309.7826
Adjusted R-squared	0.287508	S.D. dependent var		2767.257
S.E. of regression	2335.820	Akaike info criterion		18.64913
Sum squared resid	70928736	Schwarz criterion		19.14283
Log likelihood	-204.4650	Hannan-Quinn criter.		18.77330
F-statistic	1.986395	Durbin-Watson stat		1.985008
Prob(F-statistic)	0.126392			

Source: Data processed from World Bank Database (WB Database), using EViews 13 (January 2025).

The regression analysis conducted on the model for average wage (AWAGE) in Albania provides critical insights into the influence of key macroeconomic factors on wage levels.

Overall Model Fit

The model demonstrates a moderate fit to the data, with an R^2 value of 0.578982, indicating that approximately 57.9% of the variability in AWAGE is explained by the independent variables included in the model. The adjusted R^2 of 0.287508 suggests that, after accounting for the number of predictors, the explanatory power is reduced, indicating the model's limited ability to account for variation in AWAGE. The overall significance of the model is confirmed by an F-statistic of 1.986395 and a p-value of 0.126392, which, however, indicates that the model is not statistically significant at the conventional 5% level. This suggests that, collectively, the independent variables do not have a strong impact on AWAGE.

4.2 Significant Predictors.

Foreign Direct Investment (FDI): The coefficient of 779.5173 is statistically significant at the 5% level, with a p-value of 0.0328. This positive coefficient suggests that a one-unit increase in FDI is associated with a 779.5173 unit increase in AWAGE, holding other factors constant. This indicates that FDI has a significant and positive impact on AWAGE.

Non-significant Predictors: **GDP per Capita (GDPC):** The negative coefficient of **-0.017421** suggests a negative relationship between **GDPC** and **AWAGE**, but the **p-value** of **0.2302** indicates that this relationship is not statistically significant at conventional levels. This implies that **GDPC** does not have a significant effect on **AWAGE** in this model. **GDP Growth Rate (GDPGR):** With a coefficient of **4.755058** and a **p-value** of **0.9716,** the impact of **GDPGR** on **AWAGE** is not statistically significant, indicating that economic growth does not influence **AWAGE** in this context. **Inflation (INFL):** The coefficient of **-254.6317** suggests a negative relationship between inflation and **AWAGE**, but the **p-value** of **0.2333** shows that this effect is not statistically

significant, suggesting that inflation does not significantly affect **AWAGE. Minimum Wage (MWAGE):** The coefficient of **0.638773** is positive but not statistically significant, with a **p-value** of **0.1956,** indicating that minimum wage does not significantly impact **AWAGE. Price Level Ratio (PLR):** The coefficient of **-10796.62** is negative, but with a **p-value of 0.5458,** it is not statistically significant, indicating that the price level ratio does not significantly influence **AWAGE. Remittances (REMIT):** The negative coefficient of **-1003.969** is marginally significant at the 10% level **(p-value = 0.0675),** suggesting that **REMIT** may have a weak inverse relationship with **AWAGE,** though the evidence is not strong. **Trade Openness (TRADEOPEN):** The coefficient of **-46.56109** and the **p-value** of **0.4804** indicate no significant effect of trade openness on **AWAGE. Unemployment (UNEMP):** The negative coefficient of **-208.0597** suggests a possible negative relationship between **UNEMP** and **AWAGE**, but the **p-value** of **0.0822** is above the 5% level, indicating that the relationship is not statistically significant.

4.3 Model Diagnostics.

The R^2 value of 0.578982 suggests that the model explains approximately 57.9% of the variation in AWAGE. The Durbin-Watson statistic, recorded at 1.985008, suggests no significant autocorrelation in the residuals, indicating that the model does not suffer from serial correlation. The analysis indicates that FDI has a significant positive impact on AWAGE, while other factors such as GDPC, GDPGR, INFL, and MWAGE do not show statistically significant effects. The marginal significance of REMIT and UNEMP suggests weak relationships, but they are not robust enough to make firm conclusions. The model's moderate R^2 and non-significant F-statistic highlight that there may be other unaccounted factors or model specifications influencing AWAGE. Further refinement or the inclusion of additional variables might improve the explanatory power of the model.

VAR Model

VAR models are a popular method for multivariate time series, such as the one in this study. Vector Autoregression Model (VAR) (Lütkepohl, 30 Jul 2013) is a type of econometric model that is used especially in time series works to analyze the dynamic relationships that exist between different variables.

Figure 3: Vector Autoregression Estimates.

Vector Autoregression Estimates.			
Date: 01/16/25 Time: 22:57			
Sample (adjusted): 3 23			
Included observations: 21 after adjustments			
Standard errors in () & t-statistics in []			
	AWAGE		
AWAGE(-1)	**-0.541506**		
	(0.26973)		
	[-2.00757]		
AWAGE(-2)	**-0.151901**		
	(0.27411)		
	[-0.55416]		
C	231.5864		
	(475.473)		
FDI	**659.2419**		
	(338.098)		
	[1.94986]		
GDPC	**0.001939**		
	(0.01629)		

	[0.11899]		
GDPGR	**28.06268**		
	(194.520)		
	[0.14427]		
INFL	**-134.3671**		
	(199.241)		
	[-0.67440]		
MWAGE	**0.752560**		
	(0.56371)		
	[1.33502]		
PLR	**-13529.52**		
	(19143.5)		
	[-0.70674]		
REMIT	**-2164.033**		
	(857.489)		
	[-2.52369]		
TRADEOPEN	**-127.7480**		
	(87.7025)		
	[-1.45661]		
UNEMP	**-197.4628**		
	(112.268)		
	[-1.75885]		
R-squared	0.769042		
Adj. R-squared	0.486760		
Sum sq. resids	38879659		
S.E. equation	2078.452		
F-statistic	2.724374		
Log likelihood	-181.3280		
Akaike AIC	18.41219		
Schwarz SC	19.00906		
Mean dependent	288.0952		
S.D. dependent	2901.213		

Source: Data processed from World Bank Database (WB Database), using EViews 13 (January 2025).

The results from the vector autoregression (VAR) model for average wage (AWAGE) provide a comprehensive analysis of the dynamics influencing wage levels in Albania. The estimates reveal several important relationships and the overall performance of the model.

Model Fit

The R-squared value of 0.769042 suggests that approximately 76.9% of the variation in AWAGE can be explained by the included variables. However, the adjusted R-squared of 0.486760 indicates that after accounting for the number of predictors, the model's explanatory power decreases. This suggests that while the model captures a significant portion of the variation, some of the variables may not be particularly influential in explaining AWAGE, and further refinement could improve the model's explanatory strength.

Key Variable Estimates

AWAGE Lagged Terms AWAGE (-1) and AWAGE(-2): The first lag, AWAGE(-1), has a negative coefficient of -0.541506 with a t-statistic of -2.00757, indicating a statistically significant negative relationship with current AWAGE at the 5% significance level. In contrast, the second

lag, AWAGE (-2), has a coefficient of -0.151901 with a t-statistic of -0.55416, which is not statistically significant, suggesting a minimal or inconsistent impact of past AWAGE on current AWAGE. Foreign Direct Investment (FDI): The coefficient of 659.2419 with a t-statistic of 1.94986 is statistically significant, indicating that FDI has a positive impact on AWAGE. Specifically, an increase in FDI is associated with a 659.2419 unit increase in AWAGE, holding other factors constant. This suggests that FDI plays an important role in shaping AWAGE. GDP per Capita (GDPC): The coefficient of 0.001939 with a t-statistic of 0.11899 indicates that GDPC does not have a significant impact on AWAGE in this model, suggesting that GDPC alone may not explain changes in AWAGE. GDP Growth Rate (GDPGR): The coefficient of 28.06268 with a t-statistic of 0.14427 suggests that GDPGR does not significantly affect AWAGE, which could indicate that the effect of GDP growth is not immediate or is overshadowed by other factors. Inflation (INFL): The coefficient of -134.3671 with a t-statistic of -0.67440 suggests that inflation has no statistically significant impact on AWAGE in this model. Minimum Wage (MWAGE): The positive coefficient of 0.752560 with a t-statistic of 1.33502 indicates a weak positive relationship between MWAGE and AWAGE, but this effect is not statistically significant at conventional levels. Price Level Ratio (PLR): The coefficient of -13529.52 with a t-statistic of -0.70674 suggests that the PLR does not significantly influence AWAGE in this model. Remittances (REMIT): The coefficient of -2164.033 with a t-statistic of -2.52369 is statistically significant at the 5% level, indicating a significant negative relationship between REMIT and AWAGE. This suggests that an increase in remittances may lead to a reduction in AWAGE, which could reflect substitution effects or a redistribution of income. Trade Openness (TRADEOPEN): The coefficient of -127.7480 with a t-statistic of -1.45661 indicates a weak negative relationship between TRADEOPEN and AWAGE, but this effect is not statistically significant. Unemployment (UNEMP): The coefficient of -197.4628 with a t-statistic of -1.75885 suggests a negative relationship between UNEMP and AWAGE, but the effect is only marginally significant at the 10% level. The F-statistic of 2.724374 and the log likelihood of -181.3280 suggest that the model is statistically significant, but the explanatory power could be further improved. The relatively high sum of squared residuals (38879659) and standard error of the equation (2078.452) indicate that there is still unexplained variation in the dependent variable, AWAGE. The results suggest that FDI and Remittances (REMIT) have statistically significant effects on AWAGE, with FDI positively influencing AWAGE and REMIT negatively affecting it. However, other variables such as GDPC, GDPGR, Inflation, and PLR do not show significant relationships with AWAGE in this model. While the model explains a significant portion of the variation in AWAGE, further refinement may be needed, including potential model adjustments or the inclusion of additional variables. Policymakers should consider the impact of FDI and Remittances on AWAGE, while further research may be required to explore additional factors influencing wages.

Granger casualty test

To examine the direction of causality among the variables, we perform Granger causality tests (Diks, 2006). These tests assess whether the past values of one time series provide useful information for forecasting another, offering insights into the predictive relationships between variables.

Figure 4: Pairwise Granger Causality Tests.

Pairwise Granger Causality Tests			
Date: 01/16/25 Time: 23:29			
Sample: 1 23			
Lags: 2			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
FDI does not Granger Cause AWAGE	21	0.56464	0.5795
AWAGE does not Granger Cause FDI		0.03044	0.9701
GDPC does not Granger Cause AWAGE	21	1.81510	0.1948
AWAGE does not Granger Cause GDPC		1.68043	0.2176
GDPGR does not Granger Cause AWAGE	21	0.98850	0.3938
AWAGE does not Granger Cause GDPGR		0.26428	0.7710
INFL does not Granger Cause AWAGE	21	0.09780	0.9074
AWAGE does not Granger Cause INFL		0.19192	0.8272
MWAGE does not Granger Cause AWAGE	21	1.04675	0.3739
AWAGE does not Granger Cause MWAGE		3.17124	0.0692
PLR does not Granger Cause AWAGE	21	0.49005	0.6215
AWAGE does not Granger Cause PLR		1.61181	0.2303
REMIT does not Granger Cause AWAGE	21	1.21595	0.3224
AWAGE does not Granger Cause REMIT		0.11275	0.8941
RESID does not Granger Cause AWAGE	21	2.98383	0.0792
AWAGE does not Granger Cause RESID		1.48256	0.2566
TRADEOPEN does not Granger Cause AWAGE	21	3.05407	0.0753
AWAGE does not Granger Cause TRADEOPEN		0.01131	0.9888
UNEMP does not Granger Cause AWAGE	21	0.09886	0.9064
AWAGE does not Granger Cause UNEMP		0.01086	0.9892
GDPC does not Granger Cause FDI	21	0.12543	0.8830
FDI does not Granger Cause GDPC		0.86105	0.4414
GDPGR does not Granger Cause FDI	21	0.64273	0.5389
FDI does not Granger Cause GDPGR		0.28973	0.7523
INFL does not Granger Cause FDI	21	0.94142	0.4106
FDI does not Granger Cause INFL		1.01583	0.3843
MWAGE does not Granger Cause FDI	21	0.62154	0.5496
FDI does not Granger Cause MWAGE		0.03282	0.9678
PLR does not Granger Cause FDI	21	0.64663	0.5370
FDI does not Granger Cause PLR		1.42045	0.2705
REMIT does not Granger Cause FDI	21	1.38619	0.2785
FDI does not Granger Cause REMIT		3.65834	0.0492
RESID does not Granger Cause FDI	21	0.18015	0.8368
FDI does not Granger Cause RESID		1.17440	0.3343
TRADEOPEN does not Granger Cause FDI	21	0.31932	0.7312
FDI does not Granger Cause TRADEOPEN		0.39895	0.6775
UNEMP does not Granger Cause FDI	21	0.12586	0.8826
FDI does not Granger Cause UNEMP		1.68668	0.2164
GDPGR does not Granger Cause GDPC	21	3.80458	0.0445
GDPC does not Granger Cause GDPGR		2.47697	0.1156
INFL does not Granger Cause GDPC	21	0.80455	0.4646
GDPC does not Granger Cause INFL		0.24876	0.7827
MWAGE does not Granger Cause GDPC	21	6.84289	0.0071

GDPC does not Granger Cause MWAGE		2.58552	0.1064
PLR does not Granger Cause GDPC	21	0.04732	0.9539
GDPC does not Granger Cause PLR		3.93552	0.0407
REMIT does not Granger Cause GDPC	21	1.57921	0.2366
GDPC does not Granger Cause REMIT		0.28324	0.7570
RESID does not Granger Cause GDPC	21	1.54062	0.2444
GDPC does not Granger Cause RESID		2.14302	0.1498
TRADEOPEN does not Granger Cause GDPC	21	4.08432	0.0369
GDPC does not Granger Cause TRADEOPEN		2.36849	0.1256
UNEMP does not Granger Cause GDPC	21	0.87899	0.4343
GDPC does not Granger Cause UNEMP		0.68389	0.5188
INFL does not Granger Cause GDPGR	21	0.25089	0.7811
GDPGR does not Granger Cause INFL		6.38066	0.0092
MWAGE does not Granger Cause GDPGR	21	2.15436	0.1484
GDPGR does not Granger Cause MWAGE		0.83750	0.4509
PLR does not Granger Cause GDPGR	21	1.42150	0.2702
GDPGR does not Granger Cause PLR		2.10932	0.1538
REMIT does not Granger Cause GDPGR	21	0.39613	0.6793
GDPGR does not Granger Cause REMIT		0.05490	0.9468
RESID does not Granger Cause GDPGR	21	1.07831	0.3636
GDPGR does not Granger Cause RESID		0.61274	0.5541
TRADEOPEN does not Granger Cause GDPGR	21	0.78811	0.4716
GDPGR does not Granger Cause TRADEOPEN		0.87849	0.4345
UNEMP does not Granger Cause GDPGR	21	0.53566	0.5954
GDPGR does not Granger Cause UNEMP		0.13773	0.8724
MWAGE does not Granger Cause INFL	21	1.43221	0.2678
INFL does not Granger Cause MWAGE		1.61022	0.2306
PLR does not Granger Cause INFL	21	0.05063	0.9508
INFL does not Granger Cause PLR		0.09393	0.9108
REMIT does not Granger Cause INFL	21	6.33445	0.0094
INFL does not Granger Cause REMIT		0.56957	0.5768
RESID does not Granger Cause INFL	21	0.18599	0.8321
INFL does not Granger Cause RESID		0.19356	0.8259
TRADEOPEN does not Granger Cause INFL	21	2.80512	0.0903
INFL does not Granger Cause TRADEOPEN		0.18449	0.8333
UNEMP does not Granger Cause INFL	21	0.08763	0.9165
INFL does not Granger Cause UNEMP		0.68621	0.5177
PLR does not Granger Cause MWAGE	21	2.89388	0.0846
MWAGE does not Granger Cause PLR		0.76086	0.4834
REMIT does not Granger Cause MWAGE	21	0.38917	0.6839
MWAGE does not Granger Cause REMIT		0.14499	0.8662
RESID does not Granger Cause MWAGE	21	4.53471	0.0275
MWAGE does not Granger Cause RESID		1.47753	0.2577
TRADEOPEN does not Granger Cause MWAGE	21	1.65259	0.2226
MWAGE does not Granger Cause TRADEOPEN		0.67002	0.5255
UNEMP does not Granger Cause MWAGE	21	0.60624	0.5575
MWAGE does not Granger Cause UNEMP		0.07420	0.9288
REMIT does not Granger Cause PLR	21	6.28087	0.0097
PLR does not Granger Cause REMIT		3.70174	0.0477
RESID does not Granger Cause PLR	21	0.55041	0.5873

PLR does not Granger Cause RESID		0.55963	0.5822
TRADEOPEN does not Granger Cause PLR	21	0.94920	0.4078
PLR does not Granger Cause TRADEOPEN		1.85820	0.1881
UNEMP does not Granger Cause PLR	21	0.16285	0.8511
PLR does not Granger Cause UNEMP		0.08753	0.9166
RESID does not Granger Cause REMIT	21	0.35924	0.7037
REMIT does not Granger Cause RESID		0.12251	0.8855
TRADEOPEN does not Granger Cause REMIT	21	0.05819	0.9437
REMIT does not Granger Cause TRADEOPEN		0.68776	0.5170
UNEMP does not Granger Cause REMIT	21	2.34700	0.1277
REMIT does not Granger Cause UNEMP		10.0636	0.0015
TRADEOPEN does not Granger Cause RESID	21	1.15271	0.3407
RESID does not Granger Cause TRADEOPEN		1.60902	0.2308
UNEMP does not Granger Cause RESID	21	0.76367	0.4822
RESID does not Granger Cause UNEMP		0.87948	0.4341
UNEMP does not Granger Cause TRADEOPEN	21	0.22600	0.8002
TRADEOPEN does not Granger Cause UNEMP		0.62908	0.5458

Source: Data processed from World Bank Database (WB Database), using EViews 13 (January 2025).

This study employs Granger causality tests to explore the dynamic relationships among key economic variables and average wage (AWAGE) in Albania. By examining the predictive power of one variable over another, we aim to identify significant causal links that can inform policymakers and researchers. A two-lag Vector Autoregression (VAR) model was employed to estimate the Granger causality relationships among the following variables: GDP growth rate (GDPGR), unemployment rate (UNEMP), minimum wage (MWAGE), inflation rate (INFL), price level ratio (PLR), trade openness (TRADEOPEN), foreign direct investment (FDI), remittances (REMIT), and GDP per capita (GDPC), with a focus on their relationship with AWAGE. The results of the Granger causality tests reveal limited evidence of direct causal relationships with AWAGE: **FDI and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between FDI and AWAGE. Neither FDI significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict FDI. This suggests that these two variables do not have a direct causal relationship in the context of this model of the Albanian economy. **GDPC and Average Wage (AWAGE):** Similarly, GDPC does not Granger cause AWAGE, and vice versa. This implies that changes in GDP per capita do not have a significant predictive impact on average wage, and average wage does not predict GDP per capita. **GDPGR and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between GDPGR and AWAGE. Neither GDPGR significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict GDPGR. **INFL and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between INFL and AWAGE. Neither INFL significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict INFL. **MWAGE and Average Wage (AWAGE):** There is weak evidence of AWAGE Granger-causing MWAGE (p=0.0692), significant at the 10% level. However, there is no significant evidence of MWAGE Granger-causing AWAGE. **PLR and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between PLR and AWAGE. Neither PLR significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict PLR. **REMIT and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between REMIT and AWAGE. Neither REMIT significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict REMIT. **TRADEOPEN and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between TRADEOPEN and AWAGE. Neither TRADEOPEN significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict TRADEOPEN. **UNEMP and Average Wage (AWAGE):** There is no significant Granger causality detected between UNEMP and AWAGE. Neither UNEMP significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict UNEMP. **Other**

Relationships (Not Directly Related to AWAGE): Several other statistically significant relationships were found between the independent variables: REMIT Granger-causes PLR. PLR Granger-causes REMIT. GDPGR Granger-causes INFL. MWAGE Granger-causes GDPC. TRADEOPEN Granger-causes GDPC. UNEMP Granger-causes REMIT. The findings of this **study have important policy implications:** This study employs Granger causality tests to explore the dynamic relationships among key economic variables and average wage (AWAGE) in Albania. By examining the predictive power of one variable over another, we aim to identify significant causal links that can inform policymakers and researchers. A two-lag Vector Autoregression (VAR) model was employed to estimate the Granger causality relationships among the following variables: GDP growth rate (GDPGR), unemployment rate (UNEMP), minimum wage (MWAGE), inflation rate (INFL), price level ratio (PLR), trade openness (TRADEOPEN), foreign direct investment (FDI), remittances (REMIT), and GDP per capita (GDPC), with a focus on their relationship with AWAGE. The results of the Granger causality tests reveal limited evidence of direct causal relationships with AWAGE: FDI and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between FDI and AWAGE. Neither FDI significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict FDI. This suggests that these two variables do not have a direct causal relationship in the context of this model of the Albanian economy. GDPC and Average Wage (AWAGE): Similarly, GDPC does not Granger cause AWAGE, and vice versa. This implies that changes in GDP per capita do not have a significant predictive impact on average wage, and average wage does not predict GDP per capita. GDPGR and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between GDPGR and AWAGE. Neither GDPGR significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict GDPGR. INFL and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between INFL and AWAGE. Neither INFL significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict INFL. MWAGE and Average Wage (AWAGE): There is weak evidence of AWAGE Granger-causing MWAGE ($p=0.0692$), significant at the 10% level. However, there is no significant evidence of MWAGE Granger-causing AWAGE. PLR and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between PLR and AWAGE. Neither PLR significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict PLR.REMIT and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between REMIT and AWAGE. Neither REMIT significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict REMIT. TRADEOPEN and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between TRADEOPEN and AWAGE. Neither TRADEOPEN significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict TRADEOPEN. UNEMP and Average Wage (AWAGE): There is no significant Granger causality detected between UNEMP and AWAGE. Neither UNEMP significantly predicts AWAGE, nor does AWAGE predict UNEMP. Other Relationships (Not Directly Related to AWAGE): Several other statistically significant relationships were found between the independent variables: REMIT Granger-causes PLR. PLR Granger-causes REMIT. GDPGR Granger-causes INFL. MWAGE Granger-causes GDPC. TRADEOPEN Granger-causes GDPC. UNEMP Granger-causes REMIT. The findings of this study have important policy implications: The lack of strong Granger causality between the analyzed macroeconomic variables and average wage (AWAGE) suggests that other factors, not included in this model, may play a more significant role in shaping wage patterns in Albania. While the weak evidence of AWAGE Granger causing MWAGE warrants further investigation, the primary finding is the absence of strong predictive relationships in either direction. The significant relationships found between the other macroeconomic variables (e.g., REMIT and PLR, GDPGR and INFL) may have indirect implications for wage dynamics and should be considered by policymakers. For instance, policies aimed at managing inflation could indirectly influence remittances, which in turn affect the price level ratio. Similarly, policies affecting unemployment could have implications for remittance flows. While the Granger causality tests provide valuable insights into the relationships among key economic variables, it is important to note that they do not definitively establish causal links. Further research using structural econometric models could explore the underlying mechanisms driving these

relationships more deeply. Additionally, the impact of other factors, such as demographic changes, technological advancements, labor market regulations, and global economic shocks, should be explored to develop a more comprehensive understanding of the dynamics at play in the Albanian economy.

Conclusions

This study investigated the macroeconomic determinants of average wage (AWAGE) in Albania from 1999 to 2023, employing both Least Squares and Vector Autoregression (VAR) methodologies. The analysis examined the influence of foreign direct investment (FDI), GDP per capita (GDPC), GDP growth rate (GDPGR), inflation (INFL), minimum wage (MWAGE), price level ratio (PLR), remittances (REMIT), trade openness (TRADEOPEN), and unemployment (UNEMP) on AWAGE.

The Least Squares regression revealed a statistically significant positive relationship between FDI and AWAGE, suggesting that increased foreign investment is associated with higher average wages. However, the overall fit of the OLS model was moderate, and other variables did not exhibit statistically significant effects.

The VAR analysis provided insights into the dynamic relationships between AWAGE and the macroeconomic variables. The results indicated a statistically significant negative relationship between remittances (REMIT) and AWAGE, suggesting that higher remittances may exert downward pressure on average wages, possibly through labor market effects. FDI was found to have a marginally significant positive impact on AWAGE, while unemployment (UNEMP) showed a marginally significant negative impact. Other variables (GDPC, GDPGR, INFL, MWAGE, PLR, and TRADEOPEN) did not have statistically significant effects within the VAR framework.

Crucially, Granger causality tests performed within the VAR framework revealed limited evidence of direct causal relationships between the analyzed macroeconomic variables and AWAGE. While there was weak evidence that AWAGE Granger-causes MWAGE, none of the other variables demonstrated a statistically significant predictive relationship with AWAGE. This important finding suggests that the selected macroeconomic variables, as modeled in this study, do not have strong predictive power for average wages in the Granger sense. This does not preclude the existence of contemporaneous relationships or the influence of other unobserved factors. The analysis also revealed several significant Granger causal relationships between other macroeconomic variables, such as between remittances and the price level ratio, GDP growth and inflation, minimum wage and GDP per capita, trade openness and GDP per capita, and unemployment and remittances.

These findings have several policy implications. The positive association between FDI and AWAGE, found in both the OLS and VAR analyses (albeit marginally significant in the VAR), underscores the importance of policies that attract and promote foreign investment in Albania. The negative relationship between remittances and AWAGE, while complex and requiring further investigation, suggests that policies aimed at diversifying the economy and creating domestic employment opportunities could be beneficial for wage growth. The lack of strong Granger causality between the analyzed variables and AWAGE suggests that other factors, such as labor market institutions, skills development, technological advancements, and structural reforms, may play a more significant role in determining wage dynamics in Albania. Future research should explore these additional factors and employ structural econometric models to better understand the underlying mechanisms driving wage determination. Further investigation into the weak Granger causality between AWAGE and MWAGE is also warranted. Additionally, expanding the scope of the analysis to include other relevant variables and considering different econometric techniques could provide a more comprehensive understanding of wage dynamics in the Albanian economy. While this study provides valuable insights, the lack of strong Granger causality with AWAGE highlights the need for further research to fully understand the complex factors influencing wage formation in Albania.

References

Borensztein, E. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? Journal of International Economics, 115-135.

Daron Acemoglu, S. J. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. American Economic Review, 1369–1401.

Diks, C. (2006). A new statistic and practical guidelines for nonparametric Granger causality testing. Journal of Economic Dynamics and Control, 1647-1669.

Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. Journal of Monetary Economics, 485-512.

Hanson, R. C. (1996). Globalization, Outsourcing, and Wage Inequality. National Bureau of Economic Research.

Krueger, C. &. (1995). Minimum wages: employment and welfare effects, or why Card and Krueger were wrong. Australian Bulletin of Labour, 163-183.

Kuznets, S. (1955). Capital Formation and Economic Growth. In S. Kuznets, Capital Formation and Economic Growth. Publisher: Princeton University Press.

Lütkepohl, H. (30 Jul 2013). Chapter 6: Vector autoregressive models. In Handbook of Research Methods and Applications in Empirical Macroeconomics (pp. 139–164). https://doi.org/10.4337/9780857931023.00012.

Mushtaq, R. (2011). Augmented Dickey Fuller Test. Tomorrow´s Research Today.

Oswald, B. &. (1994). The Wage Curve. MIT Press, 1994 - 481 pages.

Pozo, A.-D. &. (2006). Remittances as insurance: evidence from Mexican immigrants. Journal of Population Economics, 227–254.

Ramin Cooper Maysami. (2000). A vector error correction model of the Singapore stock market. International Review of Economics & Finance, 79-96.

Rogoff, K. (1996). The Purchasing Power Parity Puzzle. journal of Economic Literature, 647-668.

Wood, A. (1995). How Trade Hurt Unskilled Workers. Journal of Economic Perspectives, 57–80.

WorldBankGroup. (2025, January 2). worldbank.org. Retrieved from WorldBankGroup.: databank.worldbank.org/source/world-development-indicators

Xu, M. (2016). FDI effects on the labor market of host countries. FEDERAL RESERVE BANK OF SAN FRANCISCO, 2016-2025.

THE IMPORTANCE OF HEALTH LITERACY FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY

BİREYDEN TOPLUMA SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ ÖNEMİ

Semih Hakkı ÖZ
Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Department of Public Relations and Promotion, Ankara, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5634-5102

ABSTRACT

Health literacy is a broad concept that encompasses individuals' abilities to access, understand, and utilize health-related information. This study aims to investigate the individual and social impacts of health literacy levels in Türkiye. At the core of the research lies the examination of how individuals' competencies in making informed health decisions influence social health outcomes. The study highlights the critical role of improving health literacy plays in reducing health inequalities within the society. In this context, in-depth interviews were conducted with individuals from different socioeconomic backgrounds in Türkiye, using qualitative research methods. Zarcadoolas' classification of health literacy served as the foundation for these interviews, evaluating participants' basic, scientific, civic, and cultural literacy levels.

The research findings indicate that income and education levels directly affect health literacy. Accordingly, individuals with higher income and education levels were found to be more successful in accessing and properly utilizing health-related information, whereas those with lower income and education levels faces greater difficulties in accessing healthcare services and making health-related decisions.

The results demonstrate that health literacy is a significant factor in improving the overall health standards of society. Enhancing individuals' competence in assuming responsibility for their health might elevate public health awareness and facilitate more efficient use of healthcare services. In this regard, supporting health literacy through early education and raising societal awareness are of utmost importance. Ultimately, increasing health literacy might not only strengthen individual responsibility for health but also contribute to the reducing inequalities within the healthcare system.

Key Words: Health Literacy, Health Communication, Health Literacy Awareness, Public Health Awareness

ÖZET

Sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlık bilgisine erişimi, bu bilgiyi anlama ve kullanma yeteneklerini kapsayan geniş bir kavramdır. Bu çalışma, Türkiye'deki sağlık okuryazarlığı seviyelerinin bireysel ve toplumsal etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temelinde, bireylerin sağlık konusunda bilinçli kararlar alabilme yetkinliklerinin toplumsal sağlık sonuçları üzerindeki etkisi bulunmaktadır.

Araştırma, sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinin, toplumda sağlık eşitsizliklerini azaltmada oynayacağı kritik rolü vurgulamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'deki farklı sosyoekonomik düzeylerdeki bireylerle nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde Zarcadoolas'ın sağlık okuryazarlığına ilişkin sınıflandırması temel alınmış ve katılımcıların temel, bilimsel, yurttaşlık ve kültürel okuryazarlık düzeyleri değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, gelir ve eğitim seviyesinin sağlık okuryazarlığını doğrudan etkilediğini ortaya koymuştur. Buna göre; yüksek gelir ve eğitim seviyesine sahip bireylerin sağlıkla ilgili bilgilere erişim ve bu bilgileri doğru şekilde kullanma konusunda daha başarılı oldukları, buna karşın düşük gelir ve eğitim seviyesindekilerin sağlık hizmetlerine erişim ve karar alma süreçlerinde daha fazla zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar, sağlık okuryazarlığının toplumun genel sağlık düzeyini iyileştirmede önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Bireylerin sağlık sorumluluğunu üstlenme yetkinliklerini artırmak, toplumun sağlık bilinç düzeyini yükseltecek ve sağlık hizmetlerinin daha etkin kullanımını sağlayacaktır. Bu doğrultuda, sağlık okuryazarlığının erken yaşlarda eğitimle desteklenmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, sağ

THE IMPORTANCE OF STATISTICAL METHODS IN MODERN LINGUISTICS

Nargiz ALAKBAROVA
The Institute of Linguistics named after Nasimi, Azerbaijan National Academy of Science, Baku, Azerbaijan
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0002-1932-7524

ABSTRACT

Introduction and Purpose: Statistical methods have become an essential component of modern linguistics, revolutionizing how researchers analyze, interpret, and predict linguistic phenomena. These methods enable linguists to quantify patterns, test hypotheses, and draw generalizations from large-scale language data. The purpose of this article is to explore the significance of statistical approaches in contemporary linguistic research, emphasizing their role in quantitative analysis, hypothesis testing, and predictive modeling.

Methods: The study examines the application of advanced statistical techniques in linguistics, focusing on developments in computational tools and software. Methods such as machine learning algorithms and Bayesian statistics have facilitated the analysis of extensive language datasets, particularly in corpus linguistics and natural language processing (NLP). The article also draws on the work of prominent linguists—Noam Chomsky, William Labov, and Steven Pinker—who have applied statistical models to syntax, sociolinguistics, and psycholinguistics, respectively.

Results: The application of statistical methods in linguistic research has led to significant advancements, including improved accuracy in linguistic analysis and the ability to study large and diverse datasets. For example, Labov's statistical models have provided new insights into sociolinguistic variation, while Pinker's work has demonstrated the effectiveness of statistical approaches in understanding cognitive processing and language acquisition.

Conclusion: Statistical methods have significantly advanced linguistic research by enhancing precision, broadening the scope of study, and fostering interdisciplinary collaboration. As these methods continue to evolve, they are expected to further deepen our understanding of human language and remain indispensable tools in linguistic exploration.

Keywords: Statistical methods, quantitative analysis, hypothesis testing, predictive modeling, computational linguistics, corpus linguistics, natural language processing (NLP)

РЕЗЮМЕ

Введение и цель: Статистические методы стали неотъемлемой частью современной лингвистики, революционизировав подходы к анализу, интерпретации и прогнозированию лингвистических явлений. Эти методы позволяют лингвистам количественно оценивать закономерности, проверять гипотезы и делать обобщения на основе масштабных языковых данных. Цель данной статьи — исследовать значение статистических подходов в современной лингвистической науке, акцентируя внимание на их роли в количественном анализе, проверке гипотез и моделировании.

Методы: В исследовании рассматривается применение передовых статистических методов в лингвистике, с упором на развитие вычислительных инструментов и программного обеспечения. Такие методы, как алгоритмы машинного обучения и байесовская статистика, упростили анализ больших языковых массивов данных, особенно

в корпусной лингвистике и обработке естественного языка (NLP). В статье также обсуждаются работы известных лингвистов — Ноама Хомского, Уильяма Лабова и Стивена Пинкера, которые применяли статистические модели в синтаксисе, социолингвистике и психолингвистике соответственно.

Результаты: Применение статистических методов в лингвистике привело к значительным достижениям, включая повышение точности лингвистического анализа и возможность изучения больших и разнообразных массивов данных. Например, статистические модели Лабова предоставили новые знания о социолингвистической вариации, а работы Пинкера продемонстрировали эффективность статистических подходов в понимании когнитивных процессов и усвоения языка.
Заключение: Статистические методы значительно продвинули лингвистические исследования, повышая их точность, расширяя область изучения и способствуя междисциплинарному сотрудничеству. По мере дальнейшего развития этих методов ожидается, что они будут еще больше углублять наше понимание человеческого языка и оставаться незаменимыми инструментами в лингвистических исследованиях.
Ключевые слова: статистические методы, количественный анализ, проверка гипотез, прогнозное моделирование, вычислительная лингвистика, корпусная лингвистика, обработка естественного языка (NLP).

The Importance of Statistical Methods in Modern Linguistics

Linguistics, the scientific study of language, has undergone a remarkable transformation over the past century. Among the most influential developments has been the incorporation of statistical methods into linguistic research. These methods allow linguists to analyze patterns, test hypotheses, and make generalizations about languages based on empirical data. This article explores the critical role statistical methods play in modern linguistics and how they have advanced over time, drawing on the work of well-known linguists to illustrate their significance. The role of statistical methods in linguistics is crucial as it allows researchers to systematically analyze language data, test linguistic hypotheses, and predict linguistic phenomena, making it a foundational aspect of modern linguistic research.

1. **Quantitative Analysis of Language Data**. Language, at its core, is a complex and dynamic system. Statistical methods provide linguists with tools to quantify linguistic phenomena, making it easier to identify patterns and relationships. For example, phonologists use statistical analyses to study phoneme frequency, while syntacticians analyze word order patterns across languages (Biber et al., 1998). Additionally, these techniques are essential for lexicographers who quantify word frequencies in corpus studies to inform dictionary entries. Researchers also use clustering algorithms to identify dialectal differences or similarities based on linguistic variables. Statistical visualization tools, such as scatterplots and heatmaps, allow linguists to interpret language data more effectively. Furthermore, this analysis aids in understanding sociolinguistic patterns, such as the variation of speech based on social contexts. By creating a systematic framework for analysis, statistical methods help linguists move beyond descriptive observations to empirically validated conclusions.

2. **Hypothesis Testing**. Statistical techniques enable linguists to test hypotheses about language acquisition, usage, and change. For instance, studies have examined the decline in certain syntactic constructions or the patterns of borrowing vocabulary among bilingual speakers using statistical models (Labov, 1994). Hypothesis testing is also vital in psycholinguistics, where researchers examine language processing using experimental data. Techniques like ANOVA (Analysis of Variance) help evaluate whether observed differences in language use are statistically significant. Experimental studies on second language acquisition often rely on statistical hypothesis testing to determine the effectiveness of teaching methods. Corpus-based

studies also use hypothesis testing to identify whether linguistic features co-occur more often than expected by chance. These methods provide the foundation for empirical claims, ensuring linguistic theories are robust and reproducible. Importantly, hypothesis testing allows for the refinement of theories as new data is analyzed, fostering the iterative nature of scientific discovery.

Predictive Modeling. Statistical methods also support predictive modeling, which is crucial in areas such as computational linguistics and natural language processing (NLP). These models predict outcomes such as word embeddings in translation or the likelihood of syntactic errors in machine-generated text (Jurafsky & Martin, 2023). Predictive modeling is instrumental in speech recognition systems, where algorithms anticipate phonetic variations in real-time. Machine learning models, like recurrent neural networks, predict sentence structures and meanings based on previous input. Predictive tools are also used in sociolinguistics to anticipate how language change might progress across communities over time. In historical linguistics, predictive models help reconstruct proto-languages by estimating likely word forms. Moreover, such models are central to applications like grammar-checking software, which identifies and corrects language errors. Predictive modeling demonstrates the dynamic interplay between linguistic theory and real-world applications, showing how theoretical insights can be used to address practical challenges.

The methods available to linguists today are far more sophisticated than those in earlier eras. Improvements in computational power and software development have significantly expanded the scope of linguistic analysis.

Big Data and Corpus Linguistics

Modern corpus linguistics relies heavily on statistical methods to analyze massive datasets of language use, often referred to as “big data.” Pioneering linguists like Douglas Biber have developed statistical approaches to study register variation, showing how language use differs across contexts (Biber, 1988). With advancements in technology, linguists can now process terabytes of textual data to identify trends in language change and usage. For instance, Google’s Ngram Viewer allows researchers to explore how words and phrases have evolved over centuries. Statistical techniques like collocation analysis reveal patterns of word associations, providing insights into idiomatic expressions and phraseology. Machine learning algorithms enhance corpus linguistics by automating tasks such as tagging parts of speech and parsing syntactic structures. In addition, statistical corpus methods facilitate cross-linguistic comparisons, enabling researchers to study universals and variations across languages. These advancements empower linguists to investigate not only linguistic phenomena but also cultural and historical contexts reflected in language data.

Machine Learning Algorithms

The integration of machine learning into linguistics has revolutionized areas like speech recognition and syntactic parsing. Algorithms now analyze language data more accurately and efficiently, creating new possibilities for linguistic research (Goldberg, 2017). Neural networks, such as transformers used in models like GPT and BERT, have significantly improved machine translation and semantic analysis. These algorithms can identify subtle patterns in language data that were previously undetectable, such as contextual word meanings in ambiguous sentences. Machine learning is also pivotal in creating conversational AI, where systems adapt to user input in real-time. Moreover, unsupervised learning techniques allow for the discovery of language patterns without pre-labeled data, broadening the scope of linguistic analysis. Linguists also use machine learning for diachronic studies, tracking how languages evolve over time. By incorporating these advanced algorithms, linguistics can address complex questions that require analyzing vast and nuanced datasets.

Bayesian Statistics

Bayesian methods, which allow researchers to update probabilities as new evidence becomes

available, have become increasingly popular in linguistic studies. These methods are especially useful in modeling how language learners process ambiguous input (Griffiths et al., 2008). Bayesian inference is widely applied in psycholinguistics, particularly in studies of probabilistic reasoning during sentence comprehension. For example, Bayesian models help explain how listeners infer intended meanings from incomplete or noisy speech. In computational linguistics, Bayesian techniques enhance models for word segmentation and syntactic parsing. These methods also play a role in sociolinguistics, where they quantify the influence of social factors on language variation. Furthermore, Bayesian networks provide a framework for integrating linguistic, cognitive, and social variables into comprehensive analyses. By emphasizing flexibility and adaptability, Bayesian approaches ensure linguistic models can evolve alongside new data and theoretical developments.

The application of statistical methods in linguistics is not only theoretical but has also been deeply integrated into the work of leading linguists, whose research has shaped the field in profound ways. Below are examples of how prominent linguists have employed statistical techniques to advance our understanding of language.

While Chomsky's early work focused on theoretical syntax, later developments in transformational grammar have incorporated statistical analyses. For example, statistical parsing has been used to evaluate the frequency of syntactic structures predicted by his theories (Chomsky, 1965). Computational tools inspired by Chomsky's theories, such as probabilistic context-free grammars, analyze how likely certain syntactic patterns are in different languages. These methods have bridged the gap between Chomsky's generative grammar and empirical language data. Quantitative analyses have also validated some of Chomsky's theoretical constructs, such as deep structure representations. Additionally, researchers have used statistical models to test the universality of Chomsky's claims, such as the presence of recursion in all languages. This integration of statistical methods with Chomsky's work highlights the dynamic interplay between linguistic theory and empirical validation.

William Labov is renowned for his groundbreaking work in sociolinguistics, much of which relies on statistical methods. His studies on language variation and change (e.g., how socioeconomic factors influence dialects) use statistical models to analyze linguistic patterns in urban environments (Labov, 1972). For example, Labov's pioneering work in New York City examined the correlation between social class and the pronunciation of /r/. Statistical techniques have also helped Labov identify language changes in progress, such as vowel shifts in American English. His research highlights how quantitative analysis can uncover systematic patterns in what might otherwise seem like random linguistic variation. Additionally, Labov's methods have influenced studies on language attitudes, revealing how perceptions of linguistic features vary across social groups. His work demonstrates the importance of combining statistical rigor with qualitative insights in sociolinguistic research.

Steven Pinker has applied statistical methods to understand language acquisition and cognitive processing. His research often combines experimental data with statistical modeling to draw conclusions about how the human mind processes language (Pinker, 1994). For instance, Pinker's studies on verb irregularities used statistical analyses to explain patterns of language learning in children. His work has also explored probabilistic reasoning in language processing, such as how speakers predict word meanings based on context. Pinker has used statistical techniques to investigate the neural basis of language, linking cognitive processes to linguistic behavior. Additionally, his research on language evolution incorporates statistical modeling to track how languages develop over time. Pinker's contributions illustrate how statistical methods can provide insights into both the cognitive and evolutionary dimensions of language.

How Statistical Methods Have Improved Linguistics

The application of advanced statistical methods has led to several key improvements in linguistic

research:
Increased Accuracy: Statistical techniques have improved the precision of linguistic analyses, reducing the likelihood of human error.
Broader Scope: Modern methods allow linguists to analyze larger datasets and study linguistic phenomena across multiple languages.
Interdisciplinary Collaboration: Statistical methods have facilitated collaboration between linguists, computer scientists, and psychologists, leading to breakthroughs in areas such as NLP and cognitive science.
Statistical methods have become indispensable tools in modern linguistics. By enabling researchers to analyze language quantitatively, test hypotheses, and create predictive models, these methods have transformed the field. Advances in computational techniques and interdisciplinary collaboration have only enhanced their utility. The work of linguists like Labov, Chomsky, and Pinker underscores the profound impact statistical methods have on our understanding of language. As these methods continue to evolve, they will undoubtedly open new frontiers in linguistic research, deepening our appreciation of the complexity and beauty of human language.

References

Biber, D. (1988). Variation across Speech and Writing. Cambridge University Press.
Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. Cambridge University Press.
Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press..Goldberg, Y. (2017). Neural Network Methods for Natural Language Processing. Morgan & Claypool Publishers.
Griffiths, T. L., Kemp, C., & Tenenbaum, J. B. (2008). Bayesian models of cognition. Cambridge Handbook of Computational Psychology, 59-100.
Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2023). Speech and Language Processing (3rd ed.). Pearson.Labov, W. (1972). Sociolinguistic Patterns. University of Pennsylvania Press.
Labov, W. (1994). Principles of Linguistic Change, Volume 1: Internal Factors. Wiley-Blackwell.
Pinker, S. (1994). The Language Instinct: How the Mind Creates Language. Harper Perennial.

THE INTERPLAY OF ART AND SCIENCE IN DRIVING SOCIETAL EVOLUTION

Paula COBZARU
Alexandru Ioana Cuza University, Faculty of Economics and Business Administration, Doctoral School of Economics and Business Administration, Department of Economi Informatics, Iasi, Romania

Mihaela CLINCU
lexandru Ioana Cuza University, Faculty of Economics and Business Administration, Doctoral School of Economics and Business Administration, Department of Economics and International Relations, Iasi, Romania

ABSTRACT
Art and science represent the foundational abstractions of human intellect, while culture and technology act as their applications, enabling the dissemination of ideas, raising awareness, and shaping societal evolution. This study aims to explore how these interconnections contribute to human progress and well-being, offering insights into pathways for achieving higher living standards.
Our study is based on a mapping literature review that examines key historical periods—such as the Renaissance, Industrial Revolution, and Digital Age—focusing on the relationships between art, culture, science, and technology. The Constructal Law and Energy Return on Investment (EROI) are used as theoretical frameworks to understand the flow and efficiency dynamics underpinning these developments.
Art and science drive creativity and innovation, while culture and technology facilitate their societal impact. Historical patterns reveal that periods of saturation in cultural and technological advancements spark a renewal of ideas, sustaining a continuous cycle of evolution. This interplay has historically accelerated living standards by fostering innovation and collective awareness.
Achieving faster progress in living standards globally requires addressing disparities in education, access to technology, and cultural exchange. Data-driven approaches are essential for identifying strategies to enhance the integration of these domains, enabling societies to achieve well-being milestones more efficiently.
Keywords: Art; Science; Culture; Technology; Societal Evolution.

THE RELEVANCE OF DEATH ANXIETY IN CLINICAL RESEARCH AND PRACTICE

Andrada-Elena Stan
School of Advanced Studies of the Romanian Academy, Institute of Philosophy and Psychology "Constantin Rădulescu – Motru", Romanian Academy, Romania

Camelia Popa
Institute of Philosophy and Psychology "Constantin Rădulescu – Motru", Romanian Academy, UNATC "I. L. Caragiale" Bucharest

Abstract. Death anxiety has been receiving increased attention from Psychology researchers in the past decades. Death anxiety can be understood as the existential dread that people feel regarding the inevitability of death, which can cause significant impairments in their lives if it is managed maladaptively. Researchers are now considering death anxiety to be a transdiagnostic construct, because it can be considered as the basis of many psychopathologies – for example, specific phobia, social anxiety disorder, obsessive-compulsive disorder, and post-traumatic stress disorder. The research literature shows some long-term negative effects anxiety can have on all psychological domains – cognitive (e.g., memory, attention and executive deficits, changes in brain morphology), emotional (e.g., excessive worrying), behavioural (e.g., excessive weighing, isolating oneself), and psychosomatic (e.g., cardiovascular symptoms). From a social-relational standpoint, death anxiety has significant negative effects on people's everyday functioning – those confronting with it tend to avoid attending (important) family events, they tend to socialise less with their friends, to reduce their physical activity levels and to think excessively about death and about what is going to happen to them and their loved ones after they die. However, the research literature has significant limitations: (i) it consists of old studies, that cannot explain the possible changes that recent global events could have caused in terms of the prevalence and negative effects of death anxiety; (ii) most research studies are focusing on the consequences of anxiety in general, not necessarily death anxiety on its own; (iii) information on the effects of death anxiety in Eastern countries is missing. This presentation aims to highlight the relevance of death anxiety and to explain why more research needs to be focused on gaining a better understanding of its mechanisms.
Keywords: future research, anxiety, death, transdiagnostic, psychopathology.

THE ROLE OF PUBLIC RELATIONS IN SOLVING INTERNAL CRISES IN THE ORGANIZATION

Senior Lecturer Florentina Popa, PhD
Faculty of Communication and International Relations Danubius University of Galati

ABSTRACT

Performance in organizations is also greatly influenced by internal communication and organizational culture, which represents the basic structure in the functioning of an organization. Research has shown, especially after the Covid 19 pandemic, that a large part of Romanian employees want to change their workplace mainly because of problems due to vertical internal communication. The pandemic was a pressure factor that highlighted many other latent crises, such as the important role of trust between management and employees, which is based on the organization's values reflected in behavior. Employees do not feel part of a whole, they want the organization to be a space where there is a safe communication climate for decision-making at any level. The change of generations puts pressure on organizations and causes changes in the approach to internal communication, which is no longer an end in itself, only the transmission of information, most of the time from top to bottom, but becomes a tool through which employees realize that they have a common goal, that they can build together, they can find solutions.

The research starts from the hypothesis that the development of technology and the succession of crises that have also left their mark on organizations cause changes in internal communication and involve much more management and HR departments, together with PR specialists in establishing the communication plan as part of the plan of business. The analysis focuses on the internal communication barriers that appear in Romanian organizations, determined by an insufficient understanding of the role of cultivating trust between management and employees with public relations as a binder. These barriers are tensions that cause internal crises that affect the work performance of employees, and often management does not correctly identify the causes of these crises and does not apply the necessary strategies because they do not understand the importance of organizational learning.

The research methods are qualitative and quantitative and highlight the internal communication barriers identified by employees from several organizations in Romania. The research findings show that there is a need for a change in mindsets because the values of the organization that are displayed on the website and on the walls of the offices are often contradicted by the behaviors of the management, which cultivates mistrust among employees. Without a culture of trust built from the inside, we cannot talk about effective internal communication and learning organizations.

Key words: a brand new internal public, internal communication crises, internal communication barriers, organizational identity, dialogue facilitator, climate of trust in organizations

POLITICAL HEGEMONY'S SEIZURE OF FREEDOM: SUBJECT, DISCOURSE, AND POWER RELATIONS IN THE PROCESS EVOLVING FROM WITTGENSTEIN'S LANGUAGE GAMES TO FOUCAULT'S TRUTH GAMES

SİYASAL HEGEMONYANIN ÖZGÜRLÜĞÜ ZAPTI: WITTGENSTEIN'IN DİL OYUNLARINDAN FOUCAULT'NUN HAKİKAT OYUNLARINA EVRİLEN SÜREÇTE ÖZNE, SÖYLEM VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Dr. Kemal BOZKAYA
Istanbul University, Institute of Social Sciences / Philosophy And R.S. / PhD
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4371-9261

ÖZET
Dil, hem öznenin varoluşunun sınırlarını belirleme meselesinde hem de siyasal iktidarın hakikat rejimini ortaya koyma yönünden önem ihtiva eder. Öyle ki Wittgenstein'dan Foucault'ya giden süreçte özne hem toplumsal hem de siyasal güç tarafından kuşatılır ve onun var olma çabası devamlı surette söz konusu güçlerce tahribata uğratılır. Öznenin özgürlüğüne bilhassa düşünsel olarak pranga vurulması anlamına gelen bu manipülatif ve bireye ideolojik ivme kazandırma eylemleri gerek Wittgenstein'da gerekse Foucault'da dilsel açıdan analiz edildiğinde ortaya salt felsefi ve salt politik biçimde iki düzlem çıkar. Wittgenstein, dilde bir gerçeklik arayışı içindedir. Özellikle geç dönem çalışmalarında geliştirdiği "dil oyunları" kavramıyla dilin öznel kullanım formlarına odaklanan Wittgenstein, gerçekliğin dil yoluyla çeşitlilik arz ettiğini savunur. Bu noktada da yine Foucault'nun dilin arkeolojik, jenealojik ve etik yapısını eleştiren yaklaşımı, Wittgenstein'ın dilin özsel yapısına dair belirlemeleriyle örtüşen bir çerçeve sunar. Öte yandan Foucault, dilin kullanım biçimlerini, özne, iktidar ve söylem bağlamında değerlendirerek, dili bireyler arası ilişkileri yapılandıran bir alan olarak kurgular. Foucault, dilin tarihsel bir süreç içerisinde, metinler, yazarlar ve okurlar arasındaki etkileşimle şekillendiğini vurgulayarak, dilin bilgiye ulaşmada bir güç/iktidar aracı olduğunu ifade eder. Bu minvalde Foucault, dilin kuralları ve bu kuralların belirlediği anlam yapıları üzerinden Wittgenstein'ın dil analizine katkı sunarken, dil ve dünya arasındaki ilişkiyi yeni bir düzen ve hegemonya ilişkisi bağlamında yorumlar. Bu bağlamda, Wittgenstein ve Foucault'nun dil felsefesi yaklaşımları, öznenin tinsel dönüşümünün dil aracılığıyla nasıl şekillendiğini anlamamıza imkân tanır. Dilin bir temsil değil, dünya ile kurulan bir anlam ilişkisi olduğu fikriyle bu iki düşünür, dilin sınırları ve öznelliğin kuruluşu üzerine düşünceye yeni ufuklar açar. Bu bildiri, söylem ve İktidar İlişkileri bağlamında dilin öznellik ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi kurmadaki rolünü Wittgenstein ve Foucault'nun felsefi yaklaşımları üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Dahası bildiri, dilin bireysel ve toplumsal gerçekliği nasıl yapılandırdığını irdeleyerek, dilin sınırlarının aynı zamanda öznelliğin sınırları olup olmadığını sorgulamaktadır. Ayrıca bu çalışma Wittgenstein'ın mantıksal dil arayışı ve dil oyunları kavramları ile Foucault'nun dilin hegemonik yapısına dair çözümlemeleri arasında ilişki kurarak, öznelliğin kuruluşunda dilin işlevine dair karşılaştırmalı bir analizi ortaya koymasından dolayı önem ihtiva eder.
Anahtar Kelimeler: Wittgenstein, Foucault, Dil Oyunları, Hakikat Oyunları, İktidar

ABSTRACT
Language is important both in determining the limits of the subject's existence and in revealing the truth regime of political power. So much so that in the process from Wittgenstein to Foucault,

the subject is surrounded by both social and political power, and its endeavour to exist is constantly destroyed by these powers. When these manipulative and ideological acceleration of the individual, which means that the subject's freedom is shackled, especially intellectually, is analysed linguistically in both Wittgenstein and Foucault, two planes emerge: purely philosophical and purely political. Wittgenstein is in search of a reality in language. Focusing on the subjective forms of language use with the concept of 'language games' developed especially in his late works, Wittgenstein argues that reality varies through language. At this point, Foucault's approach, which criticises the archaeological, genealogical and ethical structure of language, offers a framework that overlaps with Wittgenstein's determinations on the essential structure of language. On the other hand, Foucault constructs language as a field that structures interpersonal relations by evaluating the forms of language use in the context of subject, power and discourse. Foucault emphasises that language is shaped by the interaction between texts, authors and readers in a historical process and states that language is a tool of power/power in accessing knowledge. In this respect, Foucault contributes to Wittgenstein's analysis of language through the rules of language and the meaning structures determined by these rules, and interprets the relationship between language and the world in the context of a new order and hegemony. In this context, Wittgenstein and Foucault's approaches to the philosophy of language allow us to understand how the spiritual transformation of the subject is shaped through language. With the idea that language is not a representation but a relation of meaning established with the world, these two thinkers open new horizons for thought on the limits of language and the construction of subjectivity. This paper aims to analyse the role of language in establishing the relationship between subjectivity and reality in the context of Discourse and Power Relations through the philosophical approaches of Wittgenstein and Foucault. Moreover, by analysing how language structures individual and social reality, the paper questions whether the limits of language are also the limits of subjectivity. In addition, this study is important because it presents a comparative analysis of the function of language in the construction of subjectivity by establishing a relationship between Wittgenstein's concepts of logical language search and language games and Foucault's analyses of the hegemonic structure of language.
Key Words: Wittgenstein, Foucault, Language Games, Truth Games, Power

"Felsefe, dilin yanlış anlaşılmasının yan ürünüdür."
L. Wittgenstein

Giriş

Dil felsefesi alanında ortaya koymuş oldukları fikirler, Wittgenstein ve Foucault'nun yerini bizler için özel kılmaktadır. Özellikle 20.yy'da dil felsefesinin babası olarak görebileceğimiz Wittgenstein ile dil olgusu üzerine yapılan tartışmalar daha da derinleşmiştir. Onun tıpkı çağdaşı Heidegger'in "Dil varlığın evidir." sözüne paralel bir şekilde "Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır." mottosunu kullanarak Tractatus'a giriş yapmasıyla beraber, kendini aşma denemesine başlar. Wittgenstein, dilde bir gerçeklik arayışı içindedir. Çünkü ona göre dil (bir keşif alanı olarak dil), gerçekliği tanımlamak için tarafsız bir araçtır. Dahası gerçekle aramızda dilin varlığı vardır. O, "İnsanın gözündeki bağ, dildir." sözünü destekleyecek anlayışla herkesçe kabul edilebilen bir bilim dili oluşturmaya çalışmıştır. Onun bu kendini aşma denemesi, ona gerçekliğin yapısını dilin yapısından okuma ve çıkarma imkânı sağlar. Wittgenstein'ın ilk dönem arayışı, matematiksel anlamda değişmez bir dil arayışıdır. Ancak biz ikinci döneminde onun, dilin yapısını gerçek dünyanın belirlediği[56] fikrini görür ve ilk dönem ki fikirlerinden sıyrıldığını idrak ederiz. Ancak yine de o, dilin bir oyun olduğunu, matematiksel özdeşlik kurarak ifade

[56] Dilin dünya ve düşünce ile olan ilişkisi nedir? sorusu hem Foucault hem de Wittgenstein'da tartışılan konulardan biridir, hatta Wittgenstein'da başlı başına bir uğraşı alanıdır. Wittgenstein'da bu başlık için hem birinci hem de ikinci döneme bakmak elzemdir, yani konuyu bir bütün olarak ele almak gerekir.

etmiştir.

Öte yandan Wittgenstein'a göre dil, anlamın sınırlarını belirleyen kurallar ile bu sınırları aşan yaratıcı ve metaforik kullanımlar arasında bir gerilim alanıdır. Dilin yapısı bir yandan anlamı sabitleme üzerine kuruluyken diğer yandan da bağlamsal değişikliklerle birlikte gerçekleştirilen kullanımlarla birlikte anlamı genişleten özellikleri muhtevasında bulundurur. Özgürlük ise söz konusu dil oyunlarının kurallarının esnekliği dikkate alınırsa, gerilimin de esas faili olan öznenin yaratıcı dönüştürme kabiliyetinde açığa çıkar. Foucault ise söz konusu bu dilsel yapıların esnekliğini, iktidarın özellikle bilgi/ hakikat üretimiyle özdeşleştirir. Öyle ki bahse konu olan hakikat üretimiyle hareket eden hakikat rejimleri, özneyi bir yandan belli kurallara tabi kılarak disipline ederken diğer yandan özgürlük direnişinin de bilgisini ortaya koyar. Foucault'da da karşı özneleşmenin nihai amacı olan özgürleşmenin odak noktasındaki dil oyunları ve hakikat oyunları meselesi (parrhesia oyunları), Wittgenstein'ın dilin dönüşümü ve anlamın genişlemesi sürecinden ayrılır ve bu bağlamda özgürlük, Foucaultyen bir açılımla iktidarın epistemik yani arkeolojik ifşası olarak sunulur. Dil ise burada hem kurucu hem de dönüştürücü bir rol üstlenir.

Yine Wittgenstein'ın ölümüne yakın aşağı yukarı yirmi beş yaşında olan Foucault'nun da bu konu üzerine elbette ortaya koyduğu fikirler, durumu biraz daha çetrefilleştirmiş ve konuyu postyapısalcı[57] bir kimlikle, Hegemonya-egemenlik düzlemine doğru çekmiştir. Foucault'nun en başta Wittgenstein'a, dil kurallarının filozofu olarak baktığını da belirtmeliyiz. Çünkü o, dilin kullanıldığı formlara dikkat eder.[58] Bununla birlikte Foucault tarihsel ve bilgi kuramsal açıdan dili eleştirir ve "metin", "yazar" ve "okur" kavramlarına yeni açıklamalar getirir. Her ne kadar Russell'ın deyimiyle mantıksal atomcu olan Wittgenstein'ın "düşünülebilir ile söylenilebilir olan aynı yapıdadır.", "söylenebilir olanın doğru bir şekilde belirlenimi düşünülebilir olanı da belirler.", "dil ve dünya özsel manada ortak bir yapıdadır." , "dil, dünyayı betimlemek için araçtır." veyahut ikinci döneminde, felsefi soruşturmalarda söylediği " bir kelimenin anlamı, onun dildeki kullanımıdır." şeklindeki fikirleri Foucault ile tartışma yöntemleri bakımından farklılık gösterse de, dil felsefesi içerisinde ortaya koydukları kavramlar birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Çünkü artık Foucault Antikçağ'dan –ki Kratylos'a değinir- bugüne uzanan felsefe tarihini göz önüne alarak Wittgenstein'ın anlattıkları üzerinden de bir dil felsefesi anlatımı sunar bizlere. Böylece Foucault bu süreçte; işaret eden ve işaret edilen, düzen, söylem, işaretin temsili, gramer, fiil teorisi, eklemleşme, adlandırma, Aynı'nın Egemenliği, doğal ve yapay işaret, dilin kendisi ile ilişki kurma biçimleri olan eleştiri ve yorum, dil ve kültür gibi başlıklar açarak felsefesini inşa eder.

Tüm bunlara binaen Ludwig Wittgenstein'ın dil felsefesi ile Michel Foucault'nun "hakikat oyunları" kavramsallaştırmasının, insanın anlam, gerçeklik ve iktidarla ilişkisini farklı yönlerden aydınlattığı ifade edebilir. Her iki düşünür de dilin ve söylemin yapısal dinamiklerini merkeze alırken, özgürlüğün imkânını da bu yapılar içinde arar. Wittgenstein'ın dil oyunları ve "anlamın kullanımda olduğu" tezi, Foucault'nun hakikatin iktidar ve söylem tarafından inşa edildiği argümanıyla karşılaştırıldığında, öznenin nasıl hem sınırlandırıldığı hem de bu sınırlar içinde özgürleşebileceği üzerine verimli bir tartışma alanı açılır.

[57] Anlam ve felsefe eleştirisiyle ortaya çıkan postyapısalcılık, önermelerle gerçeklik arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğu görüşüne ve yapı kavramına karsı çıkmış, betimleyici ya da çözümleyici herhangi bir dilin nesnellik iddiasını sorgulamıştır. Doğruluğu metnin içinde veya arkasında gören yapısalcılıktan farklı olarak postyapısalcılık, okuyucunun katkısını vurgulamış, okuyucuyla metin arasındaki karşılıklı etkileşimi üretkenlik olarak değerlendirmiş ve doğruluğu okuyucunun performansıyla ilişkilendiren bir yol önermiştir. Öznenin/yazarın, bilinci açığa çıkaran ve doğruluğun tek otoritesi olduğunu vurgulayan Descartes'in bölünmez özne anlayışına ve insanın/öznenin bütüncül bir bilince sahip olduğu fikrine karsı çıkan postyapısalcılık, insan öznenin temelde dil yoluyla yapılandığını savunmuştur.

[58] Paolo B. Vernaglione, "When Foucault meets Wittgenstein", *Laboratoria Archeologia Filosofica*, 2013, s. 1

İşaretler ve Dil Oyunları Üzerine

Foucault, Kelimeler ve Şeyler adlı eserinde, işaretler sistemine bir giriş yapar ve "işaretler sistemi, Batıda Stoacılardan beri; işaret eden, edilen ve konjonktür ayrımı olarak üç öğeden meydana gelir." der ve işaret edenle edilen arasındaki bağlantıya değinir. Foucault'ta göre şimdiye kadar bir işaret, işaret ettiği şeyi nasıl gösteriyor diye soruluyorken, XVII. Yüzyıldan itibaren artık, bir işaretin işaret ettiği şeye nasıl bağlanabileceği sorulmaya başlanmıştır. Öyle ki XVII. Yüzyıla kadar işaretlerin ya doğa tarafından ya da insan tarafından verildiği ve insan dillerinin içerisinde oluşturulmuş işaretler olduğu bilinmekteydi.[59] Wittgenstein'da da ad, bir bakıma işaret olarak görülmektedir. O da ad gibi tanımlanır. Yalnız, kendi başına bir gösterime sahip hiçbir işaret yoktur. Ama her ad, işaret değildir. Örneğin mantık-matematik söz konusu olduğunda, işaret bir ad olarak görülmez. Wittgenstein, cümledeki düşüncenin nesnesine karşılık gelen cümle işaretlerinin öğelerine yalın işaret der ve bunları ad diye adlandırır. İşaretin ad olabilmesi için, onun bir şeyi göstermesi, bir şeye karşılık olması gerekir. O, yalın işaretlerin cümle işareti cümle içindeki biçimlemesine, şey durumundaki şeylerin biçimlemesi karşılık gelir diyerek dil-dünya uygunluğu düşüncesini işaret açısından dile getirir[60]. Bu minvalde Wittgenstein'ın, dil oyunları (Wittgenstein'ın modeli satranç oyunudur burada. Elbette Foucault'nun politik bir satranç oyunu değildir) kavramını ortaya atabiliriz -ki Wittgenstein'ın bu kavramı geliştirmesi, XVII. Yüzyıldan sonra sorulan soru ile alakalıdır. Bu bağlamda dil, artık Wittgenstein'ın ilk dönemindeki gibi olgularla ilgili değil yaşam biçimleri ile bağlantılı olarak ele alınmış, neyi, hangi şekilde ve hangi bağlam üzere dile getirildiğinin üzerinde toplumsallık ön plana çıkarılarak tartışılmıştır. Kendi ürettiği bir kavram olan dil oyunu, dilin bir etkinliğin parçası olduğunu gösterir. Wittgenstein, "Bir dil tasavvur etmek, bir yaşam biçimi tasavvur etmektir" çıkarımı bağlamında, dil oyununu öğrenmenin, bir yaşam biçimini benimseme anlamına geldiğini ifade eder.[61] Tam olarak burada Wittgenstein için anlam meselesinin önemi zuhur eder. Ona göre anlam, bir etkinliğe bağlanmak sorunudur. Ona göre anlam, köklerini somut bir etkinliğe bağlayan bir olgudur. Bu etkinlik ise dilin yaşam içerisindeki kullanımına ve dolayısıyla da dil oyununa karşılık gelir. Böylece Wittgenstein'ın dil oyunları bir yaşam pratiği olarak karşımıza çıkar. Bu dilsel edimler yalnızca söz konusu oyunlar dahilinde belirli bağlamlarla anlam kazanır. Anlam ise, yorum gerektirir. Her yorum sayesinde de dil kendini yeni baştan üretir. Dolayısıyla dil, statik bir yapı olmaktan çıkar ve dinamik bir yapıya bürünür. Burada da Foucault devreye girer anlam ile yorum kavramlarına değinir ve ona göre de anlam "birbirine bağlanarak açılan işaretlerin toplamı içinde varolabilir; kendini işaretlerinin tablosu içinde açık edebilir. Anlam varlığı bütünüyle işaret tarafında ise, işleyişi de işaret edilen taraftadır. Bu yüzden dilin çözümlenmesi genel gramer içinde genişlemiş, kelimelerin anlamını oluşturmuştur."[62] der ve ardından "XVI. Yüzyıl dili, kendine karşı sürekli bir yorum durumundaydı. Oysa yorum ancak dil varsa yapılabilir. Eğer, dünya işaretlerin ve kelimelerin bir iç içe geçmesiyse ondan yorum dışında başka bir şekilde nasıl söz edilebilir."[63] Şeklindeki ifadeleri ortaya koyar. Çünkü Foucault'ya göre yorum tanımı gereği, hiçbir zaman bitmez.[64]

Ancak yorum eleştiri'ye yol açmıştır. Eleştiri ve yorum klasik çağdan beri zıtlaşmakta, eleştiri; dilden temsiller ve hakikat terimleriyle söz ederek, onu yargılamakta ve değerini bilmezden gelmektedir. Dilin kendi kendisi ile bir ilişki kurmasının bu iki biçimi Foucault'un deyimiyle işin içinden çıkamadığımız bir rekabete girişecektir. Bu eksende dilin bizim kültürümüzdeki temsile mensubiyeti çözümlenmedikçe, tüm ikinci diller ya eleştiri ya da yorum alternatifi tarafından kıskaca alınacaklar ve kararsızlıklar içinde sonsuza kadar çoğalacaklardır.

---

[59] Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 2015 S.79, 104
[60] Ömer Naci Soykan, *Wittgenstein Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları*, Bilge Kültür Sanat, 2016, s.23
[61] Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, Çev. Haluk Barışcan, Metis Yayınları, 2017, s.29
[62] Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.111
[63] Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.129
[64] Foucault, *Kelimeler ve Şeyler,* s.77

Dil, Düşünce ve Temsil Meselesine Dair

Dil, düşünce ve temsil ilişkisine gelince Foucault'nun, dilin düşünceyi hemen temsil edemeyeceğini, ancak onu doğrusal bir düzene göre uzun uzadıya hizaya sokması gerektiğini, ama bir yandan da bu durumun temsile yabancı olduğunu ve cümlelerin içinde sergilemesi gerekenlerin, sıkışık düzeyde bulunan temsiller olduğunu açıkladığı görülür. Ardından bunu destekleyecek şekilde, Eğer düşünce basit bir işlemse, ifade edilmesi yani dile getirilişi de ardışık bir işlemdir. İşte dil, düşüncenin böylece çözümlenmesidir. der. Başta karmaşık gibi görünse de Wittgenstein'ın "Tümcenin olanaklılığı, nesnelerin imlerce temsil edilmeleri ilkesine dayanır." cümlesi, ikisi arasındaki bağlantıyı kurmamızı sağlar. Tabi onun ilk dönemi ile bağlantılı olmak kaydıyla. Bunların yanında Wittgenstein'da düşünce, dil olmuştur diyebiliriz. Düşüncenin yerine dil geçmiştir. Burada da Foucault'dan ayrılır gibi görünür, çünkü Foucault, dilin düşünceyi hemen temsil edemeyeceğini söylemişti. Ama Wittgenstein başka bir kitabında "Düşünceler, konuşulan veya duyulan kelimelere eşlik eden bir şey değildir."[65] şeklinde bir açıklama yapması kafa karışıklığına yol açabiliyor. O zaman biz düşüncelerin resimselliği kavramına giriş yapmalıyız. "Düşünme ona göre resimlerin işaretine benzer. Ancak bu resim, Tractatus'taki gibi yalnızca doğru ve yanlış olabilen bir şey durumu resmi değil, çeşitli açılardan yapılabilen bir iz düşümdür."[66] Yani düşünceyi temsil eden şey, resimlerin işaretidir diyebiliriz.

Dil- Söylem-Söylenemeyen- Söylenebilir Olan Üzerine

Wittgenstein ve Foucault'un dil felsefesinde ortaya koydukları şey, dilin neleri meydana getirebileceğinin yanı sıra dilin neleri meydana getiremeyeceği hususudur. Wittgenstein Tractatus'ta, "Neyin düşünülebilir, neyin söylenebilir ya da neyin düşünülemeyecek neyin söylenemeyecek olduğunu" belirlemek istemektedir. Bunu da mantıksal çerçeve içinde yürütmektedir. Tractatus'taki esas nokta, önermeler vasıtasıyla dile getirilebilir olan (düşünülebilir olan) ile önermeler aracılığıyla dile getirilemeyen ama yalnızca gösterilebilir olanın teorisidir. Ancak ikinci döneminde, "Bir şeyin dilini bilmem için onun dünyasını bilmem gerekir. Bir aslanın dilini anlayamam, çünkü onun dünyasının nasıl olduğunu bilemem." şeklinde açıklama yaparak ilk dönem kabul ettiklerinin tam tersi bir portre ile felsefesini yeniden yapılandırıyor adeta. Foucault'a gelince, onun dil tanımına bakmak gerekir; ona göre dil, her düşünme eyleminin başlangıç biçimi, her eleştirinin ilk temasıdır. Elbette dilin fonksiyonunu da bu tanımdan yola çıkarak belirleyebiliriz. Michel Foucault, neyin dile getirilebileceğini neyin getirilemeyeceğini ise ünlü Nedimeler tablosundan yola çıkarak resim-dil ilişkisine değinerek açıklar ve "Dilin, resimle olan bağlantısı, sonsuz bir ilişkidir." der. Böylece Wittgenstein'ın ilk dönemini de destekleyecek beyanlarda bulunur. O, görülen ve dile getirilen arasındaki ilişkiyi;

"Bunlar birbirine indirgenemez niteliktedirler: gördüğümüz şeyleri istediğimiz kadar anlatalım, görünen şey hiçbir zaman söylenen şeyin içine sığmaz ve söylenmekte olan şey imgeler, eğretilemeler, kıyaslamalar aracılığıyla istendiği kadar gösterilmeye çalışılsın, bunların ışıklarını saçtıkları yer gözlerin gördüğünü değil de, sentaksın ardışıklığının tamamlandığı yerdir.[67] cümleleriyle ifade etmeye çalışır.

Foucault'da söylem ve dilin farklı olduğu görülür. O, söylemi gerçekliği algılayış tarzımızı inşa eden bir sistem olarak kavramamızı ister. Foucault için dil, tarafsız bir ifade aracı değildir. Dilsel yapılar olan söylemler güç ilişkilerinin bir ifadesidir. Çünkü söyleme hakimiyet, aynı zamanda bunlardan yoksun olanlar üzerinde kontrol sağlamaya yardımcı olur.

[65] Ludwig Wittgenstein, *Estetik Betimleme Din ve Freud Hakkında Dersler*, çev. Zeki Algün, İlya Yayınevi, İzmir, 2003, a.75
[66] Soykan, *Wittgenstein Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları*, s. 36
[67] Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 36

Foucault'ya göre özne, iktidar aygıtı tarafından üretilen hakikat söylemleri aracılığıyla kıskaca alınmış ve özneleştirilmiştir. Dil ve söylem ilişkisinde söylem, kendisini dilsel birlikler halinde dile getirir. Foucault'ya göre bir söylem, ifadeler olarak işaret demetleriyle kurulur.[68] Diğer yandan Foucault, söylemi bir dizi ifadeyi açıklayan düzenlenmiş pratiklere, yani belirli ifadeleri ve söylemleri üreten yazılı olmayan kurallara ve yapılara atıfta bulunmak için kullanmıştır.[69] Bu düzenlenmiş ifade setleri, hâkim gücün elinin dokunduklarıdır aslında. Her ne kadar söylemin kendisi bir iktidar olmasa da söylem bu güçlü yanını bilginin üretilmesiyle ortaya koyar, bilginin doğruluğu hep bu söylem ile üretilir.

Wittgenstein'da ise söylem meselesine "anlamlı söylem" çerçevesinde bakabiliriz. O, daha çok Foucault gibi söylem ve iktidar cenahından bakmaz, daha çok söylenebilir olan ile söylenemez ya da hakkında konuşulamayanla ilgilenir. Onda, anlamlı söylemi inşa eden ve bir olgu durumunu resmeden anlamlı ifadelerdir. Bu tarz ifadeler, "Tablo yeşildir" türünden bir olgu durumunu resmeden betimleyici ifadelerdir. Bu anlamda Tractatus'a göre felsefede doğru yöntem, bu tarz olgu durumlarını betimleyen doğa bilimlerinin önermelerinden başka hiçbir şey söylememektir. Tractatus'ta Wittgenstein açısından etik, estetik, dinî veya yaşamsal sorunlarımıza dair önermeler bir olgu durumuna işaret etmedikleri için, Wittgenstein bu söylem alanlarına ait ifadelerin dile getirilemeyen, yalnızca gösterilebilen şeyler olduklarını düşünür. Bu tarz söylem alanlarına ait ifadeleri anlamsız olarak nitelendirmektedir. [70] Bu eksende Wittgenstein'a göre felsefeciler dilin kendine has mantığını yanlış anladıkları için ve üstüne bu yanlış anlama ile söz konusu alana ait sorunları dile getirmeye çabaladıklarından dolayı problemler vuku bulmaktadır. Yani onun deyimiyle hakkında konuşulamayanla ilgili susmaları gerekirken konuşmaktalar ve hata üzerine hata inşa etmektelerdir.

Wittgenstein her ne kadar konuşulamayan üzerine susmalı dese de Tractatus'taki önermelerin, bu susmalı dediği konuların sınırları içerisine girmesi, tam anlamıyla çelişki gibi görünür. Ama unutmamalıyız ki Wittgenstein, Tractatus'un sonundaki bu sözü dile getirebilmek için söz konusu önermeleri de dışa vurması gerekirdi. Zaten Wittgenstein, kendisine yöneltilen eleştiri için de Tractatus'da "Benim önermelerim şu yolla açımlayıcıdırlar ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla— onlara tırmanarak—onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir.) Bu tümceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı doğru görür.[71] Cümlelerine yer vererek bizlerin yorumunu da destekler nitelikte cevaplar.

Wittgenstein ve Foucault'da Gramer-Söylem- İktidar İlişkileri

Wittgenstein'ın dil oyunlarını ve dilbilgisini, toplumsallığımızın şekillendirici unsurları olarak tanımlaması ile Foucault'nun iktidarı, stratejik biçimlendirici ilişkilerin üretken ve dinamik bir ağı olarak kavraması arasında felsefi olarak önemli benzerlikler vardır. Onlar, kavramlarımızın gramer olarak eleştirisinin, dilbilgisi açısından sınırlandırılmamız sonucunda ortaya çıkan şekillenmiş yaşamımızın bir eleştirisi olduğunu ifade ederler.[72]

Foucault'ya göre dil, söylemin olduğu yerde başlaması ve dolayısıyla tepeden tırnağa bir söylem olması itibariyle önem ihtiva eder. Bu manada da söylem, iktidar aygıtının bireyi bilgi/hakikat üretimiyle özneleştirmesinin bir aracı olmasının yanı sıra **iktidarın dilsel pratiği**

[68] Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan, Ayrıntı Yayınları, 2014, s.131
[69] Sara Mills, *Michel Foucault*, London, Routledge, 2003, s 53
[70] Musa Azak, Yasin Parlar, "Wittgenstein Felsefesindeki Değişime Dair Bir Tahlil: Anlık Bir Devrim mi Yoksa Diyalektik Bir Sonuç mu?", *Beytülhikme Felsefe Dergisi*, 9/4, 2019, s.1036, 1042
[71] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, Metis Yayınları, 2013, s.173
[72] Yusuf Öz, "**Grammar and power in Wittgenstein and Foucault", *Humanitas,* 7/14 2019,s. 423-425**

şeklinde de değerlendirilebilir.[73] Yine bu bağlamda Wittgenstein'a bakmak gerekir ki O da aynı şekilde Foucault'ya benzer bir görüşle dil pratiğinden pek de ayrı değerlendirilemeyecek ölçüde hakikatin mutlak temelinin olmadığı yönünde şu cümleleri dile getirir:

"Moore'un anlamında bir insanın bir şeyi bildiğini söylemek; bu nedenle onun söylediğinin kesinlikle hakikat olduğunu söylemek bana yanlış görünüyor. - Bu, ancak onun dil oyunlarının sarsılmaz bir temeli olduğu ölçüde hakikattir. Şunu söylemek istiyorum: Bu, kusursuz bir kesinlikle hakikat değil. Hayır: onların tutumunun bir yansımasıdır."[74]

Wittgenstein'ın söz konusu ifadesi, politik bağlamda hakikat, özgürlük ve özne arasındaki ilişkiye dair önemli bir ipucu sunar. Burada Wittgenstein, hakikatin mutlak ve değişmez bir temele değil, dil oyunlarının pratik ve bağlamsal işleyişine dayandığını vurgular. Hakikatin "dil oyunlarının sarsılmaz temeli" olarak tanımlanması, onun toplumsal olarak inşa edilmiş bir anlam taşıdığını ve bu nedenle iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığını ima eder. Bu bağlamda, öznenin özgürlüğü, yalnızca dilin ve anlamın sabit bir yapı olarak değil, sürekli müzakere edilen bir pratik olarak ele alınmasıyla mümkündür. Wittgenstein, hakikatin epistemik bir kesinlikle doğrulanamayacağını belirterek, özgürlüğü, dilin içindeki esnekliğin ve çoğulluğun tanınmasında arar. Bu, öznenin iktidar tarafından dayatılan mutlak hakikat rejimlerine karşı direnişini ve dilin sınırlarında yeni anlam alanları yaratma potansiyelini işaret eder.

Bu bağlamda Wittgenstein'ın insan merkezli vurgusuyla öne çıkan geç dönem felsefesinde, dil ve anlam teorisinin özgürlük ve iktidar ilişkileriyle nasıl kesiştiğini anlamak, özellikle insan iletişiminin toplumsal yapısı ve dilin "kamusal" doğası (yani Wittgenstein'ın "kamunun kısıtlaması hepimizi bağlar" şeklindeki ifadesi bağlamında değerlendirildiğinde) üzerinden yapılabilir. Wittgenstein, bireysel öznenin dilsel ifade biçimlerinin özerkliğini savunmaktan ziyade, dilin ve anlamın tıpkı Foucault'nun ifade ettiği üzere toplumsal pratiklere dayandığını vurgular. Bu bağlamda, özgürlük, dilin belirleyici kurallarına ve toplumun normatif dil kullanımına bağlıdır. Anlam, bireysel bir iradenin ürünü değil, dilin kolektif bir yapısı ve toplumsal pratiklerin bir sonucudur. Bu da iktidarın sadece bireysel değil, toplumsal yapılar aracılığıyla işlediğini gösterir. Wittgenstein'in "üçüncü tekil kişi" önceliği, bireysel zihnin mahremiyetinden ziyade, insan bilincinin toplumsal temellere dayandığını savunur ve dilin bu toplumsal temellerde şekillendiğini belirtir. Bu, özgürlük anlayışının, dilin kamuya açık ve ortak normlarına dayalı bir bağlamda anlam kazandığı anlamına gelir. Bu bakımdan Wittgenstein'in felsefesi, dilin ve toplumsal normların, öznenin özgürlüğü ve iktidar ilişkileriyle nasıl iç içe geçtiğini anlamak için kritik bir perspektif sunar. Elbette Foucault'nun yaklaşımı çok daha geniş ve farklı bir epistemolojik çerçeveye yerleşir. Ancak Foucault'nun felsefesinde "dil"in Wittgenstein'a göre sadece bireysel anlam üretiminin ötesinde, toplumsal güç ilişkileri ve bilgi pratikleriyle iç içe geçmiş bir olgu olduğu da unutulmamalıdır.[75]

Gerçekliğin dil ile söylem aracılığıyla inşa edildiğini ifade eden Wittgenstein (dil) ve Foucault'nun (söylem) düşünceleri, özgürlüğü bilhassa dilin ve iktidarın mutlak yapıları içinde araştırırken, öznenin söz konusu mutlak yapılarla kurduğu diyalektik ilişkinin tekrardan kurulup tanımlanmasını gerekli kılar. Bu bağlamda hem Wittgenstein hem de Foucault, özgürlüğü, dil ve iktidar ağının içerisindeki sınırları çizilmiş yapıların ötesinde değil, aksine bahse konu olan sınırların içerisindeki "çatlaklarda" konumlandırır. Bu çatlaklar, birbirinden bağımsız olarak

[73] Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 148, 151

[74] Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*, Edits: G.E.M. Anscombe, G.H. von Wright, Trans. Denis Paul, G.E.M. Anscombe, Basil Blackwell, Oxford, 1969, p. 52e

[75] Ayrıntılı bilgi için bkz. Roger Scruton, *A Short History of Modern Philosophy*, Routledge, London And Newyork, 1995, p. 275-276

durağan bir iletişimsizlik alanını temsil etmek yerine tam anlamıyla, aktif bir müzakere alanını oluşturur. Öyle ki Wittgenstein'ın dil oyunlarındaki kendine özgü kuralları tarif eden **kural içi yaratıcılık** (yani özgürlüğün dil oyunlarının kurallarına immanent bir yaratıcılık), Foucault'nun hakikat oyunlarındaki iktidar-bilgi-özne alanına işaret eden (hakikat oyunlarının, iktidar teknolojilerini deşifre etmesi itibariyle) **söylemsel direniş**, özgürlüğün ancak teorik ve pratik/eylem geriliminde yeşerebileceğini belirtir. Dolayısıyla Wittgenstein'da dilin kuralları toplumsal uzlaşıma dayanırken, Foucault'da söylemler, iktidarın tarihsel mücadeleleriyle şekillenir.

Foucault ve Wittgensein'da Gösterge

Gösterge kavramının Foucault ve Wittegenstein'da nasıl bir anlam kazandığını görmek için kısaca Saussure ve Pierce'ye bakmak gerekir. Saussure ve Peirce etkisine göre, insanı çevreleyen dünyadaki her şey (ses tonu, bir koku, bir nesne, bir olay, bir kural, bir desen, önermeler, çıkarımlar) bir göstergedir ve bu göstergelerden oluşan her dizge bir dil, bu gösterge dizgeleriyle oluşturulan her kendilik bir metindir. Özellikle Peirce duruma bu tarzda bakıyordu. Ama Saussure ise göstergebilimi, genel ruhbilimin altında, dilbilimin üstünde yer alan genel bir bilim olarak görmekte ve bu bilimin yasalarının, özelliklerinin topluma öğretilmesini söylüyordu. Saussure da bir dilsel göstergeler dizgesi olarak tanımladığı dilin yanında öteki gösterge dizgeleri olarak yazıyı, sağır-dilsiz alfabesini, simgesel törenleri, incelik belirten davranış biçimlerini, askerlerin kullandığı işaret biçimlerini saymak mümkündü.[76]

Foucault ise bu konuya daha farklı bakmıştır. Foucault, gösteren ile gösterilen arasında rastlantısal, uzlaşımsal ve tarihsel nitelikte bir bağ olduğu yönündeki Ferdinand de Saussure'nin görüşünü benimser.[77] Foucault'nun, "Bu Bir Pipo Değildir" adlı denemesinde, Rene Magritte'nin tablosunu temel alarak gösterge kavramına ilişkin, sözcüklerin temsil ettikleri şeye bir gönderimde bulunup bulunamayacağını sormuştur. Tablonun altında belirgin bir biçimde yazan "Bu bir pipo değildir cümlesi" Foucault için temelde bir dil felsefesi sorununa vurgu yapar. Pipo önermesi, ancak piponun bir tasarımından söz edebileceğimizi söyler Foucault'ya göre. O, tablodaki apaçık bir hakikat olarak yalnızca deseni gösterir bizlere. Tablodaki hakikatin yalnızca desen olduğunu, bu deseni de pipo olarak adlandıramayacağımızı söyler. Foucault'nun böylece, göstergelerin özgün olarak ve gerçek olarak var olduğuna inanmanın aynı zamanda yorumun ölümü olacağını da belirtir.[78]

Wittgenstein'a göre, göstergelerin tanımlanması, onların dildeki kullanımlarının belirli bir işaret etme yolu olarak açığa çıkmasıdır. Burada önemli olan, göstergelerin yalnızca dilsel işlevlerine değil, aynı zamanda bu işlevlerin nasıl ve hangi bağlamlarda anlam ürettiğine dair bir farkındalık yaratılmasıdır. Wittgenstein, dildeki göstergelerin, yalnızca belirli bağlamlarda olgusal durumlar üzerine konuşmayı her zaman anlamlı hale getirmediğini savunur. Çünkü, bir önermenin anlamı, o önermenin yalnızca bir olgu durumuna tekabül etmesiyle değil, bağımsız bir yapısal kurgusuyla da şekillenir. Bu, önermenin anlamının, dilin içsel yapısı ve mantıksal formasyonlarıyla ilişkilidir. Wittgenstein için, bir önerme, olgu durumunun mantıksal bir resmini sunar; ancak bu resim, dilin içinde yer alan mantıksal sabitler ve ayraçlar kullanılarak kurulabilir. Önerme, yalnızca bir olgu durumunun temsili değil, o durumla kurulan bir dilsel yapı olma özelliği taşır. Bunun temel koşulu, önermede yer alan göstergelerin seçiminin özgür olmasıdır; yani göstergeler, belirli bir amaca yönelik olarak ve bağlama göre isteğe bağlı bir biçimde seçilebilir. Bu da demektir ki, aynı olgu durumu, farklı göstergelerle farklı biçimlerde temsil edilebilir.

[76] R. Levent Aysever, "Bu Çağın Metinleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, Cilt:21/ Sayı: 2, s. 93-94
[77] Foucault, "*Bu Bir Pipo Değildir*", Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 10
[78] M. Foucault, *Bu Bir Pipo Değildir*", s. 16

Wittgenstein, anlamın açığa çıkabilmesi için, her bir göstergenin neyi gösterdiğinin net bir şekilde tanımlanması gerektiğini vurgular. Anlam, dilin içindeki göstergelerin, diğer göstergelerle olan ilişkileri içinde belirginleşir. Yalın göstergeler, başka göstergelerle etkileşim kurarak anlam kazanır; bu da, dilin anlam üretme kapasitesinin, yalnızca bireysel göstergelerin anlamlarından değil, onların diğer göstergelerle olan bağlamlarından da kaynaklandığını gösterir.[79]

Sonuç Yerine

Foucault ve Wittgenstein'ın dil felsefeleri, bilgi ve söylemlerin toplumsal gerçeklik üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir kavramsal çerçeve sunar. Foucault, söylemin yalnızca bireyler arasında sözel iletişimi sağlayan bir araç olmadığını, aynı zamanda iktidar ilişkileriyle hemhal olduğunu ve bilginin iktidar tarafından şekillendirildiğini vurgular. Bireyler de söz konusu bakımdan dil aracılığıyla iktidarın ürettiği hakikatler tarafından inşa edilen özneler olarak, düşüncelerini belirli söylem kalıpları çizgisinde geliştirirler. Bu bağlamda Wittgenstein da dilin anlamının, kullanım pratikleriyle belirlendiğini ifade eder; bu durum, Foucault'nun iktidar ve söylem üzerine geliştirdiği düşüncelerle örtüşür. Her iki düşünür, dilin bireylerin dünyayı anlamlandırmasında belirleyici bir rol oynadığını kabul ederken, Foucault'nun dilin bir iktidar mekanizması olarak işlev gördüğünü belirtmesi, Wittgenstein'ın "dilin sınırları, dünyamın sınırlarıdır" görüşüyle paralellik gösterir. Neticede her iki düşünür için de aslında dil, bireylerin toplumsal yaşamlarını şekillendiren ve toplumsal yapıları belirleyen pratik bir araç olmasının yanı sıra anlam üretiminde ve öznenin ideolojik inşasında kullanışlı bir aparat görevi görür.

Foucault ve Wittgenstein'ın dil felsefeleri, özne, söylem ve iktidar arasındaki derin ilişkileri anlamaya yönelik iki farklı ama birbiriyle kesişen düşünsel hattı temsil eder. Foucault, dilin bir tahakküm aracı olarak işlev gördüğünü öne sürerken, Wittgenstein dilin anlamını kullanımına dayandırarak gündelik pratikler ve toplumsal bağlamın dil üzerindeki belirleyiciliğine vurgu yapar. Her iki düşünür de, öznenin pasif bir varlık olmaktan ziyade dilin içinde şekillenen, inşa edilen ve sınırlandırılan bir oluşum olduğunu gösterir. Ancak bu oluşum süreçlerinin analizi, Foucault'da tarihsel ve arkeolojik bir yöntemle, Wittgenstein'da ise dil oyunları üzerinden gündelik yaşamın mikro-düzeyinde gerçekleşir. Foucault, özneyi tarihsellik bağlamında ele alırken, dilin hakikat üretimindeki iktidar ilişkilerini merkeze koyar. Ona göre, söylem sadece hakikati ifade etmez, aynı zamanda iktidarın dil aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve sürdürüldüğünü de açığa çıkarır. Kelimeler ve Şeyler'de incelediği üzere, dilin kendisi, öznenin ve toplumsal düzenin anlamlandırılmasında belirleyici bir rol oynar. Bu bağlamda, Foucault'nun özne ve söylem analizleri, dilin gramer yapılarından toplumsal pratiklere kadar her düzeyde iktidar mekanizmalarını barındırdığını ortaya koyar. Onun felsefesi, eleştiri ve yorumun, bu tahakküm ilişkilerini açığa çıkararak öznenin özgürleşmesine zemin hazırladığını savunur.

Öte yandan, Wittgenstein'ın dil oyunları teorisi, dilin anlamını kullanım bağlamından aldığı görüşüne dayanır ve dilin, toplumsal bağlam içinde anlaşılabilir hale geldiğini ileri sürer. Dolayısıyla Wittgenstein'a göre dil, anlamını hayatın akışı içerisinde bulan bir yaşam biçimdir. Ancak bu yaşam biçimi ya da formu, Foucault'nun politik çıkarımlarıyla birlikte ele alındığında, toplumsal bağlamların sadece dil oyunlarını değil, ayrıca söz konusu oyunların icra edildiği zeminleri kontrol eden iktidar yapılarını da kapsadığı idrak edilir. Hem Wittgenstein hem de Foucault'nun konuya dair çıkarımları, öznenin ve söylemin dilsel yapıların yanı sıra toplumsal ve tarihsel bağlamlar dahilinde de anlaşılması gerektiğini ifade etmeleri bakımından önemi haizdir. Dahası dil oyunları ile hakikat oyunlarının kesişim noktası olarak dilsel unsurların iktidarın inşası ve yeniden üretiminin bir zemini olduğunu açığa çıkarır. Bu durum, dilin hem

[79] Cengiz Çakmak, "Wittgenstein'da Dil ve Felsefe İlişkisi", *Felsefe Arkivi*, Sayı 30, 1997, s.141

teorik hem de pratik anlamda özgürlük ve tahakküm arasında bir direniş alanı olduğunu ve öznenin bu alandaki konumunun sürekli bir sorgulamayı gerektirdiğini gösterir. Böylece Foucault'nun arkeolojik ve jenealojik eleştirisi ile Wittgenstein'ın dil oyunları, söylem ve iktidar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında önemli bir bütünlük oluşturur. Bu iki yaklaşım tarzı bir araya getirildiğinde, dilin hem özne oluşumundaki merkezi rolü hem de iktidarın dil aracılığıyla nasıl işlediği daha net bir şekilde anlaşılır hale gelir. Sonuçta da özne bu bağlamda yalnızca bir dilsel yapıyı muhtevasında barındıran olarak değil, özellikle dilsel anlamda da mücadele eden, direniş gösteren ve yeniden üretilen bir varlık olarak yeniden tanımlanır.

KAYNAKÇA

Aysever, R. Levent, "Bu Çağın Metinleri", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2004, Cilt:21/ Sayı: 2

Azak, Musa, Yasin Parlar, Wittgenstein Felsefesindeki Değişime Dair Bir Tahlil: Anlık Bir Devrim mi Yoksa Diyalektik Bir Sonuç mu?, Beytülhikme Felsefe Dergisi, 9/4, 2019

Çakmak, Cengiz, "Wittgenstein'da Dil ve Felsefe İlişkisi", Felsefe Arkivi, Sayı 30, 1997

Foucault, Michel, "Bu Bir Pipo Değildir", Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010

Foucault, Michel, Bilginin Arkeolojisi, çev. Veli Urhan, Ayrıntı Yayınları, 2014.

Foucault, Michel, Kelimeler ve Şeyler, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 2015

Kotlu , Emine, "Yapısalcı ve Post-Yapısalcı Sosyal Teoride Dil, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Aydın, 2007

Mills, Sara, Michel Foucault, London, Routledge, 2003.

Öz, Yusuf, **Grammar and power in Wittgenstein and Foucault, Humanitas, 7/14, 2019;**

Soykan, Ömer Naci, Wittgenstein Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları, Bilge Kültür Sanat, 2016

Scruton, Roger, A Short History of Modern Philosophy, Routledge, London And Newyork, 1995

Vernaglione, Paolo B., "When Foucault meets Wittgenstein", Laboratoria Archeologia Filosofica, 2013

Wittgenstein, Ludwig, Estetik Betimleme Din ve Freud Hakkında Dersler, çev. Zeki Algün, İlya Yayınevi, İzmir, 2003

Wittgenstein, Felsefi Soruşturmalar, çev. Haluk Barışcan, Metis Yayınları, 2017

Wittgenstein, Ludwig, Tractatus Logico Philosophicus, çev. Oruç Aruoba, Metis Yayınları, 2013

Wittgenstein, Ludwig, On Certainty, Edits: G.E.M. Anscombe, G.H. von Wright, Trans. Denis Paul, G.E.M. Anscombe, Basil Blackwell, Oxford, 1969

REVIEW OF STUDIES ON THE EFFECT OF CREATIVE DRAMA ON FOREIGN LANGUAGE LEARNING

YARATICI DRAMANIN YABANCI DİL ÖĞRENİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Kaziban EROL
Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ, Turkey

Doç. Dr. Fatma KARAMAN
Fırat Üniversitesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı, Elazığ, Turkey

ÖZET
Ülkemizde Osmanlı döneminden beri yabancı dil eğitiminde farklı yöntem, teknik ve dil akımları kullanılmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda ikinci dil öğretimine yönelik müfredatlar hazırlanmış ve eğitim kurumlarında uygulanmıştır. Başarıyı artırmak için yapılan bu değişikliklerin sonuçlarına baktığımızda planlanan hedeflere ulaşılmadığı görülmektedir. Yabancı dil eğitimi ülkemizde ilkokul ikinci sınıftan başlayarak ortaokul, lise ve üniversitede devam etmektedir. En az on bir yıl süren bu eğitim sürecine rağmen, öğrencilerin ikinci dilde konuşma, okuma, dinleme ve yazma becerilerini geliştiremedikleri yapılan araştırmalarla sabittir.
Yaratıcı drama yabancı dil eğitiminde oldukça etkili bir yöntemdir. Yaratıcı drama faaliyeti 1904 yılında ilk defa bir öğretmen olan Harriet Finlay-Johnson tarafından, çalıştığı kurumda uygulanmıştır. Farklı ülkelerde yaratıcı drama dersleri 20.yy başlarında görülmeye başlanmış, okul müfredatlarında ise 1960'lardan itibaren yer almıştır. Yabancı dil eğitiminde yaratıcı drama kullanılan yöntemlerden biridir. Klasik ders öğretim tekniğinin dışında öğretmen yerine öğrencinin etkin olduğu bir tekniktir. Dil öğretiminde başarı oranı birçok yöntemden daha yüksek olmasına rağmen, derslerde çok az kullanılmaktadır.
Bu çalışma ile ana dil dışında öğrenilen ikinci dilde yaratıcı dramanın bir öğretim tekniği, yöntemi olarak kullanılmasının dört dil becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazmaya bir katkı sağlayıp, sağlamadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.
Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Drama, Aktif Öğrenme, Yabancı Dil,

ABSTRACT
Different methods, techniques and language movements have been used in foreign language education in our country since the Ottoman period. In line with these studies, curricula for second language teaching were prepared and implemented in educational institutions. When we look at the results of these changes made to increase success, we see that the planned goals were not achieved. Foreign language education in our country starts from the second grade of primary school and continues in middle school, high school and university. Despite this education process lasting at least eleven years, research shows that students cannot develop their second language speaking, reading, listening and writing skills.
Creative drama is a very effective method in foreign language education. Creative drama activity was first implemented in 1904 by Harriet Finlay- Johnson, a teacher, in the institution where she worked. Creative drama lessons began to be seen in different countries in the early 20th century

and have been included in school curricula since the 1960s. Creative drama is one of the methods used in foreign language education. Apart from the classical lesson teaching technique, it is a technique in which the student is active instead of the teacher. Although its success rate in language teaching is higher than many other methods, it is rarely used in lessons. This study aimed to determine whether the use of creative drama as a teaching technique and method in a second language learned outside the mother tongue contributes to the four language skills of listening, speaking, reading and writing.
Key Words: Creative Drama, Active Learning, Foreign Language

GİRİŞ

Drama, Fransızca ‘drame’ sözcüğünden türetilmiş ve “brujuva tiyatrosu” anlamına gelmektedir. Türkçe ’de ise acıklı oyun anlamında kullanılmaktadır (San, 1990: 573). Püsküllüoğlu ise, drama kavramını tiyatro metni, senaryo (televizyon ve sinema) ve canlandırma olarak adlandırmaktadır (2004, s.303). Adıgüzel’e göre ise drama, içinde her çeşit aktiviteleri barındıran çalışmalardır (2006: 19). En geniş tanımlardan biri ise, San’ın yapmış olduğu tanımdır. San’a göre, canlandırmalar, tiyatro ya da drama tekniklerini kullanarak, o anki durumlara göre oluşturulan bir grup çalışmasıdır. Yapılan uygulamalarda kişiler bir hayatı, bir hadiseyi, bir düşünceyi veya bir soyut kavramı, bir davranışı canlandırmaktadırlar. Ancak bunu yaparken eski bilişsel örüntüleri yeniden düzenler, gözlemlerini, deneyimlerini, duygu ve yaşantılarını gözden geçirme fırsatını bulurlar. Son olarak oyun sürecinde anlamlandırıp, canlandırırlar (1991: 558).

Öğretim yöntemi olarak kullanılan yaratıcı drama ise öğrencilerin bilincini artırmaktadır. Etkinliklerde kişilere hayal gücünü kullanma imkânı verilir. Canlandırmalar sayesinde, katılımcılar asıl anlatılmak isteneni görebilir ve sığ hareketlerin altındaki anlamı yakalayabilirler (McCaslin, 1990: 88). Yaratıcı drama öğrencinin kendini ve çevresini tanımasına yardımcı olmakla birlikte öğrenme performansını yükseltmektedir. Uygulamalar öğretim sürecine doğrudan olumlu katkı sunmaktadır. Birçok öğretim tekniği içinde etkili olmakla birlikte, öğrenme üzerindeki etkisi en hızlı görülebilen tekniklerdendir. Yaratıcı drama, temelde yapma, uygulama ve gösterme çalışmalarını kapsamaktadır. Drama tekniği ilk uygulandığı süreçte sadece gösteri yönü ön plandayken, günümüzde süreç temeli olarak işlenmektedir. Bu yapısıyla artık eğitim öğretimin vazgeçilmez yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Aytaş, 2013: 102). Uygulama evresinde ağırlık noktası gösteri yerine, uygulama esnasında gerçekleşen öğrenim sürecidir. Öğrenci pasif öğrenme ortamından çıkmakta, aktif ve kalıcı öğrenme ortamına geçmektedir.

Tarihe baktığımızda drama tekniğini ilk savunan ünlü düşünürlerden Eflatun, Pestalozzi, Rousseau, Locke ve Comenius örnek verebiliriz. Bu düşünürler eğitimde, katı kurallara karşı çıkarak öğrenciyi eğitim sürecinde merkeze almış, aktif olmasını savunmuşlardır. Bunun yanında öğrencilerin etkinliklere istekli bir şekilde katılması durumunda öğrenmeyi destekleyen beş duyu organını harekete geçtiğini belirterek, drama tekniğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır (Çelikkaya, 2014). İlk yaratıcı drama dersleri 20. yy başlarında 1960 ‘dan sonra görülmeye başlanmış, okul ve sınıflarda uygulanmıştır (San, 1989). Okullarda ve sınıflarda uygulan drama türü daha çok yaratıcı drama olarak tanımlanmaktadır. Yaratıcı drama Almanya’da “oyun ve tesir” ya da “mektep oyunu”, Amerika Birleşik Devletleri’nde “yaratıcı drama”, İngiltere’de ise “öğretimde drama’’ adları ile kullanılmaktadır (San, 1996). Ülkemizde ise drama, hazırlanan müfredatlar içerisinde bir teknik olarak yer almaktadır.
1904 yılında yaratıcı drama faaliyetini bir okulda, ilk defa bir köy öğretmeni olan Harriet Finlay-Johnson, uygulamıştır. Daha sonra da bu öğretim yöntemi ile ilgili bir kitap yazmıştır.1911 yılında bu teorinin temelleri oluşturulurken, Harriet-Finlay Johnson’ın yazmış olduğu bu kitaptan da faydalanılmıştır (Adıgüzel, 2010). Dorothy Heathoche ise 1960’lı yıllarda yaratıcı dramayı

eğitsel bir unsur olarak tanımlamış ve asıl olması gereken şeklini almasında temel bir unsur olmuştur (Ütkür, 2012).Günümüzde artık bu canlandırma tekniği bir öğretim yöntemi olarak kullanılmaktadır. Drama yöntemini destekleyenlerden biri de, hem toplumsal hem kültürel kuramın savunucusu Vygotsky'dir. Vygotsky'nin görüşüne göre eğitim öğretimde öğrenme karşılıklı etki sayesinde meydana gelir (O'Gara, 2008).

Ülkemizde yaratıcı drama kavramı, dramatizasyon ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Dramatizasyon sınıf içinde oyun kurma ve oyunlaştırma olarak tanımlanan ve uygulanan bir tekniktir. 1980 'li yıllardan itibaren yaratıcı drama Türkiye 'de yeni bir metot olarak müfredatlarda yer almaya başlanmış, zamanla dramatizasyon uygulaması ise, dramanın bir metodu haline dönüşmüştür (Adıgüzel, 2006: 20).

YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan, doküman incelemesi tercih edilmiştir. Doküman incelemesinde yapılan araştırmanın hedefi, olay veya olaylar hakkında bilgi veren yazılı dokümanların çözümlenmesini içermektedir. Bu tür çalışmalarda, araştırmacı kullanacağı bilgiyi, sadece dokümanlara bakarak elde edebilir (Yıldırım & Şimşek, 2011: 187-188). Araştırmada doküman incelemesiyle elde edilen veriler betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiştir. Elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Dokümanlar, internet üzerindeki bilimsel veri tabanlarından elde edilmiştir.

GELİŞME (KAVRAMSAL ÇERÇEVE)

Yaratıcı drama, bireyin yaşam becerilerinin gelişmesine katkıda bulunan yöntemlerden biridir (Kaf, 2000). Eğitim-öğretimde kullanılan yaratıcı drama yöntemi birçok derste kullanılarak anlama ve anlatma becerisini geliştirmektedir. Özellikle yabancı dil eğitiminde başarı sağlamış bir tekniktir (Karaman,2017). Yabancı dil öğretimi, dinleme, okuma, konuşma ve yazma kabiliyeti üzerine kurgulanmıştır. Drama ile desteklenen yabancı dil eğitiminde ise, dinleme ve okuma etkinlikleri anlamayı, konuşma ve yazma etkinlikleri anlatma becerisini olumlu yönde desteklemektedir. Bu nedenle tüm dil kabiliyetlerinin ilerlemesinde drama yöntemi başarısı yüksek bir uygulamadır. Genç'e (2009) göre, yaratıcı drama dört dil becerisi yanında, öğrencinin iletişim yönünü geliştirilmeyi amaçlamaktadır. Öğrenciler okudukları ve dinledikleri parçaları dramatize ederek okuyabilir veya canlandırabilir. Sınıfın etkin olarak katıldığı doğaçlama, canlandırma, oyunlaştırma ve atölye çalışmalarının yapıldığı drama etkinlikleri öğrenciyi pasif olmaktan çıkarıp, aktif hale getirmektedir (Genç, 2003: 270).

İkinci bir dil öğrenen kişiler bu bilgileri günlük hayatlarında kullanabilmeleri gerekir. Ders içinde yapılan canlandırmalar bu nedenle çok önemlidir. Öğrenci yaşamın içinde edindiği tecrübelerini ve bilgilerini yaratıcı drama yoluyla ileride karşılaşabileceği durumlara kendini hazırlayabilmektedir. Etkinliklerde gelecekte kullanabileceği bilgileri aktif olarak öğrenebildiği bir ortam sağlanmaktadır. Öğrenciler yaşamlarında biriktirdikleri bilgi ve deneyimlerini bu uygulamalarda tekrar canlandırır ve sergilenen hadiseleri, diyalogları analiz etme fırsatını yakalarlar (Lambert & O'Neil, 1991). Bunun yanında bireyler bu yöntem ile toplumsal ve duygusal hassasiyet kazanmakta, kişisel potansiyelinin farkına vararak, var olan kabiliyetlerini ortaya çıkarma fırsatını bulmaktadır (Nidelioğlu & Altun, 2018: 238). Yaratıcı drama ile ilgili yapılan araştırmalara göre derslerde yapılan uygulamalar kalıcı ve işlevsel öğrenmenin gerçekleşmesinde diğer öğretim yöntemlerinden daha etkili ve verimli olduğu tespit edilmiştir (Aytaş, 2013: 101). Geleneksel öğretim yöntemleri öğrenciyi ezbere sevk etmekte ve araştırma, öğrenme merakını köreltmektedir. Yaratıcı drama ise kişilerin sorun çözme ve tenkit kabiliyetinin ilerlemesini desteklemektedir (McLennan, 2012). Bunun yanında yabancı dil eğitimin amaçlarından biri yapılan etkinliklerle diyalog ve dil yeteneklerini geliştirmektir.

Yaratıcı drama uygulamaları da bu amacı gütmektedir (Ömeroğlu, 1991: 89). Bütün bu sonuçlar yaratıcı dramanın önemi ve gerekliği ile ilgili bir fikir oluşturmaktadır.

UYGULAMA

Derslerde uygulanan yaratıcı drama, birçok yöntemle beraber öğrencilerin yaşantılarından ve tecrübelerinden yararlanarak, doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerde kullanır. Lider drama öğretmeni veya eğitmenidir. Yaratıcı drama süreci çalışmanın amacına yönelik, grubun yapısını dikkate alarak önceden belirlenmiş mekânda gerçekleştirilir (Adıgüzel, 2006: 21). Etkinlikler ve canlandırmalar ile ilgili lider gerekli eğitimleri almadığı takdirde, sürecin planlamasında ve yönlendirmesinde hatalar oluşabilir. Bu nedenle öğretmenin mesleki eğitimi süresinde drama dersleri teori ve pratik olarak adaylara verilmelidir. Öğretmenlik bir nevi sahneye çıkıp vermek istediğin bilgiyi öğrenciye bir tiyatro oyunu gibi sunup, kavramasını sağlamaktır. Bu nedenle eğitim fakültelerinde tiyatro eğitimi seçmeli değil; zorunlu bir ders olarak işlenmelidir.

İpşiroğlu'na göre eğitimde tiyatro düş gücüne seslenerek yaratıcılığı, müzik, dans gibi becerileri geliştirmektedir. Canlandırmalarda yaşamın içindeki farklı roller ve davranış biçimleri sergilenmekte, öğrencinin dikkati çekilerek çok yönlü düşünmesi sağlanmaktadır. Kişiler bu süreçte, eleştirel bakış açısını geliştirip, biçimlendirme fırsatını yakalarlar. Sahne için hazırlanırken öğrenciler karşılıklı saygı ve güvene dayanan bir işbirliği içindedirler. Bunun yanında hazırlık süreçlerinde öğrenciler dayanışma içinde kendine ve başkalarına değer vermeyi öğrenirler (1990: 173).

Tiyatro eğitimi almış bir öğretmen, sınıfta uygulanan yaratıcı drama etkinliklerinde tiyatro tekniklerini kullanarak daha başarılı olacaktır. Özellikle uygulama sürecinde bir duraklama veya bir tıkanıklık olduğu zaman sorunun çözümüne yönelik yönlendirmeleri gerçekleştirebilir. Yaratıcı drama da öğretmen drama sürecinin en önemli öğesidir ancak sürecin son noktasını grup üyeleri, öğrenciler ve katılımcılar belirler. Drama lideri sürecin nasıl gelişeceğini ve sonucunu bilemez (Adıgüzel, 2006: 23). Lider, drama tekniklerini iyi bilmelidir. İletişime açık ve grup üyelerine güven verecek bir kişilikte olmalıdır. Öğrencilerin yetişkinlere oranla etkinliklere katılımları yüksektir ancak dikkatleri hızlı dağılabilmektedir (Cameron, 2001). Bu nedenle öğretmenin, öğrencilerin aktif olabilecekleri ve yeni bilgiye odaklanabilmelerini sağlayacak ortam oluşturması gerekir. Bunun yanında öğretmenin vereceği bilgiden önce, lider bir problemle nasıl çözümlenebilir, bunu yapmak için neler yapılmalı sorusuna öğrencilerin kendi cevaplarını bulmaları için fırsat vermelidir (Heathcote, 1972: 76).Otoriter bir öğretmen bu ortamı sağlamakta zorlanacaktır. Öğrencilerin ilk drama çalışmalarında çok heyecanlandıkları, çekinip utandıkları gözlenmektedir. Bu hisler öğrenmeyi olumsuz etkilemektedir. Ancak doğru yaklaşımlarla teşvik edildiğinde başarıya ulaşılmaktadır. Bu görüşü Hebb' in Nörofizyolojik teorisinin başlıca öğeleri olan **'**Öğrenme, zorlanma ile zenginleşir, tehditle engellenir**'** prensibi ile destekleyebiliriz (Nidelioğlu & Altun, 2018: 254).

Yaratıcı dramayı tiyatrodan ayıran en büyük fark sonuç değil, süreç odaklı olmasıdır. Burada seyirci yoktur, öğrenciler hem seyirci hem oyuncudur. Ancak grup isterse sürecin sonunda çalışma seyirlik bir oyuna da dönüşebilir (Adıgüzel, 2006: 23). Tiyatroda senaryo zorunlu olmasına rağmen (doğaçlamaya dayalı tiyatro ve çağdaş tiyatro hariç) yaratıcı dramada bu zorunluluk yoktur. Belli bir mekân ve sahne gerekliliği de yoktur (Adıgüzel, 2006: 23). Yaratıcı dramada, doğaçlama ve rol oynama tekniğinin kullanımı zorunludur. Bununla birlikte süreçte kullanılan başlıca teknikler şunlardır:

-Tersine dönüş tekniği,
-Canlandırırken doğaçlama tekniği,
-Liderin etkinliğe katılma tekniği,
-Oyun esnasında hareketsiz kalma tekniği,
-Müzakere tekniği,

Yaratıcı drama, çocuklarda, ergenlerde ve gençlerde gerçek dünya ile kurgusal dünya arasında bağlantı kurmalarını sağlamaktadır. Bu bağlantı, öğrencinin herhangi bir konuyu öğrenirken beş duyu organını kullanarak gerçekleşir (Adıgüzel, 2002). Yaratıcı drama etkinlikleri ile sunum becerisini geliştirmektedir (Aytaş, 2013: 104). Hayatın birçok alanında öğrencinin karşısına çıkacak bu beceri yaratıcı drama sayesinde pratik yaparak öğrenilmektedir. Yabancı dil eğitiminde ise yaratıcı dramanın bu özelikleri dikkate alındığında Genç'e göre, öğretimin her aşamasında ve türünde uygulanabilen drama öğrenme etkinliklerinin gerçekleştiği her alanda uygulanmalı ve kullanılması teşvik edilmelidir (Genç, 2003, s.274).
Çalışmaya başlamadan önce yaratıcı drama dersinin planlanmasında dikkat edilmesi gereken ilkeler vardır. Bowel ve Heap'er, bu ilkeleri altı başlık altında toplamışlardır bunlar,

1.Konu/Öğrenme mekânı
2.Hedef
3.Görevler
4.Standartlar /Ön çalışma
5.Şekiller/Materyal
6.Yöntemler (2001, 10-12) dir.
Bu ilkeler, bütün sınıflarda planlama yapılırken ve uygulamalardan önce kullanılabilir. Uygulama aşamalarında ise süreç Nidelioğlu ve Altun göre, ısındırma, esas çalışma, rahatlama ve değerlendirmedir basamakları şeklindedir (2018, 238).

Isındırma Aşaması: Bu aşamada beş duyu organını harekete geçirecek çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Çalışmalarda öğrenci gözlem yetisinin geliştirmekte, bedensel ve dokunsal alıştırmalar yapmaktadır. Isındırma aşamasında katılımcı tanışma, etkileşim kurma, güven ve uyum gibi özellikler kazanır. Çalışmada kesin kurallar vardır, grup liderinin kontrolünde ve rehberliğinde yapılır (San, 1992).
Esas Çalışma: Isındırma aşamasından sonra başlanır. Belirlenmiş kurallara bağlı kalarak oyunlar kurulur. Bu etkinlikleri daha başarılı hale getirmek için sözsüz tiyatro oyunu, metne bağlı veya metne bağlı kalmadan anlık canlandırma, hikâye yazma, dramatizasyon teknikleri uygulanır.
Rahatlama Çalışmaları: Oyun etkinliğinden sonra gerçekleştirilir. Yapılan hareketlerin amacı öğrenciyi sakinleştirip, bedenini rahatlatmaktır (Çalışkan & Karadağ, 2005).Etkinliğe katılan kişiler esneme çalışmaları ile bilişsel ve bedensel gevşeme hedeflenmektedir.
Değerlendirme aşaması: Öğretmen, öğrencilere etkinlikle ilgili açık uçlu sorular sorar. Örneğin, etkinlikte nasıl bir süreç geçirdin? Duygusal olarak neler hissettin? Etkinliğin hangi bölümünde zorlandın? Öğrencilerin kendisini ve diğer katılımcıları değerlendirmesini istenir. Konunun tartışılması, çalışmanın iyi olan veya değiştirilmesi gereken yerler belirlenir. Etkinlikte meydana gelen eksik yanlar düzeltilip, çalışma tekrarlanır (Nidelioğlu & Altun, 2018: 239). Bu etkinlikler ile öğrenci yaparak ve yaşayarak öğrenir. Bu çalışmaların en önemli amacı öğrencilerin sistematik çalışma, inceleme yapma ve bilgi edinmeye dair motivasyonlarını güçlendirmek. Etkinliklerde rol arkadaşları ile birlikte çalışmak ve ortak kararlar doğrultusunda hareket edebilmek (Ulubey, 2015).

Adıgüzel ise uygulama aşamalarını üç başlık altına toplamıştır.
1.Hazırlık ve Isınma Çalışmaları: Bu aşamada rahatlama çalışmaları yapılır. Grup hazırlık evresinde eğlenebilmelidir. Lider guruplara dört veya beş kişi alır. Uygulamadan önce lider gurupların hazırlıklı olmalarını sağlar. Başlangıç aşamasında lider aktif olarak katılır. Öğretmenin bu aşamada doğrudan katılımı sayesinde öğrenci komik duruma düşmek veya izleniyor olmak önyargılarından uzaklaşmış olur (Adıgüzel, 2006: 25-26).
2.Canlandırma: Bu aşamayı Püsküllüoğlu, önceden yaşanmış hadiseyi veya meydana gelmiş bir tabloyu canlandırarak tekrarlamak, kostümlerle o kişinin karakterini sergileme olarak tanımlamaktadır (2004: 201).
3.Değerlendirme-Tartışma: Canlandırma bittikten sonra, sonuçlar değerlendirilir. Öğrencilere etkinlik sonrası duyguları ve düşünceleri sorulur. Müfredatta planlanan kazanımlar üzerine yapılan tartışmalar bu aşamada gerçekleşir. Geri bildirim olarak mektup yazma veya gazete çıkarma gibi çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar sayesinde öğrenci hem kendini hem de çevresini tanıma fırsatı oluşmaktadır. Okul içinde gerçekleştirilen etkinliklerde öğrenciler kendi aralarında iletişim kurabilmekte, pasif öğrenme yerine aktif öğrenme ortamı oluşmaktadır. Bunun yanında yaratıcı drama, öğrencinin yaratıcılık ve kişilik eğitimi gibi birçok alanı birden etkilemektedir (Adıgüzel, 2006: 26-27).

Son olarak, İpşiroğlu ‘da drama çalışmalarını belli bir dialog metni olmadan, anlık canlandırmalar ve bir metni olan etkinlikler olarak ikiye ayırmıştır (1990, 169).

YABANCI DİL ÖĞRENİMİNDE DRAMANIN YERİ

Globalleşen dünyada ülkeler ticaret, eğitim, politika, kültür ve iletişim alanlarında işbirliği içindedir. Teknolojini ilerlemesi ile bu işbirlikleri artmıştır. Bu nedenle yabancı dil gereksinimi geçmişe nazaran günlük hayatımızda daha çok yer almaktadır (Sözer, 1984).Ülkemizde ikinci dil eğitimi incelendiğinde, Osmanlı dönemi, cumhuriyetin kuruluş yılları ve günümüzde uygulanan müfredatlar da birçok yöntem ve teknik kullanıldığı görülmektedir. Ancak gereken başarı sağlanamamıştır. Yaşar’a göre okullarda ve üniversitede on yıl süren bir dil eğitiminden sonra, dil öğrenen öğrencilerin o dildeki dört dil becerilerine bakıldığında, uygulanan yöntemin ne denli başarısız olduğu görülmektedir (1990: 220). Günümüzde uygulanan müfredatta ise yabancı dil eğitimi ikinci sınıftan başlamakta ve ortaokul, lisede devam etmektedir. On bir yıl yabancı dil eğitimi alan öğrencilerin dört dil becerisindeki başarısına bakıldığında hedeflenen kazanımların oluşmadığı görülmektedir. Bu başarısızlığın sebepleri olarak görülen yöntem ve tekniklerin yanında, Işık’a (2008) göre, üniversitelerimizde yetiştirilen yabancı dil öğretmenlerine uygulanan müfredat ve uygulamada izlenen yol, müfredattaki noksanlıkların yanında eski dil öğrenme tekniklerinin ağırlıkta olduğu öğretmen yetiştirme anlayışı bu sebeplerin başında yer almaktadır.

Okullarda öğretilmeye çalışılan yabancı dilin başarı oranının düşük olması öğrencilerde olumsuz önyargılara sebep olmuştur. Yaratıcı drama bu konularda yardımcı olabilecek bir öğretim tekniğidir. İlk olarak yabancı dil derslerinde grupla öğretim tekniği, diyalogları oyun biçiminde sergileme ve doğaçlama yöntemleri uygulanmaya başlanmıştır. Hengirmen’e göre, drama bu özellikleri nedeniyle bir yöntem değil, bir öğretim tekniğidir” (1994,72). Bu öğretim tekniği daha çok sözlü anlatımda kullanıyor gibi görünse de, ikinci dil edinimi olan dört dil becerisinde kullanılmaktadır (Genç, 2003: 266). Bu süreçte önemli olan, öğrenciyi pasif bir dinleyici durumundan çıkartıp beş duyu organını kullanarak, konuları canlandırmak ve yaşanır duruma getirebilmektir. Öğrenciler yeni öğrendikleri kelimeleri yaratıcı drama sayesinde içselleştirip, günlük hayatta da kullanmalıdır (Demircioğlu & İspir, 2016: 108). Geleneksel İngilizce eğitimde, öğrenci edilgen – öğretmen etkin roldedir. Öğrenci bu öğretim tekniği ile sadece kelime ezberi

yapabilme olanağına sahiptir. Bilgiyi içselleştiremediği için, okul dışında kullanamamaktadır. Canlandırma etkinlikleri bu eksiklikleri gidermek için doğru bir seçenektir (Üstündağ, 1998: 31).

Uygulama esnasında kullanılan yüz ifadeleri, beden hareketleri gibi sözel olmayan iletişim şekilleri ile çocuklar, ikinci dil ile ilgili bilgileri yeterli olmasa da, derste aktif olarak katılmaktadırlar (Philips, 1999: 65). Öğrenciler etkinliklerde el, kol, yüz ve beden hareketlerini belirginleştirerek, o dilin sesletim özelliklerini ve kelimeleri seslendirerek geliştirirler. Bu çalışmalar sayesinde öğrenci, iletişim becerilerini kullanarak kendini yabancı dilde ifade etme imkânı bulur. Uygulamalarda unutmamız gereken kısım, etkinlik sürecinde öğrenciler kelimeleri seslendirirken zorlansalar da drama sayesinde seslendirme hatalarını azaltma fırsatını yakalamaktadırlar (Nidelioğlu & Altun, 2018: 253-254).

Yabancı dil öğrenirken öğrenciler kelimeyi biliyor olsa bile, cümle içinde veya uygun ortamda kullanmadıkları takdirde öğrenilen bu yeni bilgiler kalıcı olmaz (Demircioğlu &İspir, 2016: 106). Bu nedenle yaratıcı drama etkinlikleri okullarda işlevsel bir eğitim-öğretimin gerçekleşebilmesi için bilginin kullanabilir ve uygulanabilir olması gerekir (Aytaş, 2013: 102).Etkinlikler buna göre hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Yaratıcı dramanın kullanıldığı derslerde öğrenciler zihinsel ve duygusal olarak çalışmalara katılırlar. Etkinliklerde sözcükler ezberlemez, kelimeler bir süreç içerisinde öğrencilere verilir (Demircioğlu & İspir, 2016: 107). Kişilerin yeni öğrendikleri kelimeler sezdirilmeden öğretilir. Yaratıcı drama etkinliklerinde öğrenci kelimelerin tanımını ve hissettirdiği duyguyu uygulayarak öğrenirler (Sinatra & Gemake, 1983).

Dil öğretiminde tek başına kullanılan okuma ve dinleme etkinlikleri, beş duyu organını harekete geçiren uygulamalar olmadan başarılı olmayacaktır (Aytaş, 2013: 101-102). Beş duyu organının öğretim sürecine ne oranda etkili olduğu ile ilgili yapılan bir çalışmanın sonucuna göre:
- Öğrenilmesi gereken metni okuduklarının da bilginin %10'nu,
- Metni duyduklarında % 20'sini,
-Metin ile ilgili görselleri izlediklerinde %30'unu,
-Hem izleyip, aynı zamanda duyduklarında % 50'sini,
-İzleyip, duyup ve sözlü ifade ettiklerinde %80'ini,
-Görüp, duyup, dokunup ve sözlü ifade ettiklerinde %90'ını hatırlarlar (Çilenti, 1998).

Öğretmen ve öğrenciler drama tekniği ile derslerde beş duyu organı kullanabilmektedir. İkinci dil öğretiminde duyu organlarını harekete geçirmek için yabancı dil derslerinde sıklıkla yapılan uygulamalardan biri okutulan parçanın konu özetinin çıkarılıp, öykünün canlandırmasıdır (Genç, 2003: 271). Yabancı dil eğitimi için yapılan canlandırmalarda öğrenci kendini, öğrenilen dil ile karşılaşılabileceği olası durum ve olaylara hazırlayabilir. Günlük yaşamda ihtiyacı olan rutin hayat ile ilgili diyalogları ve nasıl davranması gerektiğini de, canlandırarak öğrenirler (Demirel, 1999: 73). Bu şekildeki öğrenme yöntemi etkin öğrenme biçimleri içinde yer almaktadır. Drama tekniği ile dil öğrenen çocuk başkalarından korkmadan, utanmadan yabancı dil kullanabilir. Drama aynı zamanda öğrencilere kendine inanma, toplumsal yeterlilik ve özgüven oluşturmaktadır. Ayrıca iletişim ve dil becerilerinin kazanılması ve geliştirilmesinde önemli bir rolü vardır. Yaratıcı drama da etkileşim ve iletişimin kendiliğinden doğar. Ders sürecinde etkinliklerde yer almak ve kendinden bir şeyler katmak ve paylaşmak öğrencileri hem motive etmekte hem de mutlu etmektedir. Bu tekniğin yabancı dil öğretimi üzerindeki etkileri konusunda birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada, bu araştırmalardan birkaç tanesine yer verilecektir.

ÖRNEK

Araştırma Demircioğlu ile İspir tarafından yapılmıştır. Konu olarak sözcük öğreniminde drama tekniğinin kullanılması seçilmiştir. Çalışma öğrencilerin sözcük öğreniminde drama tekniğinin

olumlu bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için yapılmıştır. Araştırma 2011- 2012 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışma için Ankara'da bulunan Gazi Üniversitesi Vakfı Özel İlkokulu seçilmiştir. Katılımcılar 3. sınıfta okuyan 16 kız ve 12 erkek olmak üzere toplam 28 öğrenciden oluşmaktadır. Sınıflarda öğrencilerle birlikte 18 saat çalışılmıştır. Veri toplama araçları olarak, takip testleri, kelime gurupları, başarı testleri ve katılımcı ürünleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, kelime öğretimi ve öğreniminde drama tekniği kullanılarak olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. (Demircioğlu &İspir, 2016: 105).

ÖRNEK

Araştırma Nidelioğlu ve Altun tarafından yapılmıştır. Çalışma öğrenci ürünleri ve görüşleri üzerine nitel bir araştırmadır. Konu olarak ikinci dil öğretiminde yaratıcı drama tekniğinin derslerde kullanımı ile ilgili katılımcıların fikirleri seçilmiştir. Bunun yanında ürünler üzerindeki tesiri araştırılmıştır. Çalışma İstanbul'da bir ortaöğretim okulunda gerçekleştirilmiştir.Araştırmaya11. sınıfa devam eden 18 öğrenci katılmıştır. Materyal olarak İngilizce ders kitabında yer alan 'Personality and Character' ünitesindeki metinler kullanılmıştır. Uygulamalar 10 ders saati içinde gerçekleşmiştir (Nidelioğlu & Altun, 2018: 236).Çalışma sonunda elde edilen verilere göre, etkinlik ve uygulamalarda öğrencilerin birlikte çalışma, komünikasyon ve toplumsal becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin derse yönelik motivasyonu artırdığı, kendini tanımaya katkıda bulunduğu, kelime bilgisi, dil bilgisi ve telaffuz öğreniminde olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Katılımcıların ürünleri incelendiğinde, uygulanan bu yöntemin özgün düşünmeye yardımcı olduğu gözlenmiştir. İkinci dilde kelime bilgisi ve dil bilgisine ait bilgileri doğru yerde kullanımı ile ilgili olumlu etki gösterdiği saptanmıştır (Nidelioğlu & Altun, 2018: 236).

Bu çalışmaların dışında yabancı dil öğretiminde yöntem olarak yaratıcı drama seçildiğinde, başarılı sonuçlar elde edilen diğer çalışmalar kısaca şunlardır:

-Aynal'ın (1989) dramatizasyon tekniğinin ikinci dil öğretimine olan tesiri.
-Dupont'un (1989) 5.sınıf öğrencilerinin okuma yetenekleri geliştirilmesinde yaratıcı dramadan yararlanılması.
-Gaudart'ın (1990) dil öğretiminde dramadan faydalanılması.
-Hamilton'ın (1993) ikinci dil sınıflarında yaratıcı drama.
-Karamanoğlu'nun (1998) ikinci dil öğretiminde yaratıcı drama uygulamalarının amaç kelime bilgisi ve anımsamaya tesiri.
-Çıtak'ın (2003) drama aracılığı ile öğrencilere İngilizce dilbilgisi öğretimi.
-Özbahar'ın (2007) yaratıcı drama ile İngilizcede kelime öğretimi.

Yapılan bu araştırmalarda sözcük ve dilbilgisi öğretiminde, okuma becerilerinin geliştirilmesinde olumlu farklar görülmüştür Bu sonuçlara rağmen yabancı dil derslerinde, öğretmenler bu tekniği yeteri kadar kullanmamaktadır. Nedenleri sıralandığında,

1.Yaratıcı dramanın tiyatro ile eşleştirilmekte ve süreci sadece diyalog çalışmaları ile sınırlı tutulmaktadır (Demircioğlu & İspir, 2016: 107).
2. Yaratıcı dramaya müfredatlar da yeterli oranda yer verilmemektedir.
3. Öğretmenler, uygulama esnasında öğrenme ortamı için gereken düzenin bozulacağından endişe etmektedirler. Bu endişeyi ortadan kaldırmak için dersin planının öğrenciyi aktif tutacak şekilde oluşturulmalıdır (Demircioğlu & İspir, 2016: 107). Etkinlikler sırasında çıkabilecek gürültü ve kargaşa bu planlar sayesinde az olacaktır. Erion'a (1997) göre, yaratıcı drama etkinlikleri sırasında öğrenci kendi kendini disipline eder ve zamanla kargaşa azalır.
4.Öğretmen etkinlikler sırasında sürece göre lider, yönetici veya aktör rollerini uygulamalıdır. Bu uygulamalar sırasında öğretmen- öğrencinin arasında olan otorite bariyeri aşılmış olur. Birçok

öğretmen bu konudan rahatsızlık duymaktadır (Demircioğlu & İspir, 2016:107).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yaratıcı drama kalıcı ve işlevsel öğrenmeyi sağlamaktadır. Derste uygulanan yaratıcı drama etkinlikleri sayesinde klasik ezber yönteminin aksine araştıran, problem çözen ve yaratıcı, eleştirisel düşünme şeklini destekleyen öğrenim teknikleri uygulanmaktadır. Özellikle yabancı dil öğrenme ile ilgili yapılan araştırmalarda, yaratıcı dramanın kullanıldığı öğretim tekniklerinin daha başarılı olduğu görülmektedir.

Bu çalışma için analiz edilen dokümanlarda ve yapılan araştırmalarda dramanın yabancı dil öğretimi üzerindeki olumlu etkisi ispatlanmıştır. Kelime öğretimi ve gramer uygulamaları ders esnasında doğal süreç içinde gerçekleşmektedir. Öğrenci yaratıcı drama etkinlikleri sayesinde yeni bilgileri içselleştirmektedir. Beş duyu organının sürece katılması ile bilgi kalıcı hale gelmekte ve öğrencinin yabancı dile olan olumsuz önyargıları yok olmaktadır. Drama ile öğrenci yeni öğrendiği bilgiyi sanki o ülkedeymiş gibi, gerçek hayatta karşısına çıkabilecek bir olay, ortam oluşturarak yaşama şansını elde edebilmektedir. Yaratıcı drama öğrencinin kendine güven ve hitabet yeteneğinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Öğrenme sürecinde etkinliklere katılarak aktif bir öğrenci olarak eğitimin içinde yer alır. Bütün bu özellikleri ile drama yabancı dil eğitimini olumlu yönde destekleyen bir yöntemdir.

Yaratıcı drama ile ilgili yapılan bu araştırmada, yabancı dil öğretimi için hazırlanmış müfredatlar da dramaya yeterince yer verilmediği görülmüştür. Derslerde yaratıcı drama etkinlikleri uygulanırken, öğretmenler sınıf içi otoritelerinin sarsılacağını ve gürültü nedeniyle süreci kontrol edemeyeceklerini düşünmektedirler. Drama derslerde uygulanırken sadece diyalog çalışmaları ile sınırlı tutulmaktadır. Yaratıcı dramanın bu şekilde sınırlanması, eğitim yöntemi olarak başarısını engellenmektedir. Öğretmen yetiştirme programı için hazırlanan müfredatlar da, yaratıcı drama eğitimi seçmeli ders olarak işlenmektedir. Yaratıcı drama üniversite müfredatlarında zorunlu ders olarak programlanmalıdır. Öğretmen adayları üniversitelerde drama ile ilgili gerekli teorik ve pratik eğitimi almalıdır.

Mezun olmuş ve şuan görev yapan öğretmenler klasik yöntemlerin yanında yabancı dil eğitiminde farklı yöntemlere de açık olmalıdır. Hizmet içi eğitimlerde, dramanın sözcük ve dil bilgisi öğretiminde kanıtlanmış başarısı öğretmenlerle paylaşılmalıdır. Derslerde kullanılabilecek, konulara göre düzenlenmiş örnek etkinlikler oluşturulmalı ve dijital platformlarda erişime açık hale getirilmelidir. Dijital platformlarda sunulan içerikler yoruma ve paylaşıma açık olmalıdır. Böylece yapılan çalışmaların geliştirilmesi sağlanabilir.

Çalışmanın sonunda yaratıcı dramanın okullarda uygulanmaya başladığı tarihten günümüze kadar olan süreçleri incelenmiştir. Yabancı dil öğretimindeki başarısı hakkındaki araştırmalar analiz edilerek öğretim yöntemi olarak olumlu katkı sunduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, H. Ö. (2002).Eğitim bilimlerinde ve sanat eğitiminde yöntem, disiplin ve sanatsal boyutlarıyla yaratıcı drama. 11.Eğitim Bilimleri Kongresi. Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC, 23-26 Ekim.

Adıgüzel, Ö. (2006). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. Yaratıcı Drama Dergisi, 1(1), 17-30.

Adıgüzel, Ö. (2018). Eğitimde yaratıcı drama. YKY, Yapı Kredi Yayınları.

Aynal, S. (1989). Dramatizasyon yönteminin yabancı dil öğretimi üzerindeki etkisi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Aytaş, G. (2013). Yaratıcı dramanın algısal öğrenmedeki rolü. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1(1),

101-106.
Bowell, P. (2001). Planning process drama. David Fulton.
Cameron, L. (2001). Teaching languages to young learners. Cambridge UP.
Çelikkaya, T. (2014). Sosyal bilgiler dersinde drama yönteminin önemi ve uygulama örnekleri.
Çıtak, B. (2003). Drama yoluyla çocuklara İngilizce drama öğretimi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
Çilenti, K. (1988). Eğitim teknolojisi ve öğretim. Yargıcı Matbaası.
Demircioğlu, S., & İspir, O. A. (2016). İngilizce sözcük gruplarının öğretilmesinde yaratıcı drama yönteminin etkisi. Yaratıcı Drama Dergisi, 11(1), 105-116.
Demirel, Ö. (1999). İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
DuPont, S. (1992). The effectiveness of creative drama as an instructional strategy to enhance the reading comprehension skills of fifth-grade remedial readers. Literacy Research and Instruction, 31(3), 41-52.
Erion, P. (1996). Drama in the classroom: creative activities for teachers, parents & friends. Lost Coast Press.
Gaudart, H. (1990). Using Drama Techniques in Language Teaching.
Genç, H. N. Yabancı Dil Öğretiminde Öğretim Tekniği Olarak Dramanın Kullanımı Ve Bir Örnek. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (8).
Genç, H. N. (2009). Yabancı Dil Öğretiminde Drama Ve İlköğretim Yabancı Dil (Fransızca–İngilizce) Ders İzlence Örnekleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (4), 198-225.
Hamilton, J., & McLeod, A. (1993). Drama in the Languages Classroom. Pathfinder 19. A CILT Series for Language Teachers. Centre for Information on Language Teaching and Research, 20 Bedfordbury, Covent Garden, London WC2N 4LB, England, United Kingdom..
Heathcote, D. (1991). Collected writings on education and drama. Northwestern University Press.
Hengirmen, M. (!994). Yabancı dil öğretim yöntemleri. (İkinci Baskı) Ankara:Engin Yayınevi.
Isik, A. (2008). Linguistic imperialism and foreign language teaching. Journal of Asia TEFL, 5(1).
İpşiroğlu, Z. (1990). Okumayı Öğretme, Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim. Cem Yayınevi, İstanbul.
Kaf, Ö. G. Ö. (1999). Hayat bilgisi dersinde bazı sosyal becerilerin kazandırılmasında yaratıcı drama yönteminin etkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(6).
Karadağ, E. (2008). Kuramdan uygulamaya ilköğretimde drama:" Oyun ve işleniş örnekleriyle". Anı Yayıncılık.
Karaman, F. (2017). Bir Yöntem Olarak Dramanın Yabancı Dil Öğretiminde Kullanımı. Sobider, 4(15): 158-164.
Karamanoğlu, Ş.Ş. (1999). İngilizce öğretiminde yaratıcı drama uygulamalarının hedef sözcük bilgisi ve hatırlamaya etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisanstezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
McCaslin, N. (1990). Creative drama in the classroom. New York:Addison-Wesley Publishing
Pecaski McLennan, D. M. (2012). Using sociodrama to help young children problem solve. Early Childhood Education Journal, 39(6), 407-412.
Niğdelioğlu, H. E., & Altun, S. (2018). Yabancı dil öğretiminde yaratıcı drama: öğrenci ürünleri ve görüşleri üzerine nitel bir çalışma. Researcher, 6(1), 236-258.
O'Gara, P. (2008). To be or have not been: Learning language tenses through drama. Issues in Educational Research, 18(2).
O'Neill, C., & Lambert, A. (1982). Drama structures: A practical handbook for teachers. Nelson Thornes.
Ömeroğlu, E. (1991). Yaratıcı drama eğitiminin İngiltere'de okulöncesi eğitiminde kullanılmasıyla ilgili bir inceleme. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri

Eskişehir, Ya-Pa Yayınları, İstanbul.
Özbahar, S. Y. (2007). Yaratıcı drama ile İngilizcede sözcük öğretimi. Çağdaş Drama Derneği.
Philips, S. (1999). Drama with children. Oxford:Oxford University Press
Püsküllüoğlu, A. (2004). Arkadaş Türkçe sözlük (8. baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
San, İ. (1989). Aile, Evllilik, Cinsellik, Ana-Baba Olmak: Eğitsel ve Psikolojik Çözümlemeler'adlı.
San, İ. (1990). Eğitimde Yaratıcı Drama. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 23(2), 573-582.
San, İ. (1991). Yaratıcı drama-eğitsel boyutları. Eğitim Kongresi, 25-27.
San, İ. (1992). Eğitsel drama. Ankara: Assitej Yayınları.
San, İ. (1996). Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin: Eğitsel yaratıcı drama. Yeni Türkiye Dergisi, 2(7), 148-160.
Sinatra, R., & Stahl-Gemake, J. (1983). Using the right brain in the language arts. (No Title).
Sözer, E. (1984). Amerika Birleşik Devletleri'nde yabancı dil öğretmeni yetiştirme. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 131-146.
Ulubey, Ö., & Toraman, Ç. (2015). Yaratıcı drama yönteminin akademik başarıya etkisi: bir meta-analiz çalışması/The effect of creative drama on students' academic achievement: A meta-analysis study. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(32), 195-220.
Üstündağ, T. (1998). Yabancı dil öğretim uygulamalarında bir yöntem olarak yaratıcı dramanın yeri. Dil Dergisi, 66(1), 27-29.
Ütkür, N., & Açıkalın, M. (2018). Yaratıcı Drama Yönteminin Hayat Bilgisi Dersinde Kullanılmasının Öğrencilerin BaşarılarınaEtkisinin ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(1), 253-269.
Yaşar, N. (1990). Yabancı dil öğretim. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt no: 1,Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi,ss.216-221
Yıldırım, A., & Simsek, H. (1999). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11 baski: 1999-2018).

EFFECT OF PERMANENT CLOCK APPLICATION ON SUCCESS

KALICI SAAT UYGULAMASININ BAŞARIYA ETKİSİ

Medya METE
Gaziantep Islamic Science and Technology University, Public Health Nursing, Gaziantep, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-7098-7105

Ayşe ELKOCA
Gaziantep Islamic Science and Technology University, Midwifery, Gaziantep, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3936-4122

Duygu AYAR
Gaziantep Islamic Science and Technology University, Nursing, Gaziantep, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3936-4122

ÖZET
Bu makalede, sirkadiyen ritim ve kalıcı saat uygulamasının bireylerin biyolojik dengeleri, günlük yaşam alışkanlıkları ve başarıları üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Sirkadiyen ritim, vücudun 24 saatlik zaman dilimi içerisinde ışık ve karanlık döngüsüne uyum sağlayarak biyolojik, fizyolojik ve davranışsal süreçleri düzenleyen bir mekanizmadır. Bu ritmin, melatonin ve kortizol gibi hormonların salınımı üzerinden uyku-uyanıklık döngüsü, enerji düzeyleri ve bilişsel performans üzerinde doğrudan etkili olduğu belirtilmektedir.
Türkiye'de 2016 yılında kalıcı saat uygulamasına geçiş yapılmasıyla birlikte, bireylerin biyolojik ritimlerinin bu değişiklikten nasıl etkilendiği tartışılmıştır. Özellikle kış aylarında sabah karanlığında uyanmanın, melatonin salınımının devam etmesi nedeniyle enerji düşüklüğüne, motivasyon kaybına ve başarıda azalmaya neden olabileceği vurgulanmıştır. Bu durumun, öğrenciler ve çalışanlar gibi geniş bir kitle üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği ifade edilmiştir.
Makale, bireylerin bu uygulamaya uyum sağlamasını desteklemek için yapay aydınlatma kullanımı, fiziksel aktivitenin teşvik edilmesi, uyku düzeni farkındalığı ve esnek çalışma saatleri gibi çözüm önerileri sunmaktadır. Kalıcı saat uygulamasının bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini en aza indirerek başarıyı artırmak için biyolojik ritimlerin önemine dikkat çekilmektedir.
Anahtar Kelimeler: Başarı, Kalıcı Saat, Sirkadiyen Ritim

ABSTRACT
This study examines the effects of circadian rhythm and permanent daylight saving time on individuals' biological balance, daily habits, and overall success. The circadian rhythm is a mechanism that aligns the body's biological, physiological, and behavioral processes with the 24-hour light-dark cycle. It has been emphasized that this rhythm directly influences sleep-wake cycles, energy levels, and cognitive performance through the regulation of hormones such as melatonin and cortisol.
With Turkey's transition to permanent daylight saving time in 2016, the impact of this change on individuals' biological rhythms has been discussed. Particularly during the winter months, waking up in the dark can lead to decreased energy levels, loss of motivation, and reduced success

due to the continued secretion of melatonin. This situation is argued to have negative implications for a broad demographic, including students and employees.
The paper proposes solutions to support individuals' adaptation to this practice, including the use of artificial lighting, encouragement of physical activity, awareness of proper sleep hygiene, and flexible working hours. By minimizing the adverse effects of permanent daylight saving time on individuals and society, the importance of aligning with biological rhythms to enhance success is highlighted.
Keywords: Circadian Rhythm, Permanent Clock, Success

GİRİŞ

Zaman bir işin, bir eylemi gerçekleşme sürecidir. Toplum içinde bu işleyişi aksamadan belirli bir zaman da ortak olarak yapabilmek için kullanılan araca ise saat denmektedir. Dünyanın güneş etrafındaki dönüş süresi mevsimlerin değişkenliği sebebiyle birçok toplumda güneş ışığından daha fazla faydalanmaya çalışmaktadır (Ağarı,2023). Çalışma saatleri, çalışanların verimliliği, iş tatmini ve genel başarıları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Son yıllarda, işyerlerinde uygulanan farklı çalışma düzenlemeleri, bireylerin hem profesyonel hem de kişisel yaşam dengelerini etkileyerek iş performanslarını şekillendirmiştir. Bu düzenlemelerden biri olan kalıcı saat uygulamaları, belirli bir zaman diliminde sabah saatlerinden akşam saatlerine kadar süren sürekli çalışma saatlerini ifade etmektedir. Kalıcı saatler, özellikle çalışanların düzenli bir iş programına sahip olmalarını sağlarken, uzun vadede başarıya olan etkileri tartışılmaya başlanmıştır.

SİRKADİYEN RİTİM NEDİR?

Günlük yaşamda vücudumuzun etkisi altında olduğu başlıca ritimler bulunmaktadır. Ultradiyen, sirkadiyen, infradiyen, sirkannual vücudumuzun etkisi altında olduğu ritimlerdir. Bir yıllık döngüyü kapsan döngü sirkannual ritim aylar süren döngü infradiyen ritim bir günlük süreci kapsayan sirkadiyen ritim günde birden fazla döngü içinde olanı ise ultradiyen ritimdir. Sirkadiyen ritim latince kökenli olup circa(yaklaşık) ve dies(gün) kelimelerinden oluşmaktadır. Bir günlük süreç içerisinde biyolojik, fizyolojik, davranışsal ritimlerin tekrar etmesidir. Sirkadiyen ritim canlıda kardiyovasküler, immün sistem, solunum sistemi, gastrointestinal sistem gibi çoğu fizyolojik olayın düzenlenmesinde görev almaktadır. Sirkadiyen ritim canlıda çevreye uyuma yardım eder. Bireyde duygu durumunu, uyku uyanıklık döngüsünün düzeninden sorumludur. Beyin de dahil olmak üzere tüm organlarımızda kendine ait bir sirkadiyen ritim bulunmaktadır. Sirkadiyen ritim birbiri ile bağlantısı olan iki bölümden oluşmaktadır birincisi hipotalamusun üst kiyazmatik çekirdeğinde yer alan merkezi saat; ikincisi ise bağırsaklar, pankreas, karaciğer gibi vücut dokularında yer alan periferik saattir. Merkezi saatte vücut ışık kaynağını baz alarak uyum sağlar ve aydınlık karanlık döngüsünü kullanır. SCN direkt olarak uyku uyanıklık siklusu, glikoz metobolizması, besin alımı, öğrenme hafıza gibi önemli metabolik olaylara etki eder. Periferik saat ise suprakiazmatik çekirdek (SCN)ten gelen sinyalleri ışık, beslenme, aktivite, uyku gibi dışarıdan gelen uyaranlara karşı oluşturduğu otonom ritim cevaplarını kullanarak metabolik olayları denetler. Vücudumuzda bulunan merkezi saat ve periferik saat arasındaki uyum vücut içi homeostaz için önem arz etmektedir (Kocar, Elçioğlu,2022).
Sirkadiyen ritim canlıda 24 saatlik zaman diliminde aydınlık karanlık algısıyla hareket etmektedir buna bağlı olaraktan ışık ve uyku sirkadiyen ritimde önemli düzenleyiciler olarak yer almaktadır.

SİRKADİYEN RİTİM VE UYKU

Yapılan araştırmalarda insanda en belirleyici sirkadiyen ritmin uyku-uyanıklık siklusunun olduğu yapılan araştırmalarda gösterilmiştir. Uyku-uyanıklık döngüsü temelinde gerçekleşen sirkadiyen ritimlerin bozulmaması, iç homeostaz için önemlidir (Öney ve Balcı,2021). Beynin içerisinde bulunan hipotalamus bezindeki suprakiazmatik çekirdekte uyku-uyanıklık

döngüsündeki sirkadiyen ritmi düzenlenmektedir. Suprakiyazmatik çekirdek içerisindeki melatonin reseptörleri sirkadiyen ritimde melatonin hormonlarının önemini göstermektedir. Melatonin hormonu vücudu uykuya hazırlayıp vücudun rahatlamasını sağlar ve karanlıkta salgılanır. Bu sebepten ötürü ışıklı ortamlardaki uyku verimli olmamaktadır. Uyku kalitesindeki bu verimsizlik biyolojik ritmin bozulmasına sebebiyet vermektedir çünkü aydınlık ortamda vücutta kortizol salgılanır ise stras hormonudur ve vücudu ayakta tutmaya çalışmaktadır.

SİRKADİYEN RİTİM VE IŞIK

Canlıların biyolojik ritmi sinir ve endokrin sistemlerninin ışık ile etkileşime girmesiyle etkilenmektedir. Işık canlılarda melatonin ve kortizol hormonu üzerine etkilidir. Işık varlığının azalmasıyla beyinde melatonin hormonu salgısı artar ve bu hormon vücutta sirkadiyen ritmi ve uyku düzenini düzenlemeye yardımcı hormondur. Ayrıca melatonin hormonu güçlü bir antioksidandır serbest radikallerin temizlenmesinden sorumludur, birçok temizleme yolunu aktive eder ve antioksidan enzim aktivitesini artırır. Melatoninin mitokondrilerde oldukça yoğun olarak bulunmaktadır proteinleri, lipitleri ve DNA'yı serbest radikallerin neden olduğu oksidatif hasardan korumaktadır (Ahmad ve ark, 2023). Kortizol hormonu ise ışık varlığının artmasıyla salgısı artmaktadır. Kortizol stres hormonu olarak bilinmektedir fizyolojik değişimden sorumlu olan hormonlardandır. Kortizolün en güçlü etkileri strese verilen yanıt sırasında görülmesine rağmen kortizol böbreküstü bezi tarafından sürekli olarak üretilmekte olup birçok etkisini stresin olmadığı zamanlarda da göstermektedir. Adrenal kortekste kolesterolden sentezlenen bir kortikosteroid hormondur İnsanlarda kortizol salınımı sirkadiyen ritme sahiptir sabah saatlerinde kortizol yoğunluğu en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Sirkadiyen ritim sayesinde glukokortikoid konsantrasyonunda artış sağlanarak günlük aktivite öncesinde, insanlarda gündüz için enerji sağlanmaktadır (Çakan, 2019).

KALICI SAAT NEDİR?

Dünyanın kendi ekseni etrafından 1 tam tur atması 24 saat olduğu için bir gün 24 saatten oluşmaktadır. Dünya üzerinde 360 meridyen yayı olduğundan ötürü her saat diliminden15 meridyen dilimi geçmektedir. Bilim ve teknolojinin artışıyla beraber ülkeler arasında siyasi ve ekonomik ilişkiler artmıştır bu sebepten ötürü saat dilimleri oluşturmuştur ama her ülkede saat dilimleri coğrafi ve siyasi sebeplerden ötürü meridyenleri takip etmez. Başlangıç meridiyeni olarak İngiltere'nin Londra şehrine bağlı Greenwich kasabası üzerinden geçen meridiyeni başlangıç(0) meridyeni olarak kabul edilmektedir. Başlangıç meridyeninden doğuya doğru gidildikçe saat ileri batıya doğru gidildikçe saat geri gitmiş olmaktadır. Meridiyenler arası da 4 dakikadır. Greenwich mean time (GMT) Greenwich kasabası üzerinden geçen zaman dilimidir. GMT bir nevi dünya çapında saatleri ayarlama ensititüsü olarak görev almaktadır çünkü dünyanın geri kalanı bu saat dilimini baz alarak saatlerini ayarlamaktadır. Londra'dan batıya doğru gittikçe saat dilimleri GMT-1, GMT-2 Londradan doğuya doğrun gittikçe GMT+1, GMT+2 şeklinde gitmektedir. Türkiye matematiksel konum olarak 36°-42° kuzey paralelleri 26°-45° doğu meridyenleri arasında olduğu için GMT+2 ve GMT+3 lük zaman diliminde bulunmaktadır. İzmit ilinden geçen 30° doğu boylamını referans alarak GMT+2lik zaman dilimini kullanır ancak, yaz saati uygulanırken Doğubayazıt üzerinden geçen 45° doğu boylamına (GMT+3) geçilir ve saatler 1 saat ileri alınırdı. Yaz saati uygulaması zaman ve enerji tasarrufu sağlamak amacıyla bir bölgede gün ışığından daha çok yararlanmak amacıyla saatin belirli bir ölçüde değiştirilmesidir. Türkiye de yıl içindeki güneşlenme süresi bulunduğu yarımküre ve enleme bağlı olarak Aralık ve Ocak aylarında az olup, Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında ise fazladır. Yaz aylarında güneşlenme fazla iken, kış aylarında güneşlenme ve gün ışığı az olmaktadır. Böylece sadece kış aylarındaki gündüz kısalığından dolayı saatlerin geri alınmaktaydı(Kocalar ve Toros, 2014). Ancak bu uygulama 26 Mart 2016 tarihinde kaldırılarak bu tarihten itibaren GMT+3 saat dilimine kalıcı olarak geçiş yapılmıştır.

KALICI SAAT UYGULAMASI VE BAŞARI

Kalıcı saatlerin çalışanların biyolojik ritmleriyle uyumlu olduğu zaman, iş gücü verimliliğini artırmada etkili olmaktadır. Sirkadiyen ritimle uyumlu çalışma düzeni, çalışanların fiziksel ve zihinsel sağlığını desteklerken, aynı zamanda iş tatminini artırmakta ve tükenmişlik sendromunu engellemektedir. Sabit çalışma saatleriyle çalışan bireyler, belirli saat dilimlerinde daha verimli çalışabilmekte ve bu da başarıya katkı sağlamaktadır.

Kalıcı saat uygulamalarının, çalışanların iş-yaşam dengesini sağlamak adına faydalı olduğu gözlemlenmiştir. Çalışanlar, belirli bir düzenin oluşturulması ile daha az stresli bir çalışma ortamı yaratıldığını ve bu düzenin onların işlerine daha odaklanmalarına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, iş gücü verimliliği ile paralel olarak başarıyı da artırmaktadır. Ayrıca, kalıcı saat uygulamalarının çalışanların motivasyonlarını ve performanslarını iyileştirdiği, daha uzun vadeli hedeflere ulaşmada yardımcı olduğu bulunmuştur.

Bununla birlikte, kalıcı saatlerin her zaman başarı için yeterli olmadığı da gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar, sabit çalışma saatlerinin esneklik eksiklikleri oluşturabileceğini ve bu eksikliğin bazı çalışanların verimliliğini olumsuz etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Çalışanların biyolojik ritimleri ve kişisel tercihlerinin dikkate alınması, daha esnek çalışma saatleriyle desteklenen kalıcı saat uygulamalarının başarıyı daha da artırabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, kalıcı saat uygulamaları başarıya önemli ölçüde katkı sağlasa da, her bireyin biyolojik ritmi ve kişisel ihtiyaçları doğrultusunda daha esnek bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği söylenebilir. Bu tür uygulamalar, hem çalışanların hem de organizasyonların başarısını sürdürülebilir kılmak için dikkatlice planlanmalı ve yönetilmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kalıcı saat uygulaması, sirkadiyen ritimler üzerindeki etkileri nedeniyle bireylerin fiziksel ve zihinsel dengelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle kış aylarında sabahın erken saatlerinde karanlıkta uyanmak, melatonin salınımının devam etmesiyle bireylerde yorgunluk, dikkat dağınıklığı ve motivasyon düşüklüğüne yol açabilmektedir. Bu durum, başta öğrenciler olmak üzere, çalışanların akademik başarıları ve iş performansları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Biyolojik ritmin bozulması, genel verimliliği düşürmekte, günlük aktivitelerde ve karar alma süreçlerinde zorluklara yol açmaktadır.

Bununla birlikte, kalıcı saat uygulamasının bazı avantajları da göz ardı edilmemelidir. Özellikle enerji tasarrufu sağlama ve daha uzun akşam gün ışığı süresi gibi avantajlar, bu uygulamanın bazı olumlu yönlerini oluşturmaktadır. Ancak, bu avantajların yanı sıra, bireylerin sirkadiyen ritimlerini olumsuz etkileyen unsurların minimize edilmesi gerekmektedir. Kalıcı saat uygulamasının başarı üzerindeki etkilerini azaltmak ve optimize etmek için, bireylerin biyolojik saatlerini destekleyecek çeşitli stratejilerin (örneğin, sabah saatlerinde yapay ışık kullanımı, düzenli uyku alışkanlıkları) teşvik edilmesi önemlidir. Bu tür uygulamalar, çalışanların ve öğrencilerin genel sağlıklarını iyileştirirken, akademik ve iş performanslarını da artırabilir.

Sonuç olarak, kalıcı saat uygulamalarının başarı üzerinde yaratabileceği olumsuz etkileri en aza indirgemek için biyolojik ritme saygı gösteren, dengeli bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu dengeyi sağlamak, bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarını optimize ederek, uzun vadede başarılarını artırmak için gereklidir. Hem bireyler hem de toplum, bu uygulamalardan daha fazla fayda sağlamak için biyolojik saatle uyumlu stratejiler geliştirmelidir.

- Sirkadiyen Ritme Uygun Düzenlemeler Yapılmalı: Çalışanlar ve öğrenciler için sabah saatlerinde yapay ışık kullanımı gibi stratejiler teşvik edilmelidir. Yapay ışık, melatonin üretimini engelleyerek bireylerin daha dinç hissetmelerini sağlayabilir. Bu tür stratejiler, kalıcı saat uygulamasının olumsuz etkilerini azaltarak, bireylerin verimlilik ve başarı düzeylerini artırabilir.
- Esnek Çalışma Saatleri Getirilmeli: Kalıcı saat uygulamalarının başarıya etkisi, esneklikle desteklenebilir. Özellikle farklı biyolojik ritme sahip bireyler için esnek çalışma saatleri ve uyku düzenlerine yönelik uygulamalar geliştirilmelidir. Bu, çalışanların ve öğrencilerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarını koruyarak, başarıyı uzun vadede sürdürülebilir kılacaktır.

 Düzenli Uyku Alışkanlıkları Teşvik Edilmeli: Uyku düzeninin önemi, bireylerin başarı düzeylerini etkileyen kritik bir faktördür. Kalıcı saat uygulamaları altında çalışanlar ve öğrenciler için düzenli uyku alışkanlıkları kazandırılmalı, uyku hijyenine dair eğitimler verilmeli ve uyku kalitesini artırmaya yönelik politikalar uygulanmalıdır.
 Toplum ve Çalışma Ortamlarında Farkındalık Artırılmalı: Kalıcı saat uygulamalarının, sirkadiyen ritimler üzerindeki etkilerini anlatan farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Çalışanlar, öğrenciler ve toplumun diğer kesimleri, biyolojik ritimlerin önemini daha iyi anlayarak, kişisel verimliliklerini artıracak alışkanlıklar geliştirebilirler. Bu tür eğitimler, toplumun geneli için faydalı olacaktır.
 Uzun Vadeli Araştırmalar Yapılmalı: Kalıcı saat uygulamalarının, sirkadiyen ritimle uyumlu olmayan etkilerinin uzun vadede ne gibi sonuçlar doğurabileceği konusunda daha fazla araştırma yapılmalıdır. Bu, kalıcı saat uygulamalarının daha sağlıklı bir şekilde yapılandırılmasına olanak tanıyacak ve bireylerin başarısını daha iyi destekleyecek stratejiler geliştirilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ağarı, M. (2023). Zaman kavramı: nedir-ne değildir?. *Karabük Türkoloji Dergisi*, *6*(1), 123-148.
Akbay, G. D. (2020). Sirkadiyen ritim ve obezite. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 83-90.
Akıncı, E., & Orhan, F. Ö. (2016). Sirkadiyen ritim uyku bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(2), 178-189.
Ahmad, S. B., Ali, A., Bilal, M., Rashid, S. M., Wani, A. B., Bhat, R. R., & Rehman, M. U. (2023). Melatonin and health: insights of melatonin action, biological functions, and associated disorders. *Cellular and Molecular Neurobiology*, *43*(6), 2437-2458.
Amanpour, A., Kahraman, S., Çınar, B., & Çelik, F. (2021). Mavi Işık Maruziyetinin Sirkadiyen Ritim ve Beslenme Üzerindeki Etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *8*(3), 566-573.
ÇAKAN, P. (2019). Stres ve Strese Verilen Endokrin Yanıt: Kortizol Hormonu. *Academic Studies on Natural and Health Sciences*, 257.
Kahraman, H. K., Atmaca, G., Gülün, G., Çalişkan, H., Örenbaş, İ., Tokel, İ., ... & Öz, Z. S. (2019). Kalıcı Saat Uygulamasının Üniversite Öğrencilerinin Günlük Yaşantısına Ve Uyku Düzenlerine Etkisi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, *3*(2), 34-41.
Kartal, M. E., Coşkun, A., Dağ, B., & Dağ, A. (2023). Sirkadyen ritim ve beslenme. *Sağlık & Bilim 2023: Beslenme-I*, 113.
Kocalar, A. O., & Toros, H. (2014). Yaz ve Kış Saati Uygulamasının Türkiye için Değerlendirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *1*(3), 59-68.
Kocar, F., & Elçioğlu, H. K. (2022). Sirkadiyen ritim ve sirkadiyen ritmi etkileyen faktörler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, *15*(2), 29-44.
Öney, B., & Balcı, Ç. (2021). Sirkadiyen ritmin sağlıktaki rolü. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 64-75.
Uluç, S. (2023). Sporda sirkadyen ritim: bir derleme çalışması. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 149-164.
Ulusoy, H. G. (2020). *Vardiyalı sağlık çalışanlarında sirkadiyen ritim ve beslenme durumunun değerlendirilmesi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
Yüksel, A. (2019). Sirkadiyen ritim ile yeme zamanı ilişkisi. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*, *1*(1), 38-43.

NURSING APPROACHES IN PREVENTING CYBER BULLYING IN ADOLESCENTS

ADOLESANLARDA SİBER ZORBALIĞIN ÖNLENMESİNDE HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI

Doç. Dr. Fatma KARASU
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü
Kahramanmaraş, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7347-0981

Doç. Dr. Filiz POLAT
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü
Osmaniye, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8326-9504

Özet
Teknolojideki ilerleme, sosyal medya aracılığıyla iletişimin kolaylığı ve ayrıca adolesanlar arasında teknolojiye erişim son yıllarda yaygınlaşmıştır. Başlangıçta elektronik postayla sınırlı olsa da siber zorbalık yavaş yavaş kişisel bloglar, kısa mesajlar, You Tube gibi akış web sitelerine gönderilen video içeriği ve daha yakın zamanda Instagram, SnapChat ve TikTok gibi sosyal medya formatları gibi daha geniş bir elektronik iletişim biçimi yelpazesini kapsamaya başlamış durumdadır. Siber zorbalık, ergenler arasında uluslararası bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir. Siber zorbalık, ergenler üzerinde derin etkilere sahip olabilen, bir kurbana zarar vermeyi amaçlayan bir tür elektronik iletişim içeren saldırgan bir davranıştır.
Siber zorbalığın kurbanları üzerinde çeşitli fiziksel ve psikolojik etkiler vardır. Siber zorbalığın önlenmesi sağlık hizmeti sağlayıcıları için bir odak noktası olabilir. Siber zorbalığın kurbanları üzerinde derin biyopsikososyal etkileri olabilir. Bu davranışlardan etkilenenleri tespit etmek ve onlar adına müdahale etmek için şu anda kullanılan ve geliştirilmekte olan stratejiler vardır. Okulların siber zorbalığı önlemede veya tespit etmede karşılaştığı zorluk göz önüne alındığında, sağlık hizmeti sağlayıcıları, gençler hakkındaki bilgileri, gençlere getirdikleri güven duygusu ve okul ortamından bağımsız olmaları nedeniyle önemli bir müttefiktir.
Hemşirelerin siber zorbalığı etlkili önleme ve mücadele proğramlarının geliştirilmesi, siber zorbalığa maruz kalan adölesanların tanılanması, mağdurların desteklenerek cesaretlendirilmesi ve rehabilite edilmesi, olası risklere yönelik olarak baş etme stratejilerinin geliştirilmesi ve sürecin yönetiminin sağlanmasında önemli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır
Anahtar Kelimeler: Ergen sağlığı, siber zorbalık, hemşirenin rolü.

Abstract
The advancement of technology, the ease of communication via social media, and access to technology among adolescents have become widespread in recent years. Initially limited to email, cyberbullying has gradually come to encompass a broader range of electronic communication formats, including personal blogs, text messages, video content posted on streaming websites such as YouTube, and more recently social media formats such as Instagram, SnapChat, and TikTok. Cyberbullying has become an international public health problem among adolescents. Cyberbullying is a form of aggressive behavior involving electronic communication

intended to harm a victim, which can have profound effects on adolescents.
Cyberbullying has a variety of physical and psychological effects on its victims. Preventing cyberbullying can be a focus for healthcare providers. Cyberbullying can have profound biopsychosocial effects on its victims. There are strategies currently in use and under development to identify and intervene on behalf of those affected by this behavior. Given the difficulty schools face in preventing or detecting cyberbullying, healthcare providers are important allies because of their knowledge of youth, the sense of security they bring to youth, and their independence from the school environment.
Nurses have important roles and responsibilities in developing effective cyberbullying prevention and intervention programs, diagnosing adolescents exposed to cyberbullying, supporting, encouraging, and rehabilitating victims, developing coping strategies for potential risks, and ensuring the management of the process.
Keywords: Adolescent health, cyberbullying, the role of the nurse.

Giriş

Çocukluk ve ergenlik sadece büyüme dönemleri değil, aynı zamanda ortaya çıkan risk alma dönemleridir. Bu dönemlerdeki gençler özellikle savunmasızdır ve davranışlar ile sonuçlar arasındaki bağlantıyı tam olarak anlayamazlar (Ang, 2015). Dünyadaki İnternet kullanıcılarının büyük bir kısmı 18 yaşın altındaki çocuklar ve ergenlerdir (WHO, 2024). Dijital teknoloji yeni bir kişilerarası iletişim biçimi sunmaktadır. İnternete erişim, son yıllarda gençler arasındaki sosyal iletişimi ciddi derecede etkilemiştir. Çoğu gencin kişisel bir bilgisayarı veya cep telefonu vardır. Bu şekilde, her gün aynı anda birkaç kişiyle iletişim kurabilir, anında temasın etkilerine ve potansiyel olarak zararlı yansımalarına maruz kalabilirler (Valkenburg, & Peter, 2011). Hızlı teknolojik değişimler, failin anonimliği ve potansiyel olarak geniş kitleler, siber zorbalığı önlemeyi geleneksel zorbalığa göre daha karmaşık hale getirebilir. Bu nedenle, politika yapıcılar, sağlık çalışanları, eğitimciler, ebeveynler ve ergenlerin kendileri siber zorbalığın potansiyel olarak zararlı etkilerinin farkında olmalıdır (Sourander, et al., 2010).
Siber zorbalık, ergenler için benzersiz zorluklar ortaya çıkarır ve okul kapılarının ötesine, evlerinin ve kişisel yaşamlarının algılanan güvenliğine kadar uzanmaktadır. Son yıllarda siber zorbalıkta endişe verici bir artış olduğunu göstermektedir. Ergenler çevrimiçi ortamda giderek daha fazla zaman geçirdikçe, bu rakamlar dijital okuryazarlığı ve güvenliği teşvik etmek için eğitimciler, ebeveynler, toplum liderleri ve politika yapıcıları içeren müdahalelere acil ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (WHO, 2024).
Siber zorbalık vakalarını önleme çabaları, öğretmenler, ebeveynler, sağlık çalışanlarından bir danışmanın rolü ve adolesanın kendi rolü olmak üzere ortak çaba gerektirmektedir (Cénat, et al., 2019). Sağlık çalışanları olarak hemşireler, siber zorbalığın önlenmesi ve etkisinin azaltılmasında kapsamlı hemşirelik bakımı sağlamada önemli bir role sahiptir. Ergenler için toplum hemşireliği alanındaki hemşirelerin rolü, ergenlere okulda hemşirelik bakımı sağlamak ve toplumda ergen sağlık sorunlarıyla ilgili hemşirelik bakımı sağlamaktır (Zhu, et al., 2021). Dolayısıyla, siber zorbalığın etkisini önlemek ve azaltmak için toplum sektöründe hemşirelik bakımı sağlamada hemşirelerin rolü kapsamlı bir şekilde tartışılmamıştır (Reknes, et al., 2014). Dolayısıyla, siber zorbalığın etkisini önleme ve azaltmada hemşirelik müdahalelerinin incelenmediği bir sorun boşluğu vardır.

Siber Zorbalığı Tanımlamak

Zorbalık, saldırgandan daha az güce sahip bir bireye kasıtlı ve tekrarlı bir şekilde yöneltilen saldırgan davranış olarak tanımlanır. Zorbalık, fiziksel (örneğin vurma, itme, tükürme), sözel (örneğin alay etme, isim takma, tehdit etme) ve sosyal (örneğin söylenti yayma, akran grubu dışlama) olmak üzere birçok biçime sahiptir. Bu biçimlere genellikle yüz yüze gerçekleşen ve okulda gerçekleşen geleneksel zorbalık olarak ifade edilmektedir (Kumar, & Goldstein, 2020; Krešić Ćorić, & Kaštelan, 2020). İnternetin ortaya çıkması ve cep telefonları gibi teknolojik

cihazların yaygınlaşmasıyla birlikte yeni bir zorbalık biçimi ortaya çıkmıştır. Bu incelemenin odak noktası olan siber zorbalık, utandırma, tehdit etme, cinsel tacizde bulunma veya sosyal olarak dışlama amacıyla bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanılmasıyla ayırt edilmektedir (Englander, et al., 2017; Bottino, et al., 2015). İlk araştırmalar, siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan temelde farklı olduğunu ileri sürmüştür. Daha yakın tarihli kanıtlar, siber zorbalığın en iyi şekilde başka bir zorbalık biçimi olarak kavramsallaştırıldığını göstermektedir (Gradinger, Strohmeier, & Spiel, 2009; Mishna, et al., 2012).

Zorbalığın meydana geldiği çevrimiçi bağlamın artık giderek daha fazla çocuk tarafından erişilebilir olması ve neredeyse evrensel olarak ergenler ve genç yetişkinler tarafından erişilebilir olmasıdır. Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin ve kullanımın artmasıyla birlikte siber zorbalığa uğrama riski de artmaktadır (Hellfeldt, López-Romero, & Andershed, 2019). Geceler ve hafta sonları da dahil olmak üzere okul saatleri dışında da devam edebilen siber zorbalığın durmaksızın devam etmesi ve taciz ve istismarın coğrafi sınırlar ötesinde geniş kitlelere "virüs gibi yayılma" potansiyeli endişelere neden olmaktadır. Belki de kısmen bu faktörler nedeniyle, siber zorbalık mağduru olmak, geleneksel zorbalıkta bulunanların ötesinde benzersiz bir şekilde ruh sağlığı sorunları ve akademik sorunlarla ilişkili durumdadır. Dışlama, taciz, siber takip, ifşa, trolleme, küfür, alevlendirme, karalama, taklit, hile, sahte profiller ve sahtekarlık bazı yaygın siber zorbalık türleri arasındadır (Selkie, Fales, & Moreno, 2016; Cantone, et al., 2015).

Siber Zorbalığın Epidemiyolojisi

Siber zorbalığının yaygınlığın, siber zorbalık eylemini oluşturan şeyin farklı tanımları, mağdur bildirimindeki kültürler arası farklılıklar ve siber zorbalığa katılma yeteneğini sınırlayabilen teknolojiye erişim dahil olmak üzere çok sayıda faktöre bağlı olarak değiştiği düşünülmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün 2018'den 2022'ye kadar olan en son verileri, siber zorbalıkta endişe verici bir artış olduğunu göstermekte; erkeklerde başkalarına siber zorbalık %11'den %14'e ve kızlarda %7'den %9'a yükselmiştir. Benzer şekilde, siber zorbalığa uğrama bildirimleri erkeklerde %12'den %15'e ve kızlarda %13'ten %16'ya yükselmiş durumdadır (WHO, 2024).

Dünya Sağlık Örgütünün son verilerine göre siber zorbalık mağduriyetinin yaygınlığında cinsiyet farklılıkları olduğunu göstermiştir (WHO, 2024). Zorbalığa uğramak hem erkek hem de kız ergenler arasında artan intihar düşüncesi, suç işleme ve genel psikolojik sıkıntı ile ilişkilendirilmiştir; ancak bu durum kızlarda daha belirgindir ve tekrarlayan siber zorbalık karşılaşmaları veya olayları ile daha belirgindir (Kim, et al., 2019).

Zihinsel sağlık ihtiyaçları veya engelleri olan ergenler ve genç yetişkinler sıklıkla siber zorbalık çabalarının hedefi olmaktadırlar (Hu, et al., 2019). Siber zorbalık yaş, cinsiyet, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve internette geçirilen zamandan etkilenir (Rao, et al., 2019; Samples-Kanyinga, & Lalande, Colman, 2018). Bazı araştırmalar siber zorbalığın geç ergenlikte artmaya devam ettiğini bulsa da diğerleri siber zorbalığın ergenliğin kalan yıllarında azalmadan önce 14 ve 15 yaşlarında zirveye ulaştığını bulmuştur (Kowalski, et al., 2014; Pichel, et al., 2021).

Genellikle sadece okulda meydana gelen ve evde hafifletilen geleneksel zorbalığın aksine, siber zorbalık mağdurlarına her zaman ve her yerden ulaşılabilir. Ebeveynler ve öğretmenler, geleneksel zorbalık vakalarında kurtarıcı olarak görülür. Aynı zamanda, siber zorbalıkta, çocuklar telefonlarına ve bilgisayarlarına erişimlerini kaybetme korkusuyla yetişkinlere söylemekten çekinirler, bu nedenle genellikle siber zorbalık olayını gizlemektedirler (Cassidy W, Jackson M, Brown, 2009). Raporlar, siber zorbalığın mağdur tarafından kolayca kaçınılamayan bir zarar biçimi olduğunu göstermektedir. Ek olarak, zorbalığın siber biçiminde, mağdurun ve failin tespiti genellikle geleneksel zorbalığa kıyasla zor olmakla birlikte, sorunun doğru bir şekilde tahmin edilmesini yaygın olarak tartışmalı hale getirmektedir (Bonanno, & Hymel, 2013; Peebles, 2014).

Dünya Sağlık Örgütü/Avrupa bugün, 44 ülke ve bölgeden 279.000'den fazla gencin verileri (2018'den 2022'e kadar) sonucunda oluşturulan raporda, 2018'den bu yana siber zorbalık, gençlerin etkileşimlerinin giderek dijitalleşmesiyle birlikte artış gösterdiği ve gençlerin

yaşamları üzerinde derin etkilere sahip olma potansiyeli taşıdığı ortaya koymuştur. Aynı raporun temel bulgulardan bazıları:

- Okulda başkalarına zorbalık yapmak: Adölesanların ortalama %6'sı okulda diğer kişilere zorbalık yapmaktadır. Bu davranış, kızlara (%5) kıyasla erkeklerde (%8) daha görülmektedir.
- Okulda zorbalığa uğramak: Adölesanların yaklaşık %11'i okulda zorbalığa uğramıştır ve bu durum erkek ve kız çocukları arasında önemli bir farklılık göstermemektedir.
- Başkalarına siber zorbalık yapmak: Adölesanların yaklaşık olarak %12'si (8 öğrenciden 1 öğrenci) başkalarına siber zorbalık yaptığını bildirmekte; erkek öğrencilerin (%14) siber zorbalığı bildirme olasılığının kız öğrencilerden (%9) daha yüksek ve özellikle 2018'den itibaren bir artışı yansıtmaktadır.
- Siber zorbalığa uğramak: Adölesanların %15'i (yaklaşık olarak 6'da 1'i) siber zorbalığa maruz kalmış ve görülme oranları kızlar (%16) ve erkekler (%15) arasında yakın bir şekilde örtüşmektedir. 2018'den bu yana erkeklerde %12'den %15'e ve kızlarda %13'ten %16'ya bir artış olduğu görülmektedir.
- Fiziksel kavga: 10 adölesandan 1'i fiziksel kavgalara karışmakta ve cinsiyetler arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Erkeklerin %14'ü, kızların %62'si fiziksel kavgalara karışmaktadır.

Siber Zorbalıkta Hemşirelik Yaklaşımları

Siber zorbalık teknolojiye bağlı olarak gün geçtikçe yaygınlaşan ve acil müdahale edilmesi gereken önemli bir halk sağlığı sorunudur. Bu sorunla etkin bir şekilde baş etmek için korunma önlemlerinin alınması, erken dönemde tanılanması ve yönetiminin sağlanması gerekir. Hemşirelerin siber zorbalığın belirtilerini ve çocuklar üzerindeki etkilerini bilmeleri, durumun tanılanabilmesi ve gerekli müdahalenin yapılması açısından oldukça önemlidir (Meral & Çağlar, 2021).

Hemşirelerin siber zorbalığı etkili önleme ve mücadele proğramlarının geliştirilmesi ve aktif olarak kullanılması, siber zorbalığa maruz kalan adölesanların tanılanması, mağdurların desteklenerek cesaretlendirilmesi ve rehabilite edilmesi, olası risklere yönelik olarak baş etme stratejilerinin geliştirilmesi ve sürecin yönetiminin sağlanmasında önemli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır (Meral & Çağlar, 2021).

Hemşireler adölesanların sosyal medyayı doğru kullanmaları ve sosyal medya bağımlılığı konuları üzerine yoğunlaşmalıdır (Avşar & Alkaya, 2018). Adölesanların güvenli sosyal medya ve internet kullanımı konusunda eğitimlerinde hemşirelere önemli görevler düşmektedir (Ünal & Küçük, 2022). Hemşireler ebeveynlere, çocuklarının teknoloji kullanımlarını izlemesi, ekran başında ne kadar ekranda kalması gerektiği ile ilgili eğitim vermelidir. Ayrıca internet mahremiyeti ve güvenliği konusunda ebeveynler ile görüşmesi gerekmektedir (Espelage & Hong, 2017; Kavurucu & Küçük, 2021). Hemşirelerin adölesanların sağlığının korunması, sürdürülmesinde diğer sağlık çalışanları, rehber öğretmenler, okul yöneticileri ile iş birliği yapmaları bu konuda aktif görev ve sorumluluk almaları gerekir (Alican & Saban, 2013).

Hemşireler internet ve sosyal medya kullanımı konusunda risk gruplarını belirleme, olası riskleri en aza indirme, erken müdahale, eğitim gibi konularda sorumluluk almalıdır. Özellikle okul ve çocuk sağlığı hemşirelerinin siber zorbalık ve adölesan yalnızlığı, sosyal medya kullanımı konularında çalışmalar yapması, pratik geliştirmesi ve toplumu bu çalışmalar hakkında bilgilendirilmesi gelecek zamanlarda ortaya çıkacak olası sorunların en aza indirilmesinde yardımcı olabilecektir (Ünal & Küçük, 2022). Okul sağlığı hemşireleri zorba davranış gösteren öğrencilerin özelliklerini bilmeli, zorba, mağdur ve zorba/mağdur grubundaki öğrencileri izlemeli, zorbalık yapan ve maruz kalan öğrencilere uygun şekilde yaklaşmalı, zorbalığın neden

olduğu sağlık problemlerini izlemeli ve zorbalığı önleyici rehberlik faaliyetlerine katılmalıdır (Mercan & Yıldırım-Sarı, 2018).

Hemşireler siber zorbalıkta olası riskler ve muhtemel sonuçlarla ilgili adölesanların ve ailelerin farkındalığını artıracak stratejilerin geliştirilmesinde ve yürütülmesinde aktif rol almalıdır. Siber zorbalık semptomları olan adölesanların öğretmenleri ve aileleri ile iletişime geçerek problemi çok boyutlu olarak ele almalı, siber zorbalık durumlarında koruma, tarama ve tespit etme basamaklarını izlemelidir. Hemşireler, siber zorbalığı taramada adölesanlara doğrudan konu ile ilgili sorular sormak yerine geçerliliği yapılmış ölçekleri kullanmalılar. Bu aşamada siber zorbalık açısından riskli grupları belirlenmesi ve değerlendirilmesinde okul sağlığı hemşireleri, toplum sağlığı ve aile sağlığı merkezinde çalışan hemşireler önemli pozisyondadır (Meral & Çağlar, 2021).

Hemşireler adölesanlarla yaptıkları görüşmelerde sosyal medya bağımlılığı konusunda risk faktörlerini belirleyebilmeli ve bu konuyla ilgili planlamalar yapmalıdır. Siber zorbalığa uğramış veya kendini yalnız hisseden adölesanlara için güvenli bir ortam oluşturabilmelidir. Olumsuz duygu durumu yaşayan adölesanlardan kendisine zarar verebilecekleri belirlemeli ve önlem almalıdır. Mağdur olan adölesanlara uyum sağlayıcı baş etme yollarını öğretmeli veya geliştirilmesini sağlamalıdır. Hemşireler adölesanların yalnızlık duygusunu ifade etmesine imkan vermeli, sosyal becerileri zayıf olan adölesanları destekleyerek yalnızlık duygusunun yoğun olarak hissedildiği zamanlarda uygun aktiviteler yapmalarını sağlamalıdır (Ünal & Küçük, 2022).

Adölesanların internetin neden olduğu siber zorbalık ve olumsuz sağlık davranışlarından uzak kalmasını sağlamak için anne ve babalara dijital ebeveynlik becerilerinin kazandırılması hemşirelerin önemli rolleri arasındadır (Hutson et. al., 2013). Hemşireler siber zorbalığı önleme konusunda etkin rol alarak konu ile ilgili müdahale programlarına ebeveynlerin de dahil edilmesi ve dijital ebeveynlik becerileri konusunda bilgilendirmelidir (Uludasdemir & Kucuk, 2021). Hemşireler siber zorbalığı önlemek için dijital ebeveynlik becerilerini desteklemeli, (Uludasdemir & Kucuk, 2019; Hinduja & Patchin, 2021), ebeveynleri çocuklarının siber zorba veya siber mağdur olup olmadığını anlamalarını sağlayacak ipuçları konusunda bilgilendirmelidir (Uludasdemir & Kucuk, 2019).

Hemşireler siber zorbalık veya siber mağduriyet durumlarında ebeveynlerin yapması gerenler ve çocuklarına nasıl davranması gerektiği konusunda bilgi vermelidir. Çocukları siber zorbalığa maruz kalan ailelere öfkelenmeden sakin kalarak siber zorbalıkla ilgili kanıtları toplamasını zorbalık yapan bireye karşılık vermeden hemen engellemeleri gerektiğini belirtmelidir. Bu aşamadan sonra hemşireler siber zorbalığa maruz kalan adölesanın bir yetişkinden yardım isteyerek zorbalık olayını gerçekleştiği platforma şikayet etmesinin önemini anlatmalıdır (Hinduja & Patchin, 2018a).

Hemşireler ebeveynlere çocuğu siber zorbalık yaptığına şahit olduğunda, kendi çocuğunun zorba olduğunu kabul ederek, çocuğu yargılamadan onunla açık bir iletişim kurarak olayın nedenini ve nerede (çevrim içi oyun, sosyal medya hesabı vb.) gerçekleştiğini öğrenmesini söylemelidir. Aileye çocuğunun anında zorbalık davranışını durdurması ve mağdur olan kişinin neler hissedebileceğini anlaması için çocuğuna empati yapması gerektiğini söylemesinin öneminden bahsetmelidir (Hinduja & Patchin, 2018b). Hemşireler siber zorbalığı önleme konusunda etkin rol alarak konu ile ilgili müdahale programlarına ebeveynlerin de dahil edilmesi ve dijital ebeveynlik becerilerini desteklenmelidir (Uludasdemir & Kucuk, 2021).

Gençler siber zorbalığa maruz kaldıklarında mağduriyetlerini ve deneyimlerini kimseyle paylaşmaz veya yalnızca akranlarına ve arkadaşlarına anlatma eğilimindedir. Adölesanın siber zorbalık dolayısıyla yaşadığı mağduriyet aileler, öğretmenler ve okul yönetimi tarafından fark edilmeyebilir veya geç fark edebilirler. Siber zorbalık ve mağduriyeti önlemek için yapılabilecek en etkili önlemlerden biri dijital önlemlerin alınmasının yanında zorba ya da mağdurun bu durumu bir yetişkine anlatabilmesidir. Bu konuda hemşirelerin adölesanlara, ailelerine ve okul çalışanlarına rehberlik etmesi oldukça önemlidir (Ünal & Küçük, 2022).

Pediatri kliniklerinde çalışan hemşireler siber zorbalık konusunda durumun farkında olmalıdır. Hemşireler korku, cinsel istismar anksiyete ve öfke gibi zorbalık mağduriyeti ile ilişkili semptomları olan adölesanların tanılamasını yaparken bireysel teknoloji alışkanlıkları ile ilgili sorgulamaları da yapmalıdır. Ayrıca hemşireler adölesanlarda empati ve benlik saygısı düzeyinin geliştirilmesi ve ailelerin siber zorbalık konusuyla ilgili farkındalıklarının artırılmasına yönelik girişimlerde bulunmalılar (Meral & Çağlar, 2021).

KAYNAKLAR

Alican, C., & Saban, A. (2013). Ortaokul ve lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya kullanımına ilişkin tutumları: Ürgüp örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35(2), 1-14.

Ang, R.P. (2015). Adolescent cyberbullying: a review of characteristics, prevention and intervention strategies. *Aggress Violent Behav.*, 25, 35–42. doi: 10.1016/j.avb.2015.07.011

Avşar, F., & Alkaya, S. (2018). Akran zorbalığının önlenmesinde okul sağlığı hemşiresinin Rolü. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,* 5(1), 78-84.

Bonanno, R.A., & Hymel, S. (2013). Cyberbullying and internalizing difficulties: above and beyond the impact of traditional forms of Bullying. *J Youth Adolesc.*, 42(5), 685–97. https://doi.org/10.1007/s10964-013-9937-1.

Bottino, S.M., Bottino, C.M., Regina, C.G., Correia, A.V., & Ribeiro, W.S. (2015). Cyberbullying and adolescent mental health: a systematic review. *Cad Saude Publica,* 31(3), 463–75. https://doi.org/10.1590/0102-311x00036114.

Cantone E, Piras AP, Vellante M, et al. Interventions on bullying and cyberbullying in schools: a systematic review. Clin Pract Epidemiol Ment Health. 2015;11(Suppl 1 M4):58–76. Published 2015 Feb 26. doi: 10.2174/1745017901511010058

Cassidy, W., Jackson, M., & Brown, K.N. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me?: Students' experiences with cyberbullying. *Sch Psychol Int,* 30, 383–402. https://doi.org/10.1177/0143034309106948.

Cénat, J.M., Smith, K., Hébert, M., & Derivois, D. (2019). Cyber victimization and suicidality among French undergraduate students: a mediation model. *J Affect Disord*., 249,90–95. doi: 10.1016/j.jad.2019.02.026

Englander, E., Donnerstein, E., Kowalski, R., Lin, C.A., & Parti, K. (2017). Defning Cyberbullying. *Pediatrics,* 140(Suppl 2), 148–51. https://doi.org/10.1542/peds. 2016-1758U.

Espelage, D.L., & Hong, J.S. (2017). Cyberbullying prevention and intervention efforts: current knowledge and future directions. *The Canadian Journal of Psychiatry,* 62(6), 374-380

Gradinger, P., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Zeitschrift Psychol.*, 217(4), 205–213.

Hellfeldt, K., López-Romero, L., & Andershed, H. (2019). Cyberbullying and psychological well-being in young adolescence: the potential protective mediation effects of social support from family, friends, and teachers. *Int J Environ Res Public Health,* 17(1), 45 Published 2019 Dec 19. doi: 10.3390/ijerph17010045.

Hinduja, S., & Patchin J.W. (2018a). Responding to Cyberbullying: Top ten tips for teens. Cyberbullying Research Center; 2018. from https://cyberbullying.org/Top-Ten-TipsTeens-

Response.pdf
Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2018b). What To Do When Your Child Cyberbullies Others: Top Tips for Parents. Cyberbullying Research Center. from https://cyberbullying.org/tips-for-parents-when-your-childcyberbullies-others.pdf
Hinduja S., & Patchin, J.W. (2020). Cyberbullying: top ten tips for teens. Cyberbullying Research Center; from https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Top-Ten-TipsHealth-Care-Providers.pdf.
Hu, H., Liu, T., Hsiao, R.C. et al. (2019). Cyberbullying victimization and perpetration in adolescents with high-functioning autism spectrum disorder: correlations with depression, anxiety, and suicidality. *J Autism Dev Disord.,* 49(10), 4170–4180 doi:10.1007/s10803-019-04060-7
Hutson, E., Kelly, S., & Militello, L.K. (2018). Systematic review of cyberbullying interventions for youth and parents with implications for evidence-based practice. Worldviews *Evid Based Nurs*., 15(1), 72-79. doi: 10.1111/wvn.12257.
Kavurucu, Ö., & Küçük, L. (2021). Çağın gelişen sorunu siber zorbalık: Çocuk ve ergenlerde siber zorbalığı önleme. *Medical Research Reports,* 4(3), 50-56
Kim, S., Kimber, M., Boyle, M.H., & Georgiades, K. (2019). Sex differences in the association between cyberbullying victimization and mental health, substance use, and suicidal ideation in adolescents. *Can J Psychiatry,* 64(2), 126–135. doi:1.1177/0706743718777397.
Kowalski, R.M., Giumetti, G.W., Schroeder, A.N., & Lattanner, M.R. (2014). Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth *Psychol Bull.*,140(4),1073–1137.
Krešić Ćorić, M., & Kaštelan, A. (2020). Bullying through the ınternet - cyberbullying. *Psychiatr Danub.*,32(Suppl 2), 269–72.
Kumar, V. L., & Goldstein, M. A. (2020). Cyberbullying and adolescents. *Current pediatrics reports*, *8*(3), 86–92. https://doi.org/10.1007/s40124-020-00217-6
Meral, B., & Çağlar, S. (2021). Siber zorbalık: Çocuklarda zorbalığın yeni dönemi ve hemşirelik yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi,* 14(3), 261-267
Mercan, H., & Yıldırım-Sarı, H. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 26(1), 21-29. https://doi.org/10.26650/FNJN.38717
Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., & Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: victims, bullies and bully-victims. *Children Youth Serv Rev*., 34(1), 63–70.
Peebles, E. (2014). Cyberbullying: Hiding behind the screen. *Paediatr Child Health.,* 19(10), 527–8. https://doi.org/10.1093/pch/19.10.527.
Pichel, R., Foody, M., O'Higgins Norman, J., Feijóo, S., Varela, J., & Rial, A. (2021). Bullying, cyberbullying and the overlap: What does age have to do with ıt? Sustainability. 13(15), 8527.
Rao, J., Wang, H., Pang, M., et al. (2019). Cyberbullying perpetration and victimisation among junior and senior high school students in Guangzhou. *China Inj Prev.*, 25(1), 13–9. https://doi.org/10.1136/injuryprev-2016-042210
Reknes, I., Pallesen, S., Magerøy, N., Moen, B.E., Bjorvatn, B., & Einarsen, S. (2014). Exposure to bullying behaviors as a predictor of mental health problems among Norwegian nurses: results from the prospective SUSSH-survey. *Int J Nurs Stud*., 51(3), 479–487. doi: 10.1016/j.ijnurstu.2013.06.017
Samples-Kanyinga, H., Lalande, K., & Colman, I. (2018). Cyberbullying victimisation and internalising and externalising problems among adolescents: the moderating role of parent-child relationship and child's sex. *Epidemiol Psychiatr Sci.*, 29, 8. https://doi.org/10.1017/S2045796018000653.
Selkie, E.M., Fales, J.L., & Moreno, M.A. (2016). Cyberbullying prevalence among US middle and high school-aged adolescents: a systematic review and quality assessment. *J Adolesc Health,*

58(2), 125–133. doi: 10.1016/j.jadrhealth.2015.09.026.
Uludasdemir, D., & Kucuk, S. (2019). Cyber bullying experiences of adolescents and parental awareness: Turkish example. *J Pediatr Nurs.*, 44, e84-e90.
Uludasdemir, D., & Kucuk, S. (2021). Siber zorbalığın önlenmesinde önemli bir kavram: Dijital ebeveynlik ve pediatri hemşireliği. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi,* 4(3), 54-70
Ünal, S.A., & Küçük, S. (2022). Adölesanlarda sosyal medya kullanımı, siber zorbalık, yalnızlık ilişkisi ve hemşirelik. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 5(2), 34-44. https://doi.org/10.51536/tusbad.988020
Valkenburg, P.M., & Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: an integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *J Adolesc Health.*, 48, 121-127.
WHO, 2024. One in six school-aged children experiences cyberbullying, finds new WHO/Europe study. https://www.who.int/europe/news-room/27-03-2024-one-in-six-school-aged-children-experiences-cyberbullying--finds-new-who-europe-study Erişim Tarihi: 01.01.2025.
Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: a comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Front Public Heal*., 9, 634909.

EMPLOYING CHATGPT: IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE A BENEFIT OR THREAT TO INTERNATIONAL SCHOOLS?

Amit Joshi
Vineet Grover
GMIS, Jakarta, INDONESIA

Introduction and Purpose:
This paper explores the benefits and challenges of ChatGPT in international schools, focusing on teacher experiences in diverse, multicultural educational settings. The study identifies both the opportunities, such as personalized learning and enhanced teaching efficiency, and the concerns, including equity, privacy, and human-AI interaction.
Materials and Methods:
The research uses Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) to examine perceptions among secondary school teachers (ages 12-18) in multicultural regions of Indonesia. Data were gathered through semi-structured interviews with 31 teachers, analyzing their lived experiences and challenges in adopting ChatGPT.
Results:
The findings highlight significant benefits, including customized educational content and improved efficiency in instructional tasks. However, challenges like data security, equitable access, and potential biases in AI usage remain critical barriers to its broader adoption.
Discussion and Conclusion:
The study concludes that ChatGPT offers transformative potential in education but requires careful integration, ensuring transparency, equitable access, and addressing ethical concerns. Its adoption in international schools must be accompanied by robust policies and teacher training to maximize its benefits while mitigating its challenges.
Keywords: ChatGPT; Artificial Intelligence; Education; Teaching Efficiency; Equity; Human-AI interactions

